Ioan Marin MĂLINAȘ

PENTARHIA, vol. III/1
ΠΕΝΤΑΡΧΊΑ, τόμος III/1

Arhieraticon,
Ἀρχιερατικόν,
Liber pontificalis Ecclesiæ Dacoromenorum græci ritus,
Чинóвник

Etape de evoluție, structură, reflecții teologice și comparație de texte liturgice

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
Πανεπιστήμιο Εκδοτική Τύπου Κλουζ

IOAN MARIN MĂLINAŞ

PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, Vol. III/1

În urmă cu cinci mii de ani îdHr., egiptenii au copt lipia – precursoarea pâinii de astăzi, însă fără drojdie – după ce, tot ei, au inventat cuptorul, iar mai târziu au folosit și drojdia, pe care au descoperit-o în *pâinea* evreilor. Tot în urmă cu cinci mii de ani îdHr., în Georgia, Iranul și Irakul de astăzi, a început cultivarea viței de vie, din care ulterior s-a preparat vinul. Mântuitorul Iisus Hristos a binecuvântat aceste alimente, la care adăugăm și apa potabilă, prin a deveni materia Sfintei Euharistii, pentru care nu-I putem îndeajuns mulțumi: *an panis & vinum sint materia Eucharistiæ*; *de antiquitate usus panis fermentati apud Græcos & azymi apud Latinos.*[1] Acestor generații anonime de oameni harnici și inteligenți, afierosim cu recunoștință prezentul volum.

Autorul

Rânduiala hirotonirii presbyterului
Ritus in ordinatione presbyteri servandus
Ταξισ γινμενη επι χειροτονια πρεσβυτερου[2]

epicleză: *Episcopul:* **Dumnezeiescul Har, cel ce totdeauna pe cele neputincioase le vindecă și pe cele de lipsă le împlinește, rânduiește pe prea cucernicul diacon (N), în preot. Să ne rugăm dar pentru acesta, ca să vină peste el Harul întru tot Sfântului Duh.**
Cu pace, Domnului să ne rugăm: **Doamne miluiește** (*de trei ori*)

invocatio: *Episcopus:* **Divina gratia quæ semper infirma curat, & ea quæ desunt adimplet, promovet N. Devotissimum Diaconum in Presbyterum: oremus pro eo, ut veniat super eum Sanctissimi Spiritus gratia.**
In pace Dominum precemur: **Domine miserere (ter)**

ἐπίκλησις: *Ἀρχιερέα:* **Ἡ θεία Χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείπον τα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται (τὸν δεῖνα) τὸν εὐλαβέστατον Διάκονον εἰς Πρεσβύτερον" εὐξώμεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθη ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ Παναγίου Πνεύματος.**
Καὶ λέγουσι τὸ **Κύριε ἐλέησον γʹ·**

---

[1] Luat din: *Prælectiones theologicæ de Augustissimo Eucharistiæ Sacramento*, Quas in Scholis Sorbonicis habuit Honoratus Tournely Sacræ Facultatis Parisiensi Doctor..., Tomus octavus, Venetiis Apud Nicolaum Pezzana, 1739, p. 158: Quæstio quarta. De natura, materia, & forma Sacramenti Eucharistiae (în șapte articole).

[2] Jacobus GOAR, ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ sive Rituale Graecorum complectens ritus et ordines Divinae Liturgiae, Officiorum, Sacramentorum, Consecrationum, Funerum, Orationum, &c. cuilibet personae, statui, vel tempori congruos, juxta usum orientalis Ecclesiae, Cum selectis Bibliothecae Regiae, Barberinae, Cryptae-Ferratae, Sancti Marci, Florentini, Tillianae, Allatianae, Coresianae, & aliis probatis MM. SS. & editis Exemplaribus collatum.
Interpretatione latina, nec non mixobarbarum vocum brevi Glossario, aenis figures, observationibus ex antiquis PP. & maxime Graecorum Theologorum expositionibus illustratum.
Opera R. P. Jacobi GOAR, Parisini, ordinis FF. Praedicatorum, s. Theologiae Lectoris.
Editio secunda, Expurgata, & accuratior, Venetiis (Veneția), Ex Typographia Bartholomaei Javarina, M.DCC.XXX. (1730), Superiorum permissu, p. 242.
Arhieraticon, București, 1993, p. 79.

IOAN MARIN MĂLINAŞ

PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, vol. III/1

Arhieraticon

[Ἀρχιερατικόν;
Liber pontificalis Ecclesiæ
Dacoromenorum græci ritus;
Чинóвник]

Etape de evoluţie, structură,
reflecţii teologice şi comparaţie de texte liturgice

Hirotonire de episcop; evenimentul istoric de hirotonire a noului Mitropolit al Smyrnei (Izmir, Turcia), după 94 de ani de la genocidul comis împotriva populaţiei greceşti, din Asia Mică, în anul 1922, când a fost martirizat şi ultimul mitropolit local Hrysostomos.

Η ιστορική χειροτονία του μητροπολίτη Σμύρνης 94 χρόνια μετά την Μικρασιατική Καταστροφή (φωτο).

Luat din: http://www.pontos-news.gr/article/154341/i-istoriki-heirotonia-toy-mitropoliti-smyrnis-94-hronia-meta-tin-mikrasiatiki

11 septembrie 2016, în Catedrala Patriarhală Sf. Gheorghe, din Constantinopol,

Patriarhul Ecumenic Bartholomaios I îl hirotonise întru arhiereu pe Bartholomaios noul Mitropolit al Smyrnei, după 94 de ani (1922) de sedis vacanţă a scaunului, în urma morţii martirice a ultimului Chiriarh, Hrisostomos.

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2018

Ilustraţii:

Coperta I:

Moscova, Kremlin, *Palatul Patriarhului*, Патриарший дворец – azi muzeu – construit din nou, pe locul „Casei Patriarhului”, între anii 1653-1656, de către Ţarul Alexei I Michailowitsch (1645-1676) şi de Patriarhul Nikon al Moscovei (1652-1667, †1681), după planurile şi sub conducerea arhitecţilor Antip Konstantinow şi Baschen Ogurzow: *Cămara Crucii*, cu o suprafaţă de 280 m² (Крестовая палата)*,* în care se află *instalaţia şi ustensilele de mare preţ, necesare pregătirii şi preparării ingredientelor, precum şi soba de vânt,* Windofen (la V. Mitrofanovici, p. 755)[3], datând din anul 1763*, cu cazanele – căldările – pentru fierberea, sfinţirea şi păstrarea Sfântului şi Marelui Mir*, folosită de Biserica Rusă şi Sinodul acesteia, până în anul 1917.[4]

Această instalaţie pentru prepararea şi fierberea Sfântului şi Marelui Mir a fost dotată şi ctitorită în întregime de către Ţarina Ecaterina II cea Mare a Rusiei (1762-1796), în anul 1763. Actualmente prepararea, fierberea şi sfinţirea Sfântului şi Marelui Mir se face de către Patriarhul Moscovei în Донско□й монасты□рь, adică Mănăstirea Donului – Μοναστήρι Ντονσκόι –, situată în partea de sud a oraşului vechi, Moscova. Din anul 1988, Reşedinţa Patriarhiei Moscovei se află în incinta Mănăstirii Danilov sau *Daniel*, Данилов монастырь, Monasterium Sancti Danielis.

Coperta IV:

1. Moscova, Kremlin, Palatul Patriarhului, alabastron, αλάβαστρον, adică recipient sau vas mare din argint aurit, pentru păstrarea Sfântului şi Marelui Mir de către Patriarhie.[5]

2. Alabastron, αλάβαστρον, vas mic, *crug din piatră de alabastru*, pentru păstrarea Sfântului şi Marelui Mir, în *Palatul Patriarhului*, Moscova, Kremlin.[6]

3. Alabastron, αλάβαστρον, recipient sau amforă de argint, 1798, pentru păstrarea Sfântului şi Marelui Mir, Muzeul din Palatul Patriarhului, Kremlin Moscova:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a7/Jug_for_Chrism_by_Alexei_Ratkov_%281798%2C_Moscow_Kremlin%29_01_by_shakko.JPG

Сосуд для мира, вложенный Павлом I (1798)

Мироваренная палата Патриаршьей резиденции Московского Кремля

4. Alabastron, αλάβαστρον, recipient sau crug din argint, 1822 [*carafă cu toartă sau mâner*], pentru prepararea şi păstrarea Sfântului şi Marelui Mir: Сосуд для мира (1822), Мироваренная палата Патриаршьей резиденции Московского Кремля

Ibidem.

5. Partea de sus a *sobei de vânt*, cu cele trei cazane sau căldări, pentru fierberea Sfântului şi Marelui Mir, în *Cămara Crucii*, din Palatul Patriarhului, Kremlin Moscova.

Варочная поверхность печи с крышками встроенных котлов; Мироваренная палата Патриаршьей резиденции Московского Кремля.

Ibidem.

***

Concluzia autorilor Florica-Elisabeta NUŢIU şi Călin-Daniel PAŢULEA:[7]

În urma studiului comparativ realizat asupra a cinci cărţi de slujbă, care conţin *Rânduiala facerii Sfântului Mir*: *Arhieraticonul* episcopului Inochentie Micu-Klein, manuscris realizat în 1748 şi păstrat la Biblioteca Centrală „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca; *Arhieraticonul* episcopului Grigorie Maior, tipărit la Blaj, în 1777 şi păstrat la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti; *Arhieraticonul* manuscris din 1840, copie după Arhieraticonul lui Grigorie Maior, păstrat în biblioteca regretatului ieromonah Augustin Prunduş; *Arhieraticonul* tipărit la Blaj, în 1913 şi *Arhieraticonul* tipărit la Bucureşti, în 1993, se constată adevărul de netăgăduit că Arhieraticoanele din secolul al XVIII-lea [*inclusiv cel copiat de Axinte Uricariul, pentru Mitropolia Moldovei, în anul 1705*, n.n.] stau la baza ediţiilor ulterioare şi actuale [p. 29].

***

[3] LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare, de Prof. Vasile MITROFANOVICI, prelucrate, completate și editate de Prof. Teodor TARNAVSCHI, și acum din nou editate şi completate de Prof. Nectarie Nicolae COTLARCIUC, Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei, Editura Consiliului Eparhial Ort.-Rom. din Bucovina, Cernăuţi, 1929, 926 p.

[4] Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Patriarchenpalast_und_Zw%C3%B6lf-Apostel-Kirche; adică: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B0#/media/File:Chrism_boiling_furnace_(Moscow_Kremlin)_by_shakko_01.JPG

[5] Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Patriarchenpalast_und_Zw%C3%B6lf-Apostel-Kirche

[6] Luat din: Патриарший дворец и церковь Двенадцати апостолов, versiunea rusă: https://de.wikipedia.org/wiki/Patriarchen palast_und_Zw%C3%B6lf-Apostel-Kirche

[7] *Arhieraticonul lui Grigorie Maior Blaj 1777*, Studiu introductiv Călin-Daniel PAȚULEA și Florica-Elisabeta NUȚIU, Studiu filologico-lingvistic Florica-Elisabeta NUȚIU, Prefață de P.S. Dr. Virgil Bercea, 2007, Editura University Press, Târgu-Mureș, 214 p. [textul *Arhieraticonului* se află la pp. 117-207, adică în Anexa volumului, la „Facsimile și text transcris”].

Episcopul Grigorie Maior, *Arhieraticon*, Blaj, 1777, pagina de titlu a primului Arhieraticon românesc tipărit: Biblioteca Academiei Române, București, OPAC: Cota CRV 399 1777 Blaj [Naniescu, Iosif, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei (don.)].

Florica NUȚIU, *Arhieraticoane*, colecție personală de facsimile.

Arhieraticon, Blaj, 1777, *transliterație* [translitteratio (lat.)], μεταγραμματισμός a titlului de pe pagina de titlu:

ARHIERATICON

Tâlcuit de pre limba elinească pre
limba rumânească, carele cuprinde
în sine toată slujba arhierească,
Acum întâiu tipărit.
Cu blagosloveniia Exţelenţii Sale
Prealuminatului şi Preaosfinţitului
Domn, Domnului Mitropolit
G. GRIGORIE MAIER
Vlădica Făgăraşului şi a to<a>ată
Ţara Ardealului, a Preaînălţatei
Chesaro-Crăieştii măriri Sveatnic din lăuntru
În Sfânta Mitropolie în Blaj
Anul de la mântuirea lumii
1777

***

Descrierea de specialitate a unicului exemplar, păstrat în Biblioteca Academiei Române, București[1]

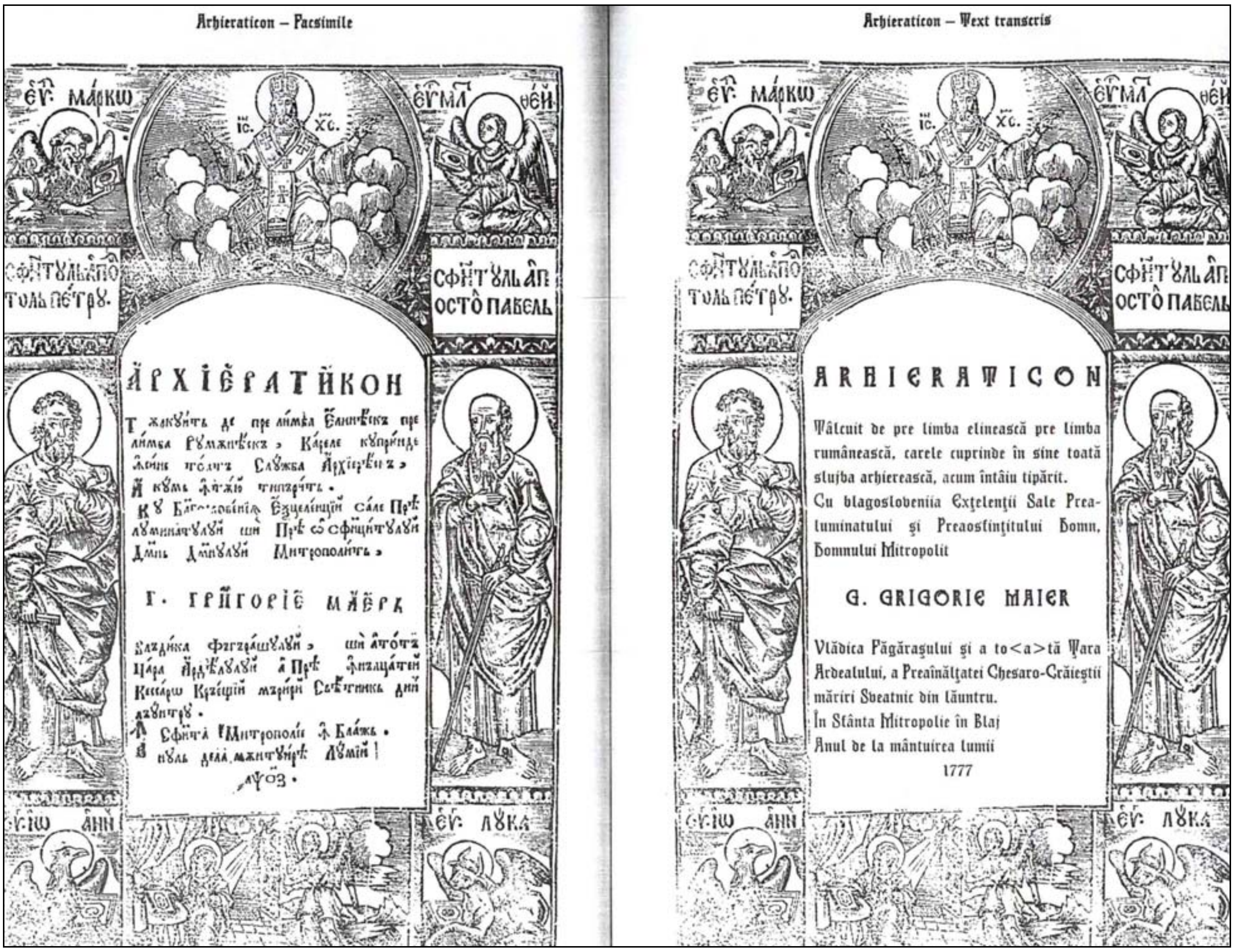
stocul (1)	**Toate exemplarele**
Cota	**III 238769**
	CRV 399
Titlul	**Arhieraticon. Tâlcuit de pre limba elinească pre limba rumânească, carele cuprinde în sine toată slujba arhierească. Acum întâiu tipărit**
Respons.secund.	**Cu blagosloveniia Exțelenții Sale Prealuminatului și Preaosfințitului Domn Domnului Mitropolit, G. Grigorie Maier, Vlădica Făgăraşului și a toată Ţara Ardealului**
UniTitle	**Arhieraticon, Blaj, 1777**
Localitate	**În Sfânta Mitropolie în Blaj**
An	**1777**
Tipografie	**[Petru Papavici tipograful]**
Descriere fizică	**44 p.: il.; in 2° (33 x 20 cm); 39 R (27 x 16 cm)**
Limba	**rum**
Ţara de publicare	**RO**
Note generale	**Tipar negru şi roşu; xilogravuri: chenarul compartimentat al f. de titlu, Sf. Vasile cel Mare (semnată „Petru Papav. T.", f. de titlu verso), frontispicii, viniete, iniţiale.**
	Ex. 001: leg. mai nouă din carton cu colţuri şi cotor din piele; prov. don. Iosif Naniescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, 1894.
Index extern	**B. R. V., vol. II (399), p. 219.**
Subiect	**Sf. Vasile cel Mare--gravură**
Subiect termen nec.	**Cărţi liturgice**
	Arhieraticon
Loc Acc	**România: Transilvania, Blaj**
Autor secundar	**Maior, Grigorie, episcopul Făgăraşului (1772-1782), (patron.)**
	Papavici Râmniceanul, Petru, (tip., ilustr.)
Provenienta	**Naniescu, Iosif, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei (don.)**

***

Fişă de catalog:
[Biblioteca Academiei Române, București]

III 238769
Arhieraticon. Tâlcuit de pre limba elinească pre limba rumânească, carele cuprinde în sine toată slujba arhierească. Acum întâiu tipărit; Cu blagosloveniia Exțelenții Sale Prealuminatului și Preaosfințitului Domn Domnului Mitropolit, G. Grigorie Maier, Vlădica Făgăraşului și a toată Ţara Ardealului. – În Sfânta Mitropolie în Blaj, 1777: [Petru Papavici tipograful]. – 44 p.: il.; in 2° (33 x 20 cm); 39 R (27 x 16 cm)
Sf. Vasile cel Mare – gravură
*** Cărţi liturgice**
*** Arhieraticon**
Maior, Grigorie, episcopul Făgăraşului (1772-1782), patron.
Papavici Râmniceanul, Petru, tip., ilustr.

[1] Luat din: http://aleph500.biblacad.ro:8991/F/8HTSIA7HC36MTT7QICXJJHNA3UH9593KI9I8RLHTVMV6YJFH63-31 630?func=full-set-set&set_number=004869&set_entry=000001&format=999

Arhieraticon – Facsimile

Arhieraticon – Ţext transcris

ARHIERAŢICON

Ţâlcuit de pre limba elinească pre limba rumânească, carele cuprinde în sine toată slujba arhierească, acum întâiu tipărit.
Cu blagoslovenia Exţelenţii Sale Prealuminatului şi Preaosfinţitului Domn, Domnului Mitropolit

G. GRIGORIE MAIER

Vlădica Făgăraşului şi a to<a>tă Ţara Ardealului, a Preaînălţatei Chesaro-Crăieştii măriri Sveatnic din lăuntru.
În Stânta Mitropolie în Blaj
Anul de la mântuirea lumii
1777

Grigorie Maior, *Arhieraticon*, Blaj, 1777, pagina de titlu în original şi cu textul în litere latine, transliterat de Florica Nuţiu, pp. 118-119, *Anexa* din volumul:
Florica-Elisabeta NUŢIU; Daniel PAŢULEA, *Arhieraticonul lui Grigorie Maior, Blaj 1777*, Editura University Press; Târgu Mureş, 2007, 217 p.; ISBN 978-973-7665-76-8

IOAN MARIN MĂLINAŞ

PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, vol. III/1

Arhieraticon,

[Ἀρχιερατικόν;
Liber pontificalis Ecclesiæ
Dacoromenorum græci ritus;
Чинóвник]

Etape de evoluţie, structură, reflecţii teologice
şi comparaţie de texte liturgice

1

2

1. *Hirotonire de preot*, Χειροτονία πρεσβυτέρου;
Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Αργολίδος κ. Νεκτάριος: Χειροτονία Ιερέα στο Ναύπλιο, 8. 11. 2014, Argolis, Αργολίδα (Luat din: http://anastasiosds.blogspot.co.at/2014/11/blog-post_8.html).
2. *Hirotonire de diacon*, este surprins momentul înconjurării de trei ori a Sfintei Mese, când concelebranții cântă *Sfinților mucenici...*; *Slavă Ție...*; *Isaie dănțuiește...*;
Χειροτονία Διακόνου Μάριου Μπούκα στον Ι.Ν Αγίας Τριάδος στο Ξηροκάμπι; Ιερά Μητρόπολις Μονεμβασίας και Σπάρτης (*Luat din*: http://www.immspartis.gr/?p=20697).

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2018

IOAN MARIN MĂLINAŞ

PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, vol. III/1

Arhieraticon,
[Ἀρχιερατικόν; Liber pontificalis Ecclesiæ Dacoromenorum græci ritus; Чинóвник]

Liturgical Texts. Their Evolution, Structure, Theological Reflections and Comparison

ISBN 978-606-37-0423-9

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruţa Săcelean
Str. Hasdeu nr.51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

Încadrarea temei
în contextul Istoriei Bisericești Universale

Prefață la volumul Pentarhia II/1

Reluare din Pentarhia*, vol. II/1, pp. 5-8* [1]

Manualul de Istorie Bisericească Universală cunoaşte pentru primul mileniu creştin trei mari părţi, capitole sau epoci:[2]

1. Biserica în primele trei secole, 1-325;
2. Epoca sinoadelor ecumenice, 325-787;
3. Biserica în secolele VIII-XI, 787-1054.

Istoria Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului, din primul mileniu creştin, cuprinde două părți sau etape:

prima fază, 1 (381) – 843, cu perioada celor şapte Sinoade Ecumenice 325–787 şi Pentarhia;
a doua fază, 843–1204.

Aşadar, sinoadele ecumenice domină atât perioada a doua din istoria bisericească universală (325–787), cât şi faza întâia din istoria Patriarhiei Ecumenice (1–843).

Problema sinoadelor ecumenice o vom analiza ca temă aparte [vezi *Pentarhia*, vol. II/2, Cluj-Napoca, 2009, 168 p. incl. il. și pl.], în conformitate cu datele din regestele imperiale şi patriarhale de la Constantinopol, îndepărtându-ne astfel de metoda didactică a lucrărilor anterioare, conformă programei analitice de învăţământ de la Facultăţile de Teologie.

Lucrarea de faţă se încadrează în primele două părţi din istoria bisericească universală (1–325 și 325–787) și în prima fază din istoria Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului (1–843), prezentând lista patriarhilor, precum și situația Bisericii de pe cuprinsul Patriarhiilor Alexandriei, Antiohiei, Ierusalimului și a Catholicozatului Asirian (numit în mod impropriu „nestorian”, de la Seleucia – Ktesiphon, adică Biserica Persiei), până la sfârșitul secolului al VII-lea.

Creştinul simplu – nu savantul sau teologul – care doreşte să cunoască – ὀρθοδοξία Ortodoxia, adică sinteza mărturisirilor de credinţă „expositio fidei”, precum şi a anatematismelor şi a epistolelor dogmatice, ale celor şapte Sinoade Ecumenice, 325–787, cu toate deciziile privitoare la articolele de credinţă, condamnarea ereziilor şi a ereziarhilor, nu trebuie decât să deschidă Arhieraticonul, la rânduiala Cercării şi desemnării candidatului – ipopsifiului – la treapta arhieriei, pe care nou-alesul episcop le copiază cu mâna proprie, le semnează, le pune în Evangheliar și le citeşte în mod solemn, în momentul respectiv, în faţa celor trei arhierei hirotonisitori, a soborului de arhierei prezenţi, a preoţilor și a diaconilor, a autorităţilor civile și a întregului popor dreptcredincios, care este de faţă. Aceste mărturisiri de credinţă, citite de ipopsifiu, în timpul Utreniei, din ziua hirotonirii întru arhiereu, la *Toată suflarea...*, confirmă credinţa fermă în Dumnezeul cel Unul în fiinţă şi întreit în persoane, aşa cum este ea formulată şi definită de învăţătura Bisericii, subliniază caracterul de comuniune a acestuia cu ceilalţi confraţii întru Episcopat şi sigilează legătura indestructibilă a noului arhiereu, cu Eparhia, pe care urmează să o

---

[1] Ioan Marin MĂLINAŞ, PENTARHIA, vol. II/1 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμοςΙΙ/1. *Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea. Între moştenirea Chalcedonului şi încercarea de codificare a dreptului canonic prin Sinodul quinisext 691-692* – Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8ο αιώνα Μεταξύ της κληρονομίας της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου (451) και της προσπάθειας συντάξεως του Κανονικού Δικαίου από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο 691-692, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, 2009, 421 p., incl. il, pl. și hărți.

[2] *Istorie Bisericească Universală* (redactată de Ioan Rămureanu, Milan Şesan și Teodor Bodogae), vol. I (1-1054), ediția II, Bucureşti, 1975, și vol. II (1054–1982), Bucureşti, 1993.

păstorească. Pentru noul episcop, aceste mărturisiri de credință au totodată și un caracter programatic şi de jurământ.[3]

După modelul Patriarhului Ecumenic şi al celorlalţi arhierei, împăratul romeu, de la Constantinopol, în calitate de „episcop în cele din afară al Bisericii", ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας,[4] cu ocazia încoronării și întronizării scria cu mâna proprie, semna şi citea în mod solemn, în Sfânta Sophia, un rezumat foarte scurt al acestor mărturisiri de credinţă ale celor şapte sinoade ecumenice.[5]

Bisericile „preefesină" și „precalcedoniene", adică Vechii Orientalii „nestorieni" și „monofiziți" nu recunosc decât primele două, respectiv trei sinoade ecumenice, din totalul de șapte, câte are și ține Biserica Catholică Ortodoxă ori 21, câte are și ține Biserica Latină.

În acest context, noțiunea de „ortodox" devine relativă, deoarece Vechii Orientali se consideră a fi și ei „ortodocși" și le place să fie numiți astfel. Biserica Ortodoxă se consideră păstrătoarea intactă a adevărurilor de credință, exprimate prin deciziile celor șapte sinoade ecumenice: 325-787. Și Biserica Latină pretinde a fi păstrătoarea universală a credinței adevărate, recte ortodoxă, dacă aplicăm semnificația etimologică a noțiunii: „dreptmăritor".

Ținând cont de evoluția istorică și canonică a celor patru mari grupuri sau ramificații ale Bisericii: asirieni („nestorieni), monofiziți, ortodocși și latini (=romano-catolici), am putea să afirmăm că se poate vorbi de cinci feluri de „ortodoxii":

1. **Ortodoxia preefesină;**
2. **Ortodoxia precalcedoniană;**
3. **Ortodoxia calcedoniană;**
4. **Ortodoxia Latină;**
5. **Ortodoxia romeică sau bizantină;**

Adevărul este că deciziile de la Chalcedon, din anul 451, nu au fost aplicate în deplinătatea lor nici până în ziua de astăzi, atât în răsăritul bizantin, cât și în apusul latin.

<u>Asirienii</u> au receptat doar primele două sinoade ecumenice; Niceea, 325 și Constantinopol, 381.

<u>Monofiziții</u> acceptă doar primele trei sinoade ecumenice: Niceea, 325; Constantinopol, 381; Efes, 431 și resping deciziile de la Calcedon, din anul 451.

<u>Chalcedonienii</u>, au acceptat Sinodul Ecumenic al IV-lea, de la Chalcedon, dar au două moduri de aplicare a deciziilor receptate:

1. **<u>Biserica Ortodoxă</u> (romeică sau bizantină) a acceptat învățătura diafizită, privitoare la cele două naturi în Iisus Hristos – divină și umană – dar a pus și pune accentul pe firea divină. De aici reprezentarea trupurilor spiritualizate ale sfinților, aversiunea față de trup, stâlpnicii, scrupulozitatea excesivă față de păcat, cuminecarea rară și ca o coroană a vieții spirituale etc.**
2. **<u>Biserica Latină</u> a acceptat formal Chalcedonul, dar pune accentul pe firea umană a Lui Iisus Hristos. De aici reprezentarea foarte umanizată a sfinților, statuile, accentul mai mare pe Crăciun și nu pe Sfintele Paști, adică pe Naștere și nu pe Înviere, cuminecarea deasă, accentul pe autoritatea petrină a primatului, respingerea canonului 28 etc.**

---

[3] **Vezi pp. 85-95, din ARHIERATICON adică rânduiala slujbelor săvârşite cu arhiereu, Tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod şi cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte TEOCTIST Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al BOR, Bucureşti, 1993, 243 p.**

[4] **Text luat din: Viaţa lui Constantin, IV, 24, p. 168, la EUSEBIU de Cezareea, Scrieri partea a doua (vol. II), Viaţa lui Constantin cel Mare, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. şi note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, 295 p.**

[5] **Archim. GENADIE Enacénu, Încoronarea Imperatorilor bizantini (Dupre Codin Curoparatul capit. XVII, De Officiis), în rev. Biserica Ortodoxă Română, BOR, Bucureşti, an V, (1880-1881), 1881, pp. 472-480. În continuarea acestui studiu se află şi Ceremonia încoronarei, 10 Maiŭ, 1881 (a regelui Carol I şi a reginei Elisabeta, n.n.), cu Randuiala şi Tedeumul urmate la încoronare, pp. 481-504. Privitor la ritul încoronării, vezi rubrica KRÖNUNG, în Reallexikon zur byzantinischen Kunst, Begründet von Klaus Wessel und Marcell Restle, Herausgegeben von Marcell RESTLE, Band V, Kreuz-Maltechnik, mit 249 Abbildungen, 1995, Anton Hiersemann Stuttgart, col. 439-454, cu literatura aferentă anexată.**

Vezi şi recenzia noastră, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Historia, Cluj-Napoca, an XLIII, 1998, nr. 1-2, pp. 157-158, privitoare la volumul: Höfische Kultur in Südosteuropa. Bericht der Kolloquien der Südosteuropa-Kommission 1988 bis 1990", editat de Reinhard Lauer şi Hans Georg Majer...., Göttingen, 1994, 430 p.

Lothar HEISER, Die Taufe in der orthodoxen Kirche, Geschichte, Spendung und Symbolik nach der Lehre der Väter, Paulinus Verlag, Trier, 1987, 353 p., incl. XXXII il. [Sophia, Quellen östlicher Theologie, Hgg. Julius Tyciak + und Wilhelm Nyssen, Band 25]. Privitor la ceremoniile imperiale, inclusiv încoronarea, vezi Constantin VII Porfirogenetul (913-919 şi 944-959), Le livre des cérémonies, Tom II, Livre I, chapitre 47 (38) – 92 (83), Texte établi et traduit par Albert VOGT, Paris, 1939, pp. 1-5 u.

Pentarhia reconfirmată și proclamată în mod festiv la Chalcedon nu a fost agreată la Roma Veche, de teama știrbirii privilegiilor petrine, adică ale primatului.

Pentarhia sau cele „cinci coloane" de susținere a „cupolei" edificiului Bisericii Catholice Ortodoxe, adică din întreaga lume Creștină, se identifică și este condiționată și de alte coordonate ale Bisericii în pelerinajul acesteia spre Ierusalimul ceresc: unitate și Trinitate (adică Eclesiologie și dogma Preasfintei Treimi).

Pentarhia este o consecință a Sinodalității Bisericii și a ajuns în contradicție cu ideologiile legate de un primat de drept divin (și) sau onorific:

1. **Petrin (Roma Veche), Andrean (Constantinopol), Petrino-Paulino-Ignațian (Antiohia), al Sf. Marcu (Alexandria) sau al Sf. Iacob (Ierusalim);**
2. **cât și de tendința de fărâmițare a Ortodoxiei în „ghetouri" etnofiletiste ale autocefaliilor post-imperiale, adică de după anul 1453, dar mai ales după data de 26 ianuarie 1589, respectiv după Sinodul de la Constantinopol, din anul 1593.[6]**

În primul mileniu situația a fost alta, pentru că exista Imperiul Romeu, cu rolul centripetu al autorității împăratului, exercitată în mod delegat, de către Patriarhul din Constantinopol, contrar tendinței centrifuge, justificate de Roma Veche prin Primatul Petrin ori al tronurilor de Alexandria și Antiohia, cu vechile lor prerogative, din anul 325 și din perioada de timp anterioară. Așa se explică și faptul că Tronul Alexandriei a ajuns de pe locul întâi din Triarhie, în anul 325, pe locul al treilea, în anul 381 iar cel al Antiohiei, de pe locul al treilea (după Roma), în anul 325, pe locul al patrulea, în anul 381. Abia după schisma cea mare, din anul 1054, respectiv 1204, aceste două tronuri au ajuns pe locul al doilea, respectiv al treilea din diptice, în contextul Tetrarhiei. În acest context, se susține chiar, că abia prin secolul al IX-lea (869-870), Alexandria ar fi acceptat în mod real, locul al treilea în diptice. În acest timp, Patriarhia melkită din Alexandria nu mai era decât o umbră din ceea ce a fost odinioară: majoritatea creștinilor din Egipt și din Etiopia aflându-se sub jurisdicția Patriarhului Copt de Alexandria, de la Cairo, la care se adaugă și marile pierderi suferite de islamizările forțate, întreprinse de către autoritățile musulmane locale, după anul 640-641.

Efectele acțiunilor comune ale patriarhilor Pentarhiei au contribuit și la formularea, apărarea, stabilirea și impunerea mărturisirilor de credință, formulate în cadrul sinoadelor ecumenice. Mai mult decât atâta, în toate cele cinci centre, precum și în teritoriul de jurisdicție, propriu sau comun al prerogativelor fiecărui patriarh, Biserica avea posibilitatea și autoritatea necesară pentru dreptul de apel sau de intervenție, judecarea cazurilor de erezie sau abateri canonice, cu sancțiuni care mergeau până la depunerea din scaun, chiar și a papilor și patriarhilor, nu numai a ierarhilor aflați în jurisdicția proprie a Bisericii Romane, Constantinopolitane, Alexandrine, Antiohiene și Ierusalimitene.

Din acest motiv, convingerea noastră este că modul diferit de receptare și aplicare a deciziilor de la Chalcedon, au programat și ruptura dintre greci și latini, constituind germenii schismei din anul 1054, recte 1204.

Refacerea unității bisericești va fi posibilă numai prin „revenirea la Chalcedon", adică prin receptarea formală și integrală a tuturor deciziilor formulate de Părinții sinodali, în anul 451, atât din partea „miafiziților" și „preefesinilor", cât și din partea „calcedonienilor" greci și latini. Atunci se va putea vorbi de o Biserica Catholică Ortodoxă în sensul deplin al cuvântului.

> **În acest context menționăm că înainte de încheierea lucrării de față [în 2009, n.n.], ne-a parvenit cartea Păr. Prof. Dr. Ioan ICĂ jr., [Canonul Ortodoxiei I, Canonul Apostolic al primelor secole, de diacon Ioan I. ICĂ jr., Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, 1039 p.], cu explicarea noțiunii de „Biserică Catholică Ortodoxă", pe care o acceptăm și o aplicăm ca și termen tehnic, p. 6.**

Dr. Ioan Marin Mălinaș
Arhimandrit

Schöngrabern, la 26 septembrie 2008
Mutarea Sf. Apostol și Evanghelist Ioan

***

---

[6] Efectul imediat al acestor fărâmițări este sistemul etnic și filetist al organizării bisericești în diaspora, precum și lipsa unui program unic, privind acțiunile comune ale„autocefaliilor", în domeniul canonic, liturgic, pastoral și misionar, precum și al sinoadelor periodice comune.

Ordinea scaunelor patriarhale din *Exarhie*

[Εξαρχία, în loc de Πενταρχία, *Pentarhia*], în conformitate cu canoanele arabe: 1. Marea Romă, 2. Marea Alexandrie, 3. Constantinopol capitală imperială, 4. Cetatea Efesului, 5. Tronul Antiohiei – Theopolis, 6. Cetatea Sfântă a Ierusalimului

Dominic MANSI redă, conform Versiunii Arabe a *diferitelor constituții* [canoane] *bisericești* [38 Eorumdem variæ ecclesiasticæ constitutiones, eodem interprete ex Arabico], caput IX. [*Canoanele Arabe ale primului Sinod Ecumenic*, Alexandria, 1561]

De privilegiis urbium matricum [Anno Christi 325][7]

In omnibus vero magnæ Romæ, magnæ Alexandriæ, Constantinopolis urbis regiæ, Ephesi civitatis, throni Antiochiæ Theopolis, Hierusalem sanctæ civitatis, martyrium templis, ædibus, monasteriis, tam mulierum, quam virorum, & xenodochiis sanctum missæ celebretur officium, & publice quotidie offerantur ad libitum sacrificia ad honorem, & gloriam dignitatum, & ordinum, qui in eis sunt, & honorentur etiam illarum monasteria & ædes. Hoc idem quoque præstandum est in civitate Corinthi & neque facere prohibeatur ejus episcopus propter hæreticorum & qui ibi sunt & multitudinem. Idem etiam fiat Tiberiade, & ne interdicatur id eis propter Judæorum eam incolentium frequentiam. Idem fiat Æliopoli propter Ethnicos ibi, & loca circa eam incolentes. Idem fiat quoque Cæsareæ, Basano, & Samariæ propter Samaritas ibi habitantos. Idem Seleuciæ & in urbibus orientis, quæ circa eam sunt, propter magos & reliquos reges infideles. Idem fiat ubicumque reperiuntur hæretici, adversarii contradicentes, Ethnici & Judæi. Hoc autem caput sine anathemate est.

***Arhieraticonul trilingv*, Ms. rom. 1216, din secolul XVII (mijloc), pagina 1, de la Biblioteca Academiei Române – Cluj-Napoca.**

***Literatură*: ARHIERATICON trilingv, Ms. Rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, Cuvânt înainte de Erich Renhart, Studii de Cătălina Velculescu, Zamfira Mihail, Ileana Stănculescu, Ovidiu Olar. Îngrijirea volumului Ileana Stănculescu, București, Paideia, 2013, A[4], 106 p. + 158 facsimile [*fac simile* (lat.)], pe 79 de file, ISBN 978-973-596-897-7. *Ms. 1216, de la Cluj-Napoca, nu copiază Ms. 1790*, de la București (mijlocul sec. XVII), *ci probabil dintr-o sursă comună* (vezi p. 12, nota 28).**

---

[7] Dominic MANSI, *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima Collectio...*, Op. cit., vol. 2, [305-346], coloana 1022.

♛

Prefață

Arhieraticon, Ἀρχιερατικόν, Чинóвник архиерéйского священнослужителя, Pontificale graecorum, cu *Caeremoniale episcoporum*, Etape de evoluție și reflexii teologico-liturgice

Indicii indirecte, privitoare la slujbele cu arhiereu și la funcțiunile liturgice ale acestuia – strânse în *Arhieraticon* – din primele veacuri, cercetătorul va găsi și în *memoriul de călătorie* sau itinerariul pelegrinei Egeria, de la sfârșitul secolului al IV-lea (c. 381-384?).[1]

Liturghierul [Ἱερατικόν, Λειτουργικός, Liturgiarum liber, Служéбник], alături de Arhieraticon [Αρχιερατικόν] constituie părți integrante ale Euchologiului, Εὐχολόγιον sau Rituale Graecorum, [Molitfelnicului, Μέγα Εὐχολόγιον, Μικρό Εὐχολόγιον, Αγιασματάριον, Требник (Молитвослóв sau Молúтвенник) etc.]. Numai din motive tehnice de utilizare liturgică, pe parcursul timpului, o parte din textele Euhologiului s-au constituit în extrase sau fascicole separate, dând naștere la manuscrise și apoi cărți de sine stătătoare, numite Liturghier și Arhieraticon. Din fericire avem două astfel de codice sau *euhologii* păstrate în mai mare sau în mai mică parte integral. Este vorba de *Euchologion*-ul egiptean al Episcopului Serapion, din Thmuis († c. 370) și de *Codicele Barberini graecus 336*, de la sfârșitul secolului al VIII-lea, sudul Italiei, a doua jumătate a sec. VIII sau Το βαρβερινον ευχολογιον 336 (Codex Vaticanus Barberinianus Graecus 336), sec. VIII.[2]

***

Euchologion, Εὐχολόγιον, Codex Barberini graecus 336 [sec. VIII]

Cel mai vechi *Euchologion*, Εὐχολόγιον, din Biserica Ortodoxă, care s-a păstrat aproape complet este <u>Codex Barberini graecus 336</u> [*înainte având nr. de inventar*: III, 55], din Biblioteca Apostolică Vaticană sau *Euchologium Barberinum*, numit de Jacob Goar *Codex Barberini S. Marci*, care a fost copiat în sudul Italiei, în a doua jumătate a secolului al VIII-lea, după un Μέγα Εὐχολόγιον „patriarhal" sau „catedral", de la Constantinopol. Manuscrisul a apărut, adică a început să fie cunoscut în Italia, înainte de catastrofa din anul 1453, printre cărțile cumpărate de către negustorul umanist și bibliofil Niccolò Niccoli (1365-1437), din Florența, care au ajuns apoi, prin dispoziție testamentară în biblioteca Mănăstirii Dominicane San Marco, din Florența. De acolo

---

[1] **EGERIA, *Itinerarium*, Reisebericht, Mit auszügen aus Petrus Diaconus, *De Locis Sanctis*, Die Heiligen Stätten, übersetzt und eingeleitet von Georg RÖWEKAMP, Herder, Freiburg, Basel, Wien, Barcelona, Rom, New York, 1995, 406 p. [Fontes Christiani, Band 20], *passim*. Vezi și versiunea românească de popularizare:**

EGERIA, *Pelerinaj în Locuri Sfinte A D 381-384*, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2006, 159 p., incl. pl. [Biblioteca AGRU, *Egeria, Itinerarium* (Peregrinatio ad loca sancta) A D 381-384].

Egeria: Pr. Marin BRANIȘTE, Viena, *Însemnări de călătorie ale peregrinei Egeria, sec. IV*, teză de doctorat, în MO (*Mitropolia Olteniei*), an XXXIV, 1982, nr. 4-6, pp. 225-392 (și extras).

[2] **Date luate din: https://de.wikipedia.org/wiki/Euchologion**

a ajuns în anul 1639 în celebra Bibliotecă a Cardinalului Francesco BARBERINI (1597-1679), din Roma, originar tot din Florența și nepotul Papei Urban VIII (1623-1644), tot un florentin, pe numele adevărat Maffeo Barberini. Câțiva ani mai târziu, în 1645, din dorința Regelui Filip IV de Neapole și Sicilia (1621-1665) *Euchologium Barberinum* a fost folosit pentru pregătirea unei ediții tipărite a *Euchologion*-ului bizantino-grec, pentru credincioșii greco-albanezii *uniți*, din sudul Italiei, numai că acțiunea n-a mai ajuns să fie finalizată.[3]

Primul *Euchologion* grecesc tipărit apare la Veneția, în anul 1545, nu 1526, cum s-a crezut mult timp. Acestei ediții i-au urmat o serie de alte reeditări [reprint-uri], până în secolul al XIX-lea.[4]

Codex Barberini graecus 336 scoate în evidență faptul că la data când a fost copiat manuscrisul, se încheiase deja în mare măsură procesul de evoluție a cărții de ritual *Euchologion*, în forma în care îl avem și noi astăzi. Din acest motiv, codicele Barberini (sec. VIII) nu poate fi comparat cu fragmentul de Euchologion al Episcopului Serapion din Thmuis – Egipt – de pe la mijlocul secolului al IV-lea.

Pentru *ritul catedral*, cel mai vechi Euchologion de la Sfânta Sophia, din Constantinopol, păstrat, este codicele aflat acum în Biblioteca Națională a Franței, de la Paris, din anul 1027, sub cota: Codex Paris, BnF, Coislin 213 (1027).

Un Euchologion *palestinian* dinaintea anului 1030 a fost luat cu sine de către Sf. Simeon von Trier [*î. 980 (Siracusa, Συρακοῦσαι, Sicilia) – † 1 iunie 1035 în Trier]:[5] Symeon Treverensis, *Euchologion* (in Palaestina ante annum 1030 compositum, non servatum).[6]

1. Primul Euchologion *unit*, pentru creștinii de limbă greacă și de rit bizantin va apare numai în anul 1754, la Roma, sub auspiciile Papei Benedict XIV (1740-1758), care în Enciclica *Ex quo primum*, din data de 1 martie 1756, cu subtitlul *Despre Euchologion* prezintă procesul lung de redactare și pregătire a acestei ediții, extins pe mai mulți ani, împreună cu numeroasele interpolări, schimbări și latinizare a textului, la care a fost supus, în comparație cu Euchologion-ul ortodox, cu care cel dintâi nu se mai putea regăsi ori identifica. Enciclica *Ex quo primum* a fost precedată de o alta și mai extinsă și explicită, privind schimbările și latinizările, întreprinse de *Congregatio de Propaganda Fide* (fondată în 1622), în textele și cărțile liturgice ale uniților de toate riturile și limbile, din data de 26 iulie 1755, *Allatae sunt*, dată tot de Benedict XIV.[7]

---

[3] Ibidem.

[4] Ibidem.

[5] Joachim Schäfer: Artikel Simeon von Trier, aus dem *Ökumenischen Heiligenlexikon* – https://www.heiligenlexikon.de/BiographienS/Simeon_von_Trier.html, abgerufen am 30. 3. 2017.
Die Deutsche Nationalbibliothek verzeichnet das Ökumenische Heiligenlexikon in der Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten sind im Internet über http://d-nb.info/969828497 abrufbar.
În calendarul latin se mai sărbătorește și mutarea moaștelor Sf. Simeon din Trier, în Biserica Jezuită São Roque din Lisabona, pe 25 ianuarie.

[6] Luat din: https://la.wikipedia.org/wiki/Symeon_Treverensis

[7] Înainte de aceste două enciclice, încă la începutul pontificatului, același Papă, a mai redactat și publicat o Enciclică privitoare la uniți: „Etsi Pastoralis", din 26 mai 1742.
Alte hotărâri, enciclice, scrieri apostolice și decrete ale Romei, adică ale Bisericii Romano-Catolice, pentru uniții de toate riturile și limbile, sunt după cum urmează:
1.Enciclice:
***In suprema Petri sede*, 6. ianuarie 1848, a Papei Pius IX, „Despre Catolicism în Orient";**
***Christi nomen*, 24. Decembrie 1894, a Papei Leo XIII, „Despre răspândirea credinței și Biserica Răsăritului;**
***Rerum orientalium*, 8. Septembrie 1928, a Papei Pius XI, „Despre stimularea informațiilor privitoare la Orient";**
***Orientalis ecclesiae*, 9. april 1944, a Papei Pius XII, „Despre Sf. Chiril al Alexandriei și rugăciunea de unire cu Biserica Orientului";**
***Orientales omnes ecclesias*, 23. decembrie 1945, a Papei Pius XII, „Despre împlinirea a 350 de ani, de la Unirea cu Roma a Bisericii Rutene (recte Ukrainiene);**
***Orientales ecclesias*, 15. Decembrie 1952, a Papei Pius XII, „Despre persecutarea Bisericilor Orientale";**
2. Scrieri Apostolice:
***Orientalium dignitas*, 30. November 1894, a Papei Leo XIII., „Despre Bisericile Orientale";**
***Orientis catholici*, 15. Oktober 1917, în forma unui Motu Proprio, a Papei Benedikt XV., „Reguli privind fondarea *Pontificiului Institut Oriental, din Roma*";**
***Orientale lumen*, 2. Mai 1995, a Papei Ioan Paul II, „La 100 de ani de la publicarea Scrierii Apostolice Orientalium Dignitas" a Papei Leo XIII;**
3. Decret:
Orientalium Ecclesiarum*, 21. November 1964, document promulgat de Papa Paul VI, în contextul hotărârilor și măsurilor luate de Conciliul II Vatican, privitoare la *Bisericile Orientale.

2. Următoarea ediție a Euchologion-ului grecesc, pentru uniți a apărut tot la Roma, în anul 1873: ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟ ΜΕΓΑ ΣΥΝ ΘΕΩ ΑΓΙΩ, ΕΝ ΡΩΜΗ, ΕΚ ΤΗΣ ΠΟΛΥΓΛΩΤΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ, ἔτει ͵αωογʹ (1873), Roma, 484 +104 [ρδʹ] p.

Un alt codice grecesc, de Euchologion, aproape la fel de vechi, însă mult mai fragmentat, a fost descoperit în anul 1975, în Biblioteca Mănăstirii Sf. Ecaterina, din Sinai, numit de savanți: Codex Sinaiticus NE ΜΓ 53 (sec. IX).[8]

Pentru bisericile de limbă liturgică slavonă, cel mai vechi Euchologion păstrat în această limbă este Euchologium Sinaiticum, cu scriere glagolitică, din secolul al XI-lea, păstrat tot în Biblioteca Mănăstirii Sf. Ecaterina, din Sinai: Sinaiticus slav. 37/O+1/N.[9]

Primul Euchologion tipărit, a fost cel în limba greacă, de la Veneția, din anul 1545, nu 1526, cum se știa înainte.

În tipografia Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, a fost posibilă editarea primului *Euchologion*[10] abia în anul 1803, din motive politice lesne de înțeles, dacă ne gândim la statutul lipsit de libertăți și protecție a creștinilor ortodocși din Imperiul Otoman. Situația s-a schimbat un pic, după Pacea de la Kütschük-Kainardschi [*Küçük Kaynarci*), din data de 21 iulie 1774, când Țarina Ecaterina a II-a cea Mare a Rusiei (1762-1796) a obținut din partea Sultanului dreptul de protectorat asupra creștinilor ortodocși din Imperiul Otoman și conform regulilor reciprocității, Sultanul devenea protectorul musulmanilor din Imperiul Rus, în calitatea lui de *Calif al tuturor musulmanilor*, titlu și funcție pe care aceștia o dețineau din anul 1517.[11]

Cea mai veche ediție bilingvă – greco-latină – cu descriere, note și comentariu în limba latină, nedepășită până astăzi, este Euchologion-ul ieromonahului dominican de la Paris, Jacques Goar OP: Jacobus GOAR, *Euchologion sive Rituale Græcorum complectens ritus et ordines divinæ liturgiæ* (Paris, 1647; ediția a doua corectată, Veneția, 1730; reprint Graz, 1960).

În Biserica Română Unită avem următoarele ediții de *Euchologion* sau Molitfelnic, tipărite la Blaj: 1754, 1757, 1784, 1815, 1868, 1894, 1913; la care adăugăm și două ediții de *Arhieraticon*, de la Blaj: 1777 al Episcopului Grigorie Maior (1773-1882, † 1785); și cel din 1913, al Mitropolitului Victor Mihali de Apșa (1894-1918).[12]

În Biserica Românească arhieraticoanele au continuat să fie copiate, până târziu, către sfârșitul secolului al XIX-lea, cum este cazul cu exemplarele de manuscrise, păstrate în Biblioteca Academiei Române, din București:[13]

ms. nr. 5043, din anul 1873;

ms. nr. 2094, din anul 1874;

ms. nr. 2089, din anul 1875;

ms. nr. 1518, din anul 1878;

Istoricul Ioan Chindriș din Cluj-Napoca face o plauzibilă justificare a motivului pentru care această carte liturgică a continuat să fie copiată la români, în plină epocă de utilizare a tiparului:

---

[8] Vezi: C.Kanavas: L'Eucologio MG 53 (sec. IX) del Monastero di S. Caterina del Sinai. Diss. masch. Rom (PIO) 2013. Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Euchologion
Stefano Parenti: *L'eucologio slavo del Sinai nella storia dell'eucologio bizantino*; Filologia Slava 2; Rom: Seminario del Dipartimento di Studi Slavi e dell'Europa centro-orientale. Università di Roma „La Sapienza", 1997; Ohne ISBN.

[9] Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Euchologion

[10] Ibidem.

[11] Vezi lucrarea noastră: *Pentarhia*, vol. III, p. 31: Ioan Marin MĂLINAȘ, Πενταρχία, τόμος ΙΙΙ. *Regestele patriarhale și imperiale de la Constantinopol, privind Crimeea și țărmul nordic al Mării Negre*; Πατριαρχική και αυτοκρατορικά έγγραφα από την Κωνσταντινούπολη, σχετικά με την Κριμαία και τη βόρεια ακτή της Μαύρης Θάλασσας, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2016, Κλουζ-Ναπόκα, 240 p.

[12] Dr. Silviu-Iulian SANA, *Cărți liturgice și de pietate în parohiile Eparhiei Greco-Catolice de Oradea Mare (1850-1900)*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca", LII, Supliment, 2013, pp. 95-113, p. 98, ediție online. Vezi și:
Bibliografia Românească Veche, I-IV, București, 1903-1944;
Bibliografia Românească Modernă 1831-1918, I-III, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1984, 1986, 1989.

[13] Gabriel ȘTREMPEL, *Catalogul manuscriselor românești*, B.A.R. [Biblioteca Academiei Române], 1-3100, vol. 1-2, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1, 1-1600, 1978, 420 p.; 2, 1601-3100, 1983, 502 p.; vol. 3, 1987, 3101-4413, 494 p.; 4, 4414-5920, 544 p.

„Arhieraticoanele din Biserica românească nu-şi puteau permite luxul costisitor al tiparului, în condiţiile când textul era utilizat, teoretic, de un singur celebrator: arhiereul. Cartea manuscrisă rămâne astfel modalitatea de existenţă a *Arhieraticonului*, la iniţiativa sau comanda unui episcop sau mitropolit."[14]

***

***Euchologion*-ul egiptean al Episcopului Serapion, din Thmuis, din secolul al IV-lea**

Thmuis, Θμοῦις, azi Tell El-Timai (arab., Capră) este un oraş din Egiptul de Jos, situat în Delta Nilului, între braţele tanisian (de la oraşul Tanis, Τάνις), în est şi mendisian (de la oraşul Mendes, Μένδης), în vest, unde funcţiona o veche Episcopie. Scaunul Episcopal de la Thmuis era sufragan al Mitropoliei de Pelusium, Πηλούσιον, capitala provinciei Augustamnica, Αὐγουσταμνική. Pe la începutul secolului al IV-lea Provincia a fost divizată în *Prima* Augustamnica şi Augustamnica *Secunda*, rămânând în această formă de arondare, până la invazia arabo-musulmană, din anii 639-640. Provincia Augustamnica făcea parte iniţial din Dioceza romană a Orientului, iar de prin anii 380 a fost înglobată în Diocesa Egiptului. Episcopia de Thmuis îşi extindea jurisdicţia asupra unui teritoriu eparhial, din *Prima* Augustamnica, oraşul constituind şi centrul districtului mendisian. Ulterior, scaunul episcopal de Thmuis a fost integrat în Biserica Koptă, azi făcând parte din *Sfânta Mitropolie Koptă de* BEHEIRA, Μπεχέιρα, al-Buhaira sau *el Beḥēra* (arab.): (Thmuis şi Hermopolis Parva), Mariout (Mariotis), Marsa Matruh (Antiphrae şi Paractorium), Libia (Livis) şi Pentapoli (Cirenaica).

Sf. Serapion, prăznuit pe 21 martie, s-a retras din tinereţe în pustia Egiptului, devenind ucenicul Sf. Antonie, care i-ar fi lăsat moştenire unul din cele două cojoace ale sale.[15] Ulterior ar fi ajuns egumenul unei mănăstiri, al cărei nume nu este cunoscut, iar prin anul 338 ar fi ajuns deja Episcop de Thmuis, funcţie în care a rămas până în anul c. 359, când a fost înlăturat din scaun, în timpul Împăratului Constanţiu (337-361), suferind ca şi „mărturisitor", pentru că în disputa ariano-ortodoxă, era de partea Sf. Atanasie cel Mare al Alexandriei, adică împotriva arienilor.[16] A fost urmat de Ptolemæus şi moare către anul 370? Nu se ştie sigur dacă ar fi participat la lucrările Sinodului de la Sardica, din anul 343, pentru că nu apare între semnatari.[17] Mai degrabă s-ar putea spune acest lucru despre episcopii egipteni de Pelusium, Tanis, Leto, Antinoe, Lycia şi Arabia [=Petra, Iordania]. Era foarte apreciat de Sf. Atanasie cel Mare, care i-a adresat mai multe scrisori, dintre care cinci s-au păstrat, aceea din anul 358 relatând despre moartea lui Arie, iar celelalte patru conţineau expuneri privitoare la Dumnezeirea Sfântului Duh. Istoricul Sozomen [*Historia Ecclesiastica*, cartea IV, 9, 6] menţionează că pe data de 19 mai 353, Sf. Atanasie cel Mare l-a designat pe Serapion – care avea un dar al vorbirii foarte elevat şi convingător – alături de alţi patru episcopi egipteni şi trei preoţi din Alexandria, să meargă la Împăratul Constanţius, ca să-l apere împotriva tuturor calomniilor făcute de duşmanii săi arieni.

După mărturia Fer. Ieronim, Serapion este autorul şi al unui tratat excelent, privitor la manihei: *Contra Manichaeos*, în care critica, printre altele, doar teoria dualistă a binelui şi a răului, precum şi atacurile maniheilor împotriva Vechiului Testament şi a Noului Testament.[18] A mai scris *Despre titlurile psalmilor* şi unele *epistole* şi lui i se atribuie şi *Euchologion*-ul, descoperit abia în anul 1894, de către liturgistul şi cercetătorul de manuscrise Aleksei Dmitrijewskij, la Sf. Munte Athos, în Mănăstirea *Marea Lavră*, Μονή Μεγίστης Λαύρας (edificată în anul 963), nr. 149: Serapion de Thmuis Codex unicus, nr. de inv. 149, Sacramentarul sau Εὐχολόγιον τοῦ Σεραπίωνος

---

[14] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediţie după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriş, Transcrierea textului: Florica Nuţiu şi Ioan Chindriş, România Press, Bucureşti, 2000, p. 31.

[15] Remus RUS, *Dicţionar enciclopedic de literatură creştină din primul mileniu*, Editura Lidia, Bucureşti, 2003, pp. 764-765,

[16] Remus RUS, *Dicţionar enciclopedic de literatură creştină din primul mileniu*..., Op. cit., p. 765.

[17] Mansi, vol. 3, coloanele 1-140. Tot acest spaţiu este dedicat Sinodului de la Sardica, din anul 343.
J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliarum nova, et amplissima collectio*, (Reprint, ediţia 1903, Paris, vol. 22), Graz, 1961, vol. 22, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt Graz.

[18] Remus RUS, *Dicţionar enciclopedic de literatură creştină din primul mileniu*..., Op. cit., p. 765.

Θμούεως[19] Textele din Sacramentarul sau Euchologion-ul lui Serapion sunt o copie ulterioară, din secolul al XI-lea – făcută în dezordine, datorată greşelilor comise de copistul ultim – și sunt strânse într-un codice extins pe 14 file.[20] Numele de Euchologion, dat acestui fascicol de codice liturgic l-a făcut chiar Aleksei Dmitrijewskij, după ce a constatat că textele fac parte din această categorie sau *carte* liturgică.[21] Octavian Bârlea susține că Euchologion-ul lui Serapion este *independent*, adică nu are nici o legătură de filiație cu textul lui Ipolit Romanul, despre care ne vom ocupa mai încolo, chiar dacă în multe locuri se aseamănă.[22] După cele 30 de rugăciuni, Euchologion-ul lui Serapion conține o Scrisoare despre Tatăl și Fiul, a cărui paternitate pare să nu-i aparțină, pentru că se deosebește de stilul autorului din *Despre manihei* și nu consună nici cu „doxologia trinitară a lui Serapion aflată la sfârșitul fiecărei rugăciuni", din codice.[23] După cele 30 de rugăciuni, Euchologion-ul mai conține încă un grup de 14 rugăciuni, între care se află și cele rostite de arhiereu, la hirotonia diaconului (nr. 12), a prezbyterului (nr. 13) și a episcopului (nr. 14).[24]

*

Volumul al doilea, din lucrarea standard de istorie bisericească și cronologie a istoricului francez Michel Le Quien (1661-1733), *Oriens Christianus*[25] menționează nouă episcopi de Thmuis, dintre care ultimii trei erau deja monofiziți copți:

I. Sf. Phileas, Martyr, prăznuit la Alexandria pe 4 februarie;
II. Sf. Donatus, *Martyr*, urmașul lui Phileas;
III. [*Liberius* nu] Caius, prezent la Sinodul I Ecumenic, Niceea, 325;
IV. Sf. Serapion, † c. 370, prieten cu Sf. Atanasie al Alexandriei (328-373, cu întreruperi) și ucenicul Avei Sf. Antonie cel Mare, din Pustie (c.251-356), scriitor de limbă greacă;
V. Ptolemæus, prezent la Sinodul din Seleucia, 359;
VI. Aristobulus, Prezent la Sinodul III Ecumenic, de la Efes, din anul 431;

---

[19] Aleksei Dmitrijewskij, in *Trudy* (Journal of the Eccl. Acad. of Kiev, 1894), No. 2; separately (Kiev, 1894); reviewed by A Favlov, Xpiv~ch. Bvravriva, i. 207-213; cp. Byzant. Zeitschr. iv. I (1895), p. 193.

[20] La Ioan I. ICĂ jr., p. 280: *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de diacon Ioan I. ICĂ jr., Editura Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, 1039 p.
Vezi și colecția de manuscrise, în limba rusă, editate și adnotate de A. Dmitrievschi, *Descrierea manuscriselor liturgice păstrate în bibliotecile Răsăritului ortodox* (3 tomuri: 1 Kiev, 1895, 2 1901, 3 Petrograd, 1917), reprint Hildesheim, 1965, *mie inaccesibile*.

[21] O ultimă ediție a Euchologion-ului lui Serapion, însoțit de un studiu amplu, a fost pusă la dispoziția cercetătorilor de Maxwell E. Johnson: *The prayers of Sarapion of Thmuis*. A Literary, Liturgical and Theological Analysis, în *Orientalia Christiana Analecta*, nr. 249, Roma, Pont. Ist. Orientale, 1995; ISBN 88-7210-307-X. Există însă și o versiune germană veche a textului lui Serapion, însoțit de o introducere [Einleitung] a lui Theodor Schermann: *Das Euchologium des Bischofs Serapion von Thmuis*. In: *Griechische Liturgien*. Übers. von Remigius Storf; mit Einl. versehen von Theodor Schermann. (Bibliothek der Kirchenväter, 1. Reihe, Band 5), Kempten-München 1912.

[22] La p. 135: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Monachii [München], 1969, 362 p., în *Acta Philosophica et Theologica*, tomus III, S.A.D. [Societas Academica Dacoromana].

[23] Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creştină din primul mileniu...*, Op. cit., p. 765.

[24] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 280.

[25] Ioan Marin MĂLINAŞ, *Pentarhia*, vol. III, p. 15.
Michaelis LE QUIEN, – *Oriens Christianus*, Unveränderter Nachdruck der 1740 in der Typographia Regia in Paris erschienenen Ausgabe, în 4°, 3 Bände, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz – Austria, 1958.
Mai vezi: Ioan Marin MĂLINAŞ, *Pentarhia*, vol. III, p. 146:

> *Oriens christianus in quatuor patriarchatus digestus*, in quo exhibentur Ecclesiae patriarchae caeterique praesules totius Orientis, publié posthumément (3 vols., Paris, 1740).
> Le Quien envisage de publier ce livre dès 1722, et signe dans cette intention un contrat avec l'imprimerie Simart. Dans ce livre, il se sert des notes du bénédictin Sainte-Marthe, qui projetait décrire l'Orbis Christianus, et lui avait aimablement donné ses notes sur l'Orient et l'Afrique. L'Oriens Christianus, imaginé par Le Quien, contient non seulement la hiérarchie des quatre patriarcats grecs et latins de Constantinople, Alexandrie, Antioche et Jérusalem et des patriarcats de l'Église syriaque orthodoxe, melkite, nestorienne, maronite et arménienne, mais aussi les textes grecs et latins de plusieurs *Notitiae episcopatuum*, catalogue des monastères orientaux et africains et la hiérarchie de l'Église africaine. Les trois dernières parties de ce projet titanesque sont achevées par les héritiers littéraires de Le Quien. Ses notes sur l'Afrique chrétienne de l'époque et des monastères ne furent jamais utilisées dans leur entièreté.
> Ses ouvrages sont toujours une référence, bien qu'il dénomme systématiquement « catholiques » les chrétiens majoritaires du premier millénaire, par amalgame et anachronisme, puisque la distinction catholiques/orthodoxes ne se justifie qu'à partir du schisme de 1054. Auparavant, on peut seulement parler d'« église trinitaire » ou de « pentarchie ».

Luat din: https://fr.wikipedia.org/wiki/Michel_Le_Quien

VII. Mennas, *Jacobita*;

VIII. Elias;

IX. Daniel *Jacobita*, către anul 1086.[26]

Al patrulea Episcop din această listă este Sf. SERAPION Scholasticul de Thmuis, Α΄ Σεραπίων Θμούεως.[27]

IV Serapion

De S. Serapione Hieronymus in scriptoribus ecclesiasticis ait: *Serapion Θμούεως Ægypti urbis episcopus, qui ob elegantiam ingenii cognomen scolastici meruit, carus Antonii monachi, edidit adversus Manichœum egregium librum, & de psalmorum titulis alium, & ad diversos utiles epistolas, & sub Constantio Principe etiam in confessione inclitus fuit;* adversus Arianos scilicet, & in causa Atanasii, à quo impetravit ut libris tribus qui ipsi inscripti sunt, Macedonianos spiritus sancti Deitatis detrahentes expugnaret. Prius monachus, & monasterii præfectus fuit, quam episcopus, Athanasio teste in epistola ad Dracontium. Vix dubium est quin censendus sit ille Serapion qui anno 347. Sardicensi concilio interfuit, & ex episcopis catholicis qui, Georgio Alexandrinæ ecclesiæ tyrano grassante, in exilium abacti sunt. Sarapion vocatur à Photio in Epitome de Manichæis repullulantibus, Σαραπίων ὁ τῆς Θμούεως; à quo etiam numeratur inter illustres illius ævi præsules, qui adversus Manem & Illius hæresis sequaces Manichæos calmum cum laude strinxerunt, ut Fidem catholicam ab eorum infaniis & calumniis vindicarent.

*

Vom reproduce acum textele scurte de rugăciuni la hirotonie, din Euchologionul lui Serapion, în ordinea din codice, adică a diaconului, a presbyterului și a episcopului, traduse în română, de către Prof. univ. Ioan I. Ică jr., de la Sibiu, în *Canonul Ortodoxiei I*.[28] **Privind specificul acestor rugăciuni de hirotonie, din Euchologion-ul lui Serapion, putem spune că sunt foarte scurte și *indicative*, nu *deprecative* și lungi, în comparație cu alte texte vechi de rugăciuni de hirotonie, cum ar fi cele ale lui Ipolit Romanul (sec. III); cele din Canones Hippolyti, înterpolate în sec. IV [finele sec. IV sau chiar începutul sec. V?]; rugăciunea de hirotonie din Testamentum Domini, extinsă în sec. IV-V etc.**[29]

28 (12) Punere a mâinilor la așezarea diaconilor [*după Serapion*]:

Părinte al Unului-Născut, Care pe Fiul Tău L-ai trimis și ai rânduit lucrurile de pe pământ, dând Bisericii canoane și rânduieli/constituții spre folosul și mântuirea turmei, Care ai ales episcopi, presbiteri și diaconi spre slujirea/liturghisirea Bisericii Tale catholice, Care prin Unul-Născut al Tău ai ales cei șapte diaconi și le-ai dăruit Duhul Sfânt, așază-l și pe acesta *(N)* diacon al Bisericii catholice și dă-i duh de cunoaștere și deosebire/discernământ, ca să poată sluji curat și ireproșabil în poporul Tău în slujirea/liturgisirea aceasta, prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea acum și în toți vecii vecilor. Amin.

---

[26] Michaelis LE QUIEN, *Oriens Christianus*. [II.], Tomus Secundus, In quo Illyricum Orientale, ad Patriarchatum Constantinopolitanum pertinens, Patriarchatus Alexandrinus & Antiochenus, magnæque Chaldæorum & Jacobitarum Diœceses exponuntur, Parisiis, Ex Typografia Regia, 1715¹, 1740², Reprint Graz, 1958³, Akademische Druck- u. Verlagsanstallt, coloana 537-541.

Despre acest mare istoric benedictin Michel Le Quien, vezi: Charles-Jean-Melchior de Vogüé, *Revue de l'Orient latin* – Vol. II., Paris, Ernest Leroux, 1894 (réimpr. 1964) (ISSN 2017-716X, lire en ligne [archive]), p. 190.

Mai vezi:

Quetif et Echard, Script. ord. Praed., II, SOS; *Journal des Savants*, ci

Michaud, *Biogr. universelle*, XXIV, 241

Hugo von Hurter, *Nomenclator*, II, 1064-6

Streber dans Wetzer-*Welte Kirchenlexikon*

Zockler dans *Realencykl. fur prot. Theol*., s. v. S. Vailhé

Catholic Encyclopedia, article „Michel Le Quien"

Vezi vol I, [Tomul Primus]: *Tres magnas complectens Dioecesis Ponti, Asiae, &Traciae Patriarchatui Constantinopolitano subjectas*, coloana 1–1450 + Index genelalis i–L:

Michaelis Le QUIEN, – *Oriens Christianus*, Unveränderter Nachdruck der 1740 in der Typographia Regia in Paris erschienenen Ausgabe, în 4°, 3 Bände, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz – Austria, 1958.

[27] Michaelis LE QUIEN, *Oriens Christianus*. [II.], Tomus Secundus..., Op. cit., coloana 539-540:

După unele păreri Serapion ar fi trăit între anii 300-370?

[28] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 875-876.

[29] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., cap. II, *Die Bischofsweihe*, pp. 188-209; cap. III, *Die Presbyterweihe*, pp. 226-252; cap. IV *Die Diakonenweihe*, pp. 252-277.

29 (13) Punere a mâinilor la așezarea presbyterilor, [*după Serapion*]:

Stăpâne, Dumnezeule al cerurilor, Tată al Unuia-Născut al Tău, întindem mâna noastră peste omul acesta și ne rugăm să vină peste el Duhul Adevărului; să i se dea chibzuință, cunoaștere și inimă bună; ca să fie în el Duh dumnezeiesc ca să poată să fie econom în poporul Tău, să mijlocească [*presbeuein*] dumnezeieștile Tale cuvinte și să împace poporul Tău cu Tine, nefăcut Dumnezeu. Cel care din Duhul lui Moise ai dăruit Duh sfânt peste cei aleși, împarte și acestuia Duh Sfânt din Duhul Unuia-Născut spre har al înțelepciunii, cunoașterii și dreptei credințe, ca să poată sluji Ție în cunoștință curată prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin care Ți se cuvine slava și puterea acum și pururea și în toți vecii vecilor. Amin.

30 (14) Punere a mâinilor la așezarea unui episcop, [*după Serapion*]:

Dumnezeule al adevărului, Care pe Domnul Iisus L-ai trimis spre câștigul întregii lumi locuite, Care prin El Ți-ai ales apostoli, hirotonind episcopi sfinți din generație în generație, fă-l și pe acesta *(N)* episcop sfânt al succesiunii Sfinților Apostoli, și dă-i lui har și Duh dumnezeiesc, pe care l-ai dat tuturor adevăraților tăi robi profeții și patriarhii, fă-l să fie vrednic să păstorească turma ta și să petreacă în episcopie în chip ireproșabil și neîmpiedicat prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ți se cuvine slava și puterea, acum și pururea și în toți vecii vecilor. Amin.

*

Compararea textelor rugăciunilor de hirotonie, din Euchologion-ul lui Serapion,[30] cu cele din *Codex Barberini graecus 336* nu este posibilă, pentru că acestea din urmă sunt deja aproape identice cu cele din arhieraticonul actual. În cazul hirotonirii episcopului, din Codex Barberini graecus 336, lipsesc doar mărturisirile de credinţă, pe care le făcea *ipopsifiul*, ὑποψήφιος (candidat), la Rânduiala „cercării și desemnării candidatului la treapta arhieriei", din timpul utreniei, în ziua hirotoniei. *Ipopsifierea* candidatului la hirotonirea întru arhiereu se face la încheierea Vecerniei din ajunul zilei de hirotonie.[31] Aceste mărturisiri de credinţă, aveau menirea să confirme public credinţa fermă în Dumnezeul cel Unul în fiinţă şi întreit în persoane, aşa cum este ea formulată şi definită de învăţătura Bisericii. Pentru noul episcop, aceste mărturisiri de credinţă au totodată şi un caracter programatic şi de jurământ.[32] Ipopsifierea nu era obligatoriu să fie făcută în ajunul (după Vecernie) zilei de hirotonire întru arhiereu, nici în dimineața acesteia (la Utrenie), ci se putea face chiar cu ocazia alegerii în episcopat, când candidatul se prezenta în fața Sinodului sau cu altă ocazie și starea aceasta putea să fie prelungită, zile, săptămâni și chiar luni de zile, până când avea loc consacrarea episcopală.

După modelul Patriarhului Ecumenic și al celorlalți arhierei, împăratul romeu, de la Constantinopol, în calitate de „episcop în cele din afară al Bisericii", ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας,[33] scria și el cu mâna proprie, semna și citea în mod solemn, cu ocazia întronizării și a încoronării din Sfânta Sophia, un rezumat foarte scurt al acestor mărturisiri de credinţă ale celor şapte sinoade ecumenice.[34] Pentru

---

[30] Reproduse după: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 875-876.

[31] Vezi pp. 83-85 din: ARHIERATICON adică rânduiala slujbelor săvârşite cu arhiereu, Tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod și cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte TEOCTIST Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, Bucureşti, 1993, 243 p.

[32] ARHIERATICON adică rânduiala slujbelor săvârşite cu arhiereu..., Op. cit., pp. 85-95.
***În continuare:* ARHIERATICON, 1993.**

[33] Text luat din: Viaţa lui Constantin, IV, 24, p. 168, la EUSEBIU de Cezareea, Scrieri partea a doua (vol. II), Viaţa lui Constantin cel Mare, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. şi note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, 295 p.

[34] Archim. GENADIE Enacénu, Încoronarea Imperatorilor bizantini (Dupre Codin Curoparatul capit. XVII, De Officiis), în rev. Biserica Ortodoxă Română, BOR, Bucureşti, an V, (1880-1881), 1881, pp. 472-480. În continuarea acestui studiu se aflâ şi Ceremonia încoronarei, 10 Maiŭ, 1881 (a regelui Carol I şi a reginei Elisabeta, n.n.), cu Randuiala şi Tedeumul urmate la încoronare, pp. 481-504. Privitor la ritul încoronării, vezi rubrica KRÖNUNG, în Reallexikon zur byzantinischen Kunst, Begründet von Klaus Wessel und Marcell Restle, Herausgegeben von Marcell RESTLE, Band V, Kreuz-Maltechnik, mit 249 Abbildungen, 1995, Anton Hiersemann Stuttgart, col. 439-454, cu literatura aferentă anexată.
Vezi şi recenzia noastră, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Historia, Cluj-Napoca, an XLIII, 1998, nr. 1-2, pp. 157-158, privitoare la volumul: Höfische Kultur in Südosteuropa. Bericht der Kolloquien der Südosteuropa-Kommission 1988 bis 1990", editat de Reinhard Lauer şi Hans Georg Majer...., Göttingen, 1994, 430 p.
Lothar HEISER, Die Taufe in der orthodoxen Kirche, Geschichte, Spendung und Symbolik nach der Lehre der Väter, Paulinus Verlag, Trier, 1987, 353 p., incl. XXXII il. [Sophia, Quellen östlicher Theologie, Hgg. Julius Tyciak + und Wilhelm Nyssen, Band 25]. Privitor la ceremoniile imperiale, inclusiv încoronarea, vezi Constantin VII Porfirogenetul (913-919 şi 944-959), Le livre des cérémonies, Tom II, Livre I, chapitre 47 (38) – 92 (83), Texte établi et traduit par Albert VOGT, Paris, 1939, pp. 1-5 u.

o mai bună înțelegere a ceremoniilor arhierești, din contextul culturii de curte, de la Curtea Imperială, din Constantinopol, precum și de la alte reședințe și curți imperiale (Veliko Tărnovo, Trapezunt, Vidin), regale (Thesalonic), ale despoților (Kaliakra, Serbia, Albania, și a domnitorilor din țările ortodoxe, este recomandată studierea lucrării amintite în aparatul critic: *Höfische Kultur in Südosteuropa*. Bericht der Kolloquien der Südosteuropa-Kommission 1988 bis 1990", editată de Reinhard Lauer și Hans Georg Majer...., Göttingen, 1994, 430 p. Privitor la încoronare și ungerea cu Sfântul și Marele Mir a domnitorilor români, vezi Andrei PIPPIDI, *Tradiția politică bizantină în Țările Române, în secolele XVI-XVIII*, Ediție revăzută și adăugită, Editura Corint, București, 2001, 393 p., mai ales Partea I, *Domnia*, pp. 23-77; și *Relațiile dintre stat și biserică în țările române*, pp. 151-164.

1

2

1. Veneția, *Tezaurul Basilicii Patriarhale San Marco*: CHIVOT, ἡ κιβωτός, artophorion, τό ἀρτοφόριον, Constantinopol, sec. XI–XII, 36x30cm., transformat după anul 1231 (?) în relicvar pentru păstrarea Sfântului Sânge și citat sub acest nume în inventarul de la Veneția, din anul 1283, nota nr. 1. Chivotul acesta este cunoscut în literatura apuseană sub numele de *relicvar* sau *cățuie*, și reprezintă Biserica Sfinților Apostoli, din Constantinopol – în miniatură – realizat fiind din argint aurit, azi în Muzeul Domului San Marco, din Veneția, nr. inv. 142, identificat în mod greșit ca „cădelniță" sau „cățuie". Vedere din față, cu cele două uși, bine distincte. Chivotul trebuie să fi fost furat de latini, când au jefuit Constantinopolul, în anul 1204, după data de 13 aprilie, dacă în anul 1231 i s-a dat deja la Veneția o altă utilizare, de *relicvar.*

Luat din catalogul expoziției de la Paris, 1984: *Le Trésor de Saint-Marc de Venise*, Galeries nationales du Grand Palais (Paris), 1984, Olivetti, Milano, pp. 237-243.

„Incense burner of silver and gold in the shape of a church, perhaps that of the Holy Apostles in Constantinople, with the allegoric figures of Valour and Wisdom in relief. 12th century. (Venice, Treasury of S. Marco)".[35]

2. Constantinopol, Biserica Sfinții Apostoli – Ἅγιοι Απόστολοι – cu *Înălțarea Domnului*, a doua ca mărime și importanță, după Sf. Sophia cea Mare. Biserica Sfinților Apostoli era și necropola imperială. Miniatură din „Homiliarul Marian" al monahului Iacob de Kokkinobaphos, sec. XII, din Bibliothèque Nationale de France, Paris, MS gr. 1208, fol. 3v. O imagine de miniatură aproape identică a acestei Biserici se află și în Codexul de la Vatican, din anul 1162, fol. 2 b. Domul San Marco din Veneția este o copie fidelă a arhitecturii Bisericii Sfinților Apostoli, din Constantinopol.[36] O altă imagine: Another miniature illustration of the no-longer extant church is found in a representation showing the removal of St. John Chrysostom's relics, in the Menologion of Basil II, Cod. Vat. Gr. 1613 (*THE OECUMENICAL PATRIARCHATE*, Op. cit., pp. 150-151).

---

[35] Luat din: THE OECUMENICAL PATRIARCHATE, The Great Church of Christ, [Editor] Publishers Orthodox Centre of the Oecumenical Patriarchate Geneva, Elveția, printed in Grece by E. Tzaferis S. A., Athen, 1989, 374 p., incl. 463 il. Album de lux, p. 152, fig. 169.
***Le Trésor de Saint-Marc de Venise*, Galeries nationales du Grand Palais (Paris), 1984, Olivetti, Milano, pp. 237-243.**

[36] *Le Trésor de Saint-Marc de Venise*, Galeries nationales du Grand Palais (Paris), 1984, Olivetti, Milano, p. 241.
Mai vezi și: THE OECUMENICAL PATRIARCHATE, The Great Church of Christ, Op. cit., p. 150.

Literatură de specialitate

Hans ACHELIS, *Die ältesten Quellen des orientalischen Kirchenrechts*. I. Die Canones Hippolyti, in TU, 6, Leipzig 1891 [TU= Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur. Archiv für die griechisch-christlichen Schrifsteller der ersten drei Jahrhunderte, Leipzig-Berlin, 1882 ff.]

AGNELLUS von Ravenna, *Liber Pontificalis*, *Bischofsbuch,* Lateinisch – Deutsch, übersetzt und eingeleitet von Claudia NAUERTH, Herder Freiburg, Basel, Wien, Barcelona, Rom, New York, 1996, vol. I şi II [= Fontes Christiani, Band 21 / I – II].

Albert M. AMMANN SJ, *Abriss der ostslawischen Kirchengeschichte*, von..., Thomas Morus Presse im Verlag Herder, Wien, 1950, 748 p.

ARCHIVES DE L'ORIENT LATIN, *publiée sous le patronage de la Société de l'Orient Latin*, Tome II., Paris, 1884, impression anastatique, Bruxelles, 1964.

[Ἀρχιερατικόν, Paris, ediția 1643, n.n.]:

APXIEPATIKON. *Liber pontificalis Ecclesiæ græcæ. Nunc primum ex regiis ms. euchologiis, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, Notis ac Observationibus Antiquitatis Ecclesiasticæ plenissimis illustratus*.

Meditatione et labore Isaacii Haberti, Sacrosanctæ Ecclesiæ Parisiensis Presbyteri Canonici ac Theologi, Abbatis S. Mariæ de Alodijs, Doctoris Sorbonici, Regi à Consilijs & Sacris Concionibus Ordinarij. Cum indice locupletissimo. Parisiis. Sumptibus Petri Blasii, viâ Iacobæâ sub signo D. Thomæ. M. DC. XLIII. [1643] Cum privilegio Regis christianissimi. Et approbatione doctorum., 1 filă forzaț, 26 + 749 + 11 p., o filă postzaț;

[Ἀρχιερατικόν, Paris, ediția 1676, n.n.]:

APXIEPATIKON. *Liber pontificalis Ecclesiæ græcæ. Nunc primum ex regiis mss. euchologijs, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, Notis ac Observationibus Antiquitatis Ecclesiasticæ plenissimis illustratus*.

Meditatione & labore Isaacii Haberti, Episcopi Vabrensis, Doctoris Sorbonici, Regi à Consiliis. Parisiis. Apud Ludovicum Billaine. M. DC. LXXVI. [1676] Cum privilegio Regis christianissimi, et approbationibus doctorum., o filă forzaț, 34 + 749 + 11 p., o filă postzaț.

ARHIERATICON, vezi Inochentie Micu-Klein.

Arhieraticon cuprindend rânduielile tuturor hirotosiilor și hirotoniilor, ediția a doua, București, 1899 (mie inaccesibil).

ARHIERATICON *adică rânduiala slujbelor săvârşite cu arhiereu*, Tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod şi cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte TEOCTIST Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, Bucureşti, 1993, 243 p.

ARHIERATICON, Studiu introductiv, ediție și glosar de Meda Diana BÂRCĂ, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, Collection Philobiblon, BCU „Lucian Blaga", nr. 1, 1999, XXXI + 208 p.

ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, Cuvânt înainte de Erich Renhart, Studii de Cătălina Velculescu, Zamfira Mihail, Ileana Stănculescu, Ovidiu Olar. Îngrijirea volumului Ileana Stănculescu, București, Paideia, 2013, format A^4, 106 p. + 158 facsimile [*fac simile* (lat.)], pe 79 de file, ISBN 978-973-596-897-7.

Arhieraticonul lui Grigorie Maior Blaj 1777, Studiu introductiv Călin-Daniel PAȚULEA și Florica-Elisabeta NUȚIU, Studiu filologico-lingvistic Florica-Elisabeta NUȚIU, Prefață de P.S. Dr. Virgil Bercea, 2007, Editura University Press, Târgu-Mureș, 214 p. [textul *Arhieraticonului* se află la pp. 117-207, adică în Anexa volumului, la „Facsimile și text transcris"].

Arhim. Ioanichie BĂLAN, *Sinaxar ortodox general. Dicționar aghiografic*, îngrijit de ..., Editura Episcopiei Romanului, 1998, 405 p.

Hans-Georg BECK, *Das byzantinische Jahrtausend*, Verlag C. H. Beck, München, 1978, 383 p.

Hans-Georg BECK, *Das literarische Schaffen der Byzantiner. Wege zu seinem Verständnis*, Verlag der Österr. Akademie der Wissenschaf-ten, Wien, 1974, 34 p. Extras din SITZUNGSBERICHTE, 294. Band, 4. Abhandlung.

Hans-Georg BECK, *Geschichte der Orthodoxen Kirche im byzantinischen Reich*, Vandenhoeck und Ruprecht in Göttingen, 1980, 268 p.

Hans-Georg BECK, *Nomos, Kanon und Staatsraison in Byzanz*, Verlag der Österr. Akademie der Wissenschaften,Wien, 1981, 60 p., Extras din SITZUGSBERICHTE, 384. Band.

Hans-Georg BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München, 1959.

BIANU Ioan/ HODOȘ Nerva, *Bibliografia Românească Veche* [BRV], 1508–1830, vol. I, 1508–1716, București, Socec, 1903, p. IX+572, incl. il.

BIANU Ioan și HODOȘ Nerva, *Bibliografia Românească Veche 1508–1830* [BRV], vol. II, 1717–1808, București, Socec, 1910, 570 p., incl. il.

BIBLIA, adecă DUMNEZEIASCA SCRIPTURĂ a Vechiului şi Noului Testament, Tipărită întîia oară la 1688 în timpul lui ŞERBAN VODĂ CANTACUZINO Domnul Ţării Româneşti, Retipărită după 300 de ani în facsimil şi transcriere cu aprobarea Sfântului Sinod şi cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988, 987 p.

<u>Biblia lui Bartolomeu al Clujului</u>: BIBLIA *sau Sfânta Scriptură*, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, Tipărită cu binecuvântarea și prefața Prea Fericitului Părinte Teoctist Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 2001, [Versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de BARTOLOMEU Valeriu Anania Arhiepiscopul Clujului, sprijinit pe numeroase alte osteneli], 1830 p. + hărți biblice.

Ludwik BISKUPSKI, *L'Institut Français d'Etudes Byzantines et son activité scientifique et littéraire 1895-1970*, Istanbul [Constantinopol], 1970, pp. 323-338.

Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Monachii [München], 1969, 362 p., în *Acta Philosophica et Theologica*, tomus III, S.A.D. [Societas Academica Dacoromana].

Octavian BÂRLEA, *La proscomidie. L'offrande dans le rite byzantin son écho sur la communion*, în *Acta Philosophica et Theologica*, tomus II, Romae, 1964, pp. 11-66 [S.A.D. = Societas Academica Dacoromana].

Sulpiz BOISSERÉE, *Ueber die Kaiser-Dalmatika in der St. Peterskirche zu Rom*, Band 3, Ausgabe 11, Band 3 von Abhandlungen der philosophisch-philologischen Classe der Königlich Bayerischen Akademie der Wissenschaften, von..., Auf Kosten der Akademie, München, 1841, 574 p. (text online).

Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Literatura liturgică în teologia românească*, în rev. *BOR*, an LXXXIX, București, 1971, nr. 1-2, pp. 121-134.

Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Tipărit cu binecuvântarea Prea Sfințitului Laurențiu, Episcopul Caransebeșului, Editura diecezană Caransebeș, 2001, 558 p.

Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1985, 548 p.

Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica Specială*, pentru institutele teologice, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1980, 510 p.

Ioan M. BUJOREANU, *Pravila de la Govora 1640-1641*, reeditare, vezi *Colecţiune de legiuirile...*

R. BOUSQUET, *Le roumain, langue liturgique*, în *Échos d'Orient*, Tome IV, Paris, 1901, pp. 30-35.[1]

Gh. BULGĂR și Gh. CONSTANTINESCU – Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, Editura Saeculum I.O., București, 2000, 527 p.

Canonul Ortodoxiei I, Canonul Apostolic al primelor secole, de diacon Ioan I. ICĂ jr., Editura Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, 1039 p.

---

[1] Publicaţiile « Institutului Francez de Studii Bizantine »: 1. «'Echos d'Orient », din 1897; 2. « Revue des Études Byzantines », din 1943; 3. « Le Patriarcat Byzantin », din 1932; 4. «Archives de l'Orient Chrétien », din 1948; 5. « Les Regestes des actes du Patriarcat de Constantinople », din 1932; 6. « La géographie écclésiastique de l'Empire Byzantin », din 1969. În afara acestor serii de publicaţii au apărut Operele complete ale Patriarhului Ecumenic Ghenadie II Scholarios, Paris, 1928-1936.

CANONES S. HIPPOLYTI Arabice e codicibus romanis cum versione latina annotationibus et prolegomenis, Edidit D. B. DE HANEBERG, Monachii [München], 1870, Sumptibus Academiæ Regiæ Boicæ, in commissis habet ..., 125 p.

Dimitrie CANTEMIR, *Beschreibung der Moldau*. Faksimiledruck der Originalausgabe von 1771, Nachwort von Constantin MĂCIUCĂ, Kriterion Verlag, Bukarest, 1973, 390 p.

[*Descriptio Moldaviae* sau Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae, în română *Descrierea Moldovei* sau Descrierea stării de odinioară și de astăzi a Moldovei, redactată în limba latină între anii 1714-1716, pe timpul când trăia în Rusia, la cererea Academiei din Berlin. Ulterior lucrarea a fost tradusă în germană, rusă, greacă și română.]

Nicolae CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, Postfață și bibliografii finale de Dan SIMONESCU, Prefață de Dan ZAMFIRESCU, Editura Minerva, București, 1980, 589 p.

Dr. Badea CIREŞEANU, *Tezaurul liturgic al Sfintei Biserici creştine ortodoxe de Răsărit,* vol. 1-3, Bucureşti, 1910-1911-1912: I, LIX+164 p.; II, 624 p; III 430 p.

***Colecţiune de legiuirile României vechi şi celei noi*, Bucureşti, 1885, vol. II. Pravila de la Govora 1640-1641 se află reeditată la pp. 83-135. [„Pravila Bisericésca numita cea mica tipărită'la anul 1640 în Mănăstirea Govora (după ediţia din 1884 publicată de Academia Română)"].**

CONSTANTINOPLE, 1054–1261, Tête de la chrétienté, proie des Latins, capitale greque. Dirigé par Alain DUCELLIER et Michel BALARD, Éditions Autrement – Collection Mémoires n° 40, 263 p. [mai mulți autori].

***Corpus Iuris Civilis*, editio sexta lucis ope expressa, volumen tertium, NOVELLAE, recognovit Rudolfus Schoell. Opus Schoellii morte interceptum absolvit Guilelmus KROLL, Berolini, MCMLIX, 1959. La p. 94 se află Novella XI, din 535, privitoare la Justiniana Prima.**

Vasile CRISTEA, Mircea TĂMAȘ, *Virtuţile plantelor din Sfântul și Marele Mir*, în „Tabor – Revistă de cultură şi spiritualitate românească", anul II, nr. 1, aprilie 2008, Cluj-Napoca, pp. 70, 75, 76, 80, 84, 86, 89, 90.

DA ROMA ALLA TERZA ROMA, Documenti e studi, DOCUMENTI – I, Roma-Mosca, 1989*, L' idea di Roma a Mosca secoli XV–XVI, Fonti per la storia del pensiero sociale russo*, Roma, Herder Editrice e Libreria, 1989, 449 p.

Ioan D. D A N, *Pravila Magna eiusque auctoritas in Ecclesia Romena*, „Îndreptarea Legii" a.1652, Excerpta ex Dissertatione ad Laurem in Facultate Theologica, Romae 1944, 218 p. (= Pontificium Athenaeum Urbanianum de „Propaganda Fide").

Jean DARROUZÈS A.A., *Épistoliers Byzantins du X-e siècle*, édités par…, Inst. Franc., d'Étud., Byz., Paris, 1960, 430. [A. O. Chr., 6].

Jean DARROUZÈS*,* *Documents inédits d'Ecclesiologie byzantine*, Textes édités, traduits et annotés par…, Inst. Franc. d'Étud. Byz., Paris, 1966, 442 p.

Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les* ΟΦΦΙΚΙΑ *de l'Église Byzantine*, par…, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1970, 618 p. [Archives de l'Orient Chrétien, 11].

Jean DARROUZÈS, *Le registre Synodal du Patriarcat Byzantin au XIV-e siècle*. Étude paleographique et diplomatique, par…, Inst. Franc. d'Étud. Byz., Paris, 1971 [A.O.Chr., 12].

Jean DARROUZÈS A.A., *Notitiae Episcopatuum Ecclesiae Constantino-politanae*. Texte critique, introduction et notes, par…, Inst. Franc. d'Études Byz., Paris, 1981, 521 p.[Géographie Ecclésiastique de l'Empire Byzantin, Tome I].

Jean DARROUZÈS et Albert FAILLER, *Tables générales des Échos d'Orient (1887-1942*, Inst. Franc. d'Étud. Byz., Paris, 1986, 392 p.

Jean DARROUZÈS: Pentru secolul al XIV-lea, lucrarea instrument de studiu – manual – al regestelor patriarhale, rămâne cartea lui Jean DARROUZÈS, *Le registre synodal du patriarcat byzantin au XIVe siècle (Étude paléographique et diplomatique)*, Paris, 1971, 503 p. [Colecția: *Archives de l'Orient Chrétien*, nr. 12][2] Το ιερόν κωδίκιον (1315-1402)[3] Cod. Vind. Hist. gr. 47 și 48, (precum și copia acestuia: Cod. Vat. Urb. gr. 80).

---

[2] *Das Patriarchatsregister von Konstantinopel*, Bd. I-VIII (von Christian Gastgeber, Johannes Preiser-Kapeller, Vratislav Zervan, Otto Kresten).
Die Kanzlei des Patriarchats von Konstantinopel führte ein Register, in dem Kopien der ausgefertigten bzw. originalen Urkunden aufbewahrt wurden. Von dem ursprünglichen „heiligen Register" (to hieron kodikion) sind neben wenigen Fragmenten aus postbyzantinischer Zeit zwei Bände aus dem 14. und Anfang des 15. Jahrhunderts erhalten, die sich heute in der Österreichischen Nationalbibliothek befinden (Cod. Vind. hist. 47 und 48). Die beiden Bände brachte Mitte des 16 Jahrhunderts der kaiserliche Gesandte am Hofe Süleymans II., Augerius von Busbeck, nach Wien. Ein Slavist und ein Klassischer Philologe, Franz Miklosich und Joseph Müller, gaben die Urkunden in den zwei ersten Bänden der „Acta et diplomata Graeca medii aevi" 1860 bzw. 1862 in Wien heraus.

S. B. DAŞKOV, *Dicţionar de împăraţi bizantini*, traducere de Viorica și Dorin ONOFREI, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1999, 508 p.

DENZINGER Henricus, vezi ENCHIRIDION.

***Dictionnaire de théologie catholique*: contenant l'exposé des doctrines de la théologie catholique, leurs preuves et leur histoire, commencé sous la direction de A. VACANT..., vol. 1, part 1 (Aaron – Apollinaire), Paris, 1909, col. 830-834.**

***Dictionnaire de théologie catholique*: contenant l'exposé des doctrines de la théologie catholique, leurs preuves et leur histoire, commencé sous la direction de A. VACANT..., vol. 6, part 2 (Géorgie – Hizler), Paris, 1914, col. 2011-2014.**

Maja DEPNER, *Das Fürstentum Siebenbürgen im Kampf gegen Habsburg*. Untersu-chungen über die Politik Siebenbürgen während des Dreißigjährigen Krieges, Verlag von W. Kohlhammer, Stuttgart, 1938, 331 p.

Anton DIEMAND, *Das Zeremoniell der Kaiserkrönung von Otto I. bis Friedrich II.,* München, Dr. H. Lüneburg Verlag, 1894; Nachdruck des Originals von 1894, Salzwasser Verlag, Paderborn, 2013, ediție online.

DOSOFTEI, *OPERE*, 1 Versuri, Ediţie critică de N. A. URSU, Studiu introductiv de Al. ANDRIESCU, Editura Minerva, Bucureşti, 1978, C + 544 p. și facsimile.

DOSOFTEI, *Psaltirea în versuri 1673*, Ediţie critică de N. A. URSU, Cu un cuvânt înainte de Înalt Prea Sfinţitul IUSTIN Moisescu, Arhiepiscop al Iaşilor şi Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, Iaşi, 1974, LIX + 1164 p.

DOSOFTEI, *Dumnezăiasca Liturghie 1679*, Ediţie critică de N. A. URSU, Cu un studiu introductiv de Înalt Prea Sfinţitul Teoctist, Arhiepiscop al Iaşilor şi Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, Iaşi, 1980, LVIII + 349 p.

Nicu DUMITRAŞCU, *Teologi pre-şi post-Niceeni*, misiunea Bisericii creştine primare în termeni patristici, Napoca Star, Cluj, 2002, 184 p.

Nicu DUMITRAŞCU, *Cele şapte personalităţi de la Niceea (325)*, rolul lor în cadrul primelor frământări ecumenice majore ale lumii creştine, Napoca Star, Cluj, 2001, 239 p.

Ion DUMITRIU-Snagov, *Monumenta Romaniae Vaticana*, Manuscrise – Documente – Hărţi, Manoscritti – Documenti – Carte, CATALOGUL Expoziţiei istorice de la Muzeul Naţional Cotroceni, Două milenii de creştinism românesc, Due milleni di cristianesimo romeno, Ediţie româno-italiană, Ediţia a doua, 1996, Regia autonomă „Monitorul Oficial”, Bucureşti, 304 p., incl. pl., doc. ilum., hărţi, il.

EGERIA, *Itinerarium*, Reisebericht, Mit auszügen aus Petrus Diaconus, *De Locis Sanctis*, Die Heiligen Stätten, übersetzt und eingeleitet von Georg RÖWEKAMP, Herder, Freiburg, Basel, Wien, Barcelona, Rom, New York, 1995, 406 p. [Fontes Christiani, Band 20]. Vezi și versiunea românească de popularizare:

EGERIA, Pelerinaj în Locuri Sfinte A D 381 – 384, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2006, 159 p., incl. pl. [Biblioteca AGRU, Egeria, Itinerarium (Peregrinatio ad loca sancta) A D 381-384].

***Egeria*: Pr. Marin BRANIȘTE, *Însemnări de călătorie ale peregrinei Egeria, sec. IV*, teză de doctorat, în MO (*Mitropolia Olteniei*), an XXXIV, 1982, nr. 4-6, pp. 225-392 (și extras).**

Alexandru ELIAN, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe*: *a). De la întemeiere până la 1800*, de..., în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, Bucureşti, LXXVII, nr. 7–10, iulie-oct., 1959, pp. 904-935.

Da diese Edition mangelhaft und unvollständig ist und den Ansprüchen einer modernen kritischen Ausgabe nicht genügt, initiierte Herbert Hunger bald nach 1970 eine Neubearbeitung. Unter seiner Leitung setzte sich ein Team von Byzantinisten und Rechtshistorikern mit dem Patriarchatsregister kritisch auseinander. Eine Neuedition im Rahmen des „Corpus Fontium Historiae Byzantinae” (Series Vindobonensis), konzipiert in acht Bänden, wurde in Angriff genommen. Nach mehrjährigen Vorarbeiten erschien 1981 der erste Band des Registers des Patriarchats von Konstantinopel (PRK): Der Band umfasst neben einer kritischen Edition eine ausführliche Einleitung und Analyse der Dokumente (inkl. der darin erwähnten früheren Dokumente und Gesetze), ergänzt durch eine synoptische deutsche Übersetzung. 1995 erschien der zweite Band, 2001 der dritte Band. Band 5 und 6 wurden aufgrund der Förderung durch den Österreichischen Forschungsfonds vorgezogen (Projekte P19818, P22269) und sind zurzeit in Vorbereitung für den Druck.
Luat din:
http://www.oeaw.ac.at/imafo/die-abteilungen/byzanzforschung/language-cultural-heritage/diplomatik-texteditionen/patriarchatsregister-konstantinopel/

[3] **Vezi regestul nr. 2041, din Fasc. V, la: Jean DARROUZÈS, *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinopole*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d’Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).**

Johannes H. EMMINGHAUS, *Die Messe*, Wesen, Gestalt, Vollzug, Zweite, durchgesehene Auflage, Österreichisches Katholisches Bibelwerk, Klosterneuburg, 1976, 303 p. + Anexă cu 3 pl. (Anhang I-III).

Johannes H. EMMINGHAUS... aber den Vorrang hat das Leben, Beiträge zur Liturgiewissenschaft aus fünf Jahrzehnten, Zum 20. Todestag am 2. September 2009 herausgegeben von Rudolf PACIK und Andreas REDTENBACHER, Echter Verlag, Würzburg, 2009, 462 p.

ENACÉNU: Pentru ritualul ungerii, încoronării și întronizării împăraților bizantini, folosit și la încoronarea domnilor români și a regilor României, vezi:

Archim. Genadie ENACÉNU, *Încoronarea Imperatorilor Bizantini* (Dupre Codin Curopalatul capit. XVII, De officiis), în rev. BOR (Biserica Ortodoxă Română), an V, 1880-1881, nr. 7, Bucureşti, pp. 472-480.

Studiul este urmat de „Ceremonia încoronării" Regelui Carol I al României, din data de 10 mai 1881 (pp. 481-494) și de „Rânduiala și Tedeumul urmate la încoronare" (494-504).

R.–J. LILIE, Krönung, în Reallexikon zur Byzantinischen Kunst...., Band V, Kreuz – Maltechnik, 1995, Stuttgart, col. 439-454.

ENCHIRIDION *Fontium Historiae Ecclesiasticae Antiquae*, quod in usum scholarum collegit Conradus KIRCH S.J., Editio sexta, aucta et emendata, quam curavit Leo UEDING S.J., 1947, Editorial Herder Barcelona.

ENCHIRIDION *Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae*, pro usu auditorum Theologiae, et eruditione cleri graeco-catholici, e propriis fontibus constructum, auctore Josepho PAPP-SZILÁGYI de Illyésfalva, S.S. Theologiae Doctore, Canonico graeci ritus Magno-Varadinensi, Abate tituli S. Pantelemonis de Rácz-Keve, Consiliario Regio, et insignis Ordinis Francisci Josephi I. Equite, M[agno].-Varadini [Oradea], Typis Aloysii Tichy, 1862, 633 p.

ENCHIRIDION *Symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum* quod primum edidit Henricus Denzinger et quod funditus retractavit auxit notulis ornavit Adolfus Schönmetzer S.I., Editio XXXVI emendata, Herder Barcinone [Barcelona], Friburgi Brisgoviae [Freiburg/Br.], Romae, MCMLXXVI [1976], {Dep. legal Barcelona, 1976}, 954 p.

ENCHIRIDIONU, adeca *Carte manuale* de canóne ale unei, sântei, sobornicești, și apostolești Biserici cu Comentare, de Andreiu Baronu de Siagun'a, Sabiiu [Sibiu], în tipografi'a archidiecesana, 1871, 548 p.

Constantin ERBICEANU, *Douĕ acte oficiale necunoscute de pe timpul împĕratuluĭ bizantin Isaac II Angel privitóre la românii din peninsula Balcanică spre finele secoluluĭ XII, în Analele Academiei Romane*, Bucureşti, seria II, Tomul XXIV, 1901-1902, Memoriile Secţiunii Istorice, Bucureşti, 1902, pp. 1-38.

Euhologhion sau Molitvelnic cuprinzând Rânduiala Sf. Taine precum și alte slujbe și rugăciuni la toată trebuința credincioșilor, Acum din nou revăzut și întregit și a patra oară tipărit cu litere străbune, Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului D.D. Alexandru Nicolescu Arhiepiscop și Mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș, Blaj, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, 1940, 358 p.

EUSEBIU de Cezareea,

Scrieri partea întâia (vol.I), *Istoria Bisericească şi Martirii din Palestina*, traducere, studiu, note şi comentarii de Prof. Teodor BODOGAE, vol. I, Buc. 1987, 451 p;

Scrieri partea a doua (vol. II), *Viaţa lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. şi note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, 295 p.;

Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, Bucureşti, 1987, vol. I şi 1991, vol. II (în Colecţia PSB, Părinţi şi Scriitori Bisericeşti, nr. 13 și 14).

ΕΥΛΟΓΗΜΑ, *Studies in honor of* Robert TAFT, S.J., A cura di E. CARR, S. PARENTI, A. A. THIERMEYER, E. VELKOVSKA, Roma, 1993, 614 p.

L'Eucologio Barberini gr. 336, (ff. 1 – 263), Edizione a cura di Stefano PARENTI ed Elena VELKOVSKA, 1995, C. L. V. – Edizioni Liturgiche, Via Pompeo Magno, 21, 00192 Roma, XLVI + 384 p. [Bibliotheca Ephemerides Liturg. Subsidia 80].

Stefano PARENTI – Elena VELKOVSKA (a cura di), *L'Eucologio Barberini gr. 336*. (ff. 1-263), seconda edizione riveduta, Con traduzione in lingua italiana, ROMA 2000. 428 p. [Bibliotheca Ephemerides Liturg. Subsidia].

ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟ ΜΕΓΑ ΣΥΝ ΘΕΩ ΑΓΙΩ, ΕΝ ΡΩΜΗ, ΕΚ ΤΗΣ ΠΟΛΥΓΛΩΤΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ, ἔτει ͵αωογ′ (1873), Roma, 484 +104 [ρδ′] p.

G. FEDALTO, *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis I., Patriarchatus Constantino-politanus*, Padova, 1988.

Karl Christian FELMY, *Jaques Goar und die Deutung der Göttlichen Liturgie in Russland*, în Peter Hauptmann (Hg.), *Unser ganzes Leben Christus unserem Gott überantworten*, Studien zur Ostkirchlichen Spiritualität Fairy v. Lilienfeld zum 65. Geburtstag, Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 1982, pp. 315-330 [Kirche im Osten: Monographienreihe; Bd. 17]

Aldo FERRARI, *A treia Romă. Renaşterea naţionalismului rus*, Traducere de Elena Pârvu, Editura Anastasia, Bucureşti, 1999, 115 p. (Colecţia „Dreapta Europeană").

Friedrich-Wilhelm FERNAU, *Patriarchen am Goldenen Horn. Gegenwart und Tradition des orthodoxen Orients*, 1967, C.W. Leske Verlag Opladen, 182 p. + hărţi, il., pl.

Albert FAILLER, *In memoriam Jean Darrouzès (1912-1990)*, în: *Revue des études byzantines* [REB], vol. 49, 1991, pp. 337-347 (online la *Persee*).

Γεώργιος Ν. ΦΙΛΙΑΣ – George N. PHILIAS, Η ακολουθια του ευχελαιου στο βαρβερινο ευχολογιο 336 (Codex Vaticanus Barberinianus graecus 336) και το ευχολογιο του J. Goar — [9 p.], în *Theologia* / ΘΕΟΛΟΓΙΑ, ISSN 1105-154X. – (1991) vol. 62 3, pp. 560-568.

Γεώργιος Ν. ΦΙΛΙΑΣ – George N. PHILIAS, Tò Βαρβερινòν Εὐχολόγιον 336 (Codex Vaticanus Barberinianus Graecus 336) – [21 p.], în *Theologia* / ΘΕΟΛΟΓΙΑ, ISSN 1105-154X. – (1990) vol. 61 3, pp. 396-416.

Dumitru V. FIROIU, *Istoria statului și dreptului românesc*, (Manual universitar), Editura Fundaţiei „Chemarea", Iaşi, 1996, 391 p.

Ioan N. FLOCA, *Legea românilor (jus valachorum) și legislaţia de stat din Transilvania în epoca voievodatului și principatului*, în *Mitropolia Ardealului*, an VII, nr. 7-8, iulie-august, 1962, pp. 520-528.

Ioan N. FLOCA, *Românii în legile de stat transilvane până la 1918*, în B.O.R., an 108, nr. 1-2, 1990, pp. 137-149.

Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Sibiu, 1992, 557 p.

Ioan N. FLOCA, *Dreptul canonic ortodox, legislaţie și administraţie bisericească*, vol. I-II, Edit. Inst. Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1990.

Ioan N. FLOCA, *Originile Dreptului scris în Biserica Ortodoxă Română*, (Studiu istoric-canonic), Sibiu, 1969, 207 p. [Extras din rev. Mitropolia Ardealului, an XIV, nr. 1-3, 1969].

Ioan N. FLOCA, Din istoria Dreptului Românesc: II, *Carte Românească de învăţătură de la pravilele împărăteşti şi de la alte giudeaţe, Iaşi, 1646*, Sibiu, 1993, 172 p.

Pavel FLORENSKI, *ICONOSTASUL*, Traducere şi cronologie de Boris BUZILĂ, Fundaţia Anastasia, 1994, Bucureşti, 253 p.

FONTES Historiae Dacoromaniae, II, *Ab anno CCC usque ad annum M*, publicate de Haralambie MIHĂESCU și colaboratori…, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1975, 768 p.

FONTES Historiae Dacoromaniae, III, *Scriptores byzantini, saec. XI-XIV*, publicate de Alexandru ELIAN și Nicolae-Şerban TANAŞOCA, cu o *Introducere* de Al. ELIAN, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1975, XXXI + 568 p.

FONTES Historiae Daco-Romaniae, IV, *Scriptores et acta imperii byzantini saeculorum IV-XV*, publicate de Haralambie MIHĂESCU, Radu LĂZĂRESCU, Nicolae-Şerban TANAŞOCA, Tudor TEOTEOI, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1982.

Maria Ivănuş-FRENŢIU, *Limba română și limbajul rugăciunii.* Limba română ca limbă liturgică, Prefaţă de Î.P.S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, Editura Anastasia, Bucureşti, 2001, 292 p.

Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie* – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart (Habilitationsschrift), (Frankfurter Theologische Studien Bd. 42, 1993), XI + 467 Seiten.

GESCHICHTE *der Konzilien. Vom Nicaeum bis zum Vaticanum II*, Herausgegeben von Giuseppe Alberigo, mit Beiträgen von…, Fourier Verlag Wiesbaden, 1993, 482 p.

GHENADIE II Scholarios, *Opere complete* = Gennade II (Georges) Scholarios, Patriarche de Constantinopole, *Oeuvres complètes*, în opt volume, 8°, pregătite şi editate de Louis PETIT, cu colaborarea X. A. SIDÉRIDÉS şi M. JUGIE, Text grec, cu o Introducere de M. Jugie, Paris, 1928-1936.

Edward GIBBON, *Istoria declinului și a prăbuşirii Imperiului Roman*, Traducere din engleză de Dan HURMUZESCU, 3 volume, Editura Minerva, Bucureşti, 1976, [col. « Biblioteca pentru toţi », nr. 893, 894, 895].

Vassil GJUZELEV, *La Bulgarie, Venise et l'Empire latin de Constantinople au milieu du XIIIe siècle*, în *Bulgarian Historical Review*, Sofia, 1975, caiet 4, pp. 38-49 – extras.

Vassil GJUZELEV, *Bulgarien zwischen Orient und Okzident*. Die Grundlagen seiner geistigen Kultur vom 13. bis zum 15. Jahrhundert. Aus dem Bulgarischen übersetzt von Christa BELCEVA, Böhlau Verlag Wien, Köln, Weimer, 1993, 309 p. include. 88 il. + hartă. [recenzie de I. M. Mălinaş, în *Familia română*, an 1, 1999, nr. 2, pp. 42-43].

Jacobus GOAR, *Euchologion sive rituale græcorum...*, 1960, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz, 735 p., text pe două coloane (greacă și latină), + index.

Despre textul și „erminia" sau tipicul Arhieraticonului, vezi pp. 179-261.

Titlul complet al Euchologion-ului lui Iacob Goar, din ediția princeps, 1646-1647:

ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ sive *Rituale Græcorum* complectens ritus et ordines Divinæ Liturgiæ, Officiorum, Sacramentorum, Consecrationum, Benedictionum, Funerum, Orationum &c. cuilibet personæ, statui, vel tempori congruos, ivxta vsvm Orientalis Ecclesiæ. Cum selectis Bibliothecæ Regiæ, Barberinæ, Cryptæ-Ferratæ, Sancti Marci Florentini, Tillianæ Allatianæ, Coresianæ, & aliis probatis MM. SS. & editis Exemplaribus collatum.

Interpretatione Latina, nec non mixobarbararum vocum breui Glossario aeneis figuris & observationibus ex antiquis PP. & maxime Græcorum Theologorum expositionibus illustratum.

Opera R.P. Jacobi GOAR, Parisini, Ordinis FF. Prædicatorum, S. Theologiæ Lectoris; nuperin Orientem Missi Apostolici.

Lvtetiæ Parisiorum, Apud Simeonem Piget, via Iacobæa, ad Insigne Fontis MDCXLVII [Paris, 1647], cum privilegio Regis, 949 p. Numerotate + 25 p. Nenumerotate, de la începutul volumului, incl pl. și il;

Comprend des vignettes gravées sur cuivre (plans d'églises, personnages religieux, figures et objets religieux) inclus dans le texte. Un feuillet de planche dépliant (plan d'église à la p. 13) gravé sur cuivre. Page de titre en rouge et noir. Marque d'imprimeur au titre, bandeaux, lettres ornées et culs-de-lampe gravés sur bois. Desenul de pe pagina de titlu: *acvaforte,* stampă după gravură pe tăbliță de aramă – gravées sur cuivre.

[*Ediția a doua:*] Editio secunda Expurgata & accuratior, Venetiis, Ex Typographia Bartholomæi Javarina. MDCCXXX. Superiorum permissu [Veneția, 1730, 735 + 12 p.]

[*Ediția a treia:*] reprint Graz, 1960, 735 + 10 p.

P. Joseph HAJJAR, *Le Synode Permanente* [ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΝΔΗΜΟΥΣΑ] *dans l'Église Byzantine des origines au XIe siècle*, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1962, 230 p. [*Orientalia Christiana Analecta*, Roma, 164].

Christian HANNICK, *Studien zu den griechischen und slavischen liturgischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek*, Wien, 1972, 175 p. [Byzantina Vindobonensia, Bd. VI].

Jean Michel HANSSENS S.J., *La Liturgie d'Hippolyte*, ses documents-son titulaire-ses origines et son caractere, Ouvrage publié avec le concours de la Fondation Universitaire de Belgique, [Deuxième édition photolithographique], Pont. Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1965, 594 p. [Orientalia Christiana Analecta, 155].

Peter HAUPTMANN, *Rußlands Altgläubige*, Vandenhoeck & Ruprecht, 2005, Göttingen, 378 p., cu 47 il.

Höfische Kultur in Südosteuropa. Bericht der Kolloquien der Südosteuropa-Kommission 1988 bis 1990", vol. editat de Reinhard LAUER și Hans Georg MAJER.., Göttingen, 1994, 430 p.

INOCHENTIE Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriş, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriş, [Editura] România Press, Bucureşti, 2000, Tipografia CRATER, ISBN 973-99696-1-5, 131 p.

Dan IONESCU, *Şerban Cantacuzène et la restauration byzantine*. Un idéal à travers ses images, în vol. ÉTUDES BYZANTINES ET POST – BYZANTINES, I, Publié par les soins de Eugen STĂNESCU et Nicolae-Şerban TANAŞOCA, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1979, pp. 239-268.

I. IONESCU, *Pravila de la Govora, 1640-1641*. 350 de ani de la tipărire, în B.O.R., an 108, nr. 1-2, 1990, pp. 67-79.

Istorie Bisericească Universală (redactată de Ioan Rămureanu, Milan Şesan și Teodor Bodogae), vol. I (1-1054), ediția II, Bucureşti, 1975, și vol. II (1054-1982), Bucureşti, 1993.

ÎNDREPTAREA LEGII 1652 [Pravila cea Mare, Târgovişte], Bucureşti, 1962, Editura Academiei Române 1013 p. [Adunarea Izvoarelor vechiului Drept Românesc, VII].

Titlul complet 1652:

ÎNDEREPTAREA LEGII CU DUMNEZEU CARE ARE TOATĂ JUDECATA ARHIEREASCĂ și ÎMPĂRĂTEASCĂ de toate vinile preoțești și mirenești Pravila Sfinților Apostoli, a celor 7 săboare și toate ceale nameastnice. Lângă aceastea, și ale Sfinților Dascali ai lumii: Vasilie Velichi, Timotei, Nichita, Nicolae; Theologhia Dumnezeeștilor Bogoslovi. Scrise mai nainte și tocmite cu porunca și învățătura Blagocestivului Împărat, Chir Ioan Comninul, de cuvân <tătorul> Diac al Marii Besearici lu Dumnezeu și păzitor de pravili, Chir Alexie Aristinul. Iar acum de întâi prepuse toate de pre ellineaște pre limbă rumânească, cu nevoința și userdia și cu toată cheltuiala a presfințitului de Hristos Chir Ștefan, cu mila lu Dumnezeu Mitropolit Târgoviștei, Exarh Plaiului și a toată Ungrovlahia. În Târgoviște, în tipografia Prealuminatului mieu Domn, Io Mathei Voievod Basarab în Sfânta Mitropolie, în casa Nălțării Domnului nostru Iisus Hristos. Martie 20, văleat 7160, a lui Hristos 1652, V post velichi.[4]

Hubert JEDIN, *Handbuch der Kirchengeschichte*, 11 vol. (I, II/1+2+3, III/1+2, IV, V, VI/1+2, VII), Sonderausgabe, 30 – sec. XX, Unveränderter Nachdruck der Sonderausgabe von 1985, Herder Freiburg, Basel, Wien, 1999^{4}, [1962^{1}, 1965^{2}, 1985^{3}].

Raymond JANIN, *Constantinople Byzantine*, Développement urbain et répertoire topographique, Deuxième édition, Institut Français d'Études byzantines, Paris, 1964, 542 p. [Archives de L'Orient Chrétien, 4 A].

Josef Andreas JUNGMANN S.J., *Missarum Sollemnia*, Eine genetische Erklärung der römischen Messe, von…, Erster Band (Messe im Wandel der Jahrhunderte, Messe und kirchliche Gemeinschaft, Vormesse), Wien, 1948, Verlag Herder, 610 p. (volumul 2 prezintă și comentează Missa Romană tridentină, pe când vol. 1 se ocupă de istoria Liturgicii în ritul latin).

Michael LACKO S.J., *Synodus Episcoporum ritus byzantini catholicorum ex Antiqua Hungaria Vindobonae A. 1773 celebrata*, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1975, 320 p. (= *Orientalia Christiana Analecta*, Roma, nr. 199).

Vitalien LAURENT, *La chronologie des patriarches de Constantinople au XIIIe siècle (1208-1309).* In: *Revue des études byzantines* [REB]. 27, 1969, S. 129 ff.

LITURGHIER: *Liturghierul* lui Macarie, Târgoviște, *[în anul de la întemeierea lumii 7016]* 1508–2008 *[7516]*, Arhiepiscopia Târgoviștei / Biblioteca Academiei Române, București, 2 vol.: 1 *Studii introductive și traducere*, 249 p.; vol. 2 textul slavon, de la 1508, nepaginat (256 p., cf. paginării făcute de ediția Academiei Române, București, din anul 1961, a *Liturghierului lui Macarie, din 1508*). Vezi, vol. 1, p. 160.

LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare, de Prof. Vasile MITROFANOVICI, prelucrate, completate și editate de Prof. Teodor TARNAVSCHI, și acum din nou editate și completate de Prof. Nectarie Nicolae COTLARCIUC, Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei, Editura Consiliului Eparhial Ort. Rom. din Bucovina, Cernăuţi, 1929, 926 p.

LITURGHIERUL lui CORESI, Text stabilit, studiu introductiv și indice de Al. MAREŞ, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1969, 188 p.+ facsimile.

Ioannes (Jean) MABILLON, *De Liturgia gallicana libri tres*, Paris, 1685, 8°.

Otto MAZAL, *Handbuch der Byzantinistik*, Akademische Druck-u. Verlagsanstalt Graz-Austria, 1989, 279 p.

Riccardo MAISANO, *L'Opera memorialistica di Sfranze dentro e fuori i confini della storia*, Estratto, *Italo-ellenika*, Napoli, I, 1988, pp. 111-122.

J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliarum nova, et amplissima collectio* (Reprint, ediţia 1903, Paris, vol. 22), Graz, 1961, vol. 22, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt Graz.

MANUSCRISE de origine românească din colecții străine, REPERTORIU, Întocmit de Radu CONSTANTINESCU, Bucureşti, 1986, 293 p. [Direcţia Generală a Arhivelor Statului, din România].

Stelian MARINESCU, *Competența și atribuțiile judiciare ale clericilor în secolele XIV-XVIII*, în B.O.R., Bucureşti, an LXXXVIII, nr. 7-8, pp. 796-811.

Ioannes MARTINOV, *ANNUS ECCLESIASTICUS GRAECO-SLAVICUS, editus anno millenario Sanctorum Cyrilli et Methodi, Slavicae Gentis Apostolorum seu commemoratio et breviarium rerum gestarum eorum qui fastis sacris Graecis et slavicis illati sunt*. Scripsit Joannes Martinov, Cazanensis, Presbyter Societatis Jesu, Bruxelles, Société des Bollandistes, 1963, Réimpression Anastatique de l'Édition de 1863, 385 p. + il., planşe de erminie alb-negru.

[4] Părţile tipărite cu roşu în ediţia originală [1652], sunt redate cu litere aldine când sunt în text şi cu litere cursive când sunt pe margine.

Le Métropolite MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Étude historique et canonique par…, Traduit du grec par Jaques TOURAILLE, Édition Beauchesne, Paris, 1975, 422 p.

MÉLANGES Charles Diehl, vol. I Histoire, vol. II Art, Paris, 1930, [Études sur l'histoire et sur l'art de Byzance].

MÉLANGES et DOCUMENTS publié a L'occasion du 2e Centenaire de la mort de MABILLON, Ligugé, Paris, 1908,

MÉMORIAL LOUIS PETIT. Mélange d'histoire et d'archéologie byzantine, Institut Français d'Études Byzantines, Bucarest, 1948, 426 p. [Archives de L'Orient Chrétien, I].

Fr. MIKLOSICH, vezi A. THEINER și DOCUMENTE

Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, *Arhieraticonul român de la 1705, copiat de Axinte uricarul*, în BOR [Biserica Ortodoxă Română], XCII, 1974, nr. 11-12, pp. 1403-1413 + 3 pl.

Mileniul Românesc, 1000 de ani de istorie în imagini, Prefață de Acad. Virgil CÂNDEA, Texte de dr. Georgeta FILITTI (sec. XVIII-XX), Dorin MATEI (sec. XI-XVII), Editura Litera internațional, București, 2004, 943 p. + index.

Prof. Dr. Ioan MOGA, *Contribuțiuni privitoare la tipărirea cărților bisericești în veacul XVIII pentru românii din Transilvania și Ungaria*, în vol. *Omagiu Înalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Bălan Mitropolitul Ardealului.* La douăzeci de ani de arhipăstorire, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1940, pp. 584-593.

MOLITFELNIC, cuprinzând slujbe, rânduieli și rugăciuni săvârşite de preot la diferite trebuințe din viața creștinilor. Tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod și cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, ediția a cincea, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1992, 738 p.

Dom Germain MORIN*, Études Textes, Découvertes*, Contributions a la Littérature et a l'histoire des douze premiers siècles, par..., Tome premier, Abbaye de Maredsous (Belgique), Paris, A. Picard, Editeur, 1913.

Dom Germain MORIN, O.S.B., München, *Manuscrits Liturgiques Hongrois des XIe et XIIe Siècles*, în *Jahrbuch für Liturgiewissenschaft*, Band 6, 1926, Münster i. W.: Aschendorff, pp. 55-67.

Germain MORIN, *Indices de provenance illyrienne du livre d'Évangiles q,* în *Miscellanea Giovanni Mercati*, Volume I., Bibbia-Letteratura cristiana antiqua, Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, MCMXLVI (1946), pp. 95-102.

Petru MOVILĂ, *Împăcarea Bisericii Ortodoxe*, Traducere de Ştefan LUPAN, Ediţie îngrijită, prefaţată şi adnotată de Vlad CHIRIAC, Editura Polirom, Bucureşti, 2002, 181 p.

Elisabeta NEGRĂU, *Cultul suveranului sud-est european și cazul Țării Românești.* O perspectivă artistică, Lumen, Iași, 2011, ediție online.

Nicolaus NILLES S. J., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani*, Maximam partem nunc primum ex variis tabulariis, Romanis, Austiracis, Hungaricis, Transilvanis, Croaticis, Societatis Jesu aliisque fontibus accessu difficilibus erutae, a Nicolao Nilles S.J...., Patrocinatibus Almis Hungarica et Rumena literarum Academiis editae, vol. I şi II, Typis et sumptibus Feliciani Rauch, Oeniponte (Innsbruck), 1885 [= *Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae Orientalis et Occidentalis*, pars III, addititia. „De Ecclesia Rumenorum, Ruthenorum, Serborum et Armenorum sub sacra Hungariae corona", Innsbruck, 1885).

NOUL TESTAMENT tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către SIMION ŞTEFAN Mitropolitul Transilvaniei, reeditat după 340 de ani din iniţiativa şi purtarea de grijă a Prea Sfinţitului Emilian Episcop al Alba Iuliei, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei, 1988, 907 p.

Florica-Elisabeta NUȚIU, *Arhieraticonul lui Inochentie Micu-Klein în cadrul literaturii arhieraticonale a secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea. Studiu filologico-lingvistic*; Editura University Press; Târgu Mureş, 2007, 452 p.; ISBN 978-973-7665-60;

Florica-Elisabeta NUȚIU; Daniel PAȚULEA, *Arhieraticonul lui Grigorie Maior, Blaj 1777*, Editura University Press; Târgu Mureş, 2007, 217 p.; ISBN 978-973-7665-76-8;

Florica-Elisabeta NUȚIU, *Arhieraticoanele ardelene în cadrul literaturii arhieraticonale româneşti, Şcoala Ardeleană*, vol. III, 240 de ani de la moartea marelui arhiereu şi luptător naţional, Ioan Inochentie Micu-Klein (1768-2008), Editura „Episcop Vasile Aftenie", Oradea, 2009, pp. 323-360.

Florica NUȚIU, *Arhieraticonul lui Inochentie Micu-Klein – primul arhieraticon ardelenesc*, *ACTA BLASIENSIA III*, Şcolile greco-catolice ale Blajului – 250 de ani de credinţă şi cultură, Sesiunea de Comunicări Ştiinţifice, Blaj, 8-9 octombrie 2004, Editura Buna Vestire, Blaj, 2005, ISBN 973-8452-80-5, pp. 357-366.

Florica NUȚIU, *Arhieraticoane din secolul al XVIII-lea*, Sesiunea de comunicări ştiinţifice „Preocupări recente în cercetarea şi valorificarea Patrimoniului Cultural Naţional", Târgu Mureş, 6-7 decembrie 2003, în *Marisia*, vol. XXVII, Studii şi materiale. Arheologie. Istorie, Târgu Mureş, 2003, ISSN 1221-0943, pp. 425-435.

Florica NUȚIU, *Probleme de transcriere a textelor din secolul al XVIII-lea (Ioan Inochentie Micu-Klein – Arhieraticon, ms. 1748)*, Limba şi literatura română, volumul 10. Lucrările sesiunii de comunicări ştiinţifice a Universităţii „Petru Maior", Târgu Mureş, 27-28 octombrie 2000, Editura Universităţii „Petru Maior", Târgu Mureş, 2001, ISBN 973-8084-10-5, ISBN 973-8084-22-9, pp. 113-120.

Florica NUȚIU, *Adaptarea alfabetului chirilic la specificul limbii române*, Limba și literatura română, volumul 10. Lucrările sesiunii de comunicări ştiinţifice a Universităţii „Petru Maior", Târgu Mureş, 27-28 octombrie 2000, Editura Universităţii „Petru Maior", Târgu Mureş, 2001, ISBN 973-8084-10-5, ISBN 973-8084-22-9, pp. 121-128.

THE OECUMENICAL PATRIARCHATE, The Great Church of Christ, [Editor] Publishers Orthodox Centre of the Oecumenical Patriarchate Geneva, Elveţia, printed in Grece by E. Tzaferis S. A., Athen, 1989, 374 p., incl. 463 il. Album de lux.

Călin Daniel PAȚULEA, *Grigore Maior – Episcopul restaurator al Unirii celei dintâi în Biserica Română Unită,* <u>Arhieraticonul lui Grigore Maior 1777</u>, University Press, Târgu Mureș, Editor: Nuțiu Florica-Elisabeta, 2007, pp. 7-18. *Mie inaccesibilă!*

Frans van de PAVERD, *Zur Geschichte der Messliturgie in Antiocheia und Konstantinopel gegen Ende des vierten Jahrhundert*, Analyse der Quellen bei Johannes Chrysostomos, Pont. Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1970, 571 p. [*Orientalia Christiana Analecta*, 187].

Preot prof. univ. Dr. Mircea PĂCURARIU, *Dicționarul teologilor români*, Univers enciclopedic, București, 1996, 501 p.

Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a doua, vol. 1–3: vol. I, 1991, 667 p., vol. II, 1994, 679 p., vol. III, 1994, 606 p. + hărți și il., București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR.

PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe):

NEOFIT Patriarh al Constantinopolului, PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Calinic Episcopul Argeşului, © Copyright: Fratele Cornel și Editura „Credinţa strămoşească", Iaşi, 2004, 778 p.

[titlul ediției din 1844, al cărții lui Neofit VII (1789-1794 și 1798-1801, reprint 2004):

PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), Sau Cârma Corabiei Sobornicești și Apostoleștii Biserici a Ortodocşilor, adică toate Sfintele Canoane: ale Sfinţilor Apostoli, ale Sfintelor Sinoade Ecumenice, locale și ale Sfinților Părinți de pe alocuri. Traduse din greacă în română de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Veniamin Costachi (*1803-1808, 1812-1821, 1823-1842 +1846, subl. şi n.n.*). Iar acum întâiași dată, în zilele Prea Înaltului Domn Mihail Grigoriu Sturza Voievod (1834-1849, n. n.), cu binecuvântarea Înalt Prea Sfinţitului Arhiepiscop şi Mitropolit Meletie (1844-1848, n. n.) al Moldovei. Tipărită prin sîrguința și cheltuiala prea cuviosului arhimandrit Neonil stareț al Sfintelor mănăstiri Neamțu și Secu. Îndreptate și îndeplinite de protosinghelul Neofit Scriban (arhiereu titular de Edesa, 1862-1884, n. n.) în tipografia Sfintei Mănăstiri Neamţu, în anul 1844 de ieromonahul Teofan și de monahul Cleopa tipograful, 778 p.].

Limbajul canonic ortodox de epocă al cărţii este deosebit de frumos și profund, depăşindu-l ca nivel şi expresivitate pe cel din Colecția de Canoane, de la Sibiu din anul 1992.

Andrei PIPPIDI, *Tradiția politică bizantină în Țările Române, în secolele XVI–XVIII*, Ediție revăzută și adăugită, Editura Corint, București, 2001, 393 p.

Dr. G. POPESCU-Vâlcea, *Slujebnicul mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei (1648-1688)*, Editura Meridiane, București, 1974, 111 p.

Profesor Eusevie POPOVICI, *Istoria Bisericéască*, Traducere de *Athanasie* Episcopul Râmnicului Noului Severin și *Gherasim* Episcopul Argeşului, I-II, Bucureşti, Tipografia Cărţilor bisericeşti, vol. I, 1900, 730 p., vol. II, 1901, 559 p.

Pravila cea Mică sau Pravila de la Govora, 1640-1641, reeditată de Ioan M. BUJOREANU.

Pravila cea Mare, 1652, vezi Îndreptarea Legii 1652.

Gregor PREDEL, *Dogma und Geschichte*. Historische und begriffsgeschichtliche Studien zur Theologie, herausgegeben von Prof. Dr. Peter WALTER, Band 4, LIT Verlag Münster, 2005, 295 p., (Habil. Schrift, 204), text online.

Ierom. Petru PRUTEANU – Edineț, Basarabia, *Proscomidia după Liturghierul lui Macarie ieromonahul (1508). Particularități*, ms. dact., 11 p., incl. 2 anexe il.

PSALTIREA de la Alba Iulia 1651, tipărită acum 350 de ani sub păstorirea lui SIMION ŞTEFAN, Mitropolitul Ardealului și văzând acum din nou lumina tiparului cu binecuvântarea Înalt Prea Sfinţitului Andrei Arhiepiscop al Alba Iuliei, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2001, 711 p.

Mihail PSELOS, *Cronografia. Un veac de istorie bizantină (976-1077)*, Traducere de Radu ALEXANDRESCU, Cuvânt înainte şi note de Nicolae-Şerban TANAŞOCA, Polirom, Iaşi, 1988, 258 p.

D. P. PUNIET, *Formulaire grec de l'Épiphanie dans une traduction latine ancienne*, în *Revue Bénédictine*, an 29, 1912, pp. 29-46.

R. P. Henri QUENTIN Bénédictin de Solesmes, *Jean-Dominique MANSI* et les grandes Collections Conciliares, Étude d'Histoire Littéraire suivie d'une correspondance inédite de Baluze avec le cardinal Casanate et de lettres de Pierre Morin, Hardouin, Lupus, Mabillon et Montfaucon, Paris, 1900, Ernest Leroux, Éditeur, 272 p.

R. P. Henri QUENTIN Bénédictin de Solesmes, *Jean-Dominique MANSI* et les grandes Collections Conciliares, Étude d'Histoire Littéraire suivie d'une correspondance inédite de Baluze avec le cardinal Casanate et de lettres de Pierre Morin, Hardouin, Lupus, Mabillon et Montfaucon, Paris, 1900, Ernest Leroux, Éditeur, 272 p.

Michaelis LE QUIEN, *Oriens Christianus*, Unveränderter Nachdruck der 1740 in der Typographia Regia in Paris erschienenen Ausgabe, în 4°, 3 Bände, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz – Austria, 1958.

[vol.I] Michaelis LE QUIEN, *Oriens Christianus*. [I.], Tomus Primus, *Tres magnas complectens Dioecesis Ponti, Asiae, &Traciae Patriarchatui Constantinopolitano subjectas*, Parisiis, Ex Typografia Regia, 1715^1, 1740^2, Reprint Graz, 1958^3, Akademische Druck – u. Verlagsanstallt.

[vol. II] Michaelis LE QUIEN, *Oriens Christianus*. [II.], Tomus Secundus, In quo Illyricum Orientale, ad Patriarchatum Constantinopolitanum pertinens, Patriarchatus Alexandrinus & Antiochenus, magnæque Chaldæorum & Jacobitarum Diœceses exponuntur, Parisiis, Ex Typografia Regia, 1715^1, 1740^2, Reprint Graz, 1958^3, Akademische Druck-u. Verlagsanstallt.

[vol. III]

Alphonse RAES SJ, *L'asterisque liturgique*, în *Acta Philosophica et Theologica*, tomus II, Romae, 1964, pp. 405-408 [S.A.D. = Societas Academica Dacoromana].

Ignatius Ephræm RAHMANI, *Testamentum Domini nostri Jesu Christi*, Moguntiæ [Mainz], 1899. [Ignatie Efrem II Rahmani a fost Patriarh unit siro-monofizit al Antiohiei (1898-1929)].

*

I. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinopole*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. I, Le Régestes de 381 à 715, par Venance GRUMEL, 1932, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1972, reg. 1-324 régestes, 251 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I). [Acest volum a fost recenzat de H. Grégoire, în rev. *Byzantion*, Tome XII, 1937, pp. 673-675].

II-III. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinopole*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. II et III, Le Régestes de 715 à 1206, par Venance GRUMEL, Deuxieme édition revue et corrigée par Jean DARROUZÈS, 1989, Paris, Institut Français d'Études Byzantines, 325-1202 régestes, 612 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

IV. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinopole*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. IV, Le Régestes de 1208 à 1309, par V. LAURENT, Paris 1971, reg. 1203-1782 + apend. cu 12 regeste, 634 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

V. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinopole*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

VI. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinopole*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

VII. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinopole*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VII, Le Régestes de 1410 à 1453, suivis des Table générale des Fascicules I-VII, par Jean DARROUZÈS, Institut

Français d'Études Byzantines, Paris, 1991, reg. nr. 3287-3427, 195 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I). [Regestele sunt prezentate și într-o recenzie de I. M. Mălinaş, în rev. Familia Română, an 1, 1999, nr. 1, pp. 25-26].

*

1. *REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 1. Teil: Regesten von 565-1025, 3 Teile in einem Band, Verlag R. Oldenbourg, München und Berlin, 1924, 105 p., Einleitung, pp. V-XII, + Regeste nr. 1-821 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neueren Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A: Regesten..., Abteilung I: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*], reprint 1976, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg – Hildesheim, {Volum recenzat de Louis BRÉHIER, în *Byzantion*, I, 1924, pp. 591-593}.

2. *REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 2. Teil: Regesten von 1025-1204, Druck u. Verlag von R. Oldenbourg, München u. Berlin, 1925, 108 p., Regeste nr. 822-1668 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neueren Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A: Regesten..., Abteilung I: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*].

3. *REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 3. Teil: Regesten von 1204-1282, Druck u. Verlag von R. Oldenbourg, München, Berlin, 1932, 77 p., Regeste nr. 1669-2075 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neueren Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A: Regesten..., Abteilung I: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*].

4. *REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 4. Teil: Regesten von 1282-1341, Verlag C. H. Beck München, Berlin, 1960, 165 p., Regeste nr. 2076-2862 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neueren Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A: Regesten..., *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*].

5. *REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 5. Teil (Schluss) Regesten von 1341-1453, unter verantwortlicher Mitarbeit von Peter WIRTH, Verlag C.H. Beck München u. Berlin, 1965, 138 p., Regeste nr. 2863-3555 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neueren Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A: Regesten..., *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*].

*

REPERTORIUM DER GRIECHISCHEN KOPISTEN 800-1600, von Ernst GAMILLSCHEG, Dieter HARLFINGER, Herbert HUNGER, 3 Teile; 1. Teil: *Handschriften aus Bibliotheken Großbritaniens*, von E. G., D. H., H.H., Wien, 1981, 393 p. +369 pl.; 2. Teil: *Handschriften aus Bibliotheken Frankreichs*, von E. G., D. H., H. H., Wien, 1989, 429 p.+308 pl.; 3. Teil: *Handschriften aus Bibliotheken Roms mit dem Vatikan*, von E. G., H. H., în 3 vol., Wien, 1997, 251p.+226 p.+344 il., Verlag der Österr. Akademie der Wissensch., 1981, 1989, 1997.

Hans von RIMSCHA, *Geschichte Russlands*, Zweite überarbeitete und erweiterte Auflage, 1970, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, 696 p.

Remus RUS, *Dicţionar enciclopedic de literatură creştină din primul mileniu*, Editura Lidia, Bucureşti, 2003, 900 p.

St. SAKAC S.J., *L'origine del Rito Romano-Slavo e i SS. Cirilo e Metodio*, în *Unitas*, Roma, IV, 1949, nr. 1, pp. 47-56.

Alexander SCHMEMANN, *Introducere în teologia liturgică*, Traducere din engleză de ierom. Vasile Bârzu, Tipărită cu binecuvântarea Prea Sfinţitului Părinte Galaction, Episcopul Alexandriei și Teleormanului, Sophia, Bucureşti, 2002, 297 p.

Otto SEECK, *REGESTEN der Kaiser und Päpste für die Jahre 311 bis 476 N. CHR*. Vorarbeitet zu einer prosopographie der christlichen Kaiserzeit, von..., Stuttgart, 1919, J. B. Metzlerische Verlagsbuchhandlung, 487 p.[5]

Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinţei noastre ortodoxe, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos şi urmaşii Săi*, Volumul I, Ediţie îngrijită de Protosinghel Grichentie NATU, Editura Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuţilor, 2002, Suceava, 262 p. [Bucureşti, 1865[1]], Colecţia „Din frumuseţile vieţuirii creştine", nr.2, cu binec. Î.P.S. Pimen al Sucevei şi Rădăuţilor.

---

[5] Prosopographie, provine din cuvintele grecești πρόσωπον și γράφειν și înseamnă studierea unui anumit cerc sau grupe de persoane.

W. SICKEL, *Das byzantinische Krönungsrecht bis zum 10. Jahrhundert*, în *Byzantinische Zeitschrift*, Leipzig, Band VII, 1898, pp. 511-557.

Iosif POP-SILAGHI, vezi ENCHIRIDION.

Isidor SILBERNAGL, *Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämmtlicher Kirchen des Orients*. Eine canonistisch-statistische Abhandlung, von..., Landshut, 1865, Verlag von I. G. Wölfle, 334 p.

Collatio ad Concilium SIRMIENSE, Sub Constantio Imp. Habitum historico-theologica, Facta Iohanne Georgio DORSCHEO D. & Deo Sospitante, In Academia Argentoratensi Solennis exercitii causa proposita, Ad diem Augusti RESPONDENTE M. Johanne Christophoro Lichtner / Philol. & SS. Theol. Stud. Argentorati [Strasbourg], Typis Friderici Spoor, Anno M.DC.L., 196 p.

HAGIA SOPHIA und Hagia Irini-Mosaiken Museum, Imrahor monument-Kariye Museum (Chora-Kloster-kirche)-Fethiye (Eroberungs) Museum-byzantinischer Kaiser-palast, MUSEUMS Führer, [Constantinopol] s. a., s. l., 109 p.

Die Hagia Sophia, Karie-Die Chora Kirche, 1999, by Rehber Basim Yayin Dragitim, 95 p., incl. il. [Constantinopol].

Hagia Sophia, Deutsch, de Ilhan AKŞIT, Constantinopol, 1998, 79 p., incl. il.

Günter SPITZING, *LEXIKON byzantinisch-christlicher Symbole*. Die Bilderwelt Griechenlands und Kleinasiens, Eugen Dietrichs Verlag, München, 1989, 344 p.

Liviu STAN, *Pravila lui Alexandru cel Bun şi vechea Autocefalie a Mitropoliei Moldovei*, în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, Iaşi, an XXXVI, nr. 3-4, martie-aprilie, 1960, pp. 170-214.

Liviu STAN, *Vechile noastre pravile*, în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, Iaşi, an XXXIV, nr. 9-10, septembrie-octombrie, 1958, pp. 745-762.

Prot. Dr. Sebastian STANCA [Cluj], *Graiul antimiselor*, în vol. *Omagiu Înalt Prea Sfinţiei Sale Dr. Nicolae Bălan Mitropolitul Ardealului*. La douăzeci de ani de arhipăstorire, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1940, pp. 719-722.

Dumitru STĂNILOAE, *Sfânta Treime* sau la început a fost iubirea, Edit. Inst. Biblic şi de Misiune al BOR, Bucureşti, 1993, 95 p.

Gabriel ŞTREMPEL, *Catalogul manuscriselor româneşti*, B.A.R. [Biblioteca Academiei Române], 1-3100, vol. 1-4, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1, 1-1600, 1978, 420 p.; 2, 1601-3100, 1983, 502 p.; vol. 3, 1987, 3101-4413, 494 p.; 4, 4414-5920, 544 p.

Robert F. TAFT, S.J., *O istorie a Liturghiei Sfântului Ioan Gură de Aur*, Volumul IV, DIPTICELE, Prefaţă Edward G. Farrugia, S.J., Tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfinţitului Bartolomeu Anania, Arhiepiscopul Vadului Feleacului şi Clujului, Traducere Cezar LOGIN, Cluj-Napoca, 2008, 182 p.

Nicolae-Şerban TANAŞOCA, *Şcoala Ardeleană şi izvoarele bizantine ale istoriei românilor*, în rev. *Transilvania*, Sibiu, IX, (86), 1980, nr. 10, pp. 18-20.

Aloisie Ludovic TĂUTU:

Omagiu Canonicului Aloisie Ludovic TĂUTU cu ocazia împlinirii etăţii sale de 80 de ani,

OPERE, vol. I Istorice, Roma, 1975, 434 p.; vol. II, [Tom 1, Teologie – bisericeşti, 222 p.; Tomul 2, Varia, 128 p.], Roma, 1975, în [vol. I, Bună Vestire, Roma, 1975, nr. 1, ianuarie–martie; vol. II, Bună vestire, 1975, nr. 2, april–iunie].

Augustino THEINER et Francisco MIKLOSICH, *Monumenta spectantia ad unionem Ecclesiarum Graecae et Romanae maiorem partem e sanctioribus Vaticani Tabulariis* edita ab..., cum tabula, Vindobonae, Guilelmus Braumueller, 1872, 64 p. + 1 pl.

TEXTE ROMÂNEŞTI DIN SECOLUL AL XVI-lea. I. *Catehismul lui Coresi*, II. Pravila lui Coresi, III. *Fragmentul Todorescu*, IV. *Glosele Bogdan*, V. *Prefeţe şi epiloguri*, Ediţii critice de Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Gheţie, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon, Coordonator Ion GHEŢIE, Editura Academiei Române, 1982, Bucureşti, 638 p., incl. facsimile.

O. TREITINGER, *Die oströmische Kaiser-und Reichsidee nach ihrer Gestalltung im höfischen Zeremoniell*, Jena, 1938, Neudruck, Darmstadt, 1956.

Le Trésor de Saint-Marc de Venise, Galeries nationales du Grand Palais (Paris), 1984, Olivetti, Milano, 337 p., incl. il. Traduction d'italien en français Valentine Arosio-Lindon et Gérard-Georges Lemaire, [Edition de la Réunion des musées nationaux, Paris. The Metropolitan Museum of Art, New York, et Olivetti, Milan, Catalog, Exposition, 24 mars – 25 juin 1984, dans le *Grand Palais*, Paris].

Emil TURDEANU, *La littérature Bulgare du XIV-e siècle et sa diffusion dans les pays Roumains*, par...., Paris, Imprimerie Nationale, 1947, 188 p. (Travaux publiés par l' Institut d' Études slaves, XXII).

VARLAAM, OPERE, *Răspunsul împotriva catehismului calvinesc*, Ediţie critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mirala TEODORESCU, Editura Minerva, Bucureşti, 1984, 230 p.+ facsimile.

VECHILE legislaţii transilvane. I. *Approbatae constitutiones 1653*, studiu şi traducere, de Alexandru HERLEA, Valeriu ŞOTROPA, Ioan N. FLOCA, în *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, an XXI, nr. 7-9, 1976, pp. 427-615.

Le trésor de Saint-Marc de Venise, 1984, Olivetti, Milan, 336 p., incl. il.

Preot Profesor Dr. Petre VINTILESCU, *Liturghierul explicat*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1998, 395 p.

Preot Profesor Dr. Petre VINTILESCU, *Istoria Liturghiei în primele trei veacuri*, Editura Nemira, București, 2001, 143 p.

Christopher WALTER, *L'iconographie des Conciles dans la Traditions Byzantine*, Préface par André GRABAR, Inst. Franc. D'Études Byz., Paris, 1970, 299 p. [A. O. Chr., 13].

Timothy WARE, *Istoria Bisericii Ortodoxe O introducere limpede și detaliată despre Biserica Ortodoxă, scrisă atât pentru creştinii ortodocşi, cât și pentru cei neortodocşi, care doresc să afle mai multe amănunte despre propria lor tradiţie*, editor Aldo PRESS, 1997, Bucureşti, 324 p., traducerea, după ediţia 1993, de Alexandru Petrea.

Herman A. J. WEGMAN, *Liturgie in der Geschichte des Christentums*, Verlag Friedrich Pustet Regensburg, 1994, 401 p.

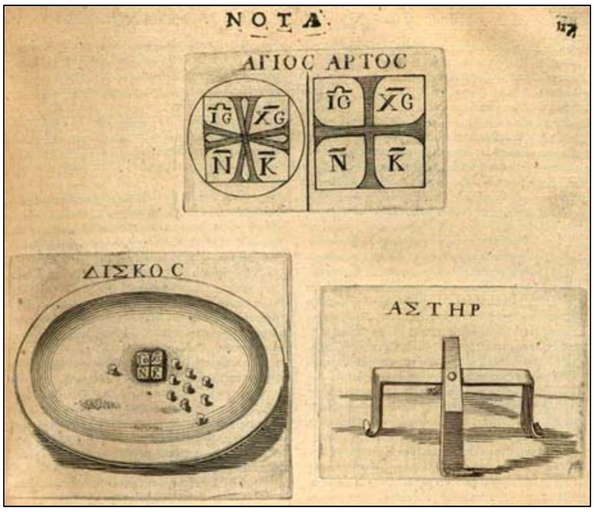
DIE WEIHE DES BISCHOFS, DER PRIESTER UND DER DIAKONE, Pontificale I, Handausgabe mit pastoralliturgischen Hinweisen, Herausgegeben von den Liturgischen Instituten Salzburg-Trier-Zürich, Herder, Freiburg, Basel, Wien, 1994^1, 2005^2, 295 p.

Jaques ZEILLER, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain*, Paris, 1918, IV+667 p.

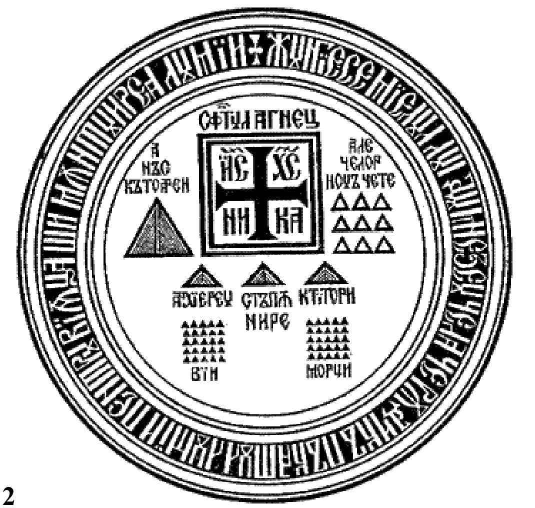
Jaques ZEILLER, *Une primatie éphémère dans l'ancien Illyricum: Sardique*, în *Memorial Louis PETIT*, Mélange d'histoire et d'archéologie byzantine, Inst. Franc. d'Études Byzantines, Bucarest 1948, pp. 423-426, [Archives de l'Orient Chrétien, 1].

Jaques ZEILLER, Le site de Justiniana Prima, în *Mélanges Charles Diehl*, vol. I, Paris, 1930, pp. 299-304.

J. ZHISHMAN, *Die Synoden und die Episcopal-Ämter in der morgen-ländischen Kirche*, Wien, 1867.

1

2

1. Jacobus GOAR, Euchologion sive Rituale Graecorum..., Paris, (Lutetiae Parisiorum), 1647.
Desen, p. 117, *acvaforte,* stampă după gravură pe tăbliță de aramă – gravées sur cuivre – reprezentând proscomidia: discul [patena, πατάνη, patina (lat.)], steluța și pristornic (pecetar, piscornic, pistornic), cu semnul Sfintei Cruci și inițialele IS, HS, NI, KA [Iisus Hristos Biruitorul], Ιησούς Χριστός Νικά.
2. Schema actuală sau „icoana Sfintei Proscomidii", așa cum apare în liturghierele românești, București, 1937, 1980, 1987, la Prof. Ene Braniște și la Prelatul Octavian Bârlea etc.[6]

[6] Vezi și: Octavian BÂRLEA, *La proscomidie. L'offrande dans le rite byzantin son écho sur la communion*, în *Acta Philosophica et Theologica*, tomus II, Romae, 1964, pp. 11-66 [S.A.D. = Societas Academica Dacoromana].
Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica Specială*, pentru institutele teologice, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1980, p. 231.

♚♚♚♚♚

Studiu introductiv, cu precădere asupra Sfântului Mister al Hirotoniei în epoca preniceană (325),

după: Octavian Bârlea, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, München, 1969, 362 p.

sau

De la arhieria sacramentală la aceea jurisdicțională; De la triada episcop, diacon [(*și*) presbyter], la ierarhie și birocrație[1]

Sfânta Taină, Sacrament sau Misteriu al Preoției sau Hirotonia (ἡ χειροτονία, întinderea mâinilor) și Hirotesia (ἡ χειροθεσία, punerea mâinilor) se află în legătură indestructibilă cu Sfânta Euharistie – ἡ Θεία Ευχαριστία – adică cu Sfânta Liturghie – ἡ Θεία Λειτουργία – în cadrul căreia se și săvârșește. Toate funcțiunile liturgice ale arhiereului sau episcopului, cuprinse în *Arhieraticon*, se desfășoară în cadrul celebrării euharistice și sunt condiționate de aceasta. *Și* [Paul și Barnaba, n.n.] *hirotonindu-le preoți în fiecare Biserică*[d]*, rugându-se cu postiri, i-au încredințat Domnului în Care crezuseră.* (Faptele Apostolilor, F.A., 14, 23). Compară cu Tit 1, 5.

Denumirea mai veche a Sfintei Euharistii, cel puțin din primele două secole ale Creștinismului, era de *Frângerea Pâinii*, „Fractio panis", Κλάσις τοῦ ἄρτου, menționată de Noul Testament, în trei locuri: Luca 24, 35, comp. cu 22, 19; Faptele Apostolilor 2, 42-46 și 20, 7.[2]

În rândurile care urmează ne vom concentra asupra mărturiilor, privitoare la hirotonia episcopilor, preoților și diaconilor [și diaconițelor], din primele veacuri ale Bisericii, până la primul Sinod Ecumenic de la Nicea, din anul 325, în conformitate cu rezultatele cercetărilor întreprinse în acest context de către marele istoric și liturgist unit Octavian Bârlea, din München, † 2005.[3]

a. Modelul petrin al *preoției împărătești* sau sacramentale

Cei doi Sfinți Apostoli Petru și Pavel scriu amândoi privitor la demnitatea creștinilor, în contextul Sfintelor Misterii sau Taine, însă totuși într-o putere de percepere diferită, în multe situații observându-se *efectul comunitar* la cel dintâi și *efectul individual* la cel de al doilea (1 Petru 5, 1-3):

---

[1] Motivul a fost enunțat în: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 271: *De la episcopatul sacramental la cel jurisdicțional, de la tipologie la ierarhie și birocrație*, pp. 271-277. Numai că noi, ținând cont de cele două spații de influență: *nordic* Antiohia (Siria, Asia Mică, Europa etc.) și *sudic* Ierusalim (Palestina, Egipt, Etiopia etc.), îi dăm un cu totul alt înțeles, după cum se va putea constata din expunerea ce urmează.

[2] Die Brotbrechung, vezi lucrările: T. Schermann, *Das „Brotbrechen" im Urchristentum*, în *Bibl. Zeitschr.*, 1910, pp. 33-52, 162-183; E. Jacquier, *Les Actes des Apôtres*, Paris, 1926, pp. ccxvii, 86-91; A. Steinmann, *Die Apostelgesch.*, Berlin, 1912. Toate în articolul *Fractio panis*, di Leone Tondelli, în *Enciclopedia Italiana*, 1932. Fractio panis este reprezentată în *Capella Greca*, din Catacomba Priscilla, Roma.

[3] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Monachii [München], 1969, 362 p., în *Acta Philosophica et Theologica*, tomus III, S.A.D. [Societas Academica Dacoromana].

1. Pe cei dintre voi, care sunt preoți[g] îi îndemn eu, cel împreună-preot și martor al patimilor lui Hristos şi părtaş al slavei ce va să se descopere:[4]

2. Păstoriţi turma lui Dumnezeu, ce vi s-a dat în seamă, veghind asupra ei nu de nevoie, ci de bunăvoie, după Dumnezeu, nu pentru câştig rușinos, ci din tragere de inimă,

3. nu ca și cum aţi fi stăpânii celor ce v-au căzut la sorți, ci voi făcându-vă pilde ale turmei peste Biserici, ci pilde făcându-vă turmei.

[g] **Explicația lui Bartolomeu** al Vadului, Feleacului și Clujului, **în notele de la Fapte 11, 30 (p. 1599), nr. c: *preot*, presbyter, πρεσβύτερος, bătrân:**

Literal: bătrâni, prezbiteri. Bărbați mai în vârstă decât diaconii, rânduiţi de apostoli în cea de a doua treaptă harică a Bisericii, după episcopi. Primeau harul prin punerea mâinilor (FA 14, 23) și îndeplineau funcții liturgice, pastorale, didactice și administrative. Traducerea lui presbýteros (bătrân) prin „preot" e un procedeu filologic absolut normal, echivalarea în limba receptoare făcându-se în funcţie de conţinutul semantic al cuvântului original, conţinut prin care o noţiune generală se particularizează. Câteva exemple mai la îndemână: Acelaşi cuvânt basiléus (suveran) e tradus prin „rege" dacă demnitarul conduce un regat, dar va fi tradus prin „împărat" din clipa în care acelaşi personaj a primit coroana unui imperiu. Din momentul sfinţirii, „apa" devine „aghiasmă". Un militar poartă denumirea generică de „ostaş", dar de îndată ce a primit unul sau mai multe grade el se va numi „sergent", „locotenent", „colonel" ş.a.m.d., continuând, totuşi, să rămână „ostaş". În funcţie de treapta binecuvântării, aceeaşi „pâine" se va numi „artos", „prescură", „anaforă" sau „cuminecătură", după cum o „casă" sfinţită pentru cult devine „biserică". În acelaşi fel, un „bătrân" hirotonit se va numi „preot", spre deosebire de ceilalţi bătrâni care nu au hirotonie.

Sf. Apostol Petru folosește expresiile „seminţie aleasă" „preoție împărătească", „popor sfânt" sau „ales" (agonisit de Dumnezeu), pe care nu le vom întâlni la Sf. Apostol Paul (1 Petru 2, 9): *Dar voi sunteţi seminţie aleasă, preoţie împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu ca să vestiţi în lume bunătăţile Celui ce v'a chemat din întuneric la lumina Sa cea minunată...*[5]

Botezul pe care creștinii l-au primit, face din ei un „popor sfânt", „o preoție împărătească", fii sau „copii" ai Lui Dumnezeu, dar și robi sau „sclavi ai Lui Dumnezeu" (comp. 1 Petru, 2, 9; 2, 6; 1, 17; 2,11; 2, 16; 1, 14 și 2,2; 3, 21; 4, 3-4; 2, 5 și 17;), care peregrinează ca „pelerini" și „străini", la fel ca într-o *pustie* a lumii acesteia. Aceşt „popor sfânt" (al creştinilor, n.n.) nu sunt oameni asociali sau singuratici ori solitari, ci ca niște pietre vii, cu misiunea de-a construi edificiul Casei spirituale [sau *Biserica*, n.n.], spre o *preoție sfântă*. Acest lucru însemnează că creștinii nu trebuie considerați niște „pietre răzlețe", ci formează „o casă", bine edificată și nici „preoți izolați", ci o preoție compactă, nu dezbinată, ci unită în Hristos, prin aducerea Jertfei celei Fără de Sânge, pe Altar.[6]

În toate situațiile, Modelul de urmat rămâne Mântuitorul Iisus Hristos, Care desăvârșește edificiul „pietrelor vii", în devenirea lor de „Casă a Lui Dumnezeu" (= Biserica, ca și comunitate a tuturor celor botezați; Biserica, ca și instituție socială, n.n.).[7] Modelul divin al Lui Hristos nu acționează singuratic, în această *Casă a Lui Dumnezeu*, pentru că în mijlocul ei stau alte modele, demne de urmat: *bătrânii*, „prezbiterii", adică preoții ei, care au misiunea de-a păstori „turma Lui Dumnezeu". Acești „bătrâni" sunt păstori sau delegați ai Păstorului Suprem și Unic, Iisus Hristos. Grija lor față de Turma Lui Hristos nu se exercită nici printr-o formă de stăpânire a acesteia, pentru ca credincioșii creștini să nu fie forțați a păși pe calea Lui Dumnezeu, ci în mod liber. Nu despoți sau stăpâni, trebuie să fie acești *prezbiteri*, ci model demn de urmat pentru turma de credincioși, și să fie animați de putere de convingere, de o conducere sau cârmuire corectă și de flacăra urmării Lui Hristos.[8] *Și ucenicii se umpleau de bucurie și de Duh Sfânt.* (Faptele Apost., F. A. 13, 52).

[4] **Pentru textele biblice, noi folosim *Biblia lui Bartolomeu* al Clujului, Bucureşti, 2001: vezi *Literatura*!**
[5] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 22.**
[6] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 22.**
[7] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 23.**
[8] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 23.**

Primește toiagul acesta, ca să păstorești turma lui Hristos cea încredințată ție; și celor ascultători să le fie de la tine toiag de reazem și întărire, iar pentru cei neascultători și nestatornici să-l întrebuințezi pe el, ca toiag de deșteptare, toiag de certare.

Cu aceste cuvinte îi înmânează *arhiereul hirotonisitor* cârja noului episcop hirotonit.[9]

Pelerinajul comunității creștine are nevoie nu numai de modele, ci și de îndemnuri, de încurajări, de dojană și de reamintirea obligațiilor, care le revin: „Zur Förderung des Fortschrittes 'bedarf es eben der geistlichen Vollmacht, der ständigen Mahnung, Ermunterung und Erinnerung in der Gemeinde'."[10]

b. Modelul paulin al *sfinților, al mădularelor Lui Hristos, al Templului Sfântului Duh, prețioși, pentru că au fost răscumpărați foarte scump*

Sf. Apostol Paul îi numește pe creștini „sfinți", însă nu folosește în mod expres noțiunea de „preoție împărătească", nici nu precizează că aceștia ar aduce Jertfă Lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos, ca și Sf. Apostol Petru.[11] La Sf. Apostol Paul, comunitatea din Corint prin „Liturghia Cuvântului", pe care o celebrează, se folosește în realitate, de aceeași „preoție împărătească". În cazul în care concepția petrină ar putea da impresia unei prezentări schematice, împărțită în grupe, caste sau trepte, aceea paulină distinge creștinii ca „sfinți de vocație", ca „sfințiți prin botez", răscumpărați sau justificați fiind prin Numele Lui Iisus Hristos și prin Duhul Dumnezeului nostru (1 Cor. 6, 11), pentru a deveni Templul *ori Sanctuarul* Sfântului Duh și, prin extensiune, mădulare ale Lui Hristos. Și Sf. Apostol Paul distinge vocația creștinilor, pentru îndeplinirea diferitelor servicii în comunitate, prin enumerarea diferitelor „daruri" ale acestora: al înțelepciunii, al cuvântului, al cunoașterii, al credinței, al vindecării, al minunilor, al tălmăcirii limbilor etc. (1 Cor. 12, 7-11):

7 și arătarea Duhului i se dă fiecăruia spre folosul tuturor.

8 Unuia i se dă prin Duhul cuvânt de înţelepciune; iar altuia, cuvânt de cunoaştere, potrivit Aceluiaşi Duh;

9 și unuia într'Acelaşi Duh i se dă credinţă; iar altuia, darurile vindecărilor, într'Acelaşi Duh;

10 unuia, faceri de minuni; iar altuia, profeţie; unuia, deosebirea duhurilor; iar altuia, felurimea limbilor; iar altuia, tălmăcirea limbilor.

11 și pe toate acestea Unul și Acelaşi Duh le lucrează, fiecăruia în parte împărţindu-i după cum vrea El. Compară cu: Rm 12:6-8; 1Co 14:26; Ef 1:17;

Cele șapte daruri ale Sfântului Duh, Biserica le clasifică în conformitate cu *Isaia* 11, [1]-2-3: *al înțelepciunii, al înțelegerii, al sfatului, al tăriei, al cunoașterii, al evlaviei, al temerii de Dumnezeu*:

Toiag din rădăcina lui Iesei se va ivi
şi floare din rădăcina lui se va ridica.

Compară cu:Ir 23:5-6; Iz 34:29; Za 3:8; Za 6:12; Mt 3:16; Lc 3:31-32; FA 13:22-25; Rm 15:12; Evr 7:14; Ap 5:5; Ap 22:16;

Duhul lui Dumnezeu se va odihni peste El,
Duhul înţelepciunii şi al înţelegerii,
Duhul sfatului și al tăriei,
Duhul cunoaşterii şi al evlaviei;

Compară cu: Iov 32:8; Is 61:1; Mt 3:16; Ef 1:17; 1Ptr 4:14;

Duhul temerii de Dumnezeu Îl va umple;
nu după slava de dinafară va judeca,
nici după cele spuse va mustra;

Compară cu: Ps 7:11; Is 2:4; In 7:24; FA 10:34; Rm 2:2; Rm 2:11; Ef 6:9; 1Ptr 1:17;

---

9 Luat din: *Arhieraticon*, București, 1993, p. 101.

10 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 24: luat de O. BÂRLEA, din: Hans Freiherr von CAMPENHAUSEN, *Kirchliches Amt und geistige Vollmacht in den ersten drei Jahrhunderten*, în *Beiträge zur Historischen Theologie* 14, Tübingen, 1953, p. 64.

11 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 25.

Compară această listă din *Isaia* 11, 2-3, cu *1 Corinteni* 12, 8-10:

1. *darul înțelepciunii*, 2. *al cunoașterii*, 3. *al credinței*, 4. *al vindecărilor*, 5. *al facerii de minuni*, 6. *al profeției*, 7. *al deosebirii duhurilor*, 8. *al felurimii limbilor*, 9. *al tălmăcirii limbilor*.

Lista darurilor Duhului Sfânt, din *1 Cor.* 12, 8-10 se ridică la nouă, în comparație cu *Isaia* 11, 2-3, unde sunt enumerate doar șapte.

Numai că Sf. Apostol Paul distinge la creştini nu doar darurile primite de la Dumnezeu, ci și alte năravuri nesănătoase, moştenite, o parte, și din mitologia greco-romană, din timpul de dinaintea primirii Sfântului Misteriu al Botezului. De aceea trebuie un Apostol să dispună și de autoritate, pentru a dojeni, corecta și chiar pedepsi unele obiceiuri și apucături străine și incompatibile cu viața de creștin (1 Cor. 4, 21): *Ce vreţi?: Să vin la voi cu toiagul, sau cu dragoste şi cu duhul blândeţii?* Compară cu: Iz 20:37; 2Co 2:1; 2Co 10:2; 2Co 13:10;

Este vorba de obiceiul creştinilor dintre păgâni, care înainte de botez, aveau un stil cu totul direct de comportament față de zeitățile lor. Potrivit principiului *do ut des*, δώσε για να πάρεις, dacă se întâmpla ca zeii să NU le fi îndeplinit cererile, pe care le aveau ori pentru care au adus și jertfele la altarele lor, atunci nemulțumiții foloseau expresii dure, obscene și chiar blesteme și înjurături la adresa lor, pentru a-i provoca și a-i obliga să le îndeplinească cererile. Așa ceva ar fi în creștinism și în iudaism o blasfemie.[12]

Cele două modele menționate în rândurile anterioare: *petrin* și *paulin*, scot în evidență – în mod diferit – toate cele trei funcţii, care decurg din Sf. Mister al Preoției: *sfințitoare, învățătoare și conducătoare*, chiar dacă nu sunt întodeauna evidențiate sau formulate în mod exact, deplin sau direct. Amintim aici mărturiile legate de funcția conducătoare, din Biserica primară, unde apar două direcții, încă din *secolul apostolic*:[13]

a. *conducerea colectivă* a comunității (comunităților), prin *presbyteros*, πρεσβύτερος și *arhontes*, ἄρχοντες;

Începând cu Ierusalimul, conducerea colectivă a tinerei Biserici Creștine, prin presbyteri și arhontes (mireni), a mai fost întâlnită și în Alexandria Egiptului, în Roma, în Asia Mică și în Athena și împrejurimi, adică în lumea antică din apus (văzută dinspre Ierusalim), unde, la vremea respectivă începuseră să se formeze primele comunități creștine.[14]

Ierusalimul era obișnuit cu forma de conducere colectivă a Synedrium-ului, Σανχεντρίν, סנהדרין, סַנְהֶדְרִין, Συνέδριον, [το Μεγάλο Σανχεντρίν] sau Marele [Înaltul] Consiliu, *den Hohen Rat* [cu 70 de membri în Ierusalim], cu Arhiereul în frunte, sistem generalizat nu numai în Palestina, ci și în coloniile evreiești, din Alexandria, Roma, Cipru, Asia Mică, Italia, Spania etc. Presbyterii sau bătrânii evreilor formau un mic consiliu *aristocratic* local al comunității, având în mijlocul lor pe urmașii *Zeqenîm*, adică ai conducătorilor semințiilor evreiești, desemnați de Moise să conducă poporul evreu. După exilul babilonic, nobilimea laică și clericală iudaică, putea fi găsită în rândul preoțimii evreiești.[15] Mai târziu, lor li se va adăuga și o altă categorie a aristocrației clericale: nomodidascalii, νομοδιδάσκαλοι sau învățătorii de Lege. Importanța nomodidascalilor a crescut, încât prin anii 70 dHr., noțiunea de *Zeqenîm* (presbyter) devenise sinonimă cu aceea de „doctor" sau *medic*, adică de *om învățat*.[16]

---

[12] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 26.
[13] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 33.
[14] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 34-35.
[15] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 34.
[16] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 34.

b. *conducerea individuală*, prin *episcopos* (supervisor sau inspector, superintentor, custos, curator), ἐπίσκοπος sau (şi) *chorepískopos*, χωρεπίσκοπος al comunităţii (comunităţilor) şi *dioecesis*, διοίκησις („administratio"); Antiohia pe Orontes, Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Ὀρόντου a fost centrul de evoluţie şi de desfăşurare al acestui sistem de *conducere individuală* al Bisericii, unde limba greacă era nu numai limba comerţului internaţional şi de legătură cu „apusul" grecesc, ci era şi limba aristocraţilor şi a învăţaţilor vremii. Populaţia de rând vorbea limba siriană, adică *aramaica de vest*. În plus, Antiohia era şi foarte *antiiudaică*, mai ales după jafurile întreprinse acolo de către arhiereul makkabeu Jonathan (161-143 îdHr.)[vezi cărţile I – III Macabei].[17] Chiar şi mai târziu au avut loc în Antiohia răscoale împotriva evreilor, în anii 39, 67 şi 71 d.Hr.[18]

Conducerea individuală a prins teren mai ales în Orient: în Siria, Mesopotamia (Irak), în vechile regiuni arabe, apoi în Emesa, Ἔμεσα (azi Homs, Siria), Damascus, Δαμασκός, Palmyra, Παλμύρα, ܬܕܡܘܪܬܐ (aram.), תדמור (Tadmor, hebr.), azi Tadmur, în Siria, aproape de Homs; Edessa, Ἔδεσσα (numită înainte şi Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Καλλιρρόης, azi Şanlıurfa sau *Urfa*, în regiunea siriană din Turcia), adică acolo, pe unde formele de guvernământ local aveau în fruntea lor *prinţi* sau *regi-preoţi* păgâni.[19]

I. În lumina „Legii" sau *direcţia din sud*, din Ierusalim sau iudaizantă

Cu expresia „poporul Lui Dumnezeu", populus Dei, οι άνθρωποι του Θεού, poporul evreu era bine familiarizat, recte *creştinii dintre iudei*, care au crescut şi trăit „în umbra Legii" şi al Legământului cu Dumnezeu, realitate care a şi conferit comunităţii primilor creştini din Ierusalim şi din Palestina caracterul formei colective de funcţionare şi de conducere.[20] Însăşi comportamentul lor era deosebit şi trăiau ca într-o familie extinsă, numindu-se între ei „fraţi" şi „surori". Acest sentiment de iubire era atât de puternic, încât creştinii dintre iudei îi numeau *fraţi* şi *surori*, chiar şi pe evreii majoritari, care nu îmbrăţişaseră învăţătura creştină, mai simplu spus, care nu se considerau adepţi ai Lui Iisus Hristos.[21] Creştinii dintre iudei însă erau priviţi ca „sfinţi". Această legătură dintre ei a fost stimulată în mod deosebit de agapele ţinute după *Frângerea Pâinii*:

Şi stăruiau în învăţătura apostolilor şi în părtăşie, în frângerea pâinii şi în rugăciuni. (F.A. 2, 42).

Compară cu: FA 2:46; FA 16:5; FA 20:7; 1Co 10:16;

Şi zi de zi într'un cuget stăruind în templu, şi'n casă frângând pâinea, împreună îşi luau Hrana întru bucurie şi întru curăţia inimii (F.A. 2, 46).

Compară cu: Lc 24:53; FA 2:42; FA 5:42; FA 20:7; FA 20:11; 1Co 10:16;

***Frângerea Pâinii* ne duce cu gândul la <u>cea mai veche Liturghie</u>, despre care marele liturgist Petre Vintilescu susţine că „cea mai veche *mărturie euharistică*, deci cu privire la Liturghie [în forma ei incipientă şi arhaică, n.n.], o aflăm în prima Epistolă către Corinteni a Sfântului Apostol Pavel, scrisă probabil către sfârşitul anului 53." (1 Cor. 11, 23–26):[22]**

23 Fiindcă eu de la Domnul am primit ceea ce v'am predat şi vouă: Că Domnul Iisus, în noaptea în care a fost vândut, a luat pâine

Compară cu: Mt 26:26-28; Mc 14:22-24; Lc 22:19-20; FA 27:35;

24 şi, mulţumind, a frânt şi a zis: „Luaţi, mâncaţi; acesta este Trupul Meu Cel ce se frânge pentru voi. Aceasta să faceţi spre pomenirea Mea".

Compară cu: Mt 26:26-28; Mc 14:22-24; Lc 22:19-20; FA 27:35;

25 Asemenea şi paharul după cină, zicând: „Acest pahar este Legea cea Nouă întru Sângele Meu. Aceasta să faceţi oridecâteori veţi bea, spre pomenirea Mea".

Compară cu: Ies 24:6-8; Ir 31:31; Ir 32:40; Za 9:11; Mt 26:26-28; Mc 14:22-24; Lc 22:19-20; 2Co 3:6; Evr 8:8-13;

---

[17] *A patra carte* a Macabeilor este apocrifă, despre care, Eusebiu de Cezareea (*Istoria Bis.*, cartea a III-a, 10, 6) afirmă că ar fi fost redactată de către Iosif Flavius? Vezi pp. 665-669, la Hans-Josef Klauck: *4. Makkabäerbuch* (Jüdische Schriften aus hellenistisch-römischer Zeit III / 6). Gütersloh 1989, ISBN 3-579-03936-9.

[18] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 37.

[19] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 36.

[20] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 47.

[21] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 47.

[22] Preot Profesor Dr. Petre VINTILESCU, *Istoria Liturghiei în primele trei veacuri*, Editura Nemira, Bucureşti, 2001, pp. 28-29.

26 Fiindcă de câte ori veţi mânca pâinea aceasta și veţi bea paharul acesta, moartea Domnului o vestiţi până când El va veni.

Compară cu: Mt 26:29

În sensul ei deplin, noțiunea de Liturghie, ἡ [Θεία] Λειτουργία, 'opus publicus', 'pro populo',[23] „serviciu public”, „lucrare publică”, *instituție publică* (în sensul larg), putea să se generalizeze și să înlocuiască noţiunea anterioară de *Frângerea Pâinii* [vezi *dominica cena* (1 Cor 11, 20) sau *Fractio panis* (F. A. 2, 42), Κλάσις τοῦ ἄρτου], abia după ce Biserica și-a căpătat dreptul ei de instituție publică licită și a dispus de libertatea de funcționare, recunoscută de legile Statului Roman, fapt care s-a petrecut abia din anul 313.

Grupul Apostolilor și al ucenicilor acestora a format inițial cercul „fraților”, care ulterior s-a extins ori s-a dublat, cu acela al *fraților adepți* (botezați) sau simpatizanți ai lui Iisus Hristos, că noțiunea de „creștin”, χριστιανός va apărea mult mai târziu în Antiohia (F. A. 26, 28), după convertirea lui Saul (F.A. cap. 9), *pe drumul Damascului*, din anul c. 33 dHr. (dacă mai avem în vedere și eroarea de calcul de 6–3 ani, a lui Dionisie Exiguul [atunci ar fi 39-36 dHr.]), dar înainte sau în preajma ținerii Sinodului Apostolic, de la Ierusalim [între 44 și 49 dHr.], (F.A. 11, 26).

Şi găsindu-l, l-a adus la Antiohia. Şi au stat acolo un an întreg, împreună îndrumând în Biserică şi învăţând mult popor. Şi în Antiohia s'au numit ucenicii, pentru întâia oară, creştini. (F. A. 11, 26)

Noțiunea de „creștin” era utilizată și peiorativ, de către autoritățile religioase evreiești sau de către cele administrative imperiale, cum s-a exprimat în derâdere și regele Herodes Agrippa II (50-92/93 dHr.), în discuția avută cu Sf. Apostol Paul [F. A. 26, 28].

Între cele două „cercuri” ale fraților, a pătruns un al treilea – mijlociu – al „presbyterilor” sau al „bătrânilor”, ca urmare a creșterii numărului adepților Lui Iisus Hristos, între care au fost înregistrați și preoți evrei, precum și persoane din partida fariseilor, foarte atașați de Legea lui Moise, care cereau continuarea tradiției mozaice și sacerdotale, în tânăra Biserică Creștină. Gremiul, cu tradiția Sanhedrin-ului (din ebraică סַנְהֶדְרִין) sau sinedriu-lui, συνέδριον, adică a conducerii colective, de la Ierusalim și din sinagogile Palestinei au fost automat adoptate de către creștinii dintre evrei, cu care, aceștia erau deja foarte familiarizați.[24]

Die Aufnahme in das Kollegium fand durch *Ordination* statt. *Colegiul seniorilor*, bătrânii sau „bătrânii norodului” în număr de 24, alături de 24 de căpetenii preoțești, și 22 de „cărturari”, în total 70 de persoane, constituiau parte integrantă a *Sinedriului* sau Sanhedrin-ului, aflat sub protia Marelui Arhiereu, împreună cu care, era constituit din 71 de persoane.

Atribuțiile presbyterilor sau bătrânilor, nu erau aceleași cu ale Apostolilor:

Este cineva'ntre voi bolnav?: să-i cheme pe preoții Bisericii, și ei să se roage pentru el, ungându-l cu untdelemn în numele Domnului; (Iacob 5, 14).

Compară cu: Sir 38:9; Mc 6:13; Mc 16:18;

Presbyterii activau mai ales în opere de *diaconie* și, în Ierusalim, colegiul lor a început să se grupeze în jurul Sf. Apostol Iacob „Fratele” Domnului.[25] Ei exersau servicii către cei săraci, bolnavi și erau colaboratori apropiați ai Colegiului Apostolilor și ai urmașilor acestora, între ei mai

---

23 Termen sinonim cu *Sacra Missa*, din ritul Latin, *in oriente vocata* „Liturgia Divina”.

24 Sinedriul (din greacă συνέδριον, synedrion = tribunal, adunare) sau Sanhedrin (din ebraică סַנְהֶדְרִין) a fost un tribunal la vechii evrei, respectiv un consiliu suprem prezidat de Marele preot, care judeca pricinile importante, interpreta legea și delibera asupra chestiunilor publice.

Sinedriul a funcționat în Palestina Romană, din timpul Macabeilor (aproximativ 165 î.Hr.) până la sfârșitul patriarhatului (425 d.Hr.). Membrii săi se întâlneau doar în anumite situații în Templul din Ierusalim, activând ca un corp legislativ religios, curte de judecată și administrator de ritualuri.

Sinedriul era constituit dintr-un număr de 71 de persoane, și anume marele preot, douăzeci și patru de „căpetenii preoțești”, douăzeci și patru de „bătrâni”, ca reprezentanți ai populației civile (numiți și „bătrânii norodului”) și douăzeci și doi de „cărturari”, experţi cunoscători ai prevederilor civile și religioase ale Legii.

Sinedriul era o autoritate religioasă de temut, fiindcă în timpul dominației romane i s-au conferit puteri sporite, având libertatea să hotărască nu numai asupra litigiilor religioase, ci chiar și asupra unor drepturi civile. Pentru multe dintre cazurile în care s-a pronunţat Sinedriul, autoritatea civilă romană nu mai cerceta cauza, ci emitea verdictul în conformitate cu decizia Sinedriului.

Luat din: https://ro.wikipedia.org/wiki/Sinedriu

25 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 50.

evidențiindu-se și profeții și didascalii sau învățătorii. *Confirmarea* lor se făcea prin *punerea mâinilor*, de către Sf. Apostoli sau de către urmașii acestora. Nu știm dacă acești presbyteri erau aleși sau numiți de către Sf. Apostoli sau și una și alta.

În această situație, *în lumina Legii și a Torei*, Τορά: Πεντάτευχος, תּוֹרָה, Pentateuchus (lat.);[26] creștinii *din sud* continuau să trăiască după rânduielile poporului evreu, ținând Sabatul, ca și „ziua creației" și Duminica, ca și „ziua Învierii Domnului". În Egipt, această situație s-a menținut până târziu, în secolul al IV-lea, unde creștinii aveau două zile cu ținere pe săptămână: *sâmbăta* și *duminica*.[27]

II. În lumina „libertății" sau *direcția din nord*, din Antiohia sau elenizantă?

Nu se știe precis în ce împrejurări a ajuns Antiohia un centru creștin atât de important, în primul secol al Creștinismului. Se credea că Sf. Apostol Paul i-ar fi conferit această amploare, din cauza atitudinii lui deschise față de păgâni. Numai că Paul când a ajuns în Antiohia, convertirea păgânilor la creștinism începuse acolo deja. Sf. Apostol Petru a fost primul care a depășit misiunea de încreștinare, dincolo de limitele etniei evreiești, adică botezând și păgânii. Ne referim aici la botezarea sutașului Cornelius, împreună cu toată casa sa (F.A. 10 1 și 34-43 și 11, 18).[28]

Se presupune că începutul misiunii la „elinii" (recte *păgânii*) din Antiohia au început-o *ciprioții* și *cirenenii*, înaintea Sf. Apostol Paul, dar și a Sf. Apostol Petru (F.A. 11, 20):

> **Dar erau unii dintre ei, bărbaţi cipnioţi şi cireneni care, venind în Antiohia, grăiau și către Elini, binevestindu-L pe Domnul Iisus.[29]**

Se știe că înaintea lui Paulus, în Antiohia activa deja Barnaba.[30] Și în nord, adică în Antiohia găsim anumite puncte de reper specifice creștinilor din sud, din Palestina și din Ierusalim, între care menționăm „frățietatea", agapele și ajutoarele caritative, extinse și la „elini", nu numai la adepții Lui Iisus Hristos dintre iudei. Semnul distinctiv al direcției de nord era „libertatea", al cărui exponent era Apostolul Neamurilor. *Libertatea paulină* a fost adesea înțeleasă greșit de către membrii comunităților fondate de el, încât a fost nevoit tot Sf. Paul, să facă reproșuri acolo unde constata că este confundată cu libertinajul sau cu haosul (Galateni 2, 3-8):

> **3 Dar nici Tit, care era cu mine și era elin, n'a fost silit să se taie'mprejur; –**
>
> **Compară cu:FA 16:3 FA 21:21 1Co 9:21 2Tim 4:10 Tit 1:4**
>
> **4 dar din pricina fraţilor mincinoşi care se strecuraseră să ne iscodească libertatea pe care o avem în Hristos Iisus, ca să facă din noi nişte sclavi;**
>
> **Compară cu: FA 15:1 FA 15:24 FA 16:3 Ga 1:7 Ga 5:1 Ga 5:13 Iuda 1:4**
>
> **5 cărora însă noi nici măcar un ceas nu ne-am plecat cu supunere, pentru ca adevărul Evangheliei să rămână neclintit pentru voi.**
>
> **Compară cu: FA 16:3**
>
> **6 Dar cei ce par a fi ceva – oricine-ar fi fost ei cândva, nu mă priveşte; Dumnezeu nu caută la faţa omului –, cei ce par a fi ceva nu mi-au adăugat nimic,**
>
> **Compară cu: Dt 10:17 2Par 19:7 Iov 34:19 Sol 6:5 Sol 6:7 Sir 35:12 FA 10:34 Rm 2:11 2Co 11:5 Ef 6:9**
>
> **7 ci dimpotrivă, văzând că mie mi-a fost încredinţată Evanghelia pentru cei netăiaţi împrejur, după cum lui Petru pentru cei tăiaţi împrejur**
>
> **Compară cu: FA 9:15 FA 22:1 Rm 1:5 Ga 1:16 1Tim 2:7**
>
> **8 – căci Cel ce a lucrat prin Petru în apostolia tăierii'mprejur a lucrat şi prin mine la neamuri –**
>
> **Compară cu: FA 22:1 1Tim 2:7**

---

[26] În sensul larg al cuvântului se folosește termenul Tenach, תנ״ך TNK, Τανάκ, care include (Legea) și profeții, respectiv textele reprezentative, pentru utilizarea Bibliei, la poporul evreu.

[27] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 53-54.

[28] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 57-58.

[29] Compară cu In 7:35. *În Noul Testament sunt numiți Elini, prin generalizare, toți cei netăiați împrejur, adică păgânii.*

[30] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 63.

La Sf. Apostol Paul „libertatea" însemna *eliberarea de sub povara Legii*, adică a Vechiului Legământ, cu toate poruncile, prescripțiile, ritualul și interdicțiile Vechiului Testament, dar cultiva în același timp „ascultarea în fața credinței", adică a credinței în Iisus Hristos (Romani 1, 5). Libertatea paulină, ca direcție antiohiană, în comparație cu aceea palestiniană a evoluat într-o autonomie, pe de o parte și într-o dependență, pe de altă parte.[31] Cu alte cuvinte, Paul căuta o autonomie între libertate și obligație.[32]

Privitor la structura comunităților, începutul Epistolei către Filipeni face menționarea episcopilor și a diaconilor (Filipeni 1, 1), care, după modelul antiohian conduceau comunitățile, cum a fost cazul și în Corint. Epistolele pastorale amintesc de presbyteri, care în mediul palestinian formau conducerea colectivă a comunităților.[33]

Unitatea ambelor direcții de evoluție și structurare a comunităților o asigura însă *Frângerea Pâinii* sau Liturghia primară, în spiritul Rugăciunii *Didahiei*, Διδαχή, IX, 4, de la sfârșitul primului secol creștin:[34]

> ***Părintele nostru: După cum această pâine frântă era împrăştiată pe munţi şi fiind adunată a ajuns una, tot aşa să se adune Biserica Ta de la marginile lumii în Împărăţia Ta. Că a Ta este slava şi puterea, prin Iisus Hristos în veci.***[35]

Compară acest text și cu traducerea lui Ioan I. ICĂ jr., la *Didahia* IX, 4:

Așa cum această frângere era risipită pe munți
și, adunată, s-a făcut una,
așa să se adune și Biserica Ta de la marginile pământului în
Împărăția Ta.
Că a Ta este slava și puterea prin Iisus Hristos în veci![36]

*

Concluzii

Din prezentarea celor două direcții *sud* și *nord* – se pot trage unele concluzii, privind evoluția comunităților creștine și ale structurilor lor ierarhice, cu influențe reciproce.

1. În primul rând se poate constata că încercările *sudice* (palestinenso-ierusalimitene) de-a cultiva influența covârșitoare a Vechiului Testament în viața Bisericii, nu numai că n-a fost posibilă în *nord* (Antiohia), dar a pierdut și acolo – în sud – din importanță. Ea s-a menținut, din motive încă insuficient elucidate în Etiopia și parțial în Egipt.

2. Nici ajutorarea săracilor, în sensul primei comunități din Ierusalim, nu numai că n-a putut fi impusă în nord, unde a fost respinsă și unde s-au împământenit donațiile caritative, dar a fost abandonată cu timpul și de către cei din sud (F.A. 2, 44-45):

44 Iar toţi cei ce au crezut erau laolaltă şi aveau toate îndeobşte.
Compară cu: FA 4:32; 1Co 10:16;
45 şi îşi vindeau pământul şi bunurile şi le împărţeau tuturor, după cum avea nevoie fiecare.
Compară cu: Mt 19:21; Lc 12:33; Lc 18:21-22; FA 4:34-35; 1Co 10:16; 3.

3. În schimb, din sud a fost preluată de către comunitățile din nord, preponderent formate din creștini proveniți dintre elini (păgâni), forma organizatorică a *presbyterium*-ului, pentru că aceasta – adică cea din Antiohia – era structurată doar pe episcop și pe diaconi [și pe diaconiță], sau

---

[31] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 72.**
[32] **Ibidem, p. 73.**
[33] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 81-82.**
[34] **Titlul complet: *Învățătura Domnului transmisă neamurilor prin cei doisprezece apostoli.***
[35] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 93. Vezi și: http://ziarullumina.ro/botez-si-euharistie-in-didahie-33831.html**
[36] **Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de diacon Ioan I. ICĂ jr., Editura Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, p. 569.**

***arhiereu co-diacon*, după cum se poate constata și din *Scrisorile* Sf. Ignatie Teoforul al Antiohiei (c.50 – c.117).[37] În sud presbyterii erau elementul de frunte al comunității, ca o moștenire vetero testamentară a preoției și deveneau urmași ai Apostolilor, iar ca *episcopi*, presbyterii se numeau ei înșiși *co-presbyter*.[38]**

4. Prima Epistolă a Sf. Clement al Romei, către Corinteni, scrisă în anul c. 95-96, confirmă această armonie ale celor trei trepte sacerdotale: episcop, presbyter, diacon, cu succesiunea apostolică și statutul presbyterilor, care nu pot fi depuși de către membrii comunității, deoarece autoritatea de slujire nu le-au dat-o ei, ci aceasta vine de la Apostoli.[39]

5. Cu toate acestea, instituția „presbyterilor" era în spațiile Orientului Apropiat (excepție făcând Palestina) încă destul de puțin cunoscută și la un stadiu de evoluție insuficientă.[40]

> **<u>În realitate, structurile liturgice și organizatorice ale Bisericii se concentrau</u>, conform *Didascaliei*, [Didascalia Apostolorum „Doctrina duodecim apostolorum et sanctorum discipulorum nostri Salvatoris" *Syriace* (c. 280*)*, Διδασκαλία τῶν Αποστόλων], <u>pe Episcopi și pe Diaconi</u>.[41]**

Poate din acest motiv a rămas rânduiala liturgică din Biserica Ortodoxă și Unită că *Arhiereul nu poate sluji fără diacon, iar diaconul nu poate face nici o slujbă singur, decât alături de arhiereu* (iar ulterior, de presbyter). Ideile din această lucrare sunt similare celor expuse de Sf. Ignatie Teoforul al Antiohiei, în scrisorile sale.[42] În acest sens menționăm și decizia Sinodului din Elvira,[43] din anul 306, la care au participat 19 episcopi și 24 de presbyteri, unde prin canonul 77, i se retrăgea diaconului dreptul de-a săvârși rânduiala botezului, fără să aibă aprobarea episcopului sau a presbyterului local.[44] Sinodul a dat 81 de canoane: Concilium Eliberitanum (Elvira, astăzi o suburbie a orașului Granada, Spania):

> **Can. LXXVII [77]. Si quis diaconus regens plebem sine episcopo vel presbytero aliquos baptizaverit, episcopus eos per benedictionem perficere debebit; quod si ante de saeculo recesserint [*recesserit*], sub fide qua quis credidit, poterit esse iustus.[45]**

Henricus DENZINGER, ENCHIRIDION..., Op. cit., p. 51:

117–121: Conc. Illiberitanum (Elvira/Hispaniæ), inter 300–303?

S. Marcellus I: Maii/Iun. 308 (307)? – 16 Ian. 309 (308)?

Iudicio quorumdam hic P'ex non est distinguendus a Marcellino.

S. Eusebius: 18 Apr. 309 (310)? – 17 Aug. 309 (310)?

S. Miltiades (Melchiades): 2. Iul. 310 (311)? – 11. Ian. 314

S. Silvester I: 31. Ian. 314 – 31. Dec. 335

---

[37] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 82.**

[38] **Împreună-diacon sau împreună-preot: Mit-Diakon, Mit-Presbyter, termeni evoluați în spiritul chenozei apostolilor și al ucenicilor acestora. (O. Bârlea, *Die Weihe...*, Op. cit., p. 82).**
Sf. Apostol Petru se numea el însuși *împreună-preot*:
Pe cei dintre voi care sunt preoţi îi îndemn eu, cel *împreună-preot* şi martor al patimilor lui Hristos şi părtaş al slavei ce va să se descopere: (1 Petru 5, 1).
Compară cu: FA 1:8;

[39] **O. Bârlea, *Die Weihe...*, Op. cit., p. 98. Despre *Epistola I către Corinteni* a lui Clement Romanul vezi: Remus RUS, *Dicţionar enciclopedic de literatură creştină din primul mileniu*, Editura Lidia, Bucureşti, 2003, pp. 145-146.**

[40] **O. Bârlea, *Die Weihe...*, Op. cit., p. 118.**

[41] **Διδασκαλία sau *Învățătura universală a celor doisprezece Apostoli și sfinți ucenici ai Mântuitorului* (în siriacă, adică în aramaică).**

[42] **O. Bârlea, *Die Weihe...*, Op. cit., p. 121.**

[43] **Nu se știe cu precisie anul în care s-a ținut acest Sinod mare de la Elvira. Data ținerii lui oscilează între anii 295-314. DENZINGER îl stabilește între anii 300-303 ENCHIRIDION..., Op. cit., p. 51; J. D. Mansi îl menționează în anul 305: Sacrorum Conciliorum..., Op. cit., vol. 2, coloana 1-2: *Concilium Eliberitanum* anno Christi 305.**

[44] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 125.**

[45] **Ibidem, p. 125; Textul canonului 77, de la Elvira, din anul c. 306, luat din: J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliorum. Nova et amplissima Collectio*, vol. 2, ab anno CCCV. ad annum CCCXLVI (305-346), reprint Graz, 1960, coloana 18. Același canon 77 la: Henricus DENZINGER, ENCHIRIDION..., Op. cit., p. 51:**
ENCHIRIDION *Symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum* quod primum edidit Henricus Denzinger et quod funditus retractavit auxit notulis ornavit Adolfus Schönmetzer S.I., Editio XXXVI emendata, Herder Barcinone [Barcelona], Friburgi Brisgoviae [Freiburg/Br.], Romae, MCMLXXVI [1976], {Dep. legal Barcelona, 1976}, 954 p.

123; Conc. Arelatense (Arles) I, coeptum 1. Aug. 314 [DENZINGER, ENCHIRIDION..., p. 51]

Câțiva ani mai târziu, la Sinodul din Arles, din anul 314 (cu 22 de canoane), prin canonul 15 [Ut diacones non offerant], se interzicea diaconului să celebreze Sfânta Liturghie, drept care era rezervat în orașe mai ales, doar presbyterului.

> **Can. XV [15]. De diaconibus quos cognovimus multis locis offere, placuit minime fieri debere.**

În aceași perioadă de timp, Papa Miltiades (310-314) a acordat doar presbyterilor (adică nu și diaconilor, n.n.) dreptul de-a celebra *Frângerea Pâinii* sau Sfânta Liturghie.[46] Soluția finală a fost însă luată de primul Sinod Ecumenic de la Niceea, din anul 325.[47]

> **Canonul 18: ... Așadar toate acestea să înceteze, iar diaconii să rămână în măsurile lor, știind că ei sunt slujitori ai episcopului, dar mai mici decât presbiterii.[48]**
>
> ***Can. XVIII.* ... Hæc ergo omnia auferantur, & diaconi intra suas mensuras permaneant scientes quod sunt quidem episcopi ministri, presbyteris vero minores.[49]**
>
> **Κανὼν ΙΗ' (18) ... Ταῦτα οὖν πάντα περιῃρείσθω, καὶ ἐμμενέτωσαν οἱ διάκονοι τοῖς ἰδίοις μέτροις, εἰδότες, ὅτι, τοῦ μὲν ἐπισκόπου ὑπηρέται εἰσί, τῶν δὲ πρεσβυτέρων ἐλάττους.[50]**

1. La acest Sinod Ecumenic a fost preferat sistemul de conducere sau de structură canonică antiohiană, care evoluase spre o colegialitate episcopală, manifestată prin *sinoade ale episcopilor* sau se desfășura prin scrisori și legături de colaborare și de întâlniri la nivelul arhieresc.[51] Această colegialitate a episcopilor se manifesta și prin participarea la evenimentul hirotonirii întru arhiereu. Relația strânsă dintre arhiereu și diacon a continuat în spiritul unei legături familiare, de tipul legăturii dintre *tată* și *fiu*. Așa se explică și elaborarea canonului 4 al Sinoduflui I Ecumenic, din anul 325, prin care se decidea că alegerea și hirotonirea întru arhiereu să se facă prin prezența <u>a cel puțin trei episcopi</u>, în cazul în care n-ar fi posibil să fie de față toți episcopii din eparhie (=Mitropolie):

> **325, Canonul 4: (Alegerea și hirotonirea episcopilor)[52]**
>
> **Se cuvine așadar ca episcopul să se așeze (catistaste) de către toți (episcopii) cei din eparhie (mitropolie, provincie), iar dacă ar fi greu un lucru ca acesta, fie pentru vreo nevoie stăruitoare (presantă, constrângătoare), fie pentru lungimea drumului, adunându-se în orice chip trei la un loc, împreună alegători făcându-se și cei absenți și consimțând prin scrisori, atunci să se facă hirotonia. Iar întărirea celor făcute, să se dea în fiecare eparhie (mitropolie) mitropolitului.**
>
> **Concordanță: *(1 ap.; 3 sin. VII ec; 19, 23 Antioh.; 12 Laod.; 6 Sard.; 1 C-pol; 13, 49, 50 Cartag.)***

---

[46] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 125.

[47] O. Bârlea, *Die Weihe...*, Op. cit., pp. 125-128.

[48] Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Sibiu, 1992, p. 62.

[49] Text luat din Can. XVIII, 325: J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliorum. Nova et amplissima Collectio*, vol. 2, ab anno CCCV. ad annum CCCXLVI (305-346), reprint Graz, 1960, coloana 675.

[50] Κανόνες Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, 325 μ.Χ., Κανὼν ΙΗ' (Canonul 18 al primului Sinod Ecumenic, 325): Κανὼν ΙΗ'
Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην σύνοδον, ὅτι ἔν τισι τόποις καὶ πόλεσι, τοῖς πρεσβυτέροις τὴν εὐχαριστίαν οἱ διάκονοι διδόασιν· ὅπερ οὔτε ὁ κανών, οὔτε ἡ συνήθεια παρέδωκε, τούς ἐξουσίαν μὴ ἔχοντας προσφέρειν, τοῖς προσφέρουσι διδόναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Κἀκεῖνο δὲ ἐγνωρίσθη, ὅτι ἤδη τινὲς τῶν διακόνων καὶ πρὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς εὐχαριστίας ἅπτονται. Ταῦτα οὖν πάντα περιῃρείσθω, καὶ ἐμμενέτωσαν οἱ διάκονοι τοῖς ἰδίοις μέτροις, εἰδότες, ὅτι, τοῦ μὲν ἐπισκόπου ὑπηρέται εἰσί, τῶν δὲ πρεσβυτέρων ἐλάττους. Λαμβανέτωσαν δὲ κατὰ τὴν τάξιν τὴν εὐχαριστίαν μετὰ τοὺς πρεσβυτέρους, ἢ τοῦ ἐπισκόπου μεταδιδόντος αὐτοῖς, ἢ τοῦ πρεσβυτέρου. Ἀλλὰ μηδὲ καθῆσθαι ἐν μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων ἐξέστω τοῖς διακόνοις· παρὰ κανόνα γάρ, καὶ παρὰ τάξιν ἐστὶ τὸ γινόμενον. Εἰ δέ τις μὴ θέλοι πειθαρχεῖν καὶ μετὰ τούτους τοὺς ὅρους, πεπαύσθω τῆς διακονίας.
Luat din: J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliorum...*, Op. cit., vol. 2, col. 676, coroborat cu:
Κανόνες τῆς ἐν Νικαίᾳ Ἁγίας καὶ Οἰκουμενικῆς Α' Συνόδου. Συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας 325 μ.Χ.
Vezi: http://monasteryoftheholyprophets.blogspot.co.at/2014/05/blog-post_6947.html
Compară cu: ΙΕΡΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ | Entoytwnika's Blog | Σελίδα 4
entoytwnika.wordpress.com/category/ιεροι-κανονεσ/page/4/
Diese Seite übersetzenΚανόνες τῆς ἐν Νικαίᾳ Ἁγίας καὶ Οἰκουμενικῆς Α΄ Συνόδου. Posted in ΙΕΡΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ on Ιουνίου 4, 2011 by entoytwnika. Συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας (325 μ.Χ.)...

[51] O. Bârlea, *Die Weihe...*, Op. cit., p. 125.

[52] Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Sibiu, 1992, p. 53.

2. N-a fost uitat nici *principiul colegial din sud* (Ierusalim) *al presbyterilor*, prin care se interzicea clerului din toate cele trei trepte (episcopi, preoți și diaconi) ale preoției să se mute dintr-o eparhie în alta: canonul 15, de la Niceea, din anul 325. Acest lucru însemna că, potrivit sistemului structurilor ierarhice din *sud*, noțiunea de „hirotonie" se identifica cu stabilirea sau fixarea într-o comunitate și cu încadrarea în colegiul local al clerului (episcopi, preoți și diaconi).

3. O altă reglementare canonico-liturgică, stabilită la Niceea, în anul 325 a fost canonul 18, care reglementa raporturile ierarhice dintre presbyteri și diaconi, în sensul că aceştia din urmă trebuie să treacă în urma preoților. Diaconii nu mai au voie să administreze presbyterilor Sfânta Cuminecătură, după cum se întâmpla în diferite locuri. Mai mult, canonul menționează că în unele locuri, diaconii se atingeau de Cuminecătură, adică se împărtășeau chiar și înaintea episcopilor.[53]

325, CANONUL 18 Sin. I ecumenic:

(LOCUL DIACONILOR ÎN RÂNDUL CLERULUI)[54]

A venit la sfântul și marele sinod (ştirea) că în unele locuri și cetăţi, diaconii dau presbiterilor cuminecătura (euharistia), ceea ce nici canonul și nici obiceiul nu a predanisit, ca cei ce nu au puterea de a aduce jertfa, să dea trupul lui Hristos celor ce jertfesc (celor ce aduc sfânta jertfă). S-a mai cunoscut şi aceea că unii dintre diaconi se ating de cuminecătură (euharistie, împărtăşanie) chiar și înaintea episcopilor. Aşadar toate acestea să înceteze, iar diaconii să rămână în măsurile lor (în rânduielile, tocmelile lor), ştiind că ei sunt slujitori ai episcopului, dar mai mici decât presbiterii. Să primească aşadar după rânduială cuminecătura (euharistia) după presbiteri, dându-le-o lor fie episcopul, fie presbiterul. Dar să nu le fie permis diaconilor nici să şează în rândul presbiterilor; căci ceea ce s-a făcut este împotriva canonului şi împotriva rânduielii. Dar dacă cineva şi după aceste orânduiri nu ar voi a se supune, să înceteze din diaconie.

Concordanță: (15, 39 ap.; 15 sin. 1 ec; 7, 16 TruL; 5 Antioh.; 20 Laod.)

4. Dacă la Niceea a fost clarificată relația dintre presbyter și diacon, prin canonul 18, a rămas totuși nerezolvată problema *horepiscopilor*, χωρεπίσκοπος sau a „episcopilor de sat, *de țară*", de care s-a ocupat Sinodul de la Sardica, din anul 343. Astfel s-a stabilit atunci prin canonul 6 (vezi și canoanele 15 și 16, de la Sardica), că prin satele și prin comunitățile mici să nu fie instalați (hor)episcopi, ci numai presbyteri.[55]

CANONUL 15 al Sinodului al șaselea local, de la Sardica, 343:

(AUTONOMIA EPARHIALA)[56]

Episcopul Osiu zise: „Cu totii hotărâm încă și următoarele: Dacă vreun episcop ar voi să pună vreun slujitor bisericesc străin din altă parohie în vreo treaptă, fără de învoirea episcopului său propriu, acest fel de așezare să se considere nulă și fără tărie. Iar dacă oarecare și-ar permite acest lucru, trebuie ca aceștia să se admonesteze și să se îndrepte spre calea cea bună de către fratii și împreună episcopii noștri". Zis-au toti: „Această hotărâre încă să fie inalterabilă".

Concordanță: (35 ap.; 16 sin. I ec; 2 sin. II ec; 8 sin. III ec; 5, 20 sin. IV ec; 17 Trul.; 13 Ancira; 13, 22 Antioh.; 48, 54, 90 Cartag.).

CANONUL 16 al Sinodului al șaselea local, de la Sardica, 343:

(LIPSA (CONCEDIUL) CLERICILOR DE LA BISERICA LOR)[57]

Episcopul Aețiu zise: „Nu vă este necunoscut ce fel de mari lucruri se întâmplă în Mitropolia Tesalonicului. Fiindca de multe ori se duc acolo presbiteri și diaconi din alte eparhii și nemulțumindu-se a petrece vreme scurtă, rămân, și tot timpul îl petrec acolo, și abia [după] **un timp foarte îndelungat sunt siliți a se înapoia la bisericile lor; deci să se hotărască în privinta acestora". Episcopul Osiu zise: „Hotărârile care s-au adus în privința episcopilor, să se observe și pentru aceste persoane".**

Concordanță: (8, 9, 14, 15, 33, 35, 36, 58 ap.; 8, 15 sin. I ec; 5 sin. IV ec; 5, 20, 66, 80 Trul.; 2, 13, 16, 21 Antioh.; 5, 20 Gang.; 11, 12 Sard.; 48, 71, 120, 121 Cartag.; 16 sin. 1-11)

---

[53] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 127.

[54] Luat din: Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Op. cit., p. 62.

[55] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 127. Vezi și Sf. Vasile cel Mare, Scrisoarea LIII, *Către Horepiscopi.*

Compară cu canoanele: 1 Ap.; 46 sin 1 ec.; 16, 19 Antioh.; 12, 57 Laod.; 53, 56 Cartg.

[56] Luat din: Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Op. cit., p. 239.

[57] Ibidem, pp. 239-240.

5. În acest context s-ar preta și studierea evoluției liturgice din Biserica primelor trei veacuri, însă nu vrem să ne îndepărtăm prea mult de cadrul temei de față. Octavian Bârlea a consacrat acestei teme un subcapitol „Die liturgische Entwicklung" (pp. 130-140).

El amintește în acest sens *Traditio Apostolica*, Αποστολικὴ παράδοσις, (c. 210-235), atribuită de specialiști Sf. Hippolytus al Romei, o Ιππόλυτος Ρώμης, antipapă (217-235), lucrare ignorată inițial de latini și pentru că a fost scrisă în greacă, însă foarte apreciată în răsărit, unde a fost tradusă și copiată în câteva dialecte copte, din Egipt, apoi în limbile arabă și etiopiană.[58] Se crede că lucrarea a suferit unele interpolări târzii, dar în contextul ei se simte sinteza tradițiilor de sud și de nord (Ierusalim și Antiohia), bine armonizate.[59]

Octavian Bârlea împarte textele înrudite cu Tradițio Apostolica în două părți, potrivit zonelor de influență, cărora aparțin:[60]

1. sud: *textul latin* târziu al Tradiției Apostolice, finele secolului al IV-lea;
***textele egiptene*, în dialectele sahidic, bohairic și traducerea în arabă;**
***textul etiopian*;**
***Canoanele* lui Ipolit Romanul, interpolate și acestea în sec. IV;**

2. nord: *Constituțiile Apostolice* sau Așezămintele Sfinților Apostoli, Constitutiones Apostolicae, Αποςτολικαι Διαταγαι, în 8 cărți, redactată în Siria, în regiunea Antiohiei, în anul c. 380; primele șase cărți din această operă amplă, o formează Didascalia Apostolorum, cartea a șaptea este extras din *Didahii*, iar cartea a opta este o culegere de fragmente din diverse sinoade;[61]

***Testamentum Domini* (sec. IV-V), Testamentul Domnului nostru Iisus Hristos, scris în greacă, însă păstrat într-o traducere siriacă (aramaică), din sec. VII, făcută de Episcopul Iacob de Edessa (recte Ioan de Asia, † 708), încorporat ulterior într-un corp literar mai mare *Octatteuhul lui Clement*.[62]**

Mărturisitorii credinței în Iisus Hristos

Mons. Octavian Bârlea prezintă alegerea (pp. 141-164) și hirotonia (pp. 165-209) Episcopului, cu textele liturgice alese, în subcapitole separate și consecutive. Aceste părți sunt continuate de studiul și textele liturgice vechi, privind hirotonia presbyterului (pp. 210-252) și a diaconului (pp. 252-277). Octavian Bârlea scoate în evidență în finalul prezentării hirotoniei în cele trei trepte ale Preoției, că *Tradiția Apostolică* nu mai cunoaște alte forme de hirotonie sau de hirotesire, decât cele de episcop, presbyter și diacon.[63] Lectorii și hipodiaconii erau și ei menționați, însă pe timpul acela erau doar *numiți*, nu și hirotesiți.[64] În schimb grupa *declarată* a „mărturisitorilor", Bekenner, Confessores Fidei, Ομολογητές, Исповéдник (rus.), Confessors of the Faith [Matei 10, 32-33], care nu avea de fapt un ritual sau rugăciuni de hirotonie, aveau dreptul să fie primiți și asimilați în rândul presbyterilor și al diaconilor – dacă doreau acest lucru – fără să li se fi făcut punerea mâinilor, căci ei primesc demnitatea preoției în urma mărturisirii credinței, după cum rezultă dintr-un text egiptean al Tradiției Apostolice, tradus în dialectul *saidic*. În schimb, dacă un

---

[58] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 131. Vezi și: https://de.wikipedia.org/wiki/Traditio_Apostolica

[59] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 132.

[60] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 135.

[61] Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Tipărit cu binecuvântarea Prea Sfințitului Laurenţiu, Episcopul Caransebeșului, Editura diecezană Caransebeș, 2001, p. 135: *Diaconițe*.

[62] Remus RUS, *Dicţionar enciclopedic de literatură creştină din primul mileniu*, Editura Lidia, Bucureşti, 2003, pp. 839-840 și 371-372.

[63] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 277.

[64] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 277.

mărturisitor al credinței ar trebui să fie ridicat în treapta arhieriei, atunci „să i se facă *punerea mâinilor*”, prevede același text saidic, adică să fie hirotonit episcop:[65]

> **„Wenn der *Bekenner* wegen des Namens des Herrn *in Fesseln* geraten ist, *soll ihm nicht die Hand aufgelegt werden für das Amt eines DIAKONS oder das eines Presbyters*, denn er hat die Würde der Priesterschaft auf Grund seines Bekennertums.**
>
> ***Wenn er aber als BISCHOF eingesetzt werden soll, dann soll ihm die Hand aufgelegt werden.*”**

Aceste derogări de la rânduiala și ritul hirotonirilor nu se aplicau în mod hazardat, la toți „mărturisitorii credinței”, ci numai la „vârfurile” acestora, adică la cei care au avut un grad ridicat de suferințe. Același text *egiptean saidic* precizează în continuare, că „mărturisitorii”, care n-au fost întemnițați, nici *legați butuc* sau nu li s-au aplicat o pedeapsă oarecare, ci au fost numai insultați ocazional, înjurați, cu domiciliu forțat în casele lor, pentru că erau creștini, aceștia să fie asimilați cu restul creștinilor și să fie promovați la treptele Preoției numai prin hirotonie și după ce se va constata că merită și sunt vrednici de această misiune.[66] Aceste dispoziții mai pot fi citite și în versiunile arabă și etiopiană a Tradiției Apostolice, precum și în *Canones Hippolyti.* În această ultimă lucrare „Canoanele lui Ipolit Romanul” apare o a treia parte, legată de derogările de la rânduielile hirotoniilor, care are în vedere deosebirile sociale ale creștinilor cu statut de sclavi și ale celor cu statut de oameni liberi. Biserica îi proteja pe sclavi, atât cât îi permitea situația de instituție *ilicită*, în Imperiul Roman, înainte de anul 313. Canoanele lui Ipolit Romanul prevedeau că un „sclav, care a fost pedepsit pentru credința lui în Iisus Hristos, să devină presbyterul comunității, fără să fi fost hirotonit, căci el (presbyterul, n.n.), chiar dacă nu deține însemnele preoției [primite prin hirotonie, n.n.], el a primit în schimb Duhul Preoției, iar episcopul să nu se roage, prin recitarea (invocarea, n.n.) Sfântului Duh.”, pentru că-l are deja.[67]

> **„Ist er ein *Sklave*, der um Christi willen Strafe zu ertragen hat, *so wird er Presbyter* für die Gemeinde. Wenn er auch die Auszeichnung (die Insignien) des Presbytertums nicht erhält, so hat er doch den Geist des Presbytertums erhalten, und der Bischof bete nicht, durch Rezitation vom Heiligen Geiste.”**

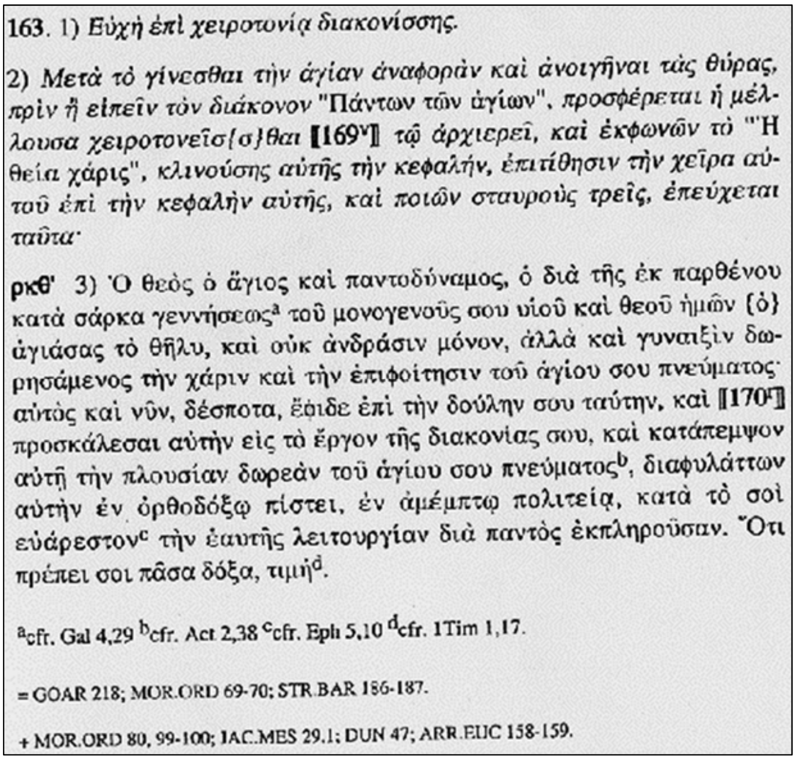
[Achelis: Quamquam enim formam presbyteratus
non acceperit, tamen spiritum
presbyteratus adeptus est; episcopus
igitur omittant orationis partem,
quæ ad Spiritum Sanctum pertinet][68]

Încadrarea *mărturisitorilor* în rândul clerului [presbyter sau diacon] – la dorința acestora – era un effect al direcției sudice, *ierusalimiteano-palestiniană*. În Antiohia, adică direcția nordică, faptele mărturisitorilor de pătimire pentru Hristos erau considerate ca ceva normal, adică și-au împlinit decât doar obligațiile lor de creștini, [Luca 17, 10]:

> **Aşa şi voi, când veţi face toate cele poruncite vouă, ziceţi: Slugi netrebnice suntem; am făcut ceea ce eram datori să facem”. Compară cu: Iov 22:3; 1Co 9:16.**

---

[65] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 277-278.
[66] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 278.
[67] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 278.
[68] Hans ACHELIS, *Die ältesten Quellen des orientalischen Kirchenrechts*. I. Die Canones Hippolyti, in TU, 6, Leipzig 1891, p. 68; la: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 279, nota 191. [TU= Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur. Archiv für die griechisch-christlichen Schrifsteller der ersten drei Jahrhunderte, Leipzig-Berlin, 1882 ff.]

163. 1) *Εὐχὴ ἐπὶ χειροτονίᾳ διακονίσσης.*

2) *Μετὰ τὸ γίνεσθαι τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν καὶ ἀνοιγῆναι τὰς θύρας, πρὶν ἢ εἰπεῖν τὸν διάκονον "Πάντων τῶν ἁγίων", προσφέρεται ἡ μέλλουσα χειροτονεῖσ{σ}θαι* **[169v]** *τῷ ἀρχιερεῖ, καὶ ἐκφωνῶν τὸ "Ἡ θεία χάρις", κλινούσης αὐτῆς τὴν κεφαλήν, ἐπιτίθησιν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, καὶ ποιῶν σταυροὺς τρεῖς, ἐπεύχεται ταῦτα·*

ρκθ' 3) Ὁ θεὸς ὁ ἅγιος καὶ παντοδύναμος, ὁ διὰ τῆς ἐκ παρθένου κατὰ σάρκα γεννήσεως[a] τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν {ὁ} ἁγιάσας τὸ θῆλυ, καὶ οὐκ ἀνδράσιν μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναιξὶν δωρησάμενος τὴν χάριν καὶ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου σου πνεύματος· αὐτὸς καὶ νῦν, δέσποτα, ἔφιδε ἐπὶ τὴν δούλην σου ταύτην, καὶ **[170r]** προσκάλεσαι αὐτὴν εἰς τὸ ἔργον τῆς διακονίας σου, καὶ κατάπεμψον αὐτῇ τὴν πλουσίαν δωρεὰν τοῦ ἁγίου σου πνεύματος[b], διαφυλάττων αὐτὴν ἐν ὀρθοδόξῳ πίστει, ἐν ἀμέμπτῳ πολιτείᾳ, κατὰ τὸ σοὶ εὐάρεστον[c] τὴν ἑαυτῆς λειτουργίαν διὰ παντὸς ἐκπληροῦσαν. Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα, τιμή[d].

[a]cfr. Gal 4,29 [b]cfr. Act 2,38 [c]cfr. Eph 5,10 [d]cfr. 1Tim 1,17.

= GOAR 218; MOR.ORD 69-70; STR.BAR 186-187.

+ MOR.ORD 80, 99-100; JAC.MES 29.1; DUN 47; ARR.EUC 158-159.

1

2

1. **Το βαρβερινον ευχολογιον 336 (Codex Vaticanus Barberinianus Graecus 336) sec. VIII: Rugăciunea de hirotesire a unei diaconițe [163], (vexi și Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de..., Op. cit., pp. 984-985: 163-164. Luat din: http://www.womenpriests.org/images/barb_pa1.gif;**
2. **Manuscris liturgic, în limba greacă. Pergament (rolat), codex, sul, rotul bizantin, secolul XIII, expus în Muzeul Bizantin și Creștin, din Athena – το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο στην Αθήνα, *Byzantine and Christian Museum in Athens*. Picture by Giovanni Dall'Orto, November 12, 2009. Rotolo liturgico bizantino in pergamena del XIII secolo. Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Euchologion#/media/File:2049_-_Byzantine_Museum,_Athens_-_Parchement_scroll,_13th_century_-_Photo_by_Giovanni_Dall%27Orto,_Nov_12.jpg**

Diaconițele

(Romani 16, 1-2)

1 V'o încredinţez pe Febe, sora noastră, care este diaconiţă a Bisericii din Chenhreea,
2 ca s'o primiţi în Domnul, cu vrednicia cuvenită sfinţilor, şi să-i fiţi de ajutor în orice lucru ar avea nevoie din partea voastră. Că şi ea multora le-a fost de ajutor, şi mie însumi.[69]

La biserica St. Nicolas, din Kolwezi, în provincia Katanga, din Congo, Patriarhul ortodox al Alexandriei Theodoros II (din 2004), cu jurisdicție pe întreg continentul Africii, a hirotesit la începutul anului 2017, șase diaconițe, dintre care trei sunt monahii (călugărițe) și trei sunt laice, *catehete* sau institutoare de învățământ religios. Acest început se bazează pe decizia Sfântului și Sfințitului Sinod al Patriarhiei Alexandriei, care în ședința din 17-19 noiembrie 2016 a hotărât restabilirea cinului diaconițelor.[70] Pentru săvârșirea acestor hirotesii [nu hirotonii, cum era în primul mileniu creștin], Patriarhul Theodoros II s-a orientat după rânduiala și textele liturgice, de la hirotesirea hipodiaconului, nu după το βαρβερινον ευχολογιον 336 (Codex Vaticanus Barberinianus Graecus 336) sec. VIII, [163-164]:[71] *Rugăciune la hirotonia unei diaconițe…*

Pasul început de Patriarhia Alexandriei nu este unul desăvârșit de restabilirea al cinului diaconițelor, din moment ce hirotonia acestora a fost degradată la rangul de „hirotesire". *Constituțiile Apostolice* [Antiohia, c. 380], cap. XIX și XX meționează fără echivoc „hirotonia", nu

---

[69] Sfânta Febe este prăznuită pe 3 septembrie: *Tot în această zi, pomenirea Sfintei Febe, diaconiță la Chenhreea lângă Corint.*
[70] *(27.02.2017, KAP), adică* Kathpress, Viena. Vezi și: http://religion.orf.at/stories/2828034/
[71] Ibidem. Luat după: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de..., Op. cit., pp. 984-985.

hirotesia diaconițelor, iar ritul acestei rânduieli din Codex Vaticanus Barberinianus Graecus 336) sec. VIII, [163-164]:[72] *Rugăciune la hirotonia unei diaconițe…*, precum și din Euchologionul lui Iacob Goar exprimă același lucru. Ritul hirotoniei diaconiței, din ultimele două lucrări, este același cu cel de la hirotonia diaconului, având două rugăciuni, cu ectenie între ele, iar locul acesteia era în altar, alături de diaconi.

Referitor la diaconițe, Octavian Bârlea distinge și aici două direcții: spațiul sudic (Ierusalim-Palestina) și spațiul Nordic (Antiohia).[73]

În spațiul sudic nu poate fi identificată prezența diaconițelor în primele secole de viață ale Bisericii. În schimb, acolo erau *văduvele*, ca și grupă a femeilor, în serviciul comunității creștine, cărora li s-au adăugat mai târziu aceea a *fecioarelor*, așa după cum documentează versiunea kopto-saidică a *Tradiției Apostolice*, a lui Ipolit Romanul.[74] Acestor văduve și ulterior fecioarelor nu li se făcea „punerea mâinilor”, ci erau numai alese nominal: „Wenn man eine *Witwe* einsetzt, soll sie *nicht ordiniert*, *sondern namentlich gewählt werden.* [Hippolyts selbst: *Apostolische Tradition*, la O. Bârlea, *Ibidem*, p. 283].

Dasselbe ist auch in wenigen Worten von den Jungfrauen gesagt: *„Einer Jungfrau soll nicht die Hand aufgelegt werden*, sondern ihr Wunsch allein macht sie zur Jungfrau.”[75]

În spațiul nordic situația a fost alta. Amintirile matriarhatului erau încă vii în memoria „elinilor” din Asia Mică, nu numai prin legendele despre Amazoane, dar și prin însăși statutul femeilor din epocă, cu posibilitate de participare la viața publică a societății. Ele participau în mod activ la viața religioasă, nu numai a celei păgâne greco-romane, ci și a iudeilor, în sinagogă, precum și a iudeo-creștinilor. De pildă, iudeii aveau ca superior al sinagogii un „archisynagogos”, ἀρχισυνάγωγος, care în Asia Mică putea fi și o evreică, lucru inimaginabil în Palestina.[76] Așadar nordul era marcat de un alt spațiu cultural, care a influențat și viața bisericească a primelor comunități creștine. În nord se întâlnesc două categorii de femei încadrate în slujirea Bisericii: diaconițele și văduvele, acestea din urmă făcând legătura cu spațiul sudic al Bisericii primare.

Diaconițele au fost menționate și în scrisorile Consulului Plinius cel Tânăr, Guvernatorul Bithyniei (109-113), din *Cartea a X-a*, către Împăratul Traian (98-117), [numărul 10, 96], prin care-i raporta acestuia și că a persecutat două diaconițe, cu statut social de sclave, pentru a afla de la ele unele secrete despre creștini, dar s-a ales numai cu niște informații banale și superstiții:[77]

> (8) Um so mehr hielt ich es für angezeigt, aus zwei Sklavinnen, sog, >Dienerinnen< (ministrae [=Diakonissen!]), die Wahrheit unter der Folter herauszubekommen. Ich fand aber nichts anderes heraus als minderwertigen, maßlosen Aberglauben (superstitio).
>
> Textul latin:[78] quo magis necessarium credidi ex duabus ancillis, quae ministrae dicebantur, quid esset ueri et per tormenta quaerere. nihil aliud inueni quam superstitionem prauam, immodicam.

---

[72] Ibidem. Luat după: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de..., Op. cit., pp. 984-985.

[73] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 283-290.

[74] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 283.

[75] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 284.

[76] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 285.

[77] Luat din: Ritter, Adolf Martin. *Alte Kirche*. Vol. 1 of Kirchen- Und Theologiegeschichte in Quellen. Ed. Heiko A. Oberman. 4 vols. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1977, 14-16 – online.
https://www.uni-due.de/~gev020/courses/course-stuff/pliniusjun.htm
Vezi și: Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Op. cit., p. 706; Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 286.

[78] Quelle/Sursa: E. T. Merrill (Hrsg.), C. Plini Caecili Secundi, Epistularum, Leipzig 1922, 300f.
Text preluat după: https://www.uni-siegen.de/phil/kaththeo/antiketexte/ausser/8.html
8. Brief des Plinius über die Christen an Kaiser Trajan und dessen Antwort (Briefe X 96f.)
a) Brief X 96: C. Plinius an Kaiser Trajan
Sollemne est mihi, domine, omnia de quibus dubito ad te referre. quis enim potest melius uel cunctationem meam regere uel ignorantiam instruere? cognitionibus de Christianis interfui numquam: ideo nescio quid et quatenus aut puniri soleat aut quaeri. nec mediocriter haesitaui, sitne aliquod discrimen aetatum, an quamlibet teneri nihil a robustioribus differant, detur paenitentiae uenia, an ei qui omnino Christianus fuit desisse non prosit, nomen ipsum, și flagitiis careat, an flagitia cohaerentia nomini puniantur. interim in iis qui ad me

Textul în română, după Ioan I. ICĂ jr.: „Am crezut că e necesar să cercetez care e adevărul și prin torturi de la două slujnice, care se numeau diaconțe [*ministras*]. N-am găsit altceva decât o superstiție sucită și lipsită de măsură.”[79]

Răspunsul Împăratului Traian, către Plinius este un model de înțelepciune și atitudine moderată și irenică, din partea unui monarh păgân, față de „secta” creștinilor:

Ai procedat cum trebuia, iubite Secundus, anchetând cauzele celor care ți-au fost denunțați drept creștini. Căci nu poate fi stabilit în general ceva care să aibă o formă sigură. Nu trebuie căutați cu tot dinadinsul; dacă sunt deferiți și demascați, trebuie pedepsiți, dar astfel încât cine va nega că e creștin și va arăta acest lucru prin fapte, adică rugându-se zeilor noștri, chiar dacă a fost suspect înainte, să dobândească iertare prin căință. Dar denunțurile fără autor nu trebuie primite pentru nici o acuzație, căci sunt un exemplu foarte rău și nu țin de veacul nostru.[80]

b) Brief X 97: Traianus Plinio[81]

Actum quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis causis eorum qui Christiani ad te delati fuerant secutus es. neque enim in uniuersum aliquid quod quasi certam formam habeat constitui potest. conquirendi non sunt: și deferantur et arguantur, puniendi sunt, ita tamen ut qui negauerit se Christianum esse idque re ipsa manifestum fecerit, id est supplicando dis nostris, quamuis suspectus in praeteritum, ueniam ex paenitentia impetret. Sine auctore uero propositi libelli in nullo crimine locum habere debent. Nam et pessimi exempli nec nostri saeculi est.

Quelle: E. T. Merrill (Hrsg.), C. Plini Caecili Secundi, Epistularum, Leipzig 1922, 301f

O prezentare amănunțită, privitoare la activitatea intensă a diaconițelor putem găsi în *Didascalia Apostolorum* [III, 16], formată din șase cărți, care constituie și începutul lucrării mai ample *Constitutiones Apostolicae*, formată din opt cărți: cartea a șaptea este extras din *Didahii*, iar

---

tamquam Christiani deferebantur hunc sum secutus modum. interrogaui ipsos an essent Christiani: confitentes iterum ac tertio interrogaui supplicium minatus: perseuerantes duci iussi. neque enim dubitabam, qualecumque esset quod faterentur, pertinaciam certe et inflexibilem obstinationem debere puniri. fuerunt alii similis amentiae, quos, quia ciues Romani erant, adnotaui in urbem remittendos. mox ipso tractatu, ut fieri solet, diffundente se crimine plures species inciderunt. propositus est libellus sine auctore multorum nomina continens. qui negabant esse se Christianos aut fuisse, cum praeeunte me deos appellarent et imagini tuae, quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum adferri, ture ac uino supplicarent, praeterea male dicerent Christo, quorum nihil posse cogi dicuntur qui sunt re uera Christiani, dimittendos esse putaui. alii ab indice nominati esse se Christianos dixerunt et mox negauerunt; fuisse quidem, sed desisse, quidam ante triennium quidam ante plures annos, non nemo etiam ante uiginti. hi quoque omnes et imaginem tuam deorumque simulacra uenerati sunt et Christo male dixerunt. adfirmabant autem hanc fuisse summam uel culpae suae uel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem conuenire carmenque Christo quasi deo dicere secum in uicem seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen et innoxium; quod ipsum facere desisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetaerias esse uetueram. quo magis necessarium credidi ex duabus ancillis, quae ministrae dicebantur, quid esset ueri et per tormenta quaerere. nihil aliud inueni quam superstitionem prauam, immodicam. ideo dilata cognitione ad consulendum te decurri. uisa est enim mihi res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum; multi enim omnis aetatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam, uocantur in periculum et uocabuntur. neque ciuitates tantum sed uicos etiam atque agros superstitionis istius contagio peruagata est; quae uidetur siti et corrigi posse. certe satis constat prope iam desolata templa coepisse celebrari et sacra sollemnia diu intermissa repeti pastumque uenire uictimarum, cuius adhuc rarissimus emptor inueniebatur. ex quo facile est opinari, quae turba hominum emendari possit, și sit paenitentiae locus.

Quelle: E. T. Merrill (Hrsg.), C. Plini Caecili Secundi, Epistularum, Leipzig 1922, 300f.

[79] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de..., Op. cit., p. 362.

[80] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de..., Op. cit., p. 362.

[81] Text preluat după: https://www.uni-siegen.de/phil/kaththeo/antiketexte/ausser/8.html

b) Brief X 97: Trajan an Plinius

Du hast, mein Secundus, bei der Untersuchung der Fälle derer, die bei dir als Christen angezeigt wurden, die Verfahrensweise befolgt, die notwendig war. Denn etwas allgemein gültiges, das gleichsam einen festen Rahmen bietet, kann nicht festgelegt werden. Nach ihnen fahnden soll man nicht. Wenn sie angezeigt und überführt werden, müssen sie bestraft werden, jedoch so, daß, wer leugnet, Christ zu sein, und dies durch eine entsprechende Handlung beweist, nämlich durch die Anrufung unserer Götter, wegen seiner Reue Verzeihung erhält, selbst wenn er für die Vergangenheit verdächtig bleibt.

Anonym vorgelegte Klageschriften dürfen bei keiner Straftat Platz haben, denn das wäre ein schlechtes Beispiel und paßt nicht zu unserer Zeit.

cartea a opta este o culegere de fragmente din diverse sinoade. Diaconițele aveau dreptul să poarte la slujbe orarul (legat ca și la hipodiaconi) și să se împărtășască alături de clerul inferior.[82]

Există în *Constituțiile Apostolice*, Cartea 8, 19-20 un îndemn către episcop, de-a proceda la *punerea mâinilor* și în cazul diaconițelor, acțiune care era însoțită și de o rugăciune de hirotonie, cu epicleza Duhului Sfânt, care seamănă celor de la hirotonia diaconului.[83] Originea acestui text și a praxei liturgice și canonice, poate să fie căutată tot „în nord", unde locul femeii în societate și în viața religioasă a timpului era altul, decât în spațiul palestinian, „din sud".[84]

Constituțiile Sfinților Apostoli prin Clement (Antiohia, cca 380)[85]

Cartea VIII-a:

XIX. Despre diaconiță

[1] Iar despre diaconiță, eu, Bartolomeu, rânduiesc acestea:

[2] O, episcope, să-ți pui mâinile peste ea înconjurat de prezbiteriu, de diaconii și diaconițele tale și să spui așa:

XX. Despre hirotesia* [recte hirotonia, n.n.] *diaconiței

[1] – Dumnezeule Cel veșnic, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos [*2 Co 1, 3*], Creatorul bărbatului și femeii, Care ai umplut de Duh pe Mariam [*Iș 15, 20*], pe Debora [*Jd 4, 4*], pe Ana [*Lc 2, 36*] și Hulda [*4 Rg 22, 14*], Care n-ai socotit lucru nevrednic ca Fiul Tău Unul-Născut să Se nască din femeie, Care și la Cortul Mărturiei și la Templu ai rânduit străjere ale sfintelor Tale porți, [2] Tu Însuți și acum privește la roaba Ta aceasta cea pusă înainte spre diaconie; dă-i ei Duh Sfânt și curățește-o de toată întinăciunea trupului și a duhului [*2 Co 7, 1*] pentru a săvârși cu vrednicie lucrul încredințat ei spre slava Ta și lauda Hristosului Tău, prin Care Ție fie slava și închinăciunea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

* * *

Hirotonia Episcopului

1. Alegerea candidatului[86]

Conform ordinei vechi, prezentăm rânduiala hirotoniei, începând cu aceea a episcopului, continuând cu aceea presbyterului și a diaconului.

De menționat pentru tema noastră este faptul că la rânduiala hirotoniei episcopului, *Traditio Apostolica*, în versiunea latină din secolul al IV-lea (sud), [identificată cu textul primordial, al lui Ipolit Romanul, de la începutul secolului al III-lea], pe lângă punerea (recte *întinderea*) mâinilor, conține și cea mai veche rugăciune cunoscută, formulată în scris. Această rugăciune de hirotonie a arhiereului este aproape identică cu aceea din Constituțiile Apostolice (nord), tradusă în latină, deși există între ele o enormă distanță geografică (Roma și Antiohia) și o diferență mare de timp, de aproape un secol și jumătate.[87] Chiar dacă în esență, cele două versiuni ale rugăciunii pentru hirotonia arhiereului au rămas identice, la textul din Constituțiile Apostolice, care a fost redactat mai târziu se constată o extindere a lui, în funcție de evoluția gândirii teologice și a preocupărilor de organizare bisericească, mai ales privind rolul Episcopului în Biserică.[88]

---

[82] **Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Op. cit., p. 135.**

[83] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 287-288. Vezi și pp. 252-277, privind textele liturgice vechi, de la hirotonia diaconului.**

[84] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 287.**

[85] **Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de..., Op. cit., pp. 756-757.**

[86] **Compară cu: Jean Michel HANSSENS S.J., *La Liturgie d'Hippolyte*, ses documents-son titulaire-ses origines et son caractere, Ouvrage publié avec le concours de la Fondation Universitaire de Belgique, [Deuxième édition photolitho-graphique], Pont. Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1965, 594 p. [Orientalia Christiana Analecta, 155].**

[87] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 136.**

[88] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 137-139.**

Privitor la hirotonia episcopului, nu trebuie să scăpăm din vedere că în ritul kopt, întreaga ceremonie urmează schema sau structura unei rânduieli de încoronare și întronizare împărătească: ungerea, îmbrăcarea, încingerea brâului, încoronarea, așezarea în jilțul arhieresc, *aclamarea* [nu întrebarea!] ἄξιος, sunt toate elemente aparținătoare ridicării la demnitatea împărătească sau regală.[89] Compară ritualul cu textele de hirotonie și comentariul lui Jean Michel HANSSENS S.J., *La Liturgie d'Hippolyte*, ses documents – son titulaire, ses origines et son caractère, Ouvrage publié avec le concours de la Fondation Universitaire de Belgique [Deuxième édition photolithographique], Pont. Instit. Orientalium Studiorum, Roma, 1965, pp. 376–382, Textul liturgic Article III, Le cérémonial des trois ordinations majeures dans les Ord. (OrEcl), le Pontifical copte et l'Ordo Romanus XXXIV, pp. 379-381. HANSSENS distinge în ritualul de hirotonie al episcopului, după ritul copt cinci momente esențiale (p. 381):

a. **Punerea mâinilor peste noul candidat la arhierie, din partea tuturor episcopilor prezenți în biserică;**
b. **punerea mâinilor peste noul candidat, de către arhiereul protos sau hirotonisitor;**
c. **punerea mâinilor peste noul candidat la arhierie, de către protosul hirotonisitor, împreună cu episcopii concelebranți;**
d. **sărutul păcii, din partea episcopilor prezenți;**
e. **salutarea [nu întrebarea!] „*vrednic este*!”, ἀξιος;**

Im koptischen Ritus ist AXIOS nicht auf die Bischofsweihe beschränkt, sondern er kommt auch bei der Weihe des Priesters und des Diakons vor. Ägypten wäre also das Epizentrum, von dem aus sich dann diese Akklamation weiter verbreitet hat. Wenn dort der Christ bei der Taufe wie ein König akklamiert wurde, – denn er war der „königlichen Priesterschaft”, dem „heiligen Volk” eingegliedert – ist es leicht zu verstehen, daß diese Akklamation erst recht dem Bischof zuteil wurde. Hippolyt erwähnt bei der Bischofsweihe nur die Akklamation, später sollten aber auch die Salbung und die Krönung hinzukommen als Ausdruck der Verleihung einer besonderen Würde.[90]

Ipolit din Roma, *Tradiția Apostolică* (cca 200-235) Rugăciunea de hirotonie a episcopului:[91] *II [Rugăciunea de sfințire a episcopului]*[92]	**Constituțiile Apostolice prin Clement (Antiohia, cca 380)[93] Apostol. Konstit (*Ende des 4. Jh.*)[94]**
Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui in excelsis habitas et humilia respicis, qui cognoscis omnia antequam nascantur, tu, qui dedisti terminos in ecclesia per verbum gratiae tuae, praedestinans ex principio genus iustorum Abraham, principes et sacerdotes constituens et sanctum tuum sine ministerio non derelinquens, ex initio saeculi bene tibi placuit in his, quos elegisti praedicari: nunc effunde eam virtutem, quae a te est, prncipalis spiritus (Const. Apost.: τοῦ ἡγεμονικοῦ πνεύματος) quem dedisti dilecto filio tuo	**Qui es, dominator Domine, Deus omnipotens, solus ingenitus ac regem non habemus, qui semper es et ante sæcula existis, qui omnino nulla re indiges omnemque causam atque ortum superas, solus verus, solus sapiens qui solus altissimus es, natura invisibilis, cuius cognitio expers principii; solus bonus ac incomparabilis, *qui omnia nosti, antequam fiant*, ocultorum cognitor, inaccesus, domino carens; *Deus et pater unigeniti filii tui, Dei ac servatoris nostri*, conditor universorum per ipsum, provisor, tutor, *pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui in altis habitas et humilia respicis; tu qui dedisti leges***

[89] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 209.

[90] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 209-210.

**[91] Traducerea în latină la: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 137-138. O Bârlea preia textul latin după: HAULER, *Didascaliae* Apostolorum, pp. 103-106; Edmundus HAULER, *Didascaliae Apostolorum fragmenta Veronensia latina*, Accedunt Canonum qui dicuntur Apostolorum et Aegyptiorum reliquiae, Lipsiae, 1900, pp. 103, 105-106; R. Hugh CONNOLLY, *The so-called Egyptian Church Order and derived Documents*, in *Texts and Studies*, VIII/4, Cambridge, 1916, pp. 175-176; Gregory DIX, *The Treatise*, 4-6;
Die Bezeichnung des Bischofs als ἀρχιερεύς ist auf derselben Linie mit der Benennung der Apostel in dem Vorwort zu den Philosophumena Hippolyts (W. H. FRERE, *Early Forms of the Ordination*, in: H. B. SWETE, *Essays on the Early History of the Church and the Ministry*, London, 1918, p. 304)**

[92] Traducerea în română la: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de..., Op. cit., pp. 573-574.

[93] Textul în traducere românească la: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de..., Op. cit., pp. 738-739.

[94] *Apostolische Konstitutionen*, textul în limba latină, la: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 137-138. O. Bârlea preia textul după: Franciscus Xaverius FUNK, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, I-II, Paderbonae, 1905 [vol. I, pp. 475, 477].

Iesu Christo, quod donavit sanctis apostolis, qui constituerunt ecclesiam per singula loca, sanctificationem tuam, in gloriam et laudem indeficientem nomini tuo. Da, cordis cognitor Pater, super hunc servum tuum, quem elegisti ad episcopatum, pascere gregem sanctam tuam et primatum sacerdotii tibi exhibere, sine reprehensione servientem noctu et die, incessanter repropitiari vultum tuum et offerre dona sanctae ecclesiae tuae, spiritu primatus sacerdotii habere potestatem dimittere peccata secundum manda-tum tuum, dare sortes secundum praeceptum tu-um, solvere etiam omnem colligationem secundum potestatem, quam dedisti apostolis placere autem tibi in mansuetudine et mundo corde, offerentem tibi odorem suavitatis per Puerum tuum Iesum Christum, per quem tibi gloria et potentia et honor, patri et filio cum spiritu sancto, et nunc et in saecula saeculorum. Amen.	*ac regulas ecclesiæ per CHRISTI TUI ADVENTUM* in carne sub teste paracleto per apostolos tuos ac nos gratia tua adstantes episcopos, *qui ab initio præstitisti SACERDOTES* in populi tui curationem: Abel in primis, Seth, Enos, Enoch, Noe, Melchisedec et Iob; qui constituisti *Abraham et ceteros* patriarchas cum fidelibus tuis famulis Mose, Aaron, Eleazar, Phinee; *qui in IPSIS DESUMPSISTI principes et sacerdotes* in taber-naculo testimonii, qui Samuel elegisti in sacerdo-tem et prophetam, *qui sanctuarium tuum sine mi-nistris no reliquisti, qui benevolentia prosecutus es eos, in quibus voluisti glorificari: ipse nunc* quoque intercessu Christi tui per nos *infunde virtutem principalis tui spiritus, QUI MINISTRAT dilecto puero tuo Iesu Christo, quem voluntate tua donavit sanctis apostolis ad te* aeternum Deum PERTINENTIBUS. Da in nomine tuo, DEUS cognitor cordis, huic servo tuo, quem elegisti in episcopum pascere sanctum tuum gregem et pontificem tuum agere, inculpate ministrantem nocte ac die, et placando faciem tuam congregare numerum eorum, qui salvi fiunt, ac offerre tibi dona sanctæ tuæ ecclesiæ. *Da illi*, Domine, omnipotens, PER Christum tuum *PARTICIPATIONEM SANCTI SPIRITUS, ut ha-beat potestatem remitendi peccata secundum manda-tum tuum, dandi cleros juxta præceptum tuum et sol-vendi omne vinculum secundum potestatem, quam tribuisti apostolis, utque tibi placeat in mansuetudine et mundo corde*, constanter, inculpate et irrepre-hensibiliter *offerendo tibi* purum et incruentum sa-crificium, quod per Christum constituisti, myste-rium novi testamenti, *in odorem suavitatis, per san-ctum filium tuum Jesum Christum, Deum ac salva-torem nostrum, per quem tibi gloria, honor et CUL-TUS in sancto spiritu nunc et semper et in sæcula sæculorum.*

Elementul esențial în ambele direcții, din sud și din nord, privind hirotonia clerului era *alegerea* și *punerea mâinilor*, mai precis <u>întinderea</u> mâinilor, ἡ χειροτονία, firește în cadrul euharistic al Sfintei Liturghii, *Frângerea pâinii* în prima fază. Hirotonia întru arhiereu era precedată de alegerea candidatului în această treaptă, unde avem de asemenea ordinea palestiniană sau *sudică* și metoda antiohiană sau *nordică* a scrutinului pentru episcopat.[95]

De la bun început, hirotonia consta din două etape sau părți: scrutinul sau alegerea candidatului, urmată de punerea mâinilor sau consacrarea – hirotonia.[96] Numai că termenul grecesc ἡ χειροτονία are o dublă semnificație: scrutin și consacrare; alegere și sfințire; stabilirea candidatului și *impunerea* (=întinderea) mâinilor asupra lui, că „punerea mâinilor" se potrivește mai bine la sensul termenului de „hirotesire", ἡ χειροθεσία.[97]

În privința alegerii în episcopat existau de asemenea două forme: palestinenză și antiohiană.[98]

***a. Ordinea ierusalimiteană sau de sud*, coboară până în timpul Sfinților Apostoli și a fost stabilită de către aceștia. Să începem chiar cu punerea în Apostolat a lui Matia, în locul lui Iuda Iscarioteanul, F.A. 1, 26: și *au tras la sorți; și sorțul a căzut pe Matia; și el s'a rânduit împreună cu cei unsprezece apostoli.* Compară cu: 1Rg 10:21. Aici se vede că Apostolii, după Înălțarea la Cer a Domnului nostru Iisus Hristos au dorit completarea locului rămas vacant în urma trădării și morții năpraznice a lui Iuda Iscarioteanul.**

---

[95] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 141-145.
[96] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 140.
[97] Ibidem.
[98] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 141-164.

Apostolii au ales doi candidați: Iustus și Matia; după care s-au rugat și au tras la sorți. Aceasta ar fi prima versiune a alegerii în episcopat, la nivelul unui Apostol chiar. La alegerea lu Matia avem doar două elemente distinctive: rugăciunea comună a apostolilor și trasul la sorți, fără menționarea unui oarecare rit de hirotonie, cu rugăciune sau (și) punerea mâinilor.

La alegerea diaconilor, avem mărturiile biblice, înregistrate de *Faptele Apostolilor*, capitolul 6, unde apar deja trei elemente: alegerea nominală a celor șapte diaconi, rugăciunea și punerea mâinilor, F.A. 6, 6: *pe care i-au pus înaintea apostolilor; şi ei, rugându-se, şi-au pus mâinile peste ei.* Compară cu: FA 1:24; FA 8:17; FA 13:3;FA 14:23; 1Tim 4:14; 2Tim 1:6;[99]

***b. Metoda antiohiană* de alegere este menționată tot de *Faptele Apostolilor*, capitolul 13, fixată cronologic *înaintea* primei călătorii misionare a Sf. Apostol Paul, către anul 50.**

Nicolae, unul dintre cei șapte diaconi investiți la Ierusalim, a fost un prozelit (adică *elin*, „păgân"), din Antiohia (F.A. 6, 5), ajuns adept al Lui Iisus Hristos, după ce trecuse probabil și prin Legea Mozaică.

Ordinea antiohiană pentru alegerea candidaților la „hirotonie" se deosebește fundamental de aceea palestinenză, în sensul că acolo se atribuie întreaga alegere a candidaților, prin excelență Sfântului Duh, F.A. 13, 1-4:

> **1 și erau în Biserica din Antiohia profeţi și învăţători: Barnaba și Simeon, ce se numea Niger, Luciu Cireneul, Manain, cel care fusese crescut împreună cu Irod tetrarhul, și Saul.**
>
> **Compară cu: FA 11:27; FA 15:32;**
>
> **2 Şi pe când slujeau Domnului şi posteau, Duhul Sfânt a zis: „Osebiţi-Mi pe Barnaba și pe Saul, pentru lucrarea la care i-am chemat".**
>
> **Compară cu: FA 9:15; FA 14:26; Rm 1:1; 1Co 9:16; Ga 1:16; 1Tim 2:7;**
>
> **3 Atunci, postind și rugându-se, și-au pus mâinile peste ei și i-au lăsat să plece.**
>
> **Compară cu: FA 6:6; FA 14:23;**
>
> **4 Astfel că ei, trimişi de Duhul Sfânt, au coborât la Seleucia și de acolo au plecat cu corabia la Cipru.**
>
> **Compară cu: FA 15:39.**

Intervenția Sfântului Duh s-a făcut prin intermediul profețiilor. De față au fost în Antiohia cinci profeți și didascali (învățători), care au ținut slujbă și apoi au postit. *Postul* apare ca un *element nou* în nord, nu numai pentru alegere, ci și pentru hirotonia, care urmase designării candidaților. Punerea mâinilor a fost făcută asupra lui Saul și Barnaba, de către cei trei profeți și doi învățători.

Comparând cele două forme de alegere a candidaților la hirotonie, putem constata că la Ierusalim se desăvârșea de comunitatea întrunită, *per acclamationem*, pe când în Antiohia, adică în nord, în cadrul liturgic al serviciului Divin, de către Sfântul Duh, prin intermediul profeției și cu o prealabilă pregătire spirituală, prin post. Duhul Sfânt descopere numele candidatului, prin gura unuia dintre profeții prezenți.[100]

Aceste două ordini de alegere a candidatului la hirotonie s-au menținut cu mici modificări, în sud, precum și în nord, după cum s-a putut constat în timpul care a urmat începuturilor făcute de apostoli.

Privitor la metropola Alexandriei, a treia ca importanță, în Biserica primară, Fericitul Ieronim (c. 347 – d. 420) face unele mențiuni foarte pertinente:[101]

> **Nam et Alexandriae, a Marco evangelista usque ad Heraclam et Dionysium episcopos, presbyteri semper unum ex se electum, in excelsiori gradu collocatum, episcopum nominabant.**

---

[99] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 141-143.

[100] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 143-146.

[101] Luat după: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 159, nota nr. 62: Hieronymus, *Ep. ad Evagrium*: Migne, PL, 22, 1194. Vezi și J. Lebreton și J. Zeiler, *L'Eglise primitive*, în A. Fliche și V. Martin, *Histoire de l'Eglise*, 1, Paris, 1946, p. 377.

„In Alexandria, seit Markus Evangelista bis zu den Bischöfen Heraklas und Dionysius *(42-265, n.n.)*, wählten die Presbyter immer einen von ihnen, beförderten ihn zur höheren Stellung, ernannten ihn zum Bischof.”

Legat de Alexandria, mai am putea menționa și contribuțiile lui Origen, care face o sinteză între ordinea ierusalimiteană și antiohiană, mai ales după anui 231, când trăia la Cezareea Palestinei și cultiva contactele cu Antiohia, vorbind de trei trepte ale Preoției bine distincte între ele, episcopi, presbyteri și diaconi:[102] „Omnes episcopi atque omnes presbyteri vel diaconi erudiunt nos, et erudientes adhibent correptiones, et verbis austerioribus increpant” (Origenes, *Selecta in Psalmos*, Ps. XXXVII, Hom. I: Migne, PG, 12, 1372 A; *la O. Bârlea, p. 158, nota 57*).

Privitor la episcopi, Origen distinge trei feluri de alegere: 1. făcută și condusă de popor, *per acclamationem*; 2. alegere făcută de cler; 3. alegere în care se ținea cont de voința predecesorului în scaun.[103]

2. Hirotonia Episcopului sau punerea mâinilor

Instrucțiuni

Condiția esențială pentru admiterea candidatului la hirotonirea întru arhiereu este consimțământul tuturor, adică să fie ales în unanimitate, de către toți, popor, diaconi și presbyteri, după cum de două ori menționează *instrucțiunea* sau tipicul liturgic, al lui Ipolit Romanul, de la începutul ritualului pentru hirotonia episcopului. Cei din Presbyterium însă asistă numai la desfășurarea rânduielii hirotoniei, rugându-se în gând. Diaconii nu făceau parte din Presbyterium și locul lor era în afara acestuia, în calitate de ajutoare ale episcopului liturghisitor. Ziua potrivită pentru hirotonie era duminica, respectiv sâmbăta. Interesant este faptul că instrucțiunea are două versiuni consecutive, prin care se condiționează consimțământul tuturor, pentru hirotonie:[104]

***primul acord* este cerut tuturor, nu numai episcopilor și Presbyterium-ului, ci și poporului, în urma căruia, episcopii prezenți procedează la punerea mâinilor (imponant), iar cei din Presbyterium asistă în liniște;**

al doilea aviz* vine de la toți episcopii prezenți, după care, aceștia îl roagă pe unul dintre ei (protosul? sau „mitropolitul” ori cel mai vechi în hirotonie), să procedeze la punerea mâinilor asupra noului ales întru episcopat și să se roage, *rostind următoarele...

A doua instrucțiune nu mai amintește nimic de cei din Presbyterium și Octavian Bârlea își pune întrebarea, dacă nu cumva cele două aprobări sau avize de la ceremonia hirotoniei, deci după alegere, cu punerea mâinilor în două rânduri [prima oară de către toți episcopii prezenți și a doua oară, numai de către cel pe care-l roagă sau desemnează corul arhiereilor prezenți], să nu facă aluzie și la două texte de rugăciuni, care se rosteau cu acest prilej: una de către toți episcopii, cealaltă de către episcopul delegat – protos?

Întrebarea este cu atât mai interesantă și actuală, cu cât arhieraticoanele ulterioare conțin două rugăciuni la hirotonia din toate cele trei trepte al Tainei Preoției (episcop, preot și diacon și diaconiță):

> **Deuten diese zwei Zustimmungen und zwei Handauflegungen nicht auf das Vorhandensein von zwei Weihegebeten hin?[105]**
>
> **Rânduiala hirotesiilor prevede la toate o singură rugăciune, pe care o rostește arhiereul, cu excepția hirotesirii ecleziarhului [și a iconomului] și a starețului mănăstirii, unde există două rugăciuni.[106]**

---

[102] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 158.
[103] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 158-159.
[104] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 166 și comentariul pe baza textului de redacție etiopiană, sec. VI al *Tradiției Apostolice*, pp. 167-169.
[105] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 166. Vezi și ediția din 1993 a *Arhieraticonului* românesc, de la București, la rânduielile hirotoniilor.
[106] *Arhieraticonului* românesc, București, 1993, pp. 112 și 114-115.

Părerea noastră este că în acest rest de *arheologie liturgică*, adică în cele două instrucțiuni, menționate mai sus, am putea întrevedea începuturile ceremonialului canonico-liturgic de mai târziu și din vremea noastră, de ipopsifiere a arhiereului nou-ales, de la vecernia din ajun și de la utrenia din ziua hirotonirii episcopului [*Arhieraticon*, Buc. 1993, pp. 83-95]:

1. **„Anunțarea și chemarea candidatului, adică a ipopsifiului la treapta arhieriei, de la vecernia din ajun;**
2. **Cercarea și desemnarea ipopsifiului la treapta arhieriei, din timpul utreniei, din ziua hirotoniei;**

Octavian Bârlea a formulat patru explicații sau semnificații, privitoare la cele două instrucțiuni, ale lui Ipolit Romanul, din *Traditio Apostolica*.[107] A patra explicație ar putea fi probabil interpretată și ca o *sinteză*, între cele două direcții ale creștinătății, privitoare la hirotonia episcopului: *sud și nord* sau Ierusalim și Antiohia.[108]

Spațiul sudic al Tradiției Apostolice

Versiunea etiopiană a Tradiției Apostolice, a lui Ipolit Romanul, datând de prin secolul al VI-lea, scoate la iveală influențe ulterioare și amintește la scrutinul pentru episcop de „episcopi și de presbyteri", însă nu mai este vorba de o implicare activă a poporului dreptmăritor, la alegerea episcopului. Preoții apar pe mai departe, alături de episcopi, dar tot numai ca și asistenți. În textele mai vechi, alături de ei, de episcopii învitați și de popor, sunt menționați și diaconii, în adunarea pentru alegerea episcopului. Acest lucru însemnează că ordinea în cler s-a desăvârșit deja, la nivelul celor trei trepte ale preoției și diaconii nu mai stau în afara Presbyteriumului, ca singurii slujitori sau ajutători ai episcopului celebrant. Ziua hirotonirii episcopului era fixată în Etiopia, pentru sâmbăta, după specificul palestinian, din sud, menținut până târziu și în Egipt, care avea tot două zile de sărbătoare săptămânală: *sâmbăta, ziua Creației și duminica, ziua Învierii Domnului*.[109] Tot pentru spațiul sudic, Octavian Bârlea menționează Canoanele lui Ipolit Romanul sau Canones Hippolyti,[110] care a dat mult de furcă specialiștilor în materie. Lucrarea dovedește o legătură cu Ipolit, dar se pare că-i este anterioară acestuia (pe la cumpăna dintre secolele II-III), în prima formă de redactare, iar în a doua redactare, ar fi avut loc aproape două secole mai târziu. Locul redactării este cu siguranță Egiptul, adică spațiul sudic de influență. Astăzi datarea acestei opere a fost fixată pentru mijlocul secolului al IV-lea.[111]

În același context, Octavian Bîrlea menționează pentru spațiul sudic și *Tradiția Apostolică*, în traducere egipteano-saidică, din jurul anului 500, păstrată printr-o copie târzie din secolul al XI-lea.[112]

Spațiul nordic al Tradiției Apostolice

Tradiția Apostolică a lui Ipolit Romanul nu s-a bucurat de aceeași acceptanță și în spațiul antiohian, sau nordic, după cum s-a întâmplat în spațiul palestinian sau sudic. Ordinea bisericească a lui Ipolit Romanul și-a făcut intrarea în spațiul nordic abia prin intermediul *Constituțiilor Apostolice*, redactate în Siria, în limba greacă, către anul 380.[113]

Instrucțiunile formulate de Ipolit Romanul pentru alegerea și hirotonia episcopului, nu numai că au fost înregistrate de Constituțiunile Apostolice, dar au suferit și importante amplificări și completări.

---

[107] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 166-167.**
[108] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 167.**
[109] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 167-169.**
[110] **Textul lor în: CANONES S. HIPPOLYTI Arabice e codicibus romanis cum versione latina annotationibus et prolegomenis, Edidit D. B. DE HANEBERG, Monachii [München], 1870, Sumptibus Academiæ Regiæ Boicæ, in commissis habet..., 125 p.;**
Hans ACHELIS, *Die ältesten Quellen des orientalischen Kirchenrechts*. I. Die Canones Hippolyti, in TU, 6, Leipzig 1891 [TU= Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur. Archiv für die griechisch-christlichen Schrifsteller der ersten drei Jahrhunderte, Leipzig-Berlin, 1882 ff.]
[111] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 170.**
[112] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 1174-177.**
[113] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 178.**

Hirotonia episcopului era fixată pentru duminica, poporul prezent era chemat să-și exprime de trei ori acordul, privind vrednicia candidatului la vlădicie sau *axios*, ἄξιος, достоин (rus.), hirotonia însăși va fi săvârșită doar de protosul episcopilor prezenți, peste capul ipopsifiului este așezată Sf. Evanghelie, iar episcopul face punerea mâinilor deasupra acesteia. Tot restul clerului prezent la slujbă (deci și episcopii) trebuie să se roage doar în gând, numai episcopul hirotonisitor rostește cu voce tare rugăciunile de hirotonie. În nord se avea impresia că cinul preoțesc sau al presbyterilor nici nu exista, aceștia nu ridicau pretenții deosebite privind exersarea drepturilor preoției. Acest lucru era rezervat episcopilor și diaconilor. Întreaga comunitate era grupată în jurul episcopului, nu a presbyterilor.[114]

Mult mai bogate informații în acest context ne oferă *Testamentum Domini* (sec. IV-V), Testamentul Domnului nostru Iisus Hristos, scris în greacă, însă păstrat într-o traducere siriacă (aramaică), din sec. VII, făcută de Episcopul Iacob de Edessa (recte Ioan de Asia, † 708), înglobat ulterior într-un corp literar mai mare *Octatteuhul lui Clement*. Acest document, deși a fost redactat în spațiul nordic, marchează o sinteză dintre sud și nord, care oscilează între Asia Mică, Siria și până în Egipt. Există două versiuni din această lucrare, una kopto-arabă și una siriacă, al căror text nu este în unanimitate același.[115]

Formulare și texte de rugăciuni pentru hirotonia episcopului[116]

1. **Rugăciunea de hirotonie a lui Ipolit Romanul, sec. III;**
2. **Rugăciunea de hirotonie a lui Serapion, mijlocul secolului al IV-lea;**
3. **Rugăciunea de hirotonie din Canones Hipolyti, interpolate în sec. IV [finele sec. IV sau chiar începutul sec. V?];**
4. **Rugăciunea de hirotonie din Testamentum Domini, extinsă în sec. IV-V.**

În rândurile care urmează ne vom ocupa doar de *Rugăciunea de hirotonie a Episcopului*, după Ipolit Romanul. Ea provine din Ritul coptic și siriano-apusean, de hirotonie a arhiereului, dar, în cele din urmă tot din Traditio Apostolica se trage. Textul acesta, în limba română, cititorul îl poate găsi tradus în *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de diacon Ioan I. ICĂ jr., Editura Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, pp. 573-574.

Din anul 1968, formularul și rugăciunea de la hirotonire a episcopului, după Sf. Ipolit Romanul, din *Traditio Apostolica* au fost actualizată de reforma liturgică a Conciliului II Vatican, devenind ritul oficial al Bisericii Latine (recte Romano-Catolice), după cum se poate constata în noul *Pontificale Romanum* (*Arhieraticonul* Bisericii Latine), în partea numită *Pontificale I*, adică hirotoniile, în cele trei trepte ale Preoției.[117] Punerea în circulație a noului rit al hirotoniilor din Biserica Latină s-a făcut prin *Constituția Apostolică* a Papei Paul VI, din 18 iunie 1968, *Despre Taina Sfintei Preoții*.[118] Rugăciunea lui Ipolit Romanul, de la hirotonia episcopului, preluată de actualul *Pontificale Romanum* a fost menționată și salutată și de către Papa Ioan Paul II, în Scrierea Apostolică Postsinodală PASTORES GREGIS, din 16 octombrie 2003, nr. 1.

*

[114] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 178-180.

[115] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 180.

[116] Compară datele și prezentarea de la Octavian Bârlea, cu cele din lucrarea: Jean Michel HANSSENS S.J., *La Liturgie d'Hippolyte*, ses documents-son titulaire-ses origines et son caractere, Ouvrage publié avec le concours de la Fondation Universitaire de Belgique [Deuxième édition photolithographique], Pont. Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1965, 594 p. [Orientalia Christiana Analecta, 155].

[117] DIE WEIHE DES BISCHOFS, DER PRIESTER UND DER DIAKONE, Pontificale I, Handausgabe mit pastoral-liturgischen Hinweisen, Herausgegeben von den Liturgischen Instituten Salzburg-Trier-Zürich, Herder, Freiburg, Basel, Wien, 1994[1], 2005[2], 295 p.

[118] Ibidem, pp. 12-14. Noi folosim versiunea germană din Pontificale Romanum, retipărit în anul 2005. Vezi nota anterioară. Paulus PP.VI, *Apostolische Konstitution über das Weihesakrament*: DIE WEIHE DES BISCHOFS, DER PRIESTER UND DER IAKONE…, Op. cit., pp. 12-14.

Rugăciunea de hirotonie a Episcopului, după Sf. Ipolit Romanul, ο Ἅγιος Ιππόλυτος Ρώμης, sec. III.[119]

***I. Despre episcopi* – Instrucțiunea**

Să fie hirotonit episcop cel ales de întreg poporul și ireproșabil [cf. *1 Tim* 3,2]. Când va fi numit și va fi plăcut de toți, poporul să se adune împreună cu prezbiteriul și episcopii prezenți într-o zi de duminică și, cu consimțământul tuturor acestora, să-și pună mâinile peste el [*Nm* 27, 18. 23], iar prezbiteriul să stea în liniște. Toți să păstreze tăcerea rugându-se din inimă pentru pogorârea Duhului. După care unul din episcopii de față, rugat de toți, să-și pună mâna peste cel care se hirotonește episcop și să se roage spunând astfel: [după: Ioan I. ICĂ jr., Op. cit., p. 573]

II. [Rugăciunea de sfințire a episcopului]

Traducerea latină *Veronense*, după Verona Palimpsest sau *Fragmentum Veronese*, datând c. 494, singura sursă latină, chiar cu unele omisiuni, a lucrării *Traditio Apostolica*, Ἀποστολικὴ παράδοσις [BOTTE, *La Trad. Ap.*, 7-11; DIX, Le *Le Ministère*, 31-32]:

Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui in excelsis habitas et humilia respicis, qui cognoscis omnia antequam nascantur, tu, qui dedisti terminos in ecclesia per verbum gratiae tuae, praedestinans ex principio genus iustorum Abraham, principes et sacerdotes constituens et sanctum tuum sine ministerio non derelinquens, ex initio saeculi bene tibi placuit in his, quos elegisti praedicari: nunc effunde eam virtutem, quae a te est, prncipalis spiritus (Const. Apost.: τοῦ ἡγεμονικοῦ πνεύματος) quem dedisti dilecto filio tuo Iesu Christo, quod donavit sanctis apostolis, qui constituerunt ecclesiam per singula loca, sanctificationem tuam, in gloriam et laudem indeficientem nomini tuo. Da, cordis cognitor Pater, super hunc servum tuum, quem elegisti ad episcopatum, pascere gregem sanctam tuam et primatum sacerdotii (ἀρχιερατεύειν σοι) tibi exhibere, sine reprehensione servientem noctu et die, incessanter repropitiari Vultum tuum et offerre dona sanctae ecclesiae tuae, spiritu primatus sacerdotii (πνεύματι τῷ ἀρχιερατικῷ) habere potestatem dimittere peccata secundum mandatum tuum, dare sortes secundum praeceptum tuum, solvere etiam omnem colligationem secundum potestatem, quam dedisti apostolis placere autem tibi in mansuetudine et mundo corde, offerentem tibi odorem suavitatis per puerum tuum Iesum Christum, per quem tibi gloria et potentia et honor, patri et filio cum spiritu sancto, et nunc et in saecula saeculorum.

Edmundus HAULER, *Didascaliae Apostolorum fragmenta Veronensia latina*, Accedunt Canonum qui dicuntur Apostolorum et Aegyptiorum reliquiae, Lipsiae, 1900, pp. 103, 105-106; R. Hugh CONNOLLY, *The so-called Egyptian Church Order and derived Documents*, in *Texts and Studies*, VIII/4, Cambridge, 1916, pp. 175-176; Gregory DIX, *The Treatise*, 4-6;

Die Bezeichnung des Bischofs als ἀρχιερεύς ist auf derselben Linie mit der Benennung der Apostel in dem Vorwort zu den Philosophumena Hippolyts (W. H. FRERE, *Early Forms of the Ordination*, in: H. B. SWETE, *Essays on the Early History of the Church and the Ministry*, London, 1918, p. 304).[120]

---

[119] **Traducerea românească a textului, la: Ioan I. ICĂ jr., în: *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de diacon Ioan I. ICĂ jr., Editura Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, pp. 573-574;**

Traducerea în limba germană la: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 188-190;

Textul latin la O Bârlea, Ibidem p. 190, aparat critic, nota 92, luat după BOTTE, 7-11 și DIX, *Le Ministère*, 31-32;

Bernard BOTTE OSB, *La Tradition Apostolique de Saint Hippolyte*. Essai de reconstruction, în *Liturgiewissenschaftliche Quellen und Forschungen*, Heft 39, Münster/Westf. 1963. 7-11. (studiu publicat și în *Sources chrétiennes*, 11);

Gregory DIX, *Le Ministère de l'Eglise ancienne (des années 90 à 410)*, Neuchâtel-Paris, 1955;

Gregory DIX, Ἀποστολικὴ παράδοσις *The Treatise oft he Apostolic Tradition of St. Hippolytus of Rome*, I, London, 1937.

[120] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 190, nota 92, [vezi și pp. 137-138], după textul rugăciunii lui Ipolit Romanul, de hirotonire a arhiereului.**

Traducerea românească, după Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 573-574:

***III [Rugăciune de sfințire a episcopului]*[121]**

I. *[Wir preisen dich[Pontificale, p. 64] – *Noi Te mărim*] Dumnezeule și Tată al Domnului nostru Iisus Hristos, Tatăl îndurărilor și Dumnezeule a toată mângâierea [*2 Co* 1, 1-3], Cel ce întru cele înalte locuiești și spre cele umile privești [*Ps* 112, 5-6], Cel ce cunoști toate înainte de a se face [*Dn* 13, 42]; Care prin cuvântul harului Tău ai dat hotare [*terminos*] Bisericii, Care ai prehotărât de la început un neam drept din Avraam și ai așezat căpetenii și preoți și n-ai lăsat fără slujire locul Tău cel sfânt; Care de la întemeierea lumii ai binevoit să fii slăvit în cei pe care i-ai ales [*Ef* 1, 4-6],

II. ** revarsă și acum de la Tine puterea Duhului conducător [*Ps* 50, 14], pe Care prin Slujitorul/Copilul [*Paidos*] Tău iubit Iisus Hristos L-ai dăruit sfinților apostoli care au întemeiat Biserica din tot locul ca loc al sfințirii Tale spre slava și lauda neîncetată a Numelui Tău,

III. ***Cunoscătorule al inimilor tuturor [*FA* 1, 24], dă robului Tău acesta [*Is* 42, 1] pe care l-ai ales spre episcopie să păstorească turma Ta sfântă [*Iz* 34, 11-16; *FA* 20, 28; *1 Ptr* 5, 2] și să-Ți fie arhiereu fără reproș, slujindu-Ți zi și noapte, ca să facă neîncetat îndurătoare fața Ta și să-Ți aducă darurile sfintei Tale Biserici; ca în duhul arhieriei să aibă putere de a ierta păcatele potrivit poruncii Tale [*In* 20, 23], să dea clerici potrivit poruncii Tale și să dezlege orice legătură potrivit puterii pe care ai dat-o apostolilor Tăi [*Mt* 16, 19; 18, 18], și să bine-placă Ție în blândețe și inimă curată [2 Tm 2, 25; 1, 3] aducându-Ți parfum de bună-mireasmă [*Ef* 5, 2] prin Slujitorul/Copilul Tău Iisus, Domnul nostru, împreună cu Care Ție se cuvine slavă, putere și cinste, împreună cu Duhul Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Octavian Bârlea traduce în limba germană această rugăciune de hirotonie a Episcopului și o divizează în 11 fragmente sau părți, pentru a încerca să reconstituie *sudarea* sau reformularea textului final, reprodus de noi în limba latină. Se are impresia că primul dar al Sfântului Duh, care este cerut să vină asupra noului episcop, este cel al „principelui Spirit", „fürstlicher Geist", „principalis spiritus", dat de Dumnezeu Tatăl Fiului Său Iisus Hristos, pe care Mântuitorul l-a dat mai departe Apostolilor.

El este de părere că aici a avut loc o sudare, o topire, o dizolvare sau o amestecare a două rugăciuni anterioare. Prima rugăciune din divizarea făcută de el, în fragmentele I-IV, vorbește de Dumnezeu Tatăl. A doua rugăciune din fragmentele V-XI, exprimă rugămintea, privind înzestrarea celui care este acum hirotonit episcop, cu darurile necesare conducerii turmei Lui Dumnezeu, ca Mare Preot [*sacerdos magnus*, n.n.], de celebrare euharistică (jertfirea darurilor, *offerre dona sanctae ecclesiae tuae*, sau „Ofranda euharistică", la Ioan I. ICĂ jr., p. 574), duhul sacerdotal de iertare a păcatelor și de administrare a hirotoniilor: *dare sortes secundum praeceptum tuum*; daß er die Dienste austeile gemäß deiner Anordnung [la G. DIX: *daß er Lose ziehe* (nämlich ordiniere) *nach deiner Anordnung*;]; ca să împartă slujbe, după rânduiala Ta (la DIX: ca să tragă la sorți, după porunca Ta); *ca să dea clerici potrivit poruncii Tale* (la Ioan I. ICĂ jr., Op. cit., p. 574).[122] Dintre aceste două rugăciuni (I-IV și V-XI), prima (I-IV), este de sorginte antiohiană, nordică, chiar dacă face legătura cu Vechiul Testament, fapt care ar lega-o de spațiul sudic și pare să fie mai veche decât a doua, având un caracter pur hristologic. Introducerea din prima rugăciune (I-IV) se divizează în trei fragmente.[123]

Și a doua rugăciune pare să fie veche, cu elemente specifice nordului, însă trebuie totuși localizată cu originea în spațiul sudic, iar prin forma de redactare, face aluzie la modul de alegere a lui Matia, în Colegiul Apostolilor: *Și au tras la sorți; și sorțul a căzut pe Matia; și el s'a rânduit*

---

[121] Împărțirea în *trei* fragmente a acestei rugăciuni, am făcut-o noi, pentru a ușura reconstituirea ei în actualul *Pontificale Romanum*, la capitolul privind hirotonirea Episcopului, din anul 1968. Noi folosim ediția germană din Pontificale Romanum.

[122] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 189, vezi și p. 191.

[123] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 192-193.

împreună cu cei unsprezece apostoli (Fapte, 1, 24). Enumerarea îndatoririlor episcopului, din a doua rugăciune are o paralelă în alegerea episcopului sau „pregătirea pentru hirotonie a candidatului”, din *Testamentum Domini*.[124]

În *Pontificale Romanum*, din 1968, Rugăciunea lui Ipolit a fost un pic interpolată, în comparație cu textul primordial [și chiar cu textul românesc din traducerea făcută de Ioan I. ICĂ jr][125] și este structurată în trei părți, fiind rostită de episcopul hirotonisitor sau protos, iar episcopii concelebranți, rostesc în taină numai partea a doua a acesteia.[126] De fapt este și destul de dificil de stabilit concordanța și neconcordanța dintre diferitele surse ale textelor. Cu unele interpolări și adaptări inevitabil necesare, pentru evoluția celebrării Sfintei Liturghii, prin reforma liturgică Vatican II, Biserica Latină a mai reactivat din *Traditio Apostolica* și anaforaua euharistică sau *Canonul Euharistic* al lui Ipolit Romanul, care formează Canonul II, din *Liturghierul romano-catolic* sau Missale Romanum. Și acest *canon euharistic* sau „Ofranda euharistică” (la Ioan I. ICĂ jr., p. 574) a fost extins și completat, în conformitate cu structura și stilul actual de evoluție al Liturghiei Romane și al celorlalte trei canoane euharistice din Missale Romanum: 1965, respectiv 1970.[127]

După Ipolit Romanul, hirotonia episcopului se încheie cu „vrednic este!”, ἄξιος, dignum et iustum est, достоин (rus.), în sensul de recunoaștere, de confirmare a hirotoniei însăși, *nu de întrebare*. În Biserica Răsăritului, această aclamație Axios, se obișnuiește ca episcopul hirotonisitor să o rostească cu ocazia tuturor hirotoniilor, în toate cele trei trepte ale Preoției, în timp ce-l îmbracă pe noul hirotonit, adică de fiecare dată când i se dă o piesă din veșmintele liturgice ale treptei în care a fost ridicat (1 Timotei 4, 14): *Nu nesocoti harul care este întru tine, care ţi s'a dat prin profeţie cu punerea mâinilor preoţimii.* Octavian Bârlea susține că epicentrul acestei aclamații *Axios*, la sfârșitul hirotoniilor, ar fi fost Biserica din Egipt, de unde s-a răspândit în tot spațiul creștin.

În plus, în ritul kopt, întreaga ceremonie de hirotonie a episcopului urmează schema sau structura unei rânduieli de încoronare împărătească: ungerea, îmbrăcarea, încingerea brâului, încoronarea, așezarea în jilțul arhieresc, aclamarea sunt toate elemente aparținătoare ridicării la demnitatea împărătească sau regală.[128]

Rânduiala lui Ipolit Romanul menționează la hirotonia episcopului, doar aclamația Axios, și mult mai târziu vor fi introduse și ungerea cu Sfântul și Marele Mir – chrisam, χρῖσμα, chrísma –, dar și mitra [μίτρα, tiara sau infula], adică încoronarea.[129] Nu trebuie să ne mirăm de acest ceremonial împărătesc, de la hirotonia arhiereului, din moment ce, încă prin primirea Sfintei Taine a Botezului, creștinii sunt numiți „preoție împărătească” și „popor ales sau sfânt”, 1 Petru 2, 9: *Dar voi sunteţi seminţie aleasă, preoţie împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu ca să vestiţi în lume bunătăţile Celui ce v'a chemat din întuneric la lumina Sa cea minunată,*

> Compară cu: Ies 19:5-6; Ies 23:22; Dt 4:20; Dt 7:6; Dt 10:15; Dt 14:2; Ps 23:6; Is 9:2; Is 43:20-21; Is 61:6; Is 66:21; FA 26:18; 2Co 4:6; Ef 5:8; Col 1:13; Col 3:12; Tit 2:14; 1Ptr 1:3; 1Ptr 2:5; Ap 1:6; Ap 5:10; Ap 20:6;

Această *preoţie împărătească* se desăvârșește în cadrul celor botezați și atinge treapta supremă, prin hirotonia arhiereului. Privitor la mireni, tot în sensul „preoției împărătești” și a unui „popor ales sau sfânt”, poate fi interpretată și folosirea *pirostriilor* sau a *coroanelor* – a cununiilor – care se pun pe capul mirilor la rânduiala cununiei religioase, ca o *încununare* sau *încoronare*, care, la greci a și dat numele Tainei: τὸ Στεφάνωμα.[130]

*

[124] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 193 și înainte, pp. 180-181.

[125] *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de diacon Ioan I. ICĂ jr., Editura Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, pp. 573-574.

[126] DIE WEIHE DES BISCHOFS, DER PRIESTER UND DER DIAKONE, Pontificale I, Handausgabe mit pastoral-liturgischen Hinweisen…, Op. cit., pp. 42-43.

[127] Missale Romanum, 1570, respectiv 1574, conține un singur *canon euharistic*, cel Roman. Ultima ediție a apărut în zorii convocării Conciliului Vatican II, 1962: Missale Romanum – Editio Quarta.

[128] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 209.

[129] Ibidem, p. 210.

[130] *Pus-ai pe capetele lor cununi de pietre scumpe*, prochimenul de la Apostol, la slujba Cununiei, vezi Molitfelnic, București, 1984, p. 85. Înainte de prochimen, are loc binecuvântarea preotului, după așezarea cununiilor sau coroanelor pe capul mirilor: *Doamne Dumnezeul nostru, cu mărire și cu cinste încununează-i pe dânșii.*

Rugăciunea de hirotonie a Episcopului, după Euchologiul lui Serapion (sec. IV)

La Serapion rugăciunea pentru hirotonia episcopului este foarte scurtă, în comparație cu Sf. Ipolit Romanul și își are originile în două izvoare: 1. Noul Testament în mare parte, cu unele reluări din Vechiul Testament; 2. Din Vechiul Testament. Partea întâia este formulată pe ideea de trimitere – Sendung: Dumnezeu Tatăl L-a trimis pe Iisus Hristos, Acesta I-a ales pe apostoli, iar episcopii sunt puși de Dumnezeu, ca urmași ai apostolilor.[131]

În partea a doua a rugăciunii se cere de la Dumnezeu Tatăl, Duhul Dumnezeiesc, adică se cere acel Duh, care li s-a dat deja Proorocilor și Patriarhilor Vechiului Testament.

30 (14) Punere a mâinilor la așezarea unui episcop (Serapion)

> **Dumnezeule al adevărului, Care pe Domnul Iisus L-ai trimis spre câștigul întregii lumi locuite, Care prin El Ți-ai ales apostoli, hirotonind episcopi sfinți din generație în generație, fă-l și pe acesta (*N*) episcop sfânt al succesiunii Sfinților Apostoli, și dă-i lui har și Duh dumnezeiesc, pe care l-ai dat tuturor adevăraților tăi robi profeții și patriarhii, fă-l să fie vrednic să păstorească turma Ta și să petreacă în episcopie în chip ireproșabil și neîmpiedicat prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea, acum și pururea și în toți vecii vecilor. Amin.[132]**

Între aceste două rugăciuni a Sf. Ipolit Romanul și a lui Serapion, și cele (două), privind hirotonia arhiereului, din *Codex Barberini graecus 336*, respectiv *Arhieraticon*, București, 1993, nu există nici o asemănare sau paralelă. Primele două texte au câte o singură rugăciune de hirotonie, în timp ce în *Codex Barberinii graecus 336* și în *Arhieraticon*, București, 1993, dispunem de DOUĂ texte de rugăciuni de hirotonie.[133]

1

2

Jacobus GOAR, Euchologion sive Rituale Graecorum..., Paris, (Lutetiae Parisiorum), 1647.

1. *Desen*, p. 113, u. *acvaforte,* stampă după gravură pe tăbliță de aramă – gravées sur cuivre – reprezentând un Arhiereu, [Sf. Methodios], purtând felon cu polistavron, omofor mare, epigonat (bederniță) și binecuvântând cu dicheortricherele. Numai patriarhii purtau sacosul, tunica sau dalmatica, purtată inițial de împărații bizantini la încoronare și la alte ocazii solemne. Sacosul aduce și cu veșmântul Marelui Preot sa Arhiereu din Vechiul Testament (Ieșire 28, 33-34; 39, 25-26). În imagine este vorba probabil de Sf. Mucenic Metodie Episcop de Patara, Πάταρα, (Lichia), [pe coasta de sud-vest a Mării Mediterane, în Turcia], în vremea lui Licinius (308-324), pomenit pe 20 iunie; Metodie Patriarhul Ecumenic (843-847), pomenit pe 14 iunie; Sf. Metodie (c.815-885), luminătorul slavilor, împreună cu Sf. Chiril (827-869), prăznuiți pe 6 aprilie și 11 mai;[134]

2. *Desen*, p. 113 u., *acvaforte,* stampă după o gravură pe tăbliță de aramă – gravées sur cuivre – reprezentând Patriarhul Ecumenic [Sf. Gherman], care poartă deja sacos, peste care se află așezat omoforul mare. Este vorba de Sf. Gherman I al Constantinopolului (715-730), prăznuit pe 12 mai.[135]

*

---

[131] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 196.

[132] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 876. Compară cu: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 196.

[133] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 876 și 979-981; *Arhieraticon*, București, 1993, pp. 97-100.

[134] Arhim. Ioanichie BĂLAN, *Sinaxar ortodox general. Dicționar aghiografic*, Op. cit., 314 u. passim.

[135] Ibidem.

Rugăciunea de hirotonie a episcopului din Canones Hipolyti, interpolate în sec. IV [finele sec. IV sau chiar începutul sec. V?]

Canoanele lui Ipolit Romanul sunt în număr de 38: primul canon tratează despre credință; al doilea canon, este Instrucțiunea despre episcopi; al treilea canon este rugăciunea de hirotonie a episcopului; al patrulea canon este instrucțiunea privind hirotonia presbyterului; al cincilea canon este instrucțiunea privind alegerea și hirotonia diaconului; al șaselea canon se ocupă de integrarea în cler a mărturisitorilor credinței – confessores; al șaptelea canon se ocupă de citeți și de hipodiaconmi; al optulea canon se ocupă de harismaticii cu darul taumaturgiei;[136]

Tradiția Apostolică în traducere saidică și bohairică (Egipt) nu conține nici o rugăciune de hirotonie, atât pentru episcop, cât și pentro presbyter și diacon. Ele conțin doar „îndrumările" sau instrucțiunile privitoare la hirotonie. În schimb există o rugăciune de hirotonie a episcopului, în Canones Hippolyti (Canoanele lui Ipolit Romanul). Această rugăciune a fost analizată de către liturgistul Octavian Bârlea, scop pentru care textul rugăciunii îl împarte în două părți: A [I-IV] și B [V-XI], adică în 11 fragmente.[137] El este tentat să creadă sau își pune întrebarea, dacă nu în acest text poate fi găsită forma primordială a rugăciunii de hirotonie a episcopului, anterioară adăugirilor, „sudărilor", dezvoltărilor și sintezelor ulterioare dintre tradiția nordică și sudică.

**A I O Gott, Vater unseres Herrn Jesus Christus,
Vater der Barmherzigkeit
Und Gott aller Tröstung
Bewohner der Höhe
und Betrachter des Niederen,
Kenner aller Dinge
Bevor sie noch sind**

II Der du der Kirche Gesetz gegeben hast,

**III der (du) seit *Adam* verordnet hast,
daß das Geschlecht der Gerechten
bestehen soll,
durchVermittlung dieses *Bischofs*,
des großen *Abraham* nämlich;
der (du) (geistige) Obrigkeit
und (weltliche) Mächte errichtest:**

**IV schaue auf N. mit deiner Kraft
und mit souveränem Geist,
mit demjenigen, den du
den heiligen Aposteln gegeben hast,
durch unseren Herrn Jesus Christus
deinen Eingeborenen,
ihnen, die die Kirche allerorten
gegründet haben,
Ehre und Glorie für deinen heiligen Namen.**

*

**[136] Hippolytus von Rom († um 235), Kirchenordnungen, Canones (Canones Hippolyti). Die Canones des hl. Hyppolytus. Luat din: https://www.unifr.ch/bkv/kapitel2684.htm
Kontakt: Griechische Patristik und orientalische Sprachen – Miséricorde – Av. Europe 20 – CH-1700 Fribourg Letzte Änderung am 4. April 2008. Gregor Emmenegger.
Bibliothek-der-Kirchenväter.**

[137] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 198-199.

B V Weil du das Herz von jedem kennst,
gewähre, daß er sündlos
dein Volk weide;
damit er würdig sei,
deine große und heilige Herde zu weiden,

X mache sein Leben erhabener
als dasjenige seines Volkes
und ohne Abweichungen,
mache ihn von jedem beneidet
wegen seiner Tugend;

VI empfange seine Gebete
und seine Opfergaben,
die er dir Tag und Nacht darbieten wird,
und die seien dir ein Wohlgeruch;

VII Herr, gib ihm das Episcopat,
und einen mildreichen Geist
und die Macht, Sünde zu vergeben;

VIII
IX gib ihm Kraft zu lösen
alle Fesseln der Unterdrückung der Dämonen,
zu heilen die Kranken
und den Satan zu brechen
unter seinen Füssen
ohne Verzug.

XI Durch unseren Herrn Jesus Christus,
durch den du hast die Ehre,
mit ihm und mit dem Heiligen Geiste
von Ewigkeit zu Ewigkeit. Amen.

Această rugăciune confirmă faptul că a fost luată din Tradiția Apostolică a Sf. Ipolit, însă nu mai este identică cu textul primordial al ei, pe care-l găsim în traducerea latină, din: *Veronense*, adică după Verona Palimpsest sau *Fragmentum Veronese*, datând c. 494, singura sursă latină, chiar cu unele omisiuni, a lucrării *Traditio Apostolica*, Ἀποστολικὴ παράδοσις [BOTTE, *La Trad. Ap*., 7-11; DIX, Le *Le Ministère*, 31-32]. În redacția textului din Canones Hippolyti se poate recunoaște o mână târzie care a îndreptat textul, dându-i forma de exprimare actuală. Numerele de ordine, cu cifre romane, de la marginea textului sunt notate în conformitate cu textul mai vechi, din *Veronense*, adică din Traditio Apostolica. Octavian Bârlea susține că în versiunea din Canoanele lui Ipolit, compilatorul textului ar fi fost condus de ideea de-a oferi specificului sudist un spațiu mai mare, decât cel pe care-l putea oferi Traditio Apostolica, până la data respectivă. În plus, caracterul acestei rugăciuni, în versiunea din Canoanele lui Ipolit este marcată de ideea sistemului de „presbiterium”, nu de Traditio Apostolica.[138] Se mai pot constata din acest text al Canoanele lui Ipolit încă două concluzii:

1. rugăciunea de hirotonie a episcopului este în această versiune rezultatul sudării sau fuziunii a două rugăciuni primordiale, prezente atât în Veronense [Traditio Apostolica], cât și în Canoanele lui Ipolit;

2. din studierea textelor reiese că *instrucțiunea* de la hirotonia episcopului [canonul 2] este mai veche decât textul *rugăciunii de hirotonie* a acestuia [canonul 3].[139]

*

138 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 200-201.
139 Ibidem, p. 201.

Rugăciunea de hirotonie a episcopului, din Testamentum Domini, extinsă în sec. IV-V

Textul rugăciunii de hirotonie a episcopului, din Tradiția Apostolică a fost preluat în nord fără să fi suferit o schimbare însemnată. Probabil că acest text a fost socotit la vremea respectivă de către episcopii din nord a fi prea sec și prozaic, motiv pentru care ar fi fost extins prin secolele IV sau V. Textul în limba latină lasă să se vadă importanța mai mare a acestei rugăciuni în epoca postniceeană, decât în aceea din primele secole de existență a Bisericii. Dăm în continuare textul acestei rugăciuni de hirotonie a episcopului, pe două coloane: 1. Din Testamentum Domini; 2. După Sf. Ipolit Romanul. Cuvintele *în literă cursivă*, din Testamentum Domini scot în evidență textul primordial, din Tradiția Apostolică a Sf. Ipolit Romanul și comuniunea de cuprins a rugăciunii, cu Testamentum Domini. Pentru observarea cât mai exactă a asemănărilor, Octavian Bârlea redă tot pe două coloane paralele, același text din rugăciunea de hirotonie a episcopului, după Sf. Ipolit Romanul, împreună cu cel după Constituțiile Apostolice, pp. 137-138.[140] Am făcut și noi același lucru, vezi *supra*, la *Hirotonia episcopului* (alegerea candidatului).

Rugăciunea de hirotonie a episcopului, din Testamentum Domini, extinsă în sec. IV-V[141]	*[Rugăciunea de hirotonie a Episcopului, după Sf. Ipolit Romanul, o Ἅγιος Ἱππόλυτος Ῥώμης, sec. III]* Traducerea latină *Veronense*, după Verona Palimpsest sau *Fragmentum Veronese*, datând c. 494, singura sursă latină, chiar cu unele omisiuni, a lucrării *Traditio Apostolica*, Ἀποστολικὴ παράδοσις. [BOTTE, *La Trad. Ap.*, 7-11; DIX, Le *Le Ministère*, 31-32]:
Deus, qui omnia in virtute tua fecisti et firmasti, qui fundasti conceptu mentis orbem habitabilem, qui ornasti coronam omnium rerum a te factarum, qui dedisti eis in timore servare jussa tua, qui tribuisti nobis intellectum veritatis et notum fecisti nobis Spiritum tuum illum bonum, qui Filium tuum dilectum misisti unicum Salvatorem nostrum immaculatum pro redemptione nostra; *Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi,* *Pater misericordiarum et Deus totius consolationis,* *qui in puris habitas* perpetuo, qui es altissimus, laudabilis, terribilis, magnus et *omnia videns, qui omnia, antequam fiant, nosti*, apud quem omnia, antequam sint, iam erant, *qui illuminationem dedisti Ecclesiæ* *per gratiam UNIGENITI FILII TUI,* *prædefiniens ab initio illos, qui cupiunt aequitatem* et faciunt quæ sancta sunt. habitare in mansionibus tuis; qui elegisti *Abraham*, qui placuit tibi in fide, et Henoch sanctum transtulisti ad thesaurum vitæ, *qui princeps et sacerdotes ordinasti* *in sanctuario tuo altissimo;* *Domine, qui vocasti eos ad* laudandum et *Glorificandum* in loco gloriæ tuæ nomen tuum et Unigeniti tui; Domine Deus, *qui non reliquistis* *sublime sanctuarium tuum sine ministerio* ante constitutionem mundi et *ex mundi constitutione* sanctuaria tua ornasti et decorasti principibus et sacerdotibus fidelibus juxta formam cœlorum tuorum. Domine, cui etiam nunc collaudari placuit, et dignus es constituere principes populo tuo, Illumina *et effunde intelligentiam et gratiam* *Spiritus tui principalis*	Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui in excelsis habitas et humilia respicis, qui cognoscis omnia antequam nascantur, tu, qui dedisti terminos in ecclesia per verbum gratiae tuae, praedestinans ex principio genus iustorum Abraham, principes et sacerdotes constituens et sanctum tuum sine ministerio non dere-linquens, ex initio saeculi bene tibi placuit in his, quos elegisti praedicari: nunc effunde eam virtutem, quae a te est, principalis spiritus (Const. Apost.: τοῦ ἡγεμονικοῦ πνεύματος) quem dedisti dilecto filio tuo Iesu Christo, quod donavit sanctis apostolis, qui constituerunt ecclesiam per singula loca, sanctificationem tuam, in gloriam et laudem indeficientem nomini tuo. Da, cordis cognitor Pater, super hunc servum tuum, quem elegisti ad episcopatum, pascere gregem sanctam tuam et primatum sacerdotii (ἀρχιερατεύειν σοι) tibi exhibere, sine reprehensione servientem noctu et die, incessanter repropitiari Vultum tuum et offerre dona sanctae ecclesiae tuae, spiritu primatus sacerdotii (πνεύματι τῷ ἀρχιερατικῷ) habere potestatem dimittere peccata secundum mandatum tuum, dare sortes secundum praeceptum tuum, solvere etiam omnem colligationem secundum potestatem, quam dedisti apostolis placere autem tibi in mansue-tudine et mundo corde, offerentem tibi odorem suavitatis per puerum tuum Iesum Christum,

[140] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 137-138.
[141] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 202-204.

***quam tradidisti dilecto Filio tuo, Jesu Christo*; da, Deus, sapientiam, consilium, fortitudinem, virtutem, unitatem spiritus ad facienda omnia per tuam cooperationem. Concede, Deus, Spiritum tuum sanctum, qui datus fuit Sancto tuo, mitte eum *ECCLESIÆ TUÆ* sanctæ et puræ et *OMNI LOCO, QUI LAUDES TUAS CANIT.* Da, Domine, ut servus tuus iste placeat tibi, ad enarrationem gloriæ et laudem incessabilem, ad glorificationes perfectas, ad tempora propitia, ad orationes acceptas, ad postulationem fidelem, ad cogitationem rectam, ad cor humile, ad actionem vitæ et humilitatis ac veritatis, ad scientiam rectitudinis. *Pater, qui nosti corda omnium, huic servo tuo, quem elegisti ad episcopatum, ut pascat gregem tuum sanctum et summo sacerdotio fungatur sine querella, die ac nocte tibi ministrans, concede, UT APPAREAT FACIES TUA, eumque diggnum redde* qui tibi diligenter et cum omni timore *offerat oblationes ecclesiæ sanctæ tuæ. Impertire ei, ut habeat tuum Spiritum pollentem potestate ad solvenda omnia legamina, quemadmodum apostolis tuis concessisti. Ut placeat tibi in HUMILITATE,* imple illum charitate, scientia, discretione, disciplina, perfectione, magnanimitate *cum puro corde*, dum orat pro populo, dum contristatur pro his, qui stulte agunt, eosque ad auxilium trahit, *dum offerit tibi* laudes, confessiones ac orationes, *in odorem suavitatis*, *per* Dominum nostrum *Jesum Christum Filium tuum* dilectum, *per quem tibi gloria, honor et imperium una cum Spiritu sancto* ante sæcula et et *nunc* et omni tempore et in generationem generationum, *et in sæcula* interminabilia *sæculorum*. Amen.[142]**	**per quem tibi gloria et potentia et honor, patri et filio cum spiritu sancto, et nunc et in saecula saeculorum. Edmundus HAULER, *Didascaliae Apostolorum fragmenta Veronensia latina*, Accedunt Canonum qui dicuntur Apostolorum et Aegyptiorum reliquiae, Lipsiae, 1900, pp. 103, 105-106; R. Hugh CONNOLLY, *The so-called Egyptian Church Order and derived Documents*, in *Texts and Studies*, VIII/4, Cambridge, 1916, pp. 175-176; Gregory DIX, *The Treatise*, 4-6; Die Bezeichnung des Bischofs als ἀρχιερεύς ist auf derselben Linie mit der Benennung der Apostel in dem Vorwort zu den Philosophumena Hippolyts (W. H. FRERE, *Early Forms of the Ordination*, in: H. B. SWETE, *Essays on the Early History of the Church and the Ministry*, London, 1918, p. 304).[143]**

O rugăciune bogată, lungă și frumoasă, în care apare motivul „ierarhiei cerești”, ca model pentru „ierarhia pământească”. Se vede că textul a fost extins în faza în care Biserica se putea desfășura în mod liber, fără restricțiile și improvizațiile impuse de statutul de „catacombă” sau de instituție ilicită în Imperiul Roman.

Octavian Bârlea a constatat că în Testamentum Domini (sec. IV-V) au fost omise două propoziții din Canonul 3 al lui Ipolit:

Er soll... Macht haben, die Sünden zu vergeben
nach deinem Gebot;
er soll die Aufgaben erteilen (ordinieren)
nach deinem Befehl”.

„El poate... să aibă puterea să ierte păcatele, conform rânduielii Tale; el poate... să hirotonească după porunca Ta.”

*****

142 Luat după: Ignatius Ephræm RAHMANI, *Testamentum Domini nostri Jesu Christi*, Moguntiæ [Mainz], 1899, pp. 29, 31. (la O. Bârlea, *Die Weihe der Bischöfe...*, Op. cit., p. 204, nota 101). Ignatie Efrem II Rahmani a fost Patriarh unit siro-monofizit al Antiohiei (1898-1929).

143 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 190, nota 92, [vezi și pp. 137-138], după textul rugăciunii lui Ipolit Romanul, de hirotonire a arhiereului.

Parcurgând cele patru versiuni de texte, privind hirotonia episcopului, trebuie să revenim asupra celor două direcții, care s-au cristalizat în viața liturgică a creștinilor, încă din primul secol de existență al Bisericii: *direcția sudică* și *direcția nordică*.

A. Pentru sud, textul reprezentativ este și trebuie să rămână cel din *Euchologion*-ul lui Serapion, din secolul al IV-lea. Privind rugăciunea pentru hirotonia episcopului, care, nu numai că este foarte scurtă, dar prezintă și un fond al moștenirii vetero-testamentare, îmbinat cu un mandat neo-testamentar, fiind menționat spiritul patriarhilor și al profeților [V. Test.] și de succesiunea apostolică și de păstorirea turmei Lui Dumnezeu [N. Test.]: *... fă-l și pe acesta (N) episcop sfânt al succesiunii Sfinților Apostoli, și dă-i lui har și Duh dumnezeiesc, pe care l-ai dat tuturor adevăraților tăi robi profeții și patriarhii, fă-l să fie vrednic să păstorească turma Ta și să petreacă în episcopie în chip ireproșabil și neîmpiedicat...*[144]

Turma lui Dumnezeu ne duce cu gândul la mesajul Evangheliei după Ioan, unde Mântuitorul Iisus Hristos face restabilirea în apostolat a lui Petru, cu mesajul de păstorire a turmei și cu prerogativele de conducere a Bisericii (Ioan 21, 15-17). Repetarea de trei ori a întrebării „Simone, fiu al lui Iona, Mă iubeşti?”, are nu numai o formă de exprimare trinitară; dar ne duce și cu gândul și la lepădările de Satana, de la ritul Botezului; la cele trei mărturisiri ale credinței sau *cele trei aduceri*, de la rânduiala desemnării ipopsifiului la treapta arhieriei; la darea de trei ori a foarfecelui în mâna ieromonahului care săvârşeşte slujba tunderii în monahism; la forme retorice clasice de interogare, spre a evita orice îndoială de superficialitate etc. Forma întreită de întrebare sau acțiune, pe care am preluat-o de la însuși Mântuitorul Iisus Hristos mai însemnează și că El nici nu se grăbește, spre a aștepta decizia noastră și nici nu forțează pe nimeni și în nici o situație să ia decizii pripite, superficiale sau necugetate. Legătura cu tradiția iudaică și cu Vechiul Testament în spațiul sudic, este de la sine înțeles, dacă ne gândim la creștinii dintre evrei obișnuiți cu spiritul rugăciunilor și al vieții religioase a *poporului ales*.

Mai mult, Octavian Bârlea merge un pas mai departe și vede în forma întreită de întrebare a lui Petru „Simone, fiu al lui Iona, Mă iubeşti?” (Ioan 21, 15-17), chiar o formă rituală, neo-testamentară de hirotonie, prin însăși cuvintele Lui Iisus Hristos: Nimmt diese Formel nicht die dreimalige Frage Christi nach der Liebe zum Vorbild? Heute werden die Kandidaten der Bischofsweihe nach dem Glauben gefragt (ist hier ein Weiterwirken der Taufformel zu erkennen?). Doch wird die Liebe selbst nicht weiter im Bekenntnis des Glaubens an die Heilige Dreifaltigkeit bei der Bischofsweihe bekannt?[145]

Liturgistul Octavian Bârlea recunoaște aici o îmbinare „o sudare”, dintre forma nouă de hirotonie neo-testamentară și forma veche de sfințire și de ungere a preoților la poporul evreu, adică în Vechiul Testament: Diese neutestamentliche Weiheformel und die alte Ordination der Presbyter aus dem Judentum begegnen hier einander. Die uralte Form der Aufnahme ins Presbyterium wurde nun von den Christen übernommen, aber nur als erstes Bauelement der Leitung des neuen Volkes Gottes; denn es wurde dem Göttlichen näher gebracht durch die Verbindung mit den Worten Christi, ihm wurde sakraler Charakter aufgeprägt durch die Erwähnung des Heiligen Geistes, es wurde verklärt durch die Hervorhebung der Apostelnachfolge.[146]

B. Pentru nord nu dispunem de nici un text specific de rugăciune de hirotonie a episcopului. Aici suntem obligați să apelăm la asocieri și comparații de texte, cum ar fi, de pildă reconstituirea rugăciunii de hirotonie a episcopului din spațiul nordic, prin compararea versiunii lui Ipolit Romanul, cu aceea din *Didascalia Apostolorum*. Comparând aceste texte, vom putea deduce că părțile sau termenii prezenți atât la Ipolit Romanul, cât și în Didascalia Apostolorum, provin din spațiul Nordic.[147]

---

[144] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 876. Compară cu: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 205.
[145] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 206.
[146] Text luat din: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 206.
[147] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 206-207.

Numai că și aici ne lovim de anumite dificultăți, datorită faptului că textul grecesc al *Didascaliei Apostolorum* s-a pierdut, păstrându-se doar într-o formă „remaniată”, în cărțile I-VI, din *Constituțiile Apostolice*, transmis prin mai multe versiuni vechi: siriacă, arabă, etiopiană și latină (doar fragmentar, prin palimpsestul de la Verona).[148]

> **În acest context: Die Ideen vom Hohenpriester, vom Spiritus principalis, vom Königtum und Priestertum haben wohl im Norden Gestalt angenommen. Das Alte Testament tritt hier nur in geringem Maße in Erscheinung: es wird nur Abraham als ein Vorfahre im Glauben erwähnt, und er wurde auch vom hl. Paulus erwähnt. Man kann diesem Gebet also keine jüdische Vorlage zuschreiben. Seine Wurzeln müssen deshalb im Neuen Testament gesucht werden.[149]**

Rugăciunea de hirotonie la Ipolit Romanul și poate în măsură similară și în spațiul nordic trece în revistă întregul spectru de îndatoriri ale Apostolilor, care, conform principiului succesiunii, Iisus Hristos le atribuie acum urmașilor lor, adică episcopilor.

În mod programatic avem prin instrucțiunile și rugăciunea lui Ipolit Romanul <u>o sudare a celor două rugăciuni de hirotonie</u>, rostită de un singur episcop, de protos, după tradiția nordică, pe care și cei din sud au fost ulterior obligați să o adopte, unde „Toți să păstreze tăcerea rugându-se din inimă pentru pogorârea Duhului. După care unul din episcopii de față, rugat de toți, să-și pună mâna peste cel care se hirotonește episcop și să se roage spunând astfel:…”[150]

Iertarea păcatelor era o îndatorire de bază a episcopilor din primele secole de existență a Bisericii, fiind specifică Noului Testament, motiv pentru care este și menționată în rugăciunea de hirotonie a acestora. *Didascalia Apostolorum* consacră pagini întregi acestei îndatoriri pastorale și sacramentale a Episcopului de *iertare a păcatelor*, în conformitate cu mesajul ioaneic [Ioan 20, 21-23], ocazionată de prima arătare a Mântuitorului Iisus Hristos, de după strălucita Sa înviere din morți.

> **21 Atunci Iisus le-a zis iarăşi: „Pace vouă! Aşa cum Tatăl M'a trimis pe Mine, tot astfel și Eu vă trimit pe voi”.**
>
> **Compară cu: In 17:18**
>
> **22 și zicând acestea, a suflat asupra lor și le-a zis: „Luaţi Duh Sfânt!,**
>
> **23 cărora le veţi ierta păcatele, li se vor ierta; cărora le veţi ţine, ţinute vor fi”.**
>
> **Compară cu: Mt 16:19 Mt 18:18**

Octavian Bârlea își pune întrebarea, dacă nu cumva acest text ioaneic, să fi constituit chiar obârșia ori sursa primordială a rugăciunii pentru hirotonia episcopului, în spațiul nordic, pentru că de această problemă sunt legate și o serie de sacramente sau misterii, care presupuneau existența acolo a episcopilor, care să le săvârșească: Mărturisirea și Botezul [legat și acesta de iertarea păcatelor (strămoșesc și al celor comise până la primirea Sf. Botez)]. Cu atât mai mult cu cât Botezul – mai ales al adulților – era considerat în primele secole un privilegiu episcopal și se celebra de către aceștia cu mare fast mai ales în Noaptea Sfintei Învieri a Domnului, dar și cu alte ocazii.

*

Constituțiile Apostolice, 380: Rugăciunea de hirotonie a episcopului

Dăm în închiere o comparație de texte, privind asemănarea și diferențele din cadrul traducerii latine, a textului rugăciunilor de hirotonie a episcopului după Sf. Ipolit Romanul, *Tradiția Apostolică* (Roma, sec. III) și după *Constituțiile Apostolice*, Antiohia, c. 380. Fondul comun al textelor poate fi recunoscut, în ciuda distanței geografice și a diferenței de timp de un secol și

---

148 Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 235.
***Didascalia Apostolorum* a fost scrisă prin anul c. 230, de către un episcop iudeo-creștin, din nordul Siriei. El trebuie să se fi aflat în discuții polemice cu iudeo-creştinii, motiv pentru care a și manifestat interes deosebit față de legăturile creștinismului cu Vechiul Testament: la Ioan I. ICĂ jr., Ibidem, p. 235.**

149 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 207.

150 Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 573-574.

jumătate, care le desparte. Cuvintele cu litere cursive indică identitatea de text din *Constituțiile Apostolice*, cu cel din *Tradiția Apostolică* a Sf. Ipolit:

[Rugăciunea de hirotonie a Episcopului, după Sf. Ipolit Romanul, o Άγιος Ιππόλυτος Ρώμης, sec. III] **Traducerea latină *Veronense*, după Verona Palimpsest sau *Fragmentum Veronese*, datând c. 494, singura sursă latină, chiar cu unele omisiuni, a lucrării *Traditio Apostolica,* Ἀποστολικὴ παράδοσις. [BOTTE, *La Trad. Ap.*, 7-11; DIX, Le *Le Ministère*, 31-32]:** **[Spațiul sudic, *Palestina, Egipt, până la Roma*]**	***Rugăciunea de hirotonire a episcopului, din Constituțiile Apostolice, sec. IV, extinsă pe fondul celei din Tradiția Apostolică, a Sf. Ipolit Romanul sec. IV*** **Apostol. Konstit. (Ende des 4. Jh.) [Spațiul nordic, *Antiohia*]**
	Qui es, dominator Domine, Deus omnipotens, solus ingenitus ac regem non habens, qui semper es et ante sæcula existis, qui omnino nulla re indiges omnemque causam atque ortum superas, solus verus, solus sapiens qui solus altissimus es, natura invisibilis, cuius cognitio expers principii; solus bonus ac incomparabilis, *qui omnia nosti, antequam fiant*, ocultorum cognitor, inaccessus, domino carens;
Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui in excelsis habitas et humilia respicis, qui cognoscis omnia antequam nascantur, tu, qui dedisti terminos in ecclesia per verbum gratiae tuae, praedestinans ex principio genus iustorum Abraham, principes et sacerdotes constituens et sanctum tuum sine ministerio non derelinquens, ex initio	***Deus et pater unigeniti filii tui, Dei ac servatoris nostri*, conditor universorum per ipsum, provisor, tutor, *pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui in altis habitas et humilia respicis; tu qui dedisti leges ac regulas ecclesiæ per CHRISTI TUI ADVENTUM* in carne sub teste paracleto per apostolos tuos ac nos gratia tua adstantes episcopos, *qui ab initio præstitisti SACERDOTES* in populi tui curationem: Abel in primis, Seth, Enos, Noe, Melchisedec et Iob; qui constituisti *Abraham et ceteros* patriarchas cum fidelibus tuis famulis Mose, Aaron, Eleazar, Phinee; *qui in IPSIS DESUMPSISTI principes et sacerdotes* in tabernaculo testimonii, qui Samuel elegisti in sacerdotem et prophetam, *qui sanctuarium tuum sine ministris non reliquisti, qui benevolentia prosecutus es eos, in quibus voluisti glorificari: ipse nunc* quo-que intercessu Christi tui per nos *infunde virtutem principalis tui spiritus, QUI MINISTRAT dilecto puero tuo Iesu Christo, quem* voluntate tua *donavit sanctis apostolis ad te* æternum Deum *PERTINENTIBUS.* *Da* in nomine tuo, *DEUS cognitor cordis, huic servo tuo, quem elegisti in episcopum pascere sanctum tuum gregem et pontificem tuum agere, inculpate ministrantem nocte ac die*, et *placando faciem tuam* congregare numerum eorum, qui salvi fiunt, ac *offere tibi dona sanctæ tuæ ecclesiæ.***
saeculi bene tibi placuit in his, quos elegisti praedicari: nunc effunde eam virtutem, quae a te est, prncipalis spiritus (Const. Apost.: τοῦ ἡγεμονικοῦ πνεύματος) quem dedisti dilecto filio tuo Iesu Christo, quod donavit sanctis apostolis, *qui constituerunt ecclesiam per singula loca, sanctificationem tuam, in gloriam et laudem indeficientem nomini tuo.* Da, cordis cognitor Pater, super hunc servum tuum, quem elegisti ad episcopatum, pascere gregem sanctam tuam et primatum sacerdotii (ἀρχιερατεύειν σοι) tibi exhibere, sine reprehensione servientem noctu et die, incessanter repropitiari Vultum tuum et offerre dona sanctae ecclesiae tuae, spiritu primatus sacerdotii (πνεύματι τῷ ἀρχιερατικῷ) habere potestatem dimittere peccata secundum mandatum tuum, dare sortes secundum praeceptum tuum, solvere etiam omnem colligationem secundum potestatem, quam dedisti apostolis placere autem tibi in mansuetudine et mundo corde, offerentem tibi odorem suavitatis per puerum tuum Iesum Christum, per quem tibi gloria et potentia et honor, patri et filio cum spiritu sancto, et nunc et in saecula saeculorum. [151]	***Da illi*, Domine omnipotens, PER Christum tuum *PARTICIPATIONEM SANCTI SPIRITUS, ut habeat potestatem remittendi peccata secundum mandatum tuum, dandi cleros juxta præceptum tuum et solvendi omne vinculum secundum potestatem, quam tribuisti apostolis, utque tibi placeat in mansuetudine et mundo corde*, constanter, inculpate et irreprehensibiliter *offerendo tibi* purem et incruentum sacrificium, quod per Christum constituisti, mysterium novi testamenti, *in odorem suavitatis, per sanctum filium tuum Jesum Christum*, Deum ac salvatorem nostrum, *per quem tibi gloria, honor et CULTUS in sancto spiritu nunc et semper et in sæcula sæculorum*.** [153]

[151] **Luat după: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 137-138; compară cu traducerea românească, la: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 573-574.**

[153] **Luat după: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 137-138; compară cu traducerea românească, la: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 738-739.**

Edmundus HAULER, *Didascaliae Apostolorum fragmenta Veronensia latina*, Accedunt Canonum qui dicuntur Apostolorum et Aegyptiorum reliquiae, Lipsiae, 1900, pp. 103, 105-106; R. Hugh CONNOLLY, *The so-called Egyptian Church Order and derived Documents*, in *Texts and Studies*, VIII/4, Cambridge, 1916, pp. 175-176; Gregory DIX, *The Treatise*, 4-6; Die Bezeichnung des Bischofs als ἀρχιερεύς ist auf derselben Linie mit der Benennung der Apostel in dem Vorwort zu den Philosophumena Hippolyts (W. H. FRERE, *Early Forms of the Ordination*, in: H. B. SWETE, *Essays on the Early History of the Church and the Ministry*, London, 1918, p. 304).[152]	

Baza textului primordial – din *Tradiția Apostolică* – se poate recunoaște în formulările ulterioare din *Constituțiile Apostolice*, ca rezultat al evoluției gândirii teologice, din Biserica devenită liberă, după anul 313, precum şi cu noul mod de înțelegere al rolului episcopului [după primul Sinod Ecumenic de la Niceea, din anul 325], după delegarea sau cedare unei părți din atribuțiile acestuia presbyterilor. Rolul diaconilor n-a suferit prea multe schimbări, cu excepția că ei urmau să-și desfășoare activitatea liturgică față de preoți, așa cum au procedat până acum față de episcopi.

*

Concordanță biblică:

Trimiterile biblice și evoluția noțiunii de „arhiereu" în Vechiul și în Noul Testament, în conformitate cu textele scripturistice din *Biblia lui Bartolomeu Anania* sau Biblia sau Sfânta Scriptură, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, București, EIBM al BOR, 2001, p. 1778.

ARHIEREU

(termenul se suprapune în unele locuri cu cel de preot, având sensul de „mare preot" – în perioada antemozaică – şi cu slujirea hristică).

Arhiereii V. T.:

Melchisedec şi preoţii dinainte de Lege: Fc 14, 18; Evr 5, 6; 5, 10; 6, 20; 7, 1-21.

Ietro: Iş 2, 16; alți preoți: Iş 19, 22; 19, 24, numiţi îngeri: Ecc 5, 6.

Arhiereul mozaic: Lv 21, 10-15.

Veşmintele arhiereului: Iş 28, 2-43; 39, 1-31; Lv 8, 7-9.

Arhieria Noului Testament:

Să nu-l vorbeşti de rău: FA 23, 5.

Slujirea sa: Nm 1, 3; 4, 19; 5, 15; 8, 3; 8, 11-21; 18, 2-7; 27, 18-21; 31, 26-29; Iş 27, 20-21; 30, 7-8; 30, 10; 1 Rg 2, 28; 2, 36; 4, 18; Lv 4, 3-12; 16; 24, 3-4; 24, 8; Evr 5, 1; 5, 3; 8, 3; 9, 7; 9, 22-23; 1 Par 23, 13; 2 Par 24, 6-14; 34, 9; 4 Rg 12, 10; 22, 4; Mt 26, 3; 26, 50; 26, 57; 26, 62; FA 5, 21-28.

Iisus – Arhiereul mărturisirii noastre: Evr 3, 1; 5, 5; 8, 1.

– superior arhieriei V. T.: Evr 7, 11; 7, 26; 7, 28; 8, 6.

– arhiereu al bunătăţilor celor viitoare: Evr 9, 11.

– arhiereu milostiv: Evr 2, 17.

– străbate cerurile: Evr 4, 14.

– suferă pentru slăbiciunile noastre: Evr 4, 15.

Pentru Hristos arhiereu, vezi: Hristos.

***

1. *Tradiția Apostolică*, pp. 103-106 este luată după: Edmundus HAULER, *Didascaliae Apostolorum fragmenta Veronensia latina*, Accedunt Canonum qui dicuntur Apostolorum et Aegyptiorum reliquiae, Lipsiae, 1900, pp. 103-106; R. Hugh CONNOLLY, *The so-called Egyptian Church Order and derived Documents*, in *Texts and Studies*, VIII/4, Cambridge, 1916, pp. 175-176; Gregory DIX, *The Treatise*, 4-6, BOTTE, La Trad. Apost., 7-11.

   Die Bezeichnung des Bischofs als ἀρχιερεύς ist auf derselben Linie mit der Benennung der Apostel in dem Vorwort zu den Philosophumena Hippolyts (W. H. FRERE, *Early Forms of the Ordination*, in: H. B. SWETE, *Essays on the Early History of the Church and the Ministry*, London, 1918, p. 304).[153]
2. Pentru *Costituțiile Apostolice*, vezi: Franciscus Xaverius FUNK, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, I–II, Paderbonae, 1905, vol. I, pp. 475 şi 477.

[152] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 190, nota 92, [vezi și pp. 137-138], după textul rugăciunii lui Ipolit Romanul, de hirotonire a arhiereului.

Hirotonia Presbyterului
sau *das Beten „wie oben gesagt"*

Presbyterium

Das anfangs Bischof u. Presbyter identisch waren, ist eine unbestätige Hypotese.

[Că la început (*noțiunile de*, n.n) de Episcop și de Presbyter erau identice, este o ipoteză neconfirmată].[154]

La început, adică după Înălțarea la cer a Lui Iisus Hristos, era *Colegiul Apostolilor*, care a rămas la cifra de 11 membri, după trădarea și sinuciderea lui Iuda Iscarioteanul, locul acestuia fiind completat prin alegerea lui Matia (FA 1, 14-26). Apostolii și ucenicii acestora formau „cercul" *fraților*, care în faza de început ajunsese ca la 120 de persoane [FA 1, 15]. Cercul acesta s-a extins cu acela al fraților *adepți*, adică botezați și al acelor *simpatizanți* ai Lui Iisus Hristos, pentru că noțiunea de „creștin", χριστιανός, va apare mult mai târziu, și în Antiohia, nu la Ierusalim [FA 26, 28]. *Al treilea cerc* apărut a fost acela al presbyterilor.

Presbyterium-ul, de la presbyter, o *πρεσβύτερος* — όρος συνώνυμος με τον *επίσκοπο*, este instituția, care trebuie căutată în Vechiul Testament, unde, putem să-i identificăm pe *bătrâni*, presbyteri, încă în cartea *Numeri 11, 16*: Şi a zis Domnul către Moise: „Adună-Mi şaptezeci de bărbaţi dintre bătrânii lui Israel, pe care tu îi ştii că sunt bătrâni ai poporului şi cărturari ai lui, şi du-i la cortul mărturiei și vor sta cu tine acolo. Așa s-au conturat la poporul evreu vetero-testamentar Colegiul Bătrânilor, Colegiul Preoților, Colegiul Cărturarilor sau al Nomodidascalilor.

Din grupul celor 70 de bătrâni a evoluat mai târziu Sanhedrinul Mare, Μεγάλο Σανχεντρίν, sau Sinedriul, Συνέδριον, cu 71 de membri și Sanhedrinul Mic, Μικρό Σανχεντρίν, cu 23 de membri, despre care am mai amintit și urmează să mai amintim, pe parcursul lucrării de față. Din Sanhedrinul Mare făceau parte bătrânii sau „bătrânii norodului" în număr de 24, alături de 24 de căpetenii preoțești, și 22 de „cărturari", în total 70 de persoane, constituiau parte integrantă a *Sinedriului* sau Sanhedrin-ului, aflat sub protia Marelui Arhiereu sau Marelui Preot sau Pontifex Maximus, «Νάση» ή «Νασί», τον μεγάλο Αρχιερέα, cu care împreună forma 71 de persoane.[155]

Sinedriul evoluat din nucleul de 70 de *bătrâni* și de *înțelepți* a constituit și punctul de plecare pentru evoluția și formarea sistemului *conducerii colective*, la comunitatea iudeo-creștină, din *spațiul sudic*, ierusalimo-palestinian. Cu toate acestea, știrile privitoare la îndatoririle Presbyterium-ului sunt tocmai în sud, foarte sărace în informații, după cum se poate constata din textele vechi, originale din aceste părți. Explicația ar fi că instituția aceasta era în spațiul sudic atât de cunoscută și de la sine înțeles, încât se considera inutil să se mai fi făcut unele explicații referitoare la ea. Amănunte privitoare la presbyterium pot fi găsite tocmai *în nord*, după ce instituția aceasta a ajuns și acolo. În acest caz, unele amănunte ne oferă *Constituțiile Apostolice*, scriere aparținătoare acestui spațiu, precum și în Testamentum Domini. Numărul presbyterilor varia de la o regiune la alta. Testamentum Domini cerea suma numărului Sf. Apostoli (12), Constituțiile Apostolice menționau numărul patru sau 24. În Roma, pe timpul antipapei Novațian [c. 251-258] erau 46 de presbiteri [la Eusebiu din Cezareea, *Historia Ecclesiastica*, VI, 43, 11], unde au și fost delegați destul de devreme să desfășoare activitate liturgică.[156]

---

154 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 219, nota 131. Luat de O. Bârlea din: Hans ACHELIS, *Die ältesten Quellen des orientalischen Kirchenrechts*. I. Die Canones Hippolyti, in TU, 6, Leipzig 1891, p. 154 u.
În context luterano-protestant, Presbyterium-ul este „parlamentul ales" al unei comunități evanghelice, echivalent Consiliului Parohial, cu un epitrop sau curator în frunte: *Das Presbyterium ist das gewählte Parlament der Gemeinde* oder der Pfarre.

155 Luat din: Σανχεντρίν: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CE%B1%CE%BD%CF%87%CE%B5%CE%BD%CF%84%CF%81%CE%AF%CE%BD

156 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 216.

Etimologic, noțiunea de *ierarhie* – η ιεραρχία – de la ἱερός [sfânt sau consacrat] și ἀρχή [începuturi sau conducere], putea însemna în greacă atât „domnie sfântă”, cât și „sfinte începuturi” sau „începuturi consacrate”.

În schimb, pentru *spațiul nordic* nu se poate vorbi de un *Presbyterium*, după cum rezultă și din *Didascalia Apostolorum*, precum și din *scrisorile* Sf. Ignatie Teoforul al Antiohiei.[157]

Aici, presbyterium-ul, dacă și atunci când s-ar putea vorbi de el, mai degrabă forma un grup, o gardă, o suită a episcopului, folosiți din când în când pentru sfat, pentru că presbyterii nu erau încă delegați cu celebrarea liturgică.

***Colegii ale presbyterilor* existau nu numai în Ierusalim, ci și în alte centre, ca un gremiu de sfătuitori și ajutători, la dispoziția episcopului locului, candidații trebuind să aibă minimum 40 de ani, pentru a fi „ordinați” sau sfințiți în această treaptă.**

Instrucțiuni

Octavian Bârlea, în introducerea de la subcapitolul privind hirotonia presbyterului respinge teoria istoricilor bisericești, care susțin că abia în secolul al doilea a avut loc separarea dintre hirotonirea episcopului și a presbyterului. Istoricii bisericești ar susține că înainte de această dată, n-ar fi existat deosebire între presbyteri și episcopi.[158] În continuare, Octavian Bârlea explică faptul că treapta presbyterilor ar avea o altă origine, decât aceea a episcopilor și că presbyterii își au începuturile într-o parte a lumii creștine de atunci, adică *în sud* (Ierusalim și Palestina cu extinderile ulterioare), de unde au început să se dezvolte sau să se răspândească și în nord. Istoricul Octavian Bârlea nu intenționează ca teoria lui să devină o paradigmă, ci lasă posibilitatea ca cercetările ulterioare să confirme sau să infirme supoziția lui.[159] Argumentul invocat de Octavian Bârlea este „instrucțiunea”, care precede rugăciunea arhiereului, la hirotonirea presbyterului, din textul lui Ipolit Romanul:

> **Wenn ein Presbyter geweiht wird, soll der *Bischof* die Hand auf sein Haupt legen, indem auch die *Presbyter* ihn berühren; und er soll *sagen*, dem Vorhergesagten entsprechend, wie wir vom Bischof gesagt haben, *betend und sagend*.[160]**
>
> > **Când însă episcopul hirotonește un prezbiter, să-i pună mâna lui pe cap, iar prezbiterii să-l atingă și ei. Și să spună potrivit celor spuse mai înainte, cum am spus deci sus despre episcop, rugându-se și zicând:**
> >
> > **[după: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Op. cit., p. 576]**

Aici apare un element nou. Că episcopul își pune mîinile peste candidatul la preoție, este de sine înțeles, dar atunci apare întrebarea de ce și presbyterii presenți, trebuie să-și pună mâinile pe noul candidat la hirotonirea întru presbyter – *să-l atingă*? Numai că „Instrucția” nu dă nici o explicație în sensul acesta și nici nu poate fi trasă o altă concluzie că înainte ar fi fost altfel. Întrebarea se mai pune și de ce „Instrucțiunile” menționează la hirotonia episcopului și a diaconului, ca arhiereul hirtonisitor să se roage *o singură dată*, iar la hirotonia prezbyterului, această dispoziție este repetată *de trei ori*? Mai departe, avem în „Instrucțiunea” de la hirotonia diaconului, unde Tradiťio Apostolica explică deosebirea dintre prezbyter și diacon, reluând în discuție deosebirea dintre cele două trepte, pentru a accentua diferența dintre aceste două trepte ale preoției.

> **Der Diakon „empfängt nicht *den gemeinsamen Geist des Presbyteriums* an dem die Presbyter anteil haben… Über die Presbyter aber *legen auch die Presbyter die Hand wegen***

---

157 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 213. Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 423-473.

158 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 210.

159 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 210.

160 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 210-211 și nota 114: „Cum autem praesbyter ordinatur, inponat manum super caput eius episcopus, contingentibus etiam praesbyteris et dicat secundum ea quae praedicta sunt, sicut praediximus super episcopum, orans et dicens”.

dem gemeinsamen und ähnlichen Geist ihrer Aufgaben **(Botte: de leur charge).[161] Der Presbyter hat zwar das Vermögen, es zu empfangen, *er hat aber nicht die Macht es zu erteilen*. Deswegen weiht er nicht den Klerus. *Bei der Weihe des Presbyter aber besiegelt er*, σφραγίζειν (Botte: il fait le geste), während der Bischof weiht".[162]**

> **Diaconul „primind așa-dar nu Duhul comun al prezbiteriului, de care se împărtășesc preszbiterii…", „dar asupra prezbiterului să-și pună mâna și prezbiterii din pricina Duhului comun [*al îndatoririlor lor*, n.n.] și asemănător…" (la Botte: de leur charge)…, „Presbiterul are doar puterea de a-L primi [*acest Duh*, n.n.], nu are puterea de a-L da…", „De aceea [*presbyterul*, n.n.] nu hirotonește clerici. Dar la hirotonia prezbiterului să-l pecetluiască, dar episcopul îl hirotonește." [după: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Op. cit., p. 576].**

Cele două traduceri, în germană și în română au unele inadvertențe semantice, numai că aceasta este soarta tuturor traducerilor. Vezi și rubrica cu *instrucțiunea* de la hirotonia diaconului, din *Tradiția Apostolică*, la O. Bârlea, p. 253.

Octavian Bârlea face lumină în această nebuloasă și precizează că Instituția Colegiului presbyterilor trebuie să o căutăm în Vechiul Testament, după cum am mai explicat, unde formau un cerc al „bătrânilor" sau presbyterilor, dar cu această semantică de „senior", *zaken*, cu misiunea de-a învăța poporul, de-a judeca, de-a interpreta și aplica legile religioase și civile etc. Astfel de *Colegiu al seniorilor* sau presbyterilor exista nu numai în Ierusalim, iar candidații trebuiau să aibă cel puțin vârsta de 40 de ani, iar forma de primire a lor în Colegiu se făcea printr-o „sfințire", „hirotonie", *binecuvântare*, din partea celorlalți membri:[163] Die Aufnahme in das Kollegium fand durch *Ordination* statt. *Colegiul seniorilor*, bătrânii sau „bătrânii norodului" în număr de 24, alături de 24 de căpetenii preoțești, și 22 de „cărturari", în total 70 de persoane, constituiau parte integrantă a *Sinedriului* sau Sanhedrin-ului, aflat sub protia Marelui Arhiereu, împreună cu care, era constituit din 71 de persoane.[164]

Principiile acestui Colegiu al Seniorilor și modul său de activare sunt descrise de F. GAVIN, *The Jewish Antecedents of the Christian Sacraments*, London, 1928, p. 103:[165]

> **"Elders, properly so ordained, made up both the Great Sanhedrin – on the analogy of the Seventy Elders of Moses in Num. XI. 16 – and the local Sanhedrins. They form the model for the Christian presbyterate, wich makes its first appearance in the N.T. records, unannounced and unexplained, in Acts XI, 30, significantly enough at Jerusalem. The ordinand for the office of *zaken* ("elder") in Judaism must be at least forty years of age (according to Sota 22 b), and the care about the selection of elders at Jerusalem was specially necessary on order to keep Sadducees out the Sanhedrin".**

Fapte, 11, 30: ceea ce au și făcut, *trimiţându-le preoţilor* prin mâna lui Barnaba și a lui Saul. Compară cu: FA 12:25; FA 15:2; FA 24:17; Ga 2:10;

> **Numeri, 11, 16-17: și a zis Domnul către Moise: „Adună-Mi şaptezeci de bărbaţi dintre bătrânii lui Israel, pe care tu îi ştii că sunt bătrâni ai poporului şi cărturari ai lui, şi du-i la cortul mărturiei și vor sta cu tine acolo.**
>
> **Eu Mă voi pogorî și voi vorbi cu tine acolo și voi lua din duhul care este peste tine și voi pune peste ei; și ei vor purta'mpreună cu tine povara poporului, ca să n'o mai duci de unul singur."**
>
> **Compară cu: Nm 11:25;**

---

161 Bernard BOTTE OSB, *La Tradition Apostolique de Saint Hippolyte*. Essai de reconstruction, în *Liturgiewissenschaftliche Quellen und Forschungen*, Heft 39, Münster/Westf. 1963 (studiu publicat și în *Sources chrétiennes*, 11).

162 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 211-212, vezi și nota 116, de la p. 212.

163 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 213.

164 Vezi nota 24, pg. 44.

165 La Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 213, nota 117.

Leagănul Presbyterium-ului în Creştinism a fost *spațiul sudic* (Ierusalim, Palestina, cu extinderile ulterioare, tot în sud: Egipt, Etiopia, până la Roma etc.), texte, care sunt totuși foarte sărace în a oferi multe informații cu privire la Presbyterium. Nici traducerea saidică (egipteană) și etiopiană din *Traditio Apostolica* nu ne oferă informații, privitoare la presbyterium și misiunea lui. Am mai menționat că explicația ar fi, datorită faptului că în sud, presbyterium-ul era *de sine înțeles*, așa de împământenit, încât nu se simțea nevoia unor explicații, privitoare la originea și modul său de funcționare. Surprinzător este totuși că cele mai bune mărturii despre presbyterium, vor fi găsite în *spațiul nordic* (Antiohia, Siria, Asia Mică etc.), desi acolo nu se poate vorbi despre *preoți* – presbyteri – în înțelesul *sudic* al cuvântului, după cum reiese și din *Didascalia Apostolorum* și din *epistolele* Sf. Ignatie Teoforul al Antiohiei (68-c.107).[166] În conformitate cu aceste documente, în spațiul Nordic, presbyterii sunt amintiți, însă Episcopul este cel care, după bunul său plac, le încredințează acestora o misiune sau nu. Ei formau, mai degrabă un *cerc de seniori*, de bătrâni, în jurul Episcopului, pe care, la nevoie acesta îi consulta, un fel de „gardă de onoare a arhiereului”, pentru că rolul preponderent în viața liturgică le era rezervat *Episcopului și Diaconului* [iar mai târziu diaconiței], nu presbyterului.[167]

> ***Constituțiile Apostolice* VIII, 16, aparținătoare spațiului Nordic menționează că presbyterii în spațiul sudic erau cooptați sau *adăugați*[168] după cum dovedește și *rugăciunea de la hirotonia presbyterului*, din acest document [adică din *Constituțiile Apostolice*, VIII, 16]:**
>
> **”Blicke herab auf diesen deinen Diener, der mit dem *Votum* und nach dem *Urteil des ganzen Klerus* in das Presbyterium kooptiert wurde”.[169]**
>
> **„privește spre robul Tău acesta, care e adăugat [*cooptat*, la O. Bârlea, n.n.] prezbiteriului cu votul și judecata întregului cler…”[170]**

Constituțiile Sfinților Apostoli prin Clement (Antiohia cca 380):[171]

XVI. Despre hirotonia prezbiterului

1 **Iar despre hirotonia prezbiterului, eu [Ioan], cel iubit de Domnul [*In 13, 23*], vă rânduiesc vouă, episcopilor, acestea:**

2 **Când hirotonești un prezbiter, o episcope, pune-I mâna pe cap tu însuți, înconjurat de prezbiteriul și diaconii tăi, și rugându-te spune așa:**

3 **– Doamne Atoatețiitorule, Împăratul nostrum, Care prin Hristos ai creat toate și prin El proniezi în chip corespunzător toate – căci cine are puterea de a face lucruri felurite, Acela are și puterea de a pronia în chip felurit –, pentru că prin El, Dumnezeu, proniezi cele nemuritoare prin păzirea lor așa, pe cele muritoare prin urmași, sufletul prin grija de legi, iar trupul prin împlinirea nevoilor. Tu Însuți deci și acum privește la sfânta Ta Biserică și o sporește pe ea, înmulțește-I pe întâi-stătătorii [proestōtas] ei și dă-le putere să se ostenească cu cuvântul și cu fapta spre zidirea poporului Tău.*4* Tu Însuți și acum privește spre robul Tău acesta care e adăugat prezbiteriulului cu votul și judecata întregului cler, și umple-l pe el de Duhul harului și al sfatului, ca să ajute și să cârmuiască pe poporul Tău cu inimă curate, așa cum ai privit spre poporul alegerii Tale [Israel] și i-ai poruncit lui Moise să aleagă bătâni [prezbiteri; [*Nm* 11, 16], pe care i-ai umplut de Duhul. *5* și acum, Doamne, dă-I să păzească neştirbit în noi Duhul harului Tău, ca plin de lucrările vindecărilor și de cuvântul învățăturii, să educe în blândețe poporul Tău și să slujească Ție în gând curat și suflet voitor [*2 Mac* 1, 3], și să săvârșească fără prihană sfintele jertfe pentru poporul Tău. Prin Care Ție fie slava, cinste și venerarea în Duhul Sfânt în veci. Amin.**

---

166 La Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 213-214. Vezi și: *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de diacon Ioan I. ICĂ jr., ..., Op. cit., pp. 256-261 și mai ales pp. 272-273, *Excurs despre Epistolele ignatiene*.
Sfântului Apostol Petru (c. 45 - c.53) i-a urmat în Antiohia Sf. Evod (c. 53 - c.68), apoi Sf. Ignatie (c. 68 - c. 107).

167 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 213-214.

168 Franciscus Xaverius FUNK, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, I–II, Paderbonae, 1905, I, pp. 522-523, la: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 214, nota 118.

169 Ibidem.

170 Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Op. cit., p. 756.

171 Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Op. cit., pp. 755-756.

> **Im nördlichen Raum aber konnte man nicht von einem Presbyterium im eigentlichen Sinne des Wortes sprechen, wie auch aus der Didaskalia Apostolorum und selbst aus den Briefen des hl. Ignatius von Antiochia zu entnehmen ist. Die Presbyter werden dort wohl erwähnt, aber der Bischof ist derjenige, der die Presbyter nach seinem Gutdünken zu seinem Dienst wählt. Und wenn im Norden vom Presbyterium die Rede ist, soll es als ein Kreis von betagten Männern aufgefast werden, die sich um den Bischof versammeln und, falls notwendig, von Bischof um Rat gefragt werden; es ist also eher eine Ehrengarde des Bischofs ohne einen realen Aufgabenbereich.**[172]

Prin urmare, avem de-a face în nord cu o cooptare a presbyterilor la structura deja existentă a *episcopului* și a *diaconului*. Episcopul era acela care-i coopta pe presbyteri.

Această formă de *cooptare* nu era cu siguranță făcută de Presbyterium, ci de o instanță superioară. În această cooptare făcută de întregul cler – deci și de diaconi, nu numai de colegiul presbyterilor – episcopului îi revenea dreptul de decizie, fie că era vorba de „sufragiu" sau de „judicium". Cooptarea o face episcopul, ceilalți având doar dreptul de-a face mărturie, nu de participare la scrutin.[173] **Chiar și îndrumările pe care Sf. Apostol Paul le dă ucenicului său Timotei se încadrează mai bine în structura spațiului *nordic*, decât a celui *sudic*, pentru că amintește doar de episcop și de diaconi, nemenționând presbyterii: 1 Timotei 3, 1-15. Epistola a fost scrisă spre sfârșitul vieții Apostolului, prin anul 63-64. Numărul presbyterilor, de pe lângă episcop se reducea la cifre simbolice, 12, 4, 24 ori în funcție de necesitățile reale ale unei biserici locale. Abia după primul Sinod Ecumenic de la Niceea, din anul 325, numărul presbyterilor din jurul unui episcop a devenit nelimitat, pentru că prin constituirea eparhiilor, acestora dintâi li s-au încredințat și funcții de conducere a comunităților (parohiilor de mai târziu) și de celebrare liturgică, pentru nevoile acestora, pentru că episcopul, mai ales în spațiul nordic, nu putea să fie peste tot prezent.**[174] **În acest sens aș menționa doar un exemplu, de pe la mijlocul secolului al III-lea, pe care-l relatează Eusebiu Episcop de Cesareea, în *Historia Ecclesiastica*, Cartea a Șasea, XLIII, 11: *Roma pe timpul lui Novatian (251-c.258), Antipapă, avea 46 de presbyteri, 7 diaconi, 7 hipodiaconi, 42 de acoliți, 52 de exorciști, citeți* (lectori)*, ușieri și peste 1500 de văduve și nevoiași, „pe care-i hrănește doar iubirea și filantropia creștină"*. Se apreciază că Roma ar fi avut atunci la peste 30.000 de creștini, la o populație totală de un milion de locuitori.**[175]

Privitor la presbyteri, *instrucția* din *Canones Hippolyti* [canonul 4], ne pune în fața unei alte probleme și mai dificile, legată de *putere* și de *har* și de *drept și* de *putere*.[176] **Acolo se precizează:**

> **Dacă un presbyter va fi hirotonit, atunci trebuie să fie făcute pentru el toate cele care se obișnuiește și pentru un episcop, cu excepția așezării în scaunul arhieresc. Pe *capul său* [*prin punerea mâinilor*, n.n.] trebuie rostită întreaga rugăciune de la hirotonirea episcopului, cu excepția de-a nu i se pronunța titlul de episcop [ci pe acela de *presbyter*, n.n.]. Presbyterul este egal în toate cu Episcopul, cu excepția catedrei (tronului) și a hirotoniei, pentru că lui nu i s-a dat puterea de-a hirotoni.**
>
> > **Wenn ein Presbyter geweiht wird, soll man für ihn alles machen, was man für einen Bischof macht, mit Ausnahme der Einsetzung in die (bischöfl.) Kathedra.**
> >
> > **Man soll über ihm das ganze Weihegebet des Bischofs beten, mit Ausnahme nur des Bischofstitel. Der Presbyter ist dem Bischof gleich in allem, mit Ausnahme der Kathedra und der Ordination; denn ihm ist nicht gegeben die Macht zu ordinieren.**[177]

Acest text ar da peste cap tot ce s-a argumentat și prezentat până acum, dacă presbyterul este în toate egal cu episcopul, în afară de faptul că nu este întronizat în scaunul arhieresc și că nu are

---

[172] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 213.**
[173] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 215.**
[174] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 216.**
[175] **EUSEBIU de Cezareea, Scrieri partea întâia (vol.I), *Istoria Bisericească și Martirii din Palestina*, traducere, studiu, note și comentarii de Prof. Teodor BODOGAE, vol. I, Buc. 1987, 451 p; vezi p. 266 și nota 206.**
[176] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 218, vezi și p. 219.**
[177] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 218.**

puterea să hirotonească. O dilemă nu numai între *putere* și *har* și între *drept* și *putere*, ci și între două trepte: presbyter și episcop. Numai că acest text nu datează din secolul al III-lea, ci din cele următoare IV-V, fiind o interpolare cu caracter polemic din perioada de după dizolvarea practică a presbyterium-ului și trimiterea acestora prin comunități (parohii), fapt, care pe unii i-a făcut să devină invidioși pe episcopi, de unde și pretențiile de egalitate cu aceștia.[178]

Privitor la hirotonia presbyterului, Octavian Bârlea ne trimite la rugăciunile de hirotonie a lui Ipolit Romanul, la mărturiile Fericitului Ieronim, la cele ale lui Serapion, la *rugăciunea în doi* – după ritul koptic și la formularele acelea de rugăciune, la Constituțiile Apostolice și la Testamentum Domini.[179]

*

Rugăciunea de hirotonire a presbyterului, după Ipolit Romanul[180]

VII. Despre prezbiteri

[*Instrucțiunea* scurtă, precede rugăciunea]

> **Când însă episcopul hirotonește un prezbiter, să-i pună mâna lui pe cap, iar prezbiterii să-l atingă și ei. Și să spună potrivit celor spuse mai înainte, cum am spus deci sus despre episcop, rugându-se și zicând:**

[după: Ioan I. ICĂ jr., Op. cit., p. 576]

Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, respice super servum tuum istum et impartire spiritum gratiae et consilii, presbyteris ut adiuvet et gubernet plebem tuam in corde mundo, sicuti respexisti super populum electionis tuae et praecepisi Moysi ut elegeret presbyteros, quos replesti de spiritu tuo quod tu donasti famulo tuo; et nunc Domine, praesta indeficienter conservari in nobis spiritum gratiae tuae et dignos effice ut credentes tibi ministremus in simplicitate cordis laudantes te, per puerum tuum Christum Iesum, per quem tibi gloria et virtus, Patri et Filio cum Spiritu Sancto in Sancta Ecclesia et nunc et in saecula saeculorum. Amen.[181]

> **[*Traditio Apostolica*, VIII, 2-5; HAULER, 108-109; CONNOLLY, *The so-called…*, p. 178; DIX, *The Treatise*, 13-14; BOTTE, La Trad. Ap., 21, 23][182]**

Traducerea românească, după Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 576:

> **Dumnezeule și Tată al Domnului nostru Iisus Hristos, privește spre robul Tău acesta și dă-i Duhul harului și sfatului prezbiteriului, ca să ajute și să conducă norodul Tău cu inimă curată, așa cum ai privit spre poporul alegerii Tale și ai poruncit lui Moise să aleagă prezbiteri [bătrâni], pe care i-ai umplut cu Duhul Tău, pe care L-ai dat slujitorului Tău [Moise; *Nm* 11, 16-25].**
>
> **Și acum, Doamne, fă ca Duhul harului Tău să rămână nelipsit în noi și fă-ne vrednici ca umpluți de El să-Ți slujim în simplitatea inimii, lăudându-Te prin Slujitorul/Copilul Tău Iisus Hristos, prin care Ți se cuvine slavă și putere împreună cu Duhul Sfânt în sfânta Biserică, acum și în vecii vecilor. Amin.**

---

178 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 219-220.

179 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 226-247. Das Beten zu zweit (p. 235): Privitor la *rugăciunea în doi*, ritul koptic, pentru hirotonia preotului, păstrat în mare parte identic, de-a lungul secolelor, stabilește că lângă episcopul hirotonisitor stă numai un singur preot, care este implicat și el în administrarea acestei Sfinte Taine, alături de episcop. Așadar episcopul rostește două rugăciuni, iar a treia este rostită de acest preot însoțitor. Diaconul face numai invitația: Orate [roagă-te!]. Rugăciunile de hirotonie a presbyterului, din ritul kopt sunt mai lungi, au suferit o evoluție, în comparație cu textul din Tradiția Apostolică a lui Ipolit Romanul. Păstrarea textului, în această formă a lui de extensiune, a fost posibilă, prin ocolișul procesului de redactare, pe care l-au înregistrat Constituțiile Apostolice. Bârlea, pp. 236-237.

180 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 226-227. Vezi și textul românesc la: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op., cit., p. 576.

181 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 227, nota nr. 140. Vezi și textul românesc la: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op., cit., p. 576.

182 Vezi literatura citată la Rugăciunea lui Ipolit Romanul, la *hirotonirea Episcopului*.

Aici avem cazul unei singure și scurte rugăciuni de hirotonie a presbyterului, care a evoluat din „sudarea" sau fuzionarea a două rugăciuni mai vechi: prima parte (divizată și aceasta în trei părți) purtând caracteristica rostirii din partea *unei singure personae* [a episcopului], de sorginte antiohiană – *spațiul nordic*; a doua parte a rugăciunii poartă însă specificul unei „rugăciuni rostite în comun", cu puternice rădăcini în Vechiul Testament, al unei *rugăciuni colegiale*, [specifică *spațiului sudic*], prin folosirea de două ori a pronumelui personal „noi": 1. *Duhul harului Tău să rămână nelipsit în noi*; și 2. Și *fă-ne* [pe noi, n.n.] *vrednici*. În acest context, Octavian Bârlea redă cuvintele lui Gregory DIX, care scrie:

> **„Il est pour le moins frappant – bemerkt schon Gregory Dix – de constater que le 'peuple élu'... est le peuple juif, que 'l'Esprit' accordé est celui que Dieu a conféré à Moise (et non au Christ), et que enfin, le fait de 'demeurer sans cesse' apliqué à l'Esprit de Moise est un élément important de la notion de *semikah* parmi les juifs. La Notion d'une 'transmission' de l'Esprit, qui apparaît dans cette prière, et que la doctrine juive admettait certainement, fait apparaître un nouveau contraste avec la prière pour l'évêque, dont elle semble absente".[183]**

***Prima rugăciune*, de la *Dumnezeule...,* până la curată..., rostită de acel „protos", *recte* episcop, acesta cere revărsarea asupra candidatului Duhul harului și al sfatului bun, din cadrul presbyterium-ului [ca și *colegiu* al presbyterilor, n.n.]. Nu se știe dacă această rugăciune, în forma ei primordială și extinsă ar fi servit încă din epoca precreștină, pentru membrii din presbyterium-ul sinagogal, nu se poate afirma cu siguranță.[184] În forma pe care o avem la Ipolit Romanul, rugăciunea a traversat forma de conținut creștin, prin menționarea Numelui Domnului nostru Iisus Hristos.**

***A doua rugăciune* dă senzația că ar fi vorba de *întreg prezbiterium-ul*, nu de „primirea unui nou membru, în mijlocul lui" și maniestă o puternică legătură cu Vechiul Testament (Numeri 11, 16-17 și 25). Prin atribuirea demnității preoțești și a atribuțiilor legate de aceasta, rugăciunea a doua dă mai mult imaginea unei „rugăciuni a solidarității" a presbiterilor creștini cu Moise, al cărui Duh s-a menținut în mod nealterat sau nemicșorat: *„...așa cum ai privit spre poporul alegerii Tale și ai poruncit lui Moise să aleagă prezbyteri, pe care i-ai umplut cu Duhul Tău..."*. Se mai poate constata, subliniază Octavian Bărlea, că a doua rugăciune nu privește atât de mult înălțarea candidatului la demnitatea preoției, cât *confirmarea solidarității* cu acesta, pentru ca întreg presbiterium-ul să rămână un gremiu omogen și în bună înțelegere.**

Prima rugăciune* [nord] *sau prima parte a rugăciunii de hirotonie a presbyterului, după Ipolit Romanul:	***A doua rugăciune* [sud] *sau a doua parte a rugăciunii de hirotonie a presbyterului, după Ipolit Romanul:***
Dumnezeule și Tată al Domnului nostru Iisus Hristos, privește spre robul Tău acesta și dă-i Duhul harului și sfatului prezbiteriului, ca să ajute și să conducă norodul Tău cu inimă curată,	**așa cum ai privit spre poporul alegerii Tale și ai poruncit lui Moise să aleagă prezbiteri [bătrâni], pe care i-ai umplut cu Duhul Tău, pe care L-ai dat slujitorului Tău [Moise; *Nm* 11, 16-25]. Și acum, Doamne, fă ca Duhul harului Tău să rămână nelipsit în noi și fă-ne vrednici ca umpluți de El să-Ți slujim în simplitatea inimii, lăudându-Te prin Slujitorul/ Copilul Tău Iisus Hristos, prin care Ți se cuvine slavă și putere împreună cu Duhul Sfânt în sfânta Biserică, acum și în vecii vecilor. Amin.**

Un lucru foarte important, care se poate deduce din această a doua parte a rugăciunii de hirotonie a presbyterului, este că încă și pe timpul lui Ipolit Romanul, adică până la începutul secolului al III-lea, preoții nu erau încă autorizați să celebreze Sfânta Liturghie, adică Sfânta Euharistie. Tot în acest consens se poate afirma că hirotonia diaconului și a preotului, la Ipolit Romanul nu era legată sau determinată de anafora. Cel care celebra Sfânta Euharistie, era doar Episcopul. Presbyterii erau cu siguranță adunați în jurul Episcopului, la celebrarea liturguca, își întindea mâinile spre Sfintele Daruri, în timp ce episcopul citea anaphora, ca într-un fel de

---

[183] DIX, *Le Ministère*, p. 57, citat la: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 230.
Compară cu textele din Numeri 11, 16-17 și 25, supra.
[184] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 230.

„concelebrare" sau începuturile unei concelebrări ale preoților cu Episcopul lor. Acest lucru, adică autorizarea și trimiterea presbyterilor prin comunități, să celebreze ei înșiși și singuri misterul euharistic, fără ca episcopul să fie prezent sau implicat, s-a petrecut mult mai târziu, după moartea lui Ipolit Romanul, adică după anul 313, respectiv 325.

Între aceste două rugăciuni a Sf. Ipolit Romanul și a lui Serapion pe de o parte, și cele (două), privind hirotonia diaconului, din *Codex Barberini graecus 336*, respectiv *Arhieraticon*, București, 1993, pe de altă parte, nu există nici o asemănare sau paralelă. Primele două texte [*Ipolit și Serapion*] au câte o singură rugăciune de hirotonie, în timp ce în *Codex Barberinii graecus 336* și în *Arhieraticon*, București, 1993, dispunem de DOUĂ texte de rugăciuni de hirotonie.[185]

*

Rugăciunea de hirotonie a presbyterului după Euchologiul lui Serapion sec. IV

29 (13) Punere a mâinilor la așezarea prezbiterilor

> **Stăpâne, Dumnezeule al cerurilor, Tată al Unuia-Născut al Tău, întindem mâna noastră peste omul acesta și ne rugăm să vină peste el Duhul Adevărului; să i se dea chibzuință, cunoaștere și inimă bună; ca să fie în el Duh dumnezeiesc ca să poată să fie econom în poporul Tău, să mijlocească (presbeuein) dumnezeieștile Tale cuvinte și să împace poporul Tău cu Tine, nefăcutul Dumnezeu. Cel care din Duhul lui Moise ai dăruit Duh sfânt peste cei aleși, împarte și acestuia Duh Sfânt din Duhul Unuia-Născut spre har al înțelepciunii, cunoașterii și dreptei credințe, ca să poată sluji Ție în cunoștință curată prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin care Ți se cuvine slava și puterea acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.**[186]

Rugăciunea își are originea în spațiul sudic, de unde provine chiar și Presbyterium-ul. Și aici se observă legătura strânsă și asemănarea dintre această rugăciune a lui Serapion și textul rugăciunii Sf. Ipolit Romanul: vezi Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 576.

Astfel, se poate identifica nu numai fuziunea sau sudarea a două texte de rugăciuni, devenită una singură, cât și înrudirea textului cu cel al lui Ipolit Romanul. Se exclude posibilitatea ca un text să fi influențat textul celuilalt, cât mai degrabă faptul că amândouă textele, al Episcopului Serapion și al Papei Ipolit, au folosit un text mai vechi comun sau accesibil pentru amândoi:

Rugăciunea de hirotonie a presbyterului după Euchologiul lui Serapion sec. IV	**Rugăciunea de hirotonire a presbyterului, după Ipolit Romanul, înainte de anul 235** **Traducerea românească, după Ioan I. ICĂ jr.**[188]
***Prima rugăciune:* [1.] Stăpâne, Dumnezeule al cerurilor, Tată al Unuia-Născut al Tău, întindem mâna noastră peste omul acesta și ne rugăm să vină peste el Duhul Adevărului; să i se dea chibzuință, cunoaștere și inimă bună; ca să fie în el Duh dumnezeiesc ca să poată să fie econom în poporul Tău, să mijlocească (presbeuein) dumnezeieștile Tale cuvinte și să împace poporul Tău cu Tine, nefăcutul Dumnezeu.**	***Prima rugăciune:* [1.] Dumnezeule și Tată al Domnului nostru Iisus Hristos, privește spre robul Tău acesta și dă-i Duhul harului și sfatului prezbiteriului, ca să ajute și să conducă norodul Tău cu inimă curată,**
***A doua rugăciune:* [2.] Cel care din Duhul lui Moise ai dăruit Duh sfânt peste cei aleși, împarte și acestuia Duh Sfânt din Duhul Unuia-Născut spre har al înțelepciunii, cunoașterii și dreptei credințe, ca să poată sluji Ție în cunoștință curată prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin care Ți se cuvine slava și puterea acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.**[187]	***A doua rugăciune:* [2.] așa cum ai privit spre poporul alegerii Tale și ai poruncit lui Moise să aleagă prezbiteri [bătrâni], pe care i-ai umplut cu Duhul Tău, pe care L-ai dat slujitorului Tău [Moise; *Nm* 11, 16-25].** ***Finalul:* Și acum, Doamne, fă ca Duhul harului Tău să rămână nelipsit în noi și fă-ne vrednici ca umpluți de El să-Ți slujim în simplitatea inimii, lăudându-Te prin Slujitorul/Copilul Tău Iisus Hristos, prin care Ți se cuvine slavă și putere împreună cu Duhul Sfânt în sfânta Biserică, acum și în vecii vecilor. Amin.**

[185] **Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 875-876 și 981-982; *Arhieraticon*, București, 1993, pp. 80-81.**

[186] **Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 875-876.**

[187] **Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 875-876.**

[188] **Traducerea românească, după: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 576.**

Și de această dată, între aceste două rugăciuni a Sf. Ipolit Romanul și a lui Serapion, și cele (două), privind hirotonia presbyterului, din *Codex Barberini graecus 336*, respectiv *Arhieraticon*, București, 1993, nu există nici o asemănare sau paralelă. Primele două texte au câte o singură rugăciune de hirotonie, în timp ce în *Codex Barberinii graecus 336* și în *Arhieraticon*, București, 1993, dispunem de DOUĂ texte de rugăciuni de hirotonie.[189]

*

Rugăciunea *în doi*, după ritul kopt
sau
cea mai frumoasă evoluție a *ritului hirotoniei presbyterului* în spațiul sudic

Am menționat anterior, că în canonul 4 din *Canones Hippolyti*, se reglementează modul în care trebuie să fie făcută hirotonia presbyterului, adică trebuie să se desfășoare la fel ca și aceea a hirotonirii episcopului, cu excepția că nu va fi întronizat în scaunul arhieresc și că în timpul rostirii rugăciunii de hirotonire, care însoțește punerea mâinilor pe capul său, nu i se pronunță tilul de episcop, *ci pe acela de presbyter*. Cu toate acestea, presbyterul nu va putea da acest dar al preoției mai departe, pentru că prin hirotonie, lui nu i s-a acordat puterea de-a o da mai departe, ci numai pe aceea de-a primi el însuși și singur, harul preoției. Cele două rugăciuni, de hirotonie a lui Ipolit Romanul și a lui Serapion, care au fost fuzionate într-o singură rugăciune, după cum s-a putut constata în rândurile anterioare, mai pot fi până astăzi admirate și reconstituite în ritul kopt de hirotonie al presbyterului, chiar dacă pe parcursul secolelor au fost supuse unui proces de interpolare, modificare sau adaptare la evoluțiile liturgice, care au avut loc și la miafiziții Bisericii din Egipt. În primul rând schimbările au fost impuse de evoluția Presbyterium-ului și a funcțiunilor preoților, care nu mai stau doar în jurul Episcopului ci slujesc și ei și conduc comunitățile parohiale sau monahale. Din vechiul sistem de Presbyterium, al Bisericii primare, la copți mai putem regăsi practica de la hirotonia preotului, unde alături de episcopul hirotonisitor trebuie să stea un preot. Acest preot nu este un simplu asistent sau „concelebrant", în sensul în care noi suntem obișnuiți să înțelegem termenul, ci este direct implicat în slujba de hirotonie, pentru că a doua parte a acestei rugăciunii o rostește el, nu episcopul hirotonisitor.

Textul rugăciunii în doi, după ritul kopt

Episcopul hirotonisitor, punându-și mâinile pe capul candidatului se roagă:
[Der Bischof sagt bei der Handauflegung:][190] [I. *prima rugăciune* și II. *a doua rugăciune*]
I. *Episcopus*: Dominator Domine Deus omnipotens, qui creasti
omnia per Verbum tuum coaeternum, providens omnibus
per temetipsum secundum beneplacitum tuum,
qui respicis omni tempore super Ecclesiam tuam
sanctam, faciens eam crescere et eos, qui sunt
antistites in ea augeri, et dans virtutem eis,
ut laborent verbo et opere:
respice super servum tuum. N., qui promovetur ad
presbyteratum secundum suffragium et judicium eorum,
qui eum in medium duxerunt; imple eum Spiritu
Sancto et gratia timentem ante faciem tuam, ut
Praesit et regat populum in corde puro

---

[189] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 875-876 și 981-982; *Arhieraticon*, București, 1993, pp. 80-81. Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 232-235.

[190] Traducerea în latină a textului am luat-o după: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 236.

II. quemadmodum respexisti super populum tuum, quem elegisti,
et mandasti servo tuo Moysi, ut eligat sibi presbyteros eos,
quos tu replevisti Spiritu Sancto non manufacto (increato),
qui a te procedit.

Diaconus dicit. Orate!
Sacerdos (der PRESBYTER):[Preotul co-hirotonisitor se roagă]:

Ita Domine exaudi nos quaesumus te et custodi in nobis etiam Spiritum Sanctum gratiae tuae non manufactum (increatum), concede ei spiritum sapientiae tuae, ut sit plenus virtutibus salutaribus et verbo doctrinae, ut erudiat populum tuum in mansuetudine et serviat tibi in sanctitate et mente pura et anima candida, ut perficiat opera sacerdotii super populum tuum, qui pro debito prodent miseriam suam ei, ut regenerat eos per regenerationem lavacri.

Me vero etiam munda ab omnibus peccatis alienis et libera me ab iis, quae mea ipsius sunt, per mediationem unigeniti Filii tui domini nostri et Dei nostri et Salvatoris nostri Jesu Christi, per quem etc.*

*** Octavian Bârlea a preluat textul din: Henricus DENZINGER, *Ritus orientalium Coptorum, Syrorum et Armenorum in adminstrandis Sacramentis*, II, Graz, 1961, pp. 12-13.**

Această rugăciune ne redă Rugăciunea de hirotonie a presbyterului după Sf. Ipolit Romanul, într-un stadiu superior de redactare. Evoluția acestui text în forma ulterioară, din ritul kopt a avut loc pe o cale ocolită, prin intermediul Constituțiilor Apostolice, specifică Octavian Bârlea.[191] Este lesne de observat, *sudarea* celor două rugăciuni, din *ritul rugăciunii în doi*, după rânduiala koptă, rostită de episcop și de un preot co-hirotonisitor.

Episcopul rostește prima rugăciune și începutul celei de a doua rugăciuni, restul textului continuând să-l rostească preotul asistent și co-hirotonisitor: Die Bestimmung der *Canones Hippolyti*, die einen Bischof und einen Presbyter zur Spende der Weihe verlangt, wird hier bis zum heutigen Tage bestätigt.[192]

Această situație confirmă faptul că Sf. Ipolit Romanul nu intenționa – direct sau indirect – să devină exponentul ritului alexandrin, ci mai degrabă el era condus de intenția unirii sau a creerii unei sinteze între tradițiile liturgice ale spațiului *sudic* și al celui *nordic*.[193]

În afară de acest text de *rugăciune în doi* sau „das beten wie oben gesagt”, de la hirotonia presbyterului, Biserica Koptă din Egipt mai are și alte texte liturgice, legate de hirotonii și de hirotesii, care ar trebui cunoscute: hipodiacon, presbyter, egumen, episcop, patriarh etc.

*

Rugăciunea de hirotonie a presbyterului după Constituțiile Apostolice

Rugăciunea din cartea a VIII-a a *Constituțiilor Apostolice*, Αποςτολικαι Διαταγαι, Constitutiones Apostolicae (lat.) sau Aşezămintele Sfinților Apostoli, Antiohia, c. 380, dezleagă misterul îndrumării de-a se ruga de trei ori sau *Das dreimalige* „oret”, din Traditio Apostolica, Αποστολικὴ παράδοσις [210-235], a Sf. Ipolit Romanul, de la hirotonia presbyterului: VII. *Despre prezbiteri*: Când însă episcopul hirotonește un prezbiter, să-i pună mâna lui pe cap, iar prezbiterii să-l atingă și ei. Și să spună potrivit celor spuse mai înainte, cum am spus deci sus despre episcop, rugându-se și zicând: [după: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 576]. Partea din text, comună celei din *Traditio Apostolica* [Ipolit Romanul], este trecută cu litere cursive.

Constituțiile Apostolice, cartea a VIII-a [XVI *Despre hirotonia prezbiterului*]

1 Iar despre hirotonia prezbiterului, eu [Ioan], cel iubit de Domnul [*In 13, 23*], vă rânduiesc vouă, episcopilor, acestea:

2 Când hirotonești un prezbiter, o, episcope, pune-i mâna pe cap tu însuți, înconjurat de prezbiteriul și diaconii tăi, și rugându-te spune așa: [după: Ioan I. ICĂ jr., Op. cit., p. 755, rugăciunea de hirotonire, la pp. 755-756].

---

191 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 237.
192 Ibidem.
193 Ibidem.

A **[3] Allmächtiger Herr, unser Gott,**
der du durch Christus das All erschaffen hast
und durch ihn für alles zweckmässig sorgst;
denn wer die Macht hat, verschiedenes zu schaffen,
hat auch die Macht, für dasselbe verschiedenartig
zu sorgen.
Denn durch ihn, o Gott, sorgst du für die Unsterblichen
durch Bewachung allein,
für die Sterblichen aber durch Nachfolge,
für die Seele durch die Sorge der Gesetze
und für den Leib durch Befriedigung seiner Bedürfnisse

I. **[4] Siehe selbst nun**
auf deine heilige Kirche
und vermehre sie,
mache voll die Zahl ihrer Vorsteher
und verleihe die Kraft,
daß sie in Wort und Werk
zur Erbauung Deines Volkes arbeiten.

II. ***Siehe selbst nun auch***
auf diesen deinen Diener,
der durch die Wahlstimme
und das Urteil des ganzen Klerus
dem Presbyterium beigegeben worden ist.
Erfülle ihn mit dem Geiste der Gnade
Und des Rates,
Damit er sich Deines Volkes annehme **(adiuvet, ἀντιλαμβάνεσθαι)**
und es leite **(gubernet, κυβερνᾶν)** ***mit reinem Herzen.***

III. ***So wie Du einst auf das auserwählte Volk***
herabgesehen
und dem Mose befohlen hast,
Presbyter auszuwählen,
die Du mit dem Geiste erfüllt hast,
[5]*auch jetzt, o Herr, gewähre,*
indem Du in uns den Geist deiner Gnade
ununterbrochen bewahrst,
***daß er*, ERFÜLLT mit Heilkräften**
und mit Lehrgaben,
sanftmütig Dein Volk belehre,
Dir* mit *reinem Herzen
und williger Seele* lauter *diene
und die heiligen Dienste (sacra)
für Dein Volk tadellos vollziehe

B. ***durch Deinen Christus,***
mit welchem Dir und dem Heiligen Geiste
***Ehre*, Ruhm und Anbetung sei**
***in Ewigkeit. Amen.*[194]**

---

[194] Rugăciunea de hirotonire a presbyterului, în germană am preluat-o după: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 241-242. Am preferat textul german, în locul traducerii românești [de la Ioan I. ICĂ jr., Op. cit., pp. 755-756], pentru că este împărțit în așa fel, încât cititorul să observe cele trei rugăciuni, în extensiunea lor și să poată înțelege mai bine încercarea de reconstituire în parte, dar și de sudare [sau fuzionare] și de diviziune a textelor.

1. Cea mai importantă concluzie, care se poate trage din acest text, luat din *Constituțiile Apostolice*, este că aici avem *trei rugăciuni* de hirotonie a presbyterului, redactate sau întocmite ulterior în așa fel, încât să apară ca una singură și fiind rostită numai de către *episcopul hirotonisitor*, nu și de către cei din Presbyterium.

2. Originea acestor texte trebuie căutată în spațiul sudic, deși *Constituțiile Apostolice* provin din spațiul nordic – Antiohia.

3. Prima rugăciune era rostită de către cei Presbyterium, după cooptarea noului candidat la această treaptă clericală.

4. A doua rugăciune era rostită de episcopul hirotonisitor, după alegere sau scrutinul pentru noul candidat.

5. A treia rugăciune era rostită din nou de către toți membrii din Presbyterium.[195]

6. Primele două rugăciuni, chiar cu unele interpolări, le regăsim în textele de hirotonie ale presbyterului, de la Sf. Ipolit Romanul și de la Serapion. Al treilea text apare în documentele de hirotonie pentru prima oară.

Numai că în secolul al IV-lea, mai ales după anul 325 rânduiala aceasta, fie că a fost abandonată, fie că a trebuit să fi cunoscut anumite schimbări, deoarece membrii din Presbyterium erau deja, în mare parte, răspândiți prin comunități (recte *parohii*) unde erau delegați de episcop să săvârșească *sacra*, adică Sfânta Euharistie și celelalte misterii și obligații liturgice și pastorale și să conducă și să învețe poporul Lui Dumnezeu, în locul și în numele episcopului locului, care nu mai putea face față singur la toate aceste obligații.

*

Rugăciunea de hirotonie a presbyterului după Testamentum Domini (sec. IV-V)

Această rugăciune a fost preluată după Sf. Ipolit Romanul, însă textul ei a fost extins și supus unei puternice interpolări. Însă, chiar aceste extinderi și interpolări ale textului prezintă importanță pentru liturgiști, deoarece ele scot în evidență evoluțiile ulterioare, în funcție de statutul liber de dezvoltare și desfășurare al Bisericii, după ce a devenit religie licită în Imperiul Roman (313) și mai ales după primele două sinoade ecumenice, de la Niceea (325) și de la Constantinopol (381), din cursul secolului al IV-lea sau *secolul de aur al Bisericii*. Partea din text, comună cu rugăciunea lui Ipolit, este trecută cu litere cursive.[196] *Instrucțiunea* de la hirotonia presbyterului, cartea I-a, cap. XXX, a fost omisă.

	TESTAMENTUL sau cuvintele pe care înviind din morți Domnul nostru le-a spus sfinților Săi apostoli și care au fost scrise în opt cărți prin Clement Romanul, ucenicul lui Petru (Siria, începutul secolului V). Text tradus tot după Patriarhul sirian unit de Antiohia Ignatie Efrem II Rahmani (1898-1929), Op. cit, Mainz, 1899, pp. 3-149. **Hirotonia prezbiterului [*Instrucțiunea*]** **XXX. Hirotonia prezbiterului să se facă în acest fel: să-l aducă toată ceata preoțească, și episcopul să-și pună mâna pe capul lui, atingându-l și ținându-l și prezbiterii. Și episcopul să înceapă să zică așa:**
I. ***Deus Pater Domini nostri Jesu Christi*,** **qui es ineffabilis, qui es splendidus,** **cui non est nesque initium neque finis,** **Domine, qui omnia disposuisti et circumscripsisti** **consilioque definisti ordinem iis,** **quae a te creata sunt,** **Exaudi nos et *CONVERTERE AD HUNC FAMULUM TUUM*,**	**Rugăciunea punerii mâinilor peste prezbiter** **– [I.] Dumnezeule, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Cel ce ești negrăit și strălucit, Cel fără început și fără sfârșit, Doamne, Cel ce ai rânduit și pus hotar de jur-împrejur la toate și ai hotărât cu sfat o rânduială celor făcute de Tine, auzi-ne pe noi și întoarce-Te spre slujitorul Tău acesta și-i dă lui duhul harului, al sfatului și mărinimiei, duh de prezbiterie care nu îmbătrânește, nici nu piere, duh de iubire și mustrare ca să ajute și să conducă poporul Tău cu fapta, în frică, cu inimă**

[195] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 244-245.
[196] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 245-246. Traducerea romînească se află la: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 807.

impertire et *da ei spiritum gratiae, consilii* et mangnanimitatis, spiritum *presbyteratus*, qui non senescit, qui non deficit, spiritum homogenum, fideles diligentem et redarguentum *ad coadjuvandum et guvernandum populum tuum* in opere, in metu, *in corde puro,* in sanctitate, in decore, in sapientia et sub actione tui Spiritus sancti et providentia tua.	curată, în sfințenie, în podoabă, în înțelepciune, sub lucrarea Duhului Tău și pronia Ta,
II. Domine, *quemadmodum,* *cum respexisti super populum tuum electum,* *praecepisti Moysi, ut eligeret presbyteros,* *quos replevisti spiritu tuo,* *quem donasti ministris tuis:* *nunc quoque, Domine, concede huic* *spiritum tuum indeficientem,* *QUEM DEDERAS IIS*, qui a te fuerunt edocti, et omnibus, qui in te vere per eos crediderunt, *et dignum fac ILLUM,* *qui PLENUS* tua sapientia tuisque absconditis mysteriis	[II.] Doamne, așa cum atunci când ai privit spre poporul Tău ales i-ai poruncit lui Moise să aleagă prezbiteri, pe care i-ai umplut cu Duhul Tău, pe care l-ai dat slujitorilor Tăi. Și acum, Doamne, dă acestuia Duhul Tău deplin, pe care l-ai dat celor ce au fost învățați de Tine și tuturor celor ce au crezut cu adevărat prin ei, și fă-l vrednicca, plin de înțelepciunea Ta și de tainele Tale ascunse, să
GUBERNET TUUM POPULUM *in nitore cordis* puri et veri, *dum glorificat*, benedicit, exaltat, gratias agit elevatque doxologiam omni tempore die ac nocte nomini tuo sancto et glorioso, laborans in hilaritate, in patientia, ut sit vas tui Spiritus sancti, habens et gerens omni tempore crucem Unigeniti *Filii tui* Domini nostri *Jesu Christi*, *per quem tibi gloria sit et imperium* *cum Spiritu sancto* *per omnia saecula saeculorum. Amen.*[197]	conducă poporul Tău în strălucirea unei inimi curate și adevărate, slăvind, binecuvântând, înălțând, mulțumind și dând slavă ziua și noaptea Numelui Tău sfântși slăvit, ostenindu-se în veselie și răbdare, ca să fie vas al Duhului Tău Sfânt, având și purtând în toată vremea crucea Unuia-Născut Fiului Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care Ție slavă și putere se cuvin, împreună cu Duhul Sfânt în toți vecii vecilor. Poporul să zică: -Amin. Atât preoții, cât și poporul să-i dea pacea cu sărutare sfântă.[198]

Mons. Octavian Bârlea susține că în acest text de rugăciune s-a păstrat mai bine caracterul ei tradițional, decât în aceeași rugăciune, din *Constituțiile Apostolice* (Ibidem, p. 247), chiar dacă în unele situații avem de-a face cu schimbări de sensuri și de structuri.

Așa putem constata că nici Presbyterium-ul nu mai este un simplu Colegiu al Presbyterilor, din jurul episcopului, cu care împreună să conducă poporul lui Dumnezeu. Aici noțiunea de „colegiu" devine sinonimă cu noțiunea de *omogenitate* și cu aceea de virtute sau dispozițione statornică a sufletului care nu suferă îmbătrânire sau slăbire, după cum confirmă și textul rugăciunii: „... întoarce-Te spre slujitorul Tău acesta și-i dă lui duhul harului, al sfatului și mărinimiei, duh de prezbiterie care nu îmbătrânește, nici nu piere, duh de iubire și mustrare ca să ajute și să conducă poporul Tău cu fapta ...".

De notat este că lista sau „catalogul" virtuților, pe care trebuie să le aibă și să le cultive presbyterul, este deja orientat după cel al monahilor, semn că la data redactării interpolărilor din Testamentum Domini, mănăstirile au început să influențeze foarte mult spiritul mirean și al vieții din eparhii și din parohii, dar mai ales pe acela al clerului.

*

[197] Mons. Octavian Bârlea a luat textul după: Ignatius Ephræm RAHMANI, *Testamentum Domini nostri Jesu Christi*, Moguntiæ [Mainz], 1899, pp. 69, 71. (la O. Bârlea, *Die Weihe der Bischöfe...*, Op. cit., p. 245, nota 158). Ignatie Efrem II Rahmani a fost Patriarh unit siro-monofizit al Antiohiei (1898-1929).

[198] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 807.

Sacerdos și pontifex

ὁ πρεσβύτερος și ὁ ἀρχιερεύς

[presbyter și arhiereu (patriarh)]

sau

între renunțare la terminologia biblică și adoptarea celei păgâne romane

Și cu această ocazie suntem puși în fața unor exemple de circulație, schimbare, mișcare și mutare semantică a termenilor de-a lungul timpurilor. Este vorba de Biserica Latină (=Romano-Catolică), unde, după ce la Roma, limba greacă a fost complet înlocuită în viața liturgică, cu limba latină, care și-a dobândit poziția dominantă în Biserica Apuseană, a avut loc și o reactivare a termenilor păgâni de *sacerdos* și *pontifex*, care le-a înlocuit pe cei primordiali și biblici de *presbyter* și *mare preot* sau ἀρχιερεὺς μέγιστος adică ar fi vorba de o sinonimie.

***Annuario Pontificio*, organul oficial al Sfântului Scaun, în ediția pe 2006 a omis al cincilea titlu, din lista de *nouă*, pe care le purta până atunci Benedict XVI și toți înaintașii săi în scaunul roman, timp de peste 1500 de ani: *Patriarh al Occidentului* [din Vechea Romă]. Acest lucru însemna că Sanctitatea Sa Papa Benedict XVI, cu data de 1 ianuarie 2006, la numai câteva luni de la alegerea Sa în fruntea Bisericii Catolice, la 19 aprilie 2005, a respins acest titlu, menținându-le pe celelalte opt, între care, pe prim plan sunt cele de „Episcop al Romei"; „vicar al lui Hristos"; „succesor al prințului [vârhórnic *sau* verhóvnik (rus.)] Apostolilor", Petru; „pontif suprem al Bisericii Universale"... Ce l-o fi deranjat pe acest Papă titlul de Patriarh, față de care înaintașii săi, timp de un mileniu și jumătate n-au avut nimic de reproșat, noi NU suntem în stare să pricepem![199]**

***Pontificii*, Pontifices (lat., pl.), de la pontifex,-ficis (lat.), ὁ ἀρχιερεύς sau ἱεροφάντης sau chiar de la ὁ ἱερεύς,[200] erau la Roma membrii *Colegiului Preoților* sau: Collegium Sacerdotum erant, qui de omnibus sacris ritibusque ad religionem pertinentibus cognoscebant atque iurisdictionem habebant; cui collegio Pontifex Maximus praeerat.[201] Etimologia cuvântului „pontifex" nu este încă pe deplin lămurită. Acest colegiu al pontificiilor, în frunte cu pontifex maximus aveau sarcina de „custode" sau „garant" al doctrinei religioase păgâne.**

Termenul „pontifex" se obișnuiește să fie derivat de la *pons*, „pod" sau „punte" și *facere*, adică cineva care face *operă de legătură*: "bridge-builder", „Brückenbauer" etc. Încă în anul 7 î.dHr., „pontificii" aveau și sarcina de supraveghere și întreținere a podurilor peste Tibru (Tiberis), din Roma, cu toate că aveau această mare și importantă responsabilitate pentru viața spirituală a Imperiului Roman.[202] Această știre ne parvine de la istoricul grec

Dionysius Halicarnasseus, care confirma astfel aceeași știre mai veche de la Marcus Terentius Varro (116-27 îdHr.). S-au făcut astfel numeroase încercări de-a explica legătura dintre preocupările de inginerie și dulgherie a „pontificilor", cu înalta lor funcțiune de gardieni sau garanți ai religiei păgâne și al doctrinei acesteia. Marele istoric german Theodor Mommsen (1817-

---

[199] Pe 1 martie 2006, cotidianul italian de mare tiraj *Corriere della Sera*, Roma, și-a informat cititorii cu privire la schimbările din lista titlurilor Sfântului Părinte. În anul 1969 Papa Paul VI a eliminat finalul de la titlul al optălea „suveran al statului Vatican *domnind slăvit*" [acum (8) „suveran al statului Vatican"], adăugând un nou titlu (al nouălea: 1969-2005), adică faimoasa expresie a Papei Grigorie I cel Mare (590-604), „servus servorum Dei", *servitorul servitorilor lui Dumnezeu*, care trebuia să contracareze expresia și pretenția arhiereilor răsăriteni: *Domnul Domnilor* sau „al Domnului Domn" (N); Κύριου Κύρ' sau Κυρίω Κυρίω, Κυρίου Κυρίου etc.

[200] Dionysius Halicarnasseus, libro secundo, *Antiquitatum Romanarum*, Ῥωμαϊκὴ ἀρχαιολογία, cap. 73 et passim:
Dionysii Halicarnasei – Διονύσιος Ἀλεξάνδρου Ἁλικαρνασσεύς [60-7 îdHr.] – quae extant. Continet sex volumina, Lipsiae 1885-1929 (Bibliotheca Teubneriana):
Volumen 1 (1885) ed. Carolus Jacoby: Dionysi Halicarnasensis Antiquitatum Romanarum quae supersunt
Volumen 2 (1888) ed. Carolus Jacoby: Dionysi Halicarnasensis Antiquitatum Romanarum quae supersunt
Volumen 3 (1891) ed. Carolus Jacoby: Dionysi Halicarnasensis Antiquitatum Romanarum quae supersunt
Volumen 4 (1905) ed. Carolus Jacoby: Dionysi Halicarnasensis Antiquitatum Romanarum quae supersunt
Volumen 5 (1899) ed. Harimanus Usener et Ludovicus Radermacher: Dionysii Halicarnasei opuscula
Volumen 6,1 (1904) ed. Harimanus Usener et Ludovicus Radermacher: Dionysii Halicarnasei opuscula
Volumen 6,2 (1929) ed. Harimanus Usener et Ludovicus Radermacher: Dionysii Halicarnasei opuscula
Supplementum (1925) ed. Carolus Jacoby: Dionysi Halicarnasensis Antiquitatum Romanarum quae supersunt. Indices.

[201] Luat din: https://la.wikipedia.org/wiki/Pontifex

[202] Actualmente există în Roma 30 de poduri peste Tibru.

1903) era chiar de părere că „legitimarea” pontificilor, din Collegium Sacerdotum, din Roma, derivă chiar din această preocupare inițială a lor de „constructori și întreținători de poduri”.[203] Este ceva similar cu expresia „pescari de oameni”: Matei 4,17: și [Iisus, n.n.] *le-a zis: „Veniţi după Mine şi vă voi face pescari de oameni!”.* Apostolii îl însoțeau pe Mântuitorul Iisus Hristos, dar continuau să se ocupe și de pescuit: Isaia 9, 1-2; Mt. 4, 13-22; Mc. 1, 16-20; Lc. 5, 1-11;

Etimologia aceasta mai poate fi asemănată și cu un alt termen din istoria religioasă a vechiului Egipt, din timpul Dinastiei Ptolemeilor (305-30 îdHr.): *Pontifex dei Phthae* – Φθα – *maximus*, adică Marele Preot al Templului zeului Ptah, din Memphis, oraș situat la sud de capitala Cairo, al cărui titlu era „Ver-herep-hemut”, ceea ce însemna *Cel mai Mare dintre conducătorii meseriașilor*. Arhiereul de la cele două temple din Ierusalim își are titlul din textele revelate și descinde din seminția lui Aaron, fratele lui Moise. Linia lor s-a menținut până la distrugerea celui de al doilea Templu de către romani, în anul 70 dHr.: adică Marele Arhiereu sau Marele Preot, Pontifex (Iudaismus), sumus sacerdos Iudaeorum – Hebraice – כהן גדול, *Kohen gadol* [=Mare Preot] sau Kohen ha-Gadol sau Kohen ha-Rosh, vezi *Leviticul* 21, 10: Preotul care-i mai mare între fraţii săi, pe capul căruia s'a turnat mirul de ungere și care-a fost sfinţit să poarte veşminte, capul nu şi-l va descoperi şi veşmintele nu şi le va sfâşia [Compară cu: Ies 29:29; Lv 10:6;]

Colegiul pontificiilor, din Roma a cunoscut o lungă fază de evoluție, începând cu Numa Pompiliu (715-673 îdHr.), urmașul primului Rege Romulus (753-716 îdHr.) și încheindu-se la sfârșitul epocii *Regatului Roman*, Regnum Romanum, Ρωμαϊκό Βασίλειο [753-510 îdHr.], când s-a făcut *separația* dintre demnitatea preoțească și aceea regală. În prima fază, Colegiul era format din Pontifex Maximus ἀρχιερεὺς μέγιστος și alți doi preoți – pontifices – sau pontificii. Ulterior, alături de Pontifex, din *Colegiul pontificilor* mai făceau parte:

- **rex sacrorum (regele lucrurilor sacre, rege pentru cele sfinte sau *regele jertfelor*);**
- **doi Flamines maiores, din cei trei: Flamen Dialis, pentru Jupiter și Flamen Martialis, pentru zeul Marte, al treilea Flamen era Flamen Quirinalis, pentru zeul Quirinus;**
- **12 Flamines minores;**
- **6 Virgines Vestales, Fecioare sau Preotese Vestale.**

Colegiul pontificilor a fost reformat de către Augustul Octavian (31 îdHr. – 14 d.Hr.), în anul 29 îdHr. În aceste condiții, prin decizia Senatului, i s-a conferit *Colegiului pontificiilor* dreptul de-a putea primi mai mulți membri, decât numărul fixat în secolele anterioare, cu excepția funcțiilor legate de rex sacrorum, de preoții Flamines și de virginele Vestale, care, toți erau numiți de Pontifex Maximus, *adică de împărat*, începând cu Augustul Octavian. Prin această reformă a avut loc și integrarea în colegiul pontificiilor, a preoților din categoria *Flamines divorum*, care erau răspunzători de cultul consacrat împăratului, Cultus imperatorius. Pontifex Maximus trebuia să vegheze asupra tuturor cultelor zeităților venerați pe cuprinsul Imperiului Roman, nu numai să fie garanții doctrinei unei anume zeități.[204] În secolul al IV-lea împăraţii romani creştini au renunţat la titlul de Pontifex Maximus sau Arhiereu Suprem în Imperiul Roman, însă Anastasiu I (491-518), într-o scrisoare către Episcopul Romei Vechi, din anul 516, a făcut uz de acest Titlu, mai precis de *pontifex inclitus*, din două motive:

1. **pentru justificarea dreptului pe care-l avea de-a interveni în problemele bisericești, în calitate de „episcop al celor dinafara Bisericii”;**
2. **pentru că observase tendința de însușire a acestui titlu de către Episcopii Romei Vechi, cum a fost cazul Papei Leon cel Mare (440-461).**

<u>Sf. Grigorie I cel Mare (590-604) a preluat definitiv titlul de Pontifex Maximus, ἀρχιερεὺς μέγιστος, în titulatura Patriarhilor Romei Vechi, Summus Pontifex.</u>

Odată cu această adoptare a titlului de Pontifex Maximus [ἀρχιερεὺς μέγιστος], de către Episcopii Romei, termenul, cu toate derivatele lui a fost preluat și de episcopi și de către arhiepis-

[203] Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Pontifex
[204] Ibidem.

copi. Din această fuziune avem termeni, cu derivatele lor, cum ar fi: Summus Pontifex, Romanus Pontifex, Missa pontificalis sau *sacrum pontificale*, Missa papalis, pontificalii [veșminte episcopale, cârjă, mitră, tiara, infula], *pectorales*,ο αρχιερατικός σταυρός, εγκόλπιος σταυρός etc.[205]

După modelul Statului și al împăratului roman, de după anul 313, au procedat și regii barbari, cu Biserica din regatele lor, acordându-i scutiri și privilegii, pentru a-și putea desfășura în mod demn activitatea liturgică și de evanghelizare a popoarelor. Alți regi barbari au continuat să persecute Biserica, tot după modelul roman, de dinaintea anului 313. Așa evoluase și convingerea lui Constantin I cel Mare, privitor la rolul său și al urmașilor săi, de „episcop al celor dinafara Bisericii" – ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας. Spre această convingere noi credem că l-a influențat și titlul său de drept, de „Pontifex Maximus", ἀρχιερεὺς μέγιστος („Mare Preot" păgân, Sacredos Magnus), pe care-l deținea în calitate de August și împărat unic al Romanilor. Abia împăratul Grațian (375-383) a renunțat la titlul de „Pontifex Maximus", pentru ca în anul 380, acest titlu să apară în forma de adresare imperială, din *Edictul* unic al împăraților Teodosie I cel Mare (379-395), în răsărit și Grațian, împreună cu minorul său Valentinian II (375-392), în apus, către Episcopul Damasus al Romei (366-384), Edict, prin care, Creștinismul a fost declarat „religie de Stat a Imperiului".

*

În lumea de limbă latină păgână, în faza de început „sacerdos" exprima mai degrabă noțiunea de *mare preot*, de pontifex, [=episcopus], *arhiereu*, ὁ ἀρχιερεύς, архиереи (rus.)], din spațiul de limbă și de influență greacă, destul de bine înrădăcinat și la Roma, în primele secole de existență ale Creștinismului. Chiar și până astăzi se folosește pentru titlul de episcop, sinonimul *Sacerdos Magnus*,[206] după cum o confirmă și antifonul, devenit *imnul arhieresc latin*, de la rânduiala hirotoniilor sau de la întâmpinarea episcopului, fiind pus pe note de către Anton Bruckner (1824-1896), în anul 1885: *Ecce sacerdos magnus*, WAB 13.[207]

> **Ecce sacerdos magnus, qui in diébus suis plácuit Deo: Ideo jure jurando fecit illum Dóminus crescere in plebem suam. Benedictiónem ómnium géntium dedit illi, et testaméntum suum confirmávit super caput ejus. Ideo jure jurando fecit illum Dóminus crescere in plebem suam. *Gloria patri et filio et spiritui sancto…***

Sacerdos, pl. *sacerdotes*: era un preot păgân, recunoscut și remunerat de Statul antic Roman ori conform definiției: *sacerdos publicus populi Romani Quiritium.* Etimologic noțiunea vine de la *sacer* (cel ce aparține unei zeități) și *dhe* (a face a săvârși), adică cel ce săvârșește sau desăvârșește o slujbă sfântă.[208] Quiriten *pl.* Quirites era sinonim cu *cives Romani*, adică „cetățeni romani" (de la *civis Romanus*, sing.). Termenul oficial era *Populus Romanus Quirites* (devenit mai târziu *Quiritium*), în traducere liberă „poporul roman al quiriților".[209] Din timpul *epocii târzii* al Republicii Romane (509-27 îdHr.) – *Res publica romana* – existau în Roma și în Imperiu *patru* Colegiate ale preoților: *quattuor amplissima collegia*:[210] 1. Pontifices; 2. Augures; 3. Quindecimviri Sacris Faciundis; 4. Septemviri Epulonum. De prin secolul al V-lea, termenul biblic și creștin de *presbyter* începea să fie înlocuit în apus, cu acela păgân de *sacerdos* [inițial desemnându-i doar pe *episcopi*]. Sf. Grigorie Episcop de Tours (573-594) [nord-vestul Franței, pe *Loire*, la sud-vest de Paris], scria despre

---

205 Vezi: Caeremoniale episcoporum.

206 Luat din: https://en.wikipedia.org/wiki/Ecce_sacerdos_magnus?oldid=464781163

The responsory *Ecce sacerdos magnus* for the festival of a confessor bishop, from the *Liber Responsorialis juxta Ritum Monasticum*, Solesmes, 1895, page 194. Since it is the second responsory of its nocturn, it doesn't have a half-doxology. The responsory ends with the repetition of the partial respond.

Ecce sacerdos magnus (Behold a great priest), WAB 13, is an 1885 sacred motet by the Austrian composer Anton Bruckner. It is a musical setting of the antiphon of the same title.

Luat din: https://en.wikipedia.org/wiki/Ecce_sacerdos_magnus_(Bruckner)

207 Luat din: https://en.wikipedia.org/wiki/Ecce_sacerdos_magnus_(Bruckner)

208 Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/R%C3%B6mische_Priester_und_Priesterschaften#Sacerdos

209 Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Quiriten

210 Conform tradiției, Roma a fost întemeiată în data de 21 aprilie 753 îdHr, orașul cunoscând trei mari forme de guvernământ: *perioada regală* (753-509 îdHr.); *perioada republicană* (509-27 îdHr.); *perioada imperială* (27 îdHr. – 476 d.Hr.).

unchiul său Grigorie Episcop de Langres, † 540 (nord-estul Franței)[211]: „Erat enim tunc et beatus Gregorius apud urbem Lingonicanum magnus Dei sacerdos, signis et virtutibus clarus. Sed quia huius pontifices meminimus." (HF III, 19; Buchner I, 174).[212]

Conform concluziilor făcute de către Gregor PREDEL, pe timpul Sf. Grigorie Episcop de Tours, adică spre sfârșitul secolului al VI-lea, în Gallia, termenul de „Sacerdos" era deja în mare parte înlocuit cu acela de „Episcopus". Cu toate acestea, nu întreg conținutul de sensuri al termenului „sacerdos" ar fi intrat în semantica noțiunii creștine de „episcopus" și nu se referea în exclusivitate doar la acesta din urmă, adică „sacerdos" putea fi aplicat și preoților creștini.[213] Episcopii din imensele eparhii (dieceză, διοίκησις, diœcesis) ale occidentului au delegat presbyterilor o serie de prerogative, deținute în primele secole doar de arhierei: celebrarea euharistică și conducerea comunităților, devenite parohii etc. Episcopii au preluat și o serie de atribuții politice, administrative și de conducere civile, prezența lor pe teritoriul diocezei fiind din ce în ce mai rară, cum s-a întâmplat de pildă și în Statul Papal, *Dicio Pontificia* sau *Status Pontificius* (756-1870). Înainte, averile papale erau cunoscute sub numele de *Patrimonium Petri*. Aici, episcopii erau și funcționari în administrația de Stat, exemplul putând fi continuat cu Curtea Imperială de la Aachen, cu aceea a regilor apuseni, precum și cu a *principilor electori* germani etc.

Textual Gregor PREDEL afirmă:[214]

> **Seit der zweiten Hälfte des 6. Jahrhundert, vor allem aber im 7. Jahrhundert wird *sacerdos* in den vorliegenden gallischen Texten tendenziell immer seltener gebraucht. *Episcopus* wird zur nahezu einzigen Benennung des Bischofs, ohne daß in der Regel der *Presbyter* in den Quellen im Gegenzug als *sacerdos* bezeichnet wird. Wie Goding gezeigt hat, ist *sacerdos* im merowingischen Gallien erst nach 680 der dominierende Begriff für den *Presbyter*. In dieser Veränderung dürfte sich einerseits eine zunehmende Verrechtlichung im Verständnis des Bischofsamtes zeigen, die durch die Wahrnehmung politischer Aufgaben der Bischöfe noch verstärkt wurde. Andererseits ist davon auszugehen daß der *Presbyter* angesichts der zunehmenden Profilierung des Presbyterates durch die Übernahme bis dahin genuin bischöflicher Aufgaben vermehrt als *sacerdotes* erfahren wurde, während umgekehrt der Bischof mit seinem in den Gemeinden verringerten sacerdotalem Erscheinen langsam aus dem Blickfeld der Menschen verschwand. Der zugunsten von *episcopus* mehr und mehr aufgegebene Gebrauch von *sacerdos* kann so als Spiegel wachsender sacerdotaler Kompetenz und eines wachsenden sacerdotalen Verständnisses des Presbyterates gewertet werden. So nehmen Presbyter faktisch und theologisch zunehmend auch Aufgaben des Bischofs wahr. In besonderer Weise wird dies in der am Ende des hier betrachteten Zeitraums endgültig gefestigten Stellung des Presbyters als Gemeindeleiter deutlich, die er offensichtlich nicht mehr *ad vicem meam*, sondern mehr und mehr als *sacerdos* in eigener Verantwortung wahrnimmt.**

***

Problema *copresbyterilor* și a *codiaconilor*

Pe parcursul lucrării lui Octavian Bârlea, apar în mai multe locuri termenii *codiacon, Mit-Diacon* (BÂRLEA, pp.79 și 82) și *Copresbyter*, *Mit-Presbyter* (BÂRLEA, pp. 24, 32, 61, 62, 79, 80, 82, 104, 158, 232, 299), *coprezbiter* (ICĂ jr., p. 869) sau Syn-Presbyter (BÂRLEA p. 104), de la συμπρεσβυτερος (1 Petr. 5, 1), sau Mitältesten, „Conseniores" (împreună-senior) un termen cu bază în Noul Testament, dacă citim la 1 Petr. 5, 1: *Pe cei dintre voi care sunt preoţi îi îndemn eu, cel împreună-preot şi martor al patimilor lui Hristos şi părtaş al slavei ce va să se descopere:* Compară cu: FA 1:8;

---

[211] **Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Op. cit., pp. 339-340.**

[212] **Gregor PREDEL, *Dogma und Geschichte*. Historische und begriffsgeschichtliche Studien zur Theologie, herausgegeben von Prof. Dr. Peter WALTER, Band 4, LIT Verlag Münster, 2005, p. 194, nota nr. 906, text online.**

[213] **Gregor PREDEL, *Dogma und Geschichte*, Op. cit., p. 196.**

[214] **Gregor PREDEL, *Dogma und Geschichte*, Op. cit., p. 197.**

iar în greacă:

[Α'Πέτρ. 5:1] πρεσβυτερους ουν εν υμιν παρακαλω ο συμπρεσβυτερος και μαρτυς των του χριστου παθηματων ο και της μελλουσης αποκαλυπτεσθαι δοξης κοινωνος

Aici termenul de „bătrâni" se referea spre sfârşitul primului secol creştin şi în timpul imediat următor şi la generaţia sau *martorii oculari*, care *au trăit evenimentele mântuirii*, din timpul vieţii pământeşti a Lui Iisus Hristos: Mitältesten und Zeugen der Leiden Christi... [Consenior (*împreună-senior*) şi martor al Patimilor lui Hristos...]. În această epistolă [1 Petru 5, 1]autorul începe prin a se prezenta ca şi Apostol, iar în capitolul final [5], adresându-se presbyterilor, se identifică cu membrii din presbyterium.[215]

În sensul din 1 Petru 5, 1 se pronunţă şi Sf. Ignatie Teoforul Episcopul Antiohiei (c 68–107), cu privire la diaconi. El se declară co-diacon, împreună-servitor [Către Magnezieni II, *Zotion*; Către Efeseni, II, 1, *Cât despre Burus, cel rob împreună cu mine, diaconul vostru...*; Către Filadelfieni IV (ultima propoziţie); Către Smyrneni, XII, 2: *Îmbrăţişez pe vrednicul de Dumnezeu episcopul vostru Policarp, prezbiterul cu dumnezeiască cuviinţă şi pe diaconii cei purtători de Hristos, cei împreună robi cu mine, pe fiecare în parte şi pe toţi în comun...*;

Pentru Sf. Ignatie episcopul constituia punctul central al comunităţii creştine cu tot ceea ce aceasta putea să ofere ori să strălucească. Mai târziu, Sf Ciprian al Cartaginei (c. 248-258) afirma: ubi episcopus, ibi ecclesia: *unde este episcopul, acolo este Biserica*. Sf. Ignatie susţinea că după episcop se orienta întreaga viaţă a comunităţii, acesta fiind imaginea Lui Dumnezeu-Tatăl, izvorul predaniei (tradiţiei), centrul unităţii şi întruchiparea comuniunii pentru toţi creştinii. Ascultarea de episcop trebuie să fie la fel de tare, ca şi ascultarea de Dumnezeu-Tatăl şi de Iisus Hristos: *glasul episcopului, era glasul Lui Dumnezeu*. La Sf. Ignatie, şi în concepţia lui despre structura ierarhică – teocratică – a Biserici, după episcop, autoritatea cea mai importantă era diaconul, pentru că acesta era colaboratorul său cel mai apropiat, conform structurii din spaţiul nordic sau al Antiohiei. Aşa apare la Sf. Ignatie o identificare cu diaconii: co-diacon, împreună-servitor etc. În spaţiul sudic procedau la fel apostolii şi urmaşii acestora cu presbyterii, numindu-se *co-presbyter*, împreună-preot.[216] O mărturie în plus, privitoare la *structura ignatiană* a Bisericii din spaţiul nordic, antiohian este şi Epistola Bisericii din Roma, către Biserica din Corint, a lui Clement Romanul, Roma, redactată fie în anul 69, fie în anii 96-98. Şi în Corint, opera apostolică era încredinţată episcopului şi diaconului – după modelul *spaţiului nordic* – presbyterii apărând acolo mult mai târziu: XLII, 4-5 *Succesiunea apostolică*. Vestind/propovăduind, aşadar, în sate şi oraşe, aşezau în ele pârga acestora, punându-i la încercare prin Duhul, drept episcopi şi diaconi [supraveghetori şi slujitori] ai celor ce aveau să creadă. Şi acest lucru nu era ceva nou, căci de mult timp stătea scris despre episcopi şi diaconi, căci spune undeva Scriptura: „Voi aşeza pe episcopii/supraveghetorii lor în dreptate şi pe diaconii/slujitorii lor în credinţă" [cf. *Is* 60, 17]: *... şi pe domnii tăi îi voi aşeza în Pace şi pe dregătorii tăi întru Dreptate.*(Isaia 60, 17)[217]

Codiacon / Mit-Diakon / Συμδιάκονος / Condiaconus, Coservitor pentru episcopi

Comunitatea din Corint era *condusă* către anul 96, de un *episcop* şi un *diacon*, conform mărturiei din *Epistola întâia* a Sf. Clement Romanul (din anul 69 sau din 96-98) *către Corinteni*.[218] În acelaşi spirit se exprimă şi Sf. Ignatie Teoforul Episcopul Antiohiei (c.68-107) în cele şapte epistole, scrise în drum spre martiriul său de la Roma, unde a fost aruncat la fiare în amfiteatru.[219]

---

[215] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 61 şi 24.

[216] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 80-82.

[217] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 82. Textul românesc al Epistolei lui Clement Romanul către Corinteni, la: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 395-421, *Succesiunea apostolică* la p. 412.

[218] 1 Clement 42, 4 şi 44, 3, 4 (BKV, Bd. 35, p. 53) [BKV=*Bibliothek der Kirchenväter*, hrsg. v. (editată de) O. Bardenhewer, Th. Schermann, J. Zellinger, C. Weyman, Kempten, 1911 u.], la: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 78-79, nota 307.
Despre Clement Romanul vezi: Eusebiu al Cezareei, *Istoria Bisericească* 3, 15, 34; Remus RUS, *Dicţionar enciclopedic de literatură creştină din primul mileniu*, Op. cit., pp. 145-146; Octavian BÂRLEA, *Die Weihe...*, Op. cit., p. 79.

[219] Remus RUS, *Dicţionar enciclopedic de literatură creştină din primul mileniu*, Op. cit., pp. 377-378.

Pentru Sf. Ignatie, Episcopul ocupa locul central în comunitatea creştinilor, de la care emanau toate impulsurile și era difuzat tot spectrul de virtuți și viață în Hristos, prin care era exprimată și voința Lui Dumnezeu. Episcopul era comparat cu Dumnezeu Tatăl, după care urma diaconul, care-L simboliza pe Dumnezeu Fiul Iisus Hristos, iar Presbyterii ocupau de facto locul al treilea, fiind comparați cu Apostolii. Avem aici o imagine a structurii ierarhice caracteristică spațiului nordic, antiohian. Așa se explică și evoluția termenului *codiacon* pentru episcopi în nord și acela de *copresbyter*, pentru Apostoli în sud (1 Petru 5, 1).[220]

> **Nach dem Bischof als der bedeutendsten Autorität sind bei Ignatius die Diakone aufgeführt: diese sollen verehrt werden „wie Jesus Christus" (*Epist. către trallieni, n.n.*) und geschätzt „wie das Gesetz Gottes". Weil diese die engen Mitarbeiter des Bischofs sind, nennt sich Ignatius selbst *„Mit-Diakon"*, „Mit-Diener", so wie sich im südlichen Raum die Apostel und deren Nachfolger als „Mit-Presbyter" bezeichneten. Zwischen Bischof und Diakon nehmen in den Ignatiusbriefen die *Presbyter* (das Presbyterium) eine scheinbar mittlere Stufe ein, die jedoch unklar bleibt, weil diese Presbyter nach dem Bischof und vor den Diakonen genannt werden; tatsächlich stehen sie aber an dritter Stelle, denn Ignatius vergleicht sie nicht mit Gott Vater (wie den Bischof) und auch nicht mit Christus (wie die Diakone), sondern mit den Aposteln: sie sollen vor allem *den Bischof* umgeben, um ihn die „Krone", den Senat, bilden, ihn „stärken" und ihm zustimmen. Es wurde sehr oft behauptet, Ignatius von Antiochia sei der Begründer des „monarchistischen Episkopates" gewesen oder derjenige, der ihm seine endgültige Form gab. Dieser Meinung können wir uns nicht anschließen.[221]**

În caz concret, la Ignatie al Antiohiei, Presbyterium-ul, ca elemet nou în nord, reprezenta pe de o parte marea comunitate de creştini, în continuă creștere, iar pe de altă parte constituia un reflex, o replică, o tendință de înpământenire în acel spațiu, a formei de organizare și structură bisericească a spațiului sudic, conducând la omogenizarea acestora, adică a celor două direcții sau spații: nordic și sudic. Prin urmare, nu putem să-l considerăm pe Ignatie al Antiohiei un fondator sau susținător al episcopatului monarhic, ci ca pe un arhiereu, care scria în conformitate cu realtățile din această metropolă, pe care o conducea.

Încercând să mergem pe firul istoriei, până la începuturile secolului al II-lea, vom putea observa evoluția structurilor bisericești din spațiul nordic (antiohian) și vom înțelege relația *episcop-diacon*, stabilită inițial acolo, precum și termenul *codiacon*.[222]

La început Biserica – scrie Octavian Bârlea – a fost condusă de Apostoli, în mod direct sau indirect, prin scrisori și trimiși (delegați), a căror misiune primordială era *propovăduirea Evangheliei* (Romani 10, 8-14; 1 Cor. 2, 1-10) și mai puțin efectuarea serviciului liturgic:

> **Căci Hristos nu m'a trimis să botez, ci să binevestesc, nu întru'nţelepciunea vorbirii, ca nu cumva crucea lui Hristos să rămână deşartă. [(1 Cor 1, 17),**
>
> **compară cu: Mt 28:19; In 4:2; 1Co 2:1; 1Co 2:13; 2Co 1:12; 2Co 11:6;].**

Sfântul Apostol Paul a fondat și organizat comunitățile creștine în stilul antiohian, adică nordic. În dinamica evoluției Bisericii se remarcă și o trecere de la propovăduirea peregrină, la aceea stabilă sau sedentară, adică *a locului*, care în faza de trecere avea două persoane în fruntea comunității: 1 un supervisor delegat al Apostolului sau al ucenicului acestuia; și 2 un colaborator subordonat; care nu erau altcineva decât episcopul și diaconul. Termenul de „episcop" a fost luat din terminologia sistemului administrativ păgân, greco-roman al vremii: supervisor, episcopos, ἐπίσκοπος; termenul de „presbyter" este biblic, vetero-testamentar, iar cel de „sacerdos", este păgân; noțiunea de „diacon" trebuie să o căutăm în contextul de viață al comunităților creștine, adică neo-testamentar. Această formă de conducere a Bisericii, prin episcop și diacon poate fi identificată și din epistolele pastorale ale Noului Testament (1 și 2 Timotei și Tit). În 1 Tim 3, 2–13, Apostolul îi amintește doar pe episcopi și pe diaconi, despre ale căror însușiri el face precizările de rigoare:

---

220 Despre condiacon vezi și Augustin: condiaconus, ī, m., *der Mitdiakonus,* Augustin. epist. 101, 4 *u.* 110, 1.
221 Luat din: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 79-80.
222 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 80.

Vrednic de crezare este cuvântul: De pofteşte cineva episcopie, bun lucru doreşte. (1 Tim 3, 1). Diaconii, de asemenea, să fie cuviincioşi, nu vorbind în doi peri, nu dedaţi la vin mult, nu agonisitori de câştig ruşinos (1 Tim 3, 8).

La forma de *conducere a Bisericii prin episcopi și diaconi*, atestată și de Sf. Ignatie al Antiohiei a urmat a doua formă de evoluție, prin integrarea presbyterilor și în spațiul nordic, a căror poziție a rămas însă mult timp în umbră, rolul lor reducându-se mai ales de-a rămâne în jurul episcopului, ca sfătuitori, suită și alai liturgic și canonic al acestuia. Presbyterii au început să aibă un rol activ în nord, mai ales după punerea în libertate a Bisericii, adică după anul 313 și mai ales după anul 325, după primul Sinod Ecumenic, când Biserica a putut să activeze liber și când li s-au delegat prerogativele (arhierești) ale efectuării serviciilor liturgice și conducerii comunităților (=parohiilor), devenite din ce în ce mai numeroase.[223]

Copresbyter, συμπρεσβυτερος, consacerdos, Mitpresbyter, Mitältesten: la apostoli, la episcopi și paradoxuri (Bârlea, p. 104; și 1 Petr. 5, 1)

Aminteam la începutul acestui capitol de „preoția împărătească" a celor trimiși de apostoli sau *chemați,* să conducă și să învețe *poporul Lui Dumnezeu*, adică pe creștinii primului secol.

Sf. Apostol Petru folosește expresiile „seminție aleasă" „preoție împărătească", „popor sfânt" sau „ales" (agonisit de Dumnezeu), pe care nu le vom întâlni la Sf. Apostol Paul (1 Petru 2, 9): *Dar voi sunteţi seminţie aleasă, preoţie împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu ca să vestiţi în lume bunătăţile Celui ce v'a chemat din întuneric la lumina Sa cea minunată...*[224]

Botezul pe care creștinii l-au primit, face din ei un „popor sfânt", „o preoție împărătească", fii sau „copii" ai Lui Dumnezeu, dar și robi sau „sclavi ai Lui Dumnezeu" (comp. 1 Petru, 2, 9; 2, 6; 1, 17; 2,11; 2, 16; 1, 14 și 2,2; 3, 21; 4, 3-4; 2, 5 și 17;), care peregrinează ca „pelerini" și „străini", la fel ca într-o *pustie* a lumii acesteia. Aceșt „popor sfânt" (al creștinilor, n.n.) nu sunt oameni asociali sau singuratici ori solitari, ci ca niște pietre vii, cu misiunea de-a construi edificiul Casei spirituale [sau *Biserica*, n.n.], spre o *preoție sfântă*. Acest lucru însemnează că creștinii nu trebuie considerați niște „pietre răzlețe", ci formează „o casă", bine edificată și nici „preoți izolați", ci o preoție compactă, nu dezbinată, ci unită în Hristos, prin aducerea Jertfei celei Fără de Sânge, pe Altar.[225]

Sf. Apostol Paul îi numește pe creștini „sfinți", însă nu folosește în mod expres noțiunea de „preoție împărătească", nici nu precizează că aceștia ar aduce Jertfă Lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos, ca și Sf. Apostol Petru.[226] La Sf. Apostol Paul, comunitatea din Corint prin „Liturghia Cuvântului", pe care o celebrează, se folosește în realitate, de aceeași „preoție împărătească". În cazul în care concepția petrină ar putea da impresia unei prezentări schematice, împărțită în grupe, caste sau trepte, aceea paulină distinge creștinii ca „sfinți de vocație", ca „sfințiți prin botez", răscumpărați sau justificați fiind prin Numele Lui Iisus Hristos și prin Duhul Dumnezeului nostru (1 Cor. 6, 11), pentru a deveni Templul *ori Sanctuarul* Sfântului Duh și, prin extensiune, mădulare ale Lui Hristos. Și Sf. Apostol Paul distinge vocația creștinilor, pentru îndeplinirea diferitelor servicii în comunitate, prin enumerarea diferitelor „daruri" ale acestora: al înțelepciunii, al cuvântului, al cunoașterii, al credinței, al vindecării, al minunilor, al tălmăcirii limbilor etc. (1 Cor. 12, 7-11).

---

[223] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 80-83.**
[224] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 22.**
[225] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 22.**
[226] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 25.**

Modelul tuturor era Iisus Hristos, pe care-l urmau apostolii, de la care l-au adoptat „presbyterii”, bătrânii, conseniorii, „conseniores” etc. Din umiliță și în spirit de *kenoză*, chiar și *Apostolii se considerau copresbyteri* sau *conseniores*, pentru a sta cât mai aproape de poporul devenit creştin, și pentru ca învățătura lor să nu fie interpretată ca o poruncă despotică, spusă de sus, cu aroganță și pe ton înalt sau ceva forțat, ci ca o emanare a dragostei Lui Iisus Hristos, prin gura apostolilor sau a „bătrânilor”, care-i vesteau Evanghelia iubirii. Acesta este numai unul din *paradoxurile* utilizării termenilor de copresbyter sau consenior, sistem care în sud și-a avut originile în tradiția conducerii colective, a Vechiului Testament, adică la poporul evreu. Gremiul, cu tradiția Sanhedrin-ului (din ebraică סַנְהֶדְרִין) sau sinedriu-lui, συνέδριον, adică a conducerii colective, de la Ierusalim și din sinagogile Palestinei au fost automat adoptate și de către creștinii dintre evrei, cu care, aceștia erau deja foarte familiarizați. În aceste împrejurări au evoluat și termenii de copresbyter, consenior, din partea apostolilor la început, fiind continuat ulterior și de către episcopi, atât în spațiul nordic, cât și în cel sudic. Strânsa colaborare dintre episcop și diacon, mai ales în spațiul nordic a dus și la crearea termenului de *codiacon*, din partea celui dintâi. Avem cazul concret al Sf. Ignatie al Antiohiei, care se numea pe sine codiacon, *conservitor*, nu numai din exces de modestie ci și pentru a evidenția realizările și fidelitatea diaconilor săi.[227]

*

Concordanță biblică:

Trimiterile biblice și evoluția noțiunii de presbyter (preot) în Vechiul și în Noul Testament, în conformitate cu textele scripturistice din *Biblia lui Bartolomeu Anania* sau Biblia sau Sfânta Scriptură, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, București, EIBM al BOR, 2001, p. 1812.

PREOT [Presbyter]

(vezi: ARHIEREU)

Premozaic:

Melchisedec: Fc 14, 18; Evr 5, 6; 5, 10-11; 7, 1-21.

Ietro: Iş 2, 16.

Mozaic: Iş 28, 1-4; 29, 9; Nm 3, 10; 1 Par 23, 13.

Atribuţiile preoţeşti:

– oferirea jertfelor: Lv 1, 4-17; 2, 2; 3, 5; 1 Par 16, 40; 2 Par 13, 11.
– să aprindă lampa din tabernacol şi să vegheze ca ea să stea tot timpul aprinsă: Lv 6, 12-13.
– să slujească: Evr 9, 6.
– să fie judecători: Nm 5, 14-31.
– să cureţe pe cei necuraţi: Lv 15, 31.
– căpetenii ale leviţilor: Nm 3, 9; 3, 32; 4, 19; 4, 28; 4, 33; 1 Par 9, 20.
– să ofere pârga roadelor: Lv 23, 10-11; Dt 26, 3-4.
– să pronunţe binecuvântările: Nm 6, 22-27; Dt 21, 5.
– să înveţe Legea (cu sensul de a preda): Lv 10, 11; Dt 24, 8; 27, 14; 31, 9-13; Ir 2, 8; Mal 2, 7.

În Noul Testament sunt:

Hirotoniţi de către apostoli, prin punerea mâinilor, în N. T.: FA 14, 23; 1 Tim 4, 14; Tit 1, 5.
Hristos i-a făcut pe creştini preoţi Dumnezeului şi Tatălui Său: Ap 1, 6; 5, 10; 20, 6.

***

[227] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 79-83.**

Hirotonia Diaconului

Instrucțiuni

Conform *Liber Pontificalis*, Βίβλος των Ποντιφήκων (Cronologia, cu biografiile Papilor),[228] la Roma, instituția diaconilor a fost introdusă în timpul Papei Evaristo (97-105), un colegiu de șapte, număr simbolic, pe seama heleniștilor și pentru a-l asista pe episcop în celebrarea „Frângerii pâinii" sau Euharistică.[229] Însă activitatea lor primordială rămânea totuși aceea caritativă, astfel încât, mai târziu, în timpul Papei Fabian (236-250), cei șapte diaconi au fost repartizați în cele șapte arondismente sau regiuni ale orașului, după numărul celor șapte coline ale Romei: Aventinus; Mons Palatinus (cu pantele *Cermalus*); Collis Quirinalis (cu înălțimile secundare *Collis Latiaris*, *Collis Mucialis* și *Collis Salutaris*); Collis Viminalis; Mons Caelius (cu panta *Caeliolus*); Mons Esquilinus (cu ramificațiile sale *Oppius*, *Cispius* și *Fagutal*; Mons Capitolinus;

Adoptarea instituției diaconilor, în număr de șapte, după modelul Ierusalimitean (FA 6, 1-15) a mai avut loc și în alte mari orașe ale lumii antice, iar Sinodul al II-lea de la Neocesareea,[230] Νεοκαισάρεια, din anul 315, prin canonul 15, Părinții au obligat chiar introducerea Colegiului de șapte diaconi, pe la *comunitatea centrală* sau comunitățile (ulterior *parohiile*) din marile orașe:[231]

Canonul 15: (numărul diaconilor)

Potrivit canoanelor diaconii trebuie să fie șapte, oricât de mare ar fi cetatea. Despre aceasta însă te vei încredința din Cartea Faptelor.

Concordanță: 18 sin I ec; 7, 16 Trul.; 20 Laod;

***Comentariul autorului Ioan N. FLOCA*:**

Fixează numărul de șapte diaconi pentru fiecare cetate reproducând prevederile din Faptele Apostolilor și prevederile din can. 16 sin. Trulan.

---

[228] Liber pontificalis est collectio vitarum Romanorum pontificum ordine chronologico disposita.
Theodorus Mommsen, ed., *Gestorum pontificum Romanorum*, vol. 1: Liber pontificalis: pars prior. Berolini: Weidmann, 1898 (Monumenta Germaniae historica). Și în text online, la: *Textus apud MGH*, precum și în: *Textus apud archive.org* Luat din: https://la.wikipedia.org/wiki/Liber_pontificalis

[229] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 103.

[230] *Neocaesarea in Ponto*, Νεοκαισάρεια, Neocezareea, azi orașul Niksar, în provincia Tokat, din nordul Turciei, la Marea Neagră, la vest de Trapezunt (fosta provincie Capadocia). Acolo s-au ținut și două sinoade locale, în anii 314 și 315: Synod of Neo-Caesarea.
De aici, din provine și Sf. Grigorie Taumaturgul (c.213-c.270), Γρηγόριος ο Θαυματουργός sau o Γρηγόριος Νεοκαισαρείας.

[231] Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Sibiu, 1992, p. 199.
This canon was observed in Rome and it was not until the xith century that the number of the Seven Cardinal Deacons was changed to fourteen. That Gratian received it into the Decretum (Pars. I., Dist. XCIII., c. xij.) is good evidence that he considered it part of the Roman discipline. Eusebius gives a letter of Pope Cornelius, written about the middle of the third century, which says that at that time there were at Rome forty-four priests, seven deacons, and seven subdeacons; and that the number of those in inferior orders was very great. Thomassinus says that, „no doubt in this the Roman Church intended to imitate the Apostles who only ordained seven deacons. But the other Churches did not keep themselves so scrupulously to that number."
In the acts of the Council of Chalcedon it is noted that the Church of Edessa had fifteen priests and thirty-eight deacons. And Justinian, we know, appointed one hundred deacons for the Church of Constantinople. Van Espen well points out that while this canon refers to a previous law on the subject, neither the Council itself, nor the Greek commentators Balsamon or Zonaras give the least hint as to what that Canon was.
The Fathers of Neocæsarea base their limiting of the number of deacons to seven in one city upon the authority of Holy Scripture, but the sixteenth canon of the Quinisext Council expressly says that in doing so they showed they referred to ministers of alms, not to ministers at the divine mysteries, and that St. Stephen and the rest were not deacons at all in this latter sense. The reader is referred to this canon, where to defend the practice of Constantinople the meaning of the canon we are considering is entirely misrepresented.
Comentariul la acest canon nr. 15, al Sinodului al II-lea, de la Neocaesarea, din anul 315 a fost preluat de noi din: http://www.newadvent.org/fathers/3803.htm
Source: Translated by Henry Percival. From Nicene and Post-Nicene Fathers, Second Series, Vol. 14. Edited by Philip Schaff and Henry Wace. (Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Co., 1900.) Revised and edited for New Advent by Kevin Knight. <http://www.newadvent.org/fathers/3803.htm>.
Canon 15
The deacons ought to be seven in number, according to the canon, even if the city be great. Of this you will be persuaded from the Book of the Acts.

Așa se explică, de pildă și situația din Saragozza (nord-estul Spaniei), unde la începutul secolului al IV-lea existau și acolo șapte diaconi.[232] Numai că atribuțiile și sarcinile caritative, liturgice și pastorale ale diaconilor, prin diferitele orașe ale lumii antice creșteau pe an ce trecea, însă nimeni nu îndrăznea să le mărească numărul, motiv pentru care li s-au dat acestora *ajutoare*, tot în număr de șapte. Așa s-a ajuns și la Roma, ca să apară și *instituția celor șapte subdiaconi* sau hipodiaconi.[233]

Revenind la vechii termeni de împărțire a zonelor de influență, din Biserica primară, în nord și sud, Octavian Bârlea susține că în a doua jumătate a secolului al III-lea, prin introducerea *Colegiului celor șapte diaconi* la Roma, s-ar fi deschis acestei instituții ușa de acces – sau de extindere – în *spațiul sudic*, *o afirmație destul de temerară*, dacă ne gândim la faptul că – în sud – adică la Ierusalim, această instituție *exista deja*, și unde a și fost fondată, de către Apostoli (Fapte, 6, 1-15). Mai este probabil și faptul că *diaconatul* n-a fost posibil să prindă rădăcini și în alte părți din spațiul sudic, din cauza *instituției presbyterium*-ului, ceea ce nu s-a întâmplat însă în *spațiul nordic* – antiohian: Es genügt die Feststellung, daß Rom für das Diakonat das Tor zum südlichen Raum des Cristentums gebildet hatte.[234]

Alegerea diaconului era rezervată episcopului, atât în nord, cât și în sud. Versiunea etiopiană târzie a lucrării *Tradiția Apostolică* (după sec. V) prevede, referitor la alegerea diaconului:[235]

Und wenn der *Bischof* einen Diakon einsetzen will,
dann soll er (einen) *auswählen*,
wie wir zuvor gesagt haben

[*Și, dacă episcopul vrea să numească un diacon, atunci poate să-și aleagă el unul, așa după cum am spus mai înainte*]

Auch die *Didaskalia Apostolorum* (c. 280), prevedea că în Siria alegerea, adică numirea diaconului și chiar a presbyterului erau decizii rezervate episcopului.[236]

Rubrica din Tradiția Apostolică și textele dependente de aceasta

Și în cazul diaconului rânduiala rugăciunii de hirotonire, la Sf. Ipolit Romanul este precedată de o instrucțiune, cum s-a întâmplat și în cazul hirotonirii episcopului și a presbyterului. De această dată, instrucțiunea de dinaintea rostirii acestei rugăciuni prezintă o importanță și mai mare decât în cazul hirotonirii episcopului și a presbyterului, fiind chiar și textul mai lung decât la ultimele două. Această instrucțiunea o redăm în rândurile de mai jos și în traducerea românească a lui Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op., cit., p. 576.

*

Rugăciunea de hirotonie a diaconului după Ipolit Romanul,

Tradiția Apostolică, Roma, c. 200-235

I. Gott, der du alles geschaffen
und durch das Wort alles angeordnet hast,
Vater unseres Herrn Jesus Christus,
den du gesandt hast,
daß er deinem Willen diene
und uns deinen Wunsch offenbare,
(Botte: et nous manifester ton dessein)

---

[232] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 103.**
Ce bine ar fi, dacă instituția *Colegiului celor șapte diaconi* ar fi reactivată, pe la centrele eparhiale și prin marile orașe, din România, mai ales că avem supranumerar de absolvenți de teologie, amăgiți de *reprezentanții* Bisericii că vor putea intra în sacerdoțiu, dar care nu și-au găsit încă nici un rost în viață, și așteaptă cu anii *mila* Chiriarhului locului, pentru a fi hirotoniți.

[233] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 103-104.**

[234] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 104.**

[235] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 259. O. Bârlea preia textul după H. Duensing, *Der Aethiopische Text der Kirchenordnung des Hippolyt*, în *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen*, Philol.-Hist. Klasse, III. Folge, Nr. 32, Göttingen 1946, p. 33.**

[236] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 259.**

II. **gib den (Heiligen) Geist der Gnade**
und des Sorgens und des Eifers
diesem deinem Diener, den du erwählt hast,
daß er deiner Kirche diene,
(Dix, [pp. 64-65, nota 1]: Accorde ton esprit de grâce,
***de sincerité* et de zèle**
au serviteur que tu as choisi
pour être au service de ton Eglise.
Botte,[p. 27]: Accorde l'Esprit *de grâce et de zèle à* ton serviteur…)

III. ***und in deinem Heiligtum heranbringe,***
was dir dargebracht wird
von deinem eingesetzten Hohenpriester
***zum Preis deines Namens*,**
(Dix: et pour apporter dans le saint lieu
de qui t'est offert par les grand-prêtres
que tu as établi pour ta gloire)

IV. **damit er, nachdem er ohne Tadel**
in reiner Weise gedient hat,
die Stufe eines höheren Ranges erlange
(Dix: afin qu'il puisse te servir
sans reproche et en toute pureté
et être jugé digne de son ministère)

V. **und daß er dich preise und ehre**
durch dein Kind Jesu Christus, unseren Herrn,
durch den dir Preis und Kraft und Lob ist
mit dem Heiligen Geist
jetzt und immer
und für die Ewigkeit der Ewigkeit. Amen.[237]

VIII. Despre Diaconi [Tradiția Apostolică, Roma, c. 200-235]

Textul românesc, luat după: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op., cit., p. 576.

[*Instrucțiunea*] Când se hirotonește un diacon, să fie ales potrivit celor spuse mai sus, episcopul singur punându-și mâna peste el, cum am poruncit mai înainte. Hirotonind diaconul, doar episcopul să-și pună peste el mâna, pentru că nu e hirotonit în preoție, ci spre slujirea episcopului, ca să facă cele poruncite de el. Căci nu e așezat să fie părtaș la sfatul clerului, ci ca să se îngrijească [de cei neputincioși] și să arate episcopului cele ce se cuvin făcute, primind așa-dar nu Duhul comun al prezbiterului, de care se împărtășesc prezbiterii, ci Cel care îi este încredințat sub puterea episcopului. Din această cauză singur episcopul să-l facă pe diacon, dar asupra prezbiterului să-și pună mâna și prezbiterii din pricina Duhului comun și asemănător al clerului. Căci presbiterul are doar puterea de a-L primi, nu are puterea de a-L da. De aceea nu hirotonește clerici. Dar la hirotonia prezbiterului să-l pecetluiască, dar episcopul îl hirotonește. Iar asupra diaconului [episcopul] să spună așa:

---

[237] Luată după: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 265-266.

[*Rugăciunea*:] Dumnezeule, Care ai zidit și împodobit toate cu cuvântul, Tată al Domnului nostru Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis să slujească voia Ta [*Is* 9, 5] și să ne arate sfatul Tău, dă Duhul harului, solicitudinii și al râvnei acestui rob al Tău, pe care l-ai ales să slujească Biserica Ta și să aducă în sfântul lăcașul Tău, cele ce se aduc de cel așezat arhiereu al Tău spre slava Numelui Tău; ca slujind fără prihană și în curăție, să se învrednicească de o treaptă mai mare [*1 Tim* 3,13] și să Te laude și să slăvească prin Fiul Tău, Iisus Hristos Domnul nostru, prin Care Ție fie slava, puterea și lauda, cu Duhul Sfânt acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

*

Privitor la *ordinele minore* sau gradele clericale inferioare, *lector* (citeț) și *hipodiacon*, Sf. Ipolit nu menționează nici un fel de hirotonie sau hirotesie, în *Tradiția Apostolică*:[238]

XI Despre citeți

Citețul e așezat atunci când episcopul îi dă cartea, dar nu-și va pune mâna peste el.

XIII Despre ipodiacon

Să nu se pună mâna nici peste ipodiacon, ci să fie numit ca să urmeze diaconului

*

Rugăciunea de hirotonie a diaconului după Euchologionul lui Serapion, Egipt, sec. IV

I. ***Vater des Eingeborenen,***
Du hast Deinen Sohn gesandt
und die Dinge auf der Erde geordnet
und der Kirche zum Nutzen
und zur Rettung der Herden
Regeln und Ordnungen gegeben.

II. **Zum Dienste Deiner katholischen Kirche**
hast Du Bischöfe, Priester und Diakone auserwählt.
Durch Deinen Eingeborenen
hast Du die sieben Diakone auserwählt
und ihnen den Heiligen Geist gnädig mitgeteilt.

III. **STELLE AUCH DIESEN**
ALS DIAKON DEINER KATHOLISCHEN KIRCHE AUF
und *gib ihm den Geist* DER ERKENNTNIS
UND DER UNTERSCHEIDUNG,

IV. ***damit er* MITTEN IN DEM HEILIGEN VOLKE**
rein und tadelos in diesem Dienste dienen könne

VI. ***durch Deinen Eingeborenen Jesus Christus,***
durch den Dir Ehre und Kraft sei
im Heiligen Geiste,
***jetzt und in alle Ewigkeit der Ewigkeiten.* Amen.**[239]

---

[238] La: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op., cit., p. 577.
Privitor la *ordinele minore*, vezi: Balthasar FISCHER, *Esquisse historique sur les Ordres mineurs*, in *La Maison-Dieu*, 61, (1960), pp. 58-69.

[239] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 268.

28 (12) Punere a mâinilor la așezarea diaconilor [Serapion]

Părinte al Unului-Născut, Care pe Fiul Tău L-ai trimis și ai rânduit lucrurile de pe pământ, dând Bisericii canoane și rânduieli/constituții spre folosul și mântuirea turmei, Care ai ales episcopi, prezbiteri și diaconi spre slujirea/liturghisirea Bisericii Tale catholice, Care prin Unul-Născut al Tău ai ales cei șapte diaconi și le-ai dăruit Duh Sfânt, așază-l și pe acesta (*N*) diacon al Bisericii catholice și dă-i duh de cunoaștere și deosebire/discernământ, ca să poată sluji curat și ireproșabil în poporul Tău în slujirea/liturghisirea aceasta, prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin care Ți se cuvine slava și puterea acum și în toți vecii vecilor. Amin.[240]

Textul de la rugăciunea hirotonirii diaconului, din *Euhologiul lui Serapion* (sec. IV), se deosebește foarte puțin de cel al Sf. Ipolit Romanul (vezi traducerea românească la Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op., cit., p. 875.

Rugăciunea își are originea în spațiul sudic, de unde provine chiar și Presbyterium-ul. Și aici se observă legătura strânsă și asemănarea dintre această rugăciune a lui Serapion și textul rugăciunii Sf. Ipolit Romanul: vezi Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 576.

Între aceste două rugăciuni a Sf. Ipolit Romanul și a lui Serapion, și cele (două), privind hirotonia diaconului, din *Codex Barberini graecus 336*, respectiv *Arhieraticon*, București, 1993, nu există nici o asemănare sau paralelă. Primele două texte au câte o singură rugăciune de hirotonie, în timp ce în *Codex Barberinii graecus 336* și în *Arhieraticon*, București, 1993, dispunem de DOUĂ texte de rugăciuni de hirotonie.[241]

Rândurile cu litere cursive și majuscule vor să scoată în evidență paralelismul acestei rugăciuni cu aceea din *Tradiția Apostolică* a Sf. Ipolit Romanul. De o importanță mare este partea a doua a rugăciunii, unde se face enumerarea celor trei trepte ale preoției: episcop, presbyter și diacon. Partea a doua din rugăciunea lui Serapion nu poate fi întâlnită la aceea a lui Ipolit Romanul. Chiar și partea întâia a rugăciunii este mai larg formulată, decât la Ipolit. Acest lucru justifică în mod indirect și noua structurare a ierarhiei bisericești în trei trepte, care se încheiase deja, pe timpul lui Serapion, atât în Egipt, cât și în întreg spațiul sudic. Părțile III–V, din rugăciunea lui Serapion dovedesc o strânsă legătură cu textul lui Ipolit Romanul, respectiv folosirea uneia și aceleiași surse sau text original, chiar dacă stilul este la ambele versiuni [Serapion și Ipolit] diferit.

De subliniat este în textul lui Serapion influența platonică asupra rugăciunii și privind darurile, cu care trebuie să fie împodobit un diacon, influență care respiră spiritul platonic din Alexandria. Este vorba de darul „cunoașterii", al înțelepciunii [deosebirii sau deschilinirii], pe care episcopul îl cere în rugăciune, să fie dat noului diacon, în timp ce la Ipolit se cere pentru acesta „duhul [=*Darul,* n.n.] Harului, al înțelegerii [al grijii] și al zelului sau râvnei":[242]

1. **Serapion: „...und *gib ihm den Geist* DER ERKENNTNIS UND DER UNTERSCHEIDUNG, ..." [„... și dă-i duh de cunoaștere și deosebire/discernământ, ...", la: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 875].**
2. **Sf. Ipolit Romanul: „...gib den (Heiligen) Geist der Gnade und des Sorgens und des Eifers diesem deinem Diener, den du erwählt hast, …" [„…dă Duhul harului, solicitudinii și al râvnei acestui rob al Tău, pe care l-ai ales ...", la: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op., cit., p. 576].**

---

[240] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 875.

[241] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 875 și 982-984; *Arhieraticon*, București, 1993, pp. 74-76. Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 267-269.

[242] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 268 și 265.

Rugăciune din Euchologion-ul egiptean al lui Serapion din Thmuis († c. 370), pentru membrii tuturor stărilor din Biserică[243]

11 (25) Rugăciune pentru episcop și Biserică:

Pe Tine Te chemăm, Mântuitorule și Doamne, Dumnezeul a tot trupul și Domnul a tot duhul, Binecuvântatul și Dătătorul a toată binecuvântarea, sfințește pe episcopul acesta (*N*) și-l păzește în afară de orice ispită, dă-i lui înțelepciune și cunoaștere, călăuzește-l în cunoașterile Tale.

Te chemăm și pentru coprezbiteri: sfințește-i, dă-le înțelepciune, cunoaștere și dreaptă învățătură; fă-i să mijlocească [*presbeuein*] sfintelor Tale învățături în chip curat și ireproșabil.

Sfințește-i și pe diaconi, ca să fie curați la inimă și la trup și cu conștiință curată să poată sluji și să stea înaintea Sfântului Trup și Sfântului Sânge.

Te chemăm și pentru ipodiaconi, citeți și tâlcuitori: odihnește-i pe toți slujitorii Bisericii și dă tuturor milă, îndurare și înaintare/progres.

Te chemăm și pentru monahi și pentru fecioare: fă-i să-și sfârșească alergarea lor în chip ireproșabil și viața lor în chip neîncetat, ca să-și poată petrece toate zilele lor în curăție și sfințenie.

Miluiește-i și pe toți cei căsătoriți, bărbați, femei și copii, și dă tuturor binecuvântarea înaintării/progresului și îmbunătățirii, ca toți să ajungă oameni vii și aleși prin Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin care Ți se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt, acum și în toți vecii vecilor. Amin.

*

Rugăciunea de hirotonie a Diaconului după Testamentum Domini, Siria, sec. IV-V

I. ***Deus, qui omnia creasti, et per Verbum ORNASTI,***
qui in mundis puris requiescis, qui per prophetas tuos ministrasti nobis
vitam sempiternam,
nosque lumine scientae illuminasti,
Deus, factor magnarum rerum et totius gloriae auctor,
Pater Domini nostri Jesu Christi,
***quem missistiad tuam voluntatem adimplendam*,**
ut omne genus humanum liberetur,
***et nobis* declarast et *ostendisti mentem tuam*,**
sapientiam tuam, visiationem tuam,
filium tuumdilectum Jesum Christum,
dominum lucis, principem principum et Deum deorum,

II. ***emitte spiritum gratiae et diligentiae***
super hunc famulum tuum
ut ei detur studium, quies, magnanimitas,
virtus placendi tibi.
Da ipsum, Domine, operarium legalem absque confusione,
mitem, amatorem orphanorum,
amatorem colentium pietatem, amatorem viduarum.
ferventem spiritu, amatorem bonarum rerum.
Illumina, Domine, *quem* dilexisti et *elegisti*
ad ministrandum ecclesiae tuae,

III. ***offerendumque in sanctitate sanctuario tuo,***
quae tibi offeruntur ab haereditate
PRINCIPATUS SACERDOTII TUI,

---

[243] **Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op., cit., p. 869.**

V. ***ut ministerio fungens sine reprehensione***
et *pure* et sancte et mente candida,
dignus fiat ordine hoc magno et excelso
per voluntatem tuam

VI. ***et te laudet INDESINENTER***
per Filium tuum Unigenitum Jesum Christum Dominum nostrum,
per quem tibi gloria et imperium
in saecula saeculorum. Amen.[244]

[Textul românesc al rugăciunii de hirotonie a Diaconului,
după *Testamentum Domini*, sec. IV-V]
[la: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic
al primelor secole..., Op. cit., p. 815]

Hirotonia diaconului (*Instrucțiune*)

XXXVIII. **Hirotonia diaconului să se facă așa: doar episcopul să pună mâna asupra lui, căci nu e hirotonit pentru preoție, ci pentru slujirea episcopului și a Bisericii. Și episcopul să se roage asupra diaconului așa:**

Rugăciunea punerii mâinilor peste diacon

– Dumnezeule, Care ai zidit și ai împodobit prin cuvânt toate. Care Te odihnești în lumile curate, Care prin profeții Tăi ne-ai slujit viața veșnică și ne-ai luminat cu lumina cunoașterii, Dumnezeule, Făcătorul celor mari și Pricinuitorul a toată slava, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis să împlinească voia Ta ca să slobozească tot neamul omenesc, și nouă ne-ai rostit și arătat Mintea ta, Înțelepciunea Ta, Cercetarea Ta, pe Fiul Tău iubit, Iisus Hristos, Domnul luminii, Domnul domnilor și Dumnezeul dumnezeilor, trimite Duhul harului și al sârguinței peste slujitorul Tău acesta, ca să i se dea râvnă, tihnă, mărinimie și puterea de a fi plăcut Ție. Fă-l Doamne, lucrător legiuit fără rușine, blând, iubitor al orfanilor, iubitor al celor ce cinstesc evlavia, iubitor al văduvelor, înflăcărat cu duhul, iubitor de fapte bune. Luminează-l, Doamne, pe cel pe care l-ai iubit și l-ai ales spre a sluji Bisericii Tale și a aduce cu sfințenie în locașul Tău sfânt ce-Ți sunt aduse de moștenirea arhieriei Tale, ca slujind el fără prihană, curat, sfânt și cu cuget nepătat, să se facă vrednic de acest mare și înalt cin prin voința Ta și să Te laude neîncetat prin Fiul Tău Unul-Născut Iisus Hristos Domnul nostru, prin Care Ție se cuvine slavă și stăpânire în vecii vecilor.

Poporul:

– Amin.

Din Egipt (Serapion din Thmuis, † c. 370), adică din spațiul sudic, trecem în Siria, la textul din Testamentum Domini (sec. IV-V), din spațiul nordic, privitor la hirotonia diaconului.

Între cele două texte există o diferență de timp de aproximativ un secol.

Evoluția vieții bisericești a influențat și evoluția, extinderea și noul stil de desfășurare a textelor liturgice, în general și pe cel al rugăciunilor de hirotonie în special. Textul rugăciunii este destul de bogat, extins și marcat de spiritul cultural sirian, de care sunt străbătute în prim plan. Cuvintele cu cursive indică comuniunea de text din *Testamentum Domini*, cu cel din *Tradiția Apostolică*, a Sf. Ipolit Romanul (200-235).

Iisus Hristos **este modelul diaconului, în conformitate cu textul din Testamentum Domini, nu *Colegiul celor șapte diaconi* (FA 6), așa după cum modelul episcopului în spațiul nordic este Dumnezeu-Tatăl, nu Sfinții Apostoli. Rugăciunea pentru hirotonia diaconului din Testamentum Domini indică atribuțiile diaconului, între care caritatea stă pe primul loc.**

---

[244] Patriarh Ignatius Ephræm II RAHMANI, *Testamentum Domini nostri Jesu Christi*, Moguntiæ [Mainz], 1899, p. 93, text preluat de: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 270.

Atribuțiile liturgice ale diaconului sunt menționate în partea a treia din rugăciunea de hirotonie: „*... offerendumque in sanctitate sanctuario tuo, quae tibi offeruntur ab haereditate PRINCIPATUS SACERDOTII TUI, ...*"[245]

Rolul diaconului la aducerea darurilor în timpul serviciului liturgic este în Testamentm Domini mult mai clar și cu un accet pe jertfa euharistică, în comparație cu Sf. Ipolit Romanul:

1. la Sf. Ipolit Romanul (200-235): Partea a III-a: „... und [*der Diakon, die Hl. Gaben,* n.n.] in deinem Heiligtum heranbringe, was dir dargebracht wird von dem eingesetzten Hohenpriester zum Preis deines Namens, ..." [și le aduce (*darurile*, n.n.) în Sanctuarul Tău, care apoi îți vor fi Ție jertfite de către Marele Preot (*episcop*, n.n.) spre slava Numelui Tău[246] La Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op., cit., p. 576, textul ar suna: „... și să aducă în sfânt lăcașul Tău cele ce se aduc de cel așezat arhiereu al Tău spre slava Numelui Tău... ".

2. în Testamentum Domini: „... der Diakon bringt die Gaben dar, die der Bischof dann opfert ..." [Diaconul aduce darurile pe care apoi episcopul le jertfește].[247] „*... offerendumque in sanctitate sanctuario tuo, quae tibi offeruntur ab haereditate PRINCIPATUS SACERDOTII TUI, ...*"

La Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op., cit., p. 815: „... și a aduce cu sfințenie în locașul Tău sfânt cele ce-Ți sunt aduse de moștenirea arhieriei Tale, ..."

Diaconul este un mijlocitor între episcop și credincioși, și poziția lui înaltă în comunitate și în slujbele liturgice este oglindită și de cuvintele din textul rugăciunii, privitoare la „cinste" sau „venerație". Octavian Bîrlea este de părere că rugăciunea din Testamentum Domini inițiază deja limitele dintre obligațiile diaconului și cele ale presbyterului, adică ne aflăm deja în faza în care presbyterii erau delegați de episcopi să împlinească obligații liturgice, nu numai să-l asiste pe episcop în altar, deci poziția diaconilor pierede din însemnătate și ordinea ierarhică îi plasează – și de facto – pe locul al treilea, după presbyteri.

*****

Rugăciunea de hirotonie a Diaconului după Constituțiile Apostolice, Antiohia, Siria, c. 380.

**Allmächtiger, wahrhafter und untrüglicher Gott,
der Du alles bereicherst,
die in Wahrheit Dich anrufen,
schrecklich in Deinen Ratschlüssen,
weise in Deinen Gedanken,
Starker und Großßer.**

**Erhöre unser Gebet,
o Herr, vernimm unsere Bitte,
laß Dein Angesicht leuchten
über diesen *Deinen Knecht*,
welcher für Dich
*zum Diakonatsdienste gewählt worden ist.***

***Erfülle ihn mit Geist und STÄRKE*,
WIE DU DEN MÄRTYRER UND NACHAHMER
DER LEIDEN DEINES CHRISTUS, STEPHANUS,**

[245] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 270-271. Textul rugăciunii este la p. 270.
[246] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 265, Rugăciunea de hirotonie a diaconului, după Sf. Ipolit Romanul (pp. 265-266).
[247] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 271.

DAMIT ERFÜLLT HAST.
Würdige ihn,
den ihm übertragenen Dienst unverwandt,
tadelos und unbescholten zu verrichten
und eines höheren Grades gewürdigt zu werden

durch die* Vermittlung *Deines* eingeborenen *Sohnes,
mit welchem Dir und dem Heiligen Geiste
Ehre, Ruhm und Anbetung sei
In Ewigkeit. Amen.

Rugăciunea de hirotonie a Diaconului după *Constituțiile Apostolice*, c. 380. **[la: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 756]**	**Rugăciunea de *hirotonie* a Diaconiței după *Constituțiile Apostolice*, c. 380.** **[la: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 756-757]**
XVII. Despre Diaconi [*Instrucțiune*] **1 Iar despre hirotonia diaconului, rânduiesc eu, Filip:** **2 Când așezi un diacon, o, episcope, punându-ți peste el mâinile înconjurat de întreg prezbiteriul și de diaconi, să te rogi spunând acestea:** **XVIII. Despre hirotonia diaconului** **1 – Dumnezeule Atoatețiitorule, Cel adevărat și nemincinos, Cel bogat față de toți cei care Te cheamă [*Rm 10, 12*] în adevăr, Cel înfricoșător în sfaturi [*Ps 65, 5*], Cel înțelept în gândire, Cel puternic și mare [*Iov 9, 4*], 2 auzi rugăciunea noastră, Doamne, și pleacă-Ți urechea la cererea noastră [*Ps 142, 11*] și luminează fața Ta peste robul Tău [*Ps 30, 17*] acesta pus înainte spre diaconie, și umple-l pe el de Duh și putere, așa cum l-ai umplut pe Ștefan întâiul martir [*FA 6, 8*] și imitatorul pătimirilor Hristosului Tău [*1 Ptr 5, 1*]. 3 și învrednicește-l să slujească/liturghisească spre bunăplăcerea Ta slujirea/diaconia încredințată lui fără schimbare, fără reproș și nevinovat, ca să se învrednicească de o treaptă mai mare prin mijlocirea Hristosului Tău, Unul-Născut Fiul Tău, prin Care Ție fie slava, cinstea și închinăciunea în Duhul Sfânt în veci. Amin.**	**XIX. Despre Diaconiță [*Instrucțiune*]** **1Iar despre diaconiță, eu, Bartolomeu, rânduiesc acestea:** **2O, episcope, să-ți pui mâinile peste ea înconjurat de prezbiteriu, de diaconii și diaconițele tale și să spui așa:** **XX. Despre hirotonia diaconței** **1 – Dumnezeule Cel veșnic, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos [*2 Co 1, 3*], Creatorul bărbatului și femeii, Care ai umplut de Duh pe Mariam [*Iș 15, 20*], pe Debora [*Jd 4, 4*], pe Ana [*Lc 2, 36*] și Hulda [*4 Rg22, 14*], Care n-ai socotit lucru nevrednic ca Fiul Tău Unul-Născut să se nască din femeie, Care și la Cortul Mărturiei și la Templu ai rânduit străjere ale sfintelor Tale porți. 2 Tu însuți și acum privește la roaba Ta aceasta cea pusă înainte spre diaconie: dă-i ei Duh Sfânt și curățește-o de toată întinăciunea trupului și a duhului [*2 Co 7, 1*] pentru a săvârși cu vrednicie lucrul încredințat ei spre slava Ta și lauda Hristosului Tău, prin Care Ție fie slava și închinăciunea în Duhul Sfânt în veci. Amin.**

Ne aflăm la sfârșitul secolului al IV-lea, c. 380, când compilatorul *Constituțiilor Apostolice* a redactat sau reformulat această rugăciune. Aici se observă tendința acomodării și extinderii vechiului „miez" al rugăciunii primare, cu situația determinată de evoluția problematicii la finele secolului de aur al Creștinătății. Părțile de text, rămase din cel primordial al Tradiției Apostolice, sunt ușor de recunoscut spre sfârșitul rugăciunii, conform textului german, dat în cursive.

Se observă o ușoară îndepărtare de textul primordial și prin adoptarea de noi termeni liturgici. Dumnezeu nu mai este numit Creator și Tată, ci Allmächtig – *Atotputernic*.[248]

Serapion amintea în rugăciunea lui atât pe Iisus Hristos, cât și pe cei șapte diaconi, pentru a avea în vedere ideea de colegialitate, ceea ce nu se întâmplă în Constituțiile Apostolice, unde s-a pus accentul pe individual. În sensul acesta, nu sunt amintiți cei șapte diaconi, ci numai Ștefanus. Octavian Bîrlea trage concluzia, pe baza acestei rugăciuni, că la sfârșitul secolului al IV-lea, activitatea de diacon a fost readaptată și așezată, în conformitate cu noile cerințe cu care se confrunta Biserica și clerul, determinate de combaterea ereziilor și de botezele în masă ale neamurilor.

*

248 Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 273.

Rugăciunea de hirotonie a Diaconului după Canones Hippolyti, î. 235, canonul 5, traducerea după versiunea arabă

O Gott, Vater unseres Herrn Jesus Christus,
wir flehen dich an,
***gieße Deinen Heiligen Geist* über N. aus;**
rechne ihn unter die, welche
WIE *STEPHANUS* UND SEINE GENOSSEN
dir nach deinem ganzen Willen *dienen*,
ERFÜLLE IHN MIT KRAFT UND WEISHEIT,
WIE DEN STEPHANUS,
MACHE IHN SIEGREICH
ÜBER ALLE KRÄFTE DES BÖSEN
DURCH DAS ZEICHEN DEINES KREUZES,
MIT DEM DU IHN BEZEICHNEST;
mache, daß sein Leben tadellos sei
vor allen Menschen
und lehrreich für viele,
DAMIT ER IN DER HEILIGEN KIRCHE
EINE GROSSE MENGE ERRETTE
***OHNE ANSTOS* (zu geben),**
und *seinen ganzen Dienst annehme.*
Durch unseren Herrn Jesus Christus,
durch den du hast die Ehre,
mit ihm und dem Heiligen Geist
für die Ewigkeit der Ewigkeiten. Amen

Legată de spațiul sudic, această rugăciune din Canones Hippolyti, *canon 5*, lasă să se întrevadă o schimbare de opinie și de acțiune a diaconilor din aceste părți. Este vorba de tendința de omogenizare din cadrul Bisericii primare, de care avea nevoie atât spațiul nordic, cât și cel sudic, pentru asigurarea unei evoluții uniforme, nu izolate și despărțite.

Rugăciunea dă impresia unei evoluții ulterioare sau târzii. Prima propoziție conține textul comun al lui Ipolit Romanul: *O Gott, Vater unseres Herrn Jesus Christus,* wir flehen dich an, *gieße Deinen Heiligen Geist* über N. aus; Diaconul trebuie să fie un bun catehet și exorcist. Rugăciunea este precedată de o *instrucțiune*, care-l vrea pe diacon un om de caritate, un om care să ajute și să protejeze bolnavii, văduvele, orfanii, săracii și pe toți nevoiașii, atribuții pe care rugăciunea de hirotonie nu le menționează. Acest lucru ar confirma faptul că cele două texte, instrucțiunea și rugăciunea de hirotonie a diaconului au fost puse la un loc, însă ele provin din locuri timpuri și autori diferiți. Instrucțiunea poate să dateze din secolul al III-lea, cu unele adăugiri, făcute în secolul al IV-lea, mai ales aceea, prin care se specifică obligația diaconului de a-l ajuta nu numai pe episcop, ci și pe presbyter. Rugăciunea de hirotonie este însă redactată prin secolul V-VI, pentru că nu mai amintește de obligațiile cartative și liturgice ale diaconului, ci numai de puterea de participare a acestuia la activitățile misionare, catehetice, generate de valul candidaților la botez. Aici ni se oferă un caz paralel al canonului 5, privitor la instrucțiunea și rugăciunea de hirotonie a diaconului, cu cele privitoare la instrucțiunea și hirotonia episcopului. Și în acest caz, instrucțiunea din canonul 2 este mai veche decât rugăciunea de hirotonie a episcopului, din canonul 3.[249]

*

[249] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 275-276.

Concordanță biblică:

Trimiterile biblice și evoluția noțiunii de diacon în Noul Testament, în conformitate cu textele scripturistice din *Biblia lui Bartolomeu Anania* sau Biblia sau Sfânta Scriptură, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, București, EIBM al BOR, 2001, p. 1787.

DIACON

Alegerea şi hirotonia celor şapte diaconi: FA 6.

Febe, sora noastră, este diaconiţă a Bisericii din Chenhreea [lângă Corint]: Rm 16, 1.

Cei din Filipi erau slujiţi şi de diaconi: Flp 1, 1.

Însuşirile diaconilor sunt prezentate de Apostolul Pavel ucenicului său: 1 Tim 3.

Concluzii

Finalul acestor cercetări, făcute de Octavian Bârlea îl conduceau spre unele concluzii destul de interesante:[250]

I. a. la hirotonirea episcopului avem în textele primordiale două propoziții principale, enunțate exclamativ, de către episcopul hirotonisitor: 1. *Primește Duhul Sfânt spre iertarea păcatelor!* (Ioan 20, 22-23); 2. *Paște turma mea!* (Ioan 21, 15-17);

b. la hirotonirea presbyterului episcopul hirotonisitor exclamă: *Dăruiește-i lui Duhul sfatului, ca să învețe poporul Lui Dumnezeu și să-l conducă!* (1 Cor. 12, 8-10);[251]

c. la hirotonirea diaconului, episcopul hirotonisitor rostește exclamația: *Dăruiește-i lui Duhul zelului, pentru a sluji Bisericii!* (1 Cor. 12, 28-31);

II. Noi suntem obișnuiți să înțelegem hirotonia și hirotesiile în toate treptele și pentru toate gradele clericale, ca fiind săvârșite pentru cei implicați în celebrarea liturgică, însă în primele secole de viață ale Bisericii n-a fost așa. După cercetările întreprinse de Octavian Bârlea, acesta ajunge la concluzia că hirotoniile n-au constituit scopul principal și major de slujire la altar, fapt care se va cristaliza prin textele liturgice mai târziu și într-o formă destul de nehotărâtă și lentă, începând cu secolul al II-lea, în formă progresivă, în secolul al III-lea, până în secolul al IV-lea.

În faza de început a Bisericii, accentul hirotoniilor nu era pus pe celebrarea serviciilor divine, ci pe întreaga viață a clerului, în mijlocul comunității.

Hirotoniile nu erau un mandat special pentru celebrarea liturgică, ci unul general pentru slujirea Lui Dumnezeu: *zum Dienst Gottes*; chiar dacă slujbele religioase ocupau un loc primordial în viața creștinilor.[252] Partea văzută a Bisericii putea fi trăită, văzută și desfășurată prin intermediul sfintelor slujbe, în care se împleteau și se atingea culmea dintre social (uman) și Divin. Odată cu înmulțirea creștinilor și a gradelor clericale inferioare, dintre care unele erau destinate exclusiv celebrării liturgice, s-a petrecut pe neobservate și o mutare, în concepția față de hirotonie, cu accentul care se punea pe celebrarea liturgică.[253]

III. Pentru cercetătorul de astăzi, rugăciunile și întreg ritualul hirotoniilor dau impresia că ar fi lapidare, scurte și foarte puțin evoluate, pentru că suntem obișnuiți cu actualele texte, formulare și ceremonii, legate de hirotonii și de hirotesii lungi, stufoase, și complicate. Trebuie însă să ne distanțăm de ele și să încercăm să înțelegem *arheologia liturgică* a primelor secole de viață ale Bisericii, în complexul ei de desfășurare și cu modul de gândire de atunci, nu cu mentalitatea de acum, formată aproape două milenii mai târziu. Trebuie înțeleasă situația de fapt a Bisericii, ca instituție ilicită, ai cărei credincioși și cler erau urâți de evrei și tot timpul amenințați de autoritățile administrative romane păgâne, locale sau centrale. Octavian Bârlea rezumă aceste concluzii într-o singură frază:[254]

---

[250] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 289.
[251] Cele șapte (de fapt nouă) Daruri ale Sfântului Duh.
[252] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 289.
[253] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 290.
[254] Ibidem.

Die Gebete der ersten Zeit, vor allem aber die Weihegebete, wurden in der Art von Sentenzen, von Kernsprüchen, gesprochen: in äußerst konzentrierter Form! și klangen wie ein FIAT der Schöpfung.

Rugăciunile din timpurile dintâi, însă mai ales cele privitoare la hirotonie erau rostite în formă de sentențe, și de apoftegme* [ἀπόφθεγμα sau ἀπάφυεγμα]: *într-o formă foarte concentrată! Ele sunau ca și un FIAT al Creației.

În vremurile ulterioare, s-a procedat la interpolarea rugăciunilor și a celorlalte texte liturgice, privind hirotoniile și hirotesiile, prin extinderea lor și atribuirea unui ton cumpătat și o formă exterioară atractivă. În felul acesta s-a încetățenit un nou stil de formulare a textelor pentru hirotonie și hirotesire, care au schimbat caracterul lor anterior și primordial, de enunț, scurt și pregnant, de exteriorizare a voinței Divine, prin aforism, [ἀφορισμός], sentențe, [sententiae] și apoftegmă, [ἀπόφθεγμα]. Aceste tendințe se anunțau palid chiar și în versiunile ulterioare ale textelor lui Ipolit Romanul, din Orient, de factură nordică mai ales.[255]

1 2 3

1. Euchologion-ul Episcopului Serapion de Thmuis, Εὐχολόγιον τοῦ Σεραπίωνος Θμούεως, sec. IV. Acest *Euchologion*, descoperit abia în anul 1894, de către liturgistul și cercetătorul de manuscrise Aleksei Dmitrijewskij, la Sf. Munte Athos, în Mănăstirea *Marea Lavră*, Μονή Μεγίστης Λαύρας (edificată în anul 963), nr. 149: Serapion de Thmuis Codex unicus, nr. de inv. 149, Sacramentarul sau Εὐχολόγιον τοῦ Σεραπίωνος Θμούεως[256] Textele din Sacramentarul sau Euchologion-ul lui Serapion sunt o copie ulterioară, din secolul al XI-lea – făcută în dezordine, datorată greșelilor comise de copistul ultim – și sunt strânse într-un codice extins pe 14 file.[257] Numele de Euchologion, dat acestui fascicol de codice liturgic l-a făcut chiar Aleksei Dmitrijewskij, după ce a constatat că textele fac parte din această categorie sau *carte* liturgică.[258]

2. Το βαρβερινον ευχολογιον 336 (Codex Vaticanus Barberinianus Graecus 336) sec. VIII: Rugăciuni și rituri la Curtea imperial [171], (vexi și Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de..., Op. cit., pp. 988-989: 171-172.

3. Euchologium Sinaiticum, secolul XI, *fragment* – în slavonă, cu scriere glagolitică, nu chirilică, din care ne sunt cunoscute 137 foi de pergament, dintre care, 134 se află în Mănăstirea Sfânta Ecaterina din Sinai: Signatur Sinait. Slav. 37 und Slav. N/1.

---

[255] Ibidem.

[256] Aleksei Dmitrijewskij, in *Trudy* (Journal of the Eccl. Acad. of Kiev, 1894), No. 2; separately (Kiev, 1894); reviewed by A Favlov, Xpiv~ch. Bvravriva, i. 207-213; cp. Byzant. Zeitschr. iv. I (1895), p. 193.

[257] La Ioan I. ICĂ jr., p. 280: *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de diacon Ioan I. ICĂ jr., Editura Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, 1039 p.
Vezi și colecția de manuscrise, în limba rusă, editate și adnotate de A. Dmitrievschi, *Descrierea manuscriselor liturgice păstrate în bibliotecile Răsăritului ortodox* (3 tomuri: 1 Kiev, 1895, 2 1901, 3 Petrograd, 1917), reprint Hildesheim, 1965, *mie inaccesibile*.

[258] O ultimă ediție a Euchologion-ului lui Serapion, însoțit de un studiu amplu, a fost pusă la dispoziția cercetătorilor de Maxwell E. Johnson: *The prayers of Sarapion of Thmuis*. A Literary, Liturgical and Theological Analysis, în *Orientalia Christiana Analecta*, nr. 249, Roma, Pont. Ist. Orientale, 1995; ISBN 88-7210-307-X. Există însă și o versiune germană veche a textului lui Serapion, însoțit de o introducere [Einleitung] a lui Theodor Schermann: *Das Euchologium des Bischofs Serapion von Thmuis*. In: *Griechische Liturgien*. Übers. von Remigius Storf; mit Einl. versehen von Theodor Schermann. (Bibliothek der Kirchenväter, 1. Reihe, Band 5), Kempten-München 1912.

♚♚♚♚♚

1. Traducători, texte de Arhieraticoane și autori răsăriteni și occidentali

*

Sf. Simeon Arhiepiscopul Tesalonicului,

***Traktat asupra tuturor Dogmelor Credinței noastre Ortodokse....*,**
București, 1865, 263 p.

81. Simeon, Archiepiscopul Tesalonicului, *In contra Eresiilor*, Iașĭ 1683. — Grecesce.

ΣΥΜΕΩΝ | ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ | ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ | ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ | Κατὰ αἱρέσεων. Καὶ περὶ τῆς μόνης ὀρθῆς τῶν Χριστιανῶν ἡμῶν πίστεως. Τῶν τε ἱε | ρῶν τελετῶν καὶ Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας | Διάλογος. | ΠΕΡΙ ΤΕ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΝΑΟΥ | ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΝ ΑΥΤΩ. ΑΡΧΙΕΡΕΩΝ ΤΕ ΠΕΡΙ | ΙΕΡΕΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΝΩΝ. ΚΑΙ ΤΩΝ ΩΝ ΕΚΑΣΤΟΣ | τούτων στολῶν ἱερῶν περιβάλλεται. Καὶ περὶ τῆς θείας μυσταγωγίας. | Εἴς τε τὸ τῆς ὀρθοδόξου τῶν Χριστιανῶν πίστεως Σύμβολον ἑρμη | νεία. Καὶ τῶν τούτου ῥήσεων ἔκθεσις, ὅθεν τε συνελέγη | σαν, καὶ κατὰ τίνων συγκείμεναί εἰσιν. Ἔτι δὲ Περι | εκτικὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κεφάλαια, ἤτοι | ἄρθρα δώδεκα. Καὶ ὅτι ταῦτα περιέχει | τὸ ἱερὸν Σύμβολον. Καὶ περὶ τῶν | περιεκτικῶν ἀρετῶν. | Ἀποκρίσεις τε πρός τινας ἐρωτήσεις Ἀρχιερέως, | ἠρωτηκότος αὐτόν. Καὶ τελευταῖον περὶ | Ἱερωσύνης. Μεθ' ὧν | ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ | ΜΑΡΚΟΥ ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΕΦΕΣΟΥ | Ἐξήγησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς | Ἀκολουθίας. | ΕΦ' ΟΙΣ ΠΙΝΑΚΕΣ ΑΝΑΓΚΑΙΟΙ | καὶ πλουσιώτατοι δύο. | Τυπωθέντα διὰ δαπάνης τοῦ εὐσεβεστάτου ἐνδοξοτάτου ἐκλαμπροτάτου τε καὶ γαλη | νοτάτου ἡγεμόνος κυρίου κυρίου Ἰωάννου Δούκα Βοεβόδα πάσης Μολδοβλαχίας. | τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου Αὐθέντου καὶ ἀρχηγοῦ πάσης Ὀκραΐνης. | Ἐπιμελείᾳ καὶ διορθώσει τοῦ λογιωτάτου Νοταρίου τῆς μεγάλης | Ἐκκλησίας κυρίου Ἰωάννου Μολιβδου τοῦ ἐξ Ἡρακλείας. | Ἐν τῇ σεβασμίᾳ Πατριαρχικῇ καὶ αὐθεντικῇ μονῇ τῶν | πρωτοκορυφαίων Ἀποστόλων, τῇ καλουμένῃ | Τζετατζούϊα. | Ἐν ἔτει σωτηρίῳ: ΑΧΠΓ. Κατὰ Μῆνα Ὀκτώβριον. | ΕΝ ΓΙΑΣΙΩ ΤΗΣ ΜΟΛΔΟΒΙΑΣ.

Bianu Ioan și Nerva Hodoș, *Bibliografia Românească Veche* [BRV], 1508–1830, vol. I, 1508–1716, București, 1903, p. 273: Simion Tesaloniceanul,
***Dialog în contra Ereziilor și despre singura credință dréptă...*, Iași, 1683.**

*

Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului și Biserica Greacă l-au canonizat pe Sf. Simeon al Tesalonicului Συμεών Θεσσαλονίκης (1381/7–1429) în data de 14 aprilie 1981, pomenirea lui făcându-se în data de 15 septembrie.

Se știe că s-a născut la Constantinopol, cândva între anii 1381 și 1387?, unde a devenit de tânăr monah, probabil la Mănăstirea isihastă Xanthopouloi, din capitală.

Nu se știe cu exactitate numirea lui ca Arhiepiscop al Tesalonicului, în anii 1416/1417, fiind hirotonit întru arhiereu la Constantinopol, de Patriarhul Ecumenic, după cum era datina Marii Biserici, privind numirea arhiepiscopilor și a mitropoliților. După hirotonia întru arhiereu a plecat la Thesalonic, dar a trebuit să aștepte, până când a fost întronizat la Basilica Sfânta Sophia de acolo.

Păstorirea Sf. Simion coincide cu sfârșitul stăpînirii bizantine asupra Thesalonicului. Arhiepiscopul a insistat față de Împăratul Manuel II Paleologul (1391-1425) să trimită ajutor armat, pentru apărarea Macedoniei și a capitalei acesteia de pericolul otoman, într-o vreme când

Despotul local era fiul său Andronic (1400-1427) al Thesalonicului. Tot în acest timp Imperiul Otoman trecea prin conflicte interne, generate de luptele fratricide dintre cei șase fii ai lui Bayezid I (1389-1403), de care dorea să profite și Curtea Imperială de la Constantinopol. Soliman sau Suleyman Bey († 1411), al cincilea fiu al lui Bayezid I, care controla partea europeană a Imperiului Otoman a restituit Imperiului Bizantin anumite teritorii, între care și Thesalonicul. Mai târziu însă, Manuel II a susținut un alt pretendent otoman, adică un opozant al Sultanului regent Murad II [(1421-1444 și 1446-1451), fiul lui Mehmed I Çelebi și nepot al lui Bayezid I]. Murad II a ripostat prin asedierea fără succes a Constantinopolului, după care s-a îndreptat spre Thesalonic, al doilea oraș din Imperiu, ca mărime, importanță politică și strategică. Orașul a rezistat asediului, grație întăriturilor pe care le avea și a ieșirii la mare – care asigura comunicarea cu exteriorul – numai că Andronic Despotul n-ar fi dispus de mijloacele suficiente de apărare în fața turcilor, pe o durată nedeterminată, motiv pentru care, în anul 1423 l-a cedat Serenissimei Republici Veneția. Cedarea s-a făcut pe baza unui contract, prin care venețienii se obligau să apere cetatea, să asigure viața și bunurile locuitorilor acesteia, adică să nu întreprindă acțiuni de pradă și pustiire a orașului etc. După semnarea acordului, Andronic Paleologul, împreună cu fiul său, au plecat în Despotatul de Moreea (Peloponez), unde cel dintâi s-a călugărit.

Aceasta a fost, pe scurt situația Thesalonicului, în perioada de păstorire a Sf. Simion, epocă pe care o putem împărții în două părți: 1. perioada bizantino-otomană, până în anul 1423; 2. perioada stăpânirii venețiene: 1423–1429; Sf. Simion a murit, se pare, în septembrie 1429, iar o jumătate de an mai târziu, otomanii cuceresc Thesalonicul, în data de 26 martie 1430.

Între secolele XV–XVIII, lucrările Sf. Simeon al Tesalonicului în greaca veche au circulat în Biserica Răsăritului în manuscrise, iar un original de *șapte* lucrări, din OPERA Sf. Simeon al Thesalonicului a fost tipărit pentru prima oară la Iași, cu recomandarea trimisă din Adrianopol, de către Patriarhul Dositei II Notara al Ierusalimului (1669-1707) și pe cheltuiala Domnitorului Gheorghe Duca al Moldovei (1665-1666, 1668-1672, 1678-1683, iar între 1674-1678 în Țara Românească), care era și *Hatmanul Ucrainei* de sub stăpânirea Sublimei Porți.[1] Îngrijirea ediției și corectarea textului grecesc au fost asigurate de Ioan Comnenul, viitorul Mitropolit al Silistrei – vechiul Durostorum – și de Episcopul Mitrofan al Hușilor (1682-1686), devenit ulterior al Buzăului (1691-1702).[2] Ioan Comnenul, cunoscut sub numele de Ioan Molidvou era Notarul Marii Biserici din Constantinopol, medic și filosof originar din Heraclea (Traciei?), care tocmai se afla la Curtea lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714).

Titlu ediției princeps, de la Iași, din anul 1683 în traducere românească, din BRV, este după cum urmează:[3]

> ***A fericitului Archiepiscop al Tesalonicului Simeon Dialog în contra Ereziilor și despre singura credință dréptă a nóstră a Creștinilor, depre sfintele ceremonii și mistere ale Bisericeĭ, și despre dumnedeescul lăcaș, și despre Archiereii dintr'însul, și despre preoți și diaconi, și despre odăjdiile cu care fie-care dintr'înșii se împodobesc, și despre dumnedeiasca inițiare.***

---

[1] Vezi link-ul în limba rusă:

> **Впервые его труды опубликованы патриархом Иерусалимским Досифеем в Яссах в 1683 году, переведены на новогреческий в 1791 году, на русский в 1856—1857 гг., включены в Patrologia Graeca (том 155), Париж, 1866. В 1940 году Давид Бальфур[4] открыл рукопись с 20 неизданными творениями Симеона, опубликованных в 1979 и 1981 годах.**

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BE%D0%BD_%D0%A1%D0%BE%D0% BB%D1%83%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9

[2] Pr. Dragomir NECULAI, *Opera liturgică și pastorală a Sfântului Simeon al Tesalonicului (sec. XV) și importanța ei pentru teologia și pastorația contemporană*, Teză de doctorat. Alcătuită de..., la catedra de Liturgică, Pastorală și artă creștină sub conducerea științifică a P.S. Episcop Prof. Dr. Liviu (Laurențiu) Streza, Sibiu, 1998, p. 23, text dactilografiat, ediție digitală.

[3] BIANU Ioan / HODOȘ N., *Bibliografia Românească Veche* [BRV], 1508-1830, vol. I, 1508-1716, București, 1903, pp. 273-274. Traducerea lui Pr. Dragomir NECULAI este nu numai deficitară, dar și laconică: Pr. Dragomir NECULAI, *Opera liturgică și pastorală a Sfântului Simeon al Tesalonicului...*, Op. cit., p. 24.

Explicarea simbolului credinței ortodoxe a creștinilor, expunerea versetelor lui, de unde s'au cules și după care isvóre s'au compus; apoi despre principiile cardinale ale credinței Ortodoxe, adecă 12 articole; și că sfântul Simbol le conține. Și despre virtuțile cardinale. Rĕspunsuri la óre cari întrebări ale unui Archiereu care l'a întrebat. Și în fine despre sfințenie. Împreună cu acestea explicarea orînduielii bisericești a prea înțeleptului și prea învățatului Mitropolit al Efesului, Marcu Eugeniu, prevĕḑute cu doue tabele necesare și foarte bogate. Au fost tipărite cu cheltuiala prea piosului, prea strălucitului, prea seninului domnitor Domnul Ioan Duca Voevod al întregei Moldovlachii, prea magnificului stăpân și conducător a întregii Ucraine. Cu îngrijirea și îndreptarea a prea învățatului Notar al marei Biserici Kyr Ioan Molivd din Heraclea. În respectabila biserică patriarchicească și domnească a primcorifeilor Apostoli numită Cetățuia. În anul mântuirei 1683, luna Octobre. În Iașiĭ Moldovei.

Ediția Iași, 1683 are și un *Indice tematic*, întomit tot de Ioan Molidvou.

A doua ediție în limba greacă veche a apărut la Athena, în anul 1862 și a fost îngrijită de către ieromonahul Iosif Ascatharu.[4]

Traduse în greaca nouă, aceste lucrări au fost reeditate la Veneția, în anul 1702 și în anul 1791, fiind apoi traduse în latină de Migne și incluse în *Patrologia Graeca*, vol. 155, în anul 1866, coloanele 25-1004. Numai că traducerea latină din volumul lui Migne este destul de defectuoasă.

Din ediția de la Iași, din anul 1683, a fost trimis câțiva ani mai târziu un exemplar la Moscova, în 1686, în vederea pregătirii ediției slavone a lucrării Sf. Simion, care trebuia să fie direcționată împotriva călugărilor iezuiți.[5]

În limba rusă, această operă a apărut la Moscova, în anul 1916.

În limba română, această lucrare este tradusă și apare la Bucureşti, în anul 1765, sub titlul *Voroavă de întrebări şi răspunsuri...*, 570 p. tradusă și o ediție pregătită de arhimandritul Chesarie, pe atunci ecleziarhul Mitropoliei din Bucureşti, devenit ulterior Episcop de Râmnic Noul Severin (1774-1780). A doua ediție românească a apărut tot la Bucureşti, în anul 1865, sub titlul:

***Traktat asupra tuturor dogmelor Kredinţei noastre Ortodokse, după adevăratele principie puse de Domnulu nostru Iisus Hristos şi urmaşii Săi.*[6]**

Retipărită dupe originala tradukție din Limba Elenă ku data 1765, și îndreptată în stil pe alocurea În zilele Prea Înălțatului Domnu Prinţipatelor Unite Române Alexandru Ioan I, Ku Binekuvântarea Înalt Prea Sfințitului Arhi-Episcop și Mitropolit al Ungro-Vlahiei și Primat al României D.D. Nifon, de Toma Teodoresku. Ku însemnat ajutor al Kuvioșiei sale Părintelui ISAIA Ostenitor Kinovii Române din Sf. Munte Aton. 1865, Bukurești, Tipografia Toma Teodoresku.

Numai că Sf. Simion al Tesalonicului nu este numai autorul celor șapte lucrări cunoscute.

Critica istorică a identificat și alte lucrări, a căror paternitate poate fi atribuită acestui ierarh teolog, și liturgist. Lucrările lui se ridică astfel la un număr de 40 și pot fi împărțite în șase mari categorii:[7]

1. lucrări cu caracter liturgic;
2. lucrări tâlcuitoare la simbolul credinței;
3. omilii și cuvântări;
4. Epistole – Tratate;
5. Lucrări diverse;
6. Scriere incertă;

[4] Pr. Dragomir NECULAI, *Opera liturgică și pastorală a Sfântului Simeon al Tesalonicului...*, Op. cit., p. 24.
[5] Pr. Dragomir NECULAI, *Opera liturgică și pastorală a Sfântului Simeon al Tesalonicului...*, Op. cit., p. 23.
[6] Vezi *reprint*-ul din anul 2002, de la Suceava.
[7] Pr. Dragomir NECULAI, *Opera liturgică și pastorală a Sfântului Simeon al Tesalonicului...*, Op. cit., pp. 25-36.

Din scrierile sale, putem constata că acest ierarh a fost un convins și pasionat ritualist și scopul principal al operelor sale îl constituia celebrarea corectă a slujbelor și participarea activă, nu mecanică la ele, a clerului din cele trei trepte ale Preoției (diaconi, prezbiteri, arhierei), cu o bună cunoaștere a semnificației, simbolismului, bazei biblice și a exegezei acestora.[8] Lucrările lui din domeniul liturgic pot fi numite *erminii liturgice*, în care a îmbinat și calitatea de teolog și alcătuitor de tipic și chiar de imnograf.

Prin activitatea sa, Sf. Simeon a reformat și a reorganizat tipicul și viața liturgică în Catedrala Sfintei Sophii, din Thesalonic și din întreaga lui eparhie.[9]

*

Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinţei noastre ortodoxe, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos şi urmaşii Săi*, Volumul I, Ediţie îngrijită de Protosinghel Grichentie NATU, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuţilor, 2002, Suceava, 262 p. [Bucureşti, 1865[1]], Colecţia „Din frumuseţile vieţuirii creştine”, nr.2, cu binec. Î.P.S. Pimen al Sucevei şi Rădăuţilor.

*

Nu putem studia *Arhieraticonul* sau să înțelegem simbolismul slujbelor cu arhiereu, fără a ține cont și fără a ne însuși explicațiile pe care le face Sf. Simion Tesaloniceanu, în lucrarea menționată mai sus: TRATAT *asupra tuturor dogmelor credinţei noastre ortodoxe*... Referirile la lucrarea aceasta ar fi atât de numeroase, încât ar trebui să o reproducem în întregime, lucru imposibil, motiv pentru care ne vom limita la trimiteri și mențiuni, pe parcursul întregii expuneri.
În ultimii ani, lucrările Sf. Simion al Tesalonicului au reapărut în ediții critice și traduceri, grație lui David BALFOUR, Ἔργα θεολογικά *(Operele teologice)*, dar și lucrări cu altă tematică.[10]

---

[8] Vezi link-ul: https://www.pemptousia.ro/2015/09/sfantul-simeon-arhiepiscopul-tesalonicului-1429/
[9] Pr. Dragomir NECULAI, *Opera liturgică și pastorală a Sfântului Simeon al Tesalonicului...*, Op. cit., p. 37.
[10] *Symeonis Thessalonicensis archiepiscopi opera omnia*, fac-similé de l'édition Migne, PG 155, texte grec et traduction latine, Brepols, Turnhout, 1991 (contient: *Symeonis dialogus contra omnes hæreses*, *De sacramentis*, *De sacro ritu sancti unguenti*...; réponse au métropolite Gabriel de Pentapolis sur la relation entre l'âme et le corps);

- ***Politico-Historical Works*, ed. David Balfour (Vienna, 1979) – includes the Greek text of the *Logos Historikos*.**
- ***Ἔργα θεολογικά, Ἀγίου Συμεὼν ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, 1416/17-1429* (Theological works of St. Symeon, Archbishop of Thessalonika, 1416/76-1429) ed. & intro. David Balfour. (Thessaloniki, 1981).**
- ***Treatise on prayer: an explanation of the services conducted in the Orthodox Church*; translated by H. L. N. Simmons. The Archibishop Iakovos library of ecclesiastical and historical sources; 9. (Brookline, MA, 1984)**
- **'Logos Historikos' (English translation) in *Venice and Thessalonica 1423-1430: Greek Accounts*, trans. John R. Melville-Jones (Padua, 2006), pp. 87-142.**
- **'A Discourse on the Priesthood to a Pious Monk', in *On the Priesthood and the Holy Eucharist (According to St. Symeon of Thessalonica, Patriarch Kallinikos of Constantinople and St. Mark of Ephesus)*, trans. George D. Dragas (Rollinsford NH, 2004).**
- **Eugenia Russell, 'Symeon of Thessalonica and his message of personal redemption', in *Spirituality in Late Byzantium*, ed. * Eugenia Russell (Newcastle upon Tyne, 2009), pp. 33-43.**
- **D. Balfour, 'St Symeon of Thessalonica: a polemical hesychast', in *Sobornost*; 4:1 (1982), pp. 36-21.**
- ***„Sacred Rituals and Sacraments of the Church”*, first published by Patriarch Dositheos of Jerusalem in Jassi, Moldavia, in 1683 and reprinted by J. P. Migne in his Patrologia Graeca (PG vol. 155), Paris 1866.**
- **Steven Hawkes-Steeples (éd.), *The Liturgical Commentaries: St. Symeon of Thessalonika (Studies and Texts)*, textes grecs et traduction anglaise, Toronto, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 2011 (*Explication sur le temple divin*, *Commentaire de la divine liturgie*).**

♕

Codificarea și traducerea în latină a Euhologiului bizantino-grec,

de către ieromonahul dominican Jacobus GOAR, Paris, 1647, 734 + 12 p. [Veneția, 1730]

Am scris cu alte ocazii că ritul străromânilor, măcar pe o parte a regiunilor locuite de aceștia, unde influența grecească era mai mică, a fost un rit de limbă latină, cu structură și conținut orientalo-capadocian și poate fi identificat și parțial reconstituit grație lucrărilor păstrate ale Sf. Niceta Episcop de Remesiana (367-414), azi Bela Palanka, în Serbia, pomenit pe 24 iunie.[11] Amintim în acest sens lucrarea *Instructio ad competentes*, în șase cărți, păstrate fragmentar, cu excepția cărților III și V, care s-au pierdut.[12] În subcapitolul privitor la Te Deum am arătat părțile din ritualul nostru răsăritean, care pot fi reconstituite sau deduse din operele Sf. Niceta de Remesiana. În treacă amintim doar de *Simbolul de Credință* – Crezul; *Exorcismele*, adaptate rânduielii Botezului; *Slujba Aghiasmei celei Mari la Epifanie* sau Botezul Domnului nostru Iisus Hristos (6 ian., Boboteaza). Această ultimă rânduială se păstrează într-un codice liturgic latin ulterior (adică scris după un prototip ulterior morții Sf. Niceta), din secolul al XI-lea, care este conservat în Biblioteca Universității din Zagreb – Croația, cota M.R., nr. 165. Acest manuscris a fost copiat după un altul mai vechi, care se pare să fi fost folosit ca și PONTIFICAL Ritual, adică Arhieraticon sau Euchologion, pentru episcopi, în Catedrala din Jaurinum, azi Györ, în Ungaria. Slujba Sfințirii Mari a apei de Bobotează mai este încă menționată și în alte două codice liturgice, tot din secolul al XI-lea, precum este cazul și cu cel de la Zagreb:[13]

a. Codicele nr. 820 / Codex lat., sec. XI, din Bibliothèque Nationale de Paris, folosit ca Pontifical Ritual sau Arhieraticon diecezan de Juvavum – Salzburg, Austria;

b. Codicele latin, din Biblioteca din Vendôme, Franța, Codex la., Ms. 14, sec. XI.

Aceste fragmente de arheologie liturgică se desăvârșesc din anul 1647, cu întreg textul din Euchologion, redactat și tipărit de Iacobus Goar la Paris, pe două coloane, în greacă, cu traducerea în limba latină. Din acest an se poate spune că avem deja, în mare parte ritul nostru tradus în limba latină. Acest Euchologion îndeplinește doar condițiile de studiu, însă ar fi de datoria Bisericii Române să-l adapteze practicii liturgice, printr-o ediție – poate în mai multe volume – adecvată la altar și la strană, poate pe trei coloane: greacă, latină și română. Am văzut astfel de cărți în Orient. Recent Patriarhul Melchit Grigorie III Laham al Antiohiei (2000-2017) a editat la Damasc un *Liturghier trilingv*: în aramaică, greacă, arabă. Ca popor de origine latină ar fi și o chestiune de

---

[11] Reluare din lucrarea noastră: Ioan Marin MĂLINAŞ, *La umbra Sarmizegetusei Romane – Basilica din Densuş*, Editura „Mihai Eminescu", Oradea, 1997, pp. 39-42 și 86-88.

[12] Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creştină din primul mileniu*, Op. cit., p. 601.
Privitor la Sf. Niceta vezi lucrările lui A.E.Burn și cele ale lui Klaus Gamber:
A. E. BURN, D.D:, *Niceta of Remesiana, His life and works*, Cambridge, at the University Press, 1905, CLX + 194 p.; Klaus GAMBER, din Regensburg, în seria *Studia Patristica et Liturgica*, Fasc. 1.: *Die Autorschaft von de Sacramentis*. Zugleich ein Beitrag zur Liturgiegeschichte der römischen Provinz – Dacia Mediterraneia, Regensburg, 1967, 150 p. Alte patru fascicole Gamber a dedicat Sf. Niceta în altă serie *Textus Patristici et Liturgicii*, nr. 1, 2, 5 și 7.

[13] Manuscrisul din Zagreb, M. R., 165, fol. 84 a fost descris de către Dom Germain MORIN, *Manuscripts liturgiques hongrois des XI et XII siècles*, în *Jahrbuch für Liturgiewissenschaft*, Münster i. W.: Aschendorf, VI, 1962, pp. 55-67.
Manuscrisul 820, de la Paris, originar din Salzburg, a fost descris de Dom Pièrre de PUNIET, m., în *Revue Bénédictine*, 29, 1912, pp. 32-34.

prestigiu liturgic, *nu de snobism*,[14] să avem ritul nostru (în ambele strane), sau măcar o parte din el, tradus și practicat și în limba latină, nu numai în limba greacă.

Am fost foarte plăcut surprins să constat că un istoric și pastor evanghelic (CA) surprinde prezența acestui Euchologion al lui Iacob Goar și între sursele și documentația folosită de Sinodul Bisericii Ruse, în contextul lucrărilor de revizuire a cărților liturgice, din timpul păstoririei Patriarhului Nikon al Moscovei (1652-1658/1667, † 1681). De fapt, încercarea de revizuire a textelor din cărțile liturgice ale Bisericii Rusești și a practicilor religioase de acolo, a început mai demult, iar din anul 1589, cînd a fost fondată Patriarhia Moscovei, această acțiune a devenit și un imperativ de Stat, nu numai bisericesc, în care s-au implicat și Țarii Rusiei. Scopul acestor eforturi era de-a scoate Rusia din izolarea în care intrase în timpul stăpânirii mongole, adică înainte de anul 1480 și de-a aduce în rând Biserica Rusiei, cu practicile corecte, dar și pentru a se întreprinde acțiunile de uniformizare a textelor liturgice slavone, cu cele grecești, al Bisericilor din Constantinopol, Alexandria Antiohia și Ierusalim, cu al căror patriarhi, Nikon s-a și consultat.

Nikon era convins că textele actuale grecești sunt cele corecte și care trebuie să le înlocuiască prin o nouă traducere în slavonă, pe cele existente, până atunci, în Biserica Rusă sau o mare parte din ele. În realitate, adevărul este undeva la mijloc, deoarece chiar textele grecești dovedesc o „evoluție”, ca să n-o numim „schimbare” sau „falsificare”, a textelor și a practicilor liturgice mai vechi, care s-au păstrat ori s-au conservat fidel în Rusia, nu în lumea greacă.[15] *Reforma lui Nikon* și mijloacele folosite pentru promovarea ei au provocat o aprigă rezistență a celor care erau împotrivă, ajungându-se la schisma *Raskol*, care durează până astăzi, iar adepții ei se numesc *rascolnici*, vechi-credincioși, староверы – staroverii.[16] Cel mai cunoscut starover a fost protopopul Avvakum Petrov, alături de preoții Ioan Neronov, Lazăr și diaconul Feodor, împreună cu călugării multor mănăstiri din Rusia, care făceau parte din așa numitul „круг благочестия”– „cercul evlaviei”, apărând cu străşnicie *Stoglav*-ul sau decretul în o sută de capitole al soborului Sfântului Sinod Rus, din anul 1551, care interzicea și schimbarea semnului Sfintei Cruci cu două degete (două naturi a Lui Iisus Hristos) și adoptarea semnului Sfintei Cruci făcut cu trei degete (Preasfânta Treime).[17]

Chiar și epoca în care a păstorit Patriarhul Nikon coincide cu perioada de deschidere a Rusiei spre cultura și ideile apusului Europei, inaugurată de colaboratorul și „tutorele”, *încă minorului Țar*, Alexei I Mihailovici (1645-1676), boierul progresist Boris Morozov, odată cu urcarea acestuia pe tron, în anul 1645. Nikon era co-regent sau *asociat la domnie*, așa cum au fost și înaintașii săi în scaun: patriarhii Iosif (1642-1652), Ioasaf (1634-1640) și Filaret Romanov (1619-1633), tatăl Țarului Mihail I Fiodorovici Romanov (1613-1645).

> „Es hatte sich nämlich erwiesen, daß die russischen liturgischen Bücher und die auf ihnen basierenden Gebräuche und Riten von den griechischen abwichen. Die Abweichungen waren, wie Nikon zutreffend festgestellt hatte, durch Fehler bei den verschiedenen Abschriften der kirchlichen Bücher entstanden. Der Patriarch (Nikon, n.n.) vertrat die Ansicht, daß die griechischen Bücher und infolgedessen auch die griechischen Riten richtig seien und die russischen entsprechend korrigiert werden müßten. Es ging dabei z. T. um reine Äußerlichkeiten (um die Frage der Bekreuzigung mit zwei oder drei Fingern, um das zweifache oder dreifache Halleluja, um die Schreibweise des Namen Jesu usw.). Bei der

---

[14] Termenul de *Snob* [engl. și fr. snob], feminin *snobă*, ar veni de la *sine nobilitate*, fără titlu nobiliar, nenobil: s/nob. Se spune că la Universitatea din Cambridge, numele studenților de condiție socială modestă, adică fără boierie, fără titlu de noblețe era consemnat în acte *s.nob*, snob., și-l mai desemna și pe acel om care admira ceva, fără să priceapă despre ce ar fi vorba sau care se ține prostește după modă. Snob mai însemna la început și „cârpaci” sau *ucenic de cizmărie*. Vezi: https://dexonline.ro/definitie/snob

[15] Despre *rascolnici*, vechi-credincioși, староверы – staroverii și Biserica acestora, vezi studiul: Peter HAUPTMANN, Rußlands Altgläubige, Vandenhoeck & Ruprecht, 2005, Göttingen, 378 p., cu 47 il.

[16] Hans von RIMSCHA, *Geschichte Russlands*, Zweite überarbeitete und erweiterte Auflage, 1970, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, p. 238 u.

[17] Hans von RIMSCHA, *Geschichte Russlands*, Zweite überarbeitete und erweiterte Auflage, 1970, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, pp. 243-248.

Aktion Nikons fiel auch der Umstand ins Gewicht, daß die, im Unterschied zur Moskauer dem Patriarchen von Konstantinopel unterstellte, ukrainische Kirche die russische Sonderentwicklung nicht mitgemacht hatte und daß gerade in dieser Zeit das ukrainische Kerngebiet der alten Kiewer Rus wieder dem Machtbereich Moskaus einverleibt wurde, so daß eine Koordinierung der Moskauer mit den Kiewer Bräuchen sehr wünschenswert schien, um so mehr als die Ukrainer sich den Russen kulturell überlegen fühlten.”.[18]

Reforma lui Nikon a fost deja aprobată de Biserica Rusă, la Sinodul acesteia, din anul 1654, când Patriarhul era încă activ, adică nu se retrăsese de la conducerea Patriarhiei, la *Mănăstirea Noul Ierusalim*, construită de el.[19] După ce începuseră acțiunile de aplicare a reformelor vieții liturgice în Rusia, dușmanii lui Nikon și cei care se împotriveau acestora, au reușit prin intrigi foarte bine ticluite, să producă căderea în disgrație a Patriarhului. Au reușit să-l convingă pe Țarul Alexei I, că Nikon ar fi dominat de megalomanie, superbie și tiranie și că-l eclipsează pe Țar, în lucrările de guvernare ale Statului. Intriga a prins și la 19 iulie 1658, Nikon s-a retras la mănăstirea sa, fără să facă paretisis ori să fie depus din scaun, așteptând ca țarul să se convingă de nevinovăția lui și de necesitatea reformelor făcute de el și să-l recheme, ceea ce nu s-a mai întâmplat. Din contra, la Sinodul Bisericii Ruse, cu sesiuni prelungite, din 18 noiembrie – 12 decembrie 1666, prezidat de Țarul Alexei I Mihailovici, Nikon a fost acuzat de:

1. **crimen laesae maiestatis, *lezmajestate* sau *ofensă adusă suveranului*, adică de conflict cu suveranul datorită pretențiilor sale de supremație, oglindite în ideea că puterea spirituală este superioară celei statale, Țarul trebuind să se subordoneze Patriarhului;**
2. **de ofensă adusă Bisericii Ortodoxe;**
3. **de părăsirea fără motiv a scaunului patriarhal;**
4. **de depunere din scaun, împotriva canoanelor a Episcopului Pavel din Kolomna;**
5. **de bătaie și de tortură aplicate în acțiunile de aplicare a reformei liturgice etc.;**

fiind depus din scaun, caterisit și redus la treapta de monah, după care a fost exilat la Mănăstirea Ferapontov de la Marea Albă, situată sub „coada” Scandinaviei, la est de Karelia.[20] Culmea paradoxului atins de acești intriganți a fost că le-a reușit să-l zdrobească cu totul pe Nikon, au distrus omul, dar au acceptat, aplicat și apreciat la maximum opera lui. În partea a doua a aceluiași Sinod, din noiembrie-decembrie 1666, s-au confirmat toate reformele întreprinse de Nikon și Țarul Alexei I s-a obligat să sprijine prin aparatul de Stat continuarea aplicării și impunerii lor, pe tot teritoriul Rusiei, așa după cum procedau înainte și împărații bizantini cu deciziile sinoadelor ecumenice.

Dieses liturgiewissenschaftliche Meisterwerk – *Jacobus Goar, Euchologion sive rituale Graecorum...*[n.n.] – ist offensichtlich früh nach Kiev gelangt. Bereits Sil'vestr Medvedv (1641-1691) hat es für sein „Buch über das Manna das Brotes des Lebens” benützt. Doch schon im Rahmen der unter Patriarch Nikon geübten Versuche, die liturgischen Bücher nach den vermeintlich stets älteren und besseren griechischen Texten zu korrigieren, war es für die Ausgabe des Služebnik von 1656 und des Trebnik von 1658 mit herangezogen worden.[21]

---

[18] Hans von RIMSCHA, *Geschichte Russlands*, Zweite überarbeitete und erweiterte Auflage, 1970, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, pp. 245-246.

[19] Hans von RIMSCHA, *Geschichte Russlands*, Zweite überarbeitete und erweiterte Auflage, 1970, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, p. 246.

[20] Luat din: https://ro.orthodoxwiki.org/Nikon_al_Moscovei

[21] Karl Christian FELMY, *Jaques Goar und die Deutung der Göttlichen Liturgie in Russland*, în Peter Hauptmann (Hg.), *Unser ganzes Leben Christus unserem Gott überantworten*, Studien zur Ostkirchlichen Spiritualität Fairy v. Lilienfeld zum 65. Geburtstag, Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 1982, p. 315 [Kirche im Osten: Monographienreihe; Bd. 17].

INDEX CAPITUM

Indicele de cuprins al ediției princeps, Paris, 1646-1647, Εὐχολόγιον (Evchologion), Iacobus Goar (*pagina 16–26* Index cum... [Cuprinsul], nenumerotate);
Index cum Deo sancto eorum quæ in evchologio continentur
Ordines & Officia ex MM. SS. excerpta asterisco * notantur.
Reliqua seriem in editis hucusque servatum demonstrant.[22]

[22] **Pentru transcrierea textului s-a ținut cont de asemănarea și particularitățile unor litere, din ediția Paris, 1647, identificarea lor fiind posibilă doar în contextul cuvântului latin: v, *ca și* u; f, *ca și* s; &, *pentru* et (*și*); *diftongii* æ și œ etc.**

***

Ediția princeps, Ioannis Goar, *Euchologion*..., Paris 1647 conține 1, 1, 22, 2 (26) + 949 pagini. Primele 26 de pagini, nu sunt numerotate:

***pe prima pagină*, apare doar titlul: Ευχολόγιον Sive Rituale Græcorum,**
înaintea acesteia se află o foaie albă de gardă;

***pagina a treia* este ocupată de pagina de titlu, complet formulată; urmează *o pagină albă* (nescrisă);**

***paginile 5–7* Illustrissimo Domino Domino Nicolao de Baillevl Christianissimo Regi a sanctioribus et secretioribus Consiliis, summoque eius ærarii præfecto, Reginæ Regentis Cancellario, Principis Galliarum Senatus Præsidi, &;**

***paginile 8–11* Interpretis ad lectorem proœmium;**

***pagina 12* Approbatio doctorum Sacræ Facultatis Parisiensis;**

***pagina 12* Facultas Reverendissimi Patris Generalis Ordinis Prædicatorum;**

***pagina 12* Testimonium Theologorum eiusdem Ordinis;**

***pagina 13* Louys par la Grace de Dieu Roy de France et de Navarre, 1645...;**
Acheué d'imprimer pour la premiere fois, le 20 Decembre 1646;

***Paginile 14–15* Ευχολόγιον [Prolegomena autorului];**

***Paginile 16–26* Index cum... [Cuprinsul];**

De la pagina 936, după *Formata* [pp. 935-936], urmează încă câteva contribuții de ordin tehnic, care nu sunt incluse în *indicele general de cuprins*: indici, în latină și în greacă, indice general, cuvânt către cititor, cu erată și încercări de îmbunătățire a textului latin.

Totam seriem orationum et eorum quorum primordialia
tantum vocabula frequentius occurrunt. Numerus hic annotatis reperies. p. 937
Novorum vocabulorum vel in novo sensu usurpatorum.

*****

Editorul științific al volumului este Bailleul, Nicolas de (15..-1652),

Illustrissimo Domino Domino Nicolao de Baillevl Christianis – simo Regi a sanctioribus et secretioribus Consiliis, summoque eius ærarii præfecto, Reginæ Regentis Cancellario, Principis Galliarum Senatus Præsidi, &;

Dedicatorul este Piget, Siméon (161.-1668).

Tipografia-Librăria: Lutetiae Parisiorum: apud Simeonem Piget, via Jacobaea, ad insigne Fontis. M. DC. XLVII. Cum privilegio regis, 1647.

Text în greaca veche, cu traducerea în limba latină, pe două coloane. Jacques Goar face o scrisoare de dedicație Cancelarului Nicolas de Bailleul, în ianuarie 1647, după încheiera lucrărilor de tipărire a volumului, în data de 20 decembrie 1646.

În iunie 1644 și în data de 10 februarie 1645 sunt date aprobările „doctorilor” (profesorilor) Facultății de Teologie din Paris, pentru editarea Evchologion-ului.

În data de 23 aprilie 1642 a fost acordat privilegiul Regal pe 20 de ani tipografului Pierre Blaise, care la rândul său l-a cedat Librăriei lui Simeon Piget, în data de 4 aprilie 1646: Lutetiae Parisiorum: apud Simeonem Piget, via Jacobaea, ad insigne Fontis. M. DC. XLVII. Cum privilegio regis, 1647.

Volumul: Comprend des vignettes gravées sur cuivre (plans d'églises, personnages religieux, figures et objets religieux) inclus dans le texte. Un feuillet de planche dépliant (plan d'église à la p. 13) gravé sur cuivre.

Page de titre en rouge et noir. Marque d'imprimeur au titre, bandeaux, lettres ornées et culs-de-lampe gravés sur bois.[23]

Așa se explică și faptul că primele 26 de pagini ale volumului *Evchologion*, Paris, 1647, nu sunt numerotate. Ele au fost tipărite ulterior, după terminarea de stampat a lucrării. În acest caz, și indicele de cuprins a fost lăsat la urmă, pentru a putea fi menționate paginile din volumul tipărit, după editarea materialului.

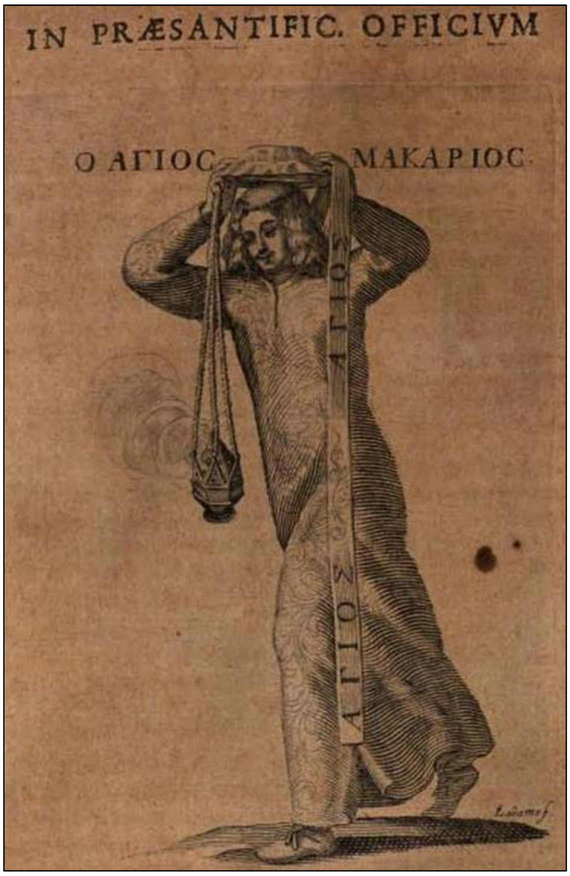
****

Chiar prin pagina de titlu, Iacob Goar menționează textele, codicii și manuscrisele folosite pentru redactarea și traducerea în limba latină a *Euchologion*-ului, Paris, 1646-1647:

Cum selectis Bibliothecae Regiae, Barberinae, Cryptae-Ferratae, Sancti Marci Florentini, Tillianae, Allatianae, Coresianae, & aliis probatis MM.SS. & editis exemplaribus collatum.

---

[23] **Luat din: http://catalogue.efa.gr/client/fr_CA/efa/search/detailnonmodal/ent:$002f$002fSD_ILS$002f50$002fSD_ILS: 50076/ada;jsessionid=3D10F442D69FC8199FDBA8ED425A00F3?qf=LANGUAGE%09Langue%09MUL%09multilingue&rw=984&ic=true**

1

2

Jacobus GOAR, Euchologion sive Rituale Graecorum..., Paris, (Lutetiae Parisiorum), 1647.

1. ***Desen*, p. 210, *acvaforte,* stampă după gravură pe tăbliță de aramă – gravées sur cuivre – reprezintă un diacon [Agios Makarios], în timpul *Liturghiei Darurilor mai înainte sfințite*, purtând discul sau „chivotul” portabil (=cutia) cu Sfântul Agneț, fie la mutarea acestuia de pe Sf. Altar, la proscomidiar, fie la Ieșirea cea Mare sau Vohodul Mare, cu Sfintele Daruri. Diaconul poartă stihar, orar și cădelnița. Nu putem să ne dăm seama despre care Sfânt Macarie ar fi vorba.**
2. ***Desen*, p. 113 u. *acvaforte,* stampă după gravură pe tăbliță de aramă – gravées sur cuivre – reprezentând un preot ortodox [Agios Sampson], în veșminte pentru Sfânta Liturghie: stihar, epitrahil, mânecuțe și *felonul* lung, netăiat în față. Poate să fie Sf. Cuvios Samson, din Constantinopol, făcător de minuni, din secolul al IV-lea.[24] Mai degrabă poate fi însă vorba de Sf. Sampson cel Ospitalier (iubitor de străini), din Constantinopol († c. 530 sau 570), care era preot și medic fără de arginți, Σαμψών οι φιλόξενοι. Nu credem să fie vorba de Sf. Samson Episcop de Dol-de-Bretagne, † 28 iulie 565, pomenit în sinaxar, tot pe 28 iulie. Vezi mai jos J. GOAR, Euchologion sive Rituale Graecorum..., edița a doua, Veneția 1730, nota nr. 21, p. 98 (100):**

21. Ἀσπάζεται) Exoſculatur Sacerdos caſulam quam induit ; ſed quia Sacrificium nondum plene aggreditur , caſulam pariter a tergo nondum plene expandit , ſed ſuper humeros convolutam & contractam gerit ; eo fere pacto quo recens inſtituti Sacerdotes Latini , retortam a parte poſteriori ſuam uſque dum plene conſecrentur , tenent.

---

[24] **Arhim. Ioanichie BĂLAN, *Sinaxar ortodox general. Dicționar aghiografic*, Op. cit., 336 u. passim.**

♕

Euchologio Allatius MS

Leo Allatius, Λέων Αλλάτιος sau Λιωνής Αλάτζης, Leo Allatius sau *Allacius* [lat.], (1586-1669), din Roma – Leone Allacci (ital.) – originar din insula Chios, grec orthodox, convertit la Catolicism,[25] fostul bibliotecar al Cardinalului Francesco Barberini (1597-1679), între anii 1623-1661 și al Bibliotecii Vaticane 1661-1669, funcție în care l-a și surprins moartea, în anul 1669.[26] Allatius a ilustrat tema modelului de funcționare al Pentarhiei, adică a celor cinci Patriarhi, din centrele apostolice mai importante ale Creștinătății, într-un timp în care orientul Creştin era identificat la Roma cu protestanții, prin negarea succesiunii apostolice și rehirotonirea episcopilor ortodocși, atrași de diferite avantaje la uniație.[27] *De Ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione libri tres, Köln, 1648*, este lucrarea lui Allatius în acest context.[28]

Această lucrare este rezultatul polemicii dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică, combătând teza susținută de greci, că Biserica Latină ar fi apostat și s-ar fi rupt de Biserica Ortodoxă. Allatius pune în discuție de două ori modelul Pentarhiei, însă din punctul de vedere al Primatului, cu subordonarea celor patru Patriarhi orientali, autorității Petrine, a Patriarhului Romei. În I, 9, 4, din cartea lui Allatius este combătută teza ortodoxă, că limitele de jurisdicție ale teritoriilor Patriarhale sunt identice cu cele ale diecezelor administrative ale Imperiului Romeu.[29] Mai departe, în I, 16, Allatius menționează patru mărturii, privitoare la pentarhie: Teodor Balsamon, Anastasie Bibliotecarul, Patriarhul Petru al Antiohiei și Neilos Doxopatres.[30]

Alte lucrări ale lui Leo Allatius sunt:

> **De libris ecclesiasticis Graecorum dissertationes duae quarum una, divinorum Officiorum potiores & usiatores libri percensentur; altera, Triodium, Pentecostiarium & Paracletice examinantur, Parisiis Cramoisy 1645, 3-351 pp.**

---

[25] O prezentare generală, cu comentariu al operelor lui Leo Allatius, filolog, bibliotecar și teolog, poate fi găsită la Johann Albert Fabricius, Bibliotheca graeca, Tom 9, p. 437. Lista operelui lui L. Allatius o oferă E. Legrand, *Bibliographie hellénique du XVIième siècle*, Paris 1895, Tom 3, pp. 435-471.
Vezi și : Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon (BBKL). Band 1, Hamm 1975, col. 119. De la Leo Allatius au rămas aprox. 150 de volume în manuscris, păstrate în Biblioteca Oratorienilor din Roma și conținând diferite scholii.

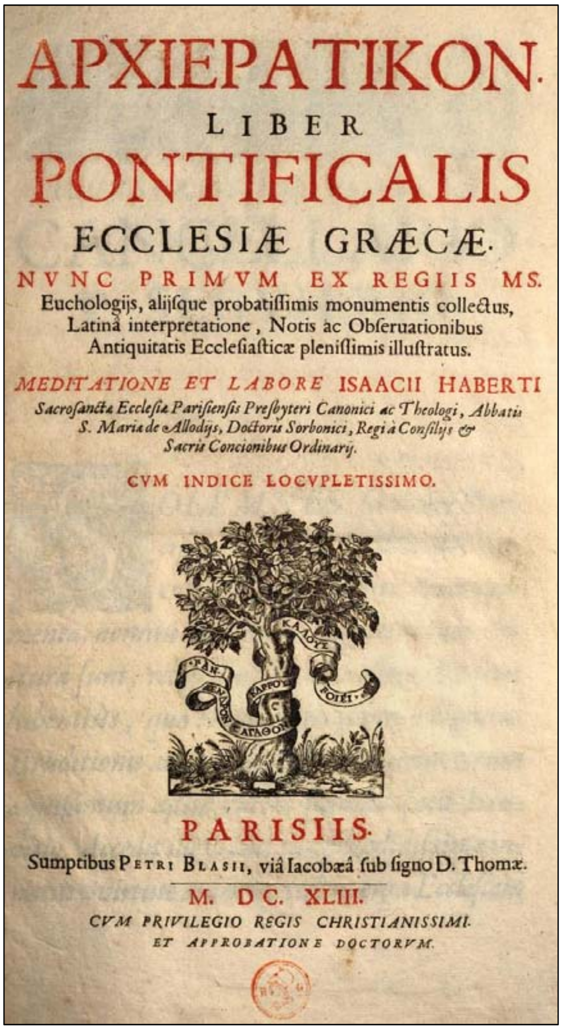
[26] Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie* – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart..., Op. cit., p. 4.

[27] Un micromedalion Leo Allatius, vezi în *Dictionnaire de théologie catholique*: contenant l'exposé des doctrines de la théologie catholique, leurs preuves et leur histoire, commencé sous la direction de A. VACANT..., vol. 6, part 2 (Géorgie – Hizler), Paris, 1914, col. 2011-2014.

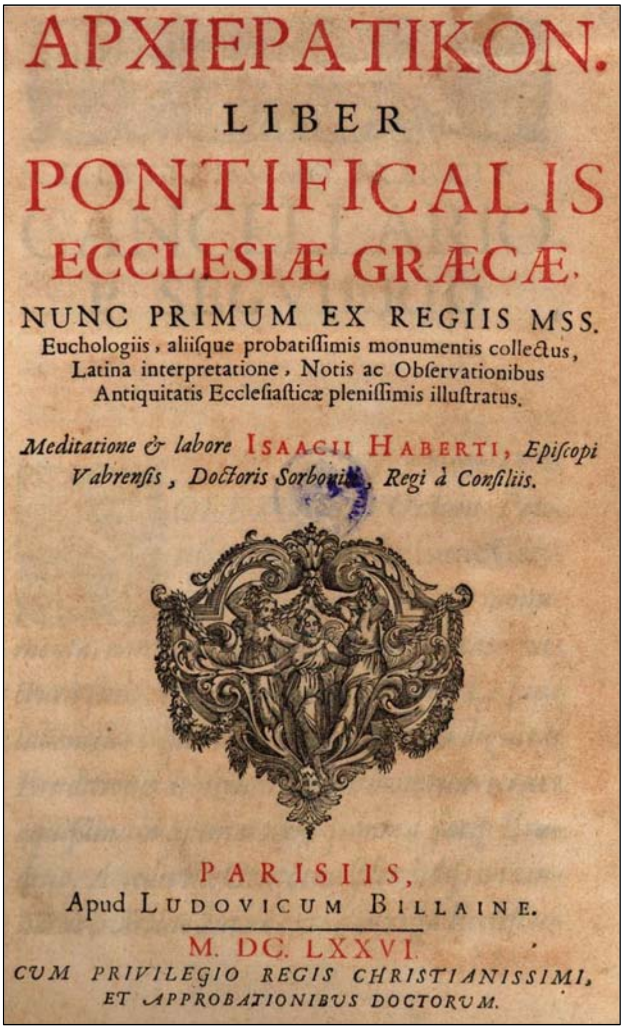
[28] Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie* – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart..., Op. cit., p. 4.

[29] *De Ecclesiae occidentalis*…, Op. cit., p. 173, la: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie*…, Op. cit., p. 4.

[30] Ibidem.

1

APXIEPATIKON.
LIBER
PONTIFICALIS
ECCLESIÆ GRÆCÆ.
NVNC PRIMVM EX REGIIS MS.
Euchologijs, aliisque probatissimis monumentis collectus,
Latinâ interpretatione, Notis ac Obseruationibus
Antiquitatis Ecclesiasticæ plenissimis illustratus.
MEDITATIONE ET LABORE ISAACII HABERTI
Sacrosanctæ Ecclesiæ Parisiensis Presbyteri Canonici ac Theologi, Abbatis S. Mariæ de Alodijs, Doctoris Sorbonici, Regi à Consilijs & Sacris Concionibus Ordinarij.
CVM INDICE LOCVPLETISSIMO.
PARISIIS.
Sumptibus PETRI BLASII, viâ Iacobæâ sub signo D. Thomæ.
M. DC. XLIII.
CVM PRIVILEGIO REGIS CHRISTIANISSIMI.
ET APPROBATIONE DOCTORVM.

2

APXIEPATIKON.
LIBER
PONTIFICALIS
ECCLESIÆ GRÆCÆ.
NUNC PRIMUM EX REGIIS MSS.
Euchologiis, aliisque probatissimis monumentis collectus,
Latina interpretatione, Notis ac Observationibus
Antiquitatis Ecclesiasticæ plenissimis illustratus.
Meditatione & labore ISAACII HABERTI, *Episcopi Vabrensis, Doctoris Sorbonici, Regi à Consiliis.*
PARISIIS,
Apud LUDOVICUM BILLAINE.
M. DC. LXXVI.
CVM PRIVILEGIO REGIS CHRISTIANISSIMI,
ET APPROBATIONIBVS DOCTORVM.

Cele două ediții de Arhieraticon, Isaac Habert, Paris, 1643 și 1676

1. **[Ἀρχιερατικόν, Paris, ediția 1643, n.n.]: APXIEPATIKON. *Liber pontificalis Ecclesiæ græcæ. Nunc primum ex regiis ms. euchologijs, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, Notis ac Observationibus Antiquitatis Ecclesiasticæ plenissimis illustratus.***
   Meditatione et labore Isaacii Haberti, Sacrosanctæ Ecclesiæ Parisiensis Presbyteri Canonici ac Theologi, Abbatis S. Mariæ de Alodijs, Doctoris Sorbonici, Regi à Consilijs & Sacris Concionibus Ordinarij. Cum indice locupletissimo. Parisiis. Sumptibus Petri Blasii, viâ Iacobæâ sub signo D. Thomæ. M. DC. XLIII. [1643] Cum privilegio Regis christianissimi. Et approbatione doctorum., 1 filă forzaț, 26 + 749 + 11 p., o filă postzaț;
2. **[Ἀρχιερατικόν, Paris, ediția 1676, n.n.]: APXIEPATIKON. *Liber pontificalis Ecclesiæ græcæ. Nunc primum ex regiis mss. euchologijs, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, Notis ac Observationibus Antiquitatis Ecclesiasticæ plenissimis illustratus.***
   Meditatione & labore Isaacii Haberti, Episcopi Vabrensis, Doctoris Sorbonici, Regi à Consiliis. Parisiis. Apud Ludovicum Billaine. M. DC. LXXVI. [1676] Cum privilegio Regis christianissimi, et approbationibus doctorum., o filă forzaț, 34 + 749 + 11 p., o filă postzaț.

Episcopul Isaac Habert (1645-1668)

S-a născut la Paris, în anul 1598, ca fiu al poetului *baroc*, cu același nume Isaac Habert (c.1560-c.1625) și a murit în data de 15 septembrie 1668 la Pont-de-Salars, din Departamentul de l'Aveyron, din cadrul Regiunii l'Occitanie, în sudul Franței.[1] Și el și tatăl său au fost valeți de cameră ai Regelui Henric IV cel Mare al Franței (1589-1610, din 1572 și Rege al Navarei) și al Caterinei Poncet de la Rivière († î. 1624). „Isaac Habert [*tatăl*, n.n.], Parisien, valet de chambre du Roy Henri III, frère de Susanne Habert, Dame des jardins…". „Il fut père d'Isaac Habert, Evêque de Vabres, mort en 1668, conu par ses Ouvrages Théologique & ses Poësies Latines."[2]

Isaac Habert – fiul – devine doctor în teologie al Universității Sorbonna și *canonic teolog*, în Capitlul Catedral, de la Notre-Dame, din Paris.[3] Este desemnat episcop de Vabres, mai precis Vabres-l'Abbaye, situat la sud de Aveyron, din Regiunea l'Occitanie, în data de 30 aprilie 1645. În data de 18 septembrie a fost confirmat, iar hirotonirea întru arhiereu a avut loc la Paris, în data de 17 decembrie 1645, în biserica Abațială de Saint-Victor, prin punerea mâinilor Episcopului Dominique Séguier de Meaux (1637-1659, din 1631 Episcop d'Auxerre). Pe lângă preocupările predilecte de studiere a valorilor Bisericii Răsăritului, Episcopul Isaac Habert s-a remarcat și ca mare opozant al curentului *jansenist*,[4] din Franța secolului al XVII-lea.[5]

> **En 1643 Habert quitte un instant la polémique [*privind jansenismul*, n.n.], pour la science pure. Il publie l'ouvrage qui lui a valu une renommée durable d'erudit: ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΝ. *Liber pontificalis Ecclesiæ græcæ.* Il a rassemblé là les résultats de ses lectures dans les euchologes manuscrits de la bibliothèque royale. Une traduction latine, des notes et des observations font de cette publication une source encore intéressante pour la liturgie grecque. Habert y prend le titre de channoine théologal de Paris, abbé de Sainte-Marie des Alluz, en Poitou, docteur de Sorbonne et prédicateur ordinaire du roi.[6]**

De numele Episcopului Isaac Habert se leagă încă o lucrare foarte importatntă, de conținut dogmatic, nu liturgic, cum a fost cazul Arhieraticonului. Lucrarea a apărut în anul 1646, sub titlul *Theologiæ græcorum Patrum vindicatæ circa universam materium gratiæ, libri III*, Paris, 1646, Würzburg, 1863.[7] A. Humbert, autorul micromedalionului comentează în felul următor această lucrare a lui Isaac Habert:

> **L'auteur ne se contentait point d'exposer la doctrine des l'éres grecs sur la grâce. Il la confrontait avec les données de l'Écriture et des conciles, de saint Augustin et de saint Thomas et ce qu'il appelait l'enseignement traditionnel de la Sorbonne. Toute son érudition, qui est grande, allait à interpréter les textes dans le sens de son système particulier sur la grâce efficace.**

---

[1] Un micromedalion Isaac Habert Evêque de Vabres, vezi în: *Dictionnaire de théologie catholique*: contenant l'exposé des doctrines de la théologie catholique, leurs preuves et leur histoire, commencé sous la direction de A. VACANT..., vol. 6, part 2 (Géorgie – Hizler), Paris, 1914, col. 2011-2014.

[2] *Bibliothèque Françoise de la Croix du maine...*, tome second, Paris, 1772, p. 8.

[3] Luat din: https://fr.wikipedia.org/wiki/Isaac_Habert_(th%C3%A9ologien)

[4] *Memoires pour servir a l'histoire des égaremens de l'esprit humain par rapport a la religion chrétienne*: ou *Dictionaire des heresies des erreurs et de schismes*; précedé d'un discours..., Tome premier, Paris, 1764, p. 165 u.

[5] *La Défense de la foy de l'Église, et de l'ancienne doctrine de Sorbonne, touchant les principaux points de la Grâce. Preschée dans l'église de Paris, par M. Isaac Habert*, [...] Contre le livre intitulé Apologie de Jansenius [...]. – A Paris : chez Thomas Blaise, 1644 (BM de Senlis).

[6] *Dictionnaire de théologie catholique...*, Op. cit., vol. 6, part 2 (Géorgie – Hizler), Paris, 1914, col. 2012.

[7] *Dictionnaire de théologie catholique...*, Op. cit., vol. 6, part 2 (Géorgie – Hizler), Paris, 1914, col. 2013.

Divina Gratia quæ omnia semper infirma sanat & imperfecta complet, promouet N. Reuerendissimú Hieromonaú vel Deo dilectissimum Presbyterum Episcopum Ciuitatis N. à Deo custoditæ. Oremus igitur pro eo vt ei superueniat Gratia sanctissimi Spiritus! (*Archieraticon*, Paris, 1643, p. 67).[8]

***Dumnezeescul Har, Cel ce totdeauna pe cele neputincioase le vindecă și pe cele cu lipsă le împlinește, prohirisește pe* N. [Rev. Ieromonah] *sau* [de Dumnezeu plăcutului Preot]*, întru Episcop, al de Dumnezeu păzitei cetăți* N. *Să ne rugăm dar pentru dânsul, ca să vină peste el, Harul întru tot Sfântului Duh!* [compară cu *Arhieraticon*, București, 1993, p. 97].**

Cele două ediții ale Arhieraticonului, *Liber pontificalis Ecclesiæ græcæ...*, Paris, 1643 și Paris, 1676, comportă unele deosebiri în textul atașat la început și la sfârșitul celor 749 de pagini numerotate, în ambele situații. În rândurile următoare vom prezenta aceste deosebiri.

*

1643

Forzaț;
***Începutul cărții: d*upă *pagina de titlu* urmează încă 26 pagini nenumerotate, cuprinzând:**
1 pagina de titlu;
2: o pagină albă;
3–7: Illustrissimo Franciæ Cancelario P. Seguiero, *a lui Isaac Habert n.n.*, „Is. Habertus P. E. Par Ex Ternæo suburbano Paris. Prid. Kal. Febr. M.DC.XLIII.”;
8: Deo optimo maximo virginique Matri. SS. Ecclesiæ Sanctæ. Catholice. Apostolicæ. Et Romanæ. Indicio. Hoc. Quicquid. Est operis. Religionis et pietatis causa susceptum auctor ex animo summittit.
Aprobatio doctorum
I. Daultrui Th. Profess.
I. Pereiret Th. Profess.
Claudius Hemere
Alfonsus le Moyne Th. Profess.
9–26: Apendix; Epistolar. Pontif. Salutationes;
***Sfârșitul cărții:*după cele 749 p. numerotate, urmează alte 11 pagini nenumerotate:**
p. 749: *Finis; Honor Christo; lavs Deiparæ virgini; Decvs Ecclesiae sempiternum;*
1. pagină albă;
2. Louys par la Grace de Diev, Roy de France et de Navarre...
Paris, 23 aprilie 1642, în al 32 an de Domnie *(1610-1643, n.n.)*
Par le Roy ensonConseil; CEBERET;
3. pagină albă;
4–9. Index rerum et verborum. Numerus paginam denotat. [Indice de termeni teologici, liturgici, nume slujbe, definții, erezii, sinoade etc., n.n.];
10. Paragrammata seu errata amanvensis avut typographi ficante omnia emendabis humane Lector;
11. Svmma privilegii a christianissimo Galliarum Rege concesi; CEBERET;
Postzaț;

*

1676

Forzaț;
***Începutul cărții: d*upă *pagina de titlu* urmează încă 34 pagini nenumerotate, cuprinzând:**
1. pagina de titlu;
2. pagină albă;
3-8. Illustrissimo Franciæ Cancelario P. Seguiero, [*a lui Isaac Habert n.n.*], „Is. Habertus P. E. Par Ex Ternæo suburbano Paris. Prid. Kal. Febr. M.DC.XLIII.” (5 pag.);
9: Deo optimo maximo virginique Matri. SS. Ecclesiæ Sanctæ. Catholice. Apostolicæ. Et Romanæ. Indicio. Hoc. Quicquid. Est operis. Religionis et pietatis causa susceptum auctor ex animo summittit.

---

[8] Vezi capitolul privitor la hirotonia episcopului: VII. *Consecratio Episcopi*, Paris, 1643, pp. 66-106.

Aprobatio doctorum
I. Daultrui Th. Profess.
I. Pereiret Th. Profess.
Claudius Hemere
Alfonsus le Moyne Th. Profess.
10–26 Apendix. Epistolar. Pontif. Salvtationes;
27–33 Bullæ Leonis X et Clementis VII pro ritibus græcorum.
Ex Ms. Bibliothecæ Illustriss. P. Seguerij Franciæ Cancelarij;
34. [Syllabus titulorum];

Syllabus titulorum

[ediția a doua, Paris, 1676, n.n.]

[Indicele de cuprins al Arhieraticonului, Paris, 1643, pagină tot nenumerotată]

Bullæ Leonis 10. & Clementis 8 pro Ritibus Græcorum. (pp. 9-15, nenumerotate)

Liturgiæ Patriarchalis Ordinationum.

***De menționat este faptul că în prezentul* Syllabus titulorum, din anul 1676, *nu apar notele și observațiile lui Isaac Habert, privitoare la capitolele, titluirile sau diferiți termeni sau părți ale slujbelor din* indicele de cuprins: obseruationes *sau* Obseruatio I, II, III etc.**

Sfârșitul cărții:**după cele 749 p. numerotate, urmează alte 11 pagini nenumerotate:**

p. 749: ***Finis; Honor Christo; lavs Deiparæ virgini; Decvs Ecclesiae sempiternum;***

1. pagină albă;

2. Louys par la Grace de Diev, Roy de France et de Navarre...
Paris, 23 aprilie 1642, în al 32 an de Domnie ***(1610-1643, n.n.)***
Par le Roy ensonConseil; CEBERET;

3. pagină albă;

4–9. Index rerum et verborum. Numerus paginam denotat. [Indice de termeni teologici, liturgici, nume slujbe, definții, erezii, sinoade etc., n.n.];

10. Paragrammata seu errata amanvensis avut typographi ficante omnia emendabis humane Lector;

11. Svmma privilegii a christianissimo Galliarum Rege concesi; CEBERET;

Postzaț

***

2. Problema arhieraticoanelor românești: evoluție, manuscrise, influențe bizantino-grecești și bizantino-slave, ediții și aspecte liturgice și teologice

*

a. Ungrovlahia și Moldova

În spațiul românesc, arhieraticoanele manuscrise au circulat în limbile greacă și slavonă, până în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. În anul 1705, are loc o realizare extraordinară, încă în mod insuficient evidențiată, când învățatul copist, uricar și cronicar de origine răzeșească Axintie Uricarul (c.1670-c.1733), din Iași,[1] a terminat de de copiat și compilat pe seama Mitropoliei Moldovei,[2] primul *Arhieraticon*, care avea tot textul în limba română.[3] Primul arhieraticon românesc tipărit a apărut la Blaj, în anul 1777. Istoricul Ioan CHINDRIȘ, din Cluj-Napoca, menționează că la Biblioteca Academiei Române din București se păstrează 11 arhieraticoane manuscrise, sub cota: *Ms. rom.* 1384, 1518, 1790, 2089, 2094, 2320, 2337, 4316, 4979, 5043, 5051.[4]

1. Ungrovlahia

Pentru Ungrovlahia amintim cel mai vechi manuscris *Arhieraticon*[5] sau Slujebnic Arhieresc (Liturghier Arhieresc) trilingv: slavono-greco-român cunoscut, împodobit cu miniaturi, secolul al XVII-lea și scris din inițiativa și cu cheltuiala Mitropolitului Ștefan I al Ungrovlahiei (1648-1653 și 1655-1668).[6] Manuscrisul Arhieraticonului trilingv din timpul păstoririi lui Ștefan I al

---

[1] Axintie Uricarul a fost copist la Cancelaria Domnească, apoi „uricar" sau copist de documente la logofeția din Iași și cronicarul oficial de curte, în vremea lui Nicolae Mavrocordat, care a domnit de două ori în Moldova (1709-1710 și 1711-1716) și tot de două ori în Țara Românească (1716 ian.-nov. și 1719-1730). Axintie Uricarul a redactat o cronică oficială legată de a doua domnie a lui Nicolae Mavrocordat în Moldova: „De a doua domnia lui Nicolae Alexandru-vodă", 1711-1716). *Literatură*:

Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Op. cit., 47.

Academia Republicii Populare Române, *Dicționar Enciclopedic Român*, Editura Politică, București, 1962-1964.

Ioan Șt. Petre, *Axinte Uricariul*. Studiu și text, București, 1944.

Axinte Uricarul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei* (2 vol.), Editura Minerva, București, 1993, 1994.

[2] Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, *Arhieraticonul român de la 1705, copiat de Axinte uricarul*, în BOR [Biserica Ortodoxă Română], XCII, 1974, nr. 11-12, pp. 1403-1413.
ARHIERATICON, Meda-Diana BÂRCĂ (Ed.), Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, Collection Philobiblon, BCU „Lucian Blaga", 1999, p. 2.

[3] Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Op. cit., 47.

[4] INOCHENTIE Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, [Editura] România Press, București, 2000, Tipografia CRATER, p. 33, nota nr. 31.

[5] Dr. G. POPESCU-Vâlcea, *Slujebnicul mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei (1648-1688)*, Editura Meridiane, București, 1974, 111 p.

[6] Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a doua, vol. II, 1994, + hărți și il., București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, p. 55.

Ungrovlahiei, are doar explicațiile de tipic în limba română, după cum a fost cazul cu multe cărți liturgice românești, în faza lor de tranziție, adică privind procesul de traducere al acestora din limbile slavonă și greacă, în română.

Arhieraticonul Mitropolitului Ștefan I al Ungrovlahiei se păstrează în Biblioteca Academiei Române, secția manuscrise, sub cota 1790, fiind descris de istoricul Gabriel Ștrempel în felul următor:[7]

[Manuscrisul nr.] 1790 Sec. XVII (mijloc); 114 f.; 28 × 19 cm.

[*Sluje[l]nicul arhieresc al mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei*]. Cf. Dr. G. Popescu-Vâlcea, *Slujelnicul mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei (1648-1668)*, București, 1974.

Însemnări: F. 1 liminară[v] [*liminaris* (lat.)]: „Această carte este dăruită de subsemnatul Biblioteci<i> Seminarului Central din București. 1869, februarie 25, Ghenadie, archidiaconul Mitropolii”.

Textul cu cerneală neagră și roșie. Manuscrisul este excepțional ilustrat cu miniaturi, majuscule și frontispicii, în culori și aur. Din bibl. Seminarului Central din București. Dăruit Academiei Române de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, la 28 mai 1901.

***Ms.* 1216, de la Cluj-Napoca, nu copiază Ms. 1790 (mijlocul sec. XVII), de la București, ci provine probabil dintr-o sursă [manuscris] comună.[8]**

***Academia Română* din București, în prima ei formă de existență, este rezultatul aprobării regulamentului *Societății Literare Române*, dat de Locotenența Domnească a României, în data de 1 aprilie 1866. Societatea Literară a devenit *Societatea Academică Română*, în data de 1/13 august 1867, iar prin legea din 30 martie 1879 a fost decretată *instituție națională*, sub numele de Academia Română.**

„Dintre volumele foarte valoroase sub raport lingvistic și artistic [*a colecției de manuscrise de la Academia Română, n.n.*], două manuscrise necesită o subliniere specială: *Psaltirea Hurmuzachi* (nr. 3077), text rotacizant din prima jumătate a veacului XVI, traducere directă în română, și *Slujebnicul*, splendid ilustrat al mitropolitului Ștefan al Țării Românești, de la mijlocul secolului XVII (cota 1790).”, *scrie Gabriel Ștrempel*.[9]

„Nu conținutul acestor manuscrise interesa, ci lexicul lor, care atesta evoluția și unitatea limbii române, de-a lungul secolelor, din Maramureș și până în Dobrogea.”

„De aceeași proveniență pot fi socotite și marile donații făcute Academiei [*Române*, n.n.] de Iosif Naniescu, mitropolitul Moldovei (1875-1902), de Dionisie Romano, episcopul de Buzău (1865-1873), precum și cele din dulapurile lui Ghenadie Enăceanu [devenit Episcop al Râmnicului (1886-1898)] sau ale Seminarului Central din București.”[10]

*

Manuscrisul nr. 1384, 1799 (f. 89); 89 f.; 32,5 × 21, 5 cm.

[Slujebnic arhieresc].

Însemnări: F. 89: „Și s-au scris întru a dăoa domnie a mării sale Io Alexandru Moruz voevod, în anul de la Hristos 1799, april 15 zile.”

---

[7] **Gabriel ȘTREMPEL, *Catalogul manuscriselor românești*, B.A.R. [Biblioteca Academiei Române], Editura Științifică și Enciclopedică, București, vol. 2, 1601-3100, 1983, p. 61.**

[8] **ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, Cuvânt înainte de Erich Renhart, Studii de Cătălina Velculescu, Zamfira Mihail, Ileana Stănculescu, Ovidiu Olar. Îngrijirea volumului Ileana Stănculescu, București, Paideia, 2013, A^4, 106 p. + 158 facsimile [*fac simile* (lat.)], pe 79 de file, ISBN 978-973-596-897-7, p. 12, nota 28.**

[9] **Gabriel ȘTREMPEL, *Catalogul manuscriselor românești*, B.A.R. [Biblioteca Academiei Române], Editura Științifică și Enciclopedică, București, vol. 2, 1601-3100, 1983, p. 6.**

[10] **Ibidem.**

Iosif Naniescu al Moldovei a păstorit între anii 1875-1902, înainte fiind Episcop al Argeșului (1873-1875), înainte Arhiereu Mireon; Dionisie Romano, inițial arhimandrit și locțiitor de Episcop la Buzău (1859-1862), hirotonit arhiereu titular de Traianopoleos, la 3 febr. 1862, înlăturat de Cuza, la 10 martie 1864, numit prin *decret* tot de către Domnitorul Alexandru Ioan I Cuza, la 26 (31) mai 1865, păstorind până la moarte, 18 ian. 1873. Ghenadie Enăceanu a fost Episcop al Râmnicului Noul Severin (1886-1898). El a început tipărirea cărților bisericești cu litere latine.

Mai jos: „1799. Popa Șerban (?) protopop fiind întru al noaosprăzecilea an scris al protopopiei mele. Șerban (?) protopop, ce neschimbat am fost protopop." Cf. G. Ștrempel, *Copiști...*, p. 239.

Textul cu cerneală neagră și roșie. Ms. este bogat ilustrat, cu miniaturi și majuscule ornate, asemănătoare ms. 1790 din col. Academiei. Legătură artistică în piele.[11]

*

Manuscrisul nr. 2094, 1874 (f. 28ᵛ); 59 f.; paginație veche cu cifre arabe: 1–118 (f. 1–59ᵛ); 31 × 22 cm.

[Arhieraticon]. Cuprinde numai rugăciunile arhiereului la diferite părți liturgice, precum și participarea sa la diferite hirotoniri.

F. 37ᵛ – 38ᵛ albe.

Însemnări: F. 28ᵛ: „Scriitorul preotu G. Ioannescu. Biserica Slătari din București 1874".

F. 52, 56, 59: „Atanasie episcopul Râmnicului. 1874", scris de copist în interiorul unor majuscule.

F. 1 liminară: „Această sfântă și dumnezeiască Liturghie este dreaptă a subscrisului, cumpărată de la preasfinția sa Theodorit Sinadon Craioveanu, locotenent sfintei Episcopii Râmnicul-Noul Severin. 1884, dechemvrie 15. Iosif Bobulescu, episcop Râmnicului".

Textul în alfabet de tranziție, cu litere ce imită tiparul. Titlurile, inițialele și indicațiunile tipiconale sunt scrise cu roșu și în diverse culori. Chenare violacee împodobesc paginile. Inițiale colorate la f. 1, 2, 3 ș.a. Legătură artistică în piele. Peceți ale Episcopiei Râmnicului aplicate în tuș la f. 1 liminară și f. 1. Din bibl. lui Ghenadie Enăceanu, episcopul Râmnicului. Dăruit Academiei Române de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, la 8 dec. 1901.[12]

*

Manuscrisul nr. 2337 Sec. XVIII (prima jumătate); 112 f.; numerotație veche cu cifre chirilice; 1–106 (f. 2–107); 21 × 16 cm.

(*Miscelaneu teologic*).

1. **F. 2–103ᵛ: (*Arhieraticon*). *Molitvenic carele cuprinde în sine slujba besericească ce să cuvine mai usibit arhiereilor (măcar că unele le pot săvârși și preoții cu blagoslovenia arhiereilor, precum am însemnat mai în jos), dat întâi de la sfinții apostoli... carele s-au scos după cea grecească și slovenească pre limba noastră rumânească...***
2. **F. 104–107: (*Pateric*). Text fragmentar.**

Manuscrisul pare a fi copiat de popa Stanciu. Cf. G. Ștrempel, *Copiști...*, p. 226.

Însemnări: F. 3:

I. „Den cărțile popei Floru dascăl slovenesc".

II. „Costandin dascal slovenesc, fecior popii Flor dascal slovenesc".

III. „S-au cumpărat dă sfinția sa ieromonahul Grigorie referendarie, care au răposat sfințiia sa la luna lui septemvrie 19, leat 1787, fiind oblăduitor Țării Rumânești Ion Neculce Mavrogheni voevod".

F. 112ᵛ: Preziceri de cele ce urmau să se întâmple în anii 1780–1799.

F. 108ᵛ, 111ᵛ: Însemnări de stare civilă de la finele sec. XVIII.

Textul cu cerneală neagră. Titlurile, colontitlurile, inițialele și indicațiunile tipiconale sunt scrise cu roșu. Legătură veche în piele. Cumpărat de la anticarul A. Zwiebel, la 2 iun. 1903.[13]

*

---

[11] **Gabriel ȘTREMPEL, *Catalogul manuscriselor românești*, B.A.R. [Biblioteca Academiei Române], Editura Științifică și Enciclopedică, București, vol. 1, 1-1600, 1978, pp. 311-312.**

[12] **Gabriel ȘTREMPEL, *Catalogul manuscriselor românești*, B.A.R. [Biblioteca Academiei Române], Editura Științifică și Enciclopedică, București, vol. 2, 1601-3100, 1983, p. 164.**

[13] **Gabriel ȘTREMPEL, *Catalogul manuscriselor românești*, B.A.R. [Biblioteca Academiei Române], Editura Științifică și Enciclopedică, București, vol. 2, 1601-3100, 1983, p. 248.**

Manuscrisul nr. 4979 Sec. XVIII (cca. 1775–1790); 64 f. Numerotație veche cu cifre chirilice: 1–64 (f. 1–64); 19,5 × 14, 5 cm.

(*Șlujebnic arhieresc*). Cuprinde: *Rânduiala ce să face la hirotoniia purtătorului de sfeșnice* (f. 1); *Rânduiala ce să face la hirotoniia citețului și cântărețului* (f. 1^{v}); *Rânduiala ce să face la hirotoniia ipodiiaconului* (f. 2); *Rânduiala ce să face la hirotoniia diiaconului* (f. 3); *Rânduiala ce să face la hirotoniia preotuluii* (f. 6); *Rugăciunea pentru ceia ce să pocăesc, adecă de ertăciune* (f. 9); *Rugăciunea la dezlegarea de blestem* (f. 10^{v}); *Rugăciunea caré să citéște la punerea domnului al vreunii țări* (f. 15); *Rânduiala ce să face la sfințirea antimiselor, când se sfințesc afară de târnosanie* (f. 17); *Rânduiala caré să face la temeliia besérecei* (f. 23^{v}); *Rânduiala ce să face la târnosirea besérecii* (f. 25); *Rânduiala târnosaniei cei mici* (f. 55). Credem că Grigore Râmniceanu este copistul ms.[14]

F. 12^{v} – 14^{v} albe.

Însemnări: F. 24:

I. „Această carte, cu cele într-însa, mi-au hărăzit-o sfinția sa păr<in>t<ele> arhimandrit Grigorie de la sfânta Mănăstire Anthim, al sfintei Episcupii Argeș. și spre știință am însemnat aici. 1819 fevruarie. Zanfir protopop, ceracul răposatului părinte, lu Iosif, episcop <de> Argeș".

II. „Mai sus iscălitul mi-au hărăzit-o dezlegată. Proto<singhel?> Gheorghie. 1837 iulie".

F. 64^{v}: I „Popa Radu, protopop din Craiova și din Râmnic".

II: „Popa Radul, protopopul din Craiova; și din neamu mieu din București sânt. 1780, fevruarie 10 dni". Textul este criptografiat.

Textul cu cerneală neagră. Legătura veche în carton și color de piele. Cumpărat de la anticarul Iulius Pach, la 15 febr. 1930.[15]

*

Manuscrisul nr. 5043, 1873 (f. 1); 50 f.; paginație veche cu cifre arabe: 1–95 (f. 2–49); 33 × 12, 5 cm

(*Slujebnic arhieresc*). Cuprinde: *Dumnezeiasca Liturghie a celui întru sfinți părintelui nostru Ioann Gură de Aur* (f. 2); *Dumnezeiasca Liturghie a celui întru sfinți părintelui nostru Vasile cel Mare* (f. 10); *Otpusturile praznicilor împărătești, care să zic la Vecernie, la Utrenie și la Liturghie, după a lor rânduială* (f. 22); *Rânduiala la citeț, ipodiacon și la diacon* (f. 24); *Rânduiala la hirotonia preotului* (f. 27); *Rânduiala hirotoniei episcopului* (f. 29); *Rânduiala la facerea arhimandritului* (f. 35^{v}); *Rânduiala la facerea arhidiaconului sau a protodiaconului* (f. 34); *Rânduiala la facerea duhovnicului* (f. 35); *Rânduiala ce se face la sfințirea antimiselor* (f. 36); *La sfințirea pâinilor* (f. 38); *Molifta colivei* (f. 39); *Rânduiala la blagoslovenia salciei* (f. 40); *Rugăciune pentru ceia ce se pocăesc* (f. 40^{v}); *Rugăciune pentru ceia ce sunt întru blestemuri și pre sine cu jurământ s-au legat* (f. 42); *Molitfa după ispovedanie* (f. 43); *Blestemele Marelui Vasilie, adică la toată neputința celor ce pătimesc* (f. 43^{v}); *Rânduiala pogrebaniei mirenilor* (f. 45^{v}); *La rânduiala înmormântării pruncilor* (f. 48^{v}). Însemnări: F. 1: „Această sfântă și dumnezeiască Liturghie s-a scris în zilele preasfințitului arhiepiscop și mitropolit al Ungro-Vlahiei și primat al României D. D. Nifon, domn și stăpânitor al României fiind înălțimea sa Carol I, la anul 1873, ianuarie 4, pentru preasfinția sa părintele arhiereuIeronim, episcop Sevastis, actualul vicariu al sfintei Mitropolii al Ungro-Vlahiei din București. Anul 1873, ianuarie 4, de smeritul întru preoți G. Ioannescu, preot efemeriu la B<iserica> Zlătari".

Textul cu cerneală neagră, este scris în alfabet chirilic ce imită tiparul. Titlurile sunt, de obicei, colorate. Inițiale colorate la f. 3, 6, 15 ș.a. Indicațiunile tipiconale sunt scrise cu

[14] Grigorie Râmniceanul a fost Episcop al Argeșului (1823-1828), mormântul la Mănăstirea Antim, din București.

[15] Gabriel ŞTREMPEL, *Catalogul manuscriselor româneşti*, B.A.R. [Biblioteca Academiei Române], Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1992, vol. 4, 4414-5920, p. 171.

cerneală purpurie. Legătură artistică în piele. Din bibl. Mitropolitului Partenie-Clinceni.[16] Trecut în col. Academiei Române, în anul 1921.[17]

*****

În *scriptoriul* de la Târgoviște, ieromonahul Ghervasie, de la Putna a copiat două arhieraticoane (1676-1677), după Slujebnicul [*Liturgiarion*] Mitropolitului Petru Movilă (1633-1647), ediție aprobată de Adunarea Sinodală a Episcopilor Ortodocși din Regatul Poloniei, de la Kiev, din anul 1629, cînd acesta era încă numai Egumen al *Lavrei* sau Mănăstirii Peșterilor din Kiev, Киево-Печерская Лавра [rus.] (1627-1632), unde au fost abreviate indicațiile de tipic, fiind preluate numai acelea referitoare la arhiereu.[18] Călugărul Ghervasie a putut să se fi orientat după un exemplar anterior sau arhetip cu abrevierea indicațiilor de tipic, din care au fost menținute doar cele care se refereau la arhiereu, având și o succesiune a ecfoniselor și a rugăciunilor sau textelor care urmau să fie citite de acesta, de episcop. De menționat este și faptul că se făceau în mod intenționat difernțieri de către copiști, între exemplarele fiecăruia. Manuscrisul trebuia să transmită într-un fel stilul și personalitatea fiecărui copist în parte, particularități care trebuiau să-l definească și să-i facă și reclama necesară.[19]

*****

2. Moldova

Arhieraticonul, *manuscris*, cu text integral românesc, *copiat după un arhetip mai vechi*, de către Axinte Uricariul, în anul 7213 (=1705), pentru uzul Mitropoliei Moldovei. „El prezintă abateri substanțiale, atât față de *Arhieraticonul* grecesc de la Veneția, 1679, cât și față de cel parizian [1643, respectiv *Evchologion*, 1647].”[20]

> **„Manuscrisul lui Axinte Uricariul a fost destinat a fi *Arhieraticonul* pentru folosință la Mitropolia Moldovei. Presupunem că scrierea manuscrisului a fost comandată cu prilejul instalării noului domn Antioh Cantemir, în 1705 [el a domnit: *8 decembrie 1695 – 14 septembrie 1700 și 12 februarie 1705 – 20 iulie 1707*, n.n.]. Faptul că slujba arhiereului în limba română fusese introdusă în Biserica moldovenească încă din secolul al XVII-lea ne face să presupunem că Axinte n-a făcut decât operă de compilator și de copist, și vom demonstra aceasta în paginile care urmează. De altfel, până acum nu se cunoaște nici o lucrare tradusă de Axinte Uricariul.”[21]**

***Descrierea manuscrisului*:[22] Ms. se află în posesia Familiei C. DONOSE, din Iași, este în 34 × 22 cm, are 2 foi nenumerotate + 30 numerotate cu litere chirilice, apoi 3 foi numerotate cu cifre arabe și 6 foi albe, în total 41 de foi. Este scris pe hârtie plină, gălbuie, turcească,**

---

[16] Partenie Clinceni a fost Episcop al Dunării de Jos (1886-1902), apoi Mitropolit al Moldovei (1902-1908, † 1910).

[17] Gabriel ŞTREMPEL, *Catalogul manuscriselor româneşti*, B.A.R. [Biblioteca Academiei Române], Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1992, vol. 4, 4414-5920, p. 188.

[18] ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, Bucureşti, Paideia, 2013, Op. cit., p. 33 şi nota 16: Zamfira MIHAIL, *Două* Liturghiere arhiereşti *copiate de ieromonahul Ghervasie de la Putna (1676-1677), Preliminarii filologice*, în „Arhivele Putnei”, VII, 2011, 1, p. 37-62.

[19] Ibidem, p. 33.

[20] *Arhieraticonul lui Grigorie Maior Blaj 1777*, Studiu introductiv Călin-Daniel PAȚULEA și Florica-Elisabeta NUȚIU, Studiu filologico-lingvistic Florica-Elisabeta NUȚIU, Prefață de P.S. Dr. Virgil Bercea, 2007, Editura University Press, Târgu-Mureș, pp. 37-38 [textul *Arhieraticonului* se află la pp. 117-207, adică în Anexa volumului, la „Facsimile și text transcris”].
Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, *Arhieraticonul român de la 1705*, copiat de Axinte Uricariul, în BOR, XCII, 1974, nr. 11-12, pp. 1403-1413 + 3 pl.

[21] Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, *Arhieraticonul român de la 1705, copiat de Axinte Uricariul*, în BOR, XCII, 1974, nr. 11-12, p. 1405.

[22] Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, *Arhieraticonul român de la 1705,* Op. cit., p. 1408.

din secolul al XVII-lea, fără filigran. Titlurile, inițialele și indicațiile de tipic sunt scrise sau desenate în roșu și înflorate (*Ibidem*, p. 1409). Tot manuscrisul este încadrat în linii drepte, având colontitlu. „Scrierea lui Axintie Uricarul este în caractere chirilice de o acuratețǎ remarcabilă, cu litere parcă dăltuite, de o formă elegantă și fină." (*Ibidem*, p. 1410). Pe foaia 14 verso, jos, în dreapta are inscripția ВАТѠ ≠ Зсiг (anul 7213) [=1705], cu iscălitura autografă a copistului: Axintie Uricari. (*Ibidem*, p. 1409)

***Cuprinsul manuscrisului*:**

– Cele trei Liturghii, copiate după *Rînduiala sfintei și dumnezăieștii liturghii*, Buzău, 1702. Față de textul *Liturghierului* de la Buzău, copistul a operat unele modificări cerute de destinația operei sale, înlocuind cuvintele *preot* și popă, cu termenul de *arhiereu*." „De asemenea, a schimbat pomenirea mitropolitului din *Liturghier* cu pomenirea patriarhului ecumenic, pe care o rostește arhiereul."[23]

– „După ce a copiat cele trei liturghii și otpusturile praznicelor domnești, ale Precistei și ale sfinților și otpusturile peste săptămână, în limba română, transcriind însă și unele rugăciuni în slavonă, copistul a făcut un capitol aparte cu molitvele care circulau integral în limba română: pentru blagoslovenia colivei; pentru cei ce se pocăiesc; de iertăciune a tot blestemul; la blagoslovenia salciei; la blagoslovenia cărnurilor în marea Duminică a Paștilor; la blagoslovenia brânzei și a oaîlor; la blagoslovenie la gustarea strugurilor. Dintre aceste molitve, Axinte Uricariul a copiat *Molitva pentru blagoslovenia colivei din Liturghierul* de Buzău, 1702 (f. 105)."[24]

– Orînduiala la hirotonia ceteților și a cântăreților și a purtătorilor de sfeșnice;

– Orînduiala la hirotonia ipodiaconilor;

– Orînduiala ce să face la hirotonia diaconilor;

– Orînduiala ce să face la hirotonia preoților;

– Orînduiala ce să face la hirotonia arhiereilor;

– Orînduiala la blagoslovenia și sfințirea icoanelor lui Hristos;

– Rînduiala ce să face la încoronația domnilor și Molitvă la călătoria domnului.[25]

„Acest ceremonial, pe care îl executa mitropolitul la încoronarea domnului și atunci când domnul pleca în călătorie, a fost tipărit mult mai târziu, abia la sfârșitul secolului al XVIII-lea de către mitropolitul Iacov Stamati, în *Liturghii,* Eși, 1792."[26]

Dar, valoarea inegalabilă a acestui manuscris o conferă *Orînduiala ce să face la hirotonia arhiereilor*, [f. 27-29], prin care se dovedește că prototipul manuscrisului, probabil al celui original, de pe care Axinte Uricariul a copiat și compilat acest Arhieraticon era pământean, adică originar din Moldova sau din Muntenia și tot în limba română. Cuvintele vechi din cuprinsul manuscrisului de la 1705, trădează originea textului primordial, de pe care s-a copiat, care coboară destul de adânc în secolul al XVII-lea. Asupra acestui *Arhieraticon* vom reveni – *vezi infra* – în *Cap. 3* al acestei lucrări [*Arhieraticonul* românesc de la Iași, copiat în anul 1705, de Axinte Uricariul. Hirotonia arhiereului *Orînduiala ce să face la hirotonie arhiereilor*].

*

Manuscrisul nr. 1518, din 1878 (f. 1); 71 f.; paginație cu cifre arabe diversă; 38,5 × 29, 5 cm. F. 1: *Orânduiala serviciului arhieresc al sfintelor și dumnezeeștilor Liturghii a lui Ioan Gură de Aur, a lui Vasile cel Mare și a lui Grigorie Dialogul, numită cea mai nainte sfințită, precum și orânduiala hirotonielor și a hirotesiilor de grade eclesiastice.*

---

23 Paul MIHAI și Zamfira MIHAIL, *Arhieraticonul român de la 1705,* Op. cit., p. 1405.

24 Ibidem, pp. 1405-1406. Celelalte rugăciuni au putut fi copiate din alte tipărituri existente, putând fi identificate în *Liturghiere* și *Molitvenice*, editate înainte de anul 1705. Ibidem, p. 1406.

25 „Cea mai veche atestare, cunoscută până acum, a acestui ceremonial, o constituia *Condica de obiceiuri a lui Gheorgachi*, alcătuită la Iași în 1762, din ordinul voievodului Grigorie Calimachi." Ibidem, p. 1406.

26 Ibidem.

Transcrisă după un vechiu manuscript din sfânta Mitropolie a Moldovei din Iași,* [probabil după *Arhieraticonul* tradus în română și copiat de Axintie Uricarul, în anul 1705?, n.n.] *pentru înalt preasfințitul arhiepiscop și mitropolit al Moldovei și Sucevei și ecsarh plaiurilor D. D. Iosif Naniescu, la anul 1878 în București, de preotul ecsarh Gheorghie Ionescu, servitor la biserica monastirii Zlătari.

Textul scris cu caractere chirilice, cu cerneală neagră, roșie și albastră. Legătură artistică în piele. Din bibl. mitropolitului Moldovei Iosif Naniescu. Dăruit Academiei Române în anul 1894.[27]

*****

Manuscrisul nr. 2089, din 1875 (f. 1); 140 f.; numerotație veche cu cifre arabe: 1–138 (f. 3–140); 32 × 20,5 cm.

F. 1: *Archieraticon, adică Liturgiariu archieresc combinat dupre un manuscris vechiu de la sînta Mitropolie a Moldovei* [probabil după *Arhieraticonul* tradus în română și copiat de Axintie Uricarul, în anul 1705?, n.n.] *și dupre alte cărți liturgice ale bisericei ortodoxe de episcopul Dunărei de jos Melchisedec. 1875.*

Însemnări: F. 1: „S-a prescris de ierodiaconul Meletie Christescu în Ismail. A preasînției sale D. D. Atanasie, episcop de Râmnic”.

Textul cu cerneală neagră. Titlurile, colontitlurile, inițialele și indicațiunile tipiconale sunt scrise cu roșu. Manuscrisul este bogat ilustrat cu miniaturi, chenare, frontispicii și majuscule ornate. Legătură artistică în piele. Din bibl. lui Ghenadie Enăceanu, episcopul Râmnicului. Dăruit Academiei Române de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, la 8 dec. 1901.[28]

*****

Manuscrisul nr. 5051 Sec. XIX (început); 14 f. 23 × 16, 5cm.

(*Slujebnic arhieresc*). Cuprinde: *Chiemarea cea mare la scaunul mitropoliei sau a episcopiei* (f. 2); *Rânduiala ce să face la hirotonia de episcop* (f. 3).

Însemnări: F. 1:

I „Din paraclisul de sus. 1825. Ioan”.

II „A sfintei Mitropolii Moldavii”.

Textul cu cerneală neagră. Titlurile de la f. 3, unele inițiale și indicațiunile tipiconale sunt scrise cu roșu. Din bibl. mitropolitului Partenie Clinceni. Trecut în col. Academiei Române în anul 1921.[29]

*****

Arhieraticon, manuscris, din anul 1852, nr. de inv. 51, de la Filiala Botoșani a Arhivelor Statului: *Dumnezeiasca liturghie a celui întru sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur Patriahul cetății lui Constantin*, a prea sfințitului episcop Chesarie *Sinadon de Răzmerit*, 1852, februarie 1, în 30 file.[30]

Arhiereul Chesarie Răsmeriță Sinadon a fost locțiitor de Mitropolit al Moldovei: de la sfârșitul anului 1860 (după 7 noiembrie) – 7 mai 1863, retras. Chesarie s-a ocupat și de ceremoniile înhumării Mitropolitului Sofronie Miclescu al Moldovei (1851-1860, suspendat,

---

[27] Gabriel ŞTREMPEL, *Catalogul manuscriselor româneşti*, B.A.R. [Biblioteca Academiei Române], Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, vol. 1., 1-1600, 1978, pp. 356-357.

[28] Gabriel ŞTREMPEL, *Catalogul manuscriselor româneşti*, B.A.R. [Biblioteca Academiei Române], Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, vol. 2, 1601-3100, 1983, p. 163.

[29] Gabriel ŞTREMPEL, *Catalogul manuscriselor româneşti*, B.A.R. [Biblioteca Academiei Române], Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1992, vol. 4, 4414-5920, p. 190.

[30] Paul MIHAI şi Zamfira MIHAI, *Arhieraticonul român de la 1705, copiat de Axinte Uricariul*, în BOR, XCII, 1974, nr. 11-12, p. 1405.

† 18 mai 1861), în pridvorul bisericii mari, de la Mănăstirea Neamțului. Peste el a fost mai tîrziu înmormântat și nepotul său, Arhiereul Calinic Miclescu Hariupoleos, Locțiitor de Mitropolit al Moldovei (7 mai 1863-10 mai 1865), apoi Mitropolit al Moldovei (10 mai 1865 – 31 mai 1875), apoi Mitropolit al Ungrovlahiei și Primat al României (31 mai 1875 – 14 august 1886). Cu această ocazie a fost înlocuită și lespedea de mormânt a lui Sofronie Miclescu, din pridvorul bisericii mari, de la Mănăstirea Neamțului.[31]

Arhiereul Chesarie Răsmeriță Sinadon mai trăiește până în anul 1888, mormântul avându-l la Mănăstirea Agafton, jud. Botoșani.

*

Un *Slujebnic arhieresc slavon*, Ἀρχηιερατικόν, Чинóвник sau Архиерейский Чиновник[32], [mai precis: Чинóвник архиерéйского священнослужителя], tradus ulterior în română, l-a adus cu sine din Rusia, Arhimandritul Vartolomeu Măzăreanu (c.1710-1779), de la Mănăstirea Putna, în urma vizitei făcute la Sankt Petersburg, în anii 1769-1770.[33] După misiunea diplomatică, întreprinsă la Kiev, în anii 1757-1758, în timpul războiului ruso-turc (1768-1774), Vartolomeu Măzăreanu a condus o delegație diplomatică în Rusia, împreună cu Inochentie al Hușilor (1752-1782), la dorința expresă a generalului rus Elem. La întoarcerea din această călătorie, Vartolomeu Măzăreanu a adus pentru Mănăstirea Solca un Evangheliar bogat ornamentat, împreună cu alte 37 de cărți în limba slavonă, între care se număra și Cinovnicul, Чинóвник sau Arhieraticonul amintit anterior.[34]

Despre istoria Arhieraticonului în Biserica Ortodoxă Rusă [Р.П.Ц], vezi:

свящ. Михаил Желтов. Богослужение Русской Церкви, X-XX вв. // см. «Реформа богослужения во 2-й пол. XVII в.» (2000);

Диакон Михаил Желтов. Новый источник по истории русского богослужения: кавычный экземпляр «Чиновника архиерейского служения» 1677 года // Вестник церковной истории. 2006. № 2. С. 235–239;

Кашкин Алексей Сергеевич. УСТАВ ПРАВОСЛАВНОГО БОГОСЛУЖЕНИЯ Издательство Саратовской Епархии, Саратов 2010г;

Используемый ныне в РПЦ Чиновник — редакция 1675 года (вышел в 1677 году при патриархе Иоакиме); был составлен Евфимием Чудовским и другими справщиками на основе «Чина архиерейского совершения литургии», написанного в 1653 году по просьбе патриарха Никона патриархом Константинопольским Афанасием III; притом слово «патриарх» везде заменено на «архиерей», а сослужащие «архиереи» заменены на «архимандритов»[35]

Această situație ne readuce, și în cazul Arhieraticonului, la filiațiile, întrepătrunderile sau sintezele, întâlnite în Biserica Românească, între Arhieraticonul de *tip grecesc*, de la Veneția, din anul 1679, cele *greco-latine*, de tip parizian (1643 și 1647), precum și între cel de tip *slavon*, început la Kiev și desăvârșit în Rusia.[36]

*

---

[31] Luat după: http://www.crestinortodox.ro/carti-ortodoxe/neoisihasmul-paisian-reinduhovnicirea-vietii-noastre-bisericesti/5-personalitati-marcante-bisericesti-si-laice-inmormantate-in-biserica-voievodala-de-la-manastirea-neamt-81256.html

[32] Ultima ediție de Arhieraticon sau Архиерейский Чиновник, în limba slavonă, a apărut în două volume, la Moscova, 1982.

[33] *Arhieraticonul lui Grigorie Maior Blaj 1777*, Studiu introductiv Călin-Daniel PAȚULEA și Florica-Elisabeta NUȚIU, Op. cit., p. 41.

[34] Vezi:http://ziarullumina.ro/biografii-luminoase-arhimandritul-vartolomei-mazareanu-in-slujba-bisericii-si-a-neamului-44016.html

[35] Luat din: Чиновник архиерейского священнослужения; Материал из Википедии — свободной энциклопедии.

[36] *Arhieraticonul lui Grigorie Maior Blaj 1777*, Studiu introductiv Călin-Daniel PAȚULEA și Florica-Elisabeta NUȚIU, Op. cit., p. 41.

3. Proveniență necunoscută

Manuscrisul nr. 2320, Sec. XIX (mijloc.); 24 f.; 28,5 × 18,5 cm.

(*Arhieraticon*). Cuprinde fragmente din slujbele hirotoniei la citeți, ipodiaconi, diaconi și preoți, precum și din rânduiala logodnei și a nunții.

Textul, în alfabet de tranziție și în parte, în caractere ce imită tiparul, este scris cu cerneală neagră. Titlurile, inițialele și indicațiunile tipiconale sunt scrise cu roșu. Frontispicii colorate la f. 17 și 19. Inițiale colorate artistic la f. 17, 19, 20 ș.a. Legătură artistică în piele. Proveniență necunoscută.[37]

*

Manuscrisul nr. 4316 Sec. XIX (mijloc); 42 f.; paginație veche cu cifre arabe: 2–28 (f. 2v–42v); 32,5×20,5 cm.

(*Arhieraticon*). Cuprinde: *Sf. și dumnezeiasca Leturghie a sf. Ioan Gură de Aur* (f. 2 –14v); *Rânduiala hirotonii la citeți, la ipodiaconi și la diaconi* (f. 16–19); *Rânduiala hirotoniei preoților* (f. 19–21); *Rugăciuni de ertăciune care citește arhiereul celor ce să spovedesc* (f. 21v–22v); *Rugăciunea colivii* (f. 23v); *Sfințirea litiilor* (f. 23v–24v); *Rânduiala parastasului* (f. 25–27v); *Rânduiala logodnii* (f. 28–30v); *Rânduiala cununii* (f. 31–39); *Rugăciune la dezlegarea de blestem* (f. 39–40); *Rânduiala sfinţirii antimiselor* (f. 40–42); *Facerea duhovnicului* (f. 42r-v).

F. 15 albă.

Textul cu cerneală neagră, imită tiparul. Titlurile, colontitlurile, inițialele și indicațiunile tipiconale sunt scrise cu roșu. Frontispicii artistice în culori la f. 2, 16, 19 ș.a. Inițiale artistic ornate la f. 8, 13, 24 ș.a. Compoziții în culori, cu subiecte religioase la f. 1r-v. Legătură veche în piele. Dăruit Academiei Române de Casa Bisericii, la 12 sept. 1915.[38]

*

Manuscrisul Arhieraticon, din biblioteca Ieromonahului Dr. Silviu Augustin PRUNDUȘ, din Cluj-Napoca (1915-2004), copiat în anul c. 1840, după ediția de la Blaj, 1777, de către *Petru Popovici Râmniceanul Tipograf*.[39]

b. Arhieraticoanele ardelenești

Doamna Prof. Dr. Florica-Elisabeta NUȚIU, din Târgu-Mureș definește în felul următor specificul *Arhieraticonului de tip ardelean*:[40]

> **Modelul Arhieraticonului de tip ardelean îl stabilește Inochentie Micu-Klein. El merge pe linia Arhieraticonului de la Paris, lăsând la o parte textul Liturghiei și trecând direct la rânduielile arhieraticonale: hirotesii, hirotonii și sfinţiri, legate de lăcașul bisericii și de obiectele de cult. Inochentie împarte aceste slujbe în patru grupe.**
>
> - **Din prima grupă fac parte: hirotesiile citețului, cântărețului și ipodiaconului, hirotoniile diaconului și preotului, precum și „punerea" egumenului mănăstirii.**
> - **A doua grupă, care este o premieră în literatura noastră arhieraticonală, se referă la sfințirile și la „rînduielile" legate de obiectele și materiile de cult din**

---

[37] Gabriel ŞTREMPEL, *Catalogul manuscriselor româneşti*, B.A.R. [Biblioteca Academiei Române], Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, vol. 2, 1601-3100, 1983, p. 243.

[38] Gabriel ŞTREMPEL, *Catalogul manuscriselor româneşti*, B.A.R. [Biblioteca Academiei Române], Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987, vol. 3, 3101-4413, p. 417.

[39] Ibidem, p. 44 şi 59, nota 57.

[40] Text luat din: Prof. Drd. Nuţiu Florica-Elisabeta, *Contribuții la istoria cărții religioase*, Biblioteca Județeană Mureș, online: http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A19224/pdf

biserică. Începe cu sfințirea discului și a potirului, continuă cu sfințirea antimisului, rezervând în final un spațiu substanțial preparării și sfințirii mirului.

- **A treia grupă o formează slujbele care însoțesc zidirea și târnosirea lăcașului bisericesc.**
- **Ultima grupă este ocupată de slujbele aferente hirotesiilor și hirotoniilor de grade bisericești înalte: arhidiaconul, economul mănăstirii, protopopul, episcopul.**

*****

Aplecându-ne cu mai multă atenție asupra textului, constatăm o serie de inexactități, care se explică datorită faptului că autoarea Florica-Elisabeta NUȚIU, la fel ca și Ioan Chindriș, n-au avut acces la textul *Arhieraticon*ului lui Isaac Habert sau la cel din *Euchologionul* de la Paris, fapt care nu le-a dat posibilitatea să-și facă o imagine exactă asupra lor, indiferent că este vorba de ediția Paris, 1643 sau de aceea Paris, 1676 sau de edițiile din anul 1647 și 1730 [Veneția]. În realitate, după rînduiala proscomidiei (pp. 1-7), Isaac Habert prezintă comentariile lui proprii, cu implicarea unor texte liturgice, cum ar fi rânduiala îmbrăcării patriarhului, cu toate veșmintele liturgice (ca pentru Sf. Liturghie), adică *textele liturgice*, privitoare la: *II. Ritus jnduendi Patriarchæ. pag. 17* ori *III. Ordinatio Metropolitæ. pag. 26*. Acest lucru ar însemna că în partea de început a cărții din 1643, respectiv 1676, avem mai degrabă de-a face cu un *Caeremoniale Episcoporum*, decât cu texte de arhieraticon la capitolele amintite. Pentru edițiile de *cărți vechi*, se ridică întodeauna două probleme, de care, în cadrul cercetării, ne izbim fiecare în felul său:

(a) fie nu avem acces la exemplarul de carte respectiv, pentru că a devenit foarte rar;

(b) fie nu le înțelegem textul, pentru că intervin barierele privitoare la limbă: latină, greacă, slavonă, arabă etc.

Din acest motiv, eu verific întodeauna opiniile exprimate, cu privire la o problemă sau la alta și nu de puține ori ajung la cu totul alte concluzii.

*****

1. Arhieraticonul trilingv, Ms. rom. 1216,
de la Biblioteca Academiei Române – Cluj-Napoca

***Literatură*: ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, Cuvânt înainte de Erich Renhart, Studii de Cătălina Velculescu, Zamfira Mihail, Ileana Stănculescu, Ovidiu Olar. Îngrijirea volumului Ileana Stănculescu, București, Paideia, 2013, A^4, 106 p. + 158 facsimile [*fac simile* (lat.)], pe 79 de file, ISBN 978-973-596-897-7.**

Nu cunoaștem împrejurările în care acest prețios *Arhieraticon* manuscris, de la mijlocul secolului al XVII-lea, a ajuns în proprietatea marelui Prepozit Capitular Timotei Cipariu (1805-1887), de la Blaj. După moartea lui Timotei Cipariu, întâmplată la Blaj, pe data de 3 septembrie 1887, biblioteca acestuia – din care făcea parte și actualul manuscris 1216 – a fost dată în custodia Capitlului Mitropolitan care, din anul 1916, a fost mutată în noul sediu al Bibliotecii Centrale din Mica Romă (recte Blaj). În anul 1948, când Biblioteca lui Timotei Cipariu a fost confiscată de autoritățile comunisto-rusești și transferată la Cluj-Napoca, în fondul de carte al Bibliotecii Academiei Române, a dispărut și manuscrisul *Arhieraticon*, din sec. XVII. A reapărut însă, în mod miraculos, în anul 1974, după ce a apărut *Legea patrimoniului național*, fiind pus de cineva în cutia poștală a Bibliotecii Academiei Române, din Cluj-Napoca.[41] După acest eveniment excepțional, manuscrisul a fost înregistrat, stabilindu-i-se actuala cotă 1216, în *Biblioteca Academiei Române, din Cluj-Napoca*. Manuscrisul rom. 1216 de la Cluj-Napoca – *Arhieraticonul trilingv* – chiar dacă îi lipsește fila cu titlu, apartenența la Școala Mitropolitului Ștefan I al Ungrovlahiei (1648-1653 și 1655-1668) este o realitate constatată de specialiștii care l-au studiat, după cum este cazul și cu *Slujebnicul* aceluiași Mitropolit,[42] păstrat la Bibliteca Academiei Române, din București, sub cota 1790.

---

[41] ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, București, Paideia, 2013, Op. cit., pp. 7-8.

[42] Ibidem, p. 7. Vezi descrierea manuscrisului 1790 mai sus, după: Gabriel ȘTREMPEL, *Catalogul manuscriselor românești*, B.A.R. [Biblioteca Academiei Române], Editura Științifică și Enciclopedică, București, vol. 2, 1601-3100, 1983, p. 61.

De precizat este însă că *Ms. 1216, de la Cluj-Napoca, nu copiază Ms. 1790, de la București, ci probabil amândouă dintr-o sursă comună*.[43]

Prin compararea conținutului celor două manuscrise 1216 și 1790, s-a reușit stabilirea corectă a filelor celui dintâi, răvășite, inversate și sustrase în mod barbar, de persoanele pe ale căror mâini a ajuns în perioada de timp 1948-1974, după cum se poate observa din numerotarea veche – cam ștearsă – făcută cu creionul. Actualmente, din Arhieraticonul 1216 se mai păstrează 79 de file sau foi, cu 158 de pagini scrise, însă lipsește fila cu pagina de titlu, iar sfârșitul este *accidental*, deoarece paginile s-au pierdut ori au fost sustrase.[44]

Cercetătorii ediției 2013, a manuscrisului 1216, nu numai că au stabilit paginarea și ordinea corectă a celor 158 de pagini (respectiv 79 de file sau *foi*), dar au reconstituit și *indicele de cuprins* al acestuia, după cum urmează:[45]

*

Cercetătorii acestui manuscris 1216, din ediția, București, 2013 îi împart filele în trei grupuri: A, B, C.

Grupul A, din *Arhieraticonul trilingv*, cu filele 1–8 este foarte apropiat de textul din *Slujebnicul* Mitropolitului Ștefan I al Ungrovlahiei, adică de manuscrisul 1790, precum și de Служебникъ sau *Liturghierul slavon*, Pecerska [Lavra Peșterilor, Kiev], 1629, editat de Petru Movilă, înainte de-a ajunge Mitropolit al Kievului (1633-1646).[46] Este vorba de categoria de sfinți „iurodivi", adică *nebuni pentru Hristos*, menționați la proscomidie, în locul al șaselea – *al 6-lea cest* – între miridele

---

[43] ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, București, Paideia, 2013, Op. cit., p. 12, nota 28.
[44] Ibidem, p. 11.
[45] ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, București, Paideia, 2013, Op. cit., p. 10.
[46] Petru Movilă a reeditat acest *Liturghier* sau Slujebnik, în anii 1638, 1639, tot la Kiev, iar în anul 1636, la Lvov (Lemberg).

din dreapta Sf. Agneț, al celor nouă cete îngerești sau ale sfinților. Acești *iurodivi* îi menționează *Liturghierul* din 1629, f. 126; manuscrisul 1216, f. 2v; s-ar fi găsit și în foile lipsă din manuscrisul 1790, f. 2 și 3; însă lipsesc cu desăvârșire în rânduiala proscomidiei, din *Liturghierul lui Macarie*, Târgoviște, 1508 (pp. 19-20),[47] din edițiile contemporane al liturghierelor slavone, precum și din liturghierele românești moderne.[48]

***Rânduiala proscomidiei*, din Liturghierul lui Macarie, Târgoviște 1508, deține următorul text la locul al șaselea, între miridele din dreapta Sf. Agneț, *al celor nouă cete îngerești*:**

> **„... a preacuvioșilor și de Dumnezeu purtătorilor părinților noștri: Antonie, Eftimie, Sava, Onufrie, Atanasie cel din Aton, a lui Simeon sârbul, a tuturor prea cuvioșilor ..."[49]**

Nici în *Liturghierul românesc* modern nu sunt menționați sfinții „iurodivi", adică nebuni pentru Hristos, la locul al șaselea, între miridele pentru cele nouă cete îngerești:

> **A Cuvioșilor și purtătorilor de Dumnezeu Părinților noștri: Antonie, Eftimie, Sava, Onufrie, Atanasie cel din Aton, Dimitrie cel Nou, Grigorie Decapolitul, Nicodim de la Tismana, Visarion și Sofronie și a tuturor preacuvioșilor părinți și Preacuvioaselor maici: Pelaghia, Teodosia, Anastasia, Evpraxia, Fevronia, Teodula, Eufrosina, Maria Egipteanca, Paraschiva și a tuturor sfintelor preacuvioaselor maici.[50]**

***Grupul B* (f. 9–24), cu introducerea actualelor file 26–31v, după f. 21v, înainte de f. 22, și cu problemele pe care le ridică f. 20–21v.[51]**

În grupul B, textul indicațiilor de tipic, date în română (pe alocuri însă tot în slavonă), precum și textul slavon al rugăciunilor diferă de Ms. 1790, dar și de *Liturghierul* lui Petru Movilă, Kiev, 1629. În plus, pe marginea filelor, sunt uneori notate echivalentele în greacă, ale ecfoniselor slavone. Aceste echivalențe în greacă, sunt scrise de o mână grăbită, iar selecția lor corespunde textelor grecești, puse pe coloane paralele (*cu cel slavon, n.n.*), în Ms. 1790: „În grupul A, cuprinzând textul proscomidiei la Liturghia Sf. Ioan, nu se dau paralele grecești nici în 1216, nici în 1790."[52]

De notat, grupul B, din Ms. 1216, reprezentând Sf. Liturghie a lui Ioan Gură de Aur, are un tipic, care se adresează tot unui arhiereu și pare a indica o fază anterioară celei care se răsfrânge din Ms. 1790. De fapt, în general, indicațiile de tipic în limba română, din Ms. 1216 sunt mai puține, mai scurte și cu un conținut diferit de Ms. 1790. În acest caz, se poate emite ipoteza că au existat două sau mai multe surse, pentru manscrisele 1216 și 1790. Concluzia interesantă a autorilor Cătălina Velculescu și Ovidiu Olar, privitoare la relația dintre cele două manuscrise (1216 și 1790) și *Slujebnikul* lui Movilă, 1629, este că prin modul de redactare al lor, s-a constituit: „...transformarea *Liturghierului* de la Kiev într-un slujbnic arhieresc, [una dintre modificările cele mai importante]. În afară de înlocuirea actantului 'ierei' (tradus prin 'popă' sau 'preot') cu 'arhiereu' (acolo unde era cazul), remarcăm și introducerea unor rugăciuni sau indicații de regie specifice slujirii arhiereului, adăugiri pentru care alcătuitorii textului din 1216 și 1790 au folosit un izvor pe care încă nu îl putem preciza."[53]

Privitor la „rugăciunea pentru stăpânire", Ediția Movila, Kiev, 1629, amintește de „cnezii" sau „panii", pe care Ms. 1790 le-a menținut uneori, iar „corol" a fost chia eliminat, rămânând termenul de „gospodar" [Hospodar, Господар (ukr.), Господарь/Господин/Государь (rus.), Οσποδάρος, Господар (bulg.), Господар (sârb.].

---

[47] ***Liturghierul* lui Macarie, Târgoviște, *[în anul de la întemeierea lumii 7016]* 1508-2008 *[7516]*, Arhiepiscopia Târgoviștei / Biblioteca Academiei Române, București, 2 vol.: 1 Studii introductive și traducere, 249 p.; vol. 2 textul slavon, de la 1508, nepaginat (256 p., cf. paginării făcute de ediția Academiei Române, din anul 1961, București, a *Liturghierului lui Macarie, din 1508*). Vezi, vol. 1, p. 160.**

[48] **ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, București, Paideia, 2013, Op. cit., p. 12.**

[49] **Vol. 1[traducerea în română], p. 29, din: *Liturghierul* lui Macarie, Târgoviște, *[în anul de la întemeierea lumii 7016]* 1508-2008 *[7516]*, Arhiepiscopia Târgoviștei / Biblioteca Academiei Române, București, 2 vol.: 1 *Studii introductive și traducere*, 249 p.; vol. 2 textul slavon, de la 1508, nepaginat (256 p., cf. paginării făcute de ediția Academiei Române, București, din anul 1961, a *Liturghierului lui Macarie, din 1508*). Vezi, vol. 1, p. 160.**

[50] ***Liturghier*, tipărit sub protia Patriarhului Justin, București, EIBM al BOR, 1980, p. 91.**

[51] **ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, București, Paideia, 2013, Op. cit., p. 12.**

[52] **ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, București, Paideia, 2013, Op. cit., p. 12.**

[53] **ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, București, Paideia, 2013, Op. cit., p. 22.**

Grupul C (f. 24v, r. 8 – f. 79v), din ms. 1216, corespund în ms. 1790, f. 40, r. 5 – f. 98, r. 10. În manuscrisul 1790, textul continuă pe f. 98v, r. 4 – f. 99.[54] De fapt, întreaga parte C, din Ms. 1216, f. 24v – f. 79v ar avea _textul comun_, dar nu identic, cu Ms. 1790.[55]

*

2. ARHIERATICONUL slavon al Episcopului Inochentie Micu-Klein, 1743

În fondul de manuscrise slave al Bibliotecii Academiei Române, din Cluj-Napoca, cota 22, se păstrează un _Arhieraticon_ slavon, primit de către Inochentie Micu-Klein, de la Episcopul Mihály Mánuel Olsávszky al Munkács-ului (1743-1767). Manuscrisul a fost adus de la Blaj, după anul 1948 și depozitat în Biblioteca Academiei din Cluj-Napoca, împreună cu tot inventarul de carte și manuscrise al Fondului bazilitan al _Bibliotecii Mitropoliei din Blaj_, fond care – inițial – a constituit biblioteca proprietate personală a Episcopului Inochentie Micu-Klein.[56] Cancelaria Aulică Transilvană de la Viena, trebuia să-l fi anunțat pe Episcopul Inochentie Micu-Klein, în toamna anului 1743, că a fost desemnat de Curtea Imperială, pentru a-l hirotoni întru arhiereu pe noul Episcop de Munkács, Mihály Mánuel Olsávszky. Hirotonia lui Olsávszky a avut loc la Mănăstirea unită valaho-ruteană Pociu (română), _Máriapócs_ (ung.), Mária Pócs, Марiапоч (ukr.), Мариапоч (rus.), Maria Pötsch (germ.), din apropierea orașului Nyíregyháza (Ungaria), în data de 2 decembrie 1743. Episcopul Mihály Mánuel Olsávszky[57] era al treilea succesor al Episcopului György Bizánczy (1716 – 1733) în scaunul vlădicesc de Munkács.[58] Acesta din urmă l-a hirotonit întru arhiereu pe Inochentie Micu-Klein, la Mănăstirea unită Sf. Nicolae, din Munkács, în data de 25 oct. st.v./5 nov. st.n. 1730, după ce, în data de 5 septembrie 1729 a fost înobilat de împăratul Carol VI (1711-1740) și ridicat la rangul de Baron.[59] Relațiile dintre românii ardeleni și Munkács sunt foarte vechi și s-au menținut și după fondarea bisericilor unite din Transcarpatia [Ruthenia Carpatică, Podcarpatia, _Podkarpatská Rus_], în anul 1646 și de la Alba Iulia, în anul 1701. Episcopul Inochentie Micu-Klein a fost foarte legat de Munkács. Își avea metania la Mănăstirea Sf. Nicolae de acolo, unde a fost închinoviat în iulie 1729. La 23 septembrie 1729 a fost hirotonit preot în Mănăstirea _Preacuratei înlăcrimate_, de la Pociu (rom.), Máriapócs (ung.) sau Mária Pócs, iar două zile mai târziu a fost tuns în monahism primind numele de Inochentie, la Mănăstirea Sf. Nicolae din Munkács.[60] Tot la Munkács a fost și hirotonit întru arhiereu pe data de 5 noiembrie st. n. 1729, prin punerea mâinilor Episcopului Gheorge Ghenadie Bizanczy al Muncaciului.

Revenind la hirotonia întru arhiereu a lui Mihály Mánuel Olsávszky, din 2 decembrie 1743 st. n., menționăm că noul Episcop al Muncaciului i-a dăruit lui Inochentie Micu-Klein, un _Slujebnic_ sau arhieraticonul slavon frumos ornat și cu realizare grafică, în semn de recunoștință și de gratitudine. În fapt, cartea aceasta, nu era un „arhieraticon”, ci numai un Typikon sau _Caeremoniale Episcoporum_. Inochentie știa și slujea în limba slavonă, mai stăpânind încă și limba

---

[54] ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, București, Paideia, 2013, Op. cit., p. 14.

[55] ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, București, Paideia, 2013, Op. cit., p. 14.

[56] Inochentie Micu-Klein, _Arhieraticon_, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 17, la nota 17.

[57] Mihály Mánuel Olsávszky a fost numit în data de 12 martie 1743. A păstorit până la moarte, întâmplată pe 5 noiembrie 1767.

[58] Succesiunea în scaunul vlădicesc a fost după cum urmează: Episcopul György Bizánczy (1716-1733), urmat de Simon István Olsavszky (1735-1737), György Gábor Blazsovszky OSBM (1738-1742), Mihály Mánuel Olsavszky OSBM (1743-1767)...

[59] La: Inochentie Micu-Klein, _Arhieraticon_, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 15, cf. nota 15: După mărturia lui Joannicius Basilovits, _Brevis notitia Fundationis Theodori Koriatovits, ducis de Munkács, pro religionis Ruthenis Ordinis Sancti Basilii Magni, in Monte Csernek ad Munkács, anno MCCCLX factae_, III, Cașovia, 1799, p. 111.

[60] Despre Inochentie Micu-Klein vezi și lucrarea:
EPISCOPIA GRECO-CATOLICĂ DE MUKACEVO DOCUMENTE, III.
МУКАЧІВСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЄПАРХІЯ ДОКУМЕНТИ, III.
Manager proiect: Daniela Bălu, Editura Muzeului Sătmărean Satu Mare 2015, Vol. 3 / 462 p. Viorel Ciubotă (coordonator), Vasile Rus (coordonator), Mihai Misiuk, Serghei Veskvarko, Turuckó Sándor – 2015 / ISBN 978-973-1843-86-5, pp. 6-8, online.

sârbă.[61] Episcopul Olsávszky a făcut următoarea dedicație pe f. 5r, sub vignetă în Arhieraticonul slavon, pe care i l-a dăruit Episcopului Inochentie:[62]

> **In contestationem gratissimi animi et thesseram perpetuitatis hunc librum illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Michaël Manuel Olsávszkz episcopus Rossensis Mukacsiensis etc. Illustrissimo ac Reverendissimo Domino liber baroni Domino Joanni Inocentio Klein de Szád episcopo Fogarasiensis Transylvani dono obtulit. Mária Pócs 2m a Xbris anno 1743.**

Acest dar l-a impresionat pe Episcopul Inochentie, cu atât mai mult, cu cât a trebuit să constate că noul Episcop de Munkács avea deja în momentu hirotoniei întru arhiereu, un Arhieraticon propriu, pe când el nu avea niciunul, deși era deja de 14 ani episcop al Făgărașului și Alba Iuliei. Așa trebuie să fi luat el decizia pregătirii unui Arhieraticon propriu, însă în limba română, hotârâre pe care a reușit să o ducă la bun sfârșit la Roma, în speranța că va reveni în Transilvania, pentru a-și continua activitatea în Eparhia pe care i-a hărăzit-o Dumnezeu.

La Roma, Inochentie nu s-a putut folosi de acest *Arhieraticon* slavon, pentru că a rămas la Blaj. De fapt Arhieraticonul slavon, primit de Inochentie, de la Olsávszky, nu este un Arhieraticon propriu-zis, ci o lucrare care cuprinde doar tipicul anunțării și chemării candidatului la treapta arhieriei, cercarea și desemnarea și sfințirea episcopului, fără cele două rugăciuni de hirotonire, care erau probabil citite din alte surse de texte liturgice. Cu un cuvânt manuscrisul lui Olsávszky era o lucrare de prestigiu personal, pe când Arhieraticonul lui Inochentie, din anul 1748 era doar *o operă de utilitate*, la nivelul unei eparhii.[63] Raportându-l la ritul latin, Arhieraticonul slavon al lui Olsávszky, dăruit lui Inochentie era doar un TIPIC, echivalent cu *Caeremoniale Episcoporum*, care se definește: Caeremoniale Episcoporum dicitur liber ille, in quo describuntur vestes, usus et caeremoniae, quibus Episcopus praeest in Ecclesia Catholica. *Pontificale Romanum* ar fi echivalentul cărții *Arhieraticonului*, din Biserica noastră.[64]

> **Caeremoniale Episcoporum, Typicon, Τυπικόν, a evoluat din *Caeremoniale Romanum*, datorită Sf. Carlo Card. Borromeo, Carolus Card. Borromaeus (lat.) Arhiepiscop de Milano (1564-1584), care a adaptat cărțile de ceremonie pentru papi și cardinali, la realitățile și cerințele episcopilor pastorali, adică al chiriarhilor, din cadrul diecezelor, nu a arhiereilor, funcționari, din Curia Vaticană sau din cadrul *Statului Eclesiastic* [Stato della Chiesa sau Stato Pontificio (756-1870)]. Mai târziu, în data de 14 iulie 1600, Clemens VIII (1592-1605) a publicat *Caeremoniale Episcoporum*, sub titlul: *Cæremoniale episcoporum jussu Clementis VIII, Pont. Max. novissime reformatun, omnibus Ecclesiis, præcipea autem Metropolitanis, cathedralibus & collegiatis perutile ac necessarium*, pentru a răspunde la unul din dezideratele manifestate de Sinodul Tridentin (1545-1563), care-și dorea reînnoirea întregului conținut din *Ordines Romani*, folosit de-a lungul întregului ev mediu.[65] Acest Tipicon era destinat episcopilor din întreaga lume romano-catolică, lăsând însă și libertatea conservării și continuării unor obiceiuri, tradiții și cutume liturgice și canonice locale, anterioare Conciliului Tridentin.[66]**

***

[61] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriş, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriş, România Press, Bucureşti, 2000, p. 15, cf. nota 15.

[62] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriş, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriş, România Press, Bucureşti, 2000, p. 17, cu traducerea românească la nota 18.

[63] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriş, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriş, România Press, Bucureşti, 2000, p. 52.

[64] Luat din: https://la.wikipedia.org/wiki/Caeremoniale_episcoporum
Caeremoniale episcoporum. Pontificale romano. Editio typica (Latin) Paperback – 1 Jan 1985 by Congregazione per il culto divino (Author), Libreria Editrice Vaticana (1 Jan. 1985), ISBN-10: 8820942178; ISBN-13: 978-8820942175.
Caeremoniale Episcoporum, Typicon, Τυπικόν, a evoluat din *Caeremoniale Romanum*, datorită Sf. Carlo Card. Borromeo, Carolus Card. Borromaeus (lat.) Arhiepiscop de Milano (1564-1584), care a adaptat cărțile de ceremonie pentru papi și cardinali, la realitățile și cerințele episcopilor pastorali, adică din cadrul diecezelor, nu din Curia Vaticană.

[65] Definiție DEX: evul-mediu: n. veacul de mijloc, timpul scurs între căderea imperiului de Occident (476) și luarea Constantinopolului de către Turci (1453).

[66] Ordines Romani (pl.), Ordo Romanus (sing.), constă din colecții de documente redactate în formă de *rubrici* sau îndrumări tipiconale pentru serviciile liturgice romano-catolice, cum ar fi cele din Missale Romanum (Liturghier), Rituale Romanum (Evchologion), Pontificale Romanum (Arhieraticon) etc. Actualmente există c. 50 de astfel de *Ordines Romani*.
Luat din: https://fr.wikipedia.org/wiki/Ordines_Romani

Mănăstirea Sfântul Nicolae [*in monte Csernek ad*] Munkács
Мукачівський Свято-Миколаївський жіночий монастир — православний монастир на Чернечій горі в Мукачевому (ukr.)
A Szent Miklós-kolostor (ung.)

Nume: *Muncaci* (rom.), Muncaciu (rom. arhaic), Munkács (ung.), Мукачеве (ukr.).

Mărturiile documentare s-au pierdut, pentru a ne da seama când a fost fondată această mănăstire, însă se crede că începuturile ei trebuiesc căutate încă pe la sfârșitul secolului al XI-lea, în timpul domniei Regelui Andrei I al Ungariei (1047-1060).[67] Soția acestuia Anastasia de Kiev (1021-1096), devenită Regină consortă a Ungariei, a favorizat venirea acolo, a unor călugărițe de la Kiev, care au fondat o așezare monastică în peșterile de pe versantul muntelui, unde se află acum Mănăstirea Sf. Nicolae. În anul 1396, mănăstirea a ajuns sub patronajul Ducelui Fyodor Koriatovych, Федір Корятович (ukr.), care a fortificat mănăstirea. Din anul 1491 și până în anul 1646, la Mănăstirea Sf. Nicolae rezida și Episcopul Ortodox de Munkács, a cărui jurisdicție se întindea peste toată Transcarpatia, precum și asupra unei părți a Maramureșului. În anul 1537 mănăstirea a fost în mare parte distrusă de incendiul izbucnit în urma unor conflictele militare desfășurate în acele locuri, însă a fost refăcută la scurt timp, grație permisiunii acordate de Împăratul Ferdinand I de Habsburg (1558-1564, din 1526 Rege al Bohemiei și al Ungariei).[68] După Unirea Ruthenilor de la Uzhorod, din anul 1646, mănăstirea a fost preluată de călugării basiliani, iar Arhimandritul-Egumen de acolo a devenit superiorul și exarhul tuturor călugărilor uniți din întreaga Transcarpatia. Episcopul Unit a continuat și el să rezideze la Mănăstirea Sf. Nicolae, precum au procedat antecesorii lui ortodocși, până în anul 1751, când s-a mutat în orașul Munkács, iar de acolo, în 1775-1780, la Uzhhorod, unde a rămas până în prezent.[69] În forma de astăzi, Mănăstirea Sf. Nicolae din Munkács a fost construită în anii 1798-1804, în stil clasic. Mănăstirea deține o imensă bibliotecă, cu peste 6000 de volume de carte rară și manuscrise. În anii 1920, mănăstirea și-a pierdut autonomia și rolul conducător în viața monastică din Transcarpatia, fiind restructurată și încorporată în Provincia călugărilor basiliani din Galiția, Галичина, *Halîcina* (ukr.). După anul 1946, Mănăstirea a fost preluată de Biserica Ortodoxă Ukrainiană, schimbându-i-se destinația în mănăstire de călugărițe, obștea numărând în momentul de față peste 70 de maici.

*****

De Mănăstirea Sf. Nicolae din Muncaci se leagă și un episod din viața Episcopului Grigorie Maior al Făgărașului (1773-1782). Grigorie Maior (1715-1785) s-a aflat în conflict cu ambii episcopi, care i-au urmat lui Inochentie Micu-Klein (1730-1751), atât cu Petru Pavel Aaron (1754-1764), cât mai ales cu Atanasie Rednic (1765-1772), al căror contracandidat la scaunul episcopal a și fost, fiind însă de fiecare dată respins de Curtea Imperială, pentru caracterul său hotărât, direct și energic. Neînțelegerile cu Atanasie Rednic au luat amploare și din cauză că el, Grigorie Maior, a avut la alegeri cel mai mare număr de voturi, [iar în anul 1751 a fost pe locul al doilea], așa că după anul 1765, împreună cu ceilalți „canonici” *ieromonași* Gherontie Cotorea și Silvestru Caliani – candidați și ei la scaunul episcopesc și nemulțumiți – de la Mănăstirea Sfânta Treime din Blaj, au *cârtit* împotriva lui Atanasie Rednic. Motivul *cârtelii* era întemeiat, pentru că la alegerile de episcop, din cadrul sinodului eletoral, de la Blaj, din 30 iunie 1764, Grigorie Maior a obținut 90 de voturi,

---

[67] Luat din: https://en.wikipedia.org/wiki/Saint_Nicholas_Monastery_(Mukachevo)
[68] Între anii 1551-1556, Ferdinand I a fost și Principe al Transilvaniei.
[69] *Cathedraticum* era impozitul sau taxele cuvenite episcopului, pe care le percepeau arhiereii greco-catolici, la împărțirea de subsidii, la numirea de protopopi sau vicari etc.

Inochentie Micu-Klein 72, Silvestru Caliani 16 voturi și Atanasie Rednic, de la Mănăstirea Bunavestire [aflată în curtea Castelului Mitropolitan, din Blaj], abia 9 voturi. În ciuda acestei evidențe, Maria Theresia l-a confirmat pe Atansie Rednic. Răzbunarea lui Atanasie Rednic s-a putut concretiza după instalarea lui în scaunul episcopesc, în data de 13 noiembrie 1765. La porunca lui, autoritățile imperiale l-au arestat pe Grigorie Maior și l-au închis la Sibiu, pe o perioada de trei luni și jumătate, după care, a fost exilat „pe viață" la Mănăstirea Sf. Nicolae din Muncaci, unde Atanasie Rednic a și fost hirotonit întru arhiereu, în data de 15 mai 1765. Complicii săi la *cârtire*, Gherontie Cotorea și Silvestru Caliani au fost și ei pedepsiți, dar mai blând, primul fiind surghiunit la Mănăstirea Strâmba, din *Fizeșul Gherlii* (aproape de Mănăstirea Nicula), iar al doilea, la Mănăstirea *Măgina* (Musina), localitate, azi componentă a Municipiului Aiud.[70] Atanasie Rednic avea strânse legături cu Mănăstirea Sf. Nicolae din Muncaci. Originar, mare nobil din Giulești-Maramureș, în anul 1738 a început noviciatul în Mănăstirea Sf. Nicolae din Muncaci, unde a revenit în anul 1748, după încheierea studiilor vieneze, ca alumn la Colegiului Pasmaneum, din Viena. Acolo, la Muncaci, Atanasie Rednic a depus voturile monahale și a fost și hirotonit preot.[71]

La Mănăstirea Sf. Nicolae, din Muncaci, Grigorie Maior a rămas până în anul 1771, când a fost eliberat de Împăratul Iosif al II-lea (1780-1790), pe atunci co-regent, din anul 1765, care l-a și numit cenzor aulic al cărților orientale, din Viena: *librorum orientalium aulicus censor*.[72] Exilul lui Grigorie Maior la Muncaci – *care vedea fericirea neamului Românesc numai prin Unirea cu Roma* – unde a devenit portarul Santei Monastiri Sf. Nicolae, a supărat foarte mult clerul și credincioșii uniți din Transilvania, dând naștere la o serie de legende și la un folclor specific, legat de aceste evenimente, cum ar fi:[73]

**Plouă, plouă prin copaci,
Robu-i Maior la Muncaci,
În temniță sub pământ
Nu simte boare nici vânt.
În temniță în prinsoare
Nu vede rază de soare,
Pentru neamul românesc
Eu aicea îmi robesc.
C-am vrut să-l scot din robie,
Dintr-a lui mare prostie
Care-i neunie,
Și-am vrut să-l pun în picioare,
Of, inima mă doare.**

*

---

70 BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ Două sute cinci zeci de ani de istorie, Cu 40 ilustrații înafară de text, Madrid, 1952, p. 97-102 [mai mulți autori: Aloisie L. Tăutu, Octavian Bârlea, Pamfil Cârnațiu, Carol Capros, Flaviu Popan, Alexandru Mircea, Mircea Todericiu]

71 Luat din: https://ro.wikipedia.org/wiki/Atanasie_Rednic.

72 BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ Două sute cinci zeci de ani de istorie, Op. cit., p. 98.

73 Luat după: Ioan ARDELEANU, *Oameni din Sălaj*, Zalău, 1938, pp. 18-19, în: *Arhieraticonul lui Grigorie Maior Blaj 1777*, Studiu introductiv Călin-Daniel PAȚULEA și Florica-Elisabeta NUȚIU, Studiu filologico-lingvistic Florica-Elisabeta NUȚIU, Prefață de P.S. Dr. Virgil Bercea, 2007, Editura University Press, Târgu-Mureș, p. 8, *nota 8* [textul *Arhieraticonului* lui Grigorie Maior se află la pp. 117-207, adică în Anexa volumului, la „Facsimile și text transcris"].

Maramureșul în regestele patriarhale: *Transilvania*[74]

1391: Egumenul Pahomie de la Mănăstirea Peri (Maramureș) devine *Exarh Patriarhal*;
1401: Salut: Ἱερώτατε μητροπολῖτα Οὐγγροβλαχίας, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε παάσης Οὐγγρίας καὶ Πλαγηνῶν... τῇ σῇ ἱερότητι...
[regest nr. 3209, forma de salut, mai 1401]

î. 1597: Mitropolia Transilvaniei, „arhieparhie fără sufragani”, sub ascultarea canonică a *Exarhului Plaiurilor* (Ungrovlahia), a fost tot timpul supusă imixtiunilor de jurisdicție din toate părțile (Constantinopol, Ohrida, Peć, Severin, Moldova, Galiția, Sremski Karlovci, apoi Roma Veche, Strigoniu etc.);
***Ungrovlahul*, preacinstit și exarh a toată Ungurimea și al Plaiului**
(Pravila cea Mare, 1652, glava 393)

Regest nr. 2892, din august 1391, sigylliodes gramma, σιγιλλιῶδεσ γράμμα *Synodicon sau Gramată patriarhală*, prin care se acordă Mănăstirii Sf. Arhangheli Mihail, Gavriil [și Rafail], din *(Peri, n.n.)*, Maramureș, statutul de convent patriarhal sau „Obște Patriarhală”, adică *stavropighială*, iar egumenului acesteia i se conferă *puterea* de *EXARH Patriarhal.*[75]

Voievodul Baliță (Balc) și fratele acestuia Dragoș (Drag), au primit în stăpânire, prin dreptul de moștenire, o Mănăstire, cu hramul Sf. Arhanghel Mihail [și Gavriil, n.n.], în Maramureș (la Peri, n.n.), care datează din anul 1215. Această feudă sau proprietate este rezultată prin dreptul de moștenire al familiei. Cei doi cneji, Balc și Drag erau nepoții Domnitorului Dragoș Vodă (1290-1354) al Moldovei (1352-1354),[76] adică neam de voievod, os domnesc, și au înzestrat Mănăstirea cu trei sate, și au construit o biserică de zid nouă, refăcând și celelalte clădiri din arealul monastic. Balc și Drag (fiii lui Sas) au primit moșiile rămase de la Bogdan I, împreună cu titlul de Voievozi – comiți, conți – de Maramureș (1365). Descendenții lor s-au maghiarizat și s-au convertit la catolicismul de rit latin, devenind familiile nobiliare de *Dragffy* și de *Balkffy*.

Venit în pelerinaj la Constantinopol, „Ierusalimul Ortodox”, cu o scrisoare semnată și de fratele său Baliță (Balc), Dragoș (Drag) i-a cerut Patriarhului Ecumenic Antonie IV (1389-1390 și 1391-1397) să pună Mănăstirea sub ocrotirea lui, primind titlul și dreptul de mănăstire

---

[74] Subcapitol reluat din *Pentarhia*, vol. II/5, pp. 299-303: Ioan Marin MĂLINAȘ, Pentarhia, vol. II/5.: Πενταρχία, τόμος II/5. *Tronul Ecumenic, Ohrida și Biserica Românească, până în anul 1453*, Documente patriarhale și imperiale, de la Constantinopol, până în anul 1453, traduceri și comentarii; Οικουμενικού Θρόνου, Αχρίδα και Ρουμανική Εκκλησία, μέχρι το 1453, Πατριαρχική και αυτοκρατορικά έγγραφα από την Κωνσταντινούπολη μέχρι το 1453, μεταφράσεις και σχόλια, Cluj-Napoca, 2013, Κλουζ-Ναπόκα, Editura Presa Universitară, Πανεπιστήμιο Εκδοτική Τύπου Κλουζ, 427 p., incl. il., pl., hărți.

[75] VI. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinopole, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I), p. 180-181.

[76] Dragoş este cunoscut din cronicile moldoveneşti ca *descălecător* – adică întemeitor – în Moldova și primul ei Voievod. După tradiția păstrată în „Cronica Anonimă a Moldovei”, apoi în unele copii ale cronicii lui Grigore Ureche cu părţi interpolate, precum și la Miron Costin, se spune că Dragoş a ieşit cu oamenii săi din Maramureş și a „descălecat” în Moldova, „în zilele lui Laslău craiul unguresc, care cu ajutorul românilor i-a scos pe tătari din Moldova, gonindu-i peste Nistru”. Tătarii, care erau aşezaţi din 1241 în Moldova, de unde obişnuiau să facă incursiuni peste Carpaţi, au fost înfrânţi în Moldova de oştile regelui Ungariei, Ludovic I (1342-1382), în primii ani de domnie ai acestuia, sub conducerea voievodului Transilvaniei Andrei Lackfi. Astfel, tătarii au fost siliți să se retragă din ţară peste Nistru, spre nordul Mării Neagre și Crimeia. Pentru ca aceştia să nu se mai întoarcă şi să prade prin Transilvania, regele ungar l-a pus pe Dragoş, ca Marchiz (germ. Markgraf, fr. marquis), la conducerea noii Mărci numite Moldova cu reşedinţa la Baia, având obiectivul de a apăra trecătorile, prin care tătarii obişnuiau să treacă peste munţi.
Vezi și „Cronica anonimă a Moldovei (1661-1729)”: *Cronica anonimă a Ţării Moldovei care se începe de la domnia lui Istrati Dabija Voievod și se sfârşeşte cu domnia lui Grigore Ghica Vodă cel Bătrân.*

patriarchală, cu titlul de *stavropighie*. Patriarhul a acceptat cererea lui Dragoş, căci cutuma prevede ca să fie consacrate stavropighii, nu numai bisericile noi, care se construiesc, ci și bisericile deja construite și târnosite de către episcopii locali, acestea putând și ele ulterior, să opteze și să obțină protecția patriarhală. Domnitorul Dragoş a murit la Baia sau la Volovăț, unde a ctitorit *biserica de lemn*, strămutată apoi în satul Putna, fiind cea mai veche biserică de lemn din lume, conservată *in situ*. Câțiva ani mai târziu, în 1359, urmașii lui Dragoş au fost alungați din Moldova, de către Bogdan Vodă, revenind în Maramureș, unde nepoții săi, Baliță și Drag au ajuns comiți – conți – ai Maramureșului, Ugocei și Sătmarului și proprietari de moșii în opt comitate, din Ungaria și Transilvania. Ei sunt și strămoșii Familiilor nobiliare de *Dragffy* și de *Balkffy*, trecute ulterior la catolicism și maghiarizate, cum s-a întâmplat cu toate familiile românești de nobili, din Transilvania, care au vrut să-și mențină averile, titlul și influența politică.[77] Dragoş a avut doi fii: Sas, Voievod în Moldova (Bélteki Szász) și Gyula de Giulesti, cneaz în Maramureş (sau *Moldova* Maramureşului!). După catolicizarea și maghiarizarea familiei Drăgoșeștilor și Bălceștilor, și Mănăstirea Peri (1215-1703) a rămas fără sprijin politic și ctitoricesc, continuându-și existența, până în anul 1703, când a fost „bombardată” de *curuții reformați* ai lui Francisc Rákóczy al II-lea (1703-1711), II.

Rákóczi Ferenc (ung.),František II. Rákoci (slovacă).[78] Dinastia de Rákóczi, împreună cu Casele Princiare de Esterházy și de de Thököly [evoluată din Casa conților de Thököly] a fost una dintre cele trei mari familii nobiliare și princiare din Regatul Ungariei și din Principatul Transilvaniei. Casa de Rákóczi era de confesiune reformată și mare dușmană a Habsburgilor și a Bisericii Catolice. Din anul 1616, centrul sau reședința Casei de Rákóczi a fost *Burg Rákóczi*, din Sárospatak, în nord-estul Ungariei, la granița cu Slovacia, aproape de Borša-Košice: Rákóczi-vár, Pataki vár, Burg von Sárospatak.[79] Prințul transilvănean

[77] Nobilii români din Transilvania, care n-au acceptat să treacă la catolicism și să se maghiarizeze, au pierdut totul.
Bogdan I, Domnitor al Moldovei (1359-1365), este considerat întemeitorul Moldovei de sine stătătoare, cu reşedinţa la Baia. Înainte de trecerea lui Bogdan în Moldova, „Descălecătorul” Dragoş, reuşise să înfiinţeze în partea de est a Maramureşului, o nouă entitate teritorială, numită *Moldova*, după numele râului cu acelaşi nume. Acest teritoriu a rămas însă dependent de Ungaria. Bogdan I, Voievodul român, originar tot din Maramureş (1342-1345), unde stăpânea în „Moldova Maramureșană”, o moşie vastă numită Cuhea sau Cuhnea, aflându-se în conflict cu regele Ungariei încă din 1343, ia decizia în 1359 să treacă munţii în Moldova, unde tocmai murise Sas, fiul lui Dragoş. Însoţit de fiii săi, de rude şi de o oaste mică, Bogdan I a învins armata urmaşilor lui Sas şi l-a alungat pe fiul acestuia numit Balc sau Băliţă – Baliță – care era la conducerea Mărcii, după moartea lui Sas.
Încercările regelui Ungariei, Ludovic cel Mare, de a-l aduce pe Bogdan I la supunere, nu izbutesc, iar Bogdan, învingător asupra armatei regale, trimise contra lui, se menţine ca domn independent. După el, ca întemeietor al Principatului, Ţara Moldovei a fost şi numită „Bogdania”. De la Bogdan I s-a păstrat şi prima monedă moldovenească, cu inscripţia: „Moneda Moldaviae-Bogdan Waiwo(da)”.

[78] La Mănăstirea Peri, după anul 1391, și viata *isihastă* a cunoscut o dezvoltare fructuoasă. Egumenul Pahomie a încurajat dezvoltarea vechilor sihăstrii Bârsana, Cuhea și Biserica Albă, înființând noi așezăminte. Tot el a pus bazele *scriptoriului* sau atelierului de copiat manuscrise, Mănăstirea Peri devenind o *școală de miniatură și caligrafie* românească și slavonă, unde au fost copiate și traduse în romanește pentru prima dată „Psaltirea”, „Faptele Apostolilor” și „Evangheliarul”. Mai târziu, tot la Peri a functionat și o tipografie, în care s-au tipărit cărți de ritual și de învățătură creștină ortodoxă. Aici se pare că ar fi rezidat – ocazional – și o serie de episcopi ai Muncaciului și Maramureșului, care, preluând și conducerea Mănăstirii, în calitate de „episcopi-egumeni”, deveneau în mod automat și Exarhi Patriarhali ai regiunii. Situația s-a menținut astfel, până în anul 1703. când Mănăstirea Peri a fost „bombardată”, adică distrusă și desființată, de răsculații curuți ai lui Francisc Rakoczi al II-lea, conducătorul răscoalei antihabsburgice, din anii 1703-1711. Episcopii de Munkács își aveau reședința lor canonică la Mănăstirea Sfântul Nicolae [*in monte Csernek ad*], de lângă acest oraș.

[79] Lista prinților regenți de Rákóczy și lista principilor Transilvaniei:

Francisc Rákóczy al II-lea s-a născut în anul 1676 la Borša, din regiunea Košice, în Slovacia, la granița cu Ungaria de nord și a murit în exil la η Ραιδεστός, Βισάνθη sau Ῥαίδεστον, Rhaedestus (lat.), azi Tekirdağ, port la Marea Marmara, din Tracia estică, în Turcia, în anul 1735. La 7 iulie 1704, *Dieta Transilvaniei*, întrunită la Alba Iulia l-a proclamat pe Francisc Rákóczi al II-lea principe al Transilvaniei, fără să țină cont de Casa Imperială de Habsburg. Prin *Războiul curuților* (1703-1711), adică *Războiul haiducilor*, Francisc Rákóczy

---

Lista prinților regenți de Rákóczy **Sigismund II Rákóczi (1554-1608), Principe al Transilvaniei, 1607-1608;** **Gheorge I Rákóczi (1593-1648), Principe al Transilvaniei, 1630-1648;** **Gheorge II Rákóczi (1621-1660), Principe al Transilvaniei, 1648 à 1657, apoi 1658-1659;** **Francisc I Rákóczi (1645-1676), Principe asociat al Transilvaniei, 1652-1660;** **Francisc II Rákóczi (1676-1735), Principe al Ungariei și al Transilvaniei, 1704-1711;** **Iosif Rákóczi (hu) (1700-1738), fiul lui Francisc II Rákóczi;** **Gheorge Rákóczi (hu) (1701-1756), nepotul lui Francisc II Rákóczi, moare în Franța în anul 1756;**	**Principii Transilvaniei: 1540-1867** **Isabella Jagiello Zapolya; 1540-1551; soția lui Ioan I Zápolya, regentă;** **George Fráter; 1542-1551; regent;** **Ferdinand I de Habsburg; 1551-1556; fiul lui Filip I (Spania);** **Isabella Jagiello Zapolya; 1556-1559; *a doua oară;*** **Ioan al II-lea Sigismund Zápolya; 1570-1571;** **Ștefan Báthory; 1571-1575;** **Cristofor Báthory; 1575-1581; fratele lui Ștefan Báthory;** **Sigismund Báthory; 1581-1594; fiul lui Cristofor;** **Boldizsár Báthory; 1594;** **Sigismund Báthory; 1594-1598; *a doua oară*** **(extinde autoritatea sa asupra Moldovei și Țării Românești, realizând așa-zisul „plan dacic");** **Maria Krisztina de Habsburg; 1597; *prima oară*;** **Rudolf al II-lea de Habsburg; 1598** **Maria Krisztina de Habsburg; 1598; *a doua oară*;** **Sigismund Bathory; 1598-1599; *a treia oară*;** **Andrei Báthory; 1599 vărul lui Sigismund Bathory;** **Mihai Viteazul; 1599-1601; prin prima unire a Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei** **Gheorghe Basta; 1601-1603; în numele Împăratului Rudolf al II-lea;** **Moise Székely (Secuiul); 1603-1604;** **Ștefan Bocskay; 1604-1606;** **Sigismund Rákóczi; 1607-1608;** **Gabriel Báthory; 1608-1613; fratele lui Ștefan Báthory;** **Gabriel Bethlen; 1613-1629;** **Ecaterina de Brandenburg; 1629-1630; soția lui Gabril Bethlen;** **Ștefan Bethlen; 1630; fiul lui Gabriel Bethlen;** **Gheorghe Rákóczi I; 1630-1648; fiul lui Sigismund Rákóczi** **Gheorghe Rákóczi al II-lea; 1648-1657; fiul lui Rákóczi I** **Francisc Rhédei; 1657-1658;** **Achatius Barcsai; 1658-1660;** **Gheorghe Rakoczi al II-lea; 1659-1660; *a doua oară*;** **Ioan Kemény; 1661-1662;** **Mihai Apafi I; 1662-1690;** **Imre Thököly; 1690-1691;** **Mihai Apafi al II-lea; 1690-1696; fiul lui Mihai Apafi I** **Leopold I; 1691-1705;** **Francisc Rákóczi al II-lea; 1704-1711. La 7 iulie 1704 Dieta Transilvaniei întrunită la Alba Iulia l-a proclamat pe Francisc Rákóczi al II-lea ca principe al Transilvaniei. Revolta antihabsburgică condusă de acesta a eșuat, autoritatea Casei de Habsburg în Transilvania și Ungaria fiind restabilită efectiv în anul 1711 prin Pacea de la Satu Mare.** **Carol al VI-lea, Împărat Roman; 1711-1740; fiul lui Leopold I;** **Maria Tereza; 1740-1765; fiica lui Carol VI;** **Mari Principi ai Transilvaniei** **Iosif al II-lea; 1780-1790; fiul Mariei Terezia;** **Leopold al II-lea; 1790-1792; fiul Mariei Terezia;** **Francisc al II-lea; 1792-1835; fiul lui Leopold II;** **Ferdinand I; 1835-1848; fiul lui Francisc II;** **Franz Joseph; 1848-1867; nepotul lui Ferdinand II;** ***În anul 1867 Marele Principat al Transilvaniei a fost desființat prin hotărârea Dietei țării, care a decis unirea cu Ungaria.***

Luat din: https://ro.wikipedia.org/wiki/List%C4%83_de_voievozi_%C8%99i_principi_ai_Transilvaniei

al II-lea a condus ofensiva anti habsbrgică și anti catolică a forțelor nobiliare ungaro-transilvănene, ostilă Casei de Austria, lupte care s-au încheiat prin *Pacea de la Satu Mare*, semnată în data de 1 mai 1711, însă la Carei [nu la Satu Mare], în castelul contelui de Károlyi, dar în absența Principelui rebel Francisc Rákóczy al II-lea, care s-a autoexilat în Imperiul Otoman, la Tekirdağ, sub protecția Sublimei Porți, ale cărei interese le-a și servit în Transilvania și Ungaria. Adversarii curuților au fost lobonții, *labanc* (ung.), adică cei care luptau de partea imperialilor habsburgici. Centrul de rezistență și baza militară a curuților a fost Cetatea Șinteu sau Burgul Piatra Șoimului, Sólyomkővár (ung.), de lângă Peștiș-Aleșd (Bihor). Între anii 1660-1692, Șinteul a fost reședință de Sangeac otoman, după care a fost revendicată de Familia Princiară de Rákóczy. Înainte de aceasta, Domnitorul Constantin Șerban Cârnul devine stăpân al Cetății Șinteu, având și moșiile de la Aleșd, ca hinterland (mai 1658-febr. 1660). Înainte, cetatea și domeniul Șinteu au aparținut lui Gavrilaș Movilă al Țării Românești (1618-1620), fiul lui Simion Movilă (1601-1602 și în Moldova 1606-1607), din anul 1620 și până la moartea acestuia, întâmplată în anul 1637, ca urmare a cosătoriei lui cu Elisabeta Zolyomi, văduva fostului proprietar. Murind fără urmași, Elisabeta Movilă (fostă de Zolyomi), cetatea și moșia devin *patrimoniu regal*, fiind atribuite viitorului Principe al Transilvaniei, Gheorghe II Rakoczi.

Cetatea Șinteu este legată de *alianța* creată între *cei trei principi* sau domnitori maziliți de Sublima Poartă: Gheorghe II Rakoczi (1648–1657) al Transilvaniei, Constantin Șerban Cârnul al Țării Românești (1654–1658 și în Moldova de două ori scurt, 1659 și 1661) și Gheorghe Ștefan sau Șerban Burduja (1653–1658). În acest timp a fost construită și „Biserica voievodală de la Tinăud”, ca *biserică de Curte Domnească*. Progresul cultural românesc local se va amplifica prin *școala de copiere a manuscriselor liturgice* românești (1673–1695), mai ales după stabilirea prin acele părți a lui Popa Pătru din Tinăud, venit din Moldova.

După Pacea de la Satu Mare s-a simțit nevoia repopulării zonelor distruse de război și de epidemii, așa că s-a decis colonizarea slovacilor în zona Șinteului, iar în părțile Sătmarului și Careiului au fost colonizați mai ales șvabii.[80]

Se presupune că cetatea Șinteu a fost distrusă de Habsburgi, la încheierea Războiului Curuților, după care și-ar fi pierdut din importanță. Domeniul, cu tot hinterlandul s-a menținut.

Prin Gramata sigilată, [Γράμματα, Sygillion, Σιγίλλιον], care face obiectul regestului de față, nr. 2892, Patriarhul Antonie IV decide ca Mănăstirea Sf. Arhanghel Mihail, din Maramureș să se

---

80 Despre Cetatea Șinteu, vezi: Sorin BULZAN, *Cetatea de la Piatra Şoimului*, 2 iulie 2011, Oradea, luat din: http://www.oradeamea.com/cetatea-de-la-piatra-soimului/

„La 1316 Carol Robert de Anjou cucereşte fortificaţia care devine cetate regală, pentru ca la 1389 Sigismund de Luxemburg să îi adauge și voievodatul Borodului. În 1406, la prima conscriere cunoscută, domeniul avea 63 de aşezări de pe valea Barcăului la nord, până pe valea Crişului la sud, din ţinutul Luncii sau valea Gepişului, la vest şi până în Munţii Apuseni la est.”

„Până la 1484 când familia Dragfi a ajuns în posesia a jumătate din domeniu, acesta mai fusese stăpânit de familiile Borşa, Kaplay, Banffi sau de Ioan Vitez de Stredna, episcop de Oradea. La 1599 Şinteul era stăpânit de Ştefan Bocskay care în timpul confruntărilor cu habsburgii se retrage aici „cu toate bunurile și toți banii”, certificându-şi rolul de importantă cetate de refugiu din vestul Transilvaniei.”

În secolul XIX, domeniul ajunge în posesia Casei de Batthyany, după cum confirmă Capela, cu necropola sau gropnița pentru membrii acestei mari familii nobile, ridicată la est de fortăreață.

Mai vezi privitor la Șinteu:

Alexandru Avram, *Arhitectura romanică din nord-vestul României*, Sibiu, 2006.

Liviu Borcea, *Bihorul medieval*, Oradea, 2005.

Josza Ferencz, *Elesd monografia*, Nagyvarad, 2001, la p. 20 propunerea de reconstituire a cetatii (în text)

A.A. Rusu, *Castelarea carpatică*, Cluj-Napoca, 2005, p. 536, nr. 129.

bucură de protecția nelimitată a patriarhului, devenind „patriarhală” și stavropighie.[81] În plus, Patriarhul îl numește pe egumenul de la Peri, ieromonahul Pahomie, *Exarh Patriarhal*, pentru satele (recte regiunile sau comitatele) și zonele aparținătoare Mănăstirii (prin extindere, aparținătoare și moșiilor Familiei Drăgoșeștilor): Selatzin, Artountin, Oggotza, Ioumperikin, Tritzobin, Palbanetzin și Pistra.[82] El trebuie să viziteze preoții și poporul (adică să facă vizite canonice, ca și vlădicii), din aceste regiuni, să supravegheze desfășurarea judecăților bisericești, să binecuvinteze bisericile construite pe proprietățile stavropighiale ale Mănăstirii și să asigure în ele și în Mănăstire, pomenirea la anaforă a Patriarhului Ecumenic, adică a dipticelui. Prin aceeași gramată se mai stabilea că voievozii Baliță și Dragoș sunt delegați de Patriarh ca, împreună cu obștea mănăstirii să caute un urmaș al egumenului, în cazul în care lui Pahomie i s-ar întâmpla moartea. Urmașul lui Pahomie va avea și el aceleași prerogative din partea Patriarhiei Ecumenice, care au fost conferite în documentul, gramata sau sygillionul, din anul 1391.

Scrisoarea a fost înmânată petiționarilor, adică lui Dragoş (Drag), în luna august, indictionul 14, anul 6899 (1391), cu semnătură nominală a Patriarhului și sigil de plumb atârnat.

Intitulare (şi semnătură): Antonios eleo Theou...;

Incipit: Epei oi eugenestatoi autadelfoi;

Sigiliu: menționat în descrierea latină a originalului grecesc;

Traducerea românească s-a făcut după o copie, din anul 1828, în *Arhiva Românească*, I, 11-13;

Versiunea în limba latină a textului gramatei patriarhale:

făcută în sec. XV, 1494, cu scopul de-a confirma privilegiile „exempte” ale Mănăstirii, acțiune pe care a cerut-o egumenul Ilarion, din partea Regelui Vladislav II al Bohemiei (1471-1516), din anul 1490 Rege și al Ungariei. Cancelaria regală a numit sau definit traducerea latină a Gramatei Patriarhului Antonie IV: „Litteras privilegiales... in pergameno graeci litteris exaratas sigillioque suo plumbeo impendenti consignatas”.

Localizare: conform traducerii din 1494, Mănăstirea „din Maramureş, stavropighie patriarhală” este identificată cu Mănăstirea Peri, din Maramureșul istoric, situată aproape de Sighetul Marmației, pe malul drept al Tisei (azi în Ukraina, cu numele schimbat, din Peri,[83] în GRUȘOVO).

Pe locul fostei mănăstiri Peri, din 1391, dărâmată la începutul secolului al XVIII-lea s-a construit recent una nouă, ukraineano-ortodoxă: Грушевський монастир sau conform numelui complet Архангело-Михайлівський чоловічий монастир (село Грушево, Закарпатська обл.). Din punct de vedere bisericesc, satul și Mănăstirea Peri-Grușovo, din Ukraina se află încadrate în *Eparhia Hustului și Vinogradovului*.

Privind etimologia noțiunii de „Peri”, considerăm că ar fi putut porni de la „loc cu mulți peri”, similar cu „Nucet”, de la nuci sau cu „Măran”, adică negustor sau posesor, cultivator de „mere”. În greacă Περί, περί, ar deriva de la „în jurul”, „înconjurat”, „la marginea”, „aproape de”, de exemplu „periferie”: η περιφέρεια. În persană, Peri, Pari sau Peris, پری „Pari”, s-ar traduce prin „îngerul căzut”, adică Lucifer, adică un loc foarte periculos, motiv pentru care onomastica ar fi fost schimbată, în Sfinții Arhangheli Mihail, Gavriil și Rafail, protectori ai locuitorilor creștini, din acele părți?

> „Le dispositif *[du regest 2892, (1391), n.n]* distingue clairement les deux moyens par lesquels un monastère tombe sous la jurisdiction du patriarche:

---

[81] Există o ierarhizare al statutului canonic al mănăstirilor, devenite „mănăstire patriarhală” și al celor devenite „stavropighie”, acest titlu din urmă având prioritate: vezi regestul patriarhal nr. 2991, din 1395 mai, ind. 3, privitor la cele două mănăstiri din Suceava.

[82] Identificarea corectă a regiunilor (nu localităților), din Gramata Patriarhală, din anul 1391, este după cum urmează: Maramureş, Ugocea, Bereg, Unguraş (Arva), Ciceu, Sălaj, Voivozi-Bistra („Almaş” Bihor, „Hora Pistran” – „Țara”, recte Valea Bistrei, numele vechi al localității Voivozi-Bihor, fiind „Pevale” sau „Păvale”). Vezi: Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, ediția a doua, Edit. Inst. Biblic şi de Misiune al BOR, Bucureşti, 1991, p. 292.

[83] Referitor la localizarea satului Peri și a evoluției acestuia, sec. XX-XXI, mai putem da câteva detalii: Грушово (до 1995 — Грушеве) — село в Україні, в Закарпатській області, Тячівському районі.
[Peri (în ucraineană Грушово, *Hrușovo*) este o comună în raionul Teceu, regiunea Transcarpatia, Ucraina, formată numai din satul de reședință].

par implantation de la croix patriarchale au moment de la fondation;
et
par soumission du monastère au patriarche après la fundation;

Le titre de stavropégiaque ne convient donc au sens propre qu'à la première catégorie. Alors que l'implantation patriarcale en dehors du teritoire propre de l'évêque de Constantinople donnait lieu à une contestation de la part des métropolites, en dernier lieu sous Michel VIII Paléologue, l'extension du droit de visite et la jurisdition exclusive du patriarche sur des monastères non fondés sous son nom paraît s'être produite insensiblement et sans opposition du XIIIe au XIVe siècle. Le patriarche Antonie paraît être le premier qui formule la justification du titre 'patriarcal' au nom de la coutume écclésiastique: cf. Regestes N. 2860 *(1389)* et 2922, *(1393).*"[84]

Regest nr. 2893, din august 1391, patriarhiki graphi, πατριαρχικὴ γραφή, Scrisoare adresată de Patriarhul Antonie IV, ieromonahului Simeon din *Rusia Mică* (Galiția).[85]

Patriarhul Antonie IV încredințează ieromonahului Simeon din Rusia Mică grija administrării canonice a Mitropoliei Galiției (Haliciului, n.n.), până când acesta va putea proceda la numirea unui nou chiriarh al locului. Acest Simeon apare în dipticele Mitropoliei de Halici, instituție care a funcționat înmtre anii 1141-1403, și anume, listele cronologice ale acestei eparhii menționându-l între anii 1391-1393?, fiind hirotonit întru arhiereu de către Mitropolitul necanonic, intrus și aventurier Paul Tagaris (vezi regestele patriarhale nr. 2449, 2598, 2668, 2775, 2894, 2974), probabil cu ocazia trecerii acestuia prin Regatul Ungariei, în drum spre Roma. În Cetatea Eternă, Paul Tagaris s-a convertit la catolicism, devenind apoi chiar Patriarh Latin de Constantinopol (c.1379 – d. 1384), Curia Romană crezându-l că este mitropolit ortodox canonic.[86] În cazul în care Simeon ar fi decedat înainte de sosirea nobilului Drag în Maramureș, atunci Patriarhul le acordă acestor doi arhonți (Baliță și Drag) toate prerogativele, pentru ca, împreună cu autoritățile locale, să desemneze un Administrator eparhial – delegat sau vicar – δικαίῳ, care să aibă aceeași putere, ca și Simeon:

Au cas où Syméon serait décédé auparavant, les autorités du lieu, le voïvode Balitza et son frère Dragoș reçoivent toute latitude pour désigner un administrateur délégué (δικαίῳ) ayant les mêmes pouvoirs que Syméon (Texte d'après la note du registre).[87]

Numai că Symeon n-a decedat, a fost hirotonit întru arhiereu de către Paul Tagaris Paleologul și instalat în scaunul de Halici. Symeon auzind de aventurile lui Tagaris și de statutul său necanonic, l-a anatematizat și s-a retras din scaun, renunțând la arhierie.

Regestul nr. 2894, din august 1394, se ocupa exact de această problemă, iar Patriarhul Antonie IV îl absolvă pe Symeon de iregularitățile canonice, în care se afla sau în care a fost implicat, fără să fi fost vinovat de aceastea.

Un caz similar de hirotonire întru arhiereu, frauduloasă, făcută de către Paul Tagaris ne oferă regestul nr. 2775, din octombrie 1384. Este vorba de Episcopul Iosif de Limnia, sufragan al Mitropoliei de Amasia, din nordul Turciei de astăzi, aproape de Trapezunt.

---

[84] VI. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinopole, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, regestele nr. 2682-3286, 548 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I), p. 181.

[85] Idem Fasc. VI, din Regeste…, Op. cit., pp. 181-182.

[86] O prezentare autobiografică a vieții și isprăvilor lui Paul Tagaris oferă regestul patriarhal nr. 2974: „Condamnarea sinodală a călugărului Paul Tagaris…", care a mărturisit la ședința sinodală, de la finea anului 1394, toate infamiile, abuzurile și faptele necanonice pe care le-a comis pentru bani și mărire deșartă. Este impresionant să parcurgi acest text și să constați de ce poate fi capabil un călugăr, originar dintr-o familie distinsă, de arhonți, din Constantinopol și înrudit cu împăratul. Paul Tangaris a făcut călătorii lungi, de la Constantinopol în Palestina, apoi din nou în capitală, din nou la Ierusalim, apoi, la Antiohia, apoi în Georgia, din nou în Palestina, iar prin Regatul Ungariei a plecat la Roma Veche, de unde a revenit plin de căință la Constantinopol. Vezi și lucrarea noastră *Dipticon*…, Op. cit. p. 91: Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială [Pentarhia, vol. I – Πενταρχιας, τόμος I], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș.

[87] Ibidem, Fasc. VI, p. 181.

Dipticele patriarhilor latini de Constantinopol înregistrează câțiva patriarhi, cu numele de „Paul”, în această perioadă de timp, însă nu se poate constata, care dintre ei ar putea fi identificat cu Paul Tagaris. Astfel avem un *Paul fost Arhiepiscop de Theba (1366-1370)* și un *Paul fost Arhiepiscop de Corint? (către anul 1370-?).*[88] Numai că ulterior, Paul Tangaris Paleologul a fost șters din dipticele patriarhilor latini de Constantinopol, actualmente acest scaun fiind declarat vacant între anii 1379-1390.[89]

Literatură: Myron STASIV, *Metropolia Halicensis*. Ejus historia et juridica forma (în *Analecta OSBM*, seria II, sect. I, tom 12), Rome 1960 [lucrare citată la regestul nr. 2892]

> **Prin anul 1372, Papa Grigorie XI (1370-1378) a început să întreprindă tot felul de acţiuni, în vederea fondării unei ierarhii de rit latin în Galiţia. În acest scop i-a ordonat episcopului latin Florian de Cracovia (1367-1380) să alunge cu forţa, toţi episcopii schismatici, adică ortodocşi, din Galiţia. Episcopul Florian nu s-a conformat ordinelor Papei, dar, în anul 1375 a fondat Arhiepiscopia romano-catolică a Galiţiei, cu sediul în Lemberg, instituţie care, trebuia să funcţioneze paralel cu ierarhia ortodoxă locală. După mai multe tulburări politice şi schimbări de stăpânire, în anul 1387, Galiţia a trecut de sub stăpânirea regelui ungur, din nou sub aceea a regelui polon.**
>
> > **În acelaşi an însă, 1387, regele Poloniei a fost obligat ca sudul Galiţiei, împreună cu cetatea și orașul Halici (Lemberg, Lwow) să le cedeze Ţării Moldovei, domnitorul Petru Mușat (1375-1391) plătind în schimb o sumă de bani neânsemnată (A. M. Ammann, Op.cit., p. 108). Nu se ştie apoi, dacă mitropolitul Antonie a continuat să rezideze în Halici, ori a trebuit să se mute la Suceava, pentru a fi la dispoziţia domnitorului și a Curţii Domneşti de acolo. Aşa se explică și împrejurarea în care, mitropolitul Antonie, prin anul 1387 sau ulterior, dar înainte de anul 1391, a procedat la hirotonirea întru arhiereu a lui Iosif și a lui Meletie.**

Exact în această perioadă de timp, adică în anul 1370 a avut loc și fondarea Mitropoliei Severinului. Chiar dacă motivele şi împrejurările în care, această Mitropolie a fost înfiinţată sunt diferite, acolo, la centru, în Polis, Patriarhia Ecumenică intrase deja în panică.

Critica textului: 1. Această nota – notitia, breve – a fost înmânată lui Drag, venit în pelerinaj la Constantinopol – Ierusalimul Ortodox – pentru ca, împreună cu gramata patriarhală, pentru Mănăstirea Peri, să o ia cu sine în Maramureș. Frații Baliță și Drag trebuiau să poarte de grijă nu numai Mănăstirii Peri, ci și Mitropoliei Haliciului. Drag și Baliță erau desemnați de Patriarhul Antonie IV, să se ocupe de Mitropolie și să se gândească la un succesor al lui Symeon, care, probabil era și în vârstă, fără să mai luăm în considerație statutul său canonic. Jean DARROUZÈS afirmă că ediția românească a documentului (E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, T. 14, N. Iorga, *Documente grecești*, București, 1915, XIV, nr. 31, 15) ar da lui Symeon titlul de egumen al Mănăstirii Peri, lucru care nu ar corespunde cu realitatea, pentru că în august 1391, egumen acole era ieromonahul Pahomie.

---

[88] Ioan Marin MĂLINAŞ, PENTARHIA, vol. II / 4, – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/4, p. 171: *Patriarhii latini de Roma Veche, Aquileia, Grado, Veneția și cei din Orient* (Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim), Η Λατινική πατριάρχες της Παλαιάς Ρώμης, Αγγειλληίας και Γραδο, Βενετία και την Ανατολή (Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων), Editura Presa Universitară Clujeană, Πανεπιστήμιο Εκδοτική Τύπου Κλουζ-Ναπόκα, 275 p., incl. il., pl., hărți.

[89] Vezi p. 171, din lucrarea noastră: Ioan Marin MĂLINAŞ, Volumul II/4.: PENTARHIA, vol. II/4, – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/4; Patriarhii latini de Roma Veche, Aquileia, Grado, Veneția și cei din Orient (Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim), Η Λατινική πατριάρχες της Παλαιάς Ρώμης, Αγγειλληίας και Γραδο, Βενετία και την Ανατολή (Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων), Editura Presa Universitară Clujeană, Πανεπιστήμιο Εκδοτική Τύπου Κλουζ-Ναπόκα, 275 p., incl. il., pl., hărți.

2. Același Jean DARROUZÈS presupune că Antonie de Halici (Galiția), numit în anul 1371 Mitropolit al acelui scaun (regest patr. nr. 2622), aflându-se în anul 1391 la sfârșitul episcopatului său, unul dintre ultimele lui acte, ar fi fost hirotonirea întru arhiereu a ierarhilor moldoveni Meletie și Iosif (vezi regestul patr. nr. 2900, din 1391-1392? și 3227, din 1401).

Regest nr. 2894, din august 1391, συγχωρητικὴ γραφή, nota de registru (nota – notitia, breve), *Scrisoare de dezlegare*, de absoluțiune, trimisă de Patriarhul Antonie IV ieromonahului Symeon din *Rusia Mică*, privind ridicarea anatemei provocate de hirotonirea întru arhiereu, necanonică și nevalidă, administrată de ieromonahul Paul Tangaras. Amănunte și literatură, cititorul va găsi în regestul anterior, nr. 2893.

Reluare:

Regest nr.2991, din 1395 mai, ind. 3, πατριαρχική γραφή (nota nr. 241[6]), Scrisoare de confirmare a dreptului de proprietate a patriarhului, asupra mănăstirilo oferite Patriarhiei *Ecumenice, de către Iaskos, din Mauroblachia*, pentru a deveni *mănăstiri patriarhale* (nu stavropigii, n.n.).

Iaskos, din Mauroblachia a scris patriarhului, privitor la Mănăstirile Panaghia,* Παναγία *și Sf. Dimitrie,* Ἅγιος Δημήτριος*, rugând Sanctitatea Sa să le accepte cu titlul de proprietar. Plăcându-i cererea lui, patriarhul eliberează scrisoarea de confirmare a dreptului de proprietate patriarhală a mănăstirilor* și *rezervă episcopului locului pomenirea la slujbe și achitarea dării* „canonica”. *Înregistrată aici ca mărturie.

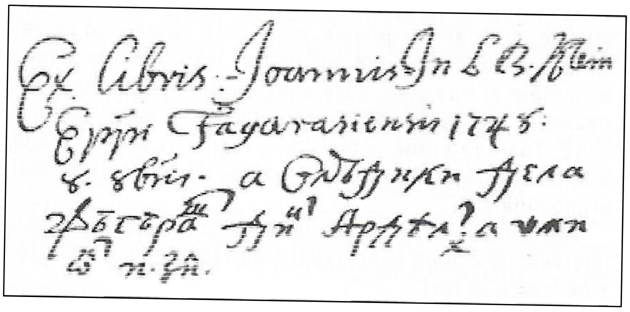
Știm cine a fost ctitorul Iaskos, românește IAȚCU, după care ar fi necesară și identificarea și localizarea geografică a celor două mănăstiri, devenite în anul 1395 *mănăstiri patriarhale*. Părintele Prof. Dr. Mircea Păcurariu le localizează pe amândouă în Suceava:

> **„O notiță, care rezuma un act patriarhal din 1395, făcea amintire de două mănăstiri ale lui 'Iațco din Mavrovlahia', una cu hramul Adormirea Maicii Domnului, alta cu hramul Sf. Dumitru. Acest Iațco – membru în Sfatul domnesc – ruga atunci pe patriarh 'să le primească în calitate de ctitor'. S-a stabilit că prima din ele era mânăstirea de călugărițe numită mai târziu 'a lui Iațco' sau 'din țarina Sucevei' (azi în Suceava), căreia Alexăndrel Vodă îi făcea danii în 1453. A doua se găsea, probabil, pe locul bisericii Sf. Dumitru din Suceava, ctitoria de mai târziu a lui Petru Rareș.”[90]**

În acest context, Iaskos trebuie să fi primit și el un *sygillion*, similar celui acordat de Patriarhul Antonie IV, Mănăstirii Peri, din Maramureș, în anul 1391, vezi regestul nr. 2892. Jean DARROUZÈS exclude ipoteza unei donații către patriarh a mănăstirilor, pentru că nici el nu poate să dispună asupra mănăstirilor, după bunul său plac, dar se angajează prin aceasta, să apere cu strictețe statutele sau regulile fixate de ctitor sau fondator. În ce privește numirea și confirmarea egumenului, nu se poate face nici un comentariu, pentru că în acest caz, ar trebui să se dispună de „tipiconul” mănăstirii respective, adică de regulile care sunt observate în fiecare mănăstire în parte, date, care erau probabil inaccesibile sau poate că nu era cazul, din moment ce episcopul locului își păstra dreptul chiriarhal de jurisdicție.

***

[90] Dr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1991, p. 321.

1

2

1. Inochentie Micu Baron de Klein, *Arhieraticon*, Roma, 1748, ms.: *ex libris*-ul, cu semnătura de proprietar și autor al lui Inochentie Micu-Klein pe forzațul *Arhieraticon*-ului tradus, redactat și scris de el, înainte de data de 8 octombrie 1748.[91]

2. Inochentie Micu Baron de Klein, *Arhieraticon*, Roma, 1748, ms. f. 3^r:
Emblema sau stema episcopală și de nobil a lui Inochentie Micu Baron de Klein Episcop Unit de Alba Iulia și Făgăraș (1729-1751, † 1768), ctitorul Blajului [Blasius, Villa Blasii, Blasendorf-1252, Balázsfalva, Блаж], oraș dezvoltat în jurul Castelului Princiar – azi Castelul Mitropolitan – construit de Georgiu Bagdi, în anul c. 1535.[92]

***Literatură*: Stema am reprodus-o după: Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 10. [*Rânduiala care să face la punerea cetețului și apevețului...*].**

*

3. ARHIERATICONUL românesc al Episcopului Inochentie Micu-Klein, Roma, 1748

Cuprinsul

---

[91] Forzaț: Foaie dublă de hârtie groasă, albă sau colorată, care face legătura dintre blocul de carte și scoarțe, cf. DEX [pagina de gardă].
Luat după: Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 74.

[92] Blaj:
La început secolului al XVII-lea populația localității era redusă, fiind alcătuită la 1650, anul primului recensământ, din membrii celor 20 de familii de rândași ai curții nobiliare. Intrat în posesiunea magnatului Apafi, Blajul a trecut, după moartea principelui Mihai Apafi al II-lea, în stăpânirea statului, care l-a cedat în 1738 Episcopiei Române Unite, devenind astfel reședința oficială a acesteia.
În vremea episcopatului lui Ioan Inocențiu Micu-Klein și a urmașului său, Petru Pavel Aaron, la Blaj au fost întemeiate importante instituții de învățământ, precum școlile Blajului, Biblioteca Arhidiecezană (cea mai mare bibliotecă românească din Transilvania), tipografia etc. La 19 mai 1737 Blajului i-a fost conferit statutul de oraș, fiind totodată centrul religios și cultural al românilor „uniți" și al Școlii Ardelene.
Luat din: https://ro.wikipedia.org/wiki/Blaj

Manuscrisul acestui *Arhieraticon* se păstrează la B.C.U. sau *Biblioteca Centrală Universitară* „Lucian Blaga”, din Cluj-Napoca, sub cota de bibliotecă 4072, „neavând un titlu generic, ci pe acela de intrare în materie”: *Rânduiala sfintii ispovedanii pe scurt* – după cum se exprimă cei care l-au studiat: Florica-Elisabeta NUȚIU, Ioan CHINDRIȘ și Meda Diana BÂRCĂ.[93] În ordine cronologică, acest *Arhieraticon* terminat de tradus și copiat în data de 8 octombrie 1748, ar fi prima lucrare redactată la Roma, de către Episcopul Inochentie Micu-Klein. În anii următori a mai realizat conspectele, cum ar fi *Illustrium poetarum flores* (1753) și *Libellus definitionum* (1762), de cuprins filosofic.[94]

Arhieraticonul a ajuns în fondul de carte al Bibliotecii Universitare din Cluj-Napoca, grație donației fraților Liviu și Iuliu Marțian, din anul 1938, în al cărei inventar este și menționat la poziția nr. 873: *Lista tipăriturilor, documentelor și stampelor donate Bibliotecii Universității din Cluj de către frații Liviu și Iuliu Marțian*, inventar manuscris, la Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca, ms. nr. 5784.[95] *Arhieraticonul* lui Inochentie Micu-Klein conține 50 de file, de dimensiunile 23 × 17,5 cm., scrise recto și verso, cu încă 20 de file albe (*nescrise*), nenumerotate, la sfârșitul acestuia. Oglinda textului, cu o scriere, făcută de o singură mână, până la capăt, cu litere chirilice caligrafice, semiunciale, familiară Episcopului Inochentie, este concepută cu 24 de rânduri pe pagină, cu excepția acelora care au titluri, frontispicii sau vignete, unde numărul rândurilor diferă, între 12 și 21 pe pagină. Manuscrisul este scris pe o hârtie obișnuită – *fără mari pretenții*, scrie Ioan Chindriș – fără filigrane, cu cerneală neagră pentru textele liturgice și cu cerneală roșie, pentru explicațiile de tipic. Într-un singur loc este folosită, la un cuvânt, cerneala galbenă (f. 48^v, ms.). Literele inițialelor sunt executate cu cerneală roșie, neagră și galbenă. Manuscrisul este frumos scris și împodobit cu frontispicii, vignete, litere și borduri d*estul de modeste, fără să fi atins un nivel de realizare artistică deosebită.[96] Doar frontispiciul cu stema sau emblema lui Inochentie, de pe f. 3^r a *Arhieraticonului* ar prezenta o realizare grafică mai importatntă. Prima semnalare a acestui *Arhieraticon* o datorăm pasionatului cercetător de

[93] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 9.
ARHIERATICON, Meda-Diana BÂRCĂ (Ed.), Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, Collection Philobiblon, BCU „Lucian Blaga”, 1999.
[94] Ibidem, p. 19.
[95] Ibidem, nota 8.
[96] Preluăm descrierea manuscrisului, așa cum a făcut-o Ioan Chindriș: Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 9-11.

manuscrise și al bisericilor de lemn, originar din Câmpanii de Jos-Bihor, preotul Atanasie POPA (1896-1982), din Cluj-Napoca, făcută în două cataloage ale manuscriselor Bibliotecii Universității Clujene, din 1976 și 1977: 1. *Manuscrise românești vechi în Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca*, în *Biblioteca și învățământul*, Cluj-Napoca, II, 1976, pp. 879-907, p. 889; 2. idem, *Manuscrise vechi în Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca*. Lista manuscriselor, Cluj-Napoca, 1977, pp. 43-44;[97]

*

Suntem de acord că Inochentie Micu-Klein stabilește modelul *Arhieraticonului* de tip Ardelean, dar nu pentru că ar fi fost influențat de „arhieraticoanele de la Paris", ci din rațiuni cu totul practice: pe el îl interesau doar textele de la rânduielile arhieraticonale. „El merge pe linia *Arhieraticonului* de la Paris [1643 și 1676, n.n.], lăsând la o parte textul Liturghiei și trecând direct la rânduielile arhieraticonale: hirotesii, hirotonii și sfințiri, legate de lăcașul bisericii și de obiectele de cult."[98] Numai că *Arhieraticonul* de la Paris, n-a fost atât de radical, după cum cred cei doi istorici: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș. După rînduiala proscomidiei (pp. 1-7), Isaac Habert prezintă în Arhieraticonul său „notele" sau *comentariile* lui proprii, la Sf. Liturghie, redactate în stilul *mistagogiei*, ἡ μυσταγογία, cu implicarea unor texte liturgice (pp. 9-26), cum ar fi dialogul cu diaconul și rugăciunile de la *rânduiala îmbrăcării patriarhului*, cu toate veșmintele liturgice (ca pentru Sf. Liturghie), adică *texte liturgice*, privitoare la: *II. Ritus jnduendi Patriarchæ. pag. 17* ori *III. Ordinatio Metropolitæ. pag. 26-37*. Acest lucru ar însemna că în aceste texte, avem mai degrabă de-a face cu un *Caeremoniale Episcoporum*, decât cu forma de arhieraticon sau pontificale græcorum, la capitolele amintite. Rânduiala sau ritul hirotesiilor și hirotoniilor începe abia de la pagina 37:

IV.	**Ordinatio Anagnostæ & Psaltæ.**	**pag. 37**
V.	**Ordinatio Hypodiaconi.**	**pag. 45**
VI.	**Introitus Euangelij, & Trisagium.**	**pag. 52**
VII.	**Consecratio Episcopi.**	**pag. 66**
VIII.	**Consecratio Presbyteri. Mysteria.**	**pag. 106**
IX.	**Ordinatio Diaconi.**	**pag. 179**

[97] La Ioan Chindriș: Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 12.
***Dintre publicațiile lui Atanasie Popa*:**
***Varlaam, mitropolitul Moldovei. Cazania – Iași, 1643*. Prezentare grafică, Timișoara, 1944, 132 p. + 217 fig. în text.**
***Biserica de lemn din Bârghez. Biserica din Ceaba. Biserica din Vad*, în ACMIT [*Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice – Transilvania,* Cluj], I, 1929 1930, Cluj, 1930, pp. 353-399.**
***Biserici vechi din lemn Românești din Ardeal*, în *ibidem*, III, 1930-1931, Cluj, 1932, pp. 161-314 (și extras).**
***Biserici de lemn din Ardeal*, în *ibidem*, IV, 1932-1938, Cluj, 1938, pp. 55-154 (și extras).**
***Biserici de lemn din Transilvania* (I. Arhitectura, plan, stil), Timișoara, 1942, 22 p.**
***Mănăstirea Săraca*, Timișoara, 1943, 96 p. + XXXII pl.**
***Monumente de limbă românească. Codicele Astra din Sibiu*, în MA, an. VIII, 1963, nr. 7-8, pp. 525-545.**
***Există o Cazanie moldovenească în secolul al XVI-lea?* în legltuă cu izvoarele Cazaniei lui Varlaam, în „Cercetări de lingvistică", an. X, 1965, nr. 1, pp. 73-84.**
***Texte vechi în Cazania lui Varlaam*, în MA, an. X, 1965, nr. 1-3, pp. 73-99.**
***Cărturar bihorean din secolul al XVII-lea: Vasile Sturdze Moldoveanul*, în MMS, an. XLIII, 1966, nr. 1-2, pp. 54-69.**
***Cărturari bihoreni: Popa Ursu din Cotiglet*, în MMS, an. XLIV, 1968, nr. 5-6, pp. 298-309.**
***Versiuni vechi ale Psalmului 50*, în MB, an. XVIII, 1968, nr. 7-9, pp. 421-433.**
***Copiști moldoveni în Transilvania în secolele XVII și XVIII*, în MMS, an. XLV, 1969, nr. 7-9, pp. 458-467.**
***Un cărturar bihorean din secolul al XVII-lea: popa Pătru din Tinăud*, în „Limbă și literatură", an. XX, 1969, pp. 193-197.**
***Care este contribuția lui Varlaam la Cazania din 1643*, în MMS, an. LXVIII, 1972, nr.3-4, pp. 172-181.**
***Texte vechi ale canonului Paștilor*. Manuscrisele lui Popa Ursu din Cotiglet, în MB, an. XXIII, 1973, nr. 4-6, pp. 231-256.**
***Cazanii la oamenii morți din 1689*.**
***Contribuții la bibliografia românească veche*, în MB,an. XXIV, 1974,nr. 1-3, pp. 65-79.**
***Copiști și manuscrise în Bihor în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, în „Crisia", Oradea, 9, 1979, pp. 323-336.**
***Monumente de limbă și literatură veche*: Codicele sibian și Cazania din Cluj, sec. XVII, în MA, an. XXVI, 1981, nr.7-9, pp. 521-532 (în colaborare).**

[98] Text luat din: Prof. Drd. Nuțiu Florica-Elisabeta, *Contribuții la istoria cărții religioase*, Biblioteca Județeană Mureș, online: http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A19224/pdf
Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 45.

Fără o atentă studiere a textului, putem fi ușor induși în eroare, cu atât mai mult cu cât indicele de cuprins *Syllabus titulorum, din anul 1676*, a Arhieraticonului parizian, nu menționează *notele* sau *observațiile* lui Isaac Habert. Sub genericul „Arhieraticonul de la Paris”, nu putem ignora nici *Arhieraticonul*, ca parte integrantă a *Evchologion*-ului lui Iacob Goar (Paris, 1647 și Veneția, 1730), nu numai cele *două ediții* ale Arhieraticon-ului Episcopului de Vabres, *Vabres-l'Abbaye* (1643 și 1676). De fapt, Syllabus titulorum, din anul 1676, nici nu menționează *notele* sau *observațiile* lui Isaac Habert, privitoare la capitolele, titluirile sau diferiții termeni sau părți ale slujbelor, din indicele de cuprins: „obseruationes” sau *Obseruatio* I, II, III etc.

Dacă poate fi vorba de o „influență pariziană”, asupra *Arhieraticonului* lui Inochentie Micu, aceasta nu vine din partea lui Isaac Habert, ci de la Iacob Goar, în *Euchologion*, care „nu lasă la o parte textul Liturghiei”, după cum se va consta din analiza surselor documentare de texte liturgice, folosite de Episcopul român pentru elaborarea lucării sale.

Nu știm dacă sau în ce măsură existau la Roma, la începutul exilului lui Inochentie Micu-Klein, cărți liturgice românești sau slavo-române. Existau însă cu siguranță cărți de ritual grecești și slavone, mai ales pe la călugării uniți ukrainieni din Roma, precum și ca surse documentare, prin bibliotecile de acolo. Aceste surse au stat apoi la baza traducerii și a redactării *Arhieraticonului românesc* al Episcopului Inochentie, din anul 1748. Florica-Elisabeta Nuțiu și Ioan Chindriș stabilesc trei surse folosite de Inochentie pentru Arhieraticonul său:[99]

1. Inochentie își divulgă parțial sursele în trei locuri din lucrare, în toate trei fiind vorba de Molitvelnice. La sfârșitul capitolului despre *Rândul care să face la hirotonia diaconului*, tipicul face următoarea precizare: *Iară la un Molitvelnic sârbesc am aflat cum nu să cade a face diacon la Liturghiia Preajdesveștenaia. Iară tu vi-i face cum vrei vrea.*[100] Cartea a fost identificată, fiind un fragment de manuscris slav (fără început și fără sfârșit), de la finele secolului al XVII-lea, rămas între cărțile lui Inochentie, din biblioteca acestuia, de la Roma.[101]

2. A doua sursă este *Euchologion, sive Rituale graecorum complectens ritus et ordines divinae...*, de Iacob Goar, Paris 1647, adică ediția princeps, p. 637, menționat în mod indirect de Inochentie, la sfârșitul listei cu componentele Sfântului și Marelui Mir, la „Altă rănduială a facerii Sfântului Mir, materia Mirului”: *Iară de vei vrea să mai bagi, caută în Euxuloghion, adecă în Molitveniicul cel letenesc și grecesc, list 637.*, [p. 95].[102]

Euchologion*-ul lui Iacob Goar, ediția Paris, 1647, la p. 637 menționează:

***Materia vero sacri vngventi est huiusmodi*, urmează textul grecesc, în traducere latină.**

Pe pagina următoare, 638, Iacob Goar continuă expunerea prin a face referire la *Euhologion*-ul *lui Barberini* sau Barberini græcus 336: Barberinum itaque breuius cæteris, componendum & decoquendum Chrisma edocet, hoc pacto.[103]

După acest text, pe aceeași pagină 638, urmează mențiunea:

De magni Vnguenti compositione in magna Ecclesia Constantinopolitana.

3. A treia sursă recunoscută de Inochentie a fost Leo Allatius, Λέων Αλλάτιος (1586-1669), după cum el însuși menționează în *Rânduiala la hirotonia episcopului*: „Din multe alte a lui Alațian molitvelnice de hirotonii alease.”.[104]

***Arhieraticonul* slavon, primit de Inochentie Micu-Klein în dar, de la Episcopul Mihály Mánuel Olsávszky al Munkács-ului (1743-1767), nu putea fi inclus între sursele Arhieraticonului său, din anul 1748, din două motive:[105]**

---

[99] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, pp. 46-51.

[100] Ibidem, p. 83: *Arhieraticon*, text.

[101] Ibidem, p. 47.

[102] Ibidem, p. 95.

[103] Compară cu traducerea românească Barberini græcus 336, la: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de..., Op. cit., p. 965-966.

[104] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 124.

[105] Vezi și Ibidem, p. 52.

a. nu-l avea la îndemână, pentru că rămăsese la Blaj, în anul 1744, când a plecat la Viena, de unde s-a îndreptat, fără întoarcere, spre Roma;

b. manuscrisul acesta nu era un „arhieraticon” sau *pontificale grœcorum* propriu-zis, ci un Typicon, Τυπικόν sau *Caeremoniale Episcoporum*, după cum am explicat la timpul său;

Nu se cunoaște parcursul *Arhieraticonului* lui Inochentie, după moartea acestuia, adică după data de 23 septembrie 1768.[106] A ajuns în Transilvania, dar se vede că a fost detașat de restul fondului de cărți, din *biblioteca romană* a Episcopului Inochentie Micu-Klein (1744-1768), care s-au păstrat la Blaj împreună, până în anul de groază 1948. Într-o scrisoare din 7 decembrie 1752, Episcopul Inochentie confirma că nepotul său de frate Ioan Micu-Klein sosise deja la Roma: *Nepotul a venit aici*.[107] Acest nepot, pe care episcopul l-a împuternicit să-i devină moștenitor universal, va rămâne cu Inochentie, până la moartea acestuia, după care a revenit acasă, în Transilvania, cu atât mai mult, cu cât Alexandru Novac, *inașul* sau servitorul său, de la Blaj, pe care l-a luat cu sine, în anul 1744, murise în anul 1753, conform unei scrisori vlădicești, din 1 iulie: *A murit Alexandru Novac, inașul nostru*.[108] Misterul detașării *Arhieraticonului* de restul fondului de carte a Episcopului Inochentie Micu-Klein, nu-l putem explica, însă manuscrisul a ajuns cu siguranță și în mâna Episcopului Grigorie Maior și al celor care au pregătit ediția de la Blaj, din 1777 a *Arhieraticonului*. Cei doi istorici Florica-Elisabeta Nuțiu și Ioan Chindriș au găsit suficiente similitudini, între cele două texte de arhieraticoane, pentru a exclude în mod categoric ideea de „coincidențe” a conținutului. În acest caz, cele menționate pe pagina de titlu a Arhieraticonului, de la Blaj, din anul 1777, corespund numai în parte cu realitatea adevărului istoric: [Arhieraticon], „*Tâlcuit de pre limba Elinească, pre limba Rumânească, carele cuprinde în sine toată Slujba Arhierească, acum întâiu tipărit*.”. Grigorie Maior credem că a folosit originalul grecesc, dar arhieraticonul său este forte mult tributar sau dependent de manuscrisul lui 1nochentie Micu-Klein, din 1748. Nu este vorba de un „plagiat” și nici nu îndrăznim să-l pronunțăm ori să-l atribuim acestui mare bărbat și luminat teolog al Bisericii Române Unite, el însuși un sacrificat, care a căzut pradă intrigilor, invidiei și răutăților omenești – invidia clericalis – petrecute în Blajul, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Pentru a documenta aceste afirmații, redăm aici câteva texte în paralel, din *Arhieraticoanele* lui Inochentie, Roma, 1748 și cel al lui Grigorie Maior, Blaj, 1777:[109]

Inochentie, Roma, 1748, f. 24	**Grigorie Maior, Blaj, 1777, f. 30**
Cu o zi mai nainte, cela ce-i pus mai mare preste slujba bisericească, merge în besearica aceaea și tocmeaște zidiri.	**Cu o zi mai nainte, cela ce e pus mai mare preste slujba bisericească, mearge în besearica aceaea și tocmeaște zidarii**

Bine este știut că rânduielile hirotoniei în cele trei trepte (episcop, presbyter și diacon au, cel puțin din secolul al VIII-lea [Euchologion Barberini gr. 336] câte două rugăciuni fiecare. Spre exemplificare, vom da în continuare a *doua rugăciune* rostită de arhiereu, la hirotonia preotului, din (1) Arhieraticonul, București, 1993, din Arhieraticoanele lui Inochentie, Roma, 1748, (2) și (3), al lui Grigorie Maior, Blaj, 1777:[110]

1. București, 1993, p. 81

Dumnezeule, Cel mare în putere, neurmat în pricepere, Cel minunat întru sfaturi, mai presus decât fiii oamenilor, Însuți Doamne și pre acesta, pe care ai binevoit a intra în treapta preoției,

---

[106] Aloisie L. TĂUTU, *Testamentul și moartea Episcopului Inocențiu Micu-Klein*, în vol. I, pp. 378-392, din: *Omagiu Canonicului Aloisie Ludovic TĂUTU cu ocazia împlinirii etății sale de 80 de ani*, OPERE, vol. I Istorice, Roma, 1975. Studiul are anexat și textul *Testamentului* lui Inochentie, în latină și traducerea românească, făcută de A. L.Tăutu.
Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 59.

[107] Aloisie L. TĂUTU, *Testamentul și moartea Episcopului Inocențiu Micu-Klein*..., Op. cit., p. 383.

[108] Ibidem.

[109] După: Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 60.

[110] Luat după: Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, pp. 56-57.

umple-l de darul Sfântului Tău Duh, ca să se facă vrednic a sta fără prihană înaintea Jertfelnicului Tău, a propovădui Evanghelia împărăției Tale, a lucra cu sfințenie cuvântul adevărului Tău, a aduce Ție daruri și jertfe duhovnicești, a înnoi pe poporul Tău prin baia nașterii de a doua, ca și el, întâmpinând la a doua venire pe marele Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, Unul-Născut, Fiul Tău, și să primească întru mulțimea bunătății Tale, plata bunei chivernisiri a treptei sale. Că s-a binecuvântat și s-a preamărit întru tot cinstitul și de mare cuviință numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

2. Inochentie, Roma, 1748, f. 8-9	3. Grigorie Maior, Blaj, 1777, f. 21
Dumnezeule cel mare întru tărie și neurmat întru *înțeleagere*, minunat întru sfaturi mai vârtos decât fiii omenești, însuți, Doamne, și pre acesta pre care bine l-ai voit a intra în *stepena* preoțiii, umple pre el cu dăruirea Sfântului Tău Duh, ca să fie destoinic a sta înaintea nevinovatului Tău jertvenic, să propoveduiască Evangheliia mântuinții Tale, a lucra sfințirea cuvântului Tău celui adevărat, să aducă Ție daruri și jertve sufletești, să înnoiască oamenii Tăi iarăși cu *feredeul* ființii. Cum și însuși să Te tâmpine întru a doao venire a marelui Dumnezeu și mântuitoriului nostru, lui Iisus Hristos, a unuia născut fiiului Tău, să ia plata tocmirii cei bune, a tocmealelor celor minunate, întru mulțimea bunătăților Tale. Cu glas: Că s-au blagoslovit și s-au proslăvit preacinstitul și de mare cuviință numele Tău, al Tatălui și al Fiiului și al Duhului Sfânt, acum și pururea și în veacii veacilor.	**Dumnezeule, carele ești mare în puteri și neajuns întru *înțăleagere*, minunat în sfaturi mai mult decât toți fiii oamenilor, însuți, Doamne, și pre acesta pre carele bine ai voit ca să priimească treapta preoției, umple-l cu darul Sfântului Tău Duh, ca să fie vreadnic a sta nevinovat înaintea jărtvenicului Tău, a binevesti Evanghelia împărăției Tale, a lucra sfințirea cuvântului Tău celui adevărat, a aduce Ție daruri și jărtve duhovnicești, ca să înnoiască poporul Tău prin baia nașterii de a doao. Ca și el, întâmpinând a doao venire a marelui Dumnezeu și mântuitorului nostru Iisus Hristos, a unuia născut Fiiului Tău, să ia plata bunei chivernisiri a cinului său, în mulțimea bunătății Tale. Că binecuvântat și preamărit e atotcinstitul și de mare cuviință numele Tău ș.c.l.**

Cei doi istorici Florica-Elisabeta Nuțiu și Ioan Chindriș dau comparativ, textul acestei rugăciuni – *a doua* – de la rânduiala hirotoniei preotului, din cinci arhieraticoane: Ms. Inochentie, Roma, 1748; Grigorie Maior, Blaj, 1777; Ms. 1384, din 1799 (Ungrovlahia); Ms. 1518, din 1878 (Moldova); Ms. 2089, din 1875 (Moldova).[111] La aceste manuscrise, trebuie să mai adăugăm și *Arhieraticonul*-manuscris, din biblioteca Ieromonahului Dr. Silviu Augustin PRUNDUȘ, din Cluj-Napoca (1915-2004), copiat în anul c. 1840, după ediția de la Blaj, 1777, a Arhieraticonului, de către Petru Popovici Râmniceanul Tipograf.[112] Acest lucru ne determină să împărtășim concluzia celor doi cercetători, că exemplarele tipărite din Arhieraticonul de la Blaj, 1777, odată epuizate, a început să fie copiat, după cum dovedesc exemplarele în manuscris, din secolul al XIX-lea.

***

Hirotonia arhiereului

Rănduiala la hirotonia Episcupului [după Inochentie]

Din multe alte a lui Alațian molitvelnice de hirotonii alease.

[sursa: Iacob Goar, Εὐχολόγιον (Euchologion), *sive Rituale graecorum complectens ritus et ordines divinae...*, Paris, 1647, pp. 305-311, ediția a doua, Veneția, 1730, pp. 252-256]:

Ex pluribus aliis Allatiani Euchologij exemplaribus de Ordinationibus selecta.

Ordo in consecratione Episcopi observandus.

---

[111] Ibidem, pp. 56-58.
[112] Ibidem, pp. 44 și 59, nota 57.

Mărturisirile de credință
de la „cercarea și desemnarea ipopsifiului la treapta arhieriei”[113]
Inochentie, Arhieraticon, Roma, 1748,

Să înceape Liturgiia, și după ce ies arhiereii cu văhodul cel dintâi a dumnezeieștii Liturghii, mearge cu dânșii alesul episcup.

Și isprăvindu-să văhodul, zice diiaconul:

Prea înțălăpciune dreaptă...

Și sângur cu Evangheliia merge în oltariu.

Iară preoții și cliricii stau împrejurul celui ales, în mijlocul besearicii, însă puținel mai jos. Iară trei arhierei sau și mai mulți, îmbrăcați în toate odăjdiile arhierești, șed în scaunele sale, înaintea ușilor sfântului oltariu.

Și arhiereul cel dintâi, cel ce va să hirotonească, șade în mijlocul celorlalți arhierei.

Și diiaconul rânduit să cetească Evanghelia zice cu glas deșchis:

Să luom aminte.

Iară unul dintre clirici, ce va fi mai [43v] învățat, îndată face aducerea dintâi a celui ales, zicând aceastea:

„Să aduce iubitoriul de Dumnezeu ales și întărit (cutare), ca să să hirotonească episcup păzitei de Dumnezeu cetăți (cutare)”.

Și să aduce de clirici cel ales până la coada gripsorului ce-i zugrăvit pe fața besearicii, ținînd în mâni sfintele pravoslavnicii credință scrisori. Și zice cătră dânsul episcopul ce va să-l hirotonească:

„Ce-ai venit aici să cei de la noi?”

Răspuns. Și răspunde cel ales zicând:

„Rânduiala darului arhieresc, alegându-mă cliriciii sfintei besearici (cutare)”.

Și iară zice arhiereul:

„Dară ce crezi?”

Și cel ales zice cu glas mare *Sfântul simvol,* într-acesta chip:

„Crez într-unul Dumnezeu, Părintele Atotțiitoriul...” iproci.

Și îndată arhiereul, blagoslovindu-l pre el în chipul crucii, zice:

Darul Sfântului Duh să fie cu tine.

După aceaea să aduce alesul de cliricii săi pănă la mijlocul gripsorului, spuind aducerea lui cel mai ales dintre clirici, precum s-au însămnat. Și stând alesul la mijlocul gripsorului, zice cătră dânsul [44r] arhiereul:

„Arată-ne mai ales noao în ce chip mărturisești și sâmțești despre ceale ce sânt mai de aproape numai ale uniia oricăriia dintre trei fețe a necuprinsei Dumnezeiri”.

Și alesul, cu glas mare și deschis, în auzul tuturor, ceteaște adoa scrisoare a credinții:

„Crez într-unul Dumnezeu în trei feațe deschilinite, Tatăl, zic, și Fiiul și Duhul Sfânt. Deschilinit, zic, după ceale ce sânt mai de aproape numai ale uniia oricăriia dintre feațe, nedespărțit după ființă. Pentru că toată Troița una easte și toată unința aceaeași easte. Unință, adecă, după ființă, fire și chip. Iară Troiță după ceale ce sânt mai de aproape numai ale uniia oricăriia dintre feațe și după numire. Pentru [că] o față să numeaște Tatăl, alta Fiiul și alta Duhul Sfânt. Tatăl nenăscut easte și fără de înceapere. Că nu easte ceva decât El mai întâi. Era El și pururea era Dumnezeu. Iară fără de înceapere, că nu dintr-altul, ce de la sine are a fi. Crez, mai mult, că Tatăl easte înceaperea Fiiului și a Duhului. A Fiiului pentru nașterea, iară a Sfântului Duh pentru purceadere, nici o deschilinire sau schimbare într-în [44v] săle, fără a ipostasurilor aflându-să osăbirea. Că

[113] Compară aceste mărturisiri de credință cu textul celor din *Arieraticonul*, București, 1993, pp. 87-95. Textul Mărturisirilor de credință, de la „cercarea și desemnarea ipopsifiului la treapta arhieriei”, din *Arhieraticonul* Episcopului Inochentie Micu-Klein, Roma, 1748, le-am preluat după: https://de.scribd.com/document/36445312/ Arhieraticon-vechi; precum și după:
Inochentie Micu-Klein, Arhieraticon, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, pp. 124-130.

adevărat de la Tatăl izvorăște și naște Fiiul pre Duhul Sfânt. Și Fiiul de la sângur Tatăl să naște, și Duhul Sfânt de la Tatăl purceade, și așa o înceapere propoveduiesc și un izvod cunosc: pe Tatăl, a Fiiului și a Duhului. Zic încă și pre Fiiul înceapere mai înainte de toată vreamea și fără sfârșit, nu numai ca a făpturilor înceapere și a lor întâi născut între dânsăle stăpânirea dintâi a avea (Fugi! Că aceasta easte a necuratului Arie bulguială, pentru că el a fi Fiiul făptură bârfea, așijderea și Duhul Sfânt.) Iară eu zic că Fiiul easte înceapere din Tatăl fără de înceapere, ca să nu să îngăduiască doao începeri. Iară cu înceaperea izvorului peste Fiiul a veni Duhul Sfânt, de vreame ce împreună a fi au de la Tatăl, Fiiul și Duhul Sfânt, Fiiul după a nașterii, iară Duhul Sfânt după a purceaderii cale, precum s-au zis. Nici Tatăl easte deschilinit de Fiiul, nici Duhul Sfânt de Tatăl și de Fiiul, ce desăvârșit Tatăl easte în Fiiul și în Duhul Sfânt și tot Fiiul în Tatăl și în Duhul Sfânt și tot DuhulSfânt în Tatăl și în Fiiul. Că să unesc deschilinindu-să și sânt deschiliniți unindu-să. Mărturisesc [45r] și aceasta, cum că Cuvântul lui Dumnezeu,cu Tatăl împreună veacinic, mai presus de toată vreamea fiind necuprins, fără sfârșit, până la a noastră fire s-au scoborât și au luat pe lăpădatul și de tot în păcat căzutul om, din curate și fecioreşti sângiurile sângure neîntinatei și Preacuratei Fecioarei, ca să dăruiască la toată lumea dar de mântuire pentru a sa sângură milostivire. Și a Lui față s-au făcut firilor temei și unire, crescând pruncul desăvârșit, nu după turburare sau și a firilor unite amestecare, nici din statul omului ca să fie Cuvântul și din [...] (precum zicea blăstămatul – sâmțind după învățătura jidovească – Nestorie) să să facă unirea, nici făr' înțeleagere și suflet, după învățătura lui Apolinarie celui cu adevărat fără de minte, a fi născut, că el bârfea a fi Isus Hristos în locul sufletului înțelegătoriu dumnezeirea. Iară eu propoveduiesc însuși a fi Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, ca cel ce împreună easte trupul și Cuvântul lui Dumnezeu. Și trupul lui easte însuflețit cu suflet cuvântătoriu și înțălegătoriu, care toată firească cinstea dumnezeirii Sale, după ce s-au făcut unirea, o ține, [45v] nici pierde ceva din dumnezeirea sau omenirea Sa, pentru cea mare împreunare cu Cuvântul, care însuși are un stat din doao firi împreunat și din doao lucrări slăvit, din care și în care același era unul Isus Hristos Dumnezeu nostru, care doao voi firești are, și nu din împutare cunoscut să fie că au pătimit ca un Dumnezeu, dar în trup. Iară niciodată zic că ar fi dumnezeirea pătimitoare sau ar păți în trup. Mărturisesc încă cum că Hristos au luat toate patimile, Lui neîmpotrivitoare, și ale firii noastre, afară de păcat: foamea adecă, seatea, osteninţa, lacrămile și alte aseamenea, care au și avut într-însul lucrare, nu de silă ca înnoi, ce îngăduind voia omenească cei dumnezeiești. Că de bună voie au flămânzit, de bună voie au însătat, de bună voie au ostenit, de bună voie au murit. Moare drept aceaea, răbdând pentru noi moarte, rămâind dumnezeirea fără pătimire. Pentru că el nu era supus morții, care au ridicat păcatul lumii, ce ca pre noi pre toți să ne apuce din mâna morții cu sângele său. Cu părintele Său ne-au împăcat, și luptându-să moartea cu trupul [46r] omenesc, să biruiaște de putearea dumnezeirii și să zdrobeaște, și de acolo sufletele cele din veaci legate să scot. Iară după ce au înviiat morții și în patruzăci de zile pre pământ ucenicilor s-au arătat, s-au suit în ceriu și șade în dreapta Părintelui. Iară dreapta Părintelui, zic, nu după loc s-au scris împrejur, ce dreapta Părintelui zic a fi veacinica și fără de început mărire, care mai înainte de întrupare Fiiul au avut, și după întrupare încă au avut-o. Că împreună cu cinstită închinăciune easte închinat Sfântului Trup cu dumnezeirea, nu cum că s-ar fi făcut adaugere Troiții /:sănufie:/, că Troița au rămas Troiță și după unirea unuia născut Sfântul lui Trup nedespărțit au rămas de dânsul, și iarăși cu dânsul rămâne în veaci. Pentru că cu aceaea va veni să judece vii și morți, drepți și păcătoși, și drepților pentru faptele lor ceale bune le va da plată Împărățiia Ceriurilor, pentru care aici au pătimit, iară păcătoșilor le va răsplăti cu munca de veaci, focul Gheenii cel ce niceodată nu va avea sfârșit, de care noi toți a scăpa și bunătățile cele făgă [46v] duite și adevărate a dobândi să ne învrednicească Dumnezeu în Hristos Isus Domnul nostru. Amin”.

Și îndată arhiereul zice, blagoslovind în chipul crucii pre cel ce să hirotonească:

„Darul Sfântului Duh să fie cu tine, luminându-te, întărindu-te și înțălepțindu-te pre tine în toate zilele vieții tale”.

După aceaea să aduce cel ales, de cliricii săi, până la capul gripsorului, unul din clirici propoveduind rânduiala lui, precum s-au arătat mai în sus.

Și stând cel ales la capul gripsorului, zice cătră el al triilea arhiereu:

„Arată-ne noao încă mai pe larg ce mărturisești de întruparea celui într-un stat Fiiul și Cuvântul lui Dumnezeu și câte firi mărturisești a fi într-unul și însuși Hristos Dumnezeul Nostru”.

Și acel ales înda[tă] și cu glas mare cetează a triia mărturisire așa:

„Crez într-unul Dumnezeu, părintele totputearnicul, făcătoriul Ceriului și al Pământului, văzutelor tuturor și nevăzutelor, [47r] fără de înceapere, nenăscut și fără de pricină, iară-i înceapere și izvod Fiiului și Duhului. Crez în unul născut Fiiul Lui, dintr-însul mai înainte de toți veacii născut și cu dânsul easte de o ființă, prin care toate s-au făcut. Crez și în Duhul Sfânt, carele de la Tatăl purceade și easte cu el împreună mărit, împreună veacinic și pre un scaun șezătoriu și de o ființă, aseamenea în mărire și făcătoriu făpturilor. Crez că unul născut Cuvântul Troiții cei mai presus de ființă și de viiață făcătoare s-au scoborât din ceriuri și pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire s-au întrupat din Duhul Sfânt, și din Mariia Fecioară s-au făcut om, adecă om desăvârșit s-au arătat, dar au rămas Dumnezeu și nemutat și în nimica schimbat în ființa cea dumnezeiască au fost pentru priimirea trupului, ce fără mutare au luat pre om și nici o patimă după firea cea dumnezeiască n-au avut. Cu trupul patimă și cruce au răbdat și au înviiat a triia zi din morți, s-au suit în Ceriuri și au șezut de-a dreapta Părintelui. Crez și învățăturile, obiceaiurile și tâlcuialele unii Catolicești [47v] și Apostolicești Beseareci despre Dumnezeu, lucrurile ceale dumnezeiești. Mărturisesc un botez întru iertarea păcatelor. Aștept înviiarea morților și viiața veacului viitoriu. Mărturisesc încă și o față a cuvântului întrupat și pre același îl crez și îl propoveduiesc: Hristos în doao – după întrupare – voințe și firi, ceale dintr-aceastea și din care sânt ţiind. Și așa, crez doao voință, adecă a fieștecăriia firi voințe a sa lucrare a avea. Cinstesc, însă nu cu cinstea care sângur lui Dumnezeu să cade, sfintele icoane a Domnului Hristos, Pre[a]curatei Născătoarei de Dumnezeu și a tuturor sfinților, râdicând cinstea lor la ceia ce să închipuiesc într-însăle. Iară pre cei ce nu țin aceastea, ca pre niște răucrezători îi rușinez. Dau anatemii pre Arie și pre cei ce sânt într-un gând cu el sau părtași înțăleagerii lui cei reale, pre Mațedonie și carii cu el pe dreptate au fost numiți împotrivitori Duhului. Aseamenea pre Nestorie și pre ceialalți începători de eritici și pre cei ce cu ei țin, îi lapăd și îi dau anatemii și deșchis în auzul tuturor mă lapăd de ei. Tuturor eriticilor anatema, fieștecăruia eritic [48r] anatima. Iară că Doamna noastră Născătoarea de Dumnezeu Mariia, pre unul din Troiță, Hristos Dumnezeul nostru au născut, cu tot sufletul și inima crez și propoveduiesc, care să-mi fie mie ajutătoare, sprijinitoare și folositoare în toate zilele vieții meale. Amin”.

Și isprăvindu-să această mărturisință, îl blagosloveaște arhiereul zicând:

„Darul Sfântului Duh, prin mijlocirea mea, râdică-te pre tine, iubitoriu de Dumnezeu preot și ales (cutare), în episcup păzitei de Dumnezeu Cetăți (cutare)”.

Și îndată să scoală arhiereul și toți arhiereii cu el. Iară unul dintre dânșii duce celui ales bedernița, și mulți ani îi pofteaște. După aceaea îi dă arhiereul cârja cea arhierească, zicând așa:

„Priimeaște toiagul, ca să paști înaintea ta turma lui Hristos, și supușilor tăi celor ce te vor asculta le fii toiag și sprijineală. Iară împotriva celor neascultători și nebăgători de samă să-ți fie ție toiag, ca varga îndreptării care să-i ție pre ei supt ascultare”. [48v]

După aceaea ia arhiereul pre cel ce va să să hirotonească, și împreună cu dânșii îl duce în oltariu înaintea prestolului. Și îndată îngenunchie înaintea arhiereului. Iară unul dintre arhierei, adecă cel mai mare, ia Sfânta Evanghelie și îndată, deșchisă și cu scrisoarea în jos, o pune pe capul lui și o țin arhiereii de o parte și de alta. După aceaea, în auzul tuturor, zice arhiereul:

„Cu aleagerea și priimirea iubitorilor de Dumnezeu preoților cetății (cutare). Darul cel dumnezeiesc, care totdeauna ceale neputincioasă tămăduiaște și ceale nedestoinice plineaște, rădică-te pre tine, iubitoriul de Dumnezeu preot și ales (cutate), episcup și mai mare păzitei de Dumnezeu cetăți (cutare). Să ne rugăm dară pentru el, ca să vie peste dânsul darul Preasfântului Duh”.

Și zic arhiereii de trei ori:

Doamne miluiaște-ne

Iară arhiereii țin Evangheliia și arhiereul care sfințeaște, peste capul celui hirotonit face cruce de trei ori și îl blagosloveaște, zicând:

În numele Tatălui † și al Fiiului † și al Sfântului Duh †. Acum și pururea și în veacii veacilor. Amin.

Și ținând mâna pe capul lui, așa să roagă rugăciunea:

Doamne, Dumnezeul Nostru... [49^{v}].[114]

Privitor la *ritul hirotoniei arhiereului* este de semnalat faptul că în *Arhieraticonul* lui Inochentie Micu-Klein[115] **lipsește ritul înconjurării de trei ori a Sfintei Mese, dar este prezent în *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, f. 41:**

> **Iară ajungând la dvera cea mare, îl iau pre el de mâini episcopii carii slujesc împreună cu cel dintâi, și încungiurând de trei ori sfântul prestol, cântă obicinuitele tropare: Sfinților mucenici și Mărire Ție, Hristoase, Dumnezeule și Isaiia dănțuiește. [Grigorie Maior, *Arhieraticon*, f. 41]**

În schimb, încojurul de trei ori al Sfintei Mese, înainte de rostirea rugăciunilor de hirotonie este prevăzut și la Inochentie, pentru rânduielile hirotoniei diaconului și a preotului: f. 4^{v} și f. 7^{r}-7^{v} [Ioan Chindriș, *Inochentie*..., Op. cit., pp. 80 și 83].

*

Ritul hirotoniei

Sfârșindu-se cântarea aghiosului, arhiereul stă la cornul prestolului.[116]

Și cei trei arhierei carii stau de-a dreapta aduc pe cel ce va să să hirotonească.

Iară păzitorul de cărți [Chartophylax, Χαρτοφύλαξ, Chartoularios, n.n.], de-a stânga, îi dă lui hârtia în care, de easte patriarh cel ce hirotoneaște, aceastea sânt scrise: *„Cu aleagerea și voia preaosfințiților mitropoliți și arhiepiscupi și episcopi...”*, iară de easte mitropolit: *„Cu aleagerea și voia iubitorilor de Dumnezeu episcopi și sfinților preoți...”*

Darul cel dumnezeiesc, care totdeauna ceale neputincioase tămăduiaște și ceale nedestoinice plineaște, rânduiaște pe iubitoriul de Dumnezeu preotul (cutare) episcop păzitei de Dumnezeu cetăți (cutare). Să ne rugăm pentru el, ca să vie peste dânsul darul Preasfântului Duh”.

Și carii sânt înlăuntru și afară din oltariu zic [41] de trei ori:

Doamne miluiaște-ne.

Dându-să drept aceaea acea hârtie arhiereului, păzitorul de cărți sau arhiedeiaconul, zice:

Să luăm aminte.

Arhiereul ceteaște scrisoarea în auzul tuturor, și toți răspund:

Doamne miluiaște-ne, precum s-au însămnat mai sus.

Iar arhiereul deșchide Evangheliia și, împreună cu ceilalți arhierei, o pune pe capul și grumazii celui hirotonit, și îndată făcând pe capul lui de trei ori sămnul crucii și ținând apoi mâna pe capu-i, să roagă într-acesta chip:

Stăpâne, Doamne, Dumnezeul nostru, care prin vestitul apostolul Pavel ai pus rânduiala treaptelor și a stepenelor spre slujba cinstitelor și preacuratelor tainilor Tale în Sfântul Tău oltariu, rânduind întâi apostolii, a doua prorocii, a treia învățătorii, Însuți Doamne al tuturor, și pre acest ales și vreadnic socotit de-a priimi jugul evanghelicesc și cinste arhierească prin a mea, a păcătosului, și a celor ce stau slujitori și împreună episcopi mijlocire, adecă cu venirea și cu

---

[114] Inochentie Micu-Klein, Arhieraticon, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 130.

[115] Ibidem, f. 41^{r} și 48^{v}, respectiv pp. 121 și 130, la Ioan Chindriș, *Inochentie Micu-Klein*..., Op. cit.

[116] Ibidem, pp. 121-124.

putearea și cu darul Sfântului Tău Duh, întărează-l, precum ai întărit pre sfinții apostoli și pre proroci, precum ai uns crai, precum ai sfințit arhierei, și arhieriia lui o fă nevinovată și cu [41v] toată cinstea împodobindu-l, sfânt îl arată pre el, ca ceale ce sânt spre mântuința norodului să ceae și a să auzi de tine să să învrednicească.

Vozglasenie:

Că s-au sfințit numele Tău și s-au proslăvit împărăția Ta, a tatălui și a Fiiului și a Sfântului Duh.

Și zicând Amin, unul dintre episcopi[i] ce-l hirotonesc, cu glas de taină, cât numai să-l poată auzi ceilalți episcopi și să-i răspunză, zice aceste diaconstve:

Cu pace Domnului să ne rugăm.

Pentru-pacea de sus și pentru mântuirea sufletelor noastră, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea...

Pentru arhiepiscopul nostru (cutare), preoțiia, ajutoriul, rămânerea, pacea, sănătatea și mântuirea lui și pentru lucrul mânilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru robul lui Dumnezeu (cutare), care s-au rânduit acum episcop și pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Ca milostivul Dumnezeu curată și nespurcată arhierie să-i dăruiască, Domnului să ne rugăm.

Pentru orașul acesta și toate cetățile și [42] pentru toți celora ce le trebuie ajutoriu și milă de la Dumnezeu, Domnului să ne rugăm.

Ca să ne izbăvim de tot năcazul, mâniia...

Și:

Apără, mântuiaște, miluiaște și ne păzeaște pre noi, Dumnezeule, cu darul Tău.

Pre Preasfânta Curata, pre Blagoslovita...

După ce să isprăvească acestea, arhiereul, într-același chip țiind mâna pe capul celui hirotonit, să roagă așa:

Doamne, Dumnezeul nostru, care, neputând firea omenească suferi fața dumnezeirii Tale, cu împărțirea Ta ai rânduit învățători asemenea cu noi pătimași, slujitori scaunului Tău, ca să aducă Ție jertvă și rugăciune pentru tot norodul Tău, Tu, Doamne și pre acest rânduit spre slujba darului arhieresc fă-l următoriu Ție, adevăratului păstoriu, sufletul pentru oile Tale puindu-și, orbilor povățuitoriu, lumină celor întunecați, celor nepricepuți îndreptătoriu, pruncilor învățătoriu, în lume luminătoriu, ca întorcând sufletele șie încredințate, înaintea scaunului Tău într-această viiață nerușinat să stea și plata cea mare care ai gătit celor ce pentru propovedu[42v]irea Evangheliii Tale să vor munci, să dobândească.

Vozglașenie:

Că Ție să cade a ne milui și a ne mântui pre noi, Dumnezeul nostru.

Și după ce să zice Amin, rădică Evangheliia și o pune pe prestol, și așa celui hirotonit îi pune omoforul, zicând:

Vreadnic!

Și într-acesta chip și clerosul zice:

Vreadnic!

După aceaea arhiereul cel ce l-a hirotonit sărută pe cel hirotonit. Așișderea fac și ceilalți episcopi. Și isprăvind lauda cea obicinuită, să suie în sintroh, adecă în scaunele ceale de după prestol.

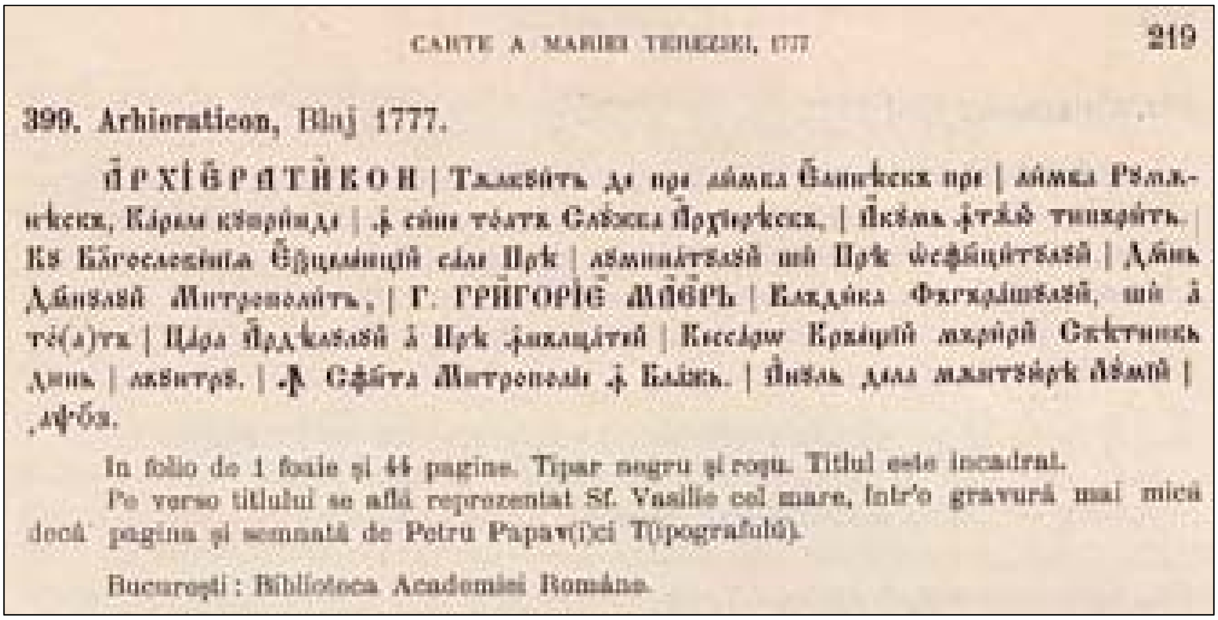
Și cel hirotonit, șezând mai întâi de ceilalți, cetind Apostolul zice:

Pace...

Și mai întâi decât ceialalți să cuminecă cu scumpul trup și sângele Domnului Hristos. Și însuși cel hirotonit împarte cuminecătura arhiereului celui ce l-au hirotonit și celorlalți. [43]

Inochentie Micu-Klein a conceput acest tip de *Arhieraticon*, pentru nevoile lui și ale urmașilor săi în scaunul Episcopiei Făgărașului, după cum el însuși mărturisește în indicația de tipic de la

sfârşitul versiunii a doua a *Rănduielii împlântării sfintei cruci*, la zidirea bisericii, f. 23^{v}-24^{r}: După aceaea taie formă ca aceasta în crucea cea de lemn, apoi scrie: „Împlântarea crucii, cu darul Preasfântului Duh făcută de smeritul al Făgăraşului, grecilor şi ruşilor, rumânilor, oraşului episcop şi în cinstita besearică N, locului N pusă, împărăţind pre[a]creştinul domnul N în luna N, ani văleatul N.[117]

CARTE A MARIEI TEREZEI, 1777 219

399. Arhieraticon, Blaj 1777.

АРХІЄРАТІКОН | Тълмъчит де пре лимба Єлинѣскъ пре | лимба Рꙋмънѣскъ, Каре купринде | ꙟ сине тоатъ Слꙋжба Архиерѣскъ. | Акꙋм ꙟтѫю типърит. | Кꙋ Благословеніа Єѯцеленцій сале Пре | лꙋминатꙋлꙋй ши Пре ѡсфинцитꙋлꙋй | Домн Домнꙋлꙋй Митрополит, | Г. ГРИГОРІЄ МАІОРЬ | Владика Фъгърашꙋлꙋй, ши а тоатъ | Цара Ардѣлꙋлꙋй а Пре ꙟналцатей | Кесарѡ Кръещи мърири Сфетник дин | лъꙋнтрꙋ. | ꙟ Сфнта Митрополие ꙟ Блаж. | Анꙋл дела мѫнтꙋире лꙋмий | ,аѱоз.

In folio de 1 foaie şi 44 pagine. Tipar negru şi roşu. Titlul este încadrat.
Pe verso titlului se află reprezentat Sf. Vasilie cel mare, într'o gravură mai mică decât pagina şi semnată de Petru Papav(i)ci T(ipograful).

Bucureşti: Biblioteca Academiei Române.

Arhieraticonul Episcopului Grigorie Maior al Făgăraşului (1772-1782, † 1785), Blaj, 1777, la: BIANU Ioan şi HODOŞ Nerva, *Bibliografia Românească Veche 1508-1830* [BRV], vol. II, 1717-1808, Bucureşti, Socec, 1910, p. 219.

*

4. ARHIERATICONUL

Episcopului Grigorie Maior, Blaj, 1777[118]

Cuprinsul[119]

---

117 Inochentie Micu-Klein, Arhieraticon, Ediţie după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriş, Transcrierea textului: Florica Nuţiu şi Ioan Chindriş, România Press, Bucureşti, 2000, pp. 45 şi 103.

118 Vezi: *Arhieraticonul lui Grigorie Maior Blaj 1777*, Studiu introductiv Călin-Daniel PAŢULEA şi Florica-Elisabeta NUŢIU, Studiu filologico-lingvistic Florica-Elisabeta NUŢIU, Prefaţă de P.S. Dr. Virgil Bercea, 2007, Editura University Press, Târgu-Mureş, 214 p. [textul *Arhieraticonului* se află la pp. 117-207, adică în Anexa volumului, la „Facsimile şi text transcris"].

119 Compară cu: *Arhieraticonul lui Grigorie Maior Blaj 1777*, Studiu introductiv Călin-Daniel PAŢULEA şi Florica-Elisabeta NUŢIU, Op. cit., p. 40.

Dacă Arhieraticonul Mitropolitului Ștefan I al Ungrovlahiei, de la mijlocul secolului al XVII-lea, reprezintă faza de tranziție al acestei cărți de altar, de la manuscris, la carte tipărită și de la text slavon și grecesc, la traducerea românească, ediția de la Blaj, din 1777, pune bazele *școlii românești de arhieraticoane*, care este o sinteză între „școala venețiană", din 1679, „școala pariziană", din 1643 și 1647, și „școala slavonă", de la Kiev și Moscova.[120] Abia prin ediția de la București, din 1993 se va renunța la „tipul blăjan" de Arhieraticon, adoptându-se „tipul slavon" de „Liturghier arhieresc" sau *Slujebnic arhieresc*, Архиерейский Чиновник,[121] prin includerea în el a Liturghiilor celebrate cu arhiereu și alte slujbe legate de *Caeremoniale Episcoporum*.[122]

Dacă facem o radiografie a arhieraticoanelor de la Paris și de la Veneția, putem observa că primele (Paris, 1643 și 1647) nu sunt concepute ca și *cărți de altar*, fiind mai degrabă „o enciclopedie", după cum se exprimă cei doi autori Florica-Elisabeta NUȚIU și Călin-Daniel PAȚULEA, și răspunzînd unui scop de studiu și informație liturgică a unor teologi catolici, interesați și cunoscători ai valorilor și de tezaurului liturgic, al Bisericii Ortodoxe a Răsăritului, în timp ce *Arhieraticonul* grecesc de la Veneția, din anul 1679 și cel din 1714, răspund cerințelor unei cărți de ritual.

f. 23

RĂNDUIALA CARE SĂ FACE LA PUNEREA ARHIMANDRITULUI

Mai nainte fiind arhiereul în mânăstire, și de va voi să slujască Liturghie, să îmbracă în toate odăjdiile arhiereşti şi înceape: Bine e cuvântat. Sfinte Dumnezeule. tropariul hramului sfintei mânăstiri. Slava şi

f. 25

acum.

De-aci să aduce cel ales dintre ieromonaşii mânăstirii, înaintea arhiereului întru acest chip:

Aduce-să preacinstitul ieromonah (Cutarele) și ales, cu întărire a îndemna cătră sfintele rugăciuni, și ca să se puie în scaunul igumeniei şi a păstoriei sfintei mânăstiri (Cutarea). Și cu a doao chemare strigă arhiereul:

Dumnezeiescul dar al Sfântului Duh, să fie cu tine, să te lumineaze, să te întărească și să te înțelepțească pre tine, în toate zilele vieții tale.

Și zice un preot cu glas mare: Să luom aminte.

Iară arhiereul, puind mâinile preste el, zice rugăciunea aceasta:

Dumnezeule, Cela ce pururea porți grijă de mântuirea omenească, Cela ce și această turmă cuvântătoare întru una o aduni, Însuţi Stăpâne al tuturor, cu nemăsurata Ta iubire de oameni, păzeaşte pre robul Tău acesta fără de prihană, ca totdeauna să păzească poruncile Tale, şi nici o oaie să nu piiarză sau lupul să strice vreuna, pre robul Tău acesta zic, care au plăcut Ţie a să pune igumen aceştii turme, arată-l vreadnic de bunătate, şi cu toate faptele bune îl împodobeaşte, ca prin faptele sale, să fie pildă supuşilor săi, ca şi ei să urmeaze petreacerea lui cea fără prihană, şi împreună cu dânşii neosândit să stea la înfricoşata Ta judecată.

Vozglaşenie.

---

[120] Vezi și: *Arhieraticonul lui Grigorie Maior Blaj 1777*, Studiu introductiv Călin-Daniel PAȚULEA și Florica-Elisabeta NUȚIU, Op. cit., p. 37.

[121] Mai precis: Чинóвник архиерéйского священнослужителя;

[122] Prof. Dr. Ioan MOGA, *Contribuțiuni privitoare la tipărirea cărților bisericești în veacul XVIII pentru românii din Transilvania și Ungaria*, în vol. *Omagiu Înalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Bălan Mitropolitul Ardealului*. La douăzeci de ani de arhipăstorire, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1940, pp. 584-593.

Că a Ta easte împărăţiia și a Ta easte putearea.

Şi îndată, un preot zice:

Cu pace, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru Episcopul nostru (Cutarele) și pentru lucrarea mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru (Cutarele), care s-au pus acuma igumen și păstoriu sfintei mânăstiri (Cutăriia).

Ca iubitoriul de oameni Dumnezeul nostru în pace și întru unire şi întru bun stat pe fraţii lui să-i păzească, Domnului să ne rugăm.

Pentru toţi fraţii noştri, Domnului să ne rugăm.

Pentru sfântă mânăstirea aceasta, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să ne izbăvim noi, de tot necazul, mâniia și

f. 27

nevoia, Domnului să ne rugăm.

Apără, mântuiaşte, miluiaşte şi ne păzeaşte pre noi, Dumnezeule, cu darul Tău.

Pre Preasfânta curata, preablagoslovita, slăvita, Stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea şi pururea Fecioara Mariia.

Cu toţi sfinţii pomenindu-O, pre noi înşine, şi unul pre altul, și toată viiaţa noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

Vozglaşeniia.

Că Tu eşti Cela ce sfinţeşti toate și Ţie, mărire înălţăm Tatălui şi Fiiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea și în veacii veacilor. Amin.

Arhiereul: Pace tuturor. Diiaconul: Capetele voastre, Domnului să le plecaţi.

Arhiereul: Pleacă, Doamne, ureachiia Ta și auzi rugăciunea noastră și pre robul Tău acesta, îl fă igumen sfintei mânăstirii aceştiia, credincios și înțelept ispravnic turmei, care în ea au crezut lui darul Tău, ca întru toate să facă voia Ta și să se învrednicească Împărăţiei Tale cei cereşti.

Vozglaşeniia.

Cu darul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiiului Tău, cu Care împreună bine eşti cuvântat, cu Preasfântul și Bunul și de viiaţă făcătoriul Duhul Tău, acum şi pururea și în veacii veacilor.

După aceastea, îl pune în scaun în mijlocul bisearicii şi ia de la dânsul mantiia, şi-i dă alta noao, zicând:

Să pune în scaun robul lui Dumnezeu (Cutarele) și să face igumen și păstoriu sfintei mânăstiri (Cutăriia).

Și-l râdică toţi călugării de trei ori zicând: Vreadnic e.

Şi episcopul sărută pe igumen, aşijderea şi ceialalţi călugări toţi. Și arhiereul îi dă lui cârja, zicând:

Priimeaşte toiagul acesta, cu care răzmându-te, vei paşte turma ta, că vei să dai seamă pentru dânsa în zioa judecăţii Dumnezeului nostru.

După aceaea, pohtesc arhiereului: Mulţi ani.

Aşijdirea și igumenului.

Şi să înceape Liturghiia.

f. 29

Rănduiala hirotoniii episcopului, [f. 29–47]

Preoții și diaconii, de la arhiereul cel dintâiu luund blagoslovenie, întră în oltariu și să îmbracă cu toate odăjdiile preoțești, iară unul dintre preoți face proscomidiia.[123] Ieșind diiaconii cu trichiriia, fac plecăciune arhiereului. Iară arhiereul, sculându-să de pre scaun, stă înaintea sfintelor

---

[123] **Ierom. Petru PRUTEANU – Edineţ, Basarabia, *Proscomidia după Liturghierul lui Macarie ieromonahul (1508). Particularităţi*, ms. dact., 11 p., incl. 2 anexe il.**

dveri, și luund vreame, după obiceaiu, vine în mijlocul bisearicii și șade în locul cel gătit, până vin și ceialalți doi arhierei, împreună slujitori, și i să pleacă, și așa, intră în oltariu și să îmbracă cu podoabele arhierești. Și vine și cel ales de ia blagoslovenie de la arhiereu, și intră în oltariu și ia epitrahilul și felonul. Atunci arhiereul să scoală și să îmbracă cu toate odăjdiile arhierești. De-aici, diiaconii chiiamă pre arhierei și pre preoți să iasă din oltariu. Atunci, ieșind, stau după rânduiala lor, stând de amândoao părțile arhiereului. Iară cel ales fiind în oltariu, și vulturul gătit înaintea sfintelor dveri jos, și intră doi diiaconi pre dvera cea împărătească și aduc afară pre cel ales, țiind în mâini Sfânta Evanghelie, și stă la coada vulturului, iară unul din diiaconi strigă: Să luom aminte. Și zice arhiereul cel dintâiu celui ales: Ce ai venit a ceare de la noi? Iară cel ales, deșchizând Sfânta Evanghelie, zice cu glas mare:

Eu, (Cutarele), cu mila lui Dumnezeu ales a Preasfintei
Mitropolii (Cutăriia) să mă hirotonesc de mâinile Tale.
Și iarăși arhiereul răspunde, zicând: Dară ce crezi?
Și cel ales cu mare glas zice sfântul simbol întru acesta chip:
Crez întru Unul Dumnezeu Tatăl Atotțiitoriul. Iproci. și
Îndată arhiereul îl blagosloveaște în chipul crucii, zicând:
Darul Preasfântului Duh să fie cu tine. De-aci să aduce cel ales de cliricii săi până la mijlocul vulturului. Și-l întreabă arhiereul și-i zice:
Vesteaște noao la arătare în ce chip mărturisești despre trei
ipostasuri a necuprinsei Dumnezeiri.

f. 31

Și cel ales, cu glas luminat și înalt,
în auzul tuturor zice:

Crez întru Unul Dumnezeu în trei feațe osebit: Tatăl zic și Fiiul și Sfântul Duh. Osebit zic după feațe, iară nedespărțit după ființă. Pentru că toată Troița Una easte și toată unința aceeași easte. Unime cu adevărat după ființă, după fire și după chip. Iară Troiță, după osebiri și numire. Pentru că o față să cheamă Tatăl, alta Fiiul, alta Duhul Sfânt. Tatăl nenăscut easte și fără început. Că nu easte altceva decât Dânsul mai nainte. Era El și pururea era Dumnezeu. Dară fără început, pentru că nu de la altul, ci de la Sine are a fi. Crez încă că Tatăl easte înceaperea Fiiului și a Duhului. A Fiiului cu adevărat pentru naștere, iară a Sfântului Duh pentru purceadere, tocma făr<ă> de nici o despărțire sau schimbare, fără numai aflând osebirea ipostasurilor. Că adevărat Tatăl naște pre Fiiul și izvoraște pre Duhul Sfânt, iară Fiiul de la singur Tatăl să naște și Duhul Sfânt de la Tatăl purceade, și așa un început propoveduiesc și un izvor cunosc: pre Tatăl a Fiiului și a Duhului. Zic iarăși pre Fiiul a fi început preste toate veacurile și nehotărât, nu numai ca începutul făpturilor și ca întâiul născut întru dânsele a stăpâni locul cel dintâiu (departe să fie). Că aceasta easte nebuniia nedumnezeirii arienești. Pentru că el, cel cu nume de urâciune huliia a fi făptură pre Fiiul, precum și pre Duhul Sfânt, iară eu zic pre Fiiul a fi început de la Tatăl fără înceapere. Ca să nu să crează doao înceaperi, iară cu începutul izvorârii preste Fiiul a veni pre Duhul Sfânt, fiindcă din împreună și deodată au a fi de la Tatăl, Fiiul și Duhul Sfânt acela după urmarea nașterii. Acesta după a purceaderii, precum s-au zis. Și nici Tatăl de la Fiiul easte despărțit, nici Duhul Sfânt de la Tatăl și de la Fiiul, ci desăvârșit Tatăl easte în Fiiul și în Duhul Sfânt, și tot Fiiul easte în Tatăl și în Sfântul Duh, și tot Sfântul Duh easte în Tatăl și în Fiiul. Că să unesc cu despărțire și se despărțesc cu unire. Iarăși mărturisesc că Cuvântul lui Dumnezeu, Cel împreună veacinic cu Tatăl, Cel ce easte mai

f. 33

nainte de toți veacii, necuprins, fără de sfârșit s-au pogorât până la a noastră fire, și pre omul cel cu totul lepădat și cu totul în păcate afundat, au priimit din curatele și fecioreștile sângiuri a singurei preacuratei și neîntinatei Fecioarei, ca la toată lumea darul cel mântuitoriu, pentru a sa milostivire să dăruiască. Și fața Lui s-au făcut temelie și unime firilor, nu cu puțină creaștere Prunc

desăvârşit, nici după turburarea sau amestecarea, sau şi împreunarea firilor celor împreunate şi unite; nici din ipostasul omului ca să fie cuvânt şi din stat să se facă unime, precum au crezut jidoveaşte blestematul Nestorie. Nici încă, fără de înţăleagere şi suflet a fi născut, precum au crezut nebunul Apolinarie, că el Dumnezeirea în loc de suflet înţelegătoriu a fi într-însul să înşăla. Iară Eu îl propoveduiesc a fi Dumnezeu desăvârşit şi om desăvârşit Însuşi, ca cel ce easte împreună trup, easte şi Cuvântul lui Dumnezeu şi Trupul Lui easte însufleţit cu adevărat şi înţelegătoriu, Care şi toată vredniciia cea firească a Dumnezeirii Sale stăpâneaşte. Şi după unimea făcută şi nimic nu piiarde din Dumnezeire sau omenire pentru cea prea mare împreunare cătră Cuvânt, Carele şi acelaşi o faţă din doao firi alcătuită şi cu doao lucrări înfrumsăţată stăpâneaşte, din care şi întru care, Unul Însuşi era Isus Hristos, Dumnezeul nostru, Carele are doao voinţe fireşti, iară nu după păreare. Să se ştie cum că adevărat au pătimit ca Dumnezeu, iară cu trupul. Iară Dumnezeirea pătimaşă sau pătimitoare în trup nicidecum zic. Mărturisesc încă cum că El au priimit patimile toate care Lui nu să împotriviia şi ale firii noastre afară de păcat, adecă: foame, seate, osteneală, lacrămile şi cealealalte aseamenea, care şi întru Dânsul au lucrat. Nu cu silnicie ca şi întru noi, ci supuindu-să voia omenească cei dumnezeieşti. Că de voie au flămânzit, de voie au însetat, de voie au ostenit, de voie au murit. Deci moare moartea pentru noi răbdându-o, iară Dumnezeirea nepătimitoare rămâind. Că El morţii nu era supus, Carele şteարge păcatul lumii, ci ca să ne izbăvească pre noi, pre toţi, din mâinile ceale răpitoare a morţii cu Sângele Său, Însuşi cu Părintele Său, pre noi ne-au împăcat şi moartea întâmpinând trupul omenesc de tăriia Dumnezeirii să biruiaşte şi să surpă. Şi de-aci sufletele

f. 35

ceale din veac legate să slobozesc, iară după ce din morţi au înviat şi în patruzeci de zile cu ucenicii pre pământ s-au arătat, în ceriuri s-au suit şi şade de-a dreapta Tatălui. Iară dreapta Tatălui zic, nu cea din loc sau scrisă împrejur, ci dreapta Tatălui zic, slava cea veacinică şi neîncepută carea o au avut Fiiul înaintea întrupării şi după întrupare, aşijderea stăpâneaşte. Că împreună easte închinat Trupul cel Sfânt al Lui cu Dumnezeirea, cu cinste dumnezeiască, nu pentru că s-ar fi făcut adaogere Troiţei (să nu fie). Că Troiţa au rămas Troiţă şi după împreunarea Unului-Născut, Trupul cel Sfânt al Lui fără de despărţire s-au alcătuit eişi, ci şi cu Dânsul de acum până în veaci va rămânea. Cu acelaşi, iară va veni să judece viii şi morţii, drepţii şi păcătoşii. Şi celor drepţi, adevărat va răsplăti după faptele bunătăţilor lor şi Împărăţia Ceriurilor, pentru că au pătimit pentru Dânsul, iară păcătoşilor, veacinica pedeapsă va da focul cel nestins al gheenii, de a căruia ispitire pre noi, pre toţi, a ne păzi şi făgăduinţelor şi preacuratelor bunătăţi a ne împărtăşi să ne învrednicească Dumnezeu în Hristos, Isus Domnul nostru. Amin.

Şi îndată arhiereul blagosloveaşte, în chipul crucii
Pre cel ce va să se hirotonească, zicând:

Darul Preasfântului Duh să fie cu tine, să te lumineze, să te întărească şi să te înţelepţească pre tine în toate zilele vieţii tale.

Deci să aduce de cliricii săi până la capul vulturului, iară unul din clirici adevereazǎ vestind hirotonia lui, şi după ce stă cel ales pe capul vulturului, zice al treilea arhiereu cătră dânsul:

Tâlcuiaşte-ne noao încă ce mărturiseşti despre ipostasul întrupării a Fiiului şi a Cuvântului lui Dumnezeu, şi câte firi crezi în Unul şi Acelaşi Hristos, Dumnezeul nostru. Şi îndată cel ales ceteaşte şi a treia mărturisire cu glas mare:

Crez întru Unul Dumnezeu, Tatăl Atotţiitoriul, Făcătoriul ceriului şi al pământului, văzutelor tuturor şi nevăzutelor; fără de început cu adevărat, nenăscut şi nepricinuit, iară înceaperea cea firească şi izvorul Fiiului şi a Duhului. Crez întru Unul-Născut Fiiul Său, Cel născut dintr-Însul fără curgere şi fără vreame, şi de o fiinţă cu Dânsul, prin Carele toate s-au făcut.

f. 37

Crez și în Duhul Sfânt, Carele de la Tatăl purceade și împreună cu Dânsul easte mărit, ca cel împreună veacinic și împreună pre scaun șăzătoriu și de o ființă, de o mărire și făcătoriul fâpturilor. Crez întru Unul și același Unul-Născut, Cuvântul al ceii peste ființă și de viață făcătoarei Troițe, cum că din ceriuri s-au pogorât și pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire s-au întrupat din Duhul Sfânt și din Mariia Fecioara om S-au făcut, adecă om desăvârșit s-au arătat și încă Dumnezeu au rămas și nu s-au prefăcut, nici s-au schimbat în ceva împrejurul ființei dumnezeiești pentru unirea cu trupul, ci fără de mutare au priimit pre Omul Carele după fire dumnezeiască de patimă slobod fiind, cu trupul patimă și cruce au răbdat și a treia zi din morți au înviat, în ceriuri S-au suit și șade de-a dreapta lui Dumnezeu și Tatăl. Crez și așezământurile și învățăturile a uniii Catolicești și Apostolicești Bisearici despre Dumnezeu și lucrurile dumnezeiești. Mărturisesc un botez întru iertarea păcatelor, aștept înviiarea morților și viiața veacului ce va să fie. Și iarăși mărturisesc o față a Cuvântului celui întrupat, și pre Acela îl crez și propoveduiesc a fi Hristos, Carele după întrupare în doao voințe și firi, Care dintru aceastea și din care sânt le ține. Așijderea crez doao voințe, adecă, voințele a amândurora firilor după a sa lucrare. Așijderea cinstesc cu plecăciune, iară nu cu închinăciune sfintele și cinstitele icoane ale lui Hristos și a Preacuratei Maicii lui Dumnezeu și a tuturor sfinților, și cinstea lor o suiu la Acela pre carele îl arată. Iară pre cei neînțelegători și cu hulă răzvrătitori îi leapăd. Anatemisesc pre Arie și pre cei întru un gând cu dânsul sau pre cei părtași rătăcirilor lui; pre Machedonie și carii cu dânsul s-au zis pizmași Duhului; pre Nestorie, așijderea și pre ceialalți începătorii eresurilor și pre cei întru un înțeles cu dânșii leapăd și anatemisesc, și luminat cu mare glas îi proclezesc. Tuturor eriticilor anatema! Celor deplin eriticilor anatema! Iară pre Preasfânta de Dumnezeu Născătoarea Maria, cu cuget curat și cu adevărat o mărturisesc și propoveduiesc, cum că pre Unul din Troiță Hristos, Dumnezeul nostru L-au născut cu trup, Carea cu adevărat easte folositoare, acoperitoare și apărătoare în toate zilele vieții meale. Amin

f. 39

Și săvârșind această mărturisire, arhiereul îl Blagosloveaște, zicând:

Darul Preasfântului Duh, prin smerenia mea te râdică pre tine de Dumnezeu iubitoriul preot și ales (Cutare), să fii episcop de Dumnezeu păzitei cetăți (Cutare). Și îndată să scoală arhiereul și ceilalți cu dânsul. Iară unul dintru dânșii aduce celui ales așternutul genunchelor și mulți ani pohtesc toți episcopului celui ce să hirotonеaște.

Deci arhiereul îi dă cârja cea arhierească, zicând:

Priimeaște toiagul, ca să paști turma lui Hristos cea încredințată ție, și celor ascultători supuși ție să fii toiag și sprijinirea, iară pre cei neascultători și întăriți la cerbicie cu acest toiag să-i pedepsești, ca cu toiagul îndreptării pre dânșii în credință să-i păzești.

Și iarăși zice cel ales: Eu, (Cutare), cu mila lui Dumnezeu ales al Preasfintei Mitropolii (Cutare) supus mâinilor tale spre hirotonire.

Și iau de la dânsul Evanghelia și o pun pre sfântul prestol, iară diaconii îl aduc înaintea arhiereului, zicând aceasta:

Porunceaște. Porunciți. După rânduială, iară arhiereul blagoslovindu-l pre el, zice:

Darul Preasfântului și de viiață făcătoriului Duh, prin mâinile smereniii noastre te pune mitropolit (sau) episcop a Sfintei Mitropolii (sau) Episcopii (cutăriia). Și cântăreții zic: În mulți ani.

Deci cel ales sărută mâna arhiereului, iară arhiereul pre dânsul în frunte și pe umere, întru acesta chip, și cei doi împreună slujitori. Deacii, iară să întoarce și stă acolo pe vultur și doi preoți din cei mai mari, țiindu-l pre dânsul, îl aduc cătră arhierei zicând: Porunciți ca și diaconii.

Iară arhiereul, blagoslovindu-l pre el zice:

Darul Preasfântului și de viiață făcătoriului Duh să fie cu tine acum și pururea și în veacii veacilor. Cântăreții cântă: Întru mulți ani.

Și iară îl sărută pre el câte trei arhierei ca și mai nainte. După aceaea întră în oltariu și să îmbracă în toate

f. 41

odăjdiile preoțești și să înceape Sfânta Liturghie și el nu iasă la vâhod. Și să împart lumini tuturor cliricilor și mirenilor celor din bisearică, iar după Aghios și după cântarea cea de pohtire „a mulți ani", îl iau pre el doi preoți de amândoao laturile și aducându-l pre ușa cea despre miiazănoapte, stau în mijlocul bisearicii și-l îndeamnă pre el, zicând aceasta: Poruncește. Porunciți. Poruncește, Stăpâne Sfinte.

Iară ajungând la dvera cea mare, îl iau pre el de mâini episcopii carii slujesc împreună cu cel dintâi, și încungiurând de trei ori sfântul prestol, cântă obicinuitele tropare: Sfinților mucenici și Mărire Ție, Hristoase, Dumnezeule și Isaiia dănțuiește.

Iară după aceasta, arhiereul cel dintâiu să suie în locul cel de sus care easte înaintea sfântului prestol, și arhiereii cei ce stau de-a dreapta, aduc pre cel ce va să se hirotonească, și el pleacă amândoao genunchele și pune amândoao mâinile pre sfântul prestol întocmite una peste alta, și-și pune preste eale fruntea sa cu evlavie. Iară arhiereul pune pre capul celui ce va să se hirotonească omoforul și Sfânta Evanghelie. Vine hartofilaxul din partea cea stângă și îi dă lui hârtie în care e scris:

De easte patriiarh cel ce să hirotonească, aceasta:
Cu aleagerea și cu voia cea din împreună a Preasfințiților
Mitropoliți și Arhiepiscopi și Episcopi,
iară de easte mitropolit, aceasta:
Cu aleagerea și cu voia cea dimpreună a iubitorilor de
Dumnezeu episcopi și a preacuvioșilor preoți.

Darul cel dumnezeiesc carele totdeauna ceale neputincioase le tămăduiaște și ceale ce lipsesc le plineaște, pre iubitoriul de Dumnezeu preot (Cutare) îl pune episcop păzitei de Dumnezeu cetăți (Cutăriia). Să ne rugăm pentru dânsul și ca să vie preste dânsul darul Preasfântului Duh.

Și cei din oltariu și cei din afară cântă: Doamne miluiaște-ne, de trei ori. Și după ce dă această hârtie arhiereului, hartofilaxul sau arhidiiaconul zice: Să luom aminte. Arhiereul ceteaște ceale scrise, de aud cei ce stau împrejur și toți strigă: Doamne miluiaște-ne, precum mai sus s-au

f. 43

arătat. Iară arhiereul deșchide Evangheliia, și cuprinzându-o cu ceilalți arhierei, o pune pre capul și pre grumazii celui hirotonit.

De-aci, face trei cruci preste capul lui, și ținând mâna pusă preste el, să roagă așa:

Stăpâne, Doamne, Dumnezeul nostru, Cela ce prin preaslăvitul Tău apostol Pavel ne-ai așăzat noao rânduieli a treaptelor și a cinurilor spre slujba și jârtvirea cinstitelor și celor fără de prihană Tainelor Tale, întru sfântul Tău jărtveanic întâiu pre apostoli, a doao pre proroci, a treia pre învățători. Însuți, Stăpâne al tuturor, și pre acest ales și vreadnic socotit ca să ia jugul Evangheliii și vredniciia arhieriei, prin mâinile meale, păcătosului, și a celor împreună cu mine slujitori și episcopi, și cu venirea și cu putearea și cu darul Sfântului Tău Duh întăreaște-l, precum ai întărit pre Sfinții Tăi apostoli și proroci, precum ai uns pre împărați și ai sfințit pre arhierei, și arhieriia lui fără prihană o arată, și împodobindu-l cu toată curățiia, îl arată sfânt, ca să fie vreadnic a ceare ceale ce sânt spre mântuirea norodului și să-l asculți pre el. Că s-au sfințit Numele Tău și s-au proslăvit Împărățiia Ta, a Tatălui și a Fiiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în veacii veacilor.

Și după Amin, zice unul din episcopii cei ce hirotonesc cu glas încet cât numai de la cei de aproape arhierei să poată auzi, ca să-i răspunză la aceastea ale diiaconului.

Cu pace, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru Arhiepiscopul nostru (Cutarele), preoțiia, apărarea, petreacerea, sănătatea și mântuirea lui și pentru lucrul mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru robul lui Dumnezeu (Cutarele), care acum s-au pus episcop și pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitoriul de oameni Dumnezeul nostru arhierie curată și fără prihană să-i dăruiască, Domnului să ne rugăm.

Pentru orașul acesta și pentru toate cetățile și sate-

f. 45

le și pentru cei ce cu credință lăcuiesc într-însele, Domnului să ne rugăm.

și pentru toți, celor ce le trebuiesc ajutoriu și acoperire de la Dumnezeu, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să ne izbăvim noi de tot necazul, mâniia și nevoia, Domnului să ne rugăm.

Pre Preasfânta curata, preablagoslovita, slăvita Stăpîna noastră Născătoarea de Dumnezeu şi pururea Feciioară Mariia, cu toţi sfinţii pomenindu-o, pre noi înşine și unul pre altul şi toată viiaţa noastră, lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

Şi după ce să zic aceastea, arhiereul întru acelaşi chip ţiind mâinile pe creaştetul celui hirotonit, să roagă aşa:

Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce pentru firea omenească, carea nu poate suferi arătarea fiinţii Dumnezeirii Tale, cu isprăvniciia Ta milostivindu-Te ai rânduit învăţători aseamenea noao pătimaşi a ţinea scaunul Tău, ca să-Ţi aducă Ţie slujbă şi jârtvă pentru norodul Tău, Tu Hristoase, și pre acesta ce s-au pus ispravnic darului arhieresc, fă-l următoriu Păstoriului celui adevărat, ca să-şi puie sufletul său pentru oile sale, povăţuitoriu orbilor, lumină celor ce şed întru întunearec, învăţătoriu celor neînvăţaţi, dascal pruncilor, lumină lumii, înnoind sufletele ceale încredinţate luişi întru această viiaţă, să stea fără de ruşine înaintea Divanului Tău şi să dobândească plata cea mare, care ai gătit celor ce s-au ostenit pentru propoveduirea Evangheliii.

Vozglaşeniia.

Că Ţie să cade a ne milui şi a ne mântui pre noi, Dumnezeule, şi Ţie mărire înălţăm, Tatălui şi Fiiului şi Sfântului Duh, acum și pururea și în veacii veacilor.

Și după Amin, râdică Evangheliia și o pune pre sfântul prestol și așa, celui hirotonit, îi pune omoforul zicând: Vreadnic e. Aşijderea şi clerul zice aceasta:

După aceaea, cel ce hirotoneaşte, sărută pre cel hirotonit și ceialalţi episcopi. Şi săvârşindu-să obicinuita laudă, Tωn despotin merg a şădea împreună, și cel hirotonit şade înaintea celoralalţi. Şi după Apostol, dă pace şi mai nainte de toţi să cuminecă cu Cinstitul Trup şi Sânge a lui Hristos şi el împărţeaşte cuminecătura arhiereului celui ce l-au hirotonit și celoralalţi, carii să cuminecă.

***

Arhieraticoanele ardelenești, 1748 și 1777 sau între textele episcopilor Inochentie Micu-Klein și cele ale lui Grigorie Maior:

Asemănări și particularități

Nu cunoaştem traseul parcurs de Arhieraticonul lui Inochentie Micu-Klein, după anul 1768, dar toți cercetătorii sunt de acord cu faptul că el a fost folosit de Grigorie Maior și de către colaboratorii acestuia, pentru pregătirea ediției de la Blaj, din anul 1777.[124] Noi credem că Ioan

[124] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, pp. 59-60.

Micu-Klein, nepotul Episcopului, care va rămâne cu Inochentie, până la moartea lui, la revenirea lui în Transilvania, [odată cu celelalte cărți din biblioteca romană a Episcopului], a luat manuscrisul cu sine, făcându-se la un moment dat detașarea *Arhieraticonului* de restul fondului de carte al Episcopului Inochentie Micu-Klein, pentru că, probabil, la fost predat predat episcopului Grigorie Maior sau altui colaborator al acestuia, după cum voi arăta în rândurile următoare. Cei doi istorici Florica-Elisabeta Nuțiu și Ioan Chindriș au găsit suficiente similitudini, între cele două texte de arhieraticoane, pentru a exclude în mod categoric ideea de „coincidențe". Chiar și în acest caz, cele menționate pe pagina de titlu a *Arhieraticonului*, de la Blaj, din anul 1777, corespund cu realitatea adevărului istoric, chiar dacă se impune o explicație: [Arhieraticon], „*Tâlcuit de pre limba Elinească, pre limba Rumânească, carele cuprinde în sine toată Slujba Arhierească, acum întâiu tipărit.*". Nu se exclude faptul că Grigorie Maior ar fi folosit la Roma originalul grecesc, probabil dintre arhieraticoanele tipărite la Veneția, sau chiar versiunile pariziene ale lui Isaac Habert (1643 și 1676) și Iacob Goar (1647 și 1730 [Veneția]), dar *Arhieraticonul* său este foarte mult tributar sau dependent și de manuscrisul lui 1nochentie Micu-Klein, de la Roma, din anul 1748. Este tributar manuscrisului de la Roma, din anul 1748, pentru că l-a cunoscut încă în faza în care Inochentie Micu-Klein lucra la traducerea și la redactarea lui, până în anul 1747, când Grigorie Maior a revenit în Transilvania, la Blaj. Să nu uităm că Grigorie Maior a fost trimis la studii, la Colegiul de Propaganda Fide, de la Roma, chiar de Episcopul Inochentie Micu-Klein, unde a stat din anul 1740, până în anul 1747, luându-și doctoratul în filosofie și în teologie (bogoslovie). De la Roma a revenit în anul 1747, cu un an înainte ca Episcopul Inochentie Micu-Klein să-și fi încheiat de tradus și de redactat *Arhieraticonul*, în 1748. Se poate întâmpla că Grigorie Maior să fi văzut și să fi asistat la acțiunile de traducere și de redactare al acestei lucrări sau să fi purtat discuții pe această temă, cu Episcopul lui binefăcător, aflat acum în exil, și pe care-l vizita singur ori împreună cu ceilalți alumni români, din Cetatea Eternă: Silvestru Caliani și Petru Iacob, Toma Popovici și Teodor Bulea (ambii din Oradea) etc. În acest caz, *Arhieraticonul* a fost o temă, care pe Grigorie Maior trebuie să-l fi preocupat din tinerețe, și să fi început să adune documentația necesară, încă din timpul studiilor romane. Bibliotecile din Roma, colegiile și comunitățile monastice răsăritene de acolo, dispuneau de toate aparițiile editoriale, privind textele liturgice ale Bisericii Ortodoxe, pe care Grigorie Maior putea să le consulte și să-și întocmească fișele de studii și de traduceri, orientându-se după lucrarea mentorului său, atât în Cetatea Eternă cât și ulterior, la Blaj, în preajma pregătirii materialului pentru editare, în anul 1777. În aceste condiții folosirea și orientarea lui Grigorie Maior după manuscrisul lui Inochentie Micu-Klein ar fi de la sine înțeles și chiar normală și inevitabilă. Noi am îndrăzni să punem altfel problema și anume, care a fost traseul parcurs de *Arhieraticonul* manuscris al lui Inochentie Micu-Klein, după anul 1777, adică după apariția la Blaj a *Arhieraticonului* lui Grigorie Maior, de care acesta din urmă știa foarte bine, încă din timpul când își făcea studiile la Roma (1740-1747) și pe care l-a și folosit înainte de 1777. Nepotul de frate al lui Inochentie Micu-Klein, Ioan Micu, care a adus manuscrisul de la Roma, odată cu întreg fondul de carte al *bibliotecii episcopului*, depozitată la Blaj, i l-a oferit cu siguranță lui Grigorie Maior ori predecesorului acestuia, Atanasie Rednic (1765-1772), dar întrebarea se pune, cum de s-a ajuns ca acest manuscris important să fie apoi detașat de restul cărților, putând fi găsit și recuperat, doar printr-o întâmplare.

În încheiere, noi îndrăznim să afirmăm că *Arhieraticonul* lui Inochentie Micu-Klein își are forma desăvârșită de evoluție în *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, iar acesta din urmă se ascunde în *Arhieraticonul* manuscris al predecesorului său, Roma, 1748. Cele două texte se deosebesc doar prin unele diortosiri și adaptări [făcute de Grigorie Maior], impuse de evoluția limbii române și de omogenitatea ei, la nivelul întregului spațiu locuit de români, pentru a-l face accesibil și arhiereilor de peste munți, din Moldova și din Țara Românească.

Privitor la deosebiri, menționăm că la rânduiala hirotoniei episcopului, în versiunea *Arhieraticonului* lui Inochentie[125] lipsește ritul înconjurării de trei ori a Sfintei Mese, dar este prezent în

[125] Ibidem, f. 41^r și 48^v, respectiv pp. 121 și 130, la Ioan Chindriș, *Inochentie Micu-Klein...*, Op. cit., pp. 80 și 83.

Arhieraticonul lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, f. 41, precum și în *Arhieraticonul* românesc de la Iași, copiat în anul 1705, de Axinte Uricariul. În schimb, încojurul de trei ori al Sfintei Mese, înainte de rostirea rugăciunilor de hirotonie este prevăzut și la Inochentie, pentru rânduielile hirotoniei diaconului și a preotului: f. 4^{v} și f. 7^{r}-7^{v}.

*

Cei doi istorici Florica-Elisabeta Nuțiu și Ioan Chindriș dau comparativ, textul rugăciunii – *a doua* – de la rânduiala hirotoniei preotului, din cinci arhieraticoane: Ms. Inochentie, Roma, 1748; Grigorie Maior, Blaj, 1777; Ms. 1384, din 1799 (Ungrovlahia); Ms. 1518, din 1878 (Moldova); Ms. 2089, din 1875 (Moldova).[126] La aceste manuscrise, trebuie să mai adăugăm și *Arhieraticonul*-manuscris, din biblioteca Ieromonahului Dr. Silviu Augustin PRUNDUȘ, din Cluj-Napoca (1915-2004), copiat în anul c. 1840, după ediția de la Blaj, 1777, a *Arhieraticonului*, de către Petru Popovici Râmniceanul Tipograf.[127] Acest lucru ne determină să împărtășim concluzia celor doi cercetători, că exemplarele tipărite din Arhieraticonul de la Blaj, 1777, odată epuizate, textul său a început să fie copiat, după cum dovedesc exemplarele în manuscris, din secolul al XIX-lea.

După versiunea din *Arhieraticonul* lui Inochentie, „Celelalte patru se încadrează în tot atâtea familii, definite de un cuvânt cheie, respectiv al doilea atribut al Dumnezeirii învocat în rugăciune: *înțăleagere, știință, pricepere, înțelepciune*, într-o succesiune cronologică de la 1748, până în anul 1875.[128]

Noi am făcut această comparaţie de texte ale aceleiași rugăciuni, *supra* [nr. 3, *Arhieraticonul lui Inochentie*...], din Arhieraticonul de la București, 1993, Inochentie, 1748 și Grigorie Maior, Blaj, 1777: *rugăciunea a doua de la hirotonia preotului.*

Cât de tributar este Arhieraticonul lui Grigorie Maior, manuscrisului lui Inochentie Micu-Klein o dovedește nu numai structura lui, împărțită tot în patru grupe: 1. Hirotesiile și hirotoniile; 2. Sfințirile și „rânduielile”, legate de *obiectele și materiile de cult*, disc, potir, antimis și Mir; 3. Zidirea și târnosirea bisericii; 4 acordarea de grade bisericești înalte, culminând cu hirotonia episcopului; cât și asemănările de texte, care exclud ideea de „coincidență”.[129]

Inochentie, Roma, 1748, f. 24	Grigorie Maior, Blaj, 1777, f. 30
Cu o zi mai nainte, cela ce-i pus mai mare preste slujba besericească, merge în besearica aceaea și tocmeaște zidiri.	Cu o zi mai nainte, cela ce e pus mai mare preste slujba besericească, mearge în besearica aceaea și tocmeaște zidarii

Concluzie:

În aceste condiții, credem [Florica-Elisabeta Nuțiu și Ioan Chindriș] că autorii de la 1777 au avut la îndemână manuscrisul lui Micu-Klein de la 1748, pe care însă l-au îmbogățit, l-au diortosit, l-au completat cu elemente din Arhieraticonul grecesc de la Veneția (probabil ediția 1714) și l-au actualizat, în conformitate cu evoluția limbii române, unitare, de pe întreg teritoriul celor trei Principate.[130] Cu toate acestea, în unele privințe, limba folosită în Arhieraticonul lui Inochentie, în 1748, se dovedește a fi mult mai neaoșe, decât aceea folosită în Arhieraticonul lui Grigorie Maior 30 de ani mai târziu, în 1777. Mă refer aici, de pildă, la textul mărturisirilor de credință ale ipopsfifiului, cu termenii teologici folosiți de Inochentie.

[126] Ibidem, pp. 56-58.
[127] Ibidem, pp. 44 și 59, nota 57.
[128] Ibidem, pp. 55-56.
[129] Ibidem pp. 54-55 și 60.
[130] Ibidem, p. 60.

Inochentie, *Arhieraticon*, 1748, A doua mărturisire de credință a ipopsifiului, f. 44^{v}–45^{r}:	Grigorie Maior, Arhieraticon, Blaj, 1777, A doua mărturisire de credință a ipopsifiului, f. 31:
„Crez într-unul Dumnezeu în trei feațe deschilinite, Tatăl, zic, și Fiiul și Duhul Sfânt. Deschilinit, zic, după ceale ce sânt mai de aproape numai ale uniia oricăriia dintre feațe, nedespărțit după ființă. Pentru că toată Troița una easte și toată uninţa aceaeași easte. Uninţă, adecă, după ființă, fire și chip. Iară Troiță după ceale ce sânt mai de aproape numai ale uniia oricăriia dintre feațe și după numire. Pentru [că] o față să numeaște Tatăl, alta Fiiul și alta Duhul Sfânt. Tatăl nenăscut easte și fără de înceapere. Că nu easte ceva decât El mai întâi. Era El și pururea era Dumnezeu. Iară fără de înceapere, că nu dintr-altul, ce de la sine are a fi. Crez, mai mult, că Tatăl easte înceaperea Fiiului și a Duhului. A Fiiului pentru naşterea, iară a Sfântului Duh pentru purceadere, nici o deschilinire sau schimbare într-în [44^{v}] săle, fără a ipostasurilor aflându-să osăbirea. Că adevărat de la Tatăl izvoraște și naște Fiiul pre Duhul Sfânt. Și Fiiul de la sângur Tatăl să naște, și Duhul Sfânt de la Tatăl purceade, și așa o înceapere propoveduiesc și un izvod cunosc: pe Tatăl, a Fiiului și a Duhului.	Crez întru Unul Dumnezeu în trei feațe osebit: Tatăl zic și Fiiul și Sfântul Duh. Osebit zic după feațe, iară nedespărțit după ființă. Pentru că toată Troița Una easte și toată uninţa aceeaşi easte. Unime cu adevărat după ființă, după fire şi după chip. Iară Troiță, după osebiri și numire. Pentru că o față să cheamă Tatăl, alta Fiiul, alta Duhul Sfânt. Tatăl nenăscut easte și fără început. Că nu easte altceva decât Dânsul mai nainte. Era El și pururea era Dumnezeu. Dară fără început, pentru că nu de la altul, ci de la Sine are a fi. Crez încă că Tatăl easte înceaperea Fiiului și a Duhului. A Fiiului cu adevărat pentru naștere, iară a Sfântului Duh pentru purceadere, tocma făr<ă> de nici o despărțire sau schimbare, fără numai aflând osebirea ipostasurilor. Că adevărat Tatăl naște pre Fiiul și izvorаște pre Duhul Sfânt, iară Fiiul de la singur Tatăl să naște și Duhul Sfânt de la Tatăl purceade, și așa un început propoveduiesc și un izvor cunosc: pre Tatăl a Fiiului și a Duhului.

*

Așadar, între cele două arhieraticoane, 1748 și 1777 există nu numai „similitudini”, ci și deosebiri, care le conferă individualitate și trăsături specifice de operă literară, nu numai liturgică sau teologică.

Cei doi istorici Florica-Elisabeta Nuțiu și Ioan Chindriș mai dau comparativ un glosar selectiv, între cele două arhieraticoane ardelenești, din 1748 și 1777. Nu vom zăbovi mult asupra lui, pentru a nu ne implica în problemele de ordin lingvistic și filologic, analizate cu acribie și acuratețe de către cei doi istorici.[131] Spre deosebire de *Arhieraticonul* lui Inochentie, din anul 1748, cel de la Blaj, al lui Grigorie Maior, din anul 1777, folosește cuvinte din lexicul extracarpatin sau moldo-valahe. În scopul tendinței firești de unificare al limbii române, tipăriturile blăjene, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea foloseau toate cuvinte din lexicul extracarpatin, culminând cu Biblia de la Blaj, din anul 1795, a lui Samuil Micu-Klein.[132] În mod indirect, această omogenizare a limbii, din *Arhieraticonul* de la Blaj, din 1777, putea să vizeze și un scop comercial, de desfacere sau vânzare a exemplarelor și peste munți, în Moldova și în Țara Românească, după cum s-a și întâmplat, fiind prima ediție tipărită de acest fel de carte liturgică românească. Așa avem de pildă cuvântul „ispravnic”, neîntâlnit în tipăriturile anterioare din Ardeal. Amintim apoi și turcisme, cum ar fi lighean și ibric, care la Inochentie apar sub slavonismul *umivalniță*.[133]Alături de acestea avem cuvinte de origine arabă: peșchire, adică ștergar, adoptat de români, prin filieră turcească (f. 65), a Imperiului Otoman.

Pe de altă parte, limba și forma de exprimare din *Arhieraticonul* de la 1777, nu sunt întodeauna superioare celei din *Arhieraticonul* manuscris al lui Inochentie, din anul 1748.

De pildă, la 1748 se scria „zăpadă”, la 1777 se scria „neauă”;[134]

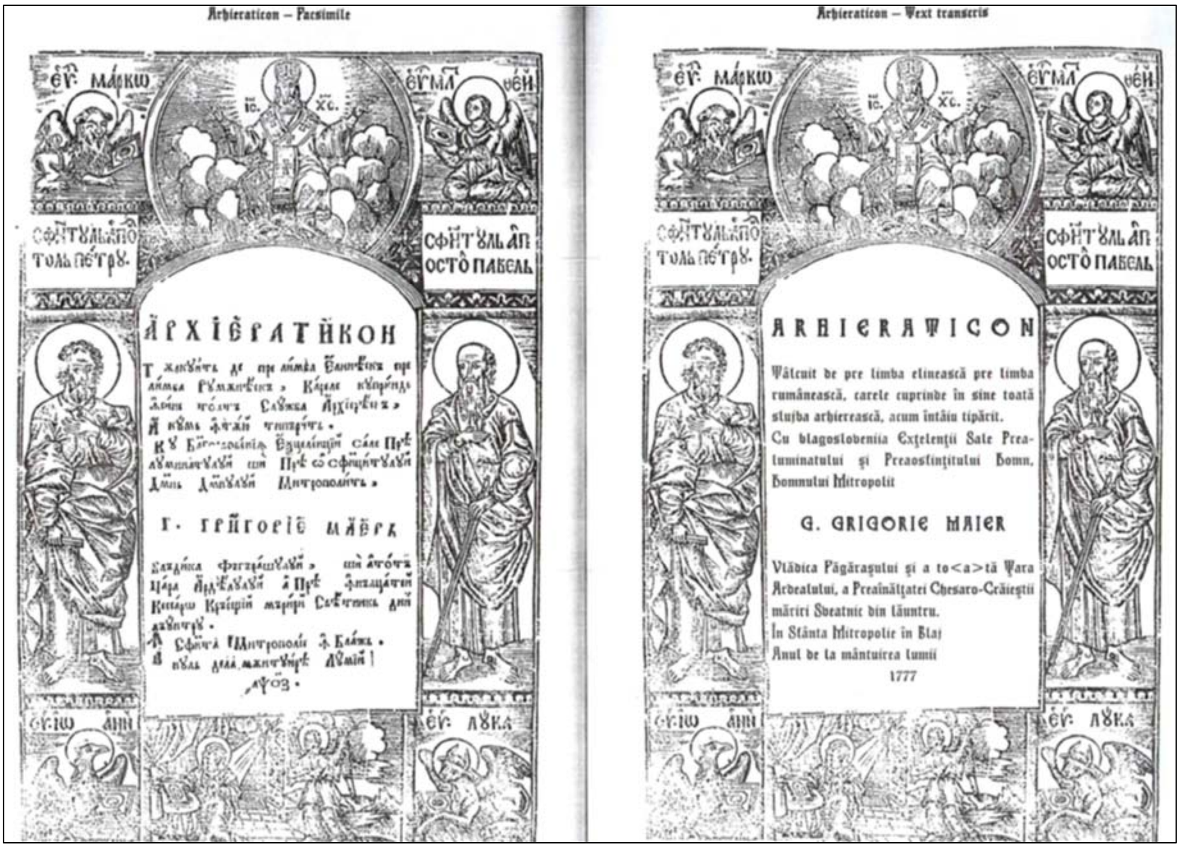
„scârbă”, la 1748, se scria „mânie”, la 1777.[135]

[131] Ibidem, pp. 62-67.
[132] Ibidem, p. 61.
[133] Ibidem.
[134] Ibidem, p. 68.
[135] Ibidem, p. 66.

Deși era originar din sudul Transilvaniei (*Sadu*, Mărginimea Sibiului), Inochentie Micu-Klein – învățat ardelean, excelent mânuitor al graiului vremii sale, în aspectele rustice și culte ale acestuia – a folosit în *Arhieraticon* o limbă ardelenească specifică zonei de nord-vest, de la Cluj-Napoca, până la Munkács și Máriapócs, adică pe o zonă vastă, locuită de români.[136] Cuvintele de origine maghiară se pierd în contextul unei limbi fluide românești, cum ar fi chindeu (kendö) – ștergar; dărab (darab) – bucată; feredeu (fürdö), pentru baie; lămpaș (lámpás), pentru candelă; lepedeu (lepedö), pentru giulgiu sau cearceaf etc.[137]

Nu trebuiesc însă uitate sau subapreciate nici ardelenismele „românești", admirate de lingviști, cum ar fi cocon, pentru *copil*; ficior, pentru *fecior*; maieran, pentru *mărghiran*; să cure, pentru *să curgă*; ștergură, pentru *ștergar* etc.

În Arhieraticonul lui Grigorie Maior, întâlnim și slavonisme, cum ar fi *vozglașenie* (ecfonis); *blagosloveaște* etc., iar la cel al lui Inochentie, *molitvă*, *blagoslovi*, *norod*, *osfeștanie* etc. Apar și cuvinte, ulterior dispărute din limbajul bisericesc românesc, cum ar fi dveră, pentru *ușile împărătești*; stepenă, pentru *cin*; iproci, pentru *etc.*

Arhieraticon, Blaj, 1777: pagina de titlu, 1, Facsimil; 2. Text transcris.
Luat din: *Arhieraticonul lui Grigorie Maior Blaj 1777*, Studiu introductiv Călin-Daniel PAȚULEA și Florica-Elisabeta NUȚIU, Op. cit., p. 118 [Anexa, Arhieraticon facsimil și text transcris, p. 117-207].

*

---

136 Ibidem, p. 68. Scrisul și cititul în română, Ioan Micu (viitorul Episcop Inochentie) le-a învățat în satul natal Sadu. Studiile medii le-a urmat la Colegiul iezuit din Cluj-Napoca. Între anii 1722-1725 a urmat și cursurile Facultății de Filosofie, din cadrul Colegiului Academic, din Cluj-Napoca, avându-l profesor pe Franz Fasching, iezuit german, din Slovacia, adept al ideii romanității românilor. În anul 1725 a început studiile teologice la Târnavia, orașul natal al lui Franz Fasching.
Luat din: https://ro.wikipedia.org/wiki/Inocen%C8%9Biu_Micu-Klein
Mai vezi: Ioan Chindriș, *Biblioteca lui Inochentie Micu-Klein*, în vol. *Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene*, Cluj-Napoca, 2001, pp. 45-76.
Ioan Chindriș, *Inochentie Micu-Klein, autor liturgic*, în vol. *Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene*, Cluj-Napoca, 2001, pp. 77-108.

137 Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 69.

5. Traducerile din limba slavonă ale Mitropolitului Andrei Baron de Şaguna
(1864-1873, din 1848 Episcop, din 1846 vicar general)[138]

Andrei Baron de Şaguna a reeditat la Sibiu aproape toate cărţile de ritual ortodoxe, pentru a le pune la dispoziţia clerului, din imensa lui Eparhie, iar din 1864, din întreaga Mitropolie a Ardealului, care cuprindea Transilvania, Banatul, Partium şi Maramureşul. Astăzi, pe teritoriul fostei lui Eparhii sau Arhiepiscopii a Sibiului, se află două mitropolii şi şapte eparhii, iar în contextul Mitropoliei, după anul 1864 avem trei mitropolii şi 11 eparhii.[139]

Între anii 1853-1856 a reeditat cele *12 Mineie*, după ediţia de la Buda din anul 1804-1805, care o reproducea pe aceea de la Râmnic, din anii 1776-1780, inclusiv *prefeţele episcopilor* Chesarie şi Filaret;

1853 a retipărit *Molitvelnicul bogat*;

1855 şi în 1860 a reeditat *Octoihul Mare*;

1856 a reeditat *Liturghierul*;

1856-1858 a tipărit *Biblia cu ilustraţii*;

1859 a reeditat *Evangheliarul*;

1859 a reeditat *Penticostarul*;

1860 a reeditat *Triodul*;

Andrei Baron de Şaguna a tradus el însuşi din limba slavonă:

a. *Hirotesierul* şi *Hirotonierul*, Sibiu, 1861;

b. *Rânduiala sfinţirii bisericilor prin arhiereu*, Sibiu, 1862;

c. *Rânduiala sfinţirii de episcop*, Sibiu, 1865;

În 1861 Episcopul Andrei Şaguna şi Mitropolitul Unit Alexandru Sterca-Şuluţiu, la Conferinţa naţională de la Sibiu, au declarat naţiunea română din Imperiul Austriac liberă şi *i-au afurisit pe cei care vor mai îndrăzni să strice legătura dintre fraţii de acelaşi sânge*.[140]

---

[138] Preot prof. univ. Dr. Mircea PĂCURARIU, *Dicţionarul teologilor români*, Univers enciclopedic, Bucureşti, 1996, pp. 431-433.

[139] Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediţia a doua, vol. III, 1994, Op. cit., p. 99.

[140] Pr. dr. Ioan M. BOTA, *Istoria Bisericii universale şi a Bisericii româneşti de la origini până în zilele noastre*, Casa de Editură Viaţa Creştină, Cluj-Napoca, 1994, p.276.

♚♚♚♚♚

3. Arhieraticonul românesc de la Iași, copiat în anul 1705, de Axinte Uricariul

Hirotonia arhiereului

Orînduiala ce să face la hirotonie arhiereilor[1]

Valoarea cea mai mare a manuscrisului *Arhieraticon*, copiat la Iași, în anul 1705, de către Axinte Uricariul o conferă *Orînduiala ce să face la hirotonie arhiereilor* (f. 27-29), ca paradigmă a acestei rânduieli liturgice în limba română, din secolul al XVII-lea, deci mult mai veche și decât cele din arhieraticoanele ardelenești, din anul 1748, respectiv Blaj, 1777. Contribuția științifică în acest context este meritul a doi cercetători: Preotul și istoricul Dr. Paul MIHAIL (1905-1994), de la Biserica Banu, din Iași (1946-1975)[2] și a fiicei acestuia Prof. Dr. Zamfira MIHAIL, din Iași-București, lingvistă cu renume european.[3] Manuscrisul se află în proprietatea familiei C. Donose din Iași, în 34×22 cm., are 41 de file.

---

[1] Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, *Arhieraticonul român de la 1705*, copiat de Axinte Uricariul, în BOR, XCII, 1974, nr. 11-12, pp. 1411-1413 + 3 pl.
Vezi și micromedalionul *Mihail Paul*, în Mircea PĂCURARIU, *Dicționarul teologilor români*, Univers enciclopedic, București, 1996, pp. 265-266.
Paul Mihail (*29 iunie 1905, Cornova, județul Orhei, astăzi Raionul Ungheni – † 12 octombrie 1994, București) a fost un teolog, memorialist și istoric român, membru de onoare al Academiei Române. Timp de 40 de ani a fost preot slujitor la Biserica Banu din Iași. Este tatăl Zamfirei Mihail, lingvist și filolog român. A terminat seminarul teologic la Chișinău (1916-1926), Facultatea de Teologie din Chișinău (1926-1930) și de Istorie din Iași (lic. 1932), cu doctoratul în Teologie la Cernăuți-Suceava (1945); A făcut multe călătorii de Studii în Iugoslavia, Bulgaria, Grecia și Turcia (1930-1932), unde a descoperit numeroase documente privitoare la români. A avut diferite funcții în Chișinău: diacon și preot la biserica „Soborul Vechi" (1932-1944), profesor de Istorie (1933-1944), secretar al Secției pentru Basarabia al Comisiunii Monumentelor Istorice, subdirector (1933), apoi director (1941) al Muzeului istoric-bisericesc din Chișinău, director al școlii de cântăreți bisericești (1941-1944); după 1944 preot la biserica „Bunavestire" din Râmnicu Vâlcea 1946), apoi la biserica „Banu" din Iași (1946-1975), asistent la Facultatea de Filologie a Universității din Iași (1948-1949). Participant la congrese istorice Internaționale. Prin studiile sale istorice, a adus o contribuție importantă la descoperirea și studierea surselor medievale ale istoriei naționale, fiind cel dintâi cercetător român al arhivei metocului Sf. Mormânt din Istanbul (Constantinopol). Multe din documentele inedite pe care le-a descoperit și publicat ca și unele manuscrise și obiecte de artă le-a dăruit Bibliotecii Academiei Române, Bibliotecii Centrale Universitare din Iași, Arhivelor Statului din Iași, Institutului de Istorie din Iași. În alte lucrări se ocupă de legăturile bisericești româno-ruse, studiul manuscriselor slave și românești, circulația vechilor tipărituri românești.
Luat din: https://ro.wikipedia.org/wiki/Paul_Mihail

[2] Vezi: *Destinul preotului și istoricului basarabean Paul Mihail în epoca totalitarismului comunist*, luni, 10 octombrie, 2016, în *Moldova Ortodoxă*, Chișinău: http://ortodox.md/destinul-preotului-si-istoricului-basarabean-paul-mihail-in-epoca-totalitarismului-comunist/

[3] Mihail, Zamfira (15.06.1937, Chişinău), doctor în filologie (1974), profesor universitar (2000), licenţiată a Facultăţii de Teologie, Universitatea Bucureşti, secţia Pastorală (2001), cu teza *Predica în limba română în Basarabia în sec. al XIX-lea*; cercetător ştiinţific în domeniul lingvisticii comparate şi al slavisticii. Sub îndrumarea tatălui ei, preotul dr. Paul Mihail, se specializează în cercetarea culturii române vechi. Cercetător ştiinţific la Filiala Iaşi a Academiei Române, Institutul de lingvistică, istorie literară şi folclor (1958-1971); cercetător ştiinţific la Institutul de studii sud-est europene al Academiei Române din Bucureşti (1971-2000; din 2000 cercetător principal onorific). Predă la Facultatea de Istorie a Universităţii Bucureşti (1991-1999); profesor universitar la Universitatea „Spiru Haret" din Bucureşti (2000-2010). Premiată de Academia Română, membră în societăţi academice din ţară şi internaţionale. A început să colaboreze la reviste bisericeşti din 1956, la *Mitropolia Moldovei și Sucevei* (semnând cu pseudonimul Zam. Paul), la *Mitropolia Olteniei*

Cuprinsul manuscrisului.[4]

F. [fila] 1–6: Dumnăzăiasca Liturghie a celui întru sf[i]nți părintele nostru Ioan Zlatoust. Început: «Molitva punerii înainte».

F. 6^{v}: стыї василїє великого (Sfântul Vasilie cel Mare).

F. 7–14: Dumnăzăiasca Liturghie a celui întru sf[i]nți părintele nostru Vasilie marele. Început: «Molitva punerii înainte».

F. 14^{v}: стыї григорїє дв°єслов (Sfîntul Grigorie Dialogul).

F. 15–18: Dumnăzăiasca Liturghie a celui întru sf[i]nți părintele nostru Grigorie Dvoeslov carea iaste Prejdes[vea]șcenna, adecă Mai înainte sf[i]nțită. Început: «Diaconul zice: Благслови влдкѡ (Blagoslovește Stăpîne). Arhiereul: Благословенно црсты (Blagoslovită fie împărăția)».

F. 18–19^{v}: Otpusturile prazdnicilor celor domnești și ale Preacistii și ale sf[i]nților. Început: «La toate prazdnicile Prea curatei Fecioare așa să dzice otpustul».

F. 20: Otpusturile preste săptămână. Început: «Duminecă sara și luni dimineața și după ceasuri».

F. 20: Otpusturile preste săptămână. Început: «Duminecă sara și luni dimineața plinit toate cu Cuvântul tău».

F. 21: Molitve pentru ceia ce să pocăiesc, adecă de iertăciune. Început: «D[u]mn[e]dzăule Mîntuitorul nostru».

F. 21^{v}–22: Molitve de iertăciune a tot blăstămul și afurisanie la mort. Carea o citește arhiereul. Început: «Diaconul: D[o]mnului să ne rugăm. Arhiereul».

F. 22^{v}: Molitva la blagosloveniia Sălcii în duminica Florilor. Început: «Diaconul: Domnului să ne rugăm. Arhiereul...».

F. 23: Molitva la blagosloveniia cărnurilor. În sf[î]nta și marea duminică a Paștilor. Început: «Face arhiereul: Bl[a]goslovit este D[u]mn[e]dzeul nostru; apoi cîntă H[risto]s a înviat din morți. Altă molitvă la bl[a]gosloveniia brindzei și a oaîlor».

F. 23^{v}: Molitvă la blagoslavonie la gustarea strugurilor în 6 dzile a lui avgust. Început: «Diaconul: D[o]mnului să ne rugăm. Arhiereul».

F. 24: Orînduiala la hirotoniia ceteților și a cîntăreților și a purtătorilor de sfeștnice carea să face așea. Început: «Să aduce cel ce va să fie ceteț către arhiereu».

F. 24^{v}: Orînduiala la hirotoniia ipodiaconilor, carea să face așea. Început:«Viind unul ca acesta ce va să fie ipodiacon cătră arhiereu».

F. 25–25^{v}: Orînduiala ce să face la hirotoniia diaconilor. Început: «După ce dzice arhiereul: и да б8д8т мsсти великаго бга (Și să fie mila marelui Dumnezeu), atuncea iasă din oltariu».

F. 26–26^{v}: Orînduiala ce să face la hirotoniia preoților. Început: «După sfîrșirea cîntării Heruvicului, cel ce va să fie preot».

F. 27–29: Orînduiala ce să face la hirotonie arhiereilor. Început: «Înaintea sf[i]ntei și d[u]mn[e]dzăiaștii Liturghii să îmbracă mitropolitul întru toate odejdiile arhierești».

F. 29^{v}–30^{v}: Orînduiala la blagosloveniia și sfințirea icoanelor lui H[risto]s, una sau multe și a prazdnicelor domnești. Început: «Fiind pusă icoana pre tetrapod în amvon, iar arhiereul fiind îmbrăcat».

---

din 1972, la *Mitropolia Ardealului*, în 1978. A publicat studii referitoare la cultura bisericească românească veche (unele în colaborare cu pr. Paul Mihail). Edițiile de texte sunt sprijinite pe studii filologice și de analiză teologică, de exemplu *Desiderie sau Calea către dragostea lui Dumnezeu*, București, Edit. Anastasia, 2000, lucrare inedită de morală creștină, tradusă în limba română în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, rămasă în manuscris. A făcut parte din echipa de specialiști care a editat BIBLIA (1688), premiată de Academia Română. A cercetat răspândirea scrierilor Sfântului Efrem Sirul în Biserica românească, lecturile scrierilor isihaste în sec. al XVII-lea, predica în limba română din Basarabia în sec. al XIX-lea (pe baza unor manuscrise, ceea ce mărturisește continuitatea slujirii în română în epoca de stăpânire țaristă a Basarabiei). Face parte din echipa care a publicat studii pregătitoare pentru editarea *Slujebnicului Mitropolitului Ștefan* (sec. XVII).

Luat din: http://www.tabor-revista.ro/in_ro.php?module=autori&id=425

[4] Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, *Arhieraticonul român de la 1705*, copiat de Axinte Uricariul, în BOR, XCII, 1974, nr. 11-12, pp. 1410-1411.

F. 31–32: Rînduiala ce să face la încoronația domn[i]lor. Început: «Intrînd domnul în biserică și închinându-să sărută sfintile icoane».

F. 32v–33: Molitvă la călătoriia domnului. Început: «D[oa]mne Dumnădzăul nostru, carele cu înțelepciunea Ta».

*****

Rânduielile slujbelor celebrate de arhiereu au circulat în manuscrise grecești și slavone, apoi prin cărți tipărite, tot în aceste limbi. Situația s-a schimbat în faza treptată de introducerea a limbii române, ca limbă liturgică în Biserica din cele trei Principate Românești, în secolul al XVII-lea sau *marele secol românesc*.

În secolul al XVII-lea, Principatul Transilvaniei devenise chiar o putere europeană, iar domnitorii din Ţara Românească și Moldova, mitropoliţii, episcopii, boierii şi mănăstirile desfăşurau o activitate culturală strălucită (vezi în sensul acesta lucrarea Maja DEPNER, *Das Fürstentum Siebenbürgen im Kampf gegen Habsburg*. Untersuchungen über die Politik Siebenbürgen während des Dreißigjährigen Krieges, Verlag von W. Kohlhammer, Stuttgart, 1938, 331 p.).

Restaurarea Regatului Dacic sau *Restaurarea „Dacică”*, din partea principilor calvini ardeleni era compensată sau continuată de tendinţele de restaurare a Imperiului Bizantin, în Principatele Moldova şi Ţara Românească, acţiuni stimulate de nobilii creştini fanarioţi din Constantinopol, cu acordul tacit al Patriarhiei Ecumenice (vezi Dan IONESCU, *Şerban Cantacuzène et la restauration byzantine*. Un idéal à travers ses images, în vol. ÉTUDES BYZANTINES ET POST-BYZANTINES, I, Publié par les soins de Eugen STĂNESCU et Nicolae-Şerban TANAŞOCA, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1979, p. 239–268). În acelaşi timp se constată și mişcarea de rezistenţă împotriva elementului grecesc în Moldova și în Ţara Românească, mişcare, ce se va accentua şi dezvolta în secolul al XVIII-lea. În Transilvania se va constata lupta românilor pentru rezistenţă, împotriva presiunilor calvinizante, a fenomenului uniatist şi pentru libertăţi sociale.

Domnitorul Şerban Cantacuzino (1678–1688) al Ţării Româneşti a fost unul dintre exponenţii ideii de *restaurare bizantină*, iar prinţul Gabriel Bethlen (1613–1629) al Transilvaniei, dorea fondare *Regatului Unit al Daciei*, cu includerea celor trei Principate Româneşti, pentru a menţiona doar două personalităţi. Pentru fondarea Regatului Unit al Daciei, în sensul calvino-maghiar, Gabriel Bethlen, a și cerut sprijinul Porţii Otomane, în anul 1627, intenţie care nu exprima însă interesul politic al turcilor. (vezi ETUDES HISTORIQUES HONGROISES 1980, publiées à l‘occasion du XVe Congrès International des Science Historiques par la Commission Nationale des Historiens Hongrois, în colaborare, vol. I și II, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980). Înaintea lui Gabriel Bethlen, la 29 decembrie 1610, Principele Gabriel Báthory al Transilvaniei (1608–1613) a atacat Ţara Românească, a ocupat capitala Târgovişte, iar la 26 ianuarie 1611 s-a proclamat Principe al Transilvaniei și Ţării Româneşti. Nefiind recunoscut de sultan, în data de 16 martie 1611, s-a retras la Alba Iulia.

Relaţiile panortodoxe din secolul al XVII-lea au fost încoronate și ele de activitatea mitropolitului Petru Movilă de la Kiev (1633–1646), prin Sinodul de la Iaşi, din anul 1642, de unde avem MĂRTURISIREA ORTODOXĂ. Înainte și după această dată, principii, vlădicii, boierii şi credincioşii din Moldova şi Ţara Românească a ajutat financiar, în mod necondiţionat şi permanent, atât Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, Sfântul Munte Athos, Mănăstirea Sfânta Ecaterina din Sinai şi Patriarhiile Apostolice din Alexandria Egiptului, Antiohia Siriei şi Ierusalimului, cât și celelalte biserici ortodoxe locale și mănăstiri năpăstuite de prigoana musulmană, în Orient şi în Imperiul Otoman, sau confruntate cu intoleranţa catolică și protestantă din Europa și mai concret din Transilvania. (vezi Teodor BODOGAE, *Din istoria Bisericii Ortodoxe de acum 300 de ani*. Consideraţii istorice în legătură cu Sinodul de la Iaşi, Sibiu, 1943, 156 p. + il.; ACELAŞI, *Ajutoarele româneşti din Sfântul Munte Athos*, Sibiu, 1940, 353 p.).

Numai lista tipografiilor din cele trei ţări româneşti constituie o dovadă a înfloritoarei vieţi culturale româneşti, de care s-a bucurat secolul al XVII-lea, în spaţiul carpato-danubian:

Câmpulung, 1635; Govora, 1637; Dealu, 1644; Târgovişte, 1646; Bucureşti, 1678; Buzău, 1691; Snagov, 1696; Râmnic, 1705; Iaşi, 1642; Alba Iulia,1640; Sebeş, 1683.

Prin tipăriturile din secolul al XVII-lea, s-a desăvârşi şi acţiunea *de introducere a limbii române în Biserică*, adică înlocuirea limbii slavone ca limbă liturgică la români, cu limba română, o realizare deosebit de importantă, care merită subliniată în mod pregnant. Aşa se explică şi existenţa limbii române în Biserica Unită din Transilvania, după anul 1698 şi acceptarea ei ca atare, de către autorităţile imperiale, de către cardinalul Kolonics, de către iezuiţi și mai târziu chiar și de Roma. Dacă în momentul în care au avut loc tranzacţiile de Unire cu Roma, Biserica Ortodoxă din Transilvania nu avea deja, de mult timp încetăţenită limba română ca limbă liturgică, atunci, conform uzanţelor canonice uniatiste în vigoare, românii ardeleni ar fi rămas cu limba slavonă ca limbă liturgică, de la 1697 şi, poate chiar, până la Conciliul II Vatican (1962–1965). Un aspect prea puţin apreciat încă de către cercetătorii acestor *preocupări unioniste*.

Mitropolitul Simion Ştefan al Transilvaniei (1643–1656), în anul 1648, a tipărit la Alba Iulia, *Noul Testament de la Bălgrad*, reeditat la Bucureşti, în anul 1703. În anul 1688, la Bucureşti a apărut *Biblia lui Şerban Cantacuzino*, mitropolit al Ungrovlahiei fiind Kir Teodosie Veştemeanul (1668–1672 şi 1679–1708), originar din părţile Sibiului.

*

Societatea românească și Biserica Ortodoxă din Principate s-a condus după PRAVILELE sau colecţiile de legi și canoane tipărite în acest scop, tot în secolul al XVII-lea: *Carte românească de învăţătură la pravilele împărăteşti şi de la alte giudeaţe*, Iaşi, 1646 sau *Pravila lui Vasile Lupu* (a nu se confunda cu Cazania lui Varlaam, Iaşi, 1643, sau *Carte românească de învăţătură dumenecele preste an şi la praznice împărăteşti și svânţi mari*); *Pravila cea Mică* sau *Pravila de la Govora, 1640*; *Pravila cea Mare* sau *Îndreptarea Legii*, Târgovişte, 1652 etc. În Transilvania, *Pravila cea Mare* a fost tradusă în limba latină, în anul 1722, de către nobilul român Petru DOBRA ([c.1690]? – 1757), din Zlatna,[5] pentru uzul judecătorilor din acest Principat, document legislativ auxiliar al autorităților imperiale, pentru clarificarea litigiilor bisericești și civile, în care erau implicaţi și românii, sub titlul generic *Regula Legis* [Îndreptarea legii, Târgoviste, 1652].[6] Aici se mai cuvine precizat că, în

---

[5] Petru Dobra, moț din Zlatna era directorul cauzelor fiscale din Transilvania, de pe lîngă Trezauriatul Imperial al Guberniului Principatului, de la Sibiu.

[6] Un exemplar din această traducere a lui Petru Dobra, *Regula Legis*, Îndreptarea legii, Târgoviste, 1652, este manuscrisul care se păstrează în Biblioteca Batthyaneum – Alba Iulia: Eva Mârza, „Îndreptarea legii", în traducerea latină a lui Petru Dobra (exemplarul de la Biblioteca Batthyaneum – Alba Iulia), în *Revista Muzeelor și Monumentelor*, II, 1986, pp. 43-44.

Vezi: Iacob MÂRZA, PETRU DOBRA (?-1757), PROTECTOR AL UNIRII. PRELIMINARII, [PETRU DOBRA (?-1757) BESCHÜTZER DER UNION. PRÄLIMINARIEN], pp. 103-112, în ANNALES UNIVERSITATIS APULENSIS, SERIES HISTORICA, 10/II, 2006 ARBEITSGEMEINSCHAFT DER STIFTUNG „PRO ORIENTE" ZUM STUDIUM DER SIEBENBÜRGENER KIRCHENUNION, ALBA JULIA, 30 JUNI-6 JULI 2005, pp. 103-112 şi *online*.

Cuprinsul volumului UNIVERSITATIS APULENSIS, SERIES HISTORICA, 10/II, 2006:

Rezumatele și cuvintele cheie/ Summaries and keywords

Präsident Dr. JOHANN MARTE, Zum Geleit, p. 7

Tagesordnung für das 3. Treffen der Arbeitsgemeinschaft zum Studium der Siebenbürgener Kirchenunion, Alba Julia, 30. Juni bis 6. Juli 2005, p. 9

SIPOS GÁBOR, Relatiile Bisericii Reformate ardelene cu Bisericile românesti în prima jumatate a secolului XVIII / Die Beziehungen der Reformierten Kirche aus Siebenbürgen mit den rumänischen Kirchen in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts, pp. 11-14

VIOREL IONITA, Argumentele adversarilor Unirii pe la jumătatea secolului al XVIII-lea / Die Argumente der Unionsgegner Mitte des 18. Jahrhunderts, pp. 15-17

LAURA STANCIU, Între aderare și asumare. Punctele florentine pentru greco-catolicii transilvaneni în secolul al XVIII-lea / Zwischen Beitritt und Übernehmung. Die florentiner Punkten bei den Siebenbürgen Unierten im 18. Jahrhundert, pp. 19-36

ERNST CHRISTOPH SUTTNER (I), Überlegungen zu den Tagesordnungspunkten 2, 3 und 4 / Consideratii asupra punctelor 2, 3 și 4 de pe ordinea de zi, pp. 37-48

CRISTIAN BARTA, De la Catehismul lui Iosif de Camillis (1696) la Dogmatica învatatura a lui P. P. Aaron (1760): aspecte doctrinare ale discursului identitar greco-catolic / Von Josef de Camillis Katehismus (1696) zu P. P. Arons Dogmatica Învatatura (1760): Doktrinaspekte des griechisch-katholischen Identitätsdiskurs, pp. 49-57

mod indirect, Pravila cea Mare, de la Târgovişte, din anul 1652, în secolul al XIX-lea, a devenit îndreptarul canonic oficial, și pentru toate bisericile unite din Imperiul Austriac, adică pentru români, ruteni, slovaci, croaţi, unguri etc. Fenomenul poate fi înţeles graţie eforturilor episcopului român unit de Oradea Mare (1863–1873), Iosif Papp-Szilagyi [Iosif Pop Sălăjanu](1813-1873), care fiind canonist, adică specializat în dreptul bisericesc, a redactat în limba latină o lucrarea fundamentală, *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae. Pro usu auditorum Theologiae, et eruditione cleri graeco-catholici e propriis fontibus constructum*, M. – Varadini (Oradea), 1862, 633 p. În afara problemelor canonice, legate strict de dreptul canonic romano-catolic, partea „orientală" a Enhiridionului este preluată după Pravila cea Mare, de la Târgovişte, din anul 1652. (vezi şi Nicolae Nectarie COTLARCIUC, *Stifterrecht und Kirchenpatronat im Fürstentum Moldau und in der Bukowina....*, Stuttgart, 1907). Istoricii și canoniștii uniți au acordat o deosebită atenție *Pravilei de la Târgoviște*, din anul 1652, cum a fost și Prelatul român din Buenos Aires, unit, originar din Bihor, Ioan D. DAN, *Pravila Magna eiusque auctoritas in Ecclesia Romena*, „Îndreptarea Legii" a. 1652, Excerpta ex Dissertatione ad Laurem in Facultate Theologica, Romae 1944, 218 p. (=Pontificium Athenaeum Urbanianum de „Propaganda Fide").

Mitropoliţi ca Anastasie Crimca (1608–1617 și 1619–1629), Varlaam (1632–1657), Dosoftei (1671–1674 și 1675–1686, †1693) ai Moldovei, precum şi Ştefan (1648–1653 şi 1655–1668), Teodosie Veştemeanul ai Ungrovlahiei (1668–1672 și 1679–1708) sau Ilie Iorest (1640–1643, †1678), Simeon Ştefan (1643–1656) și Sava Brancovici (1656–1680, †1683) ai Transilvaniei, la care trebuie să-l amintim și pe Popa Ioan Zoba din Vinţ, sunt numai câteva nume, care încununează activitatea prodigioasă culturală, bisericească şi profană, chiar, din secolul al XVII-lea. Pe realizările acestui secol urma să se construiască, dezvolte și să se extindă cultura românească a secolelor XVIII şi XIX, cu formele ei de amplificare modernă din secolul al XX-lea. Desigur, influenţe bune şi rele au venit din toate părţile, dar baza culturii române moderne ne-o oferă secolul al XVII-lea. Acesta este şi rămâne în continuare, SECOLUL ROMÂNESC prin excelenţă.[7]

*****

În acest climat s-a ajuns și la traducerea *versiunii române* a *Arhieraticonului*, încă din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, deci cu mult înainte – cu aproape un secol înainte – de *arhieraticoanele* episcopilor Inochentie Micu-Klein, de la Roma, din anul 1748 și de cel al lui Grigorie Maior, Blaj, 1777.

PAUL BRUSANOWSKI, Biserica Româna Unita: pastrarea „legii stramosesti" sau o „a treia lege"? Viziunea ortodocșilor și greco-catolicilor din sec. XVIII / Die Rumänische Unierte Kirche: die Bewarung des „Gesetzes der Vorväter" oder ein „drittes Gesetz"? Die Vision der Orthodoxen und Griechisch-Katholiken aus dem 18. Jahrhundert, pp. 59-69
ALEXANDRU BUZALIC, Particularitati în gândirea greco-catolica la jumatatea secolului al XVIII-lea / Eigentümlichkeiten in das griechisch-katholische Denken Mitte des 18. Jahrhunderts, pp. 71-92
REMUS CÂMPEANU, Unire religioasa și mental public la începuturile catolicismului românesc din Transilvania / Die religiöse Union und der öffentliche Geist Anfangs des Katholizismus in Siebenbürgen, pp. 93-102
IACOB MÂRZA, Petru Dobra (?-1757), protector al Unirii. Preliminarii / Petru Dobra (?-1757) Beschützer der Union. Präliminarien, pp. 103-112
MIHAI SĂSĂUJAN, Criterii ale apartenenței confesionale (unit – neunit) în comitatul Bihor (1754-1758) / Kriterien der konfessionellen Zugehörigkeit (Uniert – Nichtuniert) in der Grafschaft Bihor (1754-1758), pp. 113-127
DANIEL DUMITRAN, Uniti și ortodocsi la sfârsitul secolului XVIII. Observatii despre consecintele tolerantei iosefine / Unierten und Orthodoxen am Ende des 18. Jahrhunderts. Betrachtungen über die Konsequenzen der josefiner Toleranz, pp. 129-134; pp. 135-142
MARTON JÓZSEF, Formatia clerului greco-catolic în scolile catolice (sec. XVIII) / Die Bildung des griechischkatholischen Klerus in den katholischen Schulen, pp. 143-147
ERNST CHRISTOPH SUTTNER (II), Überlegungen zu Tagesordnungspunkt 5 / Consideratii asupra punctului 5 de pe ordinea de zi, pp. 149-154
Bericht über das 3. Treffen der von „Pro Oriente" berufenen Arbeitsgemeinschaft zum Studium der Siebenbürgener kirchlichen Union vom 30. Juni bis 6. Juli 2005 in Alba Julia / Raport asupra celei de-a treia întâlniri a grupei de lucru convocata de catre fundatia „Pro Oriente" la Alba Iulia, din 30 iunie pâna la 6 iulie 2005, pentru studierea Unirii bisericesti din Transilvania, pp. 155-165.

[7] **Articol publicat de noi de mai multe ori, pentru a sensibiliza tema: Ioan Marin MĂLINAŞ, *Secolul al XVII-lea, secolul românesc prin excelenţă.* Cele trei principate române, în secolul al XVII-lea sau secolul românesc, în ziarul ZIUA, Bucureşti, an VII, nr. 2087, 28/29 aprilie, 2001, p. 8; în *Familia Română*, Oradea, an 3, nr. 2 (9), iunie, 2001, pp. 47-48.**

Procesul de folosire a limbii vernaculare în biserică s-a extins prin arhieraticon, dar asemenea manuscrise erau copiate și de către (sau pentru) preoți de mir. Este dovada expresă că cei care slujeau puteau să știe pe de rost textul liturgic, dar textul care le recomanda sfaturi duhovnicești (și reprezenta narațiunea modului de comportare, care să asigure, astfel unitatea felului de slujire în spațiul românesc) trebuia formulat în vorbirea maternă și nu în idiomul suprastatal al limbilor considerate sacre **[aramaica, greaca și slavona (cu latina în occident),** ***n.n.*****].** *Totuși, nu s-a manifestat niciodată teama că prin traducere se atentează la „sacralitatea" textului, ci s-a atras atenția, în repetate rânduri, doar asupra primejdiei pe care o pot reprezenta echivalările formale, care ar fi putut să nu reușească să redea toată adâncimea semantică și însemnătatea simbolică a textului rugăciunilor.*[8]

Istoricii Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL menționează că traducătorul Arieraticonului folosit ca și arhetip la copierea celui de la Iași, din anul 1705, la ***Orînduiala ce să face la hirotonie arhiereilor*****, n-au fost folosite cărțile de ritual slavone, cu același conținut, cum ar fi Чиновник архиерéйскаго служения, din 7177 (1668), tipărit sub Patriarhul Ioasaf II al Moscovei și întregii Rusii (1667–1673), în 58 de foi.[9] Aceeași carte a mai fost tipărită la Moscova, în anul 7185 (1677) de Patriarhul Ioachim al Moscovei (1673–1690). Cu mult timp, înaintea acestor „cinovnice" sau arhieraticoane slavone tipărite, a mai existat un Чинь избрания епископа, din anul 1630, din timpul păstoririi Patriarhului Filaret al Moscovei (1619–1634).[10] Aceeași cercetători mai adaugă că pentru acest capitol n-au fost folosite nici arhieraticoanele grecești, din secolul al XVII-lea, între care se include și cel de la Veneția, din anul 1679,** ***unde, de altfel, slujba hirotoniei arhiereilor nu este inclusă în cuprins.*****[11] Și** ***Arhieraticonul românesc*****, cum este de altfel cazul, cu toate cărțile noastre liturgice sau de ritual, este tributar celor două surse, după care s-a inspirat, a fost tradus și prelucrat: textul** ***grecesc*** **și textul** ***slavon*****. Aici pot fi regăsite și unele texte, practici sau detalii, care au fost pe parcurs abandonate într-una din cele două surse. De pildă, în Biserica Românească, ipopsifiul, ὁ ὑποψήφιος [candidatul la hirotonia întru arhiereu], este purtat de doi arhierei în jurul Sfintei Mese –** ***prestolului*** **– de trei ori, în timp ce tot clerul din altar cântă** ***Sfinților mucenici...*** **(la prima înconjurare);** ***Slavă Ție Hristoase Dumnezeule...*** **(la a doua);** ***Isaie dănțuiește...*** **(la a treia); element ritual păstrat numai în Biserica de limbă greacă și dispărut din rînduiala Bisericii Ruse sau de limbă slavonă.[12]**

Arhieraticonul **servind ca și carte de ritual pentru Mitropolia Moldovei, Axinte Uricariul l-a transcris și prelucrat, așa după cum era deja îndătinat în Biserica din Moldova, conform prototipului sau arhetipului local, din secolul al XVII-lea, având trei elemente caracteristice:**

1. Arhieraticonul folosește titulatura Mitropolitului Moldovei, anterioră anului 1686,

când a fost adaptată la realitățile determinate de transferarea scaunului mitropolitan, de la Suceava la Iași. La 1705, Arhieraticonul îl mai numea încă pe mitropolit: ***arhiepiscop al Sucevei și mitropolit a toată țara Moldavei, prea cinstitul exarh al plaiurilor și al altor părți.***

Această titulatură se pare că era obișnuită în Moldova, de la 1401, până în anul 1686, mai precis, până în timpul păstoririi Mitropolitului Dosoftei (1671-1674, 1675-1686, † 1693), care a schimbat-o, în urma transferării scaunului mitropolitan și al reședinței la Iași, pe timpul domniei lui Constantin Cantemir (1685-1693).[13]

---

[8] Scrie Zamfira MIHAIL, p. 31: ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, București, Paideia, 2013, Op. cit., p. 31.

[9] Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, ***Arhieraticonul român de la 1705*****, copiat de Axinte Uricariul, în BOR, XCII, 1974, nr. 11-12, p. 1406.**

[10] Ibidem.

[11] Ibidem.

[12] Ibidem, pp. 1406-1407.

[13] Ibidem, p. 1407.

De notat este că scaunul mitropolitan a fost mutat de la Suceava, după mai bine de un secol, de la stabilirea la Iași a noii capitale a Moldovei, în anii 1564-1568, adică în timpul cele de a doua domnii a lui Alexandru Lăpușneanu (1552-1561 și 1564-1568).

Însă, titulatura Mitropolitului Moldovei, așa cum este redată în Arhieraticonul din anul 1705 ridică o altă problemă, legată de adaosul: *prea cinstitul exarh al plaiurilor și al altor părți.*[14] Este știut că Mitropolitul Ungrovlahiei avea acest titlu de *Exarh al Plaiurilor*, iar regestele patriarhale de la Constantinopol nu amintesc nimic de atribuirea unui titlu similar și pentru Mitropolitul Moldovei [*Maurovlahiei*, *Moldovlahiei, Moldavei*, *Rusoblachiei,* Μαυροβλαχιας etc.].

*

Între anii 1359–1701, Mitropolitul Ungrovlahiei apare de multe ori și cu titlul de „Arhimitropolit”, grație funcției de „Exarh al Plaiurilor” (al Transilvaniei), pe care o exersa din porunca Patriarhului Ecumenic al Constantinopolului și în numele acestuia.[15]

O frumoasă şi pregnantă explicaţie a noţiunii de „Plaiuri”, a făcut Ion NISTOR, *Legăturile cu Ohrida şi Exarhatul Plaiurilor*, în Analele Academiei Române, Memoriile Secţiunii Istorice, seria III, tomul XXVII, MEM. 6, Bucureşti, 1945, p. 123-151 şi în Extras, 29 p.Vezi mai ales p. 140-141, adică în Extras, p. 18–19, pe care o reproducem în rândurile care urmează:

„Cuvântul *plaiu*, plur. *plaiuri* s-a încetăţenit încă din secolul al IV-lea, în limba noastră, derivând din grecescul πλάγιον [plaion, n. n.], latină plagium, slavonă Планина (planina), plur. planiny, planine sau zaplanine. Termenul de plaiu corespunde francezului plage și italianului piaggia, însemnând lature, plan înclinat, coastă de munte împădurit, podiş neted, deschis la poalele munţilor, dară şi drumul, poteca, sau cărarea care ducea la poienile sau golurile de munte sau la podişurile de la poalele munţilor. De aceea apărătorii şi străjerii acestor poteci sau plaiuri se numeau plăieşi. Plaiuri de acestea se găsesc menţionate în întreg lanţul Carpaţilor din văile Maramureşului până la Porţile de Fier.Termenul de plaiu pentru regiunile subcarpatine era tot atât de bine cunoscut şi răspândit atât pe versantul nordic cât și la poalele sudice şi răsăritene ale Carpaţilor.

Celebre au rămas în istoriografia română plaiurile sau planinile Şipeniţului din valea Prutului, mai sus de Cernăuţi, unde la 1339 s-a dat memorabila bătălie între Poloni şi Moldovenii ducelui Petru al Muşatei. Cronicarul Dlugosz caracterizează aceste plaiuri drept şesuri curăţite de păduri şi redate culturii – silvae vastae nunc temporis processu in culturam et camporum planiciem redactae.

Sub plaiurile menţionate în actul patriarhal din 1359 se înţelegeau vastele regiuni subcarpatine din Banat şi din Dacia transilvăneană, unde vieţuiau mase compacte de Români ortodocşi cu bisericile și preoţii lor, cari până la 1359 primeau taina preoţiei de la mitropolitul Ohridei. Patriarhul ecumenic care primise sub jurisdicţia sa canonică pe credincioşii din Ungrovlahia munteană, nu se putea desinteresa de soarta credincioşilor români din plaiurile bănăţene şi transilvănene care, după ruperea legăturilor cu Ohrida, rămăseseră fără organizaţie canonică a bisericii lor. Soluţia cea mai fericită ar fi fost, fireşte, crearea unei episcopii ortodoxe pe seama credincioşilor de dincolo de munţi.

---

[14] Ibidem.

[15] Reluare din volumul anterior, *Pentarhia* II/5, pp. 18-19: Ioan Marin MĂLINAŞ, Pentarhia, vol. II/5, Πενταρχία, τόμος II/5. *Tronul Ecumenic, Ohrida și Biserica Românească, până în anul 1453*, Documente patriarhale și imperiale, de la Constantinopol, până în anul 1453, traduceri și comentarii; Οικουμενικού Θρόνου, Αχρίδα και Ρουμανική Εκκλησία, μέχρι το 1453, Πατριαρχική και αυτοκρατορικά έγγραφα από την Κωνσταντινούπολη μέχρι το 1453, μεταφράσεις και σχόλια, Cluj-Napoca, 2013, Κλουζ-Ναπόκα, Editura Presa Universitară, Πανεπιστήμιο Εκδοτική Τύπου Κλουζ, 427 p., incl. il., pl., hărți.

Dar pentru crearea unei asemenea episcopii se cerea asentimentul regelui apostolic al Ungariei sub a cărui stăpânire trăiau Românii din plaiurile bănăţene și transilvănene.". *Ibidem.*[16]

*

Afirmația lui Ion Nistor, privitoare la „…plaiurile menţionate în actul patriarhal din 1359…", trebuie neapărat corectată, pentru că documentele patriarhale, din anul 1359, nu fac deloc mențiunea la „plaiuri" și nici la titlul de „exarh", al Mitropolitului Ungrovlahiei.

Titlul de Exarh al Regatului Ungariei şi al Plaiurilor (=Transilvaniei), apare în mod întâmplător, în salutul din scrisoarea Patriarhului Matei I (1397-1410), către Mitropolitul Antim al Ungrovlahiei, în mai 1401, conform regestului patriarhal, nr. 3209, din 1401 mai, indictionul 9, [*textul de salut*]: Ἱερώτατε μητροπολῖτα Οὐγγροβλαχίας, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε πάσης Οὐγγρίας καὶ Πλαγηνῶν… τῇ σῇ ἱερότητι.[17]

Confirmarea sau *reconfirmarea* funcției de Exarh al Plaiurilor,[18] pentru Mitropolitul Ungrovlahiei în anul 1401, de către Patriarhia Ecumenică, noi considerăm că a avut și o motivație de ordin diplomatic-bisericesc, în scopul diminuării sau boicotării tendințelor manifestate de Arhiepiscopia de Ahrida, după anii 1393, respectiv 1396 de reîncorporare sub jurisdicția ei a eparhiilor din fosta Patriarhie de Durostorum a primului Țarat Bulgar (vezi regestul patriarhal, nr. 3287, din anul 1411), adică înainte de anul 1018, drept de jurisdiție confirmat apoi și de noua stăpânire bizantină, prin cele trei diplome, „3 Sygillia", 3 Σιγίλλια, din anii 1019-1020. Arhiepiscopia de Ahrida își justifica dreptul ei vechi de jurisdicție asupra eparhiilor din al doilea Țarat Bulgar (1186-1393/96), pentru că acesta fiind cucerit de otomani, instituția Patriarhiei de Târnovo era considerată ca fiind dizolvată sau desființată, odată cu pierderea independenței de Stat. Numai că Patriarhia de Târnovo n-a fost desființată în anul 1393, când a Țaratul a fost cucerit de otomani, ci mai târziu, după anul 1400, probabil prin anul 1405, iar jurisdicția canonică a preluat-o Patriarhia Ecumenică, cum era și de drept. Aceste conflicte de jurisdicție, dintre Ahrida și Constantinopol, după anul 1393, privitoare la dreptul de jurisdicție asupra eparhiilor din fosta Patriarhie de Târnovo, pot fi identificate în regestul nr. 3287, din anul 1411 u.

Mitropolia Ungrovlahiei[19] se bucura de mult prestigiu la Constantinopol, și nu numai că aceasta dintâi îşi extindea jurisdicţia şi asupra ortodocşilor din Ungaria şi Transilvania, dar îndeplinea și alte misiuni canonice şi diplomatice, din partea Patriarhiei Ecumenice, în acest spaţiu geografic al Europei centrale şi de răsărit. Astfel, în gramata de numire a Mitropolitului Antonie al Haliciului, din mai 1371, Patriarhul Ecumenic Filotei Kokkinos (1364-1376) îi cerea acestuia, ca în toate acţiunile, privitoare la alegerile şi hirotonirile de mitropolit şi episcopi, din cuprinsul Mitropoliei Haliciului, să se adreseze Mitropolitului Ungrovlahiei, adică *Arhimitropolitului* Exarh de la Curtea

---

[16] În contradicție cu această situație canonico-istorică și cu explicația științifică făcută de istoricului Ioan Nistor se află decizia abuzivă și nejustificată a Sfântului și Sfințitului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, care a atribuit Mitropoliei Basarabiei (!) titlul de „Exarhat al Plaiurilor": *Din octombrie 1995 Mitropolia Basarabiei are rangul superior de Exarhat al Plaiurilor și la ea pot adera, extrateritorial, comunități ortodoxe române din afara Republicii Moldova. Statutul de Exarhat al Plaiurilor este recunoscut de autoritățile Republicii Moldova.*

Care „plaiuri", pentru că titlul acesta, atribuit Mitropoliei Basarabiei este o fraudă istorică și canonică. „Plaiurile" erau identificate de Cancelaria Patriarhală din Constantinopol, cu Transilvania, al cărei Exarh a devenit Mitropolitul Iacint sau Iachint al Ungrovlahiei și urmașii acestuia, din 1359 și până în anul 1701?

Are dreptul un *Sinod local* sau *provincial* să despuieze o titulatură veche a Tronului Ecumenic, cu localizare și destinație precisă și unică, și să o atribuie altei unități bisericești și geografice?

Un astfel de caz eu n-am întâlnit în întreaga istorie bisericească. Numai Biserica Românească se joacă actualmente „cu titulaturile eparhiilor, schimbându-le după cum bate vântul, fenomen care ar putea fi calificat ca o lipsă de maturitate pentru statutul de autocefalie, ca să nu mai amintim călcarea în picioare a propriei istorii bisericești.

[17] Vezi p. 432, din Fasc. VI, regest nr. 3209: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinopole, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

[18] Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Bucureşti, 1991, p. 270.

[19] Reluare din volumul anterior, Ioan Marin MĂLINAŞ, *Pentarhia* II/5, pp. 20-21.

de Argeş. Numai împreună cu acesta, să întreprindă toate aceste acţiuni, probabil şi de teama unui amestec al ierarhilor ruşi în problemele Mitropoliei Haliciului. Deci Mitropolitul Ungrovlahiei îndeplinea funcţia de Exarh al Ungariei şi al Transilvaniei, dar şi pe aceea de Apocrisiarh [nunţiu sau ambasador] sau Legat al Patriarhiei Ecumenice, în Moldova, Galiția, precum și în Regatul Poloniei.[20]

> **„Il procédera – [Antonie al Haliciului, n.n.] – aux ordinations du clergé, y compris d'évêques; cependant, comme il ne dispose pas à présent d'évêques suffragant, il se rendra dans sa métropole pour choisir les candidats, il s'adjoindra le métropolite de Hongro-valachie en vue d'accomplir les votes et les ordinations.".**[21]

Mitropolitul Ungrovlahiei trebuia să fie consultat chiar și de Mitropolia Moldovei, după cum se poate constata și din contextul scrisorii Arhiepiscopului Dorotei al Ohridei (1456-1468), în anul 1467 [nu 1457, n.n.], privitoare la alegerea și la hirotonirea întru arhiereu al noului mitropolit, urmaș al răposatului Visarion al Moldovei:

> **„…ca Măria Ta să procedeze după lege şi după canoane, în conformitate cu rânduiala Sfinţilor Părinţi la alegerea unui mitropolit, pe care apoi să-l hirotoniţi, prin împreună lucrarea episcopilor din acele părţi, eveniment la care să-l învitaţi şi pe fratele Nostru, Mitropolitul Ungrovlahiei, Kir Macarios, deoarece şi el ţine tot de Eparhia Noastră, până când Domnul ne va preface necazurile în bucurie.**[22]

*

2. Al doilea argument al istoricilor Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL,
că textul prototipului din 1705 era românesc îl oferă și elementele vechi de limbă[23]

Dintre care unele se dovedesc a fi specifice secolului al XVII-lea. Autorii identifică:

1. *Fapte de fonetică: -u* apare rar după o consoană, chiar în secolul al XVII-lea, *mînu,* f. 28, *îl iau doi ep[i]scopi de mînu, unul de-a dreapta și altul de-a stînga și-l poartă împregiurul pr[e]stolului de 3 ori / /*;

2. în poziție de metafonie, diftongul s-a păstrat, fiind notat prin ѣ – *bisearică*, *blagosloveaște*, <u>citeaște</u>;

3. *î*, apare trecut la *i* – sfint;

4. încă din secolul al XVII-lea se încetățenește notarea cu s (dz) a lui z, formă folosită și de Axinte Uricariul în 1705, azi mai fiind folosit prin Maramureș, „DZ" „ДЖ";

5. iotacizarea verbelor la persoana 1 sing. A prezentului indicativ și conjunctiv, la persoana 3 sing. și plural, la Axinte, 1705 avem *crez*, *cugetez*, *or să-l puie*, *să viie* etc.;

6. Fapte morfologica arhaice, cu pluralul unor substantive în *ure* – mânure (f.28);

7. vocative în *e* – arhiepiscope și mitropolite;

8. participii arhaice, *învis* – „înviat" (f. 27^{v}), [în textul Crezului], și au pătimit și s-au îngropat și au învis [*înviat*] a treia zi după scrituri;

9. la conjunctiv prezent verbul *a avea* apare la persoana 1 sing., în forma arhaică *aib* „să n-aib"

*

10. Axinte Uricariul intervenea în textele pe care le copia, dovedind prin aceasta că *alcătuitorul de texte*, îl biruia pe copist. Axinte nu era un simplu „copist", el a fost cronicar și uricar, adică

---

[20] **A. M. AMMANN S.J., *Ostslawische Kirchengeschichte*, Thomas Morus Presse im Verlag Herder, Wien, 1950, p. 108; [20] Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe…*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune…, Bucureşti, 1992, pp. 274-277.**

[21] ***Vezi regestul patriarhal, fasc. V, nr. 2622, din mai 1371, p. 524:* LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinopole, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).**

[22] **Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida*. Geschichte und Urkunden, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1902, Scientia Verlag Aalen, 1980, p. 23.**

[23] **Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, *Arhieraticonul român de la 1705*, copiat de Axinte Uricariul, în BOR, XCII, 1974, nr. 11-12, pp. 1407-1408.**

logofăt, pisar, scriitor de cancelarie, „secretar”, redactor de acte și documente, la Cancelaria *Domniei Moldovei*, de la Iași: cancelarius, γραμματέας sau logofăt, λογοθέτης, logotheta (lat.).[24]

Axinte Uricariul avea o predilecție pentru neologisme, pe care le-a strecurat prin textele pe care le copiase. Motivele erau justificate, pentru că mulți dintre termenii vechi, nu mai erau cunoscuți de către cititori sau pentru că ar fi fost regionalisme, care nu circulau prin Moldova [Axinte Uricariul a și fost considerat ca fiind originar din Muntenia! nu moldovean]: cum ar fi *cuget*, „gând”; *ferință*, „păzire”; *fiitor*, „existent”; *lature streină*, „ținut îndepărtat”; *a trece*, „a nesocoti”, „să nu-ți trec porunca”.

Majoritatea termenilor și a expresiilor sunt însă arhaici și regionali, care pot fi întâlniți și în alte scrieri ale lui Axinte: *dveră*, „ușile împărătești”; *a meni*, „a făgădui”; *miroame*, „ectenii”; a poveli, „a așeza în rând”; *prepus*, „bănuială” sau „suspiciune”; *a prici*, „a se lupta”, „a-și disputa”; *peveț*, „cântăreț”; susiori, „subțiori”; *scaoni*, „reședințe”; *ustav*, „poruncă”; *mitropolia Moldavei, zice cu glas, te încinge pregiur mijlocul tău*.[25]

Autorii studiului, Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, constatând *stilul fluent al textului Arhieraticonului, din anul 1705, cu inversiuni care oferă cadență și oralitatea frazei*, încearcă – *fără să aibă date* – să exprime ipoteza că prototipul acestui manuscris ar fi fost tradus și alcătuit de către marele Mitropolit Varlaam al Moldovei (1632–1653, †1657), cunoscut prin activitatea depusă de traducere și de redactare a cărților liturgice și al altor scrieri bisericești.[26]

*

3. Al treilea argument este diferența de tipic, între manuscrisul din 1705 și versiunile grecești și slavone

Autorii studiului presupun „… că ceremonialul a fost creat în Biserica Moldovei, pentru că tipicul nu se aseamănă decât parțial cu cel grecesc și încă și mai puțin cu cel slavon. O comparație cu arhieraticonul muntenesc din aceeași perioadă ar arăta care este aportul fiecăreia dintre bisericile românești la constituirea acestui ceremonial, operație care s-ar face cu folos numai în cazul descoperirii unor texte complete mai vechi sau contemporane cu manuscrisul lui Axinte.”[27]

Privitor la *Orînduiala ce să face la hirotonie arhiereilor* (f. 27-29) este prezentat de cei doi autori modul în care se desfășura ceremonialul:[28]

> **Ceremonialul se desfășura în felul următor: protopopul prezenta pe candidat: „arhiepiscopului Socevei și mitropolit a toată țara Moldavei, prea cinstitul exarh plaiului și a altor părți”, fiind de față domnul Țării Moldovei și episcopii eparhiilor care în sobor l-au ales la scaunul episcopii unde va fi instalat și-l învită să vină să-și ia toiagul păstoriei. Candidatul ieșind din ușile împărătești face o declarație, care este specifică bisericii Moldovei și nu se găsește în arhieraticoanele grecești sau slavonești. După ce face această declarație, i se ia camilafca și potcapul și este dus de doi arhimandriți la mitropolit, în strana arhierească, unde primește binecuvântarea. După aceea, în mijlocul bisericii, stînd pe pajură, își citește „mărturisirea credinței”. Apoi mărturisește în scris „că nimic n-a dat nici n-a făgăduit să dea întîi nici apoi”, [*este vorba de păcatul simoniei, cu care Biserica a trebuit să se lupte încă de la începuturile ei*, (Fapte 8, 18-21) n.n.] că alegerea sa s-a făcut cu „socoteala sfatului și a ustavului sfintei Mitropolii și a scaonilor”, apoi făgăduiește să nu facă nimic pentru „sîlă împărătească ori domnească și a nărod mult”, „măcar cu moarte de m-ar îngrozi” și sfîrșește prin a declara „că a scris aceasta cu mâna sa”.**

***

---

[24] **Ibidem.**
[25] **Ibidem, p. 1408.**
[26] **Ibidem, p. 1408.**
[27] **Scriu: Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, *Arhieraticonul român de la 1705*, copiat de Axinte Uricariul, Op. cit., p. 1408.**
[28] **Ibidem, p. 1408.**

Două elemente de tipic atrag atenția încă de la prima vedere, în această rânduială de hirotonie a arhiereilor:

1. lipsa celor *două mărturisiriri de credință extinse*, prezente atât în Arhieraticonul de la București, 1993 (p. 88-93), cât și în cele ale episcopilor Inochentie Micu-Klein, Roma, 1748 (f. 44-48r) și a lui Grigorie Maior, Blaj, 1777 (f. 31-38), pe care ipopsifiul le citește după Mărturisirea de credință niceo-constantinopolitană sau *Crezul* (325 și 381). Arhieraticonul de la Iași, copiat în anul 1705, de către Axinte Uricariul, la rânduiala hirotonirii episcopului are numai textul Smbolului de credință niceo-constantinopolitan.

2. La toate cele trei Arhieraticoane menționate anterior, rânduiala prevedea ca ipopsifiului să i se înmâneze cârja arhierească, înainte să fi devenit episcop, adică înainte de punerea mâinilor și rostirea celor două rugăciuni de hirotonire.

a. În Arhieraticonul de la București, 1993, este stabilit că noul arhiereu primește cârja arhierească abia la încheierea Sfintei Liturghii, când arhiereii se dezbracă de veșmintele liturgice, adunându-se în mijlocul bisericii. Atunci, arhiereul protos îl îmbracă pe noul episcop cu mantia, după care îi înmânează cârja arhierească, zicând:

> ***Primește toiagul acesta, ca să păstorești turma lui Hristos cea încredințată ție; și celor ascultători să le fie de la tine toiag de reazem și întărire, iar pentru cei neascultători și nestatornici să-l întrebuințezi pe el, ca toiag de deșteptare, toiag de certare.***[29]

b. În Arhieraticonul de la Iași, 1705, înmânarea „toiagului” se face chiar la început, înainte de începerea Dumnezeieștii Liturghii și este vestită de „protopop”:

> **Iară protopopul stînd despre icoana Pr[e]cistii zice cu glas: .... deci îmbracă-te și te încinge pregiur mijlocul tău și-ț încalță picioarele tale și vino încoace, ca să-ți iai păstorescul toiag, cu carele vei să paști oamenii lui H[risto]s. (f. 27r)**

Cele două rugăciuni de hirotonire a arhiereului încep:

> **1. Iară mitropolitul așea să roagă în taină: влдкw гсди бжє ишъ Ȝаконоположивый намъ радн прєχвалиагω (*Dumnezeule stăpânul nostru, întemeietorul legii date nouă pentru lăudarea*) (f. 28v).**
>
> **2. Mitropolitul având mîna pre capul celui ce să hirotonisește, să roagă așea în taină: гсди ҕжє ншъ нємощи ради чλчскагω єстєтъа (*Dumnezeule stăpînul nostru, care pentru neajutorința ființei omenești*). (f. 29r).**

c. În arhieraticonul lui Inochentie Micu-Klein, bedernița și cârja se înmânează după rostirea celei de-a doua mărturisiri de credință extinsă:

Și îndată să scoală arhiereul și toți arhiereii cu el. Iară unul dintre dânșii duce celui ales bedernița, și mulți ani îi pofteaște. După aceaea îi dă arhiereul cârja cea arhierească, zicând așa:

> **Priimeaște toiagul ca să paști înaintea ta turma lui Hristos, și supușilor tăi celor ce te vor asculta le fii toiag și sprijineală. Iară împotriva celor neascultători și nebăgători de seamă să-ți fie ție toiag, ca varga îndreptării care să-i ție pre ei supt ascultare. (f. 48r).**

d. Arhieraticonul lui Grigorie Maior (f. 39) prevede și el înmânarea toiagului, înainte de punerea mâinilor și de rostirea celor două rugăciuni de hirotonire.

Deci arhiereul îi dă cârja cea arhierească, zicând:

> **Priimeaște toiagul, ca să paști turma lui Hristos cea încredințată ție, și celor ascultători supuși ție să fii toiag și sprijinire, iară pre cei neascultători și întăriți la cerbice cu acest toiag să-i pedepsești, ca cu toiagul îndreptării pre dânșii în credință să-i păzești.**

În continuare ne vom confrunta cu o problemă de liturgică pură, care poate îi va interesa mai puțin pe cei preocupați de importanța istorică și filologică a arhieraticoanelor.

Conform rânduielii și indicațiilor de tipic, din aceste trei arhieraticoane ne putem da seama că la 1705, respectiv 1748 și 1777, episcopii din Principatele Române încă nu purtau sacosul, σάκκος saccus, colobium (lat.), ca veșmânt arhieresc, ci îmbrăcau în continuare felonul, peste care era

---

[29] ***Arhieraticon*, București, 1993, pp. 100-101.**

așezat omoforul, după punerea mâinilor și rostirea de către protos a celor două rugăciuni de hirotonire. „Primele mărturii sigure despre întrebuințarea liturgică a sacosului provin abia din secolul al XII-lea. La început, numai patriarhul de la Constantinopol avea dreptul să poarte sacos și el îl purta, ca semn de mare cinste, doar la cele trei mari praznice împărătești: Crăciunul, Paștile și Rusaliile; mitropoliții purtau, pe vremea lui Simeon al Tesalonicului (secolele XIV-XV), *felonul polistavron*, iar arhiereii de rând numai omofor și felon simplu. Dar din sec. al XV-lea înainte (probabil după 1453) și mitropoliții au obținut dreptul de a purta sacos, iar de prin sec. al XVII-lea sacosul devine un veșmânt comun tuturor arhiereilor."[30]

Nici arhieraticonul copiat de Axinte Uricariul, din anul 1705, nu pomenește de „sacos", ci numai de *omofor* (f.29): Deci îi dă lui mitropolitul omoforul și altele ce să cuvin, zicînd la fiete care Axios [ἄξιος, dignum est, достóйно, *n.n.*] și cîntă în oltariu și prin strane Axios cîte de trei ori. Și așa merge în rînd cu ceialalți arhierei de slujaște.

Aceleași prescripții de tipic au și arhieraticoanele ardelenești din secolul al XVIII-lea, cu excepția că Inochentie Micu-Klein amintește și bedernița, iar din documentele vremii aflăm că episcopul Grigorie Maior purta deja și mitra arhierească.[31]

> ***La Sinodul de la Blaj, din data de 12 august 1782*, „la care au fost prezenți 65 de protopopi, 130 de preoți, 13 călugări, în frunte cu vicarul eparhial Ignatie Darabant și cu Egumenul blăjan Filoteiu Laszlo, la care adăugăm mulțimea mare de mireni, nobili și oameni de rând, din toate categoriile sociale, tanta frequeenza di laici de tute le regioni di questa beata terra, raportează Maior însuși la 20 August 1782 nunțiului din Viena": [*la acel Sinod*, n.n.] *Episcopul* [*Grigorie Maior*, n.n,] *a apărut în sala mare unde era adunarea sinodului însoțit de protopopul Ioan Para dela Năsăud, care-i ducea mitra și de protopopul Dumitru Caian dela Abrud, care-i ducea cârja arhierească. Toți s-au ridicat și s-au închinat plini de respect în fața bătrânului cu viața atât de frământată.***

Acest lucru însemnează că, pe timpul acela, mitra și cărja erau nu numai însemnele treptei arhierești, ci și piesele simbol al jurisdicției chiriarhale, pe care Grigorie Maior le-a predat eparhiei, prin cei doi protopoi, la întrunirea sinodală de la Blaj, de anunțare a paretisis-ului (forțat de Iosif al II-lea), adică de retragere de la conducerea Eparhiei Făgărașului. O pregnantă prezentare a felonului, comparat cu sacosul, face Iacob Goar, în *Euchologion, sive Rituale graecorum complectens ritus et ordines divinae* ..., Op. cit., Paris 1647, p. 99 [în ediția a doua, Veneția, 1730, la p. 97]: *nota 20*, Tò φενώλιον.) φελόνιον...

Că, pe timpul Episcopului Inochentie Micu-Klein, sacosul nu era încă generalizat la episcopii din Ardeal, o dovedește o indicație de tipic, de la „Rânduiala care să face la zidirea besearicii", f. 20^r, din *Arhieraticonul* său, Roma, 1748: „Tocmind locul zidului besearicii, merge acolo arhiereul și îmbrăcându-să cu sfita [=felonul, n.n.] și omoforul zice: *Blagoslovit e Dumnezeul nostru, totdeauna*...".[32]

****

F. 27: Inaintea sf[i]ntei și D[u]mn[e]zăiaștii liturghii, să îmbracă mitropolitul întru toate odejdiile arhierești, așișderea și episcopii, arhimandriții, egumenii, preoții, diaconii și tot clirosul să îmbracă cineș în veșmintele sale, după diregătoriia lor.

Deci mitropolitul și cu domnul șed în scaunul ce-i gătat, amândoi pre triapta de sus, iară episcopii șed pre triapta a doa, așișderea și alții din clerici și din diregători, cineș pre la locurile sale. Iar cel ce va să fie arhiereu șede în oltariu îmbrăcat cu toate odejdiile preoțești.

---

[30] Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1985, pp. 526-527.

[31] Zenovie PÂCLIȘAN, *Istoria Bisericii Române Unite*, (Partea II-a, 1752-1783) / Geschichte der Rumänischen Unierten Kirche (Teil II, 1752-1783), p. 175, în rev. *Perspective*, München, an. XIV-XVI, nr. 53-60, iulie 1991 – iunie 1993, 197 p.

[32] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 99.

Iară protopopul stînd despre icoana Pr[e]cistii zice cu glas: (Cutarele) din mila lui D[u]mn[e]dzău arhiep[i]scop Sucevei și mitropolit o toată țară Moldaviei, prea cinstitul exarh plaiurilor și altor părți, kir blagocestivul și de H[risto]s iubitorul domnul nostru Io *imr[e]c* vvod domnul țărăi Moldavei și cu iubitorii de D[u]mn[e]dzău sfințiții arhierei, kir *cutarele* ep[i]scopul de *cutaré eparhie și* cu kir *cutarele* ep[i]scopul de *cutaré* eparhie și cu tot sfîntul sobor. Alesu-t-au pre molitva ta kir *imr[e]c* din cinul preoțesc la scaunul sfintei ep[i]scopii a unde or să-l puie, ca să paști turma lui H[risto]s, deci îmbracă-te și te încinge pregiur mijlocul tău și-ț încalță picioarele tale și vino încoace, ca să-ți iai păstorescul toiag, cu carele vei să paști oamenii lui H[risto]s.

Atuncé, cel ce va să fie arhiereu iasă în dveră și zice:

Nu după hărnicia mé, ce de vreme ce s-au orînduit de la D[u]mn[e]dzău prin prea osfințitul al nostru părinte kir *imr[e]c* arhiep[i]scopul și mitropolitul țării Moldavei și cu cel dimpreună d[u]mn[e]dzăesc și sf[î]nt sobor al arhiereilor au vrut să mă suie pre mine smeritul sluga lui întru cea adevărată și d[u]mn[e]dzăiască vrednicie arhierească, acumu mă plec și priimesc a lor d[u]mn[e]dzăiască poroncă.

Mulțămăsc dară întîiu pre[s]fintului stăpân D[o]mnului D[u]mn[e]dzău și sfinții sale părintelui mitropolitului, care pentru mine au pus această de mai nainte socotială, după aceea dară și sfințiților arhierei și luminatului bun credinciosului slăvitului stăpân domnului domnului Io *imr[e]* vvoda și a toată plinința creștiniască, dintru al cărora bunăvoire să mă învrednicească Domnul D[u]mn[e]dzău să păstoresc.

F. 27^{v} și să păzesc drept ce mi s-au încredințat a lui D[u]mn[e]dzău turmă, să o puiu curată și neîntinată la slăvita a doua venire a lui H[risto]s, căruia slavă în veci, amin.

Decii merg doi arhimandriți sau egumeni și-l iau de susiori și-l duc de sărută icoana lui Hristos și a Pr[e]cistei și apoi povelindu-l îl duc cătră mitropolitul, luîndu-i camelavca și potcapocul din capul, iară mitropolitul îl blagoslovește în cap cu molitva aceasta:

Darul prea sfîntului D[u]h cu al noastră smerenie te pune ep[i]scop la cel de D[u]mn[e]dzău păzit oraș *cutaré*.

Iar péveții cîntă: Is polla eti despota [Εἰς πολλὰ ἔτη, Δέσποτα; *На многая лета,* владыко, *n.n.*],[33] și iarăși îi pun potcapocul și camelavca în cap și-l duc pre pajor de-și citește zapisul de mărturie crédinței, zicând arhidiaconul: ВОИ МѢМЪ (să luăm aminte). Iar cel ce va să fie arhiereu zice cu glas:

Iată eu smeritul ieromonah imr[e]c carele sînt pus în numărul d[u]mn[e]dzăiaștii ep[i]scopii *imr[e]c* în cursul anilor *imr[e]c*, în luna *imr[e]c*, indiction *imr[e]c*, scriu aceasta cu mîna mé și cu minté mé mă mărturisesc înaintea lui D[u]mn[e]dzău și a aleșilor săi îngeri adevărata și nevinovata credință creștinească și curata mărturie, întru Părintele și Fiiul și sfîntul D[u]h, o d[u]mn[e]dzăire de pururé fiitoare, care iaste așea:

Credz întru unul D[u]mn[e]dzău, Părintele atotțiitorul, făcătoriul ceriului și a pămîntului, vădzutelor tuturor și nevăzutelor. Și întru unul d[o]mnul nostru I[isu]s H[risto]s fiiul lui D[u]mn[e]dzău, unul născut, carele de la Părintele s-au născut mainainte de toți vécii. Lumină din Lumină, D[u]mn[e]dzău adevărat din D[u]mn[e]dzău adevărat, născut iară nu făcut, cela ce iaste de o ființă cu Părintele prin carele toate s-au făcut. Carele pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire s-au pogorît din ceriuri și s-au întrupat de la D[u]hul sf[î]nt și din Mariia fecioară și s-au făcut om. Și s-au răstignit pentru noi între Pilat din Pont și au pătimit și s-au îngropat și au învis a treia zi după scrituri. Și s-au suit la ceriuri și șade de-a dreapta Părintelui și iarăși va să vie cu slavă să giudece viii și morții, al căruia împărăție nu are sfîrșit. Și întru d[u]hul sf[î]nt d[o]mnul de viață făcătoriul, carele de la Tatăl purcede, carele

F. 28 împreună cu Părintele și cu Fiiul închinat / / și slăvit, carele au grăit prin pro[o]roci întru una sf[î]ntă săbornicească și ap[o]stolească beserică mărturisesc un botedz întru ertare păcatelor, aștept înviiaré morților și veacul ce va să fie, Amin.

---

[33] Imnul arhieresc: Τόν Δεσπότην καὶ Ἀρχιερέα ἡμῶν, Κύριε φύλαττε, εἰς πολλὰ ἔτη, Δέσποτα.
Εἰς πολλὰ ἔτη: мнѡ́гаѧ лѣ̑та! (slavonă), [многая лета! (rus.)].

Și către aceste priimăsc cele din toată lumé 7 sfinte soboarî și aceasta pentru ferința cinstitelor porunci adunate și a iubi și a feri mărturisesc și acele pre despărțite vremi și ani de dînșii poroncite și toate ce iubăsc ei și eu iubăsc și ce urăsc ei și eu urăsc, către aceste și a besericii pace mărturisesc a feri și nici un cuget împotrivă a cugeta, în toată viața mea. Ce întru tot mă plec și urmădz și într-un cuget cugetedz cu stăpînul mieu preosfințitul kir *imr[e]c* arhiep[i]scopul și mitropolitul Moldavei. Și încă mă mărturisesc cu adevărat înțeles întru frica lui D[u]mn[e]dzău dată mie păstoriia bine a păstori și de la toată prihana și de la tot prepusul a mă feri cu toată puteré mea. (Și încă mărturisesc cu scrisoaré aceasta, că nemică n-am dat pentru pricitul ep[i]scopiei aceștia, nici am menit să dau cuiva ceva, nici întîiu nici apoi, fără numai cu socoteala sfatului și a ustavului sfintei mitropolii și a scaonilor mi să dă) (*paranteza autorului în mss*).

Către aceasta întăresc cu frica lui D[u]mn[e]dzău, să nu fac nemică pentru sîlă ori împără-tească ori domniască ori a nărod mult sau a boiari, măcar și cu moarte de m-ar îngrozi: poron-cindu-mi să slujesc sau arhieresc ceva a face în mitropolieși în toată eparhia ei, fără porunca și socoteala mitropolitului. Sau cînd mă vei chiema sfinția ta cinstite kir *imr[e]c* arhiep[i]scope și mitropolite al toată țara Moldavei, să nu-ți trec poronca. Sau cînd mi s-a tîmpla în lature streină să n-aib a face preot nici diacon în eparhia altuia, iară de voiu face vreuna de aceste, fără poruncă și fără carte de la mitropolitul, să fiu lipsit din cinsté mea. Și s-au scris aceasta cu mîna mea *imr[e]c* în anul de la zidiré lumii *imr[e]c*, iar de la Nașteré D[o]mnului H[risto]s *imr[e]c*, în luna *imr[e]c*.

Apoi, după ce-ș dă Credința, îl bl[a]g[o]s[lo]vește mitropolitul zicînd: Darul pre sf[î]ntului D[u]h să fie cu tine. Peveții: Is polla et despota.

Deci, luînd toți blagoslovenie de la mitropolitul merg și încep sf[î]nta liturghie.

Apoi după ce cîntă (loc gol) să scoală doi din arhimandriți și-l povelesc, apoi îl iau doi ep[i]scopi de mînu, unul de-a dreapta și altul de-a stînga și-l poartă împregiurul pr[e]stolului de 3 ori / /

F. 28v cîntînd troparile obicnuite. Apoi îngenunche înainte sf[î]ntului pr[e]stol și pune mînule pre pr[e]stol, iară mitropolitul blagoslovind capul lui și puind omoforul și nab[e]dernicul pre capul lui citește molitva în glas.

D[u]mn[e]dzăiascul Dar, carele pururé pre cele bolnave le vindecă și cele ne agiunsă le plinește, alege pre credinciosul ieromonah *imr[e]c* la ep[i]scopia de Dumnădzău păzitului oraș *imr[e]c*. Să ne rugăm dară pentru dînsul, ca să viie asupra lui Darul pré sfîntului D[u]h și cîntă în oltariu și prin strane kirie eleison [Κύριε ἐλέησον, Господи, помилуй (rus.), Domine, miserere, *n.n.*], cîte de 3 ori.

Iară mitropolitul așea să roagă în taină: влдкw гсди бжє ишъ Законоположивый намъ радн прєχвалиагω (Dumnezeule stăpânul nostru, întemeietorul legii date nouă pentru lăudarea).

Iară ep[i]scopul cel orînduit zice cîtinel miroamele миромъ гсд8 помолимсѧ ѿ съвышиѢмъ мирѢ (Cu pace Domnului să ne rugăm. Pentru pacea de sus...) / /

F. 29 Mitropolitul având mîna pre capul celui ce să hirotonisește, să roagă așea în taină: гсди бжє ншъ нємощи ради члчскагω єстєства (Dumnezeule stăpînul nostru, care pentru neajuto-rința ființei omenești).

Deci îi dă lui mitropolitul omoforul și altele ce să cuvin, zicînd la fiete care Axios [ἄξιος, dignum est, достóйно, *n.n.*] și cîntă în oltariu și prin strane Axios cîte de trei ori. Și așa merge în rînd cu ceialalți arhierei de slujaște.

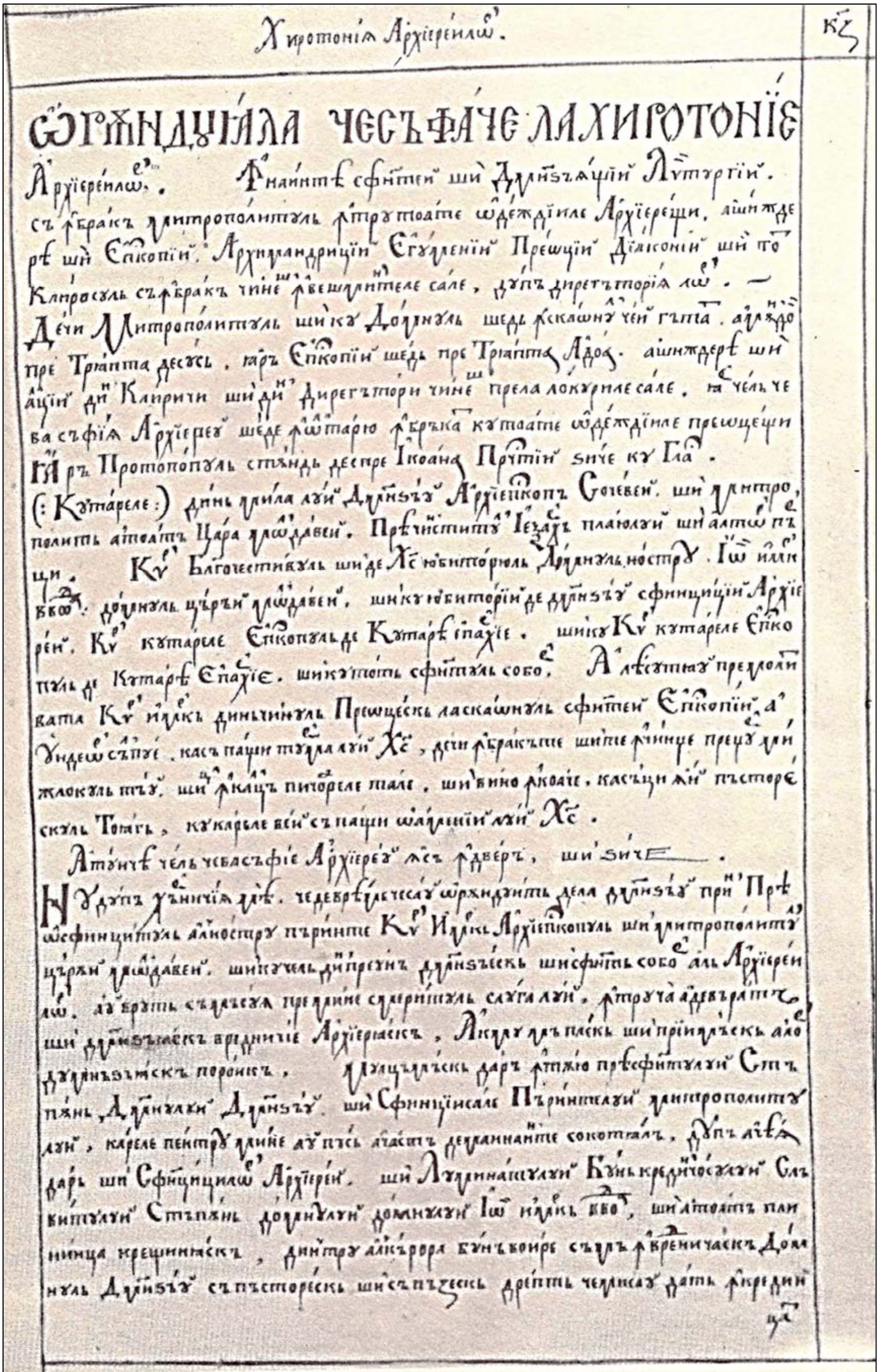
Repetăm că, privitor la *ritul hirotoniei arhiereului* este de semnalat faptul că în *Arhieraticonul* lui Inochentie Micu-Klein[34] <u>lipsește ritul înconjurării de trei ori a Sfintei Mese</u>,[35] dar este prezent în *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, f. 41, precum și în *Arhieraticonul* românesc de la Iași, copiat în anul 1705, de Axinte Uricariul, vezi *supra*:

> **Iară ajungând la dvera cea mare, îl iau pre el de mâini episcopii carii slujesc împreună cu cel dintâi, și încungiurând de trei ori sfântul prestol, cântă obici-nuitele tropare: Sfinților mucenici și Mărire Ție, Hristoase, Dumnezeule și Isaiia dănțuiește. [Grigorie Maior, *Arhieraticon*, f. 41]**

În schimb, încojurul de trei ori al Sfintei Mese, înainte de rostirea rugăciunilor de hirotonie este prevăzut și la Inochentie, pentru rânduielile hirotoniei diaconului și a preotului: f. 4v și f. 7r-7v.

---

34 Ibidem, f. 41r și 48v, respectiv pp. 121 și 130, la Ioan Chindriș, *Inochentie Micu-Klein*..., Op. cit., pp. 80 și 83.
35 Element ritual păstrat numai în Biserica de limbă greacă și dispărut din rînduiala Bisericii Ruse sau de limbă slavonă.

Pagină din Arhieraticonul *copiat de Axinte Uricariul*

[pl.] Arhieraticonul Mitropoliei Moldovei, Iași, 1705, copiat de Axinte Uricariul, după un arhetip mai vechi, f. 27: *Orînduiala ce să face la hirotonie arhiereilor*. Început «Înaintea sf[i]ntei și d[u]mn[e]dzăiaștii Liturghii să îmbracă mitropolitul întru toate odejdiile arhierești». [f. 27-29], pl. la: Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, *Arhieraticonul român de la 1705*, copiat de Axinte Uricariul, în BOR, XCII, 1974, nr. 11-12, p. 1411-1413 + 3 pl.

Preasfânta Treime: motivul antropomorfic sau neo-testamentar

4 Arhieraticonul, ediția București, 1993[1]

IV

Hirotonia arhiereului

CANONUL 4 Sin. I ec., 325 (Alegerea și hirotonia episcopilor)[2]

Se cuvine aşadar ca episcopul să se aşeze (catistaste) de către toţi (episcopii) cei din eparhie (mitropolie, provincie), iar dacă ar fi greu un lucru ca acesta, fie pentru vreo nevoie stăruitoare (presantă, constrângătoare), fie pentru lungimea drumului, adunându-se în orice chip trei la un loc, împreună alegători făcându-se şi cei absenţi și consimţind prin scrisori, atunci să se facă hirotonia. Iar întărirea celor făcute să se dea în fiecare eparhie (mitropolie) mitropolitului.

Concordanță: (1 ap.; 3 sin. VII ec; 19, 23 Antioh.; 12 Laod.; 6 Sard.; 1 C-pol; 13, 49, 50 Cartag.)

***Kathistastai* este un termen canonic, însemnănd atât *alegerea* cît și *hirotonia* și *înscăunarea* arhiereului: καθίστασθαι.**

Κανόνες τῆς ἐν Νικαίᾳ Ἁγίας καὶ Οἰκουμενικῆς Α΄Συνόδου, 325,

Κανὼν Δ΄

Ἐπίσκοπον προσήκει μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι· εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τὸ τοιοῦτο, ἢ διὰ κατεπείγουσαν ἀνάγκην, ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ, ἐξ ἅπαντος τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους, συμψήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων, τότε τὴν χειροτονίαν ποιεῖσθαι· τὸ δὲ κῦρος τῶν γενομένων δίδοσθαι καθ᾽ ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ.[3]

---

[1] ARHIERATICON adică rânduiala slujbelor săvârşite cu arhiereu, Tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod şi cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte TEOCTIST Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, Bucureşti, 1993, 243 p.

[2] Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Sibiu, 1992, p. 53.

[3] Κανόνες τῆς ἐν Νικαίᾳ Ἁγίας καὶ Οἰκουμενικῆς Α΄Συνόδου Συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας (325 μ.Χ.)
Luat din: Αγίων Τριακοσίων δέκα οκτώ (318) Πατέρων της Α’ Οικουμενικής Συνόδου 1 Ιουνίου 2014:

Mărturisirea de credință a ipopsifiului (candidatului la episcopat), înainte de hirotonirea acestuia întru arhiereu[4]

A.

Anunțarea și chemarea candidatului (ipopsifiu) – ipopsifierea, ὁ ὑποψήφιος [candidatul la hirotonia întru arhiereu], (candidat) – la treapta arhieriei are loc după sfârșitul vecerniei din ajunul zilei de hirotonire întru arhiereu.

B

Cercarea și desemnarea candidatului (ipopsifiului) la treapta arhieriei[5]

Mărturisisrea de credință, noul arhiereu o face la utrenia din ziua hirotonirii întru arhieru. Această rânduială începe la *Toată suflarea...*, când cei trei arhierei liturghisitori, stând fiecare pe un vultur mic în fața iconostasului, așteaptă pe ipopsifiu, care va fi scos din altar de doi diaconi și adus în fața arhiereului protos. Ipopsifiul ține în mână Sfânta Evanghelie. Doi dintre clericii mai de frunte îl iau pe ipopsifiu din mâinile diaconilor, împreună cu dichero-tricherele și face

Întâia aducere [*prima mărturisire de credință*]

(prezentare) a ipopsifiului zicând: Se aduce preaiubitorul de Dumnezeu ipopsifiu (N), spre a se hirotoni arhiereu, cu titlul de (N)... Apoi clericii îl aduc pe ipopsifiu pe coada covorului cu vulturul

---

[4] Ioan N. FLOCA, Ibidem, vezi pp. 83-95. Pentru mărturisirile de credință, mai vezi:
Hr. ANDRUȚOS, Simbolica, Traducere din limba greacă de Justin MOISESCU profesor universitar, Editura Centrului Mitropolitan al Olteniei, Craiova, 1955, 349 p. (traducerea a fost făcută după ediția grecească, Athena, 1930); Canonul Ortodoxiei I, Canonul Apostolic al primelor secole, de diacon Ioan I. ICĂ jr., Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, 1039 p.
Reluare din volumul nostru anterior, *Pentarhia*, vol. II/1, pp. 389-399: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/1 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/1. *Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea.* Între moştenirea Chalcedonului şi încercarea de codificare a dreptului canonic prin Sinodul quinisext 691-692 – Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8ο αιώνα Μεταξύ της κληρονομίας της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου (451) και της προσπάθειας συντάξεως του Κανονικού Δικαίου από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο 691-692, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, 2009, 421 p., incl. il, pl. și hărți.

[5] Luat din: http://logos.md/2010/10/01/hirotonia-arhiereului/:

880. –Arhieria este cea mai mare demnitate dată de Hristos. (Matei 28, 18-20; Marcu 3, 14; 16, 15; Luca 10, 1; loan 21, 15-17; F. Ap. 10, 12; 20, 24-28; 26, 16-18; I.Tim. 1, 12). După cum apostolii au fost egali între ei (Matei 20, 25-28; Luca 22, 26-27; I Petru 5, 3), tot aşa şi arhiereii după treapta harică a hirotoniei, orice fel de titlu administrativ ar purta, sînt egali între ei. Arhiereu onorific, fără eparhie şi misiune pastorală, nu se poate hirotoni. Fiecare episcop este răspunzător de eparhia sa, de organizarea clericilor, de împărţirea dreptăţii şi a sarcinilor pastorale și de apărarea dreptei credinţe şi a vieţii morale a clerului şi a poporului (Apost. 38,38,41). Din drepturile şi puterea de a catehiza sau a învăţa, de a sfinţi prin taine şi de a judeca la spovedanie şi în administraţie, precum şi datoria de a colabora şi cu ceilalţi eparhioţi, se naşte necesitatea de ordine administrativă şi între episcopi. Chiar din primele veacuri episcopul din capitală avea întîietatea de onoare faţă de cei din provincii, aşa cum este şi acum. Supuşi episcopului sînt horepiscopii sau episcopii vicari. Superiori episcopului sînt: arhiepiscopii, mitropoliţii şi patriarhii, titluri administrative date odată cu organizarea eparhiilor, folosite mai ales din secolul IV-V. (Apost. 34,1 ec. 4; II ec. 2; IV ec. 28; Gr. Neocez. 1; Laod. 57; Ant.9).

881. – Cercetarea canonică este cerută de hirotonia oricărui cleric, şi cu atît mai mult este necesară la hirotonia arhiereului, ale cărui calităţi şi îndatoriri sînt redate aşa de convingător în Const. Apost. 1,1-6 din care se desprinde: Să fie om curat la inimă şi la cuget din tinereţile lui, trăind întru evlavie şi teologhisirea adevărurilor dogmatice, morale şi de cult. „Să fie sobru, stăpîn pe sine, dispreţuind desfătarea şi plăcerile, nepoftitor de mîncări alese. Apoi să fie răbdător de suferinţe, îngăduitor la poveţe, îndemînatic la învăţătură, cugetînd şi îndeletnicindu-se cu studiul cărţilor Domnului, ca să poată interpreta cu grijă Scripturile, să explice Evanghelia împreună cu proorocii şi legea lui Moise (loan 5, 3946)… „Prin urmare îngrijindu-te de cuvîntul învăţăturii, ca să tălmăceşti toate cuvînt cu cuvînt după putere şi din multe învăţături să hrăneşti şi să adapi din belşug pe popond tău cu lumina legilor” (Osea 10, 12). Să fie conştiincios şi drept întru împlinirea misiunii sale, nepărtinitor, să nu se teamă sau să măgulească pe cel bogat mai mult decît se cuvine, şi nici pe sărac să-l dispreţuiască şi asuprească. (Ex. 23,3; Lev. 19,15; Const. Apost. 1,5).

cel mare, așezat în lung, între cele două sfeșnice împărătești, din fața ușilor împărătești. Ipopsifiul ține în mână Sfânta Evanghelie, în care a pus și textul scris de el al mărturisirilor de credință. Arhiereu protos îl întreabă:

Ce ai venit aici să ceri de la noi?

Ipopsifiul răspunde:

Hirotonia arhierescului har, fiind ales pentru aceasta de Sfântul Sinod al Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române, și întărit (aici se amintește autoritatea de Stat). Arhiereul protos îl întreabă pe ipopsifiu:

Și ce crezi?

Iar ipopsifiul deschizând Sfânta Evanghelie, zice cu glas mare:

Din mila lui Dumnezeu, ipopsifiul (N) cu titlul de [(N) (arhiereu vicar, episcop, arhiepiscop, mitropolit, patriarh)], cu a mea mână mai înainte am rânduit:

Simbolul credinței:

Cred întru unul Dumnezeu, Tatăl atotţiitorul, Făcătorul cerului şi al pământului, al tuturor celor văzute şi nevăzute.[6]

Şi întru unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut,

Care din Tatăl S-a născut mai înainte de toţi vecii: Lumină din Lumină,

Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut iar nu făcut,

Cel de o fiinţă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut;

Care, pentru noi oamenii şi pentru a noastră mântuire, S-a pogorât din ceruri şi S-a întrupat de la Duhul Sfânt şi din Fecioara Maria şi S-a făcut om;

Şi S-a răstignit pentru noi în zilele lui Ponţiu Pilat şi a Pătimit şi S-a îngropat;

Şi a înviat a treia zi, după Scripturi;

Şi S-a înălţat la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui;

Şi iarăşi va să vină cu slavă să judece viii şi morţii, a Cărui împărăţie nu va avea sfârşit.

Şi întru Duhul Sfânt, Domnul de viaţă Făcătorul, Care din Tatăl purcede, Cel ce împreună cu Tatăl şi cu Fiul este închinat și slăvit, Care a grăit prin prooroci.

Întru una, sfântă, sobornicească și apostolească Biserică;

Mărturisesc un botez spre iertarea păcatelor;

Aştept învierea morţilor.

Şi viaţa veacului ce va să fie. Amin.[7]

După acestea arhiereul protos, binecuvântându-l în semnul crucii pe ipopsifiu îi zice:

Harul Sfântului Duh să fie cu tine.

Apoi ipopsifiul este adus de cei doi clerici până la mijlocul vulturului cel mare, vestind:

A doua aducere [*a doua mărturisire de credință*]

Se aduce preaiubitorul de Dumnezeu ipopsifiu (N), spre a se hirotoni arhiereu, cu titlul de (N).

Al doilea arhiereu îi zice:

Arată-ne nouă mai pe larg: cum mărturisești și despre însușirile celor trei fețe ale necuprinsei Dumnezeiri?[8]

Și ipopsifiul, cu glas mare și limpede, citește astfel, în auzul tuturor, această mărturisire:

---

[6] Text luat din *Liturghier*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, Bucureşti, 1987, pp. 146-147: „Dumnezeiasca Liturghie a Sf. Ioan Gură de Aur".

[7] Mai vezi și rânduiala botezului, la: Lothar HEISER, Die Taufe in der orthodoxen Kirche, Geschichte, Spendung und Symbolik nach der Lehre der Väter, Paulinus Verlag, Trier, 1987, 353 p., incl. XXXII il. [Sophia, Quellen östlicher Theologie, Hgg. Julius Tyciak + und Wilhelm Nyssen, Band 25].

[8] Mai vezi: John Norman Davidson KELLY, Altchristliche Glaubensbekenntnisse, Geschichte und Theologie, 2. Auflage, 1993, Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 449 p.

Cred întru unul Dumnezeu osebit în trei fețe: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt; osebit, zic, după cuvântul însușirii, dar neosebit după ființă, și întreaga Treime și întreaga unime aceeași fiind unime. Unime după ființă și fire și chip, Treime după însușire și numire; pentru că se numește unul Tatăl, altul Fiul și celălalt Duhul Sfânt. Tatăl nenăscut și fără început; pentru că nu este ceva mai dinainte de Dânsul; căci Acela dintodeauna a fost Dumnezeu; fără de început, pentru că nu își are ființă din cineva, ci din Sine însuși.

Cred iarăși că Tatăl este pricina Fiului și a Duhului: a Fiului cu nașterea, iar a Sfântului Duh prin purcedere, neobservându-se între ele vreo depărtare sau înstrăinare, decât numai deosebirea însușirilor ipostatice; pentru că Tatăl naște pe Fiul și purcede pe Duhul cel Sfânt, iar Fiul se naște numai din Tatăl, și Duhul cel Sfânt se purcede din Tatăl. Și astfel un început cinstesc și o pricină recunosc Fiului și Duhului, pe Tatăl.

Și numesc pe Fiul început mai presus de timp și nemărginit; nu ca început al făpturilor, având cinstea întâietății. Să nu fie! Aceasta este hulă din partea nelegiuirii ariene, pentru că acel hulitor blasfemia numind făptură pe Fiul și pe Duhul cel Sfânt. Iar eu zic că, Fiul este început din Cel fără de început, ca să nu se primească două începuturi; și tot în astfel de mod zic, că Duhul cel Sfânt este început, findcă atât Fiul cât și Duhul cel Sfânt deodată și împreună au ființa din tatăl: unul cu nașterea, iar celălalt cu purcederea, precum s-a zis; și nici Tatăl S-a despărțit de Fiul, nici Fiul de Duhul, nici Duhul cel Sfânt de Tatăl și de Fiul, ci întreg este Tatăl întru Fiul și întru Sfântul Duh; asemenea întreg este Fiul întru Tatăl și întru Sfântul Duh, și tot întreg este Duhul cel sfânt întru Tatăl și întru Fiul; pentru că s-au unit cu despărțire și S-au despărțit cu unire.

Mărturisesc apoi, că Cuvântul lui Dumnezeu, Cel împreună-veșnic cu Tatăl, Cel mai presus de timp, Cel necuprins, Cel nemărginit, S-a pogorât până la firea noastră, și pe omul cel smerit și cu totul căzut, l-a luat din curatele și fecioreştile sângiuiri ale celei singure fără prihană și curatei Fecioare, ca să dăruiască la toată lumea mântuire și har, pentru a Sa îndurare; și unirea firilor cea după ipostas s-a făcut nu cu adăugirile cele câte puțin, când se forma Pruncul, nici prin frământarea, sau tulburarea, sau amestecarea firilor împreună unite, nici s-a adus Cuvântul după ce s-ar fi format omul, făcându-se o relativă unire, după cum zicea urâtul de Dumnezeu Nestorie; nici a fost fără de minte și fără de suflet, precum învață cel în adevăr fără de minte Apolinarie; pentru că acela bârfea zicând a fi destulă Dumnezeire în locul minții. Eu însă Îl mărturisesc pe El Dumnezeu desăvârșit, Care, în același timp a fost trup și în același timp Cuvânt al lui Dumnezeu; trup însuflețit cu suflet cuvântător și gânditor, păstrând și după unire toate desăvârșirile firești ale Dumnezeirii Sale, și neschimbând cele ale Dumnezeirii sau omenității Lui prin unirea cea desăvârșită cu Cuvântul; purtând El o ființă care păstrează pe cele două firi și lucrări; acelea din care și întru care a fost unul și același Iisus Hristos, Dumnezeul nostru, Care are și două voințe firești, iar nu închipuite.

Se cuvine încă a ști, că a pătimit ca Dumnezeu, cu trupul adică; iar Dumnezeire pătimitoare, sau care să fi pătimit cu trupul, nicidecum. Încă Îl mărturisesc pe Dânsul că a luat asupra Sa toate patimile noastre cele nedefăimate, care sunt legate de firea noastră, afară de păcat, adică: foamea, setea, osteneala, lacrimile și cele de felul acestora, lucrând însă întru Dânsul, nu cu sila, precum întru noi, ci voința omenească urmând voinței Lui celei dumnezeiești; pentru că voind a flămânzit, voind a însetat, voind a ostenit, voind a murit. Deci a murit, primind moarte pentru noi, fără de patimă rămânând Dumnezeirea Lui; pentru că El, Cel ce ridică păcatele lumii, nu era supus morții, ci ca pe noi pe toți să ne scoată din mâna cea a tot mâncătoare a morții, și cu însuși sângele Său să ne aducă Tatălui Său; iar moartea care cotropise trupul omenesc, cu putere dumnezeiască s-a surpat și s-au scos de acolo sufletele drepților cele legate din veac. După ce însă a înviat El din morți, și patruzeci de zile pe pământ împreună cu Ucenicii Săi S-a arătat, S-a înălțat la cer și a șezut de-a dreapta Tatălui; iar dreaptă a Tatălui zic, nu după loc sau împrejurime, ci numesc dreaptă a lui Dumnezeu pe cea fără început și mai înainte de veci slavă, pe care a avut-o Fiul și mai înainte și după înomenire; fiindcă sfântul Său trup este închinat cu cinstită închinăciune împreună cu Dumnezeirea Sa.

Prin aceasta Sfânta Treime n-a primit nici o adăugire. Să nu fie! pentru că Treimea a rămas Treime și după unirea Celui Unuia-Născut, rămânând nedespărțit sfântul Său trup, și încă împreună cu Dânsul rămânând în veci; findcă cu acesta va veni să judece viii și morții, drepții și păcătoșii. Drepților adică să le dea plată pentru lucrarea faptei bune și împărăția cerurilor, pentru care aceia s-au sârguit; iar păcătoșilor să le răsplătească cu chinul veșnic și focul gheenei cel fără sfârșit. De a cărui cercare fie ca noi toți să scăpăm și bunătățile cele făgăduite și întregi să le dobândim întru Hristos Iisus, Domnul nostru. Amin.

Și îndată arhiereul întrebător, binecuvântând în chipul crucii pe cel ce se hirotonește, îi zice:

Harul Sfântului Duh să fie cu tine luminându-te, întărindu-te și înțelepțindu-te în toate zilele vieții tale.

Apoi se aduce ipopsifiul de către clerici până pe capul vulturului, vestindu-se:

A treia aducere [*a treia mărturisire de credință*]

Al treilea arhiereu îi zice:

Arată-ne nouă încă și mai pe larg cum mărturisești și cele despre înomenirea Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu celui în ipostas, și câte firi dogmatizezi în unul și același Hristos Dumnezeul nostru?

Și la această a treia întrebare, ipopsifiul citește cu glas mare aceasta:

Cred întru unul Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, Făcătorul cerului și al pământului, văzutelor tuturor și nevăzutelor; fără de început, nenăscut și nepricinuit; început însă firesc și pricină a Fiului și a Duhului.

Cred și întru unul-Născut Fiul Său, Care, fără stricăciune și mai înainte de veci, S-a născut dintr-Însul, de o ființă cu El, prin care toate s-au făcut.

Cred și întru Duhul cel Sfânt, Care din Însuși Tatăl purcede și împreună se preamărește, ca împreună veșnic și de un scaun, și de o ființă și de aceeași mărire și făcător al făpturii.

Cred că Unul din Însăși Treimea cea mai presus de ființă și începătoare de viață, Cuvântul cel Unul-Născut, Care S-a pogorât din ceruri pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire, S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara S-a făcut om, adică S-a făcut om desăvârșit, rămânând Dumnezeu, și nimic prefăcând sau știrbind din Dumnezeiasca ființă prin unirea cu trupul, ci fără schimbare, luându-și omenitate, a suferit cu Dânsul patima și crucea, rămânând cu firea cea Dumnezeiască slobod de orice patimă.

Și a înviat a treia zi din morți și la ceruri S-a înălțat, ca să șadă de-a dreapta lui Dumnezeu și Tatăl.

Cred și predaniile și tâlcuirile despre Dumnezeu și despre cele dumnezeiești ale Bisericii, care este una, sfântă, sobornicească și apostolească.

Mărturisesc un botez întru iertarea păcatelor.

Aștept învierea morților și viața veacului ce va să fie.

Și încă mărturisesc un ipostas al Cuvântului întrupat și cred și vestesc pe Hristos Unul și Același în două voiri și firi, după întrupare păzindu-le întregi pe acelea întru care și dintru care a ieșit.

Pe urmă cunosc și două voiri, păstrându-și fiecare fire, voia și lucrarea sa.

Mă închin sfintelor și cinstitelor icoane, adică a lui Hristos însuși, și a Preacuratei Maicii lui Dumnezeu, și ale tuturor Sfinților; nu însă cu închinăciune, ca lui Dumnezeu, ci înălțându-mă cu mintea la chipul ce înfățișează; pentru aceea și cinstea cea către acestea o trec la prototipuri; iar pe cei ce într-alt chip și nu așa cugetă, îi lepăd ca pe niște cugetători de cele străine.

Dau anatema pe Arie și pe cei împreună cu dânsul cugetători și părtași ai relei și nesănătoasei lui păreri. Pe Macedonie și pe cei cu dânsul, care bine s-au numit pnevmatomahi. Asemenea pe Nestorie și pe ceilalți ereziarhi, și pe cei de un cuget cu aceștia îi lepăd și îi dau anatema, și cu mare glas zic hotărât: Tuturor ereticilor anatema! Tuturor ereticilor anatema!

Iar pe Stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea Maria, cu tărie și cu adevăr o mărturisesc și o vestesc, că a născut cu trup pe Unul din Treime, Hristos Dumnezeul nostru, care facă-se mie ajutătoare, acoperământ și apărătoare în toate zilele vieții mele. Amin.

După care, al treilea arhiereu întrebător, binecuvintează pe ipopsifiu, zicând:

Harul Sfântului Duh să fie cu tine luminându-te, întărindu-te și înțelepțindu-te în toate zilele vieții tale.

Și iarăși îi zice arhiereul protos:

Peste acestea, ce mai ai a ne mărturisi?

Și ipopsifiul răspunde:

Peste acestea încă mai mărturisesc, că voi păstra și voi urma cu sfințenie, până la suflarea mea cea mai de pe urmă, toate canoanele celor șapte sfinte Sinoade ecumenice și ale celor locale; învățăturile de Dumnezeu purtătorilor Părinți; tradițiile Sfintei Biserici Ortodoxe; Legile și Regulamentele Sfântului Sinod al Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române.

..

Acestea fiind toate mărturisirile mele, întăriți-mă cu rugăciunile Prea Sfinților Voastre!

Terminând acestea, vine însuși la masa care este pusă dinaintea arhiereilor coliturghisitori și, luând condeiul, zice cu glas mare și în același timp scrie dedesuptul acestei mărturisiri:

(N) din mila lui Dumnezeu, ipopsifiu arhiereu (N), cu titlul (N), cu a mea mână am semnat (urmează iscălitura).

Apoi îi iau ipopsifiului Sfânta Evanghelie din mână și o pun pe Sfânta Masă, iar el se retrage iarăși pe capul vulturului mare. Cei doi clerici îl aduc apoi plecându-l puțin de cap, și zicând pe rând:

Poruncește, porunciți, poruncește Prea Sfințite Stăpâne, pe cel ce vi se aduce înainte (N) spre a se înainta arhiereu cu titlul (N).

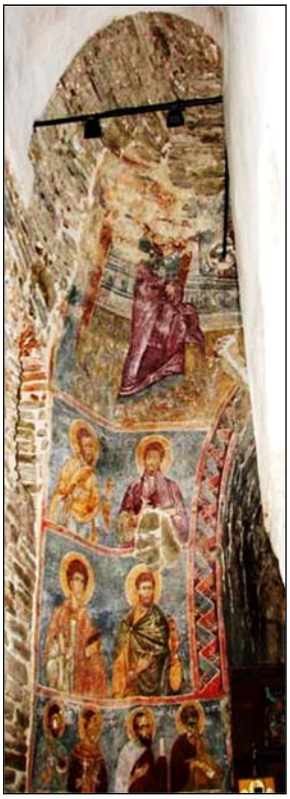
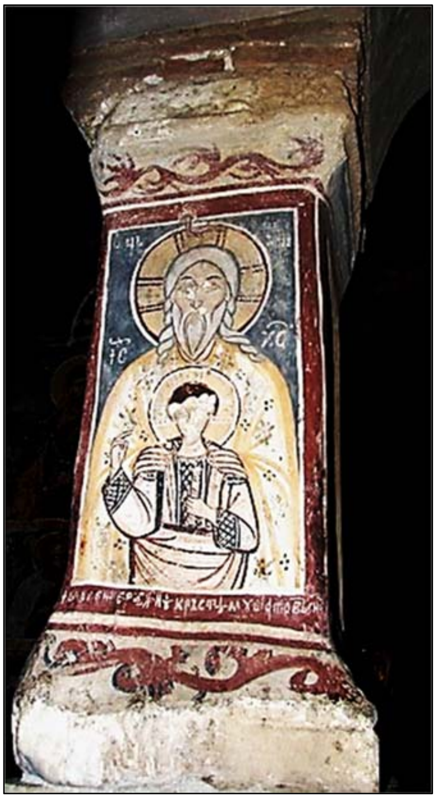
Iar arhiereul protos, binecuvântându-l pe cap de trei ori, zice:

Harul Sfântului Duh prin smerenia mea te înaintează pe tine preaiubitorule de Dumnezeu preote ipopsifiu (N) arhiereu, pentru scaunul de... (episcop, arhiepiscop, mitropolit, patriarh).

Și ipopsifiul sărută mâinile la câte trei arhierei coliturghisitori, iar aceștia îl sărută pe frunte. Apoi arhiereul protos, luând dicherotricherele, binecuvintează poporul, și se cântă:

Întru mulți ani, stăpâne.

> **Aceasta fiind cercarea și desemnarea liturgică a candidatului (ipopsifiului) la treapta arhieriei, hirotonirea întru arhiereu are loc în cadrul Sfintei Liturghii, în timpul trisaghionului. După hirotonirea întru arhiereu, se continuă de cântat Sfinte Dumnezeul..., iar noul arhiereu devine protosul, adică prezidează și conduce el ceremonialul întregii Dumnezeieștii Liturghii.**

1 2 3

1-3 *Violetul de Densuş.*
Basilica din Densuş – Haţeg:
dacă la pictura murală a Mănăstirii Voroneţ, din Bucovina domină albastrul, *violetul de Densuş* caracterizează această biserică celebră din zona Haţegului.
Biserica din Densuş, interior naos: Preasfânta Treime [pictură pe prima coloană, dinspre latura de nord (stânga), sec. XV], flancată de picturile de pe latura de nord-est şi de sud-est, adică din stânga şi din dreapta arcadei spre absida altarului.

2. Basilica din Densuş (Haţeg), Sfânta Treime, cu motivul antropomorfic sau neo-testamentar (Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh), sec. XV, pe coloana din stânga, latura de nord, din faţa iconostasului: „Pe alt stâlp, se vede Treimea Sacră de la Densuş, unică în lume. Dumnezeu este un localnic bătrân, cu plete albe. El ţine mâinile pe umerii lui Iisus." Dumnezeu Tatăl *Arhiereu*, cu felon [nu cu sacos, care pe timpul acela, nu era încă generalizat şi la episcopi şi la mitropoliţi, ci îl purta doar Patriarhul Ecumenic de trei ori pe ani: la Crăciun, la Paşti şi la Rusalii], decorat cu motive româneşti, iar Dumnezeu Fiul Iisus Hristos poartă cămaşă românească, cu motive geometrice haţegane, de culoare neagră. Un porumbel deasupra „bătrânului" îl simbo-lizează pe Sfântul Duh. „Această repre-zentare a Sfintei Treimi este cu câteva decenii mai veche ca icoana celebră a lui Rubliov, Preasfânta Treime, motivul anghelo-morfic sau vetero-testamentar [Filoxenia de la stejarul din Mamvri], de la 1425 din Zagorsk, de lângă Moscova."[9]

*

Ritul hirotoniei

În timpul cântării Sfinte Dumnezeule, după ce arhiereii slujitori au zis: Doamne, Doamne, caută din cer şi vezi... candidatul chemat la treapta arhieriei şi cercat (ipopsifiu) vine în mijlocul bisericii şi face trei metanii mari, iar cei doi preoţi care au făcut înaintarea candidatului, având dicherotricherele în mână, îl iau unul din o parte şi celălalt din alta şi, plecându-l puţin de cap, îl aduc până la uşile împărăteşti, zicând alternativ: Porunceşte, Porunciţi, Porunceşte, Prea Sfinţite Stăpâne, spre cel ce vi se aduce înainte spre a fi hirotonit arhiereu....

Ajungând la uşile împărăteşti, unde se află arhiereul protos, candidatul îngenunche, iar arhiereul îl binecuvintează pe cap de trei ori şi se retrage, preoţii dau dicheotricherele celorlalţi doi

---

[9] Luat din: http://salvamont.org/main/articole/show_ro_t_cascada-beusnita--cheile-nerei_id_1368.html
Vezi şi: Ioan Marin MĂLINAŞ, *La umbra Sarmizegetusei Romane – Basilica din Densuş*, Editura „Mihai Eminescu", Oradea, 1997, 195 p., + documente, 17 il. şi 148 facsimile [Lansarea cărţii la Deva, în „Casa Cărţii Deva", a fost semnalată în ziarul local, *Cuvântul liber*, an X, 1998, nr. 2123, vineri, 24 aprilie, p.1].

arhierei, iar aceștia îl iau pe candidat de mâini și înconjură Sfânta Masă, cântând toți cei din altar, la întâia înconjurare:

Sfinților mucenici....

La a doua:

Slavă Ție, Hristoase Dumnezeule...

Și la a treia:

Isaie dănțuiește...

La fiecare înconjurare, candidatul sărută cele patru colțuri ale Sfintei Mese. Apoi face trei metanii mari în fața Sfintei Mese. Cei doi arhierei îl duc la colțul din dreapta, candidatul îngenunche, își pune mâinile pe Sfânta Masă una peste alta, și își reazămă cu pietate fruntea peste ele. Cei trei arhierei își scot mitrele, iar arhiereul-protos, binecuvântând pe cap pe candidat, îi pune pe cap omoforul și Sfânta Evanghelie deschisă cu fața în jos, sub care își pune mâna cea dreaptă. Cei doi arhierei coliturghisitori îngenunche și-și pun și ei mâinile lor drepte sub Evanghelie pe capul candidatului; unul dintre ei zice cu glas: Să luăm aminte!

În partea stângă a arhiereului-protos, delegatul chiriarhului pune peste Sfânta Evanghelie pergamentul pe care este scrisă formula de consacrare și pe care arhiereul-protos o citește cu glas:

Cu alegerea și încercarea Sfântului Sinod și confirmarea (se pomenește autoritatea de stat),

Dumnezeiescul Har, Cel ce totdeauna pe cele neputincioase le vindecă și pe cele de lipsă le împlinește, prohirisește pe prea iubitul de Dumnezeu Prea cuviosul preot (N) arhiereu..., să ne rugăm dar pentru dânsul, ca să vină peste el, Harul întru tot Sfântului Duh.

Terminând acestea face trei cruci pe capul candidatului, iar celălalt arhiereu zice: Domnului să ne rugăm; și se cântă de trei ori de cei din sf. Altar: Doamne miluiește, iar arhiereul-protos cu glas, iar ceilalți doi arhierei încet, se roagă astfel:

Stăpâne, Doamne Dumnezeul nostru, Cel ce prin prealăudatul Tău Apostol Pavel ne-ai legiuit nouă rânduială de trepte și cete: întâi pe Apostoli, al doilea pe profeți, al treilea pe dascăli, ca să slujească sfintelor și preacuratelor Tale Taine, și să le săvârșească în sfântul Tău jertfelnic, Însuți Stăpâne al tuturor, și pe acesta, care s-a ales și s-a învrednicit a lua jugul Evangheliei și vrednicia arhierească, prin mâna mea a păcătosului și a celor de față liturghisitori și împreună-episcopi, întărește-l prin venirea, puterea și harul Sfântului Tău Duh, precum ai întărit pe Sfinții Tăi Apostoli și Profeți, precum ai uns pe împărați, precum ai sfițit pe arhierei. Vădește neprihănită arhieria lui, înfumusețându-l cu toată cucernicia, și sfânt îl arată pe dânsul, ca să fie el vrednic a cere de la Tine cele pentru mântuirea poporului, și a fi auzit el de către Tine. Că s-a sfințit numele Tău, și s-a preamărit împărăția Ta: a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

După rugăciune, unul din arhiereii hirotonisitori zice cu voce lină ectenia, la care ceilalți clerici slujitori răspund: Doamne miluiește.

Cu pace, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.

Pentru Arhiepiscopul nostru (N), pentru arhieria, apărarea, îndelunga-petrecere, pacea, sănătatea și mântuirea lui, și pentru lucrul mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru robul lui Dumnezeu (N), care acum se prohirisește episcop și pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni Dumnezeu să-i dăruiască lui arhierie curată și neprihănită, Domnului să ne rugăm.

Pentru orașul acesta, țara aceasta, pentru toate orașele și satele și pentru cei ce cu credință locuiesc într-însele, Domnului să ne rugăm.

Pentru toți celor ce le trebuie de la Dumnezeu ajutor și apărare, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să ne izbăvim noi din tot necazul, mânia, primejdia și nevoia, Domnului să ne rugăm.

Apără, mântuiește, miluiește și ne păzește pe noi Dumnezeule cu harul Tău.

Pe Preasfânta, curata, preabinecuvântata, mărita stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoare și pururea Fecioara Maria cu toți sfinții, pomenindu-o.

Pe noi înșine și unii pe alții, și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

În acest timp arhiereii, având mâinile puse pe capul celui ce se hirotonește, se roagă încet astfel:

Doamne, Dumnezeul nostru, de vreme ce firea omului nu poate suferi ființa Dumnezeirii, cu iconomia Ta ai așezat dascăli asemenea nouă, care stau pe scaunul Tău ca să aducă Ție jertfă și prinos pentru tot poporul Tău. Tu, Hristoase, și pe acesta ce s-a arătat iconom al harului arhieresc, fă-l să fie următor Ție, Adevăratului Păstor, punându-și sufletul său pentru oile Tale, povățuitor orbilor, lumină celor din întuneric, certător celor neînțelepți, învățător pruncilor, luminător în lume; ca desăvârșind sufletele cele ce i s-au încredința lui în viața aceasta, să stea nerușinat înaintea Judecății Tale și să primească plata cea mare pe care o ai gătit celor ce s-au luptat pentru propovăduirea Evangheliei Tale. Că al Tău este a ne milui și a ne mântui pe noi, Dumnezeule, și Ție slavă înălțăm, împreună și celui fără de început al Tău Părinte și Preasfântului și de viață Făcătorului Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.Amin.

După aceasta, cei trei arhierei duc pe noul hirotonit prin ușile împărătești și-l prezintă poporului, arhiereul-protos zicând: Vrednic este? și-i dă succesiv: sacosul, omoforul, engolpionul, crucea și mitra, zicând la fiecare: Vrednic este? iar corul repetă de fiecare dată de trei ori: Vrednic este.

Apoi arhiereul-protos ia dicherotricherele și binecuvintează poporul, iar corul cântă: Întru mulți ani, Stăpâne.

În acest timp se fac obișnuitele felicitări, iar corul cântă în continuare Sfinte Dumnezeule, Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh..., Sfinte fără de moarte, miluiește-ne pe noi.

Arhidiaconul zice: Poruncește, Stăpâne!

Arhiereul-protos: Bine este cuvântat cel ce vine întru numele Domnului.

Diaconul: Binecuvintează Înalt Prea Sfințite scaunul de sus.

Arhiereul: Bine cuvântat ești...

Arhiereii liturghisitori îl duc pe noul hirotonit și-i dau locul cel dintâi, iar la Apostol el va zice: Pace tuturor, pentru că de aici și până la sfârșitul Sfintei Liturghii noul hirotonit are locul întâi. Tot așa, la timpul cuvenit, se împărtășește întâiul cu Sfintele Taine.

După terminarea Sfintei Liturghii și după ce arhiereii s-au dezbrăcat de veșmintele arhierești, ies cu toții în mijlocul bisericii și arhiereul (arhiepiscopul) cel dintâi care a oficiat hirotonia îmbracă cu mantia pe noul arhiereu hirotonit și-i dă în mână cârja arhierească, zicând:

Primește toiagul acesta, ca să păstorești turma lui Hristos cea încredințată ție; și celor ascultători să le fie de la tine toiag de reazem și întărire, iar pentru cei neascultători să-l întrebuințezi pe el, ca toiag de deșteptare, toiag de certare.

> **În Euchologion-ul lui Iacob Goar, cârja este înmânată candidatului la arhierie, după a treia mărturisire de credință:**[10]
>
> ***Et professione hac* [3] *finita, benedicit illi Pontifex dicens:***
>
> **Gratia Sancti Spiritus per meam mediocritatem promouet te, Deo amantissimum Sacerdotem, & electum N. in Episcopum a Deo custoditæ ciuitatis N.**
>
> ***Et confest im exurgit Pontifex, & omnes Pontifices cum eo. Unus autem ex ipsis defert ad electum subgenuale, & longos annos Episcopo ordinando precantur.***
>
> ***Deinde baculum Pontificum tradit illi Pontifex, dicens hoc pacto:***
>
>> **Accipe baculum vt coram te Christi pascas ouile, & obedientibus quidem tibi subiectis, esto baculus & fulcimentum: inobedientibus autem & peruicacibus ipso baculo vtere, vt correctionis virga, quæ illos in officio contineat.**

---

[10] Iacob Goar, *Euchologion sive Rituale Graecorum...*, Paris, 1647, p. 310 [ediția a doua, Veneția, 1730, p. (256) 250].

Noul arhiereu se închină respectuos în fața celor trei arhierei hirotonisitori, merge la locul cuvenit și împarte anafura la popor. În acest timp, corul cântă un concert religios. La sfârșit, ecleziarhul și ceilalți clerici îi conduc pe arhierei la reședința arhiepiscopului.

*****

Repetăm că, privitor la *ritul hirotoniei arhiereului* este de semnalat faptul că în *Arhieraticonul* lui Inochentie Micu-Klein[11] lipsește ritul înconjurării de trei ori a Sfintei Mese, dar este prezent în *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, f. 41, precum și în *Arhieraticonul* românesc de la Iași, copiat în anul 1705, de Axinte Uricariul, vezi *supra*.:

> **Iară ajungând la dvera cea mare, îl iau pre el de mâini episcopii carii slujesc împreună cu cel dintâi, și încungiurând de trei ori sfântul prestol, cântă obicinuitele tropare: Sfinților mucenici și Mărire Ție, Hristoase, Dumnezeule și Isaiia dănțuiește. [Grigorie Maior, *Arhieraticon*, f. 41]**

În schimb, încojurul de trei ori al Sfintei Mese, înainte de rostirea rugăciunilor de hirotonie este prevăzut și la Inochentie, pentru rânduielile hirotoniei diaconului și a preotului: f. 4^v și f. 7^r-7^v.

[*Fără a avea o legătură directă cu ritualul depunerii mărturisirii de credință a ipopsifiului, dăm în continuare și: A. textul Canonului 1 și 2, al Sinodului quinisext din 691-692; B. Canonul 2 sau Canonul Trinitar al Sinodului al optulea local, de la Cartagina, 419*];

A.1. Mărturisirea de credință a Sinodului quinisext, 691-692, reprodusă atât după *colecția* de canoane a Prof. Ioan N. FLOCA, p. 97–102, cât și după *Pidalion*, ediția Iași, 2004, p. 234–240.

1. Canonul 1 al Sinodului quinisext, 691–692[12]

ÎNVĂȚĂTURA PRIMELOR ȘASE SINOADE ECUMENICE SĂ SE ȚINĂ NESTRĂMUTATĂ

a. Floca, *Canoanele*, pp. 97–100:

Rânduiala cea mai buna pentru cel care începe vreun cuvânt sau vreo lucrare este, după cuvântul teologului, să înceapă de la Dumnezeu și să se încheie cu Dumnezeu. Drept aceea, și dreapta credinţă s-a și propovăduit de noi la mare depărtare, și Biserica la temelia căreia stă Hristos neîncetat creşte și sporeşte, încât ea se întinde deasupra cedrilor Libanului. Făcând şi acum început sfintelor cuvinte, orânduim cu dumnezeiescul har ca acea credinţă care ne-a fost predanisită nouă de către martorii văzători (oculari) și de către slujitorii Cuvântului (Luca 1, 2), adică de către Dumnezeu aleşii apostoli, să se păstreze fără înnoire și nestrămutată; de asemenea și (credinţa) a celor trei sute și optsprezece sfinţi și fericiţi părinţi care s-au adunat la Niceca în vremea lui Constantin care a fost împăratul nostru, împotriva (necuviosului) nelegiuitului Arie şi împotriva dumnezeirii (religiei) străine și păgâneşti (învăţate) făurite de el, sau cum este mai potrivit a zice, împotriva închinării la mai mulţi dumnezei (împotriva politeismului său); care părinţi, având una și aceeaşi credinţă, ne-au descoperit nouă și ne-au lămurit unitatea de natură a fiinţei dumnezeieşti cea în trei persoane, neîngăduind ca aceasta să stea ascunsă sub obrocul necunoştinţei, ci învăţând lămurit pe credincioşi a se închina cu o singură închinăciune și Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh; şi răsturnând şi surpând învăţătura despre spiţele neasemenea (treptele inegale) ale dumnezeirii, iar jucăriile cele copilăreşti făcute din nisip de către eretici împotriva

---

[11] Ibidem, f. 41^r și 48^v, respectiv pp. 121 și 130, la Ioan Chindriș, *Inochentie Micu-Klein*..., Op. cit., pp. 80 și 83.
[12] Preluat după Ioan N. FLOCA, CANOANELE, Op. cit., pp. 97-100.

ortodoxiei prăbuşindu-le și nimicindu-le. De asemenea, întărim și credința propovăduită de către cei o sută cincizeci de sfinţi părinţi – care s-au adunat în această cetate împărătească în vremea lui Teodosie, care a fost împăratul nostru îmbrăţişând (primind) noi rostirile lor teologice; iar pe necuratul Macedonie izgonindu-l împreună cu vrăjmaşii de mai înainte ai adevărului, ca pe unul care cu încăpăţânare a îndrăznit a-l socoti (să-l considere) ca pe un sclav pe acela care stăpâneşte și a sfâşia unitatea cea netăiată (nedespărţită) purcezând (procedând) tâlhăreşte, ca și când nu ar fi desăvârşită taina nădejdii noastre; împreună osândind cu acest spurcat și care a turbat împotriva adevărului, şi pe Apolinarie, tăinuitorul răutăţii, care în mod nelegiuit (necuvios) s-a rostit (pronunţat) ca Domnul s-ar fi întrupat fără de judecată (raţiune) şi fără de suflet, fiind și el de aci (de la această părere) de socotinţă, că mântuirea noastră ar fi nedesăvârsită. Dar mai pecetluim încă și învăţăturile aşezate de către cei două sute de Dumnezeu purtători părinţi, care s-au adunat mai demult în cetatea Efesenilor – în vremea lui Teodosie, fiul lui Arcadie, care a fost împăratul nostru, ca pe o putere de nebiruit a dreptei credinţe propovăduind ei pe un Hristos, pe un Fiu al Iui Dumnezeu, Carele S-a întrupat, și preaslăvind pe neprihănita și pururea Fecioara care L-a născut pe El fără de sămânţă, ca fiind aievea şi cu adevărat Născătoare de Dumnezeu; și lepădând împărţirea aceea deşartă a lui Nestorie ca pe una străină de starea (condiţia) cea dumnezeiască şi care învaţă că unul Hristos este Om deosebit şi Dumnezeu deosebit şi care a înnoit nelegiuirea cea iudaică. De asemenea, întărim încă și credinţa ortodoxă cea statornicită (formulată) de către cei şase sute treizeci de Dumnezeu aleşi părinţi în mitropolia Calcedonenilor, în vremea lui Marcian, carele a fost şi el împăratul nostru; care (credinţă), că unul Hristos, Fiul lui Dumnezeu este alcătuit din două firi şi că s-a proslăvit în aceste amândouă firi, a predanisit-o cu glas înalt până la marginile lumii, iar pe Eutihie cel deşert la cuget, care învaţă că marea taină a iconomiei (mântuirii) s-a săvârşit în chip părut (aparent) I-a scos din marginile sfinte ale Bisericii ca pe o oarecare lepădătură și spurcăciune; iar împreună cu el și pe Nestorie şi pe Dioscur, întâiul fiind susţinătorul şi apărătorul împărţirii, iar celălalt al amestecării şi care, din părţi contrare ale legiuirii, au căzut în aceeaşi prăpastie a pierzării şi a necinstirii lui Dumnezeu (a necredinţei). De asemenea primim (cinstim, recunoaştem) încă şi dreptcredincioasele rostiri ale celor o suta şaizeci și cinci purtători de Dumnezeu părinţi, care s-au întrunit în această împărătească cetate, în vremea lui Justinian, care a fost împăratul nostru cel ce în dreapta credinţă s-a pristăvit – ca aduse (inspirate) de Duhul și aceeaşi îi învăţăm și pe urmaşii noştri. Dânşii (părinţii) au dat anatema în chip sinodal şi au condamnat pe Teodor al Mopsuestiei, învăţătorul Nestorie și pe Origen şi pe Didim și pe Evagrie, care au plăsmuit din nou basme elineşti, și cu nălucirile minţii şi cu visuri ne-au scornit din nou treceri și schimbări (faze și transformări) ale unor trupuri și ale sufletelor şi în chip nelegiuit au hulit împotriva învierii morţilor; și pe cele scrise de către Teodorit împotriva dreptei credinţe şi împotriva celor 12 capitole ale Fericitului Chirii, și epistola numită a lui Iba. Şi din nou mărturisim a păstra neatinsă credinţa sfântului sinod al Vl-lea carele de curând s-a întrunit în aceasta împărătească cetate, în vremea împăratului nostru de sfânta pomenire Constantin care (credinţă) a primit mai mare întărire prin aceea că drept credinciosul împărat a întărit (confirmat) prin peceţi hotărârile acestuia (ale sinodului) pentru neprimejduire (siguranţă) în toate veacurile; care (sinod) ne-a lămurit pe noi cu dragoste de Dumnezeu, să mărturisim doua voinţe fireşti, adică două vreri şi două lucrări fireşti în iconomia întrupării a unuia Domnului nostru Iisus Hristos, a Dumnezeului adevărat, și care (sinod) a osândit prin judecata dreptei credinţe (hotărârea) pe cei ce au stricat (alterat) dreapta învăţătură a adevărului (dogma adevărată), și care au învăţat popoarele că într-unui Domnul nostru Iisus Hristos este (numai) o voinţă şi (numai) o lucrare, şi-i numim adică (pe aceştia): pe Teodor al Faranului, pe Chir al Alexandriei, pe Onoriu al Romei, pe Serghie, Pir, Pavel şi Petru, care au fost înaintestătători în această de Dumnezeu păzită cetate, pe Macarie, care a fost episcop al Antiohienilor, pe Ştefan, ucenicul acestuia, și pe Polihroniu cel fără minte, păstrând de aci înainte neatins obştescul Trup al lui Hristos Dumnezeul nostru. Şi pentru a vorbi pe scurt (concis), statornicim ca credinţa tuturor bărbaţilor care au strălucit în Biserica lui Dumnezeu și care au fost luminători în lume, având într-însii cuvântul vieţii – să se ţină tare și să

rămână neclătinată până la sfârşitul veacului, precum şi scrierile şi învăţăturile (dogmele) predanisite lor de Dumnezeu, lepădând și noi și dând anatemei pe cei pe care ei i-au lepădat şi i-au dat anatemei, ca pe vrăjmaşii adevărului și ca pe cei care s-au întărâtat în deşert împotriva lui Dumnezeu şi care s-au străduit să ridice nedreptatea întru înălţime. Iar dacă cineva dintre toţi nu ar ţine şi nu ar primi (îmbrăţişa) învăţăturile pomenite (dogmele) mai înainte (menţionate) ale dreptei credinţe şi nu va gândi (crede) şi propovădui astfel, ci ar încerca să se ridice împotriva acestora, să fie anatema – după orânduirea (hotărârea) acum aşezată de către sfinţii şi fericiţii părinţi arătaţi mai înainte, şi să fie scos și să cadă din starea (ceata) creştinească (din catalogul creştinesc) ca un străin (vrăjmaş). Iar noi, după cele mai înainte orânduite (hotărâte), am priceput desăvârşit că nici nu este a se adăuga ceva, nici a se scoate (din ele) ceva, care lucru pentru nici un cuvânt (motiv) nu l-am putut (face).

Compară cu: Can. 1, II Ec.; Can. 7, III Ec.; Can. 1 și 2, Cartagina.

b. Pidalion, ediția, Iași, 2004, p. 234-238:

CANON 1, al Sinodului quinisext 691-692

Rânduială prea bună este celui ce începe fiece cuvânt și lucru, de la Dumnezeu începe, și la Dumnezeu a încheia, după Teologhicescul grai. Drept aceea aceea și buna cinstire propovăduindu-se de noi acum luminat. Şi Biserica, întru care Hristos a pus temelia aceasta se preaîntinde, neîncetat crescând și sporind, ca cedri Libanului; și acum făcând noi început Sfinţitelor cuvinte, hotărâm cu Dumnezeiescul Dar a fi nekenotomisită [ne înnoită] şi nestrămutată Credinţa cea predanisită nouă, atât de însuşi văzătorii şi slujitorii Cuvântului aleşilor de Dumnezeu Apostoli. Dar încă și de cei 318 sfinţi şi fericiţi Părinţi, cei în Niceea adunaţi, în zilele lui Constantin celui ce a fost al nostru împărat, împotriva lui Arie celui răucinstitor, şi împotriva păgâneştei religii sau mai potrivit a zice a eteroteíei (a străinei Dumnezeiri) celei de dânsul dogmatisite. Care Părinţi cu unită socotinţă a credinţei pe O fiinţă a Dumnezeieştii începătoarei Firi a celor trei Ipostasuri o au descoperit nouă și o au întărit, nelăsând loc a se ascunde sub obrocul necunoștinței. Ci arătat învățând pe cei credincioşi cu o închinăciune a se închina Tatălui, şi Fiului, și Sfântului Duh. Şi socoteala nepotrivitelor Trepte ale Dumnezeirii stricându-o și zmulgându-o, și jucăriile cele pruncești din nisip alcătuite de către eretici împotriva Drepteislăviri oborându-le și răsturnându-le; aşişderea și credinţa cea propovăduită în zilele marelui Teodósie fostului nostru împărat, de către cei 150 Sfinţi Părinţi adunaţi; în însăşi împărăteasca cetate, o întărim, Teologhiceştile glasuri înbrăţişându-le, şi pe spurcatul Machedónie împreună cu cei întâi vrăjmaşi ai adevărului izgonindu-l, care obrăzniceşte au îndrăznit a socoti pe Stăpânitorul, ca pe un rob, şi rupe pe Unimea cea neruptă tâlhăreşte voind, ca să nu fie deplinită Taina nădejdii noastre. Cu spurcatul acesta ce a turbat împotriva adevărului, şi pe Apolinárie învăţătorul [tainicul] răutăţii împreună osândindu-l, care a bârfit păgâneşte că Domnul a luat trup nesmintit şi neînsufleţit, de aici și acesta socotind că nedeplinită va fi nouă mântuirea. Dar încă şi învăţăturile cele aşezate de purtătorii de Dumnezeu Părinţi, cei adunaţi în cetatea Efesénilor mai întâi în zilele lui Teodósie fiul lui Arcádie fostului nostru împărat, ca pe o întărire neruptă a bunei cinstiri, le pecetluim, un Hristos pe Fiul lui Dumnezeu şi întrupat propovăduindu-l, şi pe Preacurata Pururea Fecioara care fără sământă l-a Născut pe El, chiar și cu adevărat de Dumnezeu Născătoare socotindu-o, și pe bârfitoarea lui Nestórie despărţire, ca pe mutată de la Dumnezeias ca soartă izgonindu-o, care om deosebit, şi Dumnezeu deosebit, pe unul Hristos îl dogmatisea, și Iudaiceasca păgânătate o înnoia. Dar și credinţa ca stilografisită (descrisă) a celor 630 de Părinţi de Dumnezeu aleşi în Mitropolia Calcedonienilor în zilele lui Marchian fostul și acestuia al nostru împărat, ortodoxeşte întărim. Care pe Unul Hristos Fiul lui Dumnezeu din două firi împreună alcătuit, și întru acestea și amândouă firile slăvit, cu mare şi înalt glas marginilor lumii o a dat; şi pe Evtíhie cel cu mintea deşartă, care hotăra că Taina cea mare a Iconmiei cu părere s-a săvârşit, ca pe o spurcăciune oarecare şi

lepădătură din sfinţitele îngrădiri ale Bisericii l-au lepădat, și împreună cu acesta și pe Dioscór şi pe Nestórie, acela, al despărţirii, iar acesta, al amestecătrii fiind apărători şi ajutători, pe cei din diametral (cu totul) căzuţi întru aceeaşi prăpastie a păgânătăţii, şi a pieirii şi a ateíei (nedumnezeirii). Dar și glasurile cele binecinstitoare ale celor 165 purtători de Dumnezeu Părinţi întru această împărătească cetate, adunaţ i în timpul lui Iustinian fericitului întru aducere aminte fostului nostru împărat, le cunoaştem ca de Sfântul Duh grăite, și pe urmaşii noştri îi învăţăm. Care pe Teodor al Mopsuéstiei învăţătorul lui Nestórie, pe Origen, pe Didím, şi pe Evágrie, pe cei ce au replăsmuit Elineştile mitopiíi (sau faceri de basme), și perioade şi schimbări ale oarecărora trupuri și suflete, ne-au închipuit cu nălucirile minţii şi cu visuri, şi despre reînvierea morţilor păgâneşte hulind. Cele scrise de Teodorít împotriva dreptei Credinţe, şi a celor 12 Capete ale fericitului Chiríl, şi Epistolía ceea ce se zice a lui Íva, Sinodiceşte le-au anatematisit şi le-au lepădat. Şi credinţa, cea de Sfântul Sinod al 6-lea de curând adunat întru această împărătească cetate, în zilele fericitului întru aducere aminte Constantin fostului nostru împărat, care mai mult a primit tărie, prin cele ce binecinstitorul de Dumnezeu împărat cu peceţi a întărit tomurile (scrisorile) acestui Sinod, spre asigurarea cea întru toți vecii. Și iarăşi mărturisim a păzi neatinse şi nestricate, ceea ce a învăţat lămurit cu iubire de Dumnezeu, învăţându-ne a slăvi două fireşti voi, şi două fireşti lucrări la întrupeasca iconomie a unuia Domnului nostru Iisus adevăratului Dumnezeu, iar pe cei ce pe dreapta dogmă a adevărului o au strâmbat, şi o voie şi o lucrare întru unul Domnul Dumnezeul nostru Iisus Hristos pe popoare a crede au învăţat, cu hotărârea bunei cinstiri de Dumnezeu osândindu-i, pe Teódor zicem al cetăţii Farán, pe Kir al Alexandríei, pe Onórie al Romei, pe Sérghie, pe Pirr, pe Pavel, şi pe Petru care în aceasta de Dumnezeu păzită cetate au preseduit, pe Macárie fostul Episcop al Bisericii Antiohénilor, pe Ştefan ucenicul lui, şi pe Polihrónie cel fără de minte (anatematisindu-i); de aici neatins fiind obştescul Trupul lui Hristos Dumnezeului nostru, şi în scurt a zice: Legiuim cu ale tuturor bărbaţilor celor ce au fost bună încuviinţarea Bisericii lui Dumnezeu, care au fost luminători în lume, Cuvântul vieţii ţiindu-l, credinţa a o păzi adevărată [Filipeni 2: 15, 16], şi până la sfârşitul veacului neclătită a rămâne, şi conscriptele şi dogmele lor cele de Dumnezeu predanisite.

Lepădând şi noi, şi anatematisind pe toţi, pe care i-a lepădat și i-a anatematisit (şi ei), ca pe vrăşmaşii adevărului, şi care au întărâtat cele deşarte împotriva lui Dumnezeu, şi nedreptate au cugetat spre înălţime. Iar dacă cineva dintre toţi nu vor ţine şi nu vor îmbrăţişa prozisele dogme ale bunei cinstiri de Dumnezeu, şi nu vor slăvi, şi nu vor propovădui aşa, şi s-ar apuca a meşteşugi împotriva acestora, fie anatema, după hotărârea cea acum aşezată de către proarătaţii Sfinţii şi fericiţii Părinţi, şi din creştinescul catalogul, ca un străin să se scotă şi să cadă. Că noi nici a se adaoge, nici iarăşi a se scoate după cele mai înainte hotărâte, nicidecum am socotit, sau nici măcar după orice fel de cuvânt am putut.

TÂLCUIRE

Canonul acest întâi nici de Zonara, nici de Valsamón s-a tâlcuit. Fiindcă nu este altă, fără numai o scurtă cuprindere atât a Dogmelor, și a hotărârilor credinţei a sfintelor și Ecumenicelor şase Sinade, celor ce s-au făcut mai înainte de acesta Sinod, şi de ereticii aceia, împotriva cărora fiecare din acestea s-au adunat. Cât şi a timpurilor şi a locurilor, în care, şi la care s-au făcut, și nu numai repetuire, ci şi pecetluire a Dogmelor acestora. Drept aceea noi urmând însuşi acestor tâlcuitori, hotărârile și Dogmele acestor zise Sfinte Sinoade, şi timpurile și locurile, dar și pe ereticii împotriva cărora fiecare din acestea s-au adunat, trimitem pe cititori să le afle mai pe larg la începuturile Canoanelor ale fiecărui Sinod. Ca nu cele acolo zise, în zadar aici să le mai zicem. Oarecare ziceri numai le vom arăta mai descoperit, care nu sunt atât lesne înţelese de cei proşti. Deci făcând început Canonul acesta de la zicerea Teologului Grigorie, care zice: Că prea bună rânduială este, ca tot cel ce va să înceapă orice cuvânt şi lucru, să-l înceapă de la Dumnezeu, și să sfârşească la Dumnezeu. Hotărăşte să rămână nekenotomisítă și nestrămutată credinţa cea dreaptă, atât de sfinţii Apostoli[nota 190], cât şi de Părinţii Sinodului întâi, (care şi Eteroteíe [străină dumnezeire]

nota 191, sau mai bine a zice politeía [multa dumnezeire] o au stricat, şi Deofiinţă, adică pe Sfânta Treime o au propovăduit că este de una și aceeaşi Fiinţă şi Fire) și de Părinţii Sinodului al doilea (ale cărora teologhiceşti glasuri Părinţii acestui Sinod zic că le îmbrăţişează. Iar acestea sunt acelea ce s-a adaos de al doilea Sinod în Símbolul credinţei, la teolgía Sfântului Duh. Că, pe lângă aceea ce era, de cel întâi Sinod zis, şi întru Duhul Sfânt, acest al doilea a adaos: *Domnul, de viaţă Făcătorul, Care din Tatăl Se purcede, şi împreună cu Tatăl şi cu Fiul este închinat, şi Slăvit, Care a grăit prin Prooroci*) și de Părinţii celui al 3-lea şi al 4-lea şi al 5-lea şi al 6-lea Sinod. Şi în scurt a zice, Părinţii Sinodului acestuia legiuiesc să rămâie adevărate, şi până la sfârşitul veacului neclătite, credinţa, şi dogmele cele de Dumnezeu predanisite ale tuturor Sfinţilor, care au strălucit în Biserica lui Dumnezeu, și au stătut în lume ca nişte luminători și de viaţă dătători. Şi împreună anatematisesc şi ei pe toţi vrăşmaşii adevărului, adică pe ereticii aceia pe care i-au anatematisit și Sfinţii aceia Părinţi. Hotărând și aceasta, că nici ştiu, dar nici pot după oricare chip a adăogi ceva, sau a scădea din dogmele acelor. Dar şi oricare nu ţine dogmele bunei cinstiri ale prozişilor Sfinţi Părinţi, nici le cugetă cu mintea, nici le propovăduieşte cu limba, ci se apucă a se împotrivi acestora, aceasta zic ei, să fie anatema, şi din catalogul creştinilor să se lepede, şi să se taie ca un mădular putred şi străin (de la trupul Bisericii al căruia Capul este Hristos).

Nota 190 ***Unii vor (spun n.ed.) că Sfinții Apostoli când au fost să se despartă, și să meargă la propovăduire în anul 44, au făcut adunare prea mare, și vrednică de cuvânt (precum mai-nainte am zis) în care și Simbol al credinței au alcătuit, și aduc martori la aceasta pe mulți din apusenii Părinți, că simbolul acesta este al Apostolilor. Precum și câțiva din teologii cei mai noi ai noștri, aduc din acesta mărturii la oarecare din teologiceștile lor ziceri; care poate însemnează și predanisita de Apostoli credință, ce pomenește aici Canonul. Dar fiindcă preaSfântul și preaânțeleptul Marcu al Efesului, pentru simbolul acesta îndestul a răspuns latinilor în Florența zicând: „Noi nici nu am văzut simbol al Apostolilor." Precum scrie Silvestru marele eclesiarh, cartea 6, cap. 6. Pentru aceasta predanisita de Apostoli credință aici se înțelege, sau ce neînscris și prin glas predanisită de Apostoli perilipsis (adică în scurt cuprindere) a dogmelor credinței, sau credința ceea ce din Sfintele Evanghelii, și din Apostoleștile epistolii, sau și din așezământuri se adună, adică dogmele credinței. Se vede însă că se cuprinde simbolul acesta în Apostoleștile așezământuri (în cartea 7, cap. 42).***

Nota 191 **Eteroteia lui Arie a fost, fiindcă, altul zice pe Dumnezeu Tatăl, și altul pe Fiul. Că pe Tatăl Îl zicea a fi nezidit, iar pe Fiul Zidire, și prin urmare, pe Tatăl mai mare, iar pe Fiul mai mic, și aceasta este socoteala nepotrivitelor trepte ce o zice aici canonul, că o au stricat întâiul Sinod.**

2. Canonul 2 al Sinodului quinisext, 691-692

a. Floca, pp. 100–102

CANONUL 2 Trulan, (Se primesc și se întăresc adevăratele canoane așezate până acum)

Acestui sfânt sinod i s-a mai părut și aceea că este un lucru foarte bun și de mare însemnătate ca și de acum înainte să rămână tari (sigure) şi statornice, spre tămăduirea sufletelor şi vindecarea suferinţelor, cele optzeci şi cinci de Canoane care au fost primite şi întărite de către sfinţii şi fericiţii părinţi cei mai înainte de noi, şi care au fost încă şi predanisite nouă cu (sub) numele sfinţilor și slăviţilor apostoli.

Dar de vreme ce în aceste Canoane ni se porunceşte nouă să primim orânduirile aceloraşi sfinţi apostoli date prin Clement, cărora încă din vechime li s-au mai adăugat (introdus) prin oarecari rătăciţi (eterodocşi) unele lucruri mincinoase și străine dreptei credinţe (false), spre paguba Bisericii, și care ne-au întunecat frumuseţea cuviincioasă a dumnezeieştilor învăţaturi (dogme), – am făcut lepădarea cea de cuviinţă a unor astfel de orânduiri, spre zidirea și ferirea de primejdie (asigurarea) a preacreştineştii turme, nici într-un chip judecând a pune în rând cu învăţătura curată (autentică) şi (întreagă) desăvârşită a apostolilor născocirile mincinoasei vorbiri eretice.

Pecetluim însă (întărim) și pe toate celelalte Canoane care au fost aşezate de către sfinţii şi fericiţii noştri părinţi, şi adică ale celor trei sute optsprezece sfinţi părinţi care s-au întrunit la Niceea şi ale celor de la Ancira, încă și ale celor de la Neocezareea, precum și a celor de la Gangra;

iar lângă acestea şi (cele) ale celor de la Antiohia Siriei, dar și ale celor din Laodiceea Frigiei, încă şi ale celor o sută cincizeci care s-au adunat în această de Dumnezeu păzită și împărătească cetate şi ale celor două sute care s-au întrunit mai demult în cetatea de căpetenie (metropolă) a Efesenilor, şi ale celor şase sute treizeci de sfinţi şi fericiţi părinţi din Calcedon, de asemenea și ale celor din Sardica și încă și ale celor din Cartagina, apoi încă şi a celor ce de curând s-au adunat în această de Dumnezeu păzită și împărătească cetate în vremea Iui Nectarie, înaintestătătorul acestei cetăţi împărăteşti, şi ale lui Teofil care a fost arhiepiscop al Alexandriei, şi ale lui Dionisie care a fost arhiepiscop al marii cetăţi a Alexandriei, dar şi ale Iui Petru, care a fost (arhiepiscop) al Alexandriei și martirul, și ale Iui Grigorie, care a fost episcop al Neocezareei și de minuni făcătorul (Taumaturgul), ale Iui Atanasie, arhiepiscopul Alexandriei, ale lui Vasilie arhiepiscopul Cezareei Capadociei, ale lui Grigorie episcopul Nyssei, ale Iui Grigorie Teologul, ale lui Amfilohie al Iconiei și ale Iui Timotei, care a fost mai demult arhiepiscop al Alexandriei, și ale lui Teofil, arhiepiscopul aceleiaşi mari cetăţi a Alexandrinilor, ale lui Chirii arhiepiscopul Alexandriei şi ale lui Ghenadie, care a fost patriarh al acestei de Dumnezeu păzite și împărăteşti cetăţi, dar încă şi canonul aşezat de către Ciprian, care a fost arhiepiscop al ţării Africanilor şi martir, și de către sinodul ţinut sub el, care canon a avut tărie (a fost în vigoare) în locurile înaintestătăto-rilor pomeniţi mai înainte (menţionaţi) şi numai după obiceiul predanisit lor. Și nimănui să nu-i fie îngăduit a strica cele mai înainte arătate Canoane sau a le lepăda (abroga) sau a primi în afară de cele de faţă stabilite (arătate) alte Canoane, mincinos intitulate de către unii care le-au alcătuit și care au încercat să precupeţească adevărul.

Iar dacă cineva s-ar prinde înnoind vreun canon din cele zise sau încercând a-I surpa, să fie învinuit, primindu-şi osânda precum rânduieşte un asemenea canon împotriva căruia a greşit şi prin aceasta se vindecă de ceea ce a greşit.

Concordanță: 85 Ap.; 1 sin. IV Ec; 1 sin. VII Ec; 1 Cartag.; 10 sin. I-II

b. Pidalion, ediția Iași, 2004, p. 238-240

CANONUL 2 Trulan, 691-692

Au socotit însă sfântul sinodul acesta şi aceasta, preabine şi prea cu sârguinţă, ca și de acum înainte să rămâie adevărate, şi întărite spre vindecarea sufletelor și tămăduirea patimilor, canoanele cele de Sfinţii şi fericiţii Părinţi cei mai-nainte de noi primite și întărite, dar încă şi predanisite nouă în numele Sfinţilor și slăviţilor Apostoli 85 la număr. Fiind însă că întru aceste canoane se porunceşte să primim noi, aşezământurile cel prin Climent ale acestor Sfinţi Apostoli, care în unele din vechi de către cei de străină slăvire pentru vătămarea Bisericii, oarecare neadevărate și străine de Evsevie (bunacinstire) s-au vârât, frumuseţea cea de bună cuviinţă a dumnezeieştilor dogme înnegrindu-o, lepădarea aşezământurilor celor de acest fel potrivit o am făcut spre zidirea și asigurarea creştineştii turme. Nicidecum judecând noi a fi primite ereticeştile minciuno-cuvântări, și ale alătura cu adevărata şi întreaga învăţătura a Apostolilor. Pecetluim însă şi pe celelalte toate sfinţite canoane aşezate de Sfinţii şi fericiţii Părinţii noştri. Adică ale celor 318 Sfinţi Părinţi adunaţi la Niceea, și a celor în Ancira, dar încă şi a celor în Neocesareea. Aşişderea şi ale celor în Gangra. Pe lângă acestea însă şi a celor în Antiohia Siriei. Dar însă şi ale celor în Laodiceea Frigiei. Încă şi ale celor 150 ce s-au adunat întru aceasta de Dumnezeu păzită împărătească cetate. Și ale celor 200 ce mai întâi s-au adunat în mitropolia Efesenilor. Și ale celor şase sute treizeci Sfinţi şi fericiţi Părinţi în Calcedon adunaţi. Aşişderea ale celor în Sardica. Încă şi ale celor în Cartagina. Dar însă, încă și ale celor acum a doua oară întru această de Dumnezeu păzită și împărătească cetate adunaţi în zilele lui Nectarie întâiului şezător (presedent) al împărăteştei cetăţii acesteia, și a lui Teofil celui ce a fost arhiepiscop Alexandriei. Dar şi ale lui Dionisie fostului arhiepiscop al marei cetăţi Alexandriei. Și ale lui Petru fostului arhiepiscop al

Alexandriei și mucenicul. Şi ale lui Grigorie fostului episcop al Neocesareei de minuni făcător, ale lui Atanasie arhiepiscopul Alexandriei, ale lui Vasilie arhiepiscopul Cesareei Capadociei, ale lui Grigorie Nissa, ale lui Grigorie Teologul, ale lui Amfilohie episcopul Iconie, ale lui Timotei arhiepiscopul marei cetăţi Alexandriei celui mai dinainte, ale lui Teofil arhiepiscopul Alexandriei, ale lui Kiril arhiepiscopul Alexandriei, şi ale lui Ghenadie fostului patriarh al de Dumnezeu păzitei și împărăteştei cetăţii aceştia. Dar încă şi canonul cel aşezat de Ciprian fostul arhiepiscop al ţării Afrorilor (Calcedon) şi mucenicul, şi de sinodul său, care numai în locurile mai înainte zişilor mai întâi şezători, după obiceiul cel predanisit lor au stăpânit. Și nimănui să-i fie slobod a preface canoanele cele mai înainte arătate, sau a le strica, sau altele afară de canoanele care ne stau înainte a primi, alcătuite de oarecare şi minciuno-suprascriere ale celor ce s-au apucat că cârciumărească adevărul. Iar dacă cineva se va prinde kenotomisind (înnoind) vreun canon din cele zise, sau apucându-se ar răsturna, vinovat va fi după canonul cel de acest fel, a primi certarea precum acelaşi canon învaţă, şi prin acelaşi întru ceea ce greşeşte a se vindeca.

Concordanță: Apostolic, can. 75; Sinod 4, can. 1; Sinod 7, can. 1

TÂLCUIRE

Fiindcă în fiecare sinod, şi mai ales în cele ecumenice, şi hotar se făcea, înlăuntru căruia se cuprindeau dogmele credinţei, şi canoane se scriau, întrebuinţând ele spre buna stare a Bisericii, şi spre buna rânduială. Pentru aceasta și sinodul acesta, după ce în canonul său cel întâi a pecetluit, şi a întărit hotarele credinţei sfintelor sinoade celor ecumenice, acum întru acest al 2-lea pecetluieşte, și întăreşte şi canoanele. 1. Pe cele 85 la număr ale Sfinţilor Apostoli, pe care zice, că şi Părinţii cei mai înainte de dânsul le-au primit, şi le-au întărit. (că apostoleştile aşezământuri cele prin Clement, fiindcă de cei de străine socoteli s-au neteisit (s-au stricat) în oarecare părţi, pentru vătămarea Bisericii, le leapădă pentru siguranţa creştinilor. Însă precum acestea astăzi se află tipărite, mie mi se pare că nici o necuviinţă și neteisire cuprind ele. Şi vezi pentru dânsele în apostolescul canon 85). 2. Ale celor 4 ecumenice sinoade. 3. Pe ale sinoadelor celor locale anume.[183] 4. Pe ale Sfinţilor Părinţi în parte anume. Adăogând sinodul, că nu este iertat nimănui, pe toate canoanele cele mai înainte arătate, ori a le strica, ori a nu le primi, ori altele în locul acestora minciuno-suprascrise a primi. Iar de s-ar arătat cineva că se apucă a strica, sau a surpa vreun canon din acestea, acela să ia certarea ce o cuprinde acel canon, pe care strică, sau îl surpă. Adică de cuprinde şi hotărăşte canonul aforisire sau caterisire, sau anatema, acestea să le ia și cel ce îl strică, sau îl surpă pe canon; casă tocmească greşeala sa, din însuşi canonul acela, întru care a greșit.[184]

---

[183] Se osebesc oarecare canoane ale unor localnice sinoade, care nu s-au pecetluit (adică nu sau întărit) atâta, pe cât s-au îndreptat, sau mai bine a zice s-au îmbunătăţit de către sinodul acesta. Precum cel al 4-lea de către cel al 33-lea al acestuia. Cel al 15-lea al Neocesareei de către cel al 16-lea, cel al 48-lea al Cartaginei de cel 29 al acestuia. Și altele asemenea de către altele. Însemnează însă că canoanele postnicului, deşi de canonul acesta nu se pomenesc (nu ştiu pentru care pricină, poate pentru pogorământul ce fac) însă s-au primit de toată Biserica. Şi vezi la prolegomena postnicului. Asemenea s-au primit de Biserică şi canoanele ce în urmă s-au făcut ale Sfântului Nichifor, şi canoniceştile întrebări-răspunsuri cele făcute în zilele lui Nicolae patriarhul.

[184] Iar care este sinodul cel a doua oară adunat în Constantinopol în zilele lui Nectarie, pentru care zice canonul acesta? Vezi-l după cel în Sardica. Pe lângă acestea, însemnează că ale lui Timotei celui mai dinainte numeşte canonul acesta pe canoane, spre osebirea lui Timotei al Alexandriei, care se numea eleur (numit motoc) şi era pe vremea sinodului al 4-lea în urma aceluia adică, însemnează însă şi că, fiindcă latinii prihănesc sinodul acesta, pentru că nu pomeneşte localnicele sinoade cele ce s-au făcut la apus, nici canoanele acelora, pe care le-au adunat Vartolomeu Carangea, şi alţii mulţi înaintea lui. Către aceasta răspundem: Că sinodul, a înșirat canoanele acelea ale Sinoadelor şi ale Părinţilor, câte erau în întrebuinţarea Bisericii.Totodată însă au primit împreună și canoanele, ale localnicelor sinoade celor de la apus, câte se unesc cu canoanele sinoadelor celor ecumenice. Şi în scurt precum cel al 5-lea ecumenic a primit pe cele ale lui Augustin, şi ale lui Ambrosie apusenilor, şi de obşte însă, ci câte au aşezat întru dreapta credinţă, şi spre mustrarea ereticilor. Aşa şi noi cele drepte ale sinoadelor celor ce s-au făcut la apus le primim, însă nu toate fiindcă papa Romei multe străine legiuieşte întrînsele. Pentru aceasta și cele mai multe din cele localnice la apus au greşit, și mai ales că dintrînsele au ieşit mai întâi adăogirea în simbol, şi pricina cea mai întâi şi mai de pe urmă a răutăţilor şi a desbinării (adică a ruperii).

c. Κανόνες τῆς ἐν Τρούλλῳ Ἁγίας καὶ Οἰκουμενικῆς Πενθέκτης Συνόδου Συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων Ἰουστινιανοῦ τοῦ Δευτέρου ἐν Κωνσταντινουπόλει – Νέᾳ Ῥώμῃ ἐν Τρούλλῳ τοῦ Παλατίου (691 μ.Χ.)[13]

1 Κανὼν Α΄

Τάξις ἀρίστη, παντὸς ἀρχομένου καὶ λόγου καὶ πράγματος, ἐκ Θεοῦ τε ἄρχεσθαι, καὶ εἰς Θεόν ἀναπαύεσθαι, κατὰ τὴν θεολόγον φωνήν. Ὅθεν, καὶ τῆς εὐσεβείας ὑφ᾽ ἡμῶν ἤδη διαπρυσίως κηρυττομένης, καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐφ᾽ ᾗ Χριστὸς τεθεμελίωται, διηνεκῶς αὐξανούσης καὶ προκοπτούσης, ὡς τῶν τοῦ Λιβάνου κέδρων ταύτην ὑπερεκτείνεσθαι· καὶ νῦν ἀρχὴν τῶν ἱερῶν ποιούμενοι λόγων χάριτι θείᾳ, ὁρίζομεν, ἀκαινοτόμητόν τε καὶ ἀπαράτρωτον φυλάττειν τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν πίστιν ὑπό τε τῶν αὐτοπτῶν καὶ ὑπηρετῶν τοῦ Λόγου, τῶν θεοκρίτων Ἀποστόλων· ἔτι δὲ καὶ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ γενομένου ἡμῶν βασιλέως, κατ᾽ Ἀρείου τοῦ δυσσεβοῦς, καὶ τῆς παρ᾽ αὐτοῦ δογματισθείσης ἐθνικῆς ἑτεροθεΐας, ἢ πολυθεΐας, εἰπεῖν οἰκειότερον· οἳ τῇ ὁμογνωμοσύνῃ τῆς πίστεως τὸ ὁμοούσιον ἡμῖν ἐπὶ τῶν τριῶν τῆς θεαρχικῆς φύσεως ὑποστάσεων ἀπεκάλυψάν τε καὶ διετράνωσαν, μὴ ἐπικεκρύφθαι τῷ μοδίῳ τῆς ἀγνωσίας τοῦτο παραχωρήσαντες, ἀλλὰ τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα προσκυνεῖν μιᾷ προσκυνήσει τοὺς πιστοὺς ἀναφανδὸν ἐκδιδάξαντες· καὶ τήν τε τῶν ἀνίσων βαθμῶν τῆς Θεότητος δόξαν καθελόντες καὶ διασπάσαντες, τά τε, ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν συστάντα ἐκ ψάμμου κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας μειρακιώδη ἀθύρματα καταβαλόντες καὶ ἀνατρέψαντες· ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου, τοῦ γενομένου ἡμῶν βασιλέως, ὑπὸ τῶν ἐν ταύτῃ τῇ βασιλίδι πόλει συναχθέντων ἑκατὸν πεντηκοντα ἁγίων Πατέρων κηρυχθεῖσαν πίστιν κρατύνομεν, τάς θεολόγους φωνὰς ἀσπαζόμενοι, καὶ τὸν βέβηλον Μακεδόνιον τοῖς προτέροις ἐχθροῖς τῆς ἀληθείας συνεξελαύνοντες, ὡς δοῦλον αὐθαδῶς τὸ δεσπόζον δοξᾶσαι τολμήσαντα, καὶ σχίσαι τὴν ἄτμητον μονάδα λῃστρικῶς προελόμενον, ὡς ἂν μὴ ἐντελὲς ἡμῖν τὸ τῆς ἐλπίδος εἴη μυστήριον· τῷ βδελυρῷ τούτῳ καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας λὴττήσαντι, καὶ Ἀπολλινάριον, τὸν τῆς κακίας μύστην, συγκατακρίναντες, ὃς ἄνουν καὶ ἄψυχον τὸν Κύριον ἀνειληφέναι σῶμα δυσσεβῶς ἐξηρεύξατο, ἐντεῦθεν καὶ οὗτος ἀτελῆ τὴν σωτηρίαν ἡμῖν γενέσθαι συλλογιζόμενος. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐν τῇ Ἐφεσίων πόλει τὸ πρότερον συναχθέντων ἐπὶ Θεοδοσίου, τοῦ υἱοῦ Ἀρκαδίου, γενομένου ἡμῶν βασιλέως, διακοσίων Θεοφόρων Πατέρων ἐκτεθέντα διδάγματα, ὡς κράτος ἀῤῥαγὲς τῆς εὐσεβείας, ἐπισφραγίζομεν, ἕνα Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ σαρκωθέντα κηρύττοντες, καὶ τὴν αὐτὸν ἀσπόρως τεκοῦσαν ἄχραντον ἀειπάρθενον, κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν Θεοτόκον δοξάζοντες· καὶ τὴν ληρώδη τοῦ Νεστορίου διαίρεσιν, ὡς ἀπῳκισμένην θείας μοίρας ἀποδιώκοντες, ἄνθρωπον ἰδικῶς, καὶ Θεόν ἰδικῶς, τὸν ἕνα Χριστὸν δογματίζοντος, καὶ τὴν ἰουδαϊκὴν ἀνανεοῦντος δυσσέβειαν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν Χαλκηδονέων μητροπόλει ἐπὶ Μαρκιανοῦ, καὶ αὐτοῦ γενομένου ἡμῶν βασιλέως, τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα θεοκρίτων Πατέρων στηλογραφηθεῖσαν πίστιν ὀρθοδόξως ἐπικυροῦμεν· ἥτις τὸν ἕνα Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐκ δύο συντεθέντα τῶν φύσεων, καὶ ἐν δύο ταῖς αὐταῖς δοξαζόμενον φύσεσι, μεγαλοφώνως τοῖς πέρασι παραδέδωκε, καὶ

---

[13] Reluare din volumul nostru anterior, *PENTARHIA*, volumul II/1 pp. 362-364: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/1 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος ΙΙ/1. *Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea.* Între moştenirea Chalcedonului şi încercarea de codificare a dreptului canonic prin Sinodul quinisext 691-692 – Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8ο αιώνα Μεταξύ της κληρονομίας της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου (451) και της προσπάθειας συντάξεως του Κανονικού Δικαίου από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο 691-692, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, 2009, 421 p., incl. il, pl. și hărți.

Cele două canoane reproduse după: „Documenta Catholica Omnia”, 0691-0691,_Synodum_Constantinopolitanum,_Canones,_GR

Întreaga versiune grecească a textului canoanelor Sinodului quinisext a fost luată din: http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0691-0691_Synodum_Constantinopolitanum_Canones_GR.pdf.html

Documenta Catholica Omnia, Omnium Paparum, Conciliorum, Ss. Patrum, Doctorum Scriptorumque Ecclesiae Qui Ab Aevo Apostolico Ad Usque Benedicti XVI Tempora Flouerunt. Non nobis Domine, non nobis sed nomini tuo da gloriam!

Εὐτυχέα τὸν ματαιόφρονα, τὸν δοκήσει τὸ μέγα τῆς οἰκονομίας μυστήριον τελεσθῆναι ἀποφηνάμενον, ὡς ἀποτρόπαιόν τι καὶ μίασμα τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας περιβόλων ἐξήλασε· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ Νεστόριον, καὶ Διόσκορον, τὸν μέν, τῆς διαιρέσεως, τὸν δέ, τῆς συγχύσεως ὑπερασπιστήν τε καὶ πρόμαχον, τοὺς ἐκ διαμέτρου τῆς ἀσεβείας πρὸς ἓν ἐκπεπτωκότας ἀπωλείας καὶ ἀθεότητος βάραθρον. Ἀλλά γε καὶ τάς εὐσεβεῖς φωνὰς τῶν ἑκατὸν ἑξήκοντα πέντε Θεοφόρων Πατέρων, τῶν κατὰ ταύτην τὴν βασιλίδα συναγηγερμένων πόλιν, ἐπὶ Ἰουστιανιανοῦ, τοῦ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως γενομένου ἡμῶν βασιλέως, ὡς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐξενεχθείσας γινώσκομεν, καὶ τοὺς μεθ᾽ ἡμᾶς ἐκδιδάσκομεν. Οἳ Θεόδωρον τὸν Μοψουεστίας, τὸν Νεστορίου διδάσκαλον, Ὠριγένην τε, καὶ Δίδυμον, καὶ Εὐάγριον, τοὺς τὰς ἑλληνικὰς ἀναπλασαμένους μυθοποιΐας, καὶ σωμάτων τινῶν, καὶ ψυχῶν ἡμῖν περιόδους, καὶ ἀλλοιώσεις ἀναπεμπάσαντας ταῖς τοῦ νοῦ παραφοραῖς τε, καὶ ὀνειρώξεσι, καὶ εἰς τὴν τῶν νεκρῶν δυσσεβῶς ἐμπαροινήσαντας ἀναβίωσιν· τὰ τε γραφέντα παρὰ Θεοδωρήτου κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως, καὶ τῶν δώδεκα κεφαλαίων τοῦ μακαρίου Κυρίλλου, καὶ τὴν λεγομένην Ἴβα ἐπιστολήν, συνοδικῶς ἀνεθεμάτισάν τε καὶ ἐβδελύξαντο. Καὶ τὴν ὑπὸ τῆς ἔναγχος συναθροισθείσης κατὰ ταύτην τὴν βασιλίδα πόλιν, ἐπὶ τοῦ ἐν θείᾳ τῇ λήξει γενομένου ἡμῶν βασιλέως Κωνσταντίνου, ἕκτης ἁγίας συνόδου πίστιν, ἣ μειζόνως τὸ κῦρος ἐδέξατο, δι᾽ ὧν ὁ εὐσεβὴς βασιλεύς σφραγίσι τοὺς ταύτης τόμους κατησφαλίσατο, πρὸς τὴν ἐν τῷ παντὶ αἰῶνι ἀσφάλειαν, καὶ αὖθις ὁμολογοῦμεν φυλάττειν ἀπαρεγχείρητον· ἣ δύο φυσικάς θελήσεις, ἤτοι θελήματα, καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας ἐπὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ ἑνὸς Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστού, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, δοξάζειν ἡμᾶς θεοφιλῶς διεσάφησε· τοὺς τὸ εὐθὲς τῆς ἀληθείας δόγμα παραχαράξαντας, καὶ ἓν θέλημα, καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοὺς λαοὺς ἐκδιδάξαντας, τῇ τῆς εὐσεβείας ψήφῳ καταδικάσασα· φαμέν, Θεόδωρον τὸν τῆς Φαράν, Κῦρον τὸν Ἀλεξανδρείας, Ὁνώριον τὸν Ῥώμης, Σέργιον, Πύρρον, Παῦλον, Πέτρον, τοὺς ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ προεδρεύσαντας πόλει, Μακάριον, τὸν γενόμενον τῆς Ἀντιοχέων ἐπίσκοπον, Στέφανον τὸν αὐτοῦ μαθητήν, καὶ τὸν ἄφρονα Πολυχρόνιον· ἐντεῦθεν ἀνέπαφον τηροῦσα τὸ κοινὸν σῶμα Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Καὶ συνελόντα φάναι, πάντων τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ διαπρεψάντων ἀνδρῶν, οἳ γεγόνασι φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, τὴν πίστιν κρατεῖν βεβαίαν, καὶ μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος ἀσάλευτον διαμένειν θεσπίζομεν, καὶ τὰ αὐτῶν θεοπαράδοτα συγγράμματά τε καὶ δόγματα, πάντας ἀποβαλλόμενοί τε, καὶ ἀναθεματίζοντες, οὓς ἀπέβαλον, καὶ ἀνεθεμάτισαν, ὡς τῆς ἀληθείας ἐχθρούς, καὶ κατὰ Θεοῦ φρυαξαμένους κενά, καὶ ἀδικίαν εἰς ὕψος ἐκμελετήσαντας. Εἰ δέ τις τῶν ἁπάντων μὴ τὰ προειρημένα τῆς εὐσεβείας δόγματα κρατοῖ καὶ ἀσπάζοιτο, καὶ οὕτω δοξάζοι τε, καὶ κηρύττοι, ἀλλ᾽ ἐξ ἐναντίας ἰέναι τούτων ἐπιχειροῖ, ἔστω ἀνάθεμα, κατὰ τὸν ἤδη ἐκτεθέντα ὅρον ὑπὸ τῶν προδηλωθέντων ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων, καὶ τοῦ χριστιανικοῦ καταλόγου, ὡς ἀλλότριος, ἐξωθείσθω καὶ ἐκπιπτέτω. Ἡμεῖς γὰρ οὔτε προστιθέναι τι, οὔτε μὴν ἀφαιρεῖν, κατὰ τα προορισθέντα, παντελῶς διεγνώκαμεν, ἢ καθ᾽ ὁντιναοῦν δεδυνήμεθα λόγον.

2 Κανὼν Β΄

Ἔδοξε δὲ καὶ τοῦτο τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ συνόδῳ κάλλιστά τε καὶ σπουδαιότατα, ὥστε μένειν καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν βεβαίους καὶ ἀσφαλεῖς, πρὸς ψυχῶν θεραπείαν καὶ ἰατρείαν παθῶν, τοὺς ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων δεχθέντας καὶ κυρωθέντας, ἀλλὰ μὴν καὶ παραδοθέντας ἡμῖν ὀνόματι τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων Ἀποστόλων ὀγδοήκοντα πέντε κανόνας. Ἐπειδὴ δ᾽ ἐν τούτοις τοῖς κανόσιν ἐντέταλται δέχεσθαι ἡμᾶς τὰς τῶν αὐτῶν ἁγίων Ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος Διατάξεις, αἷς τισι πάλαι ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων ἐπὶ λύμῃ τῆς ἐκκλησίας νόθα τινὰ καὶ ξένα τῆς εὐσεβείας παρενετέθησαν, τὸ εὐπρεπὲς κάλλος τῶν θείων δογμάτων ἡμῖν ἀμαυρώσαντα· τὴν τῶν τοιούτων Διατάξεων προσφόρως ἀποβολὴν πεποιήμεθα πρὸς τὴν τοῦ χριστιανικωτάτου ποιμνίου οἰκοδομὴν καὶ ἀσφάλειαν, οὐδαμῶς ἐγκρίνοντες τὰ τῆς αἱρετικῆς ψευδολογίας κυήματα, καὶ τῇ γνησίᾳ τῶν Ἀποστόλων καὶ ὁλοκλήρῳ διδαχῇ παρενείροντες. Ἐπισφραγίζομεν δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς πάντας ἱεροὺς κανόνας, τοὺς ὑπὸ τῶν ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων ἡμῶν ἐκτεθέντας, τουτέστι τῶν τε ἐν Νικαίᾳ συναθροισθέντων τριακοσίων δεκαοκτὼ ἁγίων Πατέρων, καὶ τῶν ἐν Ἀγκύρᾳ· ἔτι μὴν καὶ τῶν ἐν Νεοκαισαρείᾳ, ὡσαύτως καὶ τῶν ἐν Γάγγραις· πρὸς τούτοις δὲ καὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς

Συρίας· ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Φρυγίας· προσέτι καὶ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα, τῶν ἐν ταύτῃ τῇ θεοφύλακτῳ καὶ βασιλίδι συνελθόντων πόλει, καὶ τῶν διακοσίων, τῶν ἐν τῇ Ἐφεσίων μητροπόλει τὸ πρότερον συναγηγερμένων· καὶ τῶν ἐν Χαλκηδόνι, τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων· ὡσαύτως καὶ τῶν ἐν Σαρδικῇ· ἔτι μὴν καὶ τῶν ἐν Καρθαγένῃ· προσέτι γε μὴν καὶ τῶν ἐν αὖθις ἐν ταῦτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ καὶ βασιλίδι πόλει συνελθόντων ἐπὶ Νεκταρίου τοῦ τῆς βασιλίδος ταύτης πόλεως προέδρου, καὶ Θεοφίλου, τοῦ γενομένου Ἀλεξανδρείας ἀρχιεπισκόπου· ἀλλὰ μὴν καὶ Διονυσίου ἀρχιεπισκόπου γενομένου Ἀλεξανδρείας μεγαλοπόλεως, καὶ Πέτρου γενομένου Ἀλεξανδρείας, καὶ μάρτυρος, καὶ Γρηγορίου ἐπισκόπου γενομένου Νεοκαισαρείας, τοῦ θαυματουργοῦ, Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας, Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἀμφιλοχίου τοῦ Ἰκονίου, Τιμοθέου ἀρχιεπισκόπου γενομένου Ἀλεξανδρείας τὸ πρότερον, Θεοφίλου ἀρχιεπισκόπου τῆς αὐτῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως, Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ Γενναδίου Πατριάρχου γενομένου τῆς θεοφυλακτου ταύτης καὶ βασιλίδος πόλεως· ἔτι μὴν καὶ τὸν ὑπὸ Κυπριανοῦ, τοῦ γενομένου ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἄφρων χώρας καὶ μάρτυρος, καὶ τῆς κατ᾽ αὐτὸν συνόδου ἐκθέντα κανόνα, ὃς ἐν τοῖς τῶν προειρημένων προέδρων τόποις, καὶ μόνον, κατὰ τὸ παραδοθὲν αὐτοῖς ἔθος, ἐκράτησε· καὶ μηδενὶ ἐξεῖναι τοὺς προδηλωθέντας παραχαράττειν κανόνας, ἢ ἀθετεῖν, ἢ ἑτέρους παρὰ τοὺς προκειμένους παραδέχεσθαι κανόνας, ψευδεπιγράφως ὑπό τινων συντεθέντας, τῶν τὴν ἀλήθειαν καπηλεύειν ἐπιχειρησάντων. Εἰ δέ τις ἁλῷ κανόνα τινὰ τῶν εἰρημένων καινοτομῶν, ἢ ἀνατρέπειν ἐπιχειρῶν, ὑπεύθυνος ἔσται κατὰ τὸν τοιοῦτον κανόνα, ὡς αὐτὸς διαγορεύει, τὴν ἐπιτιμίαν δεχόμενος, καὶ δι᾽ αὐτοῦ, ἐν ᾧ περ πταίει θεραπευόμενος.

B. Canonul 2 sau Canonul Trinitar al Sinodului al optulea local, de la Cartagina, 419

Canonul 2: Sfânta Treime

Κανόνες τῆς ἐν Καρθαγένῃ Τοπικῆς Συνόδου[14] Συνεκλήθη ἐν Καρθαγένῃ τῆς Ἀφρικῆς (419 μ.Χ.) Κανὼν Β΄	Pidalion, ediția 2004[15] CANONUL 2	Floca[16] Can. 2 Cartag. 419 – Sfânta Treime:
Σύμπασα ἡ σύνοδος εἶπε· Θέλοντος τοῦ Θεοῦ, ἴσῃ ὁμολογίᾳ ἡ ἐκκλησιαστικὴ πίστις, ἡ δι᾽ ἡμῶν παραδιδομένη, ἐν ταύτῃ τῇ ἐνδόξῳ συνελεύσει πρωτοτύπως ὁμολογητέα ἐστίν· ἔπειτα ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις, μετὰ συναινέσεως ἑκάστου, καὶ ὁμοῦ πάντων, φυλακτέα ἐστί. Πρὸς βεβαιωτέας δὲ τὰς τῶν ἀδελφῶν καὶ συνεπισκόπων ἡμῶν τῶν ἔναγχος χειροτονηθέντων διανοίας, ταῦ-τα δεῖ προσθεῖναι, ἃ παρὰ τῶν Πατέρων βεβαίᾳ διατυπώσει πα-ρελάβομεν, ὥστε τῆς Τριάδος, τουτέστι τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἑνότητα, τὴν μηδεμίαν ἔχειν διαφορὰν γινωσκομένην, ἣν ταῖς	Voind Dumnezeu, cu întocmai mărturisire, credinţa bisericească ceea ce de noi s-a predat, întru această slăvită Adunare mai înainte (originaliceşte se află la grec) de toate trebuie a fi mărturisită. Apoi Bisericeasca rânduială, cu învoirea fieştecăruia, şi împreună cu a tuturor, trebuie a se păzi. Dar spre încredinţarea minţii fraţilor şi a împreună Episcopilor noştri celor de curând hirotonisiţi, se cuvine a se adăuga acestea, care de la Părinţi am primit cu adevărată închipuire, că, pe a Treimii, adică a Tatălui, şi a Fiului, şi a Sfântului Duh, Unimea, ceea ce se cunoaşte a nu avea nici o deosebire, în minţile noastre Sfântă să o ţinem. Şi precum ne-am învăţat, aşa şi pe popoarele lui Dumnezeu le vom învăţa.	Sinodul întreg zise: „Precum voieşte Dumnezeu înainte de toate credinţa bisericească, ce s-a predat de noi, să se mărturisească în acest slăvit sinod cu aceeaşi mărturisire; apoi rânduiala bisericească să se ţină cu învoirea fiecăruia şi cu consimţământul tuturor. Dar spre întărirea minţii fraţilor şi împreună episcopilor noştri celor de curând hirotoniţi, se cuvine a adăuga cele ce le-am primit prin hotărâre întărită de la Părinţi că uniunea Treimei, adică a Tatălui şi a Fiului şi a Du-hului Sfânt, care este cunoscută că nu are nici o deosebire, să o ţinem sfântă în minţile noastre, şi precum am învăţat noi, aşa le vom învăţa şi pe popoarele lui Dumnezeu".

[14] Luat din: http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/regulations/topikh_11_en_kar8agenh.htm

[15] Pidalion, Cârma Bisericii, Editura „Credința strămoșească", Iași, 2004, p. 468: autor Neofit VII al Constantinopolului (1789-1794, 1798-1801).

[16] Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Sibiu, 1992, p. 243.

ἡμετέραις διανοίαις ἐγκαθιερωθεῖσαν κατέχομεν· καὶ καθὼς ἐμάθομεν, οὕτω τοὺς λαοὺς τοῦ Θεοῦ διδάξομεν. Ὁμοίως ἀπὸ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῶν ἔναγχος προαχθέντων ἐλέγχθη φανερῶς· Οὕτω δεχόμεθα, οὕτω κατέχομεν, οὕτω διδάσκομεν, τῇ πίστει τῇ εὐαγγελικῇ ἅμα τῇ ὑμετέρα διδασκαλίᾳ ἑπόμενοι.	TÂLCUIRE **Rânduieşte canonul acesta, că la Sinodul acesta, trebuie mai întâi să se propovăduiască dreptslăvitoarea credinţa aceea ce de toată biserica se propovăduieşte, care prin Episcopi, și la celelalte noroade se predaniseşte, cu întocmai (asemenea) mărturisire, sau cu ceea ce o a mărturisit și Sinodul 1 și cealaltă toată Biserica. Sau cu asemenea, adică cu obștească și de o socoteală unită de toţi cei ce se află în Sinod. Iar prin urmare și să se propovăduiască, că trebuie a se păzi şi osebit de fiecare episcop, şi de toţi împreună, aşezământul şi canoanele Bisericii. Dar spre adeverirea și deplin încredinţarea nou hirotonisiţilor Arhierei, rânduieşte ca în scurt ce trebuie a cugeta pentru Sfânta Treime, adică, că trebuie să aibă pecetluită în gândul lor socoteala aceasta, cum că feţele cele trei ale Sfintei Treimi, Tatăl, Fiul, şi Duhul cel Sfânt, după fiinţă sunt unite, și după slavă, şi după putere, şi după toate celelalte însuşiri ale fiinţei. Fără să aibă vreo deosebire între dânsele. Şi că, precum ei slăvesc, și s-au învăţat, aşa să înveţe şi pe norodul cel cu numele lui Hristos numit.**	**Tot aşa toţi episcopii instituiţi de curând ziseră lămurit: „Aşa primim, aşa ţinem, aşa învăţăm, urmând credinţei evanghelice împreună cu învăţătura voastră”.**

♔♔♔♔♔

5. Comparație de texte la rânduiala hirotoniilor, *pornind de la textul de referință*: Euchologion, Barberini græcus 336, sec. VIII

sau

Το βαρβερινον ευχολογιον 336 (Codex Vaticanus Barberinianus Graecus 336, VIII. sæc.) sau Euchologion bizantin, Barberini græcus 336, sudul Italiei, a doua jumătate a sec. VIII

Hirotoniile se fac în interiorul Altarului, în jurul Sfintei Mese, în timp ce hirotesiile au loc în afara acestuia, în fața ușilor împărătești ale catapetesmei, tâmplei, fruntarului (Ardeal) sau iconostasului.

Atât hirotoniile cât și hirotesiile se săvârșesc doar de către arhiereu sau episcop și numai în biserică, după cum se dispune și prin canonul 7 al Sf. Teofil I Patriarhul Alexandriei (385-412).[1] Hirotonia arhiereului și a preotului se pot săvârși numai în cadrul Dumnezeieștii Liturghii a Sf. Ioan Gură de Aur sau la aceea a Sf. Vasile cel Mare, iar hirotonia diaconului și a diaconiței se pot face și la Liturghia Darurilor mai înainte Sfințite. Este interzisă însă hirotonirea mai multor persoane pentru aceeași treaptă la o Liturghie, dar pot fi hirotoniți un arhiereu, und preot și un diacon, la o singură Dumnezeiască Liturghie, la momentul fixat de rânduiala liturgică. În schimb, pot fi hirotesite mai multe persoane la o singură Liturghie: citeț, ipodiacon, sachelar, protosinghel, duhovnic, egumen, protopop etc.

Sfântul Simeon Arhiepiscopul Thesalonicului a acordat foarte multă atenție hirotoniilor și hirotesiilor.[2] Privitor la hirotonia episcopului rezervă capitolele 187-240; pentru aceea a presbyterului cap. 177-186; pentru a diaconului, cap. 165-176; neuitând nici hirotesiile [adică „hirotoniile” *care se fac afară de Altar*]: a citețului și a cântărețului; a ipodiaconului (cap. 156-164); precursoare hirotoniei diaconului, dar și cele privitoare la acordarea ranguri și distincții bisericești, pentru preoți și diaconi (cap. 241-250): *egumen* (stareț sau arhimandrit), *sachelar* (răspunde de sectorul administrativ al mănăstirii sau episcopiei) *schevofilact* (cel care are grijă de diaconicon: veșminte, vasele liturgice), *hartofilax* (logofăt, cancelar, arhivar), *protecdic* (judecător, cel ce face [re]primirea în Biserică a celor căzuți sau cu păcate grele, πεπτωκότες, lapsi – *lat.*) etc.[3]

Marele bizantinolog asumționist francez Jean DARROUZÈS AA (1912-1990)[4] a consacrat un volum masiv *oficiilor*, adică funcțiilor rangurilor și distincțiilor bisericești bizantine, de la Curtea

---

[1] Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Op. cit., p. 417.

[2] Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos şi urmaşii Săi*, Volumul I, Ediție îngrijită de Protosinghel Grichentie NATU, Editura Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuţilor, 2002, Suceava, 262 p. [Bucureşti, 1865¹], Colecţia „Din frumuseţile vieţuirii creştine”, nr. 2, cu binec. Î.P.S. Pimen al Sucevei şi Rădăuţilor. [passim].

[3] Vezi şi *Arhieraticonul*, ediția Bucureşti, 1993, passim.

[4] Albert FAILLER, *In memoriam Jean Darrouzès (1912-1990)*, în: *Revue des études byzantines* [REB], vol. 49, 1991, pp. 337-347 (online la *Persee*).

Ludwik BISKUPSKI, *L'Institut Français d'Etudes Byzantines et son activité scientifique et littéraire 1895-1970*, Istanbul [Constantinopol], 1970, S. 323-338.

Imperială, de la Patriarhia Ecumenică și de la Marea Biserică a Sfintei Sophii. După modelul acestor structuri a oficiilor, ele au fost extinse și răspândite și în celelalte centre patriarhale, eparhiale, pe la biserici și pe la mănăstiri.[5]

I. Appendice, Liste C, p. 544, extras din Codex *Parisinus græcus 396*, p. 708:[6]

<Τάξις ἀρχοντικὴ τῆς Μεγάλης ᾿Εκκλησίας>

1		<α΄>	Ὁ	μέγας οἰκνόμος
2		<β΄>	ὁ	μέγας σακελλάριος
3		<γ΄>	ὁ	μέγας σκευοφύλαξ
4		<δ΄>	ὁ	χαρτοφύλαξ
5		<ε΄>	ὁ	σακελλίου
	(6)		ὁ	πρωτέκδικος (supra lineam)
6	(7)	<ς΄>	ὁ	πρωτονοτάριος (ζ΄ secunda manu)
7	(8)	<ζ΄>	ὁ	κανστρήσιος
8	(9)	<η΄>	ὁ	ῥαιφερενδάριος
9	(10)	<θ΄>	ὁ	λογοθέτης
10	(11)	<ι΄>	ὁ	ὑπομνηματογράφος
11	(12)	<ια΄>	ὁ	ἱερομνήμων
12		<ιϐ΄>	ὁ	πρωτέκδικος (deletur)
13		<ιγ΄>	ὁ	οἰκουμενικὸς διδάσκαλος
14		<ιδ΄>	ὁ	ἐπὶ τῶν γονάτων
15		<ιε΄>	ὁ	ἐπὶ τῶν δεήσεων
16		<ις΄>	ὁi	δύο ὀστιάριοι

La p. 251, Jean DARROUZÈS face următoarea descriere a Codexului:

> ***Parisinus* 396, XIIIe-XIVe; mélanges de littérature ecclésiastique. Le manuscrit est l'unique témoin de la liste C (p. 708); à la p. 705, une autre main, dans le premier quart du XIVe siècle, a inscrit sans titre une nouvelle liste; c'est certainement la copie la plus ancienne de la liste L. Elle est disposée en trois colonnes et comporte en numération marginale les chiffres 1-6 en face du chef de groupe; on lit: chartophylax et nomodotès; supplément de trois noms en commençant par le protopapas. La graphie νομοδότης, adoptée par le copiste, ne lui est pas imputable.**

Lista acestor ranguri, funcțiuni și distincții nu este completă și pe parcursul timpului a fost extinsă sau redusă, în funcție de evoluția birocratică și de cerințele concrete din structurile canonice, administrative și de conducere, din cadrul Bisericii Ortodoxe, în frunte cu Marea Biserică, adică cu instituțiile Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, de la Sfânta Sophia și din alte centre importatnte. Chiar și ordinea ierarhică a acestor funcții, din cadrul oficiilor bizantine, diferea de la o epocă la alta. Structurile organizatorice, administrative, împreună cu lista rangurilor au fost profund influențate de Cancelaria Imperială de la Constantinopol.

---

[5] **Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les* ὀφφίκια *de l'Église byzantine*, par…, Institut Français d'Etudes Byzantines, Paris, 1970, 618 p. [Appendice, Liste C, p. 544].**
Vezi și: J. ZHISHMAN, Die Synoden und die Episcopal-Ämter in der morgen-ländischen Kirche, Wien, 1867.

[6] **Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les* ὀφφίκια *de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p. 544. *Lista C*, din Notița B (2 Notice B), Jean DARROUZÈS o studiază în mod amănunțit la pp. 187-190. Despre Codex *Parisinus græcus 396* [Bibliothèque Nationale de France, Paris] vezi această lucrare a lui Jean DARROUZÈS, Op. cit., pp. 187-189, 251, 252, 254-257, 544 [Liste C], 564.**

II. <ἡ σφραγίς, γῖδος> și <ἡ χειροτονία, ας>
sau
dilema dintre actul juridic-canonic
[sfragis: sigilare, pecetluire, plombare, ștampilare]
și
ritul liturgic
hirotonia – hirotesia:
[adică *punerea mâinilor, burdușeală, a umple, ticseală etc.*]

Dreptul canonic și rânduielile liturgice eternizează această deosbire – pentru mulți o dilemă – între *putere și har;* între *drept și sacrament;* între *drept și putere;* între *jurisdicție* și *treapta sacramentală;* între *actul juridic* [*canonic*] și *actul liturgic* etc. Încă în secolul al XII-lea – scrie Jean DARROUZÈS – canoniștii oficiali ezitau să admită o distincție sau deosebire reală, între „sphragis" (sfraghis) și „hirotonie", în ciuda sinonimiei frecvente a celor doi termeni:

> „Au XIIe siècle, les canonistes officiels hésitent encore; s'ils admettent confusément une distinction réelle entre σφραγίς et χειροτονία, malgré la synonymie fréquente des deux termes, nous ne savons pas au juste sur quoi elle repose ni quel est le rapport entre les rites liturgiques et les actes juridiques en forme d'écrit, que nous pensons devoir les accompagner.
>
> J'étudierai plus loin les actes requis par les ordinations en général, à partir de celles des métropolites, en vue de déterminer quelle est la part respective du patriarche et de la chancellerie, de la liturgie et de l'administration. L'interpretation de ces actes suppose une connaissance des rites liturgiques corrélatifs quidonnent leur signification propre aux instruments juridiques.".[7]

Lucrurile încep să se limpezească, dacă mergem cu gândul la cunoștințele de catehism, unde se învață că în Biserica noastră, a Răsăritului, *ritul este o dogmă cântată și dogma se exprimă prin rit*, prin textele liturgice. Din punctul de vedere al *dreptului bisericesc*, lucrurile se explică în mod similar: „dreptul canonic" a evoluat din „dreptul liturgic", făcându-se mai târziu fuziunea, adaptarea și amplificarea acestuia, cu vechiul *Drept Roman* (păgân), Ius Romanum, Ρωμαϊκό Δίκαιο, din care a rezultat grație preocupărilor lui Justinian I cel Mare (527-565) și ai specialiștilor juriști din jurul său, *Corpul de legi a lui Justinian*, numit mai târziu, în mileniul al doilea creștin „Corpus Iuris Civilis" și redactat între anii 528-534, sub îndrumarea și autoritatea juridică a lui Tribonianus *quaestor sacri palatii*, κυαίστωρ τοῦ ἱεροῦ παλατίου, titlu echivalent unui „ministru al justiției". Acest titlu era al doilea ca importanță, după *magister officiorum*, Μάγιστρος, care stătea în fruntea funcționarilor de la Curte, conducând *militia palatina* sau oficiul de supraveghere și control al Curții Imperiale, cu atribuții extinse și în afara acesteia.

Părți din vechiul *Drept Roman*, Ius Romanum, Ρωμαϊκό Δίκαιο, cu legi preluate începând cu anii de domnie ai Împăratului Hadrian (117-138) și terminând cu cele din timpul împăratului Justin I (518-527), au fost incluse în acest Corpus Iuris Civilis, promulgat de Justinian I cel Mare pentru prima oară în anul 529. În această colecție sau culegere de legi și decizii juridice și canonice au fost integrate și adaptate și alți codici juridici sau constituții, anterioare păgâne și creștine, cum ar fi *cele rămase de la* Gregorius (sec. II–III); *Codex Gregorianus* și Hermogenian (293/294; *Codex Hermogenianus*; *Codex Theodosianus* (438) etc. A doua ediție, modificată, adăugită și extinsă, din *Corpus Iuris Civilis* a fost publicată în data de 30 decembrie 533, dată de la care a și intrat în vigoare. Lucrarea a rămas integră până în zilele noastre, având ca „introducere" [isagoghie, εἰσαγωγή] sau *partea întâia*: *Institutiones Iustiniani*, Εισηγήσεις, publicată tot în anul 533, fiind preluată după lucrarea *Institutiones* a lui Gaius, un jurist roman păgân, din secolul al II-lea.[8]

---

[7] Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les* ὀφφίκια *de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., pp. 147-148.
[8] Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Codex_Iustinianus și mai ales: https://de.wikipedia.org/wiki/Corpus_iuris_civilis

Partea de mijloc (*a doua și a treia*) a Corpus-ului o formează *Pandectae*, și *Digesta* [Πανδέκτης (atotcuprinzător, culegere de opinii ale jurisconsulților romani), Digesta (ordonare, enumerare, digerare, confruntare], publicate tot în anul 533.[9]

***Partea a patra* a Corpusului o formează Novelele sau Novellae (lat.), Νεαραί ἤ νέοι νόμοι (*Novellae constitutiones*), redactate în mare parte în limba greacă și publicate începând cu anul 535.[10] În timpul Împăratului Justinian se accentuează procesul de grecizare al Imperiului, adică de înlocuire al limbii latine de cancelarie și din administrație, cu limba greacă.**

***Codex Justinianus*, ὁ Ιουστινιάνειος Κώδικας este doar una din cele patru părți ale constituției Corpus Iuris Civilis: 1 Institutiones; 2-3 Pandectae și Digesta; 4 Novellae.**

Numele de Corpus Iuris Civilis s-a dat mult mai târziu Codexului sau *Corpului de legi a lui Justinian,* în secolul al XVI-lea, de către marele jurist francez Dionysius Gothofredus alias Denis Godefroy (1549–1622),[11] care l-a eternizat în 1583. Numai că termenul de *Corpus Iuris Civilis* era deja răspândit în evul mediu apusean și înaintea acestui jurist francez.

*****

În prima fază de existență a Bisericii, *punerea mâinilor* (hirotonia) mai însemna și *votare*, *alegere*, deoarece clerul era ales de comunitate, fie prin votare, fie *per acclamationem* [sau prin ridicare de mâini], iar episcopul, prin punerea mâinilor confirma sau *pecetluia*, sigila această decizie a poporului lui Dumnezeu. Așa a început și dilema dintre sphragis și hirotonie:

> **„La petite sphragis est la promotion extra-sacramentelle dont on dispense le patriarche, promu par l'empereur; la grande n'est autre donc que l'ordination sacramentelle, la χειροτονία. Ces deux rite sont dissociés au point qu'un certain espace de temps peut les séparer; l'hypopsèphios, proclamé au moment de sa promotion, reste parfois des jours, des mois et des années, sans être ordonné effectivement évêque."[12]**

În caz concret, Jean DARROUZÈS se referă la cei doi termeni, ἡ σφραγίς și ἡ χειροτονία, tot cu semnificația lor liturgică, nu juridică ori canonică: pecetluirea, sigilarea, prin cele trei cruci făcute de arhiereul hirotonisitor, pe capul candidatului – σφραγίς – și punerea mâinilor χειροτονία. Numai că *sigilarea* candidatului – sphragis [=sfraghis *sau* sfragis] – se face nu numai la hirotonirile în cele trei trepte (episcop, presbyter, diacon), ci și la ierurgii sau hirotesii: lector, ipodiacon, arhimandrit etc.: Mais ce ne sont pas seulement ces trois ordinations qui comportent imposition des mains (χειροτονία) et signe de croix σφραγίς; on les retrouve dans toute ordinations inférieure, du lecteur au sous-diacre.[13]

---

[9] Codex Iustinianus est una e quattuor partibus Corporis iuris civilis. Haec compilatio edictorum Caesarum (ab Hadriano coepta) ab imperatore Iustiniano i die 13 Februarii 528 per Constitutionem de novo codice componendo (etiam Constitutio Haec dicta) iussa est. Etiam origo iuris gentium consideratur. [luat din: https://la.wikipedia.org/wiki/ Codex_Iustinianus].
Vezi: Digestorum seu Pandectarum libri quinquaginta ex Florentinis Pandectis repraesentati, 1553;
Digestorum seu Pandectarum libri quinquaginta, Lyon 1581;
Digesta seu Pandectae, Nürnberg, 1529;
De cea mai mare importanță este însă ca și manual juridic sau instrument de studiu indicele legilor din Institutiones și din Pandecte:
Index omnium legum et paragraphorum quae in Pandectis, Codice et Instit[utionibus] continentur, per literas digestus.
(„Verzeichnis aller Gesetzestexte und Paragraphen, die in den Pandekten, im Codex und in den Institutionen [= Lehrbuch] enthalten sind, alphabetisch geordnet".)
Lyon 1571.ò

[10] Die novellae (der Schlussteil der justinianischen Gesetzessammlung) und Bestandteil des seit 1583 nach Dionysius Gothofredus so genannten Corpus iuris civilis; hier als Auszug aus dem Authenticum (Gothofredus, 1614).

[11] Friedrich Carl von Savigny: Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter. Bd. 3, 2. Aufl., Mohr, Heidelberg 1834, S. 517 Fn. a).

[12] Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les ὀφφίκια de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p. 151.

[13] Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les ὀφφίκια de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p. 151.

[la Utrenie][14]

Poruncește, porunciți, poruncește Prea Sfințite Stăpâne, pe cel ce vi se aduce înainte spre a se înainta arhiereu..... [acest dialog este împrumutat din ceremonialul aulic, de curte sau imperial][15]

[*sfraghia*:] <u>Iar arhiereul</u> [hirotonisitor, n.n.], <u>binecuvântându-l pe cap de trei ori zice</u>:

Harul Sfântului Duh prin smerenia mea te înaintează pe tine preaiubitorule de Dumnezeu preote ipopsifiu (N), arhiereu....

[La Liturghie, la Trisaghion, după ce protosul hirotonisitor a rostit *Doamne, Doamne, caută din cer și vezi...*]

***Poruncește, porunciți, poruncește Prea Sfințite Stăpâne, pe cel ce vi se aduce înainte spre a fi hirotonit arhiereu...* [acest dialog este din nou împrumutat din ceremonialul aulic, de curte sau imperial]**

> **[*sfraghia*:] Ajungând la ușile împărătești, unde se află arhiereul protos, candidatul îngenunche, <u>iar arhiereul îl binecuvintează pe cap de trei ori</u> și se retrage, preoții dau dicherotricherele celorlalți doi arhierei, iar aceștia îl iau pe candidat de mâini și înconjură Sfânta Masă, cântând toți cei din altar, la întâia înconjurare: *Sfinților mucenici...***

Următoarea sfraghia are loc înaintea rostirii primei rugăciuni de hirotonie, după ce arhiereul protos a terminat epicleza: Dumnezeiescul Har, Cel ce totdeauna pe cele neputincioase le vindecă și pe cele cu lipsă le împlinește, prohirisește pe prea iubitul de Dumnezeu preot arhiereu... *Terminând acestea* face trei cruci pe capul candidatului*, iar celălalt arhiereu zice*: Domnului să ne rugăm...

> **Pour le moment il faut se reporter à l'édition I. HABERT, *Archieraticon*, Paris, 1643; le rite de la μικρὰ σφραγίς: p. 26-29; l'ordination sacramentelle: p. 66-70. Ce rituel est analysé en partie par DMITRIEVSKIJ, Εὐχολόγια..., Op. cit., p. 301, voir note 1; mais le savant russe ne semble pas connaitre l'ouvrage de Habert.[16]**

*

III. Vot, tragere la sorți [alegere/scrutin] și hirotonie

<Votum, multum [electio/scrutinium]> și <ἡ χειροτονία, ας>

Votul sau tragerea la sorți și ritul de hirotonie coboară până în timpul apostolic, fiind menționate atât în *epistolele pastorale* [1-2 Timotei și Tit], cât și în *Faptele Apostolilor*: FA 1, 23-26; 6,6; 1 Tim 4,14; 5, 22; 2 Tim 1, 6. În aceste cărți se face mențiune de vot, tragere la sorți, rugăciune și punerea mâinilor. O rugăciune de hirotonie nu avem reprodusă în cărțile Noului Testament, aceasta fiind doar subînțeleasă.[17] Liturgistul Octavian Bârlea distinge două metode de alegere, vot sau tragere la sorți, privind hirotoniile, în secolul apostolic: 1. Ordinea palestiniană sau sudică; 2. Ordinea antiohiană sau nordică.[18]

> **1. In *Jerusalem* wird nämlich sowohl die Wahl des zwölften Apostels wie auch die der Sieben von der *versammelten Gemeinde* durchgeführt. Ferner war hier *kein Fasten* zur Vorbereitung vorgeschrieben. Der *Auftrag zur Wahl* wurde von dem Vorsitzenden der Gemeinde und dem Haupt des Apostelkollegiums, Petrus, der ganzen Gemeinde (Brüdern und Schwestern) erteilt, und die Wahl wurde auch unter dem *Vorsitz von Petrus* vorgenommen. Sie galt aber als Wahl Gottes.**
>
> **2. In *Antiohia* fand die Wahl im *Gottesdienst* durch die *Prophetie* statt. Ihr ging eine bestimmte *asketische Vorbereitung* im engen Kreis der fünf „Propheten und Lehrer", die die**

---

[14] *Arhieraticon*, București, 1993, pp. 94-95 și 96.

[15] Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les ὀφφίκια de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p. 152, nota 2.

[16] Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les ὀφφίκια de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p.149, nota 5.

[17] La p. 141: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Monachii [München], 1969, 362 p., în *Acta Philosophica et Theologica*, tomus III, S.A.D. [Societas Academica Dacoromana].

[18] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., pp. 145-146.

Gemeindeleitung innehatten, voraus. Hier forderte nicht ein Vorsitzender zur Wahl auf, sondern die Wahl wurde vom *Heiligen Geist* vermutlich durch de mund eines Propheten durch Namensnennung vollzogen Diese beiden Arten der Wahl – die beide im Namen Gottes vollzogen wurden –, eine *durch die ganze Gemeinde* in einer religiosen Versammlung unter der Leitung des Vorsitzenden, die andere durch die *Prophetie einer Person*, wirkten über den engen Kreis der jeweiligen Gemeinden hinaus als Vorbild für andere Gemeinden. Wie die Entwicklung zeigt, folgte die *südliche Strömung* Jerusalem, die *nördliche* dagegen Antiochia.

Referitor la ordinea palestiniană sau nordică menționăm *Alegerea în Apostolat a lui Matia*, în locul lui Iuda Iscarioteanul FA 1, 23-26, precum și *Alegerea și hirotonirea celor șapte diaconi* (Ștefan, Filip, Prohor, Nicanor, Timon, Parmena, Nicolae), FA 6, 3-6. În cazul lui Matia, alegerea s-a făcut prin rugăciune și tragerea la sorți, între el și candidatul al doilea Iosif, numit Barsaba, zis și Iustus (FA 1,23), dar nu se mai dă alt amănunt, privitor la un rit de hirotonie sau punere a mâinilor, în cercul celor unsprezecece apostoli. În cazul alegerii celor șapte diaconi însă, evenimentele se succed fără dubiu sau omiterea menționării lor [FA 6, 6]: *pe care i-au pus înaintea apostolilor; şi ei, rugându-se, şi-au pus mâinile peste ei.*

Compară cu: FA 1:24 FA 8:17 FA 13:3 FA 14:23 1Tim 4:14 2Tim 1:6

Rezumând, putem spune că *ordinea sudică* sau Ierusalimiteană (palestiniană) prevedea în primul rând „mulțimea" (adunată în scopul acesta), [1] *care alegea* din încredințarea și supravegheată de verhovnicul Apostolilor sau de un altul din Colegiul celor 12, aflat de față; după alegere, urma [2] *rugăciunea comună*; în încheierea căreia se făcea [3] *punerea mâinilor* sau hirotonia.

Metoda nordică sau antiohiană de alegere, era deosebită, însă păstra elementele de unitate. 1. *Alegerea* se făcea în timpul serviciului divin al celor cinci profeți și dascăli (didascali): Barnaba, Simeon (ce se numea Niger), Luciu Cirineul, Manian, Saul (Pavel) [FA 13, 1]; 2. alegerea era cerută nominal, de către *Sfântul Duh*, prin gura unuia din cei cinci profeți și dascăli, care săvârșau serviciul divin; 3. comunitatea întreagă sau „mulțimea" adunată la rugăciune 4. *postea*; 5. *se ruga*; 6. după care avea loc *punerea mâinilor* (hirotonia).

Spre deosebire de ordinea sudică, la aceea din nord – Antiohia – apar două elemente noi: *Sfântul Duh* și *postul.* Acest lucru nu înseamnează însă că metoda de vot palestiniană sau sudică ignora prezența sau efectul Sfântului Duh, în deciziile și în acțiunile întreprinse de Apostoli, în cadrul Bisericii. În acest caz se ținea cont de legătura profundă a poporului evreu și a convertiților lui, cu Legea Veche, cu Preoția Vechiului Testament și cu structurile religioase decurse din acesta, care nu numai că nu puteau fi abandonate cu ușurință, ci au constituit și modelul sau punctul de plecare pentru înțelegerea preoției Noii Legi. Preoția noastră creștină este puternic ancorată în preoția Vechiului Testament, pe care o continuă și o desăvârșește Iisus Hristos, prin Jertefa Sa de pe Cruce, în Vinerea Mare [Ioan 1, 29], El Însuși fiind Preotul, Altarul și Mielul pascal, după cum este formulată și *Præfatio* sau Ofranda euharistică, nr. 5, din perioada penticostarului sau a cincizecimii, în ritul Latin:

Præfatio Paschalis V *De Christo sacerdote et victima*	Präfation für die Osterzeit V Christus als Priester und Opferlamm
... Qui, oblatióne córporis sui, antíqua sacrifícia in crucis veritáte perfécit, et, seípsum tibi pro nostra salúte comméndans, idem sacérdos, altáre et ag-nus exhíbuit.	… Als er seinen Leib am Kreuz dahingab, hat er die Opfer der Vorzeit vollendet. Er hat sich dir dargebracht zu unserem Heil, er selbst ist der Priester, der Altar und das Opferlamm.

[Ioan 1, 29]: A doua zi L-a văzut Ioan pe Iisus venind către el și I-a zis: „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii! Compară cu: Is 53:6-7 Is 53:11 In 1:36 FA 8:32 1Ptr 1:18-19 Ap 5:6-13.

Faptele Apostolilor ne oferă cazul celor doi membri din Colegiul de conducere al Bisericii Antiohiei [cei cinci profeți și dascăli], Barnaba și Paul, pe care Sfântul Duh a decis să-i trimită în misiune, să fondeze o altă comunitate de adepți ai Lui Iisus Hristos, care să stea în comuniune, adică în legătură spirituală și organizatorică, cu Biserica Mamă a Antiohiei.[19] FA 13, 2–3:

---

[19] **Este vorba de *prima călătorie misionară* a sf. Apostol Paul, c. 45-48 dHr.**

2 și pe când slujeau Domnului și posteau, Duhul Sfânt a zis: „Osebiți-Mi pe Barnaba și pe Saul, pentru lucrarea la care i-am chemat".

Compară cu: FA 9:15 FA 14:26 Rm 1:1 1Co 9:16 Ga 1:16 1Tim 2:7

3 Atunci, postind și rugându-se, şi-au pus mâinile peste ei și i-au lăsat să plece.

Compară cu: FA 6:6 FA 14:23

Didahiile dau în general mărturia legăturii liturgice dintre cele două direcții sudică și nordică și tot din ea pornește și efectul persistent, al acestui impuls, pentru secolele care au urmat:

Die Didache bleibt also ein Zeugnis für die liturgische Verbindung zwischen beiden Strömungen, und von ihr ging eine nachhaltige Wirkung auf die späteren Jahrhunderte aus. Die Stimme Gottes in der Liturgie rief die Gläubigen zur Einheit, doch hatte Gott auch andere Wege zur Förderung der Einheit.[20]

Didahia celor Doisprezece Apostoli, *Rugăciunea pentru unitatea Bisericii și a creștinilor* [*Didahia* IX, 4]: Așa cum această frângere [*euharistie*, n.n.] era risipită pe munți și, adunată, s-a făcut una, așa să se adune și Biserica Ta de la marginile pământului în Împărăția Ta. Că a Ta este slava și puterea prin Iisus Hristos în veci!

[*Didahia* X, 5]: [X, 1] Iar după ce v-ați săturat [*împărtășit*, n.n.], așa să mulțumiți:

..

[X, 5] Adu-Ți aminte, Doamne, de Biserica Ta, ca să o izbăvești
de orice rău
și să o desăvârșești în iubirea Ta.
Din cele patru vânturi adun-o pe ea, cea sfințită,
în Împărăția Ta, pe care i-ai gătit-o.
Că a Ta este puterea și slava în veci![21]

..

*

IV. Evoluția ritului hirotoniei

Jean DARROUZÈS se manifestă destul de nemulțumit de faptul că singurul comentariu liturgic serios, privind ritul hirotoniilor și hirotesiilor este cel al Sf. Simeon Tesaloniceanul, de la începuturile secolului al XV-lea, care era nu numai un arhiereu din provincie, dar conducea o Mitropolie – a Thesalonicului – care deși era sufragană a Patriarhului Ecumenic, avea totuși unele particularități liturgice specifice.[22] Probabil că Jean DARROUZÈS și-ar fi dorit un comentariu scris de un patriarh ecumenic sau măcar de un teolog renumit din capitala Imperiului Romeu ori din centrele celelalte: Alexandria, Antiohia sau Ierusalim.[23] Când se referea la hirotonia unui patriarh (dacă se întâmpla ca acesta să nu fi fost arhiereu în momentul alegerii,[24] Jean DARROUZÈS precizează că

Sf. Simeon Tesaloniceanul mereu făcea referire la Euchologionul, ediția patriarhală, de la Sf. Sophia, unde aveau loc aceste slujbe. Patriarhul hirotonea mitropoliții, iar aceștia din urmă își hirotoneau episcopii sufragani, în catedrala mitropoliei. La fel se poate constata și în cazul hirotesirii arhonților – demnitarilor bisericești și laici [adică cei care primesc hirotesii, pentru diferite ranguri sau distincții onorifice bisericești] – unde, Sf. Simeon urma rânduielile ritului patriarhal, de la Sf. Sopfia, din Constantinopol.[25]

---

[20] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., p. 97.**

[21] **Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 569, *Didahia* IX, 4; X, 1 și 5.**

[22] **Vezi: J. Foundoulis – Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Τὸ λειτουργικὸν ἔργον Συμεὼν τοῦ Θεσσαλονίκης („Ἱδρυμα μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμο, n. 84) Thesalonique, 1966, la: Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les* ὀφφίκια *de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p.148, nota 2.**

[23] **Ibidem.**

[24] **Cum a fost cazul cu Fotie I cel Mare (858-867 și 877-886, † 893, febr. 6, la Mănăstirea Bordi, în Armenia), care era mirean, în momentul alegerii în scaunul patriarhal, fiind apoi hirotonit diacon, preot și arhiereu, în decurs de numai șase zile.**

[25] **Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les* ὀφφίκια *de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p. 148.**

Privitor la evoluția ritului hirotoniei, Jean DARROUZÈS constată că în secolul al XV-lea, puteau fi identificate trei tradiții manuscrite. El era însă interesat doar de-a preciza distincția dintre σφραγίς și χειροτονία și se rezumă doar la rânduiala hirotonirii episcopului „... afin de découvrir les points de repère chronologiques qui marquent une croissance du rite.”.[26]

1. Oferim astfel ceremonialul vechi și sobru de la hirotonia arhiereului, redat de Ms. *Euchologion, Barberini græcus* 336, sec. VIII, cunoscut și sub numele de *Barberinus Sancti Marci* de Iacob Goar, Εὐχολόγιον, (Euchologion), ediția princeps, Paris 1647, p. 304-305: capitolul Ritus in ordinatione episcopi servandus, p. 302-311, continuat de Notæ sau notele (comentariile) autorului Iacob Goar, p. 311-316 [pentru ediția a doua, Veneția, 1730: p. 251-252, respectiv 249-256 și 256-261][27]

Jean DARROUZÈS susține că aceste texte, de la p. 304-305, din Εὐχολόγιον, (Euchologion) sive Rituale Græcorum..., Paris, 1647 sunt identice sau pot fi găsite și în Ms. *Sinaiticus* 956 (sec. IX-X, s) și Ms. *Sinaiticus* 959 (sec. XI, s), apoi Ms. *Patmos* 713 (sec. XIII, s), conform descrierilor făcute de A. Dmitrievskij, Εὐχολόγια (Opisanie, t. II), p. 17, 59, 153.[28] Data târzie, la care a fost copiat Ms. Patmos 713 (sec. XIII, s), dovedește faptul că un scrib

> **[copist, γραφεύς (gr. veche), γραφέας, scriba *sau* actuarius, notarius (lat.), писец (rus.), писар (ukr.), scriba, scrivano (ital.), escriba copista (span.), scribe,[29] escriba (catalană), escriba *sau* escrivão (port.), pisarz (pol.), pisar (dijak, ćata – *sârb.-croat.*), писар, книжник (bulg.), fakih sau arzuhâlci (turc.), nëpunës (alb.), írnok (ung.), Schreiber (germ.), כותב בקשות (ebr.), copyist *sau* scribe (engl.), писарот sau службеник, (maced.)]**

poate să reproducă un model arhaic, situații întâlnite adesea la lucrările sau textele liturgice, prevăzute cu menologion – μηνολόγιον – мѣсяцесло́въ (slavonă) – menologium (lat.), adică cu calendar, care este de multe ori învechit sau desuet și nu înregistrează sfinții moderni sau ai epocii de după care a fost copiat prototipul:

> **Je note que dans le rite ancien, aucun archonte n’est cité comme participant à la cérémonie qui présente le χάρτης, où est inscrite la formule avec le nom de l’ordinand, reste anonyme.[30]**

2. Ceremonial de vechime medie, mult mai dezvoltat, de la hirotonia arhiereului, cu textul editat al Ms. *Cryptensis* Γб 1 sau *Cryptensis Bessarionis* de Goar [vezi A. ROCCHI, Codices Cryptensis, p. 235-244, la: I. Goar, Εὐχολόγιον sive Rituale Græcorum..., Paris, 1647, p. 302-304; și 249 (marcată 243) – 251, la ediția a doua, Veneția, 1730]; altă mărturie demnă de crezare fiind și Ms. *Coislin* 213, care mai este încă și datat, anul 1027, fiind alcătuit de preotul Strategios, de la *Oratoriul* sau Paraclisul Patriarhal, din Constantinopol.[31] La începutul slujbei de hirotonie a episcopului este hartophilax-ul, χαρτοφύλαξ, cel care prezintă χάρτης, adică documentele și documentația (cu mărturisirile de credință) candidatului sau ipopsifiului, cu biletul pe care se află

---

[26] Ibidem.

[27] Ibidem, p. 149, nota 1; Descris de A. STRITTMATTER, *The Barberinus Sancti Marci of Jaques Goar*, în Pphem. Litur., 47, 1933, pp. 320-367. Tous les Euchologes ne sont pas de même type: certains, destiné à une église paroissiale ou monastique, ne comprennentpas les parties „archiératiques”; ainsi le typicon Uspenski (Leningrad. Gr. 226) décrit par A. Jacob, dans *Muséon*, 78 (1965), 173-214.

[28] La: Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les* ὀφφίκια *de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p.149 și nota 2.
A. Dmitrievski : *Description des manuscrits liturgiques conservés dans les bibliothèques de l'Orient orthodoxe* (en Russe); t. II. Εὐχολόγια (Opisanie, t. II), Kiev, 1901, V+XII+1058+XVII p., în 8º + un index separat de 32 p. Vezi și: Overview of Euchologion codices according to Dimitrievsky (T. I and III: Εὐχολόγια),
http://www.mhzh.ru/en/author/36/Dmitrievsky
Luat din:
https://www.pthu.nl/cbm/CBM%20Short%20Catalogue/Portal%20%CE%A9/portal-.-b-dimitrievsky-overview-euchologion-codices.pdf
А.А. Дмитриевский.
Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках Православного Востока.
Вып. 1 – 3. Киев, 1895 – 1917. Том 1: Typika. 1895. Том 2: Euchologion. 1901. Том 3: Typika, Часть 2. 1917.

[29] Copiste *sau* un écrivain public.

[30] Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les* ὀφφίκια *de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p. 149.

[31] Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les* ὀφφίκια *de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p.149, nota 4.
La: A. Dmitrievskij, Εὐχολόγια..., Op. cit., pp. 993-1052.

scris numele κιτατώριον, pe care-l predă protopapas-ului. În cursul ceremoniei de hirotonie arhidiaconul sau hartophilax-ul rostesc invitația πρόσκωμεν [Să luăm aminte!], după care ritul rămâne neschimbat, urmând invocarea epiclezei de dinaintea rostirii celor două rugăciuni de hirotonie:

> **epicleza Protosului hirotonisitor: Dumnezeiescul Har, Cel ce totdeauna pe cele neputincioase le vindecă și pe cele cu lipsă le împlinește, prohirisește pe prea iubitul de Dumnezeu preot arhiereu...**

invocatio: *Episcopus:* Divina gratia quæ semper infirma curat, & ea quæ desunt adimplet, promovet N. Deo amabilem Presbyterum, Episcopum...

> **ἐπίκλησις: *Ἀρχιερέα:* Ἡ θεία Χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείπον τα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται τὸν δεῖνα τὸν...**[32]

3. Rânduiala recentă de hirotonie a episcopului este marcată de scindarea sau ruperea în două părți a ceremonialului sau rânduielii:

I. μικρὰ σφραγίς: Cercarea și desemnarea candidatului – ὑποψήφιος – la treapta arhieriei, cu rostirea celor trei mărturisiri de credință și semnarea lor publică, în încheiere;

II. τὸ μεγάλο σφραγίς este ritualul propriu-zis de hirotonie a episcopului, din timpul Dumnezeieștii Liturghii, la Trisaghion, după ce protosul hirotonisitor a rostit *Doamne, Doamne, caută din cer și vezi...*

De prima parte s-ar ține σφραγίς, iar de a doua χειροτονία.

Din mikra sphragis făcea parte și ipopsifierea candidatului, dacă nu cumva, aceasta avusese loc, în cadrul sinodal – cu prilejul alegerii – în cazul în care candidatul ar fi fost de față, deci nu era legată de διαταξις-ul acestei rânduieli. Starea de ipopsifiu poate să dureze un timp nedeterminat, de la zile, până la luni și chiar ani: „Ces deux rite sont dissociés au point qu'un certain espace de temps peut les séparer; l'hypopsèphios, proclamé au moment de sa promotion, reste parfois des jours, des mois et des années, sans être ordonné effectivement évêque."[33]

Rânduiala hirotoniei episcopului, din ediția ultimă a *Arhieraticonului* românesc [București, 1993] conține trei părți, pentru că împarte și mikra sphragis, μικρὰ σφραγίς în două părți: A. ipopsifierea sau anunțarea și chemarea candidatului, la vecernia din ajun; B. Cercarea și desemnarea ipopsifiului, cu rostirea, depunerea și semnarea celor trei mărturisiri de credință, desfășurată în cadrul Utreniei, din ziua hirotoniei întru arhiereu [vezi: *Arhieraticon*, București, 1993, pp. 83-101]: Structura ceremoniei actuale este următoarea:

> **A. [τὸ μικρὰ σφραγίς] Anunțarea și chemarea candidatului ὑποψήφιος (ipopsifiu) la treapta arhieriei, făcută la încheierea vecerniei din ajunul hirotoniei;**

> **B. [τὸ μικρὰ σφραγίς] Cercarea și desemnarea candidatului – ὑποψήφιος – la treapta arhieriei, cu rostirea celor trei mărturisiri de credință și semnarea lor publică, în încheiere; precum și cu declarațiile de integrare și de asumare a dispozițiilor sinodale și a legilor locale de Stat, cum ar fi, ascultarea necondiționată față de superiorul ierarhic: arhiepiscop, mitropolit sau patriarh. Această a doua parte a ceremonialului de hirotonie a ipopsifiului întru arhiereu, are loc în timpul Utreniei, din ziua hirotoniei, după *Toată suflarea să laude pe Domnul...***

> **C. [τὸ μεγάλο σφραγίς] Ritualul propriu-zis de hirotonie a episcopului, din timpul Dumnezeieștii Liturghii, la Trisaghion, după ce protosul hirotonisitor a rostit *Doamne, Doamne, caută din cer și vezi...***

> **În acest context Jean DARROUZÈS face trimitere la *Arhieraticonul* lui Isaac Habert: ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΝ. *Liber pontificalis Ecclesiæ græcæ...*, Paris, 1643: *De ordinatione Metropolita*, le rite de la μικρὰ σφραγίς, p. 26-29; hirotonia propriu-zisă (ritul), p. 66-70. „Ce rituel est analysé en partie par Dmitrievskij, op. cit., p. 301, voir note 1; mais le savant russe ne semble pas connaitre l'ouvrage de Habert. Dans l'Euchologe moderne, le χάρτης est devenu πτερόν.".**[34]

---

[32] ***Arhieraticon*, București, 1993, p. 97;**
I. Goar, Εὐχολόγιον sive Rituale Græcorum..., Paris, 1647, p. 302; Veneția, 1730, p. 250 (marcată 244)

[33] **Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les* ὀφφίκια *de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p.152.**

[34] **Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les* ὀφφίκια *de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p.149, nota 5.**

Modelul utilizat de Isaac Habert este necunoscut, deși a dispus de Ms. *Parisinus* 1362, pentru a publica anexa *Salutationes*. Textul învecinat acestui manuscris nu era altul decât διαταξις-ul principal pe care l-a editat, și care purta numele marelui jurist și liturgist, diaconul Demetrios Gemistos († c. 1397), Μέγας Πρωτονοτάριος și Μέγας Σακελλάριος al Marii Biserici din Constantinopol – η Μεγάλη Εκκλησία – tatăl marelui filosof de tradiție platonistă Georgios Gemistos Plethon – Γεώργιος Γεμιστός [Πλήθων, pseudonim] (c. 1355-1452), un fel de Μικρὸν Ἀρχιερατικόν sau un Μικρὸν Εὐχολόγιον, privind introducerile și textele referitoare la celebrarea Sfintei Liturghii cu arhiereu, și la Rânduiala hirotoniei Episcopului:[35] Această Diataxis a lui Demetrios Gemistos împărțea deja ritul hirotoniei episcopului în două părți.

> **Demetrios Gemistos schrieb 1386 eine detaillierte Zelebrationsanleitung („Diataxis") – διαταξις – für die Feier der Patriarchalliturgie und der Ordinationen in der Konstantinopler Hagia Sophia. Älteste datierte Manuskripte sind die Codizes Atho. Vatop. 135 v.J. 1389 und Patmiac. 49 v.J. 1391 (Diataxis und Basileios-Liturgie).**
>
> **Überliefert ist das Werk in vier Rezensionen:**
>
> 1. **die originale patriarchale Langfassung, vertreten u.a. durch Alexandr. Patr. 392 (vormals Cairens. 371) v.J. 1407;**
> 2. **eine verkürzte Archivfassung (ohne Euchologion – und Diakonentexte), z.B. Paris. gr. 1362, 15. Jh.;**
> 3. **eine Adaptation an diözesanbischöfliche Gewohnheiten, so Atho. Lavr. 536 E 74 v.J. 1541; Athen. EBE 754, 16. Jh.;**
> 4. **eine auf die Göttliche Liturgie beschränkte Version, Hieros. s. Sabbae 362 (607).**
>
> **Seit dem 17. Jahrhundert wurde die Diataxis mehrfach in unterschiedlichen Fassungen gedruckt, jedoch bisher nicht in ihrer Originalform.[36]**

Jean DARROUZÈS este de părere că această operă de mică extensiune, a fost cam ignorată înainte de el, deși numele autorului era o garanție suficientă, pentru a avea convingerea că este vorba de o lucrare prestigioasă.

Actualul rit al hirotoniilor, mai ales cel al hirotoniei episcopului s-a fondat după examinarea euchologiilor posterioare anului 1453, adică a căderii Constantinopolului sub robia otomană, care pierduseră din vedere această divizare a ritualului din versiunea hirotoniei, la Demetrios Gemistos.

În această situație, ritul μικρὰ σφραγίς se suprapune ritului Tainei sau Sacramentului Hirotoniei [τὸ μεγάλο σφραγίς], pe care ipopsifiul urmează să-l primească, dar arhonții [adică cei care primesc hirotesii, pentru diferite ranguri sau distincții onorifice bisericești] îl au deja, de la hirotonia de diacon sau presbyter. Aici intervine și diferența semantică și de conținut dintre cele două texte *sphragist* și de *invocare*:

***sfragis*, μικρὰ σφραγίς (afară de altar): [Iar arhiereul binecuvântându-l pe cap de trei ori, zice:]**

Harul Sfântului Duh prin smerenia mea te înaintează pe tine preaiubitorule de Dumnezeu preote ipopsifiu (N) arhiereu....

ἐπίκλησις, *invocatio* Protosului hirotonisitor (înăuntrul altarului): Dumnezeiescul Har,

> **Cel ce totdeauna pe cele neputincioase le vindecă și pe cele cu lipsă le împlinește, prohirisește pe prea iubitul de Dumnezeu preot arhiereu...**

Sf. Simeon Tesaloniceanul, în Capitolul 246 explică: *Pentru ce înăuntru în altar la hirotonia episcopului, a preotului și a diaconului se zice:* „Dumnezeiescul Har", *iar afară la celelalte dregătorii bisericești se zice*: „Harul Duhului Sfânt"?[37]

---

[35] Vezi:
1. ***Gemistos Demetrios*. In: *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, CD-Rom-Version, Nr. 3631.**
2. **Alexander Rentel: *The 14th Century Patriarchal Liturgical Diataxis of Dimitrios Gemistos Edition and Commentary*. Excerpta ex Dissertatione ad Doctoratum. Pont. Ist. Orientale, Rom 2004.**
3. **Alexander Rentel: *The Origins of the 14th Century Patriarchal Liturgical Diataxis of Dimitrios Gemistos*. In: *Orientalia Christiana Periodica* 71, 2005, S. 363-385.**

[36] Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Demetrios_Gemistos

[37] Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*, Op. cit., pp. 239-240.

În cazul Sf. Simeon Tesaloniceanul, trebuie să fim atenți, pentru că el nu face nici o deosebire între termenii *hirotonie* și *hirotesie*: ἡ χειροτονία și ἡ χειροθεσία. Pozitiv de apreciat este faptul că Sf. Simeon Tesaloniceanul nu atribuie un sens „instituțional" termenului de ἡ σφραγίς, γῖδος, precum au procedat canoniștii din secolul al XII-lea, dar rămâne și la el divizarea în două a ordinelor sau a treptelor clericale, *majore* și *minore*, adică cele care se săvârșesc de către episcop *în altar* [hirotoniile] și cele care se fac *în afara altarului* [hirotesiile], în fața ușilor împărătești ale catapetesmei, τό καταπέτασμα (vezi Cap. 246).

♚

a. Hirotonia arhiereului

[în timpul cântării *Trisaghion*-ului, după ce arhiereii au zis: *Doamne, Doamne, caută din cer și vezi...*]

Colaționează cu „Hirotonirea episcopului", subcapitol din: *Studiu introductiv, cu precădere asupra Sfântului Mister al Hirotoniei în epoca preniceeană (325)*, supra.

[157-158] Euchologion, Barberini græcus 336, sec. VIII[38]

[157]*Hirotonia unui episcop*.

După Trisaghion, când cântăreții coboară din amvon, arhiepiscopul stă pe postament în fața Sfintei Mese și i se dă o hârtie pe care stă scris:

Dumnezeiescul har, care totdeauna pe cele neputincioase le vindecă și pe cele ce lipsesc le împlinește, promovează [procheirizesthai] pe preaiubitul de Dumnezeu prezbiter (*N*) în episcop. Să ne rugăm așadar ca să vină peste el harul Sfântului Duh!

Și o citește în auzul tuturor având mâna pe creștetul celui hirotonit. Și după ce se citește* „Dumnezeiescul har", *poporul spune* „Doamne miluiește" *de trei ori.

***Și desfăcând arhiepiscopul Evanghelia, o pune pe capul și pe gâtul lui, ceilalți episcopi stând lângă el și atingând și ei Sfânta Evanghelie. Și făcând trei cruci pe capul lui și punând mâna peste el se roagă acestea*:**

Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce prin prealăudatul Tău Apostol Pavel ne-ai dat drept lege o rânduială din trepte și cinuri: întâi apostoli, al doilea profeți, al treilea dascăli [*1 Co 12, 28*], ca să slujească și liturghisească sfintelor și preacuratelor Tale Taine în sfântul Tău jertfelnic, Însuși Stăpâne al tuturor și pe acesta, care a fost ales să intre în slujba Evangheliei și demnitatea arhierească, prin mâna mea, a păcătosului, și a liturghisitorilor și coepiscopilor de față întărește-l prin venirea, puterea și harul Sfântului Tău Duh, precum i-ai întărit pe sfinții Tăi profeți, precum i-ai uns pe împărați, precum i-ai sfințit pe arhierei. Dovedește neprihănită arhiereia lui, împodobindu-l cu toată cuviința, și-l arată sfânt, ca să se facă vrednic să ceară de la Tine cele pentru mântuirea poporului și să fie auzit de tine. Că s-a sfințit Numele Tău și s-a preaslăvit [Împărăția Ta, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[*158*] *Și după* „Amin" *unul din episcopii de față face rugăciunea [ectenia] diaconului așa:*

În pace, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea care vine de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, pentru statornicia sfintelor lui Dumnezeu biserici și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.

---

[38] Text preluat după: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 979-981.

Pentru arhiepiscopul nostru (*N*), pentru preoția, ajutorul, rămânerea, pacea și mântuirea lui și pentru lucrurile mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru (*N*) care acum se promovează episcop și pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni Dumnezeul nostru să-i dăruiască arhierie neprihănită și nepătată, Domnului să ne rugăm.

Pentru preaevlaviosul și de Dumnezeu păzitul nostru împărat, Domnului să ne rugăm.

Pentru orașul acesta, țara aceasta, pentru toate orașele și satele și pentru cei ce cu credință locuiesc într-însele, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să fim izbăviți noi de tot necazul, mânia, primejdia și nevoia, Domnului să ne rugăm.

Apără, mântuiește, miluiește și ne păzește pe noi, Dumnezeule, cu harul Tău.

Pe preasfânta, preacurata, slăvita Stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și Pururea-Fecioara Maria, cu toți sfinții pomenindu-o, pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

***Și în timp ce se face rugăciunea [ectenia] aceasta de către episcop, arhiepiscopul, avându-și în chip asemănător mâna pe capul celui hirotonit, se roagă așa*:**

Doamne, Dumnezeul nostru, dat fiind că firea omului nu poate suferi ființa Dumnezeirii, cu economia Ta ai așezat dascăli ce pătimesc lucruri asemănătoare cu noi, care stau pe scaunul Tău ca să aducă Ție jertfă și prinos pentru tot poporul Tău [*Evr 7, 27*]. Tu, Doamne, și pe acesta ce s-a arătat econom al harului arhieresc, fă-l să fie imitator al Tău, Adevăratul Păstor, punându-și sufletul său pentru oile Tale [*In 10, 15*], povățuitor orbilor, lumină celor din întuneric, certător celor neînțelepți, luminător în lume; ca desăvârșind sufletele încredințate lui în viața aceasta, să stea nefăcut de rușine înaintea tribunalului Tău și să primească plata cea mare pe care o ai gătit celor ce s-au luptat pentru propovăduirea Evangheliei Tale. *Ecfo[nis]:* Că al Tău este a ne milui și a ne mântui [pe noi, Dumnezeule, și Ție slavă înălțăm, împreună și Celui fără de început al Tău Părinte și Preasfântului și bunului și de viață făcătorului Tău Duh, acum și Pururea și în vecii vecilor. Amin].

Iar după* „Amin” *patriarhul ridică Evanghelia și o pune pe Sfânta Masă. Și apoi pune pe cel hirotonit omoforul și-l îmbrățișează el însuși și toți episcopii.

Și arhiepiscopul urcă în „synthronon” și apoi se celebrează toată Liturghia.

***

Iacob Goar, Εὐχολόγιον [Euchologion], *sive Rituale graecorum complectens ritus et ordines divinae*..., Op. cit., prezintă textele mărturisirilor de credință, adică Μικρὰ σφραγίς [partea a doua], după ritul hirotoniei întru arhiereu, [p. 305-310, ediția princeps, Paris, 1647 și p. 252-256 (marcată 250), în ediția a doua, Veneția, 1730], nu înaintea acestuia [p. 502-506, *Ritvus in ordinatione episcopi seruandus*, în ediția a doua, Veneția, 1730, p. 240 (marcată 243)-252].

p. 305

Ex pluribus aliis Allatiani Euchologij exemplaribus de Ordinationibus selecta.

Ordo in consecratione Episcopi obseruandus.

Incipit Missæ. Et cum egressi fuerint Pontifices ad primum Introitum sancti sacrificii peragendum, progreditur cum illis Electus Episcopus: & Introitu completo, dicit Diaconus. Sapientia recti. Et cum Evangelio solus ad altare tendit. Sacerdotes autem & Clerici, circa Electum stant, versus templi medium, sed paulo inferius. Tres vero Pontifices, sive etiam plures, Pontificium omnem ornatum induti in sellis suis sedent, ante sacras sancti altaris fores. Pontificum autem primus Ordinationem celebraturus, medius aliorum Pontificum sedet. Et Diaconus cui Evangelium legere incumbit, clara voce dicit.

Attendamus. Unus vero Clericorum præ reliquis litteratissimus, confest im præsentationem primam Electi facit, prædicans & dicit hæc.

Μικρὰ σφραγίς [partea a doua]

Cercarea și desemnarea candidatului – ὑποψήφιος – la treapta arhieriei, cu rostirea celor trei mărturisiri de credință și semnarea lor publică, în încheiere; precum și cu declarațiile de integrare și de asumare a dispozițiilor sinodale și a legilor locale de Stat, cum ar fi, ascultarea necondiționată față de superiorul ierarhic: arhiepiscop, mitropolit sau patriarh. Această a doua parte a ceremonialului de hirotonie a ipopsifiului întru arhiereu, are loc în timpul Utreniei, din ziua hirotoniei, după *Toată suflarea să laude pe Domnul..*

*

I. Mărturisire de credință:

Simbolul Credinţei Niceo-Constantinopolitan (325-381)

Symbolum Nicaenum-Constantinopolitanum[1] sive Nicaeno-Constantinopolitanum[2] est professio fidei Christianae maximi momenti, quae etiam in liturgia plurium ecclesiarum in usu est, saepe (sed non accurate) „fides Nicaena” dicta. Symbolum Nicaenum-Constantinopolitanum est illa professio fidei, quae in ecclesiis post Symbolum Nicaenum maxime comprobatur (cf. Oecumenismus). Ex anno 451 ab ecclesia obligatorium aestimatur.[39]

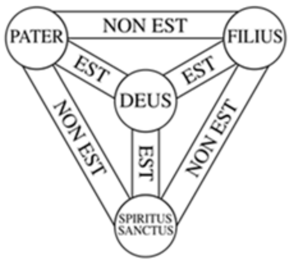
In ecclesiis Orientalibus et Veteribus Catholicis sine Filioque in usu est.
Textus symboli Graece, Latine, Syriace/Aramaica

Graece	Latine	Syriace/Aramaica
Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.	**Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cæli [cœli] et terræ, visibilium omnium et invisibilium.**	ܡܗܝܡܢܝܢ ܒܚܕ ܐܠܗܐ. ܐܒܐ ܐܚܝܕ ܟܠ ܥܒܘܕܐ ܕܫܡܝܐ ܘܕܐܪܥܐ. ܘܕܟܠܗܝܢ ܐܝܠܝܢ ܕܡܬܚܙܝܢ ܘܕܠܐ ܡܬܚܙܝܢ̈ ܘܒܚܕ ܡܪܝܐ ܝܫܘܥ ܡܫܝܚܐ.
Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Τον δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα	**Et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum ante omnia sæcula. Deum de Deo, Lumen de Lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri; per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de cælis (cœlis). Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, et homo factus est.**	ܝܚܝܕܝܐ ܒܪܐ ܕܐܠܗܐ ܗܘ ܕܡܢ ܐܒܐ ܐܬܝܠܕ ܩܕܡ ܟܠܗܘܢ ܥܠܡ̈ܐ ܢܘܗܪܐ ܕܡܢ ܢܘܗܪܐ ܐܠܗܐ ܫܪܝܪܐ ܕܡܢ ܐܠܗܐ ܫܪܝܪܐ ܝܠܝܕܐ ܘܠܐ ܥܒܝܕܐ ܘܫܘܐ ܒܐܘܣܝܐ ܠܐܒܘܗܝ ܕܒܐܝܕܗ ܗܘܐ ܟܠ ܗܘ ܕܡܛܠܬܢ ܒܢ̈ܝܢܫܐ ܘܡܛܠ ܦܘܪܩܢܢ ܢܚܬ ܡܢ ܫܡܝܐ ܘܐܬܓܫܡ ܡܢ ܪܘܚܐ ܩܕܝܫܐ ܘܡܢ ܡܪܝܡ ܒܬܘܠܬܐ ܠܒܫܬ ܐܠܗܐ

39 Luat din: https://la.wikipedia.org/wiki/Symbolum_Nicaenum_Constantinopolitanum
Compară cu: Henricus DENZINGER, ENCHIRIDION..., Op. cit., p. 52 [Symbolum Nicaenum 19. Iun. 325]; pp. 66-67 [Symbolum Constantinopolitanum, ante 9 Iul. 381], pp. 68-70 [a. 382, Conc. Romanum: „Tomus Damasi” seu Confessio fidei ad Paulinum ep. Antioch.: De Trinitate et incarnatione]:
ENCHIRIDION *Symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum* quod primum edidit Henricus Denzinger et quod funditus retractavit auxit notulis ornavit Adolfus Schönmetzer S.I., Editio XXXVI emendata, Herder Barcinone [Barcelona], Friburgi Brisgoviae [Freiburg/Br.], Romae, MCMLXXVI [1976], {Dep. legal Barcelona, 1976}, 954 p.

<table>
<tr>
<td>ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου
καὶ ἐνανθρωπήσαντα.
Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.
Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρα κατὰ τὰς Γραφάς.
Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός.
Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον,
τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν.
Εἰς μίαν, Ἁγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.
Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.
Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.
Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.
Ἀμήν.</td>
<td>Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est, et resurrexit tertia die, secundum Scripturas, et ascendit in cælum (cœlum), sedet ad dexteram Patris.
Et iterum venturus est cum gloria, iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis.

Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem, qui ex Patre procedit.
Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur: qui locutus est per prophetas.
Et unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam.
Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum.
Et expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi sæculi.
Amen.

Scutum fidei vel Arma Trinitatis![40]</td>
<td>ܘܗܘܐ ܒܪܢܫܐ
ܘܐܨܛܠܒ ܚܠܦܝܢ ܒܝܘܡܝ ܦܢܛܝܘܣ ܦܝܠܛܘܣ
ܘܚܫ ܘܡܝܬ ܘܐܬܩܒܪ
ܘܩܡ ܠܬܠܬܐ ܝܘܡܝ̈ܢ ܐܝܟ ܕܨܒܐ
ܘܣܠܩ ܠܫܡܝܐ ܘܝܬܒ ܡܢ ܝܡܝܢܐ ܕܐܒܘܗܝ.
ܘܬܘܒ ܐܬܐ ܒܫܘܒܚܐ ܪܒܐ
ܠܡܕܢ ܠܚܝ̈ܐ ܘܠܡܝ̈ܬܐ
ܗܘ ܕܠܡܠܟܘܬܗ ܫܘܠܡܐ ܠܐ ܐܝܬ.
ܘܒܚܕ ܪܘܚܐ ܩܕܝܫܐ
ܕܐܝܬܘܗܝ ܡܪܝܐ ܡܚܝܢܐ ܕܟܠ.
ܗܘ ܕܡܢ ܐܒܐ ܢܦܩ
ܘܥܡ ܐܒܐ ܘܥܡ ܒܪܐ ܡܣܬܓܕ ܘܡܫܬܒܚ.
ܗܘ ܕܡܠܠ ܒܢܒܝ̈ܐ ܘܒܫܠܝ̈ܚܐ
ܘܒܚܕܐ ܥܕܬܐ ܩܕܝܫܬܐ ܩܬܘܠܝܩܝ ܘܫܠܝܚܝܬܐ.
ܘܡܘܕܝܢ ܕܚܕܐ ܗܝ ܡܥܡܘܕܝܬܐ ܠܫܘܒܩܢܐ ܕܚܛܗ̈ܐ.
ܘܡܣܟܝܢ ܠܢܘܚܡܐ ܕܡܝ̈ܬܐ
ܘܠܚܝ̈ܐ ܚܕ̈ܬܐ ܕܒܥܠܡܐ ܕܥܬܝܕ.
ܐܡܝܢ</td>
</tr>
</table>

Fără Filioque, așa după cum a fost formulat în anul 381 și cum îl au și țin grecii, rușii, georgienii, românii, bulgarii, ukrainienii, albanezii, sârbii, sirienii (aramaică), arabii, armenii, macedonienii, copții (Egipt), etiopienii, rușii de rit vechi [staroveri], creștinii Sf. Toma din India, nestorienii, adică toate Bisericile Răsăritului:

[…]καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν,
τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον […]

***hoc est:* […] et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem,**
qui ex Patre procedit […]

Notae

1. **Jump up ↑ „Catechismum Catholicae Ecclesiae – Credimus". Libreria Editrice Vaticana. 1992**
2. **Jump up ↑ Cf. Creeds.net**

Vide etiam:
Sti. Augustini, *de Trinitate*.
Thomas Aquinas *Summa Theologiae*, questiones 28-43.

---

[40] **Nomen Scutum Fidei ab libro Bibliorum „Epistula ad Ephesios" (6:16) oritur.**
Luat din: https://la.wikipedia.org/wiki/Scutum_fidei

Simbolul Credinţei Niceo-Constantinopolitan (325-381)

Cred într-unul Dumnezeu, Tatăl, Atotțiitorul, Făcătorul cerului și al pământului, văzutelor tuturor și nevăzutelor.
Şi într-unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, Care din Tatăl S-a născut mai înainte de toți vecii. Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut; Cel de o ființă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut.
Care pentru noi oamenii şi pentru a noastră mântuire S-a pogorât din ceruri şi S-a întrupat de la Duhul Sfânt şi din Maria Fecioara, și S-a făcut om.
Şi S-a răstignit pentru noi în zilele lui Ponţiu Pilat şi a pătimit şi S-a îngropat.
Şi a înviat a treia zi, după Scripturi.
Şi S-a înălţat la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui.
Şi iarăsi va să vină cu slavă, să judece viii şi morţii, a Cărui împărăţie nu va avea sfârşit.
Şi întru Duhul Sfânt, Domnul de viață Făcătorul, Care de la Tatăl purcede, Cel ce împreună cu Tatăl şi cu Fiul este închinat și slăvit, Care a grăit prin prooroci.
Într-una sfântă, sobornicească și apostolească Biserică;
Mărturisesc un Botez spre iertarea păcatelor.
Aştept învierea morţilor
Şi viața veacului ce va să fie.
Amin.

*

Iacob Goar, Εὐχολόγιον [Euchologion], ***sive Rituale graecorum complectens ritus et ordines divinae...*****, Paris, 1647, p. 305-311 [ediția a doua, Veneția, 1730, pp. 252-256]**

Ordo in consecratione Episcopi obseruandus.

Incipit Missæ. Et cum egressi... [p. 305, I ed.; 252 II ed.]
Credo in unum Deum Patrem omnipotentem &c. [Cred într-unul Dumnezeu, Tatăl, Atotțiitorul...]

II. Mărturisire de credință

(Goar, pp. 305-308, Paris, 1647) [253-254, ediția a doua, Veneția 1730]

Præsentatur Deo amantissimus Electus confirmatus *N* vt Ordinetur Episcopus saluate à Deo ciuitatis *N*.

Et præsentatur à Clericis Electus, vsque ad aquile, in pauimento depictæ, caudam, tenens in manibus sacros Ortodoxæ fidei descriptos libellos. Et dicit et Ordinarius illum Pontifex.

Quid huc petitum advenisti?

Responsio. Et respondet Electus dicens.

Gratiæ pontificalis Ordinem, suffragantibus mihi Clericis sanctissimæ Ecclesiæ *N*.

Et rursum Pontifex respondit dicens:

Quid vero credis?

Et Electus clara voce dicit Symbolum Sanctum hoc pacto.

Credo in unum Deum Patrem omnipotentem &c. [Cred într-unul Dumnezeu, Tatăl, Atotțiitorul...]

Et continuo Pontifex in crucis modum illi benedicens, ait.

Gratia Sancti Spiritus tecum sit.

Deinde præsentatur Electus à Clericis suis usque ad aquilæ medium, eius præsentationem prædicante honoratissimo suo Clerico, vt fuit declaratum. Et stantem in medio aquilæ Electum, compellat Pontifex, & dicit.

Manifesta nobis qua ratione confiteris, & de proprietatibus trium personarum incomprehensæ Deitatis sentis?

Et Electus clara & elata voce omnibus audientibus, secundum libellum vivo sono pronunciat.

Credo in unum Deum, tribus personis distinctum: Patrem dico, & Filium, & Sanctum Spiritum. Distinctum dico secundum proprietatis rationem, indiuisum vero secundum substantiam.

Tota namque Trinitas vna est, & tota vnitas eadem est. Vnitas quidem secundum essentiam, naturam & formam: Trinitas vero secundum proprietates & denominationem. Vna siquidem persona vocatur Pater alia Filius, alia Spiritus Sanctus. Pater ingenitus est, & sine principio. Non enim eo aliquid est antiquius. Erat ille, & semper erat Deus. Sine principio autem, quia non ex alio, quam à se habet esse.

Credo amplius quia Pater principium Filij est, & Spiritus: Filij quidem propter generationem, sancti vero Spiritus propter processionem, nullâ penitus diuisione aut immutatione in eis præterquam hypostaticarum proprietarum repertâ differentiâ. Quia certè Pater generat Filium, & producit Spiritum Sanctum: Filius autem à solo Patre generatur, & Spiritus Sanctus à Patre procedit. Atque ita vnum principium prædico, & producens vnum agnosco: Patrem, Filij & Spiritus. Dico etiam Filium, principium super omne tempus & infinitum; non tantum sicut creaturarum principium, & earum primogenitum inter ea; primatum obtinere. Apage: hoc namque Arianæ impietatis delirium est ille namque abominandi nominis creaturam, Filium esse deblaterabat, sicut & Spiritum Sanctum. Ego vero dico Filij principiŭ[m] esse, ex Patre sine principio: vt non admittantur duo principia: cum principio vero originis supra Filium aduenire Spiritum Sanctum; quandoquidem simul & vnam esse habent à Patre, Filius & Spiritus Sanctus; ille secundùm generationis, hic secundùm processionis, vt dictum est, viam. Neque Pater à Filio diuisus est, neque Spiritus Sanctus à Patre & Filio, sed perfecte Pater est in Filio, & Spiritu Sancto; & totus Filius in Patre & Sancto Spiritu; & totus Spiritus Sanctus in Patre & Filio. Vniuntur enim diuisim, & vnitim diuisi sunt.

Profiteor etiam quia Dei Verbum Patri coæternum, super omne tempus existens, incomprehensum, infinitum, ad nostram vsque naturam descendit: & hominem abiectissimum, & totum in peccatum lapsum assumpsit ex puris & virgineis sanguinibus solus immaculatæ & mundissimæ Virginis, vt toti mundo gratiam salutarem, propter propriam sibi clementiam largiretur: & eius persona facta est naturarum basis & vnio, non modicis incrementis infante perfecto, neque secundùm perturbationem, aut confusionem, vel etiam concurrĕ[n]tium & vnitarum naturarum permixtionem: neque ex subsistente homine, vt Verbum fieret, & ex habitu, iuxta execrandum & Iudaica sentienem Nestorium, vnio euaderet: neq; etiam sine intellectu & anima, iuxta verè dementem Apollinarium, esse natum. Ille etenim deitatĕ[m]vice animæ intellectualis in eo esse hallucinabatur: Ego vero Deum perfectum esse assero, eun[m]demque etiam perfectum hominem, vt qui simul caro, & Dei Verbum est: eiusque caro animata est rationali & intellectuali anima, quia etiam cunctam deitatis suæ naturalem dignitatem seruat post vnionem factam, nec deitatis aut humanitatis suæ quidquam propter summam ad Verbum coniunctionem amittit: qui etiam idem vnam personam ex duabus naturis compositā[m] & duabus operationibus insignem seruat, ex quibus, & in quibus, idem erat vnus Iesus Christus Deus noster: qui duas habet voluntates naturales, & non ex imputatione. Notŭ[m] sit quidem passum, vt Deum quidem, sed in carne: Deitatem vero passibilem, aut patientem in carne, nusquam dico.

Profiteor insuper illŭ[m] suscepisse passiones omnes illi non repugnantes, & naturæ nostræ proprias, absq; peccato, famem videlicet, sitim lattitudinĕ[m], lachrymas, & similes, quæ etiam eo

habuerunt effectŭ[m], non coacte sicut in nobis, sed humana voluntate diuinæ obsequente. Spontaneus enim esuriit, spontaneus sitivit, spontaneus lassatus est, spontaneus est mortuus. Moritur itaque mortem pro nobis sustinens, deitate impassibili permanente. Ipse enim morti non subiacebat, qui peccatum mundi tollit, sed vt nos omnes voraci lethi manui eriperet proprio suo sanguine, proprio Patri nos reconciliauit, & cum corpore humano mors congressa, deitatis virtute deturbatur, & eliditur: & exinde compeditæ ab æterno justorum animæ educuntur. Postquam autem à mortuis resurrexit, & per quadraginta dies in terra cum discipulis aparuit, in cœlum ascendit, & in dextera Patris sedet. Dexteram vero Patris dico, non localem, aut circumscriptam: sed dexteram Patris dico, æternam & sine principio gloriam, quam habuit ante incarnationem Filius, & post incarnationem etiam possedit. Simul enim adoratur eius sancta caro cum eius diuinitate venerando cultu: non quod Trinitati facta fuerit additio, (absit) Trinitas namque permansit Trinitas, & post vnigeniti vnionem, sancta eius caro indiuisim ei adhæsit: sed & cum eo adhuc permanet in æternum: cum illa quippe veniet iudicaturus viuos & mortuos, iustos & peccatores. Et iustis quidem pro virtutis operibus mercedem retribuet, cœlorumque regnum, eo quod pro illo passi fuerint: peccatoribus autem æternum tormĕ[n]tum redet, gehennæ non terminandum ignem: cuius nos omnes experimentum fugere, & promissis sincerisque bonis perfrui nos concedat Deus, in Christo Iesu Domino nostro. Amen

Et confest im Pontifex crucis signo ordinandum benedicens, ait:

Gratia Sancti Spiritus tecum sit, illuminans, confirmans, & intellectum tribuens omnibus diebus vitæ tuæ.

Deinde à suis Clericis præsentatur electus, vsque ad aquilæ caput: vno ex Clericis, vt iam manifestum fuit, eius ordinationem prædicante. Electo vero in aquila capite consisstenti, dicit tertius Pontifex:

Expone nobis adhuc amplius, quid profiteris de incarnatione subsistentis Filij, & Verbi Dei, & quot naturas censes esse in vno & eodem Christo Deo nostro?

Et confest im electus tertiam professionem sonore legit, & valida hæc voce, sic profert.

*****

Iacob Goar, Εὐχολόγιον [Euchologion], *sive Rituale graecorum complectens ritus et ordines divinae...*, Paris, 1647, pp. 309-311.

III. Mărturisire de credință

(pp. 309-311, Paris 1647) [255-256, ediția a doua, Veneția 1730]

Credo in vnum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, visibilium omnium, & inuisibilium: sine principio quidem, ingenitum, & à causa independentĕ[m]: principium vero & originem Filij & Spiritus. Credo in vnigenitum eius Filium, sine fluxu & tempore ex eo genitum, eique consubstantialem, per quem omnia facta sunt.

Credo & in Spiritum Sanctum, à Patre procedentem, & conglorificatum cum eo, vt coæternum & eiusdem solij consortem, & consubstantialem, in gloria parem, & creaturarum opificem.

Credo & vnum supersubstantialis, & viuificæ Trinitatis vnigenitum Verbum, è cœlis descendisse, & propter nos homines, & propter nostram salutem incarnatum de Spiritu Sancto, & ex Maria Virgine hominem factum, id est perfectum hominem apparuisse, Deum tamen permansisse, & immutatum, vel alteratum in nihilo circa diuinam substantiam propter consortium ad carnem fuisse, sed sine mutatione hominem assumpsisse, & omni passione secundum diuinam naturam liberum, in carne passionem & crucem subiisse, & tertia die à mortuis resurexisse, in cœlos ascendisse, & sedisse ad dexteram Dei Patri.

Credo & traditiones & expositiones vnius Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ circa Deum, & res diuinas.

Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum.

Expecto resurectionem mortuorum: & vitam venturi sæculi.

Insuper & Incarnati Verbi vnam personam confiteor: eumdemque credo & prædico Christum, in duabus post Incarnationem voluntatibus & naturis, quæ ex his, & ex quibus constant, retinentem.

Consequenter etiam duas voluntates, id est vniuscuiusque naturæ voluntates, propriam sibi operationem habentes, admitto. Cultor etiam sum habitu, sed non latria, sacrarum & venerandarum, ipsius Christi & purissimæ Deiparæ, & omnium Sanctorum, & ad prototypa cultum earum transfero. Alias autem ab his dissenientes, vt prauè opinantes repudio.

Anathematizo Arium, & qui cum eo eiusdem sunt opinionis, vel etiam eiusdem erronei sensus consortes sunt: Macedonium, & qui cum eo Spiritus inimici recte dicti fuere: Nestorium pariter, & reliquos Hæresiarchas, necnon & ipsis assentientĕ[s] reiicio, & anathematizo, & clarè magna voce detestor. Omnibus Hæreticis anathema. Cunctis Hæreticis anathema.

Dominam vero nostram Deiparam Mariam, sincere & vérè profiteor & prædico, vnum Trinitatis Christum, Deum nostrum enixam. Quæ quidem mihi sit adiutrix, protectris, & auxiliatrix, omnibus diebus meæ. Amen.

Et professione hac finita, benedicit illi Pontifex dicens:

Gratia Sancti Spiritus per meam mediocritatem promouet te, Deo amantissimum Sacerdotem, & electum N. in Episcopum a Deo custoditæ ciuitatis N.

Et confest im exurgit Pontifex, & omnes Pontifices cum eo. Unus autem ex ipsis defert ad electum subgenuale, & longos annos Episcopo ordinando precantur.

Deinde baculum Pontificum tradit illi Pontifex, dicens hoc pacto:

Accipe baculum vt coram te Christi pascas ouile, & obedientibus quidem tibi subiectis, esto baculus & fulcimentum: inobedientibus autem & peruicacibus ipso baculo vtere, vt correctionis virga, quæ illos in officio contineat.

Assumitur deinde à Pontifice ordinandus & cum eis ad sanctum altare coram sancta mensa adducitur: & continuo genuflectit coram Pontificibus.

[Acum ar urma înconjurarea de trei ori a Sfintei Mese, *Ipopsifiul* fiind ținut de mâini de către cei doi arhierei co-hirotonisitori. Aceștia țin într-o altă mână și dicherotricherele, iar arhiereul protos stă pe scaun pe latura de nord a Sfintei Mese, după cum este rânduiala și la hirotonia preotului și a diaconului. În acest timp, clerul din altar cântă 1. *Sfinților mucenici...*; 2. *Slavă Ție...*; 3. *Isaie dănțuiește...*;].

Vnus vero Pontificum, nimirum primus sanctum Evangelium accipit, & confest im inversum in faciem, ponit super caput ejus, illumque hinc & inde Pontifices tenent. Deinde omnibus audientibus dicit Pontifex.

Sufragiis & approbatione Deo amantissimorum Sacerdotum ciuitatis N.

Divina gratia, quæ infirma semper curat, & ea quæ desunt adimplet, promouet te Deo amantissimum Sacerdotem N. Episcopum & præpositum à Deo custodiæ ciuitatis N. precemur itaque pro eo vt veniat super eum gratia Sancti Spiritus.

Et dicunt Pontifices ter.* Domine miserere*. Pontifice autem Evangelium tenent, & Pontifex, qui consecrat, super caput ordinati tres crucis facit, & ei benedicit:

In nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti: nunc et semper, & in sæcula sæculorum.

Et imposita manu super caput eius, sic precatur. Oratio.

Dominator, Domine Deus noster, qui per celeberrimum Apostolum Paulum, graduum et ordinum seriem, ... &c.

I. Rugăciune de hirotonie a episcopului, Goar, p. 302 (1647) și 250 (1730): ***Stăpâne, Doamne Dumnezeul nostru, Cel ce prin prealăudatul Tău Apostol Pavel ne-ai legiuit nouă rânduială de trepte și cete ...*** **[*Arhieraticon*, București, 1993, p. 97].**

Ectenie: **In pace Dominum precemur...**

Domine Deus noster, qui humana natura, deitatis tuæ præsentiam nullatenus ferente... &c.

II. Rugăciune de hirotonie a episcopului, p. 303 (1647) și 251 (1730):

Doamne, Dumnezeul nostru, de vreme ce firea omului nu poate suferi ființa Dumnezeirii, ... **[Arhieraticon, București, 1993, p. 99-100].**

*

Ritus in ordinatione episcopi servandus:

Iacob Goar, Εὐχολόγιον [Euchologion],
***sive Rituale graecorum complectens ritus et ordines divinae...*,**
Paris, 1647, p. 302-304 [ediția a doua, Veneția, 1730, p. 249-252]
[După înconjurarea de trei ori a Sfintei Mese:]

Completo Hymno, Ter sancto, conscendit Pontifex crepidinem, quæ est ante sanctam mensam, & ab astantibus tribus Pontificibus à dextre latere, ordinandus illi ofertur: Chartophylax autem à sinistro chartam ei tradit, in qua și ordinans est Patriarcha, hæc scripta sunt.

Suffragio & consensu sacratissimorum Metropolitarum, & Archiepiscoporum. & Episcoporum. Si *autem est Metropolita*. Suffragio & consensu Deo amabillissimorum Episcoporum, & sanctorum Presbyterorum Diuina Gratia, quæ semper infirma curat, & ea quæ desunt adimplet, promouet N. Deo amabilem Presbyterum, Episcopum, à Deo seruatæ ciuitatis N. oremus pro eo, vt veniatsuper eum gratia sanctissimi Spiritus. *Et qui sunt intus, & extra Tribunal, dicunt ter,* Domine miserere. *Tradita itaque Pontifici eiusmodi chartâ, & Chartophylax, aut Archidiacono dicente:* Attendamus. *Pontifex scripta legit, audientibus astantibus cunctisque exclamantibus: Domine miserere, vt ex superioribus manifestum est. Explicat autem Euangelium Pontifex, & manumetiam admouentibus alijs Pontificibus, capiti & ceruicibus Ordinati imponit. Mox cruces tres in eius capite exprimens, & manam ei impositam tenens, precatur hoc pacto.*

Dominator, Domine Deus noster, qui per celeberrimum Apostolum Paulum, graduum & ordinum seriem, ad subseruiendum, & ministrandum venerandis & illibatis mysteriis tuis, in sancto altari tuo, constitutis primo Apostolis, secundo Prophetis tertio Doctoribus sanxisti: ipse omnium Domine, hunc, etiam suffragiis electum, & Euangelicum iugum, dignitatemque Pontificalem subire dignum habitum, per meam peccatoris, & stantium ministrorum & Coepiscoporum nimirum; aduentu, & virtute, & gratia Sancti tui Spiritus, corrobora; sicut sanctos Apostolos & Prophetas corroborasti, sicut reges vnxisti, sicut Pontifices sanctificasti: & irreprehensum eius Pontificatum ostende, & omni honestate illum exornans, sanctum illum renuncia: vt quæ populi saluti expediunt postulet, & a te exaudiri dignus fiat.

Quia sanctificatum est nomen tuum, & glorificatum est regnum.

Et dicto* Amen, *coordinatium eum Episcoporum vnus, submissa voce, à vicinis Pontificibus, eique responsuris, solummodo audienda, Diaconica hæc pronunciat.

In pace Dominum precemur.
Pro superna pace, & salute.
Pro pace totius mundi.
Pro Archiepiscopo nostro N. Sacerdotio, auxilio, perseuerantis, pace, & valetudine, & salute eius & pro opere manum illius: Dominum precemur.

Pro seruo Dei N. nunc Episcopo promoto, & salute eius: Dominum precemur.
Vt clemens Deus, purum & incontaminatum illi Pontificatum largiatur: Dominum precemur.
Pro vrbe hac; omni ciuitate.
Et pro omnibus auxilio & ope diuina indigentibus: Dominum precemur.
Vt liberemur ab omni:
Suscipe, salus, miserere, & conserva.
Sanctissimæ illibatæ.

His dictis Pontifex eodem modo impositum ordinati vertici manum tenens, hoc pacto precatur.

Domine Deus noster, qui humana natura, deitatis tuæ præsentiam nullatenus ferrente, tuâ dispensatione Doctores simili nobiscum ratione passibiles thronum tuum obtinentes, hostiam & oblationem pro cuncto populo tuo sacrificaturos constituisti: tu Domine, etiam hunc Pontificalis gratiæ dispensatorem renunciatum, tui veri Pastoris imitatorem, animam pro tuis ouibus ponentem, cæcorum ducem, in tenebris lucem, insipientium præceptorem, infantium doctorem, in mundo luminare effice: vt animas sibi creditas reparans, tribunali tuo inconfusè in præsenti vita astet, & magnam mercedem pro Euangelij tui prædicatione decertaturis [*decertaturus*, 1730, p, 251, n.n.], à te præparatam reportet. Tuum enim est misereri, & saluare Deus.

Et dicto,* Amen, *eleuat Euangelij codicem, & sanctæ mensæ imponit. Atque ita ordinato pallium imponit dicens*: Dignus. *Simili ratione Clerus idem repetit.

Deinde ordinatum Pontifex ordinans exosculatur: sicut & reliqui Episcopi. Et solita acclamatione terminata, in Consessum conscendunt [το σύνθρονο, *presbiteriul sau sintronul, din spatele Sfintei Mese*, n.n.]: & prior reliquis ordinatus confidens, lecto Apostolo pacem precatur: & prior aliis pretioso corpori & sanguini Christi communicat: & ipse idem, Pontifici ordinanti, & reliquis communionem distribuit.

Dacă privim ilustrația cu Sf. Episcop Metodie, de la începutul acestui volum, vom observa că purta stiharul, epitrahilul, mânecuțele, bedernița, felonul polistavron [ca pentru mitropoliți] și omoforul mare, binecuvântând cu dicherotricherele. Numai Patriarhul Sf. Gherman I al Constantinopolului (715-730) este reprezentat îmbrăcat în sacos, chiar dacă pe vremea păstoririi lui, sacosul încă nu era generalizat și pentru vestimentația liturgică a patriarhului ecumenic, ci era rezervată doar împăratului. La rânduiala hirotoniei episcopului, Iacob Goar menționa că după săvârșirea hirotoniei întru arhiereu, protosul hirotonisitor îl îmbrăca, adică îi punea doar *omoforul mare* sau *pallium*-ul: Atque ita [Pontifex, n.n.] ordinato pallium imponit dicens: Dignus. Simili ratione Clerus idem repetit [dignus, axios, ἄξιος, vrednic este, n.n.].[41] Se vede că la 1647, purtarea veșmintelor arhierești nu era încă generalizată la toți episcopii, în forma în care se obișnuiește în timpul nostru. Și ediția a doua, de la Veneția, din 1730, p. 251, menționează aceeași practică, fără vreo altă schimbare, însă aici este vorba doar de republicarea unei lucrări, nu de prezentarea standardului de evoluție al problematicii. Situația trebuie să se fi menținut astfel și în secolul al XVIII-lea, pentru că și în arhieraticoanele lui Inochentie Micu-Klein, 1748 și în cel al lui Grigorie Maior, Blaj, 1777 se fac aceleași mențiuni:

> **1. la Inochentie Micu-Klein, f. 42^v: și după ce să zice *Amin*, rădică Evangheliia și o pune pe prestol, și așa celui hirotonit îi pune omoforul, zicând: *Vreadnic!* și într-acesta chip și clerosul zice: *Vreadnic!*[42]**
>
> **2. la Grigorie Maior, f. 45: și după *Amin*, râdică Evangheliia și o pune pre sfântul prestol, și așa, celui hirotonit ăi pune omoforul zicând: *Vreadnic e*. Așișderea și clerul zice aceasta.**

Situația se menține astfel și în cazul *Arhieraticonului* românesc, de la Iași, din anul 1705, copiat de către Axinte Uricarul: Deci îi dă lui mitropolitul omoforul și altele ce să cuvin, zicînd la fiete care

---

[41] Iacob Goar, Εὐχολόγιον [Euchologion], *sive Rituale graecorum complectens ritus et ordines divinae...*, Paris, 1647, p. 304 [ediția a doua, Veneția, 1730, p. 251].

[42] *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș. Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 123.

Axios [ἄξιος, dignum est, достóйно, *n.n.*] și cîntă în oltariu și prin strane Axios cîte de trei ori. Și așa merge în rînd cu ceialalți arhierei de slujaște.[43]

*

Rugăciunile de hirotonie a episcopului după trei *arhieraticoane*:

1. Inochentie Micu-Klein, Roma, 1748, f. 40^{v}–42^{r};
2. Grigorie Maior, Blaj, 1777, f. 41–45;[44]
3. București 1993, pp. 97–101;

După înconjurarea de trei ori a Sfintei Mese!

Inochentie Micu-Klein[45]	Grigorie Maior - f. 41	București, 1993
Iară arhiereii țin Evangheliia și arhiereul care sfințeaște, peste capul celui hirotonit face cruce de trei ori și îl blagosloveaște, zicând: În numele Tatălui † și al Fiiului † și al Sfântului Duh †. Acum și pururea și în veacii veacilor. Amin. Și ținând mâna pe capul lui, așa să roagă rugăciunea: Doamne, Dumnezeul Nostru... [49^{v}].[46] * Sfârșindu-se cântarea aghiosului, arhiereul stă la cornul prestolului.[47] Și cei trei arhierei carii stau de-a dreapta aduc pe cel ce va să să hirotonească. Iară păzitorul de cărți [Chartophylax, Χαρτοφύλαξ, Chartoularios, n.n.], de-a stânga, îi dă lui hârtia în care, de easte patriarh cel ce hirotonească, aceastea sânt scrise: *„Cu aleagerea și voia preaosfințiților mitropoliți și arhiepiscopi și episcopi...”*, iară de easte mitropolit: *„Cu aleagerea și voia iubitorilor de Dumnezeu episcopi și sfințiților preoți...”* „Darul cel dumnezeiesc, care totdeauna ceale neputincioase tămăduiaște și ceale nedestoinice plineaște, rânduiaște pe iubitoriul de Dumnezeu preotul (cutare) episcop păzitei de Dumnezeu cetăți (cutare). Să ne rugăm pentru el, ca să vie peste dânsul darul Preasfântului Duh”. Și carii sânt înlăuntru și afară din oltariu zic [41] de trei ori: Doamne miluiaște-ne.	De easte patriiarh cel ce să hirotoneaște, aceasta: Cu aleagerea și cu voia cea din împreună a Preasfințiților Mitropoliți și Arhiepiscopi și Episcopi, iară de easte mitropolit, aceasta: Cu aleagerea și cu voia cea dimpreună a iubitorilor de Dumnezeu episcopi și a preacuvioșilor preoți. Darul cel dumnezeiesc carele totdeauna ceale neputincioase le tămăduiaște și ceale ce lipsesc le plineaște, pre iubitoriul de Dumnezeu preot (Cutare) îl pune episcop păzitei de Dumnezeu cetăți (Cutăriia). Să ne rugăm pentru dânsul și ca să vie preste dânsul darul Preasfântului Duh. Și cei din oltariu și cei din afară cântă: Doamne miluiaște-ne, de trei ori. Și după ce dă această hârtie arhiereului, hartofilaxul sau arhidiiaconul zice: Să luom aminte. Arhiereul ceteaște ceale scrise, de aud cei ce stau împrejur și toți strigă: Doamne miluiaște-ne, precum mai sus s-au f. 43 arătat. Iară arhiereul deșchide Evangheliia, și cuprinzându-o cu ceialalți arhierei, o pune pre capul și pre grumazii celui hirotonit. De-aci, face trei cruci preste capul lui, și ținând mâna pusă preste el, să roagă așa: Stăpâne, Doamne, Dumnezeul nostru, Cela ce prin preaslăvitul Tău apostol Pavel ne-ai așăzat noao	În partea stângă a arhiereului-protos, delegatul chiriarhului pune peste Sfânta Evanghelie pergamentul pe care este scrisă formula de consacrare și pe care arhiereul-protos o citește cu glas: Cu alegerea și încercarea Sfântului Sinod și confirmarea (se pomenește autoritatea de stat), Dumnezeiescul Har, Cel ce totdeauna pe cele neputincioase le vindecă și pe cele de lipsă le împlinește, prohirisește pe prea iubitul de Dumnezeu Prea cuviosul preot (N) arhiereu..., să ne rugăm dar pentru dânsul, ca să vină peste el, Harul întru tot Sfântului Duh. Terminând acestea face trei cruci pe capul candidatului, iar celălalt arhiereu zice: Domnului să ne rugăm; și se cântă de trei ori de cei din sf. Altar: Doamne miluiește, iar arhiereul-protos cu glas, iar ceilalți doi arhierei încet, se roagă astfel: Stăpâne, Doamne Dumnezeul nostru, Cel ce prin prealăudatul Tău Apostol Pavel ne-ai legiuit nouă rânduială de trepte și cete: întâi pe Apostoli, al doilea pe profeți, al treilea pe dascăli, ca să slujească sfintelor și preacratelor Tale Taine, și să le săvârșească în sfântul Tău jertfelnic, Însuți Stăpâne al tuturor, și pe acesta, care s-a ales și s-a învrednicit a lua jugul Evangheliei și vrednicia arhierească, prin mâna mea a păcătosului și a celor de față liturghisitori și împreună-episcopi,

[43] Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, *Arhieraticonul român de la 1705*, copiat de Axinte Uricariul, în BOR, XCII, 1974, nr. 11-12, p. 1413.

[44] Textele din *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, le reproducem după cele din anexa lucrării: Florica-Elisabeta NUȚIU; Daniel PAȚULEA, *Arhieraticonul lui Grigorie Maior, Blaj 1777*, Editura University Press; Târgu Mureş, 2007, 217 p.; ISBN 978-973-7665-76-8.

[45] Luat din: Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriş. Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriş, România Press, Bucureşti, 2000, pp. 121-124.

[46] Inochentie Micu-Klein, Arhieraticon, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriş, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriş, România Press, Bucureşti, 2000, p. 130.

[47] Ibidem, pp. 121-124.

Dându-să drept aceaea acea hârtie arhiereului, păzitorul de cărți sau arhiedeiaconul, zice:

Să luăm aminte.

Arhiereul ceteaște scrisoarea în auzul tuturor, și toți răspund:

Doamne miluiaște-ne, precum s-au însămnat mai sus.

Iar arhiereul deșchide Evangheliia și, împreună cu ceilalți arhierei, o pune pe capul și grumazii celui hirotonit, și îndată făcând pe capul lui de trei ori sămnul crucii și țiind apoi mâna pe capu-i, să roagă într-acesta chip:

Stăpâne, Doamne, Dumnezeul nostru, care prin vestitul apostolul Pavel ai pus rânduiala treaptelor și a stepenelor spre slujba cinstitelor și preacuratelor tainilor Tale în Sfântul Tău oltariu, rânduind întâi apostolii, a doua prorocii, a treia învățătorii, Însuți Doamne al tuturor, și pre acest ales și vreadnic socotit de-a priimi jugul evanghelicesc și cinste arhierească prin a mea, a păcătosului, și a celor ce stau slujitori și împreună episcopi mijlocire, adecă cu venirea și cu putearea și cu darul Sfântului Tău Duh, întăreaște-l, precum ai întărit pre sfinții apostoli și pre proroci, precum ai uns crai, precum ai sfințit arhierei, și arhieriia lui o fă nevinovată și cu [41v] toată cinstea împodobindu-l, sfânt îl arată pre el, ca ceale ce sânt spre mântuința norodului să ceae și a să auzi de tine să să învrednicească.

Vozglasenie:

Că s-au sfințit numele Tău și s-au proslăvit împărăția Ta, a tatălui și a Fiiului și a Sfântului Duh.

Și zicând Amin, unul dintre episcopi[i] ce-l hirotonesc, cu glas de taină, cât numai să-l poată auzi ceilalți episcopi și să-i răspunză, zice aceste diaconstve:

Cu pace Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea de sus și pentru mântuirea sufletelor noastră, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea...

Pentru arhiepiscopul nostru (cutare), preoțiia, ajutoriul, rămânerea, pacea, sănătatea și mântuirea lui și pentru lucrul mânilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru robul lui Dumnezeu (cutare), care s-au rânduit acum episcop și pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Ca milostivul Dumnezeu curată și nespurcată arhierie să-i dăruiască, Domnului să ne rugăm.

Pentru orașul acesta și toate cetățile și [42] pentru toți celora ce le trebuie ajutoriu și milă de la Dumnezeu, Domnului să ne rugăm.

Ca să ne izbăvim de tot năcazul, mâniia ...

Și:

rânduieli a treaptelor și a cinurilor spre slujba și jârtvirea cinstitelor și celor fără de prihană Tainelor Tale, întru sfântul Tău jărtveanic întâiu pre apostoli, a doao pre proroci, a treia pre învățători. Însuți, Stă-pâne al tuturor, și pre acest ales și vreadnic socotit ca să ia jugul Evangheliii și vredniciia arhieriei, prin mâinile meale, păcătosului, și a celor împreună cu mine slujitori și episcopi, și cu venirea și cu putearea și cu darul Sfântului Tău Duh întăreaște-l, precum ai întărit pre Sfinții Tăi apostoli și proroci, precum ai uns pre împărați și ai sfințit pre arhierei, și arhieriia lui fără prihană o arată, și împodobindu-l cu toată curățiia, îl arată sfânt, ca să fie vreadnic a ceare ceale ce sânt spre mântuirea norodului și să-l asculți pre el. Că s-au sfințit Numele Tău și s-au proslăvit Împărățiia Ta, a Tatălui și a Fiiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în veacii veacilor.

Și după Amin, zice unul din episcopii cei ce hirotonesc cu glas încet cât numai de la cei de aproape arhierei să poată auzi, ca să-i răspunză la aceastea ale diiaconului.

Cu pace, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru Arhiepiscopul nostru (Cutarele), preoțiia, apărarea, petreacerea, sănătatea și mântuirea lui și pentru lucrul mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru robul lui Dumnezeu (Cutarele), care acum s-au pus episcop și pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitoriul de oameni Dumnezeul nostru arhierie curată și fără prihană să-i dăruiască, Domnului să ne rugăm.

Pentru orașul acesta și pentru toate cetățile și sate-

f. 45

le și pentru cei ce cu credință lăcuiesc într-însele, Domnului să ne rugăm.

Și pentru toți, celor ce le trebuiesc ajutoriu și acoperire de la Dumnezeu, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să ne izbăvim noi de tot necazul, mâniia și nevoia, Domnului să ne rugăm.

Pre Preasfânta curata, preablagoslovita, slăvita Stăpîna noastră Născătoarea de Dumnezeu și pururea Feciioară Mariia, cu toți sfinții pomenindu-o, pre noi înșine și unul pre altul și toată viața noastră, lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

Și după ce să zic aceastea, arhiereul întru același chip țiind mâinile pe creaștetul celui hirotonit, să roagă așa:

întărește-l prin venirea, puterea și harul Sfântului Tău Duh, precum ai întărit pe Sfinții Tăi Apostoli și Profeți, precum ai uns pe împărați, precum ai sfițit pe arhierei. Vădește neprihănită arhieria lui, înfrumusețându-l cu toată cucernicia, și sfânt îl arată pe dânsul, ca să fie el vrednic a cere de la Tine cele pentru mântuirea poporului, și a fi auzit el de către Tine. Că s-a sfințit numele Tău, și s-a preamărit împărăția Ta: a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

După rugăciune, unul din arhiereii hirotonisitori zice cu voce lină ectenia, la care ceilalți clerici slujitori răspund: Doamne miluiește.

Cu pace, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.

Pentru Arhiepiscopul nostru (N), pentru arhieria, apărarea, îndelungapetrecere, pacea, sănătatea și mântuirea lui, și pentru lucrul mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru robul lui Dumnezeu (N), care acum se prohirisește episcop și pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni Dumnezeu să-i dăruiască lui arhierie curată și neprihănită, Domnului să ne rugăm.

Pentru orașul acesta, țara aceasta, pentru toate orașele și satele și pentru cei ce cu credință locuiesc într-însele, Domnului să ne rugăm.

Pentru toți celor ce le trebuie de la Dumnezeu ajutor și apărare, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să ne izbăvim noi din tot necazul, mânia, primejdia și nevoia, Domnului să ne rugăm.

Apără, mântuiește, miluiește și ne păzește pe noi Dumnezeule cu harul Tău.

Pe Preasfânta, curata, prea-binecuvântata, mărita stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoare și pururea Fecioara Maria cu toți sfinții, pomenindu-o.

Pe noi înșine și unii pe alții, și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

În acest timp arhiereii, având mâinile puse pe capul celui ce se hirotonește, se roagă încet astfel:

Doamne, Dumnezeul nostru, de vreme ce firea omului nu poate suferi ființa Dumnezeirii, cu iconomia Ta ai așezat dascăli a-semenea nouă, care stau pe sca-unul Tău ca să aducă Ție jertfă și prinos pentru

Apără, mântuiaște, miluiaște și ne păzeaște pre noi, Dumnezeule, cu darul Tău.

Pre Preasfânta Curata, pre Blagoslovita...

După ce să isprăvească acestea, arhiereul, într-același chip ţiind mâna pe capul celui hirotonit, să roagă aşa:

Doamne, Dumnezeul nostru, care, neputând firea omenească suferi faţa dumnezeirii Tale, cu împărțirea Ta ai rânduit învățători asemenea cu noi pătimași, slujitori scaunului Tău, ca să aducă Ție jertvă și rugăciune pentru tot norodul Tău, Tu, Doamne și pre acest rânduit spre slujba darului arhieresc fă-l următoriu Ție, adevăratului păstoriu, sufletul pentru oile Tale puindu-și, orbilor povățuitoriu, lumină celor întunecați, celor nepricepuți îndreptătoriu, pruncilor învățătoriu, în lume luminătoriu, ca întorcând sufletele șie încredințate, înaintea scaunului Tău într-această viață neruşinat să stea şi plata cea mare care ai gătit celor ce pentru propovedu[42v]irea Evangheliii Tale să vor munci, să dobândească.

Vozglaşenie:

Că Ţie să cade a ne milui şi a ne mântui pre noi, Dumnezeul nostru.

Şi după ce să zice Amin, rădică Evangheliia şi o pune pe prestol, şi aşa celui hirotonit îi pune omoforul, zicând:

Vreadnic!

Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce pentru firea omenească, carea nu poate suferi arătarea fiinţii Dumnezeirii Tale, cu isprăvniciia Ta milostivindu-Te ai rânduit învăţători aseamenea noao pătimaşi a ţinea scaunul Tău, ca să-Ţi aducă Ţie slujbă şi jârtvă pentru norodul Tău, Tu Hristoase, și pre acesta ce s-au pus ispravnic darului arhieresc, fă-l următoriu Păstoriului celui adevărat, ca să-şi puie sufletul său pentru oile sale, povăţuitoriu orbilor, lumină celor ce şed întru întunearec, învăţătoriu celor neînvăţaţi, dascal pruncilor, lumi-nă lumii, înnoind sufletele ceale încredinţate luişi întru această viiaţă, să stea fără de ruşine înaintea Divanului Tău şi să dobândească plata cea mare, care ai gătit celor ce s-au ostenit pentru propoveduirea Evangheliii.

Vozglaşeniia.

Că Ţie să cade a ne milui şi a ne mântui pre noi, Dumnezeule, şi Ţie mărire înălţăm, Tatălui şi Fiiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în veacii veacilor.

Şi după Amin, râdică Evangheliia şi o pune pre sfântul prestol şi aşa, celui hirotonit, îi pune omoforul zicând: Vreadnic e. Aşijderea şi clerul zice aceasta.

tot poporul Tău. Tu, Hristoase, și pe acesta ce s-a arătat iconom al harului arhieresc, fă-l să fie următor Ție, Adevăratului Păstor, punându-și sufletul său pentru oile Tale, povățuitor orbilor, lumină celor din întuneric, certător celor neînțelepți, învățător pruncilor, luminător în lume; ca desăvârșind sufletele cele ce i s-au încredința lui în viața aceasta, să stea nerușinat înaintea Judecății Tale și să primească plata cea mare pe care o ai gătit celor ce s-au luptat pentru propovăduirea Evangheliei Tale. Că al Tău este a ne milui și a ne mântui pe noi, Dumnezeule, și Ție slavă înălțăm, împreună și celui fără de început al Tău Părinte și Preasfântului și de viață Făcătorului Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

După aceasta, cei trei arhierei duc pe noul hirotonit prin ușile împărătești și-l prezintă poporului, arhiereul-protos zicând: Vrednic este? Și-i dă succesiv: sacosul, omoforul, engolpionul, crucea și mitra, zicând la fiecare: Vrednic este? Iar corul repetă de fiecare dată de trei ori: Vrednic este.

Apoi arhiereul-protos ia dicherotricherele și binecuvintează poporul, iar corul cântă: Întru mulți ani, Stăpâne.

În acest timp se fac obișnuitele felicitări, iar corul cântă în con-tinuare Sfinte Dumnezeule, Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh..., Sfinte fără de moarte, miluiește-ne pe noi.

Arhidiaconul zice: Poruncește, Stăpâne!

Arhiereul-protos: Bine este cuvântat cel ce vine întru numele Domnului.

Diaconul: Binecuvintează Înalt Prea Sfințite scaunul de sus.

Arhiereul: Bine cuvântat ești...

Arhiereii liturghisitori îl duc pe noul hirotonit și-i dau locul cel dintâi, iar la Apostol el va zice: Pace tuturor, pentru că de aici și până la sfârșitul Sfintei Liturghii noul hirotonit are locul întâi. Tot așa, la timpul cuvenit, se împărtășește întâiul cu Sfintele Taine.

După terminarea Sfintei Liturghii și după ce arhiereii s-au dezbrăcat de veșmintele arhierești, ies cu toții în mijlocul bisericii și arhiereul (arhiepiscopul) cel dintâi care a oficiat hirotonia îmbracă cu mantia pe noul arhiereu hirotonit și-i dă în mână cârja arhierească, zicând:

Primește toiagul acesta, ca să păstorești turma lui Hristos cea încredințată ție; și celor ascultători să le fie de la tine toiag de reazem și întărire, iar pentru cei neascultători să-l întrebuințezi pe el, ca toiag de deșteptare, toiag de certare.

		Noul arhiereu se închină respectuos în fața celor trei arhierei hirotonisitori, merge la locul cuvenit și împarte anafura la popor. În acest timp, corul cântă un concert religios. La sfârșit, ecleziarhul și ceilalți clerici îi conduc pe arhierei la reședința arhiepiscopului.

Privitor la *ritul hirotoniei arhiereului* este de semnalat faptul că în *Arhieraticonul* lui Inochentie Micu-Klein[48] lipsește ritul înconjurării de trei ori a Sfintei Mese, dar este prezent în *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, f. 41, precum și în *Arhieraticonul* românesc de la Iași, copiat în anul 1705, de Axinte Uricariul, vezi *supra*.:

> **Iară ajungând la dvera cea mare, îl iau pre el de mâini episcopii carii slujesc împreună cu cel dintâi, și încungiurând de trei ori sfântul prestol, cântă obicinuitele tropare: Sfinților mucenici și Mărire Ție, Hristoase, Dumnezeule și Isaiia dănțuiește. [Grigorie Maior, *Arhieraticon*, f. 41]**

În schimb, încojurul de trei ori al Sfintei Mese, înainte de rostirea rugăciunilor de hirotonie este prevăzut și la Inochentie, pentru rânduielile hirotoniei diaconului și a preotului: f. 4^{v} și f. 7^{r}-7^{v}.

Rânduiala hirotoniei episcopului, Isaac Habert

o prezintă la pp. 66-77, Pars VII

***Quomodo electus Episcopus ad sanctum altare accedit consecrandus*, în ediția princeps, Paris, 1643 și cu aceeași paginație o găsim și în ediția a doua, Paris, 1676, p. 66-77: 'Αρχιερατικόν, [Archieratikon] *liber pontificalis ecclesiae Graecae, nunc primum ex regiis ms. euchologiis, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, notis ac observationibus antiquitatis ecclesiasticae plenissimis illustratus...*, de...**

Mărturisirea de credință înaintea hirotonirii întru arhiereu – a ipopsifiului – se află la p. 495, însă numai *Crezul Niceo-Constantinopolitan.* Lipsește însă textul privitor la celelalte două mărturisiri de credință extinse. În continuare *Arhieraticonul* prezintă note și comentariile lui Isaac Habert, privitoare la simbolismul actelor liturgice din cadrul rânduielii de hirotonire a episcopului, dar și a mărturisirilor de credință extinse adică ultimile două din restul arhieraticoanelor: *Observatio I–XI*, p. 78–106: *Ad partem VII. Liturgiæ ordinvm patriarchalis, de consecratione episcopi, Evangelii lectione, et ingressv maiori mysteriorum, Obseruationes*. Paginația coincide pentru ambele ediții, 1643 și 1676. De pildă *I. observație*: Observatio I. De impositione libri Euangeliorum supra caput et ceruices Episcopi qui consecratur: ad ea verba..., p. 78-80.

În locul textelor extinse ale mărturisirilor de credință a ipopsifiului Isaac Habert ne oferă explicații detaliate, referitoare la modul de alegere, desemnare și hirotonie a patriarhului, a episcopului și de *hirotesire* a arhimandritului, pe teritoriul de jurisdicție al Patriarhului Ecumenic al Constantinopolului, pe două coloane, în text paralel, grec și latin, p. 430-434, din ambele ediții, 1643 și 1676: Ritvus electionis et designationis. Patriarcharum, Episcoporum, et Archimandritorum/Προβλησις καὶ χειροτονία. Πατριαρχῶν, Επισκόπων καὶ Αρχιμανδριτῶν.

Acest capitol este urmat de unul de istorie bisericească:

Ad Ritvm eletionis et designationis Patriarcharvm, Episcoporvm et Archimandritarvm.

Observationes Jsaaci Haberti SS. E. P.P. Theologi. Disertatio Historica de ivre et more electionvm apvud Græcos. In varias obseruationes distributa. [*p. 435-494, în ambele ediții*]:

---

48 Ibidem, f. 41^{r} și 48^{v}, respectiv pp. 121 și 130, la Ioan Chindriș, *Inochentie Micu-Klein...*, Op. cit., pp. 80 și 83.

ORATIO Imperatoris ad Episcopos de TRIVM ELECTIONE in Patriarchalem sedem C P. Text pe două coloane: grec și latin. [p. 482-484]

Observatio XVIII.

De Ritu Electionum Ecclesiæ Græcæ, sæculo xv. ab imperio Emanuelis Palæologi vsque ad Constantinopoleos à Turcis expugnationum. [p. 485-487]

Observatio XIX.

De Ritu Electionum Ecclesiæ Græcæ, ab halosi C P. seu Tyrannide Othomanicâ [p. 487-491]

Observatio XX.

Non duplex tantum, vt vulgò distinguitur, sed quadruplex significatio vocis ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑΣ. [p. 492-494]

*

Sf. Simeon Tesaloniceanul dedică hirotonirii episcopului capitolele 187–240.[49]

*

Există o compatibilitate a actualelor rugăciuni de hirotonie a episcopului cu cele *ante Nicænum 325*, din spațiile sudic și nordic: Ierusalim și Antiohia?

[*Euchologion*, Barberini græcus 336, sec. VIII; 'Αρχιερατικόν, *liber pontificalis ecclesiae Graecae...*, de Isaac Habert, Paris, 1643 și 1676; Εὐχολόγιον, *sive Rituale graecorum...*, de I. Goar, Paris, 1647 și Veneția, 1730; *Arhieraticon*, București, 1993]

S-ar părea că textul rugăciunii de hirotonie a episcopului, din *Testamentum Domini* [finele sec. IV, începutul sec. V], transmis în două versiuni [copto-arabă și siriană], precum și cel din *Canones Hippolyti*, canonul 3 [sec. V-VI (după H. Achelis ar data din sec. II)],[50] are multe elemente comune cu cele două rugăciuni din actualul rit, deținut de euhologionul Barberini, Goar, dar și de Arhieraticoanele, de la Paris 1643 și 1676, și cu cel, de la București, 1993, privitor la:

a. caracterul profund hristologic al textelor;

b. păstorirea turmei;

c. evocarea Proniei Divine, *Care n-ai lăsat fără slujire locașul Tău cel sfânt înainte de alcătuirea lumii și de la alcătuirea lumii ai împodobit și gătit cele sfinte ale Tale...* [Testamentum Domini];[51]

> **„... *întărește-l* [pre acesta, n.n.]... *precum ai întărit pe Sfinții Tăi Apostoli și Profeți, precum ai uns pe împărați, precum ai sfințit pe arhierei. Vădește neprihănită arhieria lui...*” [prima rugăciune de hirotonie, *Arhieraticon*, Buc., 1993, p. 98]**

d. a doua rugăciune de hirotonie [*Arhieraticon*, Buc., 1993, p. 99] manifestă asemănări cu aceea din Canones Hippolyti, mai ales partea a V-a și a VII-a [*a*] acesteia din urmă:

V. Weil du das Herz von jedem kennst, gewähre daß er sündlos dein Volk weide; damit er würdig sei, diese große und heilige Herde zu weiden, …[Hippolyt][52]

> **„... fă-l să fie următor Ție, Adevăratului Păstor, punându-și sufletul său pentru oile Tale, povățuitor orbilor, lumină celor din întuneric, certător celor neînțelepți, învățător pruncilor, luminător în lume...” [*Arhieraticon*, Buc., 1993, p. 99]**

VII. Herr, gib ihm das Episcopat, und einen mildreichen Geist und die Macht Sünde zu vergeben; …[Hippolyt][53]

> **Doamne, Dumnezeul nostru, de vreme ce firea omului nu poate suferi ființa Dumnezeirii, cu iconomia Ta ai așezat dascăli asemenea nouă, care stau pe scaunul Tău ca să aducă Ție jertfă și prinos pentru tot poporul Tău. [*Arhieraticon*, Buc., 1993, p. 99]**

---

[49] Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*, Op. cit., pp. 204-233.

[50] Hans ACHELIS, *Die ältesten Quellen des orientalischen Kirchenrechts*. I. Die Canones Hippolyti, in TU, 6, Leipzig 1891 [TU= Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur. Archiv für die griechisch-christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte, Leipzig-Berlin, 1882 ff.].

[51] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 793; Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., pp. 202-204.

[52] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., p. 199.

[53] Ibidem.

e. textele vechi au numai o singură rugăciune de hirotonie, pe când formularele liturgice ulterioare – de la Barberini încoace – dețin *două* rugăciuni de hirotonie a episcopului, a presbyterului, a diaconului și a diaconiței.

***Originea textelor*:**

Putem constata că textele târzii de la rugăciunile de hirotonie a episcopului [după cum se va putea observa și în cazul celor pentru hirotonia presbyiterului], din Codex Barberini (sec. VIII), I. Goar, I. Habert (sec. XVII) și actualul *Arhieraticon*, Buc. 1993, prezintă o sinteză, o sudare și o omogenizare a celor două direcții, din spațiul nordic și din cel sudic, adică dintre Antiohia și Ierusalim.

Canones Hipolyti aparțin spațiului sudic, iar Testamentum Domini spațiului nordic.

***Traditio Apostolica*, tot a lui Ipolit sau Hipolyt (c. 200-235) a intrat în spațiul nordic prin intremediul *Constituțiilor Apostolice* (Antiohia, c. 380), elaborate în Siria în limba greacă. Cartea a VIII-a, din această operă este redactată după Traditio Apostolica, chiar dacă textul acesteia nu a fost preluat talis quails după Ipolit Romanul. Constituțiile Apostolice vădesc și ele o schimbare și o adaptare la noile situații și evoluții, din secolul de aur al creștinismului, în comparație cu situația de dinaintea anului 313 [*recte 325*]. Chiar dacă textual nu se observă o legătură directă a actualului *rit de hirotonie a episcopului*, cu *Tradițio Apostolica*, a lui Ipolit, cu arhieraticoanele ulterioare, Instrucțiunile din *Constituțiile Apostolice* trădează o îndepărtare de la textul primordial, cum ar fi:[54]**

ziua hirotoniei episcopului este duminica;

poporul este de față la alegeri, dar inițiativa, conducerea și dreptul de decizie aparține protosului, adică Episcopului (noi de acum înainte am zice *Mitropolitului*), care pune întrebările și așteaptă răspunsuri directe și pregnante;

hirotonia este făcută numai de episcopul protos al Liturghiei de sfințire a arhiereului;

intervine și o schimbare la modul de punere a mâinilor: arhiereul protos pune omoforul pe capul candidatului, peste care pune mâna dreaptă, care este acoperită apoi de Evangheliarul deschis cu fața în jos și așezat pe creștet și pe grumazul acestuia, iar deasupra pune mâna stângă;

restul clerului participant la ritul hirotoniei chiar și episcopii – se pot ruga doar în taină; se are impresia că în nord și la această dată presbyterii ar fi ca și inexistenți, manifestându-se în timpul hirotoniei foarte rezervați și retrași, care împreună cu episcopii din afara altarului, neimplicați în concelebrare, se rugau în taină, pentru pogorârea Sfântului Duh asupra noului hirotonit;

întreaga comunitate a concelebranților era adunată în jurul episcopului consecrator sau al protosului hirotonisitor (*mitropolitul*), fără să se poată trage concluzia că înainte ar fi fost altfel sau că presbyterii ar fi fost organizați în *colegii*, după modelul spațiului sudic;

*

Diptice [Diptic], Δίπτυχον, Diptychon, Diptycha (lat.)

De treapta arhierească și de încoronările Domnilor este legat și *dipticele*, pentru stabilirea listei și pomenirea acestora, când sunt în viață, precum și după ce și-au încheiat călătoria pe acest pământ, diptic, care asigură și cronologia episcopilor unei eparhii și a monarhilor unei țări, egumenilor unei mănăstiri etc.[55] Istoria dipticului începe cu Tablele Legii sau „tablele legământului", desoperite de Dumnezeu lui Moise, *Ieșire 31, 18*: Și de'ndată ce a contenit să-i grăiască lui Moise'n muntele Sinai, i-a dat cele două table ale Legii, table de piatră, scrise cu degetul lui Dumnezeu.   Compară cu: Ies 32:16 Dt 9:10

---

[54] Ibidem, pp. 178-180.

[55] Legat de diptic vezi și termenii: *memoria* și *damnatio memoriæ* (lat.).

Asimilat ulterior icoanelor, în prima fază, dipticul avea o altă semnificație și utilizare. Inițial, dipticul format din tăblițe de lemn, metal sau fildeș, prinse cu balamale sau cheotori, pentru a se putea plia și menține împreună și pentru a putea fi transportate în timpul călătoriilor și apoi să fie deschise și expuse, pentru a fi folosite sau venerate. Tăblițele – dipticul – puteau reprezenta schimbarea anului, structura acestuia, începutul activității unei persoane importante din viața socială, religioasă și politică a vremii, cum ar fi lista consulilor romani, apoi a împăraților etc. Unele diptice imperiale, reprezentate în relief, constau chiar din *cinci* plăci de fildeș, prinse în inele sau în șireturi, cu diferite scene din viața și activitatea acestor monarhi sau al diferiților eroi, după cum se poate constata și din exemplarele păstrate, datând din secolele IV-VI.[56] În acest context se diferențiază mai ales dipticele consulare și dipticele imperial, la care se poate adăuga ulterior și *dipticele bisericesc* al patriarhilor, mitropoliților, episcopilor și arhimandriților-*egumeni*, urmat de *dipticele iconografic*.

Revenim cu explicația, că diptic și triptic, δίπτυχον [διπτυχής și δίπτυξ]τρίπτυχος – *pliat în două sau trei părți* – cu derivatele lor: tetraptych sau quadriptych, pentaptych, hexaptych, heptaptych sau septych, polyptychon, iconostas, *retro tabula altaris* [iconostas sau tablă în spatele altarului, cum este practica la armeni sau cum era la latini *ante* VaticanumII] etc.; sunt noțiuni care în limbajul bisericesc comun înseamnează un ansamblu de două, trei sau mai multe icoane.[57] Dipticele iconografic este numit și „icoane călătoare", cu imaginile clasice ale Mântuitorului Iisus Hristos și ale Maicii Domnului, dar și cu alte scene, cum ar fi Preasfânta Treime, sfinții, scene biblice sau liturgice. Aceste icoane constituiau și un fel de *altar de casă* sau altar portativ, care conferă un caracter mai solemn și pios rugăciunilor private sau din familie, ele fiind cinstite și ca apărătoare de nenorociri, călăuzitoare și purtătoare de biruință, având *rol apotrofaic*, ἀποτρόπαιος, după cum definește liturgistul Ene Branițe dipticele iconografic.[58] În muzeul Mănăstirii Putna, din Bucovina, se păstrează tripticul cu grupul deisis, pe care Ștefan cel Mare l-a purtat tot timpul cu sine, mai cu seamă când mergea la război, din care a avut destule de purtat. Tripticul acesta are ca icoană centrală chipul Mântuitorului Iisus Hristos, înconjurat de Maica Domnului și de Sf. Ioan Botezătorul.[59]

Importanța canonică și liturgică a dipticului este și utilizarea lui în cadrul Sfintei Liturghii și al altor slujbe, pentru pomenirea Chiriarhului locului și al Stăpânirii de Stat [împărat, rege, domn, președinte etc.]. Dipticele mai are o utilizare liturgică, privind poporul Lui Dumnezeu și diferitele cereri și nevoi ale acestuia, ca *listă* sau *table de pomelnic* al viilor și al morților, atât la proscomidie, cât și după rostirea epiclezei, adică după ce s-a terminat Marea Rugăciune Euharistică sau Anafora, ἡ Ἀναφορά.

La p. 114, Isaac Habert – Paris, 1643 și 1676 – îl avizează pe cititor, că se ocupă de termenul „diptic", în *observația* XIII: De diptychis, vide Obseru. XIII. [p. 156–162], din cadrul cap. VIII: Pars VIII, Ritvus ordinationis Presbyterorum, p. 106–114:

> **DIPTYCHA igitur, Dictica barbara quædam, Glossæ iuris canonici vocant, melius Diptychia, vt ait S. August. Lib. xv. contra Faustum, *duplices Tabulas* significant δίπτυχον duplicem plicam seu paginam fonat; ... [*Ibidem*, p. 156][60]**

Iacob Goar consacră și el o explicație și un mic comentariu, referitor la diptic: Iacob Goar, Εὐχολόγιον [Euchologion], *sive Rituale graecorum complectens ritus et ordines divinae...*, Paris, 1647, p. 143-144, nota nr. 143, în notele, *Notæ*, de la cap.: Divina & sacra Missa Sancti Patris nostri Joanis Chrysostomi [*Idem*, ediția a doua, Veneția, 1730, p. 123-124, nota nr. 143]:

---

[56] Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Diptychon

[57] Robert F. TAFT, S.J., *O istorie a Liturghiei Sfântului Ioan Gură de Aur*, Volumul IV, DIPTICELE, Prefață Edward G. Farrugia, S.J., Tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Bartolomeu Anania, Arhiepiscopul Vadului Feleacului și Clujului, Traducere Cezar LOGIN, Cluj-Napoca, 2008, 182 p.

[58] Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Op. cit., p. 140.

[59] Luat din: https://ro.wikipedia.org/wiki/Triptic

[60] 'Αρχιερατικόν, [Archieratikon] *liber pontificalis ecclesiae Graecae, nunc primum ex regiis ms. euchologiis, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, notis ac observationibus antiquitatis ecclesiasticae plenissimis illustratus...,* de Isaac HABERT, Paris, 1643 și Paris, 1676.

Τὰ δίπτυχα.) Cur Gentianus Heruetus vir alioquin in Græcis apprime eruditus, δίπτυχα interpretetur *Corporalia*, coniicere non possum. *Libellos Ecclesiasticos* vertit Meursius, ab se quidem numquam lectos, alioquin *Tabulas* fuisse comperisset. Sunt itaque δίπτυχα *tabulæ duæ* simul iunctæ eo pacto, quo Moysi[s] Tabulas depingimus, quas ideo Augustino cap. 4. Lib. 15 contra Faustum Manichæum *Diptychum lapidem*, appellare placuit. Tabularum vero vsus sacer fuit, & prophanus. Sacer in Ecclesia; vt in earum una viuorum, mortuorum in altera nomina, sacrificii tempore recitanda, conscriberentur. Unde nec Meursius, nec barbaro eius lexico vtentes audiendi, qui sola Episcoporum nomina Tabulis fuisse consignata scripserunt. Licet enim Episcoporum nomina in Diptychis relata, și probi forent & Orthodoxi; vel è sacris Tabulis sublata, și impii vel hæresi infecti comperirentur; vel tandem in Tabulas restituta, și recta fides & innocentia eorum post mortem probaretur; in Ecclesiæ historiis frequentissime legamus: quis inde tamen aliud, quam præcipuum in Diptychis locum Episcopis assignatum, nos aliis negatum fuisse, collegerit? Primus autem eorum vsus ad vsque Apostolorum tempora, vel proxime, videtur reuocandus: in B. Marci siquidem liturgia, & in B. Dionysii de Eccl. Hierar. Cap. 4 illorum mentio celebrari incipit… [*Ibidem*, p. 143]

♚

b. Hirotonia preotului

[după ieșirea cu Sfintele Daruri – Vohodul Mare, terminând arhiereul binecuvântarea diaconilor participanți la Vohodul Mare, aceștia zic: *Poruncește*...]

Colaționează cu „Hirotonia preotului”, subcapitol în *Studiu introductiv, cu precădere asupra Sfântului Mister al Hirotoniei în epoca preniceană (325)*, supra.

CANONUL 2 apostolic (Hirotonia preotului și a diaconului)
Preotul să se hirotonească de către un episcop, la fel și diaconul și ceilalți clerici.

Concordanță: (26, 70 apostolic; 19 sin. I ec; 33 Trulan; 11 sin. VII Ec.; 6 Gangra; 24, 26, 30 Laodiceea; 51, 89 Vasile cel Mare).

Ἀποστολικοὶ Κανόνες
Ἱεροὶ Κανόνες τῶν Ἁγίων καὶ Πανσέπτων Ἀποστόλων,
Κανὼν Β΄
Πρεσβύτερος ὑπὸ ἑνὸς ἐπισκόπου χειροτονείσθω, καὶ διάκονος, καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί.[61]

[159-160] Euchologion, Barberini græcus 336, sec. VIII.[62]

[159] La hirotonia unui prezbiter

***După ce Sfintele Daruri au fost aduse și puse pe Sfânta Masă și s-a terminat cântarea de taină* „Noi care pe heruvimi”*, se dă arhiepiscopului o hârtie, pe care stă scris* „Dumnezeiescul har”.**

Și după ce e citită în auzul tuturor, cel ce urmează a fi hirotonit e adus înainte și, plecându-și genunchii, arhiepiscopul face trei cruci pe capul lui și având mâna pusă pe el se roagă acestea:

[61] Luat din: http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/regulations/00_apostolic.htm
[62] Text preluat după: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 981-982.

Dumnezeule, Cel fără început și fără sfârșit, Cel ce ești mai presus decât toată făptura, Cel ce ai cinstit cu numirea de prezbiter pe cei ce i-ai învrednicit a sluji cu sfințenie în treapta aceasta cuvântul adevărului Tău [*Ef 1, 13*], Însuți Stăpâne al tuturor, și pe acesta, pe care ai binevoit a se promova de mine, binevoiește să primească acest mare har al Sfântului Tău Duh într-o viață nepătată și o credință neclintită; arată-l desăvârșit rob al Tău, bineplăcându-Ți întru toate și având o purtare vrednică de această mare cinste preoțească dăruită lui de marea putere a preștiinței Tale. Că a Ta este stăpânirea și a Ta este împărăția și puterea [și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[160] Și unul dintre prezbiteri face rugăciunea [ectenia] diaconului astfel:

În pace, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea care vine de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, pentru statornicia sfintelor lui Dumnezeu biserici și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.

Pentru arhiepiscopul nostru (*N*), pentru preoția, ajutorul, rămânerea, pacea și mântuirea lui și pentru lucrurile mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru (*N*) care acum se promovează prezbiter și pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru preaevlaviosul și de Dumnezeu păzitul nostru împărat, Domnului să ne rugăm.

***Și în timp ce se face rugăciunea aceasta de către prezbiter, arhiepiscopul, avându-și în chip asemănător mâna pe capul celui hirotonit, se roagă așa*:**

Dumnezeule, Cel mare în putere și neurmat în pricepere, Cel minunat întru sfaturi, mai presus decât fiii oamenilor [*Ps 44, 3*], Însuți Doamne și pe aces ta, pe care ai binevoit să-l faci să intre în treapta prezbiteriului, umple-l de darul Sfântului Tău Duh, ca să se facă vrednic să stea fără prihană lângă Jertfelnicul Tău, să propovăduiască Evanghelia Împărăției Tale, să lucreze cu sfințenie cuvântul adevărului Tău [*Ef 1, 13*], să aducă Ție daruri și jertfe duhovnicești [*Evr 5, 1; 1 Ptr 2, 5*], să înnoiască poporul Tău prin baia nașterii din nou [*Tit 3, 5*], ca și el, întâmpinându-l la a Doua Venire pe marele Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, Unul-Născut, Fiul Tău, să primească întru mulțimea bunătății Tale plata bunei economisiri a treptei sale. Că s-a binecuvântat și s-a preamărit întru tot cinstitul și de mare cuviință [Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și după* „Amin” *îi poartă orarul de pe spate în față și-l îmbracă în felonul lui și, dându-i iubire* [*sărutare*]*, îl pune împreună cu ceilalți prezbiteri:

***Iar atunci diaconul spune:* Să plinim rugăciunea noastră Domnului.**

***Și când s-a ridicat acoperământul Sfintelor Daruri și poporul spune* „Vrednic și drept lucru este*”, atunci arhiepiscopul îi dă în mâini prezbiterului hirotonit o pâine de pe disc și-l apleacă peste Sfânta Masă; iar el ține pâinea dată în mâinile lui și-și pune capul deasupra ei și rămâne așa până când se spune:* „Sfintele celor sfinți!”**

Și atunci cel hirotonit dă înapoi pâinea arhiepiscopului și se cuminecă primul între ceilalți prezbiteri, fiind împărtășit de cel care l-a hirotonit și cu Sfântul Sânge.

*

Sf. Simeon Tesaloniceanul dedică hirotonirii preotului capitolele 177-186.[63]

La începuturile Bisericii presbyterium-ul era întâlnit doar într-o zonă a Creștinătății, *în spațiul sudic*, în Ierusalim și Palestina, de unde mai târziu a fost adoptat și în nord, adică în Antiohia.[64] Evoluția prebyterium-ului creștin trebuie căutat în structurile presbyterium-ului din Templu din Ierusalim, precum și în serviciul liturgic sinagogal. Sinagoga a constituit modelul sudic de formare și de organizare a comunităților creștine.

---

[63] Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*, Op. cit., pp. 199-204.
[64] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., p. 247.

În spațiul nordic însă, situația era alta. În Antiohia Presbyterium-ul stătea la dispoziția episcopului doar în calitate de sfătuitor sau de consultor, rolul său în pastorație și ceremonialul liturgic fiind minim, adică se afla chiar în spatele diaconilor.[65] Pentru hirotonia preoților, episcopii din nord au preluat rugăciunile și rânduiala din sud sau palestiniană.[66]

Rugăciunile de hirotonie a presbyterului după trei *arhieraticoane*:

1. Inochentie Micu-Klein, Roma, 1748, f. 7ᵛ–9ʳ;
2. Grigorie Maior, Blaj, 1777, f. 19–23;[67]
3. București 1993, pp. 79–81;

După înconjurarea de trei ori a Sfintei Mese!

Inochentie Micu-Klein	Grigorie Maior, f. 19	București, 1993
Daru cel dumnezeesc, carele totdeauna ceale neputincioase tămăduiaște și ceale nedestoinice plinește, aleage și rânduiaște pe (cutare) dintre cinstita diaconie în sfânta preoție. Rugămu-ne pentru dânsul ca să vie spre dânsul darul Preasfântului Tău Duh. Și aciiași cei din lăuntrul oltarului zic: Doamne miluiaște-ne, de trei ori. Așa și cântăreții cei dinafară. De aciia iară blagoslovindu-l arhiereul de trei ori și puindu-și mâna pre dânsul, și zice diaconul: Domnului să ne rugăm, iară arhiereul zice această rugăciune în taină: Dumnezeule cel fără de început și fără de sfârșit, carele de toate făpturile mai bătrân fiind, pre carele cu voie mai nainte l-ai spodobit a să cinsti în stepena preoții a sluji Cuvântului celui adevărat, însuți, stăpâne a toate câte sânt, și pre acesta pre carele bine ai voit a-l alege prin mine, întru viiață nevinovată și întru credință neplecată voiaște pre acesta a lua darul cel mare al Sfântului Tău Duh și deplin arată pre robul Tău întru toate să placă Ție, și destoinic să viețuiască întru această mare cinste preoțească, luându-și îngăduită de la putearea Ta mai nainte știutoare. Vozglașenie: Că a Ta easte ținerea și a Ta easte împărăția și putearea și mărire, a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în veacii veacilor. Amin. Și după Amin să înceapă popa cu glas încetișor, cât să auză cei ce sânt acolo ca să răspunză, diiacon-	Darul cel dumnezeiesc, carele totdeauna ceale neputincioase le tămăduiește și ceale lipsite le plinește (pe Cutarele) cucearnicul diiacon îl pune preot, pentru aceaea să ne rugăm pentru dânsul, ca să vie preste dânsul darul Preasfântului Duh. Și zic: Doamne miluiaște-ne de trei ori – cei din oltariu, întru același chip și cântăreții. Deci, iară blagoslovindu-l pre dânsul și mâna țiindu-o, pusă pe cap, zicând diiaco-nul: Domnului să ne rugăm. iară arhiereul zice rugăciunea aceasta în taină: Dumnezeule, cel fără de început și fără de sfârșit, Carele decât toată făptura ești mai nainte, Care cu nume de preot ai împodobit pre aceia carii în treapta f. 21 aceasta s-au învrednicit a sluji Cuvântului adevărului Tău, Însuți, Stăpâne al tuturor, și pre acesta, pre carele bine ai voit a-l râdica prin mâinile meale, binevoiește ca în viiață nevinovată și în credință neclătită, să priimească acest mare dar al Sfântului Tău Duh și desăvârșit arată pre robul Tău, ca în toate să-ți placă Ție și cu vrednicie să viețuiască întru această mare cinste preoțească, care lui de la cea mai nainte văzătoare puteare i s-au dăruit. Că a Ta easte stăpânirea și a ta easte împărățiia și putearea și mărirea, a Tatălui și a Fiiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în veacii veacilor. Și după vozglașenie, zice preotul cel dintâi cu glas încet cât să auză numai aceia carii sânt de față, ca să	Dumnezeiescul Har, cel ce totdeauna pe cele neputincioase le vindecă și pe cele cu lipsă le împlinește, rânduiește pe prea cucernicul diacon (N), în preot. Să ne rugăm dar pentru acesta, ca să vină peste el Harul întru tot Sfântului Duh. Apoi al doilea preot zice: Domnului să ne rugăm. Slujitorii din sfântul altar, împreună cu stranele, cântă lin: Doamne miluiește, de trei ori, iar arhiereul binecuvintează pe cap de trei ori pe cel ce se hirotonește și, ținând mâna dreaptă pe capul lui, se roagă astfel: Dumnezeule, Cel fără de început și fără de sfârșit, Cela ce ești mai presus decât toată făptura, Cel ce ai cinstit cu numirea de preot pe cei ce i-ai învrednicit a sluji cu sfințenie în treapta aceasta cuvântul adevărului Tău, Însuți Stăpâne al tuturor, și pe acesta, pe carele ai binevoit a se rândui prin mine, binevoiește să primească acest mare har al Sfântului Tău Duh întru viață curată și credință nestrămutată; arată-l desăvârșit rob al Tău, bineplăcându-Ți întru toate și având purtare vrednică de această mare cinste preoțească, dăruită lui de puterea Ta cea mai înainte știutoare. Că a Ta este stăpânirea și a Ta este împărăția și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin. După rugăciune, preotul cel dintâi zice ecteniile cu voce lină, iar ceilalți slujitori răspund: Doamne miluiește. Cu pace, Domnului să ne rugăm. Pentru pacea de sus și pentru Mântuirea sufletelor noastre,

[65] Ibidem, p. 251.
[66] Ibidem, pp. 251-252.
[67] Textele din *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, le reproducem după cele din anexa lucrării: Florica-Elisabeta NUȚIU; Daniel PAȚULEA, *Arhieraticonul lui Grigorie Maior, Blaj 1777*, Editura University Press; Târgu Mureş, 2007, 217 p.; ISBN 978-973-7665-76-8.

stfele aceastea: Мнромь Господ8 помолнмсѧ, adecă:

Cu pace Domnului să ne rugăm.

Pintru pacea de sus și pintru mântuirea...

Pintru pacea a toată lumea...

Pintru sfântă casa aceasta...

Pintru episcopul nostru (cutarele)...

Pintru cinstita preoție și întru Hristos diaconie...

Pintru sprijinirea, petrecerea, pacea, sănătatea...

Pintru mântuirea și pintru lucrul mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni Dumnezeul nostru nespurcat și nevinovată sfințire lui să-i dăruiască, Domnului să ne rugăm.

Ca să să izbăvească el și noi...

Apără, mântuiaște, miluiaște și ne păzeaște...

Pre preasfânta curata, preabinecuvântata, slăvita de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioara Maria cu toți sfinții pomenindu-o...

Iproci.

Iară arhiereul, țiind mâna pre capul preotului, să roagă așa:

Dumnezeule cel mare întru tărie și nemăsurat întru înțeleagere, minunat întru sfaturi mai vârtos decât fiii omenești, însuți, Doamne și pre acesta pre carele bine l-ai voit a intra în stepena preoțiii, umple pre el cu dăruirea Sfântului Tău Duh, ca să fie destoinic a sta înaintea nevinovatului Tău jertvenic, să propovăduiască Evanghelia mântuirii Tale, a lucra sfințirea cuvântului Tău celui adevărat, să aducă Ție daruri și jertve sufletești, să înnoiască oamenii Tăi iarăși cu feredeul ființii. Cum și însuși să Te tâmpine întru a doao venire a marelui Dumnezeu mântuitorului nostru Isus Hristos, a unuia născut Fiiului Tău, să ia plata tocmirii cei bune, a tocmealelor celor minunate, întru mulțimea bunătăților Tale.

Cu glas:

Că s-au blagoslovit și s-au proslăvit preacinstitul și de mare cuviință numele Tău, al Tatălui și al Fiiului și al Duhului Sfânt, acum și pururea și în veacii veacilor.

Și după Amin, scoală-l și rădică căpătiiul orariului cel de îndărept, de-l pune preste umărul cel drept, de nainte zicând:

Axios!

De aciia-l îmbracă cu sfita și iară zice:

Axios!

Și cântă cei din oltariu pe rând și cântăreții. Și așa, sărută pe arhiereu și pre preoți și merg de stau cu

răspunză aceastea ale diaconului:

Cu pace, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea de sus.

Pentru Arhiepiscopul nostru (Cutarele) sfințirea, apărarea, petreacerea, pacea, sănătatea, mântuirea lui și pentru lucrul mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru robul lui Dumnezeu (Cutarele) care preot acuma s-au rădicat și mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni Dumnezeul nostru, curată și nevinovată, lui preoțiia să-i dăruiască, Domnului să ne rugăm.

Pentru orașul acesta.

Pentru ca să ne izbăvim.

Apără, mântuiaște.

Pre Preasfânta curata. Iară arhiereul țiind mâna pe capul lui, să roagă așa:

Dumnezeule, Carele ești mare în puteri și neajuns întru înțelegere, minunat în sfaturi mai mult decât toți fiii oamenilor, Însuți, Doamne, și pre acesta, pre carele bine ai voit ca să priimească treapta preoției, umple-l cu darul Sfântului Tău Duh, ca să fie vreadnic a sta nevinovat înaintea jărtvenicului Tău, a propovedui Evangheliia Împărățiii Tale, a lucra sfințirea Cuvântului Tău celui adevărat, a aduce Ție daruri și jărtve duhovnicești, ca să înnoiască norodul Tău prin baia nașterii de a doao. Ca și el, întâmpinând în a doao venire a marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Isus Hristos, a

f. 23

Unuia-Născut, Fiiului Tău, să ia plata bunei chivernisiri a cinului său, în mulțimea bunătății Tale.

Că blagoslovit și proslăvit e atotcinstitul și de mare cuviință numele Tău. Iproci.

Și după Amin, îl rădică pe el și rădică partea cea mai dinapoi a orariului, în partea cea din nainte, de-a dreapta zicând: Axios. După aceaea îmbrăcându-l pre dânsul cu felonul, iară zice cu glas mare: Axios și cântă aceasta, cei din oltariu și cântătreții. Și așa, sărută pe arhiereul și pe preoți și ducându-să, stă cu preoții cetindu-și Liturghia, și când diaconul stă în locul obicinuit zicând: Să plinim rugăciunile noastre, Domnului.

După ce s-au săvârșit sfintele și va să se zică: și să fie celor ce să vor cumineca, mergând hirotonitul îi dă lui arhiereul sfânta pâine zicând așa:

Priimeaște încredințarea aceasta și o păzeaște pre ea până la venirea Domnului nostru Isus Hristos, când

Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.

Pentru Arhiepiscopul (sau Episcopul) nostru (N), pentru arhieria, apărarea, îndelungată-petrecerea, pacea, sănătatea și mântuirea lui și pentru lucrul mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru robul lui Dumnezeu (N), care acum se prohiri-sește preot și pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni Dumnezeu să-i dăruiască lui preoție curată și neprihănită, Domnului să ne rugăm.

Pentru orașul acesta, țara aceasta, pentru toate orașele și satele, și pentru cei ce cu credință locuiesc într-însele, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să ne izbăvim noi din tot necazul, mânia, primejdia și nevoia, Domnului să ne rugăm.

Apără, mântuiește, miluiește și ne păzește pe noi, Dumnezeule cu harul Tău.

Pe Preasfânta, curata, preabinecuvântata, mărita stăpâna noastră de Dumnezeu Noscătoarea și pururea Fecioara Maria, cu toți sfinții pomenind-o.

Pe noi înșine și unii pe alții, și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

În acest timp, arhiereul, având mâna pusă pe capul celui ce se hirotonește, se roagă încet astfel:

Dumnezeule, Cel mare în putere, neurmat în pricepere, Cel minunat întru sfaturi, mai presus decât fiii oamenilor, Însuți Doamne și pe acesta, pe care ai binevoit a intra în treapta preoției, umple-l de darul Sfântului Tău Duh, ca să se facă vrednic a sta fără prihană înaintea Jertfelnicului Tău, a propovădui Evanghelia împărăției Tale, a lucra cu sfințenie cuvântul adevărului Tău, a aduce Ție daruri și jertfe duhovnicești, a înnoi pe poporul Tău prin baia nașterii de a doua, ca și ei, întâmpinând la a doua venire pe marele Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, Unul-Născut, Fiul Tău, și să primească întru mulțimea bunătății Tale, plata bunei chivernisiri a treptei sale. Că s-a binecuvântat și s-a preamărit întru tot cinstitul și de mare cuviință numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

preoții. Și citească condacul. **Iar diaconul mearge de stă la locul cel obicinuit și zice:** **Să primim rugăciunile noastre Domnului.** **De aciia, când să vor obârși sfintele și vi-i vrea să zici: Ca să fie celor ce se vor priceștui dintr-însele, atuncia chiamă pre cel hirotonit și pune sfântul agneț pe bureate și-l dă preotului, zicând așa:** ***„Na această parakatha thiki*** **[παρακαταθήκη, n.n.] și** ***o păzeaște până la venirea Domnului Nostru Isus Hristos, când o va cere de la tine."*** **Luondu-l, sărută mâna arhiereului și să mută la locul unde au stătut întâiu, puindu-și mânile pre sfântul prestol, și zice în taină:** **Doamne miluiaște-ne și Miluiaște-mă, Dumnezeule. De aciia, când va vrea să zică: Sfânta sfinților, atuncea cel hirotonit să dea sfântul agneț și de la arhiereu să să cuminece, întâi el mai înainte decât alții, și-l pun să zică molitva de la amvon, adecă:** **Blagosloveaște pre ceia ce bine Te cuvântează, Doamne, și sfințeaște pre ceia ce nădăjduiesc spre Tine…** **Iproci. Și otpust, adecă slobozire.**[68]	**pre ea de la Tine o va cere înapoi.** **Iară el sărută mâna arhiereului și să întoarce la loc în care mai nainte sta, puind mâinile pre sfântul prestol, zicând în taină: Doamne miluiaște-ne și miluiaște-mă Dumnezeule.** **Și când e ca să se zică: Sfintele sfinților, atuncea hirotonitul dă înapoi sfânta pâine și priimeaște de la arhiereu mai nainte decât ceilalți, și rugăciunea de la amvon o zice.**	**Amin.** **După rugăciune, arhiereul ridică pe cel hirotonit, îi ia orarul și, luându-l de mână, îl aduce între ușile împărătești; prezentându-l poporului, îi dă epitrahilul, zicând: Vrednic este?, iar slujitorii cântă de trei ori: Vrednic este.** **Apoi îi dă, pe rând, brâul, felonul și Liturghierul, zicând pentru fiecare: Vrednic este?, iar stranele cântă de câte trei ori: Vrednic este.** **După aceasta hirotonitul sărută mâna arhiereului și plecându-se către popor – în față, în dreapta și în stânga – intră în sfântul altar prin ușile împărătești.** **Primește locul cel dintâi între preoți, în partea cea dinspre miazăzi a Sfintei Mese.** **Arhiereul, primind dicherotricherele, binecuvintează poporul, iar stranele intonează: Întru mulți ani, stăpâne!** **Diaconul rânduit, ieșind la locul obișnuit, zice ecteniile:** **Să plinim rugăciunile noastre Domnului și celelalte.** **După sfințirea Sfintelor, când urmează a se zice: Mai ales pentru Preasfânta... noul hirotonit vine în partea dinspre miazănoapte a Sfintei Mese și arhiereul îi dă pe disc sau burete Sfântul Trup al Domnului, zicând: Primește acest Odor și-L păstrează pe El până la a doua venire a Domnului nostru Iisus Hristos când are să-L ceară de la tine; cel hirotonit primește Sfântul Trup, sărutând mâna arhi-ereului, și se duce de stă la mijlocul dinspre răsărit al Sfintei Mese unde se roagă în taină, zicând: Doamne miluiește de 40 de ori; Miluiește-mă Dumnezeule... și alte rugăciuni.** **Înainte de a intona arhiereul: Sfintele Sfinților, cel hirotonit vine și dă arhiereului Sfântul Trup.** **La împărtășire, arhiereul împărtășește pe noul hirotonit înaintea celorlalți preoți.** **Preotul cel nou, la timpul cuvenit, zice Rugăciunea Amvonului.**

*

Iacob Goar, Εὐχολόγιον [Euchologion], *sive Rituale graecorum complectens ritus et ordines divinae...*, Paris, 1647, p. 274 [ediția a doua, Veneția, 1730, p. 227]:

Alius eorumdem Officialium Catalogus, & munera recensita ex altero ejusdem Allatij antiquissimo M.S. Expositio sanctæ & magnæ Ecclesiæ Officiorum juxta suum ordinem explicatorum.

Chorus dexter.	Chorus sinister.
Quinarius primus	Archipresbyter.
1. Magnus Oeconomus.	Secundus Presbyterorum.
2. Magnus Sacellarius.	Præses Ecclesiarum.
3. Magnus vasorum custos.	Visitator.
4. Chartophylax.	Catechista.

[68] Luat din: Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș. Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, pp. 83-86.

5. A Sacello. **Quinarius secundus.** **1. Protonotarius.** **2. Canstrensius.** **3. Referendarius.** **4. Logotheta.** **5. Memorialium scriba.** **Quinarius tertius.** **1. Defensorum primus.** **2. Sacer Suggestor.** **3. A genubus.** **4. A memoria.** **5. Doctor.**	**Circumcursator.** **Immersor.** **Duo defensores.** **Duo domestici.** **Duo populi Collectores.** **Duo Primicerii.** **Primus Cantor.** **Proximus.** **Deputatus.** **Vigiles.** **Cæremoniarum præfectus.** **Versor seu Annunciator.** **Decanus.** **Cubicularius.** **Magnus Archidiaconus, & secundus Diaconorum cum dignitatibus sanctæ Ecclesiæ non recensentur; sunt enim Solummodo officia.**

*

Rugăciunile de hirotonie a preotului după Iacob Goar, Paris, 1647

Iacob Goar, Εὐχολόγιον [Euchologion], ***sive Rituale graecorum complectens ritus et ordines divinae...*****, Paris, 1647, p. 292-294 [ediția a doua, Veneția, 1730, p. 242-243]:**

Ritus in ordinatione presbyteri seruandus

Et diacono exclamante. **Attendamus.** ***Confestim Pontifex dextram manum eius capiti impositam tenens, exclamat.***

Diuina gratia quæ semper infirma curat, & ea quæ desunt adimplet, promouet N. deuotissimum Diaconum in Presbyterum: oremus pro eo, vt veniat super eum sanctissimi Spiritus gratia.

Et qui sunt in Tribunali, ter, **Domine miserere*****, dicunt: & similiter Cantores. Iterum itaque consignans eum Pontifex, & manum impositam tenens, dicente Diacono.*** **Dominum precemur.**

Orationem istam secreto recitat.

Deus principio & sine carens, omni creatura antiquior, qui Presbyteri appelatione, dignos in gradu isto veritatis tuæ verbum sanctificare habitos decorasti: ipseomnium Domine, istum quem tibi a me promoueri complacuit, in conuersatione inculpata, & fide indeficiente, ingentem etiam hancgratiam sancti Spiritus recipere complaceat, & perfectum servum tuum in omnibus tibi placentem, concesso sibi, a præsciente tua virtute, magno hoc Sacerdotali honore digne conversaturum renuncia. Quia tua est potentia, & tuum est regnum, & virtus, & gloria; Patris, & Filii, & sancti Spiritus: nunc & semper. & in sæcula sæculorum.

Et post Exclamationem submissa voce, quæ tantum ab astantibus vt respondeant audiatur, Diaconica hæc primus Sacerdotum dicit.

In pace Dominum precemur.

Pro superna pace.

Pro Archiepiscopo nostro N. Sacerdotio, auxilio, perseuerantia, pace, valetudine, salute, & opere manum eius: Dominum precemur.

Vt clemens Deus noster purum & inculpatum ei Sacerdotium largiatur: Dominum precemur.

Pro seruo Dei N. nunc in Sacerdotem promoto, & pro salute eius: Dominum precemur.

Pro ciuitate hac.

Vt liberemur.

Succure, salua.

Sanctissimæ, illibatæ.

Pontifex vero manum impositam tenens precatur hoc pacto

Deus in virtute magnus, intellectu inuestigabilis, & mirabilis in consiliis super filios hominum: ipse Domine, etiam & istum quem tibi Presbyteri gradum subire complacuit, dono sancti tui Spiritus adimple, vt inculpare sancto tuo altari assistere dignus fiat regni tui Euangelium anunciare, veritatis tuæ verbum sanctificare, dona, & hostias spirituales tibi offerre, populumque tuum per lauacrú regenerationis innouare: vt & ipse in secundo magni Dei & Saluatoris nostri Jesu Christi Filij tui vnigeniti aduentu occurrens rectæ administrationis proprij nimirum sibi ordinis, in multitudine bonitatis tuæ, mercedem accipiat.

Quia benedictum, & glorificatum est venerandum, & magnificum nomen tuum.

***Et dicto,* Amen, *erigit illum, & posteriorem Stolæ partem, ad anterius dextrum latus reducit, dicens.* Dignus.**

***Deinde induens illum casula rursum exclamat*: Dignus.**

Et cantant illud idem, qui sunt in Tribunali, & Cantores. Atque ita Pontificem exosculatur, & Presbyteros: & digresus stat cum Presbyteris, legens suum Missale.

Et diaconus in solito loco stat, dicens:

Orationem nostram Domino compleamus.

***Cum vero sancta fuerint absoluta, & dicturus est:* Ita vt sumentibus fiant.**

***Accedit Ordinatus, & Pontifex sanctum panem ei tradit, dicens:* Accipe depositum istud, & custodi illud, vsque ad aduentum Domini nostri Iesu Christi, cum à te repetetur.**

***Accipiens ille manum Pontificis osculatur, & ad eum, quo prius stabat, locum digreditur: manibusque super sancta mensa positis, tacitus dicit:* Domine miserere.**

Et Miserere mei Deus.

***Cum vero dicturus est:* Sancta sanctis.**

Tunc Ordinatus panem sanctum restituit: & prior cæteris manu Pontificis communicat: & Orationem retro Ambonem dicendam, ipse pronunciat.

*

Rânduiala hirotoniei presbyterului, Isaac Habert o prezintă la p. 106-114 în ediția princeps, Paris, 1643 și cu aceeași paginație o găsim și în ediția a doua, Paris, 1676, p. 106-114: 'Αρχιερατικόν, [Archieratikon] *liber pontificalis ecclesiae Graecae, nunc primum ex regiis ms. euchologiis, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, notis ac observationibus antiquitatis ecclesiasticae plenissimis illustratus...*, de...

***

Ritul hirotoniei presbyterului în *Arhieraticonul* lui Isaac Fabert, Paris, 1643 și Paris, 1676, p. 106-114:

> **'Αρχιερατικόν, [Archieratikon] *liber pontificalis ecclesiae Graecae, nunc primum ex regiis ms. euchologiis, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpre-tatione, notis ac observationibus antiquitatis ecclesiasticae plenissimis illustratus...*, de...]**

După rânduiala hirotonirii presbyterului: Pars VIII. Ritvus ordinationis Presbyterorum (p. 106-114), urmează 13 Observationes, p. 115-156; Ad partem VIII Liturgiæ ordinum patriarchalis, de consecratione presbyteri observationes: observatio I–XIII.

Șirul acestor note, *notæ* sau observații făcute de Isaac Habert este continuat de:

1. Observationum variarum Appendix, p. 163–171;

2. Appendicis observationum, p. 172–178;

Textul rânduielii hirotoniei presbyterului este mai lung în *Arhieraticonul* lui Isaac Habert (p. Paris, 1643, 106–114), decât cel din *Euchologion-ul* lui Iacob Goar (Paris, 1647, p. 292-294), pentru că cel dintâi dă mai multe amănunte din cadrul Sfintei Liturghii de hirotonie. În plus, în cursul prezentării ritului de hirotonie, Isaac Habert face trimiteri la observațiile finale (1–13), privitoare la diferiții termeni, texte sau gesturi și mișcări liturgice. Aceste trimiteri se adresau teologilor și cititorilor occidentali – romano-catolici – care nu cunoșteau ritul bizantin, și toată semnificația lui teologică, canonică și simbolică a acestuia.

*

Există o compatibilitate a actualelor rugăciuni de hirotonie a presbyterului cu cele *ante Nicænum 325*, din spațiile sudic și nordic: Ierusalim și Antiohia?

[*Euchologion*, Barberini græcus 336, sec. VIII; 'Αρχιερατικόν, *liber pontificalis ecclesiae Graecae...,* de Isaac Habert, Paris, 1643 și 1676; Εὐχολόγιον, *sive Rituale graecorum...,* de I. Goar, Paris, 1647 și Veneția, 1730; *Arhieraticon*, București, 1993]

Wird aber ein Priester ordinirt, so hat dabei Alles in gleicher Weise wie bei einem Bischof zu geschehen, nur daß er sich nicht auf den Thron setzt. Auch soll dasselbe Gebet wie bei einem Bischof gesprochen werden mit Ausnahme des Namens Bischof. Der Bischof soll in allen Dingen dem Presbyter gleich sein, mit Ausnahme des Sitzes und der Ordination, weil ihm die Gewalt zu ordiniren nicht verliehen wird.[1]

1: Ein sehr schönes Gebet bei der Ordination eines Presbyters wird mitgetheilt Fabricius l. c. 259, 4.

Canonul 4 din *Canones Hippolyti* acordă preotului aceleași prerogative, pe care le are episcopul, cu excepția că nu este întronizat în scaunul arhieresc, că nu i se spune „episcop”, ci *presbyter* și că nu poate hirotoni. Chiar și rugăciunea de hirotonie a presbyterului, trebuie să fie aceeași, ca și la hirotonia episcopului, cu excepția că el nu poate hirotoni sau hirotesi. Preotului nu-i este dată prin hirotonie puterea de-a hirotoni, ci numai aceea de-a o primi pentru sine: Der Presbyter hat zwar das Vermögen es zu empfangen, er hat aber nicht die Macht es zu erteilen. Deswegen weiht er nicht den Klerus.[69] *Căci prezbiterul are doar puterea de a-L primi, nu are puterea de a-L da. De aceea nu hirotonește clerici.* [*Instrucțiunea* dinaintea hirotoniei diaconului, în *Tradiția Apostolică*, Roma, c. 200-235].[70]

S-ar părea că rugăciunile de hirotonie a presbyterului ar trebui să aibă legătură cu spațiul sudic, unde-și au originile, prin preoția Vechiului Testament.

1. Noi nu constatăm nici o legătură, dintre textul rugăciunii de hirotonie a presbyterului din *Tradiția Apostolică* a lui Ipolit, puternic ancorată în Vechiul Testament și actualele rugăciuni de hirotonie [Barberini, Goar, dar și de Arhieraticoanele, de la Paris 1643 și 1676, și cu cel, de la București, 1993].[71]

2. Nici la *Serapion* nu se poate constata o asemănare dintre textul de hirotonie a presbyterului, cu actualele rugăciuni de hirotonie [Barberini, Goar, dar și de Arhieraticoanele, de la Paris 1643 și 1676, și cu cel, de la București, 1993].[72]

3. Nici *Constituițiile Apostolice* nu trădează o asemănare a textului hirotoniei presbyterului, cu cu actualele rugăciuni de hirotonie [Barberini, Goar, dar și de Arhieraticoanele, de la Paris 1643 și 1676, și cu cel, de la București, 1993].[73]

4. O oarecare asemănare a rugăciunilor actuale de hirotonie a presbyiterului poate fi constatată cu aceea din *Testamentum Domini*.[74] După rugăciunea de hirotonie a presbyterului, din Testamentum Domini, urmează o *instrucțiune* pentru acesta „Datoriile prezbiterului”, cap. XXXI, care în versiunea arabă este și mai pregnantă, simțindu-se un ecou din lucrarea Canones Hippolyti:

[69] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., p. 211.
[70] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 576.
[71] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., pp. 226-232.
[72] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., pp. 232-240.
[73] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., pp. 240-245.
[74] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., pp. 245-247.

***Presbyterul trebuie să aibă în toate puterea episcopului, cu excepția de-a [putea, n.n.] hirotoni, de-a consacra sfintele lăcașuri și altare, motiv pentru care trebuie să și dispună de virtuțile, de care și episcopul dispune*:**[75]

***Der Presbzter soll in allem die Macht des Bischofs haben*, mit Ausnahme der Ordination und der Konsekration der heiligen Stätte und der Altäre, und deswegen soll der Presbyter dieselben Tugenden ausüben, die auch der Bischof üben soll.**

Rahmani, p. 75: [Hortetur, ut ægrotis, qui pauperes sunt, ab ecclesia subveniatur, ut qui misericordiam exercuerint, ut ingrediantur in gaudium Domini (2).]

Rahmani, p. 75, nota 2:

> **(2) Post hæc in versione copto-arab. Additur: „Sit presbytero potestas episcopi quoad omnia, excepta ordinatione locorum sanctorum et altaris, et hac de causa debet presbyter exercere opera virtutis quæ exercere debet et episcopus".**
>
> **Quæ quidem additio recentiorem prodit ætatem. Hæc additio partialiter habetur in *Canonibus ecclesiasticis* (cap. 3). Vidi supra in proleg. cap. IV.**[76]

Capitolul IV, din *Prolegomena* lui Rahmani, la lucrarea acestuia *Testamentum Domini...* are titlul: *Relatio quæ intercedit inter Testamentum et inter Canones ecclesiasticos, librum VIII Constitutionum Apostolicarum et Canones Hippoliyti*, p. XVIII-XLI.

Aceste interpolări și amplificări din versiunea copto-arabă în Testamentum Domini se îndepărtează de redactarea originală a textului, trădând epoca târzie în care a fost scris, finele secolului IV – începutul secolului al V-lea, când presbyterii erau deja delegați de episcopi să conducă comunitățile de creștini (parohiile, n.n.), în numele episcopului locului, să celebreze Sfintele Liturghii și să învețe poporul Lui Dumnezeu. Desigur, că acum trebuiau să desfășoare o activitate mult mai bogată și variată, în comparație cu primele secole, *ante Nicæum* 325, când erau doar membrii în Presbyterium, în calitate de *suită* și *sfătuitori* ai episcopului. În ciuda acestor derogări de drepturi și de obligații, a rămas până în vremea noastră o distanță mare între presbyter și episcop, care n-a putut fi niciodată depășită, scrie Mons. Dr. Octavian Bârlea.[77]

*

Sf Simeon Tesaloniceanul dedică hirotonirii preotului capitolele 177–186.

c. Hirotonia diaconului

[după prefacere, după ce arhiereul zice: și *să fie milele marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos cu voi cu toți.]*

Colaționează cu subcapitolul „Hirotonia diaconului", din: *Studiu introductiv, cu precădere asupra Sfântului Mister al Hirotoniei în epoca preniceană (325)*, supra.

CANONUL 2 apostolic (Hirotonia preotului și a diaconului)
Preotul să se hirotonească de către un episcop, la fel și diaconul și ceilalți clerici.

> **Concordanță: (26, 70 apostolic; 19 sin. I ec; 33 Trulan; 11 sin. VII Ec.; 6 Gangra; 24, 26, 30 Laodiceea; 51, 89 Vasile cel Mare).**

---

[75] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., p. 221. Cap. XXXI compară cu: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 807-809.**

[76] **Cap. XXXI, din *Testamentum Domini*, la: Patriarh Ignatius Ephræm II RAHMANI, *Testamentum Domini nostri Jesu Christi*, Moguntiæ [Mainz], 1899, p. 75, nota 2; trimitere la textul lui Rahmani face și: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 221 [pentru p. 71, 73, 75].**

[77] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., p. 222.**

Ἀποστολικοὶ Κανόνες
Ἱεροὶ Κανόνες τῶν Ἁγίων καὶ Πανσέπτων Ἀποστόλων,
Κανὼν Β΄
Πρεσβύτερος ὑπὸ ἑνὸς ἐπισκόπου χειροτονείσθω, καὶ διάκονος, καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί.[78]

[161-162] Euchologion, Barberini græcus 336, sec. VIII.[79]

[161] La hirotonia unui diacon.

După ce se face Sfânta Ofrandă și se deschid ușile, înainte ca diaconul să spună* „Pe toți sfinții”*, cel ce urmează să fie hirotonit e adus înaintea arhiepiscopului.

Și după ce a spus* „Dumnezeiescul har” *cel ce urmează să fie hirotonit își pleacă genunchii și arhiepiscopul făcând trei cruci pe capul lui și punând peste el mâna sa se roagă așa:

Doamne Dumnezeul nostru, Cel ce cu preștiința Ta trimiți darul Sfântului Tău Duh peste cei hotărâți de puterea Ta neurmată să se facă liturghisitori și să slujească preacuratelor Tale Taine, Însuți Stăpâne și pe acesta, pe care bine ai voit să-l faci să fie promovat de mine în liturghisirea diaconiei, păzește-l în toată cuviința [*1 Tim 2, 2; 3, 4*], având taina credinței într-o conștiință curată [*1 Tim 3, 9*]. Dăruiește-i și lui harul pe care l-ai dăruit lui Ștefan, întâiul Tău martir, pe care l-ai și chemat cel dintâi la lucrarea diaconiei Tale [*FA 6, 5*], și-l învrednicește după a Ta bună-plăcere să economisească treapta dăruită lui de a Ta bunătate, pentru că cei ce slujesc bine bună treaptă își agonisesc, și-l arată desăvârșit rob al Tău. Că a Ta este împărăția și puterea [și slava a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[162] Și unul din diaconi face rugăciunea [ectenia]:

În pace, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea care vine de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, pentru statornicia sfintelor lui Dumnezeu biserici și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.

Pentru arhiepiscopul nostru (*N*), pentru preoția, ajutorul, rămânerea, pacea și mântuirea lui și pentru lucrurile mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru (*N*) care acum este promovat diacon și pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca Iubitorul de oameni Dumnezeu să-i dăruiască diaconie neprihănită și nepătată, Domnului să ne rugăm.

Pentru preaevlaviosul și de Dumnezeu păzitul nostru împărat, Domnului să ne rugăm.

Și în timp ce se face această rugăciune [ectenie] de către diacon, arhiepiscopul, avându-și în chip asemănător mâna pe capul celui hirotonit, se roagă așa:

Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Cel ce cu nestricăciosul Tău grai ai dat lege apostolilor Tăi și l-ai proclamat întâiul pe cel ce împlinește lucrul slujitorului/diaconului, precum stă scris în Sfânta Ta Evanghelie: „Cel ce voiește să fie între voi întâiul să fie slujitorul vostru” [*Mc 9, 35*], Tu, Stăpâne al tuturor, și pe robul Tău acesta (*N*), pe care l-ai învrednicit să intre în liturghisirea slujitorului/diaconului, umple-l de toată credința, iubirea, puterea și sfințirea, prin venirea peste el a Sfântului și de viață făcătorului Tău Duh; căci nu prin punerea mâinilor mele peste el, ci prin trimiterea îndurărilor Tale celor multe [*Fc 50, 25*] se dă har celor vrednici ai Tăi. Pentru ca și acesta făcându-se afară de orice păcat să se înfățișeze Ție fără prihană în ziua cea înfricoșătoare a Judecății [*Mt 10, 15*] și să primească nemincinoasa răsplată a făgăduinței Tale. Că Tu ești Dumnezeul nostru, Dumnezeul milei și al mântuirii [, și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

---

[78] **Luat din: http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/regulations/00_apostolic.htm**
[79] **Text preluat după: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 982-984.**

Și după* „Amin” *ia celui hirotonit felonașul și pune pe el orarul și dându-i iubire [sărutare], îi dă sfânta ripidă și-l pune să apere cu ea Sfintele Daruri de pe dumnezeiasca Masă.

Și atunci diaconul stând în amvon spune:* „Pe toți sfinții pomenindu-i”, *și celelalte.

Iar după ce-l împărtășește pe cel hirotonit cu sfântul Trup și scumpul Sânge, arhiepiscopul îi dă Sfântul Potir, pe care ținându-l acesta îl dă celor ce vin la Sfântul Sânge.

Acestea au loc atunci când se face [Liturghia] desăvârșită, pentru că hirotonia diaconului și a diaconiței se poate face atât la Ofranda [euharistică] desăvârșită, cât și la cea a Darurilor mai înainte sfințite.

Iar când această hirotonie are loc la [Ofranda] Darurilor mai înainte sfințite, arhiereul intră și stă înaintea Sfintei Mese și stând de față cel ce urmează a fi hirotonit diacon, rostește cu glas mare* „Dumnezeiescul har” *și celelalte, făcându-l să îngenuncheze.

Și se fac toate după rânduiala mai sus-amintită până la concediere.

*

Rugăciunile de hirotonie a diaconului după Iacob Goar, Paris, 1647

Iacob Goar, Εὐχολόγιον [Euchologion],
***sive Rituale graecorum complectens ritus et ordines divinae...*,**
Paris, 1647, pp. 249-252 [ediția a doua, Veneția, 1730, pp. 208-209]:
Ritvs faciendvs in ordinatione Diaconi

Postquam alta voce Pontifex protulerit.* Et erunt misericordiæ magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, cum omnibus vobis. *Egressi duo Diaconi è sancto Tribunali, Diaconum Ordinandum in Solea stantem, assumunt.

Et in sanctum tribunal inducunt, ter sanctam mensam circumlustrantes, & canentes.* Sancti Martyres egregie decertantes. *Mox ordinandus ad Pontificem accedens: Ter ab eo in capite signatur.

Et cum zona discingi, & mantile ab eo tolli. Pontifex jubet. Deinde frontem, in sancta mensa Ordinandus applicat, dexterumque genu inflectit, & Archidiacono exclamante.* Attendamus. *Pontifex impositam Ordinandi capiti dexteram habens exclamat.

Diuina gratia quæ semper infirma curat, & ea quæ desunt, adimplet, promovet N. Piissimum Subdiaconum, in Diaconum: oremus pro eo, vt veniat super eum gratia sanctissimi Spiritus. *Et confestim dicitur*: Domine miserere, *ab eis qui sunt intus, & extra tribunal. Et Pontifex ter eius capite signato, & Diacono dicente*. Dominum precemur.

Pontifex impositam tenens dexteram, precatur hoc pacto.

Domine Deus noster, qui in præscientia tua, super destinatos ab imperscrutabili tua virtute, vt ministri fiã[n]t, & illibatis mysterris tuis deserviant, sancti tui Spiritus copiam effundis: ipse Domine, & hunc, quem tibi a me promoveri complacuit in Diaconi ministerium, in omni honestate fidei sacramentum in pura conscientia tenentem, conserva: gratiam vero Stephano Protomartyri tuo in opus ministerii huius à te primum vocato concessam largire, & gradum a bonitate tua sibi præstitum, secundum beneplacitum tuum, administrare præbe: recte namque ministrantes gradum sibi bonum acquirunt, & perfectum ostende servum tuum.

Quia tuum est regnum, & virtus, & gloria: Patris, & Filii, & Spiritus sancti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Responso,* Amen, *submissa voce, quæ tantum ab adstantibus Diaconis audiatur, ad dandum responsum, Diaconica hæc pronuncientur ab Archidiacono.

In pace Dominum precemur.
Pro superna pace.

Pro pace totius mundi. Pro Archiepisco[po] nostro, N. Sacerdotio, auxilio; perseuerentia, pace, valetudine, salute, & pro opere manuum eius: Dominum precemur.

Pro servo Dei N. Diacono nunc promoto, & salute eius, Dominum precemur.

Vt clemens Deus purum & inculpatum ei ministerium largiatur: Dominum precemur.
Pro vrbe hac, omni civitate, & regione.
Vt liberemur ab omni tribulatione, Succurre, salua &c. ***Et his dictis.***

Pontifex impositam tenens manum precatur hoc pacto.

Deus Saluator noster, qui incorrupta tua voce, ministerii legem, Apostolis tuis sanxisti, & Protomartyrem Stephanum, eiusmodi renunciasti, primumque teipsum Diaconi opus adimplentem prædicasti, sicut in Euangelio sancto tuo scriptum est: și quis vult in vobis prior fieri: esto minister vester. Ipse Domine, seruum tuum hunc, quem Diaconi ministerium subire voluisti, sancti & viuifici tui Spiritus aduentu, omni fide & charitate, & virtute, & sanctificatione adimple.

Non enim in manuum mearum impositione, sed in abundantium miserationum tuarum visitatione, gratia te dignis exhibetur: vt & hic, omni peccato alienus factus, inculpate, tibi astet, & sinceram promissionis tuæ mercedem reportet.

Tu enim es Deus noster, & tibi gloriam referimus, Patri, & Filio, & sancto Spiritui: nunc & semper, & in sæcula sæculorum.

Er dicto*, Amen, *Stolam Diaconicam hamero sinistro Ordinati circumponit, dicens.

Dignus. *Et promore canitur, ab iis qui sunt in Tribunali*, Dignus, *Et pariter à Cantoribus. Ter. Et deinde tradit illi Pontifex sanctum Flabellum, dicens simili modo*, Dignus. Et osculatur illum. Et eodem pacto Diaconi cuncti illum osculantur. Ille vero Flabello[1] accepto, è latere sacra mensæ, à dextra parte stat, & super sancta ventilat. Et alter Diaconus, extra Tribunal in loco solito, in quo Pacifica leguntur, stat, & dicit. Omnium sanctorum memoriam agentes, Adhuc & iterum in pace Dominum precemur. Et reliqua. Communionis vero tempore, prior aliis, sanctis mysteriis participat Ordinatus, & Diaconica suo loco pronunciat, videlicet. Recti communicantes. Hæque ita fiunt, quando missa integra celebratur. At quoniam etiam in Præsanctificatis fit, sciendum quod postquam Præsanctificata in sacra mensa deposita fuerint, priusquam Diaconus dicat. Compleamus orationem fol. 197 [166, la ediția a doua, 1730, n.n.][2] Offertur Ordinandus, & Ordinationis ritus, vt diximus, peragitur.

---

[1] Flabelo este *ripida*. Traducerea obișnuită ar fi „ventilator”.
[2] Officium de Mysteriis ante Consecratis sanctæ quadragesimæ.
***Cum benedixerit Sacerdos, & Psalmus proœmiacus per versus fuierit recitatus: post exclamationem, psalmos,* Ad Dominum *canimus.* [pp. 187-200, Paris, 1647; pp. 159-169, ediția a doua, Veneția, 1730]**

Urmează o altă versiune a ritului hirotoniei diaconului, colaționată după mai multe manuscrise:

In Ordinem fieri solitum in Diaconi Ordinatione Variæ Lectiones

[I. Goar, pp. 252-254, Paris, 1647; pp. 209-211, Veneția, 1730]

Sensu licet in pluribus conveniant, verbis tamenubique ferme M.S. Regia, Cryptoferratense, Besarionis, & Barberinum S. Marci discrepant, Regia itaque & Cryptof. sic legunt [pp. 252/209].

*

Rugăciunile de hirotonie a diaconului, după trei *arhieraticoane*:

1. Inochentie Micu-Klein, Roma, 1748, f. 4v–7r;
2. Grigorie Maior, Blaj, 1777, f. 13–17; [80]
3. București 1993, pp. 74–77;

După înconjurarea de trei ori a Sfintei Mese!

Inochentie Micu-Klein,	Grigorie Maior	București, 1993
[4v] După ce zice arhiereul vozglaș, adecă cu glas: Și să fie mila marelui Dumnezeu..., atuncea să iasă doi diiaconi din sfântul oltariu și să ia pre cel ce va să să hirotonească diiacon. Și închinându-l, îl duc în sfântul oltariu, și înconjurând sfântul preastol de trei ori, cântând: De aciia, mer[5r]gând la arhiereu, îi poruncește să să deșcingă și de-a dreapta îngenunchind, numai de piciorul cel drept, să-și razime fruntea de sfântul preastol. Iară arhiereul îi blagoslovește capul de 3 ori, zicând: În numele Tatălui † și al Fiiului † și al Duhului Sfânt † Amin. Iară diiaconul strigă: Вонмѣмъ, adecă Să luăm aminte. Și arhiereul, puindu-și mâna pe capul celuia ce va să să hirotonească și zice cu glas mare: Darul cel dumnezeiesc, carele totdeauna ceale neputincioasă tămăduiaște și ceale nedestoinice plineaște, aleage și rânduiaște pe (cutare), cucearnicul ipodiacon, întru diiacon; rugămu-ne pentru dânsul ca să vie spre dânsul darul preasfântului Tău Duh. Și îndată: Doamne miluiaște-ne de 3 ori să cânte din oltariu și de afară. Iară arhiereul, blagoslovindu-i pe cap de 3 ori, și diiaconul zice: Domnului să ne rugăm. Iară Arhiereul, puindu-și mâna pe cap, să să roage zicând: Doamne Dumnezeul nostru, cela ce cu vederea Ta cea din nainte, cu lucrarea Preasfântului Duh, ai trimis spre cei aleși din puterile Tale ceale negrăite slujitori să fie și să slujească preacuratele Tale taine, însuți, stăpâne, și pre acesta pre carele bine ai voit cu mâna de la mine a să pune în slujba diiaconiii, întru toată curățiia socoteaște-l având [5v] taina credinții întru curățiia științii, și-i dăruiaște lui darul	f. 13 După ce va zice arhiereul Vozglașeniia: și să fie mila marelui Dumnezeu și Mântuitoriului nostru Isus Hristos cu voi cu toți, Ieșind doi diiaconi din sfântul oltariu, iau pre cel ce va să se hirotonească diiacon, care stă supt treapte în dreptul dverii împărătești, și-l duc în sfântul oltariu, încongiurând sfântul prestol de trei ori. Și cântând: Sfinților mucenici carii bine v-ați nevoit. De-aici, mergând la arhiereu, îl blagoslovește de trei ori pe cap, și-i poruncește ca să se deșcingă și să ia ștergariul. Apoi, cel ce să hirotonește razmă fruntea sa de sfântul prestol și îngenunche cu genunchiul drept, iară arhidiiaconul strigă: „Să luom aminte”. Arhiereul, ținând mâna pe capul celui ce să hirotonește, zice cu glas mare: Darul cel dumnezeiesc, carele totdeauna ceale neputincioase tămăduiaște și ceale lipsite le plineaște (pe Cutarele) cucearnicul ipodiiacon, îl pune diiacon. Pentru aceaea, să ne rugăm pentru dânsul ca să vie preste dânsul darul preasfântului Duh. Și îndată, cei din oltariu și cei de afară zic de trei ori: Doamne miluiaște-ne. Iară arhiereul îl blagoslovește pe cap de 3 ori și diiaconul zice: Domnului să ne rugăm. Arhiereul, ținând mâna pe cap să roagă așa: Doamne, Dumnezeul nostru, Cela ce cu cea mai de nainte vedearea Ta, lucrarea a Preasfântului Tău Duh, preste cei aleși, trimiți din putearea ta cea neajunsă, ca să fie slujitori și să slujască Preacuratelor Taini. Însuți, Stăpâne, și pre acesta pre carele bine ai voit ca de la mine să se rădice în slujba diiaconei, întru toată cinstea îl păzeaște, f. 15 ca să aibă Taina credinții întru curată cunoștință, și-i dăruiaște lui darul carele l-ai dăruit lui Ștefan,	.... Arhidiaconul zice: Să luăm aminte! Arhiereul se roagă cu glas tare astfel: Dumnezeiescul Har, cel ce totdeauna pe cele neputincioase le vindecă și pe cele cu lipsă le împlinește, (rânduiește pe prea cucernicul ipodiacon (N) în diacon; să ne rugăm dar pentru acesta ca să vină peste el Harul întru tot Sfântului Duh. Apoi arhidiaconul zice: Domnului să ne rugăm. Slujitorii din sfântul altar, împreună cu stranele, cântă lin Doamne miluiește (de trei ori), iar arhiereul, binecuvântând pe cap de trei ori pe cel ce se hirotonește, și ținând mâna dreaptă pe capul lui, se roagă astfel: Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce cu a Ta mai nainte știință ai trimis darul Sfântului Tău Duh peste cei ce s-au rânduit de puterea Ta cea neurmată, a fi liturghisitori și a sluji preacuratelor Tale taine, Însuți Stăpâne și pe acesta, care bine ai voit a se rândui prin mine în slujirea diaconiei, păzește-l în toată sfințenia, având taina credinței în cuget curat. Dăruiește-i și lui harul pe care l-ai dăruit lui Ștefan, întâiul Tău mucenic, pe care l-ai și chemat cel dintâi la lucrarea diaconiei, și-l învrednicește pe dânsul, după a Ta bună plăcere, a iconomisi treapta cea dăruită lui de a Ta bunătate, pentru că cei ce bine slujesc, bună cinstire își agonisesc, și-l arată pe dânsul desăvârșit slujitor al Tău. Că a Ta este împărăția și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin. După rugăciune, arhidiaconul zice cu voce lină ectenia, iar ceilalți diaconi răspund: Doamne miluiește. Cu pace, Domnului să ne rugăm. Pentru pacea de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

[80] Textele din *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, le reproducem după cele din anexa lucrării: Florica-Elisabeta NUȚIU; Daniel PAȚULEA, *Arhieraticonul lui Grigorie Maior, Blaj 1777*, Editura University Press; Târgu Mureș, 2007, 217 p.; ISBN 978-973-7665-76-8.

cel bun carele ai dăruit lui Ștefan, întâiul Tău mucenic, pre carele l-ai chiemat mai nainte întru lucrul slujirii Tale, și-l spodobeaște pre dânsul îngăduinții Tale cei bune, să-l tocmești întru spița bunătății Tale ceaea ce i-ai dăruit lui, cum bine slujind, să să facă pre sine spiță bună și deplină, arată pre șerbul tău.

Cu glas:

Că a Ta easte împărățiia și putearea și slava, a Tatălui și a Fiiului și a Sfântului Duh, și acum și pururea și în veacii veacilor.

După Amin, zice archidiaconul cu glas lin, atâta cât să auză diiaconii carii sânt acolea și să răspunză, diiaconstvele aceastea (iară alții zic cu glas mare):

Cu pace Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea de sus...

Pentru pacea a toată lumea...

Pentru iubitoriul de Dumnezeu episcopul nostru (cutare), sfințirea, sprijinirea, trezvirea, sănătatea și pentru mântuirea lui, și pentru lucrul mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru robul lui Dumnezeu (cutare) care să pune acuma diiacon și pintru mântuirea lui Domnului să ne rugăm.

Ca iubitoriul de oameni, Dumnezeul Nostru, nespur-[6r]cată, neîntinată și nevinovată lui diiaconie să-i dăruiască, Domnului să ne rugăm.

Unii zic aici pintru Domn, iară alții zic nu să cade, una căce e pe urmă, alta că n-are altă (fiecare) mestecătură în hirotonie, fără numai arhiereul și hirotonitul.

Pentru ca să să izbăvească el și noi...

Pentru locul acesta și toate ținuturile, Domnului să ne rugăm,

Sprijineaște, mântuiaște, apără...

Pre preasfânta, curata, preablagoslovita, slăvita stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea...

Și aceastea zicând arhiereul, totdeauna țiind mâna pe capul lui, să roagă așa:

Dumnezeule, mântuitoriul nostru, cela ce cu glasul Tău cel neputred apostolii Tăi i-ai întărit cu slujirea legii, și pre Ștefan, întâiul mucenic, pre unul ca acela l-ai arătat și mai nainte de aceastea au propoveduit slujirea lucrului, precum easte scris întru Sfânta Evangheliia Ta: „Cela ce va vrea întru voi să fie mai întâi, ca să fie voao slugă”, Tu, stăpânul tuturora, și acesta robul Tău, pre carele l-ai spodobit să între întru slujba slujbiei, umple toată credința și drago[6v]stea și puterile sfinții cu venirea preasfântului și de viiață făcătoriului Tău Duh, că nu întru punerea mânilor meale, ci întru cercetarea îndurărilor Tale celor bogaîntâiul Tău mucenic, pre carele l-ai și chemat mai întâiu în lucrul slujbei Tale, și-l învredniceaște pre dânsul, ca după bună plăcerea Ta, să slujească în treapta care din bunătatea Ta i s-a dăruit, pentru că, carii bine slujesc, treaptă bună își dobândesc, și-l arată pre robul Tău desăvârșit. Că a Ta easte împărățiia și putearea și mărirea, a Tatălui și a Fiiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în veacii veacilor.

Și după Amin, zice arhidiiaconul aceastea ale diiaconului, atâta cât să auză numai diiaconii carii sânt de față ca să răspunză:

Cu pace, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea de sus.

Pentru pacea a toată lumea.

Pentru Arhiepiscopul nostru (Cutarele), sfințirea, apărarea, petreacerea, pacea, sănătatea, mântuirea lui și pentru lucrul mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru robul lui Dumnezeu (Cutarele) care să râdică acum diiacon, și mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni Dumnezeul nostru, curată și nevinovată, lui diiaconia să-i dăruiască, Domnului șă ne rugăm.

Pentru orașul acesta, toate orașăle.

Pentru ca să ne izbăvim de toată nevoia.

Apără, mântuiaște.

Și după ce s-au zis aceastea, arhiereul, țiind mâna pre capul lui, să roagă așa:

Dumnezeule, Mântuitoriul nostru, Cela ce cu glasul Tău cel nestricăcios, legea slujirii apostolilor Tăi ai rânduit, și pre Ștefan, întâiul mucenic, unul ca acela l-ai arătat, și mai nainte pre Tine, Însuți, slujbei diiaconiei plinitoriu Te-ai propoveduit, precum easte scris în Sfânta Ta Evanghelie, „Cela ce va vrea între voi să fie mai întâiu, să fie voauo slugă”, Tu, Stăpâne al tuturor, și pe robul Tău acesta, pre carele l-ai învrednicit ca să între întru slujba diiaconiii, umple-l cu toată credința și dragostea, și putearea, și sfințenia, cu venirea Preasfântului și de viiață

f. 17

făcătoriului Tău Duh, că nu întru punerea mâinilor meale, ci întru cercetarea îndurărilor Tale celor bogate, darul celor ce sânt vreadnici să dă. Ca și acesta fiind înstreinat de tot păcatul, în zioa cea înfricoșată a judecății Tale, nevinovat înaintea Ta să stea și să ia plata cea adevărată a făgăduinții Tale, că Tu ești Dumnezeul nostru și Ție mărire Îți înălțăm, Tatălui și

Pentru pacea a toată lumea, pentru bună starea sfintelor lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tutuor, Domnului să ne rugăm.

Pentru Arhiepiscopul (sau Episcopul) nostru (N), pentru arhieria, apărarea, îndelunga petrecere, pacea, sănătatea și mântuirea lui, și pentru lucrul mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru robul lui Dumnezeu (N), care acum se prohirisește diacon și pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni Dumnezeu să-i dăruiască lui diaconie curată și neprihănită, Domnului să ne rugăm.

Pentru orașul acesta, țara aceasta, pentru toate orașele și satele, și pentru cei ce cu credință locuiesc într-însele, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să ne izbăvim noi din tot necazul, mânia, primejdia și nevoia, Domnului să ne rugăm.

Apără, mântuiește, miluiește și ne păzește pe noi Dumnezeule cu harul Tău.

Pe preasfânta, curata, preabinecuvântata, mărita stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioara Maria, cu toți sfinții pomenindu-o.

Pe noi înșine și unii pe alții, și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

Strana: Ție Doamne.

În acest timp, arhiereul având mâna dreaptă pusă pe capul celui ce se hirotonește, se roagă încet astfel:

Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Cela ce cu nestricăciosul Tău grai ai dat Apostolilor Tăi legea diaconiei, și pe întâiul mucenic Ștefan l-ai arătat a fi unul dintre ei, și pe dânsul întâi l-ai chemat a împlini slujba diaconiei, precum este scris în Sfânta Ta Evaghelie: „Cel ce voiește să fie întâi între voi, să fie vouă slugă”. Tu, Stăpâne al tuturor, și pe robul Tău acesta (N), pe care l-ai învrednicit a intra în slujba diaconiei, umple-l de toată credința, dragostea, puterea și sfințenia, prin venirea Sfântului și de viață Făcătorului Tău Duh asupra lui; căci nu prin punerea mâinilor mele peste dânsul, ci prin trimiterea îndurărilor Tale celor multe se dă celor vrednici ai Tăi harul; pentru ca și acesta în afară de orice păcat să se înfățișeze Ție curat în ziua cea înfricoșătoare a Judecății Tale și să primească nemincinoasa răsplată a făgăduinței Tale. Că tu ești Dumnezeul Nostru și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

te, a darului celui ce să dă destoinicilor Tăi, cum și acesta fiind fără de tot păcatul, în zi[u]a cea înfricoșată a Ta nevinovat să stea înaintea Ta și să ia plata făgăduinții Tale cei netăgăduite. Cu glas: Că tu ești Dumnezeul Nostru și Ție slavă trimitem, Tatălui și Fiului și Duhului Sfânt, acum și pururea... Și după Amin, pune orariul celui ce-ai hirotonit pre umărul stâng zicând: Axios! Iară cei ce sânt în oltariu cântă: Axios!, de trei ori. Așișderea și narucavițele: Axios! De aciia îl sărută toți diiaconii. El, luând răpida, să stea de-o parte a sfântului preastol, den a dreapta, și apărând Sfintele. Iară alt diiacon mearge și stând la locul cel obicinuit, zice: Pre toți sfinții pomenindu-i... iproci. De aciia, la vreamea dumnezeieștii Pricištanii, să priceștuiaște întâi el, mai nainte de alții diiaconi, și zice diiaconstvele la locul lor, adecă: Просmɴ прїимшε... Și aceastea să fac când e Litur-[7r]ghiia desăvârșită. Iară așa să face și la Preajdesfeștenena. Știre facem că după ce pui Preajdesfeștena pre sfântul prestol, mai nainte de ce zice diiaconul: Исполɴɴ..., adecă: Să plinim rugăciunile noastre Domnului, atuncia să aduce cela ce va să să hirotonească și să face rândul hirotoniii după cum am zis. Iară la un Molitvelnic sârbesc am aflat cum nu să cade a face diiacon la Liturghiia Preajdesdesvestenaia. Iară tu vi-i face cum vrei vrea.[81] Конец	Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în veacii veacilor. Și după Amin, pune orariul celui ce e hirotonit pe umărul stâng zicând: Axios. Și să cântă după obiceaiu, de trei ori: Axios de la cei ce sânt în oltariu și de trei ori de la cântăreți. Apoi îi dă lui arhiereul sfânta ripidă zicând așișderea: Axios. Și sărută pre el toți diiaconii, iară el luund ripida, stă de o laturi a sfântului prestol, despre partea dreaptă și apără deasupra sfintelor, și alt diiacon stă afară de oltariu în locul obicinuit și zice: Pre toți sfinții pomenindu-i, iară și iară, cu pace, Domnului să ne rugăm. Și cealealalte. În vreamea Priceștaniii, cel hirotonit mai întâiu deât alții dumnezeieștilor Taini, să împărtășaște și zice ceale diiaconești la locul lor, adecă: Drepți priimind. Și aceastea să fac când să slujaște Liturghia desăvârșit, iară fiindcă să face și la Prejdesfeștena. Cuvine-să a ști că după ce s-au pus înainte Sfintele pre sfântul prestol, mai nainte de ce zice diiaconul: Să plinim rugăciunile, să aduce cela ce va să se hirotonească și să face rândul hirotoniei după cum s-au zis.	După rugăciunea aceasta, arhiereul ridică pe cel hirotonit și, luându-l de mână, îl duce pe solee între ușile împărătești; prezentându-l poporului, îi dă orarul, zicând: Vrednic este? El sărută orarul și mâna arhiereului, iar slujitorii cântă de trei ori: Vrednic este. Pe urmă arhiereul îi dă mânecuțele, zicând: Vrednic este?, iar strana dreaptă cântă de trei ori: Vrednic este; apoi i se dă hirotonitului, de către arhiereu, procovățul, zicând iarăși: Vrednic este?, și răspunde strana stângă, după care cel hirotonit se pleacă spre popor în față, în dreapta și în stânga și se retrage în sfântul altar pe ușa diaconească de miază-zi. Arhiereul primește de la diaconi dicherotricherele și binecuvintează poporul, iar stranele cântă: Întru mulți ani, stăpâne. Diaconul rânduit merge în mijlocul bisericii și zice ecteniile: Pe toți sfinții pomenindu-i... La împărtășanie, noul hirotonit premerge celorlalți diaconi. La timpul cuvenit, noul hirotonit zice ectenia: Drepți primind dumnezeieștile, sfintele... Această rânduială de hirotonire se face când se oficiază Liturghia Sf. Ioan Hrisostomul și a lui Vasile cel Mare. Dar hirotonia de diacon se face și la Liturghia cea mai înainte sfințită; atunci, ipodiaconul ce urmează a se hirotoni, se aduce arhiereului după ce Sfintele Taine au fost aduse pe Sfânta Masă și înainte de a zice diaconul ecteniile: Să plinim rugăciunea noastră cea de seară... se continuă cum s-a arătat mai sus.

Rânduiala hirotoniei diaconului, Isaac Habert o prezintă la pp. 179-182, în ediția princeps, Paris, 1643 și cu aceeași paginație o găsim și în ediția a doua, Paris, 1676, pp. 179-182: 'Αρχιερατικόν, [Archieratikon] *liber pontificalis ecclesiae Graecae, nunc primum ex regiis ms. euchologiis, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, notis ac observationibus antiquitatis ecclesiasticae plenissimis illustratus...,* de...

*

Sf. Simeon Tesaloniceanul dedică hirotonirii diaconului capitolele 165–176.[82]

*

---

[81] Luat din: Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș. Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, pp. 80-82.
[82] Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*, Op. cit., pp. 191-199.

Există o compatibilitate a actualelor rugăciuni de hirotonie a diaconului cu cele *ante Nicænum 325*, din spațiile sudic și nordic: Ierusalim și Antiohia?

[*Euchologion*, Barberini græcus 336, sec. VIII; 'Αρχιερατικόν, *liber pontificalis ecclesiae Graecae...*, de Isaac Habert, Paris, 1643 și 1676; Εὐχολόγιον, *sive Rituale graecorum...*, de I. Goar, Paris, 1647 și Veneția, 1730; *Arhieraticon*, București, 1993]

După părerea noastră, cele mai frumoase și expresive texte de rugăciuni de hirotonie, pentru toate cele trei treptel ale Preoției nu se găsesc în arhieraticoanele noastre actuale, nici în restul lucrărilor vechi *ante Nicæum* 325, ci în *Testamentum Domini* [Antiohia sau Siria, finele sec. IV, încep. sec. V]. Poate la o viitoare revizuire și reeditare a *Arhieraticonului* se va ține cont de această realitate și vor fi incluse aceste texte – cel puțin facultativ – în canonul rânduielilor de hirotonie a arhiereului, presbyterului și diaconului.

> **Biserica Latină [Romano-Catolică] a îndrăznit un prim pas în această direcție, prin înlocuirea în *Pontificale Romanum* a vechiului rit tridentin de hirotonire [=consacrare] a episcopului, cu textele din *Traditio Apostolica*, a Sf. Hippolyt [Ipolit] Romanul, prelucrate și adaptate la noile situații și evoluții actuale a problemelor de liturgică, de drept canonic, precum și de perceptibilitate și de capacitatea de înțelegere a teologiei sacramentale.**
>
> **Și Anaphoraua, Ἀναφορά sau Marea Rugăciune Euharistică, [Prex eucharistica, Canon missae (lat.)] a Sf. Ipolit a fost reactivată de Vaticanum II, devenind Canonul 2, din actualul *Missale Romanum* [1969]. Anaphoraua Sf. Ipolit, sub numele de *Anaphoraua Sfinților Apostoli*, este de secole în uzul liturgic al *Bisericii Etiopiei*. Această Rugăciune Euharistică a fost adoptată și de Biserica Veche Catolică, din Elveția, numită acolo *Biserica Creștină Catolică a Elveției*, *Christkatholische Kirche der Schweiz*, răspândită mai ales în cantoanele de limbă germană, Deutschschweiz.**

Chiar dacă nu textual, rugăciunile actuale de hirotonie a diaconului au preluat din *Constituțiile Apostolice* [Antiohia, c. 380], motivul orientat după modelul Diaconului Ștephanus, primul martir și următor sau imitator al Mântuitorului Iisus Hristos. Se folosește invocarea Dumnezeu *Atotputernicul* [sau Atoateținitorul] – *nu Dumnezeu Creatorul sau Tată*, care este rugat de episcopul hirotonitor, să reverse asupra viitorului diacon Duhul Său de tărie și de putere, așa cum l-a revărsat și asupra Diaconului Ștephanus: „... auzi rugăciunea noastră, Doamne, și pleacă-Ți urechea [*Ps 142, 1*] și luminează fața Ta peste robul Tău [*Ps 30, 17*] acesta pus înainte spre diaconie, și umple-l pe el de Duh și putere, așa cum l-ai umplut pe Ștefan întâiul martir [*FA 6, 8*] și imitatorul pătimirilor Hristosului Tău[*1 Ptr 5, 1*]..."[83] Are loc astfel o schimbare de orientare a modelul este mutat de la Iisus Hristos, asupra lui Ștephanus.

În schimb, în rugăciunea de hirotonie a diaconului, din *Euchologion*-ul lui Serapion de Thmuis † c. 362, din spațiul sudic, avem o altă *iconografie* sau imagine, pentru că aici sunt menționați toți cei *șapte diaconi*: „Care prin Unul-Născut al Tău ai ales cei șapte diaconi și le-ai dăruit Duh Sfânt, așază-l și pe acesta (N) diacon al Bisericii catolice....".[84]

Actualele două rugăciuni de hirotonie a diaconului, din *Arhieraticon* fac ambele referire la Diaconul Ștefanus, *întâiul mucenic*, la care episcopul hirotonitor îl raportează pe diaconul, care urmează să fie hirotonit: „Dăruiește-i și lui harul pe care l-ai dăruit lui Ștefan, întâiul Tău mucenic, pe care l-ai și chemat cel dintâi la lucrarea diaconiei...." [prima rugăciune de hirotonie a diaconului, *Arhieraticon*, Buc., 1993, p. 74];

„Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Cela ce cu nestricăciosul Tău grai ai dat Apostolilor Tăi legea diaconiei, și pe întâiul mucenic Ștefan l-ai arătat a fi unul dintre ei...." [a doua rugăciune de hirotonie a diaconului, *Arhieraticon*, Buc., 1993, p. 76];

**[83] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 756;
Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., p. 272.**

**[84] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 875;
Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., pp. 273 și 268 și 272.**

Rugăciunea de hirotonie a diaconului, din *Canones Hipolyti* [interpolate și acestea în sec. IV sau chiar la începutul sec. V, încadrate în spațiul sudic], face referire nu numai la Ștefanus, ci la toți cei șapte diaconi:[85]

„*O Gott, Vater unseres Herrn Jesus Christus*,
wir flehen dich an,
***gieße Deinen Heiligen Geist* über N. aus;**
rechne ihn unter die, welche
WIE STEPHANUS UND SEINE GENOSSEN
dir nach deinem ganzen Willen dienen;
EFÜLLE IHN MIT KRAFT UND WEISHEIT,
WIE DEN STEPHANUS;"

În *rugăciunea* aceasta de hirotonie se cere – se dorește – ca diaconul să devină un bun *catehet* și *exorcist*, pentru pregătirea candidaților la botez și pentru munca pastorală cu cei deja botezați. În schimb, *instrucțiunea* de la hirotonia diaconului îi cere acestuia să fie un om al operelor *caritative*, pentru activitatea pe care trebuia să o desfășoare printre cei săraci, bolnavi, în slujba văduvelor și orfanilor etc. Această deosebire de conținut trădează faptul că cele două texte – rugăciunea și instrucțiunea – au fost redactate în etape diferite și de către persoane diferite.[86]

♔

d. Hirotonia diaconiței

[după prefacere, după ce arhiereul zice: și *să fie milele marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos cu voi cu toți.]*

De existența diaconițelor οἱ διακόνισσες [ἡ διακόνισσα] aflăm în Epistola Sf. Apostol Paul, către *Romani* 16, 1-2, *diaconița Febe*, Φοίβη: vezi supra, *Diaconițele*, ein subcapitol din: *Studiu introductiv, cu precădere asupra Sfântului Mister al Hirotoniei în epoca preniceeană (325)*.[87]

Biserica a avut nu numai diaconițe ci și femei cu darul profeției și chiar o *Apostoliță*, pe Sfânta Iunia (sau Iunias), Ιουνια, soția Sf. *Apostol* Andronic, pe care Apostolul Neamurilor o numește metaforic „prima între cei 70 de Ucenici" [Apostoli]: Îmbrăţişaţi-i pe Andronic și pe Iunia[s], cei de un neam cu mine și fraţii mei de temniţă, care sunt vestiţi între apostoli și care înaintea mea au fost întru Hristos. (Romani 16, 7).

Mai târziu, cei care negau ori doreau să minimalizeze rolul femeilor în Biserică au rebotezt-o *Iunias*, pentru a dovedi că ar fi fost bărbat. Însă Sf. Ioan Gură de Aur îi aduce cel mai frumos elogiu în comentariul său la Epistola către Romani.[88]

---

[85] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., p. 274.

[86] Ibidem, p. 275.

[87] Diaconițele au apărut, au activat și s-au dezvoltat în spațiul nordic antiohiano-sirian, reușind să răzbească împotriva mentalității nefavorabile, din spațiul sudic, ierusalimiteano-palestinian, menținându-se până spre sfârșitul primului mileniu creștin.
Pentru tema «Διακόνισσες, Χειροτονία των Γυναικών και Ορθόδοξη Θεολογία», vezi:
Η «χειροτονία» ή «χειροθεσία» των Διακονισσών, de Ευαγγέλου Θεοδώρου, Αθήνα 1954, σελ. 93-98 în ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ „ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ", în http://www.apostoliki-iakonia.gr/gr_main/ catehism/ theologia_zoi/themata.asp?contents=ecclesia_kosmos/ contents_texts.asp&main=EK_texts&file=1.htm
Ευάγγελος Θεοδώρου, «Ο θεσμός των διακονισσών και η χειροτονία των γυναικών», în ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ ΔΡΩΜΕΝΑ, Καταχωρήθηκε στις 13 Μαρτίου 2014 από τον/την Moschos Gkoutzioudis;Μόσχος Γκου-τζιούδης.

[88] *Bibliothek der Kirchenväter*, Fribourg, Chrysostomus († 407) – *Kommentar zum Briefe des hl. Paulus an die Römer* (In epistula ad Romanos commentarius), 32. HOMILIE. *Kap. XVI, V. 5—16.*
„Die schon vor mir in Christus gewesen sind."

CANONUL 15, Sinodul IV Ecumenic, Chalcedon, 451 (*Facerea diaconițelor*)[89]

Femeia înainte de 40 de ani să nu se sfinţească (*hiroteseească, consacre*) întru diaconiţă, dar şi aceasta (*să se facă*) după o ispitire cu luare-aminte (*cercetare canonică temeinică*). Iar dacă primind hirotesia și rămânând un timp oarecare în slujbă, se dă pe sine căsătoriei, batjocorind harul lui Dumnezeu, una ca aceasta să fie dată anatemei, împreună cu acela ce s-a legat cu ea.

Concordanță: (Can. 19 Sin. I Ec; 14, 40 Trulan; 44 Vasile cel Mare).

Diaconițele trebuiau să trăiască în castitate și cu ocazia hirotoniei trebuiau să depună și acest vot.[90]

Κανὼν ΙΕ΄

Διάκονον μὴ χειροτονεῖσθαι γυναῖκα πρὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα, καὶ ταύτην μετ᾽ ἀκριβοῦς δοκιμασίας. Εἰ δέ γε δεξαμένη τὴν χειροθεσίαν, καὶ χρόνον τινὰ παραμείνασα τῇ λειτουργίᾳ, ἑαυτὴν ἐπιδῷ γάμῳ, ὑβρίσασα τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ἡ τοιαύτη ἀναθεματιζέσθω μετὰ τοῦ αὐτῇ συναφθέντος.[91]

CANONUL 44 Vasile cel Mare † 379 (*Osânda diaconiței pentru desfrâu*)[92]

Diaconiţa care a desfrânat împreună cu păgân nu este primită în comuniune, iar Ia Sfânta Jertfă se va primi în al şaptelea an, fireşte, de va vieţui în curăţie. Iar păgânul, apropiindu-se iar de sacrilegiu după ce a primit credinţa, este ca unul care se întoarce la vomitătură. Aşadar, noi nu mai lăsăm ca trupul diaconesei, sfinţit fiind, să fie în întrebuinţare trupească.

Concordanță: (25 Ap.; 15 Sin. IV Ec; 4, 16, 21, 40 Trulan 27 Cartg; 32, 51, 70 Vasile cel Mare).

Κανὼν μδ΄ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Περὶ τῆς συμπορνευσάσης ἕλληνι διακόνου.

Ἡ διάκονος, ἡ τῷ ἕλληνι συμπορνεύσασα, οὐ δεκτή ἐστιν εἰς κοινωνίαν, εἰς δὲ τὴν προσφορὰν δεχθήσεται τῷ ἑβδόμῳ ἔτει, δηλονότι ἐν ἁγνείᾳ ζῶσα. Ὁ δὲ μετὰ τὴν πίστιν ἕλλην, πάλιν τῇ ἱεροσυλίᾳ προσιών, ἐπὶ τὸν ἔμετον ὑποστρέφει. Ἡμεῖς οὖν τῆς διακόνου τὸ σῶμα, ὡς καθιερωμένον, οὐκ ἔτι ἐπιτρέπομεν ἐν χρήσει εἶναι σαρκικῇ.[93]

*

[163-164] Euchologion, Barberini græcus 336, sec. VIII.[94]

[163] Rugăciune la hirotonia unei diaconițe.

După ce s-a făcut Sfânta Ofrandă [Anafora] și s-au deschis ușile, înainte ca diaconul să spună* „Pe toți sfinții”, *cea care urmează să fie hirotonită e adusă înaintea arhiereului și acesta rostind cu glas mare* „Dumnezeiescul har” *și aceasta plecându-și capul, își pune mâna pe capul ei și făcând trei cruci se roagă acestea:

Auch darin liegt ein sehr großes Lob, voraus gewesen und vor andern gekommen zu sein. Betrachte da die heilige Seele, wie sie frei war von Ruhmsucht! Trotz seines hohen Ansehens stellt er doch andere über sich; er verbirgt es nicht, daß er später gekommen war als sie, und schämt sich nicht, dies zu bekennen. Was wundert dich das, daß er sich dessen nicht schämt, da er doch keinen Anstand nimmt, sein früheres Leben an die große Glocke zu hängen, indem er sich selbst „einen Gotteslästerer und Verfolger” nennt. Da er keinen andern Grund findet, sie (den Andronikus und die Junias) über sich zu stellen, so sucht er ihn darin, daß er nach ihnen zum Glauben gekommen sei, und findet darin einen Grund, ihnen Lob zu spenden, indem er sagt: „die schon vor mir in Christus gewesen sind”.

Sf. Andronic, era supranumit în haghiografie *Andronic de Panonia*, împreună cu soția lui Sf. Iunia, fiind considerați primii între cei 70 de Ucenici sau *Apostoli* și erau rudele Apostolului Neamurilor.

Vezi și icoana foarte cunoscută: *Andronic, Atanasie* [Mitropolit] *de Cristianoupolis și Sfânta Iunia*, scaun vlădicesc situat în sud-vestul Peloponezului, Grecia.

89 Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Op. cit., p. 86.

90 Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Op. cit., p. 87.

91 Κανόνες τῆς ἐν Χαλκηδόνι Ἁγίας καὶ Οἰκουμενικῆς Δ΄ Συνόδου. Συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων. Μαρκιανοῦ ἐν Χαλκηδόνι (451 μ.Χ.).
Luat din: http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/regulations/04_en_xalkhdoni.htm

92 Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Op. cit., p. 372.

93 Luat din: Ἱεροὶ Κανόνες ὑπὸ Ἁγίων Πατέρων (Σύνοδοι, Διατάξεις, Ἐρωτήσεις-Ἀποκρίσεις, Ἐπιστολαί)
http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/regulations/various_regulations.htm

94 Text preluat după: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 984-985.

Dumnezeule Cel Sfânt și Atotputernic, Care prin nașterea după trup din Fecioară a Unuia-Născut Fiul Tău și Dumnezeul nostru ai sfințit partea femeiască și ai dăruit harul și venirea Sfântului Duh nu numai bărbaților, dar și femeilor, Însuți și acum, Stăpâne, privește peste roaba Ta aceasta și cheam-o la lucrul slujirii/diaconiei Tale, și trimite-i ei dăruirea bogată a Sfântului Tău Duh păzind-o în credință ortodoxă, după bună-plăcerea Ta împlinind totdeauna această liturghie a ei. Că Ție se cuvine toată slava, cinstea [și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[164] Și după* „Amin” *unul din diaconi face rugăciunea [ectenia] așa:

În pace, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea care vine de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, pentru statornicia sfintelor lui Dumnezeu biserici și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.

Pentru arhiepiscopul nostru (*N*), pentru preoția, ajutorul, rămânerea, pacea și mântuirea lui și pentru lucrurile mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru (*N*) care acum este promovată diaconiță și pentru mântuirea ei, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca Iubitorul de oameni Dumnezeu să-i dăruiască slujire/diaconie neprihănită și nepătată, Domnului să ne rugăm.

Pentru preaevlaviosul și de Dumnezeu păzitul nostru împărat, Domnului să ne rugăm.

Și în timp ce se face această rugăciune de către diacon, arhiepiscopul, avându-și în chip asemănător mâna pe capul celei hirotonite, se roagă așa:

Stăpâne Doamne, Care n-ai respins nici femeile care se închinau pe ele însele și doreau să liturghisească, întru cât le este cuvenit, sfintelor Tale case, ci le-ai primit și pe ele în cinul liturghisitorilor, dăruiește harul Sfântului Tău Duh și roabei Tale aceasta care dorește să se închine pe ea însăși Ție și să plinească/umple nevoia slujirii/diaconiei, cum ai dat harul slujirii/diaconiei Tale lui Febe [*Rm 16, 1*], pe care ai chemat-o la lucrul liturghiei. Dă-i ei Dumnezeule, să stăruie neosândită în sfintele Tale lăcașuri, să se îngrijească de viețuirea ei, mai ales de cumințenie, și arat-o desăvârșită roabă a Ta, ca stând și ea înaintea tribunalului Tău, să primească răsplata vrednică de viețuirea ei bună. Cu mila și cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiul Tău, cu care [ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

***Și după* „Amin” *îi pune pe gât sub maforion* [*văl* (=năframă, n.n.)] *orarul diaconesc cu cele două capete în față* [cum este rânduiala la diaconi, în timpul Sfintei Liturghii, după rostirea Rugăciunii Domnești și ca la hipodiaconi, n.n.].**

***Și atunci diaconul stând în amvon spune:* „Pe toți sfinții pomenindu-i”, și *celelalte*.**

Și după ce ea se împărtășește cu sfântul Trup și scumpul Sânge, arhiepiscopul îi dă Sfântul Potir, pe care primindu-l îl depune pe Sfânta Masă.

*

Rugăciunile de hirotonie a diaconiței după Iacob Goar, Paris, 1647

Iacob Goar, Εὐχολόγιον [Euchologion],
***sive Rituale graecorum complectens ritus et ordines divinae...*,**
Paris, 1647, pp. 262-264 [ediția a doua, Veneția, 1730, pp. 218-219]:

Oratio in Diaconissæ ordinatione
Εὐχὴ ἐπί χειροτονίᾳ διακονίσσης

Postquam sacrà peracta oblatione sancti Tribunalis apertæ fuerint fores: antequam dicat Diaconus.* Omnium sanctorum. *Diaconissa ordinanda Pontifici præsentatur: qui exclamat*: Divina gratia &c. *ipsaque caput inclinante, super caput eius Pontifex manum imponit: tribusque crucibus effictis, hoc modo precatur.

Deus sanctus omnipotens, qui per unigeniti Filii tui Dei nostri nativitatem ex Virgine, fœminam sanctificasti, & non hominibus solum, sed & mulieribus Spiritus tui gratiam, & adventum largitus es: ipse & nunc Domine, super famulam hanc tuam respice, & in ministerii tui opus illam advoca, & copiosum Spiritus tui sancti donum in eam mitte: eamque iuxta beneplacitum tuum ministerium suum iugiter implentem, in ortodoxâ fide, & inculpata conversatione, conserva. Quia conuenit tibi omnis gloria, honor, & adoratio: Patri, & Filio, & sancto Spiritui: nunc & semper, & sæcula sæculorum. Amen.

Et responso,* Amen: *unus Diaconorum peccatur hoc pacto.

In pace Dominum precemur.
Pro superna pace & bono statu totius universi: Dominum precemur.
Pro pace totius orbis: Dominum precemur.
Pro Archiepiscopo nostro N. Sacerdotio, opitulatione, perseuerantia, pace, sanitate, salute eius, & pro opere manuum illius: Dominum precemur.
Pro N. Diaconissa, nunc Ordinata, & pro salute eius: Dominum precemur.
Vt clementissimus Deus, immaculatum ei ministerium largiatur: Dominum precemur.
Pro pientissimo, & Deo amabilii Imperatore nostro N. &c.
Vt liberemur.
Suscipe, salua.

Et dum a Diacono fit hæc oratio, habens pariter Pontifex manum super Ordinatæ caput impositum, precatur hoc pacto.

Dominator Domine, qui neque fœminas seipsas consecrantes, vt sacro consilio ædibus sanctis tuis, prout decet, ministrent, repelis; sed in ministrorum ordine illas admittis: etiam huic tuæ famulæ, seipsam tibi consecrare volenti, & huius ministerij gratiam adimplere, sancti tui Spiritus gratiam, sicut Phœbæ ad opus ministerij electæ concessisti, largire: præsta quoque illi Deus, inculpate in sanctis tuis Ecclesiis perseuerare, conuictus sui rationem gerere, & continentiæ præsertim studiosam se montrare, & perfectam ancillam tuam demonstra: vt & ipsa Christi tui Tribunali adstans, dignam recte conversationis accipiat mercedem

Misericordia & miseratione unigeniti filij tui, cum quo, &c.
Et responso, Amen. *Diaconicam stolam sub pallio eius collo circumdat Pontifex, duas illius extremitates ante pectus reducens: Tuncque stans in Ambone Diaconus ait* Omnium sanctorum memoriam agentes, &c.

***Postquam vero ipsa sancti corpori & sancti sanguinis facta fuerit particeps, sacrum et calicem tradit Pontifex quod susceptum ipsa in sancta mensa deponit.* [pp. 263-264 (1647), respectiv 219 (1730)]**

Ex MM. SS quoque Diaconissæ Ordinationem referet Mathæus Blastares cap. 11 τȣ [τοῦ] Γ ςτιχείȣ hoc pacto

Peragi conuenit, paucis exceptis in Diaconissæ Ordinatione, quæ & in Diaconi. Illam etenim ad sanctam mensam adductam, maforio velari decet, pendentibus a parteanteriori eius extremis. Postquam vero dictum fuerit: Divina gratia que infirma curat, nullum ipsa inflectit genu, sed caput solum. Imposita vero illi manu precatur Pontifex, vt ministerij opus inculpate absolvat, continentiam & honestam conuersationem obeat, atque ita sanctis ædibus perseueret; non tamen ipsam illibatis mysteriis ministrare permittit, aut Flabellum adtrectandum more Diaconi, illi committit.

Collo deinde ipsius sub maforte stolam Diaconicam imponit Pontifex, & in partem anteriorem eius extrema reducit. Communionis autem tempore post Diaconoi sanctorum mysteriorum ipsam participem facit: & ex eius manu illa calicem accipit, nuli tamen distribuit: sed confestim traditum in sancta mensa reponit.

In Orationem Ordinationis Diaconissæ Notæ [pp. 264-267, respectiv pp. 219-222]

*

Ritul hirotoniei diaconițelor lipsește în Arhieraticonul lui Isaac Fabert, Paris, 1643 și Paris, 1676: 'Αρχιερατικόν, [Archieratikon] *liber pontificalis ecclesiae Graecae, nunc primum ex regiis ms. euchologiis, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, notis ac observationibus antiquitatis ecclesiasticae plenissimis illustratus...*, de...]

*

Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului nu face nici o mențiune privind hirotonia diaconițelor sau diaconiței, διακόνισσα.[95]

*

Există o compatibilitate a actualelor rugăciuni de hirotonie a diaconului cu cele *ante Nicænum 325*, din spațiile sudic și nordic: Ierusalim și Antiohia?

[*Euchologion*, Barberini græcus 336, sec. VIII; 'Αρχιερατικόν, *liber pontificalis ecclesiae Graecae...*, de Isaac Habert, Paris, 1643 și 1676; Εὐχολόγιον, *sive Rituale graecorum...*, de I. Goar, Paris, 1647 și Veneția, 1730; *Arhieraticon*, București, 1993]

Constituțiile Sfinților Apostoli prin Clement (Antiohia, cca 380)[96]

Cartea VIII-a:

XIX. Despre diaconiță

1 **Iar despre diaconiță, eu, Bartolomeu, rânduiesc acestea:**

2 **O, episcope, să-ți pui mâinile peste ea înconjurat de prezbiteriu, de diaconii și diaconițele tale și să spui așa:**

XX. Despre hirotesia* [recte hirotonia, n.n.] *diaconiței

1 **Dumnezeule Cel veșnic, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos [*2 Co 1, 3*], Creatorul bărbatului și femeii, Care ai umplut de Duh pe Mariam [*Iș 15, 20*], pe Debora [*Jd 4, 4*], pe Ana [*Lc 2, 36*] și Hulda [*4 Rg 22, 14*], Care n-ai socotit lucru nevrednic ca Fiul Tău Unul-Născut să Se nască din femeie, Care și la Cortul Mărturiei și la Templu ai rânduit străjere ale sfintelor Tale porți,**

2 **Tu Însuți și acum privește la roaba Ta aceasta cea pusă înainte spre diaconie; dă-i ei Duh Sfânt și curățește-o de toată întinăciunea trupului și a duhului [*2 Co 7, 1*] pentru a săvârși cu vrednicie lucrul încredințat ei spre slava Ta și lauda Hristosului Tău, prin Care Ție fie slava și închinăciunea în Duhul Sfânt în veci. Amin.**

*

Noi nu intenționăm să deschidem tema referitoare la accesul femeii la ordinele sacre, o predilecție a jurnalisticii moderne, ci să urmărim modul cum era înțeles rolul femeii în viața liturgică și în Biserică, în primele secole ale creștinismului. Avem mai sus trei texte foarte importante, privitoare la hirotonia diaconițelor: *Constituțiile Apostolice*, Antiohia, c. 380; *Euchologion*, Barberini græcus 336, sec. VIII, sudul Italiei; Iacob Goar, Εὐχολόγιον [Euchologion], *sive Rituale graecorum...*, Paris, 1647;

Nu extistă nici o asemănare între textul rugăciunii de hirotonie, din Constituțiile Apostolice și cele două rugăciuni din Codex Barberini și Euchologio-ul lui Iacob Goar.

Pentru lămurirea acestor probleme, trebuie din nou să ne raportăm la cele două direcții al Creștinismului primar: *spațiul sudic* palestinian și *spațiul nordic* sirian.

În spațiul sudic nu vom găsi diaconițe, în primele secole ale Bisericii, ci numai *văduvele*, iar mai târziu și *fecioarele*. Acestora nu li se făcea punerea mâinilor de către episcop, ci erau numai înregistrate nominal. Sub influența curentului montanist, ivit pe la anul c. 160 în Phrigia (Asia

---

[95] Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*, Op. cit., Passim.
[96] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de..., Op. cit., pp. 756-757.

Mică), de unde s-a extins și în nordul Africii sau Africa Latina, s-a deschis în spațiul sudic posibilitatea unei noi mentalități și aprecieri, privitoare la poziția femeii în Biserică.[97]

Canoanele [Bisericești ale] Sfinților Apostoli prin Clement (Egipt c. 300):[98]

Cap. XIV. Andrei a zis: „E folositor, fraților, să așezăm o diaconie pentru femei.”

Cap. XV. Petru a zis: „Am orânduit-o deja. Să înștiințăm exact despre ofranda Trupului și Sângelui.”

Cap. XVI. Ioan a zis: „Ați uitat, fraților, că atunci când Învățătorul a cerut pâinea și paharul și le-a binecuvântat zicând: 'Acesta este Trupul Meu... și Sângele Meu', nu le-a îngăduit să stea împreună cu noi.”

Marta a zis: „Din pricina Mariei, pentru că a văzut-o zâmbind.” Maria a zis: „N-am râs, căci ne-a spus mai dinainte, atunci când învăța, că ce este slab se mântuiește prin ce este tare.”[99] ***Așadar, conform mentalității din spațiul sudic, femeia putea să se mântuiască prin bărbatul ei.***

> **Edmundus HAULER, Didascaliae Apostolorum fragmenta Veronensia latina. *Accedunt Canonum qui dicuntur Apostolorum et Aegyptiorum reliquiae*, Lipsiae, 1900, pp. 99, 101 (Canones): „(Andreas dixit:) Utile est, fratres, mulieribus diaconissam ordinare. – (Petrus dixit:) Praevenimus constituentes; de oblatione autem corporis et sanguinis verius indicemus. – (Joannes dixit:) Obliti fuistis, fratres, quando petit magister noster panem et calicem et benedicit ea dicens: 'Hoc est corpus meum et sanguis', quia non imperavit istis, ut nobiscum adstarent. – (Martha dixit:) Propter Mariam, quia vidit illam subridentem. – (Maria dixit:) Non, quia risi; sed antea dicebat nobis, cum doceret, quoniam, quod infirmum est, per fortiorem salvabitur.**[100]

În spațiul nordic, situația era cu totul alta, după cum am mai amintit și la începutul acestei lucrări. Spațiul cultural al nordului nu limita și nici nu excludea femeia din viața publică culturală, socială, religioasă și chiar politică a vremii. Acolo se întâlneau două categorii de femei în slujba Bisericii: diaconițele și văduvele, acestea din urmă constituind o influență și o moștenire a spațiului sudic. Diaconițele îndeplineau unele obligații liturgice, dar și caritative, catehetice, de îngrijire a femilor sărace, a orfanilor a bolnavilor etc. Sub aspect liturgic, diaconițele erau implicate în activitatea de ajutorare a episcopului la rânduiala botezului femeilor. Principial, ele nu botezau, dar în conformitate cu mărturiile din *Didascalia Apostolorum*, se poate constata că, pe alocuri, diaconițele săvârșeau și administrarea chiar a Sfântul Botez.[101] **Se exprimă părerea că *montaniștii* și *quintilianiștii* acceptau femeile și pentru treapta și slujba preoției. Curând însă, ereziile acestea au fost condamnate de către Papa Zefferin (199-217): Die Montanisten und die Quintilianisten sollen din Frauen zu priesterlichen Diensten zugelassen haben (CYPRIAN, *Ep.* 75, 10; EPIPHANIOS, *Haereses*, 49, 2).**[102]

Conform doctrinei montaniste, diaconițele ocupau locul al treilea în conducerea comunității de creștini: Episcopul întruchipa pe Dumnezeu Tatăl, diaconul pe Dumnezeu Fiul Iisus Hristos, iar diaconița pe Dumnezeu Duhul Sfânt. Așa se crează un nou trinom, la binomul clasic: episcop și diacon, în spațiul nordic. Cu timpul, chiar montaniștii au fost cei care au devenit sceptici, cu privire la diaconițe, dar ele au continuat să existe, iar acolo unde cele două direcții, nordică și sudică se întrepătrundeau, acestea erau selectate dintre *văduve*.[103]

---

[97] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., pp. 284-285.**

[98] **Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de..., Op. cit., p. 595: *Canoanele* [Bisericești ale] *Sfinților Apostoli, prin Clement* (Egipt cca 300).**

[99] ***Canoanele* [Bisericești ale] *Sfinților Apostoli, prin Clement* (Egipt cca 300), la: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de..., Op. cit., p. 595.**

[100] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Op. cit., p. 285, nota 213.**

[101] **Ibidem, p. 286.**

[102] **Ibidem, p. 287, nota 221. Nota 222 (p. 287) menționează că „Diaconissa vero in typum Sancti Spiritus honoretur a vobis”.**

[103] **Ibidem, p. 288.**

♕

e. Hirotesiile

Pentru primele secole de existență a Bisericii, ordinele minore sau *clerul inferior*, ordines minores, малые чины (rus.), nu aveau acte liturgice sau texte de hirotesire, fiind doar numiți nominal, vocavi ex nomine *sau* per acclamationem.

Clerului inferior din Biserica Bizantino-Greacă, premergător diaconatului:

1. *psaltul* (cântărețul, dascălul, cantorul), ὁ ψάλτης, numit în Orient și ipovoleis, ὁ ὑποβολεῖς,[104] monitores sau inspiratores (lat.), „povățuitori”;

2. *anagnostul* (citețul, lectorul, cunoscut din sec. IV), ὁ ἀναγνώστης, anagnostes (lat.);

3. *ipodiaconul* (cunoscut din sec. III), υποδιάκονος;

O hirotesie cu totul deosebită și importantă este aceea întru *duhovnic*.

Ordinele minore premergătoare diaconatului în Biserica Latină:

[*1. Tonsur*;]

1. Ostiarius, de la *ostium* = ușă: ușier, οἱ πυλωροί sau ὁ πυλωρός, cunoscut din anul c. 251;

2. Lector, ὁ ἀναγνώστης, anagnostes (lat.) / Exorcistul (atestat încă din primul secol), ὁ ἐξορκιστής, exorcistæ (lat. pl.);

3. Acolutul sau acolytul (cunoscut din sec. III), paraclisierul, ὁ ἀκόλουθος, acolythus (lat.);

4. Subdiacon sau *ipodiacon*, υποδιάκονος (cunoscut din sec. III).

În Biserica Latină (recte romano-catolică), hirotesirea ordinelor minore, înainte de hirotonia diaconului, Papa Paul VI le-a abrogat prin Motu Proprio *Ministeria quædam*, din anul 1973, păstrând doar delegarea lor prin decret, de către episcopul locului, privind lectoratul și acolitatul.

***Ordine* neclericale**

Mansionarĭus, supraveghetor sau supervisor de zi sau (și) de noapte al Bisericii;

Sacristanus, crâsnic, paraclisier, sfăt (Bihor);

Candilapul;

Lecticarius, purtător de lectică (pat, scaun purtat de cai sau de oameni; litieră, palanchin), în cazul nostru *purtătorii de năsălie*, adică cei care erau împuterniciți de Biserică să organizeze funerariile mai ales ale creștinilor sărmani și pe care trebuiau să-i și îngroape: *dekani itilektikari*, δεκανοὶ ἠτοιλεκτικάριοι;

Fossores (*sau* fossoris), gropari, ordin creat de Justinian I cel Mare, sec. VI;

Parabolanii, ἢ παραβαλανεῖς, parabalani (lat. pl.), atestați prin sec. III, în Alexandria, unde se ocupau de bolnavii de ciumă (pestă) și alte boli contagioase. Numărul lor a crescut pe parcurs, răspândindu-se și în alte părți ale Imperiului Romeu. La *Sinodul Tâlhăresc* de la Efes, din anul 449 parabolanii aduși de Dioscur I al Alexandriei (444-451), l-au ajutat pe acesta să propage dogma monofizită, acționând cu o brutalitate și o barbarie ieșite din comun.

Custodes martyrum – la Roma – cei care aveau grijă de locurile martirilor, în catacombe, dar și de prin alte părți;[105]

---

[104] „Peveț”, în Ms. *Arhieraticonul* lui Inochentie Micu-Klein, Roma, 1748, prima filă: „Rânduiala care să face la punerea cetețului și a pevețului”.

[105] Willibald M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Band I, Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend. Von der Urkirche bis zum großen Schisma, Zweite, erweiterte Auflage, Verlag Herold, Wien, München, 1960, pp. 67-69.

Custos Crucis, Cui sacræ, ut opinor, Crucis Christi Hierosolymis in sancta *Anastasi* servandæ cura incumbebat, ut in aliis Ecclesiis reliquiarum Martyrum custodia penes eos erat, qui Custodes Martyrum et Martyrarii nuncupati sunt.[106]

Custodes, Thesaurarii, menționați la Sinodul din Köln, 1260: *Concil. Colones*;

*****

Hirotonia diaconiței noi n-o încadrăm între ierurgii sau la „hirotesii", pentru că în *Euchologion,* Barberini græcus 336, sec. VIII și în *Euchologion*-ul lui Iacob Goar, se află asimilată Sfintelor Misterii sau Taine, nu între ierurgii sau sacramentalii:

***[163] Rugăciune la hirotonia unei diaconițe. După ce s-a făcut Sfânta Ofrandă [Anafora] și s-au deschis ușile, înainte ca diaconul să spună* „Pe toți sfinții"*, cea care urmează să fie hirotonită e adusă înaintea arhiereului și acesta rostind cu glas mare* „Dumnezeiescul har" *și aceasta plecându-și capul, își pune mâna pe capul ei și făcând trei cruci se roagă acestea*:[107]**

*****

Problema accesului femeii la ordinele sacre, la o încadrare în slujba Bisericii pe picior de egalitate cu bărbatul a constituit un conflict, o dilemă continuă, care durează încă de la începuturile Bisericii Creștine și continuă până astăzi. Să urmărim doar diferențele de opinie dintre spațiul *sudic* (Ierusalim, Palestina) și *nordic* (Antiohia, Siria și Asia Mică), în această problemă sau apariția *epistolelor pastorale* (1-2 Timotei și Tit), atribuite Sf. Apostol Paul – mai ales 1 Tim. 2, 8-12, dar și din alte texte pauline, pentru a ne da seama cât de vitregă a fost formulată de unii atitudinea ideologiei creștine față de încadrarea femeii în viața clericală creștină. Tot în această direcție au evoluat și canoanele, adică dreptul bisericesc. Cu toate acestea spațiul nordic se pare că a reușit pentru câteva secole să domine, din moment ce potrivit *Codexului* sau *Euchologion*-ului *Barberini græcus 336, sec. VIII*, s-a menținut și practicat *hirotonia*, nu „hirotesia" diaconițelor, iar împărtășirea lor avea loc în altar, după aceea a diaconilor și la fel ca și aceștia, chiar dacă purtau orarul cu cele două capete în față, după cum este rânduiala la diaconi, în timpul Sfintei Liturghii, după rostirea Rugăciunii Domnești, sau cum este cazul la hipodiaconi:

Și după* „Amin" *îi pune pe gât sub maforion* [*văl* (=năframă, n.n.)] *orarul diaconesc cu cele două capete în față.

Și atunci diaconul stând în amvon spune:* „Pe toți sfinții pomenindu-i", și *celelalte.

***Și după ce ea se împărtășește cu sfântul Trup și scumpul Sânge, arhiepiscopul îi dă Sfântul Potir, pe care primindu-l îl depune pe Sfânta Masă.*[108]**

Dar, Biserica a avut nu numai diaconițe ci și femei cu darul profeției și chiar o Apostoliță, pe Sfânta Iunia (sau Iunias), Ιουνια, pe care Apostolul Neamurilor o numește „prima între cei 70 de Ucenici" [Romani 16, 7].

Diaconițele au putut să apară și să se se mențină în *spațiul nordic*, în Antiohia, cu Siria și Asia Mică, unde situația și istoria au fost complet diferite, în comparație cu spațiul sudic, cu Ierusalim și de Palestina. Amintirile matriarhatului erau încă vii în memoria „elinilor" din Asia Mică, nu numai prin legendele despre Amazoane, dar și prin însăși statutul femeilor din epocă, cu posibilitate de participare a acestora la viața publică a societății, fapt imposibil în sud și la poporul evreu. Ele participau active și în viața religioasă, nu numai a celei păgâne greco-romane, ci și a iudeilor, în sinagogă, precum și a iudeo-creștinilor. De pildă, iudeii aveau ca superior al sinagogii un „archisynagogos", ἀρχισυνάγωγος, care în Asia Mică putea fi și o evreică.[109] Așadar nordul era marcat de un alt spațiu cultural, care a influențat și viața bisericească a primelor comunități

---

[106] Luat din: http://ducange.enc.sorbonne.fr/CUSTOS9

[107] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 984-985: *Euchologion,* Barberini græcus 336, sec. VIII, *instrucțiunea* de la *Rugăciunea la hirotonia unei diaconițe.*

[108] Ibidem, p. 985.

[109] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 285.

creştine. În nord se întâlnesc două categorii de femei încadrate în slujirea Bisericii: diaconițele și văduvele, acestea din urmă făcând legătura cu spațiul sudic al Bisericii primare.

Diaconițele au fost menționate și în scrisorile Consulului Plinius cel Tânăr, Guvernatorul Bithyniei (109-113), din *Cartea a X-a*, către Împăratul Traian (98-117), [numărul 10, 96], prin care-i raporta acestuia și că a persecutat două diaconițe, cu statut social de sclave, pentru a afla de la ele unele secrete despre creștini, dar s-a ales numai cu niște informații banale și legate de superstiții:[110]

Toate aceste începuturi și bune speranțe, de o părtășie egală a femeii cu bărbatul, la viața liturgică creștină, după cum se începuse în spațiul nordic, în Antiohia, Siria și Asia Mică și după cum o dovedește încă în secolul al VIII-lea Rânduiala hirotoniei diaconițelor, din Euchologion-ul Barberini græcus 336, au fost spulberate, perspectivele ei reducându-se doar la posibilitatea de mântuire prin bărbatul ei și de naștere de prunci (1 Tim 2, 15): *Ea însă se va mântui prin naştere de copii, dacă cu simplitate rămâne'n credinţă, în iubire şi'n sfinţenie*; iar drepturile ei reducându-se la acela de-a tăcea în Biserică (1 Cor. 14, 34): *femeile voastre să tacă'n adunările bisericeşti; fiindcă lor nu le este îngăduit să vorbească, ci să se supună, aşa cum spune şi legea.*; după cum era definit statutul femeii în Legea Veche (Fac. 3, 16): *Iar femeii i-a zis: „Îţi voi spori, înmulţindu-le, durerile și geamătul; în dureri vei naşte copii; atrasă vei fi către bărbatul tău şi el te va stăpâni”.*

Lucrurile nu s-au oprit aici, pentru că și canoanele referitoare la poziția femeii în Biserică au fost formulate tot în același spirit.

CANONUL 70 Trullan, 691-692 (*Femeile să tacă în Biserică*)[111]

Să nu se îngăduie femeilor să vorbească în timpul dumnezeieştilor liturghii, ci, după cuvântul apostolului Pavel, să tacă, pentru că nu li s-a îngăduit lor a vorbi, – ci să se supună, precum şi legea zice: „Iar de voiesc să înveţe ceva, să-şi întrebe acasă pe bărbaţii lor” (Fac. 3, 16; I Cor. 14, 34-35).

Concordanță: (66 Trul.; 44 Laod.; 15 Nich)

Laicii, atât bărbații, cât și femeile au primit interdicție canonică să intre în altar.

CANONUL 69 Trullan, 691-692 (*Rânduiala pentru intrarea în altar*)[112]

Să nu-i fie îngăduit vreunuia din toţi cei care fac parte dintre laici să intre înăuntrul sfântului altar în nici un chip, nu este însă oprită de la acest lucru puterea şi stăpânirea împărătească, atunci când, după oarecare predanie foarte veche, ar voi să aducă daruri Creatorului.

Concordanță: (19,44 Laod.)

Acest lucru însemnează că diaconițele aveau dreptul să intre în altar, pentru că erau ierosite.

CANONUL 44 Laodiceea, 343 (*Femeile nu intră în altar*)[113]

Nu se cuvine ca femeile să intre în altar.

Concordanță: (69 TruL; 19 Laod.)

Zonara, în comentariul său spune că dacă părinții de la sin. VI ec. (Trulan) interzic tuturor laicilor să intre în altar (can 69 Trulan, 19 Laod.), cu atât mai mult se interzice aceasta femeilor, care, independent de voința lor, au lunar scurgeri de sânge.[114]

Noi facem rectificare, în sensul că canonul 19 de la Laodiceea, privitor la vechea Liturghie nu este îndreptat împotriva femeilor, ci face doar interdicție generală tuturor mirenilor – bărbați și femei – de-a se cumineca în altar, împreună cu clerul concelebrant: „...şi după aceea presbiterii vor

---

[110] Luat din: Ritter, Adolf Martin. *Alte Kirche*. Vol. 1 of Kirchen- Und Theologiegeschichte in Quellen. Ed. Heiko A. Oberman. 4 vols. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1977, 14-16 – online. https://www.uni-due.de/~gev020/courses/course-stuff/pliniusjun.htm
Vezi și: Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Op. cit., p. 706; Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 286.

[111] Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Op. cit., p. 145.

[112] Ibidem.

[113] Ibidem, p. 227.

[114] Ibidem.

da episcopului pacea, atunci mirenii să dea pacea, și aşa să se săvârşească Sfânta Jertfă; şi numai celor ierosiţi le este iertat să intre în altar şi să se cuminece."[115]

CANONUL 15 Nichifor Mărturisitorul, † 828 (*Călugărițele pot intra în altar*)[116]

Se cuvine călugăriţelor a intra în sfântul altar şi să aprindă lumânări și candele, să-l cureţe și să-l măture.

Concordanță: (69 Trul.; 19, 44 Laod.)

*

Femeile în Biblie

În *Vechiul Testament* avem următoarele nume de femei: Eva, Sara (Abraham), Rebeca, Rahela, Tamar, Debora, Miriam, Hulda, Rut, Estera, Atolia, Mihal, Izabela, Batșeba, Vaști (Persia), Țilla, Țipora (Moise) etc.

În *Noul Testament* avem, alături de *Maica Domnului* – Sfânta Fecioară Maria – o serie de alte nume de femei, cum ar fi:[117]

Apfia sau Apphia, Ἀπφία, Апфия (rus.), martiră creștină (anii 62-68), din perioada împăratului Nero (54-68), care, alături de Filimon Arhip și Onisim a refuzat să aducă sacrificii zeilor romani, și este menționată în Epistola Sf. Apostol Paul către *Filimon, 1-2*. Nu este sigur dacă a fost soția sau sora lui Filimon. În calendar este pomenită de două ori, pe 19 februarie și pe 22 noiembrie.

Claudia Procula, Αγία Πρόκλα, fiica Împăratului Tiberius (14-37) și soția lui Pontius Pilatus, Prefect (Guvernator) Roman al Provinciei Iudea (26-36), fiul adoptiv al lui Octavian Augustus(31 îdHr.-14 dHr.), prăznuită pe 27 octombrie.

Damaris, ἡ δάμαρ (soție, gr. v.), c. 55 dHr., creştină din Athena, convertită în urma predicii Sf. Apostol Paul în Areopag, FA 17, 34, prăznuită pe 2 și 3 octombrie.

Elisabeta, Ἐλισάβετ, mama Sf. Ioan Botezătorul.

Eunice, o femeie evreică, mama lui Timotei, FA 16, 1, prăznuită pe 24 februarie.

Lydia von Philippi, Grecia (15 km nord-est de orașul Kavala, Καβάλας, evreică originară din Thyatira (azi Akhisar, Asia Mică, Turcia), cunoscută și sub numele de Λυδία η Φιλιππησία. Philipi, Φίλιπποι era un oraș-cetate, πόλις, în Grecia, din nord-estul Macedoniei, aproape de granița cu Tracia. Lydia este menționată în FA 16, 14 și 40. Era vânzătoare de porfiră (purpură) și este prăznuită pe 20 mai. A fost o mecenată și o conducătoare a comunității creștine din Philippi și prima persoană de pe continentul Europei care s-a convertit la Iisus Hristos, prin anii 56, *ea și casa ei*. A oferit ospitalitate Apostolului Neamurilor, Sf. Ev. Luca și și-a pus casa la dispoziție pentru serviciile divine.

Evodia și Sintihi, din Philippi, Grecia, Filipeni 4, 2-3. Cele două femei s-au certat în cadrul comunității creștine din Philippi și Sf. Apostol Paul s-a străduit să le împace, care în ciuda acestei evoluții neașteptate, amândouă au luptat acolo, împreună cu el pentru Evanghelie. Evodia este venerată ca și sfântă, ziua ei de pomenire fiind 8 mai.

Ana, Hanna proorocița, fiica lui Fanuel sau Penuël (Luca 2, 36-38), * 90 îdHr., în Israel, † d. 5 dHr. Este singura proorociță menționată de Noul Testament. Pomenire în sinaxar pe 3 februarie și 28 august.

Irodiada, η Ηρωδιάς ή Ηρωδιάδα, (c. 15 îdHr. – d. 39 dHr.), Marcu 6, 14-29.

Isebel, η Ιεζάβελ, ή Ιζέβελ, (VT) Izabela, sec. IX îdHr., prințesă feniciană.

Isebel, „proorociță" (NT) în Thyatira, Apocalipsă, 2, 20 u., adică scrisoarea, cu porunca dată de Domnul Sf. Apostol și Evanghelist Ioan, să scrie Îngerului [=Episcopului] de Tiatira că este nemulțumit de el pentru că-i amăgeşte pe creștini să mănânce din jertfele făcute idolilor, la altarele păgâne și să facă desfrânări, Apocalipsă 2, 20-21:

---

[115] Ibidem, p. 221.
[116] Ibidem, p. 455.
[117] Vezi *sinaxarele* din cele 12 mineie; textul *Bibliei* (Vechiul și Noul Testament); *Ökumenisches Heiligenlexikon*.

20 Dar am împotriva ta că o'ngădui pe femeia Izabela, care-şi spune proorociţă şi-i învaţă şi-i amăgeşte pe robii Mei să se desfrâneze și să mănânce cărnuri jertfite idolilor.

Compară cu: Ies 34:15 Nm 25:1-2 3Rg 16:31 4Rg 9:22 Ap 2:14

21 și i-am dat timp să se pocăiască şi nu vrea să se pocăiască de desfrânarea ei.

Compară cu: Sol 12:10

Iunia sau Junia/Junia[s] (Apostoliță), Ιουνια / Ιουνιας, prăznuită pe 17 mai, împreună cu soțul ei Sf. Andronic, vezi și Romani 16, 7: Îmbrăţişaţi-i pe Andronic şi pe Iunias, cei de un neam cu mine şi fraţii mei de temniţă, care sunt vestiţi între apostoli şi care înaintea mea au fost întru Hristos. Mai târziu, cei care negau ori doreau să minimalizeze rolul femeilor în Biserică au rebotezt-o *Iunias*, pentru a dovedi că ar fi fost bărbat. Însă Sf. Ioan Gură de Aur îi aduce cel mai frumos elogiu în comentariul său la Epistola către Romani.

diaconița Febe, Φοίβη, Phoebe (lat.) Romani, 16, 1-2, prăznuită pe 3 septembrie: Sf. Febe din Corint, Ucenica Sf. Apostol Paul. Vezi supra, *Diaconițele*, ein subcapitol din: *Studiu introductiv, cu precădere asupra Sfântului Mister al Hirotoniei în epoca preniceeană (325)*.

Candachia sau Kandake, regina? [ori titlu „Regină Mamă”] Etiopiei, vezi: FA 8, 27-29.

Maria lui Cleopa sau Maria lui Clopa sau Maria Mama lui Iacob, Μαρία ἡ Ἰακώβου, prăznuită pe 23 mai; a treia duminică după Paşti, 19 iunie. Mențiuni scripturistice: Mc. 15, 47; 16, 1; Mt 13, 55-56; 27, 56; Lc. 24, 10; Ioan 19, 25.

Există o legendă, conform căreia „cele trei Marii”: Maria lui Cleopa, Maria Salomeia (Mama lui Iacob cel Bătrân și a lui Ioan) și Sara cea Neagră [Sara-la-Kâli] sau Sara Servitoarea Salomeiei, au fugit din calea unei persecuții contra adepților lui Iisus Hristos și, îmbarcându-se pe o corabie au fugit din Țara Sfântă, ajungând pe țărmul mării, din sudul Franței de astăzi, loc numit astăzi Saintes-Maries-de-la-Mer, din Depart. Département Bouches-du-Rhône, din Reg. Provence-Alpes-Côte d’Azur.

Maria Magdalena sau Maria din Magdala sau Miriam din Migdal, η Αγία Μαρία η Μαγδαληνή, discipola preferată a Domnului nostru Iisus Hristos, *Apostola Apostolorum*, prăznuită cu slujbă și sinaxar pe 22 iulie. Vezi și Evanghelia apocrifă „Evanghelia după Maria Magdalena” și Basilica benedictină Maria Magdalena, din Vézelay, Dep. Yonne, în Burgundia, Franța, în cripta căreia se crede că s-ar păstra moaștele acestei sfinte, aduse de la Efes, unde a murit și unde i se mai poate vedea încă sarcofagul gol. Maria Magdalena este prima martoră a Învierii Lui Iisus Hristos din morți, căreia El i s-a arătat, trimițându-o să ducă vestea mai departe Sfinților Apostoli și Ucenicilor. Ea este numită *Întocmai cu Apostolii*, Ισαποστολος,[118] atribut [epitet, titlu] formulat și explicat de Sf. Ipolit sau Hippolyt al Romei (170-235), *antipapă* între anii 217-235.[119] Textele scripturistice, referitoare la Maria Magdalena abundă: Mc. 15, 40-41, 47; 16, 1-8, 9, 14-18; Lc. 8,2; 7, 36-50; 10, 38-50; 12, 1-8; Ioan 20, 11-18 etc. Vezi și textele apocrife ale Noului Testament.

---

[118] **Sfinți care poartă supranumele de „întocmai cu apostolii”.**
Printre sfinții din vechime care poartă acest supranume sunt:
Sfânta mironosiță Maria Magdalena (22 iulie)
Sfânta Mare Muceniță Tecla (24 septembrie)
Photina Samarineanca, de la Fântâna lui Iacob, Martiră, † 66, în Roma sau Cartagina
Sfântul împărat Constantin cel Mare (21 mai)
Sfânta împărăteasă Elena, mama Sf. Constantin (21 mai)
Sfântul Averchie, episcopul Ierapolei (22 octombrie)
Și alți mari sfinți au primit cu timpul acest supranume:
Sfinții Chiril și Metodie, apostolii slavilor (11 mai)
Sfântul Fotie cel Mare, mărturisitorul, patriarhul Constantinopolului (6 februarie)
Sfânta Olga, „împărăteasa” [*recte* Cheaghina Olga (regentă, 945-957)] Rusiei (11 iulie)
Sfântul Sfințitul Nou Mucenic Cosma Etolul (4 august)
Sfânta Nina, luminătoarea Georgiei (14 ianuarie)
Sfântul Nicolae, luminătorul Japoniei (3 februarie)
Luat din: https://ro.orthodoxwiki.org/%C3%8Entocmai_cu_Apostolii

[119] **Julian R. BACKES: „Apostola Apostolorum”. Beobachtungen zum Magdalenenproprium des Breviarium Praemonstratense. In: *Analecta Praemonstratensia*, de la Abația belgiană 3271 Averbode, Abdijstraat 1. 90, 2014 [erschienen 2015], ISSN 0517-6735, S. 287-290, hier 287f.**

Maria din Bethania, sau Maria sora Martei și a Dreptului Lazăr, Lc. 10, 38-42; Ioan, 11, 1-44; 12, 9-11; (mai vezi: Ioan 12, 1-8; Mc. 14, 3-9; Mt. 16, 6-13; Ioan. 12, 9-11; Mt. 21, 17). Vezi și *Sâmbăta lui Lazăr*, de dinaintea Floriilor. În Biserica Catolică s-a făcut în vechime o identificare falsă a Mariei din Bethania, cu Maria Magdalena – femeia păcătoasă, din cetate – din cauza spălării picioarelor Lui Iisus și a ungerii lor cu mir de nard scump, păstrat în globul de alabastru, când acesta era oaspete la Simon (Lc. 7, 37-50). Confuzia s-a creat din cauza aceluiași gest făcut și de Maria din Betania Ioan 11, 1-2 și 12, 1-3. Din acest motiv Maria sora lui Lazăr și a Martei este sărbătorită în calendarul latin, tot pe 22 iulie, odată cu Maria Magdalena. În Biserica Ortodoxă este prăznuită pe 4 iunie și în Duminica Mironosițelor, a treia după Paști.

Femeile Mironosițe **sau purtătoarele de mir, Μυροφόροι, Myrophorae (lat.), Женꙑ́мѷронóсицы (slavonă): Maria Magdalena, Maria din Bethania, Maria lui Cleopa – mama Sf. Iacob, Salomeia, Suzana etc.), prăznuite în a treia duminică după Paști: Mt. 27, 55-61; 28, 1-10; Mc. 15, 40-16, 11; Lc. 23, 50-24, 10; Ioan 19, 38-20, 18.**

Marta, sora Dreptului Lazăr și a Mariei din Bethania. Aceleași texte biblice, cu ale Dreptului Lazăr și ale Mariei din Bethania, sora lor. Este prăznuită pe 4 iunie, împreună cu sora ei Maria.

Photina, Samarineanca, η Φωτεινή η Σαμαρείτιδα, de la Fântâna lui Iacob, (Ioan 4, 4-30), prăznuită pe 26 februarie, martiră, † 66 în Roma sau Cartagina. Capul ei este păstrat în Basilica Sancti Pauli extra muros *sau* Basilica di San Paolo fuori le mura.

Salomeia sau Maria Salomeia, η Σαλώμη, ucenica Lui Iisus, mironosiță, mama Sf. Iacob cel Bătrân și a Sf. Apostol și Evanghelist Ioan, Mt. 27, 56; Mc. 16, 1. Vezi și apocrifa *Evanghelie secretă după Marcu*. Prăznuită pe 3 august și a treia duminică după Paști, *a mironosițelor*.

Salomeia, η Σαλώμη, fiica Irodiadei, care a cerut capul Sf. Ioan Botezătorul, devenită din anul 54 regină consortă în Armenia Mică: Marcu 6, 14-29.

Tabitha, Ταβιθά, ܛܒܝܬܐ (aramaică), Gazelă în aramaică (din familia antilopei), η Γαζέλα, a fost o ucenică a Lui Iisus, din Joppe – Tel Aviv – Jaffa – FA 9, 36-41, prăznuită pe 25 octombrie.

*

Grupări religioase instituționale de femei în Biserica veche[120]

Evitând extremele de orice natură, credem că suntem încă departe de-a putea spune că s-a definit rolul și poziția femeii în Biserică. Pentru a fi și mai explicit, mă exprim altfel: evoluția pozitivă, fără discriminare și rolul ei activ, din Biserica Primară și a secolului apostolic a fost pe încetul, până în a doua jumătate a primului mileniu creştin redusă la sintagma: „femeia să tacă în Biserică”, adică „... femeile voastre să tacă'n adunările bisericeşti; fiindcă lor nu le este îngăduit să vorbească, ci să se supună, aşa cum spune şi legea. Iar dacă vor să înveţe ceva, să-i întrebe pe bărbaţii lor acasă, căci este ruşinos ca femeile să vorbească'n Biserică.” (1 Cor. 14, 34-35).

Femeia se putea mântui doar prin bărbat, *cf.* Edmundus HAULER, *Didascalia Apostolorum fragmenta Veronensia latina. Accedunt Canonum qui dicuntur Apostolorum et Aegyptiorum reliquiæ*, Lipsiæ, 1900, pp. 99, 101 (Canones):

„(Andreas dixit:) Utile est fratres, mulieribus diaconissam ordinare. – (Petrus dixit:) Præveni-mus constituentes; de oblatione autem corporis et sanguinis verius indicemus. – (Joannes dixit:) Obliti fuistis, fratres, quando petit magister noster panem et calicem et benedicit ea dicens: *'Hoc est corpus meum et sanguis'*, quia non imparavit istis, ut nobiscum adstarent. – (Martha dixit:) Propter Mariam, quia vidit illam subridentem. – (Maria dixit:) Non quia risi; sed antea dicebat nobis, cum doceret, quoniam, *quod infirmum est, per fortiorem salvabitur*. – (Cephas dixit:) Aliquatorum memores estis, quoniam hoc iubeat mulieribus, ut non rectæ orarrent, sed de terra, sedentes. –

---

[120] Ioan N. FLOCA, *Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. I, Edit. Inst. Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1990, pp. 500-508.

(Iacobus dixit:) Quomodo ergo possumus de mulieribus ministrationem decernere, nisi *diaconiam, ut confortent œgenas?* – (Philippus:) Hoc, fratres, porrigentibus. Qui facit operam, sicut thesaurum sibi bonum adquirit”.

1. *Văduvele, orfanii și suferinzii* (tineri și bătrâni) erau categoriile sociale cele mai năpăstuite, în toate religiile, la toate popoarele și în toate timpurile. De aceștia trebuiau să aibă Sfinții Apostoli și Ucenicii lor grijă și să-i ajute, cu cât și când se putea.

***Văduvele* אַלְמָנָה ’almānāhși (hebr.), χήρα, rareori și γυνή χήρα, vidua (lat.); *fecioarele*, עלמה Alma (hebr.), ἡ παρθένος, virgo (lat.), дева (rus.); și orfani, יָתוֹם jatôm (Hebr.), ὁ ὀρφανός sunt cele mai vechi grupări religioase din epoca apostolică, ca fiind o moștenire de la poporul evreu, dinainte de Hristos, din epoca Vechiului Testament:**

a. văduve și sărmani:

***Cu nici o văduvă și cu nici un sărac să nu vă purtaţi rău*; (Ieșire, 22, 22)**

Compară cu: Is 1:17 Za 7:10

b. orfani:

***Ei smulg fără'ndurare orfanul de la ţâţă și altor umilinţe-l supun pe cel căzut.* (Iov 24, 9)**

Văduvele erau femei care trăiau în înfrânare și nevinovăție și nu erau înscrise în această grupare înaintea vârstei de 60 de ani, (1 Tim 5, 9). Biserica își asuma sarcina ajutorării și întreținerii numai a celor „cu adevărat văduve” (1 Tim 5, 5, 11, 16; 1 Cor 7, 8;).

Pe alocuri, văduvelor li s-a încredințat și purtarea de grijă a fecioarelor, după cum confirmă și canonul 44, de la Sinodul al optălea local de la Cartagina, 419:[121]

Κανόνες τῆς ἐν Καρθαγένῃ Τοπικῆς Συνόδου Συνεκλήθη ἐν Καρθαγένῃ τῆς Ἀφρικῆς (419 μ.Χ.) Κανὼν ΜΔ΄ (44)	CANONUL 44 Cartagina, 419 (Ceata fecioarelor închinate Bisericii)
Ὥστε τὰς ἱερὰς παρθένους, ὅτε τῶν πατέρων χωρίζονται, ἐξ ὧν ἐφυλάττοντο, τῇ τοῦ ἐπισκόπου, ἢ αὐτοῦ ἀπόντος, τῇ τοῦ πρεσβυτέρου προνοίᾳ ταῖς τιμιωτέραις γυναιξὶ παρατίθεσθαι, ἢ ἅμα κατοικούσας ἀλλήλας φυλάττειν, ἵνα μὴ πανταχοῦ πλαζόμεναι, τὴν ὑπόληψιν βλάψωσι τῆς ἐκκλησίας.	Fecioarele afierosite, când se despart de părinţi, de care erau ocrotite, să se încredinţeze femeilor celor mai cinstite, cu îngrijirea episcopului, ori în lipsa acestuia cn cea a presbiterului, sau împreună locuind, unele pe altele să se supravegheze, ca nu cumva, rătăcind în toate părţile, să vatăme renumele Bisericii. *Concordanță: (16 Sin. IV Ec; 46 Trul; 6, 126 Cartag.; 18 Vasile cel Mare)* A se vedea și canonul 46 Trulan, privind în mod expres călugărițele.

Tot dintre văduve erau selectate și o parte din *diaconițe*, conform *Constituțiilor Apostolice*, Αποςτολικαι Διαταγαι, Constitutiones Apostolicae (lat.), 380, Cartea 6, Cap. 17, dar și *călugărițele*: „Iar diaconiță să se facă o fecioară curată, iar dacă nu e, și o văduvă căsătorită o singură dată [*1 Tim 5, 9*], credincioasă și cinstită.”[122]

Canonul 2 al Sinodul Quinisext, 691-692 declară apocrife „... așa zisele Orânduiri Apostolice sau Constituțiuni Apostolice, – atribuite uneori lui Clement Romanul sau puse numai sub numele acestuia, ca unul care le-ar fi transmis de la Sfinții Apostoli, – arătând că în unele dintre ele ereticii ar fi strecurat greșeli care ar întuneca lumina învățăturii adevărate.”. Trebuie însă să ne gândim că pe timpul acela, învățătura de credință creștină nu era încă pe de-a-ntregul sau în întregime definită. Redacțiile din vremea aceea puteau să fi conținut anumite greșeli, care au fost ulterior corectate, astfel încât au fost eliminate din redacțiile sau copiile ulterioare, pe măsură ce au fost fixate sau dogmatizate adevărurile de credință. Așa se face că aceste scrieri constituie până astăzi o sursă importantă de drept canonic, liturgică, istorie bisericească și istoria dogmelor.[123]

---

[121] Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Op. cit., p. 260.
Pentru textul grecesc al canonului 44, de la Cartagina, 419, vezi: http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/regulations/topikh_11_en_kar8agenh.htm

[122] Constituțiile Sfinților Apostoli prin Clement (Antiohia, cca 380), *luat din*: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 700.

[123] Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Op. cit., p. 102.

După anul 313, văduvele au fost protejate chiar și de legile Statului Roman și apoi Bizantin. Văduvele au fost precursoarele călugărițelor, fără ca să fi fost însă ulterior absorbite în structurile monahismului. Gruparea lor, încă mai putea fi întâlnită în secolul al V-lea. Pentru ele n-a existat nici o formă de hirotesire, ci numai de numire, după cum confirmă *Tradiția Apostolică*, X. *Despre văduve*: „Văduva să nu fie hirotonită, ci aleasă după nume."[124]

2. Fecioarele, la fel ca și văduvele datează din epoca apostolică, fiind localizate ambele grupări în *spațiul sudic*, Ierusalim și Palestina. Nici fecioarelor nu li se administra nici o hirotesie, numai de decizia lor se ținea cont și în conformitate cu aceasta erau înregistrate în *gruparea feciarelor*. *Tradiția Apostolică*, XII, *Despre fecioară*: „Să nu se pună mâna peste o fecioară, căci doar alegerea ei o face fecioară.".[125] Printre textele scripturistice, privitoare la fecioare amintim: 1. Cor 7, 34-37; 2. Cor 11,2; Apoc 14,4. La fel ca și văduvele, dar în mod și mai intensiv decât acestea, fecioarele au devenit precursoarele călugărițelor și dintre ele erau alese și formate viitoarele diaconițe, după cum stipulează mai târziu și Novella 6, 6 a lui Justinian, din anul 535. Canonul 126, de la Cartagina, din anul 419 interzice „punerea vălului călugăresc", adică *tunderea în monahism* și *depunerea voturilor*, pentru fecioarele sub vârsta de 25 de ani.[126] Fecioarele și-au păstrat multe secole identitatea de *grupare aparte*, independente de mănăstiri, cu toate că duceau o viață spirituală asemănătoare călugărițelor și văduvelor. La fel ca și în cazul văduvelor, canoanele, privitoare la fecioare dovedesc cât de trainice structuri avea această grupare, ajungând să se extindă din spațiul sudic, unde au apărut și s-au dezvoltat, spre spațiul nordic, ulterior prin toate regiunile Imperiului Roman și apoi Bizantin. Pentru o disciplină sigură, privind viața fecioarelor, canonul 19 al Sinodului local din Ancira, 314, interzice fecioarelor să locuiască împreună cu bărbați, iar cele care ar cădea din feciorie, să fie pedepsite asemănător celor căsătoriți a doua oară.[127]

Vârsta canonică pentru afierosirea fecioarelor, Sf. Vasile cel Mare o stabilește la 17, canonul 18, iar monahii puteau deveni la 25 de ani, conform canonului 126 de la Cartagina. Pentru a putea fi hirotonite diaconițe, fecioarele și călugărițele trebuiau să împlinească vârsta de 40 de ani, după cum stabilise și canonul 15 al Sinodului IV Ecumenic, de la Chalcedon, precum și canonul 40 Trulan, de la Constantinopol, 691-692.

După cum am și amintit, căsătoria sau căderea din feciorie a fecioarelor și călugărițelor se pedepsea foarte aspru, conform canoanelor 18 și 60 a Sf. Vasile cel Mare † 379. Sf. Ioan IV Postitorul al Constantinopolului (582-595) a mers și mai departe, și prevedea o epitimie ca și pentru adulter, fecioarelor care călcau votul castității, conform canonului 16. Toate aceste măsuri au fost reluate de Fotie I cel Mare al Constantinopolului (858-867 și 877-886, † 893), în *Nomocanon* (883), cunoscut și sub numele de Sintagma lui Fotie, titlul 11, cap. 8-10, an 889.

În concluzie, putem spune că văduvelor și fecioarelor, apărute în sud, Biserica le refuza orice formă de hirotesie sau de hirotonie. Justificarea acestei atitudini se va face în *Tradiția Apostolică*, lucrare apărută tot în zona sudică, ca femeilor să nu se confere nici o activitate publică „Viduis propter orationes, infirmorum curam et frequens jejunium præcipuus honor tribuatur"[128] [Hans ACHELIS, *Die ältesten Quellen des orientalischen Kirchenrechtes*. I. Die Canones Hippolyti, In: TU, 6, Leipzig, 1891, p. 75].[129]

Das Höchste was einer Frau zustand, war die *Ernennung* und diese konnte nach sorgfältigen Prüfung nur den Witwen gewährt werden die festgegründete Tugenden bewiesen hatten.[130] Activitatea sau obligațiile *văduvelor* – și prin asociere și a *fecioarelor* – constau în *rugăciune*, acte de

---

[124] **Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 577.**
[125] **Ibidem.**
[126] **Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Op. cit., pp. 296-297.**
[127] **Ibidem, p. 192.**
[128] **La: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 284, nota 209.**
[129] **TU = Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur. Archiv für die griechisch-christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte, Leipzig-Berlin, din 1882 și anii următori.**
[130] **La: Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 284.**

_caritat_e, îngrijirea b_olnavilor_ și _post_ul.[131] O confirmare a acestei situații a văduvelor și fecioarelor o face Tertulian din Cartagina (d.150-d. 220) [_De virginibus velandis_, 9: PL, 2 951]:[132] „Plane scio alicubi virginem in viduatu ab annis nondum viginti collocatam. Cui și quid refrigerii debuerat episcopus, aliter utique salvo respectu disciplinæ præstare potuisset, ne tamen nunc miraculum, ne dixerim monstrum, in Ecclesia denotaretur: virgo vidua… utrumque se negans. Precizăm insă că aceste cuvinte a lui Tertulian priveau doar pe văduve și pe fecioare, nu și pe diaconițe și pe presbytere. De pildă, Tertulian a dezaprobat primirea unei fecioare în vârstă de 20 de ani, în grupul văduvelor.

Nordul Africii era sub influența curentului _sudist_ (Ierusalim, Palestina), însă grație ereticilor montaniști au pătruns și acolo ideile și curentele din Asia Mică, adică _nordice_ (Antiohia). Pentru Tertulian – care, între anii 199–203 devenise adeptul ereziei montaniste – se pare însă că deschiderea nordului față de poziția femeii în Biserică era de neconceput și o considera chiar o erezie.

3. Presbiterele, devenită de secole o noțiune neobișnuită și necunoscută în ochii creștinului răsăritean, erau o altă grupare de femei, din epoca apostolică. Menționarea lor o găsim la Sf. Apostol Paul, 1 Tim 5, 2: _pe femeile bătrâne, ca pe mame; pe cele tinere, ca pe surori, în toată curăţia_; şi Tit 2, 3: _bătrânele, de asemenea, să fie cu'nfăţişare de sfântă cuviinţă, nu clevetitoare, nu robite vinului mult; să înveţe ce e bine,_ [Concordanță: Pr 31:25 1Tim 2:9 1Tim 3:11]. Că presbiterele erau o grupare distnctă față de aceea a văduvelor, se observă din următorul vers al cap. 5, din 1 Tim., unde este reluată problema cinstirii văduvelor, „a celor cu adevărat văduve": _Pe văduve cinsteşte-le, pe cele cu adevărat văduve._ (1 Tim 5, 3). Presbiterele au evoluat în spațiul sudic, într-o vreme când nici prezbiterii nu erau încă implicați în exersarea funcțiunilor liturgice – frângerea pâinii – ci erau un cerc de oameni în vârstă, din suita episcopului și sfătuitori ai acestuia, învățau poporul și _împărțeau dreptatea_, adică ajutau la clarificarea neînțelegerilor, care se iveau în comunitate și făceau explicațiile necesare, pentru înțelegerea legilor religioase și civile. Intrarea bărbaților în Colegiul prezbiteral se făcea prin _hirotonie_ – Ordination, începând cu vîrsta de 40 de ani.

Cu timpul, misiunea prezbiterelor, care consta în instruirea religioasă a tinerelor și a altor femei, pregătirea pentru botez etc., a fost preluată de către diaconițe și de către văduve.[133]

Canonul 11, de la Laodicea, din anul 343 a interzis gruparea prezbiterelor:

Canonul 11: (_Ceata presbiterelor să înceteze – să nu mai ființeze_)

Nu se cuvine a așeza în Biserică cele ce se zic presbitere, adică întâistătătoare.[134]

Nu ştim cu siguranță dacă sau ce fel de hirotesire sau hirotonie au avut aceste „prezbitere". Profesorul Ioan N. Floca de la Sibiu susține în scurtul său comentariu la canonul 11 de la Laodiceea, „... ca [_prezbiterele_, n.n.] fiind organizate într-o societate aparte, prin consacrare după un ritual anumit, asemănător cu cel al consacrării diaconilor, având misiunea de catehete, pe seama femeilor, îndrumând și supraveghind pe femei și în biserică, de unde au primit și numele de întâistătătoare, bucurându-se de cinste deosebită mai ales că majoritatea erau și în vârstă. Ele nu aveau dreptul să predice și nici să asiste la botezarea femeilor, sarcină rezervată diaconițelor."[135]

„Tâlcuirea" de la acest canon 11, din Pidalion ne mai oferă câteva amănunte relative la prezbitere. Ele se numeau „întâișezătoare", pentru că stăteau înaintea, în fața celorlalte femei, iar interdicția canonului se referă la statutul „prezbiterelor", nu la dreptul sau practica hirotonirii diaconițelor:

> **Tâlcuire (canon 11)**
>
> **Zonara și Valsamon zic, că acest Canon rânduiește ca să nu se facă în Biserică femeile cele ce se zic bătrâne, și înaintea celorlalte șezătoare. Ci nici să se numească cu acest nume, căci în vremea veche erau la Biserici, femei ca acestea bătrâne, punând pe celelalte femei la**

---

131 Ibidem.
132 Ibidem, p. 244, nota 210.
133 Ioan N. FLOCA, _Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească_, vol. I, p. 502.
134 Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Op. cit., p. 219.
135 Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Op. cit., p. 219.

rânduială, unde, și cum să stea, și să șadă fiecare în Biserică. Care lucru fiindcă se făcea pentru rea agonisire și mândrie, le-au oprit Canonul de la aceasta. Iar alții zic, că bătrânele acestea și întâi șezătoare le oprește Canonul a nu se așeza, adică a nu se hirotoni prin rugăciuni cu acest nume de bătrâne, și întâi șezătoare (nu a nu se face ele diaconițe).[136]

Prezbiterele, împreună cu celelalte categorii de femei au existat și au activat în Biserica primară, pornind din zona sudică, unde exista o despărțire bine stabilită, între punerea mâinilor – hirotonie – și *numire*.

4. Diaconițele aveau o menire și o poziție cu totul aparte, în Biserică, spre deosebire de celelalte grupări de femei din primele veacuri, în ciuda acțiunilor întreprinse de bărbații clerici și laici, care refuzau să accepte o implicare oficială și egală a acestora în împlinirea obligațiilor de slujire și conducere a acesteia. Ele au evoluat și s-au dezvoltat în spațiul nordic, pentru că sudul nu cunoștea punerea mâinilor în cazul femeilor, ci numai actul sau gestul de *numire*, mai ales verbală, de față cu comunitatea. Spre deosebire de spațiul sudic, în cel nordic situația era cu totul alta, neexistând despărțirea dintre *punerea mâinilor* și *numire*. Acolo punerea mâinilor se făcea cu fiecare ocazie.[137] Mult mai târziu s-a făcut deosebirea dintre „hirotonie" și „hirotesie". În fața acestor *extreme*, apare intenția Sf. Ipolit Romanul (217-235, antipapă), care, prin *Tradiția Apostolică* încerca să limiteze hirotonia pentru trei trepte: *episcop, preot și diacon*.[138]

În acest caz se schimba și structura ierahică a Bisericii, proiectată întâi ca BINOM:

a. episcop – presbyter, în sud, Ierusalim, Palestina, Egipt, Etiopia, Africa Latina;

b. episcop – diacon, în nord, Antiohia, Siria, Asia Mică;

În urma restructurării și a unificării hirotoniei se putea ajunge – după cum s-a și întâmplat mai târziu – la TRINOM: episcop, presbyter, diacon.[139]

Hippolyt wollte in der Apostolischen Tradition die Weihe auf drei Stufen begrenzen: auf Bischof, Presbyter und Diakon. Die Führung der Kirche war zuerst – wie oben gesagt wurde – als Binom entstanden: Bischof – Diacon und Bischof – Presbyter. Im Laufe der Weiterentwicklung der Kirche wurden dann die beiden Formen, die des Nordens und die des Südens, zu einem Trinom verschmolzen.

Pentru ordinele minore, Sf. Ipolit al Romei prevedea doar *numirile*, fără *punerea mâinilor*, adică fără hirotesii.[140]

Această topire, reducere, concentrare ori sudare a hirotoniilor în trei trepte a reușit, dar nu în forma radicală, preconizată de Sf. Ipolit. S-a creat trinom-ul, însă au fost menținute și impuse în sud și hirotesiile, pentru clerul inferior și mai târziu pentru egumen și celelalte slujbe și distincții ale preoților și diaconilor. Hirotonia diaconițelor a rezistat până cel puțin în secolul al VIII-lea, după cum se face mărturie prin *Codicele Barberini græcus 336*.

*

Tradiția Apostolică,
Ipolit din Roma, cca 200-235

XI. Despre citeți[141]

Citețul e așezat atunci când episcopul îi dă cartea, dar nu-și va pune mâna peste el.

XI. Despre fecioară

Să nu se pună mâna peste o fecioară, căci doar alegerea ei o face fecioară.

XIII. Despre ipodiacon

Să nu se pună mâna nici peste ipodiacon, ci să fie numit ca să urmeze diaconului.

---

[136] Pidalion, Iași, 2004, pp. 424-425.
[137] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 319, 284, 283.
[138] Ibidem, p. 318.
[139] Ibidem.
[140] Ibidem.
[141] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 577-578.

XIV. Despre darurile tămăduitorilor

Dacă însă cineva spune: Am primit darul tămăduirii într-o descoperire", să nu se pună mâna peste el, căci înseși faptele vor arăta dacă spune adevărul.

*****

Constituțiile Sfinților Apostoli prin Clement,
Antiohia, cca 380

***XXI.* Despre ipodiaconi[142]**

1 Despre ipodiaconi eu, Toma, vă rânduiesc vouă episcopilor, acestea:

2 Când hirotonești un ipodiacon, o episcope, să-ți pui mâinile pe el și să spui:

3 – Stăpâne Dumnezeule, Creatorul cerului și al pământului și a tuturor celor din ele, Care ai arătat la Cortul Mărturiei pe slujitorii Templului străjeri ai sfintelor Tale vase [*Nm 3; 1 Par 9*], 4 Însuți și acum privește spre robul Tău acesta cel pus înainte ipodiacon, și-i dă lui Duh Sfânt ca să se atingă cu vrednicie de vasele Tale liturgice și să facă voia Ta în toată vremea prin Hristosul Tău, prin Care Ție fie slava, cinstea și venerarea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

***XXII.* Despre citeți**

1 Despre citeți eu, Matei, zis și Levi, care am fost odinioară vameș [*Mc 2, 14*], rânduiesc acestea: 2 Pentru a așeza pe cineva citeț, punându-ți mâinile peste el, roagă-te lui Dumnezeu spunând așa:

2 – Dumnezeule Cel veșnic, Cel bogat în milă și în îndurări [*Ps 102, 4*], Care prin cele lucrate de Tine ai făcut arătată alcătuirea lumii [*Sol 7, 17*] și păzești în toată lumea numărul aleșilor Tăi. Însuți și acum privește spre robul Tău acesta căruia i se încredințează citirea Sfintelor Tale Scripturi poporului Tău, și dă-i lui Duh Sfânt, duh profetic. 4 Cel ce l-ai înțelepțit pe Ezdra slujitorul Tău să citească legile Tale poporului Tău [*Ne 18*], și acum, chemat fiind de noi, înțelepțește pe robul Tău și dă-i lui să-și săvârșească neosândit lucrul încredințat lui și să se arate vrednic de o treaptă mai mare prin Hristos, prin Care Ție fie slava și cinstea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

***XXIII.* Despre mărturisitori**

1 Iar eu Iacob al lui Alfeu, rânduiesc despre mărturisitori:

2 Mărturisitorul nu e hirotonit, căci mărturisirea lui ține de voință și răbdare, dar este vrednic de mare cinste ca unul care a mărturisit Numele lui Dumnezeu și al Hristosului Său înaintea neamurilor și a împăraților [*FA 9, 15*]. 3 Iar dacă e nevoie de el ca episcop, preot sau diacon, să fie hirotonit. 4 Dacă însă un mărturisitor nehirotonit își răpește singur o asemenea demnitate sub pretextul mărturisirii, unul ca acesta să fie depus și exclus, căci nu este [ceea ce pretinde], pentru că a tăgăduit rânduiala lui Hristos [tēn Christou diataxin] și e mai rău decât un necredincios [*1 Tim 5, 8*].

***XXIV.* Despre fecioare**

1 Tot eu rânduiesc și despre fecioare:

2 Fecioara nu se hirotonește, căci n-avem pentru aceasta poruncă de la Domnul [*1Cor 7, 25*], fiindcă premiul luptei ei ține de voință și nu este pentru defăimarea căsătoriei, ci spre a avea răgaz pentru evlavie.

***XXV.* Despre văduve**

1 Iar eu Lebeu, numit și Tadeu, rânduiesc despre văduve acestea:

2 Văduva nu se hirotonește, ci dacă de mult timp și-a pierdut bărbatul și a viețuit în cumințenie și fără osândă și a purtat de grijă foarte bine de cei ai săi, ca foarte serioasele Iudita și Ana [*Lc 2, 36*], să fie rânduită în cinul văduvelor. 3 Dacă însă și-a pierdut de curând bărbatul, să nu i se arate încredere, ci să se judece tinerețea vârstei ei, căci uneori patimile, nedesființate de un frâu mai bun, îmbătrânesc împreună cu oamenii.

---

142 Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 757-758; 759-760.

XXVI. Despre exorciști

[1] Tot eu rânduiesc despre exorciști:

[2] Nici exorcistul nu se hirotonește, căci premiul luptei lui ține de bunăvoința și harul lui Dumnezeu prin Hristos și venirea Duhului Sfânt. Fiindcă cel care a primit harisma vindecărilor [*1 Co 12, 9*] e arătat prin descoperire de către Dumnezeu, harul din el făcându-se arătat tuturor. [3] Iar dacă e nevoie de el ca episcop, preot sau diacon, să fie hirotonit.

XXX. Același [*Matei*, n.n.] despre pârgă și zeciuieli

[1] Mai rânduiesc și ca orice pârgă să fie adusă episcopului, prezbiterilor și diaconilor spre hrănirea lor, iar toată zeciuiala să fie adusă spre hrănirea celorlalți clerici, a văduvelor și a celor aflați în sărăcie. Căci pârga e a preoților și a diaconilor care slujesc.

*

***Testamentum Domini*,**
Antiohia sau Siria, finele sec. IV, încep. sec. V

Despre ipodiaconi[143]

***XLIV.* În același chip să fie rânduit ipodiacon cel ce e curat, rugându-se peste el episcopul. Iar în ziua de duminică, în auzul întregului popor, episcopul să zică peste el așa:**

– Tu (*N*), slujește și ascultă cu frică de Dumnezeu evanghelia, cultivă-ți în sfințenie cunoașterea de tine însuți, păzește curăția, viețuiește ascetic, privește, auzi și ascultă în umilință și nu neglija rugăciunile și posturile, ca Domnul să Te facă mulțumit și vrednic de un cin mai înalt decât acesta.
Toți preoții să zică:
Fie! Fie! Fie!

Despre citeț

***XLV.* Să fie așezat citeț cine e curat, blând, umil, înțelept și foarte iscusit, învățat el însuși și în stare să învețe pe alții, cu bună ținere de minte și veghetor, ca să fie în stare să fie ridicat la o treaptă și mai înaltă. Mai întâi însă într-o zi de duminică să i se dea o carte în văzul poporului. Să nu se pună mâna peste el, ci să audă de la episcop acestea:**

– Tu (*N*), pe care Te-a chemat Hristos să fii slujitorul cuvintelor Lui, poartă de grijă și silește-te să te arăți încercat în canonul acesta și într-o treaptă mai mare chiar decât acesta înaintea Domnului nostru Iisus Hristos, ca să-Ți dea pentru aceasta o plată mai bună în sălașurile Lui cele veșnice.
Iar preoții să spună:
Fie! Fie! Fie!

***

Rânduiala hirotesirilor pentru clerul inferior (ordinele minore)

1. ***psaltul*** **(cântărețul, dascălul, cantorul), ὁ ψάλτης, numit în Orient și ipovoleis, ὁ ὑποβολεῖς,[144] monitores *sau* inspiratores (lat.), „povățuitori”;**
2. ***anagnostul*** **(citețul, lectorul, cunoscut din sec. IV), ὁ ἀναγνώστης, anagnostes (lat.);**
3. ***ipodiaconul*** **(cunoscut din sec. III), υποδιάκονος, subdiaconul;**

[165, 166, 167-168] Euchologion, Barberini græcus 336, sec. VIII.[145]

*

---

[143] Ibidem, pp. 819-820.
[144] „Peveț”, în Ms. *Arhieraticonul* lui Inochentie Micu-Klein, Roma, 1748, prima filă: „Rânduiala care să face la punerea cetețului și a pevețului”.
[145] Text preluat după: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 986-987 (pentru egumen).

1. *[166] Rugăciune la promovarea citețului și cântărețului.*
Euchologion, Barberini græcus 336, sec. VIII.[146]

După ce acela care urmează să fie promovat în citeț sau cântăreț e tuns, este adus înaintea episcopului care, punându-și mâna pe capul lui și pecetluindu-l [cu semnul crucii], se roagă așa:

Doamne, Dumnezeule Atotțiitorule, alege pe robul Tău acesta (*N*), și-l sfințește și-l învrednicește cu toată înțelepciunea și priceperea de meditarea și citirea dumnezeieștilor Tale cuvinte, păzindu-l într-o viață neprihănită. Cu mila și cu îndurările și cu iubirea de oameni ale Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care [împreună bine ești cuvântat, cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și după* „Amin”*, i se dă citețului cartea „Apostolul” și citește puțin și i se dă pacea, iar cântărețului i se dă „Psaltirea” și spune un prochimen.

*

2. *[165] Rugăciunea pentru hirotonia* (hirotesirea, n.n.) *unui ipodiacon.*
Euchologion, Barberini græcus 336, sec. VIII.[147]

După ce episcopul intră în diaconicon și stă înaintea Sfintei Mese, i se aduce înainte cel ce urmează să fie hirotonit și punându-și mâna pe capul lui, îl pecetluiește [cu semnul crucii] și se roagă așa:

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce prin Unul și Același Duh Sfânt ai împărțit darurile fiecăruia din cei pe care i-a ales: Cel ce ai dăruit felurite lucrări Bisericii Tale și ai așezat în ea trepte de liturghie spre slujirea sfintelor și preacuratelor Tale Taine; Cel ce cu preștiința Ta negrăită ai hotărât și ca robul Tău acesta (*N*) să fie vrednic să servească sfintei Tale Biserici, Însuți Stăpâne păzește-l neosândit întru toate. Și-i dă să iubească bunăcuviința casei Tale [*Ps. 25, 8*], să stea înaintea ușilor lăcașului Tău sfânt și să aprindă sfeșnicele cortului slavei Tale [*Dt 18, 5; Iș 30, 8; Ps 25, 8*]. Sădește-l în Biserica Ta cea sfântă ca pe un măslin [*Ps 51, 10*] care aduce rod de dreptate. Și-l arată desăvârșit rob al Tău, ca și el să se desfăteze la a Doua Ta Venire de răsplata celor ce bine Ți-au plăcut Ție. Că a Ta este împărăția și puterea și slava [, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și după* „Amin”, *cel făcut ipodiacon spune de trei ori:* „Câți sunteți credincioși” *și-i dă să se spele episcopului care l-a hirotonit și așa e împărtășit de el cu Cuminecarea făcătoare de viață.

*

Hirotesirea unui egumen [arhimandrit]

[*167-168] Rugăciunea la promovarea egumenului în slăvita patriarhie.*
Euchologion, Barberini græcus 336, sec. VIII.[148]

Cel ce urmează să fie promovat e adus înainte în prezența tuturor monahilor care l-au votat.

Și spunând diaconul:* „Domnului să ne rugăm”*, patriarhul îi pune mâna pe cap pecetluindu-l [cu semnul crucii] și rugându-se așa:

Dumnezeule Cel ce totdeauna porți de grijă de mântuirea oamenilor, Cel ce ai adunat la un loc și ai făcut-o una și această turmă cuvântătoare, Însuți Stăpâne a toate păzește-o fără prihană cu nemăsurata Ta iubire de oameni, păzind neîncetat poruncile Tale, ca nici o oaie să nu se piardă din ea și să fie răpită de lupul cel potrivnic; iar pe robul Tău acesta, pe care ai binevoit să-l așezi peste ei egumen, arată-l vrednic de bunătatea Ta și-l împodobește cu toate virtuțile Tale făcându-se prin faptele sale bune pildă celor aflați sub el, ca aceștia să se facă zeloși imitatori ai viețuirii lui

---

[146] Text preluat după: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 986.
[147] Text preluat după: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 985-986.
[148] Text preluat după: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 986-987.

neprihănite și să se înfățișeze neosândiți împreună cu el la înfricoșătorul Tău tribunal. Că a Ta este împărăția și puterea și slava [, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

***[168] Și după* „Amin”, *spune:* Pace tuturor!**

Și în timp ce diaconul spune:* Capetele noastre Domnului să le plecăm!, *se roagă iarăși:

Pleacă Doamne urechea Ta și ascultă rugăciunea noastră și arată-l pe robul Tău acesta credincios și înțelept econom al turmei celei cuvântătoare încredințată lui de harul Tău, făcând întru toate voia Ta și vrednic fiind de cereasca Ta împărăție. Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni [a Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și după* „Amin” *îi ia mantia [paliul] cu care e îmbrăcat și-i pune o alta și îmbrățișându-l îl concediază.

♚♚♚♚♚

6. Rânduiala sfinţirii antimiselor

Regestele patriarhale de la Constantinopol fac trei menţiuni, privitoare la antimise: nr. 998b, din anul?; 2774, din octombrie 1383; 3097, din ianuarie 1400.

1. Regest nr. 998b, din?, ἀπόκρισις, (titlu). Răspuns dat ortodocşilor, care l-au întrebat pe Patriarh [Nicolae III Gramaticul (1084-1111)?, dar nu este sigur dacă despre acesta ar fi vorba, n.n.], cu privire la problemele disputate între Greci şi Latini: preotul căsătorit, despre purcederea Sfântului Duh, postul de sâmbăta, păresimile (quadragesima), veşmintele liturgice, antimisul, purtatul bărbii, proba prin cuvânt. Problema legată de acest regest a fost studiată cu acurateţe, de către Jean DARROUZÈS, *Un faux acte attribué au patriarche Nicolas (III)*, în REB [*Revue des Etudes Byzantines*, Paris], XXVIII (1970), 227-237 (texte avec traduction; introduction, 221-225.[1]

2. Regest nr. 2774, din octombrie 1383, γραφή (concluzie), Scrisoarea Patriarhului Nil (1380-1388), pentru explicarea şi aprobarea folosirii altarului portativ (antimisului).[2]

> **Multe mijloace pentru mântuire ne-au fost nouă date prin Hristos şi mai întâi misterul sângelui Său şi al trupului Său, o celebrare, se împlineşte în amintirea întrupării Sale şi nouă ne dă posibilitatea să ne îmbrăcăm în Hristos şi să ne unim cu el, mâncând trupul Său şi bând sângele Său. Acest dar al lui Dumnezeu ni s-a poruncit nouă prin Apostoli şi Părinţi, să-l săvârşim într-un loc consacrat Lui Dumnezeu, delimitarea unui spaţiu sacru, prin ascultarea cântărilor sfinte, unde să mulţumim şi să ne împărtăşim cu Sfintele Daruri. În acest scop ei au fondat altarul.**
>
> **Dar foarte adesea superiorii oştirilor şi împăraţii au condus expediţii militare prin locuri unde nu existau deloc biserici, preoţii părăsind oraşele lor sau mănăstirile, pentru a-şi pierde urma prin deşert, [*dându-li-se*, n.n.] necredincioşilor [*posibilitatea*, n.n.] să pătrundă pe pământul creştin şi să distrugă altarele, care nu se mai pot reface ori, dacă da, atunci să fim tot timpul stăpâniţi de frica, că ar putea fi din nou distruse, după ce se vor restaura. Din aceste motive, în conformitate cu tradiţia Părinţilor şi a sinoadelor, s-a dat permisiunea să fie folosită ca *mensa*, o tablă de lemn [de masă, n.n.], o planşetă sau o bucată de stofă, puse într-un local separat, printr-o delimitare a spaţiului cu o cortină (perdea), şi de slujire acolo a Liturghiei. Patriarhul, mitropolitul şi episcopul au permisiunea de-a o face, fiecare pe teritoriul său [*eparhial,* n.n.]. Această Sfântă Tablă are la rândul ei şi un proscomidiar (prothèse, ἡ πρόθεσις, τό θυριαστήριον), care este plasat în partea stângă şi mult mai mic.**
>
> **Toţi creştinii trebuie să admită acest uzaj, în aceeaşi măsură cu al unei biserici [*normale*, n.n.]; cel care va respinge folosirea lor [a *altarului portativ*, n.n.], va da seama în faţa Lui Dumnezeu, ca şi cum ar refuza biserica târnosită. Motiv pentru care Patriarhul Nil a publicat scrisul de faţă, pentru ca toţi să cunoască puterea acestei practici sfinte.**

---

[1] Vezi p. 454, din fasc. II-III: *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinopole*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. II et III, Le Régestes de 715 à 1206, par Venance GRUMEL, Deuxieme édition revue et corrigée par Jean DARROUZÈS, 1989, Paris, Institut Français d'Études Byzantines, 325-1202 régestes, 612 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

[2] Vezi pp. 82-83, din fasc. VI: *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinopole*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Text. Titulatura: Νεῖλος ἐλέῳ Θεοῦ etc.

Incipit: Πολλὰς ἡμῖν ἔδωκεν ὁδοὺς

Certificat de copie (inedit)

Ediție: RHALLI – POTLI, vol. V, pp. 141-142: G. A. RHALLÈS et M. POTLÈS, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, I-VI, Athena, 1852-1859;

GÉDÉON, Diataxeis, pp. 57-58: M. GÉDÉON, Κανονικαὶ διατάξεις, I-II, Constantinopol, 1888-1889: după manuscrisul lui Gérasime d'Argolide, copie a codexului Mitropoliei de Heracleea. Manuscrisul *Metochion S. Sepulcri* 2, f. 389ᵛ, poartă același titlu, ca și textul editat: περὶ τοῦ ἀντιμινσίου ὅπερ ἐποίησεν ὁ κῦρ Νεῖλος... ὁ ἐκ τοῦ Χαρσιανίτου, ὁ Κεραμεύς. Manuscrisul Luaura K 82, f. 274ᵛ, este singurul care poate da certificatul de copie autentică, cu data, însă se află sub un alt titlu: ἔκδοσις περὶ τῆς διὰ σανίδος ἢ πανίου γινομένης ἐκκλησίας ἐπὶ ταξι<δίῳ>

Literatură: S. PÉTRIDÈS, *L'antimension*, EO [Echos d'Orient, Paris, din 1892 u.], 1900, pp. 196-197; ci-dessous, N. 3097.[3]

Regest nr. 3097, din ianuarie 1400, πιττάκιον, (forma), γράφει καὶ παρακελεύεται, Scrisoarea Patriarhului Matei I (1397-1410), către Mitropolitul Heracleei, privind folosirea antimisului.

Salutare Mitropolitului Heracleei!

Tu ai scris că acolo (*la voi*, n.n.) există antimise patriarhale, precum și mitropolitane, iar utilizatorii lor le întrebuințează cu nepăsare, pe unele în locul celorlalte; pe cele mitropolitane într-un district patriarhal, cele patriarhale pe un teritoriu mitropolitan etc. Tu îmi ceri o hotărâre.

Examinând problema în Sinod, Patriarhul îți scrie următoarele. Antimisul era destinat la origine pentru celebrarea Liturghiei în timpul unei călătorii, pentru cazuri de necesitate sau acolo unde nu exista un altar consacrat sau sfințit de episcop. Este așadar o dovadă de ignoranță și o provocare, că utilizatorii – cei care celebrează Sfânta Liturghie – acolo unde există deja un altar, să mai pună [și] antimisul pe altarul stabilit sau existent acolo. Dacă acest lucru l-ar face un episcop, pe teritoriul altei eparhii, [adică să-și pună antimisul pe un altar consacrat deja, de episcopul local], ar fi un scandal și o mare ofensă pentru confratele în episcopat.

Faceți în felul următor:

Dacă un preot folosește necorespunzător antimisul, acesta trebuie să înceteze sau să-i fie retras acest antimis, fie că este patriarhal sau mitropolitan: și *un prêtre emploie l'antiminsion à tort et à travers, qu'il cesse, sinon retire-lui l'antiminsion, qu'il soit patriarcal ou métropolitain;* dacă-l folosește în cazuri de necesitate, acolo, unde nu există altar fix, nu poate fi împiedecat cu nimic, indiferent dacă terenul ar fi sub jurisdicție patriarhală sau mitropolitană, nu schimbă cu nimic situația. De asemenea să se respecte scopul pentru care a fost creat antimisul și nimeni nu este nedreptățit pentru suprimarea propriului altar. Harul Lui Dumnezeu. Semnătura prin menolog †

Text. Incipit: Περὶ ἀντιμινσίου ἁγίων ἔγραφας

Signatură: Μηνὶ ἰαννουαρίῳ ἰνδ. η′ †

Registru V 48, f. 139ᵛ-140: M M II, n° 542, 340ß341[=Fr. Miklosich et J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi I-II*, *Acta patriarchatus constantinopolitani*, Viena, 1860-1862] = GÉDÉON, Diataxeis, pp. 61-62.

Literatură: vezi *regestul* n° 2774; Laurent, *Regeste*, n° 1319 [fasc. IV, pp. 126-128].

*

Despre antimise Sf. Simion Tesaloniceanul scria în *Capitolul 108*: „Antimisele acestea sunt din țesătură de in și se fac în loc de Sfântă Masă, care cusute mai înainte se gătesc precum este

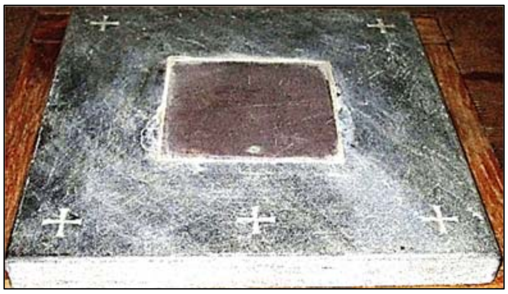
---

[3] Jean DARROUZÈS: Pentru secolul al XIV-lea, lucrarea instrument de studiu – manual – al regestelor patriarhale, rămâne cartea lui Jean DARROUZÈS, *Le registre synodal du patriarcat byzantin au XIVᵉ siècle (Étude paléographique et diplomatique)*, Paris, 1971, 503 p. [Colecția: *Archives de l'Orient Chrétien*, nr. 12] [3] Το ιερόν κωδίκιον (1315-1402)[3] Cod. Vind. Hist. gr. 47 și 48, (precum și copia acestuia: Cod. Vat. Urb. gr. 80).

rânduiala și toate se săvârșesc pe dânsele câte se săvârșesc și pe Sfânta Masă. Acestea sfințindu-se de arhiereu se trimit pe la locuri unde nu este Jertfelnic și pe dânsele se slujește Dumnezeiasca Liturghie a Tainelor.”[4]

1

2

1. Ἀντιμήνσιον: Antimis de la Episcopul Unit Petru Pavel Aron al Făgărașului (1754-1764), împreună cu disc, steluță, și potir de epocă, toate din zinc. Lancea și lingurița nu prezintă nici importanță istorică, nici vechime și nici valoare artistică, fiind de dată recentă. Obiectele au fost folosite la *biserica de lemn*, din Grințieșu Mare – unde sunt și expuse – de pe Valea Bistricioarei, jud. Neamţ, construită între anii 1792–1794, de către 17 familii de români ortodocşi din Ardeal, refugiați acolo, în cursul secolului al XVIII-lea, în frunte cu preotul lor Grigore, din cauza persecuțiilor religioase. La 15 iunie 2014 s-au împlinit 220 de ani de la târnosirea bisericii, care între anii 1864–2001 a fost degradată la rangul de filie a parohiei Grințieș: „Biserica noastră păstrează un antimis vechi pe care se consemnează numele episcopului Aron și al împărătesei Maria Tereza. De asemenea, avem câteva obiecte de cult care au rezistat de-a lungul timpului: icoane, cărţi, veşminte, candele, vase de slujbă ș.a.”, mărturisește parohul local Dumitru Pintilie.[5] La fiecare antimis se atașază și un burete.

2. *Piatră de altar*,[6] evoluată din *Altare portatile* [seu Lapis], în bisericile romano-catolice, având în mijloc *Sepulchrum* (mormânt), unde se depun reliquiile (moaștele) de la un martir.[7] Pe margine sunt gravate *cinci cruci* (două sus și trei jos), pe care se face ungerea cu *Chrisam* (Sf. și Marele Mir). Această piatră se așază în scobitura, de la mijlocul Sfintei Mese, peste care apoi trebuie să stea potirul și patena [lat.], (discul), *πατάνη*, în timpul Missei (Liturghiei) Romane.[8]

*

Sf. Simeon Arhiepiscopul Tesalonicului, *Tratat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe...*., Op. cit., pp. 172–173:

Capitolul 127
Pentru săvârșirea Antimiselor și pentru ce se fac de in?

Deci săvârșirea acestor Antimise este asemenea cu săvârșirea Sfintei Mese, numai că se desparte de Sfânta Masă, că Sfânta Masă se află în Biserică și este zidită, pe când Antimisul nu e făcut din pietre ci din țesături, mai cu seamă de in, pentru că însemnează ale patimii și ca cele de îngropare sunt, și din pământ sunt acestea, căci inul din pământ este, precum și Mormântul Mântuitorului a fost pe pământ. Deci asemenea și acestea punându-se pe singură Sfânta Masă, primesc toate rugăciunile, și arhiereul face pomenire de Antimise când zice rugăciunile Sfintei

---

[4] Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinţei noastre ortodoxe, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos şi urmaşii Săi*, Volumul I, Ediţie îngrijită de Protosinghel Grichentie NATU, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuţilor, 2002, Suceava, p. 162.

[5] Luat din: https://doxologia.ro/actualitate/arhiepiscopia-iasilor/220-de-ani-de-la-sfintirea-bisericii-parohiei-grintiesu-mare

[6] Vezi și: Dr. Monica Sinderhauf, *Altarstein und Antimensium*, în *Katholische Militärbischöfe*, http://www.katholische-militaerseelsorge.de/index.php?id=93

[7] Beda Kleinschmidt: *Der mittelalterliche Tragaltar*. In: *Zeitschrift für christliche Kunst* Band 16 (1903), S. 299–304. Digitalisat, UB Heidelberg, S. 323–340 Digitalisat, UB Heidelberg; Band 17 (1904), S. 13–22 Digitalisat, UB Heidelberg, S. 35–50 Digitalisat, UB Heidelberg, S. 65–80 Digitalisat, UB Heidelberg, S. 97–108 Digitalisat, UB Heidelberg, S. 145–152 Digitalisat, UB Heidelberg, S. 161–166 Digitalisat, UB Heidelberg.

[8] Altarstein in der Kirche Maria, Hilfe der Christen, Berlin, 2016 [Piatră de altar din Biserica *Maria ajutorul creștinilor*, din Berlin, 2016]. Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Altarstein_(Liturgie)

Mese, și asemenea se roagă ca să se sfințească cu venirea Dumnezeiescului Duh și asemenea le spală, le stropește și le unge cu Mir, făcând cu mir pe fiecareAntimis câte trei cruci ca și pe Sfânta Masă cântând: „Aliluia”. Și precum și la Masă pun patru părți de pânză cu chipul Evangheliștilor la care scrie și numele lor și alte două întocmai cu Masa le coase și le leagă, una ca o cămașă a Sfintei Mese, în chipul giulgiului cu care a înfășurat Iosif pe Hristos mort, iar alta ca o îmbrăcăminte de masă întru cinstea Scaunului lui Dumnezeu, căci Jertfelnicul este scaun și odihnă Lui, și antimisul se coase în mijlocul acestuia în chipul mahramei celei de pe capul Lui. Psalmii care arată acestea se zic și la Dumnezeiasca Masă, căci nefăcându-se târnosire și fiind trebuință de Antimise, se ridică sfintele veșminte de pe Sfânta Masă și întinzându-se antimisele pe Masa aceea le sfințesc, care sfințire a Antimiselor se cuvine mai ales a se face de arhiereu, iar la trebuințe se face cu porunca arhiereului și de preot cucernic, care va fi având știința celor dumnezeiești, care se și îmbracă cu giulgiu pe deasupra veșmintelor preoțești ca și arhiereul când este să sfințească Antimisele.

Deci, apoi și părticele din Sfinte Moaște unse cu Mir le pune în pânzișoare de in și le coase în Antimis în față deasupra și toate se fac deplin la Antimise ca și la Dumnezeiasca Masă pentru că și fiecare dintre antimise sunt Sfântă Masă și pline de slava lui Dumnezeu și urmează a nu se pune fiecum în orice casă se va întâmpla, și nu se cade a se atinge mireni de dânsele, căci sunt făcute pentru slujba Liturghiei și Liturghie fără preot nu se face. Deci aceste se cuvine să le păzească preoții și să le ia de la arhiereu când vor avea trebuință pentru că nu se cuvine preoților a sluji fără binecuvântarea arhiereilor. Deci Biserica într-acest chip se săvârșește și după puterea noastră s-au arătat pentru ceea ce sunt în Biserică. Dar oare a mai rămas ceva a se arăta pe lângă aceste?[9]

*

Antimisul, τό Ἀντιμήνσιον, Антиминс (slavonă), ἀντὶ, în loc de și μήνσιον, masă (*lat.* mensa), Antimensium (lat.) – *în loc de masă* – pentru că, fără antimis, rânduiala noastră nu permite săvârșirea Dumnezeieștii Liturghii, chiar dacă Oltariul, Prestolul, Престóл, η Αγία Τράπεζα a fost sfințit de arhiereu și deține Sfinte Moaște.[10]

Despre originea antimisului, Prof. Ene Braniște explică:[11]

> **Originea îndepărtată a antimisului trebuie căutată în epoca prigoanelor păgâne împotriva creștinilor. În acea vreme (secolele I-III), creștinii erau adesea surprinși de către prigonitori în timpul oficierii Sfintei Liturghii, fiind siliți să fugă și să se ascundă de privirile acestora. Pentru a feri Sfintele Daruri de profanare și pentru a continua slujba liturgică întreruptă în astfel de cazuri, ei foloseau o bucată de pânză, în care înfășurau la nevoie Sfintele Daruri și pe care, la momentul potrivit, le așezau, pentru a continua slujba, pe o altă masă (pe un altar portativ). Și întrucât, în timpul prigoanelor, Sf. Liturghie se săvârșea cel mai adesea pe mormintele martirilor, care serveau ca masă sau altar de jertfă, s-a luat obiceiul de a se pune în acele pânze părticele din sfintele moaște de martiri, ele slujind astfel de altar mobil (portativ);**

Antimisul simbolizează atât Mormântul Domnului nostru Iisus Hristos, cât și Sfântul Lințoliu [linteolum, *lat.*] sau Giulgiu – Sindon, Σινδών, ܣܕܘܢܐ (aramaică sau siriana clasică),[12] cu care a fost înfășurat trupul Domnului nostru Iisus Hristos, înaintea punerii Sale în mormânt, după cum

---

[9] Luat din: Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos și urmașii Săi*, Volumul I, Ediție îngrijită de Protosinghel Grichentie NATU, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2002, Suceava, pp. 172-173.

[10] Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Op. cit., p. 135; Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, Op. cit., pp. 503-506; Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica Specială*, Op. cit., p. 237.

[11] Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, Op. cit., pp. 503-504;

[12] Prot. Dr. Sebastian STANCA [Cluj], *Graiul antimiselor*, în vol. *Omagiu Înalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Bălan Mitropolitul Ardealului*. La douăzeci de ani de arhipăstorire, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1940, pp. 719-722.

From Late Egyptian šndy(t), from earlier šnḏwt („kilt”): Sindon (lat.), în limba coptă sindon:1. Coptic: ϣⲛ̄ⲧⲱ (šn̄tō, „(linen) sheet, robe”) (Sahidic);

2. ϣⲉⲛⲧⲱ (šentō) (Bohairic); Luat din: https://en.wiktionary.org/wiki/sindon

confirmă și Sf. Simeon Tesaloniceanul. Tot el mai compară antimisul și cu mahrama sau sudariul, pusă pe capul Mântuitorului, mandylion, το Άγιο Μανδήλιο ή „Η Εικόνα της Έδεσσας".[13] În ultimele secole iconografia antimisului este reprezentată din imprimarea tipografică a scenei punerii în mormânt a Domnului nostru Iisus Hristos, având în colțuri chipurile și simbolul celor patru evangheliști. Pe margini, în spațiul rămas liber mai sunt reprezentate Crucea răstignirii, împreună cu celelalte instrumente de tortură: cununa de spini, ciocanul, cuiele, sulița, buretele cu oțet și fiere; nelipsind nici cocoșul, care a cântat de trei ori.

Noi facem chiar o paralelă între iconografia antimisului și formele de reprezentare similare de pe periman, paraman sau *paramandias*, τὸ παράμανδυ.[14]

Rânduiala schimei celei mici:

Apoi ia ieromonahul paramanul în mână și binecuvântându-l, zice:

> **Fratele nostru (*N monahul*) primește paramanul spre logodirea marelui și îngerescului chip; în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Să zicem pentru dânsul: Doamne miluiește.[15]**

La fel se poate face o paralelă între antimis și Epitaf (numit și Sf. Aer), ὁ ἐπιτάφιον, (ή) ὁ ἀήρ, Plascenița (slavonă).

*****

În stadiul actual de evoluție, antimisul este o dedublare a vechiului *iliton*, precizează în continuare marele liturgist Ene Braniște, de la București.[16]

***Ilitul* sau *ilitonul*, τό εἰλητόν, de la εἰλύω sau εἰλέω (a înveli), este menționat încă de Isidor Pelusiotul (c.360-c. 435), din Pelusium (lat.), [Πηλούσιον, Peremoun (koptă), Seyân (aramaică)], situat în partea de răsărit a deltei Nilului, la vărsarea acestuia în Marea Mediterană, Egipt. Orașul Pelusium a fost distrus până-n temelie de către Balduin I Regele Ierusalimului (1100-1118), în anul 1117. În *Noul* Pelusium, în arabă تل الفرما, *Tall al-Faramā*, se află astăzi scaunul unei Eparhii ortodoxe. Acest scriitor bisericesc – Isidor Pelusiotul – a devenit cunoscut grație celor peste 2000 de scrisori, cu profund temei în Sfânta Scriptură, care s-au păstrat de la el.[17] Despre el, liturgiștii bucovineni menționează pentru tema noastră – ilitul:**

Epistolarum Lib. I. Epist. 123. Dorotheo comiti (Migne, P.G., t. LXXVIII. pp. 264-265.

> **După Isidor Pelusiotul, ilitul sau ilitonul „...înseamnă acea năframă sau acel sudar, cu care a fost legat prea onoratul cap al lui Isus Christos, când a fost pus în mormânt, și pe care după învierea lui Isus Christos, l-au văzut apostolii 'deosebi învăluit într-un loc' (*Ioan 20, 7*), mandylion, το Άγιο Μανδήλιο. În ilit sau iliton se învălește *antiminsul* [ἀντὶ, în loc de, și μίνσα, μήνσιον (μήνσιον), masă, (*lat.* Antimensium)] adecă năframa de in sau de mătasă desemnată cu icoana punerii Domnului în mormânt, pe care se pun darurile și se face sacrificiul cel necrunt."[18]**

Antimisul stă tot timpul pe Sfânta Masă, de regulă sub Sfânta Evanghelie sau Evangheliar, simbolizând și relația de unitate, de continuitat și de succesiune, dintre Liturghia Catehumenilor și aceea a Credincioșilor sau dintre *Liturghia Cuvântului* și *Liturghia Euharistică*. Se desface la *ectenia*

---

[13] Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, Op. cit., p. 506, nota nr. 93.

[14] Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Op. cit., p. 345.
Periman sau PARAMAN, este o bucată de stofă pătrată sau trapez, legată cu baieri și purtată de călugări și de călugărițe, pe sub cămașă, pe spate, ca semn al urmării Mântuitorului. Pe paraman, ca și pe antimis, sunt brodate, cusute sau imprimate instrumentele de tortură ale Domnului nostru Iisus Hristos: crucea, cuiele, lancea, buretele, scara crucii, dar și cocoșul lui Petru, dar și inscripția „Luați jugul Meu... că este bun și povara Mea este ușoară" (Matei, 11, 29-30, compară cu Isaia 50, 6).
***Rânduiala schimei celei mici*: Apoi ia ieromonahul paramanul în mână și binecuvântându-l, zice: Fratele nostru (N monahul) primește paramanul spre logodirea marelui și îngerescului chip; în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Să zicem pentru dânsul: Doamne miluiește.**

[15] Luat din: *Molitfelnic*, ediția a patra, București, 1984, p. 507.

[16] Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, Op. cit., p. 504.

[17] Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu...*, Op. cit., pp. 461-463.

[18] LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, p. 222, vezi și nota 1.

pentru catehumeni **sau ectenia pentru cei chemați:** ***Rugați-vă cei chemați, Domnului...*****, înainte de ecfonis: Ca și aceștia împreună cu noi..., când arhiereul sau preotul însemnează cruciș cu buretele, deasupra antimisului.[19] Antimisul se împătură din nou, în timpul ecteniei** ***Drepți, primind dumnezeieștile, sfintele, preacuratele, nemuritoarele...*****, de după sfințirea și împărtășirea cu Sfânta Euharistie, spre finalul Liturghiei și este așezat sub Sfânta Evanghelie.**

*****

Antimisul se mai întrebuințează și la sfărâmarea și uscarea Sfântului Agneț, din care se pregătește și se asigură Sfânta Împărtășanie, pentru tot anul, atât pentru cei bolnavi și neputincioși, cât și pentru copiii sau maturii, care urmează să fie botezați în cursul anului, fiind păstrată în chivot, ή κιβωτός – τό κιβώτιον (cutie, casetă), numit și artophorion, τό ἀρτοφόριον (anaforniță) ori pixidă, ή πυξίς (cutie folosită la împărtășirea bolnavilor și a neputincișilor acasă sau la spital) sau tabernacol – la catolici – tabernaculum (lat., ***arca*** **aut c*****ista*****), [cort, colibă, ladă, coș, dulăpior].[20]**

Pregătirea Sfintei Cuminecături pentru tot anul [până în Săptămâna Mare din anul următor], începe la proscomidia din Joia Mare, din cadrul Dumnezeieștii Liturghii a Sf. Vasile cel Mare, combinată cu Vecernia, cînd se scot două agnețe, în loc de unul singur, iar după prefacere, mai precis, după „Sfintele Sfinților", agnețul al doilea nu se sfarmă, ci se întoarce în sus pe disc, cu partea tăiată „... și ținând dedesuptul lui buretele, să-l adape cu sf. Sânge al Domnului, turnând cu lingurița în mijlocul lui câte puțin sânge, cât va fi de lipsă, adecă cât se va uda sf. agneț pretutindene, și apoi să pună sf. agneț în cutia chivotului. La această lucrare să bage preotul foarte în seamă, ca să nu cadă din sf. agneț vr-o părticică și așișderea ca nu cumva să se toarne prea mult sânge și să curgă din sf. agneț, căci această eventualitate s-ar socoti de nebăgare de seamă și de păcat. Deci, din Joia cea mare, să se conserve sf. agneț în cutia chivotului, în care să se pună hârtie curată, până marți dimineața în săptămâna luminată."[21]

> ***Marți*** **în săptămâna luminată usucă preotul la Utrenie agnețul scos în Joia săptămânei patimilor, pentru împărtășirea bolnavilor, în următorul mod: Îmbrăcându-se în toate veșmintele preoțești și spălându-și mâinile, ia tămâiarul cu tămâie și stând înaintea sf. mese, se închină înaintea sf. taine și le tămâiază cruciș, încunjurând sf. masă; apoi dând tămâiarul, întinde antiminsul, și luând cutia chivotului cu dumnezeieștile taine, le pune pe marginea antiminsului. Deci iarăși tămâiază sf. sacramente și făcând înaintea lor închinare, ia sf. agneț cu toată luarea aminte și-l pune pe disc. Apoi zice cu glas ridicat:** ***Mărire sfintei și celei de o ființă...*****[și de viață făcătoarei și nedespărțitei Treimi, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin]. Și după ce a cântat:** ***Christos a înviat...*** **de trei ori, începe a sfârma în disc cu copia sf. agneț în sfărmături mici. Cântând strana Utrenia, pune preotul despre partea sa cea dreaptă o cărămidă mică ori o lespegioară de piatră curată la marginea antiminsului și deasupra lespegioarei pune o oală nouă de lut cu cărbuni aprinși [*****jar*****, n.n]. Deci închinându-se, ia sf. disc cu dumnezeieștele sacramente cu multă luare aminte și-l pune deasupra oalei cu cărbuni, pentru ca șă se usuce sf. sacramente, tot întorcându-le cu copia. Încălzindu-se sf. disc, să-l ia preotul deoparte și să-l pună pe antimins, ca nu cumva, înfierbântându-se prea tare să ardă sf. taine; apoi răcindu-se puțin sf. disc, să-l pună iarăși deasupra oalei, repețind această procedură până ce se vor usca bine sf. taine.**

---

[19] **Vezi** ***Liturghierul*****, la rânduiala liturghiilor Sf. Ioan Hrisostom și a Sf. Vasile cel Mare. La Liturghia Darurilor mai înainte sfințite, antimisul se desface la început, după ectenia mică, de după Rugăciunea stării întâia, respectiv, după ecfonisul** ***Că a Ta este stăpânirea și a Ta este împărăția...*** **În prealabil au fost pregătite la proscomidiar discul, steluța și procovețul acestuia. Antimisul se împătură și la această Liturghie, tot în timpul ecteniei** ***Drepți, primind dumnezeieștile...*** **și se așază pe Sfânta Evanghelie.**

[20] **Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE,** ***Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*****, Op. cit., pp. 505-506.**
Pentru ***tabernacol*** **sau** ***chivot*****, vezi și** ***Apocalipsa*** **21. 3:**
Et audivi vocem magnam de throno dicentem: „Ecce tabernaculum Dei cum hominibus! Et habitabit cum eis, et ipsi populi eius erunt, et ipse Deus cum eis erit eorum Deus;
Și-am auzit venind din tron un glas puternic care zicea: „Iată locuirea lui Dumnezeu cu oamenii; și El va locui cu ei, și ei vor fi poporul Său și Dumnezeu Însuși va fi cu ei".

[21] **LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, p. 694.**

Preotul să fie la această lucrare cu mare luare aminte și grijă, ca nu cumva să ardă sf. taine, căci într-un caz ca acesta s-ar face culpabil de păcat de moarte și nedemn de darul preoției. Totuș întâmplându-se vreunui preot, că s-ar arde la uscare dumnezeieștele taine, să nu le țină peste an, ci la liturghia cea nemijlocit următoare să scoată alt agneț, să-l sfințească și uscându-l, să-l țină peste an; iară sfintele taine arse să le consume sau [să le] potriviască la sfârșitul liturghiei [de *Marți* în săptămâna luminată, n.n.]. Apoi dumnezeieștele taine, cari se păstrează peste tot anul, preotul tot în răstimp de trei ori patru zile, să le caute, ca nu cumva să muceziască, sau să se strice și fiind nebăgător de seamă să cadă în păcat de moarte. Iară dacă se va întâmpla să muceziască sau să se strice dumnezeieștele taine, să nu comunice cu dânsele pe cineva, nici să aștepte până în Joia cea mare, ci să scoată alt agneț să-l sfințească, să-l usuce și să-l păstreze, comunicând cu el pe bolnavi.[22]

Privitor la modul de păstrare în chivot al Sfintei Împărtășanii peste an, vezi povățuirile de la sfârșitul Liturghierului: *Cum trebuie păstrate Dumnezeieștile Taine pentru cei bolnavi*: „De vei vedea că s-au plecat spre umezire [Sf. Cuminecătură, n.n], desfă antimisul pe Sfânta Masă și pune-le cu toată luarea-aminte din chivot pe sfântul disc și deschizând ferestrele le usucă, păzindu-le tu însuți până când se vor usca, pentru ca nu cumva vreo muscă sau altceva de acest fel să se atingă de ele..."[23]

*****

Evoluția antimisului a cunoscut o întrerupere în perioada iconoclastă [εἰκονομαχία, εικονοκλαστών (726-843)], când a rezistat doar ilitonul, pentru că nu avea moaște. Abia prin canonul 7 al Sinodului al VII-lea Ecumenic, de la Niceea, din anul 787 s-a dat un impuls *indirect* antimisului, legat de consacrarea altarului, prin obligativitatea punerii moaștelor de martiri: *Bisericile se târnosesc numai cu sfinte moaște*.[24] și totuși, pe vremea Sfântului Simeon Tesaloniceanul (1381-1429), antimisul încă nu avea forma de evoluție și de întrebuințare de astăzi, pentru că, în capitolul 108, acesta menționa că antimisele sfințite de arhiereu se trimit doar [n.n.] „...pe la locuri unde nu este jertfelnic [*sfințit de episcop, n.n.*] și pe dânsele se slujește Dumnezeiasca Liturghie a Tainelor."[25]

*****

În același context se face explicația evoluției și a însemnătății liturgice a antimisului, prin *regestul patriarhal*, nr. 3097, din ian. 1400, prezentat la începutul acestui capitol:

Scrisoarea Patriarhului Matei I (1397-1410), către Mitropolitul Heracleei, privind folosirea antimisului. Salutare Mitropolitului Heracleei! *Vezi supra!*

*****

Arhieraticonul de la București, 1993 are *Rânduiala sfințirii antimiselor* la pp. 119-130.

Το βαρβερινον ευχολογιον 336 (Codex Vaticanus Barberinianus Graecus 336), sec. VIII sau Euchologion bizantin, Barberini græcus 336, sudul Italiei, a doua jumătate a sec. VIII, nu are rânduiala sfințirii antimisului, ori s-a pierdut, pentru că la origine manuscrisul avea 40 de caiete, dintre care s-au păstrat 36, cu 279 de foi sau file.[26]

Arhieraticonul lui Isaac Habert, APXIEPATIKON. *Liber pontificalis Ecclesiæ grecæ...*, Paris, 1643, leagă cele două rânduieli, în sensul că le prezintă succesiv: Ritus Altaris & Antimen-

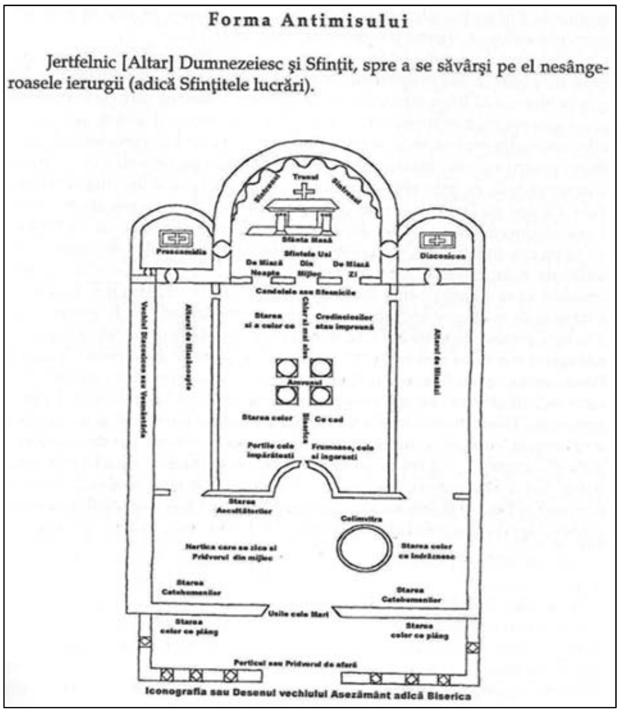
---

[22] Ibidem, pp. 711-712.
Tradiția uscării Sfintelor Taine este analizată extensiv de Daniel IORGOPOULOS, *Antologia Sfântă*, ediția a V-a, Atena, 1898, p. 100 (în limba greacă).
Prof. Dr. Ioannis FOUDOULIS, *Răspunsuri la probleme liturgice*, vol. I, Editura Bizantină, București, 2008, pp. 249-250.
Vezi și Patriarhul Filotheos, *Diataxis*, publicat de P. Trembelas, *Cele trei Liturghii după Codicii din Atena*, Atena, 1935, pp. 1-16, col 2, apud Petre Vintilescu, *Liturghierul Explicat*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1998, p. 317.
[23] *Liturghier*, București, 1980, p. 421.
[24] Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Sibiu, 1992, p. 167.
[25] Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe...*, Op. cit., p. 162.
[26] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 281.

siorum, pp. 649-660: 1. Ritus altaris stabiliendi, pp. 649-656 și Ritus consecrationis Antimensiorum, pp. 657-660. La acestea mai adăugăm și *observația a doua la antimis*, făcută de Isaac Habert, pp. 663-664: Observatio II, De Antimensiis quæ loco Altaris portabilis sunt apud Græcos. Ad ea verba...[27]

La Iacob Goar, antimisul este menționat în glosarul sau indicele de termeni, prin echivalentul său din ritul latin: *corporale*, la Nota: Fidelium Missa, Oratio pro fidelibus & Offertorium [Rugăciunea întâia pentru credincioși], după desfacerea antimisului, din timpul *ecteniei pentru cei chemați*, Notæ, p. 130, iar în *indicele de cuprins*, la pp. 653-654, la note sau *Notæ*: Jacobus Goar, ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ sive Rituale Græcorum complectens ritus et ordines Divinae Liturgiæ, Officiorum, Sacramentorum, Consecrationum, Funerum, Orationum…, Op. cit., Paris, 1647, pp. 653-654: *In ordinem observari solitum in antimensiorum Consecratione. Notæ.*

Manuscrisul Arhieraticonului trilingv, nr. 1216 de la Biblioteca Academiei Române, din Cluj-Napoca nu are Rânduiala sfințirii antimiselor.

1

2

***1. Iconografia sau Desenul vechiului Așezământ adică Biserica*, Pidalion, p. 772.**
Luat din: *Pidalion* (Cârma Bisericii Ortodoxe)..., de Neofit, Patriarh al Constantinopolului, Op. cit., Iași 2004, p. 772: *Forma Antimisului / Jertfelnic [Altar] Dumnezeiesc și Sfințit, spre a se săvârși pe el nesângeroasele ierurgii (adică Sfințitele lucrări).*

2. Antimis din anul 1632, din colecția Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, de la Reședința din Cluj-Napoca. Antimisul a fost adus la Cluj-Napoca, de la Biserica de lemn Cuvioasa Paraschiva din Poienile Izei, din Maramureşul istoric, prin anii 1962. *Antimisul Cu ocazia restaurării făcute de către Direcția Monumentelor Istorice între anii 1962-1964 s-au descoperit în piciorul Sfintei Mese Hrisovul Bisericii și un Antimis. Luate pentru cercetări de către Eparhia Clujului, Hrisovul s-a distrus în laborator, prin ardere, în timp ce se încerca citirea lui la o temperatură ridicată, iar Antimisul se păstrează în Muzeul Eparhial din Cluj, fiind socotit cel mai vechi exponat de acest fel din Ardeal, existent la acest muzeu*.
Paroh Ioan Pop, *Biserica „Sf. Cuvioasă Paraschiva”, din Poienile Izei*, Editura Trinitas, 2008, p. 13.
Luat din: http://www.wikiwand.com/ro/Biserica_de_lemn_din_Poienile_Izei

*

[27] **Isaac Habert, Paris, 1643: ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΝ. *Liber pontificalis Ecclesiæ græcæ. Nunc primum ex regiis ms. euchologijs, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, Notis ac Observationibus Antiquitatis Ecclesiasticæ plenissimis illustratus...***

***Arhieraticonul* lui Inochentie, de la Roma, din anul 1748, conține *Rânduiala care se face la blagoslovenia antimisului.*[28] Slujba nu are însă configurația extensiunii de astăzi a rânduielii respective, în *Arhieraticonul* de la București, din anul 1993.**

Rânduiala din Arhieraticonul de la București, 1993 conține șase rugăciuni, pe când aceea a lui Inochentie doar trei. În rânduiala lui Inochentie, de la sfințirea antimisului este menționat un singur psalm, nr. 132, pe când în ediția de la București, 1993 sunt prescriși patru psalmi: 132, 83, 92 și 25. Rugăciunea întâia, la Inochentie, este rugăciunea a cincea, din Arhieraticonul de la București, 1993; a doua rugăciune din Arhieraticonul lui Inochentie, este a șasea în Arhieraticonul din 1993; a treia rugăciune la Inochentie, constituie a patra, în ediția de la București, 1993.

Antimisul nu-și pierde efectul de obiect sfințit, dacă a fost spălat din neștiință, se precizează în *Enchiridion*-ul Mitropolitului Andrei Baron de Șaguna al Ardealului (1864–1873, din 1848 Episcop al Ardealului), tipărit în anul 1871:[29] Antimisulu nu'si pierde sântieni'a, deaca din nesciintia se spala 1, Niceforu – 7 Apost. – 7, VII. – trebue sa fie provediutu cu mositele mucenicesci 7. VII. De fapt, Andrei Baron de Șaguna parafrazează doar canonul 1 al Sf. Nichifor I Mărturisitorul Patriarhul Constantinopolului (806-815, depus și exilat, † 828):[30]

CANONUL 1 Nichifor Marturisitorul (ANTIMISUL)

Daca din nestiinta se va spala antimisul, acela nu-si pierde sfintenia, nici nu se face necurat.

Concordanță: (73 ap.; 7 sin. VII ec.)

Cele mai vechi antimise de pânză păstrate, Părintele Prof. Ene Braniște susține că sunt din secolul al XII-lea, între care menționează unul din anul 1148. La români, cele mai vechi antimise păstrate sunt din secolul al XVII-lea.[31]

***

Echivalentul antimisului, τό Ἀντιμήνσιον, Антиминс (slavonă) și a *ilitului* sau ilitonului, εἰλητόν, din Biserica Ortodoxă sunt *corporale* și *piatra de altar*, [Altare portatile seu Lapis], din Biserica Latină sau Romano-Catolică.[32]

a. *Corporale* – de la *corpus* – este o bucată de pânză albă[33], de in sau de bumbac, cu dimensiuni de c. 45×50 cm., pe care sunt așezate patena [=discul] și potirul, începând cu pregătirea Sfintelor Daruri: *Offertorium* (un fel de proscomidie, în partea a doua a Missei Romane), până după *Postcommunio*, respectiv după potrivire, când este împăturat la fel ca și antimisul și introdus în *bursa* (lat.).[34] și în care, se și păstrează. Corporale ar putea fi comparat cu *ilitul* sau ilitonul, εἰλητόν, din ritul bizantin, peste care este așezat și este împăturat antimisul, cu deosebirea că – actualmente – ilitul este cel mai adesea de culoare roșie, nu albă.[35] Corporale este cel mai vechi

---

[28] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriş, Transcrierea textului: Florica Nuţiu şi Ioan Chindriş, România Press, Bucureşti, 2000, pp. 90-92.

[29] ENCHIRIDIONU, adeca *Carte manuale* de canóne ale unei, sântei, sobornicești, și apostolești Biserici cu Comentare, de Andreiu Baronu de Siagun'a, Sabiiu [Sibiu], în tipografi'a archidiecesana, 1871, p. XVI.

[30] Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Op. cit., p. 450. De la el ne-au rămas 49 de canoane.

[31] Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, Op. cit., p. 506.

[32] Johannes H. EMMINGHAUS, *Die Messe*, Wesen, Gestalt, Vollzug, Zweite, durchgesehene Auflage, Österreichisches Katholisches Bibelwerk, Klosterneuburg, 1976, p. 228;
Pentru *Liturghia Romană*, înainte de Conciliul Vatican II, vezi: Josef Andreas JUNGMANN S.J., *Missarum Sollemnia*, Eine genetische Erklärung der römischen Messe, von…, Erster Band (Messe im Wandel der Jahrhunderte, Messe und kirchliche Gemeinschaft, Vormesse), Wien, 1948, Verlag Herder, 610 p. (volumul 2 prezintă și comentează Missa Romană tridentină, pe când vol. 1 se ocupă de istoria Liturgicii în ritul latin), *passim*.

[33] Joseph Braun SJ, *Handbuch der Paramentik.* Freiburg im Breisgau: Herder 1912;
2., verbesserte Aufl.: *Die liturgischen Paramente in Gegenwart und Vergangenheit. Ein Handbuch der Paramentik.* ebd. 1924;
Reprographischer Nachdruck der zweiten, verbesserten Auflage, verlag nova & vetera, Bonn 2005, ISBN 3-936741-07-7, S. 205-209, 215-217 (1. Auflage: 1911, 2. Auflage: 1924).

[34] Casetuță, pungă din două cartoane, prinse între ele cu o deschidere.

[35] Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Op. cit., pp. 39-40: antimis.
LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, pp. 222 și 868.

parament din liturghia romană, iar sub numele de *palla corporalis* constituia în primele veacuri singura față de masă pe altarul celebrării euharistice. Prin secolele VIII-IX era așa de mare, încât doi diaconi trebuiau să-l desfacă și să-l așeze pe Sfânta Masă, păstrându-și aceste dimensiuni, pe alocuri, până prin secolul al XIII-lea. Corporale simbolizează și el Sf. Giulgiu sau Sindonul Mântuitorului și, cu un colț al lui era acoperit și Sf. Potir, pentru fi protejat, să nu cadă ceva înăuntru. Călugării cartezieni – *Ordo Cartusiensis* – continuă până astăzi practica *de acoperire a potirului cu un colț din corporale*, acest ordin neadoptând *palla*, pentru garnitura liturgică de la Sfânta Euharistie. În forma actuală, cu dimensiuni mai reduse, de c. 50×50 cm., corporale a început să se răspândească, de prin secolul al XI-lea. Ca și în cazul antimisului, prin acest corporale se evită pierderea sau profanarea părticelelor sau *firimiturilor* rezultate de la frângerea hostiei, de la amestecul în potir, de la cuminecarea sau potrivirea Sfintelor Taine etc. Simbolul, uzanța și atributele pentru *corporale*, din ritul latin, se potrivesc la fel de bine și pentru cele conferite antimisului, în Biserica noastră.

Comparat fiind cu Sfântul Lințoliu [linteolum, *lat.*] sau Giulgiu, Σινδών, ܣܕܘܢܐ (aramaică sau siriana clasică) – *Sindon – corporale și antimisul* sunt astfel împăturate să nu li se vadă *începutul* și *sfârșitul*, pentru a simboliza natura Divină, fără început și fără sfârșit, a celui care se jertfește tainic, nesângeros, dar real, pe masa altarului: Iisus Hristos. Cele patru falduri de la împăturitul în profunzime, al antimisului și la corporale simbolizează cele patru puncte cardinale, dar și cele patru virtuți cardinale: prudentia [φρόνησις], iustitia [γιουστίτια], fortitudo (tăria), [δύναμη], temperantia (cumpătarea) [σωφροσύνη]. Cele trei falduri în lărgimea antimisului și de la corporale simbolizează cele trei virtuți creștine sau teologice: fides, esperantia et caritas; credința, nădejdea și dragostea; πίστεως, ελπίδος και αγάπης.

> Nach Pseudo-Alkuin (c.735-804) soll man das Tuch [*corporale, n.n.*] so falten, dass man weder seinen Anfang noch sein Ende sehen kann – drei Mal in der Tiefe und vier Mal in der Breite, dabei werden die Enden nach innen geschlagen.[36]

1

2

3

1. Altar – iudaic – reconstituit din piatră, în – Tel Beersheba National Park [Beer Șeva, באר שבע, în arabă بئر السبع Bir as Sab'a], în sudul Israelului, Μπερ Σεβά: replica altarului de la Templu, cu patru coarne.
   Luat din: https://en.wikipedia.org/wiki/Tel_Be%27er_Sheva
2. Altar păgân roman, pentru sacrificii – το Βημα, Ara – pe care este reprezentat un cocoș, în *Museu d'Empúries*, [Ampurias, în castiliană], în Catalonia, Spania: https://www.flickr.com/photos/ovando/752844395
   Localitatea Empúries, Ἐμπόριον, Emporiæ (lat.), din Provincia Girona, în extremitatea nord-estică a Spaniei, spre Pirinei, aproape de Principatul Andora, a fost o colonie-port greco-romană, fondată în anul c. 580 îdHr., de către grecii phocieni, de la orașul Φώκαια, situat pe coasta de vest a Asiei Mici, azi satul Foça, din Provincia Izmir, Σμύρνη, (Smyrna), Turcia.
3. Altar creștin ortodox: *în latină creștină* altare, το Βημα sau η Αγία Τράπεζα, Oltariul, Prestolul, Престóл; Sfânta Masă, din Catedrala Mitropolitană din Timișoara, cu chivotul machetă al catedralei, cu antimisul desfăcut, pe care se află dis-cul și Sf. Potir, în momentul de după prefacerea Sfintelor Daruri, după epicleză. Sub antimis se află *ilitul* sau *ilitonul*, de culoare roșie. Luat din: http://mitropolia-banatului.ro/rusaliile-praznuite-la-catedrala-mitropolitana-din-timisoara/

*

[36] Luat din: http://www.uni-muenster.de/Kultbild/missa/bilder/realien/dalmatik/korporale_index.html
Korporale – Universität Münster; PARAMENTE: KELCH. Korporale. Das Korporale ist eines der ältesten der Paramente. Im 1. Jh. lagen keine Altartücher unter dem Kelch, denn das Korporale ...

b. *Piatra de altar*, Altare portatile seu Lapis,

ANTIMENSIUM — Graecorum recentiorum vox, Ἀντεμίνσιον, quasi vice mensae, apud Balsamonem ad Concil. 6. can. 31. idem est cum Tabula Itineraria, de qua in Ord. Rom et Viatico Bonifacii VIII. de Privileg. c. ult. altariolum nempe, seu altare portatile, quô uti… … *Hofmann J. Lexicon universale.*[37]

ALTARE Portatile seu Viaticum

Durando Ration. l. 1. c. 7. num. 34. quod per viam portetur: Altare Gestatile seu Gestatorium, Hugoni Flaviniac, Chron. p. 166. Lapis Gestatorius, Anselmo l. 3. Ep. 158. Tabula Itineraria, in Ord. Rom. Antimensium quoque Balsamoni, Altariolum est, quod in eadem Communione locô Altaris omnino lapidei, usurpatur. Arque hoc ab Episcopo consecratum, itidem ex lapide esse debet ac Martyrum habere reliquias, sine quo celebrare nemo potest, nisi Pontificis Romani dispensatione, qui inter alia privilegia Missionariis Propagandae Fidei, ut vocant, concedere solet, ut in casu necessitatis absque tali Altariolo sacra conficiant. Debet autem istiusmodi Altare portatile quoque spatium habere commodum, ut calicem et hostiam capiat, uti loquitur Navarr. in Manual. c. 25. num. 3. In duas vero partes divisum ac plicatile, libri instar, Sacro inservire nequit, quia istiusmodi Altariolum symbolum unitatis Christi personalis esse aiunt etc. Vide Macros Fratres in Hierolex. atque infra passim inprimis in voce Antimensium, et Viaticum.[38]

VIATICUM — apud Tacitum, l. 1. Annal. c. 37. ubi de seditione legionum Germanicarum, Non abscessêre quintani unetvigesimanique, donec iisdem in aestivis contracta ex viatico amicorum ipsiusque Caesaris pecunia solveretur: quid sit, ex seqq. pateit. Et… … *Hofmann J. Lexicon universale*[39]

În Biserica Apuseană există mențiuni încă din secolul al IV-lea, privitoare la Altarul portativ sau *Altari portatili* (lat.), fiind folosit acolo unde, din diferite motive, nu exista un altar fix.[40] Pe parcursul vremii, până în secolul al VIII-lea, Altarul portativ s-a redus la o placă din lemn sau din piatră, care putea fi așezată pe o masă, pe o stâncă, pe un loc mai înalt, putând fi celebrată pe ea Liturghia romană – *Missa Romana*. Așa se face că utilizarea Altarului portativ a devenit din ce în ce mai rară, cum s-a constatat în secolul al XIII-lea. Nu trebuie să ne mirăm atunci, dacă în secolele XIV-XV *Altari portatili* era rezervat doar clerului înalt: episcopi, abați, prelați, canonici etc., pentru ocazii solemne și la diferite evenimente din palatele, castelele, casele și familiile înaltei societăți: încoronare, nunți, boteze, Requiem sau *Missa pro defunctis* – Λειτουργία υπέρ τεθνεώτων etc.

Utilizarea *altarului portativ* și mai târziu a *pietrei de altar*, „Altarstein”, s-a impus în cazul în care preoții se aflau în călătorii misionare sau însoțeau armata în operațiunile de război etc. Așa devenise piatra de altar un relicvar portativ. Acest relicvar portattiv consta dintr-o placă de piatră de c. 30×30 cm., având în mijloc un *Sepulchrum*, de c. 4×4 cm. [o scobitură sau o gropiță pătrată sau dreptunghiulară, cu capac), în care erau introduce moaște ale unui martir, cu cinci cruci în jurul lui, pe care episcopul le ungea cu *chrisam* sau *miron* [=Sfântul și Marele Mir la Latini].

---

[37] Luat din: http://fremdworterbuchbung.deacademic.com/5198/Antimensium
[38] Luat din: http://latin_latin.enacademic.com/3813/ALTARE_Portatile_seu_Viaticum
[39] Luat din: http://en.academic.ru/dic.nsf/enwiki/42229
[40] Luat din: http://it.cathopedia.org/wiki/Altare_portatile
Sandra Vasco Rocca, L'arredo d'altare, in Suppellettile ecclesiastica I, Centro Di Editore, Firenze 1988, pp. 36-37 ISBN 88703816412.
***Il rituale pontificale afferma*: «L'altare è Cristo».**
La struttura di una Chiesa cattolica prevede la presenza del presbiterio, al cui centro sta l'altare: su di esso și celebra la liturgia eucaristica della Messa, e su di essa și pone l'ostensorio per la solenne adorazione eucaristica.
Le norme liturgiche prescrivono che l'altare sia rivestito, durante le celebrazioni liturgiche, di una tovaglia, al fine di mettere in evidenza il suo carattere di mensa, cosicché viene espresso il duplice carattere dell'Eucaristia: essa è sacrificio conviviale e convito sacrificale.
Daniel Sesboué, *Altare*, in *Xavier Léon-Dufour* (a cura di), *Dizionario di Teologia Biblica*, Marietti, Casale Monferrato, 1971, ISBN 9788821173028, coll. 38-40.
http://it.cathopedia.org/wiki/Altare

Ritul

Rânduiala sfinţirii antimisului [pp. 119-130] se aseamănă şi o urmează pe aceea a Sfinţirii Sfintei Mese sau a Prestol-lului – Престóл, Oltariul, η Αγία Τράπεζα[41] – după cum confirmă şi Sf. Simeon Arhiepiscopul Tesalonicului:

„Deci săvârşirea acestor Antimise este asemenea cu săvârşirea Sfintei Mese, numai că se desparte de Sfânta Masă, că Sfânta Masă se află în Biserică şi este zidită, pe când Antimisul nu e făcut din pietre ci din ţesături, mai cu seamă de in, pentru că însemnează ale patimii şi ca cele de îngropare sunt, şi din pământ sunt acestea, căci inul din pământ este, precum şi Mormântul Mântuitorului a fost pe pământ." (*vezi supra!*).[42]

Sfinţirea antimiselor, de către arhiereu, este o rânduială asemănătoare celei de sfinţire a Sfintei Mese, din altar, Prestolul, prin stropire cu vin roşu, cu apă de trandafir, cu Sfântul şi Marele Mir, prin punerea părticelelor cu sfinte moaşte ale martirilor, unse şi acestea cu Sfântul şi Marele Mir, într-un cadru de rugăciuni şi psalmi folosiţi şi la târnosirea bisericii.[43]

Ediţia Arhieraticonului, Bucureşti, 1993, la *Rânduiala sfinţirii antimiselor*, stabileşte <u>şase</u> rugăciuni, rostite de arhiereu şi cinci psalmi (132, 83, 131, 92, 25). Aceeaşi rânduială, din Arhieraticonul lui Inochentie Micu-Klein, Roma, 1748, prevede doar <u>trei</u> rugăciuni de sfinţire a antimiselor. La fel este cazul şi cu Arhieraticonul lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, care cuprinde tot numai trei rugăciuni de sfinţire a antimiselor:

– Prima rugăciune din Arhieraticonul lui Inochentie, este a cincea, în Arhieraticonul, Buc. 1993 (pp. 127-128) şi tot prima din Arhieraticonul lui Grigorie Maior (f. 55-57):

> **Domnul ceriului şi al pământului, carele bisearica Ta cea sfântă cu înţelepciune negrăită o ai zidit şi slujbii cei îngereşti din Ceriu rânduiala cea preoţască o ai vrut să fie forma pre Pământ, primeşte-ne acuma pre noi, rugătorii, nu cum am fi noi pintru aceastea vreadnici a ne ruga, ci numai ca să să arate mila bunătăţii Tale întru noi. ... [f. 12^v-13^r][44]**

– A doua rugăciune de la Inochentie, este a şasea, din ediţia Bucureşti, 1993 (pp. 128-129) şi tot a doua din Arhieraticonul lui Grigorie Maior, Blaj, 1777 (f. 57):

> **Mulţămim ţie, Doamne, Dumnezeul nostru, că cu multă mila Ta, care pre sfinţii apostolii Tăi şi pre fericiţii părinţii noştri o ai vărsat, aceaea şi până la noi, păcătoşii şi nevreadnicii Tăi şerbi, o ai slobozit. Pentru aceaea pre Tine, Doamne foarte milostive, Te rugăm, oltariul acesta cu slavă, sfinţenie şi milă îl umple, ca aduse înaintea Ta pre dânsul jertvele fără de sânge să să facă preacuratul trup şi scump sânge a marelui Dumnezeu... [f. 13^r-13^v][45]**

– A treia rugăciune din *Arhieraticon*, Inochentie, 1748, este a patra, din *Arhieraticonul*, Bucureşti, 1993 (p. 127) şi tot a treia, din Arhieraticonul lui Grigorie Maior, Blaj, 1993 (f. 59):

> **Doamne, Dumnezeul nostru, care viteajilor tăi mucenici slava aceasta le-ai dat, cum întru casele Tale ceale sfinte, peste toată lumea să să răşchire moaştele lor şi cu vistiiariul vindecărilor să izvorască, Tu Doamne, dătătoriul tuturor bunătăţilor, pentru rugăciunile sfinţilor Tăi a cărora moaştii întru acest cinstit oltariu ai vrut să puie, pre dânsul jertva cea fără de sânge ne învredniceaşte să o jertvim nevinovaţi şi ne dă noao toate ce poftim ceale de folos mântuinţii noastre, şi pintru aceaea îngăduiaşte plată celora ce să nevoiesc pintru numele Tău cel sfânt, ca pintru mila mântuirii noastre preste dânşii [14] lucruri noao minunate să faci. Că a Ta easte împărăţiia şi putearea şi slava, a Tatălui şi a Fiiului şi a Duhului Sfânt, acum şi pururea şi în veacii veacilor. Amin. [f. 13^v-14^r].[46]**

---

[41] ***Arhieraticon*, Bucureşti, 1993, p, 119-130.**
[42] **Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinţei noastre ortodoxe*..., Op. cit., p. 162.**
[43] **LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuţi, 1929, p. 876.**
[44] **Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediţie după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriş, Transcrierea textului: Florica Nuţiu şi Ioan Chindriş, România Press, Bucureşti, 2000, pp. 90-91.**
[45] **Idem: Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediţie după originalul manuscris..., Op. cit., p. 91.**
[46] **Ibidem, p. 92.**

Spuneam că schema rânduielii sfințirii antimiselor urmează – dar în formă redusă – schema „d. întemeierii Sfintei Mese”, cu părțile următoare, *e, f, g*, din rânduiala sfințirii bisericii sau *târnosania*. Chiar și psalmii rostiți sunt aceeași (132, 83, 131, 92, 25), la sfințirea antimiselor, iar la Vecernia din ajunul sfințirii bisericii se citesc trei paremii, iar la rânduiala slujbei din dimineața sfințirii bisericii, se citesc psalmii: 142, 144, 22, 83, 132, 131, 92, 25.

În ce privește rugăciunile de la sfințirea antimiselor, pot fi regăsite la rânduiala sfințirii bisericii. Arhieraticonul de la București, 1993, are șase rugăciuni, rostite de arhiereu, la rânduiala sfințirii antimiselor și 12 la târnosania bisericii, cu adaptările specifice ale textelor, pentru antimise sau pentru sfințirea Sfintei Mese sau a bisericii.

Rugăciunea întâia, de la sfințirea antimiselor este a opta, de la târnosanie;

Rugăciunea a doua, de la sfințirea antimiselor, este a noua de la târnosanie, adică rugăciunea din Euchologion-ul, *Barberini gr. 336,* sec. VIII, nr. 150: *Iar patriarhul stând în genunchi și diaconul făcând rugăciunea [ectenia] aceas-ta, se roagă spunând acestea:*[47]

Rugăciunea a treia, de la sfințirea antimiselor este a zecea, de la târnosanie;

Rugăciunea a patra, de la sfințirea antimiselor este a șaptea, de la târnosanie;

Rugăciunea a cincea, de la sfințirea antimiselor este a unsprezecea, de la târnosanie;

Rugăciunea a șasea, de la sfințirea antimiselor este a douăsprezecea, de la târnosanie. Tot această rugăciune o mai rostește arhiereul și la *Rânduiala sfințirii prestolului. Când este vechi sau putred, sau când sunt rupte hârtiile cu aromate și se înlocuiesc cu altele noi* (pp. 173-177)

*

Există două posibilități de sfințirea a antimiselor:[48]

1. După înscăunarea noului Chiriarh, se strâng vechile antimise, de pe la parohii, mănăstiri și capele, sfințite și distribuite în eparhie de către predecesorul acestuia, se scot din ele sfintele moaște, care se vor băga în noile antimise, ele purtând de acum numele și semnătura noului Episcop. Difuzarea sau atribuirea prin eparhie a antimiselor, este de asemenea diferită: fie că se dă nominal (adică i se scrie numele pe antimis) fiecărui preot în parte; fie că este atribuit fiecărui lăcaș de cult sau (și) fiecărei parohii în parte. Retragerea antimisului de la o biserică, sau de la un preot este tot atâta cu suspendarea sau oprirea acestuia de la cele sfinte, adică antimisul ține loc și de *celebret*, care este o legitimație a preoților catolici, prin care: „... testamur, nullaque ecclesiastica censura irretitum, ut illum ad Sacrosanctum Missaæ Sacrificium celebrandum admittant.” [*Celebret*, text, frag.], că nu sunt suspendați sau opriți de la cele sfinte, de către episcopii lor. Antimisul constituie așadar și o pârghie de legătură, dintre episcop și parohie sau dintre episcopul locului și preotul eparhiei, un semn de comuniune, de părtășie sau legătură dintre comunitățile unei unități administrative – eparhia – și chiriarhul lor canonic.

2. Antimisele se pot sfinții de către arhiereu, prin ungerea cu Sfântul și Marele Mir, câte unul sau mai multe exemplare, în legătură sau în contextul sfințirii bisericii.

---

[47] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 975.

[48] După apariția catacombelor la Roma, și mai ales după sfârșitul persecuțiilor, [când sfântul Damaschin I [=Damasus I (366-384), n.n.], a zidit o biserică peste catacombele sfântului Calixt], creștinii au început să folosească ca masă pentru euharistie, mormintele martirilor.

În Apus s-a făcut obiceiul ca episcopul să sfințească o piatră cu moaște, iar piatra să fie pe masa altarului. În caz că se do-rea ca liturghia să fi fost celebrată în afara lăcașului de cult, preotul lua și piatra cu moaște cu el, lucru puțin incomod.

Astfel s-a ajuns ca la Constantinopol piatra cu moaște să fie înlocuită de o pânză cu moaște, ceea ce e antimisul de astăzi.

Mai demult peste antimis se așternea ilitonul sau corporalul, pentru a evita profanarea firimiturilor ce ar cădea de pe disc. Cu timpul s-a ajuns ca ilitonul să stea sub antimis, din două motive: culoarea mai închisă a antimisului permite observarea firimiturilor și recuperarea lor, câtă vreme ilitonul e alb, iar firimiturile pe iliton s-ar vedea greu; motivul întipărit pe antimis iese la iveală, pe când ilitonul l-ar ascunde. În unele părți, atunci când evangheliarul lipsește (în timpul procesiunii sau citirii), se pune o cruce peste antimis.

Luat din: https://ro.wikipedia.org/wiki/Antimis

Sfinţirea antimiselor de noul Chiriarh al eparhiei

Dimineaţa, înainte de-a începe Sfânta Liturghie, arhiereul se închină după rânduiala slujirii Sfintei Liturghii şi intrând în sfântul altar cu cei împreună-liturghisitori, se îmbracă în toate veşmintele şi peste veşminte cu giulgiul (cămaşa).

Sunt aduse deja ori se întind acum antimisele pe Sfânta Masă şi, venind arhiereul înaintea Sfintei Mese, zice diaconul:

Domnului să ne rugăm, **Strana cântă:** **Doamne miluieşte:** **Iar arhiereul citeşte această**

1. Rugăciune

Ecfonis:

Diaconul venind în mijlocul bisericii, zice:

Binecuvintează, Stăpâne!

Arhiereul:

Binecuvântat este Dumnezeul nostru, totdeauna acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Strana: **Amin.**

Diaconul, ectenie:

Cu pace Domnului să ne rugăm

Şi celelalte ale ecteniei mari, la care se adaugă aceste cereri:

Pentru lucrurile mâinilor noastre şi ale fraţilor celor împreună cu noi, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să se sfinţească antimisele acestea cu pogorârea şi puterea şi lucrarea Sfântului Duh, Domnului să ne rugăm.

Ecfonis:

Că Ţie se cuvine toată slava, cinstea şi închinăciunea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Diaconul:

Iară şi iară plecând genunchii, Domnului să ne rugăm.

Strana: **Doamne miluieşte.**

Arhiereul, îngenunchind cu faţa la Răsărit, zice cu glas mare această

2. Rugăciune

Diaconul:

Apără, mântuieşte, miluieşte, ridică-ne şi ne păzeşte pe noi, Dumnezeule, cu harul Tău.

Pe preasfânta, Curata, Preabinecuvântata, mărita, Stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoare şi pururea Fecioara Maria, cu toţi sfinţii pomenindu-o.

Pe noi înşine şi unii pe alţii şi toată viaţa noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

Arhiereul spune ecfonisul:

Că Sfânt eşti Dumnezeul nostru şi pe sfinţii şi pe cinstiţii mucenici, care pentru Tine s-au nevoit, Te odihneşte, şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Strana: **Amin.**

Şi aducându-se apa de trandafir, o binecuvintează de trei ori, şi îndată diaconul zice:

Domnului să ne rugăm.

Arhiereul, plecându-şi capul zice această

3. Rugăciune

Şi îndată, stropind cu apă de trandafiri, zice:

Stropi-mă-vei cu isop şi mă voi curăţi. Spăla-mă-vei şi mai vârtos decât zăpada mă voi albi. Auzului meu vei da bucurie şi veselie, bucura-se-vor oasele mele cele smerite.

Iar diaconul continuă Psalmul 50 până la sfârşit.

Apoi se aduce Sfântul şi Marele Mir şi apă sfinţită (aghiasmă), iar diaconul zice:

Să luăm aminte. **Şi arhiereul:**

Aliluia.

Apoi,

Se sfinţesc antimisele acestea prin stropirea sfântă cu apă şi prin ungere cu Sfântul Mir, în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh.

Și începe a mirui antimisele, făcând la fiecare, trei cruci: una sus, unde se pun sfintele moaște, una la capul Mântuitorului, și una la picioare. Și dacă sfintele moaște sunt de față, arhiereul, însemnând sfintele moaște cu Sfântul Mir, începe să le coasă; și până ce se vor face acestea, să se citească:

Psalmul 132

Psalmul 83

Psalmul 131

Psalmul 92

Psalmul 25

Sfârșindu-se deci toate de miruit și de cusut, se cântă troparele acestea, glasul al 7-lea:

Sfinților Mucenici, care bine v-ați nevoit, și v-ați încununat, rugați-vă Domnului să se miluiască sufletele noastre.

Slavă Ție, Hristoase, Dumnezeule, lauda Apostolilor și bucuria Mucenicilor. A cărora propovăduire este Treimea cea de o ființă.

După acestea, arhiereul, punând antimisul bisericii deasupra acestora, zice troparul, glasul al 2-lea:

Iosif cel cu bun chip de pe lemn luând preacurat Trupul Tău, cu giulgiu curat înfășurându-l, în mormânt nou l-a pus.

Apoi, arhiereul mărește zicând:

Slavă Dumnezeului nostru în veci. Slavă Ție Dumnezeul nostru în veci. Amin.

Diaconul:

Domnului să ne rugăm.

Strana: Doamne miluiește.

Și arhiereul citește această

4. Rugăciune

Arhiereul mărește:

Slavă Sfintei și atotputernicei și de viață făcătoarei Treimi, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin

Diaconul:

Domnului să ne rugăm.

Arhiereul:

[*5. Rugăciune*]

Tot arhiereul:

Pace tuturor.

Diaconul:

Capetele noastre Domnului să le plecăm.

Arhiereul, cu glas tare:

[*6. Rugăciune*]

Ecfonis:

Că Tu ești Dumnezeul nostru și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Urmează citirea Apostolului și a Evangheliei.

Prochimen, glasul al 4-lea:

Casei Tale se cuvine sfințenie, Doamne, întru lungime de zile.

Stih: Domnul a împărățit, întru podoabă S-a îmbrăcat.

Din Epistola către Evrei a Sfântului Apostol Pavel, citire:

(cap. III, 1-4)

Și îndată, diaconul zice:

Cu înțelepciune, drepți, să ascultăm Sfânta Evanghelie.

Arhiereul:

Pace tuturor.

Din Sfânta Evanghelie de la Ioan, citire:

(cap. X, 22-30)

Diaconul zice ectenia:

Miluiește-ne pe noi, Dumnezeule, după mare mila Ta, rugămu-ne Ție, auzi-ne și ne miluiește.

Încă ne rugăm pentru Prea Fericitul Părintele nostru Patriarh (N), pentru sănătatea și mântuirea sa.

Încă ne rugăm pentru toți frații noștri cei întru Hristos...

Ecfonis:

Că milostiv și iubitor de oameni ești...

Preotul:

Slavă Ție, Hristoase Dumnezeule, nădejdea noastră, slavă Ție, și otpustul.

Antimisele sfințite se lasă pe sfânta masă timp de șapte zile și se face Dumnezeiasca Liturghie în fiecare zi. După șapte zile vor fi ridicate și iscălite de către chiriarh în acest chip:

Jertfelnic dumnezeiesc și sfințit ca să se săvârșească pe dânsul Sfintele Liturghii, și care s-a sfințit de către [Prea Fericitul Părinte Patriarh (N), Înalt Prea Sfințitul Mitropolit (N), Prea Sfințitul Episcop (N) al Eparhiei (N), anul ..., luna ..., ziua ...

Apoi antimisele se dăruiesc unde este trebuință.

***

Comparând această rânduială a sfințirii antimiselor, din arhieraticoanele mai vechi, putem face mai multe constatări de asemănare și diferență.

1. [Ἀρχιερατικόν, Paris, ediția 1643, n.n.]:

APXIEPATIKON. ***Liber pontificalis Ecclesiæ græcæ. Nunc primum ex regiis ms. euchologiis, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, Notis ac Observationibus Antiquitatis Ecclesiasticæ plenissimis illustratus.***

Meditatione et labore Isaacii Haberti, Sacrosanctæ Ecclesiæ Parisiensis Presbyteri Canonici ac Theologi, Abbatis S. Mariæ de Alodijs, Doctoris Sorbonici, Regi à Consilijs & Sacris Concionibus Ordinarij. Cum indice locupletissimo. Parisiis. Sumptibus Petri Blasii, viâ Iacobæâ sub signo D. Thomæ. M. DC. XLIII. [1643] Cum privilegio Regis christianissimi. Et approbatione doctorum., 1 filă forzaț, 26 + 749 + 11 p., o filă postzaț;

Ritus altaris stabiliendi (pp. 649-656)

Ταξις γινομενη επι σαλεγθεις ἁγίας τραπέζης

Ritus consecrationis antimensiorum (657-660)

Ad ritus varios altaris observationes Jsaacii Haberti... (661-665, 3 observații)

*

Ritus consecrationis antimensiorum (657-660)

Rânduiala sfințirii antimiselor, din Arhieraticonul lui Isaac Habert, Paris 1643 are trei rugăciuni, după cum este cazul și în rânduielile din arhieraticoanele lui Inochentie Micu-Klein, din 1748 și a lui Grigorie Maior, Blaj, 1777.

1. Rugăciune:

Domine Cæli & terræ qui sanctam Ecclesiam tuam inenarrabili sapientiâ fundasti, & Angelici in cælo ministerii figuram, Sacerdotii ordinem in terrâ instituisti... [pp. 657-659]

Domnul ceriului și al pământului, carele biserica Ta cea sfântă cu înțelepciune negrăită o ai zidit și slujbii cei îngerești din Ceriu rânduiala cea preoțească o ai vrut să fie forma pre Pământ....[*Inochentie,* 12v-13r].

2. Rugăciune:

Gratias agimus tibi, Domine Deus noster, quia gratiam quam in sanctos Apostolos tuos & sanctos Patres nostros effudisti... [pp. 659-660].

Mulțămim ție, Doamne, Dumnezeul nostru, că cu multă mila Ta, care pre sfinții apostolii Tăi și pre fericiții părinții noștri o ai vărsat,... [*Inochentie,*13r-13v].

3. Rugăciune:

Dominum oremus

Domine Deus qui & hanc gloriam iis qui pro te certauere, sanctis Martyribus concessisti, vt per omnem terram disseminarentur ipsorum reliquiæ in sanctis domiciliis tuis, ... [p. 660].

Doamne, Dumnezeul nostru, care viteajilor tăi mucenici slava aceasta le-ai dat, cum întru casele Tale ceale sfinte, peste toată lumea să să rășchire moaștele lor și cu vistiiariul vindecărilor să să izvorască, ... [*Inochentie,*13^{v}-14^{r}].

2. Jacobus GOAR, *Euchologion sive rituale græcorum...*, Paris, 1646/1647

Titlul complet al Euchologion-ului lui Iacob Goar, din ediția princeps, 1646-1647:

ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ sive *Rituale Græcorum* complectens ritus et ordines Divinæ Liturgiæ, Officiorum, Sacramentorum, Consecrationum, Benedictionum, Funerum, Orationum &c. cuilibet personæ, statui, vel tempori congruos, ivxta vsvm Orientalis Ecclesiæ. Cum selectis Bibliothecæ Regiæ, Barberinæ, Cryptæ-Ferratæ, Sancti Marci Florentini, Tillianæ Allatianæ, Coresianæ, & aliis probatis MM. SS. & editis Exemplaribus collatum.

Interpretatione Latina, nec non mixobarbararum vocum breui Glossario aeneis figuris & observationibus ex antiquis PP. & maxime Græcorum Theologorum expositionibus illustratum.

Opera R.P. Jacobi GOAR, Parisini, Ordinis FF. Prædicatorum, S. Theologiæ Lectoris; nuperin Orientem Missi Apostolici.

Lvtetiæ Parisiorum, Apud Simeonem Piget, via Iacobæa, ad Insigne Fontis MDCXLVII [Paris, 1647], cum privilegio Regis, 949 p. Numerotate + 25 p. Nenumerotate, de la începutul volumului, incl pl. și il;

[*Ediția a doua:*] Editio secunda Expurgata & accuratior, Venetiis, Ex Typographia Bartholomæi Javarina. MDCCXXX. Superiorum permissu [Veneția, 1730, 735 + 12 p.]

[*Ediția a treia:*] reprint Graz, 1960, 735 + 10 p.

*****

Rânduiala sfințirii antimiselor, din Euchologion-ul lui Jacobus GOAR, Paris, 1647 [pp. 648-650] este aceeași cu cea din ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΝ. Liber pontificalis Ecclesiæ..., al lui Isaac Habert, numai traducerile sunt puțin diferite, în sensul că Iacob Goar face o ușoară adaptare a textelor la *latina liturgică* a ritului latin [romano-catolic]. De pildă, Goar folosește termenul „Pontifex”, în loc de „Patriarh” sau „Arhiereu”, iar pe alocuri, acela de *corporale*, în loc de „antimis”. Isaac Habert s-a străduit să evite o adaptare a textelor liturgice bizantine, la terminologia și spiritul liturgic roman. Se constată însă la Iacob Goar că stăpânea perfect ritul bizantino-grec, precum și că l-a și exersat, adică a celebrat slujbele noastre, în limba greacă. La Isaac Habert îl avem mai mult pe savantul liturgist, îndrăgostit de rânduielile Bisericii Răsăritului, pe când la Iacob Goar se împletesc cele două calități, ale savantului, cu acelea ale *liturgului.*

1 Rugăciune:

Domine cœli & terræ, qui sanctam Ecclesiam tuam ineffabili sapientia fundasti...;

2 Rugăciune:

Gratias tibi, Domine Deus noster, quod plurima tua clementia quam super sanctos Apostolos tuos & beatos Patres nostros gratiam effundere dignatus es...;

3 Rugăciune:

Domine Deus noster, qui etiam decertantibus pro te Martyribus gloriam hanc contulisti, vt in sanctis ædibus tuis per vniuersam terram dispergerentur eorum reliquiæ vt...;

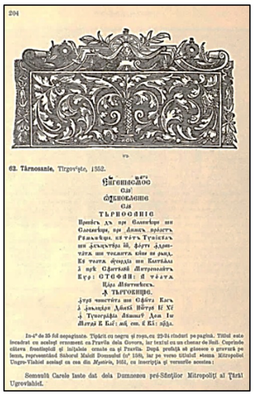
Aceste trei rugăciuni se regăsesc și în arhieraticoanele lui Inochentie, precum și în cel al lui Grigorie Maior.

Iacob Goar continuă cu *Variæ lectiones* [pp. 650-653] și apoi cu *In ordinem observari solitvm in antimensiorum Consecratione. Notæ.* [pp. 653-654].

Țesutul inului, al cânepei și al bumbacului la „războiul de țesut în casă”, Ciutelec-Bihor, în casa Doamnei Maria Pop [în vârstă de 83 de ani], din familia de nemeși – nobili – locali, cu numele de TOPAI. Cânepa și inul erau pregătite de femei, în gospodărie, de la arat și semănatul parcelei, până la recoltat, prelucrat, spălat, melițat, pieptănat și tors fuiorul, care era apoi *așezat în război*, firele fiind trecut prin ițe și spată. Bumbacul, numit *misir*, era cumpărat, gata tors sau chiar țesut. Din pânza aceasta de in, de cânepă sau de bumbac era apoi croit și tivit *ilitul* sau *ilitonul*, τό εἰλητόν, de la εἰλύω sau εἰλέω (a înveli) și chiar antimisul, dacă ne gândim că în vechime, episcopii primeau în dar de la credincioși „valuri de pânză” [suluri, role] țesută în casă iarna de către romånce, cu ocazia vizitelor canonice, a sfințirilor de biserici sau cu alte ocazii de descindere a acestora prin sate.[49] Din această pânză de in și de cânepă – devenită deja o raritate – țesută de Maria Topai am comandat și noi ilitul pentru cele 12 antimise vechi și noi, din colecția noastră privată.

204

62. Târnosanie, Tirgovişte, 1652.

In-4° de 35 foi nepaginate. Tipărit cu negru şi roşu, cu 23-24 rînduri pe pagină. Titlul este încadrat cu acelaşi ornament ca Pravila dela Govora, iar textul cu un chenar de linii. Coprinde câteva frontispicii şi iniţialele ornate ca şi Pravila. După prefaţă să găsesce o gravură pe lemn, reprezentând Săborul Maicii Domnului (n° 158), iar pe verso titlului stema Mitropoliei Ungro-Vlahiei aceiaşi ca cea din *Mystirio*, 1651, cu inscripţia şi versurile acestea:

Semenulă Carele Iaste dat dela Dumnezeu pré-Sfinţilor Mitropoliţi al Ţărăi Ugrovlahiei.

1

2

3

1. ***Târnosania*, Târgoviște, 1652, pagina de titlu, în BRV, vol. I, p. 204 – [BIANU Ioan / HODOȘ Nerva, *Bibliografia Românească Veche* [BRV], 1508–1830, vol. I, 1508–1716, București, Socec, 1903, p. IX+572, incl. il.]**
2. **Oleum catechumenorum, oleum infirmorum, oleum ad sanctum chrisma: 1579, Potir de argint cu trei cupe cu capace, sau recipiente – numite și *Chrismarium* sau *Chrismatorium* – pentru păstrarea în *sacristia* bisericilor latine [romano-catolice] a Sfintelor Uleiuri, pentru catehumeni, pentru Maslu și Chrisam sau Chrisma (prescurtat. O.Cat.; O. I.; O. Chr.), [folosit la botez, la mirungere, la hirotonia preotului și a episcopului, la încoronarea (ungerea) împăraților, regilor și principilor, la târnosirea bisericii, la sfințirea altarului, a Sf. Potir și al *patenei* sau Sf. Disc, a clopotelor]. Exemplar din argint, produs al atelierelor de argintărie din Augsburg, din anul 1579, păstrat în Muzeul Arhiepiscopiei din Gniezno, Gnesen, azi în Polonia. În Gniezno se află Catedrala cu scaunul Primatului Poloniei și Warșoviei: *Archikatedra gnieźnieńska* sau *Bazylika prymasowska Wniebowzięcia NMP*. Descrierea originală a muzeului: *vessel* 01.JPG 2.448 × 3.264; 3,39 MB:**

---

[49] În satul nostru natal Ciutelec, comuna Tăuteu, județul Bihor existau următoarele familii de nemeși sau mici nobili locali: Băliban, Blaga, Caba, Topai, Boroș, Mag, Popovici, Papp von Bruckenthal. Luat din:

Ioan Marin MĂLINAȘ, *Satul şi Biserica din Ciutelec-Bihor*, file de monografie, Teză de Licenţă în Teologie, Institutul Teologic Ortodox de Grad Universitar, Sibiu, 1974, Editura „Mihai Eminescu”, Oradea, 1997, p. 59 u. Despre nemeșii valahi sau nobilii români din Ardeal, vezi:

Mathias BERNATH, *Habsburg und die Anfänge der rumänischen Nationsbildung*, von..., Leiden, E. J. Brill, (Olanda), 1972, p. 140 [=Studien zur Geschichte Osteuropas, Herausgegeben von W. PHILIPP u. P. SCHEIBERT, Band XV], *vezi și ediția cu traducerea în română*.

> **Auch eine dünne, auf wenige Gegenden beschränkte Schicht „edler und freier Walachen” wäre zu nennen – meist sogenannte nobiles unius sessionis (egytelekes nemesek, Einhöfer, odnodvorcy) oder kontribuierende Edelleute, also Eigentümer eines Grundstücks, das zwar selbst keine Untertanen besaß, jedoch von Untertanenpflichten befreit war. Wenn wir von den zum Donataradel zählenden wenigen „alten Boërn” (Bojaren) absehen, die von den Fürsten der Walachei mit Gütern ausgestattet worden waren, leitete der walachische Kleinadel sich zumeist von Dienstleistungen bei Hofe, auf der Jagd oder im Kriege her, die in vorhabsburgischer Zeit von den sibebbürgischen Fürsten mit Exemtionen und Privilegien entlohnt worden waren. Hierbei handelte es sich entweder um die 1400-1500 sogenannten boërones recentiores des Fogarascher Distrikts, oder um mindere Adelskategorien, die dörfer- und gruppenweise kreiert waren, wie die etwa 230 Familien zählenden Puschkaschen (Sclopetarii) in Südostsiebenbürgen oder die als Festungsbewacher mit gewissen Vorrechten ausgestatteten Bastyaschonen.**

Museum of Archdiocese in Gniezno Naczynie na oleje święte. Srebro częsciowo złocone, repusowane, odlewane i cyzelowane, zdobione charakterystycznym ornamentem okuciowo-rollwerkowym. Wykonane ok. 1579 r., warsztat prawdopodobnie nadreński lub augsburski. Jest to jedno z najlepszych dzieł złotnictwa manierystycznego w Polsce. Dar dla katedry prymasa Jakuba Uchańskiego. Służyło do przechowywania olejów używanych podczas namaszczeń: oleum catechumenorum, oleum infirmorum i chrisma.

Luat din: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Holy_oils?uselang=de#/media/File:Museum_of_ Archdiocese_in_Gniezno_-_vessel_01.JPG

3. Cutie cu *trusă de botez și mirungere*, conținând: 1. recipientul cu Sfântul și Marele Mir; 2. recipientul cu uleiul binecuvântat, pentru ungerea catehumenală; 3. miruitor; 4. picsida, η πυξίδα, пиксида (rus.), pyxis (lat.), sau cutiuța cu Sfânta Împărtășanie, care se pune [; 5.] pe linguriță, dizolvându-se într-un strop de apă sau de vin, pentru cuminecarea noului copil botezat.

Uleiul de la Sf. Maslu – *eleoungere* – [τὸ Εὐχέλαιο], oleum infirmorum, sfințit de șapte preoți sau de cel puțin trei, se folosește și se păstrează la ungerea și tratarea bolnavului, pentru care a fost sfințit și în casa și pentru alimentația acestuia.[50] La armenii-gregorieni [miafiziți], în lipsa untdelemnului, la maslu, se poate folosi și grăsime animală.

*****

62. Târnosanie, Târgoviște, 1652, BRV, vol. I, București, 1903, pp. 204-205.

În 4º de 35 foi nepaginate. Tipărit cu negru și roșu, cu 22-24 rînduri pe pagină. Titlul este încadrat cu același ornament ca Pravila dela Govora, iar textul cu un chenar de linii. Cuprinde câteva frontispicii și inițiale ornate ca și Pravila. După prefață sĕ găsesce o gravură pe lemn reprezentând Săborul Maicii Domnului nº 158, iar pe verso titlului stema Mitropoliei Ungro-Vlahiei, aceeași ca cea din *Mystirio*, 1651, cu inscripția și versurile acestea:

Semnulŭ Carele ĭaste dat dela Dumnezeu pré-Sfinților Mitropoliți ai Țărăĭ Ugrovlahieĭ.

ȘTEFAN întru arhiereĭ se cinstește,
Cu toiagulŭ pre toți oblăduĭaște,
Numele-i arată și lucrurile,
Iară nevoința, folosurile
Némuluĭ Rumenescŭ, cĭastă Târnosanie,
Iară dăscoperì bună folosire.

Pe următórele 5 pagini se află prefața acésta:

„ȘTEFANŬ Cu darulu și mila lu Dumnezeu Arhiepiscopŭ și Mitropolit a păziteĭ de Dumnezeu Cetate Tergoviștii și a toată Ugrovlahia

„Tuturor tocma Slujitori frați, Ĭubitorilor de Dumnezeu, Arhimandriților, Protopopilor, și altora carii se află în rânduiala Smireniei Noastre: Totŭ binele, și de Spăsenie dela Dumnezău înpreună cu blagoslovenie să vă se dé Roagă.”

„Nice odată nu mĭ-arŭ fi voĭa să lipsescŭ cu toată inema și sufletul (o pré sfinților și cinstițilorŭ miei frați și tocma slujitori) să privăzŭ cătu mi-e putéré cu lucrulŭ, la toate la célé ce săntŭ de trébă și de folos, cinstituluĭ și sfintului nostru némŭ Creștinescŭ (de in carele mă tragŭ și eu), ca să se cunoască adevărat de toți userdia și căldura caré amŭ cătră sfinta a noastră maică Besérică, cumŭ după altele amŭ făcutŭ și cu acĭastă Târnosanie, de o amŭ tipărit ca-n degrabă, caré e foarte de trébă Némului nostru țărăĭ rumănești, nefiindu-le pre limbă să poată înțelége. Drept acéĭa înpodobindu-ă cu toate Țeremoniile pe rǎndŭ și cu florile typicului romănéște, n-am lăsat a nu vă scrie șă știți ce e lucrulŭ eĭ și cumŭ se cade a-l face și cine, de carele voĭu începă de aicé, și ĭaste așa:”

„Treĭ lucrare săntŭ carele nu poate nimeni să le facă, fără numai Arhĭereulŭ:
Adecă, Hirotonia, sfinția Myrului, și Tărnosania sfinteĭ Bisérici.”

---

[50] Luat din: http://www.greekart.ro/detaliu_produs.php?categorie=15&id=1256
Bețișoarele folosite pentru ungerea bolnavului se adună și se îngroapă în pământ sau se ard.
Vezi și la Sf. Simeon Tesaloniceanul, capitolele 291-292.

Το 1652, τυπώνεται το έργο Târnosania (Ο αγιασμός), δηλαδή η ακολουθία του αγιασμού των θεμελίων του ναού, έργο αναγκαίο, αν λάβουμε υπόψη το μεγάλο αριθμό των ναών που ανεγείρονται την εποχή της ηγεμονίας του Matei Basarab.

Και αυτό το βιβλίο έχει το τυπικό στα ρουμανικά και την ακολουθία στα σκαβονικά.[51]

Το σημαντικότερο έργο που τυπώνεται στα χρόνια του μητροπολίτη Στεφάνου είναι Η ανόρθωση του νόμου ή Μέγα Κανονικόν (Îndreptarea legii sau Pravila cea Mare), το οποίο τυπώνεται επίσης στο Târgovişte, το 1652. Πρόκειται για νέα συλλογή εκκλησιαστικών νόμων, η οποία αριθμεί σχεδόν 800 σελίδες. Το βιβλίο μεταφράζεται από τα ελληνικά, κατόπιν προτροπής του μητροπολίτη Στεφάνου. Μεταφραστής είναι ο Δανιήλ Παννονίας, μοναχός καταγόμενος από την Τρανσυλβανία. Τον Δανιήλ βοηθούν στο έργο της μετάφρασης δύο Έλληνες δάσκαλοι. Το βιβλίο ενσωματώνει και διάφορες εξηγήσεις σχετικά με τη βυζαντινή και την εκκλησιαστική νομοθεσία (τους κανόνες των Αγίων Πατέρων, των Οικουμενικών Συνόδων και των Αγίων Αποστόλων, με σχόλια) [172].

[172] M. Păcurariu, (*Istoria Bisericii Ortodoxe Române*) Ιστορία της Ρουμανικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, εκδόσεις της «Επισκοπής του Κάτω Δούναβη» („Episcopia Dunării de Jos"), Galaţi 1996, σ. 161.

Ultima carte din vremea lui Matei Basarab este Târnosania apărută cu cheltuiala mitropolitului Stefan la Târgoviste la 20 septembrie 1652 și „prepusă de pre elineste și sloveneste pre limba proastă rumânească". Se dovedeste că transferul spre folosirea limbii române în uzul cultului ortodox se accentuează în folosul atât al bisericii, cât și al progresului general al civilizaţiei acestui popor.[52]

*

Câteva decenii mai târziu, în anul 1703 a apărut la Buzău, în limba greacă: *Ερμηνεία και Ακολουθία* de la târnosanie.

Ερμηνεία και Ακολουθία Εις Εγκαίνια Ναού. Αφιερωθείσα Τω Παναγιωτάτω και Θειοτάτω Δεσπότη, Κυρίω Κυρίω Γαβριήλ τω Οικουμενικώ Πατριάρχη' Ηγεμονεύοντος του υψηλοτάτου Αυθέντου Κυρίου Κυρίου Ιωάννου Κωνσταντίνου Βασσαράβα Βοεβόδα πάσης Ουγγροβλαχίας' Και νυν το πρώτον τύποις εκδοθείσα, Αναλώμασι του Πανιερωτάτου Μητροπολίτου πρώην Σοφίας Κυρίου Κυρίου Αυξεντίου' Προς το παρέχεσθαι δωρεάν τοις αρχιερεύσιν'.

Curator Ιωάννης ο Εφέσιος,

Place of publication Εν Βουκουρεστίω της Ουγγροβλαχίας':

Publisher Name Παρά Ανθίμου Ιερομονάχου του εξ Ιβηρίας.,

Date of publication Εν έτει Σωτηρίω αψγ΄ Κατά Μήνα Δεκέμβριον' [=1703].

Physical description 5χ.α+κε' φ.: εικ.,; 21 εκ. [31 pages]

Το βιβλίο διατίθεται σε ψηφιακή μορφή.

Collection Contributors--Educational Association of Adrianoupolis

Digital Collections--Library of Educational Association of Adrianoupolis

Digital Collections--Library of Educational Association of Adrianoupolis--Books from Adrianoupolis (Edirne)

Digital Collections--Greek Digital Bibliography 15th-21st century

---

[51] π. OLTEANU I. MIRCEA VALENTIN,
ΕΝΤΥΠΑ ΕΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΓΙΑΣΜΑΤΑΡΙΑ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΡΟΥΜΑΝΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΠΟΥ ΥΠΟΒΛΗΘΗΚΕ ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ Α.Π.Θ. ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Αρχιμ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΣΚΡΕΤΤΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2010, σ. [pp.] 88-89.
Lucrare susţinută la:
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΜΗΜΑ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΜΕΑΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ, 293 p., incl. il.

[52] Dorin Teodorescu, Cărţile din vremea lui Matei Basarab, [p. 174], în Epoca lui Matei Basarab – studii şi comunicări, X, 2005, pp. 167-175 [Analele Universităţii din Craiova, seria Istorie, anul X, 2005, nr. 10, p. 174.

Digital Collections--Greek Digital Bibliography 15th-21st century--18th century
Institution University of Crete
Location Educational Association of Adrianoupolis
Classification ΦΣΑ 2897
Permanent Link http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/8/0/6/metadata-84-0000031.tkl

*

BRV [*Bibliografia Românească Veche* de Ioan BIANU și Nerva HODOȘ, vol. I (1508-1716, București, 1903], vol. I, pp. 451-452, îi face o descriere amănunțită, de specialitate. Lucrarea este afierosită (dedicată, închinată) Patriarhului Ecumenic Gabriel III (1702-1707), în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714), îngrijirea lucrării datorându-se învățatului grec Ioan din Efes:

141. Serviciul sfințirei bisericei, Bucureșci, 1703 – grecește.

Explicarea și serviciul la sfințirea bisericeĭ, afierosită prea sfințituluĭ și prea dumneḑeesculuĭ stăpân, Domnului Domn Gavriil, Patriarch ecumenic. Pe când domnia prea Înălțatul Domnitor Domnul Domn Ioan Constantin Basarab Voevod a tótă Ungrovlachia. Și acum dată în tipar cu cheltuiala preasfințituluĭ Mitropolit fost al Sofieĭ Domnul Domn Auxentie, spre a se împărți în dar Archiereilor.

În Bucurescii Ungrovlachieĭ, în anul mântuireĭ 1703 în luna lui Decemvrie, de Antim ieromonahul din Iviria.

(La sfârșit:) S-a tipărit în Bucurescii Ungrovlachiei, în anul mântuireĭ 1703, prin îngrijirea și cu cheltuiala prea sfîntuluĭ Mitropolit maĭ nainte al Sofieĭ Domnuluĭ Domn Auxentie, cu sîrguința și îndreptarea prea învățatuluĭ Domn Ioan din Efes.[53]

În 4° de 5 foĭ liminare și 25 foĭ numerotate. Tipărit cu roșu șĭ negru.

Pe verso titlului se află stema țĕrei cu 4 distihuri. În cele-l-alte foĭ liminare sĕ află o scrisóre de dedicație a lui Auxentie către Gavril, Patriarhul ecumenic.

Bucuresci: Biblioteca Academiei Române, Museul de Antichități. – Londra: Museul Britanic. Picot, Anthime, 546, n° 27.

---

[53] Acest Ioan din Efes a nu fi confundat cu *Ioan din Efes* sau Ioan al Asiei (507-586), Arhiepiscop monofizit al Efesului, cu ordinul de la Împăratul Justinian I cel Mare de-a stârpi păgânismul în Asia Mică. Este și autorul unei lucrări de *Istorie bisericească*, împărțită în trei părți, din care, prima parte s-a pierdut. [vezi la: Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*..., Op. cit., pp. 400-401].

♚♚♚♚♚

7. Rânduiala târnosirii bisericii noi

Ἀκολουθία τῶν Ἐγκαινίων τοῦ Ναοῦ

*

Sfințirea templului lui Solomon: Strămutarea chivotului legământului; cuvântarea lui Solomon către popor; rugăciunea lui Solomon; binecuvantarea; jertfele de sfințire.
2 Paralipomena* [a doua a Cronicilor]*, cap. 5-7

Rugăciunea lui Solomon
[2 Paralipomena, cap. 6]

1. **Atunci a grăit Solomon: „Domnul a zis că vrea să locuiască'n întuneric;**
2. **dar eu i-am zidit numelui Tău un templu care să-Ți fie sfânt și pregătit să locuiești în el pe veci”.**
3. **Regele şi-a întors faţa şi a binecuvântat toată adunarea lui Israel (şi întreaga adunare a lui Israel era de faţă);**
4. **şi a zis: „Binecuvântat fie Domnul, Dumnezeul lui Israel, Cel ce cu gura Sa a grăit despre David, părintele meu, şi cu mâinile Sale a plinit, zicând:**
5. **«Din ziua în care l-am scos pe poporul meu din ţara Egiptului, în nici una din seminţiile lui Israel nu am ales o cetate unde să fie zidit templul în care să se afle numele Meu și nu am ales un alt om care să fie cârmuitor peste poporul Meu Israel;**
6. **ci am ales Ierusalimul, pentru ca acolo să fie numele Meu, şi l-am ales pe David, pentru ca el să fie peste poporul Meu Israel».**
7. **Iar David, părintele meu, îşi pusese la inimă să zidească el templu numelui Domnului, Dumnezeului lui Israel.**
8. **Dar Domnul a zis către David, părintele meu: «De vreme ce ţi-ai pus la inimă să zideşti templu numelui Meu, bine ai făcut că ţi l-ai pus la inimă;**
9. **cu toate acestea, nu tu vei zidi templul, ci fiul tău care va ieşi din coapsele tale, el îi va zidi numelui Meu casă».**
10. **Iar Domnul Şi-a plinit cuvântul pe care l-a grăit; şi'n locul lui David, părintele meu, m'am ridicat eu și am şezut pe tronul lui Israel, aşa cum Domnul a grăit, și am zidit templu numelui Domnului, Dumnezeului lui Israel.**
11. **și am aşezat în el chivotul în care se află legământul Domnului, cel pe care El l-a făcut cu Israel”.**
12. **Şi a stat înaintea jertfelnicului Domnului, în faţa a toată obştea lui Israel, şi şi-a întins mâinile**
13. **(căci Solomon făcuse un amvon de aramă, lung de cinci coţi şi lat de cinci coţi şi înalt de trei coţi, şi-l pusese în mijlocul curţii templului; şi a stat pe el și a îngenunchiat în faţa a toată obştea lui Israel) şi şi-a întins mâinile spre cer şi a zis:**

14. „Doamne, Dumnezeul lui Israel, nu este Dumnezeu asemenea Ţie, nici sus în cer, nici jos pe pământ; Tu eşti Cel ce păzeşti legământul și le faci milă robilor Tăi care umblă înaintea Ta cu toată inima lor.
15. Tu eşti Cel ce i-ai stat de pază robului Tău David, părintele meu, Tu eşti Cel ce cu gura Ta ai grăit și cu mâinile Tale ai plinit ceea ce este astăzi.
16. și acum, Doamne, Dumnezeul lui Israel, păzeşte-i robului Tău David, părintele meu, ceea ce i-ai grăit, zicând: «Înaintea Mea nu-ţi va lipsi niciodată un om care să şadă pe tronul lui Israel, dar numai dacă fiii tăi îşi vor păzi căile și vor umbla în legea Mea aşa cum ai umblat tu».
17. și acum, Doamne, Dumnezeul lui Israel, adeverească-se cuvântul pe care Tu i l-ai grăit robului Tău David.
18. Adevărat să fie oare că Dumnezeu va locui cu oamenii pe pământ? Că dacă cerul şi cerul-cerurilor nu Te încap, cum oare o va face templul acesta pe care eu l-am zidit?
19. Aşadar, Doamne, Dumnezeul meu, cată spre rugăciunea robului Tău şi spre cererea mea, ca să asculţi cererea mea şi rugăciunea cu care robul Tău se roagă astăzi în faţa Ta;
20. și să fie ochii Tăi deschişi spre templul acesta ziua și noaptea, spre locul despre care Tu ai zis ca într'însul să fie chemat numele Tău, ca să asculţi rugăciunea cu care robul Tău se roagă în locul acesta.
21. Şi să auzi rugăciunea robului Tău şi a poporului Tău Israel: ei se vor ruga din locul acesta, iar Tu să-i asculţi din sălaşul Tău din cer; să-i asculţi şi milostiv să fii.
22. Dacă cineva îi va greşi aproapelui său şi-şi va lua asupră-şi blestem cu care el-însuşi s'a blestemat pe sine și va veni şi se va mărturisi înaintea jertfelnicului din templul acesta,
23. Tu să-l asculţi din cer şi să plineşti şi să-i judeci pe robii Tăi: celui nelegiuit să-i plăteşti întorcându-i fapta asupra capului său, iar pe cel drept să-l îndreptăţeşti, fiecăruia răsplătindu-i după dreptatea lui.
24. Dacă poporul Tău Israel se va frânge în faţa vrăjmaşilor, dacă ei ar păcătui faţă de Tine și dacă se vor întoarce şi se vor mărturisi numelui Tău şi se vor ruga şi-Ţi vor înălţa cereri în templul acesta,
25. Tu să auzi din cer şi să fii milostiv faţă de păcatele poporului Tău Israel şi să-i întorci în ţara pe care le-ai dat-o lor și părinţilor lor.
26. Dacă se va închide cerul şi nu va ploua – din pricină că ei au păcătuit faţă de Tine – şi dacă ei se vor ruga în locul acesta și se vor mărturisi numelui Tău şi se vor întoarce de la păcatele lor fiindcă Tu i-ai umilit,
27. Tu să-i asculţi din cer şi să fii milostiv faţă de păcatele robilor Tăi și ale poporului Tău Israel şi să le arăţi calea cea bună în care să umble, și să trimiţi ploaie pe pământul Tău, pe care Tu l-ai dat moştenire poporului Tău.
28. Dacă va fi foamete pe pământ, sau dacă va fi moarte sau vătămare de vânt rău sau tăciune, sau dacă va fi lăcustă sau omidă, sau dacă duşmanul îi va hărţui în faţa cetăţilor lor: în orice fel de plagă şi necaz [ar fi ei,
29. atunci orice rugăciune sau cerere pe care o va face fiecare om sau întregul popor al lui Israel – dacă-şi va cunoaşte omul rana şi păcatul şi-şi va întinde mâinile spre templul acesta –,
30. Tu să auzi din cer, din locaşul Tău cel pregătit, și să Te milostiveşti și să-i dai omului după căile lui, aşa cum Tu îi vei cunoaşte inima – căci numai Tu cunoşti inima fiilor oamenilor –,
31. pentru ca ei să se teamă de Tine şi să umble în toate căile Tale atât cât vor trăi pe faţa pământului pe care Tu l-ai dat părinţilor noştri.
32. Cât despre străinul care nu face parte din poporul Tău Israel, dar care, de dragul numelui Tău celui mare şi al mâinii Tale celei tari şi al braţului Tău celui înalt, va veni din vreo ţară de departe –, dacă va veni și se va închina în locul acesta,
33. Tu să-l auzi din cer, din locaşul Tău cel pregătit, și să-i faci pe potriva a tot ceea ce străinul acela Te va ruga, pentru ca toate popoarele pământului să cunoască numele Tău și să se teamă de Tine întocmai ca poporul Tău, Israel, şi să ştie că numele Tău a fost chemat asupra acestui templu pe care l-am zidit.

34. Dacă va fi ca poporul Tău să iasă la război împotriva vrăjmaşilor lui, pe drumul arătat de Tine, și dacă Ţi se va ruga cu ochii îndreptaţi spre această cetate pe care Tu ai ales-o și spre templul pe care eu l-am zidit numelui Tău,

35. Tu din cer să le asculţi rugăciunea și cererea şi să faci ceea ce le este cu dreptate.

36. Dacă-Ţi vor greşi – că nu este om care să nu greşască –, iar Tu îi vei lovi şi-i vei da în mâinile vrăjmaşilor, şi dacă cei ce robesc îi vor robi şi-i vor duce în ţara vrăjmaşilor – într'o ţară de departe sau de aproape –

37. și dacă ei, acolo, în ţara unde sunt robi, îşi vor întoarce inimile și ei-înşişi se vor întoarce, şi'n robia lor Ţi se vor ruga, zicând: – Am păcătuit, făcut-am fărădelege și nedreptate!...,

38. și dacă ei, cu toată inima lor și cu tot sufletul lor se vor întoarce spre Tine, acolo, în ţara robiei lor, unde i-au dus cei ce i-au robit, și dacă Ţi se vor ruga cu ochii întorşi spre calea ce duce'n ţara lor – aceea pe care Tu le-ai dat-o părinţilor lor – și spre cetatea pe care Tu ai ales-o și spre templul pe care eu l-am zidit numelui Tău,

39. Tu din cer – din locaşul Tău cel pregătit – să le auzi rugăciunea și cererea şi să faci dreptate şi să-i fii milostiv poporului care a păcătuit faţă de Tine.

40. și acum, Doamne, să fie ochii Tăi deschişi, iar auzul Tău să ia aminte la rugăciunea [ce se face] din locul acesta. a

41. Şi acum, Doamne, Dumnezeule,
scoală-Te întru odihna Ta,
Tu și chivotul puterii Tale!
Preoţii Tăi, Doamne, Dumnezeule,
s'au îmbrăcat în mântuire,
iar fiii Tăi întru cele bune se vor bucura.

42. Doamne, Dumnezeule,
să nu întorci faţa unsului Tău!
Adu-ţi aminte de milele Tale
pe care i le-ai făcut lui David, robul Tău!”

*****

Cum se cuvine să fie rânduită biserica în interior sec. IV–V,

în conformitate cu *Testamentum Domini* [sau]:

Testamentul sau cuvintele pe care înviind din morți Domnul nostru le-a spus sfinților Săi apostoli și care au fost scrise în opt cărți prin Clement Romanul, ucenicul lui Petru (Antiohia sau în Siria, sfârșitul sec. IV, începutul secolului V, cap, XIX)[1]

Alcătuirea lăcașului bisericii[2]

***XIX.* Vă voi spune, așadar, cum anume se cade să fie lăcașul sfânt, după care vă voi spune regula sfântă privitoare la preoții Bisericii.**

Biserica să fie, așadar, astfel: să aibă trei intrări după chipul Treimii.

În partea dreaptă a intrării din dreapta să fie un diaconicon, ca să se poată alege prescurile sau ofrandele care se aduc. Diaconiconul să aibă un atriu cu un portic înconjurător.

Înăutrul atriului să fie locașul unui baptisteriu cu lungimea de douăzeci și unu de coți, pentru a preînchipui numărul deplin al profeților, și lățimea de doisprezece coți, pentru a închipui pe cei care au fost așezați spre propovăduirea Evangheliei [pe Apostoli]; să aibă o intrare, dar trei ieșiri.

---

[1] **Remus RUS, *Dicţionar enciclopedic de literatură creştină din primul mileniu*..., Op. cit., pp. 839-840.**
Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 785-834.

[2] **Traducere de: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 791.**

Biserica să aibă un locaș al catehumenilor, care să fie și locașul pentru cei care trebuie exorcizați, dar zisul locaș să nu fie separat de biserică [de locașul sfânt], întrucât e necesar ca aceștia [catehumenii] să intre în ea și să stea în ea și să asculte citirile, cântările duhovnicești și psalmii.

Să fie apoi un scaun/tron [al episcopului] spre răsărit, la dreapta și la stânga căruia să fie locurile [sau scaunele mai joase] ale prezbiterilor: în partea dreaptă să șadă cei ce sunt mai de seamă și mai de cinste, care se ostenesc în cuvânt, iar în partea stângă cei de vârstă mijlocie, iar locul scaunului/tronului [episcopului] să fie înălțat [de la pământ] cu trepte, pentru că acolo trebuie așezat și altarul.

Casa însăși să aibă în dreapta și în stânga două porticuri: unul pentru bărbați și unul pentru femei.

Toate locurile să fie luminate atât ca preînchipuire, cât și pentru citire.

Altarul să aibă o perdea făcută din bisus [de in curat], pentru că este nepătat.

Tot cu o perdea la fel să fie acoperită și casa botezului.

Pentru pomenire să se zidească un loc în care șezând preotul cu protodiaconul și citeții să înscrie numele celor ce aduc ofrande sau ale celor pentru care s-au adus, ca atunci când sunt aduse ofrandă de episcop cele sfinte, citețul sau protodiaconul să-i numească pe aceia la pomenirea pe care o fac pentru ei, rugându-se preoții și mulțimile. Căci așa este modelul [*typus*] în cer.

Locul prezbiterilor să fie înăuntrul perdelei, lângă locul de pomenire.

Lângă diaconicon să fie și „korbana” [chivotul] și toată vistieria tezaurului.

Locul de citire să fie în afara altarului, nu departe de el.

Locuința episcopului să fie aproape de locul numit atrium. Tot acolo să fie locuința văduvelor, despre care se spune că au întâietatea șederii [*presbiterele*, n.n.].

Locuințele prezbiterilor și diaconilor să fie după baptisteriu, dar diaconițele să rămână la poarta casei Domnului.

Biserica să aibă în apropiere o casă de oaspeți, în care protodiaconul să primească pelerini.

*

Această rânduială privind amenajarea bisericii, ordinea stărilor, modul de desfășurare al slujbelor, împărțirea spațiului sacru și al anexelor și locuințelor, indică starea de fapt din *spațiul nordic* – Antiohia și Siria – <u>unde Sfânta Liturghie și restul Sfintelor Taine erau încă celebrate doar de episcop</u>, adică înainte ca presbyterii să fi fost delegați de către arhiereu, să preia din prerogativele liturgice ale acestuia și să sfințească, conducă și să învețe comunitățile [=parohiile, n.n.].

*

Bisericile se construiesc cu trei abside spre răsărit [proscomidiarul, altarul, diaconiconul]

ORIGEN, *Despre rugăciuni*, cap. XXXII, *Despre orientarea spre răsărit*:[3]

> **1. Despre direcția în care trebuie să privim când ne rugăm n-aș avea de spus decât câteva cuvinte. Întrucât există patru puncte cardinale: miazănoapte, miazăzi, apus și răsărit, cine nu va recunoaște îndată că răsăritul ne arată ceea ce trebuie să cerem și că într-acolo trebuie să ne îndreptăm, în semn că sufletul privește spre răsăritul adevăratei lumini?[445 a]**
> **Dacă, însă, cineva ar prefera să facă rugăciunea înspre deschizătura ușii, indiferent în ce parte ar fi orientate ușile, spunând că privind spre cer e mai atrăgător decât să privești spre**

---

[3] **ORIGEN, *Scrieri alese*, partea a doua, Exegeze la Noul Testament. Despre rugăciune. Filocalia. Traducere de Pr. Prof. Teodor BODOGAE, Pr. Prof. Nicolae NEAGA, și Zorica LAȚCU. Studiu introductiv și note de Pr. Prof. Teodor Bodogae, Editura IBMO, București, 1982, p, 288.**
Origenes, Ὠριγένης, Origenes Adamantius (lat.), în sursele mai vechi chiar Horigenes, * 185 în Alexandria?; † c. 254, în Tyr/Tir, Libanon sau în Caesarea Maritima, Israel?).

ziduri, dacă din întâmplare deschizătura nu este înspre răsărit, atunci trebuie răspuns că oamenii sunt liberi să-și orienteze casele cum vor, într-o direcție sau alta, însă că răsăritul este, din fire, de preferat celorlalte direcții. Iar dacă cineva dorește să se roage în câmp deschis, de ce se va ruga, după această argumentare, mai curând înspre răsărit decât spre apus? Iar dacă în mod rațional este de preferat răsăritul, de ce să n-o facem pretutindeni la fel? Dar despre aceasta atâta.

[Nota][445 a] Despre orientarea spre răsărit (*Zah., 3, 8; Lc., 1, 78*) vorbesc mulți apologeți [Tertulian, *Apolog*., 61; *Const. Apost*.,. II, 57; Clem. Alex., *Strom*., VII, 7, 43 etc.]. Însuși Origen amintește în alte scrieri ale sale. Așa în *Omil. la Num*. 5, 1. Spre răsărit se vor așeza și altarele. [*subl. noastră*].

Constituțiile Sfinților Apostoli prin Clement (Antiohia, cca 380)

[*Arhitectul bisericii navă*], Cartea II, cap. LVII

2 Iar când aduni Biserica lui Dumnezeu [*o episcope*, n.n.] ca un cârmaci o navă mare, poruncește ca toate adunările/sinoadele din ea să se facă cu știință, poruncind diaconilor ca unor mateloți să rânduiască locurile pentru frați ca pentru niște pasageri, cu toată grija și decența.
3 Mai întâi casa să fie lungă, asemenea unei nave, întoarsă spre Răsărit, având pastoforii spre răsărit de fiecare parte.
4 În mijlocul lor să stea tronul episcopului, iar de o parte și de alta a lui să șadă prezbiteriul, iar diaconii să stea în picioare lângă ei bine echipați în veșmântul mare, căci sunt asemenea mateloților și căpeteniilor vâslașilor. Sub purtarea de grijă a acestora, laicii să șadă în toată bună-rânduiala și liniștea, iar femeile să șadă separat păstrând și ele tăcerea.[4]

Dominic MANSI redă, conform Versiunii Arabe a *diferitelor constituții* [canoane] *bisericești* [38 Eorumdem variæ ecclesiasticæ constitutiones, eodem interprete ex Arabico], caput I: [*Canoanele Arabe ale primului Sinod Ecumenic*, descoperite în biblioteca Patriarhiei Alexandriei, în anul 1561, de către iezuitul Johannes Elianus (Romanus)][5]

***De privilegiis urbium matricum* [Anno Christi 325]**

***De templorum consecratione, & ad quem jure hæc pertinet* [Anno Christi 325]**

Quotiescunque templa & sanctorum martyrium construuntur ædes in civitatibus, monasteriis & suburbanis suis, corum consecrationem obire debeat episcopus; și vero longe distent, nec eo proficisci possit negotio aliquo distentus & occupatus, mandet chorepiscopo, ut corum obeat consecrationem, quandoquidem hoc jus ad solos episcopum & chorepiscopum & superiores gradu spectat, non autem ad inferiores, nec facultatem ad id præstandum concedant isti aliis, hoc enim ludicrum esset & audaciæ plenum. Hoc autem caput & alia ejusmodi sine anathemate est.[6]

***

În anul 1652, Mitropolitul Ștefan I al Ungrovlahiei (1648-1653 și 1655-1668) a tipărit la Târgoviște, *Târnosania* sau slujba sfințirii bisericii, de care se simțea nevoie, din cauza numărului mare de biserici care s-au construit în timpul domniei lui Matei Basarab (1632-1654). Textul a fost tradus – *prepusă* – „de pre elinește și slovenește [*slavonă*, n.n.] pre limba proastă rumânească, cu tot tipicul și învățătura ei”. Cartea avea tipicul în română și textul în slavonă.[7]

---

[4] Luat din: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 646.

[5] PETRUS CANISIUS SJ (1521-1597), *Humanist und Europäer*, Herausgegeben von Rainer BERNDT, Akademie Verlag, Berlin, 2000, p. 173, nota 24:
Der Jesuit Johannes Elianus bzw. Romanus hatte gelegentlich einer Gesandtschaftsreise im Auftrag des Papstes 1561 in der Patriarchalbibliothek von Alexandrien einen arabischen Codex mit 80 Kanones entdeckt, die bis heute als arabische Kanones des Konzils von Nicaea bezeichnet werden. Unter Mithilfe einiger Orientalen übersetzte erihn 1568 zusammen mit seinem Mitbruder Francisco Torres in Rom ins Lateinische und schickte diese Version dem P. Pisa.

[6] Dominic MANSI, *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima Collectio*..., Op. cit., vol. 2, [305-346], coloana 1019.

[7] Luat după: Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a doua, vol. II, 1994, + hărți și il., București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, p. 54.

Ediției acesteia, de la Târgoviște, din anul 1652, i-a urmat acțiunea de copiere a textului tipărit aL *Târnosaniei*, pentru că tipografia nu putea acoperi necesarul de exemplare, pe întreg teritoriul românesc. Vasile Mangra, pe timpul când era *Vicar Episcopesc* la Oradea [care depindea atunci de Episcopia Aradului], (1900-1916) a găsit la biserica din Cărpinet-Bihor un manuscris liturgic, din anul 1674, *Slujba sfințirii bisericii*.[8] Tot el a găsit și studiat un alt manuscris, privind *Slujba sfințirii Bisericii*, din anul 1757, prezentate ulterior, într-o lucrare: Vasile MANGRA, *Slujba Sfințirii Bisericii, după două manuscripte din an. 1674 și 1757*, Arad, 1905.[9] Manuscrisul din 1674 a fost copiat de Popa Petru, din Tinăud-Bihor, situat pe Valea Crișului Repede, aproape de Cetatea Șinteului sau Burgul Piatra Șoimului, Sólyomkővár (ung.), de lângă Peștiș-Aleșd (Bihor). Cetatea Șinteu este legată de *alianța* creată între *cei trei principi* sau domnitori maziliți de Sublima Poartă: Gheorghe II Rakoczi (1648–1657) al Transilvaniei, Constantin Șerban Basarab Cârnul al Țării Românești (1654–1658 și în Moldova de două ori scurt, 1659 și 1661) și Gheorghe Ștefan sau Șerban Burduja (1653–1658). În acest timp – 1658 – a fost construită și „Biserica voievodală Sf. Dumitru, de la Tinăud", de Constantin Șerban Basarab Cârnul ca *biserică de Curte Domnească*. Progresul cultural românesc local se va amplifica prin *școala de copiere a manuscriselor liturgice* românești (1673–1695), mai ales după stabilirea prin acele părți a lui Popa Pătru din Tinăud, venit din Moldova. Revenind la manuscrisul liturgic, din anul 1674, *Slujba sfințirii bisericii*, copiat de Popa Petru din Tinăud și găsit de Vasile Mangra, în anul 1901, în satul Cărpinet-Bihor, meționăm că este legat în piele și conține anexat textului propriu-zis și trei scrisori de cuprins bogomilic. Între acestea se numără și „*Epistolia Domnului*, scrisă în anul 1678 de Popa Florea, în satul Dobricionești–Bihor".[10]
Manualul de Liturgică, de la Cernăuți, din anul 1929 precizează că:[11]

> **Euhologiile diferite ale bisericei nu consună într'olaltă relativ la urmarea rugăciunilor și a actelor sfințirii bisericei de episcop, și anume nu consună Euhologiile românești și mai nouă grecești deoparte, cu cele mai vechi grecești și cu cele rusești de altă parte.**
>
> > **Cf. pe deoparte: I. Goar, Euchologium sive Ritauale Graecorum (pp. 832-844), Symeonis Thessalonicensis De sacro Templo ejus Consecratione (Migne, Patr. Gr. T. CLV, pp. 309-344) și дополнительный Требник, Киев, тип. Киево-Печерской лавры, 1863; în ediția princeps, Paris, 1647, pp. 212-232; în ediția a doua, de la Veneția, 1730, reprint Graz, 1960, vezi pp. 179-194;**
> > **pe de altă parte: *Slujba sfințirii bisericei cu binecuvântarea episc. Filotei*, Buzău, 1853; *Slujba sfințirii bisericei*, Neamțul, 1863 și Εὐχολόγιον τὸ μέγα, Ἐνετίῃσιν [Veneția], 1770.**

În ciuda acestor deosebiri minore de rit, pentru noi rămâne orientativă rânduiala *slujbei Sfințirii Bisericii*, din *Arhieraticonul* de la București, din 1993, care, în edițiile ulterioare, cu siguranță va suferi și aceasta unele diortosiri, completări, omisiuni etc.

Manualul de Liturgică de la Cernăuți, din anul 1929 dă și schema rânduielii *binecuvântării bisericii*, care se face de un preot delegat al Chiriarhului locului, schemă care este mult mai simplă, mai scurtă și din care lipsec două acte esențiale: *depunerea Sfintelor Moaște* și *ungerea cu Sfântul și Marele Mir*, care – potrivit opiniilor liturgiștilor bucovineni, de la Cernăuți – par să-i pună sub semnul

---

8 Ioan Marin MĂLINAȘ, *Manuscrise Liturgice din Bihor*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română,* (= BOR), 93, 1975, nr. 9-10, pp. 1129-1138 [pp. 1129-1130].

9 Mai vezi și: Vasile MANGRA, *Cercetări literare-istorice*, București, 1896, 29 p.; Același, *Ierarhia și Mitropolia Bisericii Române din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1908, 127 p.; Același, *Mitropolitul Sava II Brancovici*, Arad, 1906, XV + 181 p. Același, *Șaguna ca organizator constituțional*, în vol. *Mitropolitul Andrei baron de Șaguna*. Scriere comemorativă, Sibiu, 1909, pp. 435-453; Același, Articole cu caracter istoric și pedagogic în rev. eparh. *Biserica și școala,* de la Arad.

10 Ioan Marin MĂLINAȘ, *Manuscrise Liturgice din Bihor*, Op. cit., p. 1130.

11 Vezi subcapitolul § 283 *Sfințirea bisericii*, p. 866, nota 3, la: LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare, de Prof. Vasile MITROFANOVICI, prelucrate, completate și editate de Prof. Teodor TARNAVSCHI, și acum din nou editate și completate de Prof. Nectarie Nicolae COTLARCIUC, Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei, Editura Consiliului Eparhial Ort. Rom. din Bucovina, Cernăuți, 1929, pp. 865-876.

întrebării însăși validitatea și canonicitatea.[12] Manualul face următoarea explicație a lipsei moaștelor și a ungerii cu Sfântul și Marelui Mir, de la *rânduiala Binecuvântării Bisericii, de către un preot:*

> **„Dându-se presviterului din partea arhiereului antimis sfințit, care se sfințește chiar așa, ca și biserica, și în care așadară se află sf. moaște, și peste care s-a vărsat sf. mir și aromate, și fiind antimisul tot aceea, ce este sf. masă, și înlocuind el sf. masă, negreșit că s-a aflat de prisos a primi în rânduiala anume prescrisă pentru presviteri, încă și punerea moaștelor sub altar și ungerea cu sf. mir, ci această rânduială s-a restrâns numai la acele acte și ceremonii, care nu se fac la sfințirea antimisului, satisfăcându-se prin punerea antimisului pe sf. masă cerințelor canonice și liturgice privitoare la sfințirea altarului și a bisericei. Privindu-se lucrul astfel, apare rânduiala prescrisă pentru presviteri la sfințirea unei biserici ca suficientă spre ajungerea scopului."[13]**

Numai că această rânduială a *Binecuvântării bisericii, de către un preot* este respinsă și contestată în multe biserici locale, preferată fiind rânduiala normală sau întreagă, prescrisă pentru episcop. Preotul care primește delegarea, din partea Chiriarhului face „binecuvântare", nu „târnosire", considerându-se că prin așezarea Sfintelor Moaște sub *mensa* sau masa altarului și ungerea acesteia cu Sf. și Marele Mir – și celelalte, legate de acest rit – rânduiala se încadrează mai bine în prevederile canonului 7 al Sinodului Ecumenic al VII-lea, de la Niceea, din anul 787. Iar această rânduială o poate săvârși doar episcopul:[14]

> **CANONUL 7 Sin. VII ec. (BISERICILE SE TÂRNOSESC NUMAI CU SFINTE MOAȘTE)**
>
> **Dumnezeiescul apostol Pavel zice: „Păcatele unor oameni sunt vădite, iar ale altora urmează după acelea" (I Tim. 5, 24). Așadar, păcatelor mai înainte săvârșite, le urmează și alte păcate. Astfel, rătăcirii (ereziei) nelegiuite a clevetirilor de creștini, i-au urmat și alte nelegiuiri. Căci precum au luat (scos) din biserică chipul cinstitelor icoane (sfintelor icoane), au părăsit și alte oarecare obiceiuri, care trebuiesc să fie înnoite și ținute întocmai după așezământul (legea) scris și nescris.**
>
> **Așadar, câte cinstite biserici s-au târnosit fără cinstitele moaște ale mucenicilor (martirilor), orânduim ca în ele să se facă așezarea moaștelor, cu rugăciunea obișnuită. Iar cel ce va fi târnosind biserică fără sfintele moaște, ca unul care a călcat predaniile bisericești, să se caterisească.**
>
> ***Concordanță: (31. ap.; 4 sin. IV ec; 31 Trul; 5 Antioh.; 83 Cartag.)***

Mult mai edificatoare sunt tâlcuirile la acest canon, făcute în *Pidalion*, pe care le și reproducem în rândurile următoare:[15]

> **CANON 7**
>
> **Dumnezeiescul Apostol Pavel a zis că: «Ale oarecăror oameni păcatele sunt mai înainte arătate, iar ale unora după aceea urmează» [1 Timote V, 24]. Deci păcatelor mai înainte venite, urmează și alte păcate (acestora). Drept aceea păgânescului eres al prihănitorilor de creștini, i-a urmat împreună și alte păgânătăți. Că precum chipurile cinstitelor Icoane le-au ridicat din Biserică, și alte oarecare obiceiuri le-au părăsit, care trebuie a se reînnoi, și după legiuirea cea înscrisă și nescrisă, așa a se ține. Deci câte cinstite Biserici s-au consfințit fără de sfintele Moaste ale mucenicilor, Poruncim să se facă punere de Moaște într-însele cu obișnuita rugăciune, iar cel ce va conSfinti Biserici fără de sfintele Moaște, să se caterisească, ca unul ce a călcat Bisericeștile Tradiții.**
>
> ***Concordanță: [Cartagina: 91]***

---

[12] LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, p. 872. Schema ritului Binecuvântării Bisericii, de către un preot se află la pp. 871-872.

[13] LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., p. 872. Cernăuți, 1929, pp. 872-873.

[14] Ibidem.
Vezi și: Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Sibiu, 1992, p. 167.

[15] Neofit, Patriarh al Constantinopolului, PIDALION, Iași, 2004, pp. 336-338, cu explicațiile de la nota 262.

Tâlcuire

Zicerea aceasta Apostolească, marele Vasilie altfel o a tâlcuit, iar Sinodul acesta mai simplu o a luat, zicând, că la întâmplatele păcate ce a făcut cineva mai înainte, urmează și alte păcate. Precum s-a întâmplat și defăimătorilor de creștini iconomahi (luptătorilor de Icoane); care după ce au dezbrăcat sfintele Biserici de Sfintele icoane, au defăimat și alte oarecare ale Bisericii, și le-au lepădat. Acelea dar canonicești obișnuințe Sfantul Sinod reînnoindu-le, atât pe cele în scris cât și pe cele nescrise legiuiri și predări, le întărește. Deci, câte dumnezeiești Biserici, s-au Sfințit fără de Moaște mucenicești, să se așeze de dânșii întru acelea, mucenicești Moaște, citindu-se și rugăciunea ceea ce pomenește de ele[262]. Iar care Arhiereu de aici înainte, fără de Sfintele Mucenicești Moaște, ar Sfinți Biserică, acela, ca un călcător de Bisericeștile predanisiri, să se caterisească.

[*Nota*]**262. Sfintele mucenicești Moaște se așază după așezământul vechiului Evhologhion [Molitfelnic] după sfințita lucrare a catierosirei [Sfințirii] Bisericii, într-acest chip. Luând Arhiereul cele trei părti de mucenicești Moaște, și punându-le în cutie, și turnând peste ele sfantul Mir, închide cutia. Și de stă Sfanta Masă pe cinci stâlpi (după vechea urmare), așază cutia aceea pe stâlpul cel din mijloc; iar de stă numai pe un stâlp, în mijlocul aceluia deasupra le așază. Iar de sunt părțile muceniceștilor Moaște mari (unii zic, fiindcă nu se pot pune deasupra stâlpului, să se îngroape dedesubtul sfintei Mese); iar după aceasta toarnă deasupra stâlpilor aromatele cele topite cu ceară și se pune deasupra lor Sfânta Masă. Însă patru lucruri sunt vrednice de însemnat la pricina aceasta a Sfințirii Bisericilor. 1. Că sfințirea fiecărei Biserici, trebuie a se face de Arhiereu, după așezământul și închipuirea Evhologhiului. Drept aceea de iartă la multe locuri Arhiereii a face înnoiri de Biserici (adică Sfintiri) precum la Moscova, Arhiereii dau voie Arhimandriților să sfințească Dumnezeieștile Lăcașuri care este afară de rânduiala Evhologhiului. Că pretutindeni și Evhologhiul, și Simeon al Tesalonicului, care vorbește despre acestea, Arhiereul zic să facă, iar nu preotul. Iar Sfințiri mici, nici Evhologhiul nu arată, zice pomenitul Simeon; că se văd acestea a fi mai noi aflări precum in ziua de astăzi se urmează de către protoierei cu voia Arhiereilor a se face cu Sfințit Antimis. (Care și acela de Arhiereu este Sfințit având în el mucenicești moaște). 2. Că Moaștele ce urmează a se învistieri în Biserică, trebuie a fi mucenicești, iar nu cuviosești, nici Arhierești. Pentru aceasta este lăudat obiceiul ce se păzește în Rusia: că acolo muceniceștile Moaște se păzesc la arhiEpiscopi, și când urmează trebuința a se Sfinți vreo biserică, de acolo le ia singur Arhiereul, pentru a nu se face greșeală, ca în loc de mucenicești Moaște, să se învistierească alte oarecare Sfinte Moaște. 3. Că și aceste mucenicești Moaste trebuie a se învistieri sub sfânta Masă, și nu în vreo altă parte a Bisericii, ca să se plinească cuvântul acela: Dumnezeiasca horă a mucenicilor, temelia Bisericii. Precum rânduiește slujba înnoirilor. Iar câți le pun acestea în vreo altă parte, foarte greșesc. 4. Și cea mai de pe urmă, că la înnoirea fiecărei Biserici, ori mici, ori mari, este nevoie și fără apărare trebuie a se învistieri mucenicești Moaște, sub Sfânta Masă. Drept aceea, câți Arhierei săvârșesc înnoiri mari, ori câți Arhierei, ori preoți, săvârșesc înnoiri mici și mai scurte numite fără – de mucenicești Moaște, trebuie a se caterisi, după hotărârea Canonului acestuia. Că recomenduitoarea și ființelnica osebire a înnoirilor (adică a Sfințirilor) Bisericii este învistierirea muceniceștilor Moaște, și fără de acestea, cu neputință este a se face. Iar Antimisele fiindcă au Sfințitoarea putere, care o dăruiește lor sfințirea vreunei Biserici; ori și cu săvârșirea sfințirii Rugăciunilor, încă și starea cea de șapte zile pe Sfanta Masă în Sfințita Biserică, și săvârșirea în acele șapte zile asupra lor a dumnezeieștii Liturghii, plinind locul Sfințirii Sfintei Mese. Că pentru aceasta și fără oprire acestea se dau, unde ar cere trebuința de ele, și nu se îngrădesc numai și pentru enoria aceea, unde s-au Sfințit, precum nu se îngrădește Sfântul Mir nici celelalte sfinte. Ci se pun deasupra meselor acelor care nu s-au Sfințit după întâiul răspuns al lui Petru, și a Patriarhului Manuil Haritonul (fața 239 a lui Ghiur); iar Simeon Tesalonicul la cap. 127 între altele zice, cu toate că rânduiala conSfințirii se cuvine a se săvârși de Arhiereu, însă de nevoie se poate face și de Preot învățat.**

Numai că Sf. Simion Tesaloniceanul se referea la sfinţirea antimiselor, atunci când zicea că „...rânduiala conSfinţirii se cuvine a se săvârşi de Arhiereu, însă de nevoie se poate face şi de Preot învăţat.”, pe care Pidalionul o extinde şi la sfinţirea bisericii:[16]

„Psalmii care arată acestea (*la sfinţirea antimiselor, n.n.*) se zic ca şi la Dumnezeiasca Masă, căci nefăcându-se târnosire şi fiind trebuinţă de antimise, se ridică sfintele veşminte de pe Sfânta Masă şi întinzându-se antimisele pe Masa aceea le sfinţesc, care sfinţire a Antimiselor se cuvine mai ales a se face de arhiereu, iar la trebuinţe se face cu porunca arhiereului şi de preot cucernic, care va fi având ştiinţa celor dumnezeieşti, care se şi îmbracă cu giulgiu pe deasupra veşmintelor preoţeşti ca şi arhiereul, când este să sfinţească Antimisele.”.

---

[16] Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinţei noastre ortodoxe, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos şi urmaşii Săi*, Volumul I, Ediţie îngrijită de Protosinghel Grichentie NATU, Editura Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuţilor, 2002, Suceava, p. 172 (Capitolul 127).

Aceste excepții de la rânduiala liturgică au putut fi cauzate și de greutățile de deplasare în teritoriile imense ale eparhiilor rusești, climă, starea de sănătate precară a arhiereului locului, represalii din partea necreștinilor, mai ales în teritoriile stăpânite de otomani sau de arabi etc.

Cu siguranță, Euchologion-ul conține rânduiala cea mai veche, legată de *târnosirea* sau sfințirea cea mare a bisericii, făcută de către arhiereu. Cât de veche este însă versiunea *binecuvântării bisericii de către preot* sau sfințirea cea mică a Bisericii, nu putem să ne pronunțăm. În *Pidalion*, la notele de la „tâlcuirea" canonului 7, din anul 787, este menționată Moscova, adică Biserica Rusă, unde chiriarhii locului deleagă arhimandriții să se deplaseze prin parohii și să binecuvânteze bisericile. Această situație i-a determinat pe autorii manualului de Liturgică de la Cernăuți, din anul 1929, să susțină că versiunea rânduielii *binecuvântării bisericii de către preot* sau sfințirea cea mică a Bisericii provine din Rusia, se află în *Trebnikul* slavon, de proveniență rusească, pentru preoți, dar lipsește în Euchologion-ul grecesc. Această rânduială trebuie să fi fost redactată pe timpul *revizuirii cărților liturgice*, făcută de Patriarhul Nikon al Moscovei (1652-1658/1667, † 1681).[17]

Euchologion-ul românesc (Molitfelnic) actual cuprinde numai câteva rânduieli începătoare sau premergătoare târnosirii, care pot fi făcute și de preot:

Rânduiala care se face la punerea temeliei bisericii și la înfigerea crucii;

Rânduiala rugăciunii la așezarea Sfintei Cruci pe acoperișul bisericii nou zidite și a clopotniței;

***Rugăciune la deschiderea bisericii pângărite de păgâni sau de eretici*;[18]**

În plus, după modelul *Trebnik*-ului slavon, Euhologion-ul de la Blaj, din anul 1940, alături de aceste rugăciuni, menționate anterior, mai cuprinde și Rânduiala la binecuvântarea bisericii de către preot, pp. 313-319.[19] Din această rânduială este omisă partea legată de depunerea moaștelor și de ungerea pereților și a Sfintei Mese, cu Sfântul și Marele Mir.

Această rânduială a *Binecuvântării Bisericii de către preot* sau *Sfințirea cea mică a Bisericii* ridică și o serie de întrebări, pe lângă faptul că nu este în mod unanim acceptată și recunoscută în Biserica Răsăritului. Un lucru este limpede: canonul 7 al Sinodului al VII-lea Ecumenic, de la Niceea, din anul 787, cere observarea cu strictețe a tradițiilor, cu alte cuvinte săvârșirea rânduielii de sfințire a bisericii, prescrise pentru episcop *Târnosenia* sau *Sfințirea cea mare a Bisericii*. Problema se pune în ce măsură episcopul poate delega sau nu, un arhimandrit sau alt preot care să facă tîrnosire, nu o binecuvântare a bisericii, adică să aibă loc și ritualul ungerii cu Sf. și Marele Mir a pereților, punerea moaștelor, ungerea, pregătirea și sfințirea Sfintei Mese etc.[20]

O altă întrebare ar fi, dacă Binecuvântarea bisericii de către preot este o lucrare interimară sau trebuie desăvârșită de episcop. Această întrebare, atrage după sine o alta: dacă unui episcop i-ar fi permis să slujească într-o biserică binecuvântată doar de un preot. Liturgiștii bucovineni răspund la aceste întrebări, în stilul explicărilor făcute de Teodor Balsamon la canonul 7 al Sinodului al VII-lea Ecumenic, din anul 787:[21]

„...că antimisul sfințit de episcop și dat oarecărei biserici, suplinește sfințirea formală a ei, fiindcă antimisele îndeplinesc și înlocuiesc sf. masă a Domnului; iară episcopii nu liturghisesc în biserici nesfințite de dânșii, nu pentru că astfel de biserici n-ar fi sfinte, ci pentru că ar fi în scăderea demnității episcopale, liturghisind episcopul într-o biserică, în care nu se află scaunul cel înalt și în care lipsesc și altele, cari fac sfințenia și decorarea bisericei.

---

[17] LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, p. 874.

[18] Vezi Molitfelnicele, București, 1984 și 1992; dar și Euhologhion sau Molitvelnic, Blaj, 1940.

[19] *Euhologhion sau Molitvelnic* cuprinzând Rânduiala Sf. Taine precum și alte slujbe și rugăciuni la toată trebuința credincioșilor, Acum din nou revăzut și întregit și a patra oară tipărit cu litere străbune, Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului D.D. Alexandru Nicolescu Arhiepiscop și Mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș, Blaj, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, 1940, 358 p.

[20] § 283 *Sfințirea bisericii*, la: LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, p. 874.

[21] LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, p. 875.

În același mod se exprimă despre ființa și despre ce însemnează antimisele, Manuil I Haritopol patriarhul Constantinopolului (secolul XIII), Ioan episcopul Chitrului (în Macedonia greacă, sec. XIII, n.n.), Simeon Tesaloniceanul (sec. XV) ș.a. Și în fine citim în Trebnicul editat în Chiev în anul 1774, după expunerea rânduielii sfințirii bisericei de presviteri, că astfel de biserică devine sfințită și deplinită prin antimisul sfințit de arhiereu și trimis către ea."[22]

*

Această slujbă solemnă a *Sfințirii Bisericii* își are prototipul în Vechiul Testament, în riturile legate de sfințirea și miruirea *Cortului Mărturiei* sau a Cortului Sfânt, a vaselor liturgice și a jertfelnicului de acolo (Numeri 7, 1). Mai târziu, și Solomon a sfințit Templul din Ierusalim (III Regi 8, 1–66).[23]

Nu avem mențiuni privitoare la celebrarea și evoluția ritualului târnosirii bisericii înainte de anul 313, pentru că *delimitarea spațiului sacru* [care are loc prin efectul târnosirii], nu era posibil, creștinii nedispunând de clădiri adecvate, consacrate numai desfășurării ceremonialului liturgic. Ei celebrau *Frângerea Pâinii*, „Fractio panis", Κλάσις τοῦ ἄρτου; *Cina Domnului*, Κυριακόν δεῖπνον; *Paharul binecuvântării*, τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας; *Binecuvântarea*, Εὐλογία; *pâine* ἄρτος; *Paharul Domnului*, Το ποτήριον τοῦ κυρίο etc., prin case, păduri, pivnițe (la Roma în catacombe) și alte locuri ferite de ochiul vigilent al autorităților imperiale romane păgâne.[24]

Situația s-a schimbat după anul 313, iar Eusebiu al Cezareei ne lasă să identificăm câteva detalii, privind sfințirea *Bisericii Sfântului Mormânt – Anastasis*, din Ierusalim, (Eusebiu, *De Vita Constantini*, Lib. IV, cap. 46), în al 30-lea an de domnie a lui Constantin I cel Mare (306-337), însemnînd anul 336.[25] Eusebiu Episcopul Cezareei a greșit însă numărătoarea anilor de domnie ai lui Constantin I cel Mare, pentru că târnosirea Basilicii Anastasis a avut loc cu un an înainte, pe data de 13 septembrie 335, iar lucrările de construcție au început după anul 326. Se pare că dorința clerului și a credincioșilor *după un loc sfânt* a constituit în mod indirect și dinamica evoluției ieșite de sub control a construcțiilor și sfințirilor de biserici, în secolul al IV-lea, nu numai la Ierusalim și la Betleem, ci în toate părțile locuite de creștini. Târnosenia mărturisește și *noua pietate* (după 313) a creștinilor, față de Biserică și față de edificiul acesteia, exprimată în ritualul din ce în ce mai extins, lung, complicat și plin de simboluri, împotriva căruia s-a ridicat chiar Sf. Ioan Gură de Aur, în tratatul său *Despre Cruce și tâlhar*. La el mai poate fi încă auzit ecoul vechii înțelegeri a *spațiului sacru*, adică a lăcașului bisericii, care era cosmosul întreg, crugul sau rotogolul pământului:[26]

---

[22] Μανουήλ Α΄ Χαριτόπουλος Σαραντηνός (1215-122), ο επίσκοπος Κίτρους Ιωάννης Α΄ (c.1180 - c.1204).
Jean DARROUZÈS, *Les réponses canoniques de Jean de Kitros*, in: *Revue des études byzantines*, Bd. 31, 1973, S. 319-334.
Vitalien LAURENT, *La chronologie des patriarches de Constantinople au XIIIe siècle (1208-1309).* In: *Revue des études byzantines* [REB]. 27, 1969, S. 129 ff. Caută în: Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον, Ms., azi în Roma, Biblioteca Casanatense, Codex 449, din anul 1368/1369, scris de Mathei Vlastares.
Victor ALEXANDROV, *The Syntagma of Matthew Blastares (The Destiny of a Byzantine Legal Code among the Orthodox Slavs and Romanians 14-17 Centuries)*, Frankfurt am Main 2012.
Syntagma Canonum sau Syntagma alphabeticum, a lui Mathei Vlastares, Constantinopol, 1335.
G. Beveregius: Συνοδικόν, Oxford 1672, II 2, 1-271 (Nachdruck in: G. A. Rhalles / M. Potles, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων VI, Athen 1859, und J.-P. Migne, Patrologiae cursus completus. Series graeca 144, 959-145, 212) (Edition [z.T.] mit lateinischer Übersetzung).
Enimundus Bonefidius, *Iuris Orientalis Libri III*, Genf 1573, vol. III, pp. 159-184.
Ioannes Leunclavius, *Iuris Graeco-Romani tam canonici quam civilis Tomi duo*, Frankfurt am Main 1596 (Ndr. Farnborough 1971), vol. I, pp. 323-334.
G. A. Rhalles und M. Potles, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, vol. V, Athen 1855, pp. 403-420.
Jacques Paul Migne, *Patrologiae cursus completus*, series Graeca, vol. 119, Paris 1894, col. 960-985.

[23] Vezi subcapitolul § 283 *Sfințirea bisericii*, la: LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, pp. 865-876.

[24] Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica Specială*, pentru institutele teologice, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1980, pp. 168-169.

[25] Vezi: Viața lui Constantin, p. 178: mai bine zis IV, 27-47: EUSEBIU de Cezareea, Scrieri partea a doua (vol. II), Viața lui Constantin cel Mare, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, 295 p. Vezi și „De Sepulchro Christi (SC)", din *Studiul introductiv* al acestui volum, pp. 57-59.

[26] Alexander SCHMEMANN, *Introducere în teologia liturgică*, Traducere din engleză de ierom. Vasile Bârzu, Editura Sophia, București, 2002, p. 172.

> **„Dar când Hristos a venit... El a purificat întreg pământul și a făcut fiecare loc potrivit pentru rugăciune. Dacă tu dorești să știi cum întreg pământul a devenit în cele din urmă un templu...” Aceste cuvinte sunt în totalitate în spiritul cuvântării Sfântului Ștefan: ‛cerul este tronul Meu și pământul este așternut picioarelor Mele...’ (Fapte 7, 49).**

În conformitate cu această opinie, creștinii găseau foarte normal să efectueze *Frângerea Pâinii*, să se întâlnească și să se roage, pe unde puteau, adică în orice loc, pe unde apucau, tot pământul și întreg cosmosul fiind purificat, în urma *Devenirii Umane* a Fiului Lui Dumnezeu, Iisus Hristos. Numai că prin găsirea și delimitarea „locurilor sacre” și cinstirea acestora, așa cum se cuvine, creștinii împlineau și un act de prestigiu al instituției lor – Biserica – față de templele păgâne. Ei intenționau să scoată în evidență faptul că edificiile lor de rugăciune sunt cel puțin așa de sfinte și trebuiesc respectate și investite cu drepturi, după cum se proceda încă și în cazul templelor păgâne. Așa se explică și investirea clădirilor bisericești cu dreptul de azil, care nu era altceva decât extinderea acestui drep, propriu templelor păgâne și la edificiile de cult creștine, adică asupra *bisericilor* și mai târziu a *mănăstirilor*. Târnosirea conferea bisericii *delimitarea spațiului sacru* și – implicit – inviolabilitatea spațiului Bisericii, al clădirilor și al terenului alăturat sau învecinat acestora.

***

Ius asyli sau dreptul Bisericii de-a acorda azil, asylum (lat.), ἄσυλον, ἄσυλος[27]

După anul 313, Biserica a început să se bucure de tot sprijinul și favoarea Statului și a împăratului. Din anul 331, episcopii din Imperiu au obținut dreptul de judecată și în procesele civile, nu numai în cele de natură canonică, disciplinară, matrimonială și de jurisdicție, prin privilegiul numit „audientia episcopalis”. Acest drept prevedea că episcopul poate judeca cazul, chiar dacă numai o parte aflată în litigiu, i se adresa lui: acuzatul sau acuzatorul. Acest drept a fost ulterior modificat, în sensul că episcopul avea din anul 398 un rol de arbitru, cu decizii valabile numai în cazul în care ambele părți aflate în litigiu consimțeau să aplaneze procesul de la tribunalelel de Stat sau civile, prin acceptarea judecății și sentinței episcopale, de pe lângă centrele eparhiale. Episcopii mai aveau și dreptul de-a controla instanțele publice de caritate sau de binefacere. Clerul nu putea fi judecat de instanțele civile de judecată și a fost dispensat de sarcinile publice. Schematic, Biserica a obținut de la Stat multe imunități și scutiri, pe care le putem clasa în trei categorii:[28]

a. imunități locale;

b. imunități reale;

c. imunități personale;

1. *Din prima categorie* – imunități locale – *face parte inviolabilitatea spațiului Bisericii și a clădirilor și a terenului alăturat sau învecinat, din care a evoluat apoi dreptul de azil al Bisericii, în mod formal neabrogat până în ziua de astăzi. Dreptul de azil, transmis spațiului și terenului Bisericii, este o evoluție și o continuare a dreptului de azil, pe care l-au avut templele păgâne greco-romane, din Imperiu, înainte și după anul 313. Acest drept prevedea posibilitatea celui care s-a refugiat în spațiul canonic al Bisericii (și pe o rază de 30 sau 50 de m.), să nu fie predat sau deferit organelor executive sau de persecuție, să nu poată fi nici răpit de acolo, clerul local având posibilitatea să ceară deschiderea sau redeschiderea procesului intentat inculpatului aflat în refugiu. Refugiatul avea obligația să depună armele în momentul în care pășea pe teritoriul imun al Bisericii, să se rețină de la acte de violență, iar clerul era obligat să-l întrețină cu mâncare, îmbrăcăminte și asistență medicală. Pe parcursul secoleleor, acest drept de azil al Bisericii a fost modificat, revocat, amplificat, simplificat etc., în conformitate cu evoluția evenimentelor și disponibilitatea Bisericii și a Statului.*

---

[27] **Reluare din *Pentarhia* vol II/3, pp. 69-71: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.**

[28] **Evsevie POPOVICIŬ, Istoria Bisericéască, București, ediția 1900-1901, vol. I, p. 403.**

2. *Imunitățile reale*, priveau averile bisericești, care au fost scutite de impozit și de toate sarcinile publice. Cu timpul, acest drept a fost și el modificat sau restrâns, în cazul bisericilor și mănăstirilor foarte bogate, rămânând în vigoare doar pentru cele sărace.

3. *Imunitățile personale*, priveau clerul în funcțiune, care era scutit nu numai de serviciile publice, care reveneau fiecărui cetățean din Imperiu, „...ci ei fură cu încetul exemți și de la justiția civilă supunându-se celei bisericești, afară de crime grave, care erau lăsate justiției civile.”.[29] Împăratul Constantin I cel Mare a fost cel care a eliberat clerul de sub justiția civilă, acordându-i una privilegiată: *privilegium fori*. Episcopii au fost supuși judecății Sinodului, pentru toate abaterile canonice și de la legile civile și criminale.

Pe parcursul secolelor însă, și jurisprudența canonică a cunoscut și ea o mobilitate, o evoluție, o restrângere sau o extindere, în conformitate cu diversificarea problemelor și cu evoluția relațiilor dintre Biserică și Stat.

*****

După modelul Statului și al împăratului roman, de după anul 313, au procedat și regii barbari, cu Biserica din regatele lor, acordându-i scutiri și privilegii, pentru a-și putea desfășura în mod demn activitatea liturgică și de evanghelizare a popoarelor. Alți regi barbari au continuat să persecute Biserica, tot după modelul roman, de dinaintea anului 313. Așa evoluase și convingerea lui Constantin I cel Mare, privitor la rolul său și al urmașilor săi, de „episcop al celor dinafara Bisericii” – ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας. Spre această convingere noi credem că l-a influențat și titlul său de drept, de „Pontifex Maximus” („Mare Preot păgân, Sacerdos Magnus, Mega Arhiereu), pe care-l deținea în calitate de August și împărat unic al Romanilor. Abia împăratul Grațian (375-383) a renunțat la titlul de „Pontifex Maximus”, pentru ca în anul 380, acest titlu să apară în forma de adresare imperială, din *Edictul* unic al împăraților Teodosie I cel Mare (379-395), în răsărit și Grațian, împreună cu minorul său Valentinian II (375-392), în apus, către Episcopul Damasus al Romei (366-384), Edict, prin care, Creștinismul a fost declarat „religie de Stat a Imperiului”.

Dar, cum totul se plătește în viață, în schimbul imunităților și privilegiilor acordate Bisericii, de curând ieșită din catacombă, de către Curtea Imperială Romană, Statul pretindea un drept de control în activitatea acesteia, o influență în conducerea ei, începând cu numirea episcopilor, până la convocarea, ordinea de zi și modul de desfășurare al sinoadelor ecumenice și locale, în legislația bisericească, doctrină și disputele bisericești, în formele de cult, sărbătorile bisericești și valorile morale etc. Eusebiu Popovici susține că până în veacul al V-lea, mai precis, până la anul 476, împărații evitau să se amestece în mod direct, în problemele dogmatice, adică de doctrină ale Bisericii. Afirmația nu este justă, dacă ne gândim că arianismul a fost salutat de însuși Constantin I cel Mare, care i-a și favorizat pe episcopii arieni, în dauna celor ortodocși, chiar și după Sinodul de la Niceea, din anul 325.[30] Anul 476 amintea de edictul dogmatic al uzurpatorului Vasilisc – Basiliscus (475-476), în favoarea monofiziților. Este vorba de *Enciclica lui Basiliscus*, din anul 476, adresată lui *Timotei II Elur al Alexandriei* (457-460, 475-477), prin care uzurpatorul tronului imperial declara că el recunoaște ca singur temei dogmatic al Ortodoxiei Sinodul de la Niceea și „cele două sinoade din Efes” (431 și 449, adică ultimul fiind sinodul tâlhăresc, *latrocinium*) și anula dispozițiile de la Chalcedon, din anul 451, considerându-le „înnoiri” sau inovații, respingând și *Epistola dogmatica ad Flavianum, din 13 iunie 449*, a lui Leon I cel Mare al Romei Vechi. Această Enciclică a lui Basiliscus a fost apoi semnată de cinci sute de episcopi monofiziți și chiar ortodocși, precedând astfel faimosul *Henotikon* al împăratului Zenon (474-475 și 476-491), din anul 482. Basiliscus a făcut această concesie monofiziților, în speranța că astfel își va putea consolida domnia.[31]

---

[29] **Evsevie POPOVICĬŬ, Istoria Bisericéască, București, ediția 1900-1901, vol. I, p. 404.**
[30] **Evsevie POPOVICĬŬ, Istoria Bisericéască, București, ediția 1900-1901, vol. I, p. 404.**
[31] **Istoria Bisericească Universală (redactată de Ioan Rămureanu, Milan Şesan și Teodor Bodogae), vol. I (1-1054), ediția II, București, 1975, p. 270.**

Politica bisericească a lui Constantin I cel Mare a fost continuată de copiii săi, cu și mai mare zel. Pentru scurt timp păgânismul a triumfat din nou, sub Iulian Apostatul (361-363), dar succesul n-a fost de durată.[32] Constantius II (337-361), a interzis jertfele publice ale păgânilor în anul 341. În anul 346, Constantius și Constans (337-350), au dispus închiderea templelor păgâne, adică au oprit cultul public politeist greco-roman, pe teritoriul lor de stăpânire, din Imperiul Roman.

În anul 357, a izbucnit *cearta privind altarul zeiței Victoria*, patroana orașului Roma, dispută care s-a încheiat abia în anul 394, prin îndepărtarea statuiei și a altarul zeiței din Sala Senatorilor, fiind înlocuite cu o cruce. Extinderea duratei acestei dispute, pe o perioadă de timp de timp de 37 de ani, dovedește cât de puternice erau totuși cele două fronturi – păgân și creștin – și cât de acerbă era lupta de supraviețuire a păgânismului, în ciuda protecției acordate religiei Creștine, de către Statul Roman. Protagoniștii acestei dispute – privind altarul zeiței Victoria – au fost Quintus Aurelius Symmachus (342-402) senator, consul și apoi prefectul Romei, din partea păgânilor și Sf. Ambrozie al Mediolanului (374-397), din partea creștinilor.[33]

***

Concordanță liturgică de texte, în comparație cu Arhieraticonul de la București, 1993

I. Rânduiala care se face la punerea temeliei bisericii, înainte să înceapă construcția

1. *Generalități*

***Arhieraticonul* de la București, din 1993 reproduce rânduiala târnosirii sau „Sfințirii bisericii noi", cu tot tipicul și îndrumările liturgice legate de această slujbă, la pp. 133-188. Sf. Simion Tesaloniceanul consacră acestei rânduieli aproape întregul text din partea a V-a a lucrării *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos și urmașii Săi*, Volumul I, cap. 101 – cap. 140, pp. 157-180.[34] Restul capitolelor din partea a V-a sunt dedicate ceremonialului imperial (141-155), pp. 181-186, începând cu ritualul legat de alegerea împăratului, ungerea cu Sf. și Marele Mir, încoronare, cuminecarea în altar a acestuia etc. Comentariul Sf. Simeon Tesaloniceanul, privind târnosirea este tradus în latină și prezentat pe două coloane, în text paralel [grecesc și latin], de Iacobus GOAR, *Euchologium sive Ritauale Graecorum* (pp. 832-844), Symeonis Thessalonicensis *De sacro Templo ejus Consecratione* [(Migne, Patr. Gr., T. CLV, pp. 309-344) și дополнительный Требник, Киев, тип. Киево-Печерской лавры, 1863]; în ediția princeps, Paris, 1647, pp. 212-232; în ediția a doua, de la Veneția, 1730, reprint Graz, 1960, vezi pp. 179-194;**

Arhieraticonul*, de la Iași, din 1705, copiat de Axinte Uricariul, nu are Rânduiala târnosirii Bisericii. Același lucru se poate spune și de *Arhieraticonul trilingv*, Ms. rom. 1216, de la Biblioteca Academiei Române, Cluj-Napoca, București, Paideia, 2013. Nici *Arhieraticonul Episcopului

---

[32] Willibald M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Band I, Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend. Von der Urkirche bis zum großen Schisma, Zweite, erweiterte Auflage, Verlag Herold, Wien, München, 1960, pp.118-125.

[32] Vezi p. 227, din: Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, TRATAT *asupra tuturor dogmelor credinţei noastre ortodoxe, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos şi urmaşii Săi*, Volumul I, Ediţie îngrijită de Protosinghel Grichentie NATU, Editura Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuţilor, 2002, Suceava, 262 p. [Bucureşti, 1765¹- 1865²], Colecţia „Din frumuseţile vieţuirii creştine", nr.2, cu binec. Î.P.S. Pimen al Sucevei şi Rădăuţilor.

[33] Date luate din: http://de.wikipedia.org/wiki/Streit_um_den_Victoriaaltar

[34] Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinţei noastre ortodoxe, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos şi urmaşii Săi*, Volumul I, Ediţie îngrijită de Protosinghel Grichentie NATU, Editura Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuţilor, 2002, Suceava, 262 p. [Bucureşti, 1865¹], Colecţia „Din frumuseţile vieţuirii creştine", nr. 2, cu binec. Î.P.S. Pimen al Sucevei şi Rădăuţilor.

Atanasie al Rîmnicului – Noul Severin (1873-1880, fost la Roman, 1865-1868, apoi retras), nu are Rânduiala târnosirii bisericii.[35]

2. *Euchologionul lui Serapion de Thmuis* († c. 370) sau „Euchologionul Egiptean"

Ritualul sfințirii Bisericii apare în _Euchologionul Barberini gr. 336_ (a doua jumătate a sec. VIII, în sudul Italiei), dar nu în forma dezvoltată – se înțelege – din ediția Arhieraticonului de la București, din 1993. În schimb, nu putem spune cu certitudine același lucru despre _Euchologionul lui Serapion de Thmuis_ († c. 370) sau „Euchologionul Egiptean", nu numai pentru faptul că s-a păstrat doar un fragment destul de redus din acest text, cât mai ales pentru că el cuprinde două rugăciuni scurte, _pentru Biserică_ [10 (24)] și _pentru episcop și Biserică_ [11 (25)], care considerăm noi că s-ar potrivi cumva și pentru slujba sfințirii unei Biserici, mai ales cea dintâi, numai că nu există nici un indiciu în sensul acesta. Rugăciunile apar în grupul celor, _pentru diferite trebuințe_, am spune noi: pentru bolnavi; pentru aducerea de roade sau _umblarea vremilor_ (la secetă, furtuni, vânturi puternice, la ploaie multă etc.); rugăciune a îngenunchierii; rugăciune pentru popor etc.[36]

> **10 (24) Rugăciune pentru Biserică:**
>
> **Doamne Dumnezeule, Dumnezeul duhurilor cuvântătoare, Dumnezeul sufletelor curate și al tuturor celor ce Te cheamă sincer și curat, Care în cer strălucești și ești cunoscut de duhurile curate, iar pe pământ ești lăudat și locuiești în Biserica catholică, Care ești slujit de îngeri și de suflete curate, Care ai făcut și din cer un cor viu spre slava și lauda adevărului, fă ca Biserica aceasta să fie o Biserică vie și curată, dă-i să aibă liturghisitori [cu] puteri dumnezeiești și îngeri curați, ca să Te poată lăuda în curăție. Te chemăm pentru toți oamenii Bisericii acesteia: împacă-Te cu toți, iartă-i pe toți, dă tuturor iertarea păcatelor, dă-le să nu mai facă nici un păcat, ci fii lor zid și nimicește orice ispitire. Miluiește-i pe bărbați, pe femei și pe copii, arată-Te în toți și fă cunoașterea Ta scrisă în inimile lor prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt, acum și în toți vecii vecilor. Amin.**

Această rugăciune din _Euchologionul lui Serapion de Thmuis_ nu este menționată nici de _Euchologionul Barberini gr. 336_ și nici de _Arhieraticonul_, București, 1993.

3. *Euchologionul Barberini gr. 336, sec. VIII*[37]

[Το βαρβερινον ευχολογιον 336 (Codex Vaticanus Barberinianus Graecus 336, VIII. sæc.) sau Euchologion bizantin, _Barberini græcus 336_, sudul Italiei, a doua jumătate a sec. VIII]

Rânduiala aceasta începe cu slujba premergătoare _Rugăciune la punerea temeliei bisericii_ [149], care la noi este integrată în _Molitfelnic_ sau _Euchologhion_, pentru că se făcea de cele mai multe ori de către preot în sobor, din cauza distanțelor, de pe cuprinsul eparhiilor imense ale vremii, a dificultăților de deplasare a chiriarhului locului ori incompatibile cu starea de sănătate a acestuia etc.[38] În Codicele Barberini gr. 336 această _rânduială la punerea temeliei bisericii noi_, este reprezentată doar printr-o singură rugăciune [149], care este a noua, din grupul de zece rugăciuni și cinci psalmi, cuprinse în aceeași rânduială, din Molitfelnic, București, 1992. Pe parcursul secolelor, textul sau traducerea acestei rugăciuni a fost prelucrată și un pic extinsă. Iată textul comparat al celor două rugăciuni:

---

[35] Caută la: Florica-Elisabeta NUȚIU, *Arhieraticonul lui Inochentie Micu-Klein în cadrul literaturii arhieraticonale a secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea. Studiu filologico-lingvistic*; Editura University Press; Târgu Mureș, 2007, 452 p.; ISBN 978-973-7665-60;
Textul *Arhieraticonului* lui Atanasie al Râmnicului este reprodus la p. 390-4446.

[36] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 868-869.

[37] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 972- 979.

[38] Noi folosim de data aceasta *Molitfelnicul*, ediția a cincea, București, 1992, tipărit cu aprobarea Sf. Sinod și cu binecuvântarea Patriarhului Teoctist, 738 p.: *Rânduiala care se face la punerea temeliei bisericii și la înfigerea crucii*, pp. 557-573.

Euchologion, *Barberini gr. 336,* sec. VIII, nr. [149]	*Molitfelnic*, București, 1992, pp. 570-571
Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce ai avut plăcere ca și pe această piatră să se zidească Biserica Ta [*Mt 16, 18*], pe cei ce prin zidirea acestei case întemeiate spre slava Ta Îți aduc ale Tale dintru ale Tale Însuți îi răsplătește cu mulțimea bunătăților Tale cerești, iar celor ce vor lucra la ea dă-le putere păzindu-i nevătămați. Temeliile ei păzește-le și neclătinate și arată desăvârșită casa Ta, ca și în ea să Te lăudăm în cântări și doxologii preaalese pe Tine, adevăratul Dumnezeul nostru. Că Ție se cuvine toată slava, cinste și închinarea, Tatălui și Fiului și Duhului Sfânt, acum și pururea [și în vecii vecilor. Amin].	**Rugăciunea a noua: *la punerea temeliei bisericii*:** **Doamne, Dumnezeul nostru, Care ai binevoit a întemeia Ție biserică pe locul acesta și pe această binecuvântată piatră, pusă întru numele Tău, Însuți, primind cu milă pe cei ce-Ți aduc Ție ale Tale dintru ale Tale, spre ridicarea bisericii ce se zidește întru slava Ta, și întru cinstea și pomenirea (numele praznicului sau al sfântului căruia se închină biserica), dă-le lor mulțimea bunătăților Tale cerești și pământești; iar tuturor celor ce dau ajutor la ridicarea și săvârșirea acestei biserici, dăruiește-le sănătate trupească și mântuire sufletească; pe lucrători întărește-i, păzindu-i nevătămați de tot răul; iar temelia aceasta păzește-o nesurpată și neclintită; și biserica aceasta adu-o curând la săvârșire, ca în ea neîncetat să Te slăvim și să cântăm pe tine unul adevăratul Dumnezeul nostru cu cântări de toată lauda și cu doxologii și cu jertfe fără de sânge. Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin**

4. *Arhieraticonul lui Inochentie* Micu-Klein, Ms., Roma, 1748, f. 20^r^ și 20^v^ are pe lângă rugăciunea comună, din Euchologion, *Barberini gr. 336,* sec. VIII, nr. [149], încă două rugăciuni, în total trei. Ultimele două rugăciuni nu seamănă cu nici una din grupul celor zece, din Molitfelnicul de la București, 1992, de la aceeași *Rânduială* „care să face la zidirea besearicii”:[39] Aici mai avem un element de arheologie liturgică, care confirmă în mod indirect faptul că, pe timpul Episcopului Inochentie Micu-Klein, sacosul nu era încă generalizat la episcopii din Ardeal. Este vorba de o indicație de tipic, de la aceeași „Rănduială, care să face la zidirea besearicii”, f. 20^r^, din *Arhieraticonul* său, Roma, 1748: „Tocmind locul zidului besearicii, merge acolo arhiereul și îmbrăcându-să cu sfita [=felonul, n.n.] și omoforul zice: *Blagoslovit e Dumnezeul nostru, totdeauna...*”.[40]

5. *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, nu are Rânduiala „ care să face la zidirea besearicii”, fiind lăsată probabil în Molitvelnic sau Euchologion.

Ritualul

Punerea pietrei – patruunghiulare – de temelie, la zidirea bisericii și înfingerea crucii pe locul prestolului (Molitfelnic, Buc., 1992, pp. 557–573):

Știut să fie că nimeni nu poate să pună temelie unei biserici, fie de piatră, fie de lemn, decât numai episcopul sau cu binecuvântarea lui un protopop ori un preot, pe care el va voi a-l trimite. Iar dacă cineva, știind aceasta, ar cuteza a începe zidirea bisericii fără binecuvântarea episcopului, să fie supus pedepsei, ca un disprețuitor de autoritate episcopală.

Iar punerea temeliei bisericii se face așa:

Dacă se va zidi biserică de piatră, se sapă șanțuri la locul unde va fi temelia și se pregătește piatră și tencuială, și pe o piatră patruunghiulară se desenează ori se sapă o cruce (dacă va voi episcopul sau locțiitorul lui) se pregătește un loc pentru punerea sfintelor moaște. Practic, este necesar să se sape două gropi: o groapă sub peretele altarului dinspre răsărit, pentru punerea pietrei patruunghiulare și alta pentru punerea crucii, la locul unde va fi prestolul.

La punerea pietrei se adaugă sau se pune și această inscripție:

---

[39] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 101, în Ms. f. 21^v^-22^r^.

[40] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 99, în Ms. f. 20^r^.

În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, s-a pus temelia acestei biserici întru cinstea și pomenirea (se scrie numele praznicului sau al sfântului căruia i se închină biserica); **sub arhipăstorirea Preasfinţitului (N) și s-au pus moaștele sfântului (N) în anul cutare, de la zidirea lumii, iar de la Naşterea după trup a lui Dumnezeu-Cuvântul** (anul, luna, ziua). ***Dar știut să fie că temelia bisericii se poate pune și fără moaște de sfânt și fără inscripție, dar fără de amintita piatră patruunghiulară nu se poate pune.***

Totodată se pregătește o cruce mare de lemn și locul în care să se înfigă acea cruce, adică, o groapă [deasupra pietrei patruunghiulare], unde are să fie prestolul.

Iar dacă biserica va fi de lemn, atunci nu se fac șanțuri, ci numai o groapă sub peretele altarului dinspre răsărit, pentru punerea pietrei patruunghiulare și alta pentru punerea crucii, la locul unde va fi prestolul. Și se pregătesc și bârnele sau lemnele, pe care va sta biserica.

După ce toate acestea s-au pregătit, Ierarhul sau locțiitorul său se îmbracă în toate veșmintele arhierești (iar dacă este preot, în cele preoțești), în biserica cea mai apropiată de locul unde se va pune temelia, și iese cu tot clerul, doi câte doi, diaconul mergând înainte cu cădelnițe și dichere-trichere (iar dacă protos este protopopul, atunci cu făclie și cădelniță); iar preoții cu cruci.

Clericii cântă stihirile de la Litia praznicului, căruia îi va fi închinată viitoarea biserică. Iar sosind la loc, pun Sfânta Evanghelie și Sfânta Cruce pe o masă pregătită acolo și luând proestosul cădelnița și cădind masa în chipul crucii de trei ori zice diaconul: Binecuvintează, părinte, și se face început după obicei:

Binecuvântat este Dumnezeul nostru..., Împărate ceresc (se cântă în sobor pe glasul al 6-lea). **În acest timp, proestosul stă înaintea Sfintei Evanghelii, cădind-o. Apoi cădește toate gropile unde va fi temelia, începând de la cei dintâi pereți ai altarului și mergând de la dreapta spre stânga, până ce va veni iarăși de unde a început. După aceea cădește clerul și poporul și iarăși Sfânta Evanghelie. Iar citețul zice: Sfinte Dumnezeule..., Preasfântă Treime..., Tatăl nostru..., Că a Ta este împărăția..., Doamne miluiește** (de 12 ori), **Slavă..., Și acum..., Veniți să ne închinăm...**, (de 3 ori) și Psalmul 142: **Doamne auzi rugăciunea mea...**, (caută-l la pagina 168). **Slavă... Și acum... Aliluia** (de 3 ori).

Ectenia Mare, cu ectenii adaptate la scopul slujbei..., **ecfonis;**

Dacă biserica va fi închinată unui praznic împărătesc, se cântă troparul praznicului, apoi Slavă..., troparul la punerea temeliei; Și acum..., al praznicului. Iar dacă nu, atunci se cântă, pe glasul al 2-lea, acest tropar la punerea temeliei:

Făcătorule și plăsmuitorule a toate, Dumnezeule, îndreptează cu sporire, prin binecuvântarea Ta, lucrul mâinilor noastre, ce s-a început spre slava Ta, și cu puterea Ta cea cerească adu-l la săvârșire, cel ce singur ești atotputernic și iubitor de oameni.

Iar dacă biserica va fi închinată Născătoarei de Dumnezeu, se cântă de două ori troparul la punerea temeliei, apoi al hramului bisericii. Iar dacă biserica este închinată unuia dintre sfinți, se cântă troparul la punerea temeliei Slavă..., al sfântului, și acum..., al Născătoarei, pe glasul troparului sfântului. Iar după tropare îndată se citește Psalmul 50: Miluiește-mă Dumnezeule... (caută-l la pagina 169). **Și se aduc și se pun pe masă două vase, unul cu apă curată, altul cu untdelemn. După sfârșitul psalmului, se cântă de trei ori troparul acesta, glasul al 6-lea:**

Din cer trimite harul, Dătătorule de viață, și sfințește apa aceasta și o arată a fi curățită de toate întinăciunile

Diaconul: **Domnului să ne rugăm.** Cântăreții: **Doamne miluiește.** Iar proestosul.

1. Rugăciune, citită de proestos;

Diaconul: **Domnului să ne rugăm.** Cântăreții: **Doamne miluiește.** Iar proestosul.

2. Rugăciune;

Troparul: **Mântuiește; Doamne, poporul Tău și binecuvintează moștenirea Ta...** afundând crucea în apă cruciș;

Apoi binecuvintează untdelemnul cu mâna dreaptă de trei ori zicând: **În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin.**

Diaconul: **Domnului să ne rugăm.** Cântăreții: **Doamne miluiește.** Iar proestosul.

3. Rugăciune.

Apoi preoții, împreună cu proestosul (arhiereu sau preot), luând crucea, o înfig la locul pregătit, cântând troparul acesta, glasul al 2-lea:

Crucea înfigându-se pe pământ, întărâtarea vrăjmașilor a căzut și cu totul s-a sfârșit; iar omul, cel mai înainte lepădat, iarăși intră în rai. Slavă Ție, unuia Dumnezeului nostru, Care așa ai binevoit.

Și se cântă Condacul la punerea temeliei, glasul al 6-lea:

Cel grabnic spre apărare și tare întru ajutor, vino acum cu harul puterii Tale și binecuvântând, întărește și dăruiește bună săvârșire lucrului robilor Tăi, aceștia, că poți face toate câte le voiești, ca un Dumnezeu atotputernic.

Slavă..., Și acum..., Ceea ce ești folositoare creștinilor neînfruntată...

Diaconul: **Domnului să ne rugăm.**

Iar proestosul, cu fața spre răsărit, înaintea crucii înfipte, citește această

4. Rugăciune. Cântăreții: **Amin.**

După aceea proestosul merge la groapa unde are să se pună temelia și unde se află pusă înaintea lui pe o masă piatra patruunghiulară pregătită, iar un preot citește

Psalmul 83

Iar proestosul citește asupra pietrei această

5. Rugăciune. Cântăreții: **Amin.** Și proestosul luând apă sfințită, stropește cu ea piatra zicând:

Se binecuvântează piatra aceasta prin stropirea cu această apă sfințită întru neclintită temelie a bisericii, ce se zidește în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin.

Și îndată, dacă voiește a pune sfintele moaște în piatră, în timp ce unul din preoți citește înscripția, pune moaștele în locul pregătit în piatra aceea, zicând:

Lăudați pe Dumnezeu întru sfinții Lui, lăudați-L întru tăria puterii Lui, că se vor lăuda cuvioșii întru mărire și se vor bucura întru așternuturile lor.

Și acestea zicând, le acoperă; iar dacă nu sunt moaște, proestosul ia piatra cu mâinile și o pune pe varul pregătit în groapă, zicând:

Se pune temelia bisericii acesteia întru slava marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, întru cinstea și pomenirea (numele praznicului împărătesc sau al Născătoarei de Dumnezeu, ori al sfântului căruia se închină biserica), **în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin.**

Și luând untdelemn, zice:

Cel Preaînalt a întemeiat această biserică, Dumnezeu în mijlocul ei, și nu se va clătina, și va ajuta ei Dumnezeu dis-de-dimineață.

Și toarnă untdelemn pe piatra pusă, zicând:

Binecuvântat și însemnat să fie locul acesta întru locaș de rugăciune, în cinstea și slava lui Dumnezeu, Celui slăvit în Sfânta Treime, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh. Amin.

După aceea cu tot clerul cântă stihira aceasta, glasul al 6-lea:

Sculându-se Iacob dimineața și luând piatra pe care o pusese sieși căpătâi, a ridicat-o și a turnat deasupra ei untdelemn și a zis: Domnul este în locul acesta, iar eu nu am știut; înfricoșător este locul acesta; nu este el altceva decât casa lui Dumnezeu și aceasta este poarta cerului. Aliluia, aliluia, aliluia.

Știut să fie că, dacă se pune temelia unei biserici de lemn, după ce s-au săvârșit toate cele de mai sus, proestosul ia securea și lovește cu ea de trei ori în bârna cea din mijloc a altarului, zicând:

Se începe lucrarea aceasta, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, întru cinstea și pomenirea (numele praznicului ori al sfântului căruia se închină biserica). **Amin.**

După aceasta începe a stropi toată temelia împrejur, mergând de la latura dinspre miazănoapte spre stânga și zicând: În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin. Iar un preot citește

Psalmul 86

Și lucrătorii îndată se grăbesc la lucru întru numele Domnului, iar proestosul, trecând partea întâia a temeliei din latura dinspre miazănoapte, îndată se întoarce cu fața spre miazănoapte. Și sfârșindu-se psalmul, diaconul zice: **Domnului să ne rugăm**, și cântăreții: **Doamne miluiește.**

Iar proestosul citește această

6. Rugăciune

Cântăreții: **Amin.** Iar după rugăciune, dacă biserica va fi de lemn, proestosul ia securea și lovește de trei ori în bârna din mijloc, zicând aceeași, ca și la lovitura întâia, și merge stropind a doua parte a temeliei, zicând: **În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin.** Iar un preot citește

Psalmul 126

Și ajungând la latura dinspre apus, stă cu fața spre apus; după sfârșitul psalmului, diaconul zice: **Domnului să ne rugăm**, și cântăreții: **Doamne miluiește.**

Iar proestosul citește această

7. Rugăciune

Cântăreții: **Amin.** Iar după rugăciune, dacă biserica va fi de lemn, proestosul ia securea și lovește de trei ori în bârna de mijloc, zicând aceeași ca și la lovitura întâi, și merge stropind a treia parte a temeliei zicând: **În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin.** Iar un preot citește

Psalmul 121

Şi mergând la latura de miazăzi, stă cu faţa spre miazăzi; după sfârşitul psalmului, diaconul zice: Domnului să ne rugăm. Şi un preot zice: Doamna miluieşte apoi citeşte această

8. Rugăciune

Cântăreţii: Amin. Iar după rugăciune, face aceleaşi ca şi mai înainte, şi merge stropind a patra parte a temeliei, zicând: În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh. Amin. Iar un preot citeşte

Psalmul 131

Şi ajungând la locul de unde a început a stropi, se opreşte şi stă înaintea crucii înfipte, cu faţa spre răsărit. Iar după sfârşitul psalmului, însuşi proestosul cu toată umilinţa începe a cânta împreună cu tot clerul: Împărate ceresc... (pe glasul al 6-lea); apoi diaconul zice: Domnului să ne rugăm. Şi un preot zice: Doamna miluieşte apoi citeşte această

9. Rugăciune

Cântăreţii: Amin. Proestosul: Pace tuturor. Cântăreţii: Şi duhului tău. Iar diaconul zice cu toată umilinţa: Iară şi iară plecând genunchii noştri, Domnului să ne rugăm. Cântăreţii: Doamne miluieşte. Şi toţi pleacă genunchii.

Iar proestosul, îngenunchind, citeşte cu umilinţă această

10. Rugăciune

Cântăreţii: Amin. Şi ridicându-se toţi, diaconul zice ectenia aceasta [întreită, n.n.]

Şi proestosul zice ecfonisul:

Auzi-ne pe noi, Dumnezeule, Mântuitorul nostru, nădejdea tuturor marginilor pământului şi a celor ce sunt pe mare departe şi, milostive Stăpâne, milostiv fii, pentru păcatele noastre, şi ne miluieşte pe noi şi pe întemeietorii sfintei biserici acesteia; că milostiv şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Cîntăreţii: Amin. Şi îndată se face apolisul obişnuit al praznicului; şi dând binecuvântare poporului, ierarhul sau protopopul se întoarce la biserica de unde a purces, clerul cântând stihurile praznicului sau altceva ce vor voi, întru slava lui Dumnezeu. Aceasta se face, dacă a plecat de la biserică; altfel, slujba se termină prin apolis, la locul unde s-a pus temelia bisericii celei noi.

II. Rânduiala de la Vecernia din ajunul târnosirii

Conform *Arhieraticonului*, Bucureşti, 1993, această rânduială a evoluat mult, devenind destul de lungă şi durează până noaptea târziu, îmbinând:

1. Depunerea Sfintelor Moaşte în biserica cea nouă;

2. Vecernia Mare, având şi trei paremii, Litie şi *troparele Înnoirii*;

3 Utrenia, cu priveghere, Canonul Înnoirii al lui Ioan Damaschinul, Doxologia şi Ceasul întâi, iar ceasurile III şi VI se vor citi dimineaţa, în aşteptarea arhiereului.

***

1. *Euchologionul Barberini gr. 336, sec. VIII*, nu prevede nici o slujbă sau rânduială, la vecernia din ajunul târnosirii bisericii.

*

2. *Arhieraticonul lui Inochentie* Micu-Klein, Ms., Roma, 1748, nu prevede nici el o slujbă specială, la vecernia din ajunul târnosirii. În schimb, acest *Arhieraticon* are două formulare de rânduieli, la „împlântarea crucii”, cu ocazia zidirii bisericii:

a. este σταυροπηγιον, adică o biserică sau mănăstire *stavropighială*, de unde şi numele slujbei: *Rânduială stavropighială de împlântare a crucii.* Acest act liturgic, precedat de unul canonic, înseamnează că lăcaşul respectiv este trecut sub omoforul Patriarhului Ecumenic sau al altui Patriarh Apostolic, din Pentarhie, ulterior şi al Patriarhilor sau al arhiepiscopilor autocefali: Cipru, Ohrida, Veliko Târnovo, Peć – Пећ, Peja-Pejë (alb.), Moscova. Statutul de stavropighie

însemna că lăcaşul respectiv, de obicei mănăstire, dar putea să fie şi o biserică de mir, era scoasă de sub jurisdicţia episcopului locului şi trecută sub aceea a patriarhului, care era şi pomenit la slujbe şi care încasa şi taxa „kanonikonului", κανονικόν, atestată documentar de prin secolul al XI-lea.[41] Drepturile şi obligaţiile unei stavropighii erau menţionate în gramată sau actul canonic de înfiinţare.

Rănduiala împlântării crucii la stavropighie[42]

Împlăntarea crucii într-acesta chip să face.

De zidirea besearicii unii ca aceştiia să face cuvânt cu patriarhul şi prin scrisoare să dă slobozenie cercetoriului sau unuia dintre arhierei ca să zidească şi să să sfinţască şi să să zidească besearica, supt împlăntarea crucii patriia[r]şască. Şi să face cruce de lemn în care scriu logofeţii patriarhului de-o laturea într-acesta chip:

> ***„Împlântarea crucii patriierşescă în numele sfân[22v]tului (cutarele), sfinţită în păzita de Dumnezeu cetate (cutare), în ţara (cutarea). Cu voinţa preaosfinţitului şi a toată lumea patriarh (cutare)"*, iară de cea laturea: *„Împărăţind dumnezeescul împărat N, în luna lui N, ani N".***

Şi trimite crucea aceasta supt care să va zidi besearica, care cine o ia, ceteaşte rânduiala ce-i scrisă mai sus la zidirea besearicii. Iară daca isprăveaşte sfinteniia, după sfânta masă, duce unul carele îi rânduit pe aceea şi pune crucea în locşorul făcut de piatră, au de fier, au de aramă, pe cum să veade besearica cea mare.

Apoi să zice rugăciunea aceasta la împlântarea crucii:

Doamne atotputearnicule Dumnezeu, carele varga lui Moisiiu în chipul preasfintei şi de viiaţă făcătoarei cruci iubitului Fiiului Tău, Domnului Nostru Isus Hristos, l-ai însămnat. Tu sângur blagosloveaşte şi sfinţeaşte locul acesta cu putearea şi lucrarea preascumpului şi de viiaţă făcătoriului şi preacuratului lemn al crucii, spre izgonirea diiavolului şi a tot vrăjmaşului, păzind lo[23r]cul acesta şi casa aceasta şi sufletele tuturor lăcuitorilor într-însa.

Pentru ruga preaslăvitei doamnei noastre de Dumnezeu Născătoarei şi Pururea Fecioarii Marii. Că bine-i cuvăntată şi proslăvită împărăţiia Tatălui şi a Fiiului şi a Duhului Sfânt, acum şi pururea şi în veacii veacilor. Amin.

b. Rănduiala împlântării crucii la *samovlastie*, самовластие [*rus.*], samovlastije, adică pentru mănăstirea sau biserica de sine stătătoare, aflată sub omoforul Chiriarhului locului.

*

3. *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, nu prevede nici o rugăciune, la Rânduiala care se face la Vecernia din ajunul târnosirii, decât numai troparele următoare:[43]

Mucenicii Tăi, Doamne, (Cutare)... Glas 4

Mucenicii Domnului, fericit pământul... Glas 2

Pre mucenicii lui Hristos să-i rugăm... Glas 3

Ca nişte pârgă a firii, Ţie Săditoriului... Glas 8

A mucenicilor dumnezeiasca ceată, temeiule al Bisericii... Glas 7

Şi acum, glas acelaşi:

Născătoare de Dumnezeu, tu eşti viţa cea adevărată...

***

---

[41] A nu se confunda acest termen „kanonikon", κανονικόν, cu „kanonikon"-ul sau anexa Sf. Ioan IV Postitorul al Constantinopolului (582-595) la canoanele, din *NOMOCANONUL său penitenţial*. În realitate, aceste canoane, din Nomocanonul penitenţial, atribuite Sf. Ioan IV Postitorul au fost redactate, o parte de către un ucenic al Sf. Vasile cel Mare şi o altă parte de către Sf. Ioan Hrisostom, iar „Kanonikonul" este o lucrare, ale cărei origini trebuiesc căutate abia prin secolul al X-lea, adică după mai multe secole de la moartea acestui patriarh, scrie: Hans-Georg Beck, *Kirche und Theologische Literatur im Byzantinischen Reich*. Beck, München 1959. Prin acest nomocanon, Ioan Postitorul reducea şi simplifica epitimiile şi pedepsele canonice, aspre, prescrise de Sfinţii Părinţi, privitoare la viaţa sexuală, reducându-le la jumătate sau chiar mai mult, în funcţie de starea de spirit a penitentului.

[42] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediţie după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriş, Transcrierea textului: Florica Nuţiu şi Ioan Chindriş, România Press, Bucureşti, 2000, pp. 101-102, în Ms. f. 22r – 23r.

[43] Aceste tropare pot fi găsite în *Arhieraticonul*, Bucureşti, 1993, p. 135: *Rânduiala slujbei, seara în ajun. Depunerea Sfintelor Moaşte în biserica cea nouă.*

Seara în ajun

a. Depunerea Sfintelor Moaște în biserica cea nouă

Toate fiind pregătite precum trebuie, merge arhiereul sau ecleziarhul de cu seară, având Sfintele Moaște cu sine, și le pune pe Masa altarului din biserica cea nouă ce va să se sfințească, despărțindu-le în trei părți și așezându-le în cutia anume pregătită, iar pe aceasta punându-o pe discul pe care va să proscomidească; și punând steluța deasupra, acoperă arhiereul cutia cu acoperământul cel mare de la proscomidiar, aprinzând lumânări de o parte și de alta a discului.

Arhiereul cădește o dată în jurul Mesei altarului zicând:

Binecuvântat este Dumnezeul nostru totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor.

Strana: Amin și rugăciunile începătoare, iar după Tatăl nostru: Că a Ta este împărăția... cântăreții cântă troparele acestea, glasul al 4-lea:

Mucenicii Tăi, Doamne, întru nevoințele lor cununile nestricăciunii au luat de la Tine, Dumnezeul nostru, că având tăria Ta pe tirani au surpat; zdrobit-au și ale dracilor neputincioasele îndrăzniri, pentru rugăciunile lor, mântuiește sufletele noastre.

Glasul al 2-lea:

Purtători de chinuri ai Domnului, fericit este pământul care s-a adăpat cu sângiuirile voastre și sfinte locașurile care au primit trupurile voastre, că în priveliște pe vrăjmași ați biruit și pe Hristos cu îndrăzneală ați propovăduit; pe Dânsul ca pe un bun rugați-L să mântuiască sufletele noastre, rugămu-vă.

Aici se zice troparul zilei sau al hramului:

Pe mucenicii lui Hristos să-i rugăm noi toți, că ei cer mântuirea noastră și cu dragoste și cu credință să ne apropiem către dânșii, că aceștia dau darul tămăduirilor, aceștia gonesc taberele dracilor, ca niște păzitori ai credinței.

Apoi Condacul, glasul al 8-lea:

Ca o pârgă a firii, Ție Săditorului făpturii, lumea Îți aduce, Doamne, pe purtătorii de Dumnezeu mucenici. Pentru ale căror rugăciuni, păzește în pace adâncă Biserica Ta, pentru Născătoarea de Dumnezeu, Mult-Milostive.

Slavă..., glasul al 6-lea:

Dumnezeiască ceată a mucenicilor, temeiul Bisericii, plinirea Evangheliei, voi cu lucrul ați plinit graiul Mântuitorului; că întru voi, ușile iadului cele deschise asupra Bisericii s-au închis și vărsare sângelui vostru a uscat jertfele idolești, Junghierea voastră a născut pe poporul credincioșilor, pe cel fără de trup i-ați spăimântat și înaintea lui Dumnezeu, ca niște purtători de lumină slujiți, către Care neîncetat rugați-vă pentru sufletele noastre.

Și acum..., a Născătoarei:

Născătoare de Dumnezeu, tu ești vița cea adevărată care ai odrăslit rodul vieții. Ție ne rugăm, roagă-te, Stăpână, cu Sfinții Apostoli și cu toți sfinții, să miluiască sufletele noastre.

Iar sfârșind strana stihirile de cântat, iese diaconul înaintea ușilor și zice ectenia întreită:

Miluiește-ne pe noi Dumnezeule, după mare mila Ta, rugămu-ne Ție, auzi-ne și ne miluiește.

Încă ne rugăm pentru Prea Sfințitul Episcopul nostru (N) și pentru toți frații noștri cei întru Hristos.

Încă ne rugăm....

Încă ne rugăm...

Strana: Doamne miluiește (de 3 ori)

Și ecfonisul zis de arhiereu:

Auzi-ne pe noi, Dumnezeule...

Că milostiv și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție slavă înălțăm, Tatălui...

Strana: Amin.

Și se face otpustul cel mic, pomenindu-se numele sfântului patron.

(La vremea rânduită se face Priveghererea cea mare și Utrenia).

*

b. Vecernia

După psalmul de seară se cântă: Fericit bărbatul... La Doamne, strigat-am..., se pun stihirile pe 8 și se cântă ale înnoirii 4 și ale hramului 4.

Stihirile înnoirii, glasul al 6-lea:

Înnoirile a le cinsti, legea cea de demult avea obicei. Iar mai vârtos noi a le cinsti se cuvine..

Înnoiți-vă, fraților, și pe omul cel vechi lepădându-l, pentru înnoirea vieții....

Pus-ai turn de tărie Biserica Ta, Hristoase Cuvinte, Cel ce ești mai înainte de veci...

A lui Ioan monahul:

Pomenirea înnoirilor săvârșind Doamne, pe Tine, Dătătorule de sfințenie Te slăvim...

Și ale hramului 4 (vezi în cartea unde se află hramul).

Slavă..., a hramului și acum...aceasta, glasul al 2-lea:

Săvârșind înnoirile Bisericii Tale celei întru tot sfințite a Învierii, pe Tine Te slăvim...

După Vohod, Paremiile înnoirii și ale hramului.

1. Din cartea a III-a a Regilor, citire
(VIII, 22–30)
2. Din proorocia lui Iezechiel, citire:
(XLIII, 26 – XLIV, 4)
3. De la Pilde, citire:
(III, 19–34)

La LITIE: stihirile hramului, Slavă..., a hramului, Și acum..., a Născătoarei de Dumnezeu.

Stihoavna: stihirile, glas 1

***După*, Acum slobozește pe robul tău Stăpâne..., Sfinte Dumnezeule..., și după Tatăl nostru... Că a Ta este împărăția... Troparul sfântului al căruia va fi hramul și al Înnoirii:**

Slavă...

Troparul Înnoirii, glasul al 4-lea:

Ca bună podoabă a tăriei celei de sus, ai arătat și frumusețea cea de jos, a sfântului locaș al slavei Tale, Doamne. Întărește-l pe acesta în veacul veacului și primește rugăciunile noastre care neîncetat într-însul se aduc Ție. Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu, Cel ce ești viața tuturor și învierea.

Și acum..., Născătoare de Dumnezeu, Fecioară...,

*

c. Utrenia

După cei șase psalmi, la: Dumnezeu este Domnul..., Troparul hramului, de 2 ori, Slavă..., Și acum..., al înnoirii, glasul al 4-lea – vezi la Vecernie.

După catismă, sedealna hramului.

Slavă..., Și acum..., a Înnoirii, glasul al 8-lea:

Podobie: Porunca cea cu taină...

Cortul mărturiei Hristos l-a arătat și dumnezeiescul Moise pe pământ l-a înfipt și biserica a înnoit Solomon prin jertfe, iar noi către noul Ierusalim cu credință alergând ca David, să dăm dumnezeiască laudă Celui ce s-a răstignit pentru noi, cerând iertare de toate cele ce am greșit.

După a doua Catismă, Sedealna hramului, de 2 ori.

Slavă..., Și acum..., a înnoirii, glasul al 8-lea:

Ziditorule al negrăitei înțelepciuni, Cel ce ai făcut scaun cerurile, iar pământul așternut picioarelor Tale l-ai numit, și pe această biserică a Ta care ai binevoit a se zidi întru numele Tău spre slava Ta, și ai ales-o pe aceasta pentru locuința Ta, ca să auzi rugăciunile celor ce intră într-însa, Doamne, cu credință strigăm Ție: Stăpâne Hristoase Dumnezeule, trimite iertare de păcate celor ce cu credință se închină slavei Tale.

După Polieleu, Sedealna hramului, de 2 ori.

Slavă..., Și acum..., a Născătoarei de Dumnezeu.

Glasul al 4-lea

Podobie: Degrab ne întâmpină pe noi...

Casei Tale se cuvine sfințenie, că în aceasta numele Tău, Iubitorule de oameni, dumnezeiește se slăvește. Deci cu proorocul grăim către Tine cu credință: Cu Duhul Tău cel Sfânt înnoiește-ne acum pe toți, cu rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu, Unule, Iubitorule de oameni.

După aceasta Antifonul, Evanghelia hramului.

Psalmul 50

Slavă... Pentru rugăciunile Sfântului Tău hramul... Și acum... Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu... Stihira hramului.

Canoanele

Canoanele Înnoirii, cu irmosul pe 8 și al hramului pe 6. Catavasiile după obicei.
Iar de va fi în zi de Duminică, se zic Antifoanele Octoihului, Evanghelia și Stihira Învierii, iar Canoanele după rânduiala tipicului.

Canonul Înnoirii

Alcătuire a lui Ioan Damaschin

Cântarea I-a, glasul al 4-lea:

Irmosul:

Adâncul Mării Roșii cu urme neudate, pedestru trecându-l Israel cel de demult, cu mâinile lui Moise în «chipul crucii, puterea lui Amalec în pustie a biruit».

Cel ce prin stâlp ai povățuit pe Israel, alesul cel dintâi, prin baia botezului, Hristoase, ai zidit în Sion biserica care cântă: Să cântăm cântare Dumnezeului nostru.

Astăzi, biserica cea întemeiată Ție pe pământ, ca o venire a slavei Tale celei neapropiate și cer o ai gătit, în care cu un glas cântăm cântare Dumnezeului nostru.

A Născătoarei de Dumnezeu:

Fără de sământă cu voia Tatălui, din Duhul cel dumnezeiesc, ai zămislit pe Fiul lui Dumnezeu și cu trup pe Cel ce din Tată fără mamă și pentru noi din tine fără tată L-ai născut.

Cântarea a III-a,

Irmosul

Se veselește de Tine biserica Ta, Hristoase, cântând: «Tu ești puterea mea. Doamne, și scăparea și întărirea».

Sfințit-ai pe pământ cu Duhul biserica Ta, Hristoase, ungând-o pe dânsa astăzi cu untdelemnul bucuriei.

Temelie neclintită având-te pe Tine biserica Ta, Hristoase, cu crucea Ta se încunună ca și cu o coroană împărătească.

Arătat-ai astăzi, Bunule, slava celei mai presus de gând, această Biserică făcută de mână, locaș după rânduială.

A Născătoarei de Dumnezeu:

Numai tu pe pământ de bunătățile cele mai presus de fire ești mijlocitoare, făcându-te Maica lui Dumnezeu; pentru aceasta, ție strigăm: Bucură-te!

Condacul și icosul hramului și sedealna lui.

Slavă..., Și acum..., a Înnoirii, glasul al 4-lea:

Podobie: Degrab ne întâmpină...

Toate le-a luminat Hristos cu venirea Sa; Lumea a înnoit cu Duhul Său cel dumnezeiesc, sufletele se înnoiesc, că s-a ridicat casă acum spre slava Domnului, unde înnoiește și inimile credincioșilor, Hristos Dumnezeul nostru, spre mântuirea oamenilor.

Cântarea a IV-a,
Irmosul:
A Născătoarei de Dumnezeu:
Cântarea a V-a,
Irmosul:
A Născătoarei de Dumnezeu:
Cântarea a VI-a,
Irmosul:
A Născătoarei de Dumnezeu:
Condac, glasul al 4-lea
Icos
Cântarea a VII-a,

Irmosul:
A Născătoarei de Dumnezeu:
Cântarea a VIII-a,
Irmosul:
A Născătoarei de Dumnezeu:
Cântarea a IX-a,
Irmosul:
A Născătoarei de Dumnezeu:
Luminânda hramului
Slavă... Și acum... a Înnoirii
La Laude:

Se pun stihirile pe 6: ale Înnoirii 3 și ale hramului 3, glasul al 4-lea.

Podobie: Dat-ai semn...

Slavă..., a hramului. Și acum..., aceasta, glasul al 5-lea:

Cuvinte, Cel ce Te odihnești în sânurile părintești, Duhul Tău cel Sfânt înnoiește-L în biserica Ta care în numele Tău s-a ridicat.

Doxologia mare; după doxologie troparul hramului, Slavă... Și acum..., al Înnoirii. Și se face otpustul privegherii. La Ceasuri, troparul înnoirii și a hramului iar canoanele se zic schimbându-le

***

III. Rânduiala târnosirii sau a slujbei din dimineața sfințirii bisericii – înainte de Dumnezeiasca Liturghie –

a. Înainte de venirea arhiereului (147-149)

Preotul cel rânduit face sfințirea apei celei mici și stropește altarul, vasele sfinte cele noi, veșmintele, îmbrăcămintea cea nouă pentru preot, proscomidiarul, prestolul, toate materiile și vasele de trebuință la sfințire, precum și tot interiorul bisericii. Iar în așteptarea arhiereului, strana citește ceasurile III și VI. [44]

[b.] După sosirea arhiereului

La vremea rânduită, arhiereul însoțit de împreună-slujitori, este întâmpinat cu Sf. Cruce și aghiazmă; sărută crucea și se stropește cu aghiazmă, apoi face același lucru pentru ceilalți slujitori.

După obișnuita închinare, arhiereul merge de se îmbracă în toate veșmintele; asemenea și cei împreună-slujitori cu dânsul. Venind apoi la materiile cele gătite, arhiereul dă binecuvântare ca ele să fie puse la foc pentru topire, la loc curat și cu luare aminte; un alt vas cu apă se pune la încălzit, pentru spălarea Sfintei Mese etc.[45] **Se va avea grijă ca lucrurile cele încălzite să nu se răcească. Totodată se va rândui un loc la îndemână unde să se țină toate cele de trebuință la sfințire.**

După ce arhiereul și ceilalți slujitori s-au îmbrăcat în toate sfintele veșminte, stând înaintea și în jurul Sfintelor Moaște aflate pe Sfânta Masă, iese diaconul la locul obișnuit și zice: Binecuvintează, Stăpâne. Arhiereul: Binecuvântat este Dumnezeul nostru... Cântăreții: Slavă Ție Dumnezeul nostru, slavă Ție, Împărate ceresc... Și după: Tatăl nostru... Că a Ta este împărăția... Strana: Doamne miluiește (de 12 ori). Veniți să ne închinăm...

Psalmul 142

Slavă... Și acum..., Aliluia.

După aceasta diaconul zice ectenia mică, iar arhiereul ecfonisul: Că Sfânt ești Dumnezeul nostru...

Și iarăși diaconul: Domnului să ne rugăm.

iar arhiereul zice,

[1] Rugăciune:

Doamne Dumnezeul nostru, Cel credincios în cuvintele Tale și nemincinos în făgăduințele Tale, Cel ce ai dăruit Sfinților Tăi Mucenici a se nevoi cu nevoința cea bună, a săvârși călătoria bunei credințe și a păzi credința adevăratei mărturisiri, Însuși Stăpâne Preasfinte, milostivește-Te cu ale lor rugăciuni și ne dăruiește și nouă credincioșilor robilor Tăi a avea împreună cu dânșii parte și moștenire, ca următori făcându-ne lor să ne împărtășim și noi din bunătățile pe care Tu le-ai gătit la Tine pentru dânșii.

---

[44] ***Arhieraticon*, București, 1993, p. 147.**
[45] **Ibidem.**

și ecfonisul:

Cu mila și cu îndurările și cu iubirea de oameni, a unuia-Născut Fiului Tău, cu Care bine ești cuvântat, cu Preasfântul și Bunul și de viață Făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Strana: Amin.

Arhiereul: Pace tuturor.

Diaconul: Capetele voastre Domnului să le plecați.

Arhiereul zice în taină această

[2] Rugăciune

Doamne, Dumnezeul nostru, pentru rugăciunile Preasfintei Stăpânei noastre Născătoarei de Dumnezeu și ale tuturor sfinților, îndreptează lucrul mâinilor noastre, al nevrednicilor robilor Tăi, și ne învrednicește pe noi întru toate a-Ți plăcea Ție.

Cu glas:

Fie stăpânirea împărăției Tale binecuvântată și preaslăvită, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Strana: Amin.

b. Procesiunea cu Sfintele Moaște în jurul bisericii (pp. 149-155)

*

[I-a înconjurare a bisericii, n.n.]

Și îndată cădește arhiereul împrejur Sfânta Masă de trei ori, apoi ridică discul cu Sfintele Moaște și, mergând înainte preoții cu Sfânta Evanghelie și poporul cu făclii aprinse, ies din biserică și se închid ușile și se face înconjurarea bisericii, dinspre strana dreaptă către strana stângă, cântând aceste tropare, glasul al 7-lea:

Sfinților Mucenici care bine v-ați nevoit și v-ați încununat, rugați-vă Domnului să se miluiască sufletele noastre.

Slavă Ție, Hristoase, Dumnezeule; lauda Apostolilor și bucuria mucenicilor, a cărora propovăduire este Treimea cea de o ființă.

Apoi troparele acestea, glasul 1:

Înnoiește-te, înnoiește-te noule Ierusalime, că ți-a venit ție lumina, și slava Domnului peste tine a răsărit. Această casă Tatăl a zidit, această casă Fiul a întărit, această casă Duhul Sfânt a înnoit, o a luminat și a sfințit sufletele noastre.

De demult înnoind biserica Solomon, jertfe de animale necuvântătoare și arderi întregi Ți-a adus Doamne. Iar când ai binevoit, Mântuitorule, a se strica umbrele și a se cunoaște adevărul, jertfe fără de sânge marginile lumii aduc slavei Tale, că toate le stăpânești, toate le sfințești, cu Sfântul Tău Duh.

glasul al 5-lea:

Înnoirile a le cinsti, legea cea de demult avea obicei, iar mai vârtos cele noi a le cinsti se cuvine prin înnoiri. Că se înnoiesc ostroavele către Dumnezeu, precum zice Isaia, care trebuie a înțelege, bisericile cele din păgâni care acum sunt așezate și au luat temei tare de la Dumnezeu. Pentru aceasta și noi, înnoirile acestea asemenea duhovnicește să le prăznuim.

Slavă... Și acum..., glasul al 5-lea:

Cuvinte, Cel ce Te odihnești în sânurile părintești, Duhul Tău cel Sfânt înnoiește-L în biserica aceasta care în numele Tău s-a ridicat.

Și după prima înconjurare, stând înaintea ușii bisericii, se pun Sfintele Moaște pe tetrapod.

Diaconul: Să luăm aminte.

Arhiereul: Pace tuturor.

Prochimenul

Apostolului, glasul al 7-lea:

Domnul este luminarea mea și mântuirea mea; de cine mă voi teme?

Stih: Domnul este apărătorul vieții mele; de cine mă voi înfricoșa?

Diaconul I: Înțelepciune!

Diaconul II: **Din Epistola către Evrei a Sfântului Apostol Pavel, citire**
(II, 11-18)
Diaconul I: **Să luăm aminte.**
Diaconul II:

Fraților, Cel ce sfințește și cei ce se sfințesc dintr-unul sunt toți; de aceea nu se rușinează să-i...

Și după: **Aliluia,** arhiereul citește **Evanghelia** de la Matei (XVI, 13-20):

În vremea aceea, venind Iisus în părțile Cezareei lui Filip, a întrebat pe ucenicii Săi, zicând...

Strana: **Slavă Ție, Doamne, slavă Ție.** Diaconul: **Domnului să ne rugăm.**

Arhiereul, plecându-și genunchii, zice

[3] Rugăciunea Sfântului Calist, Patriarhul Constantinopolului

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce pe zidirea Ta cu singur Cuvântul ai făcut-o și la ființă ai adus-o cu negrăite cuvinte; și înfrumusețând-o pe ea și cu Duhul ce se purta pe deasupra ei ai strâns-o, și ai vărsat peste ea și lumina aceasta de soare, spre înnoirea ei.... ***Amin.***

**

[a II-a înconjurare a bisericii, n.n.]

Și iarăși, se înconjoară a doua oară biserica, cu Sfintele Moaște, cântând Cântarea a 3-a din Canon (pag. 142).

Cântarea a III-a,
Irmosul

Se veselește de Tine biserica Ta, Hristoase, cântând: «Tu ești puterea mea. Doamne, și scăparea și întărirea».

Sfințit-ai pe pământ cu Duhul biserica Ta, Hristoase, ungând-o pe dânsa astăzi cu untdelemnul bucuriei.

Temelie neclintită având-te pe Tine biserica Ta, Hristoase, cu crucea Ta se încununează ca și cu o coroană împărătească.

Arătat-ai astăzi, Bunule, slava celei mai presus de gând, această Biserică făcută de mână, locaș după rânduială.

A Născătoarei de Dumnezeu:

Numai tu pe pământ de bunătățile cele mai presus de fire ești mijlocitoare, făcându-te Maica lui Dumnezeu; pentru aceasta, ție strigăm: Bucură-te!

Condacul și icosul hramului și sedealna lui.

Slavă..., Și acum..., a Înnoirii, glasul al 4-lea:

Podobie: **Degrab ne întâmpină...**

Toate le-a luminat Hristos cu venirea Sa; Lumea a înnoit cu Duhul Său cel dumnezeiesc, sufletele se înnoiesc, că s-a ridicat casă acum spre slava Domnului, unde înnoiește și ini-mile credincioșilor, Hristos Dumnezeul nostru, spre mântuirea oamenilor.

Și ajungând înaintea ușii bisericii se zice
Prochimenul
Apostolului, glasul al 4-lea:

Aduce-se-vor Împăratului fecioare: în urma ei, prietenele ei se vor aduce Ție.

Stih: **Ascultă fiică și vezi și pleacă urechea ta.**

Din Epistola către Evrei a Sfântului Apostol Pavel, citire: (IX, 1–7)

Fraților, Cortul cel vechi avea orânduieli pentru slujba dumnezeiască și un altar pământesc, căci s-a....

Și după: Aliluia, se citește Evanghelia de la Luca:
(X, 38–42)

În vremea aceea, intrat-a Iisus într-un sat, iar o femeie cu numele Maria, L-a primit...

După Evanghelie, diaconul: **Domnului să ne rugăm. Iar arhiereul, îngenunchind, zice:**

[4] Rugăciunea a doua a Sfântului Calist

Cuvinte și Fiule, Unule-Născut al lui Dumnezeu, Dumnezeu adevărat și... Amin.

***

[a III-a înconjurare a bisericii, n.n.]

Și se înconjoară a treia oară biserica cu Sfintele Moaște cântând Cântarea a VI-a, din Canon (pag. 144, *Arhieraticon*, Buc., 1993, de la *Utrenie*).

Cântarea a VI-a,

Irmosul:

Jertfi-voi Ție cu glas de laudă, Doamne, biserica strigă către tine, de jertfele idolești curățindu-se, cu sângele «cel curs prin milostivire din coasta Ta».

Frumusețea cinstitei biserici, Împăratul Hristos a dorit-o acum și mamă neamurilor a arătat-o celor ce din robie s-au făcut fii prin Duhul.

Se cutremură cetele vrăjmașilor demoni, de biserica lui Hristos cea cu chipul crucii însemnată și îi umbrește strălucirea cea sfințitoare a Duhului.

Nu pe nisip, ci pe Hristos temei având Biserica cea din păgâni, se încununează cu frumusețe neapropiată și cu coroana de împărăție se împodobește.

A Născătoarei de Dumnezeu:

O, minune mai nouă decât toate minunile! Că Fecioara în pântece pe Cel ce cuprinde toate, neștiind de bărbat, zămislindu-L, nemicșorat L-a încăput.

Condac, glasul al 4-lea:

Podobie: Arătatu-Te-ai astăzi...

Cer mult luminos biserica s-a arătat, pe toți credincioșii luminând și în dânsa stând grăim: Această casă întărește-o, Doamne.

Icos:

Venind la noi Cuvântul după trup, fiul tunetului grăiește, adică scriind: Văzut-am slava care avea Fiul de la Tatăl întru darul adevărului și câți cu credință L-am primit pe El ne-a dat tuturor putere să ne facem fii lui Dumnezeu, Care nu din sângiuiri, nici din voie trupească iarăși născându-se, ci de la Duhul Sfânt răsărind, casă de rugăciune am întemeiat și grăim: Această casă întărește-o, Doamne.

c. Rînduiala intrării în biserică și depunerea Sfintelor Moaște în stâlp

Și ajungând înaintea ușii de la intrarea bisericii, arhiereul zice:

Binecuvântat este Dumnezeul nostru totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor.

Strana: Amin.

Și cântă troparul, glasul al 5-lea:

Cela ce pe piatra credinței ai zidit Biserica, Hristoase Dumnezeule, în dânsa îndreptează rugăciunile noastre și primește pe poporul care cu credință se roagă Ție: mântuiește-ne pe noi, Dumnezeul nostru.

Și în timp ce se cântă troparul acesta, arhiereul pune Sfintele Moaște pe tetrapod, înaintea ușii bisericii, după care diaconul zice: Domnului să ne rugăm.

Iar arhiereul citește, fără să îngenuncheze, în fața ușii bisericii această

Rugăciune [5]

Dumnezeule și Părinte al Domnului nostru Iisus Hristos, Cel ce ești binecuvântat în veci, Cel ce prin întruparea Fiului Tău ai dăruit nouă intrarea din nou în Biserica strămoșilor celor scriși în ceruri, unde este glasul celor ce prăznuiesc și cântarea cea de bucurie; ....

Ecfonis:

Că Sfânt ești Dumnezeul nostru și Ție slavă înălțăm, Tatălui....

Strana: Amin.

Diaconul: Domnului să ne rugăm.

Și ridicând discul cu Sfintele Moaște, se apropie arhiereul de ușa închisă a bisericii, zicând această.

Rugăciune [6]

Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, Cel ce ai pus în ceruri cetele și oștile îngerilor și ale arhanghelilor spre slujba slavei Tale, fă ca împreună cu intrarea noastră să fie și intrarea sfinților îngeri care slujesc împreună cu noi și împreună slăvesc bunătatea Ta.

Ecfonis:

Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Și ajungând în pragul ușii, face arhiereul cruce cu discul cu Sfintele Moaște spre ușa închisă a bisericii, zicând:

Ridicați căpetenii [*boieri*, n.n.] porțile voastre și vă ridicați porțile cele veșnice și va intra Împăratul slavei [*măririi*, n.n.].

Iar cei dinăuntrul bisericii întreabă:

Cine este Acesta Împăratul slavei? [*măririi*, n.n.]

Iar arhiereul și cei de afară răspund:

Domnul cel tare și puternic, Domnul cel tare în război, Domnul puterilor, Acesta este Împăratul slavei. [*măririi*, n.n.]

Și aceasta se face de trei ori. Și se deschid ușile. Arhiereul și tot poporul intră în biserică, cântând pe glasul al 4-lea:

Ca bună podoabă a tăriei celei de sus, ai arătat și frumusețea cea de jos a sfânt locașului slavei Tale, Doamne. Întărește-l pe acesta în veacul veacului și primește rugăciunile noastre care neîncetat în el se aduc Ție. Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu, Cel ce ești viața tuturor și Învierea.

Și intrând arhiereul cu preoții în sfântul altar, pun Sfintele Moaște pe stâlpul Sfintei Mese.

După ce a intrat poporul în biserică, cel rânduit citește documentul de sfințire, care urmează să fie pus alături de Sf. Moaște, în stâlp.

După citirea documentului, arhiereul așază în groapa săpată în stâlp cutia cu Sf. Moaște, peste care varsă Sfântul Mir, cu mare pază, și tot acolo așază și documentul zicând:

Veșnica pomenire ctitorilor sfântului locașului acestuia.

Diaconul: Domnului să ne rugăm.

Arhiereul zice această

Rugăciune [7]

Arhieraticon,[46] Inochentie Micu-Klein, 1748, f. 26^r-26^v [*prima* Rugăcine de sfințire a Bisericii]	*Arhieraticon*, București, 1993, pp. 157-158 a 7-a Rugăciune
	1. Doamne, Dumnezeul nostru, care și această slavă ai dat-o Sfinților Tăi Mucenici, celor ce pentru Tine s-au nevoit ca în tot pământul prin sfintele Tale locașuri să se semene sfintele lor Moaște, ca să răsară și să odrăslească roduri de tămăduiri, Însuți Stăpâne, Cel ce ești dătător bunătăților, pentru rugăciunile Sfinților, cărora ai binevoit a se pune Moaștele lor în cinstit locașul acesta, învrednicește-ne pe noi fără de osândă a-Ți aduce în el jertfa cea fără de sânge. Și ne dăruiește nouă, tuturor, toate cererile spre mântuire, și răsplătește și celor ce se nevoiesc aici, pentru sfânt numele Tău, ca minuni să faci prin sfinții Tăi pentru mântuirea noastră. Că a Ta este împărăția și puterea și slava a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin. Și îndată zice diaconul: **Domnului să ne rugăm.** Arhiereul [a 8-a]: **Rugăciune**
[2.] Doamne, Dumnezeul și Mântuitoriul nostru, carele spre mântuirea neamului omenesc toate dai și tocmești, rugăciunile noastre, a slugilor Tale celor nevrednici, le ascultă și întru acesta ceas ne fă harnici a isprăvi zidirea oltariului într-această besearică, supt numele sfântului (cutare) zidită, și sfințenia ei spre lauda Ta să putem fără păcat a o isprăvi. Că Ție Ți să cade toată slava, cinstea și închinăciunea, Tatălui și Fiiului și Sfântului Duh. [26^v] Și auzind **Amin** cu preoții și cu diaconii carii slujesc cu dânsul împreună, prinde arhiereul masa [„mensa”, *partea de sus, placa*, n.n.] și o pune pe stâlpi, cântând până de trei ori psalmul 144: **Slăvi-Te-voi pre Tine, Dumnezeul mieu, împărate, și bine voiu cuvânta numele Tău în veacii veacilor... Și cealealalte, până în sfârșit.** După aceaea dau slavă lui Dumnezeu și rad de curățesc mastixul de prin locurile unde va fi curs, și cântă psalomul 22.	**2. Doamne Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Cel ce toate le lucrezi și porți grijă de mântuirea neamului omenesc, primește rugăciunile noastre ale nevrednicilor robilor Tăi, și ne învrednicește pe noi în acest ceas, ca înnoirea bisericii acesteia, zidită spre slava Ta și spre mântuirea noastră, în numele Sfântului (N), fără de osândă să o putem plini și în ea, întemeierea Sfintei Mese să o putem săvârși.** Ecfonis: **Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin**

[46] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 106.

d. Urmează întemeierea Sfintei Mese, precedată de încă două rugăciuni scurte ale arhiereului (158-165) [reproduse mai sus în tabelul comparativ, nr. 7 și 8]

[În Arhieraticonul lui Inochentie Micu-Klein, prima rugăciune, de la târnosire este rugăciunea a 8-a, din *Arhieraticonul*, București, 1993, de la aceași rânduială, adică a doua din tabelul de mai sus: 7/2.

> **Doamne, Dumnezeul și Mântuitoriul nostru, carele spre mântuirea neamului omenesc toate dai și tocmești, rugăciunile noastre...**

Se aduce apoi materia cea topită și arhiereul o varsă în mijlocul stâlpului peste răclița cu sfintele Moaște și peste cutia cu documentul bisericii; apoi, cu ajutorul lopățelelor, el și preoții trag materia pe toată fața stâlpului. Și așază hârtiile,[47] întinzându-le pe toată fața stâlpului, peste materie. Și apucând piatra Sfintei Mese, o așază bine pe stâlp.[48]

În acest timp se citește

Psalmul 144

Și se rade cu lopețile materia care s-a scurs pe din afară, curățindu-se locul unde s-a vărsat, de cumva va fi trecut printre hârtie și stâlp, în care timp se citește

Psalmul 22

În acest timp se aduce giulgiul (cămașa) și o îmbracă arhiereul peste veșminte și se încinge cu brâul, așa încât veșmintele arhierești să rămână complet acoperite. Se așterne un covor și două perne înaintea sfintelor uși.

Arhiereul zice:

Binecuvântat este Dumnezeul nostru totdeauna acum și pururea și în vecii vecilor

Strana: Amin.

Iară și iară, plecând genunchii, Domnului să ne rugăm. [9]

Și îngenunchind, arhiereul se roagă cu fața spre răsărit:

Rugăciunea 9

[Rugăciunea este comună: Euchologion, *Barberini gr. 336,* sec. VIII, nr. 150; Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Roma, 1748, pp. 27^{r}-28^{v}, pp. 107-108; Arhieraticonul lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, f. 71-73; *Arhieraticon*, București, 1993, pp. 160-161]

---

[47] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 104:
„Iară a doao zi dimineața, înaintea tuturor, să duce acolo sluga cea besericească [*crâsnicul, paraclisierul,* n.n.] și toate ce-s de lipsă le gătează, carele trebuie să fie toate noao, adecă doao lepedeao albe, chindee sau mâneșterguri trei, poiase trei, sinag și perină, hârtia de cânepă împărțită pe mijloc, adecă îndoită, sau pergamen, pe coastele stâlpilor carii țin masa, așternut și cingători...”.

[48] *Arhieraticon*, București, 1993, p. 134: Iar mai înainte de toate să aibă ecleziarhul purtare de grijă ca, ridicând piatra Sfintei Mese de pe stâlp, să încingă stâlpul cu hârtie și cu sfoară, legându-i marginile în așa fel, încât hârtia să întreacă marginile stâlpului cu un lat de palmă. și aducând marmoră pisată, umple de jur împrejur, pe dinăuntrul hârtiilor, marginile stâlpului, ca să nu curgă materia topită, ce se va turna acolo. și astfel, pregătind stâlpul, să așeze deasupra piatra Sfintei Mese pentru Sf. Moaște, până la vremea ocolirii bisericii.
Știut să fie că: În timpul ocolirii bisericii cu Sf. Moaște, piatra Sfintei Mese – *mensa*, n.n. – se ia de pe stâlp și se pune alături, pentru ca, după ocolire, în groapa din stâlp să se poată așeza Sf. Moaște.

Euchologion, *Barberini gr. 336,* sec. VIII, nr. 150	Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Roma, 1748,[50] pp. 27r-28v	*Arhieraticon*, București, 1993, pp. 160-161
Iar patriarhul stând în genunchi și diaconul făcând rugăciunea [ectenia] aceasta, se roagă spunând acestea:[49] [Rugăciunea 1] Dumnezeule Cel fără început și veșnic, Care ai adus toate din neființă la ființă [*Sol 1, 14*], Cel ce locuiești într-o lumină neapropiată [*1 Tim 6, 16*], Cel ce ai tron cerul și scăunel sub picioare pământul [*Is 66, 1*]; Care ai dat lui Moise poruncă și model, iar în Beselel ai pus duh de înțelepciune [*Iș 31, 2-3*] și i-ai făcut destoinici spre întocmirea Cortului Mărturiei, în care erau orânduieli pentru slujbă [cult] [*Evr. 9, 1 ș.u.*] icoane și preînchipuiri ale adevărului; Care lui Solomon i-ai dăruit lărgime și revărsare de inimă [*3 Rg 5, 9*] și prin el ai înălțat vechiul templu, iar sfinților și lăudaților apostoli le-ai înnoit slujirea [adorarea] în Duh [*In 3, 23-24*] și harul adevăratului Cort [*Evr 8, 2*], și prin ei ai sădit în tot pământul sfintele Tale biserici și altarele Tale, Doamne al puterilor, ca să Ți se aducă jertfele duhovnicești și fără de sânge; Care ai binevoit să se zidească și templul acesta de acum pe numele sfântului (*N*) spre slava Ta și a Unuia-Născut Fiului Tău și a Sfântului Tău Duh; Însuți Împărate, nemuritor și ... [*Rânduiala cuprinde patru rugăciuni la sfințirea bisericii*]	Și strigând arhidiiaconul: Genunchile voastre le plecați. Iară arhiereul, îngenunchind, zice rugăciunea aceasta: [Rugăciunea 2] Dumnezeul cel fără de început și veacnic, carele toate dintru neființă le-ai adus [27v] carele lăcuiești întru lumină neapropiatoare, ceriul biruiești întru scaunul împărățiii Tale și pământul întru razăm picioarelor Tale, carele lui Moisii poruncă și formă i-ai dat iar lui Veseliil preceapere și înțelepciune, ca să-i faci pre dânșii vreadnici a-Ți face șatra mântuirii în carele era rânduiala slujbei Tale și chipurile și icoanele dereptății, carele ai dat lățime inimii lui Solomon și prin slujba lui ai rădicat besearica cea veche, iară slujba cea direaptă întru duh și mila jertvii cei dreapte întru cinstea apostolilor Tăi ai înnoit și prin sfintele Tale besearici și oltare, în carele sfintele ceale fără de sânge jertve ți să jertvesc, Doamne, Dumnezeul puterilor, pretutindenea ai înmulțit, carele și besearica aceasta întru numele sfântului (cutarele), pre slava Ta și a Unului ăscut Fiiului Tău împreună și al Duhului Sfânt ai poruncit să se zidească, Tu prea mare și nemuritoriule Împărate... .... [*Rânduiala cuprinde nouă rugăciuni la sfințirea bisericii.* Arhieraticonul lui Grigorie Maior, Blaj, 1777 are tot nouă rugăciuni]	Și îngenunchind, arhiereul se roagă cu fața spre răsărit: [Rugăciunea a 9-a] Dumnezeule, cel fără de început și veșnic, Care toate le-ai adus din neființă la ființă; Cel ce locuiești întru lumina cea neapropiată; Cel ce ai cerul scaun și așternut picioarelor Tale pământul; care ai dat lui Moise poruncă și pildă; Cel ce ai pus Duhul Tău în Betaleel, meșterul cel mare, și l-ai îndestulat pe dânsul cu înțelepciune spre întocmirea și ridicarea Cortului Mărturiei în care erau închipuirile și formele adevărului. Cel ce ai dăruit lui Solomon înălțimea cugetului și lărgimea inimii și printr-însul ai ridicat Biserica Ta cea veche. Și Sfinților Tăi Apostoli le-ai înnoit darul închinării în Duh și al slujirii cortului celui adevărat, și printr-înșii în tot pământul ai sădit sfintele Tale Biserici, ca să se aducă în ele preasfintele și cele fără de sânge jertfe. Care ai binevoit a se zidi această sfântă biserică de acum, întru numele Sfântului (N), întru slava Ta și a Unuia-Născut Fiului Tău și a Sfântului Duh... .... [*Rânduiala cuprinde 12 rugăciuni la sfințirea bisericii*]

Diaconul:

Apără, mântuiește, miluiește și ne păzește pe noi, Dumnezeule cu harul Tău.

Și diaconul începe ectenia [mare, n.n.]

În Euchologion, *Barberini gr. 336,* sec. VIII, nr. 150, ectenia mare se rostește înaintea rugăciunii *Dumnezeule, cel fără de început și veșnic...*

La Inochentie Micu-Klein, *ectenia mare* se rostește după rugăciunea de mai sus, ca și în cazul Arhieraticonului, Buc. 1993.

La *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, *ectenia mare* se rostește tot după rugăciunea de mai sus, vezi: f. 73-75.

Cu pace, Domnului să ne rugăm. [*Arhieraticon*, Buc, 1993, pp. 162-163]

Pentru pacea de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre...

Pentru pacea a toată lumea și pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tuturor...

Pentru sfântă biserica aceasta și pentru cei ce cu credință, cu evlavie și cu frică de Dumnezeu intră într-însa...

Pentru toți dreptslăvitorii creștini...

Pentru Prea Fericitul...

[49] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 975.

[50] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, pp. 107-108.

Pentru (se fac pomeniri, potrivit îndrumărilor Sfântului Sinod).

Pentru lucrul mâinilor noastre și ale fraților celor împreună cu noi...

Pentru ca să se sfințească biserica aceasta și jertfelnicul ce este într-însa cu pogorârea, cu puterea și cu lucrarea Sfântului Duh....

Pentru cinstită biserica aceasta și pentru toate orașele și satele și pentru cei ce cu credință locuiesc într-însele...

Pentru cei ce umblă pe ape și călătoresc...

Pentru ca să ne izbăvim noi...

Apără, mântuiește, miluiește...

Pe Preasfânta, curata, preabinecuvântata...

Pe noi înșine și unul pe altul...

Ecfonis:

Că sfânt ești Dumnezeul nostru, și întru sfinții și cinstiții Mucenici, care pentru Tine s-au nevoit, Te odihnești și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor

Strana. Amin.

Și venind arhiereul înaintea Sfintei Mese și luând săpunul, face cu el în amândouă părțile chipul Sfintei Cruci și-l pune în câte patru colțurile Sfintei Mese; și aducându-se un vas cu apă caldă, diaconul zice:

Domnului să ne rugăm.

Și arhiereul, plecându-și capul, zice rugăciunea apei, binecuvântând [10]:

Euchologion, *Barberini gr. 336,* sec. VIII, nr. 151, [Rugăciunea 2]	Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Roma, 1748, f. 29v [Rugăciunea 3]	*Arhieraticon*, Blaj, 1777, f. 75 [Rugăciunea 3]	Arhieraticon, Buc. 1993, p. 163 [Rugăciunea 10]
Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce cu arătarea Ta cea mântuitoare ai sfințit curgerile Iordanului, Însuți și acum trimite harul Preasfântului Tău Duh și binecuvintează apa aceasta, spre sfințirea și desăvârșirea acestui jertfelnic/altar al Tău. *Ecfo[nis]:* Că bine ești cuvântat în vecii vecilor. Amin.[51]	Doamne, Dumnezeul nostru, carele prin venirea Ta cea mântuitoare apele Iordanului le-ai sfițit, Tu și acum trimite darul Duhului Tău celui Sfânt și blagosloveaște osfeștaniia și isprăvirea oltariului, că blagoslovit ești în veacii veacilor. Amin.	Doamne, Dumnezeul nostru, Carele prin venirea Ta cea mântuitoare, repejunile Iordanului Le-ai sfințit, Tu și acuma trimite darul Duhului Tău celui sfânt și blagoslovește apa aceasta spre sfințirea și săvârșirea oltariului Tău, că bine ești cuvântat în veacii veacilor. Amin.	Doamne Dumnezeule, Cel ce cu arătarea Ta cea mântuitoare ai sfințit repejunile Iordanului, Însuți și acum trimite darul Preasfântului Tău Duh, peste jertfelnicul acesta și ne binecuvintează pe noi și apa aceasta, ca să fie spre sfințirea și săvârșirea sfântului Tău altar, că bine ești cuvântat în vecii vecilor. Amin.

Și varsă de trei ori, în chipul crucii, apa caldă peste fața Sfintei Mese [*mensa*, n.n.], zicând:

În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Strana: Amin.

Și cu apa ce s-a vărsat peste Sfânta Masă și cu săpunul ce s-a pus mai înainte spală Masa, ajutat de preoți și diaconi, iar cu buretele și cu ștergarele o șterg. Iar stâlpul îl șterge cu buretele de câte patru părțile, făcând cruce cu buretele. Și îndată face asemenea și la Proscomidiar, cu săpun, apă caldă, burete și ștergare. Iar până se fac acestea, unul dintre clerici citește rar

Psalmul 83

Terminându-se spălarea mesei, arhiereul dă slavă lui Dumnezeu zicând:

Slavă Dumnezeului nostru în veci.

Și luând un vas cu vin sau cu apă de trandafiri și vărsând cruciș, spală Sfânta Masă [*mensa*, n.n.], zicând de trei ori:

Stropi-mă-vei cu isop și mă voi curăți. Spăla-mă-vei și mai vârtos decât zăpada mă voi albi. Auzului meu vei da bucurie și veselie. Bucura-se-vor oasele mele cele smerite.

Și șterge cu bucăți de pânză pregătite pentru aceasta, citind cealaltă parte a psalmului 50. Iar aceste ștergare se păstrează ca pânzeturi pentru evlavie. Și asemenea se face și la Proscomidiar.

Arhiereul dă slavă lui Dumnezeu zicând:

Bine este cuvântat Dumnezeul nostru, totdeauna acum și pururea și în vecii vecilor.

Strana: Amin.

---

[51] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 976.

Apoi ia un vas plin cu Sfânt Mir (curat sau amestecat cu untdelemn) și zicând diaconul: *Să luăm aminte*, arhiereul varsă pe Sfânta Masă de trei ori zicând: Aliluia ca și la Botez, și face cu Sf. Mir trei cruci pe Masă. Apoi unge cu mâna din cele trei cruci, toată fața Mesei altarului, și iarăși face cruce și la stâlpul Mesei de câte patru părțile; asemenea și la Proscomidiar; și se citește:

Psalmul 132 [Psalmul 131, la Euchologion, *Barberini gr. 336,* sec. VIII, nr. 152]

Și sfârșind zice:

Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Arhiereul:

Slavă Ție Sfântă Treime, Dumnezeul nostru, slavă Ție în vecii vecilor. Amin.

Și îndată preotul cel rânduit ia binecuvântare de la arhiereu și începe proscomidia pentru Sfânta Liturghie.

e. Așezarea Evangheliștilor (165-166)

Se pun apoi la cele patru colțuri ale Sfintei Mese, cele patru chipuri ale Sfinților Evangheliști, lipindu-le cu materia cea topită, Evangheliștii, după înțelesul începutului cu care descopăr învățătura Mântuitorului despre Taina Răscumpărării, socotim nimerit a se așeza în ordinea următoare:

Răsărit

Marcu	**Luca**
Matei	**Ioan**

Apus

Întâi Sfântul Evanghelist Matei, cel ce a scris întâia Evanghelie și a început descoperirea ei prin arătarea genealogiei Mântuitorului de la începutul căderii omenești, ca pregătire a răscumpărării. Iar aceasta se închipuia în legea umbrei prin jertfirea mielului celui material; iar acum, în legea Darului și a Adevărului, Jertfirea se face prin junghierea Mielului lui Dumnezeu, care a ridicat păcatul lumii și a săvârșit Taina Răscumpărării. Din acest loc, în care e pus evanghelistul, preotul o propovăduiește poporului. Iar pentru că Evanghelistul Ioan, la Cina cea de Taină, rezemându-se pe pieptul lui Iisus, a primit darul înțelegerii în adâncul binecuvântării, se cuvine ca el să fie pus în locul unde preotul, adică propovăduitorul cuvântului lui Dumnezeu, rezemându-și capul la hirotonie, se învrednicește de darul binecuvântării. Cât privește pe ceilalți doi sfinți evangheliști, plecând de la aceeași înțelegere a începutului și a urmării Evangheliilor lor, vor fi așezați precum s-a arătat mai sus.

f. Îmbrăcarea Sfintei Mese cu giulgiul (166-167)

Deci arhiereul ia catasarca (giulgiul), îl întinde pe Masă și leagă cruciș sforile la stâlp, dedesuptul Mesei, în timp ce se citește

Psalmul 131

Apoi se pecetluiește cu ceară roșie și cu sigiliul eparhiei zicând:

Se pecetluiește altarul acesta în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin.

Și sfârșind, arhiereul dă laudă lui Dumnezeu, zicând:

Slavă Ție, Dumnezeul nostru în veci. Amin.

După aceea, spălându-și mâinile în spălătoare, în așa fel încât nicidecum să nu se verse sau să pice vreo picătură afară, cu mare evlavie și cu luare aminte se șterge cu prosopul bisericii. Acoperă apoi Sfânta Masă, în timp ce se citește

Psalmul 92

Și sfârșind, arhiereul dă laudă lui Dumnezeu, zicând:

Slavă Ție, Sfântă Treime, Dumnezeul nostru în vecii vecilor. Amin.

În spatele Sfintei Mese, în diaconicon sau în sacristie se află și *Sacrarium* sau *piscina* [vezi *Glosar*, la sfârșitul lucrării].

Este o groapă în pământ, acoperită cu o placă de piatră, avînd doar pereții zidiți din cărămidă, piatră sau beton, dar cu baza direct pe pământ curat, în care se pot scurge lichidele stricate sau care nu mai sunt folositoare, cum ar fi aghiasma, uleiul sfințit dar rânced, apa de la botez, vinul acrit, apa folosită pentru spălarea vaselor liturgice etc. Sacrarium poate fi făcut și în zidul bisericii sau pe lângă acesta, ca un recipient, acoperit cu o placă de piatră, cu condiția ca scurgerea să se facă în pământ curat.

Această sarcină de îndepărtare a lichidelor stricate sau care nu mai sunt utilizabile cade în competența hipodiaconului, conform rugăciunii de la hirotesire, iar unde acesta lipsește, a țârcovnicului, paraclisierului sau crâsnicului [în Ardeal (numit acolo și *sfăt* sau *făt*)] sau sacristanului, clisiarhului etc.. În bisericile de rit latin, sacrarium se afla fie în spatele altarului, fie în *sacristie*, care se și numea înainte chiar Sacrarium, Presbyterium sau Pastophorion (de la τό παστοφόριον), Pastoforii (lat.).

g. Antimisul, Evanghelia și căditul (167-172)

După aceasta, așază Antimisul pe Sfânta Masă, iar deasupra pune Sfânta Evanghelie. Apoi cădește Sfânta Masă și biserica și poporul, în timp ce se citește

Psalmul 25

Iar după ce va cădi arhiereul, un preot și diaconul luând cădelnița și căldărușa cu aghiazmă, merg înaintea arhiereului care face ungerea pereților bisericii (diaconul cădește, preotul stropește), însemnând cu Sfântul Mir și zicând:

Se sfințește biserica aceasta prin stropirea cu Sfânta apă și ungerea cu Sfântul Mir, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh.

Și aceasta se face: întâi la altar, în fund; al doilea, la ușa de la intrare în biserică; al treilea, la strana stângă; al patrulea, la strana dreaptă: al cincilea, la ușa altarului. Iar după ce se va sfârși Psalmul, venind în altar dă slavă lui Dumnezeu, zicând:

Slavă Sfintei și atotputernicei și de viață făcătoarei Treimi, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Și diaconul zice ectenia mică:

Iară și iară cu pace...

Apără, mântuiește...

Pe Preasfânta, curata...

Pe noi înșine...

Ecfonis:

Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Strana: Amin.

Diaconul: Domnului să ne rugăm.

Arhiereul zice această

Rugăciune [11]

Euchologion, *Barberini gr. 336,* sec. VIII, nr. 152 [a 3-a Rugăciune]	Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Roma, 1748, f. 31v-32v [a 4-a Rugăciune, prima de la antimise]	*Arhieraticon*, Blaj, 1777, face trimitere la Rânduiala sfințirii antimiselor, f. 55-57, de unde o și luăm: [a 4-a Rugăciune] [prima de la antimise]	Arhieraticon, Buc. 1993, pp. 169-170 [a 11-a Rugăciune, a 5-a de la antimise]
Doamne al cerului și al pământului [*Ps 7,1*], Cel ce ai întemeiat cu negrăită înțelepciune Biserica Ta cea sfântă și ai așezat pe pământ cinul preoției ca închipuire [*antitypon*] a liturghiei îngerești din cer. Tu, Stăpâne, mare dăruitor, primește-ne și pe noi, care acum ne rugăm Ție nu ca unii care am fi vrednici să cerem aceste lucruri mari, ci ca să se arate covârșirea bunătății Tale. Că n-ai încetat în tot	Doamne, Dumnezeul ceriului și al pământului, carele cu înțelepciunea Ta cea neurmată sfânta besearica Ta o ai zidit și rânduiala preoțiii pre Pământ în forma slujbei îngerești din Ceriu ai tocmit. Tu prea mare Doamne, auzi-ne pre noi, smeriții, nu ca doar am fi vreadnici a ne ruga pentru unele ca aceastea, ce ca să să vază mila Ta cea nemăsurată, că niceodată nu Te părăsești în multe chipuri a face bine	Doamne al ceriului și al pământului, Carele Biserica Ta cea sfântă cu înțelepciune negrăită o ai întemeiat și slujbei cei îngerești din ceriu rânduiala cea preoțească o ai rânduit să fie chip pre pământ, Tu, Stăpâne, celor mari Dătătoriule, priimească-ne pre noi, carii și acuma ne rugăm. Nu ca cum am fi vreadnici a ne ruga pentru unele ca acestea, ci numai	Doamne Dumnezeul nostru, Făcătorule al cerului și al pământului: Cel ce ai întemeiat cu negrăită înțelepciune Biserica Ta și ai așezat pe pământ ceata preoției care este închipuirea celei din cer. Tu, Stăpâne, Cel ce ești mare dăruitor, primește-ne și pe noi, care acum ne rugăm; nu doar că suntem vrednici a cere aceste lucruri mari, ci ca să se arate covârșirea bunătății Tale. Că n-ai încetat în tot felul

felul a face bine neamului omenesc, iar în capul binefacerilor Tale ne-ai dăruit venirea în trup a Unuia-Născut Fiului Tău; **...** ***Ecfo[nis]:* Că s-a binecuvântat preacinstitul și de mare cuviință Numele Tău....** [52]	**neamului omenesc, și mai pe urmă, plinire tuturor bunătăților, ne-ai dat ființa trupească a unuia născut Fiiului Tău;** **...** **Că-i blagoslovit preasfântul Tău Nume, al Tatălui și al....................** ***Rugăciunea are o formă de redactare deosebită la Rânduiala sfinţirii antimisului, f. 12ᵛ-13ʳ, deși ar fi trebuit să fie aceeași***	**ca să se arate nemăsurată bunătatea Ta întru noi, că nu te părăsăști a face neamului omenesc multe fealiuri de bunătăți, și ne-ai dăruit noao chipul bunătăților Tale, arătarea în trup a Unuia Născutului Tău;** **...** **Că blagoslovit e preasfânt numele Tău, al Tatălui....**	**bine a face neamului omenesc, iar ca început al binefacerilor Tale ai dăruit arătarea cea cu trup a Unuia-Născut Fiului Tău;** **...** ***Ecfonis:* Că bine este cuvântat numele Tău, al Tatălui și al...** ***Vezi la sfințirea antimiselor, pp. 127-128***

Strana: Amin.

Arhiereul: Pace tuturor

Diaconul: Capetele noastre Domnului să le plecăm.

Arhiereul se roagă [Rugăciunea 12]:

Mulțumim Ție, Doamne Dumnezeul nostru, că Darul pe care l-ai vărsat peste Sfinții Tăi Apostoli și cuvioșii Părinții noștri, ai învrednicit pentru multa Ta iubire de oameni să ajungă și până la noi păcătoșii și nevrednicii robii Tăi. Drept aceea, rugându-ne Ție, Stăpâne, mult-Milostive, umple de slavă și de sfințenie și de Dar Jertfelnicul acesta, ca să se prefacă jertfele cele fără de sânge ce Ție se aduc pe el, în Preacuratul Trup și cinstitul Sânge al Marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, al Unuia-Născut Fiului Tău, spre mântuirea întregului popor și a nevredniciei noastre.

Ecfonis:

Că tu ești Dumnezeul nostru și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh...

Strana: Amin.

Și îndată prochimenul Apostolului:

Casei Tale se cuvine sfințenie, întru lungime de zile

Stih: Domnul a împărățit, întru podoabă s-a îmbrăcat.

Din Epistola către Evrei a Sfântului Apostol Pavel citire:

(III, 1–5)

Fraților, sfinți, care sunteți părtași chemării cerești, luați aminte la Apostolul și Arhiereul mărturisirii noastre, la Iisus Hristos, Care credincios a fost Celui ce L-a rânduit, precum și Moise în toată casa Lui. Pentru că Acesta (Iisus) S-a învrednicit de mai multă mărire decât Moise, după cum are mai multă cinste decât casa cel ce a zidit-o. Căci orice casă e zidită de către cineva, iar Ziditorul a toate este Dumnezeu.

Evanghelia de la Ioan:

(X, 22–30)

În vremea aceea, era la Ierusalim sărbătoarea înnoirii templului și era iarnă. Iar Iisus se plimba în templu, prin pridvorul lui Solomon. Deci L-au împresurat iudeii și îi ziceau: Până când ne scoți sufletul? Dacă Tu ești Hristosul, spune-o nouă pe față. Iisus le-a răspuns: V-am spus și nu credeți. Lucrările pe care le fac în numele Tatălui Meu, acestea mărturisesc despre Mine....

După aceea i se aduce arhiereului candelă nouă, plută și untdelemn; și el singur umple candela cu untdelemn, o aprinde și o pune deasupra Sfintei Mese. Apoi se dezbracă de giulgiu și de toate legăturile în care e învăluit și poruncește să se aprindă toate luminile din biserică; și până se săvârșesc acestea se cântă:

Slavă..., troparul sfântului

Și acum..., acesta, glasul al 6-lea:

Pomenirea înnoirilor săvârșind, Doamne, pe Tine, Dătătorule de sfințenie, Te slăvim, rugându-te să se sfințească simțirile sufletelor noastre. Pentru rugăciunile măriților purtători de chinuri, Bunule atotputernice.

---

[52] **Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 977.**

Apoi: Sfinte Dumnezeule..., Tatăl nostru... Și troparul hramului și al înnoirii, glasul al 4-lea:

Ca bună podoabă a tăriei celei de sus ai arătat pe frumusețea cea de jos a sfânt locașului slavei Tale, Doamne; întărește-l pe acesta în veacul veacului și primește rugăciunile noastre care neîncetat în el se aduc Ție. Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu, Cel ce ești viața tuturor.

NOTĂ: Este obiceiul, în unele părți, ca la sfârșitul slujbei sfințirii să se îngăduie ca toți credincioșii, bărbați și femei, să intre în altar, pe ușa laterală dinspre miazănoapte; sărută Crucea, Sfânta Masă și Evanghelia, apoi omoforul și mâna arhiereului (care șade pe scaun în dreapta Sf. Mese), după care ies pe ușa din dreapta.

La sfârșit se face otpustul și se începe dumnezeiasca Liturghie.

LITURGHIA

Fericirile din Canonul înnoirii. Cântarea a 3-a, pe 4, și din Canonul hramului., Cântarea a 6-a, pe 4. Și după Ieșire, troparele obișnuite

Apostolul și Evanghelia: ale înnoirii și hramului.

CHINONICUL

Doamne iubit-am bună podoaba casei Tale și locul locașului slavei Tale, Aliluia.

*

CADE-SE A ȘTI, că în Biserica aceasta se face Liturghie în fiecare zi, timp de șapte zile.

NOTĂ: Această rânduială a sfințirii bisericii [*Arhieraticon*, București, 1993, pp. 133-188, n.n.] este cea aprobată de Sfântul Sinod și cuprinsă în ediția mitropolitului Moldovei Chesarie Răsmeriță, tipărită în 1915.

Textul acestei ediții, cu mici deosebiri, este întocmai cu textul din Constantinopol, în limba greacă, al Rânduielii sfințirii bisericii, publicat în 1703 la București și reprodus în Molitfelnicul apărut în Athena, în limba greacă, în anul 1902.

Există la noi și o Rânduială de sfințire a bisericii, ce a fost tipărită în anii 1928-1929; această rânduială are însă un caracter prea local, fiind proprie mai ales Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal, și este prea deosebită de marea tradiție comună a Ortodoxiei.

Spre știință:

Se cuvine a se ști că nu se fac sfințiri de biserici la praznicele Domnului, ale Născătoarei de Dumnezeu, ale sfinților cu polieleu, la odovaniile praznicelor sau la înainte-prăznuirea lor, și nici în ziua aleasă ca hram a bisericii care se sfințește.

Sfințirile bisericilor care au hramul Domnului Hristos și al Născătoarei de Dumnezeu se pot face în toate duminicile de peste an. În afară de Duminicile în care se sărbătorește un praznic împărătesc, de ex. Duminica Paștelor, Duminica Floriilor, a Rusaliilor etc., când nu este voie a se face sfințirea bisericii, cu orice hram ar fi.

Sfințirea bisericilor care au hramul unui sfânt sau unei sfinte și a sfinților îndeobște, nici un tipic nu dă voie a se face în zi de Duminică. Ele se fac toate numai la sărbătorile sfinților de peste an.

În tradiția Bisericii noastre strămoșești este ca sfințirea bisericii să se facă de către arhiereu, dar și de către preot, dacă acesta are binecuvântarea arhiereului său.

Toate edițiile cu slujba sfințirii bisericii atrag luarea aminte, zicând: «Să ia seama, drept aceea, de câtă vinovăție se fac vrednici cei ce dau numai Antimisul și rânduiesc puține rugăciuni, numind astfel biserica sfințită... că, această rânduială, a se da Antimisul, a fost numai pe vremea prigoanelor. Drept aceea, arhiereul (sau preotul delegat de arhiereu) va urma și va săvârși deplin cele rânduite de Biserica Răsăritului cu privire la sfințirea bisericii».

↑[h. Dumnezeiasca Liturghie cu arhiereu (vezi pp. 22-66)]↑

*

***Actualizări locale privind unele prescripții liturgice*[n.n.]: Credincioșii care participă la slujba târnosirii Bisericii, primesc pe alocuri și „târnosania", care este o bucățică de pânză, care se împarte celor de față, pentru a fi păstrată cu cinste în „colțul de răsărit" sau *altarul casei* acestora. *Târnosania*, înainte de-a fi fost distribuită participanților la slujbă, este binecuvântată prin atingerea de Sfânta Masă, deja sfințită de arhiereu sau prin a fi pusă pe aceasta, și amintește credincioșilor peste ani, de acest măreț eveniment din parohia lor.**

După sfințirea bisericii, mirenii atât bărbați cât și femei, pot intra în altar, dacă Dumnezeiasca Liturghie a fost celebrată afară, nu în biserică. Prima Liturghie pe altarul sfințit o celebrează preotul local, a doua zi. Bine ar fi să o celebreze arhiereul, numai că atunci trebuie să-și prelungească șederea în parohie sau mănăstire.

Canonul 69 Trulan: *mirenii să nu intre în altar* (ci doar clericii hirotoniţi și hirotesiţi, inclusiv diaconiţele);

Canonul 44 Laodiceea: *femeile să nu intre în altar*;

Canonul 15 Nichifor Mărturisitorul: *monahii şi monahiile au voie să intre în altar, dar numai în mănăstirea lor* (cu binecuvântarea superiorilor locali: stareţ, stareță);

***

1. [Ἀρχιερατικόν, Paris, ediția 1643, n.n.]:

ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΝ. *Liber pontificalis Ecclesiæ græcæ. Nunc primum ex regiis ms. euchologiis, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, Notis ac Observationibus Antiquitatis Ecclesiasticæ plenissimis illustratus.*

Meditatione et labore Isaacii Haberti, Sacrosanctæ Ecclesiæ Parisiensis Presbyteri Canonici ac Theologi, Abbatis S. Mariæ de Alodijs, Doctoris Sorbonici, Regi à Consilijs & Sacris Concionibus Ordinarij. Cum indice locupletissimo. Parisiis. Sumptibus Petri Blasii, viâ Iacobæâ sub signo D. Thomæ. M. DC. XLIII. [1643] Cum privilegio Regis christianissimi. Et approbatione doctorum., 1 filă forzaţ, 26 + 749 + 11 p., o filă postzaţ;

Ritus altaris stabiliendi (pp. 649-656)

Ταξις γινομενη επι σαλεγθεις ἁγίας τραπέζης

Ritus consecrationis antimensiorum (657-660)

Ad ritus varios altaris observationes Jsaacii Haberti... (661-665, 3 observații)

Ritus altaris stabiliendi (pp. 649-655)

Dominum oremus

1. Gratias agimus tibi, Domine Virtutum qui Gratiam tuam super Apostolos sanctos tuos & sanctos Patres nostros effudisti... [p. 651].

Mulțumindu-ți Ție, Doamne, Dumnezeul nostru, carele vărsând mila Ta mai de înainte pre sfinții Tăi apostoli și pre fericiți părinții noștri, după mare îndurarea Ta, ... [*Inochentie,* 32^{v}, nr 5].

Ritus solemnis qvinta maioris hebdomadæ in ablutione Altaris

Post cantatam trinisextam Odá orat sanctissimus Patriarcha in vestiario seu Diaconico: & accedit ad sanctuarium ex parte dextrâ, atque ita fit ablutio sanctæ mensæ hunc in modum. Dum stat Patriarcha ante sanctam mensam, prodit Chartophylax cum Commentariensi, & Hieromnemone, præcedentjbus Notariis: Et aduocant Metropolitas & Archiepiscopos; & ingrediuntur sanctuarium cum Pheloniis. Et venerantes Patriarcham stant in circuitu sanctæ mensæ, & cum iis Presbyteri & Diaconi. Sussumigat autem primo Patriarcha sanctam mensam & signo Crucis consignat, deinde hanc orationem ad vela exuenda summissa voce recitat.

2. Domine Deus noster qui viuificâ morte tuâ mortem occidisti, & nos à peccati passionibus excitasti, tu nos circumeuntes nunc sepulchri tui figuram, atque debito sacro ministerio desiderium sanctificantes suscipe secundum multitudinem miserationum tuarum: nos etiam Mysticæ Cœnæ tuæ participes futuros suscipere digneris & cælestis Regni tui consortes effice, bonorumque fruendorum atque gloriæ immortalis. Quoniam apud te fons est vitæ, tibique gloriam damus cum ingenito Patre tuo, sanctissimoque, bono, & viuifico Spiritu tuo nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen [f. 652-653],

verò dicto, sanctam denudat mensam: vna accipientibus Metropolitis, Archiepiscopis, Presbyteris etiam ac Diaconis pfallétibus magna cum contritione Pfalmum L

Miserere me Deus.

Deinde dicunt Pfalmum XXV.

Iudica me Deus quoniam in inocentiâ meâ ingressus sum. Postea Pfalmum IXCIII. Quam dilecta Tabernacula tua Domine Quibus Pfalmis dictis Sceuophylax seu rerum templi custos afferet Spongias & Patellas, quæ vulgo dicuntur Testa vel peluim. Tum spongiâ extergitur sacra mensa. Deinde Chartularius afferet Vrceolum, quod dicitur vulgo, Thermarum, dicitque,

Benedic Domine:

Tum illud fundit in sacram mensam. Traduntur vero Metropolitis Archiepiscopis & Presbyteris, à Patriarchâ, linea vela in manum quibus tergunt sacram, mensam: deinde spongias vnicuique idem tradit, fundens Roseum liquorem in sacram mensam. Tum vero cum spongiis ipsam extergunt. Postea imponitur velum indusium, deinde alia indumenta, interim dum hanc Patriarcha recitat orationem.

3. Misericors & miserator Deus, qui inexplicabili bonitate ad ministerium sanctissimi & intemerati altaris tui nos inutiles assumpsisti, tu nunc super nos respice in multitudine tuarum: Dignare quoque ministerium nostrûm licet inutilium acceptabile redere, quod erga sanctam mensam tuam explemus hodie cum timore & tremore ipsi astantes: purifica nos etiam per ablutionem sinceram quæ in eâ perficitur, ab omni inquinamento carnis & spiritus: repurgans omnes sensus nostros, ab omni obscæno peccato, sistensque nos immaculatos & forde carentes, tremendo & diuino mysterio Viuifici sanguinis & corporis tui, quod pro nostra incorruptibilitate in sepulcro depositum & cum gloriâ suscitatum est tertia die: effecitque sanctissimum sepulcrum fontem inexhaustum vitæ & immortalitatis. In eo siquidem morte calcatâ stimuloque ipsius, peccato scilicet, per diuinam Potestatem & Virtutem extincto, conuiuificati & consuscitati tibi sumus, te glorificantes, primitias nostræ resurectionis; qui pro nobis crucifixus, sepultus atque suscitatus es. Tu enim es Deus noster & resurrectio & salus: tibique gloriam damus cum ingenito Patre tuo & sanctissimo, bono ac viuifico Spiritu tuo, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. [f. 654-655]

Deinde sacram mensam in circuitu sussumigat. Et Benedicit Crucis signum faciens cum Radiis. Atque ita progreditur spongiasque Plebi distribuit egrediens rursus parte dextra. Descendit per dextram interuallum ad Narthecem. Et Ianuis Regiis clausis stat ante ianuas magnas mensa quatuor pedibus fulta cum indumento: supra mensam vero Euangelium: hinc autem & inde, manualia. Deinde Thus spargit & benedicit signo Crucis Patriarcha cum radiis: ijdem vero radij figuntur in ista Manualia. Postea dicit Archidiaconus:

Benedic Domine.

Patriarcha verò:

Benedictum Regnum Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Nunc & semper, & in sæcula sæculorum, incipiunt deinde vesperæ & officium ablutionis pedum.

*

De altari cvivs operimenta corrupta sunt (pp. 655-656)

De sacra vero Mensâ, cuius operimenta vetustate consumpta, vbi agitur: egreditur Pontifex vniuersis suis indutus vestibus sacris, Presbyteris & Diaconis Cleri comitantibus. Ac primùm thus spargit in medium Crucis, dein circum colligit adiuuantibus ministris, ea quæ supra Altare sunt: siue vetusta operimenta siue puluerem: eaque in vasis vacuis collocant. Reliquùm, peragitur, ablutio & velatio, eo ritu qui obseruaturà Patriarchâ in feria V. Maiori, in magnâ Ecclesiâ, qui supra scriptus est; dictis precibus & psalmis ibidem designatis. Celebratur autem Liturgia eadem die à Pontifice.

*

Ἀρχιερατικόν, *Liber pontificalis Ecclesiæ græcæ...*, Isaacii Haberti, Paris, ediția 1643, cuprinde trei rugăciuni pentru partea din târnosanie, privind d. *întemeierea și sfințirea Sfintei Mese*[53] – a altarului sau prestolul: *Ritus altaris stabiliendi* [f. 649-655], pe când *Arhieraticonul*, ediția București, 1993, are patru rugăciuni: nr. 9-12.

La *rânduiala sfințirii antimisului*, acest *arhieraticon* înregistrează trei rugăciuni:

1. **[f. 657-658] Domine Cœli & terræ qui sanctam Ecclesiam tuam inenarrabili sapientia fundasti, & Angelici in Cœlo ministerii figuram...**

   Domnul ceriului și al pământului, carele bisearica Ta cea sfântă cu înțelepciune negrăită o ai zidit și slujbii cei îngerești din ceriu rânduiala cea preoțească o ai vrut să fie forma pe pământ... (Inochentie, *Arhieraticon*, 1748, prima rugăciune, 12^{v}).

2. **[f. 659] Gratias agimus tibi Domine Deus noster, quia gratiam quam in sanctos Apostolos...**

   Mulțămim ție, Doamne, Dumnezeul nostru, că cu multă mila Ta, care pre sfinții apostolii Tăi și pre fericiții părinții noștri o ai vărsat, aceaea și până la noi, păcătoșii și nevreadnicii Tăi șerbi o ai slobozit. (Inochentie, *Arhieraticon*, 1748, a doua rugăciune, 13^{r}).

3. **[f. 660] Domine Deus qui & hanc gloriam iis qui pro te certauere, sanctis Martyribus concessisti...**

   Doamne, Dumnezeul nostru, care viteajilor tăi mucenici slava aceasta le-ai dat, cum întru casele Tale ceale sfinte, peste toată lumea să să rășchire moaștele lor și cu vistiiariul vindecărilor să să izvorască... (Inochentie, *Arhieraticon*, 1748, a treia rugăciune, 13^{r+v}).

*

2. Jacobus GOAR, *Euchologion sive rituale græcorum...*, Paris, 1646/1647

Titlul complet al Euchologion-ului lui Iacob Goar, din ediția princeps, 1646-1647:

ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ sive *Rituale Græcorum* complectens ritus et ordines Divinæ Liturgiæ, Officiorum, Sacramentorum, Consecrationum, Benedictionum, Funerum, Orationum &c. cuilibet personæ, statui, vel tempori congruos, ivxta vsvm Orientalis Ecclesiæ. Cum selectis Bibliothecæ Regiæ, Barberinæ, Cryptæ-Ferratæ, Sancti Marci Florentini, Tillianæ Allatianæ, Coresianæ, & aliis probatis MM. SS. & editis Exemplaribus collatum.

Interpretatione Latina, nec non mixobarbararum vocum breui Glossario aeneis figuris & observationibus ex antiquis PP. & maxime Græcorum Theologorum expositionibus illustratum.

Opera R.P. Jacobi GOAR, Parisini, Ordinis FF. Prædicatorum, S. Theologiæ Lectoris; nuperin Orientem Missi Apostolici.

Lvtetiæ Parisiorum, Apud Simeonem Piget, via Iacobæa, ad Insigne Fontis MDCXLVII [Paris, 1647], cum privilegio Regis, 949 p. Numerotate + 25 p. Nenumerotate, de la începutul volumului, incl pl. și il;

---

[53] **Vezi: d. Întemeierea Sf. Mese, în *Arhieraticon*, București, 1993, pp. 158-165.**

[*Ediția a doua:*] Editio secunda Expurgata & accuratior, Venetiis, Ex Typographia Bartholomæi Javarina. MDCCXXX. Superiorum permissu [Veneția, 1730, 735 + 12 p.]

[*Ediția a treia:*] reprint Graz, 1960, 735 + 10 p.;

*****

Jacobus GOAR, Εὐχολόγιον [Euchologion] *sive rituale græcorum...*, Paris, 1646/1647,

ocupându-se nu numai de textele arhieraticonului, ci de toate rânduielile și slujbele din Euchologion, prezintă târnosirea bisericii în toată amploarea acestei teme, cu extindere până la punerea pietrei de temelie a bisericii și înfigerea crucii sau *Rânduiala stavropighială* [f. 607-616, iar în ediția a doua (Veneția, 1730, reprint, Graz, 1960, f. 485-492)], precum și *Rănduiala* împlântării crucii la *samovlastie*. Iacob Goar oferă două versiuni privind *Rânduiala și rugăciunile la înfigerea crucii*, legate de începuturile zidirii sau punerea temeliei bisericii noi [vezi și *Molitfelnic*, București, 1992, pp. 557-573]. Ele sunt redate și de Arhieraticonul lui Isaac Habert, Paris, 1643:

1. Ritus iaciendi ecclesiæ fundamentis, pp. 642-643;

2. Ritus stavropegij seu figenda Crucis, pp. 643-645;

Aceste două versiuni din *Euchologion*, de Iacob Goar, se regăsesc traduse într-o frumoasă limbă românească și în *Arhieraticonul* lui Inochentie, Roma, 1748, adică, pe lângă „Rânduiala care să face la zidirea besearici", cuprinde două versiuni, privitoare la *Rânduiala împlântării crucii* [f. 22^r–24^r]:

a. Rânduială *stavropighială*, τάξις σταυροπηγιακή – de la σταυροπήγιον – de împlântare a crucii, pentru lăcașurile de sub omoforul patriarhului;

b. Rănduiala împlântării crucii la *samovlastie*, самовластие, avtodespotie, adică pentru mănăstirea sau biserica de sine stătătoare, aflată sub omoforul Chiriarhului locului;[54]

De crucis defixione – τάξις σταυροπηγιακή

Crucis defixio, hac pacte perficitur. De ædificio templi huiusmodi, sermo fit cum Patriarcha: Et litteris datur facultas Visitatori, aut Pontificum cuipiam, ut fundetur, / consecretur, perficiaturque templum sub Patriarchali crucis defixione. Crux autem lignea mandatur fieri.

In qua Patriarchæ Notarii scribunt.

In una quidem eius facie hoc pacto

Crucis defixio Patriarchalis in sancti N. nomine consecrata, in custodia a Deo civitate N in provincia N. assentiente N. sanctissimo & œcumenico Patriarcha.

In adversa autem parte

Regnantibus piisimis Imperatoribus N. N. mense N. anni N. *Et mittitur crux huiusmodi, sub qua templum ædificandum est; quam qui recipit, supra positum in fundanda. Ecclesia officium celebrat. Cum vero consecrationem peregerit: Retro sacram mensam disposite elato quopiam aut e lapidibus, aut ferro, autære, ædificiolo loculumhabente, crucem collocat, prout in magna Ecclesia conspicitur.*

Oratio pro crucis defixione.

Domine Deus omnipotens, qui Moysis virgant, in pretiosæ & vivificæ crucis dilecti Filii tui Domini nostri Jesu Christi figuram designasti, benedic ipse & sanctifica locum istum...

[pp. 609-610, ediția Paris 1647 și pp. 487-488, ediția a doua, Veneția, 1730, respectiv Graz, 1960].

Variæ lectiones

[a] Περὶ σταυροπηγίȣ[=ου], n.n.). Solum Allatii M.S. est, in quo præsens officium, ab editis omnino diversum.

Officium crucis defixionis.

Crucem ligneam præparant: & in altaris media testudine locant illam. Pontifex autem hanc crucis defixionis recitat orationem.

Pax omnibus. Dominum precemur.

---

[54] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, pp. 101-103.

Adoramus Te Domine Jesu Christe, qui crucis virtute mundum illuminans, eiusdem quoque crucis opere errantes in eo reduxisti, & a serpentis servitute qua primo conditum hominem boni adversarius & Dei hostis subegit, nos redemisti: sponte tua propterea humana carne induta, ex virgine natus, & crucem passus, gentes pariter cunctas in sanctam Ecclesiam tuam revocasti.

[pp. 610-611, ediția Paris, 1647 și p. 488, ediția a doua, Veneția, 1730, respectiv Graz, 1960, *reprint*].

*****

Supunând structurile ritului târnosaniei unei *radiografii*, putem constata legătura indestructibilă și de continuitate dintre *întemeierea și sfințirea Sfintei Mese* – a altarului sau prestolul [cu prilejul târnosirii bisericii] – și *rânduiala sfințirii antimisului.*

Arhieraticonul lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, pentru rugăciunile 4, 5, și 9, nici nu redă textul acestora, ci face trimitere la cele trei rugăciuni de la sfințirea antimisului: f. 79, 85 și 87.

Schematic, rânduiala târnosirii bisericii, în:

Euchologion, *Barberini gr. 336,* sec. VIII, cuprinde *patru* rugăciuni;
în *Arhieraticonul* Inochentie, Roma, 1748, nouă rugăciuni;
în Arhieraticonul Grigorie Maior, Blaj, 1777, tot *nouă* rugăciuni;
***Arhieraticonul*, București, 1993, 12 rugăciuni.**

La rânduiala sfințirii antimiselor:

***Arhieraticonul* lui Inochentie, Roma, 1748 deține *trei* rugăciuni;**
cel al lui Grigorie Maior, 1777, tot *trei;*
cel de la București, 1993, *șase* rugăciuni.

Euchologion-ul lui Iacob Goar are *opt* rugăciuni, pentru rânduiala târnosirii bisericii, în:

Ordo et officium in dedicatione Templi / Ταξις καὶ ἀκολουθία ἐπὶ καθιερώσει ναοῦ.

În afara acestor opt rugăciuni, Iacob Goar mai înregistrează încă două rugăciuni lungi anexate anterior Rînduielii sau „Ordo et officium in dedicatione Templi”, în contextul: *Alia eiusdem oratio in sacri Templi dedicatione*:

1. Domine Deus noster, qui creaturam omnem solo verbo conditam ad esse perduxisti, inenarrata vero ratione varie illam exornasti, qui expansum super eam Spiritum tuum... [p. 831, Paris, 1647 și 653-654, Veneția, 1730]

2. Verbum æternum, Fili unigenite Dei, Deus vere creaturæ cunctæ sensibilis & intelectualis opifex, qui mundi fabricam sapientissime exornasti, qui humidam fluxamque aquarum naturam super tellurem expansam, in acervum & quasi cumulum unum adduxisti, & divino tuo Spiritu super aquas delato terram omnem decorasti, unaque totum mundum consecrasti... [pp. 829-830, Paris, 1647 și 654-655, Veneția, 1730]

Aceste două rugăciuni sunt ale Sf. Calist I al Constantinopolului (1350-1353 și 1355-1363) și constituie rugăciunile 3 și 4 din rânduiala târnosaniei, în *Arhieraticon*, Buc., 1993, pp. 152-153 și 154-155.

Iacob Goar, p. 832 [Roma, 1647], respectiv p. 655 [Veneția, 1730], mărturisește apartenența acestor rugăciuni la grupul textelor Sf. Calixt I al Constantinopolului:

Εγχὶ ἰτέρα τοῦ ἀυτυ[=ου] τὶς τὰ ἐγκαινία,) Duas solas orationes Templo dicando compositas a Calisto Patriarcha, exhibent edita: integrum vero totius Dedicationis officium; Barberinum, Cryptoferratense quondam Bessarionis, & Allatianum M.S. prolixis celebrandum ceremoniis, devotisque orationibus peragendum ob oculos ponunt. En tibi, Lector, ut postremum memoratum, ritum omnem illum depingit.

În acest context, rânduiala sfințirii bisericii la Iacob Goar are *zece rugăciuni*, dacă la numărătoarea celor opt, din Ordo et officium in dedicatione Templi, mai le adăugăm și pe cele două ale Sf. Calist. Aceste ultime două rugăciuni formează rugăciunile 3 și 4, în Arhieraticonul, Buc., 1993, pp. 152 și 154.

Receptarea rânduielii sfințirii bisericii de la Iacob Goar, a fost făcută de Arhieraticonul lui Inochentie, Roma, 1748, după cum urmează:

Rugăciunea nr. 1, la Goar, este tot *prima* la Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon* [f. 26r];

Rugăciunea nr. 2, la Goar, este tot a *doua* la Inochentie [f. 27r-28v];

Rugăciunea nr. 3 la Goar, este tot a *treia* și la Inochentie [f. 29v];

Rugăciunea nr. 4. la Goar, este tot a *patra* la Inochentie [f. 31v-32v];

Rugăciunea nr. 5, la Goar, este a *șasea* la Inochentie [f. 33v];

Rugăciunea nr. 6, la Goar, este a *șaptea* la Inochentie [f. 34v-35r];

Rugăciunea nr. 7, la Goar, este a *opta* la Inochentie [f. 35r-35v];

Rugăciunea nr. 8, la Goar, este a *noua* la Inochentie [f. 36r];

Cu mici diferențe sau omisiuni se poate afirma că Inochentie Micu-Klein a folosit și preluat aceste rugăciuni – în general – această rânduială a sfințirii bisericii, după Iacob Goar, *Euchologion*, Paris, 1647 sau (și) Veneția, 1730. Aflându-se la Roma, a putut avea acces la aceste comori liturgice create de marii liturgiști francezi ai secolului al XVII-lea, între care locul de frunte îl ocupă Iacob Goar și Isaac Habert.

Cele *nouă rugăciuni* din *Arhieraticonul* lui Inochentie sunt identice cu cele nouă rugăciuni, din *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, de la *rânduiala sfințirii bisericii.*

***

RÂNDUIALA SFINȚIRII PRESTOLULUI

Când este vechi sau putred, sau când sunt rupte hârtiile cu aromate și se înlocuiesc cu altele noi (*Arhieraticon*, București, 1993, pp. 173-177)

Când Prestolul sfintei și dumnezeieștii biserici a putrezit sau s-a stricat și trebuie înlocuit cu altul nou, să se ia Sfânta Masă cu grijă și, de va fi bună și nespartă, să se pună de o parte, ca să fie folosită din nou, iar de nu, să se facă una nouă. Iar cele vechi și stricate să nu se mai ardă sau să fie folosite la altceva, ci să fie îngropate într-un loc curat.

Preotul să caute cu grijă în stâlpul Prestolului moaștele, ca nu cumva să le fi luat cineva sau să se fi risipit și cu multă smerenie să le păstreze în chivot până la timpul de sfințire; și trebuie să se îngrijească și să pregătească aromatele, precum scrie la tipicul sfințirii bisericii, precum și hârtia în care se învelește stâlpul.

Și venind ziua sfințirii, arhiereul și tot soborul de preoți încep Sfânta Liturghie; iar la Vohodul cu Evanghelia, când va intra arhiereul în sfântul altar și se vor cânta Troparele, după obicei, înainte de a se zice: Că Sfânt ești Dumnezeul nostru..., atunci se aduc aromatele fierbinți[55] și așa le varsă pe stâlp până se vor umple marginile hârtiei.

Apoi se așteaptă puțin până se răcesc; după aceea ridică arhiereul cu preoții masa [*mensa*, placa mesei, n.n.] și o pun pe stâlp. În acest timp, înaintea dverii se citește cu glas mare:

Psalmul 144

apoi:

Psalmul 22

Și dacă va sfârși Psalmii și dacă va fi șters cu buretele aromatele pe unde va fi curs și picat, să zică: Slavă..., Și acum... Aliluia (de trei ori).

Atunci arhiereul zice cu glas: Binecuvântat este Dumnezeul nostru, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor... Și după ce se așază masa bine, de va fi masă nouă, se face spălarea așa precum se arată la slujba sfințirii bisericii, iar de va fi masa cea veche sfințită, nu se spală, ci se pun toate celelalte peste dânsa ca și la sfințirea întâia. După ce se va termina, arhiereul ia cădelnița și cădește Sfânta Masă împrejur. Apoi stând dinainte, diaconul zice ectenia [mare, n.n.] așa:

Cu pace Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea de sus și pentru.....

Ecfonis:

Că ție se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh,...

Strana: Amin.

Apoi diaconul zice:

Capetele noastre Domnului să le plecăm.

---

[55] Lista aromatelor fierbinți, prevăzute pentru târnosire sunt: Ceară, sacâz, tămâie, aloe, rășină curată, apă de trandafir, Sf. Mir, untdelemn, săpun bine-mirositor.

Iar arhiereul zice cu glas asupra Sfintei Mese această

Rugăciune

Mulțumim Ție, Doamne Dumnezeul nostru, că Darul pe care l-ai vărsat peste Sfinții Tăi Apostoli și cuvioșii Părinții noștri, ai învrednicit pentru multa Ta iubire de oameni să ajungă și până la noi păcătoșii și nevrednicii robii Tăi. Drept aceea, rugându-ne Ție, Stăpâne, mult-Milostive, umple de slavă și de sfințenie și de Dar Jertfelnicul acesta, ca să se prefacă jertfele cele fără de sânge ce Ție se aduc pe el, în Preacuratul Trup și cinstitul Sânge al Marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, al Unuia-Născut Fiului Tău, spre mântuirea întregului popor și a nevredniciei noastre. [Rugăciune reluată de la *rânduiala târnosirii bisericii* (supra, p. 170)].

Apoi diaconul zice:

Domnului să ne rugăm.

Arhiereul:

Că Sfânt ești Dumnezeul nostru...

Și începe a se cânta: Sfinte Dumnezeule..., continuându-se Sfânta liturghie.

***

Rînduiala binecuvântării și sfințirii catapetesmei sau tâmplei
(*Arhieraticon*, București, 1993, pp. 177-184)

Este o continuare a rânduielilor legate de construirea și sfințirea bisericii, dar de sorginte nouă, pentru că în vechime Sfântul Altar era despărțit de naos prin cancelli sau cancella (lat.) sau ἡ κανκέλλα (gr.), un grilaj scund din lemn, metal sau piatră, similar celui din bisericile romano-catolice. Marele liturgist român, Părintele Ene Braniște este de părere că forma de evoluție a iconostasului, Iconostasium (lat.), τό εικονοστάσιο [de la ἡ εἰκώνα (icoană) și στάση, suport, dispozitiv de susținere, schelet de susținere al icoanelor] sau tâmplă, ή τέμπλο / τό τέμπλον sau catapeteasmă, τό καταπέτασμα, așa după cum arată astăzi, s-a încheiat abia în secolul al XIV-lea, *cu trei rânduri de icoane, lăsând să se vadă din naos icoana de pe bolta altarului* (Maica Domnului tronând).[56]

Pe această îngrăditură numită κιγκλίδες sau καγκέλλοι, cancelli, pentru că pe ea se puneau icoane sfinte, care nu ajungeau decât până la piept. Forma acestei „îngrădituri” a schimbat-o Împăratul Justinian I cel Mare (527-565), care i-a adăugat coloane mici, „*... prin care se despărțeau și se împreunau grilajele și apoi, că a mai pus asupra lor un rând de columne mici, decorând spațiile dintre ele cu icoane sfinte.Ceva mai târziu, s-a făcut în îngrăditura altarului o și mai însemnată schimbare. Deasupra columnelor, peste ușele altarului, s-a așezat un arhitrav orizontal, adecă o scândură de lemn sau de marmură, sau de metal, pentru ca întărindu-se prin ea, columnele, să nu se miște la închiderea și deschiderea ușelor. Această scândură, numită* ὑπερθύριον, legând cu olaltă columnele altarului, a servit mai târziu drept loc de înfrumusețare, din care cauză se și numia κοσμίτης, pictându-se pe ea crucea de viață făcătoare împreună cu răstignirea Mântuitorului, ca simbol și semn de izbândă a creștinismului. La această icoană s-au adaos cu timpul și altele, formându-se deocamdată un rând întreg de icoane. După un rând de icoane s-a făcut și al doilea și al treilea. Și din aceste rânduri de icoane, s-a format iconostasul nostru de astăzi...”[57]

Catapeteasma sau Tâmpla, numită în Ardeal Fruntar, de la Frontale (lat.) [„*... deoarece pentru privitorul din naos, catapeteasma bisericii este ca tâmpla sau fruntea feții omenești...*”[58]], reprezintă și simbolizează hotarul dintre două lumi: materială și spirituală, mai precis dintre divin și uman. Coloanele de pe iconostas reprezintă firmamentul care separă lumea spirituală de aceea sensibilă, precum și unirea prin iubire a cerului și a pământului. Iconostasul este așadar elementul de despărțire și de unire dintre vremelnicie și veșnicie, dintre efemer și etern.[59]

---

56 Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Op. cit., 90.
57 LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, pp. 224-225.
58 Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Op. cit., 90.
59 Vezi: http://ziarullumina.ro/catapeteasma-hotarul-dintre-doua-lumi-62177.html

Contemplarea iconostasului ne transpune cu mintea și cu gândul dincolo, în transcendență, atât cât putem noi înțelege din slava Lui Dumnezeu și din Liturghia cerească, la care dorim să ajungem, și să luăm parte.[60]

*****

Privitor la simbolismul Iconostasului, trebuie să ținem cont de explicațiile Sf. Simeon Tesaloniceanul.

Capitolul 136: **Ce însemnează stâlpii icoanelor și tâmpla?**[61]

Iar stâlpii cei dinaintea icoanelor arată osebirea celor sfințitoare de cele înțelegătoare, despărțind ca o întărire cele trupești de cele mintale. Și înaintea jertfelnicului lui Hristos sunt stâlpi ai Bisericii Lui, propovăduindu-L pe El și pe noi întărindu-ne. Drept aceea și pe deasupra stâlpilor este tâmpla care arată legătura dragostei și unirea cea întru Hristos a sfinților celor de pe pământ cu a celor de sus. Drept aceea și pe deasupra tâmplei, adică în mijlocul sfintelor icoane este Mântuitorul Hristos, iar de o parte Maica Lui și de alta Botezătorul, Îngeri, Apostoli sau altcineva dintre sfinți, arătând cu unele ca acestea că într-acest chip este Hristos în cer împreună cu sfinții Lui și aici împreună cu noi și că iarăși va să vie. Iar mai ales fac stâlpi ca altarul să închipuie mormântul lui Hristos, fiind adică Sfânta Masă Mormântul, iar Altarul ca o gropniță, adică cea dimprejurul Mormântului.

Drept aceea, stă și amvonul înaintea ușii mormântului, arătând piatra cea răsturnată de pe ușa Mormântului. Înălțimea o are pentru înălțimea propovăduirii și pentru că îngerul a șezut deasupra pietrei și a propovăduit învierea Mântuitorului. Drept aceea și preoții cu diaconii, închipuind pe îngeri, citesc pe amvon Evangheliile.

*****

Rânduiala binecuvântării și sfințirii catapetesmei sau tâmplei noi, într-o biserică deja târnosită este un ritual foarte frumos și este săvârșit de arhiereu, dar poate fi făcut și de un preot delegat al

---

[60] **Pentru *catapeteasmă* – Biblia pauperum – pe lângă această literatură mai vezi:**

Pavel FLORENSKI, Iconostasul, Traducerea [din limba rusă] și cronologie Boris BUZILĂ, Fundația Anastasia, București, 1994, 253 p.

Pentru catapetesmele românești din Viena, vezi Nicolae DURA și Irina N. DURA-NIȚU, Biserica – Poarta cerului și acoperământul sufletului. Programul iconografic al bisericii Sf. Ap. Andrei din Viena și viața comunității ortodoxe române / Kirche – Tor des Himmels und Dach der Seele. Das Bildprogramm der Andreas-Kirche in Wien und das Leben der rumänisch-orthodoxen Kirchengemeinde, Editura Verlag der Rumänisch-orthodoxen Kirchengemeinde, Wien (Viena), 268 p., incl. il. Catapeteasma bisericii este la pp. 10 și 160-161, 162, 163 și 165, iar la p. 36 este iconostasul Capelei istorice, târnosită în anul 1907, situată în pe 1010, Viena, Löwelstrasse 8: *La Sfânta Înviere*, din palatul Dietrichstein.

Monahia Iuliana (Maria Nicolaevna Socolova), *Truda iconarului*, Tipărită cu binecuvântarea P.S. Părinte Galaction..., Traducere din limba rusă de Evdochia ȘAVGA, Editura Sophia, București, 2001, 238 p., incl. pl. și il.

Dionisie din Furna, *Carte de pictură*, În română de Smaranda Bratu Stati și Șerban Stati, Cuvânt înainte de Vasile Drăguț, Studiu introductiv și antologie de ilustrații de Victor Ieronim Stoichiță, Editura Meridiane, București, 1979, 279 p., incl. il.

DIONISIE din Furna, *Erminia picturii bizantine*, Tipărită cu binecuvântarea ÎPS Nicolae Mitropolitul Banatului, Editura Sophia, București, 2000, 343 p. + pl., desene și il.

Constantin CAVARNOS, *Ghid de iconografie bizantină*, Traducere din engleză de Anca POPESCU, Îngrijitor de ediție și coordonator artistic Ștefan Ionescu-Berechet, Editura Sophia, București, 2005, 238 p. + il.

Nikolai OZOLIN, Iconografia ortodoxă a cincizecimii – izvoarele sale și evoluțiaschemei iconografice bizantine, Traducerea: Vasile MANEA, Cu o prefață de Pr. Dr. Ioan Bizău, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2002, 168 p., incl. pl. și il.

†Petroniu Florea, *Icoana ortodoxă*, Editura Episcopia Ortodoxă Română a Oradiei, Bihorului și Sălajului, Oradea, 2002, 259 p. + il.

***Wie male ich Ikonen richtig*, Guillem Ramos-Poqui, Edition Michael Fischer, 2004, 77 p., incl. il. și pl.**

Cornel Tatai-BALTĂ și Ioan FĂRCAȘ, *Iconostasul Catedralei greco-catolice „Sfânta Treime” din Blaj (Sec. XVIII)*, Editura Altip, Alba Iulia, 2011, 236 p. A^4, incl. il.

Abt MICHAEL Proházka, *Die Feier der Weihe der Ikonostase* in der byzantinischen Kapelle „Zur Hl. Auferstehung Christi im Stift GERAS, N.Ö., Austria, durch den Melkitischen [gr. kath.] Patriarchen Gregorios III Laham von Antiohiei [resident in Damascus, Siria], Stift Geras, 2010, 39 p.

Octavian BÂRLEA a dedicat iconostasului din München și simbolismului acestuia un intreg număr al revistei „Perspective”, München, IX (1987), nr. 35, ianuarie-martie, 76 p. incl. il.

[61] **Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre* ortodoxe..., Op. cit., pp. 126-128, Capitolul 136, p. 179.**

Chiriarhului sau chiar de parohul locului, delegat și acesta de arhiereu. Dacă în momentul în care este așezată noua catapeteasmă, biserica n-a fost încă târnosită, atunci „... mai întîi se sfințește biserica de către episcop, și îndată după mirungerea pereților bisericii, înainte de tămâiere, se sfințesc icoanele, recte catapeteasma." (p. 177, nota de tipic).

1 versiune:

Dacă iconostasul este sfințit *cu ocazia târnosirii* bisericii, atunci, [*după partea g.*, p. 168] după ce arhiereul a terminat de așezat pe Sfânta masă antimisul și Sfinta Evanghelie, și după ce face cădirea mare, iar în acest timp ce se citește Psalmul 25. Apoi arhiereul face delimitarea interioară a spațiului sacru al bisericii, prin ungerea pereților zicând:

Se sfințește biserica aceasta prin stropirea cu Sfânta apă și cu ungerea cu Sfântul Mir, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh.

***Și începe de la*: 1. absida altarului, în fund, zidul; 2. ușa de la intrare, pe latura de vest; 3. strana stângă, adică peretele de nord; 4. Strana dreaptă, adică peretele de sud; 5. *A cincea miruire* fiind făcută la ușile împărătești, adică la catapeteasmă (p. 168), după care zice:**

***Slavă Sfintei și atotputernicei și de viață făcătoarei Treimi, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor.* [Ibidem].**

Diaconul: Domnului să ne rugăm.

Arhiereul citește cele două rugăciuni de sfințire a icoanelor și a iconostasului (pp. 178-181 și 182), după care le stropește cu apă sfințită zicând:

Se sfințesc icoanele acestea, prin stropirea acestei ape sfințite, în cinstea și slava marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos și întru pomenirea sfinților lui, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin (de trei ori).

2 Versiune:

***Binecuvântarea* catapetesmei *într-o biserică deja târnosită*.**

Dacă catapeteasma și icoanele sunt noi, adică: ...dacă icoanele sunt noi, dar se așază într-o biserică sfințită sau binecuvântată înainte, slujba se face astfel:

Mai întâi se face sfințirea cea mică a apei, apoi preotul stând înaintea ușilor împărătești, dă binecuvântarea după obicei: *Binecuvîntat este Dumnezeul nostru...*, urmează rugăciunile începătoare, care se încheie cu *Veniți să ne închinăm...* (de trei ori) și se citește

Psalmul 131

Slavă... Și acum... Aliluia (de trei ori). Apoi diaconul zice: Domnului să ne rugăm. Strana: Doamne Miluiește. Preotul citește această

1. Rugăciune (pp. 178-181)

Doamne Dumnezeul nostru, Dumnezeule al dumnezeilor și Doamne al domnilor, Dumnezeule Savaot, Făcătorule și Ziditorule al făpturii celei văzute și celei nevăzute. Părintele Domnului nostru Iisus Hristos, Care știind inima poporului Tău Israel, care se abătea lesne de la Tine, Adevăratul Dumnezeu, către dumnezeii cei străini și mincinoși.....

Strana: Amin.

Arhiereul:

Pace tuturor. Strana: Și duhului tău. Diaconul: Capetele voastre Domnului să le plecați.

Strana: Ție Doamne.

Arhiereul, plecându-și capul, citește în taină această

2. Rugăciune (p. 182)

Doamne Dumnezeul nostru, Care nu respingi icoanele sfinților Tăi, ci mai ales cu dragoste le primești, pentru ca de câte ori privind la ele cu ochii cei trupești, de atâtea ori cu ochiul minții să pomenim și să gândim la faptele și la viața lor cea bine plăcută Ție, ca și cum am citi în Scripturi. Deci ne rugăm cu osârdie, aceste icoane, pe care le-am întocmit întru cinstea și slava și întru

pomenirea mântuitoarei întrupări, a minunilor și a binefacerilor Unuia-Născut Fiiului Tău, pe care ni le vestește Sfânta Evanghelie, ca nu numai citindu-le, dar și la închipuirea lor privind, să le luăm aminte și cu mulțumire să le cinstim. .....

Ecfonis:

Că Tu ești Dumnezeul milei și al îndurărilor și al iubirii de oameni și Ție slavă înălțăm, cu unul Născut Fiul Tău și cu Preasfântul și bunul și de viață Făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Strana: Amin.

Și arhiereul sau preotul stropește cu apa sfințită toată tâmpla de jos până sus, zicând:

Se sfințesc icoanele acestea, prin stropirea acestei ape sfințite, în cinstea și slava marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos și întru pomenirea sfinților Lui, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin (de trei ori).

Și cântăreții cântă troparele acestea, glasul al 2-lea:

Preacuratului Tău chip ne închinăm, Bunule, cerând iertare greșealelor noastre, Hristoase Dumnezeule, că de voie ai binevoit cu trupul a Te sui pe Cruce, ca să izbăvești din robia vrăjmașului pe cei ce i-ai zidit. Pentru aceea cu umilință strigăm Ție: Toate le-ai umplut de bucurie, Mântuitorule al nostru, Cel ce ai venit să mântuiești lumea.

Slavă... glasul al 2-lea:

Apostolilor, Proorocilor, Ierarhilor, Cuvioșilor, Drepților și toți sfinții, care bine ați săvârșit nevoința și credința ați păzit, având îndrăznire către Mântuitorul pentru noi, rugați-L, ca pe un bun, să mântuiască pe cel ce cu credință vă cheamă și cinstesc cu evlavie icoanele voastre, ca ale prietenilor lui Dumnezeu.

Și acum... glasul 1:

Curată fecioară, arată-te păzitoare și puternică mijlocitoare celor ce cu dragoste cinstesc sfântă icoana ta și cu toții te vestesc adevărată maică a lui Dumnezeu, și cu credință se închină ție, depărtând de la dânșii toată răutatea ca ceea ce toate le porți.

Și se face otpustul obișnuit.

***

[154-156] Rânduială care se face la înnoirea sfântului lăcaș/templu deja sfințit[62]

Euchologion, *Barberini gr. 336,* sec. VIII, nr. 154-156

În aceeași zi în care se sfințește casa de rugăciune, făcându-se vecernie și priveghere într-una din bisericile vecine cu biserica sfințită, ceea care e arătată prin proclamarea sinaxelor, unde rămân și sfintele rămășițe/moaște, vine acolo patriarhul și în timp ce diaconul face ectenia Trisaghionului, el se roagă acestea:

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel credincios în cuvintele Tale și nemincinos în făgăduințele Tale, Cel ce ai dăruit sfinților Tăi martiri să lupte lupta cea bună [*1 Tim 6, 12*], să săvârșească alergarea dreptei-credințe și să păzească credința adevăratei mărturisiri, Însuți Stăpâne Preasfinte, lasă-Te chemat de implorările lor și ne dăruiește și nouă credincioșilor robilor Tăi să avem parte și moștenire împreună cu ei, ca făcându-ne imitatori ai lor să ne împărtășim și noi din bunătățile pe care le-ai gătit la Tine pentru ei. *Ecfo[nis]:* Cu mila și cu iubirea de oameni [ale Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care bine ești cuvântat, cu Preasfântul și bunul și de viață Făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

***[155] și după* „Amin” *spune:* Pace tuturor!**
Și în timp ce diaconul spune:* Capetele noastre Domnului să le plecăm!, *el se roagă acestea:

---

[62] Luat din: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 978-979.

Doamne, Dumnezeul nostru, pentru soliile Preasfintei Stăpânei noastre Născătoarei de Dumnezeu și ale tuturor sfinților, îndreptează lucrul mâinilor noastre [*Ps 89, 17*], al nevrednicilor robilor Tăi, și ne învrednicește a-Ți plăcea Ție întru toate.

***Și după* „Amin” *începe patriarhul însuși:* Slavă Ție, Hristoase Dumnezeule, lauda apostolilor și veselia martirilor [a căror propovăduire este Treimea Cea de-o ființă]!**

[*156*] și purtând sfintele rămășițe/moaște împreună cu cei ce sunt cu el, episcopul vine cu procesiune în templul înnoit. Și când întră în nartex și stă înaintea porții de mijloc a lăcașului să spună:

Binecuvântat ești Hristoase Dumnezeule în vecii vecilor!

Iar cântăreții să înceapă troparul:* „Ridicați căpetenii porțile voastre și vă ridicați porți veșnice” *(Ps 23, 7) și cele următoare.

După care se deschid porțile și intră împreună cu tot poporul.

Și în timp ce se cântă zisul tropar, patriarhul pune sfintele rămășițe/moaște pe locul pregătit pentru ele și face rugăciunea aceasta:

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce sfinților Tăi martiri care au luptat pentru Tine le-ai dăruit și această slavă: ca sfintele lor rămășițe/moaște să fie semănate în tot pământul în sfintele Tale case, ca să răsară și să odrăslească roduri de tămăduiri, Însuți Stăpâne, dătătorul tuturor bunătăților, pentru soliile sfinților, ale căror rămășițe/moaște ai binevoit să se pună în cinstită casa aceasta, învrednicește-ne să-Ți aducem în ea neosândiți Jertfa cea fără de sânge. Și ne dăruiește nouă, tuturor, toate cererile spre mântuire, dând drept răsplătire celor ce au luptat pentru sfânt Numele Tău facerea de minuni prin ei pentru mântuirea noastră.

Că a Ta este împărăția și puterea și slava a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Apoi cântăreții fac doxologia și adaugă Trisaghionul și are loc în continuare toată Liturghia.

8. Rânduiala sfințirii Sfântului și Marelui Mir

Lista comparată a celor 38 de materii, balsam și ingrediente folosite la prepararea Mirului

Iacob Goar, ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ sive *Rituale Græcorum*..., Op. cit., Paris, 1647, pp. 637-638, **38 de ingrediente**	**Arhieraticon, București, 1993, pp. 192-193,** **38 de ingrediente**	**LITURGICA BISERICII ORTODOXE..., Cernăuți, 1929, pp. 756-757,** **38 de ingrediente:**
Materia vero sacri vngventi est huiusmodi **In matulas olei duodecim, & vini mensuras, quo necessariæ sunt ut cum oleo decoquantur: ita tamenut semper oleo subsideat vinum, ne oleum exuratur.** **Immitte, Hyperici, (sive costi) libras duos;** **ligni balsami, libras tres;** **albæ spinæ, (sive junci aromatici) libras duas;** **piperis, libras quinque;** **myrrhæ, libras quatuor;** **styraci, libram unam;** **piperis longi, libras duas;** **cassiæ lignneæ (sive ligni acaciæ), libras tres;** **foliorum Indicorum, libras tres; fructus balsami, libras duas; cyperici, libras quinque; granorum visci, libras tres; saliuncæ, libram unam; cassiæ nigræ, libras duas; caryophyllorum, libras tres; seminis roris marini, libras duas; cinnamomi, libras sex;** **asari, libras duas;** **maceris, libram unam; terebinthi, libras sex;** **potiti, libras sex;** **glandium unguenariarum, libras duas;** **majoranæ, libram unam;** **ladani, libras quinque;** **thuris, libras quinque;** **stachyos, libram unam; zingiberi, libras quatuor; zedoariæ, libras duas;** **folia peregrina & ea quidem, calami aromatici, libras duas;** **inulæ, libras duas;** **aristolochiæ, libram unam; iridis, libram unam;** **bdellii, libram unam;** **agallochi, libram unam; opobalsami, quantum ubertas concesserit;** **in quo & moschi tertia pars unciæ**	**a. Lichide** **1. Ulei de măsline curat, 60 litri** **2. Vin natural, curat, c. 120 litri** **b. Plante** **3. Hypericum, 0,630 kg** **4. Lignum balsami, 0,945 kg** **5. Spina alba, 0,630 kg** **6. Piper, 0,575 kg** **7. Myrrha, 0,260 kg** **8. Cassia lignea, 0,945 kg** **9. Folium nardi indicae, 0,945 kg** **10. Piper longum, 0,630 kg** **11. Fructus balsami, 0,630 kg** **12. Cypericum (radix), 1,575 kg** **13. Visci (vâsc), 0,945 kg** **14. Saluinca, 0,315 kg** **15. Cassia nigra, 0,630 kg** **16. Caryophillii (cuișoare), 0,945 kg** **17. Rosmarini (semen), 0,630 kg** **18. Cinnamomum (scorțișoară), 1,890 kg** **19. Asarum (radix), 0,630 kg** **20. Maceris, 0,315 kg** **21. Stachis, 0,315 kg** **22. Zinzibens, 1,260 kg** **23. Palitum (caulismuscota) (nucșoară), 1,890 kg** **24. Maiorana (magheran), 0,315 kg** **25. Zedoaria, 0,630 kg** **26. Calamus aromaticus, 0,630 kg** **27. Inula, 0,630 kg** **28. Aristolochia, 0,345 kg** **29. Iris (stânjenel), 0,315 kg** **30. Lignum aloes, 0,315 kg** **c. Rezine** **31. rebentină, 1,890 kg** **32. Myrobalanus indicus, 0,630 kg** **33. Landanum,1,575 kg** **34. Olibanum (tămâie), 1,575 kg** **35. Bdelium, 0,315 kg** **36. Styrax, 0,315 kg** **37. Moschus, 0,018 kg** **38. Opobalsamum, 0,315 kg**	**Materiile necesare** **a) Plante** **1. Κόρον hypericum sive costum, 200 grame=2 hg = 20 dg** **2. ξυλοβάλσαμον, lignum balsami, 30 dg** **3. ἐχινάνϑη, spina alba (sive iuncus aromaticus), 20 dg** **4. πέπερ, piper, 50 dg** **5. σμύρνη, myrcha, 40 dg** **6. πέπερ μαρκόν, piper longum, 20 dg** **7. ξυλοκασσία, cassia lignea, (sive lignum acaciæ), 30 dg** **8. φύλλον ἰνδικὸν, (τῆς ἰνδικῆς ναρδοῦ φύλλον) folium indicum (folium nardi indicæ) (sive spica indica), 30 dg** **9. καρποβάλσαμον, fructus balsami (recte gemæ balsami), 20 dg** **10. κύπερ (κύπερον), Cypericum (radix cyperici) fouchet, (sive galanga), 50 dg** **11. μυτζόκοκκα, visci grana, 30 dg** **12. κελτικὸν, (κελτικὴ νάρδος), saliunca (celtica nar-dus), 10 dg** **13. κασσία μέλαινα, cassia nigra, 20 dg** **14. καρυόφυλλα, caryophylli, 30 dg** **15. καχρις (κάχρεων), semen roris marini (sive folia roris marini), 20 dg** **16. κιννάμωμον, cinnamomum (recte cortex cinnamo-mi), 60 dg** **17. ἄσαρον, asarum, (recte radix asari), cabaret, 20 dg** **18. μάκαρος, maceris, 10 dg** **19. πέτιτον, palitum, [caulis muscata sive odorata], 60 dg** **20. σάμψυχον, maiorana, 10 dg** **21. στάχον (στάχυς), stachys [sive marubium album], 10 dg** **22. τζιντζίβερις, zingiberus, 40 dg**

misceri debet. Et hoc quidem de Vnguento nostro.
Pisticum vero Vnguentum quod Moyses a Deo jussus, propter Pontificum & Sacerdotum vnctionem composuit, de que quo Dauid, vt reor, ait; sicut Vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod è quatuor speciebus constatum erat:
myrrha,
flore cinnamomi,
bene olente iride
& bene olente calamo
& oleos Fidele dicitur,
& Mysticum; eo quod illi componendo, expertos artifices præfe-cit, nec sine mysterio Moyses solus illud instituit. Alabastrum vero, vas vitreum est, sine ansa vlla fictum; quod & Ampulla, vel Baucalium nuncupatur.[1]

p. 638 [ediția 1647]
Variæ lectiones
Species cunctas Sanctum Vnguentum componentes M.S. cuncta diversimode ab editis exemplaribus recensent, simulque varium illud decoquendi morem enunciant, sigillatim ideo eorum unumquodque inspiciendum.

p. 638 [ediția 1647]
Barberinum itaque breuius cæteris, componendum & decoquendum Chrisma edocet, hoc pacto Ad decem olei libras, adde Cypereos libram unam, Iridis libram unam, rasdi mediam libram, asphalati libram unam. Oportet hęc in minuta concidi ad tesselarum modum, & in vase terreo sandaræca obductio simul per duos dies immergi; post hęc adhiberi oleum, et simul infundit, & per diem integrum decoqui.

Cum secundo decoquitur, adbibe Amomi libram unam, ligni Caryophyllorum uncias octo, Myrobalani uncias sex, cangami uncias sex, Cassiæ uncias sex, Terebynthi uncias duas, Myrrhæ unciam unam, balsami probati uncias duas; hęc simul infundo, et decoque; præter Terebyntum Myrrham et Balsamum: hæc enim prius coqui oportet.

p. 638 [ediția 1647]
Ortographia hic, verborumque ingenua proprietas omissa est: & ne correctio transcripti fidelitatem violaret, barbaras potius quam emendatus dictiones, edere maluimus: quod & præstamus in sequenti transsumpto, ex Euchologio Constantinopolitano, compositionis Chrismalis & decoctionis ejusdem totam seriem accuratius describente. Si quæ vero ibi occurrunt ignotæ voces, in sequentibus notis illustrantur.

23. ξουτωμπᾶ [ζουρωμπᾶ], zedoaria, 20 dg
24. βοτολύηξενονικῆ ταύτη ἄκερον, folia peregrina et ea quidem calamus aromaticus, Calmus, 20 dg
25. ἑλέον, inula, aulnée, Alandt, 20 dg
26. ἀριστολοχία, aristolohia, ratelou-sarrazine, 10 dg
27. ἶρις, iris, gladiolus, flambe, glaicul, 10 dg
28. ξυλαλόη, ἀγάλλοχον, agallochon, lignum aloés, 10 dg
b) Reșine
29. τερεβύνθη, terebinthi, 60 dg
30. μυροβάλανον, mirobalanus indicus, balanus ægyptiaca, glandes unguentariæ, 20 dg
31. λάδανον, ladanum, 50 dg
32. λίβανον, olibanum, thus, 50 dg
33. βόχον [βόλχον], bedellium, 10 dg
34. στύραξ, styrax [liquida sive calamita], 10 dg
35. μόσχος, moschus [verus], 6 g
36 βαλσαμέλαιον, opobalsamum (balsam de Mecca), 10 dg
c)
37. Oleiu [unt de lemn], curat, 18 kg
38. Vin de poamă de vie, curat, 55 litri

---

[1] Textele acestea, pot fi regăsite, cu o ortografie puțin schimbată, adică adaptată, în ediția a doua, Veneția 1730: vezi, Jacobus Goar, ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ sive *Rituale Græcorum...*, Op. cit., Graz, 1960, pp. 508-512. Noi am încercat să rămânem la ediția princeps, Paris, 1647.

Sfântul și Marele Mir[2] se află la mare cinste în toate bisericile răsăritene, cu excepția Bisericii Asiriene (Nestoriene), [*Sfânta Biserică Apostolică și Catolică Asiriană de Răsărit* (iar în aramaică:) ܐܬܘܪܝܐ ܕܡܕܢܚܐ ܩܬܘܠܝܩܝ ܘܫܠܝܚܝܬܐ ܩܕܝܫܬܐ ܥܕܬܐ], care nu-l întrebuințează. La fel este Sfântul și Marele Mir de mare însemnătate și în Biserica Latină sau Romano-Catolică, unde este cunoscut sub numele de Chrisam, Χρῖσμα sau *Chrísma*, fiind folosit la ungerile de la Sf. Botez, la Mirungere (Confirmare), la hirotonia episcopului și a preotului, la sfințirea bisericilor, la binecuvântarea clopotelor, la binecuvântarea potirului.[3] Chrisam era folosită și la ungerea împăraților și regilor catolici apuseni, cu ocazia ceremoniei de încoronare, când aceștia erau îmbrăcați în veșminte episcopale latine. Ceremonia încoronării imperiale echivala cu hirotonia diaconului.[4]

---

[2] Literatură pentru Sfântul și Marele Mir, Myron, Μύρον, Αγίου Μύρου:

Miguel Arranz: *La consécration du saint myron* (Les sacrements de l'ancien Euchologe constantinopolitain 10). In: *Orientalia Christiana Periodica*. Bd. 55, 1989, ISSN 0030-5375, S. 317-338;

Paulos Menebisoglou: Τὸ ἅγιον μύρον ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἀνατολικῇ Εκκλησίᾳ. Thessalonike 1972;

ders.: Μελετήματα περὶ ἁγίου Μύρου. Athen 1999, 301 S. ISBN 960-91204-0-7.

Przemysław Nowakowski: *Rito Della Preparazione e Consacrazione del Santo Myron nella tradizione slava Orientale*. Excerpta ex Dissertatione ad Doctoratum, Romae: Pontificium Institutum Orientale. 1997 (Teildruck);

Alexios von Maltzew: *Begräbnis-Ritus und einige specielle u. alterthümliche Gottesdienste der Orthodox-Katholischen Kirche des Morgenlandes*. Teil 2. Siegismund, Berlin 1898, S. 89 – 114 (Moskauer Text der Myronweihe mit deutscher Übersetzung).

Erich Renhart: *Das Heilige Myron*. Die Ingredienzien nach alter griechischer und armenischer Tradition. In: *Arbeits- und Forschungsbericht aus dem Institut für Liturgiewissenschaft, Christliche Kunst und Hymnologie an der Karl-Franzens-Universität Graz*. Hrsg. von Erich Renhart. Graz 1999, 69-80.

Baby Varghese: *Studies in the West Syrian Liturgy of the Consecration of Holy Myron*. In: *The Harp* 6 (1993) 65-80.

Youhanna N. Youssef / Ugo Zanetti: *La consécration du Myron par Gabriel IV 86e Patriarche d'Alexandrie en 1374 A.D.* [Die Myronweihe durch den koptischen Patriarchen Gabriel IV. (1374)] (Jerusalemer Theologisches Forum 20). Aschendorff, Münster 2014, ISBN 978-3-402-11027-0;

Otto F. A. Meinardus: *About the Coction and Consecration of the Holy Myron in The Coptic Church*. In: Coptic Church Review 12, 3 (1991) 78-86.

[3] Literatură pentru Chrisam, Χρῖσμα *Chrísma*, „Salböl":

***Ordo benedicendi oleum catechumenorum et infirmorum et conficiendi chrisma*. Editio typica, Città del Vaticano 1971.**

Pontifikale für die katholischen Bistümer des deutschen Sprachgebietes IV. *Die Weihe der Kirche und des Altares. Die Weihe der Öle*. Handausgabe mit liturgischen Hinweisen. Hg. von den Liturgischen Instituten, Freiburg – Basel – Wien 1994.

Peter Maier: *Die Feier der Missa Chrismatis*. Die Reform der Ölweihen des Pontificale Romanum vor dem Hintergrund der Ritusgeschichte, Pustet, Regensburg 1990. ISBN 3-7917-1210-1

Chrysam,

die Concentration aller Gewürze in der Natur, als Sinnbild der geistigen Kraft und Würze. Anfangs nur Oel, dann Balsam mit Oel, endlich eine Mischung aus allen einheimischen und ausländischen Gewürzen (Alant, Lavendel, Salbei, Johanniskraut, Terpentin, Zimmet, Aloë, Pfeffer, Nägelein, Ingwer etc.), dient der Chrysam zur Salbung bei Taufen, Firmelungen, Bischofsweihen etc. Vgl. Binterim, Denkw. I. 1. 237. Bruder David von Augsburg im 13ten Jahrhundert kennt nur eine Mischung von Oel und Balsam, und vergleicht sie mit der Verbindung der göttlichen und menschlichen Natur in Christo. Pfeiffer in Haupts Zeitschr. IX. 21. Das Gefäss mit dem Chrysam wird unter solchen Ceremonien geöffnet und verschlossen, dass darunter theils die Geburt, theils die Passion und Grablegung des Heilands zu verstehen ist. *Ampulla cum chrismate corpus domini ex virgine Maria assumptum – ampulla cooperta, quia Christus in immolatione corpus suum nudum monstravit etc. Durandi, rationale* VI. 74, 17 f. Die Weihen mit diesem kräftigsten aller Würzen sind also gleichsam auch unmittelbare Berührungen mit dem Heiland.

Luat din: https://de.wikisource.org/wiki/Christliche_Symbolik/Chrysam

[4] Wolfgang Burgdorf (Bearb.): *Die Wahlkapitulationen der römisch-deutschen Könige und Kaiser 1519 – 1792* (= Quellen zur Geschichte des Heiligen Römischen Reiches. Bd. 1). Göttingen 2015, ISBN 978-3-525-36082-8.

Reinhard Elze (Hrsg.): *Die Ordines für die Weihe und Krönung des Kaisers und der Kaiserin* (Ordines coronationis imperialis). (= MGH Fontes iuris Germanici antiqui in usum scholarum separatim editi. 9). Stuttgart 1960.

Wipo: *Taten Kaiser Konrads des Zweiten*. Neu übertragen von Werner Trillmich. In: Quellen des 9. und 11. Jahrhunderts zur Geschichte der Hamburgischen Kirche und des Reiches. Wiss. Buchges., Darmstadt 1990, ISBN 3-534-00602-X, S. 507ff.

Johann Wolfgang Goethe: *Dichtung und Wahrheit*. Erster Teil, Fünftes Buch. (Schilderung der Krönung Josephs II. zum römisch-deutschen König)

Rainer Koch, Patricia Stahl (Hrsg.): Kaiser Karl VII.: 1742-1745. *Wahl und Krönung in Frankfurt am Main*. Zweibändiger Ausstellungskatalog. Frankfurt 1996, ISBN 3-89282-000-7.

Mario Kramp (Hrsg.): *Krönungen: Könige in Aachen – Geschichte und Mythos*. Katalog der Ausstellung in zwei Bänden. Mainz 2000, ISBN 3-8053-2617-3.

Bernhard A. Macek: *Die Krönung Josephs II. zum Römischen König in Frankfurt am Main*. Logistisches Meisterwerk, zeremonielle Glanzleistung und Kulturgüter für die Ewigkeit. Frankfurt am Main/ Berlin/ Bern/ Bruxelles/ New York/ Oxford/ Wien 2010, ISBN 978-3-631-60849-4.

Helmut Neuhaus: Das Reich in der frühen Neuzeit. (= Enzyklopädie Deutscher Geschichte. Band 42). München 2003, ISBN 3-486-56729-2.

Heinrich Pleticha: *Des Reiches Glanz. Die Reichskleinodien und ihre Geschichte*. Freiburg 1989, ISBN 3-88189-479-9.

*

Actul sf. Mir se săvârşia la început prin impunerea mânilor şi în Faptele apostolilor nu se face amintire de ungere. Totuş în epistolele apostolilor se află locuri, din cari se poate face concluziunea, că şi apostolii au cunoscut o ungere şi au aplicat-o.[5]

II Cor. 1, 21-22:

21 Iar Cel ce'n Hristos ne întăreşte pe noi împreună cu voi şi ne-a uns este Dumnezeu,

Compară cu: 1In 2:20 1In 2:27

22 Care Şi-a şi pus pecetea pe noi şi a dat arvuna Duhului g în inimile noastre.

Compară cu: Rm 8:16 2Co 5:5 Ef 1:13-14 Ef 4:30 1Tes 4:8

I Ioan 2, 20. 27:

20 Iar voi, ungere aveţi de la Cel-Sfânt şi pe toate le ştiţi.

Compară cu: Ies 30:30 1Co 2:15 2Co 1:21 1In 2:27

27 Cât despre voi, ungerea pe care-aţi primit-o de la El rămâne'ntru voi şi n'aveţi nevoie să vă înveţe cineva; dar de vreme ce ungerea Lui vă învaţă despre toate, şi învăţătura aceasta este adevărată şi nu e minciună, aşa cum ea v'a învăţat, rămâneţi întru El.

Compară cu: Ies 30:30 Ir 31:34 In 14:26 In 16:13 2Co 1:21 Evr 8:11 1In 2:20

În prezent actul sf. Mir se săvârşeşte prin ungere. Iară ungerea se face în chipul crucii, căci în acest chip se săvârşeşte tot actul religios, cu care sunt îmbinate deosebite daruri. – După sf. Ciril din Ierusalim, cei botezaţi se ungeau mai întâi la *frunte*, apoi la *urechi*, la *nas* şi la *piept*, iară după canonul 7 al sinodului al II ecumenic se ungeau cei botezaţi la *frunte*, la *ochi*, la *nări*, la *gură* şi la *urechi*. În ritualul prezent se prescrie ungerea la *frunte*, la *ochi*, la *nări*, la *gură*, la amândouă *urechile*, la *piept*, la *mâni* şi la *picioare*.[6]

***Pidalion*, canonul 7 al Sinodului II Ecumenic, de la Constantinopol, din anul 381:[7]**

CANON 7

Pe cei ce din eretici se adaog la ortodoxie (dreaptă slăvire), şi la partea celor ce se mântuiesc îi primim, după spusa urmare, şi obicei. Pe *arieni* adică, şi pe *machedonieni*, şi pe *savatieni*, şi pe *navatieni*, pe cei ce se zic pe sine-şi *curaţi*, şi *mai buni*,[156] şi pe cei *patrusprezecelnici*, adică *tetraditi* (*mercurieni*), şi pe *apolinarişti* îi primim dându-şi libele (adică mărturisirea credinţei), şi anatematisind pe tot eresul, care nu cugetă, precum cugetă sfanta Sobornicească şi Apostolească Biserica lui Dumnezeu. Şi pecetluindu-i mai-nainte cu sfantul Mir, pe frunte, pe ochi, şi pe nări, şi pe gură, şi pe urechi, şi pecetluindu-i pe ei, zicem: Pecetea Darului Sfantului Duh. Pe *evnomiani* care se botează întru o afundare, şi pe *montanisti*, cei ce aici se zice *frighi,* şi pe *saveliani*, care învaţă, că Tatăl şi Fiul este o faţă (Yopatorie), şi alte oarecare cumplite fac, şi pe celelalte eresuri toate, (fiindcă aici sunt mulţi, mai ales cei ce năvălesc din ţara galatenilor). Pe toţi cei ce din aceştia vor voi a se adăuga la ortodoxie, ca pe ellini îi primim. Şi în ziua cea dintâi îi facem creştini. Iar întru a doua catehumeni, iar întru a treia îi jurăm, cu însuflare de trei ori în faţă, şi în urechi, şi aşa îi catehisim, şi îi facem să zăbovească în Biserică îndestul, şi să asculte Scripturile. Şi atunci îi botezăm.

***Concordanţă*: [Apostolesc: 46, 47, 68; Sinod 1: 8, 19; Sinod 6: 95; Laodiceea: 7, 8; Cartagina: 66; Vasilie: 1, 5, 47]**

*

Elmar D. Schmid: *Der Krönungswagen Kaiser Karls VII*. München/ Dachau 1992, ISBN 3-89251-141-1.
Aloys Schulte: Die Kaiser- und Königskrönungen zu Aachen 813-1531. Schroeder, Bonn 1924. (Digitalisat)
Karl Schnith: *Krönung*. In: *Lexikon des Mittelalters* (LexMA). Band 5, Artemis & Winkler, München/Zürich 1991, ISBN 3-7608-8905-0, Sp. 1547-1549.
***Die Kaisermacher*. Frankfurt am Main und die Goldene Bulle 1356 – 1806. Katalogband. Societäts-Verlag, Frankfurt am Main 2006, ISBN 3-7973-1011-0.**
Vezi rezumatul privind încoronarea monarhilor apuseni: Krönung der römisch-deutschen Könige und Kaiser. La:https://de.wikipedia.org/wiki/Kr%C3%B6nung_der_r%C3%B6misch-deutschen_K%C3%B6nige_und_Kaiser# Ablauf_von_Wahl_und_Kr.C3.B6nung_seit_der_fr.C3.BChen_Neuzeit

[5] Luat din: LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuţi, 1929, pp. 752-753.

[6] LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuţi, 1929, p. 753

[7] *Pidalionul*, Op. cit., p. 182:
NEOFIT Patriarh al Constantinopolului, PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), tipărit cu binecuvântarea Preasfinţitului Calinic Episcopul Argeşului, © Copyright: Fratele Cornel şi Editura „Credinţa strămoşească", Iaşi, 2004, 778 p.
[vezi şi titlul ediţiei din 1844, al cărţii lui Neofit VII (1789-1794 şi 1798-1801, reprint 2004)

La rânduiala pregătirii sfințiților slujitori, în vederea celebrării Dumnezeieștii Liturghii, între rugăciunile de îmbrăcare a arhiereului și a preotului, o atenție deosebită merită în cazul nostru, aceea de la epitrahil: *Binecuvântat este Dumnezeu, Cel ce varsă harul Său peste preoții Săi, ca mirul pe cap, ce se pogoară pe barbă, pe barba lui Aaron, ce se pogoară pe marginea veșmintelor lui.* În cazul preotului, acesta rostește el însuși rugăciunea, înainte binecuvântând epitrahilul și sărutând crucea de pe gulerul acestuia, după care îl pune pe grumaz, zicând... Arhiereul este îmbrăcat de diaconi sau de diaconul-*ceremonial*, care rostesc și rugăciunile de îmbrăcare cu toate veșmintele arhierești.

Această rugăciune de îmbrăcare a epitrahilului ne duce cu gândul la importanța și la folosirea mirului încă în Vechiul Testament.

Sfântul și Marele Mir este untdelemn curat, de măsline, balsam amestecat cu 38 de aromate și mirodenii, pregătit (fiert) în primele trei zile ale Săptămânii Mari, conform unei rânduieli solemne și sfințit în cadrul Dumnezeieștii Liturghii a Sfântului Vasile cel Mare, în Joia Mare, de către Patriarhul Ecumenic, la Constantinopol sau de ceilalți patriarhi apostolici sau autocefali, înconjurați de membrii sinodului fiecăruia dintre ei. Sfântul și Marele Mir se sfințește de fiecare dată, când este nevoie, pentru ca eparhiile să poată asigura parohiile cu această materie, folosită de preoți la mirungerea noului botezat, la târnosirea bisericii, la primirea convertiților din celelalte confesiuni creștine, unde Sfântul Botez s-a făcut în numele Preasfintei Treimi, precum și la reprimirea în Biserică a apostaților, adică a celor care s-au lepădat de Biserica Ortodoxă, după ce, mai întâi, și-au mărturisit păcatele, s-au căit, au împlinit epitimia, τό ἐπιτίμιον sau canonul de pocăință, care li s-a dat și li s-a citit rugăciunile de curățenie ale Sf. Metodie I Patriarhul Constantinopolului (843-847). După ungerea cu Sfântul și Marele Mir preotul citește rugăciunea: Doamne, Dumnezeule atotțiitorule..." [Vezi *Molitvelnicul bogat*..., Neamțul, 1848 și Iacob Goar, *Euchologion sive Rituale Graecorum*..., Paris, 1647, pp. 876 [876-880]și Veneția, 1730 (Graz, 1960) [pp. 689-692]:[8]

Methodii Patriaechæ Constantinopolis, de iis qui abnegarunt secundum diversas personas, & ad Orthodoxam veramque fidem revertuntur, cu un ciclu de șase rugăciuni.

> „Precum în timpurile cele vechi conform canonului 7 al sinodului al II și canonului 95 al sinodului VI ecumenic, ereticii botezați cu botezul adevărat, adică Arienii, Macedonenii, Novațianii și alții, se primiau în biserica ortodoxă, ungându-se numai cu sf. mir; așa și în ziua de astăzi, pe baza acestor canoane, primește biserica ortodoxă în sânul său pe Luterani, Calvini și tot așa și pe creștinii de confesiune romano-catolică și armeană, numai prin ungerea cu sf. mir. Însă atât primirea Luteranilor cât și a Romano-Catolicilor se face după o deosebită rânduială."[9]

În această privință poate fi cercetat și *Molitfelnicul*, ediția a cincea, București, 1992, *Primirea la ortodoxie a celor de alte credințe*, pp. 659-700:[10]

- Rânduiala primirii la credința ortodoxă a celor de credință mozaică, pp. 659-677;
- Rânduiala primirii la credința ortodoxă a ereticilor luterani, calvini, baptiști, ori alții, pp. 678-684;
- Rânduiala ungerii cu Sfântul Mir a ereticilor care vin la credința ortodoxă, pp. 684-688;
- Rânduiala primirii la credința ortodoxă a schismaticilor romano-catolici, ori alții, pp. 689-695; și convertiții dintre Vechii Orientali se ung cu Sfântul și Marele Mir: armenii, copții, sirienii, etiopienii, cei din Eritreia, asirienii (nestorienii), creștinii Sf. Toma din India etc.; Să se știe: Uniații (greco-catolicii) se primesc la Ortodoxie cu rânduiala pentru romano-catolici, p. 700.
- Mărturisirea de credință dată în scris în Biserică de cei ce se întorc la Ortodoxie de la schismă sau eres: 1. Pentru romano-catolici, pp. 696-697; 2. Pentru armenii gregorieni, p. 697; 3. Pentru luterani, calvini, baptiști, ori alții, pp. 698-699; 4. Pentru lipovenii popiști (popovți) și nepopiști (bezpopovți) sau precum se numesc ei: staroveri, p. 699;

---

[8] LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, p. 771.

[9] Text luat din: LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, p. 770. Vezi și: *Molitvelnicul bogat*..., Neamțul, 1848 și Iacob Goar, *Euchologion sive Rituale Graecorum*..., Paris, 1647, p. 876.

[10] MOLITFELNIC, cuprinzând slujbe, rânduieli și rugăciuni săvârșite de preot la diferite trebuințe din viața creștinilor. Tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod și cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, ediția a cincea, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1992, pp. 659-700.

Înainte de anul 1453, Sfântul și Marele Mir mai era folosit de patriarh și la ungerea împăratului bizantin, în cadrul *rânduielii liturgice de încoronare*; mitropoliții Kievului și apoi ai Moscovei îl foloseau și ei pentru ungerea marilor cneji, iar mai târziu, patriarhii Moscovei, pentru țarii ruși. La fel procedau și patriarhii de la Veliko Turnovo, cu țarii bulgari, arhiepiscopii și apoi patriarhii de la Peć, cu monarhii sârbi, precum și mitropoliții Ungrovlahiei și ai Moldovei, cu domnitorii români. În epoca modernă au fost unși cu Sfântul și Marele Mir la încoronare și Regii României, dar și cei din Balcani: Athena, Sofia, Belgrad, dar nu și cel al Albaniei, unde, la Tirana, Ahmet Zogu I (1928-1939, † 1961, cu prințul moștenitor Leka I, din 1939, [1961-2011]) a fost singurul monarh musulman, din Europa. Pentru întronizarea acestui rege au fost aplicate ceremoniile obișnuite la musulmani, nu la creștini.

a. Ungerea în Vechiul Testament

Ieșirea, 30, 22-36: și a grăit Domnul către Moise, zicând: „Vei lua mirodenii: cinci sute de sicli de smirnă aleasă; pe jumătate, adică două sute cincizeci de sicli, scorţişoară binemirositoare; două sute cincizeci de sicli, trestie binemirositoare; casie, cinci sute de sicli – socotiţi după siclul sfânt – precum şi un hin de untdelemn de măsline. Din ele vei face untdelemn pentru ungere sfântă, mir înmiresmat după meşteşugul făcătorilor de aromate; acesta va fi untdelemn pentru ungere sfântă. Cu el vei unge cortul mărturiei şi chivotul mărturiei și sfeșnicul cu toate ale lui și altarul tămâierii şi jertfelnicul arderii-de-tot cu toate ale lui şi masa cu toate ale ei și baia cu tălpica ei şi le vei sfinţi şi vor fi ele sfinte-ale-sfintelor: tot cel ce se va atinge de ele se va sfinţi. Cu el îi vei unge şi pe Aaron şi pe fiii săi, şi-i vei sfinţi, ca să-Mi slujească Mie ca preoţi. Iar fiilor lui Israel le vei spune: – Untdelemn de uns cu ungere sfântă fi-va acesta, din neam în neamurile voastre. Trup omenesc nu va fi uns cu el, și nici nu vă veţi face ceva asemănător felului în care a fost el alcătuit: acesta-i lucru sfânt, și sfânt e și pentru voi. Acela care-şi va face ceva asemănător, sau acela care va da din el cui nu trebuie să-i dea, stârpit va fi din neamul său". Şi a zis Domnul către Moise: „Fă-ţi rost de mirodenii: rășină, oniha, galban mirositor şi tămâie curată (din fiecare aceeaşi măsură) şi din ele vei face tămâie binemirositoare, Facerea a făcătorilor de mir, lucru curat și sfânt. O vei tăia'n bucăţele mărunte și o vei pune'n în faţa mărturiilor, în cortul mărturiei, acolo unde Eu Mă voi arăta ţie. Lucru preasfânt va fi acesta pentru voi.[11]

Ungerea rituală

În Vechiul Testament și în vechiul Orient ungerea, miruirea sau onctuozitatea era considerată un act juridic. Se crede că tradiția ungerii faraonilor și colaboratorilor înalți ai acestora ar fi impulsionat și la poporul evreu tradiția ungerilor rituale. De fapt, această tradiție era cunoscută și practicată în tot Orientul, în diferite feluri și cu sensuri comune sau diferite. În limba ebraică există trei cuvinte pentru exprimarea noțiunii de ungere:

1. Mâshach – משח – χρίω (eu ung), însemna ungerea pentru o funcție sau responsabilitate pubică sau religioasă, cum era cazul regilor Saul, David, Solomon, Joas, Jehu, Hasael; chiar și profeții erau unși (1 Regi 19, 16 și Psalm 104, 15), iar preoții evreilor erau unși cu un ulei special (Ieșire 30, 30 și 40, 13), mâncărurile erau unse (=miruite) în mod ritual (Levitic 2, 1. 4); mai vezi: Ieșire 28, 41; 29, 2; 29, 36; 30, 26; 30, 30.

[11] Ca măsură de greutate, un *siclu* era echivalent cu 11, 5 g [se subdivide în 20 ghere; ghera (1/20 siclu), 0,57 g]. Existau și monede „siclu", din aur aveau 16, 36 g.; din argint aveau 14, 54 g. Luat din: *Biblia*, ediția Sf. Sinod, București, 1988, p. 1414.

Iar voi, ungere aveţi de la Cel-Sfânt şi pe toate le ştiţi. (1 Ioan 2, 20).

Cât despre voi, ungerea pe care-aţi primit-o de la El rămâne'ntru voi şi n'aveţi nevoie să vă înveţe cineva; dar de vreme ce ungerea Lui vă învaţă despre toate, și învăţătura aceasta este adevărată şi nu e minciună, aşa cum ea v'a învăţat, rămâneţi întru El. (1 Ioan, 2, 27).

Aici este vorba despre noul sens, pe care l-a dobândit ungerea sau mirungerea în Noul Testament. Creștinii au primit așadar prin mirungere χρίσμα sau c*hrísma*, adică Sfântul Duh care le pătrunde întreaga făptură, transformându-i în hristofori sau *purtători de Hristos*.

Fiindcă toţi sunteţi fii ai lui Dumnezeu prin credinţa în Hristos Iisus. Căci câţi în Hristos v'aţi botezat, în Hristos v'aţi îmbrăcat. Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască; pentru că voi toţi una sunteţi în Hristos Iisus. Iar dacă voi sunteţi ai lui Hristos, atunci sunteţi odrasla lui Avraam, moştenitori după făgăduinţă. (*Galateni 3, 26-29*).

Ungerea cu Uleiul sfât se face și în cazul celor bolnavi: Este cineva'ntre voi bolnav?: să-i cheme pe preoţii Bisericii, și ei să se roage pentru el, ungându-l cu untdelemn în numele Domnului; (Iacob 5, 14), text care stă și la baza instituirii Sfintei Taine a Maslului;

tot o ungere rituală era practicată și pentru bolnavii de lepră, care ajungeau să se vindece, Levitic 14, 1-57:

17 Iar untdelemnul rămas în palma sa îl va pune preotul pe pulpa urechii drepte a celui ce se curăţeşte, pe degetul cel mare de la mâna lui cea dreaptă și pe degetul cel mare de la piciorul său cel drept, pe deasupra sângelui din jertfa pentru vinovăţie. (Levitic 14,17).

18 iar untdelemnul rămas în palma preotului îl va turna preotul pe capul celui ce se curăţeşte şi se va ruga preotul pentru el înaintea Domnului.(Levitic 14, 18).

2. Dâshên – דשן – a deveni „uns", adică ales în fața Lui Dumnezeu, Psalmul 22, 5: „Masă ai pregătit înainte-mi, de faţă cu cei ce mă necăjesc; uns-ai cu untdelemn capul meu, iar paharul Tău mă'mbată de parc'ar fi prea tare."

3. Sûk – סוך – ungere în sensul de *alifiere*, de îngrijire sau de tualetă a corpului, corespunzător termenului grecesc ἁλείφω, cum ar fi după baie, din eleganță sau pe motive de sănătate și de îngrijire a pielii, vezi Rut 3, 3; 2 Regi (Samuel), 12, 20 și 14, 2:

Atunci David s'a ridicat de pe pământ și s'a spălat şi s'a uns şi şi-a schimbat hainele şi a intrat în casa lui Dumnezeu şi I s'a închinat. Apoi a intrat în casa lui şi a cerut pâine să mănânce; ei i-au pus pâine dinainte, iar el a mâncat.

Mai vezi: 2 Paralip. (Cronicile), 28, 15; Matei 6, 17; 2 Regi (Samuel) 14, 2; Daniel 10, 3; la Luca 7, 46 și Ioan 12, 3 ungerea apare și ca un efect de politețe sau de ospitalitate; bolnavii erau unși, act care constituia o metodă tradițională de tratament în Orient: Marcu 14, 8; 16, 1; iar lipsa uleiului de măsline sau lipsa recoltei de măsline era în Orient și la poporul evreu un semn de mare pedeapsă a Lui Dumnezeu și de blestem: (*Deuteronom, 28, 40*) Măslini vei avea în toate hotarele tale, dar cu untdelemn nu te vei unge, pentru că măslinele tale vor cădea.

(*Sau: Miheia 6, 15*) Vei semăna și nu vei secera, măslina o vei stoarce dar tu cu untdelemn nu te vei unge, și strugurele [îl vei stoarce] dar nu vei bea şi vin și vor pieri legiuirile poporului Meu.

Binecuvântarea

Ungerea sau mirungerea se asociază cu binecuvântarea. Cuvântul ebraic *barach* sau beraka ברך, însemnând binecuvântare, εὐλογία, benedictio (lat.), благословение (rus.). Termenul apare deja la începutul Bibliei, în textul privind ziua a cincea a creației (*Facere 1, 20-23*): Dumnezeu a făcut peștii și toate animalele, care viețuiesc în apă, împreună cu păsările cerului: Şi le-a binecuvântat Dumnezeu şi le-a zis: „Creşteţi şi înmulţiţi-vă şi umpleţi apele mărilor!; și păsările să se înmulţească pe pământ!" *Facere 1, 22.* Foarte importantă este *Binecuvântarea lui Aaron* Numeri, 6, 24-26, folosită până astăzi, atât in serviciul divin sinagogal, cât și în rânduiala privată sau din familie, în cadrul ținerii săptămânale a *șabbatului*, Sabbatum (lat.), de vineri seara, până sâmbătă seara:

Domnul a grăit către Moise, zicând: „Vorbeşte tu către Aaron și către fiii săi şi spune-le: Iată cum îi veţi binecuvânta pe fiii lui Israel; le veţi zice aşa:

Domnul să te binecuvinteze și să te păzească! Domnul să-Şi lumineze faţa spre tine și să te miluiască! Domnul să-Şi ridice faţa spre tine și să-ţi dăruiască pace! (*Numeri 6, 22-26*)

În afara acestei binecuvântări, mai trebuie să amintim binecuvântarea întâiului-născut, de către tatăl său (Facere 27, 1-40); binecuvântarea muribundului Iacob asupra nepoților săi Efraim și Manase (Facere 48, 17-20); în capitolul următor apar binecuvântările celor 12 fii ai lui Iacob, numite și *Binecuvântările lui Iacob* sau binecuvântările formulate pentru cele 12 seminții viitoare ale poporului Israel (Facere 49, 3-28).

Binecuvântările lui Iacob. Moartea sa

Iacob i-a chemat pe fiii săi şi le-a zis: „Adunaţi-vă ca să vă spun ce o să vi se întâmple'n zilele ce vor veni. Strângeţi-vă și ascultaţi, o, fii ai lui Iacob, ascultaţi-l pe Israel, tatăl vostru! Ruben, tu eşti întâi-născutul meu, tăria mea şi pârga seminţiei mele, culme de mândrie şi culme de putere... (Facere 49, 1-3).

În continuare, *binecuvântarea* trebuie să o asociem cu *Laudele* sau lauda, Bracha, Brachot (pl.), ברכה, iar în jiddiş: Broche.). Și binecuvântarea și laudele aduse *unicului* Dumnezeu au jucat un rol deosebit în viața poporului evreu și își au locul lor bine stabilit în scrierile Vechiului Testament, fiind preluate și continuate și de textele Noului Testament și de spiritualitatea creștină.

Binecuvântarea pe care Dumnezeu a promis-o lui Abraham, nu se limitează numai la poporul Israel, după cum ne asigură Sfântul Apostol Paul: Iar dacă voi sunteţi ai lui Hristos, atunci sunteţi odrasla lui Avraam, moştenitori după făgăduinţă. (Galateni 3, 29)

*****

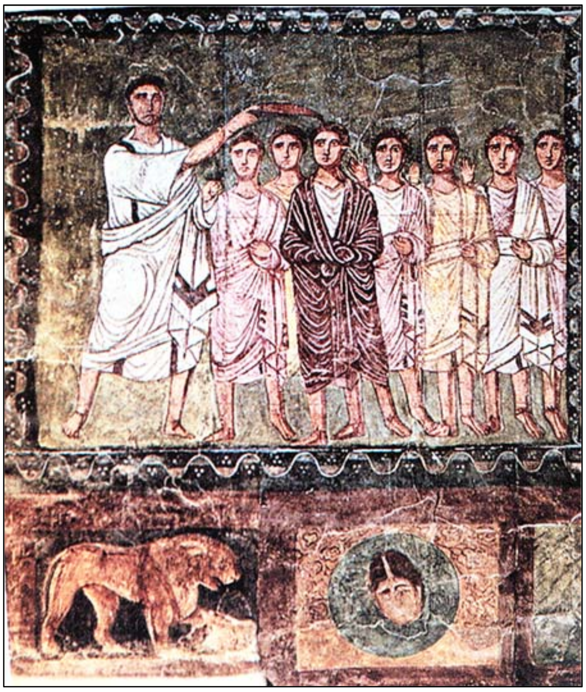
[Ungerea regilor]

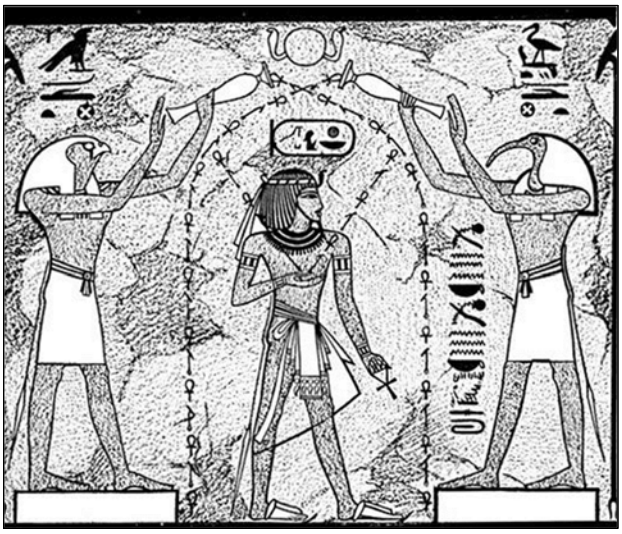
Să începem cu ungerea regilor: Judecători 9, 8, 15; În aceași carte a Judecătorilor, grăsimea uleiului său, de care amintește măslinul, simbolizează transmiterea de *kabod*, adică a greutății demnității majestatice asupra celui uns. Prin ungerea Domnului, adică aceea făcută de Jahwe, pentru rege se realizează și o unire și continuare, dintre acest act și primirea Duhului Lui Dumnezeu (Judecători, 9, 9): Dar măslinul le-a răspuns: Oare-mi voi lăsa eu grăsimea cu care oamenii Îl preamăresc pe Dumnezeu, ca să mă duc să domnesc peste copaci? Cel uns stă de acum în legătură directă și nemijlocită cu Dumnezeu și contează ca intangibil sau inviolabil. În 3 Regi 1, 45 ni se comunică ungerea lui Solomon ca rege, în locul lui David, făcută la Ghihon, de către preotul Țadoc și de profetul Natan.

În acest context, nu trebuie să scăpăm din vedere nici mirungerea unui rege păgân. Profetul Isaia face mărturie de ungerea cu Uleiul Sfânt a regelui Cirus II cel Mare al Persiei [559-530 îdHr.], (Isaia 45, 1.u.)[12]:

Așa zice Domnul către unsul Meu Cirus, a cărui mână dreaptă Eu am ținut-o pentru ca neamuri în fața lui să asculte; puterea regilor o voi rupe, porți voi deschide înainte-i și cetăți nu-i vor fi închise.

[12] Cirus II cel Mare (590-530 îdHr.) a fost al șaselea rege din Dinastia Ahemidă și a domnit între anii 559-530 îdHr.

1

2

1. Profetul Samuel (ultimul dintre Judecători) [sau preotului Țadoceste?] îl unge pe Regele David, scenă păstrată în localitatea Dura Europos, Δοῦρα Εὐρωπός, în Siria, datând din secolul al III-lea.
Luat din: https://en.wikipedia.org/wiki/Anointing
Vasul cu mirul, din mâna Profetului Samuel poate să fie un corn de capră sălbatică sau un alabastron.

2. Ungerea Faraonului, în Vechiul Egipt. Imagine din *Jewish Encyclopedia*, 1901-1906.
Luat din: https://en.wikipedia.org/wiki/Anointing
Cele două vase de alabastron, cu uleiul sacru au o formă vizibilă de *pară*.
Se crede că această tradiție faraonică ar fi influențat ori stimulat folosirea mirungerilor și la poporul evreu.

*

Despre ungerea preoților, avem textul din *Ieșire 29, 7*, prin care Dumnezeu îi poruncește lui Moise, modul în care trebuie să-l pregătească – și să-l sfințească – pe Aaron, fratele său: Vei lua apoi untdelemnul de ungere, i-l vei turna pe cap şi-l vei unge.

Mai multe detalii oferă textul următor Ieșire 40, 9-13, unde avem mărturie privitoare la ungerea altarului cortului mărturiei, de ungerea băii și tălpica ei, de spălarea rituală a lui Aaron și a fiilor acestuia înainte de ungere etc.: *Ieșire 40, 9-13*:

Vei lua mir de ungere și vei unge cortul și toate cele ce sunt în el şi-l vei sfinţi, pe el și toate lucrurile lui, şi sfinte vor fi. Vei unge jertfelnicul arderilor-de-tot şi toate lucrurile lui; şi-l vei sfinţi, și preasfânt va fi. Vei unge baia şi tălpica ei şi o vei sfinţi. Îi vei aduce apoi pe Aaron și pe fiii săi la uşile cortului mărturiei şi-i vei spăla cu apă. Pe Aaron îl vei îmbrăca în sfintele veşminte şi-l vei unge şi-l vei sfinţi, şi el Mie-Mi va sluji ca preot. Și pe fiii săi îi vei aduce şi-i vei îmbrăca în tunici şi-i vei unge aşa cum l-ai uns pe tatăl lor, şi ei Mie-Mi vor sluji ca preoţi. Această ungere le va fi lor veşnică ungere de preoţie, din neam în neam". Despre ungerea preoților vezi încă Levitic 4, 3, unde este vorba de jertfa de ispășire a unui arhiereu sau mare preot, „care a primit mirungerea", dar a păcătuit, trăgând și poporul după sine, în păcat. Unul ca acela va trebui să aducă Domnului un vițel ca jertfă.

♚

b. Ungerea în Noul Testament și în Creştinism

Lista comparată a materiilor, mirodeniilor, balsamului și ingredientelor folosite, alături de untdelemn [*de măsline*], pentru prepararea Sfântului și Marelui Mir

În acest context ar trebui să începem cu noțiunea centrală de Mesia, în ebraică Mașiah משיח, în aramaică Meșiah, și în traducere grecească Μεσσίας, în forma latinizată *Christus* și era atribuită Regelui legitim al poporului evreu pus de Dumnezeu, dar și Marelui Preot – Arhiereului, de la Templul din Ierusalim. Termenul Mașiah își are originea în Tanah, însemnând Unsul Lui Dumnezeu. *Tanah* însemnează textele biblice, care pentru evrei sunt normative, privind propria lor religie și cuprinde: 1. *Tora*, cu cele cinci cărți a lui Moise, Πεντάτευχος, Pentateuful; 2. *Nevi'im*, profeții; 3 *Ketuvim*, scrierile. În înțelesul creștin al cuvântului Mesia nu este Regele evreilor, ci Mântuitorul sau Salvatorul oamenilor. Sf. Apostol și Evanghelist Ioan se exprimă foarte clar în această privință: Ioan 9, 1-34; mai ales 20, 30-31. Exprimările neotestamentare, bazate pe profețiile veterotestamentare (Ieremia 23, 5; Isaia 9, 5-6; 52, 13 u.; Daniel 7, 13-14; Psalm 2, 1-8 etc.) scot în evidență faptul că primii creștini vedeau în Iisus Hristos un urmaș al lui David, pentru că El este Unsul lui Dumnezeu, adică Mesia:

> **Cel ce prin gura părintelui nostru David, slujitorul tău, ai zis prin Duhul Sfânt: De ce oare s'au întărâtat neamurile și de ce'n deșert au cugetat popoarele? S'au strâns laolaltă regii pământului, mai marii între ei s'au sfătuit împotriva Domnului și a Hristosului Său. Că'ntr'adevăr asupra Sfântului Tău Fiu Iisus, pe Carele Tu L-ai uns, în cetatea aceasta s'au adunat laolaltă și Irod, și Pilat cu păgânii și cu popoarele lui Israel, ca să le facă pe toate câte mâna Ta și planul Tău mai dinainte le-au rânduit să fie. (Fapte, 4, 25-28).**

După modelul regilor evrei, pe parcursul vremii au început și monarhii creștini să adopte mirungerea, cu prilejul încoronării. Cea mai veche ungere a unui monarh creștin, atestată documentar, este aceea a Regelui Vizigot (goții de vest) Wamba, din data de 19 septembrie 672, în Biserica Palatului Regal din Toledo. Este cea mai veche atestare a unei ungeri la încoronare de rege creștin, dar acest lucru nu însemnează că este prima sau cea mai veche.

Wamba (672-680) a domnit până în data de 14 octombrie 680, când a abdicat, † înainte de 4 nov. 683. Se pare că împărații romei au introdus ungerea cu Sfântul și Marele Mir mult mai târziu în ceremonialul sau rânduiala liturgică de încoronare.[13] Prin mirungerea de la încoronare, noul monarh era considerat un *Christus Domini*, adică un Uns al Domnului, a cărui domnie nu i-a fost dată de oameni, ci Însuși Dumnezeu i-a încredințat-o. Încă din epoca Vechiului Testament, la evrei și în vechiul Orient, *ungerea*, miruirea sau onctuozitatea *era considerată un act juridic*. Prin mirungere se certifica *dreptul divin* al monarhului – *Gottesgnadentum* – ius divinum, ελέω Θεού, божественное право (rus.), divine right, motiv pentru care a devenit elementul important din întreg ritualul încoronării sau întronizării. Așa s-au creat și locurile unde monarhii erau încoronați, biserici, care de multe ori nu erau catedralele din capitală, ci din diferite orașe sau chiar mănăstiri, de pe teritoriul țării respective. Astfel, Catedrala Notre-Dame, din Reims a devenit biserica încoronării regilor francezi; Aachen și Frankfurt, pentru a regilor romano-germani și a împăraților romano-germani; Gnesen, iar din anul 1320 Cracovia, pentru regii polonezi; Westminster-Abbey, din Londra, pentru regii englezi, din anul 1066; capela încoronării din Frederiksborg, pentru regii danezi; Esztergom și Szekesféhervar, dar și Bratislava, pentru regii unguri; Nidarosdom, în Trondheim, pentru regii Norvegiei; Uppsala (acum Stockholm), pentru regii Suediei; Nieuwe Kerk,

---

[13] Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Wamba

din Amsterdam pentru regii Țărilor de Jos (Olanda); pentru Portugalia, Braga, iar din 1716, la Lisabona Patriarcado de Lisboa, Cardeal-patriarca *sau Igreja de Santa Maria Maior*.

Încoronările din statele de confesiune ortodoxă aveau loc în biserica principală din capitală: Constantinopol și Niceea (pentru împărații bizantini); Veliko Turnovo, pentru țarii bulgari; Siret, Baia, Suceava, apoi Iași, pentru domnii Moldovei; Câmpulung, Curtea de Argeș, apoi Târgoviște și București, pentru domnii Ungrovlahiei; Kiev, Moscova, pentru knejii, apoi țarii ruși; Skopje, pentru țarii sârbi; Mtskheta și Tibilisi, pentru regii Georgiei (capitalele celorlalte formațiuni statale georgiene nu le mai amintim); Ani, Dvin și Etchmiadzin, pentru Armenia, ca Biserică nechalcedoniană.

*

1. Patriarhia Ecumenică din Constantinopol,

Sfântul și Marele Mir

Numărul aromatelor, care se amestecau în uleiul Sfânt, de la *oleum* (lat.), ἔλαιον, a crescut de-a lungul secolelor, atât la poporul evreu, cât și la creștini. Moise a început doar cu uleiul de măsline. Ulterior, conform *Ieșire 30, 22-36*, acesta a mai fost amestecat cu mirodenii, ca smirnă, scorțișoară și casie. În secolul al XIII-lea, pe baza aceluiași text din Ieșire 30, 23-31. Ierarhul Vechi Oriental Gregorius Bar-Hebraeus (1225-1286), din anul 1264 Maphrian (=Catholicos, în siriană), cu scaunul în Tagrit sau Tikrit, pe Tigru, unde a fondat și o bibliotecă documentară creștină, a extins numărul mirodeniilor și aromatelor pentru prepararea Sfântului și Marelui Mir. Și astăzi numărul lor diferă de la o Biserică, la alta. Patriarhia Ecumenică folosește 57 de aromate, balsam și mirodenii: Ἅγιο Μύρο ονομάζεται ένα μείγμα λαδιού και 57 διαφορετικών φαρμακευτικών φυτών και αρωματικών ουσιών, το οποίο παρασκευάζεται κατ' αρχαίο προνόμιο αποκλειστικά στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, κάθε δέκα περίπου χρόνια, και κατόπιν αποστέλλεται σε όλες τις Ορθόδοξες Εκκλησίες, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί κατά το μυστήριο του χρίσματος (μετά τη βάπτιση). Ονομάζεται και «έλαιον ευχαριστίας», «έλαιον χρίσεως», «χρίσμα ευχαριστίας», «χρίσμα επουράνιον».[14]

În același timp, Arhieraticonul, ediția București, 1993 menționează doar 38 aromate, balsam și mirodenii.[15]

*

2. București, 1993,

Prepararea Sfântului și Marelui Mir

Pentru prepararea cantității de aproximativ 50–60 litri de Sf. Mir sunt necesare următoarele:[16]

a. Vase și unelte:

Un cazan de aramă, cam de 150 litri, bine cositorit, pentru fierberea untdelemnului de măsline;

Un cazan, tot de aramă, bine cositorit, cam de 120 litri, pentru fierberea vinului;

Un vas, tot de aramă, mai mare și altul mai mic, pentru a se strecura în el Mirul fiert, precum și pentru încălzirea aghiasmei și a apei necesare pentru spălarea vaselor și a uneltelor;

O piuă mare de marmură [mojar, γουδή,], pentru pisat materiile trebuincioase;

O sită curată, pentru cernut materiile pisate;

O strecurătoare din flanel, nouă, curată, pentru strecurat Mirul fiert;

O lingură mare, patru lopățele de lemn, două scurte și două lungi, cam de un metru;

O pâlnie de sticlă și un vas de un litru ca măsură;

---

14 Luat din: Ελληνικά: https://de.wikipedia.org/wiki/Chrisam
15 Arhieraticon, București, 1993, pp. 192-193.
16 Arhieraticon, București, 1993, pp. 191-192.

Patru ștergare de pânză, pentru curățatul vaselor, obiectelor și a locului.

Vasele bine cositorite, în care se va turna Mirul pregătit și se vor păstra la locul lor rânduit de cel mai mare.

Materiile folosite la prepararea și fierberea Sfântului și Marelui Mir, le dăm ca etalon, în conformitate cu lista din *Arhieraticonul* de la București, 1993, pp. 192-193. Măsura acestora, poate să varieze în funcție de cantitatea care se dorește să se prepare, păstrându-se însă proporția lor. Este vorba de 38 de ingrediente, ulei de măsline, balsam, vin și mirodenii:

b. Lichide

1. **Ulei de măsline curat ....60 litri**
2. **Vin natural, curat ....c. 120 litri**

c. Plante

3. **Hypericum ....0,630 kg**
4. **Lignum balsami...0,945 kg**
5. **Spina alba ....0,630 kg**
6. **Piper ....1,575 kg**
7. **Myrrha..1,260 kg**
8. **Cassia lignea ....0,945 kg**
9. **Folium nardi indicae..0,945 kg**
10. **Piper longum ....0,630 kg**
11. **Fructus balsami..0,630 kg**
12. **Cypericum (radix)...1,575 kg**
13. **Visci (vâsc) ....0,945 kg**
14. **Saluinca..0,315 kg**
15. **Cassia nigra ....0,630 kg**
16. **Caryophillii (cuișoare)..0,945 kg**
17. **Rosmarini (semen) ....0,630 kg**
18. **Cinnamomum (scorțișoară) ....1,890 kg**
19. **Asarum (radix)..0,630 kg**
20. **Maceris..0,315 kg**
21. **Stachis ....0,315 kg**
22. **Zinzibens...1,260 kg**
23. **Palitum (caulismuscota) (nucșoară) ....1,890 kg**
24. **Maiorana (magheran)..0,315 kg**
25. **Zedoaria...0,630 kg**
26. **Calamus aromaticus ....0,630 kg**
27. **Inula ....0,630 kg**
28. **Aristolochia...0,345 kg**
29. **Iris (stânjenel) ....0,315 kg**
30. **Lignum aloes ....0,315 kg**

d. Rezine

31. **Terebentină..1,890 kg**
32. **Myrobalanus indicus ....0,630 kg**
33. **Landanum..1,575 kg**
34. **Olibanum (tămâie)..1,575 kg**
35. **Bdelium ....0,315 kg**
36. **Styrax ....0,315 kg**
37. **Moschus ....0,018 kg**
38. **Opobalsamum ....0,315 kg**

*

3. *Pregătirea nardului,* secolul VIII

Așa este numit Sfântul și Marele Mir – nard – în cel mai vechi Euchologion bizantin: *Barberini græcus 336*, sec. VIII [Pregătirea și sfințirea Mirului][17]

[140] Pregătirea nardului: pentru 10 xestii [4 li.] de untdelemn, o litră și jumătate [580 g] de rasdon, trei sferturi de litră [320 g] de iris [stânjenel]; o jumătate de litră [166 g] de rasdon, trei sferturi de litră [240 g] de aspallthon. Acestea trebuie tăiate fin și muiate în apă două zile într-un cazan lustruit, după care să se introducă untdelemnul să se moaie și să se fiarbă totul o zi întreagă.

Al doilea preparat: ghimber, o litră [320 g]; xilokariofil, opt uncii [208 g]; mirobolan, șase uncii [156 g]; casamon, șase uncii [156 g]; cassie, șase uncii [156 g]; teremint, două uncii [52 g]; smirnă, o uncie [26 g]; balsam bun, două uncii și jumătate [65 g]. Acestea înmoaie-le și fierbe-le în chip asemănător, afară de teremint, smirnă și balsam, fiindcă ele sunt fierte dinainte.

[141] Rugăciune la facerea Mirului care are loc în Sfânta Joi a Săptămânii Mari numai de către episcop.

Făcându-se după rânduială toată Sfânta Liturghie, când se duc Sfintele Daruri pe Sfânta Masă, se duce împreună cu ele de către prezbiteriu și Mirul și se depune și el pe Sfânta Masă aproape de primul disc din stânga. Și arhiereul face toată Sfânta Ofrandă [Anafora] până la ecfonisul: **și să fie milele marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru”.** ***Iar după*** **„Amin”** ***nu se face încă nici deschiderea ușilor, nici diaconul nu iese în amvon să facă rugăciunea [ectenia] din mijloc, ci în tăcere arhiereul se ridică și în timp ce arhidiaconul spune în dumnezeiescul altar*** **„Să luăm aminte”,** ***urcă pe postamentul sfântului jertfelnic și pecetluiește Mirul de trei ori [cu semnul crucii] și iarăși coboară. Și aplecându-se începe rugăciunea așa:***

Doamne al milei și Tată al luminilor, de la care se dă orice dăruire bună și orice dar desăvârșit [*Iac 1, 17*], dă-ne și nouă, nevrednicilor, har spre slujirea acestei mari și de viață făcătoare Taine, așa cum i-ai dat lui Moise, credinciosul Tău slujitor [*Iș 14, 31; Ev 3, 6*], robului Tău Samuel și sfinților Tăi apostoli, și trimite Preasfântul Tău Duh peste Mirul acesta. Și fă-l ungere împărătească, ungere duhovnicească, păzitor al vieții, sfințitor al sufletelor și al trupurilor, untdelemn de veselie [*Ps 44, 8*], care în Legea Veche s-a ivit și în Noul Legământ a strălucit, cu care au fost unși preoți și arhierei, profeți și împărați, prin care i-ai uns și pe sfinții Tăi apostoli și pe toți cei care prin baia nașterii din nou [*Tit 3, 5*] au fost născuți din nou de ei și de episcopii și prezbiterii care le-au urmat până astăzi. Așa Doamne, Dumnezeule Atoatețiitorule, arată-l prin venirea închinatului și sfântului Tău Duh veșmânt de nestricăciune [*1 Co 15, 54*] și pecete desăvârșitoare pusă peste cei ce la baia Ta dumnezeiască primesc sfânta Ta numire, a Unuia-Născut Fiului Tău și a Sfântului Tău Duh, ca să fie înaintea Ta casnici și cetățeni ai tăi recunoscuți, slujitori ai Tăi și slujitoare ale Tale, sfințiți la suflet și la trup, eliberați de orice răutate și răscumpărați din orice păcat, iar prin îmbrăcarea veșmântului slavei Tale nestricăcioase să fie recunoscuți prin acest sfânt semn al Tău de sfinții îngeri și arhangheli și de toată puterea cerească și să fie înfricoșători pentru duhurile rele și necurate; ca să fie pentru Tine un popor ales [*Tit 2, 14*], o preoție împărătească, un neam sfânt [*1 Ptr 2, 9*], pecetluiți prin acest preacurat Mir și avându-L pe Hristosul/Unsul Tău în inimile lor să fie un sălaș de locuire al Tău, al lui Dumnezeu și Tatăl în Duhul Sfânt. ***Apoi îndreptându-se spune cu glas mare*:** **Că sfânt ești Dumnezeul nostru și întru sfinți Te odihnești, și Ție slavă înălțăm [, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].**

[142] Iar după „Amin”, spune: **Pace tuturor!**

Și în timp ce arhidiaconul spune: **Capetele noastre Domnului să le plecăm!,** ***arhiereul se roagă și spune:***

---

[17] Luat din: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 965-966.

Ție, Dumnezeule și Împăratului a toate, mulțumindu-Ți, Ți-am plecat gâtul inimilor noastre, căci deși eram nevrednici ai binevoit să fim slujitori ai acestor Sfinte Taine. Vestind mila Ta pe care ai revărsat-o din belșug peste noi, ne rugăm ca toți să primească de la Tine sfințirea ca un mir revărsat pe cap [*Ps 132, 2*], pentru că mir vărsat [*Cânt 1, 3*] este Numele Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos/Unsul, al Unuia-Născut Fiului Tău, întru Care se umple de bună-mireasmă toată lumea cea văzută și cea nevăzută.

Și Ție se cuvine de la toți închinare și mulțumire, Tatălui, Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Și după* „Amin” *se face deschiderea ușilor și, în timp ce diaconul începe rugăciunea [ectenia] din mijloc, preotul se pleacă iarăși și continuă isprăvind cele ce urmează ale dumnezeieștii Ofrande.

Rugăciunea întâia: *Doamne al milei și Tată al luminilor, de la care se dă orice dăruire bună și orice dar desăvârșit [Iac 1, 17]*, din Euchologion-ul Barberini græcus 336 este Rugăciunea a treia de sfințire a Sfântului și Marelui Mir, din rânduiala *Arhieraticonului*, București, 1993, pp. 231-232.

Rugăciunea a doua: *Ție, Dumnezeule și Împăratului a toate, mulțumindu-Ți, Ți-am plecat gâtul inimilor noastre*..., din Euchologion-ul Barberini græcus 336 este Rugăciunea a patra de sfințire a Sfântului și Marelui Mir, din rânduiala *Arhieraticonului*, București, 1993, p. 232. Rânduiala actuală de sfințire a Sfântului și Marelui Mir (București, 1993) are patru rugăciuni de sfințire.

*

4. Isaac Habert, Paris, 1643

[Ἀρχιερατικόν, Paris, ediția 1643, n.n.]: ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΝ. *Liber pontificalis Ecclesiæ græcæ. Nunc primum ex regiis ms. euchologijs, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, Notis ac Observationibus Antiquitatis Ecclesiasticæ plenissimis illustratus*.

Meditatione et labore Isaacii Haberti, Sacrosanctæ Ecclesiæ Parisiensis Presbyteri Canonici ac Theologi, Abbatis S. Mariæ de Alodijs, Doctoris Sorbonici, Regi à Consilijs & Sacris Concionibus Ordinarij. Cum indice locupletissimo. Parisiis. Sumptibus Petri Blasii, viâ Iacobæâ sub signo D. Thomæ. M. DC. XLIII. [1643] Cum privilegio Regis christianissimi. Et approbatione doctorum., 1 filă forzaț, 26 + 749 + 11 p., o filă postzaț;

Cele două ediții ale Arhieraticonului, *Liber pontificalis Ecclesiæ græcæ...*, Paris, 1643 și Paris, 1676, comportă unele deosebiri în textul atașat la început și la sfârșitul celor 749 de pagini numerotate, în ambele situații. Vezi *supra*: Micromedalionul *Isaac Habert*.

pp. 699-700:

A

MATERIA Vnguenti.

De materia Vnguenti sine Chrismatis, vide Obseru. V.

In vas oliuarium, Olei XII & Vini quantum satis est ad infundendum cum Oleo: ita vt vinum vndique substernatur oleo nec tamen oleum effluat. Cor libras duas. Xylobalsami libras tres. Echinantes libras duas. Piperis libras V. Myrrhæ libras IV. stiracis libram. Piperitidos maioris libras 2. Xylocatiæ libras tres. Foliorum indicorum libras 3. Carpobalsami libras 3. Cyperitidis libras V.Mytzococca libras 3. Celtici libram. Casiæ nigræ libras VI. Assari libras 2. Macaris libram. Terebinthi libras VI. Petiti libras VI. Myrobalani libras 2. Sampsychi libram. Ladani libras V. Libani libras V. Stachilibran Zinziberis libras IV. Zutompa libras 2. Totidem Zotanas Xenonicas. Aceri libras duas. Helenij duas. Aristolochiæ libram. Ieris libram. Bochi libram. Xylaloes libram. Oleo-balsami admisce quantum annona permittit; In quo & Moschi exagia duo. Et hæc de nostro Vnguento.

Verum autem & probatum Vnguentum quod Moyses primus à Deo iussus, confecit ad Pontificum Vnctionem & Sacerdotum: de quo vt arbitror Dauid dicit. Sicut Vnguentum in capite quod descendit in barbam Aaron: quod erat compositum ex quatuor speciebus, Myrrhâ, flore Cinnamomi, odorata inde, Calami odorati: cum oleo. Pisticum vero dictum est, quia viros peritos atque sapientes ad hoc singulare componendum destinauit Moses mystico instituto. Alabastrum autem est vas vitreum absque ansis: quod Becium dicitur.[18]

*

5. Iacob Goar, Paris, 1647

Jacobus GOAR, *Euchologion sive rituale græcorum...*, 1960, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz, 735 p., text pe două coloane (greacă și latină), + index.

Despre textul și „erminia" sau tipicul Arhieraticonului, vezi pp. 179-261.

Titlul complet al Euchologion-ului lui Iacob Goar, din ediția princeps, 1646-1647:

ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ sive *Rituale Græcorum* complectens ritus et ordines Divinæ Liturgiæ, Officiorum, Sacramentorum, Consecrationum, Benedictionum, Funerum, Orationum &c. cuilibet personæ, statui, vel tempori congruos, ivxta vsvm Orientalis Ecclesiæ. Cum selectis Bibliothecæ Regiæ, Barberinæ, Cryptæ-Ferratæ, Sancti Marci Florentini, Tillianæ Allatianæ, Coresianæ, & aliis probatis MM. SS. & editis Exemplaribus collatum.

Interpretatione Latina, nec non mixobarbararum vocum breui Glossario aeneis figuris & observationibus ex antiquis PP. & maxime Græcorum Theologorum expositionibus illustratum.

Opera R.P. Jacobi GOAR, Parisini, Ordinis FF. Prædicatorum, S. Theologiæ Lectoris; nuperin Orientem Missi Apostolici.

Lvtetiæ Parisiorum, Apud Simeonem Piget, via Iacobæa, ad Insigne Fontis MDCXLVII [Paris, 1647], cum privilegio Regis, 949 p. Numerotate + 25 p. Nenumerotate, de la începutul volumului, incl pl. și il;

> **Comprend des vignettes gravées sur cuivre (plans d'églises, personnages religieux, figures et objets religieux) inclus dans le texte. Un feuillet de planche dépliant (plan d'église à la p. 13) gravé sur cuivre. Page de titre en rouge et noir. Marque d'imprimeur au titre, bandeaux, lettres ornées et culs-de-lampe gravés sur bois. Desenul de pe pagina de titlu: *acvaforte,* stampă după gravură pe tăbliță de aramă – gravées sur cuivre.**

[*Ediția a doua:*] Editio secunda Expurgata & accuratior, Venetiis, Ex Typographia Bartholomæi Javarina. MDCCXXX. Superiorum permissu [Veneția, 1730, 735 + 12 p.]

[*Ediția a treia:*] reprint Graz, 1960, 735 + 10 p.;

p. 637, [ediția 1647]

Materia vero sacri vngventi est huiusmodi

In matulas olei duodecim, & vini mensuras, quo necessariæ sunt ut cum oleo decoquantur: ita tamenut semper oleo subsideat vinum, ne oleum exuratur. Immitte, Hyperici, (sive costi) libras duos; ligni balsami, libras tres; albæ spinæ, (sive junci aromatici) libras duas; piperis, libras quinque; myrrhæ, libras quatuor; styraci, libram unam; piperis longi, libras duas; cassiæ lignneæ (sive ligni acaciæ, libras tres; foliorum Indicorum, libras tres; fructus balsami, libras duas; cyperici, libras quinque; granorum visci, libras tres;

---

[18] 1 Libra sau în română *litra* este măsură de greutate, echivalentă cu c. 326 g [325,14048 g], adică cu 12 uncii.
1 uncia era echivalentă cu 27,09504 g, adică cu 4 sicilicus [șecheli]. Un sicilicus [șechel] echivala cu 6,77376 g, adică cu 2 drachma (æ), drahme. 1 drahmă echivala cu 3,38688 g, adică ½ de șechel. Echivalentul unităților de măsură și monede, cu o aproximație relativă, menționate în Sfânta Scriptură, cititorul le poate găsi în *Biblia*, ediția Sf. Sinod, București, 1988, pp. 1413-1414. Măsurile exacte pot fi găsite la: *Alte Maße und Gewichte* (Römische Antike), [Unități de măsură în Roma Antică], în:
https://de.wikipedia.org/wiki/Alte_Ma%C3%9Fe_und_Gewichte_(R%C3%B6mische_Antike)
Subdiviziunile romane, de greutate la *libra*, după cum urmează:
1 Libra = 12 Unciae = 48 Sicili = 96 Drachmae = 576 Oboli = 1628 Siliquae.

saliuncæ, libram unam; cassiæ nigræ, libras duas; caryophyllorum, libras tres; seminis roris marini, libras duas; cinnamomi, libras sex; asari, libras duas; maceris, libram unam; terebinthi, libras sex; potiti, libras sex; glandium unguenariarum, libras duas; majoranæ, libram unam; ladani, libras quinque; thuris, libras quinque; stachyos, libram unam; zingiberi, libras quatuor; zedoariæ, libras duas; folia peregrina & ea quidem, calami aromatici, libras duas; inulæ, libras duas; aristolochiæ, libram unam; iridis, libram unam; bdellii, libram unam; agallochi, libram unam; opobalsami, quantum ubertas concesserit; in quo & moschi tertia pars unciæ misceri debet. Et hoc quidem de Vnguento nostro.

Pisticum vero Vnguentum quod Moyses a Deo jussus, propter Pontificum & Sacerdotum vnctionem composuit, de que quo Dauid, vt reor, ait; sicut Vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod è quatuor speciebus constatum erat: myrrha, flore cinnamomi, bene olente iride & bene olente calamo & oleos Fidele dicitur, & Mysticum; eo quod illi componendo, expertos artifices præfecit, nec sine mysterio Moyses solus illud instituit. Alabastrum vero, vas vitreum est, sine ansa vlla fictum; quod & Ampulla, vel Baucalium nuncupatur.[19]

---

p. 638 [ediția 1647]

Variæ lectiones

Species cunctas Sanctum Vnguentum componentes M.S. cuncta diversimode ab editis exemplaribus recensent, simulque varium illud decoquendi morem enunciant, sigillatim ideo eorum unumquodque inspiciendum.

---

p. 638 [ediția 1647]

Barberinum itaque breuius cæteris, componendum & decoquendum Chrisma edocet, hoc pacto

Ad decem olei libras, adde Cypereos libram unam, Iridis libram unam, rasdi mediam libram, asphalati libram unam. Oportet hęc in minuta concidi ad tesselarum modum, & in vase terreo sandaræca obductio simul per duos dies immergi; post hęc adhiberi oleum, et simul infundit, & per diem integrum decoqui.

Cum secundo decoquitur, adbibe Amomi libram unam, ligni Caryophyllorum uncias octo, Myrobalani uncias sex, cangami uncias sex, Cassiæ uncias sex, Terebynthi uncias duas, Myrrhæ unciam unam, balsami probati uncias duas; hęc simul infundo, et decoque; præter Terebyntum Myrrham et Balsamum: hæc enim prius coqui oportet.

---

p. 638 [ediția 1647]

Ortographia hic, verborumque ingenua proprietas omissa est: & ne correctio transcripti fidelitatem violaret, barbaras potius quam emendatus dictiones, edere maluimus: quod & præstamus in sequenti transsumpto, ex Euchologio Constantinopolitano, compositionis Chrismalis & decoctionis ejusdem totam seriem accuratius describente. Si quæ vero ibi occurrunt ignotæ voces, in sequentibus notis illustrantur.

---

pp. 638-639 [ediția 1647]

De magni Vnguenti compositione in magna Ecclesia Constantinopolitana

Componentium quœque species infra quadragessimam magnam coacervantur, & a feria secunda Hebdomadis Palmarum incipiunt tundi & cribrari. Lazari vero Sabbato (cum Lazari legitur Evangelium) ad præstitutum in quo Vnguentum excoquendum, Dominica Palmarum deportatur. Et oleum quidem in vas infunditur, ut quantum sit ejus pondus exploretur Vini autem in alio cacabo quasi menssræ decem deferentur: immittuntur vero & ex plantis sequentes. Myrri folia, lauri, roris marini, majoranę, costi, balsami, & cum illis decoquuntur. Cum vero sufficiens fuerit per feruore[m] decoctio, immittitur vinum, & colantur hęc: & in majori cacabo, ubi dictum est esse oleum injiciuntur.

Magna porro feria secunda manè, à ministris sub cacabo præparantur sarmenta igni concipiendo idonea: & Laudibus completis, cum Clericis & populo advenit Patriarcha.

---

[19] Textele acestea, pot fi regăsite, cu o ortografie puțin schimbată, adică adaptată, în ediția a doua, Veneția 1730: vezi, Jacobus Goar, ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ sive *Rituale Græcorum...*, Op. cit., Graz, 1960, pp. 508-512. Noi am încercat să rămânem la ediția princeps, Paris, 1647.

Auspicatur ille à benedictione, & dicitur vsque tertio: Sanctus Deus: & Sanctissima Trinitas: una cum, Pater noster & dici modulus proprius, & Breuiculum: & sit dimissio.

His cantatu, cacabum in crucis modum sussumigat Patriarcha: mox cereo accenso arrepio sarmentis cacabo subjectis apponit ignem: atque ita tum ipse, tum populus omnis egreditur, Ministri vero ad hoc præfecti pyram quantum oleo coquendo sussiciat, accendunt. Excoquitur autem & alius cum vino & plantis cacabus; & tunc vinum modice, id est stillatim & fluxim in magnum cacabum adjicitur. Ita vero debet attente circumspici oleum, nequando decocto & euanescente reliquo humido, ipsum in cacabi fundo subsideat. Quinque siquidem digitis dicto liquori oleum semper supernatare necesse est. Excoquendum est vero feria secunda, tertia & quarta.

Quarta poro coquuntur hæ species. Thuris, ladani masticis, potiti, gumma: ac styrax in alto minori cacabo cum oleo præparatur, & simul mixta coquuntur & colantur: corumque liquer majori cacabe infunditur. Deinde in eundem majorem cacabum cæteræ species inferuntur, & studiose commiscentur: & stant simul usque ad tres & amplius horas. Incipiunt tandem ministri ad hoc deputati, & Vnguentum è cacabo educunt, colansque illud, transfunduntque, & ordinata ad suscipiendum illud vasa implent: deferuntque ad Patriarchæ domum; & in alud vas non consecratum, sed ad medicinalem usum servatum, Nardumque vocatum effundunt. Implent quoque vas in quo Vnguentum deportandum est: atque ita feria quarta magna elabitur.

---

p. 640 [ediția 1647]

Post hæc coniunctum sequitur consecrationis Vnguenti Officium à nobis supra positum fol. 528. Et tandem subditur.[20]

Species vere Vnguentum componentes sunt istæ. Caryophylla, iuncus aromaticus, Cynnamomum cynnamomi, flos, piper, piper longum, Indicum folium, macer, Zintziber, herba lactaria, stachys, crocus, roris marini majus & minus semen, piper album, asarum, aloes lignum, muscatæ nuces, mastix, thus, ladanum, potites, styrax, maschus, ambar, Balsami oleum, myrtus, laurus, majorana, ros marinus, costus, & Balsamum.

---

p. 640 [ediția 1647]

Sequitur nunc ex Allatiano Euchologio M.S.

Ordo – Τάξις – servandus ad faciendum & præparandum Sanctum Vnguentum

Hæc sunt concurrrentia in portionem materiæ totius compositionis

Vinum redolens, & aqua pro olei quantitate in prima decoctione præmittitur: simulque oleum conmiscetur. Atque ita caminum succendi oportet. Adhibe myrti folia, rorem marinum, lauri folia, ladanum, aspalathum, elenium irin, aristolochiam, cassiam, balsamum lignum, nardi stachyn, iunci aromatici florem, ejus lignum, foli, stachyos recentia, caryophylla sicca, terebynthum nardum vocatum.

Et dum hæc fuerint excocta, prout præfectus operis juxta quantitatem & qualitatem admixtarum specierum judicaverit expedire: tum ignis extinguitur. Opere vero tepefacto, & è cacabo educto: rursum & secundo redolens vinum cum aqua tepida, simulque cum superius memoratis condimenti præcoctum oleum immittitur: cui adjunguntur & species aliæ, in minuta segmenta pro operis quantitate succissæ. Piper, cynnamomum, cynnamomi lignum, cardamomum, gladiolum, piper longum, cachreon, visicum, zinziber siccum, asarum, cyperim caryophylla, nucem muscatam & in decoctionis sine styracem, potitem & ladanum: & post alteram horam moschum purum, & aloes lignum apponunt.

---

p. 641 [ediția 1647]

Operis vero præf. ctum* [præfectum] *oportet vigilem esse, nec dormire, sed apertis oculis attendere: aliosque ministros sedulos & sobrios opus incœptum commovente, super œque ebullitioni jugiter oculos advertentes præponere: vt signo in cacabo bullitibus cooperto nec amplius extante, totum supra modum efferueat opus, cunctosque cum præfecto consumat, & effundatur. Ignis itaque

---

[20] **Petrecaniile [de la *a petrece* sau *a însoți* – Bihor] sau Slujba înmormântării: Officium Exequiarum, pp. 525-538; urmează *Variæ lectiones in officium exequiarum*, p, 539-540; *Notæ* sau Notele și comentariile autorului Iacob Goar, privitoare la *officium exequiarum*, pp. 540-544; după care urmează *Officium fvneris monachorum*, pp. 544-556.**

ministros moneri oportet, vt fornacem nimis accensam frigida compescant & extinguant, & și quando opus ipsum suprauerit factum in cacabo signum, aqua tepida adjecta retundatur.

Secunda decoctio penes artificis judicium stabit, uno verbo, pro quantitate olei, concurrentiumque & admixtarum specierum numero.

Decoctionis autem cærimonia incipit in fine quartæ jejuniorum hebdomadis, feria nempe sexta qua solet venerandorum exaltatio celebrari: quære post missę finem nona hora jam absoluta. **In Menæo videlicet.**

Pontifex deinde papyros tres sumit, eosque aqua benedicta intingit: mox ter sancto hymno decantato pretiosam crucem in aquam imergit, & eductam abstergit: & aqua quidem benedicta in crastinum reservatur, simul & papyri, & dimissione facta cuncti ad proprias sedes secedunt.

Sabbati autem Vesper, cum lucernarius terminatur hymnus, Ecclesiæ illius vasorum custos cum subjectis sibi Chartularijs, & Chartularij cum subditis pariter sibi Vigilibus ad coctorium proficiscuntur. Et stant casulis ornati. Et benedictione præmissa à Sacerdote cui juxta consuetudinem hebdomada oblationem perficere incumbit, incipiunt hymnum ter sanctus, vt compleatur opus: Aqua vero sancta à magno vaserum custode in cacabum immittitur, in nomine Patris, & Filii & Spiritus Sancti.

---

pp. 641-642 [ediția 1647]

Præfati vero papyri à magna vasorum custode tribus cereis appositis succenduntur, & ab artificii præfecto immituntur in pyram, ad inflamandam totam lignorum struem: & vasorum quidem custos digreditur, ministrosque suos Chartularios ibi dimittit, aliosque huiusmodi operis & artificij componendi & absolvendi experientiam nactos. Et ignis quidem ardet ab illa hora, vsque ad primam noctis vigiliam, id est vsque ad quartem horam. Mox extinguitur ministris cunctis ad somnum diversuris. In laudibus autem profunda nocte celebrandis surgunt omnes divinos hymnos persoluturi: & opus illud tota die Dominica curatur, adiuncta prima noctis vigilia: tum ad matutinum vsque crepusculum quieti se componunt fornace nimirum penitus extincto.

Circa secundum vero dici horam, Nardum tepidum existentem adueniunt operis curatores transfusuri, & in scapham missuri. Et cacabo loto, vinum aliud rursum infunditur, & aqua tepida adjicitur: priore videlicet eiecta, & in inuio loco cum omni exusta materia, eiecta. A nona autem hora feriæ secunde incipit decoctiofieri cum speciebus in alia secunda decoctione superius descriptis. Absoluitur autem cum Deo huiusmodi opus circa mediam noctem illucescentis feriæ tertiæ, & vsque ad horam dici tertiam intactum & inexhaustum opus totum manet. Post prandium autem magnus vasorum Custos & Chartularij & qui sub eis sunt Vigiles, cum ministris, gloriam Deo rependunt hoc pacto.

Pax omnibus. Dominum precemur.

Gratias tibi agimus Domine Deus omnipotens, æterne, & Domine Iesu Christe, vnigenite, splendor Patris, & Spiritus à Patre procedens, & in Filio manens, qui omnia consummas & sanctificas in tribus personis vnitis, natura indiuisa: quia opus istud ad finem nos deducere fecisti, ad sanctificationem & gloriam fidelium Christianorum. Intercessionibus super omnes gloriosæ Deiparæ, immaterialium ministrorum tuorum, sactorum & valde celebrium Apostolorum, & omnium sanctorum tuorum, qui à sæculo tibi placuerunt.

***Populus*, Amen.**

Et responso*, Amen, *Vnguenti sancti artifex præcipius in auditu omnium suavi & sonora voce intonat:* Coronatum es opus, jam absolutum es. *Et populo idem reboante: dicit rursus artifex.* Precibus super omnes sanctæ Deiparæ. *Populus.* Coronatum es opus, jam absolutum es. *Et acclamatione dimissioneque facta, cuncti ad propria divertunt.

Feria tandem quarta nardum e cacabo educunt, & in vasa sandaraca Juniperi bene uncta infundunt: & usque ad magnam feriam quintam custoditur.

*

6. Inochentie Micu, Roma, 1748

Altă rânduială a facerii Sfântului Mir, Materia Mirului

La 6 funți de uloiu adaugă:[21]

Țiperiu	funt 1
Iridii	funt 1
Razdi	funt pol
Asfalati	funt 1

Tribuie aceastea a să pisa și în vas de pământ acoperite în doao zile a se muia. După aceastea uloiu a lua și împreună a să mesteca și într-o zi întreagă a să hearbe. Când să herb a doa oară, bagă:[22]

Amom	funt 1
Mirobolami	loți 6
Din lemn cuișoarelor	loți 8
Calgami	loți 6
Casiia	loți 6
Terebint	loți 2
Mirh	loți 1
Balsam aprăbăluit	loți 2

Acestea împreună le bagă și le hearbe, afară din tearbint, mirh și balsam, punți 2. Acestea mai nainte să se hearbă.

Scorțișoară	funt 1
Maieran	loți 4

Iară de vei vrea să mai bagi, caută în Euxuloghion, adecă în Molitveniicul cel letenesc și grecesc, list 637. [Episcopul Inochentie face trimitere la ediția princep [1647] a lui Iacob Goar, ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ sive *Rituale Græcorum*..., Lvtetiæ Parisiorum, 1647, pp. 637-642, vezi *supra*].[23]

*

7. Grigorie Maior, Arhieraticon, Blaj, 1777:[24]

Iară materia Sfântului Mir easte aceasta, f. 51–54.

f. 51

În doaosprăzeace văscioare de untdelemn și măsuri de vin, câte vor lipsi ca să se fiiarbă cu untdelemn, iară așa pururi trebuie grijit ca nu cumva să seace vinul de supt untul de lemn și să nu arză untul de lemn. Întâiu, pune iarba Sfântului Ioan, greceaște să numeaște coros – 2 litre. A doao: lemn de valsam – 3 litre.[25] A treia, papură de aromate – 2 litre. A patra, piperi – 5 litre. A cincea, smirnă – 4 litre. A șasea, storax calamita – o litră. A șaptea, piperiu lung sau cuișoare – 2 litre. A opta, lemn de porumbea eghiptenească sau cassiia – 3 litre. A noao, foi indicești – 3 litre. A zeacea,

---

[21] 1 Funt (pl.) funți, [livră] = ½ kg, în Muntenia și 0,56 kg. în Transilvania. În Ardeal se mai spune în viu grai și *font* (pl.) *fonți*: 40 d'e fonț^{i} d'e brânză, dacă pui în'to plăcintă, dacă mândra nu ț'i dragă, tăt$^{\breve{a}}$ plăcinta nu-i d'e treabă!; conform zicalei înregistrate de noi cu decenii în urmă în satul Fizeșul Gherlii, jud. Cluj, situat lângă minunata Mănăstire Nicula. Vezi: *Unități de măsură românești vechi*, în: https://ro.wikipedia.org/wiki/Unit%C4%83%C8%9Bi_de_m%C4%83sur%C4%83_rom%C3%A2ne%C8%99ti_vechi

[22] 1 Loț, unitate de măsură pentru greutăți, echivalentă cu c. 18 g. Vezi și: Gh. BULGĂR și Gh. CONSTANTINESCU – Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, Editura Saeculum I.O., București, 2000, 527 p.

[23] Textele acestea, pot fi regăsite, cu o ortografie puțin schimbată, adică adaptată, în ediția a doua, Veneția 1730: vezi, Jacobus Goar, ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ sive *Rituale Græcorum*..., Op. cit.,Graz, 1960, pp. 508-512. Noi am încercat să rămânem la ediția princeps, Paris, 1647.

[24] *Arhieraticonul lui Grigorie Maior Blaj 1777*, Studiu introductiv Călin-Daniel PAȚULEA și Florica-Elisabeta NUȚIU, Studiu filologico-lingvistic Florica-Elisabeta NUȚIU, Prefață de P.S. Dr. Virgil Bercea, 2007, Editura University Press, Târgu-Mureș, 214 p. [textul *Arhieraticonului* se află la pp. 117-207, adică în Anexa volumului, la „Facsimile și text transcris].

[25] 1 Libra sau română *litra* este măsură de greutate, echivalentă cu c. 326 g [325,14048 g], adică cu 12 uncii.

poame de valsam – 2 litre. 11 – chiparos – 5 litre. 12 – boabe de vâsc – 3 litre. 13 iarba Marii Magdalenii, grecește chelticos – 1 litră. 14 – cassiia neagră – 2 litre. 15 – mușițel – 3 litre. 16 – sământă de roșmarin – 2 litre. 17 – scorțișoară – 6 litre. 18 – o iarbă care să numeaște grecește asaron – 2 litre. 19 – lemnul Sfântului Toma, grecește makaros – 1 litră. 20 – rășină de lemn luciu, grecește terebintis – 6 litre. 21 – o iarbă care creaște din apă, grecește petetos – 6 litre. 22 mac de la India, grecește mirobalanon, să află la doftori – 2 litre. 23 – măgheran – 1 litră. 24 – ladan – 5 litre. 25 – tămâie de Livan – 5 litre. 26 – o iarbă care să numeaște grecește stahos – 1 litră. 27 – ghimberiu – 4 litre. 28 – un fealiu de săditură care să numea –

f. 53

ște grecește zutompa – 2 litre. 29 – foi streine și aceastea sânt de trestie de aromate – 2 litre. 30 – o iarbă carea să zice elenion – 2 litre. 31 – o floare, grecește aristolohia sau măr lupesc – 2 litre. 32 – trestie de casiia – 1 litră. 33 – lemn de Araviia, grecește vohos – 1 litră. 34 – lemn de alois – 1 litră. 35 – zeamă de valsam câtă va trebui. 36 – întru care și moshos trebuie amestecat – 2 dramuri. Și aceasta easte rânduiala mirului nostru.

Iară rânduiala cea veache care au poruncit Dumnezeu lui Moisi pentru mir, cu carele să ungea arhiereii și preoții, despre carele David grăiaște: Ca mirul pre cap carele să pogoară pre barbă, pre barba lui Aaron, au fost din patru fealiuri tocmit: smirnă, floarea scorțișoarii, casiia cu bun miros și trestie cu bun miros și untdelemn, credincios să chiiamă și de taină, pentru că la tocmirea acestui mir, Moisi cu taină au rânduit oameni înțelepți.

Iară alavastru easte vas de sticlă fără de toarte făcut, carele și clondiriu [*clondir*] se chiiamă.

*

***În vechime, atât* chrisam*, cât și* miron *se păstrau mai ales în* Alabastron, Αλάβαστρον, *plural* Alabastra, *adică în sticle de alabastru, în formă de pară, cu deschidere în partea îngustă a sticlei. Latinii mai aveu un termen pentru vasul în care păstrau Chrisam sau Chrisma. Acesta se numea Chrismarium, în care se păstra* Sanctum Chrisma.**

***

8. Structura liturgică a slujbei sfințirii Sfântului și Marelui Mir, deosebiri și asemănări

***Arhieraticon,* București, 1993**

În stadiul actual de evoluție al *Arhieraticonului* de limbă română, București, 1993 (pp. 191-240), rânduiala aceasta menționează o listă de *38 de materii* folosite la prepararea Sfântului și Marelui Mir, precum și *patru rugăciuni de sfințire*. Primele două se rostesc în timpul Vecerniei, împreunate cu Dumnezeiasca Liturghie a Sfântului Vasile cel Mare, din dimineața Joii Mari, după citirea celor trei paremii și după ce se cântă troparul și condacul Rusaliilor:[26]

I. *Răscumpărătorule al firii noastre...*;

II. *Dumnezeule cel Mare și înalt...*;

Următoarele două rugăciuni [III și IV], Patriarhul le citește după încheierea anaforei, adică după ecfonisul: și *să fie milele marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos cu voi cu toți...*[27] Arhieraticoanele vechi începeau rânduiala de sfințire a Sf. și Marelui Mir, după ieșirea cu Sfintele Daruri sau Vohodul Mare, când se ieșea și cu alabastron, αλάβαστρον-ul [vasul de aur, argint sau piatră de alabastru, în care se sfințea și se păstra Mirul], cu Sf. și Marele Mir, înaintea Sfintelor Daruri, după care, acesta se așeza pe Sfânta Masă, lângă discul cu Sfântul Agneț și miridele, în partea stângă a antimisului.

---

[26] *Arhieraticon*, București, 1993, pp. 205-206.

[27] *Arhieraticon*, București, 1993, III, pp. 231-232; IV pp. 232-233.

III. ***Doamne al milelor și Părinte al luminilor, de la Care purcede...*;**

urmată fiind de: *Pace tuturor*, [Și duhului tău]; *Capetele voastre Domnului să le plecați* [Ție Doamne]; *Domnului să ne rugăm* [Doamne miluiește];

IV. ***Ție Dumnezeului și Împăratului tuturor, dând mulțumită, am plecat grumajii....*;**

***Anaforaua*, ἀναφορά, *de la* ἀναφέρω (a înălța, a ridica): începe, după ce diaconul zice: *Să stăm bine, să stăm cu frică, să luăm aminte, Sfânta Jertfă cu pace a o aduce*, și se încheie cu ecfonisul: și *ne dă nouă, cu o gură și o inimă, a slăvi și a cânta preacinstitul și de mare cuviință numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor*. Amin; adică începe după rostirea *Crezului* și se încheie înainte de *Tatăl nostru*, atât la Dumnezeiasca Liturghie a Sfântului Vasile cel Mare, cât și la aceea a Sfântului Ioan Gură de Aur. Liturghia Darurilor mai înainte sfințite nu are anafora.**

*

***Arhieraticon,* București, 1993/ Codex Barberini græcus 336, sec. VIII**

Ultimele două rugăciuni de sfințire a Mirului – III și IV – se pare că sunt primordiale, pentru că se află și în *Euchologion*-ul *bizantin*, Barberini græcus 336, sec. VIII, *vezi infra*.

1. Doamne al milei și Tată al luminilor, de la care se dă orice dăruire bună și orice dar desăvârșit [*Iac 1, 17*]...[28]

2. Ție, Dumnezeule și Împăratului a toate, mulțumindu-Ți, Ți-am plecat gâtul inimilor noastre...[29]

*

***Arhieraticoane*:**

București, 1993 / Isaac Habert, [Ἀρχιερατικόν, Paris, ediția 1643, n.n.]:

APXIEPATIKON. *Liber pontificalis Ecclesiæ græcæ. Nunc primum ex regiis ms. euchologijs, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, Notis ac Observationibus Antiquitatis Ecclesiasticæ plenissimis illustratus*... Op. cit., 1 filă forzaț, 26 + 749 + 11 p., o filă postzaț;

Cele două ediții ale Arhieraticonului, *Liber pontificalis Ecclesiæ græcæ*..., Paris, 1643 și Paris, 1676, comportă unele deosebiri în textul atașat la început și la sfârșitul celor 749 de pagini numerotate, în ambele situații. Vezi *supra*: Micromedalionul *Isaac Habert*.

Arhieraticonul Episcopului Isaac Habert, Paris, 1643, menționează și el doar două rugăciuni de sfințire a Mirului, adică rugăciunea III și IV, din Arhieraticonul, București, 1993 (pp. 231-232): [Rânduiala] Ritus Sancti et Magni Vngventi seu Chrismatis ex Euchologio, pp. 695-698.

I. Rugăciune, Paris 1643, pp. 696-697 [a III-a rugăciune, Arhieraticon, București, 1993, pp. 231-232]:

Domine misericors & pater luminum à quo omne darum optimum & omne donum perfectum datur, præbe nobis indignis gratiam ad ministerium huius magni & viuifici mysterij quemadmodum dedisti Moisi fideli famulo tuo, Samueli, necnon sanctis Apostolis tuis: & mitte Sanctissimum Spiritum tuum super hoc Vnguentum: fac illud Chrisma Regium, Chrisma spiritale vitam conseruans, Animas & corpora sanctificans, oleum exultationis: quod quidem in lege præcessit, in nouo autem testamento claruit: quo etiam vnxisti Apostolos tuos, omnesque per lauacrum Regenerationis ab ipsis eorumque successoribus Episcopis & Presbyteris baptizatos hactenus. Et tu Domine Deus omnipotens per aduentum sancti tui & adorandi Spiritus, fac illud indumentum incorruptionis, signum mysteriorum efficax imprimens diuino tuo lauacro baptizatis diuinam tuam agnominationem, & vnigeniti filiii tui, sanctique Spiritus vt coram te sint noti, domestici,

[28] Luat din: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 966-967.
[29] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 967.

cives, serui & filiii tui animâ & corpore sanctificati, ab omni malitiâ alieni, & ab omni peccato abluti, induti vestimento gloriæ tuæ immortalis, vt agnoscantur per illud signaculum ab Angelis sanctis & Archangelis & ab omni Cælesti Potestate, formidabiles etiam sint cunctis malis & impuris dæmonibus, vt sint populus peculiaris, Regale Sacerdotium, Gens sancta: signati per immaculatum mysterium hoc tuum sigastu Deus Pater in Sancto Spiritu. Quoniam sanctus es Deus noster & in sanctis requiescis, tibique gloriam reddimus, Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Deinde Pontifex dicit, Pax omnibus. Diaconus. Inclinate capita vestra Domino. Apprecatur Patriarcha [urmează a doua rugăciune de sfințire a Mirului]:

II. Rugăciune, Paris 1643, pp. 697-698 [a IV-a rugăciune, din Arhieraticon, București, 1993, p. 232]:

Tibi vniuersorum Domino Regique: ceruicem cordis nostri cum gratiarum actione inclinamus, pro eo quod dignatus es nos vt dignos excipere ad diuinorum omnium mysteriorum tuorum ministerium: misericordiam etiam tuam prædicamus quam super nos largissimè effundisti. Supplicamus vt à te sanctificationem suscipiamus, sicut Vnguentum in capite. Propterea quod Vnguentum effusum nomen est vnigeniti filii tui Christi Dei nostri, in quo vniuersas orbis odore perfunditur, & visibilis, & inuisibilis quantus est. Tu enim adorandus es & glorificatus, tibique gloriam & Adorationem reddimus Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, nunc & semper, & in sæcula sæculorum.

Deinde Crucis signo facto velat illud. Tuncque adhortans in Ambone Diaconus dicit.

Omnium sanctorum memoriam habentes, &c. Flabella vero gestantes stant vsque ad, compleatur. Quando vero sancta ad egrediendum parata sunt stante Primario Sacerdote ante sanctas ianuas: Accipit Patriarcha Vnguentum & infert, traditque Protopapæ: Et dein ceps amouent flabella: & Diaconi tollunt: & abeunt quemadmodum venerant cum flabellis. Immittiturque à Protopapa Vnguentum ex Alabastro in Vasculum in quo est Nardus.

***La pp. 701-714, urmează cele cinci observații sau comentariul autorului*, [pe atunci (1643) canonicul] Issac Habert, *privitoare la rânduiala sfințirii Mirului:* Ad ritum Chrismatis observationes Isaacii Haberti SS. E. P.P. Canon. ac Theologi.**

*****

Arhieraticoane:

București, 1993 / Iacob Goar, Paris, 1647

[Rânduiala] S. Vngventi Officium. (pp. 628–630)

Iacob Goar menționează și el tot două rugăciuni de sfințirea a Mirului, adică rugăciunile III și IV, din Arhieraticonul, București, 1993 (pp. 231-232). De semnalat mai este însă și diferența de traducere în latină a textului celor două rugăciuni de sfințire a Mirului, la Iacob Goar, mult mai pragmatică, decât aceea a lui Isaac Habert, [Ἀρχιερατικόν, Paris, ediția 1643, pp. 696-698]. Ediția a doua a Euchologion-ului lui Iacob Goar, Veneția, 1730, are aceste texte la pp. 501-503. La Iacob Goar se vede că a trăit ritul bizantin, în timp ce canonicul Isaac Habert l-a studiat doar. Iacob Goar adaptează limba latină la specificul liturgic al limbii grecești, realizând o exprimare cursivă, ușoară și cu o topică a cuvintelor latine, care să permită cântarea textelor liturgice [psalmodierea lor], după rânduiala cu care cântă la altar episcopii și preoții ortodocși în limba greacă, cu extinderea acestei muzici la celelalte limbi liturgice: aramaică, slavonă, arabă, română etc. Caracteristc este și asemănările de paleografie, cu folosirea literei „v”, în loc de „u”, Vnguentum; „u” în loc de „v”: ciues (cives); „s”, în loc de „f”; al diftongilor „æ”, „œ”, „è”, pentru „æ”: abundè [abundæ]; & [pentru „et”]; dar și al unor forme de prescurtare, cum ar fi „ũ”, pentru „un”: mũdus (mundus); „ú”, în loc de „un”: Vnguentú etc.[30]

[30] **Vezi *diftong* și *triftong*: de la δίφθογγος *și* τρίφθογγος.**

Isaac HABERT, Ἀρχιερατικόν, Paris, ediția 1643, pp. 696-698.	Jacobus GOAR, Euchologion sive Rituale Graecorum..., Paris, 1647[1], pp. 628-630
I. Rugăciune, Paris 1643[1], pp. 696-697 [a III-a rugăciune, Arhieraticon, București, 1993, pp. 231-232]:	**I. Rugăciune, Paris 1647[1], pp. 628-629 [a III-a rugăciune, Arhieraticon, București, 1993, pp. 231-232]:[31]**
Domine misericors & pater luminum à quo omne darum optimum & omne donum perfectum datur, præbe nobis indignis gratiam ad ministerium huius magni & viuifici mysterij quemadmodum dedisti Moisi fideli famulo tuo, Samueli, necnon sanctis Apostolis tuis: & mitte Sanctissimum Spiritum tuum super hoc Vnguentum: fac illud Chrisma Regium, Chrisma spiritale vitam conseruans, Animas & corpora sanctificans, oleum exultationis: quod quidem in lege præcessit, in nouo autem testamento claruit: quo etiam vnxisti Apostolos tuos, omnesque per lauacrum Regenerationis ab ipsis eorumque successoribus Episcopis & Presbyteris baptizatos hactenus. Et tu Domine Deus omnipotens per aduentum sancti tui & adorandi Spiritus, fac illud indumentum incorruptionis, signum mysteriorum efficax imprimens diuino tuo lauacro baptizatis diuinam tuam agnominationem, & vnigeniti filiii tui, sanctique Spiritus vt coram te sint noti, domestici, ciues, serui & filiii tui animâ & corpore sanctificati, ab omni malitiâ alieni, & ab omni peccato abluti, induti vestimento gloriæ tuæ immortalis, vt agnoscantur per illud signaculum ab Angelis sanctis & Archangelis & ab omni Cælesti Potestate, formidabiles etiam sint cunctis malis & impuris dæmonibus, vt sint populus peculiaris, Regale Sacerdotium, Gens sancta: signati per immaculatum mysterium hoc tuum sigastu Deus Pater in Sancto Spiritu. Quoniam sanctus es Deus noster & in sanctis requiescis, tibique gloriamreddimus, Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Deinde Pontifex dicit, Pax omnibus. Diaconus. Inclinate capita vestra Domino. Apprecatur Patriarcha [urmează a doua rugăciune de sfințire a Mirului]:	Domine misericordiarum, & Pater luminum, à quo munus omne bonum & donum omne perfectum prouenit, præbe etiam nobis indignis gratiam, in ministerium magni huius & viuifici mysterii, quam Moysi fideli tuo famulo, & Samueli seruo tuo, & sanctis tuis Apostolis tuis elargitus es, & in Vnguentum hoc Sanctissimum Spiritum tuum emitte. Fac illud regale Vnguentum, spirituale Vnguentum, vitae præsidium, animarum & corporum sanctificatiuum oleum exultationis, quod in lege quidem præcessit, effulsitautem in nouo Testamento: quo Reges, Pontifices, Prophetas, & omnes ab eis deinceps & subsequentibus Episcopis & Presbyteris per iteratæ natiuitatis lauacrum, usque hodie regeneratos vnxerunt. Ita, Domine Deus omnipotens, fac illud aduentu Sancti & adorandi tui Spiritus esse incorruptionis indumentum, signaculum perfectiuum, lauacro tuo insignitis diuinam tuam, & vnigeniti Filii tui, & Sancti Spiritus appellationem imprimens, vt per sanctam hanc obsignationem germani, familiares, ciues, serui, & ancillæ, anima corporeque sanctificati ab omni nequitia alieni, omni peccato exempti, illibatæ gloriæ tuæ, ceu vestimenti amictu coram te à sanctis Angelis & Archangelis, & ab omni cœlesti virtute agnoscantur, malignis autem & impuris dæmonibus formidandi appareant: vt sint acquisitus & peculiaris populus, Regale Sacerdotium, gens sancta, & illibato hoc mysterio signati. Christum in cordibus suis, in habitaculum tuum, Dei & Patris, in Spiritu Sancto ferant. Quia sanctus es, Deus noster & in Sanctis requiescis: & tibi gloriam referimus, Patri, & Filio, & Sancto Spiritui: nunc & semper & in sæcula sæculorum. Amen. Deinde Pontifex ait, Pax omnibus. Diaconus Capita vestra Domino inclinate. Subiungit Orationem Patriarcha.
II. Rugăciune, Paris 1643[1], pp. 697-698 [a IV-a rugăciune, Arhieraticon, București, 1993, p. 232]:	**II. Rugăciune, Paris 1647[1], pp. 629-630;**
Tibi vniuersorum Domino Regique: ceruicem cordis nostri cum gratiarum actione inclinamus, pro eo quod dignatus es nos vt dignos excipere ad diuinorum omnium mysteriorum tuorum ministerium: misericordiam etiam tuam prædicamus quam super nos largissimè effundisti. Supplicamus vt à te sanctificationem suscipiamus, sicut Vnguentum in capite. Propterea quod Vnguentum effusum nomen est vnigeniti filii tui Christi Dei nostri, in quo vniuersas orbis odore perfunditur, & visibilis, & inuisibilis quantus est. Tu enim adorandus es & glorificatus, tibique gloriam & Adorationem reddimus Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Deinde Crucis signo facto velat illud. Tuncque adhortans in Ambone Diaconus dicit. Omnium sanctorum memoriam habentes, &c. Flabella vero gestantes stant vsque ad, compleatur. Quando vero sancta ad egrediendum parata sunt stante Primario Sacerdote ante sanctas ianuas: Accipit Patriarcha Vnguentum & infert, traditque Protopapæ: Et dein ceps amouent flabella: & Diaconi tollunt: & abeunt quemadmodum venerant cum flabellis. Immittiturque à Protopapa Vnguentum ex Alabastro in Vasculum in quo est Nardus.	Tibi omnium omnium Deo & regi, cordis ceruicem gratias agentes inclinauimus, eo quod nos dignos diuinorum istorum mysteriorum fieri ministros voluisti: misericordiam tuam idcirco prædicamus: quam abundè super nos effundisti & vt sanctificationem recipiat, & operetur, sicut Vnguentum capiti supereffusum, præcamur: quia Vnguentú effusum est nomen vnigenito Filio tuo Christo Deo nostro in quo mũdus omnis visibilis & inuisibilis bono repletur odore. Tu enim adorandus vbique es & glorificatus, & tibi gloriam & cultum referimus: Patri, & Filio, & Sancto Spiritui: nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Illud denique cruce signatum operit: Et conuersus, qui in Ambone stat Diaconus, ait Omnium sanctorum memoriam recolentes. Stant autem Flabella donec dicatur Repleatur. Cum vero sancta proferri debent, stante coram sacris foribus Archipresbytero, Assumit Patriarcha Vnguentum delatumque Archipresbytero tradit. Et tunc mouentur Flabella. Et in altum tolluntur. Proceduntque Diaconi eo quo venerunt cum Alabastro Vnguentum, in vas ubi Nardus asseruatur, ab Archipresbytero reponitur.

*

[31] Jacobus GOAR, *Euchologion sive Rituale Graecorum...*, ediția a doua, Veneția, 1730, pp. 502-503.

Arhieraticoane:

București, 1993 / Inochentie, Ms. Roma, 1748

O diferență între cele două arhieraticoane ar fi că rânduiala de sfințire a Sfântului și Marelui Mir, la Inochentie și în celelalte arhieraticoane vechi, începe cu Vohodul Mare, când vasul cu Mir – alabastron, αλάβαστρον – se ia de pe masa unde se află și este inclus în procesiunea Vohodului Mare, înaintea Sfintelor Daruri și este dus în altar, unde arhiereul îl ia și-l așază pe Sfânta Masă, în stânga Discului, lângă antimis. Cele două rugăciuni de sfințirea a Mirului [a III-a și a IV-a, din *Arhieraticonul*, Buc., 1993, pp. 231-232] se rostesc tot după încheierea anaforei: *Și ca să mila marelui Dumnezeu*... [Inochentie, f. 17^v, p. 96] / după ce Patriarhul vestește: și *să fie milele marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos cu voi cu toți.* [Și cu duhul tău], Diaconul: *Să luăm aminte!*, *Arhieraticonul*, București, 1993, p. 230.

Și în Euchologion-ul lui Iacob Goar, se urmează aceeași rânduială după depunerea pe Sfânta Masă a Sfintelor Daruri, după Vohodul Mare, când și alabastron, αλάβαστρον, cu Sf. Mir este așezat pe altar, în stânga discului cu Sfintele Daruri:

Arhieraticonul lui Inochentie Micu-Klein, Ms., Roma, 1748, are două versiuni pentru rânduiala sfințirii Sfântului și marelui Mir: 1. *Rănduiala Uleiului celui Sfânt*, f. 14^v-16^r, mai scurtă; 2. *Altă rănduială a facerii Sfântului Mir, materia Mirului*, mai lungă, *Randuiala la facerea Sfantului Mir*, 16^v-20^r.[32] În ambele versiuni, cele două rugăciuni sunt luate după *Euchologion*-ul *bizantin*, Barberini græcus 336, sec. VIII, respectiv din Jacobus GOAR, *Euchologion sive Rituale Graecorum*..., Paris, 1647, pp. 628-630 [ediția a doua, Veneția, 1730, pp. 501-503]: „...Barberinum hoc pacto legit.",[33] adică rugăciunile III și IV, din Arhieraticonul, ediția București, 1993.[34]

1. **Doamne, Dumnezeul mililor și Tatăl luminilor, de la carele tot datul cel bun și tot darul deplin iase, ..., f. 14^v [Rugăciunea III, din *Arhieraticonul*, București, 1993, pp. 231–232]**
2. **Ție, Dumnezeului și împăratului tuturor dând har, cerbicea inimilor noastre plecăm..., f. 15^v [Rugăciunea IV, din *Arhieraticonul*, București, 1993, p. 232]**

La Inochentie, Roma, 1748, în a doua parte sau a doua versiune a Sfințirii Mirului: *Randuiala la facerea Sfantului Mir*, prima rugăciune de sfințire a Mirului, nu este tradusă în mod identic, cu aceea din prima versiune, după cum se poate vedea din comparația textelor:

***Prima rugăciune din versiunea întâi, la Inochentie, pp. 93-94, f. 14^v–15^v*:**	***Prima rugăciune, din a doua versiune, la Inochentie, p. 97, f. 17^v–18^v*:**
Doamne, Dumnezeul mililor și Tatăl luminilor, de la carele tot datul bun și darul deplin iase, dă-ne și noao, nevrednicilor, mila Ta în slujba aceștii mari și de viață făcătoare taine, care ai dat lui Moisii, slugii Tale cei credincioasă, și lui Samoil, slujitoriului Tău și sfinților apostolilor Tăi, și într-acest mir slobozi Duhul Tău cel Sfânt și-l fă acela mir împărătesc, mir sufletesc, tăriia vieții...[35]	**Domnul milelor, părinte sfinte, de la carele toată răsuflarea cea bună și tot darul deplin să dă, dă-ne noao, nedestoinicilor, bunătatea Ta și îndulcire marelor și făcătoarelor de viiață tainelor Tale, precum ai dat și credinciosului Tău și ogodnicului Moisiu și robului Tău Samoil și sfinților Tăi apostoli, și trimite Duhul Tău cel Sfânt preste mirul acesta, și-l fă pre El unsoare împărătească și unsoare sufletească...[36]**

Această primă rugăciune, din versiunea a doua, din *Arhieraticonul* lui Inochentie Micu-Klein, este precedată de *lista materiilor necesare*, f. 16^v-17^r, luată după Iacob Goar, după cum, în mod indirect, el însuși mărturisește în f. 17^r: *Iară de vei vrea să mai bagi, caută în Euxulogion, adecă în Molitveniicul cel letenesc și grecesc, list 637*: Materia vero sacri vngventi est huiusmodi, p. 637,

[32] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, pp. 95-99.
[33] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Op. cit., pp. 92-94.
[34] ARHIERATICON, Studiu introductiv, ediție și glosar de Meda Diana BÂRCĂ, Op. cit., pp. 53-76.
[35] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Op. cit., pp. 93-94.
[36] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Op. cit., pp. 97.

Paris, 1647 și pp. 508-509, Veneția, 1730. După lista materiilor necesare mirului, urmează subtitlul versiunii a doua: „Altă rânduială a facerii Sfântului Mir, Materia Mirului”.[37] În continuare, prima rugăciune de sfințire a Mirului, din versiunea a doua, din *Arhieraticonul* lui Inochentie Micu-Klein, este precedată de alte două

***↓*rugăciuni scurte*, de factură romano-catolică, care nu se află în *Arhieraticonul* de la București, 1993. Originea lor romano-catolocă se constată și din forma de încheiere: *prin Hristos Domnul Nostru. Amin.: „... per Christum Dominum nostrum!”*, nu cu forma de ecfonis răsăritean.**

Versiunea întâi:

La Ieșirea cu Sfintele Daruri, un preot ia Alabastron [Αλάβαστρον, *plural* Alabastra], cu Mirul de pe tetrapod [sau de pe masa, pe care stătea, în naos], și-l predă arhiereului, din fața ușilor împărătești, care-l așază apoi pe Sfântul Altar, aproape de Sfântul Disc și în stânga acestuia, lângă antimis, f. 14^{r+v}[pp. 92-93].

După încheierea anaforei și după ce arhiereul zice, f. 14^{v}–15^{v} [pp. 93-94]: *Și ne dă noao cu o gură și cu o inimă a cânta...*,

***Și să fie mila marelui Dumnezeu și mântuitorului nostru Isus Hristos...*, diaconul stă în amvon tăcând. Iară arhiereul suindu-să lângă marginea sfintii mease, sfânta unsoare o descopere. Și făcând peste dânsa cruce de trei ori zicând: În numele Tatălui † și al Fiiului † și al Duhului sfânt. † Amin. Și după aceaea zice această rugăciune în taină:**

Doamne, Dumnezeul mililor și Tatăl luminilor, de la carele tot datul bun și tot darul deplin iase, dă-ne și noao, nevreadnicilor, mila Ta în slujba aceștii mari și de viață făcătoare taine, care ai dat lui Moisii, slugii Tale cei credincioasă, și lui Samoil...

Adică prima rugăciune de sfințire a Mirului, din prima versiune, de la Inochentie, pp. 93-94.

*

Versiunea a doua:

Cele două rugăciuni de sfințire, Arhiereul le citește *după vozglașenie* Și ca să fie mila marelui Dumnezeu..., adică: și *să fie milele marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos cu voi cu toți.* [Și cu duhul tău]; Să luăm aminte!

La Inochentie, în versiunea a doua, prima rugăciune de sfințire a Mirului este precedată de două rugăciuni scurte de origine romano-catolică, după cum urmează:

***Arhiereul zice rugăciunea balsamului* [la Inochentie]: cele două rugăciuni adăugite, de origine romano-catolică:**

***↑ 1.Dumnezeul tainelor cerești și făcătoriul tuturor puterilor, rugămu-te să asculți rugăciunea noastră, și acest balsam pus înaintea Ta † sfințește și blagosloveaște, să fie pintru tainele Tale sfinte și destoinice, prin Hristos Domnul Nostru. Amin. [f. 17^{r}]**

Domnului să ne rugăm.

****↑ 2. Dumnezeul tuturor faptelor, care prin Moisii, robul tău, ai poruncit să se facă unsoare din mirodenii, Ție Doamne, plecându-ne, ne rugăm să dăruiești pe balsamul acesta cu sfințirea Ta †, să ne fie de folos, cum după botezul sfânt cu dânsul cine să va unge, să dobândească blagoslovenie trupească și sufletească, prin Hristos, Domnul Nostru. Amin. [f. 17^{r}-17^{v}]**

[Rugăciunea întâi, din versiunea a doua, la Inochentie, este cea de-a treia în *Arhieraticonul*, București, 1993, pp. 231-232]

Domnul milelor, părinte sfinte, de la carele toată răsuflarea cea bună și tot darul deplin să dă, dă-ne noao, nedestoinicilor, bunătatea Ta și îndulcire marelor și făcătoarelor de viață tainelor Tale, precum ai dat și credinciosului Tău și ogodnicului Moisiu și robului Tău Samoil și sfinților Tăi apostoli, și trimite Duhul Tău cel Sfânt preste mirul acesta... [38]

---

[37] **Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, pp. 95-96 și 96-98. Mențiunea lui Inochentie: *Iară de vei vrea să mai bagi,...,* caută la p. 95.**

[38] **Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, pp. 97-98.**

***După această rugăciune, urmează epicleza*: † Mestecătura balsamului cu a uloiului să fie în Numele Tatălui † și al Fiiului † și al Duhului Sfânt. † Amin.**

[Rugăciunea aceasta nu se află în Arhieraticonul, Buc., 1993, p. 233. Amestecul balsamului cu Sf. și marele Mir se face la Inochentie (f. 18v) înainte de ecfonisul primei rugăciuni]

> **[Rugăciunea aceasta nu se află în *Arhieraticonul*, Buc., 1993, p. 233, dar nici în *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, Blaj, 1777. Amestecul balsamului cu Sf. și Marele Mir se face la Inochentie (f. 18v) înainte de ecfonisul primei rugăciuni [a treia în *Arhieraticonul*, Buc., 1993] și se continuă și după a doua rugăciune. Textul de la București, 1993, prevede, după a patra rugăciune de sfințire a Sf. și Marelui Mir (a doua la Inochentie), forma finală de binecuvântare, cu epicleza: Patriarhul face semnul crucii de trei ori deasupra vasului cu sf. și Marele Mir, și zice [*epicleza*]: Se sfințește Mirul acesta cu lucrarea și cu pogorârea Duhului Sfânt, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin. Patriarhul cu glas: Iată acest Mir s-a făcut Mir sfințit, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin. [p. 233].**
>
> **Apoi se continuă Liturghia: Pe toți sfinții pomenindu-i, iară și iară cu pace, Domnului să ne rugăm .**

Apoi să sufle cruciș de trei ori asupra untului de lemn, zicând:

Silesc pe tine făptura uloiului, prin Dumnezeu, părintele atotpu-ternicul, făcătorul Ceriului și al Pământului și al apelor și al tuturor cărora-s întru eale, să scoață toată putearea vrăjmașului diavol din Tine și să fie tuturor cărora să va unge de primire fiilor prin Duhul Sfânt al Tău. În numele Tatălui † și al Fiiului † și al Duhului Sfânt. † Amin. [f. 18v-19r]

> **Nici această rugăciune [*Inochentie*, p. 98 (la Chindriș)], nu se află în *Arhieraticonul*, Buc., 1993.**

Pace tuturor [Și duhului tău]; Capetele voastre Domnului să le plecați.

Arhiereul citește rugăciunea a doua, la Inochentie, și a patra, în *Arhieraticonul*, Buc. 1993, a patra rugăciune, p. 232:

Ție Dumnezeului a toate, ca unui împărat vinele inimilor noastre cu bună dare le plecăm pintru că pre noi, nedestoinicii, ne spodobim să fim slujitori dumnezeieștilor Tale Taine și propoveduitori milelor Tale celor ce destulit ne vărsași spre noi. Să luom de la Tine sfințire rugămu-Te și acuma, precum ai pogorât mir mai demult spre barba lui Aaron, pintru care mir să varsă și să vesti numele cel singur a unuia născut al Tău Domnului și Hristos, Dumnezeul nostru, care toată lumea o mirezmești...

După încheierea acestei rugăciuni, arhiereul amestecă balsamul cu Sfântul și Marele mir zicând:

Această mestecătură a unsorilor să fie tuturor celor care să vor unge cu dânsa, să fie de folos și de spăseanie sufletelor, prin Hristos, Domnul nostru. Amin.

[*Acest gest și rugăciune lipsesc în* Arhieraticonul*, Buc., 1993*]

După aceasta vlădica cu ceilalți popi ies la mijlocul besearicii, unul după altul, și să poclonesc zicând: Alduit să fie sfântul mir. Diaconul zice: Să plinim rugăciunile noastre Domnului. Și săvârșesc Sfânta Liturghie. [f. 20r, p. 99].

[Lipsește în Arhieraticonul, Buc., 1993, unde este prevăzut: După rugăciunea a patra (a doua, la Inochentie)]

Se poate constata o deosebire de traducere, redactare și ordine în propoziție, a celor două rugăciuni de sfințirea a mirului, din versiunile prezentate de *Arhieraticonul* lui Inochentie Micu: 1. *Rînduiala Uleiului celui Sfânt*, f. 14v-16r și 2. *Randuiala la facerea Sfantului Mir*, f. 18r–19v.

Textul din *Arhieraticonul*, de la București, 1993, prevede, după a patra rugăciune de sfințire a Sf. și Marelui Mir (a doua la Inochentie), forma finală de binecuvântare, cu epicleza:

Patriarhul face semnul crucii de trei ori deasupra vasului cu Sf. și Marele Mir, și zice [*epicleza*]: Se sfințește Mirul acesta cu lucrarea și cu pogorârea Duhului Sfânt, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin. Patriarhuhl cu glas: Iată acest Mir s-a făcut Mir sfințit, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin. [p. 233].

Apoi se continuă Liturghia: Pe toți sfinții pomenindu-i, iară și iară cu pace, Domnului să ne rugăm!

*

Arhieraticoane:

București, 1993 / Grigorie Maior, Blaj, 1777

Comparând cele două arhieraticoane, constatăm că și în Arhieraticonul de la Blaj, 1777, sunt numai două rugăciuni de sfințirea a Sfântului și Marelui Mir [f. 47-49], la fel ca și în cel al lui Inochentie Micu-Klein, Ms., Roma, 1748. În ediția Arhieraticonului de la București, 1993, ele fac obiectul rugăciunilor III și IV (pp. 231-232).

f. 47

În Sfânta și Marea Joi, în locul Heruvicului zicem:

Cinii Tale cei de Taină. Când Sfintele Daruri de la masa

Proscomidiii să aduc la prestol, iară preotul cel mai mare mearge înaintea Sfintelor Taini purtând mirul în alavastru acoperit cu procovețul discosului, mergând pe de amândoao laturile diiaconii, purtând șapte părechi de ripide sau apărătoare și mergând înainte domeasticul și diaconii cu lumini aprinse și sosind la sfintele dveri, doao ripide, precum easte obiceaiul, intră în oltariu, iară cealealalte părechi stau de o parte și de alta, de la sfintele dveri până la sfântul oltariu, iară preotul cel mai mare ţiind mirul, așteaptă pe patriarh înaintea sfintelor dveri cu mirul, și venind patriarhul, ia de la dânsul alavastru și-l pune de-a stânga sfântului prestol din jos de al doilea potiriu, și așa întră înlăuntru sfintele, apoi diiaconul stând pe amvon,strigă:

Să plinim rugăciunile noastre Domnului.

Și după ce zice patriarhul:

Și ne dă noao cu o gură. Și să fie mila marelui Dumnezeu.

Diiaconul stă pe amvon tăcând, iară patriarhul, suindu-să pe treaptele sfântului prestol, descoperă sfântul mir și-l însemnează de trei ori zicând, în taină, rugăciunea aceasta:

Doamne al milelor și Părintele luminilor, de la carele toată darea cea bună și tot darul desăvârșit să dă, dă-ne și noao, nevreadnicilor, spre slujba aceștii mari și de viiață făcătoare Taini, precum ai dat lui Moisi, slujitorului Tău celui credincios, și lui Samuil, slugii Tale, și sfinților Tăi Apostoli, și trimite preste acest mir Duhul Tău cel Sfânt, fă-l pre acesta ungere împărătească, ungere duhovnicească, apărătoriu vieți, sfințitoriu sufletelor și trupurilor, untul de lemn al bucuriei carele cu adevărat mai nainte au fost în leagea veache, iară în leagea noao au strălucit, cu carele s-au uns împărații și arhie-

f. 49

reii, prorocii și toți carii după aceaea de la episcopi și de la preoți până astăzi, prin spălarea de a doao naștere născuți s-au uns. Așa, Doamne, Dumnezeule Atotputearnice, fă-l pre dânsul cu venirea sfântului și închinatului Tău Duh a fi veșmânt nestricăciunii și semn săvârșitoriu celor însemnați cu spălarea Ta, dumnezeiasca Ta și a Unuia-Născut Fiiului și Sfântului Duh, chemare însemnând, ca prin această sfântă însemnare, adevărați priiateni, cetățeani, slugi și slujnice, în suflet și în trup sfințiți, de toată răotatea depărtați, de tot păcatul mântuiți, îmbrăcați cu veșmântul nespurcatei mărirei Tale, ca să se cunoască prin acest sfânt semn al Tău, de sfinții îngeri și arhangheli și de toată puterea cerească, și înfricoșați să fie tuturor celor răi și necurați diiavoli, ca să fie norod ales, preoție împărătească, neam sfânt, și cei însemnați cu această Preacurată a Ta Taină, pre Hristos în inimile sale să-L poarte, spre lăcașul Tău, a lui Dumnezeu și Tatălui, în Sfântul Duh. Că sfânt ești, Dumnezeul nostru, și întru sfinți Te odihnești și Ție mărire înălțăm, Tatălui și Fiiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în veacii veacilor.

După aceaea, patriiarhul: Pace tuturor. Diaconul: Capetele voastre, Domnului să le plecați.

Iară patriiarhul să roagă:

Ție, Dumnezeului și Împăratului tuturor dând mulțămită, grumazii inimilor noastre i-am plecat, pentru că ai voit să fim slujitori acestor Sfinte și Dumnezeiești ale Tale Taini, pentru aceaea mila Ta o mărim, care preste noi de prisosit o ai vărsat, și ne rugăm ca să luom sfințenie de la Tine, ca mirul pre cap vărsat, pentru că mirul vărsat easte numele a Unuia-Născut Fiiului Tău, a Dumnezeului nostru Isus Hristos, întru Carele toată lumea cea văzută și nevăzută să umple de mireazmă. Că Tu ești pretutindinea închinat și proslăvit și Ție mărire înălțăm, Tatălui și Fiiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în veacii veacilor.

Apoi, blagoslovindu-l, îl acopere, și întorcându-să diiaconul, care stă pe amvon zice: Pre toți sfinții pomenindu-i:

f. 51

Și stau cu ripidele până mai nainte de ce să zice: Drepți priimind dumnezeieștile. Iară când trebuie să se arate sfintele, stând preotul cel mai mare înaintea sfintelor dveri, ia arhiereul mirul și ducându-l îl dă preotului celui mai mare, și atuncea iau și ripidele și să râdică în sus, și merg și diaconii cu ripidele, precum au venit, și mirul care e pus în alavastru să pune, de preotul cel mare, în vas unde să ține nardul.

---

f. 53

Iară Rănduiala Mirului

Pentru mai degrabă cum să tocmească și să fiarbă întru acest chip

La zeace litre de untdelemn pune chiparos o litră, casiia cu bun miros o litră. Elenion sau rasdon o jumătate de litră. Asfalatos (easte un rod spinos de lemn, să face la Istru și în Siria și la Rod) o litră. Aceastea să se taie mărunt și să se puie în oală roșie nezmălțuită, acoperită în 2 zile, apoi să se puie untul de lemn și să se meastece și să se fiiarbă o zi deplin. Vrând a doa oară să fierbi, pune trandafir de la Hiericob – o litră. Mușițăl – 8 loți. Mirovalan – 6 loți. Smirnă de Araviia – 6 loți. Casiia – 6 loți. Terevintis – 2 loți. Smirnă – 1 lot. Valsam de cel bun – 2 loți. Aceastea împreună să le measteci și să le fierbi, afară de terevintis, smirnă și valsam. Pentru că aceastea să fierb mai nainte.

*

***Arhieraticon*:**

București, 1993 / Simion Tesaloniceanul, † 1429

Sf. Simion Tesaloniceanu menționează și el doar două rugăciuni de sfințire a Mirului[39]
Capitolul 73
Învățătură pentru rugăciunea care se citește la Sfântul Mir,

După ce arhiereul binecuvintează, își pleacă capul și zice rugăciunea cea dintâi: „Doamne al milei și Părinte al milelor”. Semnul milei este untdelemnul, iar celelalte care sunt în Mir, sunt închipuiri ale Sfintelor haruri. Iată, că primește curat harul Duhului, căci arhiereul zice: „De la care este toată darea cea bună și tot darul desăvârșit”. Și că tu ești Cela ce ai dat acestea în Lege, în Prooroci și în Apostoli, trimite într-însul Duhul Tău cel Sfânt și-l fă pe el Ungere Împărătească, dăruire duhovnicească, sfințitor trupurilor și sufletelor. Iată că Mirul sfințindu-se, sfințenia Duhului, dăruiește untdelemnul bucuriei, în greacă se numește *eleon* [ελαιόλαδον, untdelemn, n.n.], însemnând „dare de milă dumnezeiască” [de la ελεώ, a avea milă, a milui, a da de pomană, a compătimi, n.n.]. Cu închipuirea acestui Mir al nostru, de acum, s-au uns mai înainte în Legea cea veche preoții și arhiereii, proorocii și împărații, căci ei au luat Duhul întâi precum Moise.

Cei șaptezeci, care au luat din Duhul în sine, precum Aaron, Samuel și Saul. Chiar David, prin ungere a luat împărăția și încă și cei de după el, prin care Duh zice: și pe înșiși apostolii Tăi i-ai uns. Venirea Duhului peste aceștia a fost ungere sfântă. Toți, cei care prin baia de a doua se nasc, de la episcopi și preoți, până astăzi au Duhul Sfânt prin ungere. Iar, că nu numai arhiereii, preoții, proorocii și împărații au luat dumnezeiescul Mir, ci și toți cei îmntru Hristos botezați s-au făcut unșii Domnului. Drept aceea credincioșii din ungerea aceasta au puterea (numai de se vor păzi pe ei întru sfințenie) de a prooroci, a face tămăduiri și a avea alte mii de daruri ale dumnezeiescului Duh.

Că zice: „Așa, Stăpâne Dumnezeule Atotțiitorule, arată-l pe el cu venirea închinatului și Sfântului Tău Duh.” Prin aceasta iarăși cere venirea Preasfântului Duh. De la Tatăl, prin Cuvântul,

---

[39] Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre* ortodoxe..., Op. cit., pp. 126-128, Capitolul 73.

cu Duhul Sfânt toate se fac întru noi și cum că cu Cuvântul Domnului, cerurile s-au întărit și cu Duhul gurii Lui toată puterea lor, căci cu Însuși Duhul s-au săvârșit, întru acest chip și tot harul se dă de la Tatăl prin Fiul cu Duhul Sfânt, și mai cu seamă, după întruparea Domnului nostru Iisus Hristos. Căci Tatăl binevoiește, Fiul lucrează, Sfântul Duh desăvârşeşte. Și zice: „îmbrăcămintea nestricăciuniiși pecete făcătoare de desăvârșire, care dă celor ce se botează Sfânt numele Tău și al Unuia Născut Fiul Tău și al Sfântului Tău Duh". Zice îmbrăcăminte a nestricării, căci Duhul e Făcător de viață și dă nemurire; pecete făcătoare de desăvârșire, căci dă nouă harul și numele Sfintei Treimi, numindu-ne noi unși din ungerea Mirului, de vreme ce și prin Treime ne desăvârșim (și iar zice și ca să fie și ei înaintea Ta cunoscuți). O! Ce dar dumnezeiesc este Mirul! O, de cât har se lipsește cel ce nu se împărtăşeşte acestui dar! (și iar zice: și ca să fie robi și cetățeni ai Tăi).

Deci iată, că prin Mir ne facem cunoscuți și slugi credincioase lui Dumnezeu. „Mare dăruire este cu adevărat, sfințiți, zice, cu sufletul și cu trupul". Iată că și sfinți îi face pe ei și fără păcat. Că iarăși zice mai jos: „feriți de toată răutatea și izbăviți de tot păcatul, cu îmbrăcămintea veșmântului nestricăciunii." Care îmbrăcăminte a nestricăciunii este Mirul, dimpreună cu Botezul. Și iată alt dar și mai mare. Și a se cunoaște, zice, prin această sfântă însemnare de sfinții îngeri, de arhangheli și de toate puterile cele cerești. Deci prin Mir ne facem într-un chip cu îngerii și cunoscuți lor. Prin urmare, cei ce nu se ung cu Mir, nici lui Dumnezeu, nici îngerilor nu sunt cunoscuți, și aceștia sunt nepecetluiți și neînsemnați de Hristos. Iată, încă, și alt har mare: și înfricoșați, zice, tuturor viclenilor și necuraților draci. Deci cei însemnați cu dumnezeiescul Mir sunt înfricoșați și dracilor. O, ce mare dar al lui Dumnezeu! Iarăși iată ce ne facem noi credincioșii prin Dumnezeiescul Mir: „pentru ca să-Ți fie Ție, zice, popor ales, Împărătească Preoție, neam sfânt, pecetluiți prin acest prea curat al Tău Mir". Deci prin aceasta purtăm noi pecetea Sfintei Treimi. Deci cel ce nu se unge cu acest Dumnezeiesc Mir, este nepecetluit.

Iată și ce alt mare dar dă molitfa aceasta (pentru aceea am pus toată molitfa Mirului, pentru ca să cunoaștem ce daruri luăm noi prin Mir), și având, zice, „pe Hristosul Tău în inimile lor, întru sălășluirea Ta, a Dumnezeului și Părintelui cu Duhul Sfânt".

Iată că printr-însul și Hristos este în inimile noastre și sălașuri și biserici ne facem lui Dumnezeu Părintelui, precum și Fiul Său, lui Iisus Hristos și Duhului Sfânt. Deci Mirul acesta săvârșește Botezul și ne face pe noi Biserică Treimii. Drept aceea se dă după Botez, dând venirea Duhului Sfânt întru noi, care o arată Mântuitorul, botezându-Se în Iordan. Prin acest Mir ne facem duhovnicești și plini de dar, însemnați cu dumnezeiasca Treime, că ne sfințim și ne curățim și ne naștem de-a doua oară în Sfânta apă cu numirea Acesteia. Iar prin Mir luăm pecetea și darurile Acesteia. Și precum cel ce nu se botează nu se curățește, nici se naște a doua oară întru viața veșnică, astfel și cel ce nu se unge după botez, nu are pecetea și semnul Sfintei Treimi, nici Harul Duhului; căci dumnezeieștile Taine, una într-alta se cuprind, și precum este Treimea nedespărțită, așa și darurile Sfintei Treimi. Această molitfă săvârșindu-o patriarhul zice: „Că Sfânt ești Dumnezeul nostru și întru sfinți te odihnești." și mai pe urmă mulțumește Tainei Mirului. Căci sfințitor este Mirul, ca unul ce dă darurile și sfințirile Prea Sfântului Duh.

Apoi zice „Pace tuturor". Și aceasta cu drept zice, căci Dreptul și Blândul Duh este dătător de pace. Și diaconul zicând „Capetele voastre...", și apleacă capul, căci se cuvine a se cădea la niște haruri așa de mari și a mulțumi lui Dumnezeu. A doua rugăciune zice: „Ție Dumnezeului tuturor și Împăratului am plecat grumajii inimii noastre mulțumind, căci aceasta se cuvine să facă robii cei mulțumitori". Și pentru ce? Pentru că pe noi, nevrednicii, ne-ai învrednicit a sluji acestor dumnezeiești Taine ale Tale. Și, în adevăr, mare este harul, căci pe cei pământești și stricăcioși i-a făcut slujitori celor cerești. Și iarăși zice: „Propovăduind mila Ta pe care ai vărsat-o din destul peste noi", cu aceasta iar învață pentru ce se sfințește untdelemnul, pentru că este în chipul dumnezeieștii mile. Iar prin zicerea „varsă" vrea să înțeleagă Duhul, care, prin Ioil, a zis „că va să se verse peste tot trupul". Rugămu-ne, zice, a primi de la Tine sfințenia, ca Mirul pe cap. Iată mai ales puterea și sfințirea Mirului, pentru că Mirul vărsat, va să zică numele Unuia Născut Fiului

Tău, al lui Hristos Dumnezeul nostru, întru care toată lumea se umple de mireasmă, atât cea văzută cât și cea nevăzută, din „Cântarea Cântărilor”, aducând cântarea rugăciunii arhiereul Cerescului, Frumosului și Prea Mirositorului (Înmiresmatului) Mire al sufletelor. După aceea sculându-se zice: „Că Ție se cuvine (cea peste) toată închinăciunea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor”. Adică Tu singur ești închinat, iar nimeni altul. Pe toți Tu sfințești și toți sunt datori Ție a-Ți da închinăciune.

***

Manualul de Liturgică, de la Cernăuți, ediția a doua, din 1929, la „Sfințirea Mirului” menționează deja *patru* rugăciuni de sfințire a Sfântului și Marelui Mir, în loc de două, câte se cunoșteau în rânduielile și formularele liturgice mai vechi, pe unele dintre ele le-am și menționat în cuprinsul acestei expuneri [*vezi supra*].[40]

Lista celor 38 de materii, balsamuri, ingrediente și aromate, în limba greacă și cu *denumirea lor științifică* în limba latină, conform manualului de liturgică, de la Cernăuți, din anul 1929:[41]

Materiile necesare

a) Plante

1. **Κόρον hypericum sive costum, 200 grame = 2 hg = 20 dg**
2. **ξυλοβάλσαμον, lignum balsami, 30 dg**
3. **ἐχινάνθη, spina alba (sive iuncus aromaticus), 20 dg**
4. **πέπερ, piper, 50 dg**
5. **σμύρνη, myrcha, 40 dg**
6. **πέπερ μαρκόν, piper longum, 20 dg**
7. **ξυλοκασσία, cassia lignea, (sive lignum acaciæ), 30 dg**
8. **φύλλον ἰνδικὸν, (τῆς ἰνδικῆς ναρδοῦ φύλλον) folium indicum (folium nardi indicæ) (sive spica indica), 30 dg**
9. **καρποβάλσαμον, fructus balsami (recte gemæ balsami), 20 dg**
10. **κύπερ (κύπερον), Cypericum (radix cyperici) fouchet, (sive galanga), 50 dg**
11. **μυτζόκοκκα, visci grana, 30 dg**
12. **κελτικὸν, (κελτικὴ νάρδος), saliunca (celtica nardus), 10 dg**
13. **κασσία μέλαινα, cassia nigra, 20 dg**
14. **καρυόφυλλα, caryophylli, 30 dg**
15. **καχρις (κάχρεων), semen roris marini (sive folia roris marini), 20 dg**
16. **κιννάμωμον, cinnamomum (recte cortex cinnamomi), 60 dg**
17. **ἄσαρον, asarum, (recte radix asari), cabaret, 20 dg**
18. **μάκαρος, maceris, 10 dg**
19. **πέτιτον, palitum, [caulis muscata sive odorata], 60 dg**
20. **σάμψυχον, maiorana, 10 dg**
21. **στάχον (στάχυς), stachys [sive marubium album], 10 dg**
22. **τζιντζίβερις, zingiberus, 40 dg**
23. **ξουτωμπᾶ [ζουρωμπᾶ], zedoaria, 20 dg**
24. **βοτολύηξενονικῆ ταύτη ἄκερον, folia peregrina et ea quidem calamus aromaticus, Calmus, 20 dg**
25. **ἐλέον, inula, aulnée, Alandt, 20 dg**
26. **ἀριστολοχία, aristolohia, ratelou-sarrazine, 10 dg**
27. **ἴρις, iris, gladiolus, flambe, glaicul, 10 dg**

---

[40] **LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare, de Prof. Vasile MITROFANOVICI, prelucrate, completate și editate de Prof. Teodor TARNAVSCHI, și acum din nou editate și completate de Prof. Nectarie Nicolae COTLARCIUC, Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei, Editura Consiliului Eparhial Ort. Rom. din Bucovina, Cernăuți, 1929, pp. 762-766.**

[41] **LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, pp. 756-757.**

28. ξυλαλόη, ἀγάλλοχον, agallochon, lignum aloés, 10 dg

b) Reșine

29. τερεβύνϑη, terebinthi, 60 dg
30. μυροβάλανον, mirobalanus indicus, balanus ægyptiaca, glandes unguentariæ, 20 dg
31. λάδανον, ladanum, 50 dg
32. λίβανον, olibanum, thus, 50 dg
33. βόχον [βόλχον], bedellium, 10 dg
34. στύραξ, styrax [liquida sive calamita], 10 dg
35. μόσχος, moschus [verus], 6 gr
36 βαλσαμέλαιον, opobalsamum (balsam de Mecca), 10 dg

c)

37. Oleiu [unt de lemn], curat, 18 kg
38. Vin de poamă de vie, curat, 55 litri

***

9. *Sfintele Uleiuri* în Biserica Latină sau Romano-Catolică sau Ordo benedicendi oleum catechumenorum et infirmorum et conficiende chrisma, în vol. IV, 1983, din *Pontificale Romanum*[42]

După cum am mai amintit deja, ungerile rituale cu untdelemn și alte mirodenii și ingrediente sau Sfintele Uleiuri binemirositoare își au originea în Vechiul Testament și în practicile liturgice de la Cortul Mărturiei și ulterior de la Templul din Ierusalim, precum și din sărbătorile și de la sfințirea lui Aaron și a celorlalți preoți evrei etc.:

1. **ungerea regilor evreilor *1 Regi 1, 45*;**
2. **ungerea preoților evreilor, *Lev. 4, 3 u.*;**
3. **ungerea Șahului Persiei Cirus II cel Mare (559-530 îdHr.), *Isaia 45, 1 u.*;**
4. **ungerea Chivotului Legii, *Ieșirea 30, 22-33 u.*: …și toate lucrurile din cort. (*v.26*);**
5. **ungererile rituale și în Templul din Ierusalim, *Ieșirea 40, 9 u.*;**
6. **ungerile Azimelor, *Numerii 6, 15 u.*;**

În Biserica Apuseană sau Latină (recte Romano-Catolică), în Joia Mare, dimineața, la *Missa chrismatis* sau Liturghia Sfințirii Chrismei, fiecare episcop diocezan sfințește toate trei Sfintele Uleiuri [catechumenorum, infirmorum, chrisma],[43] pentru nevoile locale din dieceză, care apoi sunt preluate de către protopopi, pentru a fi distribuite parohiilor, încă înainte de Sfânta Înviere a Domnului.[44]

---

[42] Vezi ediția princeps, 1971, de după reforma liturgică Vaticanum II: *Ordo benedicendi oleum catechumenorum et infirmorum et conficiendi chrisma*. Editio typica, Città del Vaticano 1971.

[43] *Pontifikale für die katholischen Bistümer des deutschen Sprachgebietes IV*. Die Weihe der Kirche und des Altares. Die Weihe der Öle. Handausgabe mit liturgischen Hinweisen. Hg. von den Liturgischen Instituten, Freiburg – Basel – Wien 1994.
Peter Maier: *Die Feier der Missa Chrismatis*. Die Reform der Ölweihen des Pontificale Romanum vor dem Hintergrund der Ritusgeschichte, Pustet, Regensburg 1990. ISBN 3-7917-1210-1

[44] Literatură:
M. Sodi (Hrsg.): *Il Pontificalis liber di Agostino Patrizi Piccolomini e Giovanni Burcardo* (1485). Edizione anastatica, introduzione e appendice. Libreria editrice Vaticana, Città del Vaticano 2006. ISBN 8820976196. (it.)
M. Sodi – A. M. Triacca (Hrsg.): *Pontificale Romanum*. Editio Princeps (1595-1596). Edizione anastatica, introduzione e appendice. Libreria editrice Vaticana, Città del Vaticano 1997. (lat.)
Pontificale Romanum. Editio juxta typicam. Reimpressio editionis juxta typicam anno MCMLXII publici juris factae, partibus praecedentibus editionis ab illa omissis, 1962. (lat.)
Niels Krogh Rasmussen: Les Pontificaux du Haut Moyen Âge. Genèse du livre de l'évêque. Spicilegium Sacrum Lovaniense, Leuven 1998 (Spicilegium Sacrum Lovaniense 49, ISSN 0775-3357). (fr.)
Martin Klöckener: *Das Pontifikale als liturgisches Buch*. Geschichte – Aufbau und Inhalt – Bedeutung für die Gegenwart. In: Winfried Haunerland u. a. (Hrsg.): Manifestatio Ecclesiae. Studien zu Pontifikale und bischöflicher Liturgie. Pustet, Regensburg 2004, ISBN 3-7917-1885-1, S. 79 – 127 (Studien zur Pastoralliturgie 17), mit tabellarischer Übersicht über die Inhalte des Pontificale Romanum 1595/1888 – 1962 – nach dem Vaticanum II.

***Materia pentru Chrisam*, [de la χρίω, a unge], χρῖσμα, chrísma, μύρον, este *uleiul pur de măsline*, amestecat cu *Balsam*, βάλσαμον. Prin termenul *Balsam*, la consacrarea chrismei, se înțeleg următoarele ingrediente sau aromate, mult mai puține, decât în lista celor folosite pentru sfințirea Sfântului și Marelui Mir, în Biserica Ortodoxă:**

Vanilie;
Benzol (acid benzoic);
Scorțișoară;
Lignum balsami, Perubalsam, *Myroxylon balsamum*, Toluifera balsamum;
Balsamum tolutanum, Columbia;
Balsanum canadese, balsamul canadian;
Balsamum Copaivae, orig. din *Neotropis* și Africa;
Gurjunbalsam, Asia;
Bosvellia sacra sau elemi, *tămâie arabă*;
Smirnă;
Tămâie;
Styrax sau storax, στύραξ,
Cabureibabalsam;
Cativobalsam;
Obligeană, Acorus calamus, κἀλαμος;
Cassia, Cassia lignea;

Materia pentru *oleum catechumenorum* et *oleum infirmorum* este uleiul pur de măsline.

Rețeta și lista ingredientelor sau a aromatelor, folosite de Biserica Latină, la Rânduiala Sfințirii Chrismei – *Ordo benedicendi oleum...* – nu este atât de severă, precum este cazul în Biserica Ortodoxă. Dacă procurarea acestora este anevoioasă, ele pot fi chiar omise sau înlocuite cu altele. Chiar și untdelemnul de măsline putea fi înlocuit înainte cu alte uleiuri vegetale. Astăzi producția de ulei de măsline este însă atât de bine pusă la punct, în întreaga lume, încât nu se mai pune problem imposibilității de aprovizionare cu acest aliment.

Uleiul pentru Sfântul Maslu și cel pentru catehumeni, în caz de nevoie poate fi binecuvântat și de preot, dacă de pildă, se varsă sau devine rânced ori a fost profanat ori s-au întâmplat alte neajunsuri, din vina sau fără vina preotului și nu se mai poate aștepta până la următoarea sfințire a Sfintelor Uleiuri, din Joia Mare. În astfel de situații, eu folosesc doar <u>uleiul de nard</u>, [plantă biblică, cu proprietăți miraculoase, נרד „nered" (ebr.)], extras din *nard*, νάρδος, naladam sau *nálada* (*sanscrită*), care crește pe înălțimile de la 2000 m. în sus, ale Munților Himalaia (India, Nepal, Tibet), dar și în Japonia: *Nardostachys grandiflora* DC. (=*Nardostachys jatamansi* auct., *Nardostachys chinensis* Batalin), aparținând familiei *Valerianaceae*.[45] Privind menționarea nardului în Biblie, vezi: *Cântarea Cântărilor 1, 11*: Stă regele culcat în aşteptare?: din mir de nard eu răspândesc mireasmă. Mai vezi: *Mc. 14, 3-5; Mt. 26, 6-7; In 12, 3-5;* Nardul este menționat și în ILIADA, atribuită lui HOMER [c. 1200 sau sec. VIII ori sec. VII îdHr.],[46] Ὁμήρου, Η Ιλιάδα

Manlio Sodi: *Il contributo di Agostino Patrizi Piccolomini e Giovanni Burcardo alla compilazione del „Pontificale Romanum"*. In: *Rivista Liturgica*. 94, 2007, ISSN 0035-6956, S. 459-472.
Philipp Hofmeister: *Die heiligen Öle in der morgen- und abendländischen Kirche*. Eine kirchenrechtlich-liturgische Abhandlung. Augustinus-Verlag, Würzburg, 1948.
Bruno Löwenberg: *Öle, heilige* I. Liturgisch. In: Josef Höfer, Karl Rahner (Hrsg.): *Lexikon für Theologie und Kirche* (LThK). 2. Auflage. Band 7. Herder, Freiburg im Breisgau 1962, Sp. 1143 f.

[45] În Austria și în Germania, sticluțe cu 10 ml. de ulei natural de nard se poate procura de la farmacie.

[46] Vezi și Ms. Αμβροσιανή Ιλιάς, o copie târzie, din jurul anului 500 d.Hr., executată în Egipt, exemplar din din Biblioteca Ambroziana, Milano: *Ilias Ambrosiana.* Cod. F. 205 P. inf. Bibliothecae Ambrosianae Mediolanensis, Bern-Olten 1953 (Fontes Ambrosiani 28) (= Facsimile). Pentru Iliada, noi am folosit o ediție bilingvă, greco-germană: Ομήρου, Η Ιλιάδα (*Ιλιάς*)/Homer, Ilias, Weltbild Verlag, Augsburg, 1994, p. 329 [Cântul XVIII se află la pp. 320-336, cu numerotare dublă, pentru ambele texte: grecesc și german].

(Ἰλιάς), cartea XVIII-a, unde se menționează că nardul a fost folosit de Ahile, pentru a parfuma și unge corpul defunct al lui Patrocle...[47] *Textul*: Homer, *Iliada*, Cântul XVIII, 350:

349 [Aber sobald nun wallte das Wasser im funkelnden Erze,]
350 Wuschen sie gleich und salbten den Toten mit glänzendem Öle,
Füllten die Wunden mit Balsam, der neun Jahr hatte gelagert,
Legten ihn dann auf ein Bett und deckten ein schmiegsames Linnen
Bis zu den Füssen vom Kopf und ein leuchtendes Tuch noch darüber.
355 [Aber die Myrmidonen darauf um den schnellen Achilleus]

349 [αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ ζέσσεν ὕδωρ ἐνὶ ἤνοπι χαλκῷ,]
350 καὶ τότε δὴ λοῦσάν τε καὶ ἤλειψαν λίπ᾽ ἐλαίῳ,
ἐν δ᾽ ὠτειλὰς πλῆσαν ἀλείφατος ἐννεώροιο·
ἐν λεχέεσσι δὲ θέντες ἑανῷ λιτὶ κάλυψαν
ἐς πόδας ἐκ κεφαλῆς, καθύπερθε δὲ φάρεϊ λευκῷ.
παννύχιοι μὲν ἔπειτα πόδας ταχὺν ἀμφ᾽ Ἀχιλῆ
355 [Μυρμιδόνες Πάτροκλον ἀνεστενάχοντο γοῶντες·]

*

Nu era posibil ca uniții de toate riturile să nu imite practica Bisericii Latine, așa că, și episcopii acestora sfințesc anual Sf. și Marele Mir, în Joia Mare [*dupre calendarul propriei lor Biserici*], cei de rit bizantin, făcându-o în cadrul Sfintei Liturghii a Sf. Vasile cel Mare, dupre care este împărțit protopopilor gr. cat., pentru a fi pus la dispoziția preoților din parohii și din mănăstiri. Lista aromatelor și a ingredientelor din mirul uniților este aceeași, cu cea din Biserica Romano-Catolică, *nu* cu aceea din Biserica Ortodoxă!

În Biserica Ortodoxă Sf. și Marele Mir nu este sfințit anual, ci numai în funcție de necesitatea pastorală, de către Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, de către ceilalți patriarhi ai Tetrarhiei (Alexandria, Antiohia-Damasc și Ierusalim), de către patriarhii autocefali, post-imperiali (1453) și de către alți întâistătători ai bisericilor autocefale naționale (catholicoși și arhiepiscopi), înconjurați fiind de toți membrii Sinodului lor.[48]

[47] Iliada și Odiseea, Οδύσσεια sunt două poeme grecești, din epoca 850-750 îdHr., atribuite aed-ului orb Homer, din Ionia. Fixarea în scris a celor două epopei s-a făcut după trecerea mai multor secole de la Războiul troian, care conform aprecierilor lui Eratostene (276-195 îdHr.) ar fi avut loc între anii 1194-1184 îdHr.? Aezii erau în Grecia antică poeți epici, recitatori și cântăreți. Foloseau lira, ca instrument pentru acompanierea muzicală a creațiilor lor. La baza epopeilor homerice scrise, stă creația orală [*folclorică*, am putea zice] a generațiilor de aezi, care a circulat timp de câteva secole, până când, din motive necunoscute, a ajuns să fie fixată în scris. Vezi și: https://ro.wikipedia.org/wiki/Iliada

[48] Paulos Menebisoglou: Μελετήματα περι αγίου Μύρου. Athen 1999, 301 S. ISBN 960-91204-0-7.
Miguel Arranz: *La consécration du saint myron* (Les sacrements de l'ancien Euchologe constantinopolitain 10). In: *Orientalia Christiana Periodica* 55 (1989), Roma, 167-178. 317-338.
Rudolf Huber (Hrsg.): *Kirchengeräte, Kreuze und Reliquiare der christlichen Kirchen*. (= Glossarium Artis. Band 2). K. G. Saur Verlag, 3. Auflage, München-London-New York-Paris 1991, ISBN 3-598-11079-0, S. 36.

9. OMITEREA din Arhieraticon, ediția 1993 a Rânduielii încoronării împăraților romei, respectiv a *ungerii* domnitorilor români, [mai târziu] a încoronării regilor României

Coroanele regale române și stema Regatului României, 1881:
Coroana de Fier a Regelui Carol I și aceea de aur a Reginei Elisaveta (1881-1914).[1]

Coroana Reginei Maria a României (1914-1927) este făcută din aur din Munții Apuseni, după proiectul lui Costin Petrescu, terminată în anul 1922, inspirată de coroana Doamnei Despina Milița, soția Domnitorului Neagoe Basarab (1512-1521), azi în Muzeul Național de Istorie a României, din București.

*

---

[1] Coroanele regale, împreună cu alte insigne ale *Regalității Române* se păstrază în *Sala Tezaurului*, din Muzeul Național de Istorie a României, din București. Vezi: https://ro.wikipedia.org/wiki/%C3%8Ensemnele_regalit%C4%83%C8%9Bii_rom%C3%A2ne și: http://www.b365.ro/coroana-reginei-maria-i-faimoasele-bijuterii-expuse-la-mnir-galerie-foto-i-poze-de-arhiva_191199.html#n
Există trei exemplare din *Coroana Regală* a României – 1881-1947 – sau Coroana de oțel a Regelui Carol I (1881-1914): originalul, e păstrat în Muzeul Național de Istorie a României, din București, iar cele două copii, una se află în Palatul Prezidețial de la Cotroceni și a doua în Castelul Regal Peleș, de la Sinaia. Restul tunului de la Plevna, din care au fost confecționate cele trei coroane s-a păstrat în *Muzeul Arsenalului*, iar după desființarea acestuia a fost preluat de Muzeul Național de Istorie a României, din București.
„Coroana a fost confecționată pentru principele Carol I, din oțelul unuia dintre tunurile turcești capturate de români la Plevna, în timpul războiului de independență, din 1877. Tunul era unul foarte modern pentru vremea sa, fiind de fabricație germană, marca Krupp, potrivit site-ului MNIR. Carol I a ales oțel în loc de aur, pentru a simboliza curajul ostașilor români."
Luat din: http://adevarul.ro/cultura/istorie/de-ceremonia-ramas-bun-regelui-mihai-fost-folosita-copia-coroanei-otel-romaniei-nu-originalul-explicatia-directorului-mnir-1_5a32cb2f5ab6550cb8333cd9/index.html

Ritul încoronării împăratului romeu, la Isaac HABERT, [Ἀρχιερατικόν. *Liber pontificalis*, Paris, ediția princeps 1643, n.n.]:

ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΝ. *Liber pontificalis Ecclesiæ græcæ. Nunc primum ex regiis ms. euchologijs, aliisque probatissimis monumentis collectus, Latina interpretatione, Notis ac Observationibus Antiquitatis Ecclesiasticæ plenissimis illustratus...* Op. cit., Paris, 1643, 1 filă forzaț, 26 + 749 + 11 p., o filă postzaț;

Isaac HABERT dă cea mai bogată documentație, legată de ritul încoronării împăraților bizantini, pp. 604-641, care ar putea fi utilizată și pentru reconstituirea acestui capitol, în viitorul *Arhieraticon românesc*.

Această rânduială este precedată de o alta, legată de treapta a*rhimandritului*, *exarhului* și *egumenului*: Archimandritæ, exarchi et hegumeni seu Monachorum Præfecti. Institutionis forma, pp. 570-581;

Ad edicta Patriarchæ quæ ad archimandritas, exarchos et præfectos monachorum spectant, pp. 584-603, cu *nouă* Observationes Jsacii Haberti S. S. P. P. Theologi [prima este: Observatio I. De nominibus Archimandrita, Exarchi, Hegumeni].

1. Christodvli sev Ioannis Cantacvzeni. De coronatione Imperatoris Græcè ex MS. Segueriano, pp. 604-610;

2. De coronatione Imperatoris. Ex Codino[2] de Offic. CP. Cap. xυij, pp. 611-625;[3]

---

[2] Kodinos Kuropalates Codini Curopalatae de officialibus palatii Constantinopolitani et de officiis magnae ecclesiae liber. Ex recognitione Immanuelis Bekkeri.

Vezi: *Corpus scriptorum historiae Byzantinae*, cu lista digitalizărilor acestor texte:

Kopien von Google-Digitalisaten bei Documenta Catholica Omnia (lateinisch, 2006)

Nachweis von Google-Digitalisaten bei Les Cigales éloquentes (französisch, 2007)

Nachweis von Google-Digitalisaten des Bonner Corpus bei Roger Pearse (englisch, 2009)

[3] [A.] Compară aceste texte cu: Constantin Porphirogenetul, *De cerimoniis aulae Byzantinae*, gr. Σύνταγμα, scil. „constitutio", sec. X: Ἔκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως sau Περί τῆς Βασιλείου Τάξεως; «О церемониях византийского двора» (rus.);

Continentur:

Liber I, tempore Constantini Porphyrogeniti elaboratus e scriptis separatim iam exstantibus, tempore Nicephori Phocae recensus cc. 1-9: de pompis et cerimoniis sacris principalibus, tempore Constantini Porphyrogeniti actis, a nativitate Christi ad Pentecostum tantum comprehendentibus

cc. 10-37: de pompis et cerimoniis sacris, praecipue ante Constantinum Porphyrogenitum actis, a Pascha incipientibus omnemque annum comprehendentibus

cc. 38-83: de pompis et cerimoniis saec. X saecularibus

cc. 84-85: de cerimoniis instaurationis officialium (res saeculo VI a „magistro Petro" scripta)

c. 86: de instauratione officialium (res saeculo VI scripta)

cc. 87-88: de receptione legatorum imperatorum occidentalium (res tempore Iustiniani I scripta)

cc. 89-90: de receptione legatorum Persarum (res saeculo VI scripta)

cc. 91-95: anagoreuses imperatorum a Leone I ad Iustinianum I (res tempore Iustiniani I scripta)

c. 96: anagoreusis Nicephori Phocae (res tempore Nicephori Phocae addita)

c. 97: instauratio proedri Senatus (res tempore Nicephori Phocae addita)

Liber II cc. 1-16, 18-25: de rebus notandis cerimoniarum saec. X, ex ore participum descriptis

c. 15 supplementum: de receptione legatorum Saracenorum et principissae Olgae

c. 17: anagoreusis Romani II

cc. 26-55: res variae praecipue antiquae, e scriptis separatis congessae

cc. 52-53: Cletorologium Philothei

c. 54: „Notitia episcopatuum" Epiphanii Cyprii (supplementum Cletorologio)

Editiones et versiones:

1. Ann Moffatt, Maxene Tall, interprr., Constantine Porphyrogennetos, *The Book of Ceremonies*; with the Greek edition of the Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae (Bonn, 1829). 2 voll. Canberrae: Australian Association for Byzantine Studies, 2012. ISBN 9781876503420 (Byzantina Australiensia, 18) (Graece, Anglice).
2. Io. Iac. Reiskius, ed., Constantini Porphyrogeniti imperatoris *De cerimoniis aulae Byzantinae*. 2 voll. Bonnae: Weber, 1830 (Corpus scriptorum historiae Byzantinae, 7-8) (Graece, Latine) Vol. 1 Vol. 2 apud archive.org
3. A. Vogt, ed. et interpr. Constantin VII Porphyrogénète, *Le livre des cérémonies*. 4 voll. Lutetiae, 1935-1940 [Editio libri 1 nondum perfecta cum commentario] (Graece, Francogallice).

Luat din: https://la.wikipedia.org/wiki/De_cerimoniis_aulae_Byzantinae

3. Ad Ritvm coronationis Imperatoris. Observationes Jsaach Haberti S. S. E. P. P. Theologi, pp. 626-641, VII Observationes.

*

Ritul încoronării împăratului și al celorlalți membri ai familiei imperiale, la Iacob Goar: Oratio in imperatoris inauguratione / Ευχή επι προχειρισει Βασίλεως. Iacob Goar, Εὐχολόγιον [Euchologion], *sive Rituale graecorum complectens ritus et ordines divinae...*,

Paris, 1647, pp. 924-926 (Veneția, 1730 [Graz, 1960], pp. 726-727)

Variæ lectiones, p. 927, (Veneția, 1730, p. 727);

In orationem in imperatoris inauguratione. Notæ., pp. 927-930 (Veneția, 1730, pp. 728-730); Oratio in promotione Cæsaris Nobilissimi Curopalatæ, p. 930 (Veneția, 1730, p. 730);

In orationem pro Cæsare, nobilissimo, Curopalata promovendis. Notæ., p. 931 (Veneția, 1730, p. 731);

Ex eodem Cryptoferatensi M.S. Bessarionis: Oratio in promotione Procerum vel etiam Patriciorum, pp. 931-932 (Veneția, 1730, 731-732);

In orationem in promotione procerum, vel etiam Patriciorum. Notæ, pp. 932-933

(Veneția, 1730, p. 732): Oratio in eum qui ministerium sive officium aliquod subiturus est (*Ibidem*),

Vide Officium Ecclesiarchæ instituendo fol 489 (Veneția, 1730, p. 394.).

Orationi pro Patricio promovendo continuo adjungitur in Cryptoferrat. Bessarionis MS;

Oratio fieri solita a patriarcha quoties Imperatorem adit: speciatim vero feria quinta post Pascha.

Post datum salutem: Referendario pronunciante Collectam., pp. 933-934 (Veneția, 1730, p. 733);

Variæ lectiones. In eodem M.S. confestim sequitur. Altera Oratio pro Imperatore, p. 934 (Veneția, 1730, pp. 733-734);

In orationem fieri solitam a Patriarcha, &c. Notæ., p. 935 (Veneția, 1730, p. 734);

Formata. In testimonium & securitatem mei secundum spiritum filii, Presbyter Domini N, pp. 935-936 (Veneția, 1730, p. 735);

***

[B.] Colaționează-le cu: *Cletorologium Philothei* (Κλητορολόγιον) est maxima enumeratio officiorum atque munerum imperii Byzantini. Compositum est mense Septembri 899 regnante imperatore Leone VI a protospathario et atriclina Philotheo, cuius cum officio atriclinae fungeretur erat hospites conviviorum imperatoris (cletoria) salutare eisque procedere dum in eorum sedibus considerunt secundum ordinem imperialem.
Continentur:
Partes
Opus Philothei nobis solum ut addendum capitulorum 52 – 54 recentioris cuiusdam tractationis nomine De Ceremoniis ab imperatore Constantino VII Porphyrogenito confectis traditum est. Quattuor in partes divisum est:

Pars I prooemium brevemque conspectum omnium officiorum imperii continet, qua quartas in partes divisum est, quarum prima fuerunt „barbati" (signifficat enim eos non eunuchos fuisse), secuta sunt maiora officia imperialia, minora officia administrationis imperialis, gradus eunuchorum atque maiora officia imperii, quibus fungi solum eunuchis patebat.

Pars II et III continet ordinem hospitum in conviviis imperialibus salutandorum. Cum secunda pars praecipua officia describat, tertia pars imprimis humiliores atque imos magistratus atque legatos patriarcharum (Romae, Antiochiae atque Hierosolymae) atque legatos exterarum gentium (e.g. Arabum, Bulgariae atque Germanorum) tractat.

Pars IV est amplissima omnium partium cum ad atriklinēs educandos intendatur atque ad rationem quomodo dapes imperiales praeparari debeantur. Incipit institutio cum Festo Christi Natalis.

J. B. Bury, The Imperial Administrative System in the Ninth Century, with a revised text of the Kletorologion of Philotheus. Londinii: Oxford University Press, 1911 (Graece) Textus apud archive.org
Nicolas Oikonomides, Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles. Lutetiae, 1972
Luat din: https://la.wikipedia.org/wiki/Cletorologium

A. Caracterul expiatoriu atribuit ungerii de la ceremonia încoronării imperiale: regest patriarhal nr. 794, din anul 969

Ungerii imperiale, la încoronarea bazileilor, din Sfânta Sophia, în Constantinopol, i se atribuiau și efecte *expiatorii* [similare Tainelor Botezului, Mărturisirii și Maslului], de spălare și de iertare a păcatelor comise anterior. Mai deslușit exprimându-ne, la ceremonia încoronării, din Sfânta Sophia, prin ungerea cu Sfântul și Marele Mir, i se ierta noului împărat păcatele comise anterior, mai ales dacă era vorba de crime, uzurpări ale tronului, intrigi și alte nelegiuiri și nedreptăți strigătoare la cer, pe care acesta le comisese.

Regest nr. 794, din decembrie 969 (după 25) sau de la începutul anului 970, συνοδικὴ πρᾶξις: Act sinodal în favoarea Împăratului Ioan Tzimis (969-976), asasinul Împăratului Nikephor II Phokas (963-969) și de excludere a acestuia din urmă din diptice, adică din rândul monarhilor încoronați în mod canonic, în Basilica Sfintei Sophii, din Constantinopol.[4] Atunci ar fi trebuit să fie excluși toți împărații ajunși la tron prin uzurpare sau prin alte mijloace și abuzuri. Patriarhul eunuc Polyeuct (956-970), împreună cu Sinodul Endemic, Σύνοδος ενδημούσα, aplicau în cazul lui Ioan Tzimis canonul 12 al Sinodului local de la Ancira, Ἄγκυρα, Ancyra (lat.), azi Ankara (Turcia), din anul 314, pentru a-l ajuta și a-i glorifica urcarea pe tron.

Canonul 12, Ancira, 314:

Cei ce au jertfit mai înainte de Botez, și în urmă s-au botezat, s-au socotit a se înainta la rânduială, ca unii ce sunt spălați.

Concordanță: 14, sin I ec.; 5 Neocez.; 5 Chiril Alex.;

Tâlcuire

În vremea veche, mulți primeau creștinismul și credeau în Hristos, întârziau însă de a lua Sfântul Botez. Pentru această pricină și Teologul Grigorie și marele Vasilie au scris cuvintele cele îndemnătoare spre Botez. Deci pentru aceasta zice Canonul, că de s-au prins aceștia ca creștini de către gonaci, și au jertfit, dacă după jertfire s-au botezat, pot a se înainta și la treapta de clerici și de preoție. Căci credem că Sfântul Botez i-a curățit de toate păcatele cele mai dinainte, de orice fel ar fi fost, sau de iertare vrednice, sau de moarte. Vezi și pe al 2-lea Apostolesc.[5]

Le patriarche, avec le synode, appliquant au nouvel empereur le 12ᵉ canon du concile d'Ancyre, declare que l'onction imperial efface en lui le meurtre qu'il a commis, tout comme le baptême efface les péchés qui le precedent.[6]

Text pierdut.

Mențiune: Balsamon, în canonul 12 al Sinodului din Ancira [Théodore BALSAMON, Commentaire des canons; editions citées Voel et Justel, Bibliotheca juris canonici in duos tomos distribute, Lutetiæ Parisiorum, 1661; BEVERIGIUS, I, 385 (Migne, PG, CXXXVII, 1156^{C})= Rhalli-Potli, *Syntagma*, III, 44; Chomatianos, CLXVIII; la J. P. Pitra, Analecta sacra et classica Spicilegio Solesmensi parata, VI (Chomatiani opera), Paris-Rome, 1891, 645-646;

Literatură: M. JUGIE, Theologia dogmatica christianorum orientalium, I–V, Paris, 1926–1935. vol. III,!55 și 420.

---

[4] Vezi p. 305, din fasc. II-III: *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinopole*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. II et III, Le Régestes de 715 à 1206, par Venance GRUMEL, Deuxieme édition revue et corrigée par Jean DARROUZÈS, 1989, Paris, Institut Français d'Études Byzantines, 325-1202 régestes, 612 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

[5] *Pidalion*, Iași, 2004, pp. 381-382. Vezi și: Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Sibiu, 1992, pp. 189-190.

[6] Ibidem, p. 305, din fasc. II-III, LES RÉGESTES..., Op. cit.

Critica textului: Les chroniqueurs ignorant complètement ce fait; on ne peut cependant le mettre en doute, car Balsamon dit cette praxis conservée au chartophylakion. On doit l'expliquer soit par le remords de Polyeucte d'avoir couronné l'empereur en fermant les yeux sur sa responsabilité dans le crime, soit par l'opposition de plusieurs prélats plus intransigeants que lui.

Cronologie:[7]

p.uz. Ioan I Tzimiskes (925–976), basilevs, uzurpator, 11 dec. 969–976 ian. 10 †. În timpul domniei lui Ioan I, în anul 974, Antipapa Bonifaciu VII [Romanul, Francone,? VI–? VII 974, *prima oară*,? VIII 984 –? VII 985, *a doua oară*] a fugit de la Roma, la Constantinopol, luând cu sine și întreaga vistierie papală. Ioan I a murit otrăvit, cu un preparat cu efect lent.

co-regenţi: Vasile II, 10/11 dec. 969–976 ian. 10/11

Constantin VIII, 10/11 dec. 969–976 ian. 10/11

***Rebel: Bardas Phokas, 971**

Theophano (*c. 940 – †976) văduva lui Roman II (959 – †963), augustă, Regentă pentru fiii ei minori Vasile II şi Constantin VIII, 16 martie 963 – august 16

p.uz. Nikephor II Phokas (912–969), basilevs, uzurpator, aclamat pe 3 iulie, preia puterea la 16 august 963–969 dec. 10. Curia Romană începe acţiunile de „translatio imperii", pentru Imperiul Apusean.

Astfel, Nikephor II a fost primul basilevs, pe care Curia nu l-a mai numit împărat al romanilor, ci „împărat al grecilor". Germenii schismei din 1054 încep să înmugurească.

Augusta Theophano, văduva lui Roman II a conspirat contra lui Nikiphor II, în noaptea de 10 spre 11 dec. 969, pentru că acesta intenţiona să-i castreze feciorii, pe cezarii co-regenţii Vasile II şi Constantin VIII. Doi soldaţi ascunşi de Theophano, în apartamentul ei din palatul imperial, cu un coş cu frânghie, au urcat soldaţi şi pe Ioan Tzimiskes în palatul imperial, care au intrat în dormitorul lui Nikephor II, batjocorindu-l la început, apoi decapitându-l. Pe loc, soldaţii au ţinut sfat, proclamându-l pe Ioan Tzimiskes împărat. Fraţii Vasile II şi Constantin VIII au rămas cezari co-regenţi. În data de 20 sept. 963, Theophano se căsătoreşte cu Nikephor II Phokas.

co-regenţi: Vasile II, 3 iulie/16 aug. 963–969 dec. 10/11

Constantin VIII, 3 iulie/16 aug. 963–969 dec. 10/11

♕

B. Despre ritul încoronării la Constantinopol și în Biserica Românească

Cel mai vechi formular al *rânduielii încoronării împăraților romei*, Radu Alexandru susține că ar data din anul 759, fiind vorba de un „Evhologhiu", sau Μικρὸν Εὐχολόγιον, copiat în anul morții împăratului cărturar Constantin VII Porphirogenetul (913-959), care a domnit de la vârsta de opt ani, până la moarte, † 9 noiembrie 959. Acolo ar fi semnalată o îmbrăcare parțială a noului împărat, cu însemnele regale, care avea loc în *metatorium* sau „secretarium", mai fiind numit și sacratorium, mutatorium, salutatorium, adică un spațiu în Sf. Sophia, situat lângă diaconicon [Missale sacristia, în Pontificale Romanum: *sacristia* et *sacrarium*], διακονικόν, σκευοφυλάκιον și γαζοφυλάκιον, unde erau păstrate insignele și garderoba imperială de încoronare și alte evenimente festive.[8]

---

[7] **Vezi p. 316, în: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială* [Pentarhia, vol. I – Πενταρχιας, τόμος I], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p. 316.**

[8] **Radu Alexandru, *Încoronarea și ungerea împăraților în Biserica Ortodoxă*, în: http://www.crestinortodox.ro/liturgica/ viata-liturgica/incoronarea-ungerea-imparatilor-biserica-ortodoxa-121512.html**

În toată această nebuloasă, nu ne putem da seama, dacă „Evhologhiu”, din anul 759, de care amintește Radu Alexandru ar fi vorba de un *Euchologion din Constantinopol*, precedent Codicelui *Barberini græcus 336,* din a doua jumătate a sec. VIII, *copiat în sudul Italiei* sau mai degrabă de un fascicol de texte liturgice, manuscrise, de care se găseau îndestul la Sf. Sophia și la alte biserici mari din capitala imperială.

Accentul încoronării se pune pe oferirea mantiei de porfiră sau purpură (hlamidei) și a coroanei. Până la Constantin I cel Mare (306-337), împăratul era ales de Senat, după care, urma aclamarea lui din partea poporului, care semnifica ratificarea alegerii, echivalentă unei încoronări. Constantim I cel Mare a adus în prim plan diadema, διάδημα, sinonim cu στέφανος, диадема (rus.), care preceda *coroana* de mai târziu, toate simbolizând cununa de lauri, urmată de prosternare, adică de *adorarea* monarhului.

Nu se știe cu siguranță care a fost primul împărat încoronat de către Patriarhul Constantinopolului. Se susține că ar fi fost Teodosie I (379-395).[9]

Bazele unui ritual al încoronării imperiale ar fi fost puse de către Patriarhul Anatolie (449-458), în anul 450, când l-a încoronat pe Împăratul Marcian (450-457).[10]

*

Încoronarea după Barberini græcus 336, *cel mai vechi Euchologion bizantin păstrat* (sec. VIII)[11] [Rugăciuni și rituri la Curtea imperială] *[171] Rugăciune la promovarea împăratului.*

După ce acela care urmează a fi împărat cu Dumnezeu poartă toate veșmintele imperiale, afară de hlamidă și coroană, căci ele sunt depuse mai dinainte pe Sfânta Masă împreună cu fibula, patriarhul stă înaintea Sfintei Mese, cel ce urmează a fi încoronat stând în spatele lui.

Și în timp ce diaconul face rugăciune [ectenie], patriarhul se roagă așa:

Doamne, Dumnezeul nostru, Împăratul împăraților și Domnul domnilor [*1 Tim 6, 15*], Care prin profetul Tău Samuel l-ai ales pe robul Tău David și l-ai uns împărat peste poporul Tău Israel [*1 Rg 16, 12-13*], Însuți și acum ascultă rugăciunea noastră, a nevrednicilor robilor Tăi, și privește din sfânt lăcașul Tău [*2 Par 30, 27*] și peste cuviosul robul Tău (*N*), pe care ai binevoit să-l faci să se ridice împărat peste neamul cel sfânt pe care l-ai câștigat cu scump sângele Unuia-Născut Fiului Tău [*FA 20, 28*], și-l învrednicește să se ungă cu untdelemnul veseliei [*Ps 44, 8*]; îmbracă-l cu putere de sus [*Ps 24, 49*], pune pe capul lui cunună din piatră scumpă, dă-i lui lungime de zile [*Ps 20, 4-5*], pune în dreapta lui sceptru de mântuire, așază-l pe tronul dreptății, îngrădește-l cu toate armele Sfântului Tău Duh, dă tărie brațului său [*Iz 20, 25*], supune-i lui toate neamurile barbare, seamănă în inima lui frica Ta și compasiunea față de supușii lui, păzește-l în credință nepătată, arată-l păzitor riguros al dogmelor sfintei și catholicei Tale Biserici, ca judecând poporul Tău în dreptate și pe săracii Tăi cu judecată, să-i mântuiască pe fiii săracilor [*Ps 71, 2, 4*] și să se facă moștenitor al Împărăției Tale cerești [*Iac 2, 5*]. Că a Ta este stăpânirea, a Ta este împărăția și puterea și slava[, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

***[172] și după „Amin” patriarhul ridică de pe Sfânta Masă și dă „vestitorilor” hlamida și fibula [agrafa ornată, n.n.] și în timp ce este îmbrăcat cu ele spune*: Pace tuturor!**

***Iar în timp ce diaconul spune*: „Capetele noastre Domnului să le plecăm”, *patriarhul se roagă*:**

Ție, Singurului Împărat al veacurilor [*1Tim 1, 17*], acesta căruia i s-a încredințat de către Tine împărăția pe pământ și-a plecat gâtul împreună cu noi. Rugămu-te Stăpâne a toate, păzește-l sub acoperământul Tău, întărește împărăția lui, învrednicește-l să facă totdeauna cele bineplăcute Ție,

---

[9] Ibidem.
[10] Ibidem.
[11] Luat din: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 988-989.

fă să răsară în zilele lui dreptate și mulțime de pace [*Ps 71, 7*], ca în liniștea lui viață tihnită și liniștită să petrecem în toată cucernicia și cuviința [*1 Tim 2, 2*]. Că tu ești Împăratul păcii și Ție slavă înălțăm[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.]

***Și după* „Amin” *ridică de pe Sfânta Masă coroana și ținând-o cu amândouă mâinile îl încoronează zicând*: În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh.**

După care făcând *Cele mai dinainte sfințite*, îi dă Cuminecarea făcătoare de viață.

*****

***Interferențe între rânduiala* încoronării *și* Liturghia Darurilor mai înainte sfințite**

Propoziția finală, de la Coronatio Imperatoris / De Ritu Unctionis Coronatione Imperatoris sau *Rânduiala încoronării împăratului*, din Euchologion *Barberini græcus 336*, sec. VIII, face interferența dintre această slujbă și Divina Missa Præsanctificatorum sau Dumnezeiasca Liturghie a Darurilor mai înainte sfințite: „După care făcând *Cele mai dinainte sfințite*, îi dă Cuminecarea făcătoare de viață.”.[12] Acest lucru însemnează că Patriarhul îl împărtășește pe împărat în altar, din Sf. Potir [cf. Isaac Habert, *Arhieraticon*, Paris 1643, p. 610] cu Cuminecătură din rezerva de peste an, pregătită în Joia Mare și în Marțea Paștilor, pentru bolnavi și pentru copii la botez, păstrată fiind în chivot. Ritul acestui mod de împărtășire era aplicat și mirilor, la sfârșitul Slujbei Cununiei.[13]

Modul de desfășurare al acestui ritual de împărtășire „cu cele mai dinainte sfințite”, nu implică celebrarea întregii *Liturghii a Darurilor înainte sfințite*, ci o formă liturgică mult mai simplă, o improvizație liturgică, pe care noi am identificat-o grație unui manuscris liturgic, din Bihor, copiat de Popa Florea din Josani, comuna Căbești. Este vorba de *Molitvelnicul* din 1705, copiat de Popa Florea la Valea Mare [de lângă Josani-Gurbești, Bihor], adus în anul 1926 în *Colecția de manuscrise* și *cărți vechi*, a Muzeului Eparhial din Oradea, unde l-am studiat și noi, în anul 1975.[14]

Rânduiala cununiei, din acest manuscris ne amintește de codicii, în care această Taină era săvârșită în cadrul Sfintei Liturghii sau cel puțin li se administrau mirilor și sfânta Împărtășanie cu acest prilej, din rezerva Cuminecăturii pentru bolnvi și pentru pruncii botezați, parte liturgică luată din Liturghia Darurilor mai înainte sfințite.

***Modul de desfășurare al ritualului de împărtășire al mirilor la cununie, după Molitvelnicul manuscris de la Valea Mare al Popii Florea, 1705*:[15]**

După Evanghelie [*Ioan 2, 1-11*], urmează ectenia întreită (stăruitoare), apoi rugăciunea a patra și ectenia cererilor, apoi:

> ***Și ne spo(do)bească pre noi Despuitorule cu îndrăznirea, fără de osândă a cuteza și a te chema pre tine Dumnezăul Cersc Tatăl și a grăi* [Tatăl nostru + ecfonis, n.n.].**
>
> **Apoi ridică sfita grăind: *Să luăm aminte, mai dinainte svințită Svînta svinților* [Unul Svînt...] Șii priceștiuaște pre ei, iară de nu va fi liturghie, le dă de gustă din păhar, după obiceaiul locului și după svînta priceștenie zice molitva împreunării svântului păhar...[adică rugăciunea a cincea, din actuala rânduială. n.n.], apoi să întoarce popa cu ei spre strana direaptă cîntînd (trop. glas 3): *Doamne, Doamne caută din ceriu și vezi și cercetează via aceasta și o fă desăvîrșită, pre carea dintîi o au răsărit* [răsădit, n.n.] *direapta ta Doamne* (de trei ori).**

Terminând această parte din rânduiala cununiei, preotul oficiază restul slujbei, după tipicul obișnuit, adică cel cunoscut și practicat de noi.[16] Teologul Panagiotes N. TREMBELAS, din Athena s-a ocupat cu aceste probleme[17] susținând și el „țesătura” sau fuziunea dintre *Slujba Cununiei* și

---

[12] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., *cap. 172*, p. 989.

[13] Ioan Marin MĂLINAȘ, *Manuscrise Liturgice din Bihor*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română,* (= BOR), 93, 1975, nr. 9-10, pp. 1129-1138.

[14] Ioan Marin MĂLINAȘ, *Manuscrise Liturgice din Bihor*, Op. cit., pp. 1130-1131.

[15] Ioan Marin MĂLINAȘ, *Manuscrise Liturgice din Bihor*, Op. cit., p. 1133.

[16] *Cununia*, în: *Molitfelnic*, ediția a patra, EIBMBOR, București, 1984, p. 90.

[17] Panagiotes N. TREMBELAS, Παναγιώτης Ν. Τρεμπέλας (1886-1977), *Μικρόν Ευλογολόγιον*, τόμος Α, Athena, 1950, 403 p. [Mikron euchologion: kata tous en Athēnais idia kōdikas, Athēnai, 1950-1955].

Liturgia Darurilor mai înainte sfințite.[18] În cazul acesta, canoanele 49 Laodicea, din 343 și mai ales 52 Troulan, din 691-692 au limitat doar celebrarea acestei Liturghii la zilele de peste săptămână (luni, până vineri), din postul păresimilor, ea având înainte o utilizare mult mai largă. Chiar și atribuirea ei Sf. Grigorie I Dialogul al Romei (590-604) trebuie pusă sub semnul întrebării, pentru că, se pare că este mult mai veche decât anul 579, când acesta a venit la Constantinopol, în calitate de apocrisiarius, ἀποκρισιάριος, al Papei Pelagius II (579-590). În plus, și în Ritul Latin exista Missa Sicca sau *Liturghia uscată*, fără anafora, o ceremonie tot pentru împărtășire, la slujbele ce se țineau după ora 12 a.m., când nu se mai celebra *Missa Romana*,[19] rânduială similară Liturghiei Darurilor mai înainte sfințite, din Răsăritul Ortodox. Missa Sicca era utilizată de latini la Rânduiala Cununiei, la înmormântări, la împărtășirea bolnavilor ori a muribunzilor, la expedițiile de vânătoare, în război sau pe corăbii etc. Missa Sicca a fost celebrată în vestul latin, până prin secolele XI-XII, când a început să fie generalizată binarea liturgică a Missei Romane, după care, folosirea ei a fost tot mai mult îngrădită sau chiar interzisă.[20]

În concluzie, putem să susținem că rugăciunea a cincea de la Cununie, împreună cu *paharul cu vin* – paharul de obște – și *pâinea*, care se dau mirilor după ectenia cererilor este un relict, un rest de arheologie liturgică, care era menit să amintească și să înlocuiască împărtășirea acestora cu Sfintele Taine sau celebrarea slujbei, în cadrul Sfintei Liturghii.

Presupunem că în mod similar s-ar fi putut desfășura și ceremonialul împărtășirii perechii imperiale, cu prilejul încoronării și întronizării acestora în Sfânta Sophia, din Constantinopol: „După care făcând *Cele mai dinainte sfințite*, îi dă Cuminecarea făcătoare de viață.” [Codex *Barberini græcus 336*, cap. 172].

***

Nu înțelegem rațiunea omiterii din *Arhieraticonul* de la București, din 1993, a rânduielilor legate de ungerea domnitorilor români și încoronarea acestora, chiar dacă statutul politic actual al României este acela de *Republică*. Dimitrie Cantemir, în lucrarea sa *Descriptio Moldaviae*, numește statutul politic al Moldovei, tot „Republică”, cu Domni sau Principi în fruntea ei, unde se îmbina principiul ereditar, cu cel electiv, și în care era implicat și *Sfatul Boierilor*, iar după pierdera independenței politice a țării, aceștia aveau nevoie de *firmanul* sau decretul de numire în scaun al Sultanului otoman sau al Marelui Vizir: *Von der Regierungsart der Moldauischen Republik*.[21] O încoronare are în primul rând scopul psihologic de-a conștientiza *sursa divină a puterii*, atât la monarhul însuși, cât și la supușii acestuia, la care, de prin secolul al XVII-lea, domnitorii români au adăugat-o și pe aceea „legală”: Sublima Poartă.[22] Sursa divină a puterii îi conferea monarhului prin încoronare și *sacerdoțiul exterior*, sau după cum se exprima Constantin I cel Mare (306-337) în fața episcopilor adunați în palatul său, de la Nicomedia: „Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei”, ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας.[23]

Un alt element pe care-l consacră încoronarea este motivul de veche tradiție bizantină – în cazul nostru – al „căsătoriei” domnitorului cu Țara sa, expus și de către Gavriil Protul, în *Viața Sf. Nifon, ed. Tit Simedrea*.[24]

---

[18] Idem, p. 15. Vezi și la: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Manuscrise Liturgice din Bihor*, Op. cit., pp. 1133-1134.

[19] *Missa Sicca* era celebrată și în bisericile lipsite de preoți, pentru a da posibilitatea credincioșilor să nu fie lipsiți de împărtășirea cu Sfintele Taine.

[20] Johannes Pinsk: *Die Missa Sicca*. In: *Jahrbuch für Liturgiewissenschaft* 4/1924, pp. 90-118.

[21] Partea a doua, Cap. 1: II. Der politische Theil: Von der Staatsverfassung. Das erste Kapitel. Von der Regierungsart der Moldauischen Republik, p. 101, în: Dimitrie CANTEMIR, *Beschreibung der Moldau*. Faksimiledruck der Originalausgabe von 1771, Nachwort von Constantin MĂCIUCĂ, Kriterion Verlag, Bukarest, 1973, 390 p.

[22] Elisabeta NEGRĂU, *Cultul suveranului sud-est european și cazul Țării Românești*. O perspectivă artistică, Lumen, Iași, 2011, ediție online, p. 120.

[23] EUSEBIU de Cezareea, Scrieri partea a doua (vol. II), *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: Cartea a IV-a, 24.

[24] Elisabeta NEGRĂU, *Cultul suveranului sud-est european și cazul Țării Românești*, Op. cit., p. 121.

Relațiile dintre domn și mitropolit, Stat și Biserică, din Țările Române au cunoscut și ele diferite forme de evoluție, de-a lungul vremii, nefiind scutite nici de conflicte, crize, frământări sau diferențe de opinie, cum s-ar putea avea impresia la prima vedere. Menționăm doar două exemple demne de urmat, pentru a înțelege, *în mod separat* „cinstea domniei”, de „cinstea Lui Dumnezeu”, adică tendința despărțirii tronului de altar, al sacerdoțiului de imperiu și al Bisericii de Stat, la Dosoftei al Moldovei (1671-1674 și 1675-1686) și la Antim Ivireanul (1708-1716) al Ungrovlahiei etc. Aceste mărturii ni le oferă lucrarea lui Andrei PIPPIDI, *Tradiția politică bizantină în Țările Române, în secolele XVI–XVIII*, Ediție revăzută și adăugită, Editura Corint, București, 2001, pp. 162-163:

> **Succesorul lui Ilarion [*la Râmnic (1705-1708), apoi Mitropolit,* n.n.], Antim Ivireanul, se va preocupa și mai activ să despartă „cinstea domniei” de „cinstea lui Dumnezeu”, pe care el o are în pază. Predicând în prezența domnului, de ziua lui chiar, mitropolitul exclamă: „cununa cea împărătească are despărțeală de mitra cea arhierească” și „pre dreptate zice marele Constantin sfinților părinți de la săborul cel dintâi: *Voi în beserică, iar eu afară de beserică sunt pus de Dumnezeu episcop”.* La care Brâncoveanu îl va pune să răspundă pe istoriograful său oficial:**
>
> > **„O, cât iaste fără de cale și fără de cuviință părții cei bisericești a să amesteca în lucrurile cele politicești și în politica și în eparhiia ce să află a să arăta zavisnec și turburătoriu și turmii cei încredințate lui păgubitoriu, și” – *aici, critica ascuțită își precizează ținta* – „făcătoriului lui de bine, carele în stepena și cinstea vlădicii l-au adus și l-au înnălțat, vrăjmaș și înpotrivnec, lucru foarte neplăcut și lui Dumnezeu și oamenilor.”**

În primul rând, acești mitropoliți au trebuit să plătească foarte scump pentru criticile aduse *Domniei* din cele două Principate, legate și cu demersurile antiotomane întreprinse, pentru care au și fost depuși din scaun.[25]

Privitor la ungerea cu Sfântul și Marele Mir, la încoronarea și la întronizarea domnitorilor români, vezi Andrei PIPPIDI, *Tradiția politică bizantină în Țările Române, în secolele XVI–XVIII*, Ediție revăzută și adăugită, Editura Corint, București, 2001, 393 p., mai ales Partea I, *Domnia*, pp. 23-77; și *Relațiile dintre stat și biserică în țările române*, pp. 151-164.[26]

Și mai exacte, și cu atât mai valoroase sunt în acest sens mărturiile pe care ni le oferă marele cărturar și Domnitor Dimitrie Cantemir (1673-1723), care a domnit de două ori în Moldova, în 1693 (două luni) și în anii 1710-1711, în lucrarea acestuia *Descriptio Moldaviae* sau „Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae”, în română *Descrierea Moldovei* sau „Descrierea stării de odinioară și de astăzi a Moldovei”, redactată în limba latină între anii 1714-1716, pe timpul când trăia în Rusia, la cererea Academiei din Berlin. Ulterior, această lucrare terminată în data de 12 martie 1716 a fost tradusă în germană, rusă, greacă și română.[27] Chiar dacă din punct de vedere strict liturgic nu putem reconstitui textual acest ritual, prin deducție ne dăm seama că urma ritul încoronării de la Constantinopol,[28] unde locul Patriarhului Ecumenic îl ținea Mitropolitul Țării, iar în locul Împăratului era Domnitorul.[29]

---

[25] Andrei PIPPIDI, *Tradiția politică bizantină în Țările Române, în secolele XVI-XVIII*, p. 163.

[26] Vezi și: *Încoronarea și ungerea imparatilor in Biserica Ortodoxa*, de Radu Alexandru, în:
** *Creștin Ortodox*, www.crestinortodox.ro › Liturgica › Viața liturgică,**
** Încoronarea și ungerea împăraților în Biserica Ortodoxă;**

[27] Noi avem la îndemână, adică în biblioteca personală, doar traducerea germană, din 1771, reprint 1973:
Dimitrie CANTEMIR, *Beschreibung der Moldau*. Faksimiledruck der Originalausgabe von 1771, Nachwort von Constantin MĂCIUCĂ, Kriterion Verlag, Bukarest, 1973, 390 p.

[28] Și în acest caz avem o formă de manifestare a *Bizanțului de după Bizanț*!

[29] Archim. GENADIE Enacénu, Încoronarea Imperatorilor bizantini (Dupre Codin Curoparatul capit. XVII, De Officiis), în rev. Biserica Ortodoxă Română, BOR, Bucureşti, an V, (1880-1881), 1881, pp. 472-480. În continuarea acestui studiu se află şi Ceremonia încoronarei, 10 Maiŭ, 1881 (a regelui Carol I şi a reginei Elisabeta, n.n.), cu Randuiala şi Tedeumul urmate la încoronare, pp. 481-504. Privitor la ritul încoronării, vezi rubrica KRÖNUNG, în Reallexikon zur byzantinischen Kunst, Begründet von Klaus Wessel und Marcell Restle, Herausgegeben von Marcell RESTLE, Band V, Kreuz-Maltechnik, mit 249 Abbildungen, 1995, Anton Hiersemann Stuttgart, col. 439-454, cu literatura aferentă anexată.

1

2

Jacobus GOAR, Euchologion sive Rituale Graecorum..., Paris, (Lutetiae Parisiorum), 1647.

1. ***Desen***, ***acvaforte,*** **stampă după gravură pe tăbliță de aramă – gravées sur cuivre – reprezentându-l pe Împăratul Mihail VIII Paleologul (1258-1282) în costum de încoronare: coroană, sacos, orarul de diacon, mantie, cruce și sceptru, stând pe pernă cu pajura bicefală, p. 924 (greșit 429, pentru că la tipar au fost inversate cifrele).**
2. ***Desen***, ***acvaforte,*** **stampă după gravură pe tăbliță de aramă – gravées sur cuivre – reprezentându-l pe Patriarhul Ecumenic unionist Ioan XI Bekkos (1275-1282), p. 156, cu camilafcă, pateriță [pateritsa (lat.), ἡ πατερίτσα, архиерейский посох (rus.), toiag arhieresc], mantie și pălărie de cardinal (se aseamănă cu *pălăria șaguniană*, pe care o poartă arhiereii în Ardeal).**

*

Țara Românească

Cele mai vechi date și detalii, privind încoronările domnitorilor munteni le avem grație relatărilor lăsate de Arhidiaconul Paul de Alep (1627-1269), fiul și secretarul Patriarhului Macarie III Za'im al Antiohiei (1647-1672), cu reședința în Damasc.[30] Este vorba de încoronările domnitorilor Constantin Șerban (1654-1658 și 1660), în anul 1654 și a lui Mihnea III Radu sau Mihail Radu (1658-1659), în anul 1658, la Mănăstirea Radu-Vodă sau la Biserica Sf. Gheorghe Vechi, din București.[31]

Primele euhologii sau molitvelnice din Muntenia, cunoscute, care menționează textul ritualului încoronării domnitorilor au apărut pe la mijlocul secolului al XVII-lea, grație Mitropolitului Ștefan I al Ungrovlahiei (1648-1653 și 1655-1668).[32] Este vorba de cel mai vechi manuscris de *Arhieraticon*[33] sau Slujebnic Arhieresc (Liturghier Arhieresc) trilingv: *slavono-greco-român* cunoscut, împodobit

---

[30] Paul de ALEP, *Călătoriile Patriarhului Macarie al Antiohiei în Țările Române*, în *Călători străini*, vol. VI, București, 1976, ed. M. M. Alexandrescu Dersco-Bulgaru, Partea I, pp. 132-136, 262-266; vol. I, Buc., 1970, p. 261.
[31] Elisabeta NEGRĂU, *Cultul suveranului sud-est european și cazul Țării Românești*, Op. cit., p. 121.
[32] Elisabeta NEGRĂU, *Cultul suveranului sud-est european și cazul Țării Românești*, Op. cit., p. 121.
[33] Dr. G. POPESCU-Vâlcea, *Slujebnicul mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei (1648-1688)*, Editura Meridiane, București, 1974, 111 p.

cu miniaturi și scris din inițiativa și cu cheltuiala Mitropolitului Ștefan I al Ungrovlahiei. Acest Slujebnic Arhieresc conține și o *molitvă*, folosită la încoronarea Domnitorului Mihnea III Radu.[34]

Încoronarea lui Mihnea III Radu, cu *coroana domnească* [semn că aceasta se păstra la curtea domnească din capitală?] – scrie Paul de Alep – domnitorul o dorea să aibă loc de Rusaliile anului 1658, adică înainte de data de 13 iunie, deși Domnia a preluat-o începând cu data de 29 ianuarie 1658, când a fost numit de Sultan, iar în țară a intrat pe data de 17 februarie. Paul de Alep menționa că Mihnea III Radu dorea să fie încoronat potrivit ritualului prescris în marele și împărătescul Euhologiu (al Marei Biserici din Constantinopol, n.n.), cu coroana domnească, pentru care scop și-a comandat la Constantinopol o coroană înaltă, de catifea, împodobită cu pietre scumpe și surguci, o cingătoare și un hanger împodobite și un sceptru aurit.[35] Viitorul Domn a fost dus în Biserică, întrând în altar pe ușile împărătești, unde a îngenuncheat în fața Sfintei Mese sau Prestol, iar Patriarhul Macarie III al Antiohiei i-a citit rugăciunea de încoronare, îl mirunge, după care clerul prezent răspund cu „Doamne miluește" *întreit* sau Ἄξιον ἐστίν, Достóйно éсть (slavonă), Dignum est, *Vrednic este*, după care urma Polihroniul: *Întru mulți ani Stăpâne*, apoi imnul arhieresc, pentru Patriarh și Mitropolit și *Isaia horeue* – Isaia dănțuiește, imn festiv care se cântă de obicei la hirotonii și la rânduiala cununiei. În continuare, noul Domn era sărutat și îmbrăcat de către Patriarh cu cingătoarea, hangerul și sabia, hlamida „de brocat superb" și coroana, după care iese din altar pe ușile împărătești, patriarhul conducându-l spre jilțul sau tronul domnesc, din dreapta naosului bisericii. Aflându-se întronizat, mitropolitul, episcopii, egumenii și dregătorii domnești vin pe rând de-i sărută mâna și poala veșmântului. Dregătorii și boierii îi jură credință pe Evanghelie.

Aflându-ne în epoca tendințelor „restaurării bizantine", vom înțelege de ce Mihnea III Radu și-a scimbat titulatura de „Domn", cu aceea de „Ighemon", ὁ Ηγεμόνας sau ὁ Ἡγεμών [gr. veche], prinț sau „guvernator", începând cu data de 13 iunie 1658.

> **Domnitorul Şerban Cantacuzino (1678–1688) al Ţării Româneşti a fost unul dintre exponenţii ideii de *restaurare bizantină*, iar prinţul Gabriel Bethlen (1613–1629) al Transilvaniei, dorea fondare Regatului Unit al Daciei, cu includerea celor trei Principate Române, pentru a menţiona doar două personalităţi. În acest scop, adică pentru fondarea Regatului Unit al Daciei, în sens calvino-maghiar, Gabriel Bethlen, în anul 1627 a și cerut sprijinul Porţii Otomane, intenţie care nu exprima însă interesul politic al turcilor. (vezi ETUDES HISTORIQUES HONGROISES 1980, publiées à l'occasion du XV-e Congrès International des Science Historiques par la Commission Nationale des Historiens Hongrois, în colaborare, vol. I și II, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980). Înaintea lui Gabriel Bethlen, la 29 decembrie 1610, Principele Gabriel Báthory al Transilvaniei (1608–1613) a atacat Ţara Românească, a ocupat capitala Târgovişte, iar la 26 ianuarie 1611 s-a proclamat Principe al Transilvaniei și al Ţării Româneşti. Nefiind recunoscut de sultan, în data de 16 martie, 1611 s-a retras la Alba Iulia.[36]**

---

[34] **Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a doua, vol. II, 1994, + hărți și il., București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, p. 55; Elisabeta NEGRĂU, *Cultul suveranului sud-est european și cazul Țării Românești*, Op. cit., p. 121.**

[35] **DEX – online: Sorguç (turc.), surguci: surguciuri și surguce, s. n. (Învechit și arhaizant) Panaș din pene (de struț) împodobit cu pietre scumpe, purtat de sultani și de domnii romîni, la turban sau la ișlic (uneori și de oșteni, la căciulă). V. egretă. Fiecare oștean își pune piatră de olmaz la frunte și surguci de aur. SADOVEANU, F. J. 434. Șlicul de samur, pus cam într-o parte, era împodobit cu un surguci alb și sprijinit cu o floare mare de smaragde. NEGRUZZI, S. I 145.**

[36] **Reluare din articolul nostru: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Cele trei principate româneşti, în secolul al XVII-lea sau Secolul Românesc*, în *Familia Română*, Oradea, an 3, nr. 2 (9), iunie, 2001, pp. 47-48;**
Ioan Marin MĂLINAȘ, *Secolul al XVII-lea, secolul românesc prin excelenţă*. Cele trei principate româneşti, în secolul al XVII-lea sau secolul românesc, în ziarul Z I U A, Bucureşti, an VII, nr. 2087, 28/29 aprilie, 2001, p. 8. Articol publicat și în *Sighet-Online.ro*, în data de sâmbătă 30 iulie 2011 08:12:
http://www.sighet-online.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=15271:cele-trei-principate-romaneti-in-secolul-al-xvii-lea-sau-secolul-romanesc&catid=37:cultura&Itemid=133

Interferenție între ceremonia încoronării domnitorilor și hirotonirea întru arhiereu

Nouă ne place să spunem că încoronarea domnitorilor români s-ar fi făcut în conformitate cu rânduiala încoronării împăraților bizantini, însă lucrurile nu stau chiar așa, fapt de care erau conștienți chiar și domnitorii și ierarhii timpului. Patriarhul Macarie III Za'im al Antiohiei și Mitropolitul Ștefan I al Ungrovlahiei au constatat necesitatea adaptării acestui ritual la statutul mai modest – nu totuși imperial, după cum se exprimă Elisabeta NEGRĂU – al domnitorilor români, *recurgând la o soluție ad-hoc*: adaptarea molitvei de încoronare a împăraților bizantini și a celei de hirotonire a episcopului, *într-o ceremonie domnească de încoronare*. „Această 'soluție liturgică' reflectă – așa cum s-a remarcat – esența unui tip de putere al unui principe creștin, dar nu al unui împărat."[37] „Molitva de încoronare de tradiție bizantină a fost reeditată cu adaptări pentru domnii valahi după mult timp în care mai fusese cunoscută, în epoca post-bizantină, doar în Rusia."[38]

Tot Elisabeta NEGRĂU susține că Slujebnicul „Solovsky", datat 1532 cuprinde o molitvă sau rugăciune de încoronare „foarte asemănătoare celei imperiale bizantine din Euhologionul Marii Biserici", de la Constantinopol.[39]

Moldova

Rugăciunea sau *molitva de încoronare* a domnitorilor Moldovei, în conformitate cu tradiția bizantină, apare citată pentru prima oară grație cronicarului Axinte Uricarul (c.1670-1733), pe la începutul secolului al XVIII-lea, în *Cronica Moldovei* (atribuită greșit lui Nicolae Costin sau unui pseudo-Costin).[40] Această rugăciune a fost menționată cu ocazia relatării încoronării lui Ștefan III cel Mare (1457-1504). Istoricii apreciază această rugăciune, ca fiind o traducere de pe un manuscris sau ediție bizantino-slavă:[41]

> **D<oa>mne Dumnezeul nostru, împăratul împăraților, și d<o>mnul domnilor, carele prin Samuil pr<o>rocul ai ales pre D<a>vid sluga ta, și l-ai unsu pre el a fi împărat preste norodul tău Israil. Însuți și acum auzi rugăciunea noastră [...] Învrednicește-l pre el a se unge cu untul de lemn al bucuriei. Îmbracă-l pre el cu putere de sus. Pune pe capul lui cunună de piatră scumpă. [...] Dă-i în dreapta lui schiptrul mântuirii, întărește-l pe el cu scaunul dreptății...**

---

[37] **Elisabeta NEGRĂU, *Cultul suveranului sud-est european și cazul Țării Românești*, Op. cit., p. 122.**

[38] **Elisabeta NEGRĂU, *Cultul suveranului sud-est european și cazul Țării Românești*, Op. cit., p. 122.**

[39] **Elisabeta NEGRĂU, *Cultul suveranului sud-est european și cazul Țării Românești*, Op. cit., p. 122, nota nr. 432: apud Radu Păun, și *Deus nobiscum qui contra nos?* Mihnea al III-lea: note de teologie politică, în *Național și universal...*, pp. 73-78 și 87.**

[40] **Nicolae CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, Op. cit., p. 517.**

[41] **Elisabeta NEGRĂU, *Cultul suveranului sud-est european și cazul Țării Românești*, Op. cit., p. 117: *Apud* Paul MIHAI, I. CAPROȘU, „*Despre ceremonialul domnesc*", în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie* „A. D. Xenopol", Iași, t. VIII, 1971, p. 398.**

Biblioteca Academiei Române – Dacoromanica, Biblioteca Digitală a României:[42]
Harta Moldovei, parte a lucrării „Tabula Geographica Moldauiae – Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae", Frankfurt und Leipzig, 1771, de Dimitrie Cantemir.
Luată din: Dimitrie CANTEMIR, *Beschreibung der Moldau*, Op. cit., p. 343, precum și:
https://ro.wikipedia.org/wiki/Harta_Moldovei_-_Dimitrie_Cantemir#/media/File:Tabvla_Geographica_Moldauiae_-_Descriptio_antiqui_et_hodierni_status_Moldaviae,_Frankfurt_und_Leipzig,_1771.jpg

*

Textul acestei rugăciuni face parte din rânduiala încoronării împăraților bizantini și se află și în *Euchologion Barberini grœcus 336*, din a doua jumătate a secolului al VIII-lea.[43]

Mențiunile privind „ungerea" și încoronarea domnilor Moldovei, Dimitrie Cantemir le oferă în partea a doua – din cele trei – ale lucrării *Descriptio Moldaviae*, capitolul al III-lea: *Von den alten und neuen Gebräuchen bey der Einweihung eines Fürsten der Moldau*; Einweihung eines Fürsten der Moldau, pp. 130-164, mai ales pp. 134-136, pe care cel interesat le poate găsi și studia, iar pentru Constantinopol, pp. 144-147.

Înainte de pierderea independenței politice, avea loc o singură ungere a noilor domnitori, prin Mitropolitul Țării, în Catedrala Mitropolitană sau în Biserica Domnească de la Câmpulung, Curtea

---

[42] Vezi traducerea românească, mie inaccesibilă: Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*. Postfață și bibliografie de Magdalena Popescu. Editura Minerva, București – 1973. p. 282, precum și:
Academia R. P. R. *Istoria literaturii romîne*. I. Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 623.
P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*. Editura Academiei R. P. R., București, 1958, p. 155.

[43] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 988.

de Argeş, Târgoviște sau București, pentru Țara Românească; la Suceava sau la Iași, pentru Moldova. Ulterior, domnitorii erau unși sau încoronați de două ori:

- ***prima oară*, la Constantinopol, la Patriarhia Ecumenică, de către Patriarh, după ce primeau firmanul (decretul de numire) de la Sultan ori de la Marele Vizir și după ce plăteau toate dările impuse de lăcomia turcilor, la acordarea domniei, împreună cu alte obligații laterale, de *peșcheș, bacșiș și pișuriș* (de bună voie);**
- ***a doua oară în țară*, de către Mitropolit, la Iași sau la București (înainte la Suceava sau la Târgoviște).[44]**

Binecredincioșii domnitori români erau foarte darnici și față de Patriarhia Ecumenică, pentru că știau cu ce probleme financiare grele se confrunta Marea Biserică a Țarigradului, din cauza lăcomiei nemiloase a turcilor.

Reproducem textele reprezentative, din *Descriptio Moldaviae*, privitoare la ungerea domnitorilor:

1. la Constantinopol;

2. în Țară, însă înainte de pierderea independenței politice a Principatelor Române și obligația domnitorilor de-a avea firman de domnie, din partea Sublimei Porți.

DESCRIEREA MOLDOVEI, *text online*

Acest text e reprodus după ediția publicată în 1909 în Biblioteca Socec, care la rândul ei preia prima traducere în limba română a ediției princeps(*) în limba germană (Berlin, 1771). Aceasta a fost făcută în 1806 de către banul Vasile Vârnav și a fost publicată pentru întâia oară la Mănăstirea Neamț în 1825. Textul pare a fi luat totuși după a doua ediție, scoasă de Constantin Negruzzi în 1851, și respectă ortografia existentă în 1909.

În Varianta prezentată aici, s-au corectat expresiile și textele după originalul în limba latină. Textul reproduce notele lui Cantemir, pe cea a traducătorului în limba română și cele câteva ale editorului românesc din 1825.

Luat din:

https://1md.online/ro/m/comentariu/123-dimitrie-cantemir-descrierea-moldovei-carte-fundamentala-eseu-rezumat

*

Domnitorul Radu VI Paisie al Țării Românești [cunoscut și sub numele de *Petru de la Argeș*] (1535-1555) ar fi fost primul prinț român care a primit învestitura sau firmanul de domnie într-un mod festiv, în cadrul unei ceremonii la Sublima Poartă, iar Petru Cercel (1583-1585) al Țării Românești a fost primul Domnitor român încoronat de două ori: la Patriarhia Ecumenică din Constantinopol și în Sala Tronului de la Curtea Domnească din Târgoviște.[45]

*

---

[44] **Dimitrie CANTEMIR, *Descrierea Moldovei*;**

Luat din: https://1md.online/ro/moldova/cultura/103-dimitrie-cantemir-descrierea-moldovei#5_1

Acum trei sute de ani, primul român admis într-o academie străină, Dimitrie Cantemir, a fost însărcinat de Academia din Berlin, în anul 1714, să scrie o carte despre țara sa.

A scris, în limba latină, Descrierea Moldovei, o lucrare de proză savantă, care a fost tradusă, în scurtă vreme, în limbile germană și rusă.

DESCRIEREA MOLDOVEI

Acest text e reprodus după ediția publicată în 1909 în Biblioteca Socec, care la rândul ei preia prima traducere în limba română a ediției princeps(*) în limba germană (Berlin, 1771). Aceasta a fost făcută în 1806 de către banul Vasile Vârnav și a fost publicată pentru întâia oară la Mănăstirea Neamț în 1825. Textul pare a fi luat totuși după a doua ediție, scoasă de Constantin Negruzzi în 1851, și respectă ortografia existentă în 1909.

În Varianta prezentată aici, s-au corectat expresiile și textele după originalul în limba latină. Textul reproduce notele lui Cantemir, pe cea a traducătorului în limba română și cele câteva ale editorului românesc din 1825.

[45] **Elisabeta NEGRĂU, *Cultul suveranului sud-est european și cazul Țării Românești*, Op. cit., p. 117.**

I. La Constantinopol, în Catedrala Patriarhală: fragment; *text online*

Şi până când şed la vorbă, găteşte Imirahorul sau comitul Vizirului un cal, prea frumos împodobindu-l, şi Baş Ceauş cu 24 de Ceauşi şi cu 4 Ceatiri de ai Vizirului pedeştri şi alţi Agaleri sau slugi mari de ai Vizirului de curte şi Icigaleri sau slugi de casă, aşteaptă eşirea Domnului. Şi îndată ce ie Chihaea înştiinţare, cumcă toate acestea sunt gătite cu rânduială porunceşte de aduc înlăuntru mirodenii şi afumă cu dânsele pe Domnul, care la Turci este un semn, că trebue să purceagă; după aceea sărută Domnul mâna lui Chihaia şi eşind încalică pe cal şi ese afară din curtea Vizirului mergându-i înainte patru Alai ceauşi cu această rânduială, adică: înaintea lui merg atâţia Ceauşi, câţi cere el, cu Ceauşilar Emini; după aceea urmează Agalerii Vizirului, şi Iceagalerii şi după aceşti urmează el înconjurat de patru Ceatiri, carii merg doi înaintea calului şi cei doi pe de amândouă părţile de îi ţin picioarele; în urmă mai aproape de dânsul, vine Capuchihaea al său şi după aceea boerii din Moldova dacă sunt de faţă, sau alţi Greci boieri din Ţarigrad, cari sunt rudenii sau prieteni cu Domnul acela; şi aşa cu acest fel de alai ese din curtea Vizirului, pe poarta Bacce-Capu ce se zicea mai înainte Hricopile şi ese din cetate afară şi merge drept la biserica cea mare a Patriarhului din Ţarigrad şi văzându-l ori şi cine trecând, fie Turc, sau Creştin trebue să se scoale pe picioare, măcar de şeade la lucru, să'şi pue mâinele pe piept cruciş una peste alta şi să'şi plece capul în jos. Încă şi când trece pe la poartă, trebue pe toate strajele inicerilor să le aşeze în rând căpitanii lor să'l heritisească când trece, asemenea ca şi pe Vizirul, adică îşi pleacă capetele şi mâinile drepte le pun la piept şi slobod în jos poalele cele de dinainte ale straiului. Şi această mai de pe urmă, este la dânşii un semn de cinstea cea mai mare, prin care dau a înţelege, că ei într'atâta îl cinstesc pe dânsul, încât stau înaintea lui cu picioarele acoperite şi nu într'alt chip, fără numai din porunca lui se vor mişca de pe la locurile lor; şi cu această petrecere ajungând el la biserica Patriarhiei, rămân Turcii stând la uliţă, iară el intră în ograda bisericii şi descalică la scară, adică o peatră care este pusă mai vârtos pentru acest lucru şi Ceauşii strigă cuvintele aceste obişnuite:

Hac teala Padişahumuze Vebei Efendimuze cioc ilar umurler virsum devlet ile cioc iasa. Adică *dreptul şi prea înaltul Dumnezeu să dea Împăratului nostru şi Voevodului Domnului nostru, viaţă îndelungată şi să trăiască, mulţi ani fericiţi.* [subl. noastră]

La poarta cea dinafară despre uliţă, îi viu întru întâmpinare preoţi cei de mir ai Patriarhiei şi la scara cea de mai sus pomenită, Mitropoliţii şi Arhiereii şi alţi bărbaţi bisericeşti carii pot să fie de faţă la vremea aceea; iară mai la urmă întâmpină Patriarhul la uşa bisericii pe Domnul şi-l blagosloveşte cu semnul sfintei cruci şi merge în biserică cântându-i cântăreţii Patriarhului: Cuvine-se cu adevărat; şi în mijlocul bisericii se însemnează spre altar cu semnul crucii şi sărutând icoanele sfinţilor, să sue în strana aceea care este făcută pentru Domnul Moldovei şi păşind în treapta cea mai de jos a stranei, ceteşte întâiul diacon ecteniea întru care îl pomineşte pe dânsul şi după ectenie intră Patriarhul în altar îmbrăcat cu sfinţitele vestminte, împreună cu patru Mitropoliţi sau mai mulţi şi Domnul încă merge în altar după Patriarh şi plecându-şi genunchile îşi razemă capul de sfântul pristol şi Patriarhul puindu-i omoforul pe cap, îi ceteşte rugăciunea care se obişnuia a se ceti odinioară la încoronarea Împăraţilor Greci şi ungându-l cu sfânt mir se scoală pe picioare şi merge înapoi la strana sa, cântându-i cântăreţii Polihronu şi apoi să sue şi Patriarhul în strana sa şi porunceşte ca să fie tăcere şi face Domnului aceluia cuvânt de laudă în scurt şi îl sfătueşte să fie cu frica lui Dumnezeu şi apărător bisericii. După cuvânt urmează Polihronu pentru Patriarhul şi atuncea vine Domnul şi Patriarhul în mijlocul bisericii; iară Patriarhul îl întăreşte pe dânsul cu împărtăşirea blagosloveniei şi el sărută mâna Patriarhului; şi la eşirea din biserică, îl petrece Patriarhul până la scara sus pomenită şi sărutându-se unul pe altul, încalică el pe cal şi dinaintea ogrăzii bisericii îl primesc Turcii petrecătorii săi şi de acolo se întoarce înapoi la palatul său, tot cu aceeaşi orânduială cu care a fost venit strigându-i Ceauşii de multe ori. Şi dacă ajunge acolo, pofteşte la sine numai pe căpitanii petrecătorilor şi le dă dulceţi şi cafea şi le împărţeşte bacşişul obişnuit; după aceea heretisindu-l ei împreună cu oamenii lor, se întorc înapoi la curtea Vizirului.

A doua zi vine Patriarhul cu Mitropoliții și după aceea toată boerimea care se află la Țarigrad și heretisesc pe Domnul cel nou; și obișnuesc încă și solii împăraților și ai republicelor creștinești de'l heretisesc însuși ei, sau prin Dragomanii lor, mai ales, dacă au mai dinainte cunoștință cu dânsul.

În celelalte zile se zăbovește el cu plătirea banilor cu care este dator pentru luarea Domniei și cu bacșișurile care le-au pus Otomanii cu nume de pișuriș adică, dar de bună voie, însă vederat îl asupresc cu dânsele dupre nesățioasa lor lăcomie.

Și după ce plătește acei bani pe jumătate, apoi îi trimit semnele Domniei două tuiuri și un steag, care se chiamă în limba lor sângeac, mai cu multă pompă, decât la punerea unui Vizir de aceia cari se cinstesc câte cu trei tuiuri, pentrucă acestora li se dă fără de nici o slavă, dela Miralem-Aga carele le are sub stăpânirea sa, iar unui Domn de Moldova sau de țara Românească, le trimite cu mare alai prin toată cetatea până la curtea sa. Căci la vremea cea hotărîtă, ceaușii și slugile Vizirului cari au fost petrecut pre Domn la biserică, se adună foarte dimineață în ziua aceia la Miralem-Aga, adecă la acela ce păzește steagurile împărătești, care nu este mică boerie la curtea Împărătească, și înțelegind Domnul că s'au adunat toți aceia acolo, apoi trimete și el pe Capuchihaielele sale și pe boerii cari sunt de față îmbrăcați foarte și mai ales cu cai împodobiți frumos și merg pe la Babihumaiulu sau poarta cea mare care este în afară la curtea Împărătească, și după ce sosesc acolo, îi primește Miralem-Aga cu mare cinste și îndată ce aduce acolo tubulhanaoa sau muzica Împărătească care este orânduită pentru Domn și începând tubulhanaua aceasta a cânta tot felul de cântări care se obișnuesc la Turci; tot alaiul ese cu orânduiala sa din curtea Împărătească, făcând începutul Ciaușii tot doi câte doi; după aceștia urmează Agalerii Vizirului tot cu aceleași strae cu care se îmbracă și când merg în divanul Sultanului, după aceștia vine Capuchihaia a Domnului cu boerii Moldovinești și mai pe urmă Miralem-Aga c'un steag și două tuiuri și cu tubulhanaoa înapoia lui; și cu această rânduială merg prin toată cetatea și toate străjile, fie unde ar fi, încă și aceia din curtea Vizirului, trebue să se tocmească în rând la uliță și slobozindu-și în jos poalele straelor, să-și puie mâinele cruciș pe piept și într'acestași chip să cinstească semnele împărătești.

Și așa sosind la curtea domnească iese Domnul cu curtezenii dinaintea palatului său, întru întâmpinarea acelui purtător de steag, și Miralem-Aga îi dă lui sângeacul și tuiurile cu capul plecat, împreună cu această urare: Allah teala mubarec eiliie, adecă: *Dumnezeu să-ți dee noroc la aceasta*. [subl. noastră] Iar el iea sângeacul în mână și îl sărută cu cinste, și îl dă Sângectarului său sau Stegarului său, să poarte grijă pentru dânsul și apoi poftește la sineși pe Miralem-Aga în sala cea mare sau divan și dându-i dulceți, cafea și alte după obiceiul turcesc, îl îmbracă cu o blană de samur și-i dă bacșișul cel obișnuit. Atuncea Miralem-Aga cu slugile curții se întoarce înapoi la palatul Împărătesc, iar tubulhanaoa rămâne la Domn și cânta pe toată ziua neubet sau semn de strajă câte trei ceasuri înainte de apunerea soarelui, care vreme se zice la Turcii ichindi, însă cinstea aceasta o au numai Domnii de Moldova și de țara Românească, iar Pașii nici unul în vremea care se află în Țarigrad, nu poate să aibă această muzică ostășească.

II. La Suceava [mai târziu la Iași]: *text online*

CAP. III. Despre obiceiurile cele vechi și cele noi, la punerea Domnilor

După ce am arătat pentru acele care mai înainte vreme, cum și în vremea de acum se socotea a fi vrednic pentru stăpânirea Moldovei; socot că este de cuviință să spunem ceva și pentru țerimoniile care se facea mai înainte în vremile vechi la punerea Domnilor.

În vremea celor șase Domni dintâi, până a nu se ridica urmarea cea moștinitoare la scaun a stăpânitorilor Moldovei, cu alegerea lui Ștefan I, care o avea ei până atuncea, nu au prea avut loc obiceiurile cele politice, sau nici cum n'au încăput; căci moșteanul Domniei carele să știa încă până ce trăia tatăl, sau fratele său, nu avea trebuință de nimica la suirea în scaun, fără

numai ce'l vestea la iveală. Iară apoi după aceea, de când s'a cerut sfatul boierilor la alegerea Domnilor, s'au introdus mai multe obiceiuri și țerimonii la punerea lor. Că îndată după moartea lui Roman I, Domnul cel al șeaselea după descălecarea Moldovei, pentru nevrâsta fiului său Alexandru celui bun, carele era prea slab de a putea goni înapoi pe vrăjmașii cari năpădise în Moldova din toate părțile, pentru acea au socotit boerii a fi mai bine ca să'și aleagă un Domn mai harnic și oștean bun, decât să pue în vâsla republicei un copil și pentru nepriceperea lui să li să întâmple vreo mare primejdie.

Această putere care o avea atuncea toți boerii, au lăsat-o mai la urmă (din pricina tulburărilor, care le pricinuia de multe ori mulțimea alegătorilor), numai celor șapte boeri mari ai stărei dintâi, adecă: Logofătului mare, amândoror Vornicilor, Hatmanului, Postelnicului, Spătarului mare și Paharnicului mare; pentru ale cărora slujbe vom arăta mai jos la capul VI.

Aceștia îndată după ce muria Domnul, obișnuia de se aduna în divan și deschidea testamentul Domnului celui răposat. Și dacă nu era nimenea însemnat întru dânsul să fie Domn, apoi ei cu sfatul lor își alegea Domn, însă nu'l vestea la iveală; iară dacă era însemnat vreunul din fii Domnului în dieta tatălui său să fie Domn, apoi și obrazele cele alegătoare trebuia să rămâe la acel cuvânt, ne mai fiind volnici să facă altă alegere. Și isprăvindu-se aceasta, purta grijă pentru îngroparea mortului și trupul lui, dacă făcuse vreo biserică până ce a trăit, îl punea întru dânsa; iară dacă nu, apoi îl punea într'altă biserică mare și după îngropare, toți boerii și curtenii împreună cu slujitorii cei de oaste se întorcea dela biserică înapoi la curte, cu mare tăcere și cu strae jalnice și fețe mâhnite. Și boerii după aceea îndată intra în divanul cel mare și se așază tot întru aceleași scaune și locuri, care le avea până ce trăia Domnul; iară cetele ostașilor, atâta de mult cât putea se întindea rând în curte, cu puștele și steagurile întoarse și aștepta punerea Domnului celui nou. La aceasta obișnuia acela carele era să fie Domn, dacă era vreunul din fii celui răposat, de sta la scaunul tatălui său cu strae jalnice; iară dacă era ales dintre boieri, apoi rămânea nemișcat la locul său cel mai dinainte. Și după ce era toate acestea așezate, apoi întâi curma Mitropolitul tăcere și făcea cuvânt de laudă pentru Domnul cel mort și se jeluia pentru moartea lui în numele republicei. După aceea citia Logofătul cel mare la adunare cu glas testamentul mortului; pentru că dacă se întâmplă, după cum se obișnuia de multeori, să fie însemnat în diată următoriu la scaun fratele cel mai mic, înaintea celui mare, să știe fiește carele, că nu s'a făcut cu voea celor alegători, ci s'a făcut cu voia mortului.

Tot același logofăt mare întâi după cetire, se apropia de Domnul cel nou și dacă era din neamul celui mort, apoi îi arăta întâi că și lui i-ar fi împreună tânguire pentru moartea tatălui sau a fratelui său; și apoi îi arăta că ar fi el hotărît și ales prin testamentul răposatului ca să fie Domn; și-l ruga în numele tuturor breslelor Moldovei, ca cât a fi cu putință de îngrabă să intre în stăpânire și pe dânșii să voiască ai stăpâni cu dreptate, ca pe supușii și slugele sale cele credincioase.

După aceia, trebuia Domnul cel nou să stea cu capul gol și cu puține cuvinte să respunză și să se tânguească pentru întâmplarea aceea c'a perdut republica pe un Domn așa bun și să arate că el măcar că nu este destul de vrednic a purta sarcina țării; însă trebue să se plece atât poruncii tatălui său, sau a fratelui său, cât și la voea a toată republica; și pentru aceia voește ca să ia dregătoria aceea înbietă și să stăpânească pe supușii săi cu toată dreptatea, dragostea și mila.

După aceea îndată se scula toată adunarea dimpreună cu Mitropolitul și cu partea bisericească și-l petrecea cu mare alai până la biserica cea mare și la ușa bisericei îi eșia întru întâmpinare Mitropolitul, purtându-i înainte două făclii și îl cădia și îi întindea sfânta cruce și Evanghelia de o săruta și-și arăta evlavia sa; după aceia intra în biserică și 'ngenuchea la altar drept ușa cea Împărătească și-și răzema capul de sfântul pristol, iar Mitropolitul îi punea omoforul pe cap și-i cetea cu glas rugăciunea care obișnuește să se cetească la încoronoarea Împăraților pravoslavnici și apoi îl ungea pe frunte cu sfântul mir. După săvârșirea acestor țeremonii, se scula Domnul în picioare și săruta atât sfântul pristol, cât și sfintele icoane cu

evlavie și eșind deacolea în mijlocul bisericei, îi pune Mitropolitul pe cap o coroană de aur împodobită cu multe pietre scumpe și cântând cântăreții „Cade-să să te fericim"; îl lua Mitropolitul de subțioara dreaptă și Postelnicul cel mare de subțioara stângă și-l ridica într'un scaun cu trei trepte ce este de-a dreapta în biserică și la acea vreme se slobozea toate tunurile câte era și muzica începea a cânta.

După săvârșirea liturghiei, îl îmbrăca în privdorul bisericei cu caftan Domnesc și îndată toți boerii după lepădarea straelor celor jalnice ce le avea până atuncea îmbracă alte strae vesele și strălucitoare; și după aceste încăleca Domnul iarăși pe armăsar și se întorcea la curte sub petrecerea atât a Mitropolitului, cât și a tot sfatul; și la intrarea în sala cea mare se suia pe scaunul Domnesc. La această țeremonie obișnuia Hatmanul dea dreapta și Postelnicul cel mare dea stânga de-i ducea poalele caftanului. După dânsul urma Mitropolitul și tot sfatul și fiește carele după rândueala sa, se așază pe la scaunele lor. Și apoi mergea întâi Mitropolitul și-i săruta mâna; și'n scurtă vorbă, îl heritisea poftindu-i noroc la stăpânire și-l încredința că va fi rugător către Dumnezeu pentru dânsul și să ruga lui, ca să fie și el apărat împreună cu tot clerul bisericesc. Apoi se întorcea cătră tot poporul, îl blagoslovea și-l sfătuia, ca să fie cu credință spre Domnul lor.

După Mitropolitul urma Arhiereii și cealaltă parte bisericească a Moldovei, arătându-și și aceștia cinstea lor către Domnul cel nou. Apoi mergea și Logofătul cel mare cu ceilalți boeri și-i sărută mâna.

După săvârșirea acestor țeremonii, se scula Domnul din scaun și cu capul gol mulțumea la toți pentru cugetările cele bune ce arăta către dânsul și făgăduia patriei milă, dreptate și apărare. Și după aceste cuvinte, îi lua Spătarul cel mare coroana de pe cap, și el după ce se ducea toți boerii, intra în cabinetul său cel din lăuntru.

Tot acest fel de țeremonii arăta jupânesele boerilor și Doamnei lui Vodă (dacă avea), în sala Doamnei, iar încoronării nu era ea părtașă duhovnicește. Ea încă avea strană în biserică, însă oareștece mai jos decât strana Domnului ei și în sala ei unde toate jupânesele boerilor avea locuri știute după boieriea bărbaților lor, purta și ea coroana tot într'acelaș chip ca și a bărbatului ei, care se poate vedea pe la portretele cele vechi.

Într'acestaș chip se urma odinioară la punerea Domnilor în Moldova.

> **Iar după ce a căzut toate în neorânduează cu stăpânirea cea silnică a Turcilor, luând dela boeri și volniciea de a-și alege Domni, de aceea acum se păzește cu totul altă urmare la alegerea unui Domn Moldovenesc, că îndată făcându-se înștiințare Vizirului c'a murit Domnul Moldovei, sau când Vizirul a hotărât ca să-l scoată având ură asupra lui, sau făcând el vreo greșală; apoi el caută pe alt Domn nou dintre fiii Domnilor, sau alți boeri din Țarigrad și la vremea de pace făgăduește el Domnia numai la unii ca aceia cari îi dau lui bani mai multi; iar la vremea de război, numai pe acela îl face Domn carele este cunoscut a fi mai credincios și mai viteaz, și dacă se învoește el cu Domnul acel nou, pentru darurile și pentru alte tocmele și ia dela dânsul scrisoarea pentru plătirea banilor, apoi își arată socotința sa Împăratului, cu o scrisoare ce se numește Talhis, cu aceste cuvinte:**

„(Cutare) Domn, stăpânitorul acest de acum al Moldovei, asuprește prea tare pe supușii împărăției tale, încât boerii țării, ca să scape din tiraniea lui sunt siliți să fugă prin alte țări de prin prejur și unii se nevoesc a veni și aicea, ca să ceară într'ajutor mila Împărăției tale de către un domn așa ștrașnic". Iară dacă nu poate să-l vinovățească cu aceasta; apoi fie adevărat, ori neadevărat, zice, că se apară a nu plăti birul, sau că ar fi leneș la împlinirea poruncilor, sau îi aruncă, altă vină pentru care este vrednic de a se scoate din domnie. Și mai adaogă zicând: „Și fiindcă acesta este cu totul împotriva împărăției tale, și a folosului țării, pentru aceea dacă va plăcea și împărăției tale, eu am socotit a fi de folos, ca să se scoată mai sus pomenitul domn și'n locul lui să se pue (cutare), pe care eu îl cunosc și-l știu, că este om drept, credincios, bun și vrednic de mila aceasta".

Și dacă se învoește Împăratul la pricina aceasta și dacă nu stă împotriva vizirului nici Chizlar-agasi, nici alt slujitor de curte, atuncea obicinuește Împăratul a scrie așa însuși cu mâna sa, adecă: „Munge binge amiel oluna”, adecă *să fie precum scrie mai sus*. [subl. noastră] După ce primește vizirul îngăduirea aceasta a Împăratului, apoi chiamă noaptea la curte pe domnul cel nou, dacă este ca să se isprăvească lucrul pe taină, și dacă poartă frică, că dacă va oblici domnul acel ce este să se scoată, pentru nenorocirea lui, să nu fugă la vreo stăpânire creștinească. Iară dacă nu este de a purta frică pentru unele ca aceste, apoi îl chiamă ziua la curte și Chihaia bei al Vizirului îl primește cu toată cinstea și-l duce în cabinetul său ce-l are în curtea Vizirului și-l poftește să șează și heretisindu-l din partea sa îi arată pricina pentru care l'a chemat, care după obiceiul curții așa trebue să se poftorească, măcar de este și știută de cel ce este să se pue domn și-i zice: „Că măriea sa Vizirul pentru vrednicia tatălui său, sau a sa și pentru slujbele cele credincioase care a făcut Porții, a arătat Împăratului și l-a îndemnat pentru acestea, de a poruncit ca să-l orânduească domn în Moldova și-l sfătuește ca să se poarte cu vrednicie în dregătoria aceasta și prin slujbe credincioase să se arate bărbat și să se păzească ca nu cumva prin lenevire, sau necredința lui, să fie Vizirul rușinat înaintea Împăratului”.

1 **2**

1. **Domnitorul Basarab I (1310-1352), Βασάραβα Α΄, Басараб I Основатель, Басараб I Великий (rus.) purtând coroana princiară deschisă.[46] Pictură votivă din Biserica Domnească Sf. Nicolae, din Curtea de Argeș. Luat din: *Mileniul Românesc*, 1000 de ani de istorie în imagini, Prefață de Acad. Virgil CÂNDEA, Texte de dr. Georgeta FILITTI (sec. XVIII-XX), Dorin MATEI (sec. XI-XVII), Editura LITERA internațional, București, 2004, p. 57.**
2. **Mănăstirea Voroneț, Bucovina, pictură murală votivă: Ștefan III cel Mare (1457-1504) și familia sa purtând coroane, reprezentat în Biserica Mănăstirii Voroneț; FOTO stefancelmare.ro. Luat din: http://adevarul.ro/locale/botosani/cel-mai-mare-mister-evului-mediu-autohton-disparut-coroanele-tuturor-voievozilor-romani-valoarea-lor-estimata-zeci-milioane-euro-1_55ffd32cf5eaafab2cd56bde/index.html**
   Domnitorul Ștefan III cel Mare ține în mâini chivotul bisericii Voroneț, simbolizând biserica Mănăstirii, pe care o dedică (afierosește, ἀφιέρωσα – aorist) Lui Iisus Hristos *Pantocrator*. Bisericile răsăritene au chivoturile în forma de machetă a bisericii pentru care au fost făcute. Mănăsirile și bisericile mai mari au încă unul sau două chivote, pe lângă cel principal, în formă diferită, folosit (sau folosite) în ajunul marilor praznice, fiind purtat de diaconi în procesiune, la Vohodul de la Vecernia Mare.

****

Cu mult înainte de domnia lui Dimitrie Cantemir, relațiile dintre Stat și Biserică au fost profund tulburate de două mari accidente, din istoria Domniei,[47] în cele două Principate Dunărene, anume de trecerea la islam a doi domnitori Iliaș II Rareș al Moldovei și Mihnea II al Țării Românești:

---

[46] **Иванко I Басараб (bulg.): Cosmin Pătrașcu Zamfirache, *Cel mai mare mister al Evului Mediu autohton: unde au dispărut coroanele tuturor voievozilor români.* Valoarea lor, estimată la zeci de milioane de euro, în *Adevărul,* Botoșani, 22 septembrie 2015, 02:01: http://adevarul.ro/locale/botosani/cel-mai-mare-mister-evului-mediu-autohton-disparut-coroanele-tuturor-voievozilor-romani-valoarea-lor-estimata-zeci-milioane-euro-1_55ffd32cf5eaafab2cd56bde/index.html**

[47] **Andrei PIPPIDI, *Tradiția politică bizantină în Țările Române, în secolele XVI-XVIII*, Ediție revăzută și adăugită, Editura Corint, București, 2001, pp. 152-153.**

1. Trecerea la islam (pp. 152-153) a lui Iliaş II Rareş (1531-d.1562) al Moldovei (1546-1551), fiul mai mare al lui Petru IV Rareş (1527-1538 și 1541-1546) și al despinei sârbe Elena Ecaterina Branković (1490-1553). Iliaş Rareş a fost fratele lui Ștefan VI Rareş (1551-1552). La 11 iunie 1551, Iliaş Rareş abdică în favoarea fratelui său Ștefan, pleacă la Constantinopol, unde se turcește, adică abjură credința creștină și trece la islam, își schimbă numele în Mehmet-beg, devenind Pașă de Silistra (1551-c.1562). Ca Pașă de Silistra a căzut în disgrația Sultanului, fiind exilat la Bursa (Brusa), Προύσα, de unde a ajuns la Alepo, (Aleppo, το Χαλέπι, حلب [arab.]), în Siria, unde a murit otrăvit.[48]

Se presupune că Iliaş II Rareş trecuse deja în secret la islam, încă din anul 1546. Așa se explică faptul că în timpul domniei era înconjurat numai de sfetnici turci, cu care petrecea numai în desfătări, plăceri și veselie, ziua cu ei!, noaptea cu turcoaicele![49] Această primă renegare a credinței creștine, din partea unui domnitor român, reflecta tendința Sublimei Porți de subordonare, islamizare și transformare în raia a Principatului Moldovei. Actul abjurării lui Iliaş II Rareş a fost precedat în Moldova de o serie de măsuri anticreștine și îndreptate împotriva clerului, mitropoliei, episcopiilor, mănăstirilor și preoților, prin confiscări de averi, acțiuni barbare de pradă aplicate preoților etc.[50] Iliaş II Rareş devenise și un mare iconoclast (p. 153), pentru a-și face *Apologia pro vita sua*, în calitatea lui de renegat creștin, islamizat.[51] Urmările turcirii lui Iliaş II Rareş, din data de 30 mai 1551, nu numai că au tulburat relațiile dintre Biserică și Stat, dar au provocat și o puternică temere și criză politică în Moldova, care putea să amenințe însăși identitatea crștino-ortodoxă a Moldovei. Ne-a ferit Dumnezeu de această catastrofă.[52]

2. Trecerea la islam (p. 152) a lui Mihnea II al Țării Românești (1577-1583 și 1585-1591, † 1601) în data de 9 aprilie 1591 [fiul lui Alexandru II Mircea (1568-1577) și al Doamnei Ecaterina Salvaresso], de frică să nu aibă soarta lui Petru II Cercel (1583-1585), pe care-l avea pe conștiință, pentru că, în urma intrigilor făcute de el și al celor 70.000 de ducați, dați Sultanului Murad III (1574-1595) și alți 20.000, dați Marelui Vizir, în aprilie 1590, a fost înecat în mare.[53] După ce s-a turcit, adică a trecut la islam, schimbându-și numele în Mehmet-bey, în anul 1591 a devenit Pașă al micului Sangeac de Nicopole, în Bulgaria. A reușit totuși să convingă Sublima Poartă, să-l numească pe fiul său nelegitim Radu IX Mihnea, pe tronul Țării Românești, unde a domnit în patru rânduri (1601-1602, 1611, 1611-1616, 1620-1623), iar în Moldova de două ori (1616-1619 și 1623-1626), sub numele de Radu I Mihnea.[54]

***

Înainte de anul 1453, după modelul Patriarhului Ecumenic şi al celorlalţi arhierei, împăratul romeu, de la Constantinopol, în calitate de „episcop în cele din afară al Bisericii", ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας,[55] cu ocazia întronizării și încoronării, scria și el cu mâna proprie, semna şi citea în mod solemn, în Sfânta Sophia, un rezumat foarte scurt al mărturisirilor de credinţă ale celor şapte sinoade ecumenice, pe care le scria și le rosteau candidații la arhierie, cu ocazia facerii

[48] Luat din: https://ro.wikipedia.org/wiki/Ilia%C8%99_Rare%C8%99
[49] Luat din: http://moldovenii.md/md/people/690
[50] Andrei PIPPIDI, *Tradiția politică bizantină în Țările Române, în secolele XVI-XVIII*, Op. cit., p. 153.
[51] Luat din: http://infoazi.ro/in-moldova-ilias-rares-devine-domn-sub-titulatura-de-ilias-al-ii-lea-rares/
**[52] Luat din: http://www.medievistica.ro/pagini/istorie/texte/cercetarea/ilias/turcire.html
Vezi și link-ul, reprodus de noi în *Varia*: *Câteva urmări ale turcirii lui Iliaș Rareș*: http://www.medievistica.ro/pagini/istorie/texte/cercetarea/ilias/turcire.html**
[53] Luat din: https://fr.wikipedia.org/wiki/Petru_II_Cercel
[54] Luat din: http://www.scritub.com/istorie/Mihnea-al-IIlea-Turcitul-Mehme222138184.php
[55] Text luat din: Viaţa lui Constantin, IV, 24, p. 168, la EUSEBIU de Cezareea, Scrieri partea a doua (vol. II), Viaţa lui Constantin cel Mare, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. şi note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, 295 p.

ipopsifiului [*Arhieraticon*, Buc., 1993, pp. 87-93].[56] Această tradiție s-a păstrat parțial și în ritul relativ nou – post imperial (adică după 1453) – de încoronare al țarilor ruși.[57] Pentru o mai bună înțelegere a ceremoniilor arhierești, din contextul *culturii de curte*, de la Curtea Imperială, din Constantinopol, precum și de la alte reședințe și curți imperiale (Veliko Tărnovo, Trapezunt, Vidin), regale (Thesalonic), ale despoților (Kaliakra, Serbien, Albania, și ale domnitorilor din țările ortodoxe este recomandată studierea lucrării amintite în aparatul critic: *Höfische Kultur in Südosteuropa*. Bericht der Kolloquien der Südosteuropa-Kommission 1988 bis 1990", editat de Reinhard Lauer și Hans Georg Majer...., Göttingen, 1994, 430 p.

Privitor la încoronare și ungerea cu Sfântul și Marele Mir a domnitorilor români, vezi Andrei PIPPIDI, *Tradiția politică bizantină în Țările Române, în secolele XVI–XVIII*, Ediție revăzută și adăugită, Editura Corint, Bucureşti, 2001, 393 p., mai ales Partea I, *Domnia*, pp. 23-77; şi *Relațiile dintre stat și biserică în țările române*, pp. 151-164; dar mai ales lucrarea lui Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, pe care am anintit-o deja în rândurile anterioare.

Dominic MANSI redă, conform Versiunii Arabe a *diferitelor constituții* [canoane] *bisericești* [38 Eorumdem variæ ecclesiasticæ constitutiones, eodem interprete ex Arabico], caput XIII, [*Canoanele Arabe ale primului Sinod Ecumenic*, descoperite în biblioteca Patriarhiei din Alexandria, în anul 1561] intredicția mitropoliților și a episcopilor de-a cere audiență la împăratul bizantin, fără permisiunea și cu știrea patriarhului ecumenic, din Constantinopol:

***De ingressu ad regem, seu de non eundo ad comitatum.* [Anno Christi 325]**

Ne audeat quisquam metropolitanorum, aut episcoporum ingredi ad regem absque patriarchæ licentia & permissione. Quicumque autem huic sanctioni contradixerit, sancta hæc synodus illum excomunicat.[58]

Aceleași limite erau impuse și episcopilor sufragani, care nu puteau să ceară audiență la patriarhul ecumenic, fără a-l anunța pe mitrupolitul de care țineau, și de la care trebuiau să obțină consensul, pentru acest demers, Caput XII:

***De licentia petenda a prælatis.* [Anno Christi 325]**

Nemo episcoporum, qui sub metropolitanorum sunt potestate, de ulla re licentiam petat a patriarcha, absque consensu, & conscientia metropolitani.[59]

---

[56] Archim. GENADIE Enacénu, Încoronarea Imperatorilor bizantini (Dupre Codin Curoparatul capit. XVII, De Officiis), în rev. Biserica Ortodoxă Română, BOR, Bucureşti, an V, (1880-1881), 1881, pp. 472-480. În continuarea acestui studiu se aflâ şi Ceremonia încoronarei, 10 Maiŭ, 1881 (a regelui Carol I şi a reginei Elisabeta, n.n.), cu Randuiala şi Tedeumul urmate la încoronare, pp. 481-504. Privitor la ritul încoronării, vezi rubrica KRÖNUNG, în Reallexikon zur byzantinischen Kunst, Begründet von Klaus Wessel und Marcell Restle, Herausgegeben von Marcell RESTLE, Band V, Kreuz-Maltechnik, mit 249 Abbildungen, 1995, Anton Hiersemann Stuttgart, col. 439-454, cu literatura aferentă anexată.

Vezi şi recenzia noastră, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Historia, Cluj-Napoca, an XLIII, 1998, nr. 1-2, pp. 157-158, privitoare la volumul: Höfische Kultur in Südosteuropa. Bericht der Kolloquien der Südosteuropa-Kommission 1988 bis 1990", editat de Reinhard Lauer şi Hans Georg Majer...., Göttingen, 1994, 430 p.

Lothar HEISER, Die Taufe in der orthodoxen Kirche, Geschichte, Spendung und Symbolik nach der Lehre der Väter, Paulinus Verlag, Trier, 1987, 353 p., incl. XXXII il. [Sophia, Quellen östlicher Theologie, Hgg. Julius Tyciak + und Wilhelm Nyssen, Band 25]. Privitor la ceremoniile imperiale, inclusiv încoronarea, vezi Constantin VII Porfirogenetul (913-919 şi 944-959), Le livre des cérémonies, Tom II, Livre I, chapitre 47 (38) – 92 (83), Texte établi et traduit par Albert VOGT, Paris, 1939, pp. 1-5 u.

[57] Radu Alexandru, *Încoronarea şi ungerea împaraților în Biserica Ortodoxă*, în http://www.crestinortodox.ro/liturgica/ viata-liturgica/incoronarea-ungerea-imparatilor-biserica-ortodoxa-121512.html

[58] Dominic MANSI, *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima Collectio...*, Op. cit., vol. 2, [305-346], coloana 1023.

[59] Ibidem.

♚

Polihroniu, ὁ Πολύχρόνιον,

Εἰς πολλὰ ἔτη!

Мъногая лѣта!, (slavonă), Мнóгая лéта! (rus.), მრავალჟამიერი, *mravaljamieri!*, (georgiană), Многолетие (bulg.),

Polihroniu imperial romeu:

Πολυχρόνιον ποιῆσαι, Κύριος ὁ Θεός
τὸν εὐσεβέστατον Βασιλέα ἡμῶν [N].
Κύριε, φύλαττε αὐτὸν
εἰς πολλὰ ἔτη! *(de 3 ori)*

Imnul arhieresc:

Τόν Δεσπότην καὶ Ἀρχιερέα ἡμῶν, Κύριε φύλαττε, εἰς πολλὰ ἔτη, Δέσποτα *(de 3 ori)*

Pre Stăpânul și Arhiereul nostru Doamne îl păzeste întru mulţi ani! *(de 3 ori)*

„Pe stăpânul și arhiereul nostru…”

Cine a vizitat Biserica „Sfânta Sofia” din Constantinopol a putut să vadă marea asemănare dintre veşmintele sacerdotale și cele ale împăratului. Și tot de aici ni s-a transmis şi celebrul imn chiriarhal care atestă că arhiereul ocupa locul doi după împărat. Aşa se face că atunci când intra împăratul în biserică, pentru a lua parte la serviciul divin, corul intona imnul: „Pe stăpânul (adică pe împăratul nostru), Doamne îl păzeşte!”, după care adăuga „şi arhiereul nostru Doamne îl păzeşte, întru mulţi ani!”. La terminarea imnului, fiecare îşi ocupa locul său în jilţ, arhiereul în cel din dreapta, iar împăratul în cel din stânga.

Aşadar, împăratul era realmente stăpânul lumesc care, aşa cum reiese şi din imnul de întâmpinare, ocupa poziţia întâi, după care urma arhiereul (ori patriarhul cetăţii imperiale). În nici un caz nu puteau fi atribuite în acelaşi timp cele două calităţi imperatorului şi nici arhiereului. Aşadar, imnul pe care şi noi îl intonăm astăzi trebuie înţeles şi din perspectiva originii sale, nu doar după conţinut.[60]

♚

Rânduiala Ceasurilor împărătești sau „*Ceasurile Mari*”

Η Ακολουθία των Μεγάλων Βασιλικών Ωρών

Царские [или] великие часы

În ajunul praznicelor *Nașterii Domnului* (24 decembrie) și a *Botezului Domnului* (5 ianuarie), precum și în Sfânta și Marea Vineri (dimineața, la ora 7), slujba obișnuită a Ceasurilor fuzionează cu, și este înlocuită de, slujba mai solemnă a *Ceasurilor Împărătești.*

Ceasurile împărătești din ajunul praznicelor Crăciunului și Bobotezei se citesc din mineiul pe decembrie, respectiv pe ianuarie, iar cele din Vinerea Mare, din Triod. Această slujbă cuprinde cântări, rugăciuni și citiri din Scriptură legate de praznicele pe care le vestesc. În Săptămâna luminată, slujba Ceasurilor, ca și alte slujbe zilnice sunt înlocuite de *Ceasurile Paștilor*, o slujbă festivă, menită să reflecte bucuria sărbătoririi Sfintelor Paști, a Învierii Domnului și Mântuitorului

[60] **Scrie, pe 3 febr. 2015, pr. prof. univ. dr. Petre SEMEN http://ziarullumina.ro/evanghelia-de-duminica/demnitatea-arhiereasca-inainte-si-dupa-hristos**

nostru Iisus Hristos. Rugăciunile și cântările acestei slujbe vestesc biruința lui Hristos asupra păcatului și a morții și vorbesc despre nădejdea de mântuire a creștinilor.[61]

Așadar, Ceasuri împărătești, pentru că împăratul venea cu toată suita lui și asista la această rânduială specială. Era o slujbă imperială, de fast și în același timp de pregătire adevărată.[62]

Se mai numesc *ore* „împărătești" și pentru că la rânduiala lor se intona și polihroniul pentru împărat „și toată casa împărătească."[63]

1
2
3

1. Iisus Hristos binecuvintează a doua căsătorie și încoronarea Mariei de Alania, de acum co-regentă, cu Nikephoros III. Botaneiates (1078-1081). Miniatură din *Homiliarul Sf. Ioan Hrisostom*, păstrat în *Bibliothèque Nationale de France*, Manuscript Coislin 79 folio 2 bis verso. Manuscrisul trebuie să fi fost copiat între anii 1074-1081, iar miniatura trebuie să fi fost executată după anul 1078.[64] Nikephoros III poartă coroană și *orarul diaconesc*, ca piesă esențială a veșmântului ceremonial de curte constantinopolitană. Luat din volumul nostru anterior; Ioan Marin MĂLINAȘ, *Pentarhia*, vol. III, p. 161.
2. Împăratul romeu Mihail VII Dukas Parapinakes (1067, de facto 1071-1078), Μιχαὴλ Ζ' Δούκας Παραπινάκης, primul soț al Mariei de Alania, fiica Regelui Bagrat IV al Georgiei (1027-1072) și sora fiului și urmașului său la tron Georgi II (1072-1089). Portretul se află pe una dintre plăcuțele de pe „corona graeca", adică partea de jos sau inferioară a Coroanei Sf. Ștefan al Ungariei. Această diademă – coroană deschisă – a fost trimisă regelui Geza I al Ungariei (1074–1077), în anul 1075, chiar de către Mihail VII Dukas.[65]

---

[61] Luat din: https://ro.orthodoxwiki.org/Ceasurile
Aceste slujbe, împreună cu celelalte slujbe și rugăciuni zilnice se găsesc de obicei în cartea numită Ceaslov (din slav. Ceasoslov) sau Orologhion (din grec. horologion), literal Cartea Ceasurilor. De aceea, atunci când se vorbește de Ceasurile zilei se face adeseori referire la întreaga rânduială a slujbelor zilnice.
Ibidem.
Ceasurile sunt patru slujbe relativ scurte din cadrul rânduielii de rugăciune zilnică și care marchează principalele momente (ceasuri) ale zilei.
Ceasul întâi marchează răsăritul soarelui (6:00 A.M.).
Ceasul al treilea marchează jumătatea dimineții (9:00 A.M.).
Ceasul al șaselea marchează ora prânzului sau jumătatea zilei (12:00, la amiază).
Ceasul al nouălea marchează jumătatea după-amiezei (3:00 P.M.).
Ibidem.
Împărţirea Ceasurilor în patru momente ale zilei îşi are originea în străvechea împărţire a timpului în *străjile din timpul nopţii*, practicată de popoarele vechi ale Orientului mijlociu, de unde s-a perpetuat la greco-romani şi apoi la creştini. Luat din: https://dervent.ro/dictionar.php?dTitle=Y2Vhc3VyaWxlIGxpdHVyZ2ljZQ==&dL=C

[62] Luat din: Arhid. Ioan I. Ică jr., *Predică la Ceasurile împărătești ale Nașterii Domnului*, Biserica Mănăstirii Stavropoleos, *București*, 24 decembrie 2013, *online*:
http://www.stavropoleos.ro/wp-content/uploads/2013/12/predica_ceasurile-imparatesti.pdf

[63] LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare, de Prof. Vasile MITROFANOVICI, prelucrate, completate și editate de Prof. Teodor TARNAVSCHI, și acum din nou editate şi completate de Prof. Nectarie Nicolae COTLARCIUC, Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei, Editura Consiliului Eparhial Ort.-Rom. din Bucovina, Cernăuţi, 1929, p. 626.

[64] Luat din: https://en.wikipedia.org/wiki/Maria_of_Alania#/media/File:Nicephorus_III_and_Maria_of_Alania_BnF_Coislin79_fol2bis.jpg

[65] Luat din: https://en.wikipedia.org/wiki/Michael_VII_Doukas

Coroana zisă a „Sf. Ștefan al Ungariei” (997-1038), din anul c. 1185: *Corona di stile bizantino* – Camelaukion, formată din două părți suprapuse: corona graeca și corona latina,[66] azi expusă în Parlamentul din Budapesta. Sacra Corona Hungariae, *Magyar Szent Korona,* Kruna svetoga Stjepana (croată) a fost folosită la încoronarea celor mai mulți regi ai Ungariei, începând din anul 1075, până la data de 30 decembrie 1916, pentru Karl I Împăratul Austriei, ca Rege al Ungariei Carol IV, iar ca Rege al Bohemiei Carol III (1916-1918). În forma actuală, Coroana Sf. Ștephan a fost realizată în mai multe etape, în atelierele de orfevrărie, pe parcursul secolelor XI-XIII. Cercetătorii de la Universitatea din Pasau (Germania), care au studiat temeinic Coroana Regală Maghiară, sunt de părere că îmbinarea celor două coroane – *corona graeca* și *corona latina*, cu suprapunerea celei latine, peste aceea greacă – ar fi avut loc în anul 1185, adică pe timpul domniei Regelui Béla al III-lea (1172-1196).

Luat din: https://ro.wikipedia.org/wiki/B%C3%A9la_al_III-lea

3. **Veliko Turnovo, Bulgaria: Țarul Ivan Alexander, [ІѠАНЪ АЛЄѮАНⷣРЪ – scrierea bulgară veche], Иван Александър al Bulgariei (1331-1371), și Țarina Theodora (Sarah Venețianca, evreică convertită la creștinism), a doua soție a Țarului, din 1335 (prima fiind Teodora a Țării Românești, fiica lui Basarab I [1310-1352], devenită Maica Teofana, după anul 1335). Ivan Alexander are alături de Teodora (a doua) și pe fiii din căsătoria cu aceasta (a doua) Ivan Šišman (1371-1393, coregent în Târnovo din 1356, †1395, în Nikopole) și Ivan V Assen, coregent 1359-1371. Familia Imperială apare în vestimentație de curte bizantină, țarul purtând orarul de diacon și coroană acoperită. Ilustrația este o miniatură frontispiciu din Tetraevangheliarul, „Четвероевангелие на (цар) Иван Александър”, fostei Biblioteci Imperiale din Veliko Turnovo, copiat la cererea lui Ivan Alexander, de către copistul Simeon în anii 1355-1356, fila nr. 3r. Stilistica scrisului, specialiștii susțin că indică asemănări cu *Cronica lui Constantin Manasses* (1344-1345), tot din Veliko Turnovo. Din anul 1973, Tetraevangheliarul se află în Biblioteca Britanică [British Library (LB)], din Londra, sub nr. de inventar: Add. MS 39627, coperțile fiind placate cu aur, pietre prețioase și perle, care după anul 1393 au dispărut. După cum și numele îl spune, manuscrisul conține lecturile liturgice ale celor patru Evanghelii, cuprinzând 286 de foi de pergament, cu 366 de miniaturi, de 33 x 24,3 cm, paginate mult mai târziu cu creion. Foaia nr. 74 avea o miniatură cu Judecata de Apoi, care a fost decupată în epoca modernă. Pe fila 5r. se află o inscripție în limba slavonă, de la Domnitorul Alexandru cel Bun al Moldovei, făcută după anul 1400, prin care confirmă că a răscumpărat din zălog manuscrisul adus în Moldova după anul 1393, de către un fugar, din Veliko Turnovo, după cucerirea de către otomani a orașului.[67]**

---

[66] Reluare din volumul nostru anterior, Ioan Marin MĂLINAȘ, *Pentarhia* II/3, p. 99.

Die Krone besteht aus zwei zusammengesetzten, ursprünglich selbständigen Teilen:

Der *corona graeca*, einer offenen Reifkrone mit zehn Bildplatten aus emailliertem Gold und vergleichsweise geringwertigen Edelsteinen. Auf der Frontalplatte thront Christus Pantokrator, auf der rückwärtigen Platte der byzantinische Kaiser quasi als weltliches Pendant. Die griechische Beischrift weist ihn als Michael Dukas (1071-1078) aus. Rechts von ihm thront sein designierter Nachfolger Konstantios, links der ungarische König Géza I. (1074 – 1077). Auf den anderen Bildplatten sind Heilige dargestellt.

Der *corona latina*: Zwei sich überkreuzende Bügel vervollständigen die corona graeca zu einer kompletten Krone. Auf den Bügeln sitzen weitere Emailbilder mit nun lateinischen Beischriften: Im Scheitel ist ein weiterer Christus Pantokrator zu sehen, auf den Bügeln acht Apostel. Die obere Pantokrator-Platte ist durchbohrt und mit dem charakteristischen seitwärts schräggeneigten Kreuz versehen, welches erstmals im 17. Jahrhundert nachzuweisen ist.

Die Datierung der *corona graeca* ist durch die Personendarstellungen beziehungsweise deren Beischriften gesichert. Die Entstehungszeit der *corona latina* hingegen ist unbekannt; als sicher gilt jedoch, dass es sich nicht um ein Relikt der ursprünglichen Krone des Heiligen Stephan I. von Ungarn handelt. Der Zeitpunkt der Zusammenfügung beider „Kronen” (deren Zweck als solche selbst keineswegs sicher ist) wird in Fachkreisen noch diskutiert; man favorisiert das Jahr 1185 zur Zeit Bélas III.

Text luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Stephanskrone

[67] Luat din: https://ro.wikipedia.org/wiki/Tetraevanghelul_%C8%9Barului_Ioan_Alexandru

După căderea orașului Târnovo în mâinile turcilor, în cursul anului 1393, se presupune că manuscrisul a fost transportat în Moldova de către un fugar bulgar. Câțiva ani mai târziu, este cumpărat de domnul Moldovei, Alexandru cel Bun, aspect atestat de o inscripție a paginii a cincea:

† Fiul lui Ștefan Voevod† Ioan Alexandru întru Hristos Dumnezeu credinciosul voevod și domn a toată Țara Moldovei a răscumpărat acest tetraevanghel ce a fost în zălog. Dumnezeu să-l ierte și să-i dăruiască viața vecinică. Și aici viață îndelungată.

Traseul manuscrisului până la sosirea sa la Mănăstirea Sfântul Pavel, de pe Muntele Athos, este incert – acesta apare drept proprietate a mănăstirii începând cu secolul al XVII-lea. Călătorul și anticarul Robert Curzon, cel care a vizitat mănăstirea la 1837, a primit, din partea părintelui econom, tetraevanghelul, drept cadou, împreună cu alte două manuscrise – astfel, manuscrisul a fost salvat de incendiul ce a avut loc la sfârșitul secolului al XIX-lea care a cuprins întreaga mănăstire și care a nimicit întreaga sa colecție.

Curzon descrie descoperirea, în jurnalul său de călătorie „Visits to Monasteries in the Levant”, 1849:

„Al treilea era, de asemenea, un manuscris al Evangheliilor în bulgara veche și, precum celelalte două, în majuscule. Manuscrisul era plin de miniaturi, de la început, până la sfârșit. Nu am mai văzut o carte asemănătoare niciunde în Levant. În momentul descoperirii acestuia, aproape că am căzut de pe scările pe care eram cocoțat – atât de extraordinar era volumul.”

Tetraevanghelul a fost făcut cunoscut mediului științific în anul 1849, atunci când Curzon a publicat un inventar al colecției sale de manuscrise. În lipsa posibilității de a lucra cu originalul, manuscrisul a generat diverse ipoteze și speculații.

În urma morții lui Curzon, în anul 1873, întreaga sa colecție a fost donată British Museum în 1917, de către fiica sa, Darea, și a fost transferat Bibliotecii Britanice în 1973.

Ibidem. Vezi și bibliografia:

Beza, Marcu (1938). „Vechi legături cu Anglia”. *Memoriile Secțiunii Literare* – Seria III, Tomul VIII, Mem. II. Academia Română, București. pp. 8-9.

Curzon, Robert (1849). „Visits to monasteries in the Levant”. London. pp. 423-424.

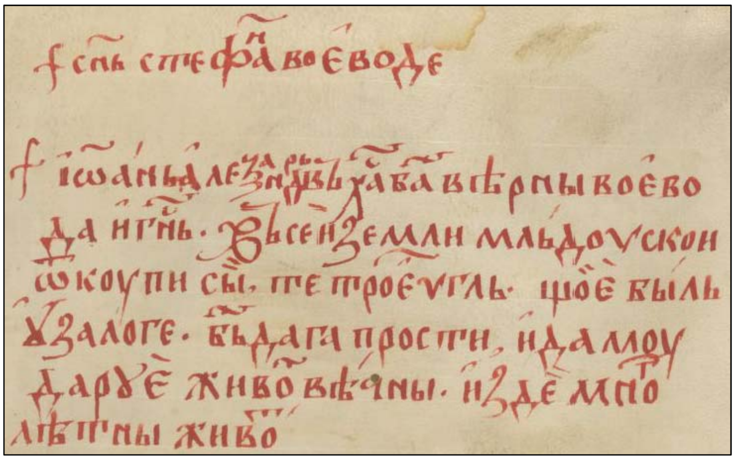
British Library: Digitised Manuscripts > Add MS 39627, accesat la 7 mai 2013.

***

Noul Sinod Panortodox[68], convocat la 1229 de ani, de la ultimul Sinod Ecumenic, de la Niceea, din anul 787 ar fi fost necesar să facă o trecere în revistă, o *evaluare canonică* a evenimentelor care s-au petrecut, şi prin care a trecut Biserica Ortodoxă, timp de peste un mileniu: arabizarea patriarhiilor de Alexandria, Antiohia şi Ierusalim (înainte fiind de limbă arameică, coptă şi greacă), sub stăpânirea califilor şi dificultăţile lor de comunicare cu Constantinopolul, schisma cea mare, din anul 1054, cucerirea Constantinopolului, de către latini, în anul 1204, disputa isihastă, cucerirea Constantinopolului, de către otomani, în anul 1453, cu catastrofa ce a urmat pentru Ortodoxie, în ciuda funcţiei de *etnarh*, ἐθνάρχης [Miletbaşa sau Rum mileti Paşa], deţinută de Patriarhului Ecumenic (1454-1856), ρουμ μιλλέτ sau «έθνος των Ρωμαίων», fenomenul de Bizanţ după Bizanţ, împlinit de Ţările Române şi de Rusia etc. Ordinea de zi a noului Sinod ar trebui să specifice şi dacă sau cine preia locul bazileului romeu de ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας, de episcop în cele din afară ale Bisericii, ori cum s-a exprimat Sf. Constantin I cel Mare (306-337) în faţa episcopilor adunaţi în palatul său, de la Nicomedia: „Voi sunteţi episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă, m-a aşezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei."[69]

Pentru că autocefaliile post imperiale (de după anul 1453) au fost date la solicitarea statelor independente, din regiunile respective, în mod automat monarhii acestor state au preluat şi ei, din prerogativele imperiale bizantine – *de episcopi în afara Bisericii* – ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας,[70] prerogative, pe care nu le pot exersa decât în limitele frontierelor de stat proprii, pentru care Tronul Ecumenic şi Patriarhiile Apostolice au semnat tomosul de autocefalie. Nici o biserică autocefală nu are drept de jurisdicţie în afara frontierelor Statului în care se află şi pentru care s-a dat tomosul de autocefalie. Acest prerogativ al jurisdicţiei în afara frontierelor unui Stat este doar de competenţa Patriarhiei Ecumenice şi a Patriarhiilor Apostolice de Alexandria, Antiohia şi Ierusalim. În Biserica Romano-Catolică este la fel, parohiile sau eparhiile de diferite etnii, rămân în cadrul sistemului diecezan de jurisdicţie din ţara respectivă, şi toate, împreună se

---

Inscripţie slavonă (fila 5r.): Alexandru cel Bun, după anul 1400, răscumpără din zălog manuscrisul Tetraevanghelionului lui Ivan Alexander. Traducerea inscripţiei slavone: „† Fiul lui Ştefan Voevod † Ioan Alexandru întru Hristos Dumnezeu credinciosul voevod şi domn a toată Ţara Moldovei a răscumpărat acest tetraevanghel ce a fost în zălog. Dumnezeu să-l ierte şi să-i dăruiască viaţa vecinică. Şi aici viaţă îndelungată."
Luat din: https://ro.wikipedia.org/wiki/Tetraevanghelul_%C8%9Barului_Ioan_Alexandru

Vezi şi: Vassil GJUZELEV, *Bulgarien zwischen Orient und Okzident*. Die Grundlagen seiner geistigen Kultur vom 13. bis zum 15. Jahrhundert. Aus dem Bulgarischen übersetzt von Christa BELCEVA, Böhlau Verlag Wien, Köln, Weimer, 1993, p. 9

68 *Reluare* din Pentarhia, vol. III, pp. 41-42: Ioan Marin MĂLINAŞ, Pentarhia, vol. III.: Πενταρχία, τόμος III. Regestele patriarhale şi imperiale de la Constantinopol, privind Crimeea şi ţărmul nordic al Mării Negre; Πατριαρχική και αυτοκρατορικά έγγραφα από την Κωνσταντι-νούπολη, σχετικά με την Κριμαία και τη βόρεια ακτή της Μαύρης Θάλασσας, Cluj-Napoca, 2016, Κλουζ-Ναπόκα, Editura Presa Universitară, Πανεπιστήμιο Εκδοτική Τύπου Κλουζ, 240 p.

69 EUSEBIU de Cezareea, Scrieri partea a doua (vol. II), *Viaţa lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. şi note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: Cartea a IV-a, 24.

70 Idem, Viaţa lui Constantin, IV, 24, p. 168, la EUSEBIU de Cezareea, Scrieri partea a doua (vol. II), Viaţa lui Constantin cel Mare, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. şi note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, 295 p.

află sub aceea a Patriarhului sau Pontificelui Roman. Natural, frontierele cunosc toate o fluctuație continuă, *sabia le lățește, sabia le îngustează*.[71]

În momentul în care o formațiune de Stat se dizolvă, adică o țară își pierde independența, cum s-a întâmplat în Georgia, în anul 1801, sau în Bulgaria, după anul 1393, respective 1396, atunci se anulează și dreptul de autocefalie și titlul de patriarh al ierarhului din fosta capitală – caz întâmplat după anul 1405, în Veliko Târnovo, apoi în anul 1811, în Tiblisi, în 1814 în Abhazia etc. – a statului respectiv, eparhiile revenind sub omoforul Patriarhiei Ecumenice (în cazul Georgiei, ca Exarhat înglobat în Biserica Rusă). Aceste realități le-a trăit istoria bisericească deja. De aceea Biserica Ortodoxă din Georgia (Iviria, Gruzinia), cu o *autocefalie*, primită de la Antiohia, încă din anul 487, în frunte cu un Catholicos, devenit Catholicos-Patriarh în anul 1010, și-a recăpătat-o de la Constantinopol, abia în anul 1989, instituția Patriarhiei fiind restaurată deja din anul 1917. Bulgaria, cu o autocefalie din anul 1203, respectiv 1235, și-a recăpătat-o tot de la Constantinopol, în anul 1945, Patriarhia fiind restaurată în anul 1953. La Ohrida-Ahrida, după 1018 a fost altfel, grație Împăratului Vasile II Bulgaroctonul (976-1025), care i-a menținut dreptul de Arhiepiscopie *Autocefală*, dar a desființat titlul de patriarch.[72]

Te Deum

„Te Deum laudamus" est psalmus idioticus vel hymnus Ambrosianus, cantus laudis et gaudii, saepe hodie hymnus gratulationis appellatus, Niceto, episcopo Ramesianae, usitate attributus.[73]

Cu ajutorul operelor Sf. Niceta Episcop de Remesiana (367-414), [azi Bela Palanka, în Serbia],[74] din Dacia Mediteraniană, *unul* dintre numeroșii *apostoli ai românilor*, putem reconstitui părți din *ritul daco-roman* sau *străromân*, de limbă latină, dar de text, cadru și structură bizantino-greacă.[75]

---

[71] *Apologia Preasfițitului Arhiereu Neofit Scriban*, București, 1867, pp. 6-7, la: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Pentarhia*, vol. I, *Dipticon…*, Op. cit., p. 96.

[72] Chrysobullos logos, aus Wikipedia, der freien Enzyklopädie, Wechseln zu: Navigation, Suche
Ein Chrysobullos logos (Χρυσόβουλλος λόγος) ist eine mit einer Goldbulle versehene Form der byzantinischen Kaiserurkunde, die zur Verleihung von Privilegien verwendet wurde. Das älteste noch im Original erhaltene Beispiel stammt aus dem Jahre 1052[1] und liegt im Archiv der Großen Lavra auf dem Athos. Allerdings dürfte die Urkundenart schon gegen Ende des 9. Jahrhunderts entstanden sein. Die Urkunden waren auf Papierblättern geschrieben, die aneinander geklebt wurden, sodass Rollen von erheblicher Länge entstehen konnten: 1057 3,47 m[2], 1060 7 m[3]. Beide Privilegien waren ebenfalls für das Lavrakloster bestimmt.
Das Protokoll bestand aus Invocatio, Intitulatio, Inscriptio, der Text enthielt Arenga (Prooimion), Narratio, Dispositio und Sanctio, zum Eschatokoll gehören Datierung, Legimus und die eigenhändige Kaiserunterschrift in Rottinte. Seit dem 13. Jahrhundert wird das Protokoll auf eine symbolische Invocatio in Kreuzesform reduziert, die Sanctio entfällt und oft fehlt die Arenga. Im Eschatokoll entfällt das Legimus und die Datierung wird mit einem Aushändigungsvermerk verbunden. Seit dem 14. Jahrhundert wird das Bombyzinpapier im Regelfall durch Pergament ersetzt.
Gegen Ende des 11. Jahrhunderts wurde für Privilegien geringerer Bedeutung als vereinfachte Form das *Chrysobullon Sigillion* eingeführt. Noch stärker vereinfacht ist seit dem 14. Jahrhundert der *Chrysobullos Horismos*, der sich von einem Prostagma durch die kaiserliche Unterschrift, an deren Stelle im Prostagma das Menologem steht, und die Goldbulle unterscheidet. Für die mit Goldbulle besiegelten Urkunden wird vielfach auch die Bezeichnung *Chrysobullen* verwendet.
Literatur Franz Dölger: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565 – 1453.* Band 2: *Regesten von 1025-1204* (= *Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit.* Reihe A, Abteilung 1, 2). Beck, München 1925.
Franz Dölger, Johannes Karayannopulos: *Die Kaiserurkunden* (= *Handbuch der Altertumswissenschaft.* Abteilung 12: *Byzantinisches Handbuch.* Teil 3, Band 1: *Byzantinische Urkundenlehre.* Abschnitt 1). Beck, München 1968, S. 117–128.
Werner Seibt: *Chrysobull.* In: *Lexikon des Mittelalters.* Band 2: *Bettlerwesen bis Codex von Valencia.* Metzler, Stuttgart 1999, ISBN 3-476-01742-7, Sp. 2050.
Einzelnachweise ↑ Dölger: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565 – 1453.* Band 2. 1925, Nr. 907.
↑ Dölger: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565 – 1453.* Band 2. 1925, Nr. 932.
↑ Dölger: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565 – 1453.* Band 2. 1925, Nr. 946
Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Chrysobullos_logos

[73] Luat din: https://la.wikipedia.org/wiki/Te_Deum_laudamus

[74] Remus RUS, *Dicţionar enciclopedic de literatură creştină din primul mileniu*, Op. cit., pp. 601-602.

[75] Reluare din lucrarea noastră: Ioan Marin MĂLINAŞ, *La umbra Sarmizegetusei Romane – Basilica din Densuş*, Editura „Mihai Eminescu", Oradea, 1997, pp. 86-88.

Astfel putem identifica și elemente privitoare la cele *șapte Laude* sau oficiul: ceasurile, Vecernia (Înseratul), Utrenia (Mânecatul) sau Matutinum, Pavecernița (Dupăcinarul), Miezonoptica, Litia, cu privegherea, Obednița, Psalmii etc.

Privitor la rânduiala UTRENIEI, Sf. Niceta de Remesiana a făcut aluzie la Cântarea lui Moise (Ieșire 15, 1-20 și Deuteronom 33, 1-43), adică întâia și a doua cântare din grupul celor *nouă cântări*. Mai departe, Sf. Niceta face referință la cea de a treia cântare, de la Utrenie, adică de Cântarea (=Rugăciunea) Anei (I Regi 2, 1-10), precum și la Cântarea a șaptea și a opta, adică de Cântarea sau rugăciunea celor trei tineri (Daniel 3, 24-90; vezi și Biblia, ed. Sf. Sinod, București, 1968, pp. 950-951 și 858-862), fără ca să lipsească mențiunea, nici despre Cântarea a noua – Magnificat, Lc. 1, 46-55 și Benedictus, Lc. 1, 68-79, Imnografia este la fel, foarte bine reprezentată.

Poezia imnografică, liturgică a Sf. Niceta de Remesiana, pe seama ritului daco-roman sau străromân, de limbă latină și structură răsăriteană, a fost încoronată de splendidul Te Deum laudamus, plin de o sublimă nostalgie, o rugăciune de laudă, preamărire și mulțumire Lui Dumnezeu, Cel Unul în ființă și întreit în persoane. Acest imn a fost atribuit pe nedrept, timp îndelungat, Sfântului Ambrozie al Mediolanului, *Hymnus Ambrosianus*. Opiniile liturgiștilor sunt împărțite, privitor la originea, locul și autorul (=*autorii*) acestui imn. După unii, *Te Deum laudamus* ar constitui o parte din *Vigilia Paschalis*, Privegherea sau *Vigilia pascală*, adică *Utrenia* ori Rânduiala slujbei din noaptea Sfintei Învieri. Conform unei legende, menționată într-un manuscris de la sfârșitul secolului al VII-lea, Te Deum laudamus ar fi fost creat la Mediolanum (Milano), în noaptea Învierii Domnului sau Paștile anului 387, de către Sf. Ambrozie (374-397) și de către Fer. Augustin (viitorul) episcop de Hippo (396-430), în *Africa Latina*, după botezul acestuia din urmă, când inspirați de Duhul Sfânt au început să-l cânte, în semn de mulțumire adusă Preasfintei Treimi. Există și părerea că acest imn sau părți din el, ar fi fost scrise cu mult timp înainte, fiind transmis și circulând pe cale orală. El mai este atribuit și Sf. *Hilarius Pictaviensis* sau Ilarie Episcop de Poitiers (350-367). Nici privind atribuirea Sf. Niceta de Remesiana a paternității imnului *Te Deum laudamus*, opiniile liturgiștilor nu sunt unitare.[76]

Geneza biblică a Te Deumului este doxologia, imnul de laudă al îngerilor, la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos (Luca 2, 14). În Biserica Latină, acest imn se cântă în întregime la ocazii solemne sau sărbători mari, la încheierea Sfintei Liturghii sau Missa Romana, înainte ca lumea să părăsească biserica, cum ar fi încoronarea unui monarh, hirotoniile, încoronarea Papei, sărbătorile Domnului nostru Iisus Hristos, târnosanie, hramul bisericii etc. Imnul a fost apreciat și de Martin Luther, care nu numai că în anul 1529 l-a tradus în limba germană – *Herr Gott, dich loben wir* – dar, pentru conținutul său profund trinitar, l-a considerat o *a treia mărturisire de credință*, după Simbolul Apostolic și al Crezului Niceo-Constantinopolitan.[77] *Te Deumul* făcea parte și din muzica de curte a împăraților și regilor apuseni, precum și din protocolul ceremoniilor de Stat. În Franța, acest imn bisericesc a fost înlocuit după Revoluția Franceză (1789-1799) cu *la Marseillaise*.

Noi adoptăm opinia liturgistului român Ene BRANIȘTE, de la București, care scrie privitor la istoricul slujbei *Te Deumului*:[78]

> **Unul dintre aceste imne este și *Te Deum Laudamus*, care a dat numele său slujbei de care ne ocupăm. Este unul dintre cele mai vechi imne creștine, dar asupra vechimii, originii și paternității lui, istoricii literaturii creștine și liturgiștii nu sunt încă de acord, exprimând cele mai diverse păreri în această privință. Astfel, unii îl atribuie Sfântului Ambrozie al Milanului; alții îl atribuie altor autori. Cei mai mulți patrologi din vremea mai nouă îl atribuie integral Sfântului Niceta (Nichita), episcop de Remesiana († c. 414). Dar mult mai aproape de adevăr se pare că sunt cei ce afirmă că imnul, în forma lui dezvoltată de azi, constituie rezultatul unei lungi evoluții; nucleul original, provenind din Africa latină (unele**

---

[76] Ioan Marin MĂLINAȘ, *La umbra Sarmizegetusei Romane – Basilica din Densuș*, Op. cit., p. 87.
[77] Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Te_Deum
[78] Ene BRANIȘTE, *Liturgica Specială*, 1980, Op. cit., p. 470.

idei și expresii din el le aflăm chiar la Tertulian și la Sf. Ciprian, *De mortalitate*, d. 252, a primit diverse adaose și dezvoltări de-a lungul secolelor, până la Sfântul Niceta, care i-ar fi dat forma ultimă, în care se întrebuințează până azi în cultul catolic.

În practica liturgică a *Te Deumului*, cu *polihroniu*, din Biserica Ortodoxă Română, sunt folosite numai primele șapte versuri, împreună cu alte câteva versuri din mijlocul textului. Să fie aceasta un indiciu, privind textul originar, pentru al separa sau delimita pe acesta, de cel compus ulterior, completat sau adoptat de către Sf. Niceta de Remesiana, nu putem să ne dăm seama.

Textul latin al *Imnului trinitar* Te Deum laudamus / ή αλλιώς Αμβροσιανοί ύμνοι ή Τραγούδια της Εκκλησίας:	**церковнославянский перевод (traducerea în limba slavonă sau *slava bisericească*)**
Te Deum laudamus: * te Dóminum confitémur. Te aetérnum Patrem, * omnis terra venerátur. Tibi omnes ángeli, * tibi caeli et univérsae potestátes: tibi cherubim et seraphim * incessábili voce proclámant: Sanctus, * Sanctus, * Sanctus * Dóminus Deus Sábaoth. Pleni sunt caeli et terra * maiestátis glóriae tuae. Te gloriósus * Apostolórum chorus, te prophetárum * laudábilis númerus, te mártyrum candidátus * laudat exércitus. Te per orbem terrárum * sancta confitétur Ecclésia. Patrem * imménsae maiestáis; venerándum tuum verum * et únicum Filium; Sanctum quoque * Paráclitum Spiritum. Tu rex glóriae Christe. Tu Patris * sempitérnus es Fílius. Tu, ad liberándum susceptúrus hóminem, * non horruisti Vírginis úterum. Tu, devícto mortis acúleo, * aperuisti credéntibus regna caelórum. Tu ad déxteram Dei sedes, * in glória Patris. Iudex créderis * esse ventúrus. Te ergo quaesumus, tuis fámulis súbveni, quos pretióso sánguine redemísti. Aetérna fac cum sanctis tuis * in gloria numerari. [Salvum fac pópulum tuum, Dómine, * et benedic hereditáti tuae. Et rege eos, * et extólle iIlos usque in aetérnum. Per síngulos dies * benedícimus te; et laudámus nomen tuum in saeculum, * et in saeculum saeculi. Dignare, Dómine, die isto * sine peccáto nos custodíre. Miserére nostri, Dómine, * miserére nostri. Fiat misericórdia tua, Dómine, super nos, * quemádmodum sperávimus in te. In te, Dómine, sperávi: * non confúndar in aetérnum.][79]	**Тебе́, Бо́га, хва́лим, Тебе́ Го́спода испове́дуем, Тебе́ Преве́чнаго Отца́ вся земля́ велича́ет; Тебе́ вси А́нгели, Тебе́ Небеса́ и вся Си́лы, Тебе́ Херуви́ми и Серафи́ми непреста́нными гла́сы взыва́ют Свят, Свят, Свят Госпо́дь Бог Савао́ф, полны́ суть Небеса́ и земля́ вели́чества сла́вы Твоея́. Тебе́ пресла́вный апо́стольский лик, Тебе́ проро́ческое хвале́бное число́, Тебе́ хва́лит пресве́тлое му́ченическое во́инство. Тебе́ по всей вселе́нней испове́дует Свята́я Це́рковь, Отца́ непости́жимаго вели́чества, покланя́емаго Твоего́ и́стиннаго и Единоро́днаго Сы́на, и Свята́го Уте́шителя Ду́ха. Ты, Царю́ сла́вы, Христе́, Ты Отца́ Присносу́щный Сын еси́. Ты, ко избавле́нию прие́мля челове́ка, не возгнуша́лся еси́ Деви́ческаго чре́ва. Ты, одоле́в сме́рти жа́ло, отве́рзл еси́ ве́рующим Ца́рство Небе́сное. Ты одесну́ю Бо́га седи́ши во сла́ве О́тчей, Суди́я приити́ ве́ришися. Тебе́ у́бо про́сим: помози́ рабо́м Твои́м, ихже́ честно́ю Кро́вию искупи́л еси́. Сподо́би со святы́ми Твои́ми в ве́чной сла́ве Твое́й ца́рствовати. Спаси́ лю́ди Твоя́, Го́споди, и благослови́ достоя́ние Твое́, испра́ви я, и вознеси́ их во ве́ки: во вся дни благослови́м Тебе́, и восхва́лим и́мя Твое́ во век, и во век ве́ка. Сподо́би, Го́споди, в день сей без греха́ сохра́нитися нам. Поми́луй на́с, Го́споди, поми́луй на́с, бу́ди ми́лость Твоя́, Го́споди, на нас, я́коже упова́хом на Тя. На Тя, Го́споди, упова́хом, да не постыди́мся во ве́ки. Ами́нь.[80]**

*

---

[79] **Asteriscul din mijlocul versului indică pauza, care se face la citirea în cor, atunci când imnul este prevăzut de *Breviarul Roman* (echivalentul *Ceaslovului*, de la noi)**
Text preluat după: http://www.kathpedia.com/index.php?title=Te_Deum

[80] **Luat din: https://ru.wikipedia.org/wiki/Te_Deum**

Textul rânduielii *Te Deum*-ului, așa cum este utilizat liturgic în Biserica Ortodoxă și în Biserica Unită:

[Tedeum la anul nou][81]

Începutul cu: Slavă Sfintei și Celei de o ființă și de viață făcătoarei și nedespărțitei Treimi, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor.

Strana: Amin. [p. 173]

Rugăcine [pp. 181-182]

Strana: Amin. Și îndată cântă Doxologia mare: Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu..., sau în locul ei acest Imn al Sfântului Nichita, episcopul Remesianei, [pp. 182-183]:

Pe Tine, Dumnezeule, Te lăudăm;
pe Tine, Doamne, Te mărturisim;
pe Tine, preaveșnicule Părinte, tot pământul Te slăvește.
Ție toți Îngerii, Ție cerurile și toate puterile,
Ție heruvimii și serafimii cu neîncetat glas Îți strigă:
Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Savaot!
Pline sunt cerurile și pământul de mărirea slavei Tale.
Pe Tine, preaslăvita ceată a Apostolilor, pe Tine lăudatul număr al proorocilor,
pe Tine Te laudă prealuminata oaste a mucenicilor.
Pe Tine, în toată lumea, Te mărturisește Sfânta Biserică.
Pe Părintele, a Cărui slavă este neajunsă, pe închinatul, adevăratul și Unul-Născut Fiul Tău și pe Sfântul Duh, Mângâietorul.
Tu ești Împăratul slavei, Hristoase, Tu ești Fiul pururea vecuitor al Părintelui.
Tu, voind a mântui pe om, nu Te-ai ferit de pântecele fecioresc.
Tu, biruind boldul morții, ai deschis credincioșilor împărăția cerurilor.
Tu, șezând de-a-dreapta lui Dumnezeu întru slava Tatălui, ești așteptat să vii Judecător.
Deci, Ție îți cerem, ajută robilor Tăi pe care i-ai răscumpărat cu scump Sângele Tău.
Învredincește-i a împărți cu sfinții Tăi întru slava Ta cea veșnică.
Mântuiește, Doamne, poporul Tău și binecuvintează moștenirea Ta,
Și paște-o pre dânsa și-naltă-o în veci.
În toate zilele Te vom binecuvânta, și vom lăuda numele Tău în veac și în veacul veacului.
Învredniceşte-ne, Doamne, în ziua aceasta fără de păcat să ne păzim noi.
Miluiește-ne, Doamne, miluiește-ne.
Fie, Doamne, mila Ta spre noi, precum am nădăjduit întru Tine.
Spre Tine, Doamne, am nădăjduit, să nu ne rușinăm în veci. Amin.

După sfârșitul acestui Imn, diaconul: Înțelepciune. Preotul: Preasfântă Născătoare de Dumnezeu... Strana: Ceea ce ești mai cinstită... Preotul: Slavă Ție, Hristoase Dumnezeule, nădejdea noastră, slavă Ție. Strana: Slavă.... Și acum...., Doamne miluiește (de trei ori), Binecuvintează. Preotul zice otpustul zilei.

După otpust, diaconii, stând în mijlocul bisericii, cu fața spre altar, rostesc Polihroniul următor.

---

[81] **Textul Tedeum-ului este luat din cartea de ritual: *Slujba Învierii și Carte de Tedeum*. Tipărite cu aprobarea Sfântului Sinod și cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de misiune al BOR, București, 1998, pp. 182-183: *Tedeum la anul nou*, pp. 173-184.**

♕

Despre ritul încoronării în Biserica Latină sau Romano-Catolică

Ritul catedral de la Sfânta Sophia, din Constantinopol a devenit astfel* Ritul Bizantino-Grec *sau RITUL BISERICII ORTODOXE, în limba greacă și aramaică, apoi georgiană, slavonă, arabă și mai târziu românească, în secolul al XVI-lea; iar ritul local al Diecezei de Roma a devenit în Apus RITUL ROMAN sau ritul Bisericii Catolice.*[82]*Aceste măsuri de uniformizare a ritului s-au realizat și prin intermediul brațului secular, spre paguba riturilor locale regionale. În Orient acest rol l-a jucat Imperiul Bizantin, iar în Occident împărații carolingieni și regii catolici.

Cât de bine era cunoscută și practicată LITURGHIA Sfântului Vasile cel Mare în Apusul catolic, nu numai în Răsăritul ortodox, ca parte integrantă a riturilor aquileiez, ambrozian și galican, o dovedește nu numai CODEX BARBERINI graecus 336, din secolul al VIII-lea* [copiat în sudul Italiei]*, cât mai ales menționarea ei de către Împăratul Carol II Pleșuvul (875-877), care era deja rege al Francilor încă din anul 843, ca făcând parte din Liturghiile – Missae – uzuale în Gallia* – liturghia zilnică sau obișnuită, καθημερινή Θεία Λειτουργία – (*împreună cu Liturghia Sfântului Iacob*)*, din sudul Franței, pe care acest monarh dorea să le înlocuiască în acel an (877), cu MISSA ROMANA.

Epistola ad clerum Ravennatem,

„Celebrate etiam coram sunt nobis missarum sollemnia more Ierosolymitano, auctore Iacobo apostolo, et more Constantinopolitano, auctore Basilio; sed nos sequendam ducimus Romanum ecclesiam in missarum celebratione."[83]

În tradiția creștină imperială apuseană, începând cu dinastia carolingiană (800–924), ceremonia încoronării era asimilată treptei de diacon, adică împăratul în veșmintele de ceremonie episcopale și cu insignele imperiale (coroana, sceptrul și globul), dacă asista la o Liturghie celebrată de Papă [și nu numai, căci protosul putea să fie și un arhiepiscop sau episcop], citea el Evanghelia (ca și diaconii), iar regii, tot în costum de ceremonie, aveau dreptul să citească *Epistola* (=Apostolul), pentru că încoronarea lor era asimilată unei trepte clericale inferioare, de subdiacon sau hipodiacon. Veșmintele de ceremonie apusene, imperiale și regale includeau între piesele lor atât *tunicella* cât și *dalmatica*, de culoare albă la început, folosite și în uzul liturgic: tunicella pentru subdiaconi și dalmatica, pentru diaconi (vestis dalmatĭca). Aceste piese de vestimetație imperială și liturgică apuseano-creștine se asemănau între ele, dar prezentau și unele deosebiri sau particularități: tunicella seamănă în forma croielii și a materialului subțire cu stiharul nostru preoțesc, numai că are mânecile strâmte și nu ajunge mai jos de gleznă. Dalmatica are o croială și formă din material gros, cu mâneci scurte, largi și tăiate, asemănătoare sacosului arhieresc din răsăritul bizantin, de mai târziu. Aceste două piese vestimentare intrau și în lista veșmintelor purtate de episcopii catolici, ca semn al arhieriei sau formei desăvârșite a treptei preoțești. In sensul acesta, vestimentația episcopului cuprindea lista tuturor veșmintelor liturgice, ale celor trei trepte ale preoției, inclusiv mitra, cârja și mănușile. După alte surse documentare de mâna a doua,

---

[82] Vezi și site-ul *Romàna liturgică*, în: https://ro.wikipedia.org/wiki/Rom%C3%A2na_liturgic%C4%83

[83] Luat din lucrarea noastră: Ioan Marin MĂLINAȘ, *La umbra Sarmizegetusei Romane – Basilica din Densuş*, Editura „Mihai Eminescu", Oradea, 1997, p. 103.
Sursa este: Ioannes (Jean) MABILLON, *De liturgia gallicana libri tres*, Paris, 1685, în 8°;
Mart. GERBERT, Vetus liturgia Allemanica, S. Blassi, 1776, 2 tom.;
Ene BRANIȘTE, *Liturgica Specială*, 1980, Op. cit., p. 213.

încoronarea împăratului apusean era asimilată treptei clericale de diacon, numai dacă ar fi fost făcută în Basilica Patriarhală din Roma Veche:[84]

Es folgt aus diesem Umstand, sowie aus dem von Kaiser Sigismund gesagten, dass der blos erwählte, aber schon zum römischen König gekrönte Kaiser bereits das Recht ausübte, das Evangelium zu singen, und es finden sich Nachrichten, dass die Kaiser nicht allein, wenn sie mit dem Pabst zusammen trafen, sondern auch bei anderen feierlichen Anlässen Gebrauch davon machten. Nach einem alten französischen *Ceremoniale* der Kaiser – Wahl und – Krönung, welches aber mehr eine freie Erzählung zu seyn scheint, als eine Urkunde, die zur Vorschrift gedient hat, sollte in der Messe der Kaiser-Krönung, die der Pabst singt, der König von Frankreich oder in seiner Abwesenheit der König von Sizilien die Epistel, der Kaiser aber das Evangelium singen.*)

Einige wollen dieses Vorrecht, das Evangelium zu singen, von dem Umstand herleiten, dass der Kaiser vor der Krönung in Aachen sich zum Stiftsherrn von Unser lieben Frauen Münster und vor der Krönung in Rom zum Stiftsherrn von St. Peter aufnehmen lies. Das heisst aber die Ordnung der Dinge umkehren und die Ursache des Bedeuterenden im Geringeren suchen. Die Ausübung eines Theils der Funkionen des Subdiakonus und des Diakonus floss vielmehr aus dem geistlichen Character, welchem man der gesalbten und geheiligten Person des Königs oder Kaiser überhaupt beilegte. Auch wissen wir ja aus den hiefür oben angeführten *Ceremonienbüchern* dass schon im 11. Jahrhundert der Pabst den Kaiser vor der Krönung zum Cleriker machte und ihm das Recht verlieh, bischöfliche Gewänder zu tragen, während von der anderen Seite die Sitte, den Kaiser zum Stiftsherrn von St. Peter aufzunehmen, allen Umständen nach erst im 13. Jahrhundert von Innocenz III. eingeführt worden zu seyn scheint.

Notă (aparat critic), p. 561

***) [Edmond] *Martène*: de antiq. eccles. ritibus II, pag. 212 Ordo VIII. Ex codic. Ms. Bigotiano (Bisuntino?) „Comment on fait l'empereur de Rom." „Le Pape doit chanter la messe et l'empereur doit dire l'evangile et le roy de Cecile [Sicilia, n.n.] l'epitre; mais și le roy de France s'y trouve, il la doit dire devant lui." [Francesco] *Cancellieri* führt aus einem anderen alten französischen *Ceremoniale* bei Ducange *Dissertat. De Imperator Constantinopolit. Numismatibus* und *Ciampini* Vet. Monumenta T. I. pag. 134 [vol. I, p. 134] folgende Stelle an: „Comme on fait un Epereur." „Le Pape doit chanter la messe et le roy de France peut y ester et doit dire l'Epitre; en son absence le roy de Sicilie la doit dire, l'Empereur doit dire l'Evangile et y ester couronné à St. Pierre de Rome." A. a. O. II. 832**

[84] Citat luat din: Sulpiz BOISSERÉE, *Ueber die Kaiser-Dalmatika in der St. Peterskirche zu Rom*, Band 3, Ausgabe 11, Band 3 von Abhandlungen der philosophisch-philologischen Classe der Königlich Bayerischen Akademie der Wissenschaften, von..., Auf Kosten der Akademie, München, 1841, pp. 561-562 (text online).

La nota de la p. 561: Edmond Martène, *De antiquis ecclesiae ritibus*, Rouon, 1700.

Giovanni Giustino Ciampini, *Vetera Monimenta:* In quibus praecipuè Musiva Opera Sacrarum, Profanarumque Aedium Structura, Ac nonnulli antiqui Ritus Dissertationibus, Iconibusque illustrantur. 2 volume, Roma, 1690 (I) și 1699 (2).

[Charles Du Fresne Du Cange (1610-1688)], Du Cange, Charles du Fresne: Glossarium ad scriptores mediae et infimae Latinitatis. – Frankfurt <Main>, 1710: *De imperatorum Constantinopolitanorum seu De inferioris ævi vel imperii, uti vocant numismatibus Dissertatio.*

Du Cange, Charles du Fresne (1610-1688): *Glossarium Ad Scriptores Mediae et Infimae Latinitatis*: in quo Latina Vocabula novatae Significationis, aut Usus rarioris, Barbara et Exotica explicantur, eorum Notiones et Originationes reteguntur: Complures aevi medii Ritus et Mores, Legum, Consuetudinum municipalium, et Jurisprudentiae recentioris Formulae, et obsoletae voces; Utriusque Ordinis, Ecclesiastici et Laici, Dignitates et Officia, et quam plurima alia [...] illustrantur. E libris editis, ineditis, aliisque monumentis cùm publicis, tum privatis. Accedit Dissertatio de Imperatorum Constantinopolitanorum [...] numismatibus. – Ed. Novissima Insigniter Aucta. – Francofurti ad Moenum: Ex Officina Zunneriana, apud Johannem Adamum Jungium. – T. 1: [A–C]. 1710. – [8] Bl., 88 S., Sp. 91-186, 1462 Sp. – T. 2, P. 1: D – [H]. – 1710. – [1] Bl., 926 Sp. – T. 2, P. 2: I–[N]. – 1710. – [1] Bl., 870 Sp. – T. 3: O [- Z]. – 1710. – [1] Bl., Sp. 5-1736, [2], XI Bl., 91 S.: Ill., Portr.; 2°. – Satzspiegel 31 x 16 cm – Signatur: XN 9732.

Luat din: http://www.uni-mannheim.de/mateo/camenaref/ducange.html

Împăratul Sigismund de Luxemburg (1433-1437) a fost Principe Elector de Brandenburg, între anii 1378-1388 și 1411-1415; Rege al Ungariei și Croației, din 1387; Rege romano-german, din 1411; Rege al Bohemiei, din 1419.

Această evoluție a ceremonialului apusean de încoronare a împăraților și regilor are la bază tot *moștenirea constantiniană*, cu împăratul ca „episcop în cele din afară al Bisericii", ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας: „Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei."[85]

Această moștenire constantiniană în occidentul latin poate fi identificată și din insignele imperiale și regale ale timpului. Cel mai relevant exemplu în acest sens este *coroana imperială austriacă* (1806-1918), fostă Coroană a lui Rudolf II (Rudolfskrone). Era, la origine o coroană privată sau Hauskrone a Împăratului Rudolf II (1576-1612)[86] sau Rudolphus II. Sacrum Imperium Romanum Nationis Germanicae Imperator, un mare promotor al culturii, artelor și științei din vremea lui și care dorea să poarte coroană și cu alte ocazii solemne sau la adunările Stărilor, nu numai o singură dată în viață, la încoronare. În anul 1571, Rudolf II a devenit guvernator al Arhiducatului Austria de Jos (cu reședința în Viena), iar în data de 22 septembrie 1572 a fost încoronat la Bratislava Rege al Ungariei, în data de 25 septembrie 1575, în Domul Sfântul Vitus din Praga a fost încoronat Rege al Bohemiei și la 27 octombrie 1575, a fost ales Rege Romano-German și încoronat la Regensburg, în data de 1. noiembrie 1575, când a fost și hirotonit diacon. Ca împărat i-a urmat tatălui său, Împăratul Maximilian II (1564-1576), după decesul acestuia, întâmplat la 26 octombrie 1576.[87]

Mitra, din aur masiv, cu dungi de email pe margini, cu păsări și plante, îl simboliza pe împărat ca „episcop în cele din afară al Bisericii" și este compusă din două părți sau plăci, iar reprezentările la rândul lor sunt divizate în patru părți, simbolizând cele patru demnități ale împăratului:

1. **primirea în genunchi a coroanei imperiale, în Regensburg, adică încoronare ca împărat;**
2. **alergarea călare pe colina încoronării în Bratislava, la încoronarea ca Rege al Ungariei;**
3. **procesiunea încoronării, din Praga, ca și Rege al Bohemiei;**
4. **Alegoria victoriei asupra turcilor, fapt care, Împăratului Rudolf al II-lea, nu i-a reușit în realitate.**

1

2

3

1. Coroana „regală" (acoperită,[88] nu deschisă sus, cum era cazul la principi), a lui Stefan Bocskai „Rege al Ungariei" și Principe al Transilvaniei (1605-1606), azi în Muzeul de Artă din Viena, secțiunea „Camera Tezaurului Imperial" – Schatzkammer, din Palatul Imperial – Hofburg. Dimensiuni: 23,2 cm. î.; 18,22 cm. raza diametrului, jos; inv. SK Inv. – Nr. XIV 25, confecționată din aur, rubine, spinel, smaragde, turkise, perle, mătase. În muzeu, alături se află și cutia pentru păstrarea coroanei. Forma coranei fără cruce este inspirată de mitra arhierească ortodoxă, de origine bizantină, cu rubinele în formă de cruce grecească pe jumătatea de sus a coroanei, dar stilul lucrăturii iconoclaste este persano-otoman. Coroana consta din două părți, vizibil distincte, legate între ele de un cerc, cu motivul funiei: partea inferioară sau cercul frontal, cu o lățime destul de mare, în partea de sus (adică *la mijlocul coroanei*, în vederea ei de

---

[85] Text luat din: Viața lui Constantin, IV, 24, p. 168, la EUSEBIU de Cezareea, Scrieri partea a doua (vol. II), Viața lui Constantin cel Mare, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991.

[86] Împăratul Rudolf II era și Rege al Bohemiei (1575-1611), Rege al Ungariei (1575-1608), Arhiduce de Austria (1576-1608).

[87] Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/%C3%96sterreichische_Kaiserkrone

[88] Reluare din volumul nostru anterior *Pentarhia* II/3, p. 401: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡ-ΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών, Κλουζ-Ναπόκα, 2010.

ansamblu), coroana propriu-zisă și boneta sau partea superioară, care o închide. Cercul frontal are în partea superioară o cunună de crini – mai degrabă ar semăna cu motivul funiei – de care este prinsă boneta ori partea a doua a coroanei, adică partea superioară. Mătasea, de la căptușala coroanei a fost țesută in Persia.[89]

Luat din: https://www.khm.at/objektdb/detail/100646/

Principele Ștefan Bocskai al Transilvaniei (1605-1606), a fost comandant al cetății Oradea, proclamat principe de nobilimea antihabsbugică – reformată – la 21 febr. 1605, iar la data de 10 nov. 1605, fiind încoronat și ca Rege al Ungariei și recunoscut fiind chiar și de Sultanul Ahmet I (1603-1617), care i-a oferit Transilvania și Ungaria ca feudă, numai că moare la Cașovia, în data de 29 dec. 1606, fiind otrăvit. Coroana princiară și regală, pentru că este închisă, nu deschisă, Ștefan Bocskai o are de la Sultanul Ahmet I.

2. **Coroana imperială Austriacă – österreichische Kaiserkrone (1806-1918) a devenit, din data de 6 august 1806 simbolul întregului Imperiu Austriac, iar din 1867, până în anul 1918 era reprezentativă doar pentru jumătatea acestuia – Cisleithania, deoarece pentru a doua jumătate – Transleithania („Țara de dincolo de Leitha") era Coroana Regală a Sf. Ștefan sau Corona Hungariae. Corana imperială austriacă nu trebuie confundată cu *Reichskrone* (datând din anul c. 960) sau Coroana Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană sau Sacrum Imperium Romanum Nationis Germanicae (962-1806), continuator al Imperiului Carolingian, de la Aachen, din anul 800, Sacrum Imperium Romanum, care se dorea să fie o restaurare a vechiului Imperiu Roman, din antichitate.**

   Coroana Imperială Austriacă, datând din anul 1602 a fost inițial o coroană privată. Împărații Habsburgi doreau să poarte coroană și cu alte evenimente festive, cum ar fi *Reichstag* sau Dieta Imperială a Sfântului Imperiu Roman, nu numai la încoronare, iar Coroana imperială, R*eichskrone*, se păstra la Nürnberg, au decis să-și comande coroane private. Cea mai veche coroană privată, de acest fel a fost a Împăratului Habsburg Maximilian I (1508-1519).

   Rudolf II rezida în Praga, unde, în anul 1583 a mutat capitala imperială. Tot acol l-a chemat și pe cel mai bun giuvaergiu sau meșter aurar al timpului Jan Vermeyen (1559-1606), din Antwerpen (Belgia), care a devenit bijutierul său personal, și la care a comandat confecționarea *coroanei private*, care a devenit din anul 1806 Coroana Imperiului Austriac. Coroana lui Rudolf II era compusă din trei părți: *Kronreif, Kronbügel und Mitra*, adică coronița cu montura fleur-de-lis (flori de crin) în formă de coroană regală; marele arc al coroanei imperiale; mitra de aur. De fapt, coroana efectivă este prima parte sau partea de jos sau *Kronreif.*

   Coroana rudolfină este împodobită cu 8 diamante, rubine și perle, iar în vârf, deasupra crucii are un safir mare. Rudolf II era un bun cunoscător al semnificației pietrelor prețioase. Diamantele, în număr de opt aveau o semnificație mistică și alegorică, pentru Ierusalim, iar diamantele îl simbolizau pe Mântuitorul Iisus Hristos. Cele patru fațete ale celor două părți ale mitrei, din aur masiv, prezintă reprezentări ale Împăratului Rudolf II, ca comandant al armatei și învingător al otomanilor, precum și încoronările lui în Frankfurt, din Bratislava și din Praga. De remarcat este faptul că această coroană a devenit simbolul tuturor împăraților austrieci, însă la încoronare n-a fost purtată niciodată.

   > ***Globul Imperial și sceptrul* [din cadrul insignelor imperiale austriece, n.n.] *au fost realizate de Andreas Osenbruck, la Praga, între anii 1612 și 1615, la comanda Împăratului Matthias, succesorul lui Rudolf al II-lea. Ambele însemne au fost realizate din același material din care fusese făcută coroana, urmând același concept. Astfel, cele două obiecte sunt parțial smălțuite și încrustate cu rubine, safire și perle.*[90]**

În 1602 Rudolf a comandat bijutierului său personal din Praga o nouă coroană din aur, bogat împodobită cu 8 diamante, rubine și perle, având în vârf un safir, coroană reprezentată în majoritatea tablourilor și frescelor evului mediu. Cele 8 diamante au o semnificație alegorică și mistică; 8 reprezintă numărul sfânt al biblicului Jerusalem, iar diamantul este simbolul lui Christos.

***Pe cele patru fațete din aur masiv, reliefuri minuțios realizate reprezintă pe Rudolf al II-lea în postură de comandant suprem învingător al turcilor, precum și încoronările lui din Frankfurt (ca împărat romano-german), din Bratislava și Praga (ca rege al Ungariei și Boemiei). Din 1804 coroana lui Rudolf al II-lea a devenit coroana tuturor împăraților Austriei, dar nu a fost niciodată purtată la încoronări.*[91]**

Luat din:
https://de.wikipedia.org/wiki/%C3%96sterreichische_Kaiserkrone#/media/File:Weltliche_Schatzkammer_Wien_white.jpg

---

[89] **Das Futteral der Krone (Inv.-Nr. SK_WS_XIV_184) ist mit einem kostbaren persischen Seidenstoff überzogen, der die Künstlersignatur „Mu'min" trägt und vom Hof Schah Abbas des Großen in Isfahan stammt.**

„Die Krone Stefan Bocskais um 1605: Die Krone erinnert an eine kurze historische Episode. Gegenreformatorische Maßnahmen Rudoclfs II. veranlassten die lutherischen Bergstädte Oberungarns zum Widerstand. Stefan Bocskai (1557-1606) setzte sich an die Spitze der Aufständischen; er ließ sich 1605 zum Fürsten von Siebenbürgen wählen und nach Erfolgen gegen das kaiserliche Heer unter General Basta auch zum Fürsten von Ungarn machen. Auf sein Gesuch hin anerkannte ihn Sultan Ahmed, der sich mit dem Kaiser im Krieg befand, als König von Ungarn und ließ ihn durch Großvesir Lala Mehmed Pascha am 11. November 1605 auf dem Rákos-Feld bei Pest mit dieser Krone feierlich krönen. Dadurch begründete der Sultan seinerseits eine türkische Oberhoheit. Nachträglich erklärte Bocskai mit Rücksicht auf den Kaiser, die Krone nicht als Zeichen der Königswürde, sondern nur als türkisches Geschenk anzusehen. Die Friedensschlüsse von Wien mit den Ungarn im Juni 1606 und der von Zsitva Torok mit den Türken im November bereinigten die Situation. Ende Dezember starb Bocskai. 1608 wurde Erzherzog Matthias zum ungarischen König gekrönt, und im November 1609 beschloss der ungarische Landtag, ihm die Krone zu übergeben. Der Palatin Georg Thurzo brachte sie 1610 nach Wien. Seither wird sie in der Schatzkammer verwahrt. Die Krone besteht aus einem Kronreif mit Lilienaufsatz und einer geschlossenen Haube. Die beiden Teile sind mit Golddraht zusammengeheftet. Die Stirnlilie, die durch einen dreieckigen Smaragd hervorgehoben ist, trägt ein griechisches Kreuz.

Die Türken hatten keine Tradition des Tragens von Kronen. Die Form der Krone lehnt sich daher an ostkirchliche Bischofshauben aus Metall an, die ihrerseits vom byzantinischen Kamelaukion (geschlossene byzantinische Kaiserkrone) herrühren.

[90] **Luat din: http://caseregale.eu/bijuteriile-coroanei-austriece-comorile-dinastiei-habsburg-lorraine/**

[91] **Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/%C3%96sterreichische_Kaiserkrone**

3. Coroana zisă a „Sf. Ștefan al Ungariei" (997-1038), din anul c. 1185: *Corona di stile bizantino* – Camelaukion, formată din două părți suprapuse: corona graeca și corona latina,[92] azi expusă în Parlamentul din Budapesta. Sacra Corona Hungariae, *Magyar Szent Korona,* Kruna svetoga Stjepana (croată) a fost folosită la încoronarea celor mai mulți regi ai Ungariei, începând din anul 1075, până la data de 30 decembrie 1916, pentru Karl I Împăratul Austriei, ca Rege al Ungariei Carol IV, iar ca Rege al Bohemiei Carol III (1916-1918). În forma actuală, Coroana Sf. Ștephan a fost realizată în mai multe etape, în atelierele de orfevrărie, pe parcursul secolelor XI-XIII. Cercetătorii de la Universitatea din Pasau (Germania), care au studiat temeinic Coroana Regală Maghiară, sunt de părere că îmbinarea celor două coroane – *corona graeca* și *corona latina*, cu suprapunerea celei latine, peste aceea greacă – ar fi avut loc în anul 1185, adică pe timpul domniei Regelui Béla al III-lea (1172-1196).
Luat din: https://ro.wikipedia.org/wiki/B%C3%A9la_al_III-lea

Încoronările de la Frankfurt am Main

Ceremonia încoronării regilor romano-germani avea loc în Domul Imperial – *Kaiserdom* – de la Frankfurt am Main, *St.-Bartholomäus-Dom*.[93] Această biserică n-a fost niciodată o biserică episcopală sau catedrală, în sensul canonic al cuvântului. Biserica aceasta era un Kaiserdom, adică o Catedrală Imperială, în care avea loc alegerea și încoronarea regilor, respectiv împăraților româno-germani.[94] Aceste activități cădeau în sarcina *principilor electori*, la început în număr de șapte, mai târziu de nouă, iar spre finele epocii imperiale romano-germane, numărul lor ridicându-se la zece. Din prima etapă, conform ordinei din listă a celor șapte: Kurfürst sau *princeps elector imperii*, erau primii trei arhiepiscopi, de Köln, Mainz și Trier; 4. Pfalzgraf bei Rhein (Palatinus sau Contele Palatin, echivalent cu un Duce); 5. Ducele Saxoniei; 6 Marchizul de Brandenburg; 7. Regele Bohemiei.[95]

În Frankfurt am Main, în *Institutul pentru Istoria Orașului*, Institut für Stadtgeschichte, se păstrează și exemplarul imperial, Reichsexemplar, din *Bulla Aurea*, Goldene Bulle, a împăratului Carol IV de Luxemburg (1355-1378, din 1346 Rege al Bohemiei, din 1355 Rege al Italiei, din 1365 Rege al Burgundiei), compusă din două părți:

1. *Nürnberger Gesetzbuch* (Cartea de Legi de la Nürnberg), publicată în Ședința de lucru a Curții Imperiale, ținută la Nürnberg, în data de 10 ianuarie 1356, în 23 de capitole;

---

[92] Reluare din volumul nostru anterior, Ioan Marin MĂLINAȘ, *Pentarhia* II/3, p. 99.
Die Krone besteht aus zwei zusammengesetzten, ursprünglich selbständigen Teilen:
Der *corona graeca*, einer offenen Reifkrone mit zehn Bildplatten aus emailliertem Gold und vergleichsweise geringwertigen Edelsteinen. Auf der Frontalplatte thront Christus Pantokrator, auf der rückwärtigen Platte der byzantinische Kaiser quasi als weltliches Pendant. Die griechische Beischrift weist ihn als Michael Dukas (1071 – 1078) aus. Rechts von ihm thront sein designierter Nachfolger Konstantios, links der ungarische König Géza I. (1074 – 1077). Auf den anderen Bildplatten sind Heilige dargestellt.
Der *corona latina*: Zwei sich überkreuzende Bügel vervollständigen die corona graeca zu einer kompletten Krone. Auf den Bügeln sitzen weitere Emailbilder mit nun lateinischen Beischriften: Im Scheitel ist ein weiterer Christus Pantokrator zu sehen, auf den Bügeln acht Apostel. Die obere Pantokrator-Platte ist durchbohrt und mit dem charakteristischen seitwärts schräggeneigten Kreuz versehen, welches erstmals im 17. Jahrhundert nachzuweisen ist. Die Datierung der *corona graeca* ist durch die Personendarstellungen beziehungsweise deren Beischriften gesichert. Die Entstehungszeit der *corona latina* hingegen ist unbekannt; als sicher gilt jedoch, dass es sich nicht um ein Relikt der ursprünglichen Krone des Heiligen Stephan I. von Ungarn handelt. Der Zeitpunkt der Zusammenfügung beider „Kronen" (deren Zweck als solche selbst keineswegs sicher ist) wird in Fachkreisen noch diskutiert; man favorisiert das Jahr 1185 zur Zeit Bélas III.
Text luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Stephanskrone

[93] Anton DIEMAND, *Das Zeremoniell der Kaiserkrönung von Otto I. bis Friedrich II.*, München, Dr. H. Lüneburg Verlag, 1894; Nachdruck des Originals von 1894, Salzwasser Verlag, Paderborn, 2013, ediție online.

[94] Era o situație similară celei de la Veneția, unde Basilica San Marco nu era Catedrala Patriarhului Veneției, ci „Biserica Dogelui", în vecinătatea palatului căruia se și află. Episcopul (774-1451), mai târziu Patriarhul (1451-1797) Veneției își aveau Catedrala la Biserica San Pietro din Castelo, de la marginea estică a orașului. Abia din 1807, adică, după desființarea Serenissimei Republici Veneția, de către Napoleon Bonaparte, Catedrala San Marco a putut fi revendicată ca și catedrală a Patriarhului de acolo.

[95] Luat din: http://adevarul.ro/locale/ploiesti/obiceiuri-pagane-craciun-1_52b7df28c7b855ff56f076b1/index.html

2. *Metzer Gesetzbuch* (Cartea de legi, de la Metz [Lorena, Lotharingia, Franța]), publicată în Ședința de lucru a Curții Imperiale, ținută la Metz, în data de 25 decembrie 1356, în 6 capitole.

Numele de *Bulla de Aur* și l-a primit în secolul următor, când, la exemplarele copiate pentru regele Bohemiei și pentru încă patru principi electori [Mainz, Köln, Pfalzgraf bei Rhein, Trier], li s-a adăugat sigiliul atârnat din aur masiv. Principii electori, de Brandenburg și Saxonia au renunțat la sigiliul din aur atârnat, din lipsă de bani. Exemplarul imperial de la Frankfurt am Main este o copie a exemplarului scris și sigilat pentru Regele Bohemiei. Mai există un exemplar cu sigiliu de ceară atârnat, pentru trezorăria din Nürnberg, unde se păstrau insignele și ornatele imperiale.

Die Goldene Bulle bezeichnet ein in Urkundenform verfasstes Gesetz und war von 1356 das wichtigste der „Grundgesetze" des Heiligen Römischen Reiches. Es regelte die Modalitäten der Wahl und der Krönung der römisch-deutschen Könige durch die Kurfürsten bis zum Ende des Alten Reiches 1806.[96]

În acest document constituțional, redactat în 31 de capitole, este reglementat modul în care trebuie să se desfășoare:

1. alegerile de rege și de împărat de la Frankfurt am Main, cu toate atribuțiile celor șapte principi electori;
2. Ceremonialul încoronării în Domul Imperial;

Acest document a rămas un îndreptar legislativ, până în data de 6 august 1806, când Împăratul Francisc II [Franz II.] (1792-1806) al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană, [devenit Franz I. al Imperiului Austriac (1804-1835)] renunță la această coroană, în urma presiunilor făcute de Napoleon Bonaparte, după încoronarea acestuia ca Împărat al Francezilor, în data de 2 decembrie 1804, în prezența [nu de către] Papei Pius VII (1800-1823). În această conjunctură politică, Împăratul Franz II, în data de 11 august 1804 a proclamat fondarea *Imperiului Austriac*, devenind Franz I.. Pentru o perioadă de aproape doi ani împăratul Francisc a avut o titulatură dublă, de împărat romano-german și de împărat austriac.

După alegeri, noul rege sau împărat romano-german era condus în Domul Imperial, unde-l întâmpinau la intrare doi ostiari, ὀστιάριοι ai Catedralei, Reichserbtürhütern: Contele de Pappenheim și Contele de Werthern. *Garda elvețiană* a Curții Principelui Elector al Saxoniei păzea Domul în interior, și aceea a Principelui Elector de Mainz, din exterior. În Dom, noul monarh aștepta terminarea de cântat a „Antifoanelor", după care era condus în altar de către principii electori de Köln și de Trier, unde îl aștepta Principele Elector de Mainz, îmbrăcat în toate ornatele episcopale. Regele sau împăratul îngenunchea și urmau câteva rugăciuni în limba latină, după care lua loc în *banca imperială de rugăciune*, pentru a asista la Missa Sollemnis. După Evanghelie, Liturghia se întrerupea și Arhiepiscopul de Mainz îi punea regelui întrebări rituale, în limba latină, privitoare la obligațiile de guvernare, la care acesta răspundea prin *volo* (eu vreau, eu doresc), apoi depunea jurământul, în fața întregii adunări din biserică. După depunerea jurămîntului, Arhiepiscopul de Mainz întreba asistența dacă îl acceptă pe noul *principe* (=monarh), dacă sunt

---

[96] Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Goldene_Bulle
Vezi literatura aferentă:
Wolfgang D. Fritz (Bearb.): *Die Goldene Bulle Kaiser Karls IV. vom Jahre 1356* (= Monumenta Germaniae Historica, Fontes iuris Germanici in usum scholarum separatim editi. Band 11). Böhlau. Weimar 1972.
Arno Buschmann (Hrsg.): *Kaiser und Reich*. München 1984, S. 108ff. (nur deutsche Übersetzung).
Karl Zeumer: *Die Goldene Bulle Karls IV*. Erster Teil: Entstehung und Bedeutung der Goldenen Bulle. Zweiter Teil: Text der Goldenen Bulle und Urkunden zu ihrer Geschichte und Erläuterung. Weimar 1908. (Im Volltext bei Wikisource Teil 1, Teil 2)
***Die Goldene Bulle*. In: Lorenz Weinrich (Hrsg.): *Quellen zur Verfassungsgeschichte des Römisch-Deutschen Reiches im Spätmittelalter (1250 – 1500)*. (= Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters. Freiherr-vom-Stein-Gedächtnisausgabe. Band 33). Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1983, ISBN 3-534-06863-7, S. 314 – 393 (lateinische Edition mit deutscher Übersetzung).**

gata să i se supună și să-i îndeplinească poruncile, la care aceștia răspundeau prin *fiat* (așa să fie). Apoi urma ungerea cu Chrisam sau Sfântul și Marele Mir, pentru care noul rege sau împărat era dezbrăcat până la cămașă și, prin deschizăturile rânduite ale acesteia, era miruit de către Arhiepiscopul de Mainz pe creștet, pe piept, pe grumaz, între umeri, pe mâna dreaptă etc., cu cuvintele: „Eu te ung ca Rege (Împărat), în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin. Ego unxi te in regem super… in nomine Patris et Filii, et Spiritus Sancti. Amen. *Ich salbe dich zum König… im Namen des Vaters, des Sohnes und des Heiligen Geistes. Amen*. După ungere, mirul era șters de doi episcopi auxiliari (arhierei titulari), cu vată din bumbac și pâine de secară proaspătă. Apoi, principii electori de Mainz și Trier îl conduceau pe rege într-o cameră alăturată – în *conclave* – unde era încălțat cu șosete de purpură și pantofi, din garnitura ornatelor imperiale, aduse de deputații din Nürnberg, odată cu insignele și ornatele imperiale, unde acestea erau păstrate: *Krönungsornat der Reichskleinodien*. După aceasta Prințul Elector de Brandenburg îl îmbrăca pe împărat cu *alba* (stiharul) și *dalmatica* (similar sacosului arhieresc bizantin), doi deputați din Nürnberg îl încingeau cu brâul, iar *stola* (orarul) i-o punea tot Prințul Elector de Brandenburg, după care se revenea în biserică. Aici, în timpul rugăciunilor, Arhiepiscopului de Mainz, i se înmâna *sabia scoasă* și strălucitoare a Împăratului Carol cel Mare (800-814, din 768 Rege al Francilor), pe care monarhul, la încheierea rugăciunii o dădea Prințului Elector al Saxoniei, care o băga în teacă, după care îl încingea cu ea pe împărat. După ce a fost încins cu sabia, împăratul îmbrăca mănușile din garnitura ornatelor imperiale, apoi își punea inelul imperial, după care lua sceptrul imperial în mâna dreaptă, iar mărul împărătesc în cea stângă. În acest moment Prințul Elector al Saxoniei scoate din teacă sabia lui Carol cel Mare și o înmânează Contelui de Pappenheim (ostiarul), care o depune pe o masă, așezată lângă altar. Vistiernicul sau *Camerarius*, mai precis camerarius-ul ereditar al imperiului – Reichserbkämmerer – îl îmbrăca cu mantia sau hlamida de încoronare, după care, împăratul îngenunchea, iar cei trei arhiepiscopi și prinți electori îi puneau coroana pe cap.

Nu putem deduce, în mod deslușit, din această descriere, când urmau și care erau rugăciunile de hirotonie în diacon, precum și cum se făcea punerea mâinilor. Noi avem impresia că întreaga ceremonie de încoronare și ungere cu Chrisam sau Sfântul și Marele Mir a împăratului [*regelui*] era asimilată hirotonirii de diacon, fără să aibă loc rânduiala liturgică în sine. În această postură de monarh încoronat, împăratul mai depunea încă o dată un jurământ, în limbile latină și germană, după care Liturghia era reluată, iar el era dus pe o tribună din partea de sud a navei, unde se afla tronul lui Carol cel Mare. Aici după încheierea Liturghiei și după Te Deum, în sunetul clopotelor și al salvelor de tun, împăratul primea felicitările din partea principilor electori și al altor demnitari și nobili. Tot acum, puteau avea loc și înnobilări sau numiri de cavaleri.[97]

*****

Diptice [Diptic], Δίπτυχον, Diptychon, Diptycha (lat.)

De treapta arhierească și de încoronările Domnilor este legat și *dipticele*, pentru pomenirea acestora, când sunt în viață, precum și după ce și-au încheiat călătoria pe acest pământ, diptic, care asigură și lista episcopilor unei eparhii și a monarhilor unei țări.

[Vezi *Hirotonia arhiereului*, din cap. IV: Comparație de texte la rânduiala hirotoniilor.]

[97] Luat din: https://de.wikipedia.org/wiki/Kr%C3%B6nung_der_r%C3%B6misch-deutschen_K%C3%B6nige_und_Kaiser

♚♚♚♚♚

10. Synodiconul Ortodoxiei, τὸ Συνοδικὸν τῆς ᾿Ορθοδοξίας, Duminica Ortodoxiei, Κυριακή τῆς Ὀρθοδοξίας, 11 martie 843 Duminica întâi din Postul Mare[1]

Ce este *sinodiconul*?

Un document liturgic, de conținut dogmatic și canonic, din data de 11 martie 843, apărut din inițiativa Sf. Metodie I Mărturisitorul al Constantinopolului (843-847), spre a marca victoria iconodulilor asupra *ereziei iconoclaste* (726-787-843),[2] datorată Sf. Theodora Împărăteasa, văduva Împăratului iconoclast Teofil (829-842), de pe timpul Regenței (842-856) pentru fiul minor Împăratul Mihail III Bețivul (842-867). Erezia a durat tot timpul perioadei de domnie a împăraților din Dinastia Siriană, Iscuniană sau Isauriană (713-820). Acest formular liturgic al sinodiconului continuă stilul literar și forma de redactare a *dipticelui* și a *polihroniului*, prin acceptarea adevărurilor de credință și anatematizarea, adică respingerea ereziilor condamnate de sinoadele ecumenice și de cele locale. Așa vedem cum se împletește stilul de polihroniu cu cel de lepădare sau de anatematizare a ereziilor, de binecuvântare a credinței și de blestem al eresurilor.

---

[1] Vezi și: SINODICONUL ORTODOXIEI, după Pr. Dan Bădulescu:

> **Traducerea de mai jos a fost aranjată astfel ca să reprezinte, pe cât posibil, înfăţişarea manuscrisului, cu paragrafele și rubricile sale. În manuscris apar litere mari de marcare.**
> **(Trad. română: Pr. Dan Bădulescu)**
> **Extras din: http://www.credo.ro/Sinodiconul-Ortodoxiei.php**

[2] Declanșată de Împăratul Leon III Isaurianul/Sirianul (717-741), care s-a implicat și în emiterea codului de legi „Ecloga" sau *Selecții din legi* / Ἐκλογὴ τῶν νόμων, în anul 726, respectiv 741, care trebuia să înlocuiască Codul lui Justinian I cel Mare (527-565), adică *Selecții din* Corpus iuris civilis, din anul 533, cu Novelæ sau *leges novellæ*, din anul 535. Cu câțiva ani înainte, în 722, i-a obligat pe evreii din imperiu să se boteze, iar în anii 726 și 729 a dat primele edicte împotriva cinstirii icoanelor, εἰκονολάτραι. Așa a început calvarul iconodulilor, εἰκονόδουλοι, numai că preoții din provinciile apusene le-au ignorat. În anul 727 *Exarhatul de Ravenna* s-a și desprins de Imperiul Romeu, iar răscoala iconodulilor din Grecia, din același an a fost în mod barbar înfrântă de trupele imperiale. Papa Grigorie II Romanul (715-731) a excomunicat iconoclasmul, εἰκονοκλάστης și pe Împăratul Leon III, în anul 730, acțiune repetată și de urmașul său Grigorie III Sirianul (731-741), în anul 732. În cursul acestor mari tulburări, Εἰκονομαχία, creată de Leon III, Patriarhul Ghermanos I (715-730) a fost depus în anul 730 și înlocuit cu ereticul Anastasios (730-754). Fiul și urmașul său la tron, Împăratul Constantin V Copronimul (741-775) a continuat această politică diabolică de luptă împotriva cinstirii sfintelor icoane, Εἰκονομαχία, formulată ideologic prin deciziile Sinodului ținut în palatul imperial de la Hiereia, Concilium Hiereiense, η Ιερεία ή Ηρία, ținut în perioada de timp 10 febr. – 8 aug. 754, prezidat fiind de către Theodosios Mitropolitul Efesului, un fiu al împăratului uzurpator Tiberios II (III) [698-705, †706]. S-a ajuns la această soluție pentru că Patriarhul Ecumenic Constantin II (754-766), urmașul lui Anastasie (730-754) a fost ales abia în ultima zi a Sinodului de la Hiereia, adică în data de 8 august 754. Hiereia, azi Fenerbahçe, este situată în partea răsăriteană a orașului Chalcedon, azi Kadıköy. La Hiereia, nume care provine de la Ἡραῖον ἄκρον (capul Herei), Justinian I cel Mare a construit un palat imperial, reședință de vară. Încă înainte de Sinodul al VII-lea Ecumenic de la Niceea, din anul 787, Iconoclasmul cu tot *Latrocinium*-ul de la Hiereia a mai fost condamnat și de Papa Ștefan III [IV](768-772) la Sinodul local din Lateran, din data de 12 aprilie 769. Istoria bisericească semnalează patru sinoade declarate *Latrocinium*-uri sau tâlhărești, Ληστρική Σύνοδος: Sirmium, 357; Efes, 449; Hieria, 754; Pistoia, în Lombardia, 1786.

Exemplificare:

Acceptarea adevărurilor de credință:	*Respingere a ereziilor*:
1. Gherman, Tarasie, Nichifor şi Metodie, adevăraţii arhierei ai lui Dumnezeu, care au propovăduit ortodoxia şi au luptat pentru ea: *Veşnica lor pomenire!* 2. Acelora ce cunosc faptul că toiagul şi tablele, chivotul şi candela, năstrapa şi altarul înfăţişau şi prefigurau pe Prea Sfânta Fecioara Maria, Maica Domnului; şi de asemenea că aceste lucruri o prefigurau, iar ea nu s-a prefăcut în ele, căci era fecioară şi după naştere a rămas fecioară, şi prin urmare Fecioara trebuie să fie înfăţişată în icoane şi nu preînchipuită în chipuri (tipuri): *Veşnica lor pomenire!*[3]	**1. Celor care îndrăznesc grăind că Fiul lui Dumnezeu nu este de o fiinţă cu Tatăl, sau nu este de aceeaşi cinstire cu El, asemenea și pentru Duhul Sfânt, şi care mărturisesc pe Tatăl, și pe Fiul şi pe Sfântul Duh nu ca pe Cel ce este Unul Dumnezeu, *anatema* (de trei ori). [Sin I și II Ec.: 325 și 381] 2. Celor care îndrăznesc să grăiască că Preacurata Fecioara Maria Născătoarea de Dumnezeu nu a fost înainte de naştere, la naştere și după naştere Fecioară, *anatema* (de trei ori). [Efes, 431][4]**

Sinaxarul din Triod, de la Duminica Ortodoxie sau întâia a Postului Mare este o versiune alterată al celei originale sau a *Sinodiconului din data de 11 martie 843*, pentru faptul că pe parcursul timpului au fost adăugate diferite texte și nume, care nu puteau să existe în textul primordial.

Pr. Dan Bădulescu susține că British Library posedă un manuscris, (BL. Additional 28816) scris în 1110 sau 1111 de monahul Andrei de la mânăstirea Oleni din Morea, care ne poate da o idee a scopului și conţinutului originalului. În opinia lui Jean Gouillard, editorul ediţiei critice a Sinodiconului, „manuscrisul londonez este cu siguranţă unul din cei mai buni martori ai formei originale şi pur constantinopolitane al Sinodiconului". Manuscrisul îi era necunoscut atunci când a alcătuit ediţia sa şi a fost în consecinţă ignorat la modul general.[5] Acest text al Sinodiconului este scris la sfârşitul unui manuscris al Faptelor Apostolilor, Epistolelor şi Apocalipsei, cu titlul oarecum derutant „Definiţia [Horos] celui de-al 7-lea Sf. Sinod". Textul Sinodiconului este scris frumos cu roşu și negru și ne-a parvenit însoţit de notaţia ecfonetică. Textul a fost intenţionat redactat astfel, pentru a fi cântat cu solemnitate, aşa cum se citesc Apostolul sau Evanghelia, și nu pur şi simplu citit. O serie de nume, mai ales cele ale lui Simeon Stâlpnicul şi Teodor Studitul, au o importanţăf deosebită. Cuvintele „Dumnezeu să dea pace împărăţiei lor. Împărate ceresc, apără-i pe cei pământeşti!" sunt după cât se pare, specifice acestui manuscris. Cele 7 paragrafe numerotate sunt astfel notate pe marginea manuscrisului.

Traducerea întregului text (în engleză) este făcută de profesorul Andrew Louth, și este folosită aici cu amabila sa permisiune, editată ca să corespundă cu aceea a BL. Adiționalul 28816 de Arhimandritul Efrem, şi cu adăugirea în subsol a referinţelor scripturistice. Manuscrisul însuşi nu marchează în vreun fel special pasajele scripturistice. Cuvintele dintre parantezele drepte sunt adăugate de traducător (-ul englez) pentru a clarifica mai

---

[3] Vezi Colecția online, *Sinodiconul Ortodoxiei*: Pr. Dan Bădulescu, SINODICONUL ORTODOXIEI (Traducere din engleză de Pr. Dan Bădulescu).
CUPRINSUl de la *Sinodiconul Ortodoxiei*:
1. O scurtă introducere Sinodiconul Ortodoxiei – traducerea și prezentare Drd. Ioan I. Ică;
2. Sinodiconul Ortodoxiei – traducere Pr.Dan Bădulescu după traducere în engleză a Prof. Andrew Louth după manuscris;
3. Synodikon of Orthodoxy – traducere în engleză de Prof. Andrew Louth după manuscris, (BL. Additional 28816) scris în 1110 sau 1111 de monahul Andrei de la mânăstirea Oleni din Morea;
4. Rânduiala Duminicii Biruinței Ortodoxiei(slujbă în română);
5. Rânduiala Duminicii Biruinței Ortodoxiei(The Service of the Triumph of Orthodoxy) – slujbă în engleză;
Luat din: https://stranaortodoxa.files.wordpress.com/2017/09/sinodiconul-ortodoxiei1.pdf

[4] Luat din: Sinodicon sau RÂNDUIALA SLUJBEI DIN DUMINICA ORTODOXIEI: Extras din *Molitfelnicul necenzurat*, tipărit în 2009, de mănăstirea Petru Vodă, Neamț:
https://apologeticum.files.wordpress.com/2010/03/sinodiconul-ortodoxiei-randuiala-din-duminica-ortodoxiei.pdf

[5] Vezi supra: C*olecția online: Sinodiconul Ortodoxiei, cu cele cinci versiuni de texte de sinodicon.*

mult. Traducerea de mai jos a fost aranjată astfel ca să reprezinte, pe cât posibil, înfăţişarea manuscrisului, cu paragrafele și rubricile sale. În manuscris apar litere mari de marcare.

(Trad. română: Pr. Dan Bădulescu)

Extras din: http://www.credo.ro/Sinodiconul-Ortodoxiei.php

Versiunile Sinodiconului: a. *restul de arheologie* liturgică din *Triod*, de la Duminica întâia din Postul Mare; b. *cele cinci versiuni* din *Sinodiconul Ortodoxiei* [1. Prof. Dr. Ioan I. Ică, de la Sibiu (vezi și *Creștin ortodox*, 21 Martie 2016); 2. Pr.Dan Bădulescu; 3. Synodikon of Orthodoxy – traducere în engleză de Prof. Andrew Louth; 4. Rânduiala Duminicii Biruinţei Ortodoxiei (slujbă în română și în engleză)]; c. *Molitfelnicul necenzurat*, tipărit în 2009, de mănăstirea Petru Vodă, Neamț; d. *Mănăstirea stilistă* a Maicii Domnului din București;[6]

Noi evităm să reproducem în lucrarea noastră aceste texte, pentru că nu avem cunoștință, să existe un „nihil obstat imprimatur" sau „imprimatur potest", adică ele să aibă blagoslovenia Sfântului și Sfințitului Sinod al Patriarhiei de la București, indiferent că ar fi vorba de niște texte de tranziție, experimentale sau definitive, în scopul reconstituirii viitorului *Sinodicon* unic al Duminicii Ortodoxiei.

În afară de *Synodikonul Icoanelor, din 11 martie 843* [vezi și *Triodul*, la Duminica Ortodoxiei, ediția a VIII-a, București, 1986, pp. 183-185], evoluția disputelor teologice, cu definirea învățăturii de credință au generat ulterior și alte synodicoane, completări sau adăugiri al synodiconului primordial, din anul 843.[7]

A. SINODICONUL EPOCII MACEDONENILOR (867–1081),

B. SINODICONUL EPOCII COMNENILOR (1081–1185)

1. Contra lui Gerontios din Lampe (intre 1052-1081).
2. Contra lui Ioan Italos (1076-1077; 1082).
3. Contra lui Nil Calabrezul (cc. 1087) și a monahului Nil.
4. Contra lui Eustratios al Niceei (1117).
5. În controversa referitoare la interpretarea dogmatică a ecfonisului liturgic „Că Tu ești Cel ce aduci și Cel ce Te aduci și Cel ce primești, Hristoase Dumnezeule". Contra lui Soterichos Panteugenos (1157).
6. In controversa referitoare la exegeza dogmatică a textului: „Tatăl Meu este mai mare decât Mine" (In. 14, 28).
a) Synodul general (1166).
b) Contra lui Constantin al Kerkyrei (1170).
c) Contra lui Ioan Eirenikos (1171).

C. SINODIKONUL EPOCII PALEOLOGILOR (1261-1453)

7. Contra lui Varlaam și Akindynos (1351) Varlaam și Akindynos, ucenicii și urmașii lui să fie anatema. Capetele împotriva lui Varlaam și Akindynos.
8. Reluarea și finalul Synodikonului Icoanelor. Anatemele de la Niceea (787).
9. Polychronia și Euphemia.

[vezi întreg textul online, *Sinodiconul Ortodoxiei*, în traducerea Prof. Dr. Ioan I. Ică, de la Sibiu: http://www.crestinortodox.ro/sarbatori/duminica-ortodoxiei/sinodiconul-ortodoxiei-99313.html].

*

[6] Luat după: http://www.manastirea-amd.ro/slujba-sinodiconului-ortodoxiei-la-manastirea-adormirea-maicii-domnului-din-bucuresti-video.html

[7] Luat din: *Sinodiconul Ortodoxiei*, Sinodiconul Ortodoxiei care se citeste in Duminica Ortodoxiei, Traducere de Dr. Ioan I. ICĂ, *text online*: http://www.crestinortodox.ro/sarbatori/duminica-ortodoxiei/sinodiconul-ortodoxiei-99313.html

1. Un text de *Sinodicon* cu totul specific, este Sinodiconul „lui Borilă", de fapt *Sinodiconul de autocefalie al Patriarhiei de Târnovo, din anul 1235*, text în *bulgara veche*, datând din perioada de timp 1235-1410. Sinodiconul de autocefalie al Patriarhiei Valaho-Bulgare de la Turnovo (1235-1410) sau *Thomosul-Dipticon*, pentru eternizarea evenimentelor din anul 1235, cu funcțiune liturgică, spre a fi rostit după ectenia întreită de la Sf. Liturghie, din Duminica Ortodoxiei. Sinodiconul este numit în mod impropriu „al lui Borilă" (1207-1218), deoarece autocefalia și crearea Patriarhiei de Turnovo, azi Veliko Târnovo, au fost evenimente petercute mult mai târziu, în anul 1235, adică în timpul domniei altui Împărat, Ioan II Asan (1218-1241). În timpul domniei Împăratului Borilă a avut loc la Turnovo un mare Sinod al Bisericii Vlaho-Bulgare, care însă, nu are nici o legătură cu evenimentele legate de autocefalia și crearea Patriarhiei. Textul Sinodiconului de la Turnovo poate fi consultat în colecția de documente a lui Nicolae Densușianu, *Documente privitoare la Istoria Românilor 1346-1450*, Apendice I, *Documente Slavone*, București, 1890.

Textul Sinodiconului, din bulgara veche a fost tradus în latină de către Dr. Emil Kalužniacki, din Cernăuți, în anul 1890 și publicat de Nicolae Densușianu, în colecția amintită. Documentele Slavone, din *Apendicele I* sunt reproduse din *Monumenta Serbica* edidit Fr. Miklosich, Vienae, 1858 și *Vremennik obščestva istorii i drevnostej Rossijskich*, T. XXI, cu traduceri latine și cu note de Dr. Emil Kalužniacki, profesor de filologie slavă la Universitatea din Cernăuți, pp. 808-811, 812.

***Regestul documentului DCXLV*, adică al Sinodiconului bulgar, al „lui Borilă", tradus în latină:**

> **1235-1410. Scriptores non nominati patriarchatus Bulgarici renovationem, quæ anno 1235 fuit, ennarant immo imperatores, imperatrices, patriarchas, metropolitas, episcopos, proceres Bulgaricos, quorum memoria quovis anno prima ieiunii magni dominica celebratur, perscribunt.[8]**

*

Un alt model de *Sinodicon*, este cel al *Bisericii Asiriene*, numită pe nedrept nestoriană:

2. *Synodicon orientale, ou, Recueil de synodes nestoriens*. (Paris: Impr. nationale, 1902);

***Editor*: CHABOT, Jean Baptiste, (1860-1948), ed.**

***Description*: „Tire des notices et extraits des manuscrits de la Bibliotheque national et autres bibliotheques, tome XXXVII"; Includes index; Includes bibliographical references; Syriac with French translation; Syriac script; Reproduced from copy at The Catholic University of America;**

***Publisher Original*: Paris, Impr. Nationale;**

***Publisher Digital*: Brigham Young University; The Catholic University of America;**

***Physical Description*: 695 p., 28 cm.;**

***Holding Institution*: The Catholic University of America;**

***Subject*: Councils and synods (Canon law)--Eastern Churches--History—Sources Nestorians.**

*

Oscar BRAUN, *Das Buch der Synhados oder Synodicon Orientale*. Die Sammlung der nestorianischen Konzilien, zusammengestellt im neunten Jahrhundert nach der syrischen Handschrift, Museo Borgiano 82, der Vatikanischen Bibliothek, übersetzt und erläutert, mit kritischen und historischen Anmerkungen, Namen- und Sachregistern, Philo Press, Amsterdam, 1975, 405 p., [Neudruck 1975 der Ausgabe Stuttgart, Wien, 1900. Printed in the Netherlands].

***

---

[8] Aceste probleme, legate de Sinodiconul „lui Borilă", sunt reluate de noi dintr-o lucrare a noastră anterioară, pp. 190-194 și 201-214: Ioan Marin MĂLINAŞ, *Regeste și registre de la Constantinopol și Roma, din prima jumătate a secolului al XIII-lea, privitoare la primatul Vasile I şi la împăratul Ioniță Caloian, din Târnovo*. Unirea Bisericească a lui Ioniță Caloian, din anul 1203 şi încoronarea acestuia la 1204, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2000, 263 p. + il. și doc.

Iată *introducerea de tipic*, de la RÂNDUIALA SLUJBEI DIN DUMINICA ORTODOXIEI –

Sinodicon: Extras din *Molitfelnicul necenzurat*, tipărit în 2009, de mănăstirea Petru Vodă, Neamț:

RÂNDUIALA SLUJBEI DIN DUMINICA ORTODOXIEI[9]

Sinodul local din Constantinopol care a avut loc în anul 842 [*recte* 843*, n.n.*], întărind hotărârile dogmatice ale Sinodului al VII-lea A-toată-lumea, a înfiinţat sărbătorirea anuală a biruinţei Ortodoxiei asupra eresurilor. Sfântul Metodie, Patriarhul Constantinopolului, care se afla în fruntea Soborului, a alcătuit în acest scop o rânduială deosebită a Dreptei Credinţe. Odată cu răspândirea credinţei celei curate a ortodoxiei, această rânduială s-a înrădăcinat în întreaga Împărăţie a Răsăritului Creştinesc, iar această pravilă începu să se săvârşească pretutindeni în întâia duminică a Postului Mare sub numele de slujba „Rânduielii Duminicii Ortodoxiei" mai întâi de către arhiereii eparhiilor în catedrale, ca apoi, câştigând norodul spre buna învăţătură şi înţelepţire, a ajuns a fi săvârşită și de parohiile bisericilor şi de stareţii mănăstirilor.

După isprăvirea citirii ceasurilor, spre locul obişnuit unde se află arhiereul în veşminte (sau stareţul de se face slujba la mănăstire), vin din altar arhimandriţii, egumenii, preoţii, diaconii; preoţii scot icoana Mântuitorului şi a Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu şi le pun pe analogul din mijlocul bisericii.

*

Privitor la cei doi protagoniști ai restabilirii cultului sfintelor icoane, ne dau mărturie nu numai sinaxarul din Triod, de la Duminica Ortodoxiei, ci și mineiul.

1. Sf. Theodora Împărăteasa – Θεοδώρα Αυτοκράτειρα – este prăznuită pe data de 11 februarie, iar Sf. Patriarh Metodie I Mărturisitorul pe data de 14 iunie.[10] Moaștele Sf. Theodora au fost păstrate în Constantinopol, până în anul 1456, când preotul Gheorghe Kaloheretis, din Corfu le-a mutat în taină la Corfu, împreună cu cele ale Sf. Spiridon. Acolo se află moaștele celor doi sfinți până astăzi, în catedrala Panaghia Spiliotissa. Moaștele Sf. Theodora sunt înfășurate în porfiră sau purpură împărătească, având mâinile descoperite.[11]

2. Sf. Metodie I Mărturisitorul, Patriarh al Constantinopolului (843-847), Μεθόδιος Α΄, născut în Syrakus, *Siracusa*, Συρακοῦσαι, Sicilia, de unde, din tinerețe, a intrat într-o mănăstire din Bitinia, Βιθυνία, Bitinya (turc.). În anul 815 a plecat la Roma Veche, de unde revine și în anul 821 a fost arestat în Constantinopol, din cauza atitudinii favorabile manifestată față de cinstirea icoanelor. Opt ani mai târziu a fost reabilitat, în anul 829 și a fost integrat în aparatul juridic din Constantinopol. În data de 4 martie 843. Împărăteasa Regentă Teodora l-a numit Patriarh Ecumenic, cu scopul ca împreună să poată desăvârși opera de restabilirea a cultului sfintelor icoane, ceea ce s-a și întâmplat, prin slujba fastuoasă de la Sfânta Sophia, din data de 11 martie, urmată de procesiunea solemnă prin capitală, la care a participat însăși Sfânta Împărăteasă. A murit în data de 14 iunie 847, în Constantinopol. Este prăznuit cu slujbă și sinaxar pe 14 iunie.[12]

---

[9] **Luat din: https://apologeticum.files.wordpress.com/2010/03/sinodiconul-ortodoxiei-randuiala-din-duminica-ortodoxiei.pdf**

[10] ***Mineiul* pe 11 februarie, ediția a cincea, București, 1976, *Sinaxar*, p. 125; Hl. Nikolaj Velmirović, *Der Prolog von Ochrid*, Ins Deutsche übertragen von Johannes A. Wolf, Herausgeber Johannes A. Wolf und Priesterrat der Serbischen Orthodoxen Diözese für Mitteleuropa, Ortodoxe Quellen und Zeugnisse, Apelern (Germania), 2009, pp. 107-108; Ioannes MARTINOV, *ANNUS ECCLESIASTICUS GRAECO-SLAVICUS, editus anno millenario Sanctorum Cyrilli et Methodi, Slavicae Gentis Apostolorum seu commemoratio et breviarium rerum gestarum eorum qui fastis sacris Graecis et slavicis illati sunt.* Scripsit Joannes Martinov, Cazanensis, Presbyter Societatis Jesu, Bruxelles, Société des Bollandistes, 1963, Réimpression Anastatique de l'Édition de 1863, 385 p. + il., planşe de erminie alb-negru: *Mensis Februarius, dies XI, p. 69.***

[11] **Luat din: https://doxologia.ro/viata-bisericii/locuri-de-pelerinaj/moastele-sfintei-teodora-imparateasa**

[12] ***Mineiul* pe iunie, ziua 14, ediția a cincea, București, 1978, *Sinaxar*, p. 126; Hl. Nikolaj Velmirović, *Der Prolog von Ochrid*, Op. cit., p. 384; Ioannes MARTINOV, *ANNUS ECCLESIASTICUS GRAECO-SLAVICUS,* Op. cit., pp. 152-153: *Mensis Junius, dies XIV*.**

♕♕♕♕♕

11. Varia

Micromedalion:

*

Sfântul Ipolit Romanul (170-235), *antipapă* (217-235)[1]

Ipolit, o Ιππόλυτος Ρώμης, Hippolytus (lat.), prăznuit cu slujbă și sinaxar, pe 30 ianuarie, alături de Sfinții Trei Ierarhi, este poate cel mai mare teolog latin din secolul al III-lea și ultimul din această categorie, care și-a mai scris lucrările în limba greacă. Grație lucrării lui Ipolit, *Philosophumena*, descoperită la Sf. Munte Athos, în anul 1842, aflăm și unele date biografice, privitoare la autor, care le completează pe cele descoperite în anul 1551, în cimitirul lui Ipolit, de pe *via Tiburtina*, din Roma. În 1551 s-a descoperit o statuie a Sf. Irineu de Lyon (130-200), îmbrăcat în tribon și stând pe un jilț din secolul al III-lea. Pe soclul acestei statui se află lista lucrărilor sale.[2] Din documentele furnizate de *Philosophumena* s-a putut afla că Sf. Ipolit s-a născut în anul 170, la Lyon sau în împrejurimile acestuia, *într-un mediu elen*.[3] Ulterior a ajuns la Roma, unde s-a bucurat de mare popularitate, încă pe vremea Papei Victor I Africanul (189-199), care l-a și hirotonit preot, continuând să activeze și sub urmașul său Zefirin Romanul (199-217). Despre Ipolit preotul de la Roma, dă mărturie și Origen (185-c.254), în anul 212, când a vizitat Cetatea Eternă și care l-a auzit ținând o predică.[4] Probabil după această dată să fi ajuns Episcop de Porto sau Portus Romæ, legat de localitatea Ostia. Tradiția care-l menționează pe Ipolit Romanul ca Episcop de Porto este târzie, din anul d. 630, adică de *Chronicon Paschale*, Πασχάλιο χρονικό (o *Cronică Universală* de la facerea lumii, mai precis de la *facerea lui Adam*, 21 martie 5509 îdHr. – până în anul *630?* d.Hr.), scrisă de un apropiat al Patriarhului Ecumenic Sergios (610-638) sau de un învățat mirean, din administrația imperială.[5] Nu este exclusă nici varianta să fi existat *două* persoane cu numele de Hippolyt, una ca episcop de Porto și a doua fiind *Ipolit Romanul* antipapa.[6] Fericitul Ieronim (c.347-d.420) susținea și el că Ipolit ar fi fost înainte episcop al unei diocese, pe care el n-o cunoștea.[7] Ipolit Romanul a ajuns la Roma în conflict cu monarhienii Noet, Epigonios și Cleomenes, dar mai ales cu Calist I Romanul (217-222), pe care-l acuza de monarhianism, apostazie, desfrânare, ucidere etc. Aceste conflicte erau destul de cunoscute de comunitatea din Roma, din moment ce credincioșii mai austeri au preferat să-l aleagă pe conservativul Ipolit ca urmaș al lui Zefirin, nu pe Calist I, considerat prea lax. Așa s-a declanșat o schismă în Biserica Romei, iar Ipolit a fost trimis în exil în Sardinia. El a

---

[1] Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Op. cit., pp. 432-435.
[2] Ibidem, p. 432.
[3] Ibidem, p. 433.
[4] Ibidem, p. 433.
[5] Dionisie din Furna arată că Sfântul Sfințit Ipolit al Romei se zugrăvește tânăr, cu puțină barbă (Erminia picturii bizantine, Sophia, București, 2000, p. 153).
[6] Vezi: https://de.wikipedia.org/wiki/Hippolyt_von_Rom
[7] Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Op. cit., p. 432.

murit totuși reconciliat cu Biserica, după ce și Papa Ponțian Romanul (230-235), urmașul lui Urban I Romanul (222-230) a fost exilat în Sardinia. Ulterior osemintele lui Ipolit au fost aduse la Roma și depuse în cimitirul care-i poartă numele.[8] A fost primul *antipapă*, din cronologia episcopilor Romei.

Opera Sf. Ipolit se extinde în toate domeniile teologiei[9] și este aproape la fel de bogată cu aceea a lui Origen, Ὠριγένης, în răsărit, cu care a fost contemporan. Critica a stabilit că numărul lucrărilor lui Ipoli Romanul oscilează între 40-50, dar puține s-au păstrat în cvasitotalitatea lor sau în textul original. Din restul avem doar fragmente sau traduceri, care au suferit o serie de interpolări.

Putatur Hippolytus esse scriptor praeclari operis cuius titulus est *Traditio apostolica*, Αποστολικὴ παράδοσις (210-235). Alia opera eius sunt:[10]

Commentarii Biblici Commentarius in Genesin et in Hexaemeron; Commentarius in Exodum; Commentarius in Ioannis Evangelium et Apocalypsin; In Canticum Canticorum; In Danielem; In Isaiam Prophetam; In Ieremiam et Ezechielem; In Proverbia; In Psalmos; In Reges;

Adversus Graecos, seu contra Platonem de causa universi;

Contra Noetum;

Commentarius in Saulem et Pythonissam;

De baptismo et eucharistia;

De beatae Mariae virginitate et maternitate;

De divinitate Filii et consubstantialitate verbi;

De divinitate Spiritus sancti eiusque proprietatibus personalibus;

Demonstratio adversus Iudaeos;

Demonstratio de Christo et Antichristo;

Epistulae;

Refutatio omnium haeresium sive in Sanctam Theophaniam Philosophumena

Tractatus de Charismatibus;

În limba greacă:[11]

Συγγραφικό έργο

Το συγγραφικό του έργο είναι πολυειδές και πολυάριθμο: φιλοσοφικά-θεολογικά (αντιαιρετικά), ερμηνευτικά, ιστορικά και ποιητικά. Θεωρείται ο πολυγραφότερος θεολόγος της Ρώμης μέχρι τα μέσα του 4ου αιώνα, προσεγγίζοντας σε αυτό τον Ωριγένη.

Απολογητικά συγγράμματα:

Προς Έλληνας και προς Πλάτωνα ή περί της παντός ουσίας: γραμμένο πριν το 222, με αυτό καταδείκνυε τις αντιφάσεις του Πλατωνικού συστήματος, την αρχαιότητα του Ιουδαϊσμού και εξέθετε σύντομα τη δημιουργία του κόσμου και τα ανθρώπινα συστατικά.

Αποδεικτική προς Ιουδαίους: σε αποσπασματική μορφή σώζεται και επιχειρεί να τονίσει πως δυσχέρειες που υφίστανται οι Ιουδαίοι μέσα στην ιστορία και οι διάφοροι κατατρεγμοί είναι απότοκα της εχθρικής στάσεώς τους προς τους Χριστιανούς. Κι αυτό αποδεικνύεται από τις προφητείες.

Περί Θεού και σαρκός αναστάσεως: όπου περιγράφει τον Άδη ως προσωρινός τόπος των ψυχών. Οι «δίκαιοι» και οι «άδικοι» θα κριθούν ενώπιον του Θεού-Λόγου και οι «δίκαιοι» δικαιωθούν και οι «άδικοι» θα παραδοθούν στο άσβεστο πυρ. Το έργο συγγράφηκε με παραλήπτη την Ιουλαία Μαμμαία μητέρα του Αλέξανδρου Σεβήρου προκειμένου να λύσει ερωτήματα της «συγκρητίστριας βασιλομήτορος»

---

[8] Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creştină din primul mileniu*, Op. cit., p. 432.

[9] Jean Michel HANSSENS S.J., *La Liturgie d'Hippolyte*, ses documents-son titulaire-ses origines et son caractere, Ouvrage publié avec le concours de la Fondation Universitaire de Belgique, [Deuxième édition photolithographique], Pont. Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1965, 594 p. [Orientalia Christiana Analecta, 155].

[10] Luat din: https://la.wikipedia.org/wiki/Hippolytus_(antipapa)

[11] Luat din: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%80%CF%80%CF%8C%CE%BB%CF%85%CF%84%CE%BF%CF%82_%CE%A1%CF%8E%CE%BC%CE%B7%CF%82

Ερμηνευτικά συγγράμματα: Ήταν ο πιο συστηματικός ερμηνευτής των Αγιογραφικών κειμένων με μόνο ανταγωνιστή του τον Κλήμεντα Αλεξανδρείας. Όμως τα υπομνήματά του δεν είναι συστηματικός σχολιασμός ολόκληρων βιβλίων αλλά αποσπασμάτων.[12]

Ελάχιστα είναι τα πλήρη του υπομνήματα. Ως προς την ερμηνευτική του μέθοδο ακολουθεί την τυπολογική, αλληγορική και ιστορικοφιλολογική μέθοδο. Έτσι έχουμε:

Εις τον Δανιήλ: γραμμένο το 204 μετά το διωγμό του Σεπτιμίου Σεβήρου. Αποτελούμενο από τέσσερα βιβλία, είναι το αρχαιότερο υπόμνημα σε βιβλίο της Αγίας Γραφής. Επεξηγεί τα κύρια επεισόδια του Δανιήλμε την τυπολογική μέθοδο: για παράδειγμα τα τέσσερα βασίλεια του βιβλίου του Δανιήλ σχετίζονται με τη βαβυλωνιακή, περσική, ελληνική και ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Η ρίψη του Δανιήλ στο λάκκο με τα λιοντάρια γίνεται αφορμή να συζητηθούν οι σχέσεις των Χριστιανών με το κράτος.

Εις το Άσμα Ασμάτων:η τυπολογική ερμηνευτική του μοιάζει με εκείνη του Ωριγένη: ο νυμφίος είναι ο Χριστός, η νύφη είναι η Συναγωγή από την οποία θα βγει η Εκκλησία ή και η ψυχή. Οι δύο μαστοί της νύφης δείχνουν τις δύο Διαθήκες.

Άλλα υπομνήματα: Εις τας ευλογήσεις του Ιακώβ, Εις τας ευλογίας του Μωυσέως, Εις Δαβίδ και Γολιάθ, Εις την Εξαήμερον, Εις τα μετά την Εξαήμερον, Εις την Έξοδον, Εις την ευλογίαν του Βαλαάμ, Ερμηνεία Ρουθ, Εις τον Ελκανάν και την Άνναν, Εις την εγγαστρίμυθον, Εις τους Ψαλμούς, Εις τας Παροιμίας Σολομώντος, Εις τον Εκκλησιαστήν, Εις Ησαΐαν, Εις μέρη του Ιεζεκιήλ, Εις Ζαχαρίαν, Εις Ματθαίον, Εις τον Ιωάννην, Εις την Αποκάλυψιν

Αντιαιρετικά συγγράματα:

Υπέρ του Κατά Ιωάννην Ευαγγελίου και Αποκαλύψεως: η αίρεση των Αλόγων απέρριπτε το τέταρτο Ευαγγέλιο και την Αποκάλυψη επειδή δεν δέχονταν την προΰπαρξη του Λόγου. Κεφάλαια κατά Γαΐου: αφορά τον σχολιασμό χωρίων που ο Γάιος ο αρχηγέτης των Αλόγων αμφισβητούσε. Κατά Μαρκίωνος ή Περί αγαθού και πόθεν το κακό.

Προς άπασας τας αιρέσεις ή Σύνταγμα κατά αιρέσεων τριάκοντα δύο: επρόκειτο για μικρή σε έκταση πραγματεία που η επιρροή της ήταν αντιστρόφως ανάλογη του μεγέθους της: οι Επιφάνιος Σαλαμίνος, Φιλάστριος, Τερτυλλιανός χρησιμοποίησαν εκτενώς το περιεχόμενό του. Αυτό ίσως οφείλεται στην αρχαιότητά του, στη συντομία του και επειδή δεν περιελάμβανε προσωπικές αντιθέσεις.

Εις την αίρεσιν του Νοητού: καταπολεμά τους μοναρχιανούς πατροπασχίτες. Γράφτηκε επί Καλλίστου και ίσως ήταν μέρος εκτενέστερου έργου.

Κατά πασών αιρέσεων έλεγχος:

θεωρείται ως το πιο σπουδαίο από τα έργα του και το πιο αντιπροσωπευτικό

Αποτελείται από δέκα βιβλία και ανακαλύφθηκε τμηματικά: το πρώτο το 1701 και το τέταρτο έως το δέκατο, το 1842 στο Άγιο Όρος από το Μηνά Μηνωΐδη. Το δεύτερο και τρίτο δεν έχουν βρεθεί ακόμα. Μετά από συζητήσεις που το απέδιδαν στον Ωριγένη, το 1859 αποδόθηκε στον Ιππόλυτο. Στο πρώτο από τα βιβλία το οποίο έχει τον τίτλο Φιλοσοφούμενα, ο Ιππόλυτος γενεαλογεί τις αιρέσεις και τις ανάγει στις θύραθεν φιλοσοφικές διδασκαλίες και μυστηριακές θρησκείες.

Χρονολογικά και εσχατολογικά συγγράμματα: είναι όσα ασχολούνται με εσχατολογικά θέματα και όσα καταπιάνονται με την ιστορία της σωτηρίας.

---

[12] **Literatură:**

Θεοχάρης Δετοράκης, Βυζαντινή φιλολογία. Τα πρόσωπα και τα κείμενα, τομ.Α, Ηράκλειο Κρήτης, 1995, σελ.59

Άλμα πάνω ↑ Παναγιώτης Χρήστου, Πατρολογία, τομ.Β΄,εκδ. Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη, 2005, σελ.723, Στυλιανός Παπαδόπουλος, Πατρολογία, τομ.Α΄, εκδ. Παρουσία, Αθήνα, 1990, σελ.372

Άλμα πάνω ↑ Παναγιώτης Χρήστου, όπ.π., σελ.725

Άλμα πάνω ↑ Θεοχάρης Δετοράκης, Βυζαντινή φιλολογία. Τα πρόσωπα και τα κείμενα, τομ.Α, Ηράκλειο Κρήτης, 1995, σελ.60

Άλμα πάνω ↑ Παναγιώτης Χρήστου, Πατρολογία, τομ.Β΄,εκδ. Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη, 2005, σελ.731, Στυλιανός Παπαδόπουλος, Πατρολογία, τομ.Α', εκδ. Παρουσία, Αθήνα, 1990, σελ.376

Άλμα πάνω ↑ Θεοχάρης Δετοράκης, Βυζαντινή φιλολογία. Τα πρόσωπα και τα κείμενα, τομ.Α, Ηαράκλειο Κρήτης, 1995, σελ.59-60

Άλμα πάνω ↑ Θεοχάρης Δετοράκης, Βυζαντινή φιλολογία. Τα πρόσωπα και τα κείμενα, τομ.Α, Ηαράκλειο Κρήτης, 1995, σελ.60.

Περί του Αντιχρίστου ή Περί Χριστού και Αντιχρίστου. Γράφεται σύγχρονα με τον διωγμό του Σεπτίμου Σεβήρου. Πολλοί χριστιανοί τότε άρχισαν να διερωτώνται αν η Ρώμη ήταν το κράτος του Αντιχρίστου, κι αν θα καθυστερούσε το τέλος της εξουσίας του. Πρόκειται για μία συλλογή βιβλικών χωρίων αναφορικά με τα προδρομικά της συντέλειας γεγονότα. Σώζεται σε γεωργιανή, σλαβονική, και μερικώς αρμενική μετάφραση, ενώ διασκευάστηκε τον 7ο αιώνα.

Χρονικά ή Συναγωγή χρόνων και ετών από κτίσεως κόσμου έως της ενεστώσης ημέρας, δηλαδή μέχρι το δέκατο τρίτο έτος της βασιλείας του Αλέξανδρου Σεβήρου δηλαδή γύρω στα 234-235. Το έργο πρέπει να συντάχθηκε πολύ πιο πριν από το 223, αλλά η αναφορά στον Σεβήρο είναι μεταγενέστερη προσθήκη. Περιλαμβάνει καταλόγους χωρών, νησιών, ποταμών, βουνών, των λαών που τα κατοικούν, αλλά και ονόματα των βασιλέων των Ιουδαίων, των Περσών, των Ελλήνων και των Ρωμαίων.

Απόδειξις χρόνων του Πάσχα: πρόκειται για ημερολογιακούς πίνακες με σκοπό τον ακριβή καθορισμό της εορτής του Πάσχα. Είχε καθορίσει κανόνα σύμφωνα με τον οποίο οι ημερομηνίες του Πάσχα ανακυκλώνονταν κάθε δεκαέξι χρόνια, αρχίζοντας από το πρώτο έτος της βασιλείας του Σεβήρου, το 222. Όμως έπεσε έξω κατά τρεις ημέρες μετά τη συμπλήρωση του κύκλου το 237. Πρόκειται για έναν από τους αρχαιότερους πίνακες υπολογισμού του Πάσχα. Διόρθωσή του αποτελεί το έργο του Κυπριανού, De pascha computus.

Opera importantă a lui Ipolit este *Philosophumena* sau *Expunerea principiilor filosofice*.

Pentru tema noastră, cea mai valoroasă lucrare este însă *Traditio Apostolica*, Ἀποστολικὴ παράδοσις (210-235), în *zece cărți* sau capitole. Din anul 1968, formularul și rugăciunea de la hirotonirea episcopului, a Sf. Ipolit Romanul, din *Traditio Apostolica* au fost actualizate de reforma liturgică a Conciliului II Vatican, devenind ritul oficial al Bisericii Latine (recte Romano-Catolice), pentru hirotonia episcopului, după cum se poate constata în noul *Pontificale Romanum* (Arhieraticonul Bisericii Latine), în partea numită *Pontificale I*, adică hirotoniile, în cele trei trepte ale Preoției.[13] Punerea în circulație a noului rit al hirotoniilor din Biserica Latină s-a făcut prin *Constituția Apostolică* a Papei Paul VI, din 18 iunie 1968, *Despre Taina Sfintei Preoții*.[14] Rugăciunea lui Ipolit Romanul, de la hirotonia episcopului, preluată de actualul Pontificale Romanum a fost menționată și salutată și de către Papa Ioan Paul II, în Scrierea Apostolică Postsinodală PASTORES GREGIS, din 16 octombrie 2003, nr. 1.:

> **1. Die Hirten der Herde wissen, daß sie bei der Ausübung ihres Bischofsamtes auf eine besondere göttliche Gnade zählen können. Wie im *Pontificale Romanum* angegeben, wiederholt der Hauptzelebrant der Bischofsweihe nach der Anrufung um die Ausgießung des Geistes, der führt und leitet, während des feierlichen Weihegebetes die Worte, die schon in dem alten Text der *Traditio Apostolica* stehen: »Du, Vater, kennst die Herzen und hast deinen Diener zum Bischofsamt berufen. Gib ihm die Gnade, dein heiliges Volk zu leiten«.[1] So wird der Wille des Herrn Jesus Christus, des ewigen Hirten, weiter erfüllt: Er sandte die Apostel aus, wie er selbst gesandt war vom Vater (vgl. *Joh* 20, 21), und wollte, daß deren Nachfolger, also die Bischöfe, in seiner Kirche bis zur Vollendung der Weltzeit Hirten sein sollten (vgl. *Apg* 20, 28; 1 *Petr* 5, 2).[2]**
>
> **[Note la paragraful citat]:**
>
> **1. *De ordinatione episcopi*: Weihegebet.**
>
> **2. Vgl. II. Vatikanisches Konzil, Dogmatische Konstitution über die Kirche *Lumen gentium*, 18.**

***Missale Romanum* sau Liturghierul Romano-Catolic actual a preluat după al doilea Conciliu din Vatican (1962-1965), Anaforaua sau Canonul Euharistic al Sf. Ipolit Romanul, cu adăugirile și prelucrările liturgice de rigoare, formând Canonul 2, din cele patru anaforale latine.**

*

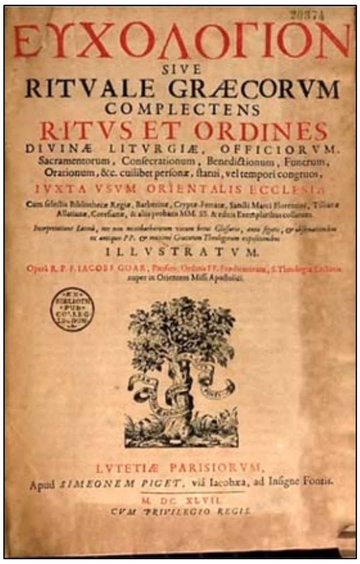
[13] DIE WEIHE DES BISCHOFS, DER PRIESTER UND DER DIAKONE, Pontificale I, Handausgabe mit pastoralliturgischen Hinweisen, Herausgegeben von den Liturgischen Instituten Salzburg-Trier-Zürich, Herder, Freiburg, Basel, Wien, 1994[1], 2005[2], 295 p.

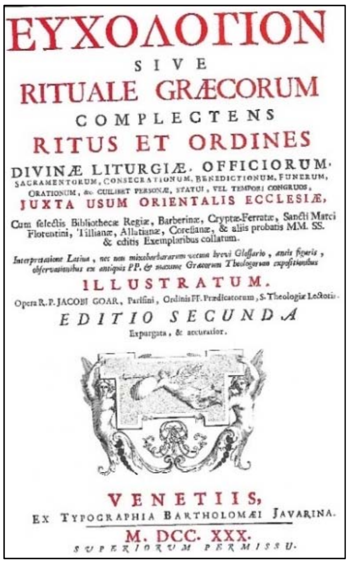
[14] Ibidem, pp. 12-14. Noi folosim versiunea germană din Pontificale Romanum: Paulus PP.VI, *Apostolische Konstitution über das Weihesakrament*: DIE WEIHE DES BISCHOFS, DER PRIESTER UND DER DIAKONE…, Op. cit.

Serapion de Thmuis, † către anul 370

Vezi: *Euchologion*-ul egiptean al Episcopului Serapion, din Thmuis, din secolul al IV-lea, în *Prefața*, de la prezentul volum.[15]

*

1

2

3

1-2 Jacobus GOAR, *Euchologion sive Rituale Graecorum complectens...*, pagina de titlu, de la edițiile Paris [Lutetiae Parisiorum], 1647 și Veneția, [Javarina], 1730.

Pentru ediția princeps, Paris, 1646-1647:

Comprend des vignettes gravées sur cuivre (plans d'églises, personnages religieux, figures et objets religieux) inclus dans le texte. Un feuillet de planche dépliant (plan d'église à la p. 13) gravé sur cuivre. Page de titre en rouge et noir. Marque d'imprimeur au titre, bandeaux, lettres ornées et culs-de-lampe gravés sur bois.[16]

Desenul de pe pagina de titlu: *acvaforte,* stampă după gravură pe tăbliță de aramă – gravées sur cuivre.

3 Ευχολόγιον το Μέγα, Constantinopol, 1803 [Euhologiul Mare *sau* Molitvelnicul bogat].

Jacobus Goar / Jaques Goar (1601-1653)[17]

1601, Paris, † 23 sept. 1653, Amiens, Franța: liturgist, istoric, unul dintre fondatorii Bizantinologiei, membru al unei familii ilustre parisiene. Greaca și latina și le-a însușit deja în studiile secundare și la vârsta de 18 ani, la data de 2 mai 1619 a intrat în ordinul dominican, O.P., unde la 24 mai 1620 a primit tonsura, adică a depus voturile monahale: ascultarea, sărăcia și castitatea. După absolvirea studiilor teologice a devenit lector pentru teologie și filozofie în Toul.

---

15 Privind Serapion de Thmuis mai vezi și: Remus RUS, *Dicţionar enciclopedic de literatură creştină din primul mileniu*, Op. cit., pp. 764-765;

Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op., cit., pp. 280-283, 865-876.

16 Luat din: http://catalogue.efa.gr/client/fr_CA/efa/search/detailnonmodal/ent:$002f$002fSD_ILS$002f50$002fSD_ILS:50076/ada;jsessionid=3D10F442D69FC8199FDBA8ED425A00F3?qf=LANGUAGE%09Langue%09MUL%09multilingue&rw=984&ic=true

17 Luat din: *Dictionnaire de Théologie Catholique...*, Tome sixième, deuxième partie, [Ghezzi-Hizler], Jaques GOAR, Paris, 1920, col. 1467-1469.

Mai vezi și: https://fr.wikipedia.org/wiki/Jacques_Goar

***Micromedalionul* despre *Jacobus Goar / Jaques Goar* este reprodus din volumul nostru *Pentarhia*, vol. II/1, pp. 11-14, nota nr. 6: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/1 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμοςII/1. *Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea. Între moştenirea Chalcedonului şi încercarea de codificare a dreptului canonic prin Sinodul quinisext 691-692* – Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8ο αιώνα Μεταξύ της κληρονομίας της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου (451) και της προσπάθειας συντάξεως του Κανονικού Δικαίου από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο 691-692, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, 2009, 421 p., incl. il, pl. și hărți.**

În scopul perfecționării cunoștințelor de limbă greacă, a primit aprobarea Superiorului general al Ordinului Dominican din Roma, Nicolaus Ridolfi (1578-1650), care l-a ajutat și l-a apreciat foarte mult și care i-a permis de-a merge în Grecia, unde a activat ca prior al Mănăstirii dominicane St. Sebastian, de pe insula Chios, 1631 – 1637. Acolo, Goar a avut posibilitatea să cunoască bine Biserica Ortodoxă, limba greacă, viața liturgică și mai ales să consulte și să strângă material și manuscrise liturgice. Cu acest bagaj spiritual bogat, Goar a revenit la Roma, în anul 1637, unde a fost numit Prior al Mănăstirii dominicane St. Xistus. A continuat să studieze problemele de liturgică, să adune material documentar și să țină legătura cu Biserica Ortodoxă din Grecia și cu specialiștii catolici ai timpului, din acest domeniu: bibliotecarul Leo Allatius (1586-1669), Basilius Falasca, George Coresius, Pantelimon Ligaridis etc. Revenit la Paris, în anul 1642, a fost numit maestru de novici, dar numai pentru scurt timp, deoarece, în anul 1643 a plecat din nou la Roma. La data de 24 iulie 1644 era din nou în Paris, unde a participat la reînoirea teologică de la „École Française”, an în care a și început să-și redacteze operele. La data de 20 aprilie 1653, Capitlul dominican din Amiens l-a ales vicar general al Congregației Dominicane ocțitane, fiind confirmat de Superiorul general al ordinului dominican, din Roma, la data de 19 sept. 1653, însă câteva zile mai târziu, la 23 sept., Jacob Goar a murit.

Documentația și manuscrisele adunate la Chios, Jacobus Goar le-a folosit în lucrarea lui fundamentală, nedepășită până astăzi Εὐχολόγιον, adică Euchologion sive Rituale Graecorum…, Paris, 1647, Veneția, 1730, Graz, 1960. Pentru această lucrare, Goar a utilizat nu numai așa numitul „textus receptus”, din Codicele Barberini, nr. 336, din secolul al VIII-lea, tipărit la Veneția, în anul 1628, ci și manuscrisele studiate și (sau) achiziționate în Grecia, la Roma, Italia, Paris etc., prezentând Euchologion-ul pe coloane paralele, în latină și în greacă, în text critic și *simbolic* (adică comparativ), indicînd sursa sau originea rugăciunilor ori a altor formulare liturgice: Barberini, Allatius, Cryptae Ferratae (Grottaferrata), Bessarione, George Coresius etc., indiferent că este vorba de textele privitoare la Sf. Taine, de cele trei Liturghii ortodoxe, de ierurgii, de rânduiala ceasurilor, din ciclul celor șapte Laude etc. Vezi și ediția actuală a Molitvelnicului pentru uniții „bizantini”, tipărit la Roma:

ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟ ΜΕΓΑ ΣΥΝ ΘΕΩ ΑΓΙΩ, ΕΝ ΡΩΜΗ, ΕΚ ΤΗΣ ΠΟΛΥΓΛΩΤΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ, ἔτει ͵αωογʹ (1873), Roma, 484 +104 [ρδʹ] p.

În afara lucrării sale fundamentale „Euchologion…”, Jacob Goar a făcut și traduceri din lucrările istoricilor *romei* (=bizantini):

Pseudo-Kodinos (sec. XV.), *De officiis magnae ecclesiae et aulae Constantinopolitanae*, Paris, 1648;

Georg Kedrenos (sec. XI-XII), *Synopsis historion/Compendium historiarum*, Paris, 1647;

Georg Harmatolos și Patriarchul Tarasios († 806), *Chronographia*. Paris, 1652; Nikephoros Gregoras (c. 1295-1359/60 sau Bryennios 1062 – c. 1183), *Breviarium chronographicum*. Paris, 1652;

Theophanes Homologetes (c. 765-817), *Chronographia*, Paris, 1655;

Pseudo-Leon Grammatikos (c. 1013), *Vita recentiorum imperatorum*, Paris, 1655.

Slăbindu-i vederea, ultimele două lucrări au fost tipărite de către Franciscus Combéfis în anul 1655. În afara acestor lucrări a lui Pseudo-Kodinos, retipărite și în Colecția Historiae Byzantinae scriptores. Veneția, 1729 și mai târziu retipărite în Colecția Corpus Scriptorum Historiae Byzantiae (CSHB) a mai apărut posthum și o ediție redactată de

Jacobus Goar, *Historia universalis* a lui Johannes Zonaras (sec. XI-XII) dar finisată și editată posthum, de Ducange, la Paris, 1687, precum și o altă lucrare a lui Allatius, privind mărturia dată de Goar referitoare la Euharistia „orientalilor” sub o singură specie?

Au mai rămas o serie de manuscrise, care au constituit parte integrantă a colecțiilor de canoane a lui Mathaios Blasteres (prima jumătate a sec. XIV) și a lucrării lui Silvestru Syropulos, *Istoria Sinodului Florentin și urmările lui pentru istoria grecilor*, tipărită în anul 1660, la Paris, de către Robert Creighton. Activitatea editorială a lui Robert Creighton, care a consultat în acest scop

foarte multe lucrări editate și manuscrise, de prin diversele biblioteci renumite, a fost stimulată mai ales de către cardinalii romani Francesco Barberini (1597-1679) și Anton Barberini (1569-1646), ei înșiși deținători ai unei biblioteci private celebre, cu manuscrise grecești și opere editate, devenită ulterior baza fondului documentar al Bibliotecii Vaticane. Preocupările și realizările lui Goar în domeniul liturgicii și al istoriei bizantine a atras puțin atenția specialiștilor în domeniu, din anii și secolele care au urmat. Doar comentariile liturgice rusești au acordat o atenție cuvenită operelor lui Jacob Goar, mai ales Euchologion-ul acestuia.

Liturgistul rus Aleksis-Atanasievic Dmitrievskij (1856-1929) a intenționat chiar să continue preocupările lui Goar, plănuind o reeditare și o actualizare critică a textului din Euchologion, alături și în concordanță cu cele trei volume ale lui, care conțin documentații și descrieri ale manuscriselor păstrate prin bibliotecile răsăritului ortodox (dintre care un volum a fost dedicat numai studierii Euchologion-ului lui Goar). Evenimentele politice, din Rusia, de după anul 1917, l-au împiedicat însă să-și poată încheia și edita lucrarea.

Traduceri din aceste texte a făcut Aleksej Mal'cev (comp. cu Wolfgang Heller, Art. Mal'cev, în: BBKL 5/1993, 610-613).

Lista lucrărilor lui Jacobus Goar

Jacobus GOAR, *Euchologion sive rituale græcorum...*, 1960, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz, 735 p., text pe două coloane (greacă și latină), + index.

Despre textul și „erminia” sau tipicul Arhieraticonului, vezi pp. 179-261.

Titlul complet al Euchologion-ului lui Iacob Goar, din ediția princeps, 1646-1647:

ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ sive *Rituale Græcorum* complectens ritus et ordines Divinæ Liturgiæ, Officiorum, Sacramentorum, Consecrationum, Benedictionum, Funerum, Orationum &c. cuilibet personæ, statui, vel tempori congruos, ivxta vsvm Orientalis Ecclesiæ. Cum selectis Bibliothecæ Regiæ, Barberinæ, Cryptæ-Ferratæ, Sancti Marci Florentini, Tillianæ Allatianæ, Coresianæ, & aliis probatis MM. SS. & editis Exemplaribus collatum.

Interpretatione Latina, nec non mixobarbararum vocum breui Glossario aeneis figuris & observationibus ex antiquis PP. & maxime Græcorum Theologorum expositionibus illustratum.

Opera R.P. Jacobi GOAR, Parisini, Ordinis FF. Prædicatorum, S. Theologiæ Lectoris; nuperin Orientem Missi Apostolici.

Lvtetiæ Parisiorum, Apud Simeonem Piget, via Iacobæa, ad Insigne Fontis MDCXLVII [Paris, 1647], cum privilegio Regis, 949 p. Numerotate + 25 p. Nenumerotate, de la începutul volumului, incl pl. și il;

> **Comprend des vignettes gravées sur cuivre (plans d'églises, personnages religieux, figures et objets religieux) inclus dans le texte. Un feuillet de planche dépliant (plan d'église à la p. 13) gravé sur cuivre. Page de titre en rouge et noir. Marque d'imprimeur au titre, bandeaux, lettres ornées et culs-de-lampe gravés sur bois. Desenul de pe pagina de titlu: *acvaforte,* stampă după gravură pe tăbliță de aramă – gravées sur cuivre.**

[*Ediția a doua:*] Editio secunda Expurgata & accuratior, Venetiis, Ex Typographia Bartholomæi Javarina. MDCCXXX. Superiorum permissu [Veneția, 1730, 735 + 12 p.]

[*Ediția a treia:*] reprint Graz, 1960, 735 + 10 p.;

Georgii Cedreni Compendium historiarum etc. item Joannes Scylitzes Curopalates – nunc primum editus. Paris 1647 = PG 121 f. = CSHB 32. 34;

Georgii Monachi et S.P.N. Tarasii, patriarchae CP., quondam Syncelli, Chronographia etc. Et Niciphori patriarchae CP. Breviar. chronograph. Georgius Syncellus ex Biblioth. Regia nunc primum adjecta vers. latina editus, tab. chronol. et annotatt. additae. Paris, 1652 = PG 110 = CSHB 6. 7. 29;

Georgius Codinus Curopalata de officiis magnae eccl. et aulae Constantinop. ex versione Jac. Gretseri etc. Adjunguntur recentiores Orientalium Episcopat. notitiae, voces honorar., appellationes dignitatum indices etc. Paris, 1648 = PG 157 = CSHB 35;

S.P.N. Theophanis Chronographia et Leonis grammatici Vitae recentior. Imperator., Jac. Goar latine reddidit etc. R.P. Franciscus Combefis iterum recensuit, notis posterioribus Theophanem etc. discussit atque fide Codd. auxit, emendavit. Paris, 1655 = PG 108 = CSHB 37. 41. 42;

Historia universalis Joannis Zonarae, cum emendata Hieron. Wolphii Oetingensis versione Basil. 1577 olim edita. 2 vol. Paris, 1687;

Attestatio P. Jac. Goari O.P. de communione Orientalium sub specie unica, in: Leo Allatius, De perpet. consens. etc. Köln, 1659.

Literatură și lexicoane privind J. Goar

Eusèbe Renaudot, Collectio Liturgicarum orientalium. tom 1, Paris 1716, 360;
– Jacques Quétif / Jacques Échard, Scriptores Ordinis praedicatorum. tom 2, Paris 1721, 574-575;
– Jean-Pierre Nicéron, Memoires pour servir à l'histoire des hommes illustres dans la république des dates. Paris 1729 [ND Genf 1971], XIX, 384 u.;
– Antoine Touron, Histoire des hommes illustres de l'Ordre de St. Dominique. tom 5, Paris 1748, 357-363;
– Léopold Delisle, Le gabinet des manuscrits. vol. 2. Paris 1874, 245;
– Hugo Hurter, Nomenclator litterarius Theologiae Catholicae. tom. 3. Oeniponte 1907, 1210-1212;
– Sévérien Salaville, De Communione eucharistica Graec. quid senserit J. G., in: Ephemerides Liturgicae, 49 (1935) 150-155;
– Anselm Strittmatter, The „Barbarinum S. Marci" of Jacques Goar, in: Ephemerides Liturgicae, 47 (1933) 329-367;
– Nikolaj Uspenskij, O Goarie, in: Bogoslovskie Trudy, 4 (1968) 37-38;
– A. Jacob, Les euchologes du fonds Barberini grec de la Bibl. Vat., in: Didaskalia, 4 (1974) 150-157; 169-173.

Karl Christian Felmy, Jaques Goar und die Göttliche Liturgie in Rußland, in: Peter Hauptmann (Hrsg.), Unser ganzes Leben Christus unserm Gott überantworten. Studien zur ostkirchlichen Spiritualität. Fairy von Lilienfeld zum 65. Geburtstag. Göttingen 1982 (Kirche im Osten, Monographienreihe 17), 313-331; – Ders., Die Deutung der Göttlichen Liturgie in der russischen Theologie, Berlin-New York 1984 (Arbeiten zur Kirchengeschichte 54).

***Lexicoane, privind J. Goar:* KL 5 (1888) 782-784; – Cath 5 (1962) 75; – DACL 6,1 (1924) 1368-1374; – DBF 16 (1985) 377; – DHGE 21 (1986) 355; – DTHC 6 b (1920) 1467-1469; – LThK 4 (1932) 560; – EncCatt 6 (1951) 884; – EncKat 5 (1989) 1220; – LThK^2 4 (1960) 1032; – LThK^3 4 (1995) 812; – NCE 6 (1967) 534; – RGG^3 2 (1958) 1662; – RGG^4 2 (2000) 1059.**

Glosar sau listă, cuprinzând o parte din arhaismele întâlnite în cărțile de ritual românești, precum și termeni liturgici[18]

B

***bold* – ac, vârf ascuțit (de lance, de exemplu); provine din: sl. bodli „spin"; bg. bodilo „ac, vârf ascuțit" (exemplu: „Boldul morții s-a tâmpit văzându-Te pe Tine, Mântuitorule" – în cântările punerii în mormânt a Domnului Iisus Hristos – Prohodul Domnului).**

C

***cercare* – experiență (exemplu: „Prin cercare dumnezeieștile taine învățându-te" – Paraclisul Sf. Siluan Athonitul)**

***chinovie* – mănăstire (cu viață de obște, de obicei); exemple: „Chinovia Cernicăi" (nume loc); „chinovia Avei Serida, aproape de Gaza" (nume stareț)**

***a (se) clăti* – a (se) clătina (din sl. klatiti „a scutura"): „Pentru că a întărit lumea, care nu se va clăti." (Psalmi 92, 2)**

***cocon* – copil sau tânăr de neam bun (de exemplu, pentru cei trei tineri din cuptorul de foc – cf. 17 decembrie).**

D

***diortosire* – corectarea și adaptarea unei traduceri preexistente a textului Sfintei Scripturi sau ale scrierilor Sfinților Părinți. Literal, a diortosi înseamnă „a îndrepta".**

***dreptar* – îndrumător, linie de conduită sau model de urmat. Termenul este folosit (de puține ori) în Noul Testament. În Epistola către Romani (2, 20) Apostolul Pavel spune că „Legea este dreptarul cunoștinței și al adevărului", iar în II Timotei 1, 13: „Ține dreptarul cuvintelor sănătoase, pe care le-ai auzit de la mine, cu credința și iubirea care e în Hristos". Se vorbește și de „dreptarul credinței" (Epistola către Galateni 6, 16), care este Crezul (kerigma) apostolic. Cei ce trăiesc „viața în Hristos" sunt „făptură nouă", iar „câți vor urma dreptarul acesta, pace și milă asupra lor". Și iarăși, de „dreptarul învățăturii, căreia ați fost încredințați" (Romani 6, 17), dreptar al învățăturii, adică modelul de urmat dreapta învățătură.**

---

[18] Luat din: https://ro.orthodoxwiki.org/List%C4%83_de_arhaisme_%C3%AEn_c%C4%83r%C8%9Bile_de_cult#A

F

față **– chip, persoană, ipostas (cel trei „fețe” ale Sfintei Treimi)**
felon **– veșmânt liturgic al preotului: v. Felon.**

G

gonaciu **– prigonitor, asupritor, cel care persecută.**

H

hvalite **– (sl.) laude (în imnografia slujbelor ortodoxe)**
Χριστός, unsul = Iisus Hristos.

Î

învârtoșat **– împietrit, încăpățânat, încrezător în puterea sa proprie (derivă din „vârtos” – a se vedea la litera „V”, „vârtute”); exemple: „s-a învârtoșat inima lui Faraon” (Ieșire, 7); „s-a învârtoșat inima poporului acestuia” (Luca 8).**

L

lin (pl. linuri) **– teasc pentru stors [strugurii, de obicei].**

M

mâneca, a (vb.) **– a pleca de cu bună dimineață spre o țintă anume, (fig.) a se grăbi spre, (fig.) a alerga spre o țintă anume; exemplu: „Să mânecăm cu mânecare adâncă” – se cântă la Sfintele Paști**
mânecare **– dimineață, dis-de-dimineață, în zorii zilei, cu noaptea în cap, când mijește ziua**
mironosiță **– din slavonă, o femeie purtătoare de mir**
mișel **– lipsit, de condiție modestă, sărac, nevoiaș [din latinul misellus]**
Moisei **– precum numele localității „Moisei” din Maramureș, este numele prorocului Moise în slavonă**
mozavirie **– calomniere, ponegrire, bârfă, bârfeală, bârfire; exemplu: „Nu mă da pe mine mozaviriei șarpelui”**
muncă (pl. munci) **– chin [chinuri mucenicești, de obicei; sau, uneori, ascetice, în sensul de osteneală: „s-a supus pe sine la munci” etc.]; derivat, „muncitorul” sau „muncitorii” sunt „chinuitorul” sau „chinuitorii”.**

N

năimi, a (vb.) **– a angaja, a tocmi pentru o muncă plătită [din slavonul naimu]**
năstrapă **– vas de băut cu toartă (cană, cupă, potir, ulcior). [din bg. năstrap; ngr. μαστραπᾶς] Exemplu: „Bucură-te, năstrapă de aur” (Paraclisul Maicii Domnului). Nota bene: În Antichitate și în perioada medievală, cu excepția vaselor de sticlă, vasele de băut (de exemplu cele mai plate de tip kylix sau cele mai adânci de tip kantharos) aveau de obicei toarte. Termenul grecesc μαστραπᾶς (mastrapas) pare să desemneze mai degrabă un ulcior**
nemernic **– străin, venetic, pribeag, pripășit; exemplu: „Nemernic sunt eu pe pământ.” [din slavonul namĕrĭnŭ – „care vine”].**

O

obraz **– chip, față, dar uneori chiar „persoană” (din sl. obrazŭ)**
ostrov **– insulă (sau, mai rar, peninsulă, cum ar fi Muntele Athos) [din slavonul ostrovŭ].**

P

panihidă **– slujba parastasului sau cartea de slujbă ce cuprinde slujba înmormântării și alte slujbe de pomenire a morților. v. Panihidă**
patrafir **– veșmânt purtat de preoți la toate slujbele bisericești. V. Epitrahil**
peasnă **– din slavonul pesna, „cântare” sau „odă” – un fel de cântare bisericească formată din șase-nouă tropare, având ca model de intonare primul tropar din șir, irmosul**
podoabă **– asemănare („aspect corespunzător”, „înfățișare cum se cuvine”). Slavonul podobije este traducerea termenului grecesc ομοιωσις (și a latinul similitudo, Imago Dei), folosit în Cartea Facerii în expresia care spune că omul a fost creat după „chipul și asemănarea” lui Dumnezeu**
podobie **– cântare liturgică specifică imnografiei ortodoxe – v. Podobie**
predanie **– tradiție, datină**
praznic **– sărbătoare bisericească. V. praznic**
priveliște **– arenă (arena de circ unde au murit mucenicii, de exemplu)**
prochimen **– vers liturgic sau pasaj scriptural cântat sau citit înainte de citirea Apostolului. Poate servi ca introducere la tema citirii din zilele de sărbătoare. V. prochimen**
prost (sl. prostŭ) **– simplu; nevinovat; curat; blând; fără de răutate; fără știință de carte (în funcție de context; de exemplu: avva Pavel cel Prost – i.e. „cel Simplu”, ucenicul Sf. Antonie cel Mare, v. Patericul egiptean; „Fiți înțelepți ca șerpii și proști ca porumbii” – Matei 10, 16, în Noul Testament de la 1818).**

R

rost **– gură; exemplu: „cu rostul tău de aur grăind...” (despre sfântul Ioan Gură de Aur)**

rărunchi **– rinichi (lit.), dar în limbajul Bibliei e folosit în sens figurativ: „a-și încinge rărunchii” (a fi pregătit și hotărât pentru ceva), „a striga din rărunchi” (a striga din toată ființa) – „rărunchii” în antropologia veche fiind considerați ca sediu interior al vitalității și sensibilității.**

S

Sacrarium **sau** ***piscina***

Este o groapă în pământ, acoperită cu o placă de piatră, avînd doar pereții zidiți din cărămidă, piatră sau beton, dar cu baza direct pe pământ curat, în care se pot scurge lichidele stricate sau care nu mai sunt folositoare, cum ar fi aghiasma, uleiul sfințit dar rânced, apa de la botez, vinul acrit, apa folosită pentru spălarea vaselor liturgice etc. Sacrarium poate fi făcut și în zidul bisericii sau pe lângă acesta, ca un recipient, acoperit cu o placă de piatră, cu condiția ca scurgerea să se facă în pământ curat.

Această sarcină de îndepărtare a lichidelor stricate sau care nu mai sunt utilizabile cade în competența hipodiaconului, conform rugăciunii de la hirotesire, iar unde acesta lipsește, a țârcovnicului, paraclisierului sau crâsnicului [în Ardeal (numit acolo și *sfăt* sau *făt*)] sau sacristanului, clisiarhului etc.. În bisericile de rit latin, sacrarium se afla fie în spatele altarului, fie în *sacristie*, care se și numea înainte chiar Sacrarium, Presbyterium sau Pastophorion (de la τό παστοφόριον), Pastoforii (lat.). A nu se confunda acest spațiu – pastoforiu (sacristie), de la latini, cu „absidiole”-le, din bisericile noastre, care sunt mici abside în stânga și în dreapta *celei centrale* (adică absida altarului), în aceea din nord afându-se *proscomidiarul*, iar pe aceea din sud *diaconiconul* sau *schevofilachion*, σκευοφυλάκιον, care erau și ele numite pastoforii.[19] În acest context, confrații preoți ortodocși și uniți trebuie să citească și să țină cont de *povățuirile* și *învățăturile* de la sfârșitul *Liturghierului și* al altor cărți de ritual răsăritene. Pentru bisericile romano-catolice, recomand instrucțiunea liturgică *Redemptionis Sacramentum*, din 25 martie 2004, dată de Papa Ioan Paul al II-lea, ca o continuare a Enciclicii *Mediator Dei*, din 20 noiembrie 1947 a Papei Pius XII.[20]

sărman **– orfan, de unde: sărac, amărât. Forme variabile învechite/ arhaice: săriman, sîrman, suruman, Mold. sîr(u)man, siriman, suriman, Trans. sără(i)man. Sl. siromachŭ ‹ gr. χειρομάχος (Cihac, II, 326; Giurescu, R. Istorică, XIII, 23-43), cf. bg., sb., cr. siromah, cu schimb de suf. –man. – Der. sărmănesc, adj. (înv., de sărman); sărmănie, s.f. (înv., sărăcie). – Cf. siromah.) – cf. DER**

slavoslovie **– laudă lui Dumnezeu, doxologie [din slavonul slavoslovije]**

soartă **– „moștenire”, „stare” (dar și „sfârșit”): „Și ne dă nouă parte și soartă cu toți cei ce se tem de Tine întru adevăr și păzesc poruncile Tale” (rugăciune la Utrenie). [din latinul sors, –tis]**

sobor **– sinod, dar și „soborul mănăstirii” (adunarea viețuitorilor dintr-o mănăstire), sau (mai vechi) orice fel de adunare. [din slavonul sŭborŭ]**

stih **– vers, verset (din Sfâta Scriptură, cel mai adesea)**

stihar **– veșmânt liturgic al clerului – v. Stihar și Alba**

stihiră **– tropar, cântare liturgică/ imnografică – v. stihiră**

svetlina **– literal în slavonă (rusă, bulgară etc.) înseamnă „lumină”, în imnografia ortodoxă este o stihiră particulară, care se numește și luminândă.**

T

tâmpi, a se (vb.) **– a se toci, a se știrbi (exemplu: „Boldul morții s-a tâmpit văzându-Te pe Tine, Mântuitorule” – în cântările punerii în mormânt a Domnului Iisus Hristos).**

Ț

Țarigrad **– Constantinopol [din 1934 Istanbul]**

Țârcovnic **– paraclisier, crâsnic, sfăt, clisiarh.**

V

vârtute **– tărie, putere (scris uneori din greșeală „virtute”: „Domnul este vârtutea mea”, iar nu „Domnul este virtutea mea”); „vârtute” sau „vârtos” (tare, puternic) sunt vechi termeni de origină latină în limba română, proveniți din latinul virtus = putere (care și el la rândul lui derivă din latinul vir-i = bărbat, ca în neologismul „viril”)**

vetreală **– velă, pânza corabiei, sau chiar corabia însăși**

viers **– glas, glăsuire, voce, timbru al vocii, melodie, cântec [Variabil popular: ghiers – din latinul versus]**

vlădică **– episcop (a se vedea articolul Vlădică)**

voievod **– „mai-mare”, conducător, în forma generală; uneori traduceri mai specifice pot să apară.**

---

[19] Arhitectura eclesiastică din România (ortodoxă și unită), fiind de mult timp occidentalizată, aici s-a renunțat deja de secole, la construcțiile de biserici cu trei abside: centrală (absida altarului propriu-zisă) și cele două absidiole (abside mai mici, pentru proscomidiar și pentru diaconicon).

[20] Luat din: *Sakrarium*. Öffnung im Boden in der Sakristei oder hinter dem Altar, mit einer Steinplatte verschließbar, zur Aufnahme des Purifikationswassers und anderer geweihter oder gesegneter Dinge, die nicht mehr gebraucht werden sollen, wie z. B. heilige Öle, Asche oder auch Taufwasser, wenn man Letzteres nicht in ein Weihwasserbecken geben kann. Quelle: Kleines Liturgisches Wörterbuch. *Deutsches Liturgisches Institut.* http://web2py.dli-info.net/dli/hp/artikel ?id=497&schlagwort=Sakrarium

1

2

1. Înmormântarea Sf. Calinic de la Cernica, stând pe scaunul arhieresc;
Înmormîntarea arhiereilor șezând pe tronul arhieresc este o practică veche în Biserica Răsăritului, atestată documentar încă din secolul al IV-lea. Așa se crede despre Sf. Petru I Patriarhul Alexandriei (c. 300–311) și despre Sf. Ioan Gură de Aur al Constantinopolului (398–404, exilat, †14.09.407), că ar fi fost înmormântați stând pe jilțul arhieresc. Privitor la ierarhii români, avem câteva mărturii despre acest mod de înmormântare la ierarhii din:

a. Ungrovlahia:

1 Mitropolitul Grigorie Dascălul al Ungrovlahiei (1823-1829 și 1833-1834), † 22 iunie 1834, înmormântat la Mitropolie, iar după 7 ani la Mănăstirea Căldărușani, azi în pridvorul bisericii mari;
2. Nifon II al Ungrovlahiei (1850-1875) † 1875, înmormântat în cimitirul de la Mănăstirea Cernica;
3. Calinic Miclescu al Ungrovlahiei (1875-1886), † 14 august 1886, înmormântat în pridvorul Bisericii mari de la Mănăstirea Neamț;
4. Iosif Gheorghian al Ungrovlahiei (1886-1893 și 1896-1909), † 23/24 ianuarie 1909, înmormântat în biserica Sf. Gheorghe de la Mănăstirea Cernica;
5. Sf. Calinic de la Cernica [Episcop al Râmnicului Noul Severin (1850-1867)], † 11 aprilie 1868, la Cernica, moaștele se află în biserica Sf. Gheorghe de la Mănăstirea Cernica;
6. Gherasim Timuș Episcop al Argeșului (1893-1911), † 22 decembrie 1911, înmormântat în curtea Mănăstirii Turnu, de lângă Cozia (jud. Vâlcea);

b. Moldova:

1. Iosif Naniescu al Moldovei (1875-1902), † 26 ianuarie 1902, înmormântat lângă „Mitropolia Veche” sau Biserica Sf. Gheorghe, de la complexul Mitropolitan din Iași;

Din motive de igienă și din rațiunni practice, s-a renunțat de timpuriu la această practică liturgică și chiar Sf. Simeon al Tesalonicului † 1429 ne informează că nu se mai practica în cele mai multe părți, încă de pe vremea lui. Arhiereii sunt înmormântați după *rânduiala înmormântării monahilor*.[21]

2. Mormântul (actualmente gol) Mitropolitului Atanasie Anghel al Ardealului (1698-1713), din 1701 Episcop Unit, sufragan al Arhiepiscopului Latin de Esztergom (Strigoniu), Primatul Ungariei, † 19 august 1713, din grădina Bisericii Unite Sfânta Treime, din Maieri-Alba Iulia, str. Iașilor 69. Atanasie Anghel a fost prohodit și înhumat inițial într-una din cele două biserici ale complexului Mitropoliei Ortodoxe din Alba Iulia. În toamna anului 1714, Atanasie Anghel a fost dezhumat și reînhumat în grădina viitoarei Biserici Unite Sf. Treime, din satul Maieri, azi cartier al Municipiului Alba Iulia, unde a rămas, până în data de 2 octombrie 2013, când a fost din nou deshumat, iar osemintele lui au fost depuse în Catedrala Mitropolitană Sfânta Treime din Blaj. Poziția mormântului Mitropolitului Atanasie Anghel respectă tradiția răsăriteană de înmormântare, cu capul spre apus, pentru ca la sculare din morți – la învierea de obște a trupurilor din morți – să se ridice privind spre Ierusalim, spre *Ierusalimul ceresc*.

---

[21] Luat din: Teodor Danalache, *Inmormantarea episcopilor sezand pe scaun*, în *Creștin Ortodox.ro*: http://www.crestinortodox.ro/slujbe-randuieli/inmormantarea-episcopilor-sezand-scaun-135864.html

Complexul arhitectural al Mitropoliei Bălgradului, ctitorită de Domnitorul Mihai Viteazul, în anul 1597, cu hramul Preasfânta Treime, a fost dărâmat în anul 1714 (aprilie-octombrie), din ordinul împăratului Carol VI (1711-1740).

Acest lucru s-a impus deoarece pe locul astfel eliberat s-a construit fortificația bastionară ridicată de către autoritățile habsburgice în perioada 1715-1738. Odată cu complexul edilitar al Mitropoliei Ortodoxe au fost demolate și celelalte clădiri din orașul Alba Iulia, care se aflau în afara zidurilor vechii cetăți medievale. Drept despăgubire pentru clădirile pierdute, Biserica Unită a primit un teren în satul Maieri și o sumă de bani, pentru a-și putea construi o altă biserică, având dreptul să folosească și materialul de construcție, rezultat după dărâmare. Cu acest material de construcție obținut în urma dărâmării complexului Vechii Mitropolii Ortodoxe din Alba Iulia, în anul 1714, a fost construită actuala Biserică Română Unită, Preasfânta Treime, din satul (azi cartierul) Maieri, în partea de sud-est a orașului, în grădina căreia se află mormântul lui Atanasie Anghel. Se poate întâmpla că această biserică, construită în anii 1714-1715, cu o singură absidă spre răsărit, să fi păstrat și continuat anumite elemente de stil, formă și arhitectură ale uneia din cele două biserici ale complexului Mitropoliei Ortodoxe din Alba Iulia.[22]

CÂTEVA URMĂRI ALE TURCIRII LUI ILIAŞ RAREŞ[23]

Fragment

Se ştie că, la 30 mai 1551, la Istanbul, Iliaş vodă Rareş a renunţat la credinţa creştină, trecând la Islam. Implicit a renunţat și la tron pe care sultanul, Soliman Magnificul, l-a acordat fratelui său Ştefan, poate chiar la cererea apostatului, dar sigur la insistenţele numeroşilor boieri care l-au însoţit[1].

Zvonurile colportate în epocă, după care Iliaş, acum Mehmed-beg, se va reîntoarce în ţară, pe care o va oferi cu totul otomanilor, s-au dovedit fără temei, dar o oarecare îngrijorare, atât în Moldova, cît şi în Polonia, a existat[2].

Dar dacă moldovenii au fost speriaţi sau nu, au fost, în mod sigur, furioşi. Iliaş a fost radiat din pomelnice (Bistriţa şi Târgu Frumos)[3], pisanii (Roman) iar în tablourile votive chipul îi este înnegrit (Probota, Baia, Humor)[4], numele de deasupra acestuia fiind, de asemenea, radiat.

Mă voi referi aici, în primul rând, la pomelnicul aflat şi acum în proscomidia bisericii Sf. Paraschiva din Târgu Frumos. El a mai putut fi citit atât de N. Iorga, la 1908[5], de Gh. Balş, în perioada interbelică[6], cât şi, mai recent, de către d-na Maria Magdalena Szekély[7]. Pe atunci doar numele lui Iliaş era, într-adevăr, radiat (v. foto 1):

„*Pomeneşte Doamne, sufletul robului tău, Io Petru voievod şi doamna lui, Elena, şi fiii lui,* <Iliaş> *voievod şi fratele lui Ştefan și Constantin și Ruxandra și robul lui Dumnezeu, Petru Vartic, în domnia domnului nostru* <…> *și Anton a scris*"[8].

Anul acesta, aflat întâmplător în orăşelul respectiv împreună cu un prieten, Bogdan Minea, nu am vrut să ratăm ocazia de a o privi şi noi. Prin amabilitatea părintelui paroh actual, pr. Nicolae Zugravu, am putut să o și fotografiem. Starea ei actuală nu necesită cred comentarii suplimentare (foto 2), barbaria săvârşită acolo producându-se cândva în anii noștri, părintele menţionat afirmând că aşa a aflat-o la venirea sa. Probabil cineva a dorit să desăvârşească opera celor de la 1551, şi, poate din exces de zel, a intervenit cu ciocanul și dalta sau alt obiect contondent şi a distrus-o definitiv, făcând-o oricum de necitit[9].

Oricum dacă pomelnicul ar fi datat chiar de la Petru Rareş nu ar mai fi fost necesară menţiunea din final „*în domnia domnului nostru…*". Faptul că și de acolo a fost radiat numele

22 Cine a fost Atanasie Anghel, fostul episcop greco-catolic care va fi deshumat miercuri, Crișan Andreescu, crisan_ andreescu/02 oct 2013/07:31, în https://www.dcnews.ro/cine-a-fost-atanasie-anghel-fostul-episcop-greco-catolic-care-va-fi-deshumat-miercuri_371134.html;
Mormântul la: https://en.wikipedia.org/wiki/Atanasie_Anghel

23 Text luat din: http://www.medievistica.ro/pagini/istorie/texte/cercetarea/ilias/turcire.html

respectiv, indică clar spre domnia lui Iliaş (1546-1551). Cum Petru Vartic a fost ispravnicul edificiului și a conceput probabil şi textul respectiv, intervalul temporal se restrânge la 1546-1548, având în vedere data execuţiei hatmanului (7 aprilie 1548).

Rămâne oarecum un mister pictura interioară de la Râşca, recent dezvăluită după îndepărtarea aceleia moderne, de un gust îndoielnic. Fotografia mi-a fost transmisă prin amabilitatea d-lui Viorel Blănaru, consilier la Direcţia de Cultură Suceava. Logic ar fi ca personajele din tabloul votiv de acolo (foto 3) să fie succesiv, de la dreapta la stânga, Petru vodă – ctitorul principal, ce oferă macheta bisericii Sfântului Nicolae, apoi, cred, Ştefan, doamna Elena şi copiii Ruxandra şi Constantin. Iliaş lipseşte pentru că fresca – comandată desigur de episcopul Macarie, de asemenea ctitor şi mai ales principalul inspirator al constucţiei edificiului – nu a fost pictată decât după momentul renunţării. Altfel am fi avut totuşi un Iliaş înegrit, radiat, ca la Probota, dar o siluetă oarecare ar fi existat. Nu putea fi pictată nici la domnia lui Alexandru Lăpuşneanu, ale cărui sentimente pentru Ştefan Rareş ne sunt dezvăluite indirect, prin atitudinea cronicarului Eftimie, apologet al primului şi denigrator al celui de-al doilea.

O a doua variantă de citire a tabloului votiv de la Râşca, cu succesiunea Iliaş, Ştefan, doamna Elena, este de neacceptat pentru că ar implica absenţa ctitorului principal, Petru Rareş. Cu aceste considerente, pictura interioară de la Râşca se datează în intervalul 1551-1552.

Cu alte cuvinte, urmare a gestului său, Iliaş fie a fost radiat cu brutalitate din pomelnice, pisanii sau tablouri votive, fie a fost complet ignorat în cele ulterioare momentului renunţării sale[10]. ***Dan Floareş***

Foto 1 Pomelnicul din proscomidia bisericii Sf. Paraschiva din Tg. Frumos, la 1928 (după Gh. Balş, *op. cit.*, p. 83, fig. 90)

Foto 2 Starea actuală a pomelnicului (foto Bogdan Minea)

Foto 3 Tabloul votiv de la biserica Sf. Nicolae a mănăstirii Râşca (foto Viorel Blănaru)

---

[1] Peste 100, după relația lui Pahomie Rusanos, călugăr din Zante (N. Iorga, *Două texte greceşti privitoare la ţerile noastre*, I, *Turcirea lui Ilieş-vodă Rareş*, în *Revista istorică*, XIX, 1-3, 1933, p. 2; cf. Cronica lui Eftimie, în *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI,* publicate de Ioan Bogdan, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 121). În privinţa împrejurărilor turcirii, relaţia cea mai sigură şi precisă este cea a lui Giovanni Malvezzi, ambasadorul lui Ferdinand de Habsburg la Poartă (Hurmuzaki, II/1, nr. 239, p. 263).

[2] Despre îngrijorarea lui Sigismund August, regele Poloniei, la Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1979, nr. 77, pp. 153-154. Privitor la întoarcerea sa, zvonuri colportate la Viena de ambasadorul veneţian Federico Badoer, la Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului,Moldovei şi Ţării Româneşti*, I, *Acte şi scrisori (1527-1572)*, Bucureşti, 1929, nr. 62, p. 59.

[3] Ilie Minea, *Pomelnicul mănăstirii Bistriţa*, în *Cercetări istorice (I. Minea)*, VIII-IX (1932-1933), nr. 1, p. 75.

[4] *The Restoration of Probota monastery*, UNESCO, 1996-2001, p. 371.

[5] N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, II, Bucureşti, 1908, p. 291.

[6] Gh. Balş, *Bisericile și mănăstirile moldoveneşti din veacul al XVI-lea*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, an XXI, (1928), nr. 55-58, pp. 81-83 și fig. 90.

[7] Maria Magdalena Szekély, *Sfetnicii lui Petru Rareş. Studiu prosopografic*, Iaşi, 2002, p. 320.

[8] N. Iorga, *op. cit.*, p. 291; Gh. Balş, *op. cit.*, p. 81; Maria Magdalena Szekély, *op. cit.*, p. 320. Interesant este că Gh. Balş a comis o eroare la citirea pisarului, respectiv *Anton Vartic* (!), ceea ce este însă, paradoxal, un exemplu de profesionalism, marele arhitect și istoric de artă nepreluând mecanic inscripția de la Iorga.

[9] La 1908, N. Iorga remarca totuşi atenția cu care s-a procedat la 1551: *„numele lui Iliaș...e cu îngrijire scos, prin lovituri cu un corp ascuțit”* (N. Iorga, *op. cit.*, p. 291).

[10] Ignorarea ulterioară este valabilă și la pomelnicul de la Tg. Frumos; un al doilea, pictat pe lemn, la domnia lui Scarlat Calimachi, în 1815, nu mai conține deloc numele lui Iliaș (*ibidem*, p. 292).

♛♛♛♛♛

Concluzii

***Arhieraticonul* de astăzi a cunoscut o lungă fază de evoluție, până în secolul al VIII-lea, de când datează textele în forma actuală, iar altele au fost adăugate mai târziu, cum ar fi sfințirea antimisului. Textele actuale de hirotonie [adică cele mai vechi, din secolul al VIII-lea încoace], nu sunt identice cu cele din primele secole de existență a Bisericii, după cum o confirmă *Euchologion*-ul Barberini græcus, 336. Alte slujbe și rânduieli au fost redactate sau dezvoltate ulterior secolului al VIII-lea, cum ar fi sfințirea antimisului, hirotesii etc. Din patrimoniul textelor liturgice de hirotonie a fost eliminată hirotonia diaconiței, rânduială prezentă încă în *Codex Barberini Græcus*, 336, dar și în *Euchologion*-ul lui Iacob Goar, Paris, 1647 [Veneția, 1730]. Din timpul Bisericii primelor ei secole de existență, putem aminti: *Didahia celor Doisprezece Apostoli*, Siria apuseană, c. 50 sau 90-100; Sf. Ipolit, *Tradiția Apostolică*, Roma, c. 200-235; *Euchologion*-ul egiptean al Episcopului Serapion de Thmuis, † 362; *Constituțiile Apostolice*, Antiohia, c. 380; *Testamentum Domini*, Siria, finele sec. IV, încep. sec. V; *Canones Hippolyti*, 38 la număr, c. 336-340;**

Primul *Arhieraticon*, Ἀρχιερατικόν, tipărit în limba română a fost cel al Episcopului Grigorie Maior de Făgăraş și Alba Iulia (1773-1782, † 1785), *Arhieraticon*, Blaj, 1777 [*Tâlcuit de pre limba elinească pre limba rumânească, carele cuprinde în sine toată slujba arhierească, acum întâi tipărit...*].

În felul acesta, Grigorie Maior continuă și desăvârșește începutul făcut de marele său protector și înaintaș în scaun, Episcopul Inochentie Micu Baron de Klein, prin *Arhieraticonul* românesc, rămas în manuscris, al acestuia, Roma, 8 octombrie 1748, 50 de file, scrise recto și verso (23x17,5 cm.), cu c. 24 rânduri pe pagină, plus 20 de file albe, nescrise.[1]

Problema *arhieraticonului* îi era cu siguranță cunoscută lui Grigorie Maior și trebuie să-l fi preocupat încă din timpul studiilor universitare de Teologie, de la Roma, din anii 1740-1747, la Colegiul de Propaganda Fide, unde în anul 1745 a și devenit preot. La Roma, a avut cu siguranță și ocazia să discute pe această temă cu Episcopul Inochentie Micu-Klein, aflat acolo în exil (1744-1768) și chiar să vadă *Arhieraticonul* manuscris, în stadiu de elaborare, al acestuia, încheiată la 8 octombrie 1748. Bibliotecile din Roma îi ofereau lui Grigorie Maior și posibilitatea de-a găsi acolo toate edițiile de cărți de ritual ortodoxe, pe care să le consulte și să-și poată întocmi note, fișe de studiu sau să copieze fragmente de texte, pentru preocupările ulterioare, după revenirea la Blaj.

Tipărirea atât de târzie a primului *Arhieraticon* românesc, la Blaj, în anul 1777 se explică din patru motive:

1. mitropoliții și episcopii români foloseau textele manuscrise de acest fel în limba greacă sau slavonă ori făceau copii de pe exemplarele tipărite ale acestei cărți de ritual;

2. numărul de exemplare de *Arhieraticon* necesare era extrem de redus, dacă ne gândim că în toate cele trei Principate Române existau mai puțin de zece arhierei [mitropoliți și episcopi], așadar investiția pentru cheltuielile de tipărire, nu era deloc rentabilă;

---

[1] Vezi pp. 9-11, la: INOCHENTIE Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, [Editura] România Press, București, 2000, Tipografia CRATER, ISBN 973-99696-1-5, 131 p.

3. necesitatea folosirii arhieraticoanelor românești s-ar fi impus abia după desăvârșirea procesului de introducere a limbii române în Biserică, acțiune petrecută în a doua jumătate a secolului al XVII-lea;

4. nu se cunoaște volumul tirajului de la ediția românească a *Arhieraticonului* de la Blaj, din anul 1777, dar se știe, că după epuizarea exemplarelor tipărite, în secolul al XIX-lea, textul a fost copiat, după cum o dovedește existența manuscriselor de acest fel;

Biserica Ortodoxă de limbă greacă reușește să tipărească primul *Arhieraticon*, la Veneția, în anul 1714. A doua ediție a apărut la Constantinopol, în anul 1820, iar în anul 1971 s-a tipărit la Athena a treia ediție, diortosită, adăugită, extinsă și revizuită.

Ca parte integrantă a cărții de ritual *Euchologion* – Εὐχολόγιον – Требник, Arhieraticonul [Чинóвник] și Liturghierul, [Ἱερατικόν, Слоужебникъ], în Biserica Ortodoxă de limbă slavonă, pentru Ukraina de azi, meționăm cărțile Mitropolitului Petru Movilă al Kievului (1633-1646): *Liturghier*, Киев, Kiev, 1629 [precedat de o altă ediție, Kiev, 1620], Kiev, 1639, 1646, 1653, 1666, 1681, 1691, 1692, 1697, 1702, 1704, 1708; *Euchologion*/Евхологион, Требник Петра Могилы, тип. Киево-Печерской лавры, 16 XII. 1646: ЕУХОЛОГІѠN албо молтвословъ или требникъ.

În Rusia, după anul 1653, adică în contextul reformei liturgice întreprinse de Patriarhul Nikon al Moscovei (1652-1658-1666, † 1682), menționăm *Arhieraticonul*, Чиновник redactat în anul 1675, Чиновника архиерейского богослужения și tipărit la Moscova, în anul 1677, de către Patriarhul Ioachim al Moscovei (1674-1690). Redactarea acestei cărți de ritual în anul 1675 a fost întreprinsă de un grup de liturgiști, sub conducerea învățatului ieromonah Euthymius Chudovsky, Евфимием Чудовским († 1705), pe baza textelor corectate și aprobate de Nikon, după anul 1653: «Чина архиерейского совершения литургии», написанного в 1653 году по просьбе патриарха Никона патриархом Константинопольским Афанасием III; притом слово «патриарх» везде заменено на «архиерей», а сослужащие «архиереи» заменены на «архимандритов».

De notat ar fi la această ediție de *Cinovnic*, Чинóвник, că termenul de „patriarh” este înlocuit cu acela de „arhiereu”, iar episcopii concelebranți [mitropoliți și arhiepiscopi] sunt menționați cu termenul de „arhimandrit”.

Tot lui Euthymius, de la Mănăstirea Chudov, Чу́дов монасты́рь, din Kremlin i se datorează și noua *rânduială de încoronare a Țarilor Rusiei*: Чина поставления на царство.[2]

Zamfira Mihail susține că „Alcătuirea unor *Liturghiere* grecești pentru arhierei (*arhieraticon*) datează din secolul al VIII-lea. Ele au fost traduse din limba greacă în limba slavă pentru nevoile de cult, odată cu liturghierele. În Țările Române au fost folosite asemenea lucrări special alcătuite în limba slavă și în secolele anterioare secolului al XVII-lea.

---

[2] Luat din: свящ. Михаил Желтов. Богослужение Русской Церкви, X-XX вв. «Реформа богослужения во 2-й пол. XVII в.» (2000);
Диакон Михаил Желтов. Новый источник по истории русского богослужения: кавычный экземпляр «Чиновника архиерейского служения» 1677 года // Вестник церковной истории. 2006. № 2. С. 235–239;
Korolevskij C. *Le Pontifical dans le rite byzantin* // OCP. 1944. Vol. 10. pp. 202-215;
Чиновник архиерейс кого священнослужения: Прил. М., 1982;
Марусин М. Чини Святительских Служб в Київскому Евхологіоні з початку XVI ст. R., 1966. (Видання Укр. Католицького ун-ту ім. св. Климентія папи; 27);
Paverd F. van de. *Zur Geschichte der Messliturgie in Antiocheia und Konstantinopel gegen Ende des 4. Jh.*: Analyse der Quellen bei Johannes Chrysostomos. R., 1970. (OCA; 187);
Ивановский Н. И. Проскинитарий Арсения Суханова, 1649-1653 гг. // ППС. 1899. № 7. Вып. 3. С. 249-279; Чиновник;
Bacha C. Notions générales sur les versions arabes de la liturgie de S. Jean Chrysostome suivies d'une ancienne version inédite // Crusostomika: Studi e ricerche intorno a S. Giovanni Crisostomo / A cura del comitato per il XVo centenario della sua morte. R., 1908. pp. 405-471;
Кекелидзе. Литургические груз. памятники; он же. Древнегрузинский Архиератикон. Тбилиси, 1912;
The Pontifical Liturgy of St. John Chrysostom: A Manuscript of the 17th Century in the Slavonic Text and Latin Translation / Ed. C. Sipovič. L., 1978; патристические: Апост. пред.; Апост. постановл.;
Isidori Pelousiotae Epist. 136 // PG. 78. Col. 272 (рус. пер.: Исидор Пелусиот, прп. Письма. М., 2000. Т. 1. С. 66-67); Areop. EH;
Герман, свт. Сказание; Протеория; [pseudo-]Sophronii Patriarchae Hierosolymitani Commentarius liturgicus // PG. 87g. Col. 3981-4001.
Герман, свт. Сказание; Протеория; [pseudo-]Sophronii Patriarchae Hierosolymitani Commentarius liturgicus // PG. 87g. Col. 3981-4001.

Majoritatea slujebnicelor arhierești cuprind, în special, textele liturghiilor și apoi pe cele ale slujbelor pe care le oficiază un ierarh. Or, majoritatea acestor liturghiere sunt, în același timp, destinate slujirii preoților de enorie sau de mănăstiri. De aceea diferențele care constau mai ales în rânduielile coslujirii și în cele cîteva rugăciuni în plus, față de textul liturghiilor de uz general, au ajuns să fie menționate la sfârșitul tuturor liturghierelor, care nu devin însă, datorită acestui capitol explicativ, arhieraticoane! Ceea ce este specific 'Slujebnicului arhieresc' este partea a doua, care cuprinde, după *otpust* (sau în terminologia secolului XX – *apolis* 'rugăciunea de încheiere a unei liturghii'), texte ale ierurgiilor arhierești. De exemplu, copiat în secolul al XVII-lea, ms.sl. 480 BAR conține, după textele celor trei liturghii, abia la f. 99 (dintr-un total de 106 f.): 'rugăciunea ce o spune arhiereul'. Cu aceeași structură a conținutului sunt majoritatea manuscriselor slave de la BAR.”.[3]

Procedeul acesta este aplicat încă și la edițiile actuale de liturghiere, cum ar fi cazul *Liturghierului,* ed. IBMBOR, București, 2000, unde la pp. 479-506 se află cap. *Tipicul slujbei Sfintei Liturghii cu arhiereu*.[4]

*****

Pentru studierea și înțelegerea evoluției *Arhieraticonului Românesc*, în forma în care apare în secolul al XVIII-lea, *în Moldova* și *în Transilvania* 1705, 1748 și 1777], trebuie să avem în vedere patru surse de influență:

1. pentru Transilvania: cărțile lui Isaac Habert, *Arhieraticon*, Paris, 1643/1676, Iacob Goar, *Euchologion*, Paris, 1647/Veneția, 1730; *Arhieraticonul* grecesc, tipărit la Veneția, 1714, pentru nevoile Patriarhiei Ecumenice;

2. pentru Moldova: arhetipurile românești mai vechi [din secolul al XVII-lea] și slujebnicele slavone, probabil cele ale lui Petru Movilă, pentru *Arhieraticonul Românesc*, de la Iași, copiat în anul 1705, de către Axinte Uricariul;

3. *Slujebnicele arhierești slavone*, de la Kiev sau chiar și cele de la Moscova;

4. *Manuscrisele* de acest fel, aflate în circulație, pe teritoriul geografic al celor trei Principate Române sau pe la curțile vlădicești ori pe la marile mănăstiri.

*****

S-a dat din păcate prea puțină importanță faptului că în secolul al XVIII-lea existau deja două feluri de arhieraticoane românești, fără legătură între ele și fără posibilitatea de-a se fi fost influențat reciproc:

a. Moldova, cu *Arhieraticonul românesc* de la Iași, copiat de Axinte Uricariul, în anul 1705, de pe un arhetip românesc, mai vechi, din secolul al XVII-lea, de influență valaho-slavonă;

b. Transilvania, cu cele *două arhieraticoane românești* – 1748 și 1777 – redactate după modele de influență grecească, dar tipărite în occident [Isaac Habert, *Archieraticon*, Paris, 1643/1676 și Iacob Goar, Euchologion, Paris, 1647/Veneția, 1730 și eventual *Arhieraticonul* grecesc, Veneția, 1714?].

---

[3] Vezi pp. 37-38, din: ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216 de la Biblioteca Academiei Române – Cluj, Cuvânt înainte de Erich Renhart, Studii de Cătălina Velculescu, Zamfira Mihail, Ileana Stănculescu, Ovidiu Olar. Îngrijirea volumului Ileana Stănculescu, București, Paideia, 2013, format A[4], 106 p. + 158 facsimile [*fac simile* (lat.)], pe 79 de file, ISBN 978-973-596-897-7.
BAR=Biblioteca Academiei Române.
În primul Țarat Bulgar, Creștinismul a devenit religie de Stat în anul 864, iar încreștinarea Rusiei începe cu Cheaghina-Regentă Olga [945-960, (Elena, după botez)], bunica Sf. Wladimir (980-1015), încreștinată la Constantinopol, în anul 957, iar nepotul acesteia, la Chersonesos, Χερσόνησος, Херсонес Таврический (rus), în Crimeea, în anul 988. Cu mult timp înainte a avut loc misiunea imperială la slavi a Sfinților Chiril (†869) și Methodie (†885), la moravi, care a început în anii 862-863, după ce Methodie mai efectuase în anul 860 o altă misiune diplomatică și religioasă la hazari, în Crimeea și în nordul Mării Negre, tot din încredințarea împăratului. După anul 850, la vârsta de numai 24 de ani, și Chiril a trebuit să întreprindă o misiune imperială diplomatico-religioasă, la curtea Califului din Samarra (la nord de Bagdad, Irak). Acolo trebuia să discute cu învățații islamici unele teme combative, de interes comun, pentru a contribui la ameliorarea relațiilor dintre musulmanii și creștini, crunt persecutați de către cei dintâi.
[4] Ibidem, p. 37, nota 2, ARHIERATICON trilingv, Ms. rom. 1216.

Istoricii Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL menționează că traducătorul Arieraticonului folosit ca și arhetip la copierea celui de la Iași, din anul 1705, la *Orînduiala ce să face la hirotonie arhiereilor*, n-au fost folosite cărțile de ritual slavone, cu același conținut, cum ar fi Чиновник архиерéйскаго служения, din 7177 (1668), tipărit sub Patriarhul Ioasaf II al Moscovei și întregii Rusii (1667-1673), în 58 de foi.[5] Aceeași carte a mai fost tipărită la Moscova, în anul 7185 (1677) de Patriarhul Ioachim al Moscovei (1673-1690). Cu mult timp, înaintea acestor „cinovnice" sau arhieraticoane slavone tipărite, a mai existat un Чинь избрания епископа, din anul 1630, din timpul păstoririi Patriarhului Filaret al Moscovei (1619-1634).[6] Aceeași cercetători mai adaugă că pentru acest capitol n-au fost folosite nici arhieraticoanele grecești, din secolul al XVII-lea, între care se include și cel de la Veneția, din anul 1679, *unde, de altfel, slujba hirotoniei arhiereilor nu este inclusă în cuprins*.[7] Și *Arhieraticonul românesc*, cum este de altfel cazul, cu toate cărțile noastre liturgice sau de ritual, este tributar celor două surse, după care s-a inspirat, a fost tradus și prelucrat: textul *grecesc* și textul *slavon*. Aici pot fi regăsite și unele texte, practici sau detalii, care au fost pe parcurs abandonate într-una din cele două surse. De pildă, în Biserica Românească, ipopsifiul, ὁ ὑποψήφιος [candidatul la hirotonia întru arhiereu], este purtat de doi arhierei în jurul Sfintei Mese – *prestolului* – de trei ori, în timp ce tot clerul din altar cântă *Sfinților mucenici...* (la prima înconjurare); *Slavă Ție Hristoase Dumnezeule...* (la a doua); *Isaie dănțuiește...* (la a treia); element ritual păstrat numai în Biserica de limbă greacă și dispărut din rînduiala Bisericii Ruse sau de limbă slavonă.[8]

***Arhieraticonul* servind ca și carte de ritual pentru Mitropolia Moldovei, Axinte Uricariul l-a transcris și prelucrat, așa după cum era deja îndătinat în Biserica din Moldova, conform prototipului sau arhetipului local, din secolul al XVII-lea, având trei elemente caracteristice:**

1. *Arhieraticonul folosește titulatura Mitropolitului Moldovei, anterioră anului 1686*, când a fost adaptată la realitățile determinate de transferarea scaunului mitropolitan, de la Suceava la Iași. La 1705, Arhieraticonul îl mai numea încă pe mitropolit: *arhiepiscop al Sucevei și mitropolit a toată țara Moldavei, prea cinstitul exarh al plaiurilor și al altor părți*.

Această titulatură se pare că era obișnuită în Moldova, de la 1401, până în anul 1686, mai precis, până în timpul păstoririi Mitropolitului Dosoftei (1671-1674, 1675-1686, † 1693), care a schimbat-o, în urma transferării scaunului mitropolitan și al reședinței la Iași, pe timpul domniei lui Constantin Cantemir (1685-1693).[9]

De notat este că scaunul mitropolitan a fost mutat de la Suceava, după mai bine de un secol, de la stabilirea la Iași a noii capitale domnești a Moldovei, în anii 1564-1568, adică în timpul cele de a doua domnii a lui Alexandru Lăpușneanu (1552-1561 și 1564-1568).

Însă, titulatura Mitropolitului Moldovei, așa cum este redată în Arhieraticonul din anul 1705 ridică o altă problemă, legată de adaosul: *prea cinstitul exarh al plaiurilor și al altor părți*.[10] Este știut că Mitropolitul Ungrovlahiei avea acest titlu de *Exarh al Plaiurilor*, iar regestele patriarhale de la Constantinopol nu amintesc nimic de atribuirea unui titlu similar și pentru Mitropolitul Moldovei [*Maurovlahiei*, *Moldovlahiei, Moldavei*, *Rusoblachiei,* Μαυροβλαχιας etc.].

Mitropolia Ungrovlahiei[11] se bucura de mult prestigiu la Constantinopol, și nu numai că aceasta dintâi își extindea jurisdicţia şi asupra ortodocşilor din Ungaria şi Transilvania, dar îndeplinea și alte misiuni canonice şi diplomatice, din partea Patriarhiei Ecumenice, în acest spaţiu geografic al Europei centrale şi de răsărit. Astfel, în gramata de numire a Mitropolitului Antonie al Haliciului, din mai 1371, Patriarhul Ecumenic Filotei Kokkinos (1364-1376) îi cerea acestuia, ca în

[5] Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, *Arhieraticonul român de la 1705*, copiat de Axinte Uricariul, în BOR, XCII, 1974, nr. 11-12, p. 1406.
[6] Ibidem.
[7] Ibidem.
[8] Ibidem, pp. 1406-1407.
[9] Ibidem, p. 1407.
[10] Ibidem.
[11] Reluare din volumul anterior, Ioan Marin MĂLINAȘ, *Pentarhia* II/5, pp. 20-21.

toate acțiunile, privitoare la alegerile și hirotonirile de mitropolit şi episcopi, din cuprinsul Mitropoliei Haliciului, să se adreseze Mitropolitului Ungrovlahiei, adică *Arhimitropolitului* Exarh de la Curtea de Argeş. Numai împreună cu acesta, să întreprindă toate aceste acţiuni, probabil şi de teama unui amestec al ierarhilor ruşi în problemele Mitropoliei Haliciului. Deci Mitropolitul Ungrovlahiei îndeplinea funcţia de Exarh al Ungariei şi al Transilvaniei, dar şi pe aceea de Apocrisiarh [nunţiu sau ambasador] sau Legat al Patriarhiei Ecumenice, în Moldova, Galiția, precum și în Regatul Poloniei.[12]

> **„Il procédera – [Antonie al Haliciului, n.n.] – aux ordinations du clergé, y compris d'évêques; cependant, comme il ne dispose pas à présent d'évêques suffragant, il se rendra dans sa métropole pour choisir les candidats, il s'adjoindra le métropolite de Hongrovalachie en vue d'accomplir les votes et les ordinations.”.[13]**

Mitropolitul Ungrovlahiei trebuia să fie consultat chiar și de Mitropolia Moldovei, după cum se poate constata și din contextul scrisorii Arhiepiscopului Dorotei al Ohridei (1456-1468), în anul 1467 [nu 1457, n.n.], privitoare la alegerea și la hirotonirea întru arhiereu al noului mitropolit, urmaș al răposatului Visarion al Moldovei:

> **„…ca Măria Ta să procedeze după lege şi după canoane, în conformitate cu rânduiala Sfinţilor Părinţi la alegerea unui mitropolit, pe care apoi să-l hirotoniţi, prin împreună lucrarea episcopilor din acele părţi, eveniment la care să-l învitaţi şi pe fratele Nostru, Mitropolitul Ungrovlahiei, Kir Macarios, deoarece şi el ţine tot de Eparhia Noastră, până când Domnul ne va preface necazurile în bucurie.[14]**

2. *Al doilea argument al istoricilor Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, că textul prototipului din 1705 era românesc îl oferă și elementele vechi de limbă,*[15] dintre care unele se dovedesc a fi specifice secolului al XVII-lea. Autorii identifică:

1. ***Fapte de fonetică: -u* apare rar după o consoană, chiar în secolul al XVII-lea, *mînu,* f. 28, *îl iau doi ep[i]scopi de mînu, unul de-a dreapta și altul de-a stînga și-l poartă împregiurul pr[e]stolului de 3 ori / /*;**
2. **în poziție de metafonie, diftongul s-a păstrat, fiind notat prin ѣ – *bisearică*, *blagosloveaște*, citeaște;**
3. ***î*, apare trecut la *i*– sfint;**
4. **încă din secolul al XVII-lea se încetățenește notarea cu s (dz) a lui z, formă folosită și de Axinte Uricariul în 1705, azi mai fiind folosit prin Maramureș, „DZ” „ДЖ”;**
5. **iotacizarea verbelor la persoana 1 sing. A prezentului indicativ și conjunctiv, la persoana 3 sing. și plural, la Axinte, 1705 avem *crez*, *cugetez*, *or să-l puie*, *să viie* etc.;**
6. **Fapte morfologice arhaice, cu pluralul unor substantive în *ure* – mânure (f.28);**
7. **vocative în *e* – arhiepiscope și mitropolite;**
8. **participii arhaice, *învis* – „înviat” (f. 27v), [în textul Crezului], și au pătimit și s-au îngropat și au învis [*înviat*] a treia zi după scrituri;**
9. **la conjunctiv prezent verbul *a avea* apare la persoana 1 sing., în forma arhaică *aib* „să n-aib”**
10. **Axinte Uricariul intervenea în textele pe care le copia, dovedind prin aceasta că *alcătuitorul de texte*, îl biruia pe copist. Axinte nu era un simplu „copist”, el a fost cronicar și uricar, adică logofăt, pisar, scriitor de cancelarie, „secretar”, redactor de acte și documente, la Cancelaria *Domniei Moldovei*, de la Iași: cancelarius, γραμματέας sau logofăt, λογοθέτης, logotheta (lat.).[16]**

---

[12] A. M. AMMANN S.J., *Ostslawische Kirchengeschichte*, Thomas Morus Presse im Verlag Herder, Wien, 1950, p. 108; [12] Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe…*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune…, Bucureşti, 1992, pp. 274-277.

[13] *Vezi regestul patriarhal, fasc. V, nr. 2622, din mai 1371, p. 524:* LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinopole, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

[14] Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida*. Geschichte und Urkunden, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1902, Scientia Verlag Aalen, 1980, p. 23.

[15] Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, *Arhieraticonul român de la 1705*, copiat de Axinte Uricariul, în BOR, XCII, 1974, nr. 11-12, pp. 1407-1408.

[16] Ibidem.

Axinte Uricariul avea o predilecție pentru neologisme, pe care le-a strecurat prin textele pe care le copiase. Motivele erau justificate, pentru că mulți dintre termenii vechi, nu mai erau cunoscuți de către cititori sau pentru că ar fi fost regionalisme, care nu circulau prin Moldova [Axinte Uricariul a și fost considerat ca fiind originar din Muntenia! nu moldovean]: cum ar fi *cuget*, „gând"; *ferință*, „păzire"; *fiitor*, „existent"; *lature streină*, „ținut îndepărtat"; *a trece*, „a nesocoti", „să nu-ți trec porunca";

Majoritatea termenilor și a expresiilor sunt însă arhaici și regionali, care pot fi întâlnite și în alte scrieri ale lui Axinte: *dveră*, „ușile împărătești"; *a meni*, „a făgădui"; *miroame*, „ectenii"; a poveli, „a așeza în rând"; *prepus*, „bănuială" sau „suspiciune"; *a prici*, „a se lupta", „a-și disputa"; *peveț*, „cântăreț"; susiori, „subțiori"; *scaoni*, „reședințe"; *ustav*, „poruncă"; *mitropolia Moldavei, zice cu glas, te încinge pregiur mijlocul tău*;[17]

Autorii studiului, Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, constatând *stilul fluent al textului Arhieraticonului, din anul 1705, cu inversiuni care oferă cadență și oralitatea frazei*, încearcă – *fără să aibă date* – să exprime ipoteza că prototipul acestui manuscris ar fi fost tradus și alcătuit de către marele Mitropolit Varlaam al Moldovei (1632–1653, †1657), cunoscut prin activitatea depusă de traducere și de redactare a cărților liturgice și al altor scrieri bisericești.[18]

3. Al treilea argument este diferența de tipic, între manuscrisul din 1705 și versiunile grecești și slavone. Autorii studiului presupun „… că ceremonialul a fost creat în Biserica Moldovei, pentru că tipicul nu se aseamănă decât parțial cu cel grecesc și încă și mai puțin cu cel slavon. O comparație cu arhieraticonul muntenesc din aceeași perioadă ar arăta care este aportul fiecăreia dintre bisericile românești la constituirea acestui ceremonial, operație care s-ar face cu folos numai în cazul descoperirii unor texte complete mai vechi sau contemporane cu manuscrisul lui Axinte."[19]

Privitor la *Orînduiala ce să face la hirotonie arhiereilor* (f. 27-29) este prezentat de cei doi autori modul în care se desfășura ceremonialul:[20]

> **Ceremonialul se desfășura în felul următor: protopopul prezenta pe candidat: „arhiepiscopului Socevei și mitropolit a toată țara Moldavei, prea cinstitul exarh plaiului și a altor părți", fiind de față domnul Țării Moldovei și episcopii eparhiilor care în sobor l-au ales la scaunul episcopii unde va fi instalat și-l învită să vină să-și ia toiagul păstoriei. Candidatul ieșind din ușile împărătești face o declarație, care este specifică bisericii Moldovei și nu se găsește în arhieraticoanele grecești sau slavone. După ce face această declarație, i se ia camilafca și potcapul și este dus de doi arhimandriți la mitropolit, în strana arhierească, unde primește binecuvântarea. După aceea, în mijlocul bisericii, stînd pe pajură, își citește „mărturisirea credinței". Apoi mărturisește în scris „că nimic n-a dat nici n-a făgăduit să dea întîi nici apoi", [*este vorba de păcatul simoniei, cu care Biserica a trebuit să se lupte încă de la începuturile ei*, (Fapte 8, 18-21) n.n.] că alegerea sa s-a făcut cu „socoteala sfatului și a ustavului sfintei Mitropolii și a scaonilor", apoi făgăduiește să nu facă nimic pentru „sîlă împărătească ori domnească și a nărod mult", „măcar cu moarte de m-ar îngrozi" și sfîrșește prin a declara „că a scris aceasta cu mâna sa".**

*****

Două elemente de tipic atrag atenția încă de la prima vedere, în această rânduială de hirotonie a arhiereilor:

1. lipsa celor *două mărturisiriri de credință extinse*, prezente atât în Arhieraticonul de la București, 1993 (pp. 88-93), cât și în cele ale episcopilor Inochentie Micu-Klein, Roma, 1748 (f. 44-48^r) și a lui Grigorie Maior, Blaj, 1777 (f. 31-38), pe care ipopsifiul le citește după Mărturisirea de credință niceo-constantinopolitană sau *Crezul* (325 și 381). Arhieraticonul de la Iași, copiat în anul 1705, de către Axinte Uricariul, la rânduiala hirotonirii episcopului are numai textul Simbolului de credință niceo-constantinopolitan.

---

[17] Ibidem, p. 1408.
[18] Ibidem, p. 1408.
[19] Scriu: Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, *Arhieraticonul român de la 1705*, copiat de Axinte Uricariul, Op. cit., p. 1408.
[20] Ibidem, p. 1408.

2. La toate cele trei Arhieraticoane menționate anterior, rânduiala prevedea ca ipopsifiului să i se înmâneze cârja arhierească, înainte să fi devenit episcop, adică înainte de punerea mâinilor și rostirea celor două rugăciuni de hirotonire.

a. În Arhieraticonul de la București, 1993, este stabilit că noul arhiereu primește cârja arhierească abia la încheierea Sfintei Liturghii, când arhiereii se dezbracă de veșmintele liturgice, adunându-se în mijlocul bisericii. Atunci, arhiereul protos îl îmbracă pe noul episcop cu mantia, după care îi înmânează cârja arhierească, zicând:

> ***Primește toiagul acesta, ca să păstorești turma lui Hristos cea încredințată ție; și celor ascultători să le fie de la tine toiag de reazem și întărire, iar pentru cei neascultători și nestatornici să-l întrebuințezi pe el, ca toiag de deșteptare, toiag de certare.***[21]

b. În Arhieraticonul de la Iași, 1705, înmânarea „toiagului" se face chiar la început, înainte de începerea Dumnezeieștii Liturghii și este vestită de „protopop":

> **Iară protopopul stînd despre icoana Pr[e]cistii zice cu glas: .... deci îmbracă-te și te încinge pregiur mijlocul tău și-ț încalță picioarele tale și vino încoace, ca să-ți iai păstorescul toiag, cu carele vei să paști oamenii lui H[risto]s. (f. 27^{r})**

Cele două rugăciuni de hirotonire a arhiereului încep:

> **1. Iară mitropolitul așea să roagă în taină: вλдкw гсди бжє ишъ Законоположивый намъ радн прєχвалиагω (*Dumnezeule stăpânul nostru, întemeietorul legii date nouă pentru lăudarea*) (f. 28^{v}).**
>
> **2. Mitropolitul având mîna pre capul celui ce să hirotonisește, să roagă așea în taină: гсди ҕжє ншъ нємощи ради чλчскагω єcmcmъα (*Dumnezeule stăpînul nostru, care pentru neajutorința ființei omenești*). (f. 29^{r}).**

c. În arhieraticonul lui Inochentie Micu-Klein, bedernița și toiagul se înmânează după rostirea celei de-a doua mărturisiri de credință extinsă:

Și îndată să scoală arhiereul și toți arhiereii cu el. Iară unul dintre dânșii duce celui ales bedernița, și mulți ani îi pofteaște. După aceaea îi dă arhiereul cârja cea arhierească, zicând așa:

> **Priimeaște toiagul ca să paști înaintea ta turma lui Hristos, și supușilor tăi celor ce te vor asculta le fii toiag și sprijineală. Iară împotriva celor neascultători și nebăgători de seamă să-ți fie ție toiag, ca varga îndreptării care să-i ție pre ei supt ascultare. (f. 48^{r}).**

d. Arhieraticonul lui Grigorie Maior (f. 39) prevede și el înmânarea toiagului, înainte de punerea mâinilor și de rostirea celor două rugăciuni de hirotonire.

Deci arhiereul îi dă cârja cea arhierească, zicând:

> **Priimeaște toiagul, ca să paști turma lui Hristos cea încredințată ție, și celor ascultători supuși ție să fii toiag și sprijinire, iară pre cei neascultători și întăriți la cerbice cu acest toiag să-i pedepsești, ca cu toiagul îndreptării pre dânșii în credință să-i păzești.**

3. Privitor la *ritul hirotoniei arhiereului* este de semnalat faptul că în *Arhieraticonul* lui Inochentie Micu-Klein[22] lipsește ritul înconjurării de trei ori a Sfintei Mese,[23] dar este prezent în *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, f. 41, precum și în *Arhieraticonul* românesc de la Iași, copiat în anul 1705, de Axinte Uricariul, vezi *supra*.:

> **Iară ajungând la dvera cea mare, îl iau pre el de mâini episcopii carii slujesc împreună cu cel dintâi, și încungiurând de trei ori sfântul prestol, cântă obicinuitele tropare: Sfinților mucenici și Mărire Ție, Hristoase, Dumnezeule și Isaiia dănțuiește. [Grigorie Maior, *Arhieratican*, f. 41]**

În schimb, încojurul de trei ori al Sfintei Mese, înainte de rostirea rugăciunilor de hirotonie este prevăzut și la Inochentie, pentru rânduielile hirotoniei diaconului și a preotului: f. 4^{v} și f. 7^{r}-7^{v}.

*****

---

[21] ***Arhieraticon*, București, 1993, pp. 100-101.**

[22] **Ibidem, f. 41^{r} și 48^{v}, respectiv pp. 121 și 130, la Ioan Chindriș, *Inochentie Micu-Klein...*, Op. cit., pp. 80 și 83.**

[23] **Element ritual păstrat numai în Biserica de limbă greacă și dispărut din rînduiala Bisericii Ruse sau de limbă slavonă.**

În continuare ne vom confrunta cu o problemă de liturgică pură, care poate îi va interesa mai puțin pe cei preocupați de importanța istorică și filologică a arhieraticoanelor.

Conform rânduielii și indicațiilor de tipic, din aceste trei arhieraticoane ne putem da seama că la 1705, respectiv 1748 și 1777, episcopii din Principatele Române încă nu purtau sacosul, σάκκος saccus, colobium (lat.), ca veșmânt arhieresc, ci îmbrăcau în continuare felonul, peste care era așezat omoforul, după punerea mâinilor și rostirea de către protos a celor două rugăciuni de hirotonire. „Primele mărturii sigure despre întrebuințarea liturgică a sacosului provin abia din secolul al XII-lea. La început, numai patriarhul de la Constantinopol avea dreptul să poarte sacos și el îl purta, ca semn de mare cinste, doar la cele trei mari praznice împărătești: Crăciunul, Paștile și Rusaliile; mitropoliții purtau, pe vremea lui Simeon al Tesalonicului (secolele XIV-XV), *felonul polistavron*, iar arhiereii de rând numai omofor și felon simplu. Dar din sec. al XV-lea înainte (probabil după 1453) și mitropoliții au obținut dreptul de a purta sacos, iar de prin sec. al XVII-lea sacosul devine un veșmânt comun tuturor arhiereilor.”[24]

Nici arhieraticonul copiat de Axinte Uricariul, din anul 1705, nu pomenește de „sacos”, ci numai de *omofor* (f.29): Deci îi dă lui mitropolitul omoforul și altele ce să cuvin, zicînd la fiete care Axios [ἄξιος, dignum est, достóйно, *n.n.*] și cîntă în oltariu și prin strane Axios cîte de trei ori. Și așa merge în rînd cu ceialalți arhierei de slujaște.

La Iacob Goar, cârja era înmânată ipopsifiului, după rostirea celei de a treia mărturisiri de credință:

> ***Et professione hac finita, benedicit illi Pontifex dicens:*Gratia Sancti Spiritus per meam mediocritatem promouet te, Deo amantissimum Sacerdotem, & electum N. in Episcopum a Deo custoditæ ciuitatis N.**
>
> ***Et confest im exurgit Pontifex, & omnes Pontifices cum eo. Unus autem ex ipsis defert ad electum subgenuale, & longos annos Episcopo ordinando precantur.***
>
> ***Deinde baculum Pontificum tradit illi Pontifex, dicens hoc pacto:***

Accipe baculum vt coram te Christi pascas ouile, & obedientibus quidem tibi subiectis, esto baculus & fulcimentum: inobedientibus autem & peruicacibus ipso baculo vtere, vt correctionis virga, quæ illos in officio contineat.

> ***Assumitur deinde à Pontifice ordinandus & cum eis ad sanctum altare coram sancta mensa adducitur: & continuo genuflectit coram Pontificibus.*[25]**

Aceleași prescripții de tipic au și arhieraticoanele ardelenești din secolul al XVIII-lea, cu excepția că Inochentie Micu-Klein amintește și bedernița, iar din documentele vremii aflăm că episcopul Grigorie Maior purta deja și mitra arhierească.[26]

> ***La Sinodul de la Blaj, din data de 12 august 1782*, „la care au fost prezenți 65 de protopopi, 130 de preoți, 13 călugări, în frunte cu vicarul eparhial Ignatie Darabant și cu Egumenul blăjan Filoteiu Laszlo, la care adăugăm mulțimea mare de mireni, nobili și oameni de rând, din toate categoriile sociale, tanta frequeenza di laici de tute le regioni di questa beata terra, raportează Maior însuși la 20 August 1782 nunțiului din Viena”: [*la acel Sinod*, n.n.] *Episcopul* [*Grigorie Maior*, n.n,] *a apărut în sala mare unde era adunarea sinodului însoțit de protopopul Ioan Para dela Năsăud, care-i ducea mitra și de protopopul Dumitru Caian dela Abrud, care-i ducea cârja arhierească. Toți s-au ridicat și s-au închinat plini de respect în fața bătrânului cu viața atât de frământată.***

Acest lucru însemnează că, pe timpul acela, mitra și cărja erau nu numai însemnele treptei arhierești, ci și piesele simbol al jurisdicției chiriarhale, pe care Grigorie Maior le-a predat

---

[24] Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1985, pp. 526-527.

[25] Iacob Goar, Εὐχολόγιον [Euchologion], *sive Rituale graecorum complectens ritus et ordines divinae...*, Paris, 1647, p. 310 [ediția a doua, Veneția, 1730, p. (256) 250].

[26] Zenovie PÂCLIȘAN, *Istoria Bisericii Române Unite*, (Partea II-a, 1752-1783) / Geschichte der Rumänischen Unierten Kirche (Teil II, 1752-1783), p. 175, în rev. *Perspective*, München, an. XIV-XVI, nr. 53-60, iulie 1991 – iunie 1993, 197 p.

eparhiei, prin cei doi protopoi, la întrunirea sinodală de la Blaj, de anunțare a paretisis-ului (forțat de Iosif al II-lea), adică de retragere de la conducerea Eparhiei Făgărașului. O pregnantă prezentare a felonului, comparat cu sacosul, face Iacob Goar, în *Euchologion, sive Rituale graecorum complectens ritus et ordines divinae* ..., Op. cit., Paris 1647, p. 99 [în ediția a doua, Veneția, 1730, la p. 97]: *nota 20*, Τὸ φενώλιον.) φελόνιον...

Că, pe timpul Episcopului Inochentie Micu-Klein, sacosul nu era încă generalizat la episcopii din Ardeal, o dovedește o indicație de tipic, de la „Rănduiala care să face la zidirea besearicii", f. 20^r, din *Arhieraticonul* său, Roma, 1748: „Tocmind locul zidului besearicii, merge acolo arhiereul și îmbrăcându-să cu sfita [=felonul, n.n.] și omoforul zice: *Blagoslovit e Dumnezeul nostru, totdeauna*...".[27]

*****

La cărțile de slujbă menționate până acum, trebuie să adăugăm și cotribuțiile științifice de la Paris, din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Prima lucrare, în ordine cronologică, este *Arhieraticonul* canonicului parisian Isaac Habert [devenit ulterior Episcop de Vabres (1645-1668), în sudul Franței], tipărit la Paris, în anul 1643, iar ediția a doua apare tot la Paris, în 1676. A doua lucrare, mult mai amplă – adică întregul *Euchologion* – este al ieromonahului dominican Iacob GOAR, ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ sive *Rituale Græcorum* complectens ritus et ordines Divinæ Liturgiæ, Officiorum, Sacramentorum, Consecrationum, Benedictionum, Funerum, Orationum &c...., Paris, 1647. Ediția a doua a apărut la Veneția, în anul 1730, *reprint* Graz, 1960. La aceste lucrări, dacă mai adăugăm și contribuțiile mai vechi, din secolele IV-V ale lui Niceta (c. 335–d. 414), Episcop de Remesiana, din anul c. 366, precum și cele ale lui Ioannes Martinov, „Annus Ecclesiasticus Graeco-Slavicus", 1865, Bruxelles, 1963 [*excerpt* din mineie, și cu sinaxar sau *vita sanctorum*], Biserica Românească ar fi în măsură să-și reconstituie și să-și actualizeze deja, în mare măsură ritul străromân de limbă latină și de structură și conținut capadociano-bizantin. În mod logic se va ține cont de nivelul paleoliturgic, cu completările ulterioare, în funcție de evoluția ritului bizantin, de după secolele IV–V. Numai că toate aceste opere, în limba greacă și latină, amintite anterior, sunt lucrări, științifice, care ar trebui mai întâi să fie prelucrate și adaptate la specificul cărților de ritual, pentru altar și pentru strană. Poate ar fi de datoria Bisericii Românești, din ambele strane [ortodoxă și unită] să desăvârșească această operă de traducere în limba latină a ritului nostru bizantin, pentru uzul liturgic – altar și strană – pentru a fi chiar și practicat la ocazii solemne. Mai dificilă s-ar părea adaptarea *muzicii psaltice* la textele de limbă latină, dar s-ar putea recurge la *muzica gregoriană*, care este tot de origine constantinopolitană, având aceeași structură cu cea dintâi, dar cu cântările într-o versiune simplificată și cu o linie melodică redusă. Nu ar trebui ignorată nici limba greacă, în celebrările liturgice românești, fapt care nu ar umbri cu nimic buna desfășurare și evoluție a *limbii liturgice românești*, cu tot respectul care i se cuvine. În Orientul Apropiat se utilizează trei limbi liturgice, în mod concomitent sau consecutiv [aramaica, greaca și araba sau copta și araba în Egipt]. La fel procedează și evreii cu limba veche ebraică, pentru textele biblice, în cultul sinagogal, dar și musulmanii, cu limba arabă în moscheile din afara spațiului geografic arab. Popoarele creștine, de limbă slavă utilizează *slavona* în rit, iar restul bisericilor păstrează limba veche națională: grecii, limba greacă veche; etiopienii, dialectul vechi geez; armenii, limba armeană veche etc. și în Biserica Romano-Catolică, chiar și după introducerea limbii naționale în Biserică, adică după *Vaticanum II*, se păstrează continuitatea și legătura cu limba latină liturgică, fiind folosită parțial sau total, la celebrările festive sau cu ocazia marilor sărbători, cel puțin prin catedrale, prin mănăstiri și prin parohiile mai de vază sau cu preoți locali erudiți.

*****

---

[27] **Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, p. 99.**

Ceea ce definește și conturează în primul rând conținutul unui *Arhieraticon* și termenul acesta liturgic, sunt *rânduielile de hirotonie* și de *hirotesie*, legate de Taina Preoției, fără de care n-ar fi posibilă săvârșirea niciunei alte Sfinte Taine, dar nici târnosirea bisericilor, nici sfințirea Sfântului și Marelui Mir, nici sfințirea antimiselor etc.

Taina Sfintei Preoții [episcop, preot, diacon], așa cum a fost ea înțeleasă și aplicată, împreună cu textele liturgice de hirotonie, în epoca *ante Nicaenum, 325*, am prezentat-o în studiul introductiv al acestei lucrări: *Studiu introductiv, cu precădere asupra Sfântului Mister al Hirotoniei în epoca preniceană (325)*, după: Octavian Bârlea, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, München, 1969, 362 p. sau *De la arhieria sacramentală la aceea jurisdicțională*; *De la triada episcop, diacon* [(*și*) *presbyter*], la ierarhie și birocrație.

Pentru *liturgica* și *teologia* românească ar fi un mare câștig traducerea acestei lucrări, în care sunt studiate simbolic [adică paralel, comparativ] cele mai vechi texte legate de arhieraticon: rănduieli și texte de hirotonie, de hirotesie, cu *instrucțiunile* legate de alegerea clerului [episcop, presbyter, diacon, diaconiță, tot astfel cum și de ordinele minore], precum și privitoare la celelalte Sfinte Taine, apoi probleme de disciplină canonică, rituri legate de Sfânta Liturghie, ierurgii, Biserică etc. Privitor la Taina Preoției, Octavian Bârlea studiază comparativ textele liturgice din primele secole ale creștinismului, din *spațiul nordic* [Antiohia, Siria] și *sudic* [Ierusalim, Palestina, împreună cu teritoriile lor de extindere și de influență, după:

a. *Tradiția Apostolică* a Sf. Ipolit Romanul (200-235);

b. *Euchologion*, Serapion de Thmuis [Egipt], † 362;

c. *Canones Hippolyti* († c. 235), 38 de canoane interpolate prin secolul IV-V;

d. *Testamentum Domini* (finele sec. IV, începutul sec. V), Antiohia, Siria;

e. *Constituțiile Apostolice*, Antiohia, Siria, c. 380; cu toate textele lor dependente, versiunile și traducerile făcute în această epocă.

> **Aici mai pot fi amintite și rânduielile de hirotonie în ritul vechi al copților din Egipt, apoi versiuni ale textelor de hirotonie în latină, siriană (aramaică), greacă, dialecte copto-egiptene sau copto-arabe, etiopiene etc.**

Privitor la rugăciunile de hirotonie, din aceste texte vechi, Octavian Bârlea a formulat o serie de concluzii, dintre care noi am selectat doar câteva.[28] Un merit deosebit își câștigă această lucrare a lui Octavian Bârlea și prin atenția și documentația privitoare la hirotonia diaconițelor,[29] și la rolul pe care acestea l-au deținut în Biserica veche „mărturisitorii",[30] „văduvele",[31] „fecioarele",[32] „proorocii"[33], „prorocițele", „apostolița" Junia sau Junia[s], prăznuită pe 17 mai (soția Sf. Andronic), creștinii cu darul „glasololiei", „taumaturgii" și alți harismatici.[34]

Privitor la diaconițe, el susține că în *spațiul nordic*, acestea dețineau locul al treilea, în conducerea comunității, după episcop și după diacon.[35] În acest context se face comparația dintre comuniunea personelor trinitare și cele trei categorii de clerici, meniți să conducă, să învețe și să sfințească poporul Lui Dumnezeu: episcopul era comparat cu Dumnezeu Tatăl, Diaconul, cu Dumnezeu Fiul, Iisus Hristos și diaconița cu Dumnezeu Duhul Sfânt [Ruach HaKodesh (ebr.)].

> **Ihrer Bedeutung nach nahmen sie [diaconițele, n.n.] in der Gemeindeführung allerdings den dritten Platz nach den Diakonen ein. Denn wie der Bischof ein Abbild Gott-Vaters und der Diakon ein Abbild Jesus Christus war, so sollten die Diakonissen ein Abbild des Heiligen Geistes sein.[36]**

---

[28] Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., pp. 289-290.
[29] Ibidem, pp. 282-289: *Die Diakonissen*.
[30] Ibidem, pp. 277-282: *Die Bekenner*.
[31] Ibidem, pp. 153-154 și passim.
[32] Ibidem, pp. 282, 284, 316, 318.
[33] Ibidem, pp. 66-71 și passim.
[34] Ibidem, pp. 68-69.
[35] Ibidem, p. 287.
[36] Ibidem, p. 287.

Rânduiala de hirotonire a diaconiței a trecut proba focului și după renunțarea la textele rugăciunilor de hirotonie, din epoca *ante Nicaenum 325*, iar grație spațiului nordic apare între Sfintele Taine, nu numai în *Codex Barberini græcus 336*, din sec. VIII [cap. 163-164], ci și în *Euchologion*-ul lui Iacob Goar, Paris, 1647, pp. 262-264, Veneția, 1730, pp. 218-222: Oratione in diaconissæ Ordinatione/Ευχή ἐπί χειροτονία Διακονίατις, adică *Rugăciunile de hirotonie a diaconiței*.

Privitor la „mărturisitori" este de notat faptul că martiriul sau pătimirea lor pentru Hristos – după ce era verificată de Biserica locală – echivala doar în *spațiul sudic*, cu hirotonia de diacon și de presbyter, dacă aceștia doreau să intre în cler, după cum rezultă din *Tradiția Apostolică*, de traducere copto-saidă.[37] În cazul în care dorea să devină episcop, mucenicul trebuia hirotonit direct întru arhiereu.[38] În baza suferinței pentru Hristos, martirii erau cooptați de episcop în calitate de *judecători*, ai cazurilor de *lapsi*, adică a celor căzuți din credință, dar și în alte pricini juridice.[39] Numai că, cel puțin pentru primele trei secole ale Bisericii, presbyterii nu erau implicați în celebrarea liturgică, ei fiind consilierii și membrii în suita episcopului, pe care-l ajutau în administrație, caritas, instanță de judecată etc.[40]

În spațiul nordic n-a fost acceptat acest punct de vedere, pentru că acolo *martiriul*, pentru Hristos era considerat ca o datorie firească a fiecărui creştin:[41] „Aşa şi voi, când veţi face toate cele poruncite vouă, ziceţi: Slugi netrebnice suntem; am făcut ceea ce eram datori să facem". [Luca 17, 10]. Compară cu: Iov 22:3 1Co 9:16

***Didascalia Apostolorum*, Siria, c. 280, confirmă că *mărturisitorii* nu și-au făcut decât datoria, prin suferințele îndurate, conform redactării ușor influențată de textul lui Ipolit, din *Constituțiile Apostolice*, VIII, 23. Poziția *spațiului nordic* este însă evidentă.[42]**

Canonul 6 din Canones Hippolyti confirmă această interpolare – după *Constituțiile Apostolice*, VIII, 23: „*Ein Bekenner wird nicht geweiht, denn das* [Martyrium] ist Sache des freien Willens und der Geduld...", apoi urmează punctul de vedere al spațiului nordic: „... er ist aber hoher Ehre würdig als einer, der den Namen Gottes, seines Christus, vor Völker und Königen bekannt hat. Oder Presbyter oder Diakon, so wird er geweiht."[43]

Expresie a poziției spațiului sudic, canonul 6, din *Canones Hippolyti* susține că:[44]

6. Canon. Über Diejenigen, welche des Glaubens wegen Strafe leiden.

> **Wenn Jemand für würdig befunden wird, des Glaubens wegen vor Gericht zu stehen und um Christi willen [S. 16] bestraft zu werden, dann aber aus Nachsicht frei gelassen wird, so verdient ein Solcher den Grad des Priesterthums vor Gott, nicht gemäß der Ordination, welche vom Bischof geschieht; sein Bekenntniß ist auch seine Ordination. Wird er aber zum Bischof erwählt, so muß er geweiht werden. Wird Jemand nach abgelegten Bekenntniß ohne Folter und unverletzt entlassen, so ist er des Priesterthums würdig, muß aber vom Bischofe ordinirt werden. Wenn solch (ein Bekenner), da er Jemandens Sklave war, um Christi willen Marter erduldet hat, so ist er ebenfalls bei der Heerde als Priester anzusehen; denn hat er auch die formelle Weihe des Priesterthums nicht empfangen, so hat er doch den Geist des Priesterthums bekommen. Der Bischof möge daher bei der Ordination desselben das Gebet nicht hersagen, welches sich auf die Erlangung des hl. Geistes bezieht.[1]**
>
> **[Nota] [1] Über diesen Canon ist das in der Einleitung Gesagte zu vergleichen. Bei Fabricius l. c. findet er sich nicht. Vergl. den 12. Canon bei Fabricius S. 251, wo es heißt, ein Confessor dürfe sich das Amt eines Bischofs, Presbyters und Diakons nicht anmaßen, wenn er nicht dazu besonders ordinirt sei.**

---

[37] Ibidem, p. 277, *Die Bekenner*.
[38] Ibidem, p. 278.
[39] Ibidem, p, 280.
[40] Ibidem, p. 280.
[41] Ibidem, p. 280. Vezi și *Didascalia Apostolorum*, V, 1, 1-5; V, 8; V, 96.
[42] Ibidem.
[43] Ibidem, p. 280.
[44] Textul canonului 6, luat din: https://www.unifr.ch/bkv/kapitel2684-6.htm

Cu toate acestea, au existat și în spațiul nordic martiri, primiți în cler, dar numai după ce au fost hirotoniți de către episcop.[45]

1. Cercetarea rugăciunilor de hirotonie l-a condus pe Octavian Bârlea la unele prototipuri sau modele de texte primordiale, din care s-au dezvoltat ulterior toate riturile de hirotonie. Dintre aceste texte de bază, el enumără patru propoziții:

a. **la hirotonia episcopului: 1. „Primește Duhul Sfânt, spre *iertarea păcatelor*"; 2. „Paște turma mea";**
b. **la hirotonia presbyterului: „Dăruiește-i lui Duhul *sfatului* ca să învețe și să chivernisească poporul Lui Dumnezeu";**
c. **la hirotonia diaconului: „Dăruiește-i lui Duhul *râvnei*, ca să slujească Biserica";**
d. **la hirotonia diaconiței: Tu însuți și acum privește la roaba Ta aceasta cea pusă înainte spre diaconie; dă-i ei Duh Sfânt și curățește-o de toată întinăciunea trupului și a duhului [*2 Cor 7, 1*], pentru a săvârși cu vrednicie lucrul încredințat ei spre slava și lauda Hristosului Tău,...;[46] Siehe auch jetzt selbst auf diese Deine *Dienerin*, die zu deinen *Dienste* gewählt worden ist, und gib *ihr den Heiligen Geist* und reinige sie von aller Befleckung des Fleisches und Geistes, daß sie *das ihr anvertraute Werk* würdig verrichte zu Deiner Ehre und zum Lobe Deines Christus,...[47]**

2. În primele secole ale Bisericii, *hirotonia* – cu punerea mâinilor și rugăciunea însoțitoare – nu era făcută în mod expres, pentru celebrarea serviciilor liturgice, cum suntem noi astăzi obișnuiți s-o înțelegem și s-o trăim. Acest lucru însemnează că slujba la altar nu era motivul indubitabil, pentru hirotonie, într-una din cele trei trepte ale preoției: „... da die Aufgabe am Altar nicht als Hauptanliegen der Weihe hervortrat; sie wird in den Gebetstexten erst später und manchmal mit zögernder Zurückhaltung erwähnt, und zwar im 2., 3., und 4. Jahrhundert. Der Akzent lag damals nicht ausschließlich auf dem Gottesdienst, sondern auf dem *ganzen Leben*: die Weihe war nicht nur Auftrag zum Gottesdienst speziell, sondern ganz allgemein zum dienst Gottes.[48]

Später allerdings trat bei den Weihen immer mehr die hohe liturgische Aufgabe in den Vordergrund.[49] Hirotonia nu devenea un mandat special, pentru exersarea sau celebrarea liturgică, ci unul general pentru serviciul slujirii Lui Dumnezeu, în toate ipostazele și domeniile de viață: catehumenat, botez, caritate, îngrijirea bolnavilor, orfanilor, bătrânilor și văduvelor, judecarea pricinilor canonice și civile, reabilitarea și reprimirea celor căzuți din credință în timpul persecuțiilor.

Întreaga gamă de activități cu oamenii era considerată „un seviciu", *o slujbă* adusă Lui Dumnezeu, nu numai „Frângerea Pâinii", boteze, binecuvântări sau alte celebrări liturgice.

3. Rugăciunile de hirotonie din primele secole se deosebesc de cele din timpul nostru, dar și de cele din *Euchologion* sau Codex Barberini græcus 336, din sec. VIII. Ele sunt scurte și redactate sub formă de sentențe, aforism sau apoftegmă, un fel de *fiat al creației*: Die Gebete der ersten Zeit, vor allem aber die Weihegebete, wurden in der Art von Sentenzen, von Kernsprüchen, gesprochen: in äußerst konzentrierter Form! Sie klangen wie ein FIAT der Schöpfung.[50]

Începând cu Codex *Barberini græcus* 336, din sec. VIII, *arhieraticoanele* cuprind *două* rugăciuni de hirotonie a episcopului, a presbyterului a diaconului și a diaconiței. Înainte era doar una singură.

*

---

[45] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 280.**
[46] ***Constituțiile Apostolice*, Cartea VIII-a, XX, la: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole, de diacon Ioan I. ICĂ jr., Editura Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, p. 757.**
[47] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 288.**
[48] **Ibidem, p. 289.**
[49] **Ibidem, p. 290.**
[50] **Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit...*, Op. cit., p. 290.**

Primul capitol Traducători, texte de Arhieraticoane *ai autorilor răsăriteni și occidentali*, face o trecere în revistă a conținutului diferitelor arhieraticoane și euchologion, în contingență cu tema lucrării noastre. Amintim astfel textele din lucrarea Sf. Simeon Tesaloniceanul, Iacob Goar, Allatius și Isaac Habert.

*

Al doilea capitol este mult mai extins: *Problema arhieraticoanelor românești; evoluție, manuscrise, influențe bizantino-grecești, bizantino-slavone, ediții și aspecte liturgice și teologice*: Ungrovlahia și Moldova, arhieraticoanele ardelenești, cu hirotonia arhiereului [după Inochentie și după Grigorie Maior] etc. Pentru *Ungrovlahia* sunt de menționat *Slujebnicul arhieresc* trilingv, doar cu tipicul în română, al Mitropolitului Ștefan I (1648-1668), din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și alte cinci manuscrise, păstrate acum în Biblioteca Academiei Române, din București, de slujebnice arhierești, fragmente de arhieraticoane, euchologion sau molitfelnice. Pentru *Moldova* se distinge *Arhieraticonul* integral românesc, copiat de pe un arhetip mai vechi, de către Axinte Uricariul, Iași, 1705, cu încă alte șase manuscrise de slujebnice sau arhieraticoane, păstrate tot în Biblioteca Academiei Române din București. Pe lângă acestea, mai menționăm încă trei *arhieraticoane manuscris*, de proveniență necunoscută. *Arhieraticoanele ardelenești* sunt: cel din secolul al XVII-lea, păstrat printr-o minune în Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, manuscris trilingv, nr. 1216; *Arhieraticonul slavon* [recte *Caeremoniale episcoporum*], din 1743 al Episcopului Inochentie Micu-Klein, de la Biblioteca Academiei Române, din Cluj-Napoca, cota 22, 1743; Arhieraticonul românesc al lui Inochentie, Roma, 1748, de la BCU-Cluj-Napoca, cota 4072; *Arhieraticonul* lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, unicul exemplar păstrat, se află în [B.A.] Biblioteca Academiei Române, București;

Din aceste ultime două *arhieraticoane* românești, 1748 și 1777, am reprodus rânduiala hirotonirii arhiereului, împreună cu textele *celor trei mărturisiri de credință* a ipopsifiului, pe care Inochentie le-a preluat după Allatius, după cum singur mărturisește:[51] f. 43^{r} *Rănduiala la hirotonia episcupului.* „Din multe alte a lui Allațian molitvenice de hirotonii alease." *Cercarea și desemnarea candidatului (ipopsifiului) la treapta arhieriei* [*Arhieraticon*, București, 1993, pp. 85-95], este integrată în Arhieraticonul lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, la începutul *Rănduielii hirotonirii episcopului*, f. 29-45.

*

Un capitol aparte – *Capitolul 3* – am consacrat *Arhieraticonului românesc de la Iași*, copiat în anul 1705, de Axinte Uricariul, manuscris studiat de către Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, după cum se poate constata chiar la începutul acestor concluzii.[52] În anul 1974 manuscrisul se afla în colecția familiei C. Donose, din Iași. Referitor la acest manuscris s-a impus prezentarea părții privind *Orînduiala ce să face la hirotonie arhiereilor.*

*

4. *Arhieraticonul*, ediția București, 1993,[53] l-am folosit ca termen de comparație, pentru că are textele actualizate și pentru că este cartea de ritual oficială, pentru toată Biserica Românească. Aici, ne-am rezumat doar la *Rânduiala privind hirotonia arhiereului*, precedată de Canonul 4 al Sinodului I Ecumenic, de la Niceea [*Alegerea și hirotonia arhiereului*]. După *Cercarea și desemnarea ipopsifiului*, urmează canoanele 1 și 2 sau *Mărturisirea de credință a Sinodului quinisext* (691-692), care este o sinteză a mărturisirilor de credință a primelor șase sinoade ecumenice, în care își are originea și textul Mărturisirilor de credință ale ipopsifiului, precum și a împăraților bizantini, cu

[51] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000, pp. 51 și 124-130.

[52] Vezi: *Concluzii*, supra! Paul MIHAIL și Zamfira MIHAIL, *Arhieraticonul român de la 1705*, copiat de Axinte Uricariul, în BOR, XCII, 1974, nr. 11-12, pp. 1411-1413 + 3 pl.

[53] ARHIERATICON adică rânduiala slujbelor săvârșite cu arhiereu, Op. cit., București, 1993, pp. 82-101.

prilejul încoronării în Basilica Sfintei Sophii din Constantinopol. Capitolul se încheie cu textul canonului 2 sau *Canonul Trinitar* al Sinodului al VIII-lea, de la Cartagina, 419, aflat și acesta în legătură, chiar dacă numai indirectă, cu *Mărturisirea ipopsifiului.*

Compară textul mărturisirilor de credință ale ipopsifiului, din Arhieraticoane, cu *Eorumdem decreta ex quatuor regum libris ad Constantinum eodem interprete ex Arab*., coloana 1029 – 1034, la Dominic MANSI, [*Canoanele Arabe ale primului Sinod Ecumenic*, descoperite în biblioteca Patriarhiei Alexandriei, în anul 1561, de către iezuitul Johannes Elianus (Romanus)]:[54] [Anno Christi 325], Professio & symbolum fidei CCCXVIII. Patrum; Hucusque sanctorum Patrum Nicæni CCCXVIII. In sancto vero secundo concilio CL. Patrum [*Anno Christi 381*, n.n.] hæc addita sunt; Hoc fidei symbolum nunc Legitur in omnibus liturgiis & orationibus; Et subjunxerunt SS. patres CCCXVIII.[55] Vezi, mai încolo și *Ejusdem Concilii Nicæni Præfatio, ex arabicis orientalium Codicibus Latine donata Ab eodem Abrahamo Ecchellense* (coloanele 1055-1063).

*

Prin capitolul 5 revenim la comparația textelor, de la rînduielile de hirotonie: *Comparație de texte la rânduiala hirotoniilor, pornind de la textul de referință: Euchologion, Barberini græcus 336, sec. VIII*, din sudul Italiei.

Extensiunea mare a acestui capitol se explică datorită faptului că prezentăm textele de hirotonie și de hirotesie în mod paralel sau comparativ. Pe de o parte avem textele cele mai vechi de hirotonie a episcopului, presbyterului, diaconului și diaconiței, din primele secole ale Bisericii – *ante Nicæum, 325* – puse în paralel cu cele redactate din nou – din actualele arhieraticoane – prin secolele V-VI sau chiar în secolul al VII-lea, așa cum apar în secolul al VIII-lea, în *Euchologion* Barberini, 336 și ulterior în edițiile bilingve [greacă și latină], de la Paris a lui Isaac Habert și Iacob Goar (sec. XVII) ori în slujebnicele arhierești a lui Petru Movilă, de la Kiev (sec. XVII) sau în cele de după reforma liturgică a Patriarhului Nikon al Moscovei (sec. XVII). Același lucru se poate spune și despre hirotesii: cântăreț, psalt, ipodiacon, arhimandrit, egumen, econom, arhidiacon etc. Pentru textele românești se impunea reproducerea lor paralelă, pentru a constata evoluția limbii liturgice românești unitare: arhieraticonul lui Inochentie Micu-Klein, Roma, 1748, al lui Grigorie Maior, Blaj, 1777 și ultima ediție a Patriarhiei Române, București, 1993.

În capitolul al cincilea aceste probleme sunt însă precedate de <ἡ σφραγίς, γῖδος> și <ἡ χειροτονία, ας> sau dilema dintre actul juridic-canonic [sfragis: BINECUVÂNTAREA cu semnul crucii pe cap, adică *sigilare, pecetluire, plombare, ștampilare*] și ritul liturgic hirotonia – hirotesia: [adică *punerea mâinilor, burdușeală, a umple, ticseală etc.*]. Cercetarea aparține marelui bizantinolog francez Jean DARROUZÈS.[56]

Ceremonial de vechime medie, mult mai dezvoltat, de la hirotonia arhiereului, cu textul editat al Ms. *Cryptensis* Γб 1 sau *Cryptensis Bessarionis* de Goar [vezi A. ROCCHI, Codices Cryptensis, pp. 235-244, la: I. Goar, Εὐχολόγιον sive Rituale Græcorum..., Paris, 1647, pp. 302-304; și 249 (marcată 243) – 251, la ediția a doua, Veneția, 1730]; altă mărturie demnă de crezare fiind și Ms. *Coislin* 213, care mai este încă și datat, anul 1027, fiind alcătuit de preotul Strategios, de la *Oratoriul* sau Paraclisul Patriarhal, din Constantinopol.[57] La începutul slujbei de hirotonie a episcopului este hartophilax-ul, χαρτοφύλαξ, cel care prezintă χάρτης, adică documentele și

---

[54] PETRUS CANISIUS SJ (1521-1597), *Humanist und Europäer*, Herausgegeben von Rainer BERNDT, Akademie Verlag, Berlin, 2000, p. 173, nota 24:
Der Jesuit Johannes Elianus bzw. Romanus hatte gelegentlich einer Gesandtschaftsreise im Auftrag des Papstes 1561 in der Patriarchalbibliothek von Alexandrien einen arabischen Codex mit 80 Kanones entdeckt, die bis heute als arabische Kanones des Konzils von Nicaea bezeichnet werden. Unter Mithilfe einiger Orientalen übersetzte erihn 1568 zusammen mit seinem Mitbruder Francisco Torres in Rom ins Lateinische und schickte diese Version dem P. Pisa.

[55] Dominic MANSI, *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima Collectio*..., Op. cit., vol. 2, [305-346], coloana 1029-1034.

[56] Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les* ὀφφίκια *de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., pp. 147-156.

[57] Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les* ὀφφίκια *de l'Église byzantine*, ..., Op. cit., p. 149, nota 4.
La: A. Dmitrievskij, Εὐχολόγια..., Op. cit., pp. 993-1052.

documentația (cu mărturisirile de credință) candidatului sau ipopsifiului, cu biletul pe care se află scris numele κιτατώριον, pe care-l predă protopapas-ului. În cursul ceremoniei de hirotonie arhidiaconul sau hartophilax-ul rostesc învitația πρόσκωμεν [Să luăm aminte!], după care ritul rămâne neschimbat, urmând invocarea epiclezei de dinaintea rostirii celor două rugăciuni de hirotonie:

epicleza Protosului hirotonisitor: Dumnezeiescul Har, Cel ce totdeauna pe cele neputincioase le vindecă și pe cele cu lipsă le împlinește, prohirisește pe prea iubitul de Dumnezeu preot arhiereu...

invocatio: *Episcopus:* Divina gratia quæ semper infirma curat, & ea quæ desunt adimplet, promovet N. Deo amabilem Presbyterum, Episcopum...

ἐπίκλησις: *Ἀρχιερέα:* Ἡ θεία Χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείπον τα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται τὸν δεῖνα τὸν...[58]

Rânduiala recentă de hirotonie a episcopului este marcată de scindarea sau ruperea în două părți a ceremonialului sau rânduielii:

I. τὸ μικρὰ σφραγίς: Cercarea și desemnarea candidatului – ὑποψήφιος – la treapta arhieriei, cu rostirea celor trei mărturisiri de credință și semnarea lor publică, în încheiere;

II. τὸ μεγάλο σφραγίς este ritualul propriu-zis de hirotonie a episcopului, din timpul Dumnezeieștii Liturghii, la Trisaghion, după ce protosul hirotonisitor a rostit *Doamne, Doamne, caută din cer și vezi..*. De prima parte s-ar ține σφραγίς, iar de a doua χειροτονία.

*****

Rănduiala sfințirii antimiselor, din *capitolul al șaselea* era redactată fie separat, fie concomitent sau succesiv, adică în dependență de *Rânduiala târnosirii Bisericii*, după cum se poate constata prin compararea textelor și după cum este și logic. Euchologiile primelor secole nu cunosc o rânduială a sfințirii antimiselor. Edițiile actuale de arhieraticoane au o formă extinsă și mult mai dezvoltată a acestei rânduieli, în comparație cu manuscrisele sau edițiile tipărite: grecești, latinești, slavone sau românești, din secolele XVII-XVIII; conform *Arhieraticonului* actual, București, 1993, folosit ca termen de comparație.

În secolul al XV-lea, despre antimise Sf. Simion Tesaloniceanul scria în *Capitolul 108*: „Antimisele acestea sunt din țesătură de in și se fac în loc de Sfântă Masă, care cusute mai înainte se gătesc precum este rânduiala și toate se săvârșesc pe dânsele câte se săvârșesc și pe Sfânta Masă. Acestea sfințindu-se de arhiereu se trimit pe la locuri unde nu este Jertfelnic și pe dânsele se slujește Dumnezeiasca Liturghie a Tainelor."[59]

Antimisul, τό Ἀντιμήνσιον, Антиминс (slavonă), ἀντὶ, în loc de și μήνσιον, masă (*lat.* mensa), Antimensium (lat.) – *în loc de masă* – pentru că, fără antimis, rânduiala noastră nu permite săvârșirea Dumnezeieștii Liturghii, chiar dacă Oltariul, Prestolul, Престóл, η Αγία Τράπεζα a fost sfințit de arhiereu și deține Sfinte Moaște.[60]

Noi facem chiar o paralelă între iconografia antimisului și formele de reprezentare similare de pe periman, paraman sau *paramandias*, τὸ παράμανδυ.[61]

---

[58] *Arhieraticon*, București, 1993, p. 97;
I. Goar, Εὐχολόγιον sive Rituale Græcorum..., Paris, 1647, p. 302; Veneția, 1730, p. 250 (marcată 244).

[59] Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinţei noastre ortodoxe, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos şi urmaşii Săi*, Volumul I, Ediţie îngrijită de Protosinghel Grichentie NATU, Editura Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuţilor, 2002, Suceava, p. 162.

[60] Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Op. cit., p. 135;
Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, Op. cit., pp. 503-506;
Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica Specială*, Op.cit., p. 237.

[61] Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Op. cit., p. 345.
Periman sau PARAMAN, este o bucată de stofă pătrată sau trapez, legată cu baieri și purtată de călugări și de călugărițe, pe sub cămașă, pe spate, ca semn al urmării Mântuitorului. Pe paraman, ca și pe antimis, sunt brodate, cusute sau imprimate instrumentele de tortură ale Domnului nostru Iisus Hristos: crucea, cuiele, lancea, buretele, scara crucii, dar și cocoșul lui Petru, dar și inscripția „Luați jugul Meu... că este bun și povara Mea este ușoară" (Matei, 11, 29-30, compară cu Isaia 50, 6).
Rânduiala schimei celei mici: Apoi ia ieromonahul paramanul în mână și binecuvântându-l, zice: Fratele nostru (N monahul) primește paramanul spre logodirea marelui și îngerescului chip; în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Să zicem pentru dânsul: Doamne miluiește.

Rânduiala schimei celei mici:

Apoi ia ieromonahul paramanul în mână și binecuvântându-l, zice:

Fratele nostru (*N monahul*) primește paramanul spre logodirea marelui și îngerescului chip; în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Să zicem pentru dânsul: Doamne miluiește.[62]

La fel se poate face o paralelă între antimis și Epitaf (numit și Sf. Aer), ὁ ἐπιτάφιον, (ή) ὁ ἀήρ, Plascenița (slavonă).[63]

În stadiul actual de evoluție, antimisul este o dedublare a vechiului *iliton*, precizează în continuare marele liturgist Ene Braniște, de la București.[64]

*****

Rânduiala târnosirii Bisericii, din *capitolul al șaptelea* ocupă un spațiu însemnat în lucrarea noastră. Această slujbă solemnă a Sfințirii Bisericii își are prototipul în Vechiul Testament, în riturile legate de sfințirea și miruirea Cortului Mărturiei sau a Cortului Sfânt, a vaselor liturgice și a jertfelnicului de acolo (Numeri 7, 1). Mai târziu, și Solomon a sfințit Templul din Ierusalim (III Regi 8, 1-66).[65] **Nu numai sfințirea Templului lui Solomon (2 Paralip, cap. 6), ne dă mărturie de acest fel de ritual, ci și vechile scrieri, din primele veacuri ale Bisericii – *aparținătoare spațiului nordic* – cu interpolările de după anul 313, care fac o descriere directă sau indirectă a *spațiului sacru*.**

Chiar și noțiunea de *spațiu sacru* a cunoscut și aceasta o evoluție și o schimbare, după anul 325, în comparație cu epoca *ante Nicænum*.

Târnosania mărturisește și *noua pietate* (după 313) a creștinilor, față de Biserică și față de edificiul acesteia, exprimată în ritualul din ce în ce mai extins, lung, complicat și plin de simboluri, împotriva căruia s-a ridicat chiar Sf. Ioan Gură de Aur, în tratatul său *Despre Cruce și tâlhar*.

La el mai poate fi încă auzit ecoul vechii înțelegeri a *spațiului sacru*, adică a lăcașului bisericii, care era întreg rotogolul pământului:[66]

> **„Dar când Hristos a venit... El a purificat întreg pământul și a făcut fiecare loc potrivit pentru rugăciune. Dacă tu dorești să știi cum întreg pământul a devenit în cele din urmă un templu..." Aceste cuvinte sunt în totalitate în spiritul cuvântării Sfântului Ștefan: ʻcerul este tronul Meu și pământul este așternut picioarelor Mele...' (Fapte 7, 49).**

În conformitate cu această opinie, creștinii găseau foarte normal să efectueze *Frângerea Pâinii*, să se întâlnească și să se roage, pe unde puteau, adică în orice loc, pe unde apucau, tot pământul fiind purificat în urma *Devenirii Umane* a Fiului Lui Dumnezeu, Iisus Hristos. Numai că prin găsirea și delimitarea „locurilor sacre" și cinstirea acestora, așa cum se cuvine, creștinii împlineau și un act de prestigiu al instituției lor, față de templele păgâne. Ei intenționau să scoată în evidență faptul că edificiile lor de rugăciune sunt cel puțin așa de sfinte și trebuiesc respectate și investite cu drepturi, după cum se proceda încă și în cazul templelor păgâne. Așa se explică și învestirea clădirilor bisericești cu dreptul de azil, care nu era altceva decât extinderea acestui drept, propriu

---

[62] **Luat din: *Molitfelnic*, ediția a patra, București, 1984, p. 507.**

[63] **„Epitaful s-a dezvoltat din Aerul sau acoperământul cel mare, cu care se învelea Sf. Evanghelie (sec. X-XIII) când se ieșea la Vohodul de la sfârșitul slujbei din Vinerea Patimilor." [BRANIȘTE, *Dicționar...*, p. 154]. Acest obicei liturgic ne poate duce cu gândul la acoperământul, husa ori învelitoarea din stofă în care se păstrează sulul, rotulul sau codicele Torei, în chivotul din sinagogă [Toramantel (germ)], pe care *sofer*-ul [copistul autorizat de autoritățile religioase evreiești] o scrie de mână, pe pergament. În fața acestui chivot se află în exterior și o perdea sau dveră, care-l acoperă. Există două feluri de acoperământ al Torei: sephardic (cilindric) și așkenaziș (întins). La citirile rituale în sinagogă, Tora este purtată cu pietate (ca Evanghelia la Vohodul Mic), învelită în procoveț sau husă, de la chivot, până la analogul sau pultul, unde va avea loc lectura, după care este închisă, învelită din nou și dusă la chivot, unde se păstrează.**
Vezi și Rânduiala în greacă: Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΤΑΦΙΟΥ ΘΡΗΝΟΥ ἤτοι Ο ΟΡΘΡΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΑΒΒΑΤΟΥ. Luat din: [http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/prayers/service_epitaph_translation.htm]

[64] **Preot Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, Op. cit., p. 504.**

[65] **Vezi subcapitolul § 283 *Sfințirea bisericii*, la: LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, pp. 865-876.**

[66] **Alexander SCHMEMANN, *Introducere în teologia liturgică*, Traducere din engleză de ierom. Vasile Bârzu, Editura Sophia, București, 2002, p. 172.**

templelor păgâne și la edificiile de cult creștine, adică asupra *bisericilor* și mai târziu a *mănăstirilor*. Târnosirea conferea bisericii *delimitarea spațiului sacru* și – implicit – inviolabilitatea spațiului Bisericii, al clădirilor și al terenului alăturat sau învecinat acestora.

Capitolul prezintă în mod amplu desfășurarea liturgică a târnosirii Bisericii, în conformitate cu textul actual, din *Arhieraticon*, București, 1993, pus în paralel, pe de o parte cu ritualul de același fel, din *Euchologion* Barberini græcus, 336 (sec. 8), *Arhieraticoanele* lui Inochentie Micu-Klein, 1748, Grigorie Maior, Blaj, 1777, pe de altă parte cu cele greco-latine, din *Arhieraticonul* lui Isaac Habert, Paris, 1743 și *Euchologion*-ul lui Iacob Goar, Paris, 1647.

Supunând structurile ritului târnosaniei unei *radiografii*, putem constata legătura indestructibilă și de continuitate dintre *întemeierea și sfințirea Sfintei Mese* – a altarului sau prestolul [cu prilejul târnosirii bisericii] – și *rânduiala sfințirii antimisului*. Arhieraticonul lui Grigorie Maior, Blaj, 1777, pentru rugăciunile 4, 5, și 9, de la târnosanie, nici nu redă textul acestora, ci face doar trimitere la cele trei rugăciuni de la sfințirea antimisului: f. 79, 85 și 87. Schematic, rânduiala târnosirii bisericii, în Euchologion, *Barberini gr. 336,* sec. VIII, cuprinde *patru* rugăciuni; în *Arhieraticonul* Inochentie, Roma, 1748, nouă rugăciuni; în Arhieraticonul Grigorie Maior, Blaj, 1777, tot *nouă* rugăciuni; *Arhieraticonul*, București, 1993, 12 rugăciuni. La rânduiala sfințirii antimiselor *Arhieraticonul* lui Inochentie, Roma, 1748 deține *trei* rugăciuni, cel al lui Grigorie Maior, 1777, tot *trei* și cel de la București, 1993, *șase* rugăciuni.

Euchologion-ul lui Iacob Goar are *opt* rugăciuni, pentru rânduiala târnosirii bisericii, în: Ordo et officium in dedicatione Templi / Ταξις καὶ ἀκολουθία ἐπὶ καθιερώσει ναοῦ.

În afara acestor opt rugăciuni, Iacob Goar mai înregistrează încă două rugăciuni lungi anexate anterior Rînduielii sau „Ordo et officium in dedicatione Templi”, în contextul: *Alia eiusdem oratio in sacri Templi dedicatione*:

1. Domine Deus noster, qui creaturam omnem solo verbo conditam ad esse perduxisti, inenarrata vero ratione varie illam exornasti, qui expansum super eam Spiritum tuum... [p. 831, Paris, 1647 și 653-654, Veneția, 1730]

2. Verbum æternum, Fili unigenite Dei, Deus vere creaturæ cunctæ sensibilis & intelectualis opifex, qui mundi fabricam sapientissime exornasti, qui humidam fluxamque aquarum naturam super tellurem expansam, in acervum & quasi cumulum unum adduxisti, & divino tuo Spiritu super aquas delato terram omnem decorasti, unaque totum mundum consecrasti... [p. 829-830, Paris, 1647 și 654-655, Veneția, 1730]

*

Capitolul 8 începe cu lista celor 38 de ingrediente și de aromate, prevăzute pentru prepararea Sfântului și Marelui Mir, listă pe care o dăm în trei versiuni, cu textul în coloane paralele: după Iacob Goar, *Euchologion*, Paris, 1647 [Veneția, 1730], în latină; după *Arhieraticon*, București, 1993, în română; după *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, Cernăuți, 1929, în greacă.

Sfântul și Marele Mir se se află la mare cinste în toate bisericile răsăritene, cu excepția Bisericii Asiriene (Nestoriene), [*Sfânta Biserică Apostolică și Catolică Asiriană de Răsărit* (iar în aramaică:) ܐܬܘܪ̈ܝܐ ܕܡܕܢܚܐ ܩܬܘܠܝܩܝ ܘܫܠܝܚܝܬܐ ܩܕܝܫܬܐ ܥܕܬܐ], care nu-l întrebuințează. La fel este Sfântul și Marele Mir de mare însemnătate și în Biserica Latină sau Romano-Catolică, unde este cunoscut sub numele de Chrisam, Χρῖσμα sau *Chrísma*, fiind folosit la ungerile de la Sf. Botez, la Mirungere (Confirmare), la hirotonia episcopului și a preotului, la sfințirea bisericilor, la binecuvântarea clopotelor, la binecuvântarea potirului. Chrisam era folosită și la ungerea împăraților și regilor catolici apuseni, cu ocazia ceremoniei de încoronare, când aceștia erau îmbrăcați în veșminte episcopale latine. Ceremonia încoronării imperiale echivala cu hirotonia diaconului.

***Actul sf. Mir se săvârșia la început prin impunerea mânilor și în Faptele apostolilor nu se face amintire de ungere. Totuș în epistolele apostolilor se află locuri, din cari se poate face concluziunea, că și apostolii au cunoscut o ungere și au aplicat-o*.[67]**

---

[67] Luat din: LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, pp. 752-753.

În prezent actul sf. Mir se săvârșește prin ungere. Iară ungerea se face în chipul crucii, căci în acest chip se săvârșește tot actul religios, cu care sunt îmbinate deosebite daruri. – După sf. Ciril din Ierusalim, cei botezați se ungeau mai întâi la frunte, apoi la urechi, la nas și la piept, iară după canonul 7 al sinodului al II ecumenic se ungeau cei botezați la frunte, la ochi, la nări, la gură și la urechi. În ritualul prezent se prescrie ungerea la frunte, la ochi, la nări, la gură, la amândouă urechile, la piept, la mâni și la picioare.[68]

Pidalion, canonul 7 al Sinodului II Ecumenic, de la Constantinopol, din anul 381:[69]

Capitolul distinge ungerile din Vechiul Testament, precum și cele din Noul Testament și în Creștinism. Sf. și Marele Mir, la fel ca și târnosania bisericii își are și el originea în Vechiul Testament (Ieșirea 30, 22-36). De ungerea din Vechiul Testament mai se leagă și „binecuvântarea" (Numeri 6, 24-26), dar și „ungerea preoților" (Ieșirea 29, 7).

Numărul aromatelor, care se amestecau în uleiul Sfânt, de la *oleum* (lat.), ἔλαιον, a crescut de-a lungul secolelor, atât la poporul evreu, cât și la creștini. Moise a început doar cu uleiul de măsline. Ulterior, conform *Ieșire 30, 22-36*, acesta a mai fost amestecat cu mirodenii, ca smirnă, scorțișoară și casie. În secolul al XIII-lea, pe baza aceluiași text din Ieșire 30, 23-31. Ierarhul Vechi Oriental Gregorius Bar-Hebraeus (1225-1286), din anul 1264 Maphrian (=Catholicos [Mitropolit], în siriană), cu scaunul în Tagrit sau Tikrit, pe Tigru, unde a fondat și o bibliotecă documentară creștină, a extins numărul mirodeniilor și aromatelor pentru prepararea Sfântului și Marelui Mir. Și astăzi numărul lor diferă de la o Biserică, la alta. Patriarhia Ecumenică folosește 57 de aromate, balsam și mirodenii.[70] În același timp, *Arhieraticonul*, ediția București, 1993 menționează doar 38 aromate, balsam și mirodenii.[71]

Manualul de Liturgică, de la Cernăuți, ediția a doua, din 1929, la „Sfințirea Mirului" menționează deja *patru* rugăciuni de sfințire a Sfântului și Marelui Mir, în loc de două, câte se cunoșteau în rânduielile și formularele liturgice mai vechi, pe unele dintre ele le-am și menționat în cuprinsul acestei expuneri [*vezi supra*].[72]

Prezentăm succesiv, *pregătirea nardului*, adică a Sf. și Marelui Mir, începând cu ritualul din *Euchologion* Barberini græcus 336, din sec. VIII, paralel cu rânduielile din *Arhieraticonul* lui Isaac Habert, Paris 1643/1676, din *Euchologion*, Iacob Goar, Paris, 1647/Veneția, 1730, precum și cu arhieraticoanele românești ale lui Inochentie și Grigorie Maior, folosind ca termen de comparație *Arhieraticonul*, București, 1993.

Capitolul se încheie cu *rânduiala sfințirii Sfintelor Uleiuri*, în Biserica Latină, în Joia Mare, la *Liturghia Sfințirii Chrismei* sau Missa Chrismatis.

*****

Privitor la Ritul încoronării împăratului romeu [Capitolul 9], acesta apare la Isaac Habert, *Arhieraticon*, Paris, 1643/1676, care dă și o bogată documentație în acest sens, pp. 604-641, utilă pentru reconstituirea acestei rânduieli, în viitorul *arhieraticon românesc*.

Ungerii imperiale, la încoronarea bazileilor, din Sfânta Sophia, în Constantinopol, i se atribuiau și efecte *expiatorii* [similare Tainelor Botezului, Mărturisirii și Maslului], de spălare și de iertare a păcatelor comise anterior. Mai deslușit exprimându-ne, la ceremonia încoronării, din Sfânta Sophia, prin ungerea cu Sfântul și Marele Mir [urmată de împărtășire „După care făcând Cele mai dinainte sfințite, îi dă Cuminecarea făcătoare de viață."], i se ierta noului împărat păcatele

---

[68] **LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare..., Op. cit., Cernăuți, 1929, p. 753.**

[69] ***Pidalionul*, Op. cit., p. 182:**
NEOFIT Patriarh al Constantinopolului, PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Calinic Episcopul Argeșului, © Copyright: Fratele Cornel și Editura „Credința strămoșească", Iași, 2004, 778 p. [vezi și titlul ediției din 1844, al cărții lui Neofit VII (1789-1794 și 1798-1801, reprint 2004).

[70] **Luat din: *Ελληνικά*: https://de.wikipedia.org/wiki/Chrisam**

[71] **Arhieraticon, București, 1993, pp. 192-193.**

[72] **LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare, de Prof. Vasile MITROFANOVICI, prelucrate, completate și editate de Prof. Teodor TARNAVSCHI, și acum din nou editate și completate de Prof. Nectarie Nicolae COTLARCIUC, Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei, Editura Consiliului Eparhial Ort. Rom. din Bucovina, Cernăuți, 1929, pp. 762-766.**

comise anterior, mai ales dacă era vorba de crime, uzurpări ale tronului, intrigi și alte nelegiuiri și nedreptăți strigătoare la cer, pe care acesta le comisese.

Cel mai vechi formular al *rânduielii încoronării împăraților romei*, Radu Alexandru susține că ar data din anul 759, fiind vorba de un „Evhologhiu”, sau Μικρὸν Εὐχολόγιον, copiat în anul morții împăratului cărturar Constantin VII Porphirogenetul (913-959), care a domnit de la vârsta de opt ani, până la moarte, † 9 noiembrie 959. Acolo ar fi semnalată o îmbrăcare parțială a noului împărat, cu însemnele regale, care avea loc în *metatorium* sau „secretarium”, mai fiind numit și sacratorium, mutatorium, salutatorium, adică un spațiu în Sf. Sophia, situat lângă diaconicon [Missale sacristia, în Pontificale Romanum: *sacristia* et *sacrarium*], διακονικόν, σκευοφυλάκιον și γαζοφυλάκιον, unde erau păstrate insignele și garderoba imperială de la încoronare și de la alte evenimente festive.[73]

> **În toată această nebuloasă, nu ne putem da seama, dacă „Evhologhiu”, din anul 759, de care amintește Radu Alexandru ar fi vorba de un *Euchologion din Constantinopol*, precedent Codicelui *Barberini græcus 336,* din a doua jumătate a sec. VIII, *copiat în sudul Italiei* sau mai degrabă de un alt fascicol de texte liturgice, manuscrise, dintre care se găseau îndestul la Sf. Sophia și la alte biserici mari din capitala imperială.**

Accentul încoronării se pune pe oferirea mantiei de porfiră sau purpură (hlamidei) și a coroanei. Până la Constantin I cel Mare (306-337), împăratul era ales de Senat, după care, urma aclamarea lui din partea poporului, care semnifica ratificarea alegerii, echivalentă unei încoronări. Constantim I cel Mare a adus în prim plan diadema, διάδημα, sinonim cu στέφανος, диадема (rus.), care preceda *coroana* de mai târziu, toate simbolizând cununa de lauri, urmată de prosternare, adică de *adorarea* monarhului.

Nu se știe cu siguranță care a fost primul împărat încoronat de către Patriarhul Constantinopolului. Se susține că ar fi fost Teodosie I (379-395).[74]

Bazele unui ritual al încoronării imperiale ar fi fost puse de către Patriarhul Anatolie (449-458), în anul 450, când l-a încoronat pe Împăratul Marcian (450-457).[75]

***Încoronarea după Barberini græcus 336, cel mai vechi Euchologion bizantin păstrat* (sec. VIII)[76]**

[Rugăciuni și rituri la Curtea imperială]

[171] Rugăciune la promovarea împăratului.

După ce acela care urmează a fi împărat cu Dumnezeu poartă toate veșmintele imperiale, afară de hlamidă și coroană, căci ele sunt depuse mai dinainte pe Sfânta Masă împreună cu fibula, patriarhul stă înaintea Sfintei Mese, cel ce urmează a fi încoronat stând în spatele lui.

Și în timp ce diaconul face rugăciune [ectenie], patriarhul se roagă așa:

Doamne, Dumnezeul nostru, Împăratul împăraților și Domnul domnilor [*1 Tim 6, 15*], Care prin profetul Tău Samuel l-ai ales pe robul Tău David și l-ai uns împărat peste poporul Tău Israel [*1 Rg 16, 12-13*], Însuți și acum ascultă rugăciunea noastră, a nevrednicilor robilor Tăi, și privește din sfânt lăcașul Tău [*2 Par 30, 27*] și peste cuviosul robul Tău (*N*), pe care ai binevoit să-l faci să se ridice împărat peste neamul cel sfânt pe care l-ai câștigat cu scump sângele Unuia-Născut Fiului Tău [*FA 20, 28*], și-l învrednicește să se ungă cu untdelemnul veseliei [*Ps 44, 8*]; îmbracă-l cu putere de sus [*Ps 24, 49*], pune pe capul lui cunună din piatră scumpă, dă-i lui lungime de zile [*Ps 20, 4-5*], pune în dreapta lui sceptru de mântuire, așază-l pe tronul dreptății, îngrădește-l cu toate armele Sfântului Tău Duh, dă tărie brațului său [*Iz 20, 25*], supune-i lui toate neamurile barbare, seamănă în inima lui frica Ta și compasiunea față de supușii lui, păzește-l în credință nepătată, arată-l păzitor riguros al dogmelor sfintei și catholicei Tale Biserici, ca judecând poporul Tău în dreptate și pe săracii Tăi cu judecată, să-i mântuiască pe fiii săracilor [*Ps 71, 2, 4*] și să se facă moștenitor al

---

73 Radu Alexandru, *Încoronarea și ungerea împăraților în Biserica Ortodoxă*, în: http://www.crestinortodox.ro/liturgica/viata-liturgica/incoronarea-ungerea-imparatilor-biserica-ortodoxa-121512.html
74 Ibidem.
75 Ibidem.
76 Luat din: Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., pp. 988-989.

Împărăției Tale cerești [*Iac 2, 5*]. Că a Ta este stăpânirea, a Ta este împărăția și puterea și slava[, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[172] și după „Amin” patriarhul ridică de pe Sfânta Masă și dă „vestitorilor” hlamida și fibula [agrafa ornată, n.n.] *și în timp ce este îmbrăcat cu ele spune*: Pace tuturor!

Iar în timp ce diaconul spune: „Capetele noastre Domnului să le plecăm”, *patriarhul se roagă*:

Ție, Singurului Împărat al veacurilor [*1Tim 1, 17*], acesta căruia i s-a încredințat de către Tine împărăția pe pământ și-a plecat gâtul împreună cu noi. Rugămu-te Stăpâne a toate, păzește-l sub acoperământul Tău, întărește împărăția lui, învrednicește-l să facă totdeauna cele bineplăcute Ție, fă să răsară în zilele lui dreptate și mulțime de pace [*Ps 71, 7*], ca în liniștea lui viață tihnită și liniștită să petrecem în toată cucernicia și cuviința [*1 Tim 2, 2*]. Că tu ești Împăratul păcii și Ție slavă înălțăm[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și după „Amin” *ridică de pe Sfânta Masă coroana și ținând-o cu amândouă mâinile îl încoronează zicând*: În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh.

După care făcând Cele mai dinainte sfințite, îi dă Cuminecarea făcătoare de viață.

Țara Românească

Cele mai vechi date și detalii, privind încoronările domnitorilor munteni le avem grație relatărilor lăsate de Arhidiaconul Paul de Alep (1627-1269), fiul și secretarul Patriarhului Macarie III Za'im al Antiohiei (1647-1672), cu reședința în Damasc.[77] Este vorba de încoronările domnitorilor Constantin Șerban (1654-1658 și 1660), în anul 1654 și a lui Mihnea III Radu sau Mihail Radu (1658-1659), în anul 1658, la Mănăstirea Radu-Vodă sau la Biserica Sf. Gheorghe Vechi, din București.[78]

Moldova

Rugăciunea sau *molitva de încoronare* a domnitorilor Moldovei, în conformitate cu tradiția bizantină, apare citată pentru prima oară grație cronicarului Axinte Uricarul (c.1670-1733), pe la începutul secolului al XVIII-lea, în *Cronica Moldovei* (atribuită greșit lui Nicolae Costin sau unui pseudo-Costin).[79] Această rugăciune a fost menționată cu ocazia relatării încoronării lui Ștefan III cel Mare (1457-1504). Istoricii apreciază această rugăciune, ca fiind o traducere de pe un manuscris sau ediție bizantino-slavă:[80]

> D<oa>mne Dumnezeul nostru, împăratul împăraților, și d<o>mnul domnilor, carele prin Samuil pr<o>rocul ai ales pre D<a>vid sluga ta, și l-ai unsu pre el a fi împărat preste norodul tău Israil. Însuți și acum auzi rugăciunea noastră [...] Învrednicește-l pre el a se unge cu untul de lemn al bucuriei. Îmbracă-l pre el cu putere de sus. Pune pe capul lui cunună de piatră scumpă. [...] Dă-i în dreapta lui schiptrul mântuirii, întărește-l pe el cu scaunul dreptății...

Textul acestei rugăciuni face parte din rânduiala încoronării împăraților bizantini și se află și în *Euchologion Barberini grœcus 336*, din a doua jumătate a secolului al VIII-lea.[81]

Mențiunile privind „ungerea” și încoronarea domnilor Moldovei, Dimitrie Cantemir le oferă în partea a doua – din cele trei – a lucrării *Descriptio Moldaviae*, capitolul al III-lea: *Von den alten und neuen Gebräuchen bey der Einweihung eines Fürsten der Moldau*; Einweihung eines Fürsten der Moldau, pp. 130-164, mai ales pp. 134-136, pe care cel interesat le poate găsi și studia, iar pentru Constantinopol, pp. 144-147.

---

[77] Paul de ALEP, *Călătoriile Patriarhului Macarie al Antiohiei în Țările Române*, în *Călători străini*, vol. VI, București, 1976, ed. M. M. Alexandrescu Dersco-Bulgaru, Partea I, pp. 132-136, 262-266; vol. I, Buc., 1970, p. 261.

[78] Elisabeta NEGRĂU, *Cultul suveranului sud-est european și cazul Țării Românești*, Op. cit., p. 121.

[79] Nicolae CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, Op. cit., p. 517.

[80] Elisabeta NEGRĂU, *Cultul suveranului sud-est european și cazul Țării Românești*, Op. cit., p. 117: *Apud* Paul MIHAI, I. CAPROȘU, „*Despre ceremonialul domnesc*”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie* „A. D. Xenopol”, Iași, t. VIII, 1971, p. 398.

[81] Ioan I. ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei I*, Canonul Apostolic al primelor secole..., Op. cit., p. 988.

Înainte de pierderea independenței politice, avea loc o singură ungere a noilor domnitori, prin Mitropolitul Țării, în Catedrala Mitropolitană sau în Biserica Domnească de la Câmpulung, Curtea de Argeș, Târgoviște sau București, pentru Țara Românească; la Suceava sau la Iași, pentru Moldova. Ulterior, domnitorii erau unși sau încoronați de două ori:

- ***prima oară*, la Constantinopol, la Patriarhia Ecumenică, de către Patriarh, după ce primeau firmanul (decretul de numire) de la Sultan ori de la Marele Vizir și după ce plăteau toate dările impuse de lăcomia turcilor, la acordarea domniei, împreună cu alte obligații laterale, de *peșcheș, bacșiș și pișuriș* (de bună voie);**
- ***a doua oară în țară*, de către Mitropolit, la Iași sau la București (înainte la Suceava sau la Târgoviște).[82]**

*****

10. Synodiconul Ortodoxiei, τὸ Συνοδικὸν τῆς ᾿Ορθοδοξίας, Duminica Ortodoxiei, Κυριακή τῆς Ὀρθοδοξίας, 11 martie 843 Duminica întâia din Postul Mare.[83] De fapt, această rânduială nu ține în exclusivitate de treapta arhieriei, putând fi făcută și de arhimandrit, stareț, egumen sau de către orice preot de mir. Noi am inclus-o numai datorită temei: *Synodiconul Ortodoxiei.*

Ce este *sinodiconul*?

Un document liturgic, de conținut dogmatic și canonic, din data de 11 martie 843, apărut din ințiativa Sf. Metodie I Mărturisitorul al Constantinopolului (843-847), spre a marca victoria iconodulilor asupra *ereziei iconoclaste* (726-787-843),[84] datorată Sf. Theodora Împărăteasa, văduva Împăratului iconoclast Teofil (829-842), de pe timpul Regenței (842-856) pentru fiul minor

---

[82] Dimitrie CANTEMIR, *Descrierea Moldovei*;
Luat din: https://1md.online/ro/moldova/cultura/103-dimitrie-cantemir-descrierea-moldovei#5_1
Acum trei sute de ani, primul român admis într-o academie străină, Dimitrie Cantemir, a fost însărcinat de Academia din Berlin, în anul 1714, să scrie o carte despre țara sa.
A scris, în limba latină, Descrierea Moldovei, o lucrare de proză savantă, care a fost tradusă, în scurtă vreme, în limbile germană și rusă.
DESCRIEREA MOLDOVEI
Acest text e reprodus după ediția publicată în 1909 în Biblioteca Socec, care la rândul ei preia prima traducere în limba română a ediției princeps(*) în limba germană (Berlin, 1771). Aceasta a fost făcută în 1806 de către banul Vasile Vârnav și a fost publicată pentru întâia oară la Mănăstirea Neamț în 1825. Textul pare a fi luat totuși după a doua ediție, scoasă de Constantin Negruzzi în 1851, și respectă ortografia existentă în 1909.
În Varianta prezentată aici, s-au corectat expresiile și textele după originalul în limba latină. Textul reproduce notele lui Cantemir, pe cea a traducătorului în limba română și cele câteva ale editorului românesc din 1825.

[83] Vezi și: SINODICONUL ORTODOXIEI, după Pr. Dan Bădulescu:
Traducerea de mai jos a fost aranjată astfel ca să reprezinte, pe cât posibil, înfăţişarea manuscrisului, cu paragrafele și rubricile sale. În manuscris apar litere mari de marcare.
(Trad. română: Pr. Dan Bădulescu)
Extras din: http://www.credo.ro/Sinodiconul-Ortodoxiei.php

[84] Declanșată de Împăratul Leon III Isaurianul/Sirianul (717-741), care s-a implicat și în emiterea codului de legi „Ecloga" sau *Selecții din legi* / Ἐκλογὴ τῶν νόμων, în anul 726, respectiv 741, colecție care trebuia să înlocuiască Codul lui Justinian I cel Mare (527-565), adică *Selecții din* Corpus iuris civilis, din anul 533, cu Novelæ sau *leges novellæ*, din anul 535. Cu câțiva ani înainte, în 722, i-a obligat pe evreii din imperiu să se boteze, iar în anii 726 și 729 a dat primele edicte împotriva cinstirii icoanelor, εἰκονολάτραι. Așa a început calvarul iconodulilor, εἰκονόδουλοι, numai că preoții din provinciile apusene le-au ignorat. În anul 727 *Exarhatul de Ravenna* s-a și desprins de Imperiul Romeu, iar răscoala iconodulilor din Grecia, din același an a fost în mod barbar înfrântă de trupele imperiale. Papa Grigorie II Romanul (715-731) a excomunicat iconoclasmul, εἰκονοκλάστης și pe Împăratul Leon III, în anul 730, acțiune repetată și de urmașul său Grigorie III Sirianul (731-741), în anul 732. În cursul acestor mari tulburări, Εἰκονομαχία, creată de Leon III, Patriarhul Ghermanos I (715-730) a fost depus în anul 730 și înlocuit cu ereticul Anastasios (730-754). Fiul și urmașul său la tron, Împăratul Constantin V Copronimul (741-775) a continuat această politică diabolică de luptă împotriva cinstirii sfintelor icoane, Εἰκονομαχία, formulată ideologic prin deciziile Sinodului ținut în palatul imperial de la Hiereia, Concilium Hiereiense, η Ιερεία ή Ηρία, ținut în perioada de timp 10 febr. – 8 aug. 754, prezidat fiind de către Theodosios Mitropolitul Efesului, un fiu al împăratului uzurpator Tiberios II (III) [698-705, †706]. S-a ajuns la această soluție pentru că Patriarhul Ecumenic Constantin II (754-766), urmașul lui Anastasie (730-754) a fost ales abia în ultima zi a Sinodului de la Hiereia, adică în data de 8 august 754. Hiereia, azi Fenerbahçe, este situată în partea răsăriteană a orașului Chalcedon, azi Kadıköy. La Hiereia, nume care provine de la Ἡραῖον ἄκρον (capul Herei), Justinian I cel Mare a construit un palat imperial, reședință de vară. Încă înainte de Sinodul al VII-lea Ecumenic de la Niceea, din anul 787, Iconoclasmul cu tot *Latrocinium*-ul de la Hiereia a mai fost condamnat și de Papa Ștefan III [IV](768-772) la Sinodul local din Lateran, din data de 12 aprilie 769. Istoria bisericească semnalează patru sinoade declarate *Latrocinium*-uri sau tâlhărești, Ληστρική Σύνοδος: Sirmium, 357; Efes, 449; Hieria, 754; Pistoia, în Lombardia, 1786.

Împăratul Mihail III Bețivul (842-867). Erezia a durat tot timpul perioadei de domnie a împăraților din Dinastia Siriană, Iscuniană sau Isauriană (713-820). Acest formular liturgic al sinodiconului continuă stilul literar și forma de redactare a *dipticelui*, prin acceptarea adevărurilor de credință și anatematizarea, adică respingerea ereziilor condamnate de sinoadele ecumenice și de cele locale. Așa vedem cum se împletește stilul de *polihroniu* cu cel de lepădare sau de *anatematizare* a ereziilor, de *binecuvântare* a credinței și de *blestem* al eresurilor.

Un text de *Sinodicon* cu totul specific, este Sinodiconul „lui Borilă”, de fapt *Sinodiconul de autocefalie al Patriarhiei de Târnovo, din anul 1235*, text în *bulgara veche*, datând din perioada de timp 1235-1410. Sinodiconul de autocefalie al Patriarhiei Valaho-Bulgare de la Turnovo (1235-1410) sau *Thomosul-Dipticon*, pentru eternizarea evenimentelor din anul 1235, cu funcțiune liturgică, spre a fi rostit după ectenia întreită de la Sf. Liturghie, din Duminica Ortodoxiei.

Un alt model de *Sinodicon*, este cel al *Bisericii Asiriene*, numită pe nedrept nestoriană:

2. *Synodicon orientale, ou, Recueil de synodes nestoriens*. (Paris: Impr. nationale, 1902);

***Editor*: CHABOT, Jean Baptiste, (1860-1948), ed.**

♚♚♚♚♚

Cuprins

♛♛♛♛♛

De același autor [Ioan Marin MĂLINAȘ]

PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ

Volumele din colecție apărute:

1. **Volumul I.: *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială* [Pentarhia, vol. I – Πενταρχιας, τόμος I], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 pp., incl. il. + trei referate von Prof. Dr Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaş.**
2. **Volumul II/1.: PENTARHIA, vol. II/1 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/1. *Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea.* Între moştenirea Chalcedonului şi încercarea de codificare a dreptului canonic prin Sinodul quinisext 691-692 – Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8ο αιώνα Μεταξύ της κληρονομίας της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου (451) και της προσπάθειας συντάξεως του Κανονικού Δικαίου από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο 691-692, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, 2009, 421 p., incl. il, pl. şi hărți.**
3. **Volumul II/2.: PENTARHIA, vol. II/2 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/2, *Regeste imperiale şi patriarhale privitoare la Sinoadele Ecumenice, 325-787*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, 2009, 168 p., incl. il, pl. și hărți.**
4. **Volumul II/3.: PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj – Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.**
5. **Volumul II/4.: PENTARHIA, vol. II/4, – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/4, *Patriarhii latini de Roma Veche, Aquileia, Grado, Veneția și cei din Orient* (Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim), Η Λατινική πατριάρχες της Παλαιάς Ρώμης, Αγγειλληίας και Γραδο, Βενετία και την Ανατολή (Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων), Editura Presa Universitară Clujeană, Πανεπιστήμιο Εκδοτική Τύπου Κλουζ-Ναπόκα, 275 p., incl. il., pl., hărți.**
6. **Pentarhia, vol. II/5.: Πενταρχία, τόμος II/5. *Tronul Ecumenic, Ohrida și Biserica Românească, până în anul 1453*, Documente patriarhale și imperiale, de la Constantinopol, până în anul 1453, traduceri și comentarii; Οικουμενικού Θρόνου, Αχρίδα και Ρουμανική Εκκλησία, μέχρι το 1453, Πατριαρχική και αυτοκρατορικά έγγραφα από την Κωνσταντινούπολη μέχρι το 1453, μεταφράσεις και σχόλια, Cluj-Napoca, 2013, Κλουζ-Ναπόκα, Editura Presa Universitară, Πανεπιστήμιο Εκδοτική Τύπου Κλουζ, 427 p., incl. il., pl., hărți.**
7. **Pentarhia, vol. III.: Πενταρχία, τόμος III. *Regestele patriarhale și imperiale de la Constantinopol, privind Crimeea și țărmul nordic al Mării Negre*; Πατριαρχική και αυτοκρατορικά έγγραφα από την Κωνσταντι-νούπολη, σχετικά με την Κριμαία και τη βόρεια ακτή της Μαύρης Θάλασσας, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2016, Κλουζ-Ναπόκα, 240 p.**

Alte lucrări ale autorului

Manuscrise Liturgice din Bihor, în rev. *Biserica Ortodoxă Română,* (= BOR), 93, 1975, nr. 9–10, pp. 1129–1138.

Bisericile de lemn din judeţul Satu Mare, în volumul *MONUMENTE ISTORICE BISERICEŞTI DIN EPARHIA ORADIEI*, judeţele Bihor, Sălaj şi Satu Mare, BISERICILE DE LEMN, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, Oradea, 1978, pp. 439–476, + il. și hartă.

Seminarul Român Unit din Oradea(1792), Evocări în pragul bicentenarului acestuia(1792 – 1992), în *The Unirea Almanac, for 1992*, Editat de Episcopia Română Unită St George, din CANTON, Ohio, U.S.A., 1992, pp. 209–217.

Situaţia învăţământului bisericesc al românilor în contextul reformelor şcolare din timpul domniei împărătesei Maria Tereza (1740–1780), a împăraţilor Iosif al II-lea (1780–1790) şi Leopold al II-lea (1790-1792), Contribuţii privind relaţiile româno-austriece, Teză de doctorat în Teologie, Susţinută la Facultatea de Teologie Romano-Catolică a Universităţii din Viena, 27 februarie – 6 martie 1984, Oradea, 1994, 239 p., incl. documente.

Omagiu Cardinalului Dr. Franz König la 90 de ani, Crâmpeie româno-austriece privind ecumenismul ortodoxo-catolic, Ediţie îngrijită de..., Editura „Mihai Eminescu", Oradea, 1995, 35 p.

La umbra Sarmizegetusei Romane – Basilica din Densuş, Editura „Mihai Eminescu", Oradea, 1997, 195 p., +documente, 17 il. şi 148 facsimile. [Lansarea cărţii la Deva, în „Casa Cărţii Deva", a fost semnalată în ziarul local, *Cuvântul liber*, an X, 1998, nr. 2123, vineri, 24 aprilie, p.1].

Satul şi Biserica din Ciutelec-Bihor, file de monografie, Teză de Licenţă în Teologie, Institutul Teologic Ortodox de Grad Universitar, Sibiu, 1974, Editura „Mihai Eminescu", Oradea, 1997, 198 p., incl. documente și culegeri de folclor.

Bizanţ, Roma, Viena şi fenomenul uniatist, Editura „Mihai Eminescu", Oradea, 1997, 111 p., incl. il. și documente.

Regeste și registre de la Constantinopol și Roma, din prima jumătate a secolului al XIII-lea, privitoare la primatul Vasile I şi la împăratul Ioniţă Caloian, din Târnovo. Unirea Bisericească a lui Ioniţă Caloian, din anul 1203 şi încoronarea acestuia la 1204, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2000, 263 p. + il. și doc.

Popoarele ortodoxe din Imperiul Habsburgic văzute de Baronul Johann Christoph Bartenstein, Trinitas, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, 2001, 148 p. (Anexă doc. în facsm. XXVI + 148 p.).

Florilegium studiorum: studii de istorie bisericească a românilor [volum dedicat Prea Cucernicului Părinte Profesor Dr. Mircea Păcurariu, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Şaguna" din Sibiu, cu ocazia împlinirii vârstei de 70 de ani: 30 iulie 1932-30 iulie 2002], Editura Imprimeriei de Vest, 2002, 136 p.

Părerile unui ofiţer austriac despre biserica românească din Densuş, din anul 1775, în volumul festiv: Slujitor al Bisericii şi al neamului, Părintele Prof. Univ. Dr. Mircea PĂCURARIU membru corespondent al Academiei Române, la împlinirea vârstei de 70 de ani, Volum tipărit cu binecuvântarea I.P.S. Bartolomeu Arhiepiscopul Vadului, Feleacului şi Clujului, Cluj-Napoca, 2002, pp. 345-350. Volumul cuprinde 758 p.+ il.

De te voi uita, Constantinopol! sau privitor la evenimentele de la 10 august 626, 13 aprilie 1204 și 29 mai 1453, Editura Sedan, Cluj-Napoca, 2004, 195 p.

/ *If I forget you, Constantinople!,* or about the events of August 10, 626, April 13, 1204 and May 29, 1453, Sedan Publishing House, Cluj-Napoca, 2004, 195 p.

De te voi uita, Constantinopol! sau privitor la evenimentele de la 10 august 626, 13 aprilie 1204 și 29 mai 1453, în vol. Byzance après Byzance, 550 de ani de la căderea Constantinopolului, Oradea, 7-8 mai 2003, tipărit la Napoca Star, Cluj-Napoca, 2004, pp. 30-102, Editori Constantin VOICU și Liviu BORCEA [Universitatea din Oradea, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Facultatea de Istorie-Geografie, Muzeul Ţării Crişurilor].

Cronologia Arhiepiscopilor autocefali de Ohrida și a Patriarhilor de Târnovo, în vol. omagial Arhid. Prof. Univ. Dr. Constantin Voicu Dr. H. C. Universitatea din Oradea – o viaţă în slujba Bisericii şi a şcolii româneşti, Carte tipărită cu binecuvântarea P. F. Părinte Teoctist Patriarhul BOR, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 2005, [652 p. + il.], pp. 148-176.

Cronologia Arhiepiscopilor și Patriarhilor sârbi de Jicea, Peć-Pekion-Ipek şi Karlovac-Belgrad, 1220–1920, în *Ecumenica* Revistă ecumenică, Cluj-Napoca, vol. 2, nr. 2, 2005, pp. 9–29, cu un rezumat în engleză.

ZUR GESCHICHTE DER PFARRE Maria Heimsuchung von SOMMEREIN am Leithagebirge. Eine Untersuchung der Visitationsprotokolle, der Pfarrchronik und anderer Dokumente, Quellen und Literatur.

Mit Beiträgen von Mag. Franz SAUER, Dr. Johann Weißensteiner, Mag. Ava PELNÖCKER, Dir.Walter MINDLER, Bgm. Karl ZWIERSCHITZ, Mag. Walter PSCHILL, Ing. René HAPPEL. Mit einem illustrierten Album von Dejan SELAKOVIC, Sommerein, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2008, 140 p.

Doamne miluește!
Ebraică: **אדון רחם נא (Adon raḥem na)!**
Aramaică, siriană: **ܡܪܢ ܐܬܪܚܡ (Moran et̲raḥam)!**
Κύριε, ἐλέησον! (gr. veche)
Domine miserere! (lat.)
Gothică (germanică): **𐍆𐍂𐌰𐌿𐌾𐌰 𐌰𐍂𐌼𐌰𐌹𐍃 (Fráuja armáis)!**
Arabă: **يا ربّ ارحم (Yā Rabbu rḥam)!**
Armeană: **Տէր, ողորմեա (Ter oġormya)!**
Georgiană: **უფალო, შეგვიწყალე (Up'alo, šegvitsk'ale)!**
Persană: **پروردگارا ، به ما رحم کن!**
Slavonă: **Господи Помилуй (Gospodi pomilui)!**
Rusă: **Господи, помилуй (Gospodi, pomiluj)!**
Bulgară: **Господи, помилуй (Gospodi, pomiluj)!**
Albaneză: **Mëshiro, o Zot!**
Vandalică: **Froia arme!**
Galeză, (celtică), Welsh: **Arglwydd, trugarha wrthym**
Maghiară: **Uram, irgalmazz!**
Ucraineană: **Господи помилуй (Hospody pomyluj)!**
Turcă: **Rabbim, bize merhamet eyle!**
Macedoneană: **Господи, помилуј (Gospodi, pomiluj)!**
Croată: **Gospodine, smiluj se!**
Italiană: **Signore, pietà!**
Malteză: **Kristu ħniena!**
Irlandeză: **A Thiarna, déan trócaire orainn!**
Neerlandeză (=Olandeză): **Heer, ontferm u!**
Scoțiană: **A Thighearna, dèan tròcair oirnn!**
Doamne, îndură-Te spre noi! (la uniți)

***

Colofoniu

N-ar fi fost rău dacă această lucrare [*Arhieraticon* sau Ἀρχιερατικόν, Liber pontificalis Ecclesiæ Dacoromenorum græci ritus, Чинóвник. Etape de evoluție, structură, reflecții teologice și comparație de texte liturgice, Cluj-Napoca, 2018] era preluată de o editură bisericească din BOR sau din BRU, dar deh, *n-a fost să fie*! Cu atât mai mult se cuvine să mulțumesc celor care au acceptat să contribuie, prin ofrandele sau donațiile lor, la acoperirea cheltuielilor de tipărire ale acestui volum. O parte dintre aceștia nici măcar nu sunt români sau de confesiune ortodoxă sau greco-catolică, ci din pură solidaritate și admirație față de preocupările preotului lor. Între aceștia, îi menționez pe: Doamna Prof. Dr. Ilse Tillmann, din Obergraben-Hollabrunn, Părintele Paroh Otto Ganovszky, din Wiener Neustadt, Doamna Dir. șc. em. Margareta Klomm din Viena, Doamnele Brigitte Schnabel și Margareta Fassl, din Ternitz [Austria], Otilia Ștefanovici, Ciutelec–Bihor, Cezar Ștefanovici, Marghita–Bihor.

Sentimentele mele de mulțumire și recunoștință le îndrept și către Doamna Codruța Săcelean, Director al Editurii *Presa Universitară Clujeană*, din Cluj-Napoca, care s-a ocupat de tehnoredactarea și pregătirea pentru tipar a tuturor celor opt volume din seria *Pentarhia*, și cu care colaborez încă din anul 2005. Mulțumiri aduc și Doamnei Andrea Jánosi, de la aceeași Editură, care s-a ocupat de proiectele copertelor, de la volumele din seria *Pentarhiei*.

Autorul

Neunkirchen, Austria, martie 2018

1.

2.

3.

4.

5.

UNIVERSITAS • NAPOCENSIS
ROMANIA
PRESA UNIVERSITARĂ

ISBN: 978-606-37-0423-9